BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
68
5 C
2

M

R. II ed., To. II, p 17 n. 12

5. 10. A 8 -

Manca la carta bianca avanti l' indice e l' altra pur bian=
ca dopo l' indice.

COMMENTARIVS

PAVLI MANVTII

IN EPISTOLAS CICERONIS AD ATTICVM.

Index rerum, & verborum.

CVM PRIVILEGIO.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

AL DVS

VENETIIS, M. D. LXI.

B. 3. 2.

AD ILL. ET REVER. S. ANGELI CARDINALEM, Pontificium in Piceno Legatum, RAINVTIVM FARNESIVM,

Pauli Manutij in ſuos commentarios Ciceronis epiſtolarum ad Atticum,

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

PRAEFATIO.

BENE audire, qui eſt recte factorum fructus, omnes fere uolumus, ampliſsime ac præſtantiſsime Rainuti: ipſum quidem recte facere, unde illud quaſi ex fonte deducitur, paucorum hominum ſemper fuit. eſt enim tum perfectæ naturæ, tum doctrinæ ſingularis: ut tamen natura ſine doctrina facile poſsit ad laudem peruenire; doctrina ſine natura laudabilis nunquam, turpis etiam ſæpe ſit. itaque uel in agris inculto homines ingenio uirtutem tamen coluere: doctrinis autem eruditi uiri, quæ ad bene agendum eſſe inſtrumenta debuerant, iis ad perniciem ſuarum ciuitatum ſunt abuſi. quid de Piſiſtrato græcæ hiſtoriæ loquuntur? quid noſtræ de Cæſare? doctum utrunque, & eloquentem fuiſſe; iis tamen utrunque ſenſibus, ut exempla maiorum & legum ſanctiſsima iura contemnen

tes, libertatem ſuis ciuibus eripere præclarum duxerint. ergo prima laus bonitatis eſt; quæ nihil, niſi ſe ipſam, ſpectat, ipſa ſibi finis eſt: altera doctrinæ; quæ niſi ad bonitatem referatur, laudabilis non eſt; ideoque, ut laudetur, finem ſequitur ſe ipſa præſtantiorem. quòd ſi quis eſt, qui alterum cum altero coniunxerit, ut & bonus ſit, & idem doctrinis inſtitutus; neque rectum ideo ſolum cupiat, quia ſit ipſe ad rectum natura propenſus, ſed quia, quod rectum non eſt, id eſſe turpiſsimum intelligat: hic eſt, quem in uita humana diuina bona conſecutum putemus. præclara res, ſed exemplo minus nota: id autem, ut ego opinor, ob eam cauſſam, quòd unuſquiſque in uitam Principis, tanquam in ſpeculum, intuens, ad illius ſimilitudinem ſe ipſe fingit, & format. ideoq; uiri ſapientes alterutrum recte cupiuerunt: ut aut reges philoſopharentur, aut regnarent philoſophantes: utrum eſſet, futurum ut ex uirtute penderemus. Quòd ſi fuit ullum tempus, cum homines rationes & cogitationes omnes ſuas in philoſophia conſtituerent: tum profecto cœpit eſſe, cum auus tuus, ad Chriſtianæ Reipublicæ, nimium magno periculo fluctuantis, gubernacula Dei iuſſu accerſitus, ſedit in ſede Pontificia Pontifex digniſsimus, ea prædi-

tus non ſolum auctoritate, ſed etiam ſapientia, ut hic nos in tantis tempeſtatibus ſeruare ſolus a naufragio poſsit. cumque laudandus eſt maxime, quòd optime ipſe ſentit, optimis ſemper in ſtudiis conſiliisq; defixus; tum, quòd optimos uiros aſciuit ſibi & conſiliarios, & ſuæ uoluntatis adminiſtros. in quo ego tantum ſoleo ponere; ut, ſi mihi ad alterutrum eligendum optio detur, non bonum Principem malim cum bonis adminiſtris, quàm bonum cum ſui diſsſimilibus. ſed bene, quòd habemus utrunque; & Pontificem, qualem res poſcebat; et collegium tali Pontifice dignisſimum. itaque nunc emergit uirtus: honeſtum reuocatur: desertæ per multos annos litteræ patronos habent, diuque, ut auguror, habebunt. tu Rainuti, fraterque tuus, duo clariſsima Italiæ lumina, uterque Cardinalis, & Cardinalis uterque optimus, præclaram conſuetudinem tenebitis ab auo traditam. certe enim non ideo te Patauii per tot annos ſummi doctores erudierunt, ut ea, quæ tantis uigiliis quærebas, conſecutus negligeres. amabis eadem, & fouebis: tuumque erit proprium ſtudium non ſolum colendæ uirtutis, ſed etiam ornandæ. refer animum ad eos, qui multis ante ſæculis extincti, tamen in laude uiuunt: omnes repe-

ries his gradibus aſcendentes ad immortalitatem perueniſse. quorum tu quia facta imitaris; non dubito, quin eorum ſemper florentibus nominibus ita tuum nomen inſeras, ut nunquam exareſcat. Materiem habes ad gloriam, Anconitanam prouinciam; quam nunc ita regis adoleſcens, ut ea præſtes, quæ ſæpe deſideramus in ſenibus. quæ quanquam ad eos ſolum, quibus cum poteſtate præes, pertinere uideantur: tamen illa tuæ ditionis terminis non continentur. ſcis conſuetudinem famæ. illa nos per ora hominum ſublimes uehit: benefacta ſimul & malefacta æque circumfert: ſed benefacta laudibus excipiuntur, malefacta conuiciis exploduntur. itaque noli putare, te Picentibus ſolis eſſe continentem, eſſe iuſtum, eſſe beneficum. Picentes hæc uident, longinqui audiunt, & prædicant. te aiunt eſſe, ad quem aditus omnibus pateat; cui ſit iuſtitiæ, ſit pietatis antiquiſsima cura; cuius & poteſtas timeatur, cum omnia poſsis; & bonitas diligatur, cum idem non plus licere tibi uelis, quàm quantum leges præſcribant. Macte adoleſcens laudibus eximie, imitator aui, maiorumque tuorum. recte cogitaſti, in imperio laudem non eſſe, niſi cum is, qui imperat, imperio dignus eſt. quod quia tibi ſiue a natura, ſiue a diſcipli-

na

na, ſiue, ut ego arbitror, ab utraque ſimul contigit: quod ad naturam attinet, referimus ad Deum: de diſciplina, te ipſum & laudamus, qui ad hæc præclara inuigilaueris; & amamus, quia ſunt amabiles uirtute præditi. Me quidem & multis abhinc annis, cum Romæ te uidiſſem, atque allocutus eſſem, in tui obſeruantiam uoluntas inclinauit, iam tum de tua indole expectantem ea, quæ conſecuta ſunt; & poſtea Patauii, cum in ſtudiis optimarum artium totus eſſes, iudicium impulit. hæc tua Picentina legatio quaſi operis perpolitio fuit: in qua theſauros philoſophiæ, multorum annorum ſtudio congeſtos, explicas, & cum prouincia communicas. itaque cum ego multo ante, quàm iſtam tibi adminiſtrationem ſummus Pontifex demandaſſet, eos commentarios, quibus epiſtolas ad Atticum explanare ſum conatus; in tuo nomine emittere ſtatuiſſem; poſtea ſimul cum tuis laudibus creuit uoluntas mea. Eos igitur nunc emitto, ſerius omnino, quàm non nulli expectauerant; ſed meam tarditatem opus ipſum excuſat. epiſtolas ad Atticum interpretanti properandum non fuit. aliis in rebus poſſum eſſe quantumuis ſtrenuus: in hac qui poſſum eſſe non tardus? primum multa difficilia, deinde non iiſdem cauſsis omnia, ſed

alia propter breuitatem, alia propter hiſto-rias, alia propter mores. Huc adde, quòd mihi quibuſdam in locis non ſatis fuit explicare ea, quæ aperta non erant; ſed tentaui, num etiam paullo floridius poſſem, quàm noſtri grammatici ſolent. Neque tamen ſum neſcius, fore multos, qui me in his commentariis, ut hebetem, quia non nulla minus acute uiderim, uel fortaſſe etiam ut cæcum, quia prorſus non uiderim, reprehendant. qui ſi mihi, cur id faciant, cauſſas afferant probabiles; non committam, ut iidem me etiam ut pertinacem poſsint reprehendere. amo enim ueritatem, neque eam in me ipſo magis, quàm in alio; itaque complectar, ſicubi eam uidero. Tibi uero, clariſsime Rainuti, quod in has Ciceronis epiſtolas laboris impendi, maxime ob eam cauſſam cupio probari; ut, ſi qui uere iudicare aut propter inſcitiam non poſſunt, aut propter maleuolentiam nolunt, eos a conſilio detrahendi tua deterreat auctoritas. Venetiis, M. D. XLVIII.

IN PRIMVM LIBRVM EPISTOLARVM CICERONIS AD ATTICVM,

Pauli Manutii commentarius.

DE ORDINE EPISTOLARVM LIBRI PRIMI.

ANTE quàm ad explanandum aggrediar, ordo ipſe poſtulat, ut agatur de ordine epiſtolarum huius libri: quæ, ut infra deſcriptum eſt, rectius, opinor, diſponentur, quàm quo modo ab imperitis librarijs collocatæ nunc leguntur.

Quantum dolorem, *epiſtola* I.

Hoc puto cum alijs argumentis, tum hoc præcipue, quòd, ante nullas ad Atticum *miſiſſe litteras, indicat ipſe non obſcure, cum ait:* Nunquam a Pomponia *noſtra certior ſum factus, eſſe, cui litteras dare poſſem. porro autem neque mihi accidit, ut haberem, qui in* Epirum *proficiſceretur: neque dum te* Athenis *eſſe audiebamus.*

Non committam, *epiſtola* 2.

Cum ſuperiorem proximam oſtenderim primam eſſe; ſecundus huic locus debeatur, neceſſe eſt. iterat enim & de litterarum miſſione, et de Quincti *fratris animo erga* Pomponiam. *Exiſtimo etiam (& hæc, quæ ſcribimus, ſcribimus opinantes, gratias habituri, ſi quis meliora dederit) hanc epiſtolam diuidi in duas oportere: ut prior in eo terminetur,* Quid agas omnibus de rebus, & quid acturus

ſis,

ſis, fac nos quamdiligentiſsime certiores: quæ eſt aptiſsima epiſtolæ clauſula: deinde altera incipiat, Apud matrem recte eſt; quale eſt etiam ſequentis epiſtolæ initium. Priorem autem ſcripſit, nullis Attici *litteris reſpondens, ut res declarat; alteram, cum reſponderet, acceptis ab* Attico *literis paullopoſt, quàm ipſe ſcripſerat.* Puto etiam *unam non eſſe epiſtolam hac de cauſſa, quòd de ſignis non ſcripſiſſet duobus locis, ſed coniunctim. niſi ſi hoc dicas, per aliquot dies in manibus habitam, & extremam partem, ſpatio interiecto, eſſe additam.*

Apud te, *epiſtola* 3.

Tertia eſt, quia ſcribit, ſe Cincio *pecuniam curaſſe: quam curaturum, ſcripſit in proxima ſuperiore.*

Nimium raro, *epiſtola* 4.

Hæc ſuperiorem proxima ſequitur. in illa enim dubitat, utrum Lentuli *naui* Atticus *uti poſsit; in hac ex* Lentuli *ſermone affirmat.*

Cum eſſem, *epiſtola* 5.

Cum enim in ea, quam tertia ſede conſtituimus, ita ſcripſiſſet, Tulliola *tuum munuſculum flagitat, me ut ſponſorem appellat; in hac, ut* Atticum *de munuſculo magis urgeret,* Tulliola, *inquit iocans, tibi diem dat, ſponſorem non appellat. et quoniam in hac epiſtola, ſigna* Megarica *nondum in nauim impoſita, ſignificatur; in illa uero, cuius initium eſt,* Crebras, *iam in* Formianum *aduecta perſpicuum eſt: hanc nimirum apparet ante illam eſſe collocandam. quod cum ita ſit; illud, quod in hac ita ſcriptum eſt,* De comitijs meis, *accipio de prætorijs: nam de conſularibus non poteſt: cum illa, quam poſt hanc eſſe*

ſcriptam

ſcriptam oſtendimus, à Cicerone prætore ſcripta ſit, ut C. Macri condemnatio declarat: quem condemnatum à Cicerone prætore, teſtes locupletes affirmant, Valerius, & Plutarchus.

Et mea ſponte, *epiſtola* 6.

In hac quia ſcribit idem, quod in proxima ſuperiore, ut ſibi Attici libri conſeruentur; de comitijs prætorijs, non de conſularibus, puto ſignificari. & in hac quidem, ſtatos comitiorum dies iam præteriјſſe, manifeſtum eſt: in illa, non dum aduenißе. ergo & hæc poſt illam conſtituatur: & de comitijs prætorijs intelligamus.

Crebras, *epiſtola* 7.

Cum de comitijs prætorijs in duabus ſuperioribus agatur; ordo poſtulat, ut hæc ſequatur proxima, quam prætor ſcripſit, cum C. Licinium Macrum condemnaſſet. Plutarchus, Valerius.

Petitionis, *epiſtola* 8.

Hæc uero cum anno, qui eſt præturam conſecutus, ſcripta ſit, (ſcripta eſt enim Cotta & Torquato cos. cum Cicero prenſaret) recte hunc locum ſibi uindicabit, proxime poſt eam, quæ in prætura ſcripta eſt.

Abs te, *epiſtola* 9.

Hæc quoque prenſationis anno, ſed in extremo; conſulibus iam ante deſignatis Cæſare, & Figulo, ſcripta eſt, haud multo ante menſem Ianuarium, cum dicat, Tuo aduentu nobis opus eſt maturo; deinde inferat, Ianuario ineunte cura ut Romæ ſis. accerſit autem Atticum ad comitia ſua, conſularia uidelicet, non prætoria; quia Catilinam appellat competitorem ſuum: qui competitor eſſe

non potuit in petitione præturæ. quo enim anno præturam Cicero geſſit, Africam Catilina proprætor adminiſtrabat, ut eſt in oratione pro Cœlio. ergo præturam geſſit ante Ciceronem. & cum in hac epiſtola Atticum accerſat ad comitia ſua conſularia; manifeſtum eſt, in epiſt. 7. de comitijs conſularibus accipi non poſſe; ubi Atticum tantum abeſt ut accerſat, ut etiam prohibeat.

Teucris illa, *epiſtola* 10.

Inter hanc, & proximam ſuperiorem integrum triennium intereſt. tantum enim diſtat conſulatus Meſſallæ & Piſonis, cuius hæc initio ſcripta eſt, à conſulatu Cottæ et Torquati, quo in extremo ſcriptam oſtendimus proximam ſuperiorem. neque tamen hoc toto triennio Atticum abfuiſſe credatur. fuit enim Romæ Cicerone conſule, ut oſtendit ep. 15. l.i. & i.l. 2. ſed cum Romam maxime Ciceronis cauſſa rediſſet, poſtea rurſus in Græciam ad ſua negotia reuerſus eſt. Nunc; quibus quæque conſulibus ſcripta, oſtendamus.

I. Quantum dolorem, *L. Cæcilio Metello Cretico, Q. Marcio Vatia cos.*

II. Non committam, *iiſdem conſulibus.*

III. Apud te, *C. Calpurnio Piſone, Man. Acilio Glabrione cos.*

IV. Nimium raro, *iiſdem conſulibus.*

V. Cum eſſem, *iiſdem conſulibus.*

VI. Et mea ſponte, *iiſdem conſulibus.*

VII. Crebras, *Man. Aemilio Lepido, L. Volcatio Tullo cos.*

VIII. Petitionis, L. *Aurelio Cotta*, L. *Manlio Torquato cos.*

IX. Abs te, *iiſdem conſulibus.*

L. Iulio Cæſare, C. Marcio Figulo cos. nullæ litteræ: M. Tullio Cicerone, C. Antonio, nullæ: D. Iunio Silano, L. Licinio Murena, nullæ.

X. Teucris, *M. Pupio Piſone Calpurniano, M. Valerio Meſſalla cos.*

In reliquis huius libri epiſtolis ordo patet.

EPISTOLA

plane dicant. neque enim animaduertunt, quod magnopere oportuit, Ciceroni per plures dies hanc epiſtolam in manibus fuiſſe, ut in eam aliud alio tempore conijceret; neque prius miſſam, quàm conſules deſignati ſunt Cæſar et Figulus: *quos tamen aperte indicàt non dum fuiſſe deſignatos, cum ſcripſit illam partem,* De *ijs, qui nunc petunt, Cæſar certus putatur.* Ergo *& prenſauit primo ſolus* Galba, *& idem poſtea cum* Antonio, *&* Cornificio. *huius autem generis epiſtolarum, quæ pluribus diebus ſcriptæ ſint, exemplum eſt in epiſtola* Cœlij, *quæ eſt 6. lib. 8. fam. & in ea, quæ prima eſt libri* III. *ad* Q. *fratrem.* Quod *ad competitores* Ciceronis *in conſulatus petitione pertinet; ſex omnino fuerunt, duo patricij,* P. *Sulpicius Galba,* L. *Sergius Catilina, qui poſtea, coniuratione facta, cæſus eſt, quattuor plebeij, ex quibus duo nobiles,* C. Antonius, M. Antonij *oratoris filius,* L. *Caßius* Longinus; *duo, qui tantum non primi ex familijs ſuis magiſtratum adepti erant,* Q. *Cornificius, &* C. Licinius *Sacerdos. ſolus* Cicero *ex competitoribus equeſtri loco natus.* Hæc Pedianus.

More maiorum.] *ſine largitione, ſine fuco, & fallacijs.* Honores, *inquit* Nepos *de* Attico, *non petijt, cum ei paterent propter uel gratiam, uel dignitatem; quòd neque peti more maiorum, neque capi poſſent conſeruatis legibus in tam effuſis ambitus largitionibus, neque geri ſine periculo, corruptis ciuitatis moribus.* In *oratione etiam pro Cluentio cum laude uſurpatur.* Acta, *inquit, eſt cauſſa more maiorum, ſine ui, ſine metu ſine periculo.* Mihi ſe debere] *propter defenſas multorum cauſſas.* Quintus *frater in commentariolo de petitione conſulatus.* In

campo

campo comitiis tribuniciis] *ſatis docet hic locus, tribunos pl. ante conſules ſolitos eſſe deſignari. nam, conſularia comitia non dum facta, declarant quæ paullo poſt ſequuntur.* Creatos autem ante reliquos magiſtratus, *eo etiam conſentaneum eſt, quòd magiſtratum inibant* IV. *idus* Dec. *cum reliqui magiſtratus kalendis* Ian. *quod oſtendimus in libro de magiſtratibus.* Certi] *certo petituri, certi competitores. non enim expono, Certi, gratioſi ad populum: cum inferat, Sunt qui etiam Cæſonium putent: ſubaudi, petiturum.* Antonius,] Hic in *ædilitate, & prætura* Ciceronis *fuerat collega, fuitq; poſt etiam in conſulatu. Plura* Pedianus, *ubi orationem explanat in toga candida; &* Quinctus *frater de petitione.* Aut riſiſſe, aut ingemuiſſe,] *Quòd* Cornificius, *neque clarus à maioribus, neque ſua uirtute commendatus, tamen certus eſſe uideatur.* Riſiſſe, *ſtultitiam* Cornificij *de conſulatu cogitantis.* Ingemuiſſe, *temporum condicionem, cum ea, quæ ſummis uiris patere ſolis debeant, etiam infimi ſperare audeant.* Vt frontem ferias.] *Gemitus dolorem indicat, percuſſio frontis etiam indignationem.* Oratores, *qui frontem ferirent,* Cicero *laudat in* Bruto, Quinctilianus *improbat libro* II. *quòd ſcenicum id magis, quàm oratorium, uideretur.* Aquillium] C. *Aquillium* Gallum, *iuris ſcientia clarum: quem* Ciceronis *anno petiturum, ſimile ueri uidebatur, quòd eodem item anno collega fuiſſent in prætura.* Pro Cluentio. Iurauit morbum,] *Ne uideretur animo humili, atque abiecto, qui conſulatum anno legitimo non peteret, ualetudinem, & ſimul iuris ciuilis occupationem excuſauit. ſic*

infra

infra ep. 12. l. 12. Veniam, & ipſe perpetuum morbum iurabo. Ne cenas Appuleij, augur auguris, obire cogeretur. Regnum iudiciale.] *iuris interpretandi munus: in quo ita excellebat, ut quaſi regnare uideretur, omnibus, qui maiore aliqua de cauſſa in iudicium irent, ad unum conſilij cauſſa confluentibus.* Oppoſuit] *contra rogantes, ut peteret, hoc oppoſuit, ut diceret, ſe gerendo magiſtratui uacare non poſſe, occupatum in iure reſpondendo. tale illud ad Quinctum fratrem lib. 2. epiſt. Mea factum eſt inuiſa uerecundia, ut te proficiſcens non tollerem. oppoſuiſti ſemel* ἀντίλεκτον *cauſſam, Ciceronis noſtri ualetudinem: conticui. iterum Cicerones: quieui.* Si iudicatum erit &c.] *ante quàm uerba Ciceronis explanemus, libet quædam de Catilina* ἐν ἐπιτομῇ *ſubſcribere.* Ex *prætura Africam obtinuit, Lepido & Volcatio cos. quo anno Cicero prætor fuit. id Cicero ipſe declarat in oratione pro Cœlio his uerbis: Fuit aſsiduus mecum prætore me. non nouerat Catilinam. Africam tum prætor ille obtinebat. ſecutus eſt annus: cauſſam de pecunijs repetundis Catilina dixit.* Ex *his uerbis ſatis conſtat, Catilinam reuerſum eſſe Romam eo anno, qui eſt Ciceronis præturam conſecutus, id eſt eo, quo ſcripta eſt epiſtola prima huius libri: quo anno Cotta & Torquatus conſulatum geſſerunt. quod ideo monere uolui, ne quis in errorem inducatur ex illis Pediani uerbis, quæ ſunt in oratione, quam habuit Cicero in toga candida: quæ uidentur ſignificare Catilinam rediſſe Romam Lepido potius & Volcatio, quàm, ut diximus, Cotta et Torquato cos. ſic igitur in ea oratione: A quibus Catilina conſulatum petis?*

à principibus ciuitatis? qui tibi, cum L. Volcatius *conſul in conſilio fuiſſet, ne petendi quidem poteſtatem eſſe uoluerunt.* Cauſſamq́; *, cur eius habita ratio non ſit, ponit* Aſconius *interpres, quia quærebatur repetundarum. nam, etſi legati* Afri Romam *uenerunt* Lepido *et* Volcatio *cos: & in ſenatu de rapinis* Catilinæ *queſti ſunt: non tamen eo anno* Catilina *in urbem rediјt, cum tamen, redire ſe uelle, & conſulatum petere, iam ſignificaſſet. quod conſilium abiecit poſtea, deterritus ea legatione, & ſpe obtinendi conſulatus amiſſa, cum audiſſet, conſulem* Volcatium *habuiſſe publicum conſilium, an eius rationem habere deberet, ſi peteret conſulatum. abſens igitur ab oratoribus* Africanis *accuſatus eſt* Catilina *in ſenatu. quod eiuſdem* Pediani *uerbis oſtendemus. ſic enim ſcripſit in commentario orationis, quam proxime nominauimus.* Catilina, *inquit, ex prætura* Africam *obtinuit. quam cum grauiter uexaſſet, legati* Afri *in ſenatu iam tum abſente illo queſti ſunt, multæq́; graues ſententiæ in ſenatu de eo dictæ ſunt. querelæ igitur fuerunt in ſenatu aduerſus* Catilinam *abſentem, rapinarum cauſſa,* Lepido *&* Volcatio *cos. accuſatus autem eſt anno ſequenti; cum ex* Africa *rediјſſet,* Cotta *&* Torquato *cos. quod idem* Pedianus *ibidem proxime docet his uerbis. Ante annum quàm hæc dicerentur,* Catilina, *cum rediјſſet ex* Africa, Torquato *&* Cotta *cos. accuſatus eſt repetundarum a* P. Clodio *adoleſcente, qui poſtea inimicus* Ciceronis *fuit. defenſus eſt* Catilina, *ut* Feneſtella *tradit, à* M. Cicerone. Et Cicero *in oratione pro* Sylla, *Parens tuus, ait,* Torquate, *conſul reo de pecuniјs repetundis* Catilinæ *fuit aduocatus.* Iam igitur,

teſtibus Cicerone, et Pediano, Catilinam rediſſe ex Africa, & accuſatum eſſe repetundarum Cotta & Torquato cos. oſtendimus. quod cum ita ſit; apparet adminiſtratam eſſe ab eo Africam per biennium. nam ſi conſulatum petere cogitauit Lepido & Volcatio cos. certe non id cogitauit eo ipſo anno, quo profectus erat in prouinciam, ſed tum ſcilicet, Cum iam integrum annum Africæ præfuiſſet. quattuor igitur proxime conſequentibus annis aut petere uoluit conſulatum Catilina, nec tamen petijt; aut petijt, & repulſam tulit. primus annus fuit Lepido et Volcatio cos. quo anno, cum decedere ex Africa uoluiſſet conſulatus petendi cauſſa, poſtea non deceſſit, & à conſulatus petitione deſtitit. deterritus enim eſt, ut iam dixi, Afrorum legatione, et grauiſſimis aduerſus eum abſentem ſenatus decretis: de quibus meminit Cicero in oratione aduerſus ipſum & C. Antonium competitores. Alter annus fuit Cotta & Torquato cos. quo anno petere quidem uoluit conſulatum, ſed prohibitus eſt, quòd intra legitimos dies profiteri nequiuerit. nam quærebatur repetundarum. atq; hoc & ſatis aperte Salluſtius declarat, & ipſe Cicero in hac epiſtola non obſcure, cum ait: Catilina, ſi iudicatum erit meridie non lucere, certus erit competitor. Et in altera epiſtola, cum ait: Hoc tempore Catilinam, competitorem noſtrum, defendere cogitamus. Tertium annum fuiſſe liquet eum, quo M. Cicero, & C. Antonius deſignati conſules ſunt, Cæſare & Figulo cos. quo anno petijt Catilina, & repulſam paſſus eſt, ut et ipſe Cicero et omnes hiſtoriæ demonſtrant. Quartus annus fuit Cicerone & Antonio cos. cum, deiecto Catilina, Silanus, & Murena conſulatum

ſunt adepti. idque, ut omittam hiſtoricos tum Græcos, tum Latinos, ſatis ex orationibus Ciceronis *aduerſus ipſum licet intelligere. Bis igitur tantum Catilina conſulatum petijt, cum tamen quater petere uoluerit. et de duabus petitionibus* Cicero *ſignificat his uerbis in oratione pro Cœlio:* Deinceps *fuit annus, quo ego conſulatum petiui. petebat* Catilina *mecum. nunquam ad illum acceßit: à me nunquam receßit. tot igitur annos uerſatus in foro ſine ſuſpicione, ſine infamia, ſtuduit* Catilinæ *iterum petenti.* Et *in epitome* Liuiana *ita ſcriptum eſt:* Catilina *bis conſulatum petijt, & repulſam paſſus eſt.* Abſoluimus *quod ad petitiones attinet. de accuſationibus autem agemus infra, epiſt. 14. in illo loco:* Bis *abſolutum eſſe* Catilinam. Redeo *ad epiſtolam.* Beroaldus *homo fuit, ut illa tempora ferebant, ſatis doctus: peccauit tamen ſæpe, quod humanum eſt, uel memoria, uel iudicio lapſus. is hoc in loco, primum contra ueteres libros, deinde contra ueritatem ipſam, legendum opinabatur, pro, meridie non lucere, meridie non liquere. eumq; alij poſtea ſunt ſecuti. qui ſi paulo attentius* Ciceronis *ſententiam examinaſſent; aliter ſine dubio ſenſiſſent. quid enim? non hoc* Cicero *ſignificat, fore* Catilinam *certum competitorem, ſi iudicum ſententijs abſoluatur? atqui non ambigitur. at uero, non liquere, num ualet, abſoluere? potius indicium fuit condemnationis, ut ex oratione pro* Cluentio, *& ex deprauatis* Aſconij *uerbis in* III. *Verrina facile tamen colligitur.* Hoc *igitur* Cicero *dicit. ſi à iudicibus abſoluetur* Catilina, *meus erit in conſulatu competitor. erat enim reus repetundarum, adeo manifeſtis crininibus, ut eum*

ut eum iudicare inſontem nemo poſſet, niſi idem iudicaret meridie non lucere. abſolutus tamen eſt, accuſatore P. Clodio præuaricante, ut in oratione de aruſpicum reſponſis, & Pediani commentarijs traditum eſt: conſulatumq́; petijt, & repulſam tulit. Palicano] *arbitror hunc eſſe M. Lollium Palicanum, de quo his uerbis accuſatione* III. *in Verrem:* Oblitos ne igitur hos putatis eſſe, quemadmodum ſit iſte ſolitus uirgis plebem Romanam concidere? quam rem etiam tribunus pl. in concione egit, cum eum, quem uirgis iſte ceciderat, in proſpectum populi Romani produxit. *Quo loco Pedianus tribunum pl. ait eſſe M. Lollium Palicanum. Et de claris oratoribus:* Cn. Carbonem, M. Marium, aptiſſimos cognoui turbulentis concionibus: quo in genere nuper L. Quinctius fuit: aptior etiam Palicanus auribus imperitorum. *Item infra ep. 16. et Pedianus in Diuin.* Qui nunc petunt,] *ut proximis comitijs conſules deſignentur. nam ceteri, quos nominauit, non petebant, ſed prenſabant ad inſequentis anni petitionem.* Cæſar] *is eſt, quem à triumuiris proſcriptum ſoror Iulia, Antonij triumuiri mater, ſeruauit. Plutarchus.* Certus putatur.] *hic, Certus, accipio alio ſenſu, atque ſupra. non enim dicit, Certus competitor putatur; cum iam dixerit, De ijs, qui nunc petunt: ſed, putatur fore, ut conſul deſignetur.* Thermus] *Q. Minucius Thermus, plebeius, is, opinor, qui poſtea partem Aſiæ pro prætore adminiſtrauit: ut fam. l. 2. ep. 18. & l. 13. ep. 53. & hic ep. 13. & 20. l. 5.* Silano] *D. Iunio Silano, qui cum L. Licinio Murena conſul fuit, proxime poſt Ciceronem, & Antonium.* Cu-

rium obducere:] *contra illos in campum Martium ducere Q. Curium, aleatorem notiſſimum: in quem eſt illud Calui apud Aſconium: Et talis Curius pereruditus et, Obducere, proprie: quia candidatos amici & clientes in campum, honoris cauſſa, deducebant. unde illud ep.1.l.2. Cum candidatum deducerem, quærit ex me, num conſueſſem Siculis locum gladiatoribus dare. Aut, Curium obducere, Curij uitia obtegere; cum horum tam infamis uita ſit. ſic, obducta cicatrix, dicitur.* In noſtrum annum] *in eum, qui proxime ſequitur. Noſtrum autem, quòd is erat annus, quo per leges ei petere conſulatum liceret: ut in epiſtola ad Caßium: Hæc tolerabilia, illud non ferendum, quòd eſt, qui ueſtro anno conſulem filium ſuum futurum putet. Et in Rullum: Eſt illud ampliſsimum, Quirites, quòd hoc honore ex nouis hominibus primum me, multis poſthabitis, affeciſtis, quòd prima petitione, quòd anno meo. Et ad petendum conſulatum legitimus erat annus ætatis* XLIII. *ut latius in libro de magiſtratibus.* Firmior] *Thermo. cum enim Flaminiam uiam muniuerit, cuius curator eſt; firmiſſimus erit candidatus. itaque uidetur è re mea eſſe, nunc eum deſignari cum Cæſare; ne, in noſtrum annum reiectus, abſoluta Flaminia petat.* Sane facile eum &c.] *quis eſt tam Lynceus, qui ſententiam tantis in tenebris uideat? uerba uero reſtituere quis ſine uetuſtis exemplaribus poßit? at illa, quæ quidem ego uiderim, cum uulgatis libris conſentiunt. unum, quod in bibliotheca diui Marci, à Beſſarione Cardinali cum alijs innumerabilibus dono datum, aſſeruatur, diſcrepat in uno, ſed ſcriptura nihilo minus deprauata:*

habet

habet enim, Numititeri, ubi eſt in impreßis, nunc ceteri. Doctißimo uiro, Carolo Sigonio placet ſic: Quæ cum erit abſoluta, ſane facile eum nunc Cæſari conſulem addiderim. ut, Libenter, tollatur, tanquam interpretatio uerbi, Facile. quam coniecturam uehementer probo, præſertim in eo, Cæſari conſulem addiderim. prima tamen uerba libenter ita legerem, ac diſtinguerem: Quæ tum erit abſoluta, ſane facile. eum libenter nunc Cæſari conſulem addiderim. Adhuc informata] *non dum perfecta, ſed rudis adhuc, & impolita. quaſi dicat, non certa, & explorata, ſed, ut coniectura prouideri poteſt. habes, inquit, quod ego de petitoribus cogito. intelligit autem ſimul & qui prenſant, & qui petunt. Informare uerbum a formis deductum. et eſt, cum quid non perfecte formatum, ſed in aliquam formæ ſimilitudinem redactum. ſic, informata proſcriptio, quæ tantum eſſet animo deſignata.* ep.6. l.11. Multum poſſe Gallia] *quia Gallia Ciſpadana, per quam Ciceroni, ad Piſonem eunti, tranſeundum erat, ſuffragij ius cum tota Italia lege Pompeia obtinuerat, ſicuti Tranſpadana ius Latij eadem lege. ad Quinctum fratrem lib.2. Magna manus, inquit, ex Piceno, & Gallia expectatur, ut etiam Catonis rogationibus de Milone et Lentulo reſiſtamus. Et oratione 11. in Antonium: Ex omnium omnibus flagitijs nullum turpius uidi, nullum audiui, quàm, quòd, qui magiſter equitum fuiſſe tibi uidercre, in proximum annum conſulatum peteres, uel potius rogares, is per municipia, coloniasq; Galliæ, à qua, cum conſulatus noſter petebatur, non rogabatur, petere conſulatum ſolebamus, cum caligis, & lacerna*

 cucurriſti.

cucurriſti. *Hirtius autem, quo libro perſequitur quæ de Gallico bello Cæſar prætermiſerat, in eo libro ſic*: T. La*bienum Galliæ* Togatæ *præfecit, quo maiore commendatione conciliaretur ad conſulatus petitionem*. Eſt autem *Gallia Togata Ciſalpinæ pars*: (*incipit enim a* Rubicone, *&* Placentia *terminatur: Ciſalpina uero terminatur alpibus*) Narbonenſes *autem* Tranſalpinæ: *eiq;* *parti* Piſo *præerat. de* Tranſpadana *uero* Gallia Appianus *l.* I. *Strabo l.* 5. *Pedianus in Commentario* Piſonianæ. Cum Romæ à iudiciis forum refrixerit,] *circiter idus Sextilis iudicia dimittebantur, ſubſequentibus ludorum diebus, quorum primi* Votiui XVII. *Kal. Sept. committebantur: nec fere ad uſque* Ianuarium *menſem repetita iudicia calebant. ideo infert*, Vt Ianuario reuertamur: *cum obire tempus iudiciorum uellet, in quibus propter eloquentiam uigebat*. Legati] *non, legati ad* Piſonem; *ſed, excurremus ad* Piſonem, *legati. quam autem hic legationem ſignificat? liberam, opinor: quia ſenatori ab urbe diutius abeſſe, niſi iure liberæ legationis impetrato, non licebat*. Ad Piſonem] C. *Calpurnium* Piſonem, *qui biennio ante cum* M'. Acilio Glabrione *conſul fuerat. eſt autem ſciendum; etſi* Cicero *de* Gallia Togata *hic intelligat, non ideo tamen intelligi oportere*, Piſonem *ei præfuiſſe. præfuit enim* Narbonenſi, *ut ex* Dione *conſtat. ideoq; pacificatorem* Allobrogum, *qui ſunt* Narbonenſis *Galliæ populi*, Cicero *illum infra nominat. hoc igitur* Cicero *ſperabat; cum per* Galliam Togatam *iret ad* Piſonem, Narbonenſem *Galliam pro conſule adminiſtrantem, aliquid ſe in tranſitu poſſe proficere*,

appellandis

appellandis rogandisq; colonijs, & municipijs. et eſt hic non primus, ſed alter annus, quo Narbonenſem Galliam Piſo regebat. uſitatum enim erat, ut non modo annua, uerum etiam bima, interdum etiam trima, & quadrima prouinciarum eſſet adminiſtratio. itaque Macedoniæ biennium præfuit C. Cotta, Ciliciæ triennium Lentulus Spinther, Macedoniæ quadriennium C. Antonius. ut alia mittantur exempla. Cetera] *reſpexit ad proximum membrum: Illam manum tu mihi cura ut præſtes Pompeij noſtri amici. ut ſit ordo: tu mihi eos præſta, qui cum Pompeio abſunt: ego cetera ſpero fore ut uolumus.* His duntaxat urbanis competitoribus:] *modo ne, qui reipublicæ cauſſa abſunt, eorum aliquis ad petitionem ueniat. nam quos mihi ex ijs, qui nunc in urbe ſunt, uideo competitores fore, neminem pertimeſco. ſic urbani, pro, ex urbe, dixit ep. 48. l. 12. Hanc ego huius loci ſinceram duco ſententiam. quidquid alij dixerint, ita non improbo, amicitiæ cauſa, ut, quò ſuadet ratio, libentius inclinem.* Illam manum] *nobiles uiros, cum Pompeio in Aſiam ad bellum Mithridaticum profectos.* Cura ut præſtes,] *effice, ut meam petitionem adiuuent, miſſis Romam epiſtolis ad propinquos, & familiares.* Quoniam propius abes,] *cum tu in Græcia ſis, minus abes à Pompeio, quàm ego, qui ſum Romæ: itaque per litteras & cum ipſo potes, & cum ijs, qui una ſunt, de honore meo commodius agere. Eſt autem, propius abeſſe, minus diſtare. quo modo locutus eſt & in Tuſc. 1. Quo propius aberat antiquitàs ab ortu, & diuina progenie, hoc melius ea fortaſſe, quæ erant uera.*

cernebat,

cernebat. Et lib. de Sen. A morte propius abſum. Ad mea comitia] *ſatis erit, ſi me illa manus litteris adiuuet: non peto, ut mea cauſſa Romam ad comitia ueniat.* Cæcilius, auunculus tuus] *de hoc Nepos in Attici uita, et Valerius lib.* VII. *cap.* IX. Dolo malo] *quòd inter Varium & Caninium diceret conueniſſe, ut ad fraudandos Varij creditores earum rerum uenditio fieret, quas mancupio uenditas, ab eo, qui emiſſet, repetere non licebat, niſi ſi dolo malo emptas eſſe conſtaret: quod Cæcilius factum affirmabat.* Lucullus,] *alij de Lucio Lucullo accipiunt, ego de Marco fratre. nam Lucius ab expeditione Mithridatica nondum redierat. redijt enim M. Catone tribuno pl. ut ſcribit Plutarchus: Cato autem tribunatum geßit Murena & Silano cos. ut idem Plutarchus, & in oratione pro Murena, id eſt, biennio poſt, atque eo amplius, quàm hæc ſcripta ſunt.* P. Scipio,] *hic eſt Scipio ſocer poſtea Pompeij, quem ex adoptione Metelli Pij Q. Metellum Pium Scipionem eſſe appellatum ſcribit Dio lib.* XL. Magiſtrum] *auctionis. cum in auctione bona uenirent, ut inter heredes, aut creditores diuiderentur; de ſententia coheredum, aut creditorum eligebatur qui præeſſet auctioni. is magiſter dicebatur: ut lib.* VI. *ep.* I. *De hereditatum poſſeßionibus, de bonis poßidendis, magiſtris faciundis. Et Quinctilianus lib.* VI. *dictum recitat Ciceronis in Plætorij matrem: ludum habuiſſe, dum uixit; magiſtros, poſtquam mortua ſit. ita infamem ſignificauit & ab impudicitia, dum uiueret; & mortuam, ab ære alieno. item pro Quinctio: Cui magiſtri fiunt, domini conſtituuntur, qui, qua lege, qua*
condicione

condicione pereat, pronuntient. Si bona uenirent,] *ſi bona Varij, Caninio adempta, in auctióne uenirent, ut ex ea pecunia ſatisfieri creditoribus poſſet.* Obſeruat] *aſſectationis officio colit: ut illud* Philippica 11. *Poſtea cuſtoditus ſum à te, tu à me obſeruatus in petitione quæſturæ.* Et *in epiſtola ad Gallum:* Ego *te in conſulatu obſeruaram. obſeruare enim dicuntur, qui aliquem officij honoris'ue cauſſa deducunt, et reducunt.* Domitium] *Ahenobarbum, Porciæ uirum, quæ Catonis ſoror erat, fuit aliquot poſt annis conſul cum Ap. Claudio* Pulchro, *mox in cauſſa* Milonis *quæſitor; poſtrémo ſucceſſor Cæſari datus, ut eſſet pro conſule in Gallia; orto inter Cæſarem & Pompeium ciuili bello,* Pompeium *ſecutus, Corfinij captus, et incolumis dimiſſus; cum ſe rurſus ad Pompeium contuliſſet, in acie Pharſalica à* M. Antonio *eſt interfectus.* Etiam ſi id ſit,] *etiam ſi propter ambitionem peccauerim.* ἐπεὶ οὐχ ἱερήϊον, οὐδὲ βοείην] Homerus *Iliados* χ *pronuntiat hos uerſus de Achille, qui Hectorem contento curſu ſequebatur:*

- ἐπεὶ οὐχ ἱερήϊον, οὐδὲ βοείην
„ ἀρνύσθην, ἅτε ποσσὶν ἀέθλια γίνεται ἀνδρῶν,
„ ἀλλὰ περὶ ψυχῆς θέον ἕκτορος ἱπποδάμοιο.

et latine Virgilius:

„ *– Neque enim leuia, aut ludicra petuntur*
„ *Præmia, ſed Turni de uita, & ſanguine certant.*

ſenſus eſt. Quòd auunculo tuo non ſatisfecerim, & cauſam fateor ambitionem fuiſſe, & mihi tamen arbitror eſſe ignoſcendum; quòd, ut uides, hæc me ambitio, quaſi curſus quidam, non ad ludicrum, aut inane præmium, ſed ad

conſulatum ferat. Non modo retinendas,] *quod in Satyro feci.* Hermathena tua] *Mercurij & Mineruæ ſtatua, mihi à te miſſa.* ἡλίου ἀνάθημα] *Hermathenam tuam in meo gymnaſio ita belle conſtitui, ut totum gymnaſium ſoli dicatum uideatur. quaſi gymnaſium illa ſtatua maiorem in modum illuſtraretur.* Multum te amamus.] *de Hermathena: ut in proxima inferiore epiſtola: Te multum amamus, quòd ea abs te diligenter, paruoq; curata ſunt. et ep. 2. l. 7.* L. Iulio Cæſare, C. Marcio Figulo cos.] *docui, non uno die ſcriptam epiſtolam: &, cur dubitetur, cauſſa non eſt. ſcripſerat illud ante comitia conſularia, De ijs, qui nunc petunt, Cæſar certus putatur: & illud, Noſtris rationibus conducere uidetur, Thermum fieri cum Cæſare. comitijs uero habitis, cum Cæſaris & Figuli deſignationem ſignificare uellet, argute, eorum nominibus epiſtolam clauſit. Deſignatis, cur non addiderit, quidam ſine cauſſa mirantur: quaſi uero ita peregrinaretur Atticus in rebus Romanis, ut hoc anno gerere conſulatum neſciret Cottam & Torquatum, Cæſarem autem et Figulum in proximum eſſe deſignatos. Figulum autem quem hic nominat, ante appellauit Thermum: quòd ex Minucijs in Marcios adoptione tranſiiſſet, uetere cognomine conſeruato.*

EPISTOLA II.

De meis ad te rationibus] *de petitione conſulatus.* Competitorem noſtrum] *non quia peteret, ſed quia petiturus uideretur. nam comitiorum dies longe aberat, utpote quæ anno proximo non ante Quinctilem menſem futura eſſent. petijt autem, & repulſam*

tulit,

tulit, ut ſupra demonſtratum eſt. Defendere] *crimine repetundarum. eſt enim ſcripta hæc epiſtola* Cotta *&* Torquato *cos. quo anno Catilina cauſſam dixit de repetundis, ut iam probauimus. et apparet, poſt deſignatos Cæſarem &* Figulum *iudicium illud eſſe factum: cum hanc epiſtolam ſcriptam eſſe conſtet poſt eam, quæ ante eſt impreſſa, in qua de Cæſare &* Figulo *deſignatis in extremo legitur. Catilinam tamen a Cicerone non eſſe defenſum, probat Aſconius contra Feneſtellam in commentario orationis aduerſus competitores.* Summa accuſatoris uoluntate] *ex iudicum numero et accuſator, & reus reijciebant, quos putarent ſibi uel inimicos, uel, ut Aſconij uerbis utar, ex aliqua re incommodos fore. Habemus, inquit, iudices quos uolumus, accuſatore non reijciente. accuſatorem autem* P. *Clodium intelligit. Aſconius.* Sin aliter acciderit] *ſi nobis minus erit coniunctus in ratione petitionis.* Tuos familiares, nobiles homines] *maxime* Q. Hortenſium *ſignificat, iam inde a* Verris *accuſatione ſibi infenſum: quem infra quoque* Attici *familiarem appellat, epiſtola ultima lib.* 2. *&* Nepos *in uita. Nobiles autem homines, quia ſummos honores geſſerat* Hortenſius*: erat enim tum conſularis: de quo & in oratione pro* Quinctio: Dicet Hortenſius, *excellens ingenio, nobilitate, exiſtimatione. &* Pedia*nus hæc in argumento* Diuinationis*:* Defendebatur Verres ab Hortenſio, *facile & principe in ſenatu propter nobilitatem, et in foro ob eloquentiam rege cauſſarum. nobiles igitur, etiam qui patricij non erant, dicebantur. erant enim Hortenſii plebeij.* Deſiderio tui] *qui tam diu abeſſes.*

abeſſes. Quòd uerita ſit] *deridet ſuſpicioſæ anicu-læ inanem ſuperſtitionem.* Latinæ] *mulieres. & feſtiue, quòd mulier de mulieribus laboraret. nam; ſi ad hiſtoriam reſpicimus; ex populis Latinis non tam mulieres, quàm uiri in montem Albanum hoſtias adducebant: &, quatriduano ſacrificio facto, accepta carne in ſuam quiſque ciuitatem digreſſi reuertebant. ea dicta uiſceratio; quoniam ex hoſtijs carnes in partes cæſæ diſtribuerentur. & uiſceratio mox à Cæſare populo data, apud Suetonium. Ferias autem Latinas, maximo Romanorum Latinorumq; magiſtratuum conuentu, conſules procurabant, cum interea cum populo agere non liceret: ut ob eam cauſam Latinæ aliquando à conſulibus inſtaurarentur, cum tribunis pl. obſiſtere uellent, populares leges ferre cupientibus. itaque ad Q. fratrem lib. 2. Conſul, inquit, Lentulus dies comitiales exemit omnes. nam etiam Latinæ inſtaurantur: nec tamen deerant ſupplicationes: ſic legibus pernicioſiſſimis obſiſtitur, maxime Catonis. Liuius Strabo, Plutarchus, Dionyſius.* Eius rei conſolationem] *Ridiculum eſt conſolationem compoſitam ob mortem uetulæ plus quàm ſeptuagenariæ. etiam ſuſpecta eſt mihi locutio, Eius rei conſolationem. legendam putat, homo doctus amicus meus, conflationem. nam et id obſcure tetigerat, cum dixit; Verita eſt. neque enim uerita erat, ne celebrarentur Latinæ, ſed, bellum inter Latinos & Romanos ne ſuſcitaretur.* Saufeium] *equitem Romanum, philoſophum Epicureum, Attici familiarem. ep. 6. l. 4. & 1. l. 7. & Nepos in uita.* Ex quodam rumore, an ex litteris tuis ad alios miſsis?] *genus loquendi*

loquendi, quod in re parum certa ueteres uſurpabant: ut libro x I. De *Quincto filio nihil audiui: ſed quære ex Diochare, Cæſaris liberto. is dicitur uidiſſe an euntem, an iam in Aſia?* Et in Bruto: *Summa ſenectute* M. *Cato, legem ſuadens in Galbam, multa dixit: quam orationem in origines ſuas retulit, paucis ante quàm mortuus eſt. an diebus, an menſibus?* Nec *diſſimile illud ep.* 12. *Proximus Pompeio ſedebam: intellexi hominem moueri: utrum, Craſſum inire eam gratiam, quam ipſe prætermiſiſſet, an eſſe tantas res noſtras, quæ tam libenti ſenatu laudarentur?* De noſtro amico placando,] *Lucceium intelligit. infra:* Accedebat *hortator* Salluſtius, *ut egerem quamdiligentiſſime cum* Lucceio *de ueſtra uetere gratia reconcilianda.* De te] *Salluſtius me accuſare ſolebat, quòd* Lucceium *tibi non placarem.* Nec ſibi] *qui etiam ipſius Salluſtij cauſſa laboraui.* C. Piſoni] *is cum uita exceſſiſſet, exulante Cicerone; haud multo poſt nupſit* Tulliola Furio *Craſſipedi, ut in epiſt.* IIII. *libri* II. *ad Q. fratrem, & in epiſtola* 7. *l.* I. *ad Lentulum; tertio,* P. Cornelio *Dolabellæ, cum Cicero Ciliciam prò conſule adminiſtraret, ut fam. epiſt.* 13. *l.* 8. *et deprehenditur error* Plutarchi, *&* Pediani, *qui Tulliolam bis duntaxat nupſiſſe falſo credunt,* Piſoni, *&* P. Lentulo: *cum Lentulus inter Ciceronis generos nemo uſquam nec ab ipſo Cicerone, nec ab alijs nominetur.*

EPISTOLA III.

Quincti fratris comitia:] *quibus ædilitatem Quinctus petebat. nam præturam geſſit triennio poſt, Silano, Murena cos. proximiſq; conſulibus Piſone &*

Meſſalla, ex prætura eſt in Aſiam profectus: petijt igitur ædilitatem Lepido & Tullo conſulatum gerentibus, geßit Cotta & Torquato: quoniam inter ædilitatem & præturam biennium interſit neceſſe eſt, uacuum ordinarijs honoribus. Acutilianam controuerſiam] *uide in epiſtola ſequenti, & in ea, quæ ab hac eſt tertia.* Peduceus,] *Sex. Peduceus, Attici amicißimus. Nepos in Attici uita.* De C. Macro tranſegimus.] *Non alienum eſt ſubijcere, quæ Valerius & Plutarchus tradunt: Valerius his uerbis: C. Licinius Macer, uir prætorius, Calui pater, repetundarum reus, dum ſententiæ dicerentur, in Mænianum conſcendit: deinde, M. Ciceronem, qui id iudicium cogebat, prætextam ponentem cum uidiſſet, miſit ad eum qui diceret, ſe non damnatum, ſed reum perijſſe, nec ſua bona haſtæ poſſe ſubijci: ac protinus, ſudario, quod forte in manu habebat, ore & faucibus coarctatis, incluſo ſpiritu, pœnam morte præcurrit. qua cognita re, Cicero de eo nihil pronuntiauit. igitur illuſtris ingenij orator, ab inopia rei familiaris, & a crimine domeſticæ damnationis inuſitato paterni fati genere uindicatus eſt.* Plutarchus ſic: στρατηγίαν μετιόντων ἅμα σὺν αὐτῷ πολλῶν καὶ μεγάλων, πρῶτος ἁπάντων ἀνηγορεύθη, καὶ τὰς κρίσεις ἔδοξε καθαρῶς καὶ καλῶς βραβεῦσαι. λέγεται δὲ καὶ λικίνιος μάκερ, ἀνὴρ καὶ καθ' αὑτὸν ἰσχύων ἐν τῇ πόλει μέγα, καὶ κράσσῳ χρώμενος βοηθῷ, κρινόμενος κλοπῆς, ὑπ' αὐτοῦ τῇ δυνάμει καὶ σπουδῇ πεποιθὼς, ἔτι τὴν ψῆφον τῶν κριτῶν διαφερόντων, ἀπαλλαγεὶς οἴκαδε, κείρασαί τε τὴν κεφαλὴν κατὰ τάχος, καὶ καθαρὸν ἱμάτιον ὡς

νενικηκὼς

τενικηκὼς λαβὼν, αὖθις εἰς ἀγορὰν προϊέναι, τοῦ δὲ Κρασσου περὶ τὴν αὔλειον ἀπαντήσαντος αὐτῷ, καὶ φράσαντος ὅτι πάσαις ἑάλωκε ταῖς ψήφοις, ἀναστρέψας, καὶ κατακλιθεὶς ἀποθανεῖν. ſed Pedianus, ubi exponit orationem pro Cornelio, in eadem pagina loquitur pugnantia. dicit enim, primo prætorem fuiſſe Ciceronem M'. Lepido L. Volcatio cos. deinde, paucis interiectis uerſibus, L. Cotta L. Torquato: errore ita manifeſto, ut, Pedianum tam fœde lapſum, mihi perſuadere non poßim, peccatum potius à librario ſuſpicer. utrum igitur probamus? ego non dubito, quin præturam geſſerit Lepido & Volcatio cos. cum enim ædilis fuiſſet Hortenſio et Metello cos. ut ex libro de claris oratoribus, & ex accuſationibus in Verrem notißimum eſt; ædilitas autem à prætura biennio diſtet, ut apparet ex epiſtola ad Furnium, fam. lib. x. præturam geſſerit, neceſſe eſt, Lepido, Volcatio cos. ſiquidem honores omnes adeptus eſt anno ſuo, ut gloriatur in II. de officijs. non eßet autem præturam adeptus anno ſuo, ſi eam geßiſſet Cotta & Torquato cos. nam ita inter ædilitatem & præturam triennium intereſſet: cum biennium modo interſit, ut ex locis intelligitur. De hoc Macro uide quæ ſcripta ſunt in Bruto. Cui cum æqui fuiſſemus] quem cum iure damnaſſem. Prætor enim hanc epiſtolam ſcripſit: quod iam oſtendi. Academiæ proprium meæ] hæc Ciceronis uilla fuit, celebrata porticu, et nemore; quam nominauit Academiam ab exemplo Athenarum. Plin. lib. xxxi. Commune omnium] gymnaſiorum: quia litteris, & ingenijs praeeſſe creditur Mercurius. uel, commune omnium, non gymnaſiorum, ſed

ſed hominum: quibus felicitatem promittere uidetur. & hoc ad diuitias potius, quàm ad litteras refero. nam Lucianus in uotis, & communem appellatum eſſe Mercurium, & diuitiarum cauſſa, ſignificat his uerbis: κοινὸς ἑρμῆς, φασὶ, καὶ ἐς μέσον φέρων τὸν πλοῦτον. *Ariſtoteles autem lib.* 11. *ad* Theodecten: καὶ τὸ κοινονικὸν φάναι, τὸν ἑρμῆν εἶναι μάλιστα τῶν θεῶν. μόνος γὰρ καλεῖται κοινὸς ἑρμῆς. Minerua, ſingulare eius gymnaſii.] *cur Mineruæ ſtatua proprium & ſingulare ornamentum Academiæ Ciceronis? quia et Academia gymnaſium erat Athenis, unde ſuam uillam Cicero nuncupauit; & Athenæ à Minerua conditæ, ac nominatæ: ſiquidem Græci* ἀθήνην *Mineruam uocant. uel, quòd Mineruam Cicero præcipue coleret, cuius etiam ſignum domi habuit, ut ait Plutarchus.* Cum locum] *Academiam noſtram.* Caietam,] *uillam in agro Caietano.* Si quando abundare cœpero,] *ſi quando erit, ut mihi pecunia ſuperet.* Ornabo.] *ſignis.* Conſerua,] *quia ſe uenditurum Atticus ſignificauerat. ſic infra: Bibliothecam tuam caue cuiquam deſpondeas, quamuis acrem amatorem inueneris. nam ego omnes meas uindemiolas eò reſeruo, ut illud ſubſidium ſenectuti parem. et ep.* 9. *Libros tuos caue cuiquam tradas: nobis eos conſerua.* Noli deſperare] *uelim ſperes, me tamen poſſe tantam pecuniam cogere, ut emere tuos libros poßim.*

EPISTOLA IIII.

Lucii, fratris noſtri] *patruelis: de quo in.* 2. *de oratore, &* 5. *de finibus, utrobique in procemio, et apud Pedianum, & in Verrem.* Affinem] *quia frater fuit*

ſororis

ſororis tuæ uiro, Quincto fratri meo. Sorore tua] *Q. Ciceronis uxore.* Miſi.] *erat enim Quinctus in agro Arpinati. ep. 5.* Si cuius animus] *Lucceium intelligit: de quo ep. 9.* Quid dicas?] *De mea uidelicet diligentia: qui ne id quidem neglexi, quod fortaſſe negligendum fuit. quantum enim hoc oneris eſt, quod mihi poſt multa mandata ſuperimponis, ut, ſi cuius animus in te ſit offenſior, ego recolligam?* Neque id] *ne id quidem: ut in epiſtola ad Pætum: Quòd altera epiſtola purgas te non diſſuaſorem mihi emptionis Neapolitanæ fuiſſe, ſed auctorem commorationis urbanæ: neque ego aliter accepi.* Nihil eſſe iam, quod laboraret,] *Tadius cum ab herede neſcio quid emiſſet; idq́; poſtea compertum eſſet non ad eum, qui uendidiſſet, ſed ad puellam, quæ eſſet in tutela, pertinere; poſtulantibus puellæ tutoribus reſtituere male emptum cogebatur.* Vſucapta] *capta res dicitur, quam à nobis occupatam nemo repetijt intra tempus lege definitum. ergo is, qui Tadio quiddam ex hereditate uendiderat, recte ſe aiebat uendidiſſe: eam enim hereditatem uſucepiſſe: quod autem uſu captum eſſet, legibus ad ſe pertinere.* De tutela legitima,] *in lege uidetur ita ſcriptum fuiſſe: Si quis quid uſu ceperit, id uſucapionis iure ad illum pertineto; ut ex bonis tamen pupillorum, qui ſint in tutela legitima, nihil uſucapi poßit: Hanc exceptionem dicit Atticum ignorare: quam ſi teneret, hereditatem, quæ eſſet in tutela legitima, iniquo uſucapionis iure uſurpatam, recte uendi potuiſſe non putaret. Tutelæ autem legitimæ dicuntur, quæ, cum quis inteſtato mortuus eſt, eius liberis lege*

 [illegible] *dantur,*

dantur. dari autem agnatos, & conſanguineos, item pa- tronos, id eſt eos, qui ad legitimam hereditatem admitti poſſunt, ſcribit Vlpianus *in conſuetudine fuiſſe; & patro- nos ob eam cauſam, ut, qui ſperarent ſucceßionem, ijdem ea bona ſtudioſius tuerentur. pro* Flacco. In qua di- citur eſſe puella,] *audio, inquit, qui tutores puellæ ſunt, eos non à patre, ſed à lege datos. itaque, cum tute- la legitima ſit, ex eius puellæ bonis uſucapere nihil po- tuit is, qui* Tadio *uendidit.* Gaudeo tibi place- re.] *gaudeo te delectari poſſeßione, quam in* Epiro *emeris.* Et *ſane omnis* Attico *pecuniæ redditus in* Epiro- *ticis & urbanis poſſeßionibus conſtabat, ut in eius uita* Nepos *tradit.* Quæ tibi mandaui,] *loquitur de ſignis. epiſt.* 2. 3. 5. 6. 7. 8. Laboribus] *quos a- gendis cauſis grauißimos ſuſtinebat.* Tuſc. 1. *Cum de- fenſionum laboribus eſſem aliquando liberatus.*

EPISTOLA V.

Tu iam dimenſam,] *tu eam conſtitueras e- mere; et, quaſi iam emiſſes, ita eius exædificationem animo deſignabas.* H-S CCC LↃↃↃXXX.] *ſeſter- tijs centum triginta millibus, id eſt ſcutatis noſtræ monetæ.* 3900. Et, *ut de numeris aliquanto latius diſſeramus, de quibus uideo* Priſcianum *incerte locutum; antiquas notas, quibus præter ceteras uſi ſunt ueteres* Latini, *& earum ſignificationem è regione ſubijciam. quod ad numerum fi- gurarum attinet, tredecim erunt, totidem, quot* Priſcia- *nus agnoſcit: in ipſis autem figuris, quiddam eſt, cur ab eo diſſentiam.*

Antiquæ

Antiquæ notæ:	*ſignificatio.*	
I	1	*unus*
V	5	*quinque*
X	10	*decem*
L	50	*quinquaginta*
C	100	*centum*
IↃ	500	*quingenta*
CIↃ	1000	*mille*
IↃↃ	5000	*quinque millia*
CCIↃↃ	10000	*decem millia*
IↃↃↃ	50000	*quinquaginta millia*
CCCIↃↃↃ	100000	*centum millia*
IↃↃↃↃ	500000	*quingenta millia*
CCCCIↃↃↃↃ	1000000	*decies centena millia.*

non erat autem, inquit Plinius*, apud ueteres numerus ultra centum millia. itaque et hodie multiplicantur hæc, ut, decies centena millia, aut ſæpius, dicatur.* A*tque hæ notæ, ſi figuram conſideres, eædem omnes ſunt, niſi quòd in quinque primis deprehenditur diſsimilitudo. nam, cum ſcribimus* CIↃ*, ſiue* IↃↃ*, & inde quæ ſubſequuntur; non plus duabus utimur notis,* I *&* C*, hoc tamen obſeruantes, ut* C *poſt* I *non tanquam auerſa, ſed quaſi reſpiciens conſtituatur. ſic unamquanque ſummam, quàm uolueris immenſam, explicari primis quinque notis animaduertes.* H*æc eſt prima conſideratio: ſequitur altera, quòd a prima nota ad uſque eas, quas in extremo poſui, alternis modo in quincuplum ſumma creſcit, modo in duplum: quod,*

minor nota tantum demit, quantum ipſa ſignificat: ut IV, *ualet quatuor;* VL, *quadragintaquinque;* XC, *nonaginta; & huiuſmodi.* Conſtitui] *non eſt, decreui, ut iuris ciuilis imperiti ſuſpicari poſſent; ſed genus quoddam ſignificatur obligationis, iure prætorio introductum: de quo integer eſt titulus in pandectis, de conſtituta pecunia inſcriptus.* Curaturum] *pro ſignis Megaricis mihi a te emptis. in epiſtola ſequenti.* Ea] *ſigna.* In tua humanitate] *ſpero, inquit, fore, ut tu mihi, quæ tua humanitas eſt, bibliothecam conficias, in qua me otioſus oblectare poßim.*

EPISTOLA VI.

A ſuo procuratore] *ſcripſerat Atticus, cum Acutilij procuratore ſe eſſe collocutum, eiq; pecuniam uoluiſſe perſoluere, cum eo tamen, ut ſatiſdatione ſibi caueretur, neminem amplius eo nomine petiturum; illum autem recuſaſſe.* Et, *Amplius non peti, frequens eſt in ſatiſdationibus apud iuriſconſultos locutio; quam &* Cicero *uſurpauit in epiſtola ad* Sulpicium, *fam. epiſt. 28. l. 13. cum,* L. *Meßinium commendans, ita ſcribit:* Te *rogo, ut, ſi quid ſatiſdandum erit, amplius eo nomine non peti; cures, ut ſatiſdetur fide mea. nec dißimile illud in* Bruto: Ego *tibi* Brute *non ſoluam, niſi prius a te cauero, amplius eo nomine neminem, cuius petitio ſit, petiturum. ſimillimum illud pro* Q. Roſcio: Quid *ita ſatis non dedit, amplius a ſe neminem petiturum?* Decidiſſe] *cum tutoribus puellæ. epiſt. 4.* Ille noſter amicus,] *Lucceius. ep. 9.* CCIↃↃ CCIↃↃ CCCC] *ſeſtertiorum nummorum uiginti millia quadringenta,*

totidem

totidem planè, quot proxima in epiſtola ſuperiore. diuerſis enim notis eandem ſummam explicauit. Megaricis] *ex Megaris, Atticæ urbe.* Hermæ tui Pentelici] *Mercurij ſtatuæ ex marmore Pentelico. Suidas.* Eius loci,] *Academiæ, ep. 3. & 7.* Xyſtique] *Xyſtus quid ſit, Vitruuius lib. v. cap. x i. docet.* Nauis] *quò imponas ſigna.* Tuum munuſculum] *quod te illi ex Græcia miſſurum pollicitus es. ep. 9.*

EPISTOLA VII.

Ne dubitaris] *ne te deterreat impenſa: & confidito, futurum mihi unde ſoluam.* Naues ſuas.] *quas habet in Græcia.* Pollicetur] *ad uecturam ſignorum.* Chilius] *poeta: de quo ep. 14.* Te rogat εὐμολπιδῶν πάτρια.] *rogat, ut ritus Eumolpidarum mittas. Eumolpidæ autem ſacrorum præſides Athenis: de quibus Aeſchines in oratione contra Cteſiphontem: ab Eumolpo Muſæi filio, de quo Suidas, & alij.* πάτρια σύρων, *Athenæus quoque dixit, id eſt, leges & ritus Syrorum, libro* v i i i. δειπνοσοφιςῶν.

EPISTOLA VIII.

Cum eſſem in Ceramico] *Atticus hoc epiſtolæ principio uſus erat, Cum eſſem in Ceramico. quem Cicero imitatus, & ipſe ita cœpit, Cum eſſem in Tuſculano. Ceramici autem Athenis duo, de quibus Suidas his uerbis:* κεραμεικοὶ δύο ἦσαν, ὁ μὲν ἔνδον τῆς πόλεως, ὁ δὲ ἔξω· ἔνθα καὶ τοὺς ἐν πολέμῳ τελευτήσαντας ἔθαπτον δημοσίᾳ, καὶ τοὺς ἐπιταφίους ἔλεγον· ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ εἰσήκεισαν αἱ πόρναι. De noſtro amico placando] *de Lucceio. ep. 9.* Hermeraclas,] *Mercurij & Herculis*

coniuncta ſigna imponas in nauim. ep. 7. Eius loci, quem non ignoras,] *Academiæ: ut in epiſtola, quæ huic, & ea, cui hæc antecedit.* Palæſtræ,] *Vitruuius lib.v. cap. XI.* Typos] *typi ſtatuæ ſunt è gypſo formatæ, quarum ad ſimilitudinem artifex deinde uel lapidem cædit, uel æs fundit. et apud Plinium ectypa, imagines ad aliquod exemplum efficta. typos igitur, quos in atrioli tectorio, certis locis, ut ſolet, diſtinctos, poſſet includere, mandat* Attico ut mittat. *tectoria uero, parietum eſſe integumenta, & incruſtationes ex arena & calce, notum eſt.* Includere,] *ſedibus conſtituere aliquanto intra tectorium exciſis.* Putealla ſigillata] *puteorum opercula, paruis ſignis exornata. qualia et hodie uidemus, in quibus inciſæ delectant imagunculæ. Beſſarionis liber,* Putealia *ſignata: eadem ſcilicet ſententia. nam ſiue de ſignis intelligas, ſiue de ſigillis* ὑποκοριστικῶς, *minimi refert: utrumuis licet accipias.* Deſpondeas] *uenditurum te promittas.* Omnes meas uindemiolas] *quidquid pecuniæ poſſumus hinc inde contrahere, ſeponimus ad emptionem tuæ bibliothecæ. Supra,* Libros, *inquit, tuos conſerua; & noli deſperare, eos meos facere poſſe.* Ita eſſe, ut ſemper uolui,] *optime ei cum tua ſorore conuenire.* Permiſiſſe] *ut eorum cauſſa* Romam *ne uenias.* Et *de comitijs accipe non conſularibus, ſed prætorijs, ut ſupra docuimus in ordine epiſtolarum.* Sponſorem non appellat.] *Antea, quòd tu ei promiſſum munuſculum non mitteres, me ſponſorem appellabat; nunc ſponſorem omittit; te ipſum in iudicium uocat: itaque faciundum tibi eſt, ut promiſſum omnino ſoluas.*

ſoius. *In uulgatis libris, Sponſorem appellat, legebatur*: *ego negantem particulam interieci, ſumptam ex antiquo Beſſarionis exemplari, ſententia, mihi quidem ut uidetur, mirifice comprobante.*

EPISTOLA. IX.

Illud ſuum arbitrium,] *apparet, Atticum in quadam arbitrum controuerſia contra Lucceij uoluntatem decreuiſſe. Suum: quod ſæpe accuſare ſolitus eſt.* Epiſtolæ tuæ,] *ad illum.* Noſtra legatio] *diligentia, quam ego, allegatus ad Lucceium a te, ſoleo adhibere.* Humanitati tuæ] *nam humanitatis tuæ non eſt, ab eo diſsidere.* Deſignatum] *prætorem, non conſulem, ut in proxima ſuperiore.* Quamprimum mittas.] *De ſignis intelligi, perſpicuum eſt.* Tradas] *uendas epiſt. 1. & 3.*

EPISTOLA X.

Teucris illa] *ſuperiores omnes epiſtolæ ante conſulatum ſcriptæ, hæc autem, ut e clauſula manifeſtum eſt, ineuntibus magiſtratum Meſſalla & Piſone, qui poſt Ciceronem, & Antonium conſules anno altero fuerunt: ut epiſtolarum haud paruum interijſſe numerum, neceſſe ſit: niſi ſi toto ſuperiore triennio Romæ manſit Atticus cum Cicerone. Neque mihi dubium eſt, quin, Teucris illa, principium ſit epiſtolæ, cum inferat paulo poſt; Vt ad prima illa redeam; id eſt, ad id, quod ſcribere primum inſtitui: ut appareat, fuiſſe primam epiſtolæ partem, in qua de Teucride ageretur. ſic & infra ep. 22. l. 13. Ad prima redeo; id eſt, ad ſermonem de ſuis libris inſtitutum. & fam. ep. 29. l. 7. Ad prima redeo. ſapienter*

abeſſes. Quòd uerita ſit] *deridet ſuſpicioſæ anicu-læ inanem ſuperſtitionem*. Latinæ] *mulieres. & feſtiue, quòd mulier de mulieribus laboraret. nam; ſi ad hiſtoriam reſpicimus, ex populis Latinis non tam mulieres, quàm uiri in montem Albanum hoſtias adducebant: &, quatriduano ſacrificio facto, accepta carne in ſuam quiſque ciuitatem digreſſi reuertebant. ea dicta uiſceratio; quoniam ex hoſtijs carnes in partes cæſæ diſtribuerentur. & uiſceratio mox à Cæſare populo data, apud Suetonium. Ferias autem Latinas, maximo Romanorum Latinorumq; magiſtratuum conuentu, conſules procurabant, cum interea cum populo agere non liceret: ut ob eam cauſam Latinæ aliquando a conſulibus inſtaurarentur, cum tribunis pl. obſiſtere uellent, populares leges ferre cupientibus. itaque ad Q. fratrem lib.2. Conſul, inquit, Lentulus dies comitiales exemit omnes. nam etiam Latinæ inſtaurantur: nec tamen deerant ſupplicationes. ſic legibus pernicioſiſſimis obſiſtitur, maxime Catonis. Liuius Strabo, Plutarchus, Dionyſius*. Eius rei conſolationem] *Ridiculum eſt conſolationem compoſitam ob mortem uetulæ plus quàm ſeptuagenariæ. etiam ſuſpecta eſt mihi locutio, Eius rei conſolationem. legendam putat, homo doctus amicus meus, conflationem. nam et id obſcure tetigerat, cum dixit; Verita eſt. neque enim uerita erat, ne celebrarentur Latinæ, ſed, bellum inter Latinos & Romanos ne ſuſcitaretur*. Saufeium] *equitem Romanum, philoſophum Epicureum, Attici familiarem. ep. 6. l. 4. & 1. l. 7. & Nepos in uita*. Ex quodam rumore, an ex litteris tuis ad alios miſsis?] *genus loquendi*

loquendi, quod in re parum certa ueteres uſurpabant: ut libro x I. *De* Quincto *filio nihil audiui: ſed quære ex* Diochare, *Cæſaris liberto. is dicitur uidiſſe an euntem, an non in* Aſia? Et in Bruto: *Summa ſenectute* M. Cato, *legem ſuadens in* Galbam, *multa dixit: quam orationem in origines ſuas retulit, paucis ante quàm mortuus eſt, an diebus, an menſibus?* Nec *diſſimile illud ep.* 12. *Proximus* Pompeio *ſedebam: intellexi hominem moueri: utrum,* Craſſum *inire eam gratiam, quam ipſe prætermiſiſſet, an eſſe tantas res noſtras, quæ tam libenti ſenatu laudarentur?* De noſtro amico placando,] Lucceium *intelligit. infra:* Accedebat *hortator* Sallustius, *ut egerem quamdiligentiſſime cum* Lucceio *de ueſtra uetere gratia reconcilianda.* De te] Salluſtius *me accuſare ſolebat, quòd* Lucceium *tibi non placarem.* Nec ſibi] *qui etiam ipſius* Salluſtij *cauſſa laboraui.* C. Piſoni] *is cum uita exceſſiſſet, exulante* Cicerone; *haud multo poſt nupſit* Tulliola Furio Craſſipedi, *ut in epiſt.* IIII. *libri* II. *ad* Q. *fratrem, & in epiſtola* 7. *l.* I. *ad* Lentulum; *tertio,* P. Cornelio Dolabellæ, *cum* Cicero Ciliciam *prò conſule adminiſtraret, ut fam. epiſt.* 13. *l.* 8. *et deprehenditur error* Plutarchi, *&* Pediani, *qui* Tulliolam *bis duntaxat nupſiſſe falſo credunt,* Piſoni, *&* P. Lentulo: *cum* Lentulus *inter* Ciceronis *generos nemo uſquam nec ab ipſo* Cicerone, *nec ab alijs nominetur.*

EPISTOLA III.

Quincti fratris comitia:] *quibus ædilitatem* Quinctus *petebat. nam præturam geſſit triennio poſt,* Silano, Murena *cos. proximiſq; conſulibus* Piſone, &

Meſſalla, ex prætura eſt in Aſiam profectus: petijt igitur ædilitatem Lepido & Tullo conſulatum gerentibus, geßit Cotta & Torquato: quoniam inter ædilitatem & præturam biennium interſit neceſſe eſt, uacuum ordinarijs honoribus. Acutilianam controuerſiam] *uide in epiſtola ſequenti, & in ea, quæ ab hac eſt tertia.* Peduceus,] *Sex. Peduceus, Attici amicißimus. Nepos in Attici uita.* De C. Macro tranſegimus.] *Non alienum eſt ſubijcere, quæ Valerius & Plutarchus tradunt: Valerius his uerbis: C. Licinius Macer, uir prætorius, Calui pater, repetundarum reus, dum ſententiæ dicerentur, in Mænianum conſcendit: deinde, M. Ciceronem, qui id iudicium cogebat, prætextam ponentem cum uidiſſet, miſit ad eum qui diceret, ſe non damnatum, ſed reum perijſſe, nec ſua bona haſtæ poſſe ſubijci: ac protinus, ſudario, quod forte in manu habebat, ore & faucibus coarctatis, incluſo ſpiritu, pœnam morte præcurrit. qua cognita re, Cicero de eo nihil pronuntiauit. igitur illuſtris ingenij orator, ab inopia rei familiaris, & a crimine domeſticæ damnationis inuſitato paterni fati genere uindicatus eſt.* Plutarchus ſic: στρατηγίαν μετιόντων ἅμα σὺν αὐτῷ πολλῶν καὶ μεγάλων, πρῶτος ἁπάντων ἀνηγορεύθη, καὶ τὰς κρίσεις ἔδοξε καθαρῶς καὶ καλῶς βραβεῦσαι. λέγεται δὲ καὶ λικίνιος μάκερ, ἀνὴρ καὶ καθ' αὑτὸν ἰσχύων ἐν τῇ πόλει μέγα, καὶ κράσσῳ χρώμενος βοηθῷ, κρινόμενος κλοπῆς, ὑπ' αὐτοῦ τῇ δυνάμει καὶ σπουδῇ πεποιθὼς, ἔτι τὴν ψῆφον τῶν κριτῶν διαφερόντων, ἀπαλλαγεὶς οἴκαδε, κείρασθαί τε τὴν κεφαλὴν κατὰ τάχος, καὶ καθαρὸν ἱμάτιον ὡς

νενικηκὼς

γενικηκῶς λαβὼν, αὖθις εἰς ἀγορὰν προϊέναι, τοῦ δὲ Κρασσου περὶ τὴν αὔλειον ἀπαντήσαντος αὐτῷ, καὶ φράσαντος ὅτι πάσαις ἑάλωκε ταῖς ψήφοις, ἀναστρέψας, καὶ κατακλιθεὶς ἀποθανεῖν. *ſed* Pedianus, *ubi exponit orationem pro Cornelio, in eadem pagina loquitur pugnantia. dicit enim, primo prætorem fuiſſe Ciceronem M'. Lepido* L. Volcatio *cos. deinde, paucis interiectis uerſibus*, L. Cotta L. Torquato*: errore ita manifeſto, ut, Pedianum tam fœde lapſum, mihi perſuadere non poßim, peccatum potius à librario ſuſpicer. utrum igitur probamus? ego non dubito, quin præturam geſſerit* Lepido *&* Volcatio *cos. cum enim ædilis fuiſſet* Hortenſio *et* Metello *cos. ut ex libro de claris oratoribus, & ex accuſationibus in* Verrem *notißimum eſt; ædilitas autem à prætura biennio diſtet, ut apparet ex epiſtola ad* Furnium, *fam. lib.* x. *præturam geſſerit, neceſſe eſt,* Lepido, Volcatio *cos. ſiquidem honores omnes adeptus eſt anno ſuo, ut gloriatur in* II. *de officijs. non eßet autem præturam adeptus anno ſuo, ſi eam geßiſſet* Cotta *&* Torquato *cos. nam ita inter ædilitatem & præturam triennium intereſſet: cum biennium modo interſit, ut ex locis intelligitur.* De *hoc* Macro *uide quæ ſcripta ſunt in* Bruto. Cui cum æqui fuiſſemus] *quem cum iure damnaſſem.* Prætor *enim hanc epiſtolam ſcripſit: quod iam oſtendi.* Academiæ proprium meæ] *hæc Ciceronis uilla fuit, celebrata porticu, et nemore; quam nominauit Academiam ab exemplo* Athenarum. Plin. *lib.* xxxi. Commune omnium] *gymnaſiorum: quia litteris, & ingenijs praeeſſe creditur* Mercurius. *uel, commune omnium, non gymnaſiorum,*

ſed

ſed hominum: quibus felicitatem promittere uidetur. & hoc ad diuitias potius, quàm ad litteras refero. nam Luci*anus in uotis, & communem appellatum eſſe* Mercurium*, & diuitiarum cauſſa, ſignificat his uerbis:* κοινὸς ἑρμῆς, φασὶ, καὶ ἐς μέσον φέρων τὸν πλοῦτον. Ariſtoteles *autem lib.* II. *ad* Theodecten: καὶ τὸ κοινονικὸν φάναι, τὸν ἑρμῆν εἶναι μάλιστα τῶν θεῶν. μόνος γὰρ καλεῖται κοινὸς ἑρμῆς. Minerua, ſingulare eius gymnaſii.] *cur Mineruæ ſtatua proprium & ſingulare ornamentum* Academiæ Ciceronis? *quia et* Academia *gymnaſium erat* Athenis, *unde ſuam uillam* Cicero *nuncupauit; &* Athenæ *à* Minerua *conditæ, ac nominatæ: ſiquidem* Græci ἀθήνην *Mineruam uocant. uel, quòd Mineruam Cicero præcipue coleret, cuius etiam ſignum domi habuit, ut ait* Plutarchus. Cum locum] *Academiam noſtram.* Caietam,] *uillam in agro* Caietano. Si quando abundare cœpero,] *ſi quando erit, ut mihi pecunia ſuperet.* Ornabo.] *ſignis.* Conſerua,] *quia ſe uenditurum* Atticus *ſignificauerat. ſic infra:* Bibliothecam *tuam caue cuiquam deſpondeas, quamuis acrem amatorem inueneris. nam ego omnes meas uindemiolas eò reſeruo, ut illud ſubſidium ſenectuti parem. et ep.* 9. Libros *tuos caue cuiquam tradas: nobis eos conſerua.* Noli deſperare] *uelim ſperes, me tamen poſſe tantam pecuniam cogere, ut emere tuos libros poßim.*

EPISTOLA IIII.

Lucii, fratris noſtri] *patruelis: de quo in.* 2. *de oratore, &* 5. *de finib us, u robique in proœmio, et apud* Pedianum, *& in* Verrem. Affinem] *quia frater fuit ſororis*

ſororis tuæ uiro, Quincto fratri meo. Sorore tua] *Q. Ciceronis uxore.* Miſi.] *erat enim Quinctus in agro Arpinati. ep.5.* Si cuius animus] *Lucceium intelligit: de quo ep.9.* Quid dicas?] *De mea uidelicet diligentia: qui ne id quidem neglexi, quod fortaſſe negligendum fuit. quantum enim hoc oneris eſt, quod mihi poſt multa mandata ſuperimponis, ut, ſi cuius animus in te ſit offenſior, ego recolligam?* Neque id] *ne id quidem: ut in epiſtola ad Pætum: Quòd altera epiſtola purgas te non diſſuaſorem mihi emptionis Neapolitanæ fuiſſe, ſed auctorem commorationis urbanæ: neque ego aliter accepi.* Nihil eſſe iam, quod laboraret,] *Tadius cum ab herede neſcio quid emiſſet; idq; poſtea compertum eſſet non ad eum, qui uendidiſſet, ſed ad puellam, quæ eſſet in tutela, pertinere; poſtulantibus puellæ tutoribus reſtituere male emptum cogebatur.* Vſucapta] *capta res dicitur, quam à nobis occupatam nemo repetijt intra tempus lege definitum. ergo is, qui Tadio quiddam ex hereditate uendiderat, recte ſe aiebat uendidiſſe: eam enim hereditatem uſucepiſſe: quod autem uſu captum eſſet, legibus ad ſe pertinere.* De tutela legitima,] *in lege uidetur ita ſcriptum fuiſſe: Si quis quid uſu ceperit, id uſucapionis iure ad illum pertineto; ut ex bonis tamen pupillorum, qui ſint in tutela legitima, nihil uſucapi poßit: Hanc exceptionem dicit Atticum ignorare: quam ſi teneret, hereditatem, quæ eſſet in tutela legitima, iniquo uſucapionis iure uſurpatam, recte uendi potuiſſe non putaret. Tutelæ autem legitimæ dicuntur, quæ, cum quis inteſtato mortuus eſt, eius liberis lege*

dantur. dari autem agnatos, & conſanguineos, item patronos, id eſt eos, qui ad legitimam hereditatem admitti poſſunt, ſcribit Vlpianus *in conſuetudine fuiſſe; & patronos ob eam cauſam, ut, qui ſperarent ſucceßionem, ijdem ea bona ſtudioſius tuerentur. pro* Flacco. In qua dicitur eſſe puella,] *audio, inquit, qui tutores puellæ ſunt, eos non à patre, ſed à lege datos. itaque, cum tutela legitima ſit, ex eius puellæ bonis uſucapere nihil potuit is, qui* Tadio *uendidit.* Gaudeo tibi placere.] *gaudeo te delectari poſſeßione, quam in* Epiro *emeris.* Et *ſane omnis* Attico *pecuniæ redditus in* Epiroticis *& urbanis poſſeßionibus conſtabat, ut in eius uita* Nepos *tradit.* Quæ tibi mandaui,] *loquitur de ſignis. epiſt.* 2. 3. 5. 6. 7. 8. Laboribus] *quos agendis caußis grauißimos ſuſtinebat.* Tuſc. 1. *Cum defenſionum laboribus eſſem aliquando liberatus.*

EPISTOLA V.

Tu iam dimenſam,] *tu eam conſtitueras emere; et, quaſi iam emiſſes, ita eius exædificationem animo deſignabas.* H-S CCCIↃↃↃXXX.] *ſeſtertijs centum triginta millibus, id eſt ſcutatis noſtræ monetæ.* 3900. Et, *ut de numeris aliquanto latius diſſeramus, de quibus uideo* Priſcianum *incerte locutum; antiquas notas, quibus præter ceteras uſi ſunt ueteres* Latini, *& earum ſignificationem è regione ſubijciam. quod ad numerum figurarum attinet, tredecim erunt, totidem, quot* Priſcianus *agnoſcit: in ipſis autem figuris, quiddam eſt, cur ab eo diſſentiam.*

Antiquæ

Antiquæ notæ:	*ſignificatio.*	
I	I	*unus*
V	5	*quinque*
X	10	*decem*
L	50	*quinquaginta*
C	100	*centum*
IƆ	500	*quingenta*
CIƆ	1000	*mille*
IƆƆ	5000	*quinque millia*
CCIƆƆ	10000	*decem millia*
IƆƆƆ	50000	*quinquaginta millia*
CCCIƆƆƆ	100000	*centum millia*
IƆƆƆƆ	500000	*quingenta millia*
CCCCIƆƆƆƆ	1000000	*decies centena milliā.*

non erat autem, inquit Plinius, apud ueteres numerus ultra centum millia. itaque et hodie multiplicantur hæc, ut, decies centena millia, aut ſæpius, dicatur. Atque hæ notæ, ſi figuram conſideres, eædem omnes ſunt, niſi quòd in quinque primis deprehenditur diſsimilitudo. nam, cum ſcribimus CIƆ, *ſiue* IƆƆ, *& inde quæ ſubſequuntur; non plus duabus utimur notis,* I *&* C, *hoc tamen obſeruantes, ut* C *poſt* I *non tanquam auerſa, ſed quaſi reſpiciens conſtituatur. ſic unamquanque ſummam, quàm uolueris immenſam, explicari primis quinque notis animaduertes. Hæc eſt prima conſideratio: ſequitur altera, quòd a prima nota ad uſque eas, quas in extremo poſui, alternis modo in quincuplum ſumma creſcit, modo in duplum: quod,*

ipſas notas qui perſequi ſingulas uoluerit, intelliget. Priſcianus autem hanc rationem tractat imperite. primum, mille ſic ait notari, x, *& decem millia ſic* C X Ↄ. *in quo repugnat uetuſtatis obſeruatio. triplex enim genus eſt, quòd antiquitatem maxime teſtatur, lapides, libri, nummi. et cum ego in ſingulis non ita negligenter ſim uerſatus, nunquam tamen* X *pro mille comperi, nunquam* C X Ↄ *pro decem millibus. ſed idem labat in ſua ſententia: infert enim paulo poſt:* Decem millia, *quod ueriſimilius eſt, notantur per* M, *circumſcriptam ex utroque latere: &* M *putat mille ſignificare, quia nominis prima ſit litera. quorum alterum concedo, ut* M *mille ualeat: alterum, quia cum ratione pugnat, concedere non poſſum, ut* M *ideo mille ſignificet, quòd in uerbo mille princeps occurrat litera. mihi enim dubium non eſt, quin* M *inde ſit deriuata, quòd ueteres pro quingentis hac utebantur figura* I Ↄ, *unde, contra* Priſciani *ſententiam, qui de origine* D *neſcio quid ridicule comminiſcitur, facta eſt* D, *negligentia ſimul & ignorantia deſcribentium, dum antiquas notas elementa putant. ergo pro quingentis, ut dixi, ſcribebant* I Ↄ, *pro mille* C I Ↄ: *unde fluxit* M, *errorem creante ſimilitudine; quòd* M *quandoque ita ſcribitur* CIↃ, *ut minimum diſcrepare uideatur a* CIↃ. *in antiquis autem libris & alias figuras pro mille uſurpatas licet animaduertere, ut* ω, *et* CIↃ, *quas peperit minus accurata librariorum feſtinatio, id agentium, ut* CIↃ *uno calami ductu perficerent. etiam* ∞, *&* CIↃ *pro mille reperias: quæ deriuatæ ſunt ab* CIↃ, *corruptæ ſcilicet à corrupta.* Quæritur *etiam, cur* L *quandoque pro* I *poſita reperiatur, ut in hac*
figura

figura CCCCLↃↃↃ, *& ſimilibus. huius quoque mutationis culpam ſuſtinet librariorum inſcitia: qui cum antiquam notam*, I, *longiuſculam uiderent, exempli gratia ſic*, CCCIↃↃↃ; *decepti ſimilitudine conſonantem* L *putarunt, et pro* CCCIↃↃↃ *ſcripſerunt* CCCLↃↃↃ. *Hæc de numerorum notis. reliqua erant non nulla: quæ, quia ſatietati legentium placet occurrere, prætermitto. hac de re paulo plenius agetur in libris de quæſitis per epiſtolam.*

Pater nobis deceſsit] *ut ipſi ratiocinamur, hanc epiſtolam ſcripſit multo ante petitionem conſulatus: idq; ſatis uidemur probaſſe, cum de ordine harum epiſtolarum diceremus. quod ſi ita eſt; non recte ſcripſit* Pedianus *Ciceronem in petitione conſulatus patrem amiſiſſe. ſed idem de duobus etiam Ciceronis generis errauit*, Furium *Craſſipedem non agnoſcens. Quòd autem non nulli*, Patro *nobis deceßit, putant legendum: infirma coniectura eſt. nam de Patrone uiuo multis poſt annis mentio, ut ep.* XI. *&* 19. *l.* 5. *&* 2. *l.* 7. Loci ſint eius,] *Academiæ ep.* 3. 7. *&* 9. Apud matrem] *Attici: quam extulit annorum nonaginta, natus ipſe tunc ſeptem & ſexaginta. Cæciliæ gentis eam fuiſſe, conijcitur; cum & Cæcilius frater eius fuerit, is, qui Atticum teſtamento adoptauit; & mulieres nomine familiarum appellarentur.*

L. Cincio] *qui Romæ curabat Attici negocia.* HS $\overline{XX}$CD] *ſeſtertiorum uiginti millia quadringenta, hoc eſt, ſcutati* 612. *octo marculis minus. cum enim hæc linea* — *ſuperimponitur notæ, ad eius notæ ſignificationem addit millia.* C *uero cum præponitur his notis*, D *&* M, *detrahit centum. & omnino de ſequenti nota antecedens*

minor

minor nota tantum demit, quantum ipſa ſignificat: ut IV, *ualet quatuor;* VL, *quadragintaquinque;* XC, *nonaginta; & huiuſmodi.* Conſtitui] *non eſt, decreui, ut iuris ciuilis imperiti ſuſpicari poſſent; ſed genus quoddam ſignificatur obligationis, iure prætorio introductum: de quo integer eſt titulus in pandectis, de conſtituta pecunia inſcriptus.* Curaturum] *pro ſignis Megaricis mihi a te emptis. in epiſtola ſequenti.* Ea] *ſigna.* In tua humanitate] *ſpero, inquit, fore, ut tu mihi, quæ tua humanitas eſt, bibliothecam conficias, in qua me otioſus obleſtare poßim.*

EPISTOLA VI.

A ſuo procuratore] *ſcripſerat Atticus; cum Acutilij procuratore ſe eſſe collocutum, eiq; pecuniam uoluiſſe perſoluere, cum eo tamen, ut ſatiſdatione ſibi caueretur, neminem amplius eo nomine petiturum; illum autem recuſaſſe. Et, Amplius non peti, frequens eſt in ſatiſdationibus apud iuriſconſultos locutio; quam & Cicero uſurpauit in epiſtola ad Sulpicium, fam. epiſt. 28. l. 13. cum, L. Meßinium commendans, ita ſcribit: Te rogo, ut, ſi quid ſatiſdandum erit, amplius eo nomine non peti; cures, ut ſatiſdetur fide mea. nec dißimile illud in Bruto: Ego tibi Brute non ſoluam, niſi prius a te cauero, amplius eo nomine neminem, cuius petitio ſit, petiturum. ſimillimum illud pro Q. Roſcio: Quid ita ſatis non dedit, amplius a ſe neminem petiturum?* Decidiſſe] *cum tutoribus puellæ. epiſt. 4.* Ille noſter amicus,] *Lucceius. ep. 9.* CCIↃↃ CCIↃↃ CCCC] *ſeſtertiorum nummorum uiginti millia quadringenta, totidem*

totidem plane, quot proxima in epiſtola ſuperiore. diuerſis enim notis eandem ſummam explicauit. Megaricis] *ex Megaris, Atticæ urbe.* Hermæ tui Pentelici] *Mercurij ſtatuæ ex marmore Pentelico. Suidas.* Eius loci,] *Academiæ. ep. 3. & 7.* Xyſtique] *Xyſtus quid ſit, Vitruuius lib. V. cap. XI. docet.* Nauis] *quò imponas ſigna.* Tuum munuſculum] *quod te illi ex Græcia miſſurum pollicitus es. ep. 9.*

EPISTOLA VII.

Ne dubitaris] *ne te deterreat impenſa: & confidito; futurum mihi unde ſoluam.* Naues ſuas.] *quas habet in Græcia.* Pollicetur] *ad uecturam ſignorum.* Chilius] *poeta: de quo ep. 14.* Te rogat εὐμολπιδῶν πάτρια.] *rogat, ut ritus Eumolpidarum mittas. Eumolpidæ autem ſacrorum præſides Athenis: de quibus Aeſchines in oratione contra Cteſiphontem: ab Eumolpo Muſæi filio, de quo Suidas, & alij.* πάτρια σύρων, *Athenæus quoque dixit, id eſt; leges & ritus Syrorum; libro* VIII. δειπνοσοφιστῶν.

EPISTOLA VIII.

Cum eſſem in Ceramico] *Atticus hoc epiſtolæ principio uſus erat, Cum eſſem in Ceramico. quem Cicero imitatus, & ipſe ita cœpit, Cum eſſem in Tuſculano. Ceramici autem Athenis duo, de quibus Suidas his uerbis:* κεραμεικοὶ δύο ἦσαν, ὁ μὲν ἔνδον τῆς πόλεως, ὁ δὲ ἔξω: ἔνθα καὶ τοὺς ἐν πολέμῳ τελευτήσαντας ἔθαπτον δημοσίᾳ, καὶ τοὺς ἐπιταφίους ἔλεγον: ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ εἱστήκεισαν αἱ πόρναι. De noſtro amico placando] *de Lucceio. ep. 9.* Hermeraclas,] *Mercurij & Herculis*

coniuncta ſigna imponas in nauim. ep. 7. Eius loci, quem non ignoras,] *Academiæ: ut in epiſtola, quæ huic, & ea, cui hæc antecedit.* Palæſtræ,] *Vitruuius lib.* v. *cap.* x i. Typos] *typi ſtatuæ ſunt è gypſo formatæ, quarum ad ſimilitudinem artifex deinde uel lapidem cædit, uel æs fundit. et apud Plinium ectypa, imagines ad aliquod exemplum effictæ. typos igitur, quos in atrioli tectorio, certis locis, ut ſolet, diſtinctos, poſſet includere, mandat* Attico *ut mittat. tectoria uero, parietum eſſe integumenta, & incruſtationes ex arena & calce, notum eſt.* Includere,] *ſedibus conſtituere aliquanto intra tectorium excíſis.* Putealla ſigillata] *puteorum opercula, paruis ſignis exornata. qualia et hodie uidemus, in quibus inciſæ delectant imagunculæ.* Beſſarionis *liber,* Putealia *ſignata: eadem ſcilicet ſententia. nam ſiue de ſignis intelligas, ſiue de ſigillis ὑποκοριστικῶς, minimi refert: utrumuis licet accipias.* Deſpondeas] *uenditurum te promittas.* Omnes meas uindemiolas] *quidquid pecuniæ poſſumus hinc inde contrahere, ſeponimus ad emptionem tuæ bibliothecæ. Supra,* Libros, *inquit, tuos conſerua; & noli deſperare, eos meos facere poſſe.* Ita eſſe, ut ſemper uolui,] *optime ei cum tua ſorore conuenire.* Permiſiſſe] *ut eorum cauſſa Romam ne uenias. Et de comitijs accipe non conſularibus, ſed prætorijs, ut ſupra docuimus in ordine epiſtolarum.* Sponſorem non appellat.] *Antea, quòd tu ei promiſſum munuſculum non mitteres, me ſponſorem appellabat; nunc ſponſorem omittit; te ipſum in iudicium uocat: itaque faciundum tibi eſt, ut promiſſum omnino ſoluas.*

ſoius. *In uulgatis libris, Sponſorem appellat, legebatur*: *ego negantem particulam interieci, ſumptam ex antiquo Beſſarionis exemplari, ſententia, mihi quidem ut uidetur, mirifice comprobante*.

EPISTOLA IX.

Illud ſuum arbitrium,] *apparet, Atticum in quadam arbitrum controuerſia contra Lucceij uoluntatem decreuiſſe. Suum: quod ſæpe accuſare ſolitus eſt*. Epiſtolæ tuæ,] *ad illum*. Noſtra legatio] *diligentia, quam ego, allegatus ad Lucceium a te, ſoleo adhibere*. Humanitati tuæ] *nam humanitatis tuæ non eſt, ab eo diſſidere*. Deſignatum] *prætorem, non conſulem, ut in proxima ſuperiore*. Quamprimum mittas.] *De ſignis intelligi, perſpicuum eſt*. Tradas.] *uendas epiſt. 1. & 3.*

EPISTOLA X.

Teucris illa] *ſuperiores omnes epiſtolæ ante conſulatum ſcriptæ, hæc autem, ut e clauſula manifeſtum eſt, ineuntibus magiſtratum Meſſalla & Piſone, qui poſt Ciceronem, & Antonium conſules anno altero fuerunt: ut epiſtolarum haud paruum interiiſſe numerum, neceſſe ſit: niſi ſi toto ſuperiore triennio Romæ manſit Atticus cum Cicerone. Neque mihi dubium eſt, quin, Teucris illa, principium ſit epiſtolæ, cum inferat paulo poſt; Vt ad prima illa redeam; id eſt, ad id, quod ſcribere primum inſtitui: ut appareat, fuiſſe primam epiſtolæ partem, in qua de Teucride ageretur. ſic & infra ep. 22. l. 13. Ad prima redeo; id eſt, ad ſermonem de ſuis libris inſtitutum, & fam. ep. 29. l. 7. Ad prima redeo. ſapienter*

hæc reliquiſti, ſi conſilio. Cum uero, Teucris, ait, Antonium, quem Cicero collegam habuerat in conſulatu, ficto nomine ſignificari, declarant ea, quæ ſequuntur. eundemq́; in epiſtola proxima iiſdem uerbis appellat; & in ea, quæ proximam conſequitur, promiſſa dicit præſtitiſſe. Lentum ſane negotium,] *tardat enim, & procraſtinat ſolutionem eius pecuniæ, quam debet. ep. 11. & 13.* Cornelius] *amicus, aut affinis Antonij, qui ſe ad Terentiam dixerat rediturum, ut de ea pecunia colloqueretur.* Conſidium, Axium, Selicium,] *feneratorum nomina: ad hunc Axium Ciceronis epiſtolas nominat Fronto grammaticus. ſed is eſt Axius ſenator, non fenerator, de quo ep. 7. l. 3. mentio fit. Axius, inquit ep. 12. l. 10. de XII. millibus Pudens: ſæpe enim adſcripſit, ut Gallio, quantum is uellet, darem. de Conſidio autem Valerius lib. IV. cap. 8. et Gellius lib. 8. c. 3.* Confugiendum eſt:] *ut ab iis nummos ſumamus; quando exigere ab Antonio non poſſumus.* Cæcilio] *& hic fenerator erat: ſed benigniores aliquanto ſuperiores tres. nam ab hoc nec ipſius propinqui nummum auferre poterant, niſi cum fenore centeſimarum, quæ uſurarum omnium grauiſſima erat, et as dicebatur. pendebantur enim in anno duodeni nummi pro centenis. cum uero pro centenis octoni, beſſes; cum ſeni, ſemiſſes; cum quini, quincunx; cum quaterni, triens; cum terni, quadrans; cum bini, deunx; cum ſinguli, unciaria uocabatur uſura: quam maiorem XII. tabulæ primum, ut ait Tacitus. lib. V. deinde etiam rogatio tribunicia uetuit, ut lib. VII. Liuius narrat: qui etiam de ſemunciario fenore inſtituto ſubiunxit.*

Tacitus

Tacitus omnino ſublatas uſuras docet, quæ tamen denuò uarijs fraudibus exortæ, paulatim conſuetudine leges uincente, ad centeſimas peruenerunt. Seneca libro epiſtolarum XXI. *Quàm durus fenerator Cæcilius, a quo minoris centeſimis propinquis nummus moueri non poſſit.*
Centeſimis] *centeſimæ dicebantur uſuræ, quia ſingulis menſibus in fenus centeſima ſortis pars impenderetur: a menſtrua enim ſolutione potius appellatas eſſe centeſimas credibile eſt, quàm, quod non nulli putant, quia centum menſibus uſura ſortem adæquaret.* Illa] *Teucride.* Impudentius, aſtutius, lentius.] *quia, cauſis nectendis, ſolutionem differret.* Libertum mitto: Tito mandaui:] *uerba ſunt non Ciceronis, ut quidam exiſtimant, ſed Antonij, qui ſoluendæ pecuniæ diem produceret his uerbis: Libertum mitto; (ſubaudi, qui numeret) Tito mandaui; ut ſcilicet ipſe tibi pro me ſatisfaceret. Antonij igitur, quem Teucridem appellat, σκῆψις hæ ſunt, atque ἀναβολαί. non enim ἀναβολὰς lego, ſed ἀναβολαί, duobus ex antiquis libris, Beſſarionis, & Caualcantis.* Neſcio, an ταυτόματον ἡμῶν] *Antonius, inquit, non ſoluit: ſed hoc optime cadit: ut deinde eius defendendi cauſa mihi nulla ſit.* Et *ſpectauit fortaſſe ad illum uerſiculum, qui eſt in Græcis ſententijs, ταὐτόματον ἡμῶν καλλίω βουλεύεται. caſus melius, quàm nos, conſuluit. magis è re noſtra eſt, eum non ſoluere, quàm ſi, quod uolebamus, ſolueret. quod caſu, non conſilio noſtro, fit.* Pompeiani prodromi] *quos Pompeius, ex bello Mithridatico reuertens, celeri curſu præmittit.* Acturum] *in ſenatu.* Antonio ſuccedi opor-

tere :] *Antonium de prouincia Macedonia reuocandum, quòd pecunias a ſocijs inique cogeret. reuocatus tamen non eſt: quia Cicero eum in ſenatu defendit. quod ipſe ſcribit ad Sextium, ipſius Antonij quæſtorem, ſam.lib. v. poſtea defendit eundem in iudicio, maieſtatis accuſatum, Cæſare et Bibulo cos. cum Antonius triennium prouinciæ præfuiſſet. Suetonius, Dio, Cicero pro domo, pro Sextio: & in ea, qua Cœlium, quo accuſante damnatus erat Antonius, defendit, hanc intelligit accuſationem, cum ait: Ex reipublicæ cauſa uictoriam eſt, mihi quidem moleſtam, ſibi tamen glorioſam, conſecutus. quod infra in eadem oratione apertius his uerbis: Accuſauit C. Antonium, collegam meum: cui miſero præclari in rempublicam beneficij memoria nihil profuit, nocuit opinio maleficij cogitati. Accuſauit eundem condemnauitq; Q. Maximus: ut in oratione in Vatinium.* Aget prætor ad populum.] *ut Romam euocetur ad cauſam de repetundis dicendam, quòd ſocios diripuerit. ep.2. l. 2.* Exiſtimationem] *multum, inquit, de mea detrahatur exiſtimatiône & apud bonos, & apud populum, ſi C. Antonium, manifeſtis criminibus reum, defendam.* Mando tibi, ut perſpicias.] *et perſpicere Atticus id poterat non magno negotio, qui eſſet in Græcia, proximus Macedoniæ, quam Antonius adminiſtrabat.* In cogendis pecuniis] *contra quàm legibus liceret. Cogendis autem ex prouincialibus hominibus, auaro, & iniquo imperio.* Valerius interpres] *externarum legationum cauſſa ſenatus Valerio utebatur interprete, multarum linguarum perito. epiſt. 10.* Chiliuſque] *is, de*

quo ſupra, ep. 7. Conſtat] *non dum enim aderat, ſed Italiam iam attigerat, ex illo ſe referens memorabili Mithridatis bello.* Diuortium Muciæ] *Pompeius, deuicto Mithridate reuertens, cum in Italiam perueniſſet, nuntium remiſit coniugi ſuæ Muciæ, Q. Mucij Scæuolæ filiæ, quòd adulterium cum C. Cæſare commiſiſſet, ut Suetonius tradidit. Et, ut ex hiſtoria, maximeq; ex Plutarcho colligitur, uxores habuit Pompeius quinque, Antiſtiam, Aemiliam, Muciam, Iuliam, Corneliam: cum duabus, Antiſtia, Mucia, diuortium fecit: apud ipſum duæ perierunt, Aemilia, Iulia: Cornelia ſuperuixit. Illud addo; quòd appelletur a Pediano Tertia, quæ alibi Mucia nominatur, erratum non eſſe in nomine, ſed Muciæ cognomen fuiſſe Tertiam: ut, cum ſorores haberet duas, utranque ætate maiorem, omnes autem Muciæ uocarentur, ex conſuetudine, quæ tum erat, (nam a patre, hoc eſt a familia, nominabantur filiæ) ipſa Tertia dicta, proprij cognominis appellatione internoſceretur. Hæc, ut ſperabamus, haud paulo uberius in libro de familijs explicare, conſilium erat.* P. Clodium] *eum, qui Ciceronem tribunus pl. lata ad populum rogatione, quòd ciues Romanos indicta cauſſa conſul occidiſſet, publicatis bonis in exilium egit. inimicitiarum autẽ cauſſa ex hoc ipſo, quo de nunc ſcribit, pollutarum cæremoniarum crimine manauit.* Appii] *hic eſt Ap. Claudius Pulcher, qui conſul fuit cum P. Seruilio Vatia Iſaurico.* C. Cæſaris,] *erat enim Cæſar pontifex maximus, itemq; prætor: & apud pontificem maximum, eius uxore ſacrificium faciente, præſente Veſtalium uirginum cœtu, Bonæ deæ pro ſalute*

populi ſupplicabatur: cum ea ſacra uiris aſpici nefas eſſet. Pedianus hac de re, *Clodius, inquit, quæſtor deſignatus, deprehenſus eſt cum ueſte muliebri, cum intraſſet eò, ubi ſacrificium pro populo R. fiebat.* Suetonius autem his uerbis in Cæſare: *Pompeiam duxit, Q. Pompeij filiam, L. Syllæ neptem: cum qua deinde diuortium fecit, adulteratam opinatus a P. Clodio; quem inter publicas cæremonias penetraſſe ad eam muliebri ueſte, tam conſtans fama erat, ut ſenatus quæſtionem de pollutis ſacris decreuerit. et infra: In P. Clodium, Pompeiæ uxoris ſuæ adulterum; atque eadem de cauſſa pollutarum cæremoniarum reum, teſtis citatus, negauit ſe quidquam comperiſſe; quamuis et mater Aurelia, & ſoror Iulia apud eoſdem iudices omnia ex fide retuliſſent. interrogatus, cur igitur repudiaſſet uxorem; quoniam, inquit, meos tam ſuſpicione, quàm crimine iudico carere oportere.* Præterea Cicero ipſe, Plutarchus, Valerius, epitome Liuij. quanquam epitome mendum continet, quæ ſtuprum illud confert in Metelli, non in Cæſaris uxorem; aperte prorſus hiſtoria refellente; quòd, id temporis pontificem maximum Cæſarem fuiſſe, notiſſimum eſt. opinor autem inde errorem eſſe natum, quòd, cum ibi pontificis maximi nomen deſideraretur, aliquis hiſtoriæ imperitus Metelli nomen ſcripſit, qui pontifex maximus ante Cæſarem fuit. Cæſarem enim in locum Metelli Pij pontificem Max. eſſe factum, Dio memoriæ prodidit. Pro populo] *hoc ſacrificium, quod fiebat in operto, in honorem Bonæ deæ, Damium appellatum, quaſi minime δημόσιον. in ædem enim Bonæ deæ uiris introire, religioſum fuiſſe, Feſtus tradit.* Per manus

ſeruulæ

ſeruulæ ſeruatum, & eductum:] *Plutarchus inductum quidem ait a ſeruula, ſed mox a mulieribus extruſum.* M. Meſſalla,] *opinor hunc eſſe alium ab eo, qui præturam petijt Cicerone conſule, de quo in oratione pro Sylla: opinor autem ob eam cauſſam, quia, ſi prætor deſignatus eſt Cicerone conſule, magiſtratum geßit anno proximo, Silano et Murena cos. quorum annus eum annum proximus anteceßit, quo Meſſalla cum Piſone conſul fuit. conſul igitur Meſſalla deſignatus eſſet in prætura; quod inuſitatum erat. is autem prætor deſignatus non eſt: multo minus conſentaneum uidetur, anno poſt repulſam præturæ proximo conſulatum & petiſſe, et adeptum eſſe.*

EPISTOLA XI.

Anchoris ſolutis] *cum ſoluiſſes, illico nauigaturus.* Releuarit?] *contrarium contrario reddidit, iocatus in uerbis, Grauiorem, &, Releuarit: cum, grauiorē dicat epiſtolam, quæ ſcripta grauibus de rebus quaſi pondus habet; ut tabellarius oneris partem releuare uideatur, cū epiſtolam legat.* Cæſis apud Amaltheam tuam uictimis] *Sicyonij pecuniam Attico debebant. ea cauſſa Sicyonem ire cogitarat. ſed uenuſte Cicero metaphoram ſumpſit de re militari: quòd exercituum ductores non ad bellum prius exibant, quàm uictimas cecidiſſent. Amalthea in Epiro Attici uilla, ſtudijs & libris dicata, quemadmodum Academia Ciceronis, Puteolos inter & Auernum lacum, in litore. ep.14.* Ad Sicyonem oppugnandum] *ad exprimendam a Sicyonijs pecuniam. eſt autem, auctore Plinio, ciuitas Achaiæ Sicyon.* Ad Antonium.] *in Macedoniam; quæ contingit Epirum a*

ſolis occaſu. neſcio, inquit, Sicyone manſurus quàm diu ſis. nam inde ad Antonium ſe eſſe profecturum, Atticus antea litteris ſignificauerat. Achaicis hominibus,] *qui tibi, in Achaia pecunias exigenti, litteras redderent.* Primum me non eſſe rogatum ſententiam,] *in ſenatu primi ſententias a conſule rogabantur conſules deſignati: ſi modo poſt conſularia comitia ſenatus haberetur: ſin ante, rogabat conſul arbitratu ſuo, non quem uellet ex omni ſenatorum frequentia, ſed quem uellet e numero conſularium. & antiquæ conſuetudini dabatur, ut, quem ordinem interrogandi ſententias conſul Kalendis Ianuariis inſtituiſſet, eum toto anno conſeruaret. quo ordine Cæſar neglecto primum Pompeium poſt affinitatem conſul rogare ſententiam cœpit, cum antea Craſſum ſolitus eſſet. itaque, cum hoc legerem attentius, Primum igitur ſcito me non eſſe rogatum ſententiam; facile conieci, Kalendas Ianuarias intelligi; quo primum die conſules inito magiſtratu ſenatum habebant de rep. Quoniam autem, cum deſignati conſules fuiſſent, ij ſententiam primi rogabantur: uenit in mentem, quæri poſſe, uter ex ipſis deſignatis prior rogaretur. nec difficile eſt quærenti reſpondere. nam me quoque olim ex ipſa re in eandem dubitationem adductum, & aliquandiu hærentem, obſeruatio uetuſti moris expediuit. Sciendum igitur; ſiue patricius, & plebeius, ſiue duo plebeij deſignati conſules eſſent, qui priore loco declaratus eſſet conſul, eum in magiſtratu priorem quoque ſententiam rogaſſe: ideoq; rogauit in re Catilinaria non C. Antonius, ſed M. Cicero, quia conſul priore loco declaratus. nam genere pares erant,*

uterque

uterque plebeius. & hic pacificatorem Allobrogum rogat ſententiam M. Pupius Piſo conſul, ex familia plebeia: M. Valerius Meſſalla, etſi patricius, tamen non rogat. plebeius igitur anteponitur patricio: cur? quia priore loco declaratus conſul. Vter in magiſtratu prior rogaret, oſtendi; quo conijcitur, & uter rogaretur, cum deſignati eſſent. Rogatum] *a M. Piſone conſule.* Pacificatorem Allobrogum,] *C. Calpurnium Piſonem: quem Galliæ præfuiſſe, qua in prouincia ſunt Allobroges, diximus in epiſtola prima. & opinor id Piſonem conſulem dediſſe propinquitati, cum C. Piſonem ſententiam primum rogauit.* Homine peruerſo] *ipſo conſule.* Tantum cauillator,] *unum eſt in eo cauillandi genus, præterea nihil. Quid ſit autem cauillatio, docet ipſe in 2. de oratore his uerbis: Cum duo ſint genera facetiarum, alterum æquabiliter in omni ſermone fuſum, alterum peracutum, & breue: illa a ueteribus ſuperior cauillatio, hæc altera dicacitas nominata eſt. ſed cum in illo genere perpetuæ feſtiuitatis, ars non deſideretur; natura enim fingit homines & creat imitatores, & narratores facetos, & uultu adiuuante, & uoce, & ipſo genere ſermonis: tum uero in hoc altero dicacitatis, nihil habet ars loci; cum ante illud alterum facete dictum hærere debeat, quàm cogitari potuiſſe uideatur. Non alienum eſt ſubijcere, quid de hoc ipſo Piſone in libro de claris oratoribus. Marcus, inquit, Piſo, quidquid habuit, habuit ex diſciplina; maximeq; ex omnibus, qui ante fuerunt, græcis litteris eruditus fuit. habuit a natura genus quoddam acuminis, quod etiam arte limauerat: quod erat in*

reprehendendis uerbis uerſutum, & ſolers, ſed ſæpe ſtomachoſum, non nunquam frigidum, interdum etiam facetum. is laborem, quaſi curſum, forenſem diutius non tulit; quòd & corpore erat infirmo, & hominum ineptias, ac ſtultitias, quæ deuorandæ nobis ſunt, non ferebat, iracundiusq; reſpuebat, ſiue moroſe, ut reputabatur, ſiue ingenuo, liberoq; faſtidio. is, cum ſatis floruiſſet adoleſcens, minor haberi eſt cœptus poſtea: deinde ex Virginum iudicio magnam laudem eſt adeptus: & ex eo tempore, quaſi reuocatus in curſum, tenuit locum tam diu, quàm ferre potuit laborem; poſtea, quantum detraxit ex ſtudio, tantum amiſit ex gloria. Pedianus autem ſic: *M. Pupius Piſo eiſdem temporibus, quibus Cicero, fuit, ſed tanto ætate maior, ut adoleſcentulum Ciceronem pater ad eum deduceret; quòd in eo & antiquæ uitæ ſimilitudo, & multæ erant litteræ. orator quoque melior, quàm frequentior, habitus eſt. biennio tamen ſerior, quàm Cicero, conſul fuit: triumphauit proconſul de Hiſpanis, Q. Hortenſio Q. Metello Cretico conſulibus, ante Ciceronis cōnſulatum. de eodem paullo poſt: Conſul autem ille, deterioris hiſtrionis ſimilis, ſuſcepiſſe negotium dicitur.* Genere illo moroſo] *cauillandi plura genera, ſed illud moroſum, cum facie riſum mouemus, nulla ſermonis feſtiuitate.* Eius autem collega] *M. Valerius Meſſalla.* Leuiter inter ſe diſsident] *leuiter, hic non ualet, parum, ſed, aliquantum: ut infra l. 2. ep. 1. Mihi, quòd defendiſſem, leuiter ſuccenſuit.* Infectum] *inquinatum, contaminatnm: a labe metaphora deducta, quæ ex oleo facta, ſerpit late in ea re, quam ſemel infecit.*

Vereor.

Vereor, inquit, ne hoc malum, natum ex Clodij ſcelerata libidine, deinceps ipſum ex ſeſe alia mala pariat. paullo poſt aperte: Vereor, ne hæc neglecta a bonis, defenſa ab improbis, magnorum reip. malorum cauſſa ſit. Virum] *P. Clodium, Appij filium. ep.* 10. Virgines] *Veſtales: quas ſacrificio intereſſe ſolitas, Plutarchus tradit.* Rogationem promulgaſſe,] *propoſuiſſe, in uulgus edidiſſe; (hoc enim ſignificat promulgare, auctore Feſto) ut, ſi quis uellet tribunus pl. intercederet; nemine intercedente, lex ferretur: etiam ob eam cauſſam, ut quiuis e populo, rogatione inſpecta, per otium examinare poſſet, antiquanda mox eſſet, an ſciſcenda.* Nuntium remiſiſſe.] *quòd a Clodio ſtupratam ſuſpicaretur. Suetonius, Plutarchus.* Quam ipſe fert,] *id eſt, cuius lator futurus eſt. nam rogationi ferendæ non dum dies uenerat. quæ tamen nec ipſo die lata eſt, concurſu optimatum comitijs dimiſſis. epiſt.* 12. De religione,] *de pollutis ſacris.* Antiquetur.] *antiquare, & abrogare putat amiciſſimus meus in ſuo libro idem eſſe: quem exempla ueterum reſellunt. nam antiquat populus latam rogationem, cum perferri non ſinit; abrogat autem iam perlatam.* Operæ comparantur] *homines mercede conducti, quorum ſuffragijs rogatio tollatur.* Lycurgei] *acerrimi legum propugnatores, qualem fuiſſe Lycurgum hiſtoriæ narrant, qui Spartanis leges dedit.* Scin quem dicam?] *forte Pompeium intelligit, paucis ante diebus e bello Mithridatico reuerſum.* Prætores] *in ijs erat Q. Cicero; cui deinde obtigit Aſia.* Ad III. nonas Decembris,] *mendoſa dies in quadam*

Ciceronis oratione. Metellinam] *quam ſcripſerat contra concionem Metello. Nepotis. legenda eſt epiſtola ad Metellum Celerem, fam. lib. 5. Gellius lib.* XVIII. *cap.* VII. Liber] *ipſa oratio Metellina; ut infra l.2. ep.1. & alibi apud eundem, & alios quoque*. Etiam.] *etiam eſt, quod ſcribam, præter ſuperiora. & eſt genus quoddam familiariter ſcribendi, ſæpe in extrema epiſtola uſurpatum, ut ep.6.l.2. De muro ſtatue, quid faciendum ſit. Aliud quid? etiam. quando te proficiſci iſtinc putes, fac ut ſciam. Et ep. 3.l.2. Atticus etiam ita uidetur locutus in extremis litteris: quod indicat illud, τί λοιπόν? ep. 1.l.6.* Autronianam domum] *quæ fuerat L. Autronij Pæti: qui conſul deſignatus, cum collega ſuo P. Sylla lege ambitus interrogatus pœnas dederat: deinde coniurationis nomine damnatus, exſulabat. ep.2.l.3.* CCCCXXXVII.] *tredecim milibus centum decem ſcutatis, ut nunc loquuntur.* Amicorum facultatibus] *ut ego, qui domum emi præclaram in Palatio, a P. Sylla pecuniam mutuatus. et innuit, Meſſallam ad Autronianæ domus emptionem ipſum quoque uſum eſſe facultatibus amicorum. Gellius lib.* XII. *cap.* XII. Teucris illa] *C. Antonius, qui debitam Ciceroni pecuniam non ſoluebat. ep.9. & 12.* Iſta confice] *expedi tua nomina, quæ iſtic habes: exige, inquit, a tuis debitoribus, ut redire ad nos mature poßis.*

EPISTOLA XII.

Prima concio Pompeii] *quam primam habuit, ex bello Mithridatico reuerſus.* Frigebat.] *iacebat, ſtudioſum ſui iam neminem habebat.* L. Fuſius] *prænomen*

nomen abeſt a Beſſarionis *antiquo libro: & recte abeſt: non enim hic* L. Fuſius, *ſed* Quinctus; *cui* Caleno *cognomen fuit: quem poſtea* Panſæ *ſocerum fuiſſe, in commentarijs noſtris in epiſtolas ad* Q. *fratrem ſatis probauimus, ex* Philippicis *orationibus, & ex* Dionis *hiſtoria, &* Pediani *commentarijs*. In concionem produxit.] *licebat tribunis pl. quemcunque uellent, arripere, & in concionem productum cogere pro ipſorum iure & poteſtate, ut, quibus de rebus eſſet interrogatus, ijs de rebus reſponderet. itaque tribunus pl.* C. Carbo *minorem* Africanum, *exciſa* Numantia *redeuntem, ab ipſa porta in concionem cum produxiſſet, quid de* Ti. Gracchi *nece ſentiret, interrogauit*. Quo conſilio] *quibus iudicibus uteretur in cauſſa* Clodiana. De Clodiana religione] *de ſacris* Bonæ deæ, Clodij *ſcelere contaminatis*. Promulgata rogatione] *ab ipſo &* Piſone *conſulibus*. De iſtis rebus] *malim*, De *noſtris rebus, id eſt, in conſulatu geſtis. de coniuratis .n. intelligit ſupplicio affectis. quod factum* Pompeius *ſatis a ſe probatū ſignificabat, cum ſenatus omnia conſulta* γενικῶς *laudaſſet. nam* Cicero *animaduerſione illa uſus fuerat auctore ſenatu: ut, qui ſenatum laudaret,* Ciceronis *idem acta confirmare uideretur. In hac ipſa epiſtola paullo poſt*, An, *inquit, eſſe tantas res noſtras, quæ tam libenti ſenatu laudarentur?* Et *infra, ep.* 14. De *noſtris rebus nimium diu tacuerat* Pompeius. Et *l*. 2. *ep*. 1. Videtur *poſſe aliquid noſtris rebus lucis afferre*. Quòd hi ſuſpicarentur homines] *hi, quibus præſentibus* Pompeius *loqueretur, & a quibus laudem excepiſſet*. Suſpicarentur:

non dicit, uiderent, ſed, ſuſpicarentur; propterea quòd Pompeius tantum modo γενικῶς *ſenatus decreta laudauerat, de Ciceronis rebus nominatim nihil dixerat; ſed ex laudatione ſenatus, quid de Ciceronis conſulatu ſentiret, conijciebant.* In ariſtocratia] *tum, cum optimatis perſonam maxime ſumo. nam* ἀριςοκράτεια, *ſtatus eſt optimatum in rep. a duobus tamen antiquis libris, Beſſarionis, & Caualcantis, abeſt hoc, In ariſtocratia.* Varie pingere] *admodum exornare:* μεταφορικῶς: *quia uarietas in pictura delectat.* De flamma, de ferro] *cum incendijs urbem, ciuitatem cæde, mea uigilantia, meaq́; uirtute dico eſſe liberatam.* (Noſti illas ληκύθους)] *non diſcedit a tralatione. nam ut pictores* ἐκ τῶν ληκύθων, *quæ ſunt ampullæ pigmentorum, ſumunt quæ ad colorandum apta nouere: ſic orationem ſuam Cicero cum uolebat eloquentiæ ueluti coloribus illuſtrare, ad illa loca, de flamma, de ferro, quaſi ad ſuas ληκύθους, confugiebat. in libro tamen græcarum dictionum, qui,* λήκυθος, *interpretatus eſt, hunc Ciceronis locum nominans uertit, uniformis dicendi copia, ſententiam, ut mihi quidem uidetur, non aſſecutus.* Vtrum, Craſſum] *genus loquendi a ueteribus uſurpatum, cum, de duabus rebus utram crederent, ignorabant. tale fere illud eſt ep. 6. l. x 1. Is dicitur uidiſſe, an euntem, an iam in Aſia? et illud ep. 2. Nos hic te ad menſem Ianuarium expectamus, ex quodam rumore, an ex litteris tuis ad alios miſsis?* Meis omnibus litteris in Pompeiana laude perſtrictus] *locus eſt huiuſmodi in oratione pro lege Manilia: ubi Pompeium ita laudat, ut, quod illi tribuit, Craſſo detrahat,*

bat, qui ſeruile bellum ſolus confecerat. locus hic eſt. Teſtis eſt iterum, & ſæpius Italia; quæ cum ſeruili bello tetro periculoſoq; premeretur, ab hoc auxilium abſente expetiuit: quod bellum expectatione Pompeij attenuatum, atque imminutum eſt, aduentu ſublatum, ac ſepultum. In oratione etiam pro Sextio de eodem Pompeio ſic: Ille uir, qui ſceleratiſsimos ciues, qui acerrimos hoſtes, qui maximas nationes, qui reges, qui gentes feras, atque inauditas, qui prædonum infinitam manum, qui etiam ſeruitia uirtute uictoriaq; domuiſſet. Ab illo] *a Pompeio.* ἀνεπερπειρασάμην,] *oſtentaui me, adulatus ſum. fortaſſe legendum,* ἀνεπερπερευσάμην*: a notiore uerbo,* περπερεύομαι. Nouo auditori.] *modo enim redierat* Pompeius, Mithridate *deuicto.* ἐπιχειρήματα] *ſententia probat hanc dictionem. quos tamen uidimus* Caualcantis & Beſſarionis *antiquos libros, eam non habent, ſed eius loco; Si unquam mihi* περίοδοι*, ſi* καρποὶ*, ſi* ἐνθυμήματα*, ſi* κατασκευαὶ*, &c. quibus item uerbis eloquentiæ uis indicatur.* Hæc erat ὑπόθεσις,] *argumentum hoc erat orationis meæ, de grauitate ſenatus, qui,* Catonis *ſententiam ſecutus, de coniuratis ſumendum ſupplicium cenſuerat; de equeſtri concordia, cum equites* Romani *ad opprimendã coniurationem cum ſenatu mire conſenſerunt; ut in oratione pro Sextio, et apud* Plutarchum*: de conſenſione* Italiæ*, quæ ſenatuſconſultum de puniendis nefarijs ciuibus apprime laudauerat: de immortuis reliquys coniurationis, hoc eſt de ſupplicio affectis* Lentulo, Cethego, Ceparjo*,* Statilio, Gabinio*, reliquijs coniurationis in urbe,* Catilina *emiſſo: de uilitate, quæ in urbe fuit ipſo conſule:*

multis enim conſulibus infamiæ fuit, quòd eorum anno ciuitas caritate laborarit, quam uitare prouidentia potuerint: de otio, quod ciuitati conſul peperit coniuratione oppreſſa: ut in 1. *de off. magnifice gloriatur his uerbis.* Nobis *remp. gubernantibus non togæ arma ceſſere? neque enim in rep. periculum fuit grauius unquam, nec maius otium. ita conſilijs, deligentiaq; noſtra celeriter de manibus audaciſſimorum ciuium delapſa arma ipſa ceciderunt. quæ res igitur geſta eſt unquam in bello tanta? quis triumphus conferendus? ἄρειος πάγος.*] *ſeuerus, & fortis, ut Athenis Ariopagitarum conſilium, a Solone conſtitutum.* Ferendæ,] *ad populum.* Barbatuli iuuenes] *dictum cum laſciuiæ nota. nam apud* Romanos, *barbam alere, moris non erat. ep.* 14. *Gellius lib.* 3.*c.*4. Grex Catilinæ,] *magnam manum nobilium adoleſcentum Catilina, uarijs libidinum illecebris captam, ac deuinctam conſuetudine tenuerat; ut qui, pro cuiuſque ſtudio, alijs ſcorta præberet; alijs canes, atque equos, ſua pecunia emptos, dono daret; poſtremo neque ſumptui, neque modeſtiæ ſuæ parceret, dum illos ſibi obnoxios, fidosq; efficeret.* Salluſtius, *& hic ipſe in oratione pro* M. Cœlio. Filiola Curionis] *filio* C. *Curionis, qui conſul fuerat cum* Cn. *Octauio. ſed filiolam uocat ad mollitiem, & impudicitiam indicandam.* Hic *eſt* C. Curio, *qui Cæſaris poſtea partes ſecutus, in Africa perijt.* Antiquaret] *rogationem. ep.*11. Lator rogationis,] *non quòd iam ferret, ſed quòd eo die laturus eſſet: non tulit autem, quia, bonis uiris manifeſtam largitionem in re turpi, et conſulis* Piſonis *improbiſsimam ſuffragationem non ferentibus,*

comitia

comitia ſunt dimiſſa. Pontes occuparant] *quibus ciſtæ ſuffragiorum ſuperimpoſitæ. pontes igitur occuparant operæ Clodianæ, ut ex iis quas uellent tabellas ſuffragium laturis miniſtrarent, eas inquam duntaxat, quæ inſcriptæ, eſſent, A. id eſt, Antiquo. nam in quibus, V. R. id eſt, Vti rogas, ſcriptum erat, earum nulla dabatur. libro* I *rhetoricorum ad Herennium: Cæpio, ut Saturninum contra ſenatuſconſultum, intercedentibus collegis, legem de ſemiſsibus & trientibus aduerſus remp. uidit ferre; cum uiris bonis impetum facit, pontes diſturbat, ciſtas deiicit; impedimento eſt, quo ſecius feratur lex.* Et *Cicero libro* III. *de legibus: Pontes etiam lex Maria fecit anguſtos. Pontes puto fuiſſe menſulas anguſtiſsimas pedibus altioribus, pontes ad ſimilitudinem dictas, non ad ueritatem. et ſingulas coniicio ſingulis tribubus aut centuriis appoſitas, ciſtis ſuperſtratas, ſuffragiorum tabellas continentibus. qua de re dictum eſt in libro noſtro de legibus* Miniſtrabantur,] *ſuffragium laturis diſtribuebantur.* Vt nulla daretur, Vti rogas] *cum populus in campum Martium conuenerat, uti rogationem aliquam aut acciperet, aut antiquaret; tabellæ ſingulis binæ dabantur, diuerſe inſcriptæ; altera ſic, Vti rogas; qua ſignificabant, ſe rogationem accipere, & uelle uti rogaſſet is, qui rogationem tuliſſet: altera cum litera A; quæ erat antiquatæ, id eſt ſublatæ rogationis nota. Liuius libro* X. *Ego hanc legem, Quirites, quod bonum, fauſtum, felixq; ſit uobis, ac reipublicæ, uti rogaſtis, ſubeundam cenſeo. tametſi ſuſpicor mendoſe ſcriptum in Liuio, Rogaſtis. non enim populus rogat, ſed rogatus iubet. mallem igitur,*

Rogati

Rogati,aut Rogati ſitis: ut et lib. XXXIII.*Omnes quin-que & triginta tribus, uti rogatæ, iuſſerunt. libro autem de legibus* III.*Vos, inquit, legem, ut uideo; antiquaſtis ſine tabella.* Nulla:*corrupti igitur, qui tabellas mini-ſtrabant, cum eas tantum darent, quibus antiquari roga-tio poſſet.* Roſtra Cato aduolat:] *inde concio-naturus, maxime in Piſonem conſulem. nam de Roſtris ad populum concionabantur.* Vt conſules populum, &c.] *refertur hoc ad uerbum,* Decerneretur. *quod autem ſequitur,* Accipiendam; *intellige, probandam. ſic etiam lib.* III. *de off.* C. *Mancinus rogationem ſuaſit eam, quam* L. *Furius, & Sex. Atilius ex* S.C. *ferebant; qua accepta, eſt hoſtibus deditus.* Curioni] *contra quẽ & Clodium Ciceronis oratio nominatur a* Quinctiliano, Nonio, Ruſiniano, *& hic epiſt.* XV. *lib.* 3. Nullum S.C. facienti] *Curionis erat ſententia, ut ſenatuſconſul-tum, de promulganda rogatione factum, tolleretur. ei ita ſentienti haud plures quàm quindecim homines aſſenſe-runt.quid autem Curio ſpectabat? hoc uidelicet; ut,ſublato ſenatuſconſulto, a populi iudicio, cuius ſeueritatem perti-meſcebat, ad prætorem, eiusq; conſilium, in quo tum gratiæ,tum pecuniæ futurus locus eſſet, quæſtio de ince-ſtu Clodii transferretur. ſenatus populum iudicem uo-lebat; quem intelligeret maiore negotio corrumpi uni-uerſum poſſe, quàm prætorem, & certum iudicum nu-merum, qui prætori in conſilio aſſiderent. ergo non de iudicio, ſed de iudicum genere diſſidebant.* Fuſius tertium conceſsit.] *tertium ceſſit, cum ante bis ceſſiſſet. uel potiùs,* Tr. *tum ceſſit: ut ſit* Tr. *pro,*

Tribunus

Tribunus. nam ueteres quandoque &, Trib. &, Tr. ſcribebant: quod utrunque ualebat, Tribunus, unitatis numero: multitudinis, Tribb. &, Trr. ſicuti Prætt. & Prr. de prætoribus. poteſt enim ita diſputari. Fuſius ter= *tium conceſsit: falſum eſt. neque enim ter actum eſt in ſe= natu de Clodiana re: neque Fuſius ante ceſſerat: cuius eti= am opera factum erat, ne a ſenatu aſperius decerneretur, ut ait Pedianus in Miloniana. rectius igitur,* Tum ceſsit, *ui= delicet cum tam frequenti ſenatu agi, & decerni rem uide= ret: ideoq; Clodij miſeræ conciones, deſtituti à tribuno, infenſis patribus. Beſſarionis tamen antiquus liber, itemq; Caualcantis,* Tertium conceſsit. *nam, quod in ueteri libro* Vrbinatis *bibliothecæ* Bartholomæus Bartolutius, *iuue= nis ingenioſus, & eruditus, ait ſe uidiſſe ita ſcriptum.* Fuſius *trib. p. cos. interceſsit: id plane reijcio. nam illa uerba,* Acta res eſt, *non eſſe interceſſum S. C. ſignifi= cant. præterea, non dixiſſet Cicero, interceſsit conſuli, aut conſulibus, ſed ſenatuſconſulto.* Miſeras,] *ſine auctoritate, quibus fidem populus non haberet. aut,* Mi= *ſeras, humiles, ad miſericordiam eliciendam.* Lucul= lum, Hortenſium, C. Piſonem,] *L. Licinium Lucullum, Q. Hortenſium, C. Calpurnium Piſonem, om= nes conſulares.* Meſſallam conſulem] *M. Valeri= um Meſſallam: ſed, cum alter eſſet eodem prænomine is qui conſul poſtea fuit cum Cn. Domitio Caluino, diffe= rentiæ cauſa, Conſulem, adiecit.* Tantum] *contume= lioſis uerbis in me non utebatur: hoc unum dicebat, com= periſſe omnia, & me auctore fieri, quæ contra ipſum fie= rent.* De Prouinciis prætorum,] *ut proximi ſu=*

periori

perioris anni prætoribus prouinciæ decernerentur. De legationibus,] *audiendis: quod Februario menſe, quo ſcripta eſt epiſtola, fieri ſolitum, multis locis facile eſt animaduertere: ut ad Lentulum: Senatus haberi Februario toto non poteſt, niſi perfectis, aut reiectis legationibus. & ad Q. fratrem: Sancit lex Gabinia, ut ex Kalendis Februariis uſque ad Kalendas Martias legatis ſenatus quotidie detur*. De ceteris rebus,] *decernebat ſenatus, ut, antequam rogatio de inceſtu Clodiano lata eſſet, nihil omnino ageretur*. Vno uitio minus uitioſus,] *Piſo conſul animo eſt bonis uiris infenſo; re minus nocet, quia tardiſsimus eſt, & in agendo minime omnium efficax. ita minus uitioſus eſt, quòd inertiæ uitium habet.* Illam concionem,] *quam habuit productus ad populum a Fuſio tribuno pl. epiſt. 12.* Pſeudocatone,] *ita ſtudioſo partium bonarum, ut Catoni ſimillimus exiſtimetur.* Τεῦκρις] *C. Antonius perſoluit, quod promiſerat. idem ep. 10. & 12.* Reliquum dodrantem] *uniuerſa hereditas libræ, ſiue aſſis nomine ſignificatur: & quia dodrans nouem unciarum eſt; factum, ut nouem item hereditatis partes dodrante ſignificentur. ergo Argiletani ædificii heres erat Quinctus ex quadrante, quæ quarta pars eſt, ut in libra, ſic in hereditate: reliquum dodrantem, hoc eſt reliquas nouem partes, emit à coheredibus.* HS DCCXXV,] *ſeptingentis uiginti quinque millibus; id eſt, ad noſtratis pecuniæ rationem, ſcutatis uno & uiginti millibus, ſeptingentis quinquagenis.* Venditat] *uendere cœpit;* Videro hominem; ualde petitur:

renauabo

renauabo operam.] *non dimitto quam pridem amplexus ſum ſententiam, ut legendum putem: Video hominem ualde pænitere: nauabo operam. Et pulchre conuenit cum antecedenti membro; quo membro ſatis aperte ſignificatur, non ſtare per Lucceium, quo minus diſſoluta gratia conglutinetur. impreſſam quidem lectionem eo magis ſuſpicor non carere mendo, quòd & Caualcantis, & Beſſarionis, & Alberti Ferri antiqua exemplaria non nihil a uulgata ſcriptura diſſident: habent enim ſic; Petitur ire nauabo.*

EPISTOLA XIII.

Aſiam] *eam Quinctus per triennium adminiſtrauit. epiſt.* 1. l. 1. ad Q. fr. φιλέλληνες] *quia græcis litteris præter ceteros delectamur. Aſia enim in Græcia eſſe dicebatur, & Græco ſermone Aſiatici omnes utebantur. ideo in epiſtola ad fratrem Græcos ſæpe uocat homines Aſiaticos, & aliis in locis. & M. Cœlius in epiſtola ad Ciceronem, Turpe, inquit, tibi erit, me pantheras Græcas non habere.* Curaque, & effice.] *cum ſcilicet in Aſia fratris legatus eris. id enim Cicero futurum opinabatur. ſed omiſſam ab Attico prouinciam, perſpicuum eſt infra, ep.* 14. & 15. & *in eius uita.* Ipſi Quincto] *in Aſiam proconſulari cum imperio proficiſcenti.* De tuo negotio.] *de exigenda à Sicyonijs pecunia.*

EPISTOLA XIIII.

De iudicio,] *quo P. Clodius eſt abſolutus.* Ὕστερον πρότερον] *primum enim reſpondebo, cur ego minus, quàm ſoleam, prœliatus ſim; deinde, quod tu primum quæſie-*

ab omni labe, populi iudicium fuiſſet. Plumbeo gladio iugulatum iri] *quouis iudicio condemnatum iri. nam ut ex plumbo gladius acie minus eſſet firma, quàm qui e ferro: ſic iudicium populi, quaſi ferreus gladius plumbeo comparatus, multo eſſet firmius, quàm iudicium a prætore datum.* Vt reiectio facta eſt] *accuſator & reus in iudicio reiiciebant, quos aliqua de cauſſa ſibi inſenſos fore ſuſpicarentur. in cauſa Milonis quinos ex ſingulis ordinibus reiectos, Pedianus docet.* Accuſator,] *Lentulus, de quo in oratione de aruſpicum reſponſis.* Clamoribus maximis,] *clamores oriebantur, quia reus & accuſator iudices reiicerent admodum diſsimiles, hic homines nequiſsimos, ille optimos & integerrimos.* Tanquam cenſor bonus,] *cenſores enim eiiciunt e ſenatu, quos nequam & improbos nouerunt.* Tanquam clemens laniſta] *laniſtæ non gladiatores ſunt, ut ſenſit amicus meus in ſuo libro, ſed gladiatorum domini, & magiſtri, qui gladiatorum familias in ludo exercerent, & locarent. patet ex epiſtola M. Antonii, Philippica* XIII. *& ex oratione pro Sex. Roſcio, & ea, quæ eſt in Piſonem, in qua rempublicam laniſtæ comparat, quia Gabinium & Clodium, tanquam laniſta ſuos gladiatores, pugnantes ſpectaret, & utriuſque interitum, quia malum utrunque ciuem noſſet, ita cuperet, ut laniſta duorum gladiatorum, quos male ſe gerentes uideret.* Frugaliſsimum] *quia dixerat, nequiſsimos, contrarium contrario reddidit. & reſpexit ad pecuniam; qua frugi homines egere non ſolent; quo ſpei minus eſt, in iudicio corrumpi poſſe. tales igitur reijciebat Clodius; retinebat minime ſrugales, id*

E eſt

eſt egentes. Vt appellantur,] *conſilium iudicum ex triplici ordine conſtabat, ſenatoribus, equitibus, tribunis ærarijs, (ſic enim appellabantur; Varro) lege, quam prætor tulerat L. Aurelius Cotta. Pedianus.* Aerati.] *ære alieno obſtricti: unde obæratus.* Tui ciues] *Athenienſes. etſi ciuitatis beneficio, ab Athenienſibus delato, noluiſſe Atticum uti, Nepos tradit. reſpexit igitur non ad ius ciuitatis, ſed ad Pomponii cognomen. etiam infra l. 2. ep. 1. Tuus, inquit, ille ciuis Demoſthenes in Philippicis orationibus enituit.* Xenocratem] *hic, teſtimonio dicto, cum ad aras, ut mos Græcorum eſt, iurandi cauſſa accederet; una uoce omnes iudices, ne iuraret, reclamarunt. in oratione pro Balbo, & apud Valerium.* Tabulas Metelli Numidici] *Q. Metello, Quincti filio, Numidico, cauſſam dicente de pecuniis repetundis, cum ipſius tabulæ circumferrentur inſpiciendi nominis cauſſa, fuit iudex nemo, ex illis equitibus Romanis, grauiſſimis uiris, quin remoueret oculos, & ſe totum auerteret; ne forte, quod ille in tabulas publicas retuliſſet, dubitaſſe quiſquam, uerum ne, an falſum eſſet, uideretur. in oratione pro Balbo.* Abiens conſulatu,] *cum in concione conſulatum pridie Kalendas Ianuarias depoſuit. deponebant enim eo die.* Domum reductus,] *eius frequentiæ meminit his uerbis in oratione in Piſonem: Quo quidem tempore is meus domum fuit e foro reditus, ut nemo, niſi qui mecum eſſet, ciuium eſſe in numero uideretur.* Præclari Ariopagitæ,] *ironia. nam Ariopagitæ uere & religioſe iudicabant: at in Clodiano iudicio plerique iudices pretio ſententias uendi-*

uendiderunt. Ad conſilium,] *actum eſt in conſilio iudicum, num a ſenatu præſidium eſſet petendum, quo tutius iudicare poſſent. omnes, præter unum, cenſuerunt.* Datur negotium magiſtratibus.] *ut præſidium iudices habeant.* ἔσπετε] *cum Homerus iliados,* π, *ſtragem illam, quam Hector, igne in Græcorum naues iniecto, edidit, explicare aggreditur, Muſarum opem implorat his uerſibus:*

„ ἔσπετε νῦν μοι μοῦσαι ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι,
„ ὅππως δὴ πρῶτον πῦρ ἔμπεσε νηυσὶν ἀχαιῶν.

Cicero autem cum iudicii corrupti narrationem orditur, ludens, quaſi in re magna, eoſdem uerſus uſurpat, ſed ita ut, more ſuo, eos non integros recitet. Noſti Caluum,] *M. Craſſum, ut puto, ſignificat, tribus modis eum deſignans, primum a caluitio; deinde, ex* Nanneia*nis cum appellat; poſtremo, cum dicit, Illum laudatorem meum, de cuius oratione erga me honorifica ad te ſcripſeram. nam, laudatum a Craſſo Ciceronem, apparet in epiſtola, quæ ante proximam legitur. Surrexit, inquit, Craſſus, ornatiſſimeq; de meo conſulatu locutus eſt, ut ita diceret, ſe, quòd eſſet ſenator, quòd ciuis, quòd liber, quòd uiueret; mihi acceptum referre. Et quia Craſſus Sylla dictatore ingentes diuitias congeſſerat, bonis proſcriptorum paruo pretio emendis;* Nanneii *autem proſcriptorum e numero fuerunt, quorum bona a Craſſo empta ueriſimile eſt, indeq; cum non mediocriter fuiſſe ditatum; per iocum appellat eum ex* Nanneianis*; quaſi dicat,* Nanneiorum *facultatibus ditatum.* Nanneios *autem dictatore Sylla proſcriptos, & interemptos fuiſſe, cogno-*

ſcitur ex libro, quem ad Marcum fratrem Q. *Cicero ſcripſit de petitione conſulatus.* Et eum ex ludo gladiatorio,] *ueteres in magna ſeruorum multitudine habebant, quos in ludo gladiatorio docendos, exercendosq́; a laniſtis, id eſt à magiſtris, curarent; quos deinde populo ſpectandos loco muneris exhibebant.* Et eum: *non modo ſeruum, ſed ſeruum ex ludo gladiatorio, hoc eſt ex omnibus uiliſſimum. nam alij colebant artes nobiliores, litteras, muſicen, picturam, & huiuſmodi.* Confecit totum negotium] *iudices corrupit.* Interceſſit, dedit,] *partim promiſit ſe daturum, partim etiam dedit. tale illud libro 6. ep. 1. Adſcribit, interceßiſſe ſe pro ijs magnam pecuniam. Et illud oratione* 11. *in Antonium:* Orabat Curio, *ut te contra ſuum patrem, ſi ſeſtertium ſexagies peteret, defenderem. tantum enim pro te interceßiſſe dicebat.* Summo propoſito periculo] *quia plenum forum erat ſeruorum.* Vel perire] *cum ſibi mortem, ſi Clodius damnatus eſſet, impendere cernerent ab ijs ſeruis, quorum plenum fuiſſe forum, proxime dixit.* Perdere omnia] *totam remp. euertere; quam in iudicio eſſe poſitam, plane conſtat. maluerunt igitur recte ſentire, etiam ſi rectum ſenſum conſecutura mors eſſet, quàm ſententias ferre, contra quàm leges, & iura præſcriberent: quod ſi feciſſent, actum eſſe de uniuerſa rep. opinabantur. quaſi, Clodium ſeruare, & remp. perdere, idem eſſet.* Catulus] Q. *Lutatius Catulus conſularis, quem Sylla dictator optimum uirum appellauerat. Plutarchus in Pompeio.* xxxi. fuerunt] *ergo iudices fuerunt in cauſſa Clodij quinquaginta, &*

unus

unus, totidem, quot in Milonis cauſſa, in qua ſenatores iudicarunt XVIII. *equites* XVII. *tribuni ærarii* XVI. *hoc ex Pediano.* Factum eſſe ſciebant,] *inceſtum Clodij ſignificat.* Caluum, & Plautum, & Spongiam,] *iudicum cognomina; quos quaſi per contemptum nominat. nam Caluus, & Plautus, & Spongia, cognomina ſunt a partibus corporis male affectis, & a uitiis impoſita.* Cum religio, cum pudicitia] *religionem Clodius polluit, cum ingreſſus eſt eò, ubi ſacra Bonæ deæ uirgines Veſtales celebrabant; pudicitiam uiolauit, quia in ijs ſacris adulterium cum Pompeia commiſiſſe putabatur. hæ autem conciderunt, quia uiolatas ulti iudices non ſunt.* Iudiciorum fides,] *quæ concidit, corruptis a Clodio iudicibus.* Senatus auctoritas concidiſſet,] *quo modo concidiſſe uidetur ſenatus auctoritas? quia factum non eſt, quod ſenatus cenſuerat, ut populus de Clodiano inceſtu iudicaret.* Nulla in re conſiſtere unquam ſum paſſus:] *omnibus in rebus ei ſum aduerſatus.* Deſponſam homini iam Syriam] *propemodum ſenatus promiſerat, & deſponderat Piſoni Syriam prouinciam, ut eam anno proximo pro conſule adminiſtraret: Cicero contra pugnauit, & deſponſam ademit, cum diceret, non eſſe habendam eius rationem a ſenatu, cuius opera ſenatus auctoritas concidiſſet. nam per Piſonem ſteterat, quo minus rogatio ex ſenatuſconſulto ad populum ferretur; ut ep.* XI. *Piſo operam dat, ut ea rogatio, quam ipſe fert, & fert ex S. C. & de religione, antiquetur. & ep.12. Piſo conſul, lator rogationis, idem erat diſſuaſor.* Abiectum.] *quòd*

uideret, in iudicio Clodiano uictam ueritatem improbitati ceſsiſſe. Contentionis,] *in ipſa altercatione omnia, inquit, habere tum uim, tum uenuſtatem uidebantur; quæ nunc ſi a me perſcriberentur, prorſus ut languida inſulſaq; iacerent: itaque pauca narrabo.* Α'γῶνα uos appellatis.] *Atticum ut hominem Græcum agnoſcit, quia diu uixerat Athenis, unde cognomen Attici retulerat,* Vna plaga accepta] *in Clodij abſolutione.* Ne aut ignorando,] *hoc membrum refertur ad illud,* Neque *diſsimulandum. alterum membrum deſiderari uidetur; ut, quoniam duo propoſuit, ignorationem, & timorem, ſit, quod utrique reddatur: idq. etiam poſtulat diſiunctiua particula,* Aut. Lentulum,] *eum, qui cum Catilina coniurauit, & in carcere necatus eſt. Salluſtius,* Plutar*chus, alij.* Catilinam,] *etiam in oratione in* Piſonem, At contra, inquit, bis Catilina abſolutus. emiſſus etiam ille auctor tuus prouinciæ, cum ſtuprum Bonæ deæ puluinaribus intuliſſet. *ego tamen ter abſolutum Catilinam inuenio, primum, de inceſtu, quòd* Fabiam, *uirginem* Ve*ſtalem, ſtupraſſet,* Hortenſio *&* Metello *cos. idq;* Oro*ſius lib.* VI. *&* Pedianus *in commentario orationis contra competitores tradiderunt: iterum, crimine inter ſicarios, ob necem* M. Marij Gratidiani, Cæſare *&* Figulo *cos. quod apud* Dionem *lib. 36. ſcriptum eſt: id etiam* Cicero *ſignificat in oratione pro Sylla, cum ait:* At idem non affuit alio in iudicio. *Tertio, repetundarum ex* Africa, Cotta *&* Torquato *cos. ut Ciceronis,* Quincti *fratris in libello de petitione conſulatus,* Pediani *teſtimonio probatur. Quid igitur? an ab hiſtoria diſſentit Cicero? minime,*

minime; ſed, cum Catilinam, item ut Clodium, contra leges abſolutum uelit ſignificare, de tribus abſolutionibus unam omittit, in crimine ſcilicet inceſtus, ne Fabiæ, Terentiæ uxoris ſuæ ſorori, turpem impudicitiæ notam inureret: quam etiam in oratione contra competitores expertem culpæ dicit fuiſſe. loquitur igitur de ijs iudicijs, in quibus Catilina, cum culpam commiſiſſet, abſolutus tamen eſt, repetundarum ſcilicet ex Africa, & inter ſicarios. quibus criminibus manifeſte tenebatur. Pulchellus puer] ludit in formam, & cognomen Clodij: in formam, quia facie puellæ ſimilis erat, ut ſcribit Plutarchus in Cæſare, & Cicerone: in cognomen, quia Clodius Pulcher, cognomine Claudiæ familiæ patriciæ, appellabatur. erat enim & altera Claudia familia plebeia, in qua Macellorum cognomen. adſcriberem alia de Claudiorum gente; ſed neque locus exigit, & reſeruantur antiquitatum Romanarum libris. Furor Pulchelli, infra quoque dixit. Baias] Baianas aquas; quò tum ualetudinis, tum etiam laſciuiæ cauſſa frequentes conueniebant. Falſum] aptius fortaſſe, Salſum: ut ironia ſit, hoc ſenſu: Salſe uero, Clodi, & peruenuſte, opinor, tibi uideris dixiſſe, cũ obieciſti, me ad Baias fuiſſe. uerum non ſentis, quàm hoc ſit frigidum? at concedo: ſalſum eſt, & acutum, quod in me conieciſti: notaſti perbelle mollitiem meam, qui balnea delicatus homo petierim: quid tum? conferamus noſtrum uterque factum. ego ad Baias, tu in operto fuiſti: num quæ ſimilitudo? nulla prorſus. nam mea mollities cum tuo ſcelere non uidetur eſſe comparanda. In operto] cum in intimam Cæſaris domum, ubi Veſta-

les in operto ſacra faciebant, muliebri ueſtitu penetraſti. Ita locutus eſt paradoxorum v. *cum eundem Clodium exagitans*, Familiariſſimus, *inquit, tuus de te priuilegium tulit, ut, ſi in opertum* Bonæ *deæ acceßiſſes, exulares. quo modo igitur, tot legibus eiectus in exilium, nomen exulis non perhorreſcis?* Romæ *ſum, inquis: & tu quidem in operto fuiſti*. Homini Arpinati] *quaſi ſemiruſtico. nam, ſi homo* Romanus *ad aquas calidas iret, ferendum: ſi* Arpinas, *non item*. Aquis calidis?] Baianis. *calidæ enim balneorum aquæ*. Patrono tuo,] *ſorori tuæ*. Patronum *appellat, quia mulier potens, & amatorum gratia ualens*, Clodium *ſæpe non ſecus ac patronus defenderet: cuius etiam opera* Sex. Clodium *fuiſſe abſolutum, legitur in oratione pro* Cœlio. Qui Arpinates aquas concupiuit.] *quæ me, hominem* Arpinatem, *quem tu derides, ſibi coniugem optauit*. Plutarchus *in* Cicerone. Noſti enim marinas.] *cum ſtuprum a piratis paſſus es. de quo in oratione de aruſpicum reſponſis*. Cum Rex tui mentionem, &c.] Q. Marcius Rex, *qui unam e* Clodii *ſororibus in matrimonio habuerat, moriens in teſtamento nullam* Clodii *mentionem fecit*. Clodius *autem fore ſperauerat, ut heres ab eo relinqueretur*. Domum, inquit, emiſti,] *omnino fuit hoc* Ciceroni *inuidioſum: qui cum homo nouus eſſet, domum emiſſet in* Palatio, *quæ* P. Craßi *fuerat, uiri conſularis, idq́; etiam ei* Salluſtius *obiicit in oratione. emit eam* Cicero HS *tricies quinquies, ut eſt in epiſtola ad* Sextium, *fam. libro* V. *cum à* P. Sylla, *qui tum reus erat, mutua uicies acce-*

cepiſſet,

cepiſſet: quod Gellius refert libro 12. cap. XII. Iuranti tibi non crediderunt.] quia cum Cicero iuratus, ut mos erat, teſtimonium in Clodium reum dixiſſet, iudices tamen eum abſoluerunt. Pedianus de teſtium iureiurando. XX. iudices] qui te ſuis ſententiis condemnarunt. Plutarchus in Cicerone XXV. memorat, qui Clodium damnarint, XXX: qui abſoluerint. XXXI,] qui te, nummis ante acceptis, abſoluerunt. Nam & illud] alterum, &, quod huic reſpondeat, uidetur deſiderari. ſed Cicero ſæpe particulam, dictionem ue, quæ expectatur, omittit; neque tamen cœptam ſententiam non abſoluit. ut hic alterum, &, omiſit, atque eius loco intulit, Accedit illud. & in epiſtola ad Cœlium, cum initium epiſtolæ feciſſet, Primum tibi, ut debeo, gratulor: non ſubiunxit, deinde: ſed ſententiam potius attendens, quàm uerba, intulit pro deinde, Tum uero, quibus uerbis tibi gratias agam, non reperio. Miſſus eſt ſanguis inuidiæ] profuit nobis ad extinguendam inuidiam, uideri noſtrum teſtimonium non ualuiſſe. ſic & Liuius libro III. Dandus, inquit, inuidiæ eſt ſanguis. Sine dolore:] paruo meo damno, haud magna mea mercede. & μεταφορικῶς dixit, ſine dolore, quia bene habet, cum ſanguis mittitur ſine dolore ægrotantis. Fautores illius flagitii] illi ipſi, qui Clodium abſolutum uoluerunt, nunc abſolutionem pretio emptam confitentur. Concionalis hirudo ærarii] qui in concionibus nullum poſcendi finem faceret, inſatiabilis ut hirudo. &, Hirudo ærarii, quia omnis publica largitio, ſiue in plebem, ſiue in quem uelis alium facta, opes

immminuit

imminuit ærarij. Et ærarium intellige, de pecunia ex annuis uectigalibus coacta. erant enim duo præterea, quæ ſanctiora uocabantur: uide, quæ diximus epiſt. 15. lib. 7. Comeſatores coniurationis] Catilinæ conſortes in coniuratione: quem ſupra gregem uocauit Catilinæ, epiſt. XII. Gladiatoribus] cum munus gladiatorium ſignificare uult, gladiatoribus, dicit, ut libro 2. ep. 1. Quærit ex me, num conſueſſem Siculis locum, gladiatoribus, dare. & Philippica IX. item in epiſtola Aſinii, lib. X. fam. & dare gladiatorium, Pedianus dixit, cum ſubintelligeret, munus. Ἐπισημασίας] ſignificationes, ut plauſum, & quæ præterea beneuolentiam ſignificant. Sine ulla paſtoricia fiſtula] ſine ullo ſibilo. nam odium ſibilo, amor plauſu ſignificatur: ut in oratione pro Sextio. paſtoriciæ uero fiſtulæ ſonus a ſibilo non longe diſtat. itaque & συρίζειν pro ſibilare, & fiſtula ſonum edere, σύριγγα uero pro ſibilo, & fiſtula paſtoricia reperimus. Trudit] quòd eius opera futurum ſperaret, ut ea, quæ Mithridatico bello egiſſet, confirmarentur. quod tamen, ob Afranii ignauiam, & inimicorum potentiam, conſecutus non eſt. Dio libro XXXVII. Auli filium:] L. Afranium: quem ad petendum ſequentis anni conſulatum Pompeius trudebat. petiit autem, & obtinuit. bello Mithridatico legatus Pompeii fuerat. bello ciuili, legatus eiuſdem com Petreio fuit in Hiſpania. uictum, & poſt impetratam ueniam arma inferentem Cæſar interfecit. Auli autem filium ideo uocat, opinor quòd pater nullo honore, nulla uirtute inſignis fuiſſet: quaſi per contemptum. etiam infra, Auli, inquit, filius

filius, quàm ignauus, & ſine animo. & epiſt. 18. Sed quibus &c.] nummis. Deterioris hiſtrionis] hiſtrioni ſimilis eſt M. Piſo conſul, ſed non boni hiſtrionis. eſt enim cauillator genere illo moroſo, quod etiam ſine dicacitate ridetur. ep. XI. Diuiſores] qui populo pecuniam diuiderent, ut conſulem Afranium crearet. Catone, & Domitio] affinitate coniunctis. nam Catonis ſororem habebat Domitius in matrimonio. Plutarchus. Inquiri] num domi diuiſores haberent. Cuiuſmodi diuiſores haberent] legendum fortaſſe, uel, Cuius cuiuſmodi, pro, qualeſcunque; quòd honeſtis etiam de cauſſis domi poſſent diuiſores haberi. & in epiſtolis, quæ famiuliares dicuntur, lib. IIII. ep. 7. ubi ſcriptum eſt, Cuiuſmodi res eſſet, libri ſunt manuſcripti, in quibus legatur, Cuiuſcuiuſmodi res eſſet. uel, Cuiuſcuiuſmodi, igitur legerem, uel, Cuius domi: ut ſit: cuius magiſtratus domi diuiſores habitarent, eum magiſtratum aduerſus remp. facere. nam & paullo ante, Conſul ſuſcepiſſe negotium dicitur, & domi diuiſores habere. & in huiuſmodi uoce alibi quoque reperio factam eſſe tranſpoſitionem litterarum, indeq; ſimilem errorem fluxiſſe; ut in Oratore: Numerus non domo depromebatur. Haberent: habitarent, apud magiſtratus: ut apud Plautum in Bacchidibus: Quis iſtic habet? & Digeſtorum lib. VIII. titulo II. Quidam Iberus, qui habet poſt horrea mea. ſed Beſſarionis, & Caualcantis antiqua exemplaria, habitarent. Lurco] gentis Aufidiæ cognomen. Et poteſt eſſe maternus auus Liuiæ, uxoris Auguſti: Suetonius in Caligula. Simul cum lege Aelia iniit,] tribunatum

natum iniuit ſeruatis auſpicijs ex lege Aelia. Solutus eſt Aelia, & Fuſia,] *cum lex ferretur, omnes magiſtratus obnuntiandi, id eſt impediendi, poteſtatem habebant. obnuntiatio autem lege* Aelia *dabatur, ergo tribunus pl.* M. *Aufidius Lurco, legem de ambitu daturus, ne obnuntiatione impediretur, ſolutus eſt à ſenatu & Aelia lege, & Fuſia, facto ſenatusconſulto, ut ij, qui obnuntiandi poteſtatem haberent ex Aelia lege, & Fuſia, moram ne afferrent, quo minus de ambitu lex primo quoque tempore ferretur: qui obnuntiaſſet, eum ſenatum exiſtimare aduerſus remp. feciſſe. Sed quæritur ab hominibus non imperitis; cum Lurco tribunus Aelia lege ſolutus, quæ de auſpiciis erat, obnuntiationem non timeret, cur additum ſit,* Et Fuſia. *Reſpondetur: quia ſenatus, quo maturius lex ferretur, ſuſtulit non ſolum obnuntiationem, ſed etiam religionem eorum dierum, quibus ferri lex non poterat: cum certi dies eſſent, quibus legem ferri lex Fuſia non ſineret. itaque* P. *Clodius, ut leges, & quas uellet, & quo tempore uellet, ferre poſſet, pernicioſa rogatione tam Aeliam legem, quàm Fuſiam ſuſtulit. in cuius tribunatum inuehens* Cicero *in oratione pro Sextio,* Mitto, *inquit, eam legem, quæ omnium religionum iura, auſpiciorum, poteſtatum, omnes leges, quæ ſunt de iure & de tempore legum rogandarum, una rogatione ſuſtulit. & in Piſonem:* Te *inſpectante, & tacente, a* P. *Clodio, fatali portento prodigioq; reip. lex Aelia & Fuſia euerſa eſt, propugnacula, muriq; tranquillitatis, atque otij.* Claudus homo promulgauit.] *cum ironia: quaſi non bonum omen poßit eſſe, cum legem claudus homo promulgauit;*

promulgauit; idq; potiſsimū ſit contra Aeliam legem, quæ auſpicia tuebatur. promulgare autem, ſupra diximus, quid ſignificet. hanc legem non opinor eſſe perlatam: quia infra ep. 16. ita ſcriptum eſt: Facto ſenatusconſulto de ambitu, de iudicijs, nulla lex perlata. Dilata] quia comitia plures dies abſtuliſſent, uiſum eſt, ut ante lex ferretur. Pronuntiauerit,] promiſerit ſe daturum. nam candidati nummos tribubus promittebant, ſi ſibi, quem petebant, magiſtratum ſuffragijs demandaſſent. HS ∞ ∞ ∞] ſcutatos nonaginta. ſunt. n. ſeſtertij nummi. Debeat] quotannis, quaſi tributum pendat. ἀποθέωσιν] ego meum conſulatum ita ornaui, atque illuſtraui præſtantiſsimis rebus geſtis, ut eum C. Curio recte ἀποθέωσιν uocarit: quòd, quemadmodum clari uiri, magnis meritis in deorum numerum relati, ἀποθέωσιν cōſequuntur; ita ego mearum actionum amplitudine effeci, ut meus conſulatus, quaſi numen quoddam, cum religione colendus eſſe uideatur. ſed uides ne, Tite Pomponi, conſulatum noſtrum, ſi homo turpiſsimus Afranius conſul factus erit, non iam futurum ἀποθέωσιν, ſed fabulis illis ſimilem, quæ de Saturno & Ioue narrantur: quæ ut inanes, & fictæ parui penduntur. Fabam nummum] hic antiquos libros uideo diſſentire. Beſſarionis exemplar, Fabam mimum: Caualcantis, Famam mimum. ego, nec ita magna litterarum mutatione, legendum puto, Fabulam numinum: ut ueteres fabulas ſignificet, qualis illa de Ioue cycno, de Saturno expulſo, de Minerua e capite Iouis orta; & huiuſmodi, quibus poetæ ſuos libros referſerunt. et recte, Fabulam numinum: ut, quoniam

niam, ἀποθέωσιν, dixit, quaſi ἀποθέωσιν referat. Quòd ſi quis huic opinioni non libenter acquieſcit; forte, cur illam probet, magis erit, cuius auctores ego quoque ſequor non inuitus, Paulum Magnulum Burnenſem *meum, cui* Deus *mortuo bene faciat, &* M. Antonium Muretum, *cui uiuenti cupio optima contingere. horum utrique, fabulã mimum, ut legatur, uideo placere; quod ad ueterem ſcripturam attinet, non temere; minimum enim mutant; quod ad ſententiam, in primis apte. non enim res leuiſſima ſignificari potuit accommodatius, quàm ſi fabula mimus nominaretur: cum, mimos, plane conſtet, minimum inter fabulas habere grauitatis. Confirmat hanc coniecturam locus* Macrobij, *quanquam mendoſus, libro* Saturnal. III *quo in loco eadem dictio, nummum, per ſimilitudinem litterarum, quaſi per lubricam uiam, delapſa eſt in, mimum. nam, ubi legitur in uuulgatis libris,* Cum iratus eſſe P. Clodius D. Valerio diceretur, quòd ei petenti nummum non dediſſet; *non dubito, quin, ſi ſic legatur, uerius multo ſit:* Cum iratus eſſe P. Clodius D. Laberio diceretur, quòd ei mimum petenti non dediſſet. *ſatis enim conſtat, ſcribendis mimis* Laberium *eo tempore excelluiſſe.* Floccifacteon]. *non nulli nouitate uocis offenſi, quia dictio* Latina *ad* Græcum *morem inflexa ſit, repoſuerunt* ἐλαφιτέον: *alij,* ἀφεθέον. *mihi, floccifacteon, tum quia reperitur in antiquis libris, tum quia uenuſtius quiddam & concinnius uidetur habere, magnopere probatur. ludit enim quodam modo in ſimilitudine uocum* φιλοσοφιθέον, & *floccifacteon; cum hoc ſignificat.* Colenda nobis philoſophia eſt: *iſti uero conſu-*

latus

latus ne flocci quidem faciendi. Minus commode fiat:] *ne Quinctus, frater meus, excandeſcat; quia legatus cum ipſo in Aſiam ire nolis.* In prouinciam non ſim profectus.] *conſul cum in prouinciam Galliam ire poſſet, neglexit. l. 2. ep. 1. & fam. l. 5. ep. 2. & l. 15. ep. 4. & in orationibus Ciceronis.* Amaltheo] *Attici gymnaſio in Epiro. ſupra muliebri genere dixit Amaltheam, ep. xi. & ita gymnaſium nominauit a multitudine librorum: quia capra Amalthea, quæ Iouem aluit, fabuloſis poetarum carminibus celebratur; quòd altero cornu ambroſiam, altero nectar copioſe fuderit: ergo uel a copia nomen indidit gymnaſio, uel quòd legendis in eo libris animum paſceret ſuauiſſimo cibo, ſicuti Amalthea ſuo prædulci lacte Iouem pauit: uel ab utraque cauſſa.* Contenti erimus,] *Amaltheum tuum ornare uelles epigrammatis egregie de me ſcriptis. ego, quod mittam, nullum habeo, itaque tuis cogemur contenti eſſe. nam & Chilius abeſt, &* Archias *de me nihil ſcripſit. Petierat enim Atticus, ut, ſi quid Archias de Cicerone ſcripſiſſet, mitteret, itemq; ſi quid Chilius. erat autem uterque poetica laude inſignis. extat pro Archia luculenta oratio. de Chilio ſupra epiſt. 7.* Græcum poema.] *L. Lucullum Græcæ linguæ peritiſſimum fuiſſe, Plutarchus tradit, ut etiam hiſtorias græce ſcripſerit: de quibus ep. 15.* Ad Cæcilianam fabulam] *uereor, ne Lucullus, quoniam græcum poema pertexuit, nunc græcas etiam comœdias ordiatur, Cæcilij poetæ comici exemplo; ut ab eo epigrammata expectare non debeamus.* Antonio] *Macedoniam adminiſtranti. epiſt. 10.* Gratias

egi :] *ſcripſi, gratißimum mihi feciſſe, quòd te tuaq́; negotia ex meis litteris humanißime ſit complexus. in epiſt. 5. l. 5. fam.* Vindicaui.] *ultus ſum; quia tu quoque raro ad me ſcribis.* Cincius] *hic Romæ Attici negotia curabat.* Facere] *conſtruere gymnaſium eiuſdem nominis in Arpinati: de quo lib. 2. epiſt. 1.*

EPISTOLA XV.

Magna mihi &c.] *Quinctus Cicero iracunde ſcripſerat ad Atticum.* Poſt ſortitionem prouinciæ,] *poſtquam ei Aſia prouincia ſorte obuenit. quo perſpicuum ſit, non eo ſolum iratum fuiſſe Quinctum, quia cum ipſo legatus in Aſiam Atticus ire nollet.* Viſurus] *in itinere, quod in Aſiam haberet.* A domeſticis] *a ſorore tua: quæ cum uxor ſit Quincti fratris, animum illius iracundia commotum ſedare, tibiq́; reſtituere & potuit & debuit.* Integritas, & magnitudo animi tui;] *integritas, quòd amicitiam cum fide colas: magnitudo animi, quia tuis commodis non inſeruias.* Domeſticoque] *filiam, filium, uxorem ſignificat.* Negligenti eſſe non licet.] *quo magis tuum conſilium deſidero.* Propter ambitionem] *ut honores conſequerer.* Dignitatem] *partam ex honoribus, quos geßi.* Quòd una non eſtis,] *in hoc munere adminiſtrandæ Aſiæ.* Illa, quæ uiolata] *uinculum illud affinitais, quo coniunctus es cum Quincto fratre, non nihil uidetur eſſe laxatum; ſed rurſus adſtringetur; & in ueterem gratiam coibitis.* Hæc noſtra] *amicitia, quæ inter nos eſt, quam ſanctißime conſeruauimus, eadem ſemper erit, ſemperq́; a nobis religioſißime*

gioſiſſime coletur. Commutabili] *propter equites a ſenatu alienatos.* Noſtros equites] *quòd & ipſe & Atticus equeſtri loco nati erant.* Quæreretur.] *id enim ad equites pertinebat, qui cum ſenatoribus, & tribunis ærariis lege Aurelia iudicabant. infra, l. 2. ep. 1. Quid uerius, inquit, quàm in iudicium uenire, qui ob rem iudicandam pecuniam acceperit? cenſuit hoc Cato. aſſenſit ſenatus. equites curiæ bellum.* Id] *quòd ſenatus ita decreuiſſet: quod propterea, ut opinor, moleſte equites ferrent, quia lege de captis ob iudicandum pecunijs equeſter ordo non teneretur. uide orationem pro Cluentio.* Neque aperte dicere:] *ne, ſi quererentur, ſuam ipſi culpam proderent, & ideo queri uiderentur, quòd acceptæ pecuniæ crimen ad eos pertineret,* Cum auctoritate:] *quia meam orationem ſenatus attentis auribus excipere uiſus eſt: aut quia ſenatum moueri obiurgatione mea ſenſi.* Non uerecunda] *quid enim impudentius, quàm ſenatus æquiſſimum decretum reprehendere?* Deliciæ] *accipiendum a contrario ſenſu. nam leuitatem, & impudentiam equitum ſignificat. ep. 12. l. 2.* Aſiani,] *Aſiæ publicani, id eſt equites. nam erãt omnes publicanorum ſocietates ex ordine equeſtri.* De cenſoribus conduxerunt,] *a cenſoribus conduxerunt Aſiæ uectigalia. nam locandorum uectigalium cura penes cenſores erat. et eſt perelegans, & uſitata locutio, qualis illa in ep. ad Sextium,* Ego de Craſſo domũ emi. Perſpecta,] *in eam partem, ut equitum ratio duceretur. quòd tamen factum non eſt, Catone contra acerrime pugnante. &, ut dicam, quod mihi in mentem uenit, in eas cauſſas*

inſpicienti, quibus afflicta reſp. concidit: ex hac primum radice enatum ciuile bellum uidetur. Cum enim urbs Ro*ma ex tribus ordinibus, ſenatu, equitibus, & plebe conſtaret: duobus ordinibus libertatem tuentibus, nulli unquam improbo ciui ſatis firmæ uires ad opprimendam rempub. fuiſſent. itaque in oratione* IIII. *in* Catilinam, Hanc, *inquit*, *cum equitibus* Romanis *coniunctionem ſi perpetuam in rep. tenuerimus; confirmo uobis, poſthac malum ciuile, ac domeſticum ad nullam reip. eſſe uenturum partem.* Hoc *uir prudentiſſimus non uidit* Cato: *qui animo optimo, & ſumma fide utens, dum ærarium nimis pertinaciter defendit, equites a ſenatu alienauit. ita, duorum ordinum diſiuncta concordia, euerſum eſt quod erat ſummum reip. firmamentum. at* Cæſar, *qui tyrannidem ſpectaret, auide occaſionem in conſulatu amplexus, equitum, qui a ſenatu nihil adhuc impetrabant, cauſſam ſuſcepit, effecitq́; ut tertia debitæ pecuniæ parte ſenatuſconſulto leuarentur. quo facto equeſtrem ordinem ſibi adiunxit; (& iam antea plebem tenebat) unde imminutæ ſenatus opes, & res omnis publica ad tres uiros*, Cæſarem, Pompeium, Craſſumq́; *translata.* Vbi *ſunt, qui, cum eloquentiam in* Cicerone *laudarunt, ut imprudentem, atque etiam, ſi dijs placet, ut pernicioſum patriæ ciuem inſimulant? ſcilicet ea, quæ conſecuta ſunt, non uidit: immo uero & uidit, &, ne acciderent, etiam prouidit. non ille ſenatui auctor fuit, ut equitibus, etſi non æqua poſtulantibus, tamen concordiæ cauſſa conſuleretur? non agrariis legibus reſtitit? cum id agi uideret, ut populus beneficio unctus, a quibus agros accepiſſet, ad eorum arbitrium*

leges

leges malas ferret, ueteres bonas abrogaret. non Pompeium monuit, primum ut ſocietatem cum Cæſare ne coiret, deinde ne dirimeret? quoties ille in his epiſtolis proximam reip. calamitatem non falſus uates canit? quoties queritur de auaritia magiſtratuum, de uitijs principum, de ſtultitia bonorum? illum ipſum, quem tanti faciebat, quem omnes hiſtoriæ prædicant, M. Catonem, in rep. peccantem, quandoque reprehendit. Orbis, inquit ep. 9. lib. 2. in republica eſt conuerſus, citius omnino, quàm potuit. id culpa Catonis. Culpam autem intelligit eam, quia equites a ſenatu diſiunxerat. quod ipſe libro offic. I I I. aperte declarat his uerbis: Ego cum Catone meo ſæpe diſſenſi. nimis enim mihi uidebatur præfracte ærarium, uectigaliaq; defendere, omnia publicanis negare, multa ſocies; cum in hos benefici eſſe deberemus, cum illis ſic agere, ut cum colonis noſtris ſoleremus; eóq; magis, quòd illa ordinum coniunctio ad ſalutem reip. pertinebat. Et in epiſtola ad Lentulum: Dignitatem illam conſularem, fortis & conſtantis ſenatoris, nihil eſt quod cogitemus: amiſſa eſt culpa eorum, qui a ſenatu & ordinem coniunctiſſimum, & hominem clariſſimum abalienarunt. Hoc igitur, ſi ad rerum exitum ſpectamus, grauiſſimum Catonis peccatum in rep. fuit: alterum, quia Pompeij affinitatem contempſit, ut ipſe dicebat, reip. cauſſa, ne quando Pompeium minus recta cupientem aut adiuuare contra legum religionem, aut oppugnare contra ius affinitatis cogeretur. ſed illud non uidit, infringi poſſe popularium ciuium exitioſam potentiam, tanti uiri opibus ad ſenatus auctoritatem adiunctis. cumq; in uno Pompeio,

utram in partem ſe dediſſet, magnum eſſe momentum ui-deretur: fuit præcauendum, ne alienatus a ſenatu, ad eos ſe conſerret, cum quibus poſtea coniunctus popularem Cæſaris cauſſam firmauit, publicam euertit. perdidit igi-tur remp. Cato non minus, quàm Pompeius, aut etiam, quàm ipſe Cæſar: ſiquidem euentorum cauſſæ non minus, quàm ipſa euenta, conſiderantur. repudiatus enim a Cato-ne Pompeius, filiam Cæſaris Iuliam duxit uxorem. inde in rep. nihil iure actum, nihil more, cuncta ad gratiam adminiſtrata, ſocero & genero ſibi inuicem ſuffraganti-bus. Hæc uiſum eſt ut ſubiicerem, aliena fortaſſe a pro-poſito, ſed pangebam Rhamberto meo, petenti, ut in his commentarijs ſumptam grammatici perſonam quandoque deponerem: cui ſi ſatisfactũ eſt, ex illius iudicio ſatis uberẽ capio fructũ induſtriæ meæ. deinde ſexcenti reprehendant: non laboramus. Metellus.] Q. *Cæcilius Metellus Celer, conſul deſignatus anno legitimo. prætor enim fuerat Cicerone conſule, id eſt biennio ante: quod erat ſpatium inter præturam & conſulatum legibus conſtitutum.* Qui erat dicturus,] *ego pro, Qui, non dubito quin le-gendum ſit, Diu. nam quia Catonis conſuetudinem no-rat, diutius eum pro ærario contra equites dicturum non ignorabat. ita locutus eſt & M. Cœlius in epiſtola qua-dam: Renuntiatum nobis erat, Hirrum diutius dicturum. prendimus eum: non modo non fecit; ſed, cum de hoſti-bus ageretur, & poſſet rem impedire, ſi, ut nume-raretur, poſtularet, tacuit. Solebat autem M. Cato, cum quid in ſenatu perfici nollet, diem dicendo eximeret. Valerius libro II. cap. V.* A me conglutina-

tam

tam concordiam.] *concordiam equitum, & ſenatus: conglutinatam autem in conſulatu* Ciceronis. *ep.* 16. *& l.* 2. *ep.* 1. Iſta ſunt infirma,] *meum præſidium eſt concordia ſenatus, & equeſtris ordinis: ſed, quoniam ea minus firma eſt, munio me amicitia* Pompeij. Video, quid dicas.] *dicis, cauendum mihi eſſe, ne Pompeij cauſſa de inſtituto actionum optimarum curſu deflectam. ſed noli laborare: cauebo, quæ ſunt cauenda.* Duo enim ſoli] *ratio, cur* Lucceius, *cum differre conſulatus petitionem antea cogitaſſet, poſtea, ſtatim petere, animum induxit. nam cum duos modo ſibi fore competitores uideret,* M. Calpurnium Bibulum, C. Iulium Cæſarem; *maiorem ſpem nactus eſt adipiſcendi conſulatus. multis autem competitoribus, petere ipſe non eſſet auſus, qui ſe non ita gratioſum eſſe in ſuffragijs intelligeret.* Cum eo coire] *cum eo ſocietatem inire contra* Bibulum. Lucceium *enim* Cæſar *collegam malebat in conſulatu; ut qui non dubitaret,* Bibulum *optime de rep. ſentientem ſuis actionibus aduerſaturum. itaque (ut* Suetonij *uerba recitemus) e duobus conſulatus competitoribus,* L. Lucceio, Marcoq; Bibulo, Lucceium *ſibi adiunxit, pactus, ut is, quoniam inferior gratia eſſet, pecuniaq; polleret, nummos de ſuo communi nomine per centurias pronuntiaret. qua cognita re, optimates, quos metus ceperat, nihil non auſurum eum in ſummo magiſtratu, concordi & conſentiente collega; auctores* Bibulo *fuerunt tantundem pollicendi: ac plerique pecunias contulerunt, ne* Catone *quidem abnuente eam largitionem e rep. fieri. igitur cum* Bibulo *conſul creatus eſt.* Per

Arrium] *Arrij opera, qui erat utrique familiaris.* Cum hoc] *cum Lucceio, ad Cæſarem conſulatu deij-iciendum.* Poſſe] *quaſi difficile eſſet.* Moleſte ro-go,] *Moleſte, refertur ad perſonam legentis, id eſt, cum moleſtia tua: quo modo etiam dixit Terentius, Quorum opera ſuo quiſque tempore uſus eſt ſine ſuper-bia. non enim intelligit, ſine ſuperbia eos fuiſſe, qui uſi ſunt, ſed eos, quorum opera quiſque uſus eſt.*

EPISTOLA XVI.

Abeſt] *Aſiam enim pro prætore adminiſtrabat.* Amantiſſimus.] *de fratre dictum, non de Metello. eſt igitur apponenda nota, quæ periodum claudit.* Me-tellus] *conſul; qui in conſuetudine ita non hilaris eſſet, ut homo non uideretur, ſed litus, atque aer, & ſolitudo mera. & apparet, hunc Ciceroni amiciſſimum fuiſſe, cum unum nominet ex tot amicorum numero. ep. 16. & 17. & l. 2. ep. 1.* Exhaurire] *effundere ex animo meo, ut deinde me non angant.* Animus] *mihi quidem ani-mus non deeſt in adminiſtranda republica, ſed quia diu-tius eam uideo ſtare non poſſe, ſpe deſtitutus quoti-die minus curo.* Fabulæ Clodianæ:] *quòd pro-pter ſceleris nouitatem non minus notares eſſet quàm quæuis fabula.* Empto, conſtupratoq; iudi-cio.] *empto, quia iudices, accepta pecunia, Clodium nocentem abſoluerunt: conſtuprato, quia noctes certarum mulierum, atque adoleſcentulorum nobilium introductio-nes non nullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt.* Im-poſitus] *quaſi onus inuitis. L. Afranium intelligit. ep. 16.* De ambitu,] *ut, qui nummos in tribu pronun-tiaſſet,*

tiaſſet, ſi non dediſſet, impune eſſet; ſin dediſſet, ut, quoadviueret, ſingulis tribubus H-S *tria millia deberet.* ep. 14. De iudiciis,] *ut quæreretur de ijs, qui ob rem iudicandam pecuniam accepiſſent. ep.* 15. Nulla lex perlata] *cum & de ambitu, & de iudicijs factum eſſet ſenatuſconſultum, & ex ſenatuſconſulto promulgatum eſſet; tribuni pl. interceſſerunt, quo minus lex ferri poſſet. in quo reſpublica magnum uulnus accepit. ep.* 14. Exagitatus ſenatus,] *a tribunis pl. ſeditioſe concionantibus.* Alienati,] *a ſenatu; quia decreuiſſet, ut quæreretur de ijs, qui ob iudicandum accepiſſent. ep.* 15. Ille annus] *proximus ſuperior, Piſone, & Meſſalla cos.* Duo firmamenta reip.] *ſenatus auctoritatem, & ordinum concordiam.* Per me unum conſtituta] *in conſulatu. nam in epiſtola ad Lentulum nona, fam. l.* 1. *Tenebam, inquit, memoria, nobis conſulibus ea fundamenta iacta Kalendis Ianuarijs confirmandi ſenatus, ut neminem mirari oporteret, nonis Decembribus tantum uel animi fuiſſe in illo ordine, uel auctoritatis. hoc primum fuit reipublicæ firmamẽtum, a Cicerone conſtitutum. ad alterum quod attinet, id eſt ad ordinum concordiam; legimus, & notauimus, quod oratione* IIII. *in Catilinam ſcriptum eſt his uerbis. Quid ego hic equites Romanos commemorem? qui uobis ita ſumma ordinis, conſilijq́; concedunt, ut nobiſcum de amore reipublicæ certent: quos ex multorum annorum diſſenſione huius ordinis, ad ſocietatem, concordiamq́; reuocatos, hodiernus dies uobiſcum, atque hæc cauſſa coniungit. quam coniunctionem ſi, in conſulatu confirmatam meo, perpetuam in*

rep. tenuerimus: confirmo uobis, poſthac malum ciuile, ac domeſticum ad nullam reip. eſſe uenturum partem. & in epiſtola, quæ ſuperiorem prima antecedit: Statum illum reipublicæ, quem tu meo conſilio, ego diuino confirmatum putabam, qui bonorum omnium coniunctione, & auctoritate conſulatus mei fixus, & fundatus uidebatur, niſi quis nos deus reſpexerit, elapſum ſcito de manibus. & in prima ſequentis libri: Equitatus ille, quem ego in cliuo Capitolino, te ſignifero ac principe, collocaram, ſenatum deſeruit. Abiecit,] *quo modo ſenatus auctoritas abiecta? quia, facto ſenatuſconſulto de ambitu, & de iudiciis, nulla tamen lex perlata. nam cum ex ſenatuſ cõſulto promulgata rogatio eſſet, intercedentes tribuni pl. impedierunt: quo planum factum eſt, haud magni ſenatus uoluntatem æſtimari.* Ordinum] *equitum, & ſenatus. ep. 15.* Inſtat] *adeſt: quale illud in Piſonem: Inſtant magnificentiſſimi ludi. & in Catilinam: Confido pœnam aut inſtare iam plane, aut certe appropinquare.* Egregius.] *εἰρωνικῶς: quaſi egregius non poſſit eſſe Afranio conſule. epiſt. 16.* Iuuentutis] *deæ, quæ iuuentuti præeſſe creditur: quæ et Iuuentas dicta: unde in libro de claris orat. Ludi Iuuentatis a Salinatore facti. hæc ſacra a iuuenibus inſtituta, Feſtus tradit.* Non committerentur] *dictum eodem ſenſu, quo ludos committere. quod infra ſuo loco exponetur.* Memmius] *Caius, ut opinor; qui & Pompeij Magni uxorem de ſtupro appellauit. Suet. in lib. de claris gramm.* Suis ſacris] *ſacris Iuuentutis, quibus ipſe præeſſet.* Initiauit.] *argute: nam cum, uitiauit, dicturus*

rus eſſet, iocans in litterarum mutatione intulit, Initiauit, ne diſcedere uideretur a ſermone de ſacris inſtituto. Menelaus] Lucullus, uitiatæ mulieris uir, ut Helenæ Menelaus. Paſtor Idæus] ſtuprator Helenæ Paris, a paſtoribus in Ida monte educatus, paſtorq; ipſe diu creditus. Tam Manelaum, quàm Agamemnonem] tã Marcum Lucullum, quam Lucium, eius fratrem. Paris, inquit, ille Troianus ſolum Menelaum affecit iniuria, fratrem eius Agamemnonem ſeparatim nulla re læſit: noſter autem Paris Memmius tam Menelaum contempſit, quàm Agamemnonem ante contempſerat: id eſt, qui ante Lucio Lucullo iniuriam fecerat, idem nunc Marcum, eius fratrem, non dubitauit offendere. ſed de iniuria in Lucium illata, quæret aliquis, unde hauriam. unde, niſi ex hiſtoriæ fonte? Plutarchus in Lucullo, ἀναβὰς, inquit, εἰς ῥώμην, πρῶτον μὲν κατέλαβε τὸν ἄδελφον μάρκον ὑπὸ γαΐου μεμμίου κατηγορούμενον ἐφ' οἷν ἔπραξε ταμιεύων σύλλα προςάξαντος. ἐκείνου δ' ἀποφυγόντος ἐπὶ τοῦτον αὐτὸν ὁ μέμμιος μεταβαλλόμενος, παρώξυνε τὸν δῆμον, καὶ ὡς πολλὰ νενοσφισμένῳ, καὶ μηκύναντι τὸν πόλεμον, ἔπεισεν αὐτῷ μὴ δοῦναι θρίαμβον. ἐλθόντος δ' εἰς ἀγῶνα τοῦ λουκούλλου μέγαν, οἱ πρῶτοι καὶ δυνατώτατοι καταμίξαντες ἑαυτοὺς ταῖς φυλαῖς, πολλῇ δεήσει καὶ σπουδῇ, μόλις ἔπεισαν τὸν δῆμον, ἐπιτρέψαι θριαμβεῦσαι. Et in Vticenſi: Λούκουλλος ἐπανελθὼν ἐκ τῆς στρατείας, ἧς ἔδοξε τὸ τέλος καὶ τὴν δόξαν ἀφῃρῆσθαι πομπήϊος, εἰς κίνδυνον ἦλθεν τοῦ μὴ θριαμβεῦσαι, γαΐου μεμμίου καταστασιάζοντος αὐτὸν ἐν τῷ δήμῳ, καὶ δίκας ἐπάγοντος. Liberum non putauit.] nihili fecit, liberi hominis loco

loco non habuit; ut illud lib. III. *in Verrem; Superbia qua fuerit, quis ignorat? quemadmodum is tenuiſſimum quenque contempſerit, deſpexerit, liberum eſſe nunquam duxerit.* Nummos uobis diuidere] *nummos in ueſtra tribu uiritim diuidere.* In Plauti Aulularia *magiſter curiæ argentum diuidit in uiros.* Traducit] *ut adoptione plebeius fiat. non quia tribunatus pl. patricio homini non dabatur, ideo Clodius, qui patriciæ gentis erat, ad plebem tranſire adoptionis iure cupiebat: ut deinde tribunus factus, Ciceroni diem ad populum diceret, quòd ciues* Romanos *contra leges occidiſſet.* infra: *Hæc ſunt in rep. niſi illud etiam ad remp. putes pertinere,* Herennium *quendam, tribunum pl. tribulem tuum, ſæpe iam de* P. *Clodio ad plebem traducendo agere cœpiſſe. huic frequenter interceditur.* Suffragium de re Clodii ferat.] *ſuis ſuffragijs comprobet adoptionem* Clodij. *quod anno proximo Cæſaris conſulis opera factum eſt. de quo Suetonius: Cicerone in iudicio quodam deplorante temporum ſtatum,* P. *Clodium, inimicum eius, fruſtra iampridem a patribus ad plebem tranſire nitentem, eodem die, horaq; nona traduxit. uide* Gellium *de iure adoptandi, & arrogandi, libro* v. *cap.* XIX. Accepi in ſenatu ut ſoleo] *Exagitaui in ſenatu, ut ſoleo huiuſmodi homines. epiſt.* 14. *bis* Lentius] *ignauius, tardius.* Habere dicit cauſſam promulgatam.] *Beſſarionis antiquus liber, Habet dicit:* Caualcantis*, Habet ut dicit. in antiquis libris, Habere, ego quidem nondum uidi. itaque, quod mendoſum eſſe poteſt, id ut exponam non laborabo. putaui aliquando ſic poſſe corrigi:* Ab re

dicit

dicit cenſum promulgatum: hoc ſenſu: Metellus ait, ſine cauſſa cenſum promulgatum: id eſt, propoſitum eſse decretum ſenatus, ut comitia cenſorum conſules haberent, quo cenſus haberi poſſet. in quo imminuit auctoritatem ſuam: indicat enim cupiditatem cenſuræ. dum conſul eſt, cenſores creari nollet; uellet, cum e magiſtratu exierit: ut creari tum ipſe poßit. confirmat noſtram ſententiam quod eſt in epiſtolæ clauſula de cenſu promulgato, et quod eſt ep. 18. de eiusdem Metelli cupiditate triumphandi. poteſt etiam ſic; Auet, ut dicit, in quo Metellus ſuam imminuebat auctoritatem, qui promulgatum iri ab Herennio cauſſam Clodianam cuperet, ut pugnare poſſet: cum illud idem de Clodio diceret, quod antea ſolitus eſſet, ſua ſe manu, ſi fureret, interfecturum. hoc autem ab eo dici ſolitum, legitur in oratione pro M. Cœlio. Auet, autem cum h ſcriptum ab antiquis, ex uetuſtis lapidibus apparet. fit igitur mutatio nulla: ſiquidem & B pro V in ijſdem lapidibus inciſam obſeruauimus, ut baleas pro ualeas. Miles, quàm dignus] *non improbo: cum & ita ſcriptum uideam in antiquis libris, & ſententiam confirmare uideatur hiſtoria. militauit enim Afranius ſub imperatore Pompeio. ut, qui miles fuerit, eum tamen ignauum eſſe, ac timidum in conſulatu, cum quadam admiratione Cicero dicat. non improbo igitur, ut dixi, ſcripturam hanc, impreßis libris diuulgatam; ſed idem tamen probo maxime Vbaldini Bandinelli, præſtantis ingenio uiri, coniecturam. is legendum putabat: Millies q; dignus, qui Palicano, &c.* Qui Palicano] *quem Palicanus, ſicut facit, quotidie probris maledictiſq; uexet. ſic Liuius lib.*

IIII.

IIII. *Petiſſe, inquit, uiros domi, militiæq́; ſpectatos: primis annis ſugillatos, repulſos, riſui patribus fuiſſe: deſiſſe poſtremo præbere ad contumeliam os: id eſt, non amplius ad petendum proceßiſſe, ne repulſi contumeliam pro honore ferrent.* De Palicano in epiſtola I. Agraria] *lex de agris. uide ep.* 17. Promulgata eſt] *propoſita: ut intercedat, qui uelit; nemine intercedente, ad populum feratur.* Dio lib. XXXVII. A Flauio] *tribuno pl.* Leuis] *minimi ponderis, quòd in ea populare nihil ſit. ep.* 17. Plotia] *agraria, ut opinor; ipſa quoque tribunicia. aliæ* Plotiæ *fuerunt, ut de ui, quam* Pedianus *&* Cœlius *in epiſtola nominat: item ea, qua, ut in* Suetonio *legimus,* C. Cæſar L. Cinnæ, *uxoris fratri, reditum confecit: de qua, ut puto, loquitur* Gellius *lib.* XIII. *cap.* 3. Qui poterat,] *cui, propter opes, & auctoritatem maximis rebus partam, licebat tueri remp. is ſilet.* Togulam illam pictam] *ludit in ueſtem.* Pompeij *triumphalem: qua, illi conceſſum eſt, ut certis diebus uteretur.* Dio *lib.* 37. *&* Paterculus *lib.* 2. *ſenſum explanemus.* Pompeius *remp. non curat, neque ijs aduerſatur, quibus deberet: quæſita gloria contentus, uerbum contra quenquam facere non uult: tacitus fruitur inani gloriola pictæ togulæ.* Tunica palmata, *& toga picta indutos imperatores triumphaſſe, ſcriptum eſt apud* Liuium *lib.* X. *nec deſunt, qui de toga picta tradiderint, alij multi, ut* Auſonius *in gratiarum actione pro conſulatu,* Capitolinus *in* Gordiano. *Illud addo, multis ante* Pompeium *annis, & a populo, & a ſenatu conceſſum eſſe* L. Paullo, *qui* Macedoniam *deuicit, ut ludis Circenſibus triumphali ueſte uteretur*

retur. in lib. de uiris illuſtr. Piſcinas ſuas] *L. Lucullum, Q. Hortenſium deſignat, homines conſulares, magnaq́; præditos auctoritate; itemq́; L. Philippum; qui non conſularis, erat tamen eloquentia, grauitate, honore florentiſsimus ciuitatis. hi piſcinis ita delectabantur, ut omnem de rep. curam uiderentur abieciſſe: qui non intelligerent, amiſſa rep. nec ſuas piſcinas ſaluas eſſe poſſe. hos appellat piſcinarios ep.* 17. *&* 18. *& l.* 2. *ep.* 1. *Noſtri, inquit, principes digito ſe cælum putant attingere, ſi muli barbati in piſcinis ſint, qui ad manum accedant.* Et *eodem libro ep.* 9. *Si erit nebulo iſte cum his dynaſtis in gratia, non modo de Cynico conſulari, ſed ne de iſtis quidem piſcinarum Tritonibus poterit ſe iactare. plura Plinius, Plutarchus, Macrobius, Varro.* Reſponſum] *de locatione Aſianorum uectigalium. ep.* 14. Patitur] *diem enim dicendo eximit: ita res non perficitur. quod anno ſequenti facere conantem Cæſar conſul prehendi, & in carcerem duci iuſsit. Gellius, Suetonius, alij,* Nihil decernere] *eſt enim prius explicãda publicanorum cauſa; quam Cato uetat ad exitum perduci.* Etiam legationes] *puto fore, ut legationes audiri non poſsint menſe Februario, ſed in aliud tempus reijciantur, dum, quòd agitur de publicanis, expeditur. Februarius autem menſis legationibus audiendis dabatur. ad Q. fratrem, & in epiſt. fam. Pedianus, & alij.* Ne abſens cenſeare,] *cito cam te uenturum, ne cenſores abſentem cenſeant.* Sub luſtrum] *paullo ante luſtrum: quod fiebat omnibus iam cenſis. Liuius lib.* 1. *Seruius Tullius, cenſu perfecto, inſtructum exercitum omnem ſue, oue, taurisq́; tribus luſtrauit:*

ſtrauit: idq́; conditum luſtrum appellatum, quia in cenſendo finis factus eſt. ſub lucem, Virgilius dixit: ſub horam pugnæ, Suetonius; pro, paulo ante. Germani negotiatoris] *quia negotiatores peregrinabantur: & quanquam cenſum audirent Romæ promulgatum, reditum tamen quàm maxime poterant differentes, qui a ſua re admodum ægre diuellerentur, non niſi ſub luſtrum ueniebãt, ciuibus fere omnibus iam cenſis. Germani, meri, nimium cupidi, & in lucello ſupra quàm ſatis eſt occupati. unde, germana ironia, germana patria, germani Campani, & huiuſmodi apud Ciceronem.*

EPISTOLA XVII.

Quod tu ſoles facere] *qui hebes in litteris non ſit, intelliget, opinor, aut ſubeſſe mendum in hoc membro, aut in eo, quod huic proximum antecedit, abundare Tam. reſtituerem ſic, diuinationi ſi locus eſſet: Si tam breues epiſtolas uelim mittere, quàm tu ſoles; facile te ſuperarem.* Scripto] *ſunt qui reponant, Scribendo, ex ingenio ſcilicet: nam antiqui libri, quos quidem ego uiderim, habent, Scripto.* Gallici belli uerſatur metus.] *Hedui, & Sequani bellum inter ſe gerebant. ſed quoniam Hedui fratres populi R. propterea de exitu belli Romæ timebatur; tum, quòd, Heduis uictis, ſummum erat periculum, ne gens bellicoſa in Italiam irrumperet. Cæſar lib. 1.* Fratres noſtri] *ſenatus, cognita Heduorum fide, fratres, conſanguineosq́; ſæpenumero appellauerat. Cæſar, Plutarchus, Strabo, Tacitus.* Pugnant] *cum Sequanis. ad extremum Sequani, Germanis mercede conductis, uictoria potiti. Cæſar.*

Heluetii

Heluetii] quibus anno proximo ſuperiore Orgetorix perſuaſerat, ut de finibus ſuis cum omnibus copijs exirent: perfacile eſſe, cum uirtute omnibus præſtarent, totius Galliæ imperio potiri. Cæſar lib. 1. de bell. Gal. Prouinciam] Allobroges, prouinciam populi R. Conſules] Afranius, & Metellus; ut citeriorem Galliam tuerentur, ulteriorem bello peterent. Vacationes ne ualerent;] octaua in Antonium, Grauius, inquit, eſſe tumultum, quàm bellum, hinc intelligi licet, quòd bello Gallico uacationes ualent, tumultu non ualent. Cum auctoritate] qui ſtatuerunt, quod ipſis e rep. uiſum eſſet. nam erat quandoque legationum genus ſine auctoritate, duntaxat cum mandatis. Q. Metellus Creticus,] qui conſul fuerat cum Q. Hortenſio, & Cretici cognomen aſſumpſerat à Creta deuicta. in quo Plinius & Florus ueritatem ignorarunt. filium enim Metelli Macedonici crediderunt. quod quàm plane ſit falſum, in libro de mendoſa hiſtoria declarabimus. L. Flaccus,] qui prætor fuerat Cicerone conſule. Salluſtius, Cicero, Plutarchus. Τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον] quaſi dicat: duobus clariſſimis uiris, Metello conſulari, & Flacco prætorio non recte Lentulus, qui nullis honoribus commendetur, additus eſt tertius. prouerbium hoc apte uſurpatur, ubi nobilior cum ignobiliore coniungitur; aut id, quod cõuenit in una re, transfertur ad aliam; aut cum lenti, uiliſſimo legumini, unguentum aſpergitur, quod alioqui magnificis, & exquiſitis epulis adhiberi ſolitum. Pollux lib. 6. cap. 19. Plinius lib. 13. cap. 3. Plutarchus lib. 3. Sympoſiorum, Athenæus lib. 1. Aelianus lib. 12. cap. ultimo,

ultimo. Suet. in Nerone. Gellius autem de hoc prouerbio meminit lib. 13. cap. 28. Clodiæ filius] *malo, Clodiani filius; ut emendat hiſtoriæ Romanæ peritiſsimus Carolus Sigonius. diſtinguebantur enim ueteres non matris nomine, ſed patris prænomine, aut cognomine. ſic lib. 3. ad Q. fratrem, Lentulus Flaminis filius: quòd erant Romæ plures Lentuli. de Lentulo autem, huius, ut opinamur, patre, meminit Gellius, locum recitans ex hiſtoria Salluſtij, lib. 18. cap. 4. nec fit litterarum magna mutatio, ſi referamus animum ad ueterem orthographiam. fuit. n. cum diphthongus,* AE, *ſcriberetur,* AI. *ſic in lapidibus Aimilius, pro Aemilius; Paitus, pro Pætus. itaque ſi, Clodiai, conuertas in Clodiani, una tantum addita littera locus emendabitur.* Cum hæc domi naſcantur?] *quid enim aliorum laudationes expectem, cum tantopere lauder a ſenatu? & quaſi ſe excuſat, quia dixerat, Nos duo quaſi pignora reipub. qu d enim, inquit, externos laudatores expe ctem? Cum ſermo habetur ijs de rebus, quas in noſtra poteſtate ſitas alij ſine cauſſa ſuppeditant, recte uſurpamus, Nobis naſcuntur iſta domi.* Agitabatur] *ualde Flauius laborabat de agraria lege perferenda: nihil non tentabat.* Auctore Pompeio:] *qui Afranium, & Metellum cos. ideo fieri curauerat. ea tamen lex perlata non eſt. Dio lib.* XXXVII. Populare,] *quod populo ualde placeret. ep. 16.* Præter auctorem:] *præter ipſum Pompeium; quem populus diligebat.* Secunda concionis uoluntate] *quod ſine ſumma eloquentia fieri non poterat, ut populus contra ſua commoda*

concionanti

concionanti aſſentiretur. Tollebam] *tria capita, dicebam, & probabam, non recte in lege eſſe poſita.* Liberabam] *perſequitur ea capita, quæ tollebat ex lege. Liberabam: eximebam e lege: poſſeſſoribus relinqui uolebam. Flauius autem in lege tulerat, ut priuatis ademptus diuideretur populo R. eiſq; tantum pecuniæ redderetur, quantum pro eius agriemptione numeraſſent.* P. Mucio, L. Calpurnio cos.] *quo anno tribunus pl. Ti. Gracchus legem agrariam tulit.* Publicus fuiſſet:] *qui cum poſt eos conſules priuatis eſſet uenditus, plebi quaſi publicum diſtribui Cicero nolebat.* Syllanorum hominum poſſeſſiones] *uictor Sylla donauerat amicis ſuis eorum agros, qui Marium ſecuti contra ipſum arma tulerant.* Confirmabam] *Syllanis poßidentibus eripi nolebam.* Publicarat,] *quia Marium in bello iuuiſſent.* Neque diuiſerat,] *fam. epiſt. 1. lib. 13. Volaterrani, inquit, Syllani temporis acerbitatem ſubterfugerunt benignitate deorum immortalium: ſummoq; ſtudio populi R. a me in conſulatu meo defenſi ſunt. cum enim tribuni pl. legem iniquißimam de eorum agris promulgaſſent; facile ſenatui, populoq; R. perſuaſi, ut eos ciues, quibus fortuna pepercisſet, ſaluos eſſe uellent.* In ſua poſſeſſione] *nam in lege Flauius poſuerat, ut, quando eorum agri a Sylla publicati fuerant, publice diuiderentur.* Vnam rationem] *unum illud caput Cicero probabat, de pecunia ex nouis uectigalibus cogenda; qua emptus ager plebi diuideretur. tulerat enim Flauius, ut uel agri, qui aut tum eſſent, aut aliquando publici fuiſſent, uel, ſi hoc non*

G *placeret.*

placeret, alij agri, nouorum uectigalium pecunia empti, plebeiis agros non habentibus diſtribuerentur, ſecundum caput Cicero probauit. Ex nouis uectigalibus] *non ex omnibus, (nimium enim id fuiſſet) ſed ex nouis. quæ autem erant noua uectigalia? bello ſcilicet proximis annis quæſita, nationibus maxime per Cn. Pompeium in populi R. poteſtatem redactis. Plutarchus hæc tradit: cum tributa, quæ reip. pendebantur, quinquagies decies centena millia fuiſſent, ex Pompeij uictoriis aucto imperio facta eſſe octuagies & quinquies decies centena millia.* Per quinquennium] *per tot enim annos uectigalia locabantur.* Pompeio] *quo auctore lex ferretur.* Agrariorum] *hominum de plebe, qui agros cuperent ad egeſtatem depellendam.* Noſter exercitus,] *hoc eſt ij, qui nobis fauent. infimi enim, & pauperes, ut rerum nouarum cupidi, Ciceronem haud omnes amabant, quem ſcirent in conſulatu acerbiſſimum ijs fuiſſe, qui res nouas quæſierant. locupletes contra in oculis ferebant, cuius uigilantia ſublatam coniurationem intelligerent, quam egentes & perditi ciues, diuitum fortunis infenſi, feciſſent.* Sentinam urbis exhauriri] *cum homines ſordidi migrarent in eos agros, quos pecunia publica emptos accepiſſent.* Bello,] *timore Gallici belli, maximeq; Heluetiorum.* Refrixerat.] *omiſſa fuerat & ſane de Flauia lege perlata nihil extat.* Ille alter] *alter conſul L. Afranius.* Quid emerit] *emerat conſulatum: quem tamen ignorare nunc uidetur. ep. 13.* Ad plebem traducendo] *ne idem iteremus, uide ſupra, ep. 16.* Interceditur.] *legem promulgauerat,*

rat de Clodio adoptando. ei legi intercedebant alij tribuni. Vt opinor,] *præter hæc, opinor, inquit, nihil eſt, quod ad te ſcribam de republica.* Illarum nonarum Decembrium] *quo die ſupplicium ſumpſit de coniuratis. pro Flacco: O nonæ illæ Decembres, quæ me conſule fuiſtis: quem ego diem uere natalem huius urbis, aut certe ſalutarem appellare poſſum.* Diſiungi,] *primum, quòd moleſte tuliſſent factum eſſe ſenatuſconſultum, ut de iis, qui ob iudicandum pecuniam accepiſſent, quæreretur: deinde, quòd non impetraſſent de inducenda locatione Aſianorum uectigalium. ep. 16.* Piſcinarios] *piſcinarum ſtudioſos Hortenſium, & Lucullum. uterque enim Attici amicus, Hortenſius etiam familiariſſimus: ut l. 2. ep. 25. & Nepos in uita.* Firmiora præſidia] *cum diſiungi uiderem ſenatus & equitum concordiam; quod mihi ſperaueram fore firmiſſimum præſidium; (ſiquidem eorum ſententias, auctoritatemq; ſecutus, in perditos ciues animaduerteram: ut, ex ea re ſi qua unquã in me tribunicia tempeſtas oriretur; ſenatus & equites pro mea ſalute pugnaturi uiderentur,) ad alia præſidia conuerſus, coniunxi me cum Pompeio, & in gatiam redij cum iuuentute.* Tacuerat:] *non dum laudauerat eas res, quas ego in conſulatu geſſeram. laudauerat autem Craſſus, non libente Pompeio. ep. 12.* Sæpe, multiſq; uerbis ſuis] *otioſa dictio, Suis, uidetur. nec enim ita loquimur: Sæpe, multiſq; uerbis meis illum ſum cohortatus. at, ſi, Sæpe, multiſq; uerbis, recte, & ad Latine loquendi conſuetudinem aptius. quòd ſi cui receptam uocem extrudere religio eſt; uideat etiam*

atque etiam, (nam ego ad arbitrium meum nihil reuoco) an, mutatione parua, rectius hoc ſit: Sæpe, multiſq; uerbis huius mihi ſalutem imperij. amat enim Cicero ad dictionem, imperium, aliquid fere adiicere; quo facilius intelligatur: ut, communis imperij, noſtri imperij, huius imperij. priora duo notauimus in oratione pro Balbo: O *nomen noſtri imperij, o populi* Romani *excellens dignitas, o* Cn. *Pompeij ſic late longeq; diffuſa laus, ut eius gloriæ domicilium communis imperij finibus terminetur.* Ter*tium in oratione in* Catilinam: Id, *quod primum, atque huius imperij, diſciplinæq; maiorum proprium eſt, facere non audeo.* Et *in de* Amicitia: Inimiciſſimus *huic imperio.* Ex illarum rerum diſſenſione] *quia* Pom*peio non probarentur quæ in conſulatu geſſiſſem.* In ſua ratione] *ad priuatas opes retinendas.* Quæ erant in me incitata,] *propterea quòd acerbe in iuuentutem Cicero erat inuectus. ep.* 14. Populare ac diſſolutum: *omnibus do operam ut ſatisfaciam, ita tamen, ut nihil agam, quod, quaſi uiro graui minus dignum, reprehendi poßit.* Epicharmus] *poteſt fieri, ut illud, Epicharmus, gloſſa ſit eius, quod anteceßit,* Vaſer *ille Siculus: itaq;, quod ad me quidem attinet, exiſtimo. atque hoc ineptiarum genere imperiti librarij ueterum ſcripta referſerunt. ſic l. 2. ep. 1.* Ille *tuus ciuis* Demoſthenes: *cum neque neceſſarium ſit* Demoſthenis *nomen; &, ſi tollatur, uenuſtius quiddam habere ſententia uideatur. de hoc Horatius, opinor in epiſtola ad* Auguſtum:

„ Dicitur *Afranij toga conueniſſe* Menandro,
„ *Plautus ad exemplũ Siculi properare Epicharmi.*

inuenit

inuenit comœdiam Syracuſis, ut teſtatur Suidas; quin etiam hunc locum, quem Cicero adducit, recitat in dictione νήφειν. *Item Quinctus frater latine uſurpauit in libello de petitione conſulatus. eſt autem trochaicus quadratus catalecticus;* De tuo autem negotio,] *factum erat ſenatuſconſultum alijs de rebus; ſed hoc additum in extremo, ut liberi populi ſoluere ne cogerentur. l. 2. ep. 1.* Pedariorum] *ſenatores, qui curules magiſtratus geßiſſent, curru in curiam honoris gratia uehebantur: ceteri pedibus itabant: unde pedariorum nomen. Gellius lib. 3. cap. 18.* Noſtrum] *qui curules magiſtratus geßimus.* Me eſſe ad ſcribendum] *me affuiſſe, dum ſcriberetur ſenatuſconſultum. nam in ſenatuſconſultis, ad ſcribebantur eorum nomina, qui affuiſſent; eaq; dicebantur ſenatuſconſulti auctoritates. in epiſt. fam. ep. 8. l. 8. & in procemio libri 3. de oratore.* Auli autem filius] *alter conſul L. Afranius, Auli filius. ep. 14.* Ignauus] *etiam Dio, pſallendi, quam rerum gerendarum, peritiorem fuiſſe, lib. 38. tradit.* Miles] *quòd minime milites imitaretur, qui & ſtrenui & animoſi ſolent eſſe: Afranius autem ignauus, & ſine animo. uel, Miles, quia cum Pompeio diu militauerat. Plutarchus in Sertorio, Pompeio. Dio lib. 37.* Aliam rem] *primo relatum eſt non de populis liberis, ſed alia de re, ut ex ipſo ſenatuſconſulto potes intelligere: deinde ex ſententia Seruilij additum eſt illud, ne liberi populi cogerentur ſoluere. quòd ſi de populis liberis primo actum eſſet, ego, qui ſcirem a Sycionijs pecuniam tibi deberi, tua cauſſa repugnaſſem, neque ſcribendo affuiſſem. ep. 1. l. 2.* A P.

Seruilio filio,] *uiuebat enim pater P. Seruilius Iſauricus. ſic ad Q. fratrem lib. 2. Carpebatur Pompeius a Bibulo, Curione, Fauonio, Seruilio filio. Et ad eundem lib. 3. Seruilius pater ſignificat, ualde te ſibi gratum feciſſe, quòd de ſua uoluntate erga Cæſarem diligentiſſime locutus eſſes. & ubi patri & filio prænomen idem eſſet, additum eſt, pater, & filius, ut internoſcerentur: ex quo in his epiſtolis ſæpe, Quinctus pater, Quinctus filius.* In poſtremis] *quia, qui curulem magiſtratum geſſerant, ij ſi a cenſore nondum in ſenatum lecti eſſent, iure tamen magiſtratus in ſenatum introibant, & dicendæ ſententiæ ius habebant. Gellius lib. III. cap. XVIII.* Conuentus] *recenti re homines conueniebant: ut inducendi ſenatuſconſulti rationem inirent, quòd illud, De populis liberis, additum eſſet cum iniuria, damnoq; multorum. poſtea conuenire deſierunt, cum intelligerent immutari non poſſe. idem ep. I. l. 2.* Tuis blanditiis] *quando iudicio cum ijs agere non potes, impediente ſenatuſconſulto proxime facto.* Nummulorum aliquid] *Attico enim Sicionij debebant. ep. XI. & l. 2. ep. 7.* Homini Attico] *tibi. ludit in cognomen Attici.* De ſuis hiſtoriis] *de bello Marſico græce ſcriptis. Plutarchus.* Barbara' quædam, & obſoleta] *non Attica, ſed Barbara, & nimis antiqua.* Tertium poema] *tertium opus de conſulatu meo, uerſibus conſcriptum. primus enim commentarius græce compoſitus, alter latinus, tertium poema* τὶς πατέρ' αἰνήσει;] *a filiis patres laudantibus, quòd ipſi laudabiles non ſint, tranſtulit Cicero ad ſe ipſum laudantem,*

tem, quaſi qui non laudaretur ab aliis. Plutarchus *in Arati principio dilucide exponit, & ait eſſe* τὴν παλαιὰν παροιμίαν Quod potius ſit,] *quod ſit laudabilius noſtro conſulatu. uſitata locutio.* Secus eſſe dictum] *ſcripſerat enim Atticus, ſe putare, Quinctum, & Romæ, & in itinere de ipſo minus commode locutum. epiſt. 15.*

EPISTOLA XVIII.

Epiſtolam reddidit] *Reſcriptam ad eam, cuius initium eſt, Magna mihi.* Iniucundius] *de diſcordiis Quincti & Pomponiæ.* Moderatiſsimum fuiſſe] *quod ea moderatiſſime tuleris.* Neque de ſtatu noſtræ dignitatis eſt recedendum] *recederem autem, ſi ſuſceptam de rep. curam abiicerem. Reſponderat Atticus ad illud, Vtor Pompeio familiariſſime, quod eſt ep. 15.* Neque ſine noſtris copiis] *non debeo Pompeij amicitiam tanti facere, ut ueteres amicorum copias negligam, ſine quibus intra alterius præſidia uenire, id eſt uni Pompeio me totum credere, tutum non eſt. ſic igitur faciam: firmabo, ut inſtitui, meas opes amicitia Pompeij: & tamen, quia non unius fidei ſunt omnia committenda, ueterum amicorum præſidia non dimittam. hæ ſunt enim copiæ noſtræ.* Et is, de quo ſcribis] *manifeſtum eſt, Cn. Pompeium intelligi.* Nihil non ſummiſſum, atque populare] *uerbum enim non faceret, quod quenquam de populo poſſit offendere. quo minus expectare ab eo conſtantiam, & animi firmitudinem debeo. ergo non committemus, ut ſine noſtris copiis intra illius præſidia ueniamus.* Fluctuantem ſen-

tentiam confirmaſſem,] *cum eius animus in tuenda rep. mutare interdum uideretur, confirmaui.* A ſpe malorum] *ſperauerant enim improbi homines contentionem nubi fore aliquam cum Pompeio ex illarũ rerum, quas in conſulatu geſſeram, diſſenſione. ep. 17.* Ad mearum rerum laudem] *tantum abeſt ut propter eas res a me diſſenſerit, ut eas etiam in ſenatu non ſemel, ſed ſæpe laudarit. ep: 17.* Nullam rem tanti æſtimaſſem:] *nihil tanti fuiſſet, ut cum eo me coniungerem.* Bonos uiros.] *quos paullo ante ſuas copias uocauit.* σπάρταν] *remp. quam ſemel tuendam ſuſcepi, nunquam deſeram: adagium eſt in Suida, & Plutarcho,* σπάρταν ἔλαχες, ταύτην κόσμει, *de ijs, quibus cum fortunæ munere contigiſſet ut Spartæ naſcerentur, degenerare a tam nobilis patriæ teſtata uirtute ſine magno dedecore non liceret.* Poſt Catuli mortem] *perierat non multo ante. nam Piſone & Meſſalla cos. anno proximo ſuperiore uiuebat: ut ep. 14. & apud Plutarchum in Craſſo.* Hanc uiam optimatum] *rectam rationem in rep.* Nec comitatu] *ſcribit Plutarchus in Craſſo, Ciceronis, Catuli, Catonis fuiſſe quandam in defendenda libertate ſocietatem, & conſenſionem.* Rhinton] *poeta comicus Tarentinus: de quo Suidas.* Οἱ μὲν παρ' οὐδὲν εἰσιν, οἷς δ' οὐδὲν μέλει.] *iambicus ſenarius. latine ſic: Alij quidem prope nihil ſunt, alijs autem nihil curæ eſt. qui me, inquit, recta ſentientem adiuuare, & in optimatum uia pergentem forſitan ſequi uellent, infirmi ab auctoritate non poſſunt: qui poſſent, negligunt.* Piſcinarii] *Hortenſius, & Lucullus;*

quos

quos Ciceronis, noui hominis, dignitas angeret: ep. 1 6. A curia] *ſæpe curiam pro ſenatu, forum pro populo ponit, figura grammaticis obſeruata. A curia, igitur, a ſenatu, ego me, inquit, ad popularem rationem non dabo, ut Pompeius, ut Cæſar, ut omnes non boni ciues. ſenatui ſemper ita affixus hærebo, ut nulla res diuellat.* Rebus meis maxime conſentaneum] *ne diſſenſiam a me ipſo, qui in conſulatu meo nihil geſsi non auctore ſenatu.* Non multum ſpei eſt in ſenatu] *ut ſenatus factum ſenatuſconſultum de liberis populis inducat. ep.* 1 7. *&* 1. *l.* 2. Iam,] *nam initio fuerant, qui quererentur: quod epiſtola proxima dixit: Conuentus, qui initio celebrabantur, iamdiu fieri deſierunt. ep.* 1 7. Alia uia] *quando in ſenatu ſpes non eſt.* Ad quos pertineret,] *non animaduerſum eſt, illud, De populis liberis, addi ſine multorum damno non poſſe. ep.* 1. *l.* 2. Partim maleuolentia,] *ſunt in ſenatu, qui odio proſequantur eos, ad quos intelligunt ex ſenatusconſulto rei familiaris iacturam peruenire: itaque, ne inducatur, pugnabunt.* Opinione æquitatis] *ut ea, quæ recta ſunt, conſtanter tueri uideantur. et, opinione æquitatis, quaſi non tam de ipſa æquitate, quam de opinione hominum, & inani quadam ſpecie laborent.* Mediocrius] *quaſi aperte Metellus oſtenderet, ſe bellum malle, quam otium.* Auli uero filius] *Afranius conſul. ep.* 1 4. *&* 1 6. Magni noſtri ὑπώπιον] *Pompeij macula, & infamia; quia Pompeij potiſſimum opera ad conſulatum Afranius peruenerat. ep.* 1 4. Ser. Claudius] *frater Pæti: de quo in epiſtola a*

la ad ipſum Pætum his uerbis: Seruius frater tuus, quem litteratiſſimum fuiſſe iudico, facile diceret. hic uerſus Plauti non eſt; hic eſt, quòd tritas haberet aures notandis generibus poetarum, & conſuetudine legendi. frater autem Claudius Papirij, non germanus, (nam eodem uterque appellaretur nomine) ſed aut conſobrinus, aut ex eadem matre, diuerſo patre. ep. I. l. 2. Per legem Cinciam licere capere] *iocatur in legem Cinciam, quæ erat de donis & muneribus. in II. de oratore, Sæpe, inquit, ſententioſe ridicula dicuntur, ut M. Cincius, quo die legem de donis & muneribus tulit, cum C. Cento prodijſſet, & ſatis contumelioſe, quid fers Cinciole, quæſiſſet; ut emas, inquit, Cai, ſi uti uelis. Et in de ſenectute: Quadriennio poſt factus ſum prætor: quem magiſtratum geſſi Tuditano & Cethego cos. cum quidem ille admodum ſenex ſuaſor legis Cinciæ de donis & muneribus fuit. & Liuius lib. IIII. Quid legem Liciniam excitauit de quingentis iugeribus, niſi ingens cupido agros continuandi? quid legem Cinciam de donis & muneribus, niſi quia uectigalis iam, & ſtipendiaria plebs eſſe ſenatui cœperat?* Cincius] *hic Attici negotia Romæ procurabat. ep. 6.* Agit maximas gratias :] *de eo, quod ipſe tua ſponte ipſius cauſſa iam feciſti. tale illud in epiſt. fam. ep. I. l. III. Omnino tibi agit gratias. ſed idem ſcribit, meas litteras maximum apud te pondus habituras.*

IN LIBRVM II. EPISTOLARVM CICERONIS AD ATTICVM

Pauli Manutii commentarius.

EX EPISTOLA I.

EVNTI mihi Antium] *huc ſe nobiles Romanos animi cauſſa contuliſſe, legimus in Strabone. aberat autem Roma Antium ſtadijs* CCCVII, *hoc eſt milliarijs* XXXVIII. *cum dimidio. nam, ut ait Plutarchus in* C. *Gracco,* τὸ μίλιον ὀκτὼ σταδίων ὀλίγον ἀποδεῖ. Gladiatores M. Metelli] *gladiatorum certamina cum alij cupide uiſerent; ego cupide reliqui.* Legi enim libenter] *quòd & tua eſſent, & de rebus meis, ideo libenter legi: ſed ad genus orationis, quod attinet, horridula mihi, atque incompta uiſa ſunt. &, Libenter, quaſi diligenter; ut contra non libenter legunt, qui negligenter.* Ornata hoc ipſo, quòd ornamenta neglexerant,] *fortaſſe imitatus eſt Terentij figuram ex Phormione:*

„ *Virgo pulchra: &, quo magis diceres,*
„ *Nihil aderat adiumenti ad pulchritudinem.*

quale etiam uetus illud in mulieres odoratis unguentis non utentes: Ideo bene olere, quia nihil olerent. quod eſt apud Plautum in Muſtellaria. cui ſententiæ

non diſſimilis illa Varronis *in ſatyra Menippea, quam recitat* Macrobius *lib.* I I I. *Bellaria ea maxime ſunt mellita, quæ mellita non ſunt.* Iſocratis μυροθήκιον;] *non diſcedit a tralatione unguentorum, quia dixerat, horridula, & olere. Attici oratio, quia ſine pigmentis, horridior: nitida Ciceronis, quia cū pigmentis.* Eius diſcipulorum] *multos docuit Iſocrates: quorum notiſsimi* Ephorus *&* Theopompus*; ille, ut ingenio tardior, & calcaribus concitandus, ſic uita probior; hic ut acrior, & freno coercendus; ita & improbior. Hæc Suidas. Iſocratem apud* Plutarchum *deridet* Cato *maior, quòd eius diſcipuli ſeneſcerent dicendo, ut apud* Ditem *cauſas agerent.* Strictim attigiſti,] *curſim legiſti, miſſum uidelicet ab alíis: (iam enim diuulgatus erat; ſiquidem &* Poſidonius *cum* Rhodi *legerat, ut infra proxime) poſt autem eum, opinor, accepiſti, quem ego* L. *Coßinio dederam.* Faſtidioſe.] *cum omnia in eo diligentiſsime examinaſſem, uſque ad faſtidium.* Ornatius] *quòd homo Græcus uideretur præſtare poſſe.* Adoleſcentulorum ſtudiis excitati.] *quia uidemus adoleſcentulos eloquentiæ ſtudio teneri.* Fuit enim mihi commodum etc.] *licuit enim mihi ad* Demoſthenis *imitationem curare, ut orationes aliquot meæ, de rep. in conſulatu habitæ, legerentur.* Demoſthenes] *tolle* Demoſthenis *nomen, ut illud tantum remaneat, Ille tuus ciuis: elegantiæ multo plus, nec tamen obſcuritatis quidquam erit.* Conſulares] *quas nominat proxime.* In ſenatu kal Ian.] *de lege agraria contra* P. Seruilium Rullum, *tribunum pl. quæ extat, ſed initium deſideratur, eamq; ſignificat in* [illegible]

epiſtola

epiſtola ad Lentulum, *cum inquit*: Memoria *tenebam, nobis conſulibus ea fundamenta iacta* kalendis Ianuarius *confirmandi ſenatus, ut neminem mirari oporteret, nonis* Decembribus *tantum uel animi fuiſſe in illo ordine, uel auctoritatis*. Altera ad populum] *quæ extat.* Plinij *uerba hæc ſunt libro* 7. *cap.* 30: *Sed quo te* M. Tulli *piaculo taceam? quo ue maxime excellentem inſigni prædicem? quo potius, quàm uniuerſi populi illius gentis ampliſsimi teſtimonio, & tota uita tua, conſulatus tantum operibus electis?* Te *dicente, legem agrariam, hoc eſt alimenta ſua, abdicauerunt tribus. te ſuadente,* Roſcio, *theatralis auctori legis, ignouerunt, notatasq; ſe diſcrimine ſedis æquo animo tulerunt. te orante, proſcriptorum liberos honores petere puduit. &c.* De Othone] *pro* Roſcio Othone: *cui plebem* Cicero *reconciliauit, moleſte ferentem, quòd is tribunus pl. quadriennio ante* Ciceronem *conſulem legem tuliſſet, ut equites in theatro ſeparatim a plebe in quatuordecim proximis ordinibus ſederent.* Plutarchus *in* Cicerone, & Plinius *lib.* VII. *item in oratione pro* Murena, & Pedianus *in* Corneliana. Pro Rabirio,] *pro* C. Rabirio *perduellionis reo, ad* Quirites. *quæ extat oratio.* De proſcriptorum liberis] *Sylla proſcriptorum liberis aditum ad magiſtratus lege obſtruxerat. his petentibus, ut, abrogata* Syllæ *lege, honores capere liceret,* Cicero *conſul diſſuaſit. ſed operæpretium eſt, ſubiungere ex oratione in* Piſonem, *quòd huic epiſtolæ non parum lucis afferre uideatur.* Ergo, *inquit,* kalendis Ianuarijs *ſenatum, & bonos omnes legis agrariæ, maximarumq; largitionum*

meta

metu liberaui. ego agrum Campanum, ſi diuidi non oportuit, conſeruaui; ſi oportuit, melioribus auctoribus reſeruaui. ego in C. Rabirio, perduellionis reo, X L *annis ante me conſulem interpoſitam ſenatus auctoritatem ſuſtinui contra inuidiam, atque defendi. ego adoleſcentes bonos, & fortes, ſed uſos ea condicione fortunæ, ut, ſi eſſent magiſtratus adepti, reip. ſtatum conuulſuri uiderentur; meis inimicitijs, nulla ſenatus mala gratia, comitiorum ratione priuaui. ego prouinciam Galliam, ſenatus auctoritate, exercitu, & pecunia inſtructam, & ornatam, in concione depoſui. ego L. Catilinam, cædem ſenatus, interitum urbis non obſcure, ſed palam molientem, egredi ex urbe iuſſi. ego tela extremo menſe conſulatus mei, intenta iugulis ciuitatis, de coniuratorum nefarijs manibus extorſi.* Qua Catilinam emiſi;] *extat.* Quam habui ad populum] *extat, & item quæ conſequentur duæ.* Inuocarunt;] *mallem, Indicarunt: ut ſubaudiatur, coniurationem. indices enim Allobroges conſul Cicero in ſenatum introduxit. in orationibus, & Salluſtius.* Duæ breues,] *una, quæ in Rullum ad populum tertia legitur, breuiſſima: alteram deſideramus.* Libris] *orationibus, ut in Oratore, Nos etiam in hoc genere frequentes, ut illa ſunt in quarto accuſationis. quartam enim orationem in Verrem intelligit,* Pulchelli] *Clodij. ep. 14. l. 1.* Metellus impedit,] *obſtitit enim, ne plebeius fieret P. Clodius: ut in oratione de aruſpicum reſponſis, & pro M. Cœlio.* Non ſimulat,] *antea cauſſam occultauerat, cur ex patricio plebeius fieri uellet: nunc non ſimulat; præſefert, ideo ſe de tranſitione ad ple-*

bem cogitare, ut deinceps tribunus fieri poßit. quod patricio non licet. ep. 16. l. 1. In Sicilia] *ubi quæſtor fuerat. quæſturam autem ædilitas conſequebatur: ſed plebeijs hominibus inter utranque interpoſitus tribunatus pl. patebat. Clodius autem patricius, quia tribunatu legibus excludebatur, ædilitatem ſe ſtatim petiturum dictitarat: poſtea, ut Ciceroni diem diceret, plebeius factus tribunatum petijt, & adeptus eſt.* Sæpe dictitaſſet.] *ſic Beſſarionis & Caualcantis uterque liber. ſubaudi, ſe eſſe petiturum. omnino abundare uidetur dictio, Sæpe, cum frequentatiuum uerbum ſequatur; ſed ferri poteſt; cum & Matius in epiſtola ad ciceronem dixerit, Frequentes uentitaſſe, pro ſæpe uentitaſſe.* Patriciis] *patricij Sergius Catilina, cornelius Lentulus, principes coniurationis.* A Freto] *quod iacet inter Meſſanam Siciliæ ciuitatem, & Regium Calabriæ, in extrema Italia.* Prodire] *cum, ſumma celeritate uſus, præter ſpem omnium affuerit.* Tribus horis Roma Interamnam:] *deſignat illud tempus, cum Clodius de ſacris pollutis accuſatus, quòd noctu intraſſet eò, ubi Veſtales pro populo faciebant, apud iudices teſtimonio Caßinij Scholæ probauit, ſe, qua hora diceretur inter ſacra deprehenſus, Interamnæ fuiſſe: quod tamen perſpicue falſum intelligebatur: quia & Cicero eum, & multi eo die Romæ uiderant, tribus horis ante horam deprehenſionis: ut tum quidem Interamnæ eſſe Clodius non potuerit, niſi ſi tribus horis Roma Interamnam poſſet accurrere. quod cum minime poſſet, propter locorum maiora interualla; cauillans tamen Cicero,*

factum

ſactum id a Clodio dicit, quia iudicibus probare uiſus eſt, quoniam eſt abſolutus. Item ante.] *cum noctu introiuit domum Cæſaris, ubi ſacra Bonæ deæ a mulieribus celebrabantur.* Cum iri maxime debuit.] *cum afficiendus ſupplicio fuit, quòd Bonæ deæ ſacra uiolaſſet. Et iocatur in ambigua ſignificatione. nam ire obuiam, prodire obuiam proprie ualet; μεταφορικῶς, reſiſtere: ut libro* I V. *Huic obuiam it Cato. qua ratione & Brutus in quadam epiſtola dixit, Maleuolentiæ hominum in me, ſi poteris, occurres.* Cum candidatum deducerem,] *candidatos ad commendationem clari uiri Martium in campum deducebant.* Q. *Cicero de petitione conſulatus,* Siculis locum gladiatoribus dare.] *Siculis, meis clientibus, locum dare, ubi gladiatorum certamina ſpectare poſſent. amicis enim, & tribulibus ad ſpectacula locus dabatur: ut in oratione pro Murena. Gladiatoribus: cum gladiatores pugnarent. ſic locutus eſt ep.* 19. *& fam. l.* 10. *ep.* 32. *& in prima in Antonium in extremo, & in nona item in extremo.* Nouos patronos inſtituam.] *nouos patronos Siculis dabo, quando tu, uetus eorum patronus, locum ijs dare gladiatoribus non conſueſti. Et patronus Siculorum Cicero iam inde a quæſtura ſua Sicilienſi.* Sed ſoror, &c.] *quia ſe ipſum deſignauit, cum dixit: Nouos patronos, (nam & ipſe quæſtor fuerat in Sicilia) intulit, Sed locum dare Siculis non facile potero, cum ſoror mea, quæ tantum habeat loci, unum mihi ſolum ad ſpectandum pedem det. quaſi dicat: poteris igitur tu multo minus, cui conſularis ſoror non eſt.* Conſularis] *uxor conſulis*

Q. Metelli

Q. *Metelli, quæ propterea loci plurimum in ſpectaculis haberet.* Pedem] *de pede, qui eſt in menſura, Clodius intellexit; Cicero uertit ad genus concubitus, quo mulieris utrunque pedem tolli ſignificat Ouidius in tertio de arte amandi:*

„ *Melanion humeris Atalantæ crura ferebat.*

nec dubitabatur, quin Clodius cum tribus ſororibus rem habuiſſet. unde illud in epiſtola ad Lentulum: Qui non pluris fecerat Bonam deam, quàm tres ſorores. Non conſulare] *obſcenum, minimeq́; dignum, quod a Cicerone, homine conſulari, diceretur.* Male conſularem.] *facit enim, quæ conſulis uxorem non deceant.* Seditioſa:] *hanc fratris Clodij patronum appellauit ep. 14. l. 1. & , gratia multum poſſe, oſtendit in extrema oratione pro M. Cœlio, cum eius opera Sex. Clodium dixit abſolutum.* Videtur refrixiſſe.] *tota res agraria, interpellata bello, refrixerat, dixit ep. 17. l. 1.* Molli brachio] *leuiter: translatione ab ijs, qui pueros errantes leuiter percutiunt.* De populari leuitate] *ut grauiorem ſe ciuem in rep. præſtaret. ep. 18. lib. 1.* Bene geſtæ,] *bello Mithridatico.* Conſeruatæ] *extincta Catilinæ coniuratione.* Cuius nunc uenti ualde ſunt ſecundi,] *quòd exiſtimatione, & auctoritate maxime floreret.* Num tantum] *quantum tu uideris ſuſpicari, qui me de Pōpeij familiaritate obiurgas.* Quàm quæ exſecaret] *ciues enim populares, minus recte ſentientes, quos alij non ſapientes oppugnarent, ego potius ſtudeo lenire, & artificio quodam ad rep partes traducere. ita non uideor improbandus, qui, quod in ci-*

H uitate

uitate, quaſi in corpore, uitioſum eſt, ſanare uelim potius, quàm exſecare. Notat *nimiam*, *Catonis maxime, ſeueritatem, quæ reip. noceret.* Equitatus ille,] *equites* Romani, *quos ego conſul cum ſenatu coniunxeram.* In cliuo Capitolino,] *in æde Concordiæ, ad radices aſſurgentis Capitolij. qua in æde conſul Cicero ſenatum conſuluit, quid de coniuratis deprehenſis ſtatuendum uideretur; cum etiam equites* Romanos *adhibuiſſet. quod initium fuit eius concordiæ, quæ inter equites & ſenatum eſt conſecuta: ut ſupra docuimus, ep.* 16. *l.* 1. Te ſignifero, ac principe,] *cum te quoque, equeſtris ordinis principem, ad eam conſultationem adhibui. ſed perſiſtit Cicero in translatione rei militaris: & qui dixerat,* Equitatus, *intulit,* Te *ſignifero: cum nihil aliud ſignificet, quàm, in ſenatu* Atticum, *qui principem locum ordinis equeſtris obtineret, cum ceteris equitibus affuiſſe.* Noſtri autem principes] *principes ciues Lucullus &* Hortenſius, *piſcinarum ſtudioſi. epiſt.* 16. 17. 18. *lib.* 1. Mulli barbati] *Mullos dictos a mullis calceamentis, de quibus meminit Feſtus, Plinius lib.* IX. *cap.* XVII. *ex Feneſtellæ teſtimonio narrat. Barbatos autem Cicero uocat, quia, quod idem Plinius ibidem tradit, barba gemina inferiore labro inſigniuntur.* In Piſcinis ſint,] *id quod perquam rarum fuit: ſiquidem in uiuariis, piſcinisq; eos non creuiſſe, Plinius ait.* Obeſſe,] *reip. & Pompeium maxime, ac Cæſarem intelligi, perſpicuum eſt.* Verius,] *æquius: ut pro Murena,* Negat uerum eſſe allici beneuolentiam cibo. *item Cæſar,* Liuius, *Virgilius,* Horatius. In iudicium ueni-

re]

re] *accuſari apud iudices*. Equites curiæ bellum,] *indixerunt, ſubaudi. & curiam accipe pro ſenatu: ut ſit continens pro contento*. Renuntiantibus:] *petentibus ut locatio Aſianorum uectigalium induceretur. lib. I. epiſt. 15.* Retinendi ordinis cauſſa] *ne ordo equeſter alienaretur a ſenatu. publicani enim equites* Romani. Facienda iactura] *fuit ſatisfaciendum equitibus, locationis inductionem poſtulantibus; quanquam id cum ærarij iactura fieret.* Conſule in carcere incluſo] L. *Flauius tribunus pl. Metellum conſulem in carcerem incluſit, quia legem agrariam perferri non ſineret. alijs tamen tribunis opem ferentibus, &* Pompeio *ſuffragante, aliquot poſt horis exiuit.* Dio li*bro* XXXVII. Aſpirauit nemo eorum] *maxime equites* Romanos *ſignificat: quorum opera cum* Cicero *conſul uſus eſſet in defendenda rep. poſt alienati a ſenatu propter ſenatuſconſultum de iudicijs, & quia de inductione* Aſianorum *uectigalium minime impetrabant, non modo nõ concurrerunt ad opem* Metello *ferendam, aut iuuãdos optimates in ſeditioſis tumultu, ſed nec aſpirarunt, id eſt ne iuuandi quidem uoluntatem indicarunt.* Mercede conductos] *quid ergo, inquies, feremus iſtos equites, in iudicio pecuniam accipientes?* Libertinis, atque etiam ſeruis] *præſtat, equites* Romanos, *corruptos, & mercede conductos, iudices habere, quàm libertinis & ſeruis ſeruire: a quibus contra perditos ciues opem implorare cogemur, ſi equeſtris ordinis præſidio priuamur.* ἅλις σπουδῆς.] *ſat ſtudij: ſubaudi, poſitum eſt a nobis in tuenda ordinum concordia. nunc, ut dies poſtu-*

lat, ita uiuamus: quando iam officio ſatis, ſuperq́; feci-mus. Meam tribum tulit honeſtius,] *tribum ferre dicitur, cui tribus uel magiſtratum petenti, uel commodum aliquod ſuffragijs defert. tribus autem Ciceronis uidetur Cornelia fuiſſe: cum, in ea cenſeri ſolitos eſſe Arpinates, Liuius libro* XXXVIII. *ſignificet.* Quàm ſuam.] *utranque tulit, ſed meam honeſtius, quam ſuam.* Lucceii perdidit:] *non tulit tribum Lucceij. Et apparet Fauonium magiſtratum petiſſe. nec mirum, perdidiſſe Lucceij tribum: quippe cum Lucceius Cæſaris, Fauonius Catonis familiariſſimus eſſet, Cato autem & Cæſar cum natura, tum uitæ inſtituto diſſidentes. perdidit igitur tribum hominis non amici, Ciceronis tulit; qui ſenatus partes ſequebatur, ut Cato, & Fauonius, non populum, ut Cæſar.* Inhoneſte,] *cum non haberet, quod in Naſicam dicere poſſet. turpiter igitur, & inhoneſte accuſauit. eſt autem hic, ut opinor, Scipio ille, quem Q. Metellus Pius adoptauit: cui Naſicæ cognomen fuiſſe, ob eam cauſſam crediderim, quia & pater eius, ut ſcripſit Dio, & auus, & proauus, & atauus Naſicæ dicti ſunt.. conſul fuit cum genero ſuo Pompeio Magno.* Moleſte] *cum uideatur laudare Fauonium, reprehendit. nam, Modeſte, eſt leniter, frigide, non uehementer: quòd eſt uitioſum in accuſatore.* Moloni] *qui Fauonium Rhodi eloquentiam docuerat.* Nunc tamen petit iterum.] *repulſam igitur tulerat priore petitione.* Reip. cauſſa] *exagitatio Fauonij cum excuſatione quòd iterum peteret: iterum enim petere non ſua, ſed reip. cauſſa: alioqui poſt priorem re-*

pulſam non fuiſſe petiturum. Quid agat,] *de petitione ſua. petiit enim conſulatum paullo poſt cum Bibulo & Cæſare, ſed præteritus eſt.* Cum Cæſarem uidero,] *qui cum Lucceio contra Bibulum coiuerat: ideoq; Lucceij omnia conſilia, quod ad petitionem attineret, ſcire poterat. ſupra, ep. 15. l. 1.* Sicyonii te lædunt,] *qui debitam tibi pecuniam non ſoluūnt. ep. 18. l. 1.* Catoni, & eius æmulatori Seruilio] *quorum opera factum eſt ſenatuſconſultum de populis liberis. Non dum igitur curulem magiſtratum Cato geſſerat, cum S. C. factum eſt. ſupra enim, Illud ſenatuſconſultum ſumma pedariorum uoluntate, nullius noſtrum auctoritate factum. ep. 18. l. 1.* Ea plaga] *illud ſenatuſconſultum non tibi ſolum, ſed multis præterea bonis uiris detrimentum attulit; qui creditam ante pecuniam ijs populis, quos ſenatus proxime liberos eſſe iuſsit, exigere non poſſunt. ep. 18. l. 1. & 2. l. 6.* Deinde in diſſenſionibus,] *planius ad ſententiam, Ne in diſſenſionibus, ut hoc dicat: Quando ita ſenatus decreuit, laudemus. nam reprehendentes, qui aſſentiret, non haberemus: fruſtra autem diſſentire ſtultum eſt. forte etiam ſic: Ne in diſceßionibus. fieri enim ſolitas eſſe diſceßiones ſenatorum in diuerſas partes, notum eſt, cum aliquid in ſenatu decernendum eſſet.* Amalthea mea] *gymnaſium & ipſe Amaltheæ nomine extruxerat, Attici exemplo. ep. 14. l. 1.* Indiget tui] *quod attinet ad ornatum, & τοποθεσίαν. epiſt. 14. l. 1.* Vindicem æris alieni] *coniuratio Catilinæ propter æs alienum facta, odio maxime creditorum. recte igitur uindex, &*

ſeruator creditorum Cicero, quia coniuratos occiderat. & uindex dupliciter ponitur. uindex coniurationis, qui coniurationem opprimit: uindex libertatis, qui libertatem reſtituit: ut hic, uindex æris alieni, qui creditores ſeruat: quod μεταφορικῶς *dixit in epiſtola ad* Sextium, Non pu*tant ei nummos deeſſe poſſe, qui ex obſidione ſeneratores exemerit. ſic, ultor Catilinæ, in oratione in* Piſonem*: & ultor inimicorum, in epiſtola ad* Lentulum*: diuerſe; nam illud pro Catilina, hoc contra inimicos.* Aere non Corinthio,] *ſenſus eſt:* Tuſculani, & Pompeiani *ædificatio magnum mihi æs alienum attulerunt. ſed iocatur in ambiguitate uerbi: cum es Corinthium maxime laudaretur.* Hoc circumforaneo] *quod ab argentariis ſenerantibus ſumitur, qui tabernas habebant in porticibus circa forum.* Speramus eſſe otium] *uide ep. 16. & 18. l. 1.* Prognoſtica mea] Arati *uerſus, ab ipſo latinitate donatos; quibus prognoſtica continentur, ut futuræ pluuiæ ex ranarum clamore. ep. 16. l. 15.* Ad Octauium.] *uideamus, Octauius hic qui ſit, & qua de re agatur: quod arbitror non omnibus patere.* Hoc *tempore* Aſiam *regebat* Q. Cicero, Macedoniam C. Octauius*. de quo his uerbis in epiſt 2. lib. 1. ad Q. fratrem.* Et *mediocri me dolore putas affici, cum audiam qua ſit exiſtimatione* Virgilius*, qua tuus uicinus* C. Octa*uius? ſic enim legimus, non* Cn. *ut patet ex infraſcripto lapide. & Suetonius in* Auguſti *uita:* Octauius *pater ex prætura* Macedoniam *ſortitus, fugitiuos, reſiduam* Spar*taci, & Catilinæ manum,* Thurinum *agrum tenentes, in itinere deleuit, negotio ſibi in ſenatu extra ordinem dato,*

prouinciæ

prouinciæ præfuit non minore iuſtitia, quàm fortitudine. nanque, Beßis, ac Thracibus magno prœlio fuſis, ita ſocios tractauit, ut epiſtolæ M. Ciceronis extent, quibus Quinctum fratrem, eodem tempore parum ſecunda fama proconſulatum Aſiæ adminiſtrantem, hortatur, & monet, imitetur in promerendis ſocijs uicinum ſuum Octauium. Macedoniam igitur adminiſtranti commendari Atticus cupiebat; cum in ea prouincia negotiorum quiddam haberet: ideoq́; & C. Antonio, eandem prouinciam ante Octauium regenti, Cicero eum litteris commendauerat, fam.lib. 5. epiſt. 5.

Lapis in hortis Colotianis, Romæ.

C. OCTAVIVS. C. F. C. NP—
PATER: AVGVSTI
TRIB: MIL. BIS. Q. AEDIL. PL.
CVM. C. TORANIO. IVDEX. QVAESTIONVM.
IMPERATOR. APPELLATVS. EX
PROVINCIA. MACEDONIA.

Dedi litteras:] *commendaticias. cum ipſo enim, ante quàm diſcederet, nil eram locutus; quia non putabam te negotia in prouincijs habere, (erat autem Macedonia Romanorum prouincia) ſed duntaxat in ijs locis, quæ Romanis magiſtratibus non parent, ut in Epiro, aut Athenis, aut Sycione.* In toculionibus] *manifeſte deprauatus locus.*

EPISTOLA II.

Ciceronem noſtrum.] *Quinctum Ciceronem, Quincti filium ex Pomponia, Attici ſorore. erat autem apud auunculum.* θεῖοι] *non libenter mecum ſolet eſſe Quinctus filius, quòd ſeueritatem diſciplinæ meæ non ferat; ut recte me patruum putet, id eſt minime indulgentem; quales patrui ſunt. nam patres amore uicti filiis ſæpe denegare non poſſunt, etiam quæ ſentiant minus expedire. itaque, epiſt. 5. l. 10. Pater, inquit, nimis indulgens, quidquid ego adſtrinxi, relaxat. & pro M. Cælio: Fuit in hac cauſſa pertriſtis quidam patruus, cenſor, magiſter: obiurgauit M. Cœlium. & apud Perſium. Cum ſapimus patruos. & apud Horatiũ: Patruæ metuentes uerbera linguæ: uere tamen ut dicam, ſubolet de mendo neſcio quid, primum quia, quod ad ſententiam pertinet; magnopere non probo: putidum enim, & inſulſum quiddam eſt, Ei nos* θεῖοι *uidemur: cur græce,* θεῖοι*, potius, quàm latine, patrui? deinde, quod caput eſt, ſcriptos libros hic ab impreßis uideo diſſentire. in eo, qui Beſſarionis fuit, perſpicue legitur: Cura, amabo te Ciceronem noſtrũ.* ἀποσλέσαι *uidemur. in alio, cinos* θεῖοι *uidemur.* πελληναίων.] *librum Dicæarchi de populis Pelenæis: de quibus Suidas.* Dicæarchi] *quem infra ſuas delicias appellat. Siculus fuit, Ariſtotelis auditor, philoſophus, rhetor, geometra.* Procilio.] *qui & ipſe multa ſcripſerat, grammaticus doctißimus: cuius ſcripta fortaſſe magis Atticum delectabant, quàm Dicæarchi.* Mihi heredes.] *obſcurus, & forte mendoſus locus. neque ſecus antiqui libri.* Ἡρώδης] *Athenienſis, & opinor is, de quo libro 14.*

Quàm

Quàm unam litteram ſcriberet] *Atticus enim litteris ſignificauerat, Herodem ad ſe acceßiſſe, ut ſcripta ſua legeret.* Comminus acceſsit,] *uenit enim ad te, ut ſcriptorum ſuorum moleſtiſsima lectione conficeret.* Lollio] *Lollia familia Romæ: & in antiquis libris ita ſcriptū, non, ut in uulgatis, Lolio.* Sanus non es] *non recte ſentis. μεταφορὰ a corpore ad animum.* Vino] *alij, Vinio. placet. nota familia, de qua Horatius,*

„ *Auguſto reddes ſignata uolumina Vini.*

Kalendas uenire,] *quo die C. Antonius, a Q. Maximo accuſatus, cauſſam dicere debebat.* Non uenire?] *ex Macedonia prouincia redeuntem, quam auare, & infeliciter adminiſtrauerat. uide ep. 9. l. 1.* Ita ad me mittunt,] *ita mihi Roma ſcribitur a meis.* Nigidium] *prætorem.* Compellaturum] *euocaturum, coacturum.* Huc non uenis,] *quoniam Romam recta proficiſceris, nec uis de itinere deflectere, ut in uillas ad me uenias; Romæ domi meæ cenato, tertio quidem Kalendas, ſi poteris, id eſt illo ipſo die, quo te ad urbem futurum ſcribis; ſi minus, utique pridie Kalendas.*

EPISTOLA III.

Opinor εὐαγγέλια] *opinor mihi debes εὐαγγέλια, quia Valerium abſolutum ſignifico.* Valerius] *non uidetur hic eſſe L. Valerius Flaccus: qui abſolutus eſt Cæſare conſule, ut eſt in ultima epiſt. huius libri: nunc autem conſulatum non dum Cæſar inierat. aut igitur alius Valerius eſt: aut Flaccus bis accuſatus.* Defendente.] *mecum. extat Ciceronis oratio.* Atilio] *qui pro Valerio abſoluendo prenſauerat.* Et Epicratem]

tem] *iam non agitur de iudicio Valerij Flacci, ſed reſponſio eſt ad alteram partem epiſtolæ ab Attico acceptæ. & Epicratem, opinor, Pompeium, quaſi, omnia tenentem: ſiquidem eo tempore princeps in rep. Pompeius. & infra non ſemel eum fictis nominibus deſignat, ut cum appellat Sampſiceramum, Arabarchen, Hieroſolymarium, Megabocchum: de quibus ſingulis ſuo loco.* Suſpicor] *de abſente Pompeio.* Eius caligæ,] *de Pompeij laſciuia dicit ſe ex eius caligis ſuſpicari, quibus in urbe ſolus uteretur; quoniam militare calceamentum erat, non urbanum. & ſane Pompeius in ueſtitu, neglecta uulgari conſuetudine, inane quiddam amauit ad perſpicuitatem. unde illud, epiſt. 16. Pompeius togulam illam pictam ſilentio tuetur ſuam. & Fauonius Pompeij cultum notauit his uerbis: Non refert, qua parte corporis diadema geras. quòd candidis faſcijs uteretur. Valerius.* Vt faſciæ cretatæ,] *ita mihi non placebant eius caligæ, ut ante cretatæ faſciæ non placuerant. Veteres Romani crura faſcijs induebant: ſed Pompeius cretatas geſtauerat, cum aliorum eo colore non eſſent. reprehendit enim Cicero P. Clodium in oratione de aruſpicum reſponſis, quòd purpureis uſus eſſet. cretatæ autem faſciæ candidæ erant, ut candida toga competitorum; quæ cum eſſet alba, ita colorabatur creta, ut candida fieret: idq; legimus apud Iſidorum: quod etiam Valerius Max. lib. 6. cap. 2. confirmat. quo in loco, dubium non eſt, quin de his Pompeij cretatis faſciis intelligat: ait enim: Pompeio candida faſcia crus alligatum habenti, Fauonius, Non refert, inquit, qua in parte corporis ſit diadema: exigui*

panni

panni cauillatione regias eius uires exprobrans. κύρου παιδείαν] *Cyri architecti doctrinam. & alluſit ad* Xeno*phontis librum, qui inſcribitur* κύρου παιδεία. *fam. lib. 7. epiſt.* 14. Radiorum, &c.] *aiebat Cyrus archite-ctus, cum radij oculorum per feneſtras latis luminibus egrederentur, eas egreßiones non tam eſſe ſuaues.* Etenim] *argumentum pro feneſtrarum anguſtijs contra latitudinem.* Ab *oculis noſtris exeunt radij, qui quo longius progrediuntur, eo latius, alter ab altero, diſiunguntur: ut ab oculis noſtris ad locũ, quem ſpectamus, fiat radiorum quaſi pyramis quædam. &, ſi hunc totum radiorum, id eſt uiſionis curſum græcis litteris a principio ad finem notare uelis; in principio, id eſt in oculis noſtris, unde uis oritur uidendi, ſtatues* α; *extremum, quò ſpectamus, notabis duabus litteris* β γ; *ſpatium inane, quod interiacet, quà diſiuncti duo radij currunt, duæ item litteræ ſignabunt* δ ε. *ergo, ſi quis in cubiculo conſtitutus aciem aliquò per feneſtram uelit intendere, quo anguſtior erit aditus feneſtræ, eo magis oculorum radios in exitu cohibebit; ideoq; erit illa ſuauior, quia radios diſiungi quamminime patietur. &, ut ſuaues anguſtæ feneſtræ, ita non ſuaues uaſtæ.* ἡ ὄψις, *aſpectus, uiſionis initium, oculi ipſi.* Vides enim cetera.] *uides, cum ita ſit, quo iunctiores radij per feneſtras exeant, eo illas eſſe ſuauiores. lato autem aditu non ita iuncti exibunt: latis igitur luminibus feneſtræ non tam ſuaues.* Nam ſi &c.] *ſi per ſimulacrorum incidentias uideremus, & uidendi ſenſus, ut aiebat* Epicu*rus, e rerum ſimulacris fieret, in oculos noſtros ſeſe inſerentibus; ſequeretur, ut ipſæ rerum imagines,* εἴδωλα

quæ

quæ dicuntur, non facile per anguſtas feneſtras ingredi, & ad oculos peruenire poſſent; itaq; in ipſo aditu impeditæ laborarent. ſed non ita eſt. neque enim, ut putat Epicurus, *uiſio fit ex imaginibus rerum ad oculos aduolantibus, ſed potius, ut Stoici ſentiunt, ex radiis, qui ab oculis ad res ipſas emittuntur. ſi* Epicurum *igitur ſequimur, latæ feneſtræ fiant potius, quàm anguſtæ; ne imagines ingredientes, paruo aditu coarctatæ laborent; unde aſpectus oculis difficilior. ſin Stoicis aſſentimur: anguſtæ fiant potius, quàm latæ: ut radij quammaxime iuncti per eas emittantur: quo iuuari uidetur ſenſus oculorum. & apparet, Ciceronem cum Stoicis ſentire, quia infert,* Nunc *&c.* Nunc] *poſitum pro, ſed: ut alibi, cum ſuperiora tollit: quale illud,* Nunc ut Apelles, *fam. lib.* I. *epiſt.* 9. Fit lepide] *cõtra quàm ſentit* Epicurus. Illa ἔγχυσις] *illa effuſio radiorum per anguſtas feneſtras. iuncti enim egredientes radii, deinde ſe effundunt.* Gellius *libro* V. *cap.* XVI. Si reprehenderis,] *in ædificio.* Ad menſem Ianuarium,] *quo* Cæſar *&* Bibulus *coſ. magiſtratum inituri erant.* In qua σωκρατικῶς εἰς ἑκάτερον,] *ego tibi, inquit, de rep. nunc in utranque partem diſputabo, more Socratico: deinde ad extremum dicam, quæ mihi placeat ſententia: quo modo ueteres illi Socratici ſolebant; qui cum* εἰς ἑκάτερον *diſputaſſent, ad extremum, quid ipſis placeret, exponebant. deinde incipit diſputare.* Agraria lex *promulgabitur: quid agendum? reſiſtam, an quieſcam? ſi reſiſto: magnam ſubeo dimicationem: afficietur iniuria* Pompeius, Cæſar *offendetur, uterque popularis. ſi quieſco: hoc quidem eſt deſerere*

rere remp. non ſecus ac ſi in Solonium, aut ſi Antium ab=irem. magni igitur conſilij res eſt: ſiquidem in utranque partem magna inſunt momenta rationum. ſed explica tu=am ſententiam M. Tulli: dic aliquando τὴν ἀρέσκουσαν. ego, inquit infra, non opinor eſſe dubitandum, quin ſemper nobis uideatur εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης. Cæſarem] *conſulem, qui ad uoluntatem perferendæ legis incubuerat, ut a populo gratiam iniret. Suetonius, Plutarchus.* Balbum] *Gaditanum, ſed a Pompeio ciuitate donatum: pro quo extat oratio. Alter autem Balbus, de quo in hoc libro infra, gentis Atiæ fuit, ma=ritus Iuliæ Cæſaris ſororis, ex qua genuit Auguſti matrem Atiam. Suetonius in Auguſto.* Coniungeret.] *alte=rum alteri offenſum reconciliaret. unde triumuiratus ille reip. exitioſus. ſcribit Plutarchus, cum Cæſar Pompeium & Craſſum diſſentientes uidiſſet, cogitaſſe futurum in pri=mis è re ſua, ſi eos coniungeret: ni faceret, haud fere quidquam eorum, quæ moliretur, poſſe perficere.* Pax] *quies: ut illud in ſomnio Scipionis, Quæſo ne me e ſom=no excitetis; & pax ſit rebus.* Senectutis otium] *ſummum otium: quale ſenibus eſſe ſolet: qui fere nihil, ætatis uitio, curant.* κατάκρισις] *ſanctio. in 3. enim libro de conſulatu meo quaſi ſanctione quadam me ipſe ob=ſtrinxi reip. cum Calliopen induxi præſcribentem mihi, quid agerem.* εἷς οἰωνὸς] *Homeri locus Iliadis libro 12. de Hectore auguria contemnente, & unum eſſe optimum augurium affirmante, certare pro patria.* Ambula=tionibus compitaliciis] *quia ſcripſerat Atticus, ſe pridie compitalia cum eo futurum. Compitalibus igi=*

tur

tur, dum alii ludis operam dabunt, nos hæc ambulantes conferemus. De die compitalicio *Macrobius lib. 1. Sat. Varro de lingua lat. Cicero in Piſonem, & hic libro* 8. *ep. 7.* Rogat] *ut ueniat ad nos.* Matrem] *Attici: quæ uixit annos* x c. *Nepos in uita.*

EPISTOLA IIII.

Serapionis librum] *de geographia, de qua Cicero ſcribere cogitabat. uide epiſt. 6. & 7.* Tranſigas.] *conficias: numeres pecuniam pro rebus, quas ab ipſo emimus.* In eo, quod oſtenderat,] *oſtenderat ſe haud immenſo pretio contentum fore.* Male empta] *nimio empta.* Reddi] *uenditori Titinio.* Voluntate Pomponiæ] *non igitur ſolus Cicero, ſed cum Q. fratre, aut cum Pomponia, fratris uxore, eas res de Titinio emerat.* Nummi potius reddantur.] *malim, addantur: ut hoc dicat. ſi ea, quæ male empta ſunt, Pomponia reddi non uult: adde nummorum aliquid ad id, quod iam numeratum eſt: ſolue Titinio pecuniam uel quantam petet: prorſus explica rem, ne ſcrupulus ullus, aut negotii quidquam ſuperſit.* Scrupulus] *negotium, aut moleſtia ex infecta re.* Ad Tigranem:] *legatus ad Tigranem, Armeniæ, regem Clodius: ep. 7.* Syrpiæ conditione] *antiquus liber Beſſarionis, Syrpæ conditiones. utrunque obſcurum, & fortaſſe deprauatum.* Tempus illud;] *cum aberit Clodius.* Quinctus noſter] *qui Aſiam regebat.* In otio conſederit,] *tum expeditus, ut ſperamus, adminiſtratione prouinciæ, imperio tertii anni terminato.* Sacerdos Bonæ deæ] P. *Clodius: qui muliebri ueſtitu*

ad ſacra Bonæ deæ accesſerat, quo iure ſacerdotes ſolent. ironia. Cuius modi futurus ſit] nihil enim acturus contra me uidetur, qui de legatione ad Tigranem cogitet. itaque nihil impedit, quo minus liberam mihi legationem liceat ſumere. Sciri poſsit] hoc abeſt a Beſſarionis antiquo libro. Caualcantis autem exemplar ſic: Sacerdos bene de te cuiuſmodi futurus ſcius ſit. uulgata lectio ſententiam habet non abſurdam: ſed cum in ſcriptis libris aliam ſcripturam uideam; uenit in mentem ſuſpicari, ne quis ex ingenio locum reſtituerit. Quòd a me ipſo non deſciuerim.]quòd de ueteri meo deſendendæ reip. curſu gratiæ cauſſa non deflexerim. Magnum opus eſt:] quia ſunt difficiles res ad explicandum. ep. 6. Præter quercum Dodonæam] ſi quercus eſſent in Terentiæ ſaltu, ut in Epiro tua ſunt, iuxta Dodonam ciuitatem; ego Epirum ipſam mihi uiderer in Italia poſsidere. cetera non minus abunde ſunt, quàm in tuis Epiroticis poſſeſsionibus: quæ hoc uno præſtant, quòd proximas habent nobiles illas quercus Dodonæas, quæ uocales olim fuiſſe dicuntur. præterea nihil eſt in tota Epiro, quod ego in hoc ſaltu non habeam. Herodotus lib. II. Vettium.] Chryſippum Vettium architectum, Cyri architecti libertum: de quo fam. lib. 7. epiſt. 14. Paleſtræ Palatinæ,] quæ erat in Ciceronis domo Palatina. de muro enim, quem reſtitui uolebat, ſpectabantur ij, qui ſe palæſtra exercebant. Pomponiam, & puerum] ipſe enim conſumere æſtatem in itinere cogitabat, ſumpta libera legatione. Puerum, Quinctum Ciceronem, Quincti filium

lium ex Pomponia. In timore ruinæ] *propter in-firmitatem muri, de quo palæſtra ſpectabatur.*

EPISTOLA V.

Aegyptum] *fore uidebat, ut Cæſar conſul legatum mitteret ad ſanciendam cum Ptolemæo, Aegypti rege, ſocietatem. eam legationem & ſibi deferri cupiebat: & tamen uerebatur, ne alieno reip. tempore diſcedentem infamia ſequeretur. Cæſar libro III. de bello ciuili.* His mittentibus,] *Cæſare & Pompeio legatio-nem deferentibus: quibus Ciceronis diſceſſus uoluptati fu-turus eſſet, quòd, abſente reip. patrono, ipſi ſe omnia ſperarēt ex libidine adminiſtraturos.* αἰδέομαι] *Homeri uerſus de Hectore.* Πουλυδάμας] *conuiciū Catonis time-bo, ut Polydamantis Hector, ſi certamen cum Achille recuſaret. Iliados χ* Excipiamus,] *quod ad Aegy-ptiam legationem attinet, ne properemus, ſed excipia-mus, & exſpectemus, num deferatur.* Contulerit] *quòd Pompeij conſilia probe noſſet, ob intimam familia-ritatem. itaque epiſt. 17. Velim, inquit, ex Theo-phane expiſcere, quonam in me animo ſit Arabarches. cum eo loco Pompeium deſignet. & lib. 5. ep. XI. Pom-peius mihi uidebatur in Hiſpaniam iturus. id ego minime probabam: qui quidem Theophani facile perſuaſi, nihil eſſe melius, quàm nuſquam illum diſcedere. ergo Græcus incumbet. ualet autem auctoritas eius apud illum pluri-mum. Hic eſt Theophanes ille Mitylenæus, de quo his uerbis in oratione pro Archia: Quid noſter hic Magnus, qui cum uirtute fortunam adæquauit? non ne Theopha-nem Mitylenæum, ſcriptorem rerum ſuarum, in concio-*

ne militum ciuitate donauit? & Plutarchus ſæpe. Se deſtitutum,] *a Cæſare: cuius opera conſulem ſe deſignatum iri ſperauerat, propterea quòd ei conſulatum petenti ſuffragatus erat, ut eſt ep.* 5. Nepos] *cum Q. Metellus Nepos proficiſcatur, quem opinio erat in locum auguris mortui petiturum; cuinam auguratus deferetur? & innuit, Nepotem certum augurem fuiſſe futurum, niſi Roma diſceßiſſet: cur? quia fratris in locum ſurrogari æquum erat. perierat enim Q. Metellus Celer augur; ut ex oratione in Vatinium cognouimus: Nepos autem & Celer fratres, patrueles tamen, non germani, cum eodem utantur prænomine. Atque hic locus indicat, qui ab urbe abeſſent, eos fieri augures non potuiſſe, cum tamen id lex non uetaret, ut lib.* I. *ep.* XI. *ad M. Brutum.* Quoniam nepos proficiſcitur,] *in prouinciam ex prætura: quam uero prouinciam, ignoratur. nam de Hiſpania, non eſt, ut intelligi poßit: quam rexit Metellus poſt conſulatum; ut ex Plutarcho in Cæſare, & Dione lib.* XXXIX. *ſi diligenter inſpiciatur, facile eſt cognoſcere. at hæc epiſtola Cæſare & Bibulo coſ. ſcripta eſt, biennio ante Metelli conſulatum, anno poſt eius præturam proximo.* Capi poſſum.] *ſi enim iſti auguratum mihi deferrent, captus beneficio diſſentire ab ijs in rep. non poſſem. Non dum enim erat augur Cicero, nec fuit niſi poſt reditum ab exſilio. quanquam in epiſt. quam ſcribit ad Catonem, dicit ſe auguratum neglexiſſe: ſed ſcribit ad Catonem, id eſt ad hominem ſeueriſsimum, ab omni prorſus ambitione alienum.* Videte ciuitatem meam.] *hemiſtichium ex uetere poeta, in mi-*

ſerabilem ciuitatis aſpectum. Quæ putaui eſſe præclara] *magiſtratus, & honores*. Expertus ſum] *quia ſummi honores, ſumma cum laude geſti, mihi tamen, ut uideo, contra perditorum conatus præſidij minimum attulerunt. iam enim, equitibus a ſenatu alienatis, cum Q. Catulus, & Q. Metellus, duo fortißimi reip. propugnatores, obijſſent; Pompeij, Cæſaris, & Craßi facta coitio eſſet; Bibulus conſul, armis foro pulſus, domi ſe teneret; ſenatus duces non haberet; afflicta langueret optimatum cauſſa; non dubie Cicero impendentem exilij ſui calamitatem cernebat*. Cum omnibus Muſis rationem habere] *prorſus me litteris dedere*. Reſcribe certius] *num ita grauiter laboret, ut deſperetur*. Quid de P. Clodio] *nũ legatus ad Tigranẽ eat*.

EPISTOLA VI.

Fluctus numero] *quod ab ijs fieri ſolet, quos ipſum nihil agere delectat*. Lacertas] *de terreſtribus lacertis abſurdum eſt intelligere: in quem enim uſum caperẽtur? de piſcibus recte acciperem: quanquam Plinius, Celſus, Martialis uirili genere lacertos ſcribunt: ego non uideo, quid repugnet, quo minus & lacertas ſcribi poſſit. nam ſi ad differentiam fit mutatio; cur non eadem fit in alijs nominibus, quæ & terrenis beſtijs, & aquatilibus communia ſunt? ut, cum dicimus, canis, lupus, leo, nomina ſunt terreſtrium animalium, ſunt item piſcium, nihil tamen ad differentiam mutatur. huiuſmodi ſexcenta*. Serapione, & Hipparcho] *qui ſcripſerant περὶ τῆς γεωγραφίας*. Ὁμοειδεῖς] *nam & de montibus, et de fluminibus, & de ſitu urbium, aliaq; huiuſmodi ſæpius itaranda*

randa. quo fit, ut, cum eædem res fere ſemper occurrant, uarietate orationis diſtingui uix poßint. Tyrannio] *qui & ipſe ſcripſerat* τὰ γεωγραφικά. Quinetiam dubitem] *placeret, Qui etiam; hoc ſenſu.* Vide, *quàm ſim complexus otium. prorſus antea peregrinari ſtatuerã, & in ea peregrinatione aliquid ſcribere* τὸ γεωγραφικόν. *nunc quandoque cogito, omiſſo peregrinandi conſilio, Antij conſidere. Qui etiam dubitem: cui etiam aliquando ueniat in mentem Antij conſidere.* Hoc tempus] *quod ponere ſtatueram in peregrinatione.* Buthroti] *procul a ſtrepitu rerum urbanarum.* Proxima eſt] *ſimillima eſt, quod ad ſolitudinem, & amœnitatem attinet. iterat idem libro 4. epiſt. 8. his uerbis: Scito Antium Buthrotum eſſe Romæ, ut Corcyræ illud tuum. nihil quietius, nihil alſius, nihil amœnius.* Vatinium] *tribunum pl. Cæſaris conſulis miniſtrum in ſeditionibus.* Viginti uiris] *quos Cæſar, perlata lege agraria, ad æſtimationem agri Campani creauerat; cum inſuper quinque creaſſet, qui æſtimatum diuiderent. ep. 7. l. 2. & 2. l. 9. & Dio lib. 38.* Vnum eſſe ſaluum] *Caualcantis liber, Vnum eſt ſegium. Beſſarionis, Viuum eſt ſegium. uulgata lectio lumen interpretationis non deſiderat, cum ſententia pateat.* Πολιτευτέον] *reip. opera nauanda, in litteris uidelicet, & libris, doctißimorum hominum exemplo.* Ἀνέκδοτα] *uel recondita quædam, quæ in apertum non proferantur, tibi uni pateant; uel, qualia nemo hactenus edidit.* Theopompino genere] *Theopompus in hiſtorijs ſuis hominum mores aſpere accuſabat.* Πολιτεύομαι,] *opera, quam nunc*

quidem, Antij dum ſum, reip. nauo, hæc eſt, odiſſe improbos. De Quincti fratris negotio] *quod Q. Ciceroni, Aſiam regenti, a populo Romano in ſumptum debebatur, id ſibi ille denario, id eſt Romana pecunia, non ciſtophoro, qui nummus erat Aſiaticus, curari uolebat. uide igitur, inquit Cicero, ecquæ ſpes ſit denarij, an ciſtophoro contenti eſſe cogamur. Pompeianum appellat, quòd in Aſia magnam pecuniam Pompeius in ciſtophoro habebat, quæſitam quo tempore in ijs regionibus contra Mithridatem bellum geßit: e qua pecunia quæſtores numerari Quincto uolebant, tantundem ipſi poſtea Pompeio Romæ denario numeraturi. ep. 16.* De muro] *Palatinæ domus. ep. 6. l. 2.* Aliud quid? etiam.] *aliud quid eſt, quod ad te ſcribam? unum hoc reliquum eſt: quando te proficiſci &c. ſic locutus eſt. ep.* XI. *l.* I. 19. *l.* 2. *&* I. *l.* 3. *ad Q. fr.*

EPISTOLA. VII.

Quem non amabam,] *forte, Pompeium: quem amare deſierat, quòd Clodium ad plebem traduxiſſet. ep. 29. l. 2.* De Publio] *Clodio.* Legatione] *ad Tigranem. ep. 2.* Quid ſit acturus.] *num ea ſit uſurus. nam paullo poſt: Quam ſi ille contemnit, ſpectaculum egregium.* In hominem] *tolle præpoſitionem, In; ſententia patebit.* Amiſſurus.] *cum legatus longe gentium abiret: qui plebeius uideretur eſſe factus, non ut inani legationum munere tempus conſumeret, ſed ut Romæ plebis negotium gereret.* Patricios ſalutare] *Armenij reges Romam uenire ſolent, ut patricios ſalutent. tu autem, patricius cum eſſes, tranſire ad plebem*

plebem uoluiſti, quam ob cauſſam? ut ipſe regem Arme*nium ires ſalutatum. minus igitur ſignificas eſſe dignitatis in plebeiis, quàm in patricijs, cum hi ſalutari ſoleant, tu autem ſalutatum ire uelis.* Latoribus, & auſpicibus legis curiatæ;] *illis ipſis, qui eum ad plebem traduxerunt,* C*æſari uidelicet, &* Pompeio: *quorum alter conſul legem tulerat de* Clodio *ad plebem traducendo; alter augur in auſpicio fuerat. epiſt.* 9. Dio *lib.* 38. L*egis curiatæ: qua* Clodius *ad plebem traductus eſt,* C*æſare latore, auſpice* Pompeio. *in oratione pro domo.* Vnus uir] *cum in domo* C*æſaris, pontificis maximi, inter mulieres deprehēſus eſt.ep.* 7. In uiginti] *creatis ad diuiſionem agri* C*ampani. ep.* 1. *l.* 9. Velleius *lib.* 2. *Suet. in* Auguſto, Dio *lib.* 38. Piſaurenſis nebuloni] B*eſſarionis liber, item* C*aualcantis,* P*iſaurenſia neptiloni. alij aliter. nos quamnaxime ad antiquam ſcripturam accedentes, ita putamus eſſe corrigendum:* Illa *opima ad exigendas pecunias* Druſo*, ut opinor,* P*iſaurenſi, an epuloni* Vatinio *reſeruatur? ut, quæ* Clodio *promiſſa fuerat legatio, eam dicat* Druſo*, aut* Vatinio *reſeruari. & eſt uſitata* Ciceroni *locutio, ambigenti hoc an illud ſit: ut libro* 1. *Nos hic te ad menſem* Ianuarium *expectamus, ex quodam rumore, an ex litteris tuis ad alios miſsis? & in epiſtola ad* Trebatium: *Cn.* O*ctauius, an Cn.* C*ornelius quidem?is me ad cenam ſæpe uocat. item in* Bruto: P*aucis ante, quam mortuus eſt, an diebus, an menſibus? & lib.* 12. Dicitur *Quinctum filium uidiſſe an euntem, an iam in* A*ſia?* Bella relegatio] *non eſt hoc,* C*lodium legare, ſed ſpecie legationis relegare.* Et *ar-*

gute, cum poſt uerbum, Ieiuna, *adſcripturus uideretur,* Legatio, *ut contrarium contrario redderet, quia dixerat,* Opima; *iocum captans repente uertit ſententiam, & intulit,* Bella relegatio. *in libro* Beſſarionis *antiquo uideo ſcriptum eſſe,* Ieiuna tabella relegatio, *tribus uerbis diſtincte: ut mutationis minimũ ſit in noſtra correctione.* Ad iſtorum tempora reſeruatur.] *qui enim* Clodium *nunc ad* Tigranem *mittunt, ideo mittere uidentur, ut comitijs tribunitijs* Romæ *ne ſit, itaq́; petitione tribunatus excludatur: id autem, ut tribunatum illi non tam eripiant, quàm ad ipſorum tempora reſeruent. quaſi arbitratu ſuo poſſent magiſtratus dare, cum uellent.* Incende hominem] *incende* Clodium *contra* Cæſarem, *&* Pompeium, *qui eum tam contumelioſe tractent.* Ex Curione] *cognoſce ex epiſtola ſequenti.* Conſulatum ſibi ereptum] *ſperauerat enim, in petitione conſulatus uſurum ſe eſſe* Cæſaris *opibus, qui & ipſe* Cæſari *petenti anno proximo ſuperiore ſuum ſtudium, ſuamq́; operam præſtiterat. ſed* Cæſar *ubi ad conſulatum peruenit, de officio non laborans,* Arrium *neglexit.* Ereptum; *non quia conſules eſſent creati, ſed quia* Cæſaris *promiſsis* Arrius *deſtitutus iam de conſulatu deſperabat; cum ſe excluſum non dubie conijceret,* Cæſare, Pompeio, *&* Craſſo *ſibi inuicem gratificantibus. ep.* 5. Megabocchus] Pompeius: *qui in his epiſtolis a* Cicerone *diuerſis nominibus appellatur,* Epicrates, *qui omnia teneret;* Sampſiceramus, Arabarches, *&* Hieroſolymarius, *hæc loca uictorijs adeptus;* Megabocchus, *magnus* Africæ *rex, quia* Domitium, *&* Iubam Syllanis *temporibus in* Africa *uicerat.*

rat. Bocchus autem in Mauritania, Africæ parte,regna-uerat. Sanguinaria] *cædis cupida; uel facilis ad cædem committendam; ex* Catilinæ, *ſanguinarij hominis, diſciplina. ep.* 12. *Concurſabant, inquit, barbatuli iuuenes, totus ille grex* Catilinæ, *duce filiola* Curionis. *& ep.* 14. *Noſtri iſti comeſatores coniurationis, barbatuli iuuenes.* Inimiciſsima eſt.] *magno odio Megabocchus eſt huic ſanguinariæ iuuentuti.* Auguratus] *nam ex ambitione multorum, qui in locum Metelli petent, diſſenſiones inter iſtos exiſtent. ep.* 5. Quinque uiris] *puto pro quinque, reponendum uiginti, de quibus in hac epiſtola.* Loqui quoſdam] *contra Cæſarem, & Pompeium.* Naufragia] *diſſenſiones, & rixas.* Exire de naui] *cum mihi facultas eripiatur adminiſtrandæ reip.* Non abiectis,] *non ſponte, ſed coactus omitto curam reip.* Ex terra] *ipſe extra periculum naufragij: quale illud* Lucretii:

,, *Suaue, mari magno turbantibus æquora uentis,*
,, *E terra magnum alterius ſpectare laborem.*

De muro,] *de quo epiſt.* 4. *&* 6. Caſtritianum mendum] *quiddam ſignificat de Caſtritio, qui in Aſia negotiatus erat; ut ex oratione pro* Flacco. CIↃ CCIↃↃ IↃↃↃ] *accipe non de ſeſtertiis maioribus, quæ nulla fuerunt, contra quàm a non nullis creditum eſt, ſed de ſeſtertiis nummis. alioqui, nimium ſumma diſcreparet ab eo, quod ſequitur, de* HS xxx. Scripſerat] *ex Aſia prouincia.* HS xxx] *ſubduc ad noſtratis pecuniæ rationem: ſcutati erunt tria millia: proximi ſuperiores, ſex millia, & triginta.* Cicero] *filius me-*

meus. Fratre] *patruele, Quincto Cicerone filio.* De Amalthea] *gymnaſio Ciceronis, de quo ep.* I.

EPISTOLA VIII.

Ante diem XVI. Kal. Maii] *puta dictum,* XVI. *Kal. Maii. nam idem ſignificat: quaſi, decimoſexto die ante diem Kalendas Maii; ut tamen includantur Kalendæ Maii. itaque in epiſtola ad Tironem, poſt diem nonas Nouembris conſtituit ante diem* VIII. *idus Nouembris: id eſt,* VIII. *idus Nouembris. eſt enim conciſa locutio, cum dicimus,* VIII. *idus; cum uero, ante diem* VIII. *idus, plenior: nam eſt, ante diem idus octauo die: ut, & qui primus iduum eſt dies, & qui extremus, intra numerum recipiantur.* Dediſti,] *eam, quæ pueris exciderat in uia.* Hiſtoria dignum] *non leue quiddam, aut iocoſum, ſed ſerium, & graue: qualia ſunt, quæ in hiſtorias referuntur.* De Publio] *aiebat, Cæſari, & Pompeio bilem commoueri, quòd a P. Clodio contemni legationem ad Tigranem uiderent. ep. 7.* Mirandum in modum] *de quo ep.* 10. *Vnus loquitur, & palam aduerſatur adoleſcens Curio.* Reges odiſſe ſuperbos] *qui ſupra leges eſſe uellent, Cæſarem, Pompeium, & Craſſum. Nec dubito, quin ſit hemiſtichium ex uetere poeta, cum in illud inſpicio, quod legitur libro 6. ep. 3. Tibi ualde ſolet in ore eſſe, Grauius autem non contemnere ſe, & reges odiſſe ſuperbos.* Opinor aliud agamus.] *ego, ex iſtorum ſocietate ne quid mihi crearetur periculi, timebam. nunc cum & initia uideam diſſenſionis ipſorum inter ipſos; & iuuentutem audiam hæc ferre non poſſe: opinor, licet mihi animum a timore liberatum*

ratum

ratum ad alias res traducere. quod idem in epiſtola ſuperiore dixit, Vna ſpes eſt ſalutis, iſtorum inter iſtos diſſenſio. Hiſtoriæ.] *ſcribendæ, Theopompino genere: ep. 6.* Saufeium] *tardum, & negligentem: qualis Sauſeius, qui laborem non fert, uel natura, uel, quia Epicureus, inſtituto, & conſuetudine. uide ep. 1. lib. 7.* Quoniam putas] *hoc, inquit, tempore non putas diutius mihi eſſe manendum in Formiano, ut cratere illo fruar, quem ſcis me in delicijs habere, quòd ad potationes aptiſsimus, & elegantiſsimus ſit.* A IIII. Kal. ad pridie nonas Maii] *uerbũ* Kal. *puto abundare, & legendum,* A IIII. *ad pridie nonas Maij: ut* IIII. *nonas ludi committerentur, pridie deſinerent: cum ſimile ueri ſit, eo die Ciceronem Antii eſſe uoluiſſe, qui ludorum commiſsionem proximus anteceßit: ſiquidem Antium cogitat duntaxat ludorum cauſſa. & erit perelegans locutio,* A IIII. *ad pridie nonas; ne, Nonas, inepte iteretur. inculcatam ſuſpicor dictionem* Kal. *ab hominibus imperitis, qui deſiderari aliquid crederent poſt* IIII. Ad kal. Iun.] *ut in ſenatu adeſſe poßim. qui Kalendis haberi ſolebat: ut exemplis infra docebimus.*

EPISTOLA IX.

Cum Publio dialogos,] *Atticus ad Ciceronem ſcribebat, e Clodio ſe, quæ poterat, in ſermone elicere.* Illum uero] *illum autem maxime.* Βοῶπις] ἐπίθετον *Iunonis apud Homerum, quaſi bouinos habens oculos. Cicero tranſtulit ad Clodii ſororem, tanquam alteram Iunonem, quæ cum fratre coire diceretur. ep. 1.* Pacta ſunt,] *promiſerat Clodius Pompeio, ſe nihil actu-*

rum

rum contra Ciceronem. ep. 22. & 24. Non ſeruantur] *a Clodio.* Hieroſolymarius] *Pompeius, a Hieroſolymis captis.* Traductor ad plebem] *traduxerat Clodium. ep. 7.* Putiſſimis] *luculentis, & ſplendide ſcriptis: quibus illum ornaui. unde aurum purum putum. poteſt intelligere cum alias, in quibus Pompeium laudauit, orationes, tum eam maxime, qua Maniliam rogationem ſuaſit.* Gratiam retulerit] *qui plebeium fecerit inimicum meum.* Nebulo iſte] *P. Clodius.* Cum his dynaſtis] *cum Cæſare, Pompeio, & Craſſo, qui omnia poſſunt.* De Cynico conſulari,] *nullam, inquit, non modo in me, ſed ne in Lucullum quidem, aut Hortenſium poterit Clodius inuidiam concitare. nam Pompeius, Cæſar, & Craſſus cum omnia teneant; qui fieri poteſt, ut ulla nos in inuidia ſimus, ſpoliati opibus, & illa ſenatoria potentia? itaque, quod contra nos agat, Clodius non habebit. Cynicum autem ſe uocat, quaſi Diogenem quendam, ſeuerum hominem, minime delicatum; illos autem, piſcinarum Tritones, quòd ita piſcinis delectarentur, ut quaſi Tritones in aquis uiuere uiderentur. Et placet, ut illud, Cynico, cum laude dicatur; hæc ſententia: non modo me, cuius omnes curæ ad uirtutem referuntnr, ſed ne iſtos quidem, qui præter ſuas piſcinas nihil curant, poterit Clodius in ullam inuidiam adducere.* Quam potuit:] *ſubaudi, per publicas rationes. eſt enim, Potuit, licuit, debuit, æquum fuit: quale illud ep. 15. Potuerit intercedi, nec ne, nihil ad ſe pertinere. & in oratione pro domo: Senatus aliquid conſilij capere potuit. & in epiſtola Cœlij;*

lij: Potuit ſuperſedere, pro oportuit. ſic enim habent ueteuſti libri. Catonis,] qui equites à ſenatu alienarit. ep. 16. Auſpicia] docet in oratione pro domo ſua, Clodium contra auſpicia fuiſſe adoptatum, quia, quo die de eius adoptione lata lex eſt, Bibulus augur de cælo ſeruauit: & agi cum populo nefas erat, cũ de cælo ſeruaretur. idem & in oratione de aruſpicum reſponſis. Aeliam legem,] quæ erat de obnuntiationibus: qua Cæſar neglecta, Bibulum collegam obnuntiantem armis foro expulit. Suetonius. Iuniam, & Liciniam,] quam non ſeruauit Vatinius; quia trinundini rationem in legum promulgatione nullam habuit: de quo lex Iunia Licinia ſanxerat. Liciniam uero, quæ legum latoribus, eorumq; collegis, cognatis, affinibus poteſtatem, aut curationem mandari uetabat, diuerſam ab hac fuiſſe, ſatis multis uerbis in libro de legibus docuimus. Et, ut aliud ex alio, in oratione in Vatinium ita ſcriptum eſt: Quæro, poſtulatus ne ſis lege Licinia, & Iulia? corrupte, ut opinor: cum legendum uideatur, Licinia, & Iunia: de quibus & in oratione V. in Antonium mentio fit. Cæciliam, & Didiam] antea, Cœliam, in uulgatis libris, nec aliter in omnibus ſcriptis. nos tamen aliquot ab hinc annis, Cæciliam, in noſtro libro repoſuimus, primum ex oratione pro domo, ubi Cæciliæ legis & Didiæ mentio iteratur; deinde ex faſtis; in quibus uideo collegas eſſe Q. Cæcilium Metellum, T. Didium Viuum, anno ab urbe condita DCLVI. niſi ſi quis, contra ueritatem plus æquo pugnax, Cœlium, & in conſulum catalogo legendum contendat. quem facile ratio uincet, cum Metellus non Cœliæ, ſed

Cæciliæ

Cæciliæ gentis cognomen ſit. Opinor autem hac lege cautum eſſe, ut, quæ leges per trinundinum promulgatæ non fuiſſent, eæ non ualerent. quod ex oratione pro domo ſua, & ex V. in Antonium cognoſcitur. Cæciliam uero Didiam, quæ diuerſis de rebus legem ferri uetabat, de qua mentio fit in eadem pro domo ſua, diuerſam ab hac fuiſſe; facile eſt coniicere; cum tamen ab iiſdem conſulibus lata ſit. Effuderunt:] *proiecerunt; ut reſp. periret.* Regna] *hoc aperte in oratione in Vatinium: Volo uti mihi reſpondeas, feceris ne fœdera tribunus pl. cum ciuitatibus, cum regibus, cum tetrarchis? erogaris ne pecunias ex ærario tuis legibus? eripueris ne partes, illo tempore cariſſimas, partim a Cæſare, partim a publicanis? & in epiſtola ad Lentulum: Tota interrogatio mea nihil habuit aliud, niſi reprehenſionem illius tribunatus: in quo omnia dicta ſunt libertate, animoq; maximo de ui, de auſpiciis, de donatione regnorum.* Tranſeat,] *inuidia diſcedet a nobis, & ad eos, qui hæc fecerunt, tranſibit. Habitura: pro habitatura: ut apud Plautum, Quis hic habet? & in libris digeſtorum, Habet poſt horrea mea.* A Theophraſto] *a Theophraſti libris de rep. quorum lectione ita delectabatur, ut Plutarchus Theophraſtum Ciceronis delicias appellet.* Noſtra illa tempora,] *triennium quod fuit a conſulatu Ciceronis & Antonij ad conſulatum Cæſaris & Bibuli. epiſt. 9. lib. 1. fam.* Inuidioſa] *ad populum: cum ſenatus opes ex equitum concordia uigerent.* Tres homines] *Cæſarem, Pompeium, Craſſum.* Vatinii ſtrumam ſacerdotii διβάφῳ ueſtiant.] *Vatinio auguratum deſerant,*

*deſerant. ep. 7. Strumam: ſtruma tumidum fuiſſe Va-
tinij guttur, ſcribit* Plutarchus *in Cicerone. Sacerdotij
διβάφῳ: ſacerdotium pro auguratu poſuit et in epiſtola ad*
Catonem. *διβάφῳ autem prætexta, qui auguratu, præ-
diti eſſent, utebantur. in epiſtola 16. ad Cœlium, lib 2.
fam.* Qui peccauit,] *cuius culpa conuerſus eſt or-
bis reip. ep. 1. & 7.* Σοφιστεύειν] *ſapientiam quærere,
philoſophari, miſſa reip. cura.* Si ille cogitat,] *ſi
quid ille aduerſus me inimice cogitat. uel corrige: Si ille
cogit, at tantum duntaxat nos defendere. ut nihil mutetur,
&,* T*antum duntaxat, ita dictum ſit, quo modo dicitur,
tantum modo, pro tantum.* Proprium artis hu-
ius] *quia ſophiſtæ, ſi quis prior in diſputando laceßiſ-
ſet, ulciſcebantur.* Ἐπαγγέλλομαι] *hoc uerbum, etſi con-
iungitur cum* Homeri *uerſu, non* Homeri *tamen, ſed Ci-
ceronis eſt.* Ingratis uectoribus] Pompeium *no-
tat; qui cum* Ciceroni *ſumme deberet, eius tamen inimi-
cum ad plebem traduxerat.*

EPISTOLA XI.

τρηχεῖα] *Homeri uerba de Ithaca, Vlyßis patria, Odyß.
1. Quid, ego inquit, Arpinum te inuitem? quod amœni-
tate delectare non magis poteſt, quam Ithaca illa, in aſ-
perrimis ſaxulis, tanquam nidulus, affixa; fortes tamen
uiros, non minus quàm Ithaca, gignit. Erat autem Ci-
cero Arpinum Formiano, Arpino Romam iturus. ideo
dicit, Romæ te fortaſſe uidebo. ep. 8.*

EPISTOLA XII.

Negent illi] *cum Cæſar, & Pompeius Clodium ad
plebem traduxiſſent, eoq; mox non ſatis amico uterentur,
qui*

qui etiam delatam ab iis Armeniam legationem contem= pſiſſet; negabant, illum plebeium eſſe factum, ideoq; nec tribunatum poſſe petere. hic Cicero indignans, quod re= gnum, inquit, eſt hoc? fecerunt, quod iure non poterant: nunc, quia pænituit, factum negant. ſed, ſi Clodius emit= tat ad me, qui meum hac de re teſtimonium tabellis exci= piant, & obſignent; iurabo, Cn. Pompium Antij mihi narraſſe, in auſpicio ſe fuiſſe, cum Clodius lege Cæſaris ad plebem traduceretur. Publium tribunum pl. factum eſſe] *cum Clodius tribunus pl. factus erit, tum quid iſti dicent? negabunt id fieri potuiſſe, quia nòn iure ad plebem tranſierit?* Et *quanquam non dum Clodius tri= bunatum adeptus erat, Cicero tamen, ut de re, quæ iam ſit, quia futurum non dubitat, ita loquitur. alij, Publium plebeium factum eſſe. placeret, ſi ueteres libri conſenti= rent: cum illud, quod ſequitur,* In *auſpicio fuiſſe, ad tem= pus illud ſpectet, quo plebeius Clodius factus eſt.* Col- legam Balbi,] *in xxuiratu. ep. 7. Atium enim Balbum, qui maternus auus Auguſti fuit, cum ex Iulia, Cæſaris ſorore, Atiam genuerit, in xxuiris fuiſſe, Sue= tonius narrat in Auguſto. nec abeſt ironia: quòd, collegã habere Balbum, hominem Aricinum, Pompeio Magno turpe uideri poſſet.* In auſpicio fuiſſe] *cum lex curia= ta ferretur: quod Pompeius negabat: cum tamen negare non poſſet. ep. 7. &, In auſpicio, tanquam augurem. uide l. 8. ep. 3.* Commode] *paullo ante, tantum, commodum.* Curio meus] *addit, Meus, ad diffe= rentiam: quia pater Curio uiuebat, eodem prænomine: quemadmodum ep. 8. ad eiuſdem Curionis nomen ad= ſcripſit,*

ſcripſit, adoleſcentem: ep. autem 24. filius. Iſta] *leges Cæſaris. quod Clodius in tribunatu conatus eſt. pro domo ſua.* De illus adoptione] *negat ſe tuliſſe ad populum de Clodij adoptione, id eſt de tranſitione ad plebem. nam Clodius adoptionis iure, cum patricius eſſet, ad plebem tranſiit. ep. 7.* Suum,] *ualde enim Cæſarem oderat uel patris nomine, qui cum Cæſare inimicitias gerebat. Suetonius, & de claris oratoribus.* Memmii,] *hic anno proximo prætor cum L. Domitio collega de Cæſaris actis retulit. Suetonius.* Metelli Nepotis] *qui oderat Pompeium propter diuortium ſororis Muciæ. ep. 10. l. 1. & fam. l. 5. ep. 2. & Dio.* De ruminatione quotidiana] *de occultis conſilijs, quæ Cæſar, Pompeius, Craſſus quotidiana ruminatione contra remp. inirent.* De cogitatione Publii] *de reſcindēdis Cæſaris legibus.* De lituis βοώπιδος] P. *Clodij ſororem intelligit, quæ tanquam lituus fratrem ad contentiones excitaret. erat enim ſeditioſa. ep. 1. 9. 12.* De ſignifero Athenione,] *acciperem de Sex. Clodio, qui fuit operarum P. Clodij dux, ut Athenio ſeruorum, niſi tempora repugnarent: ſiquidem ante tribunatum nullas turbas P. Clodius potuit commouere, & Sex. Clodio ſeditionum miniſtro non niſi poſt tribunatum uſus eſt. potius igitur accipiendum uidetur de Vatinio tribuno pl. qui tum erat Cæſaris conſulis quaſi ſignifer contra partes optimatum: ut etiam, ui perditorum hominum incitata, M. Bibulum conſulem, popularibus actionibus aduerſantem, in uincula ducere conatus ſit. in oratione in Vatinium.* Miſſis ad Cnæum,] *miſſis a Cæſare*

Capuam

Capuam ad Pompeium, *agros plebi diuidentem. erat enim* xx *uir, ut paullo ante docuimus. & infra,* Litteræ *Capuam ad* Pompeium *uolare dicebatur. ep.* 19. Conuiuii] *quò ſcripſerat* Atticus *ſe eſſe iturum, &, quæ in eo conuiuio litteris digna eueniſſent, omnia* Ciceroni *ſignificaturum.* Ἀσελγοῦς] *delicatum uocat ep.* 14. De ſederit] *metaphorã perſequitur: ut, quod fluctuauerat, deſidat.* A me ferre] *habere.* Dicæarchum] *ſcriptorem luculentum. ep.* 1. & 16. & *l.* 6. *ep.* 2. Κικέρων ὁ φιλόσοφος] *iocatur de ſe ipſo: &* πολιτικὸν Atticum *appellat, quia* Dicæarchum *ſecutus anteponeret* τὸν πρακτικὸν βίον τῷ θεωρητικῷ. *ep.* 16.

EPISTOLA XIII

Epiſtolam] *proximam ſuperiorem intelligit.* Domum] Romam. Regnum ueſtrum] *iniuſtam paucorũ dominationem.* Sileri:] *neminem reclamare iniquis Cæſaris actis.* Τηλέπυλον λαιστρυγονίην] *ex* Homeri Od. κ. Diuitis] *cognomen a maioribus acceptum, et re confirmatum: quia fuit hic* Craſſus Romanorum *omnium ditiſsimus.* Conſeneſcit] *in dies magis magisq; obſcuratur, quia cum* Cæſare *aduerſus patriam coiuerit.* Litteras ad Sicyonios] *ſcriptas a conſulibus: ut tibi pecuniam ſoluant. ep.* 18.

EPISTOLA XVI.

Quantam] *quia ſcripſerat* Atticus *ſe cum* M. Bibulo *ſermonem habiturum, etiam cum* Clodia Publii *ſorore.* Ita] *ita inſtructus afferes ad me quæ cognoueris ex ſermone* Bibuli, *e colloquio* Βοώπιδος. Ad ſitientes aures] *aptius & ad conſuetudinem* Latini *ſermonis, & ad ſententiam,*

ſententiam, ſi legatur, quo modo placebat Vbaldino, Vt ad ſitientes aures. Sampſiceramus] Pompeius, a regulo in Syria Sampſiceramo deuicto. Strabo. Ευανατρέπτυς] Cæſar in conſulatu acta Pompeij ſanxerat, legibusq́; firmauerat: ut Appianus, & Plutarchus: ideo, ne non ſatis firmæ eſſent Cæſaris leges, Pompeius ſuo nomine timebat: quia ſenatus haud multis ante annis & Liuias leges, quòd cōtra auſpicia latæ eſſent, ſuſtulerat. ἐυανατρέπτυς ergo propter auſpicia neglecta. ep.9. Ruere] iracunde furere ep. 21. At comparem baſilicæ?] baſilicam habere me dicam? habeo tribum Aemiliam. quòd n. baſilicæ ſimilem eſſe uillam ſuam dixerat; quaſi nō bona eſſet comparatio, correxit, & intulit, Aemiliam hic ego habeo tribum, non uillam. quid enim baſilicæ comparem? in qua ſunt homines multo, quàm in Aemilia tribu, pauciores. neque uero totam tribum ſignificauit, ſed Formianos tantum, qui in ea ſuffragium ferebant, ut in Liuio legimus lib. XXXVIII. quaſi dixerit: tantam habeo Formianorum frequentiam, quanta in Aemilia tribu ſuffragium ferre ſolet. ὑπερβολικῶς. Contubernalis,] qui totos dies mecum ſit. Commodiſſime] ni uiderem, te hic a me commodiſſime exſpectari, & excipi poſſe. ep. 10. & XI. Fundum Formianum] qui mihi nunc ex iſtorum moleſtia odioſus eſt. Et tamen illud probem.] Probe, & proxime, Aggrediemur, eſſet planius. hoc enim diceret: Et tamen probe illud præſtabimus: magnum quid aggrediemur.

EPISTOLA XV.

Quiddam inueniri poſſit,] ſcripſerat Atticus

K inuentum

inuentum iri quiddam a Cæſare ſuper agraria re, quod nemo improbaret, nemo recuſaret. ep. 15. Comitiorum dilatione] *Bibulus domo pedem non efferens edictis comitia differebat. neque uidentur hæc fuiſſe comitia conſulum deſignandorum, (quippe ante Quinctilem menſem non deſignabantur, hæc autem Aprili menſe ſcripta ſunt) ſed legis agrariæ rogandæ.* In Publio ſpes eſt] *afflicta reſp. iacet, quam Bibulus erigere non poteſt, qui ſe, Cæſaris metu, parietibus tenet. quis igitur eriget? ſpes iam nulla ſupereſt, niſi in Clodij tribunatu, qui iſtorum eſt inimiciſſimus. ergo, etſi uideo, quæ mihi ab illo tempeſtas impendeat, fiat tamen, fiat tribunus pl.* Et *protulit hoc Cicero cum indignatione; quòd reip. ſalus in uno poſita uideatur, homine omnium perditiſſimo. ep.* 12. Ex Epiro] *quò Atticus propediem erat iturus ad exigendas a Sicyonijs pecunias.* Diſputare] *altercari.* Vt hoc non ſit] *ut mecum non diſputet, non contendat.* Tamen ſeruet remp.] *ſic Beſſarionis antiquus liber. itaque nihil muto, & explano ſic: Fiat Clodius tribunus pl. ſi non aliam ob cauſſam, at ob hanc, ut eo citius tu ex Epiro reuertare. uerum, ut hoc non ſit, id eſt, etiam ſi tu reuerſurus ex Epiro non ſis, fiat tamen tribunus pl. ut remp. ſeruet. in quo ſpectaculum erit egregium; cum reip. cauſſa pugnare Clodium contra eos uidebimus, a quibus plebeius factus ſit, ut cum ipſis remp. oppugnaret. iam enim ſe inimiciſſimum eorum qui remp. tenebant, Clodius oſtenderat. ep.* XII. Te confeſſore] *te præſente.* Ingemueram] *ad Seboſi aduentum.* In montes patrios,] *Arpinum pergam.*

pergam. quia iam ante Arpinum ire ſtatuerat. ep. 8. & xi. Si ſolus non potuero,] *Arpini ſi ſolitudinem non feram, cum ruſticis ibi eſſe malo, quàm in Formiano cum his perurbanis.* Certi nihil ſcribis] *de aduentu tuo.* Tibi præſtoler] *ſic oratione 1. in Catilinam: Qui tibi ad forum Aurelium præſtolarentur armati,* Controuerſia Muluiana,] *publicani publica conducebant. ideo Muluius, cognitor, ut puto, publicanorum, publicos agros a priuatis uindicare conabatur, ut publicanorum uectigal augeretur.* Communem cauſſam] *non præcipuam ipſius, ſed & tuam, & communem omnium publicos agros poßidentium.* Pendis] *pro agro publico. non litigas, ut nihil pendas, ſed ut agrum retineas: hæc uero ne pendere quidem uult.*

EPISTOLA XVI

Illius] *Cæſaris.* Aliquid] *de agraria re.* Nemo improbaret] *hoc quidem Cæſar ipſe dictitabat. uide Dionem initio lib. XXXVIII.* Deinde, ut me ego conſoler,] *Maius aliquid ex tuis ſuperioribus litteris timueram: nunc ego me conſolor: quia, quod ſcripſiſti, neque eiuſmodi uideo eſſe, quod ab omnibus probetur; &, id ipſum quod eſt, contra Cæſarem ipſum eſſe intelligo. omnis enim exſpectatio &c.* Deriuata:] *exſpectatio illa omnis de agraria re hunc exitum habet, ut ager Campanus plebi diuidatur.* Vt dena] *ſi dena ſingulis iugera diuidantur, ut proximis litteris ſignificas.* Reliqua omnis multitudo] *quia XX hominum millia diuiſionem agrorum petebant. Appianus lib. II.* Illis] *qui legem agrariam tulerunt.* Abalienetur]

tur] *id non accidit: quia Cæſar, cum agrum Campanum intelligeret tantæ multititudini non ſufficere, præterea Stellatem Campanum diuiſit. Suetonius.* Portoriis. Italiæ ſublatis,] *huius loci ſententia facile mihi ex* Dionis *hiſtoria patuit. is enim libro* XXXVII. *legem ait a* Q. Metello Nepote *latam eſſe, ut uectigalia omnia tollerentur; quòd ea ciuitas & Italia uix ferre iam poſſet. hanc legem temporibus etiam imperatorum obſeruatam, ſignificat* Paulus *lib. ult. de cenſibus, cum dicit:* Diuus Veſpaſianus *Cæſarienſes colonos fecit, non adiecto, ut & iuris* Italici *eſſent, ſed tributum his remiſit capitis. diuus autem* Titus *etiam ſolum immune factum interpretatus eſt. quaſi dixerit:* Titus *e ſua liberalitate, etiam ius* Italicum *datum eſſe, uoluit, quod in ſoli immunitate conſiſtebat.* Domeſticum] *in* Italia. Viceſimam] *aurum uiceſimarium in ærario ſanctiore ad ultimos reip. caſus ſeruari ſolitum, ſcribit* Liuius *lib.* 27. *& erat uiceſima tributum, cum de uicenis unū penderetur.* Conciuncula] *tribunicia.* Pediſequorum] *infimæ pl. quæ, ſi quis tribunus de tollenda uiceſima concionaretur, clamore ſtatim eſſet approbatura.* Peritura] *ne exigeretur.* φυσᾷ γὰρ.] *non iam diſsimulat, ſed, quid ſentiat, præfefert.* φορβειᾶς ἄτερ] *eſt in tibijs ligula, qua exempta, ſpirant maiore ſono. Sophoclis locus, cuius mentio eſt apud* Dionyſium Longinum περὶ ὕψους. Iſtuc adduci] *adduci, ut agri Campani diuiſionem, rem turpiſsimam, & reip. maxime exitioſam, Cæſari gratificans probaret.* ἐσοφίζετο] *malitioſe ſuam culpam excuſabat.* Probare,] *Cæſar, ante quàm legem agrariam ferret, ſcriptam*

in ſenatu

in ſenatu recitauit; ſi quis quid improbaret, correcturum pollicitus. præter Catonem contra nemo dixit. Dio libro XXXVIII. Actiones ipſum] *ſi Cæſar ijs legibus deinde ad ſuam potentiam abuteretur, ipſum eſſe accuſandum, ſibi uitio dari non poſſe.* Potuerit,] *pro debuerit; ut epiſt. 9.* Rege Alexandrino] *ut rex Alexandriæ Ptolemæus a ſenatu & populo Romano ſocius appellaretur. Cæſar libro* III. *de bello ciuili.* De cælo tum ſeruaſſet,] *legem ferri non licebat, cum de cælo ſeruaretur. ep. 15. Cæſar tamen, ſeruante Bibulo, leges tulit. Dio lib. 38.* De publicanis] *quos locationis Aſianæ inductionem poſtulantes Cæſar tertia mercedum parte releuauerat. Suetonius.* Quidquid futurum fuerit,] *ſic & antiqui libri: planius tamen, Quid futurum fuerit: ut hoc dicat: quòd Bibulus foro pulſus cum ignominia ſit, ſibi adſcribendum non eſſe: nam etſi legem agrariam probarit, de Bibulo tamen, legem impedire conante, ſe id, quod euenit, diuinare non potuiſſe.* Sampſicerame] *Pompei. ep.* 14. In monte Antilibano] *in longinquis regionibus uectigal dediſſe populo Romano, domeſticum abſtuliſſe? de monte Antilibano Plinius libro* V. *Strabo libro* XVI. Obtinebis?] *excuſabis, tueberis, ut homines non reprehendant.* Ingratis animis] *quorum uitio fit, ut nemo libenter, aut libere tueatur remp. qui ſi non eſſent ingrati, ac mecum, ut debebant, conſentirent: non tibi ea liceret facere, quæ peſſime facis. non igitur exercitu Cæſaris, ſed illorum culpa nos opprimes.* Appellantur] *ſed non ſunt.* In eam partem] *contra*

tam iniquam paucorũ dominationem. Hoc ſtatui, &c] *ſtatui, cum Dicæarcho morem geſſerim, etiam Theophraſto ſatisfacere: id eſt, cum agendis rebus multos annos dederim, nunc* τὸν θεωρητικὸν βίον *amplecti, & in ſtudiis acquieſcere.* Ad hanc familiam] *ad Theophraſti ſectam.* Ad me quoque fuit] *ad me quoque ſcribẽs uiſus eſt* πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα: *ut ait Homerus Il.* ζ. *quòd Quinctus frater in iis epiſtolis ſibi non conſtaret, qui uideretur de Aſiæ diuturna adminiſtratione modo ſolicitus eſſe, modo minimum laborare.* Manſionem ſuam] *in Aſia, quam proprætor adminiſtrabat.* Annales ſuos emendem,] *de quibus emendandis non cogitaret, niſi tranquillo animo eſſet, minimeq; de manſione ſolicito.* De portorio circumuectionis.] *cum publicani pro rebus, quæ circumuehebantur, portorium ſibi dicerent deberi, prouinciales, & negotiatores negarent: proprætor Quinctus, dubia ſententia fluctuans, rem ad ſenatum reiecit.* De conſilii ſententia] *rectoribus prouinciarum ſuum cuique erat conſilium.* Non deberi] *portorium publicanis.* Græci] *homines Aſiani.* Quid ego de ea re ſentiam] *ut ſciant, me ſentire cum ipſis.* Si poſſum diſcedere,] *elegans ſententia, nec tamen adhuc, ut uideo, ſatis nota. neque enim, Diſcedere, proprie hic accipiendum, ſed* μεταφορικῶς: *quaſi dixerit: ſi poſſum conſequi, ſi hunc exitum res habere poteſt, ne Græci cauſſa cadant. idem uerbum Terentius quoque uſurpauit, eodem ſenſu: apud quem ita loquitur Geta ſeruus in Phormione: Modo ut hoc conſilio poßit diſcedi, ut iſtam ducat.*

cat. Satisfaciam publicanis.] *aliis rebus; cum in hac eorum animos offendamus.* εἰ δὲ μὴ] *refertur ad proximum uerbum, Satisfaciam. ſi contigerit, inquit, ut publicanis deinde ſatisfacere non poſſim; haud tamen in mentem ueniet pœnitere, quòd in hac cauſſa, quæ optima eſt, uniuerſæ Aſiæ, & negotiatoribus ſatisfacere maluerim.* Num etiam de ciſtophoro] *quod Quincto fratri, Aſiæ proprætori, a populo* Romano *debetur, id uellem denario, id eſt* Romana *pecunia, curari. quæſtores autem primo uolebant ciſtophoro, hoc eſt Aſiatico nummo: nunc etiam id uidentur recuſare.* Illud ne quidem] *ne illud quidem, poſtulat cõſuetudo latine loquendi: ſed &,* Ne *quidem, apud hunc alibi notauimus.* Pauli *Magnuli liber, impreſſus quidem, ſed uetere cum libro collatus, habet,* Ne *illud quidem, ipſius manu ſcriptum, miniatulis litteris. quo ille utebatur ſigno, cum librorum ueterum correctiones a ſuis diſtinguebat.* Quod extremum eſt.] *ut numerentur nobis ciſtophori, ſumma quæſtorum iniuria, qui cogant nos* Romæ *uti in Aſiana pecunia.* Maritimum hoc] Formianum*: quò expectatus uenire noluiſti.*

EPISTOLA XVII.

Sampſiceramus.] Pompeius. Timendum ſit] *nihil eſt, quod magis timendum nobis putem, quàm ne* Pompeius, *cum ſe omnium ſermonibus ſentiet uapulare, & cum has actiones* ἐυανατρέπτους *uidebit, ruere incipiat. ep. 14. 21.* Affinitatis coniunctio?] Iuliam, *Cæſaris filiam,* Pompeius *duxerat uxorem, & Cæſar* Piſonis *Calpurniam.* Suetonius, Plutarchus*, omnes hi-*

ſtoriæ. &, Repentina, præter opinionem: quia Iulia, ante quàm Pompeio collocaretur, deſponſa fuerat Seruilio Cæpioni. Ager Campanus?] *plebi diuiſus, approbante, atque etiam curante Pompeio. ep. 16.* Effuſio pecuniæ] *ſignificat pecunias ex ærario erogatas, & publicanis redditas, Cæſaris lege. Suetonius, & in oratione in Vatinium.* Dii immortales.] *interrupta oratio. figura,* ἀποσιώπησις *quæ dicitur: quale illud Aeneidos* I.

,, Iam cælum, terramq́; meo ſine numine uenti
,, Miſcere, & tantas audetis tollere moles?
,, Quos ego. ſed motos præſtat componere fluctus.

Ne & opera, & oleum,] *ne fruſtra uideamur in ſtudio litterarum ætatem conſumpſiſſe. deflere enim, infirmi, planeq́; muliebris animi eſt: cum a libris præcepta fortitudinis peti ſoleant.* Ἀδιαφορία,] *æquanimitas mea: quòd animus meus nulla re uehementius afficitur.* Id afficitur] *refertur ad illud, Quod eſt ſubinane in nobis, hoc ſenſu: Quæ ambitio in nobis eſt, ea nũc habet quo delectetur; ſi quidem Pompeij merita in patriam non iam, ut antea uerebar, maiora, quàm noſtra, uideri poſſunt.* Phocis Curiana.] *Hic ego diu cogitans excogitare nihil potui, quod probarem. antiqui libri tanquam in eadem ſilice omnes hærent.* Tu tamen] *ego te in Arpinati exſpecto: tu tamen fortaſſe inſtinc te non mouebis & aduentum noſtrum exſpectabis.* Theophane] *qui Pompeij ſenſus, & conſilia nouerat. epiſt.* 4. Arabarches] *quòd Arabiæ partem, Syriæ adiunctam, domuiſſet: ut ſupra, Megabocchus, quaſi magnus Africæ rex.*

EPIST.

EPISTOLA XVIII.

Σκοπὸς] huc ſpectarunt, hoc uoluerunt. Timen ullam] ita de publico largiuntur, quaſi timere uideantur, ne ullam tuiuſquam rei largitionem prætermittant: ut, Cuiuſquam, neutro genere accipiatur. cui ſententiæ congruunt Suetonij uerba de Cæſare: Quæ, inquit, cuique libuiſſent, omnia dilargitus eſt, contra dicente nullo, ac, ſi conaretur quis, abſterrito. Fuſium] Cæſaris amicum: qui tribunus pl. fuerat altero ante anno, Piſone & Meſſalla cos. ut Cæſare & Bibulo cos. quibus ſcripta eſt epiſtola, ædilitatem gerere potuerit, quæ tribunatum anno interiecto ſequebatur. mihi enim ſimile ueri ſit, hoc tempore in magiſtratu Fuſium fuiſſe. De ſingulis rebus,] ego hæc uerba facile ſuſpicor fuiſſe gloſſema antecedentium Græcorum. Campana lex] lex de agro Campano diuidendo: qua in lege quodam capite ſcriptum erat, ut canditati magiſtratum petere ne poſſent, niſi prius iurarent, ſe in eo magiſtratu, quem peterent, contra leges Iulias de agro Campano uerbum non eſſe facturos. Execrationem] ut candidati, qui ad petendum co= irent, ſe ipſi iureiurando execrarentur, ſi mentionem fe= ciſſent in magiſtratu de agro Campano aliter poſſidendo, atque ut ex legibus Iulijs. eius agri poſſeſſio conſtituitur. ep.16. Laterenſis] M. Iuuentius Laterẽſis, de quo in oratione pro Plancio, & in ep. Planci ad Ciceronem l. x. Sibi ut ſim legatus.] cum in Gallias exibit. Voti cauſſa datur.] defertur ab eodem. utranque neglexit: alterutram ſi accepiſſet, uitare potuit exſilij calamitatem. & queritur ipſe ſuam culpam in epiſtola ad Terentiam his

his uerbis: Meum fuit officium uel legatione uitare periculum, uel diligentia & copijs reſiſtere, uel cadere fortiter. Voti cauſſa: quia liberæ legationes et priuatæ rei cauſſa dabantur. lib. 15. ep. XI in oratione in Rullum, & ea pro Flacco. Pulchelli] *putidum iam eſt toties iterare, Pulchellum appellari P. Clodium, Ciceronis inimicum, ioci occaſione quæſita in eius cognomine Pulcher, etiam in forma. epiſt. 14.* Hæc] *libera.* Non habet ſatis,] *plus autem habet præſidij legatio prouincialis: quia libera legatione utentes abſunt ſua cauſſa, illi uero reip.* Fratris] *qui anno inſequenti ex prouincia Romam, triennio poſt quàm diſceſſerat, rediturus erat, & rediit.* Adſim, cum uelim:] *facile enim a Cæſare impetrabo. ergo hoc dabat utraque legatio, ut adeſſet, cum uellet: prouincialis hoc amplius, ut ideo tutius abeſſet, quia reipub. cauſſa, etiam, quia præſidij multum in Cæſaris amicitia.* Hanc] *prouincialem.* Pugnare,] *cum P. Clodio, ſi mihi negotium faceſſet.* Manumiſſo] *à Q. fratre in prouincia.*

EPISTOLA XIX.

Intenduntur,] *a P. Clodio: ut paullo poſt.* Manumiſſum] *a fratre.* Reuereri ſaltem:] *irati Demiphonis uerba apud Terentium in Phormione:*

,, Ita ne tandem uxorem duxit Antipho iniuſſu meo?
,, Nec meum imperium: age mitto imperium: non ſimultatem meam
,, Reuereri? ſaltem non pudere?

Cicero tertium uerſum aliter extulit.

In magnis rebus,] *magnæ res non ualde me angunt,*

Statij

Statij manumiſsio uehementer affligit, quæ parua res eſt [illegible]
Cum dignitate,] nam in reſiſtendo laus erit. De[illegible]
clinare] ſi legatione utar. Dignitatis ἅλις tan[illegible]
quam δρυός:] ſatis dignitati conſuluiſti. prouerbium eſ[illegible]
ἅλις δρυός, de priſcis illis glandes negligentibus po[illegible]
inuentas fruges, cum ſatis diu cibum ſe petijſſe a querc[illegible]
bus dicerent. Populares iſti] Cæſar, Pompe[illegible]
ius, Craſſus: & cum ironia: quòd populares dici non poſ[illegible]
ſint, quos populus, etiam modeſti homines, ſibilis inſe[illegible]
ctentur. Vnus homo, &c.] Ennij poetæ uer[illegible]
ſus de Q. Fabio Maxino, cuius cunctatio collapſa[illegible]
rem Romanam Punico bello reſtituit. eundem uerſu[illegible]
& Virgilius lib. VI. uſurpauit. Cunctando] a pr[illegible]
quod de Fabio dictum erat, tranſtulit ad Bibulum; qui[illegible]
contentiones timens domi ſe tenebat, nuſquam progredi[illegible]
batur, nihil agebat in rep. animo tantum diſſentiebat ab[illegible]
actionibus improborum ciuium. &, Reſtituat, magis pla[illegible]
ceret, quàm, Reſtituit. Afflixit:] qui ſe cum ſocero
ſuo Cæſare coniunxerit, & ab optima cauſſa ad perditam [illegible]
deſciuerit. Neminem] quia bonos inimicos habet, [illegible]
improbos non amicos. ep. 21. Iis uti,] uereor, ne [illegible]
Pompeius Cæſaris, & Craſſi inſtitutam amicitiam retine[illegible]
neat non tam uoluntate, quàm quòd bonos metuit, quos
offendit. Cum illa cauſſa] contra Cæſarem, & [illegible]
Pompeium. Vtor uia.] neque in hanc partem, ne[illegible]
que in illam declino. interiacet quædam quaſi uia, qua ego
utor. ſic & Liuius lib. V. Conuocatos milites monuit,
uia omnes irent, nec diuerti quenquam, aut excedere ordi
nem agminis paterentur. In theatro, & ſpecta-
culis]

culis] *ludis, & gladiatoribus. ludi enim in theatro, gladiatores in arena.* Dominus,] *is, qui gladiatores dabat.* Aduocati] *qui cum eo ad ſpectandum uenerant. & apparet, dominum gladiatorum ex Cæſaris & Pompeij amicis fuiſſe; quos populus oderat. uide illud, Cum gladiatoribus Gabinij, ep. 24.* Ludis Apollinaribus] *queis prætor urb. præerat, de quorum origine, & die Liuius lib. xxx. & xxvii. Ludis autem pro in ludis, antiquo more. ita locutus eſt Cato cenſorius in oratione contra Cælium: Quem credo in pompa uectitatum iri ludis pro Citeria. Feſtis.* Noſtra miſeria] *hoc Diphilus, ut ait Valerius, directis in Pompeium Magnum manibus, pronuntiauit. uerſus ſunt ex uetere tragœdia, quæ ludis Apollinaribus agebatur.* Coactus] *clamore poſtulantis populi.* Eadem] *in omnibus plane libris, & ſcriptis, & impreſſis, ante legebatur, Eandem uirtutem, coniuncte: ego multis abhinc annis correxi, & aliter diſtinxi ex Valerio lib. vi. cap. 2.* Virtutem iſtam,] *mire in Pompeium; qui Cæſarem ſero cœpit timere, quem ipſe ſuis opibus extulerat. Virtutem: opes, facultates, uires in ciuitate.* Cum grauiter gemes: *cum te, tantum potuiſſe, pœnitebit. Valerius, Gemas: ſed, Gemes, futuram calamitatem certius minatur.* In tempus] *non ut multis ante annis, & a uetere poeta, ſed ut ſcripti uiderentur & ad huius temporis turpitudinem proprie notandam, & ab inimico Pompeij.* Mortuo plauſu,] *plauſu ita tenui, uix ut exaudiretur. μεταφορὰ a rebus animatis.* Curio] *cui priuato magis plauſum eſt, quam Cæſari conſuli.* Eſt

infecutus

inſecatus] poſt Cæſarem in theatrum uenit. Plau[illegible]
ſum eſt] quòd unus Cæſaris, & Pompeij nimiam p[illegible]
tentiam libere inſectaretur. ep. 7. & 12. Capuam a[illegible]
Pompeium] qui Capuæ xxuir agros diuidebat le[illegible]
Iulia. ep. xi. ideo in oratione poſt reditum in ſen. ma[illegible]
ſtratum in colonia nuper conſtituta, id eſt, Capuæ, ger[illegible]
re dicitur. neceſſe igitur eſt, Capua Romam ueniſſe [illegible]
dorum cauſſa; Capuam, cum ludos ſpectaſſet, ſtatim re[illegible]
iſſe. nam certe ante ludos Apollinares, qui menſe Qu[illegible]
ctili celebrabantur, Capuæ fuit, ut epiſt. 12. & ludes [illegible]
terfuiſſe non dubium eſt, cũ illud aperte indicet, Petula[illegible]
inuectus eſt: & Valerius Diphilum illa ſcribit pro[illegible]
tiaſſe directis in Pompeium manibus. Inimici [illegible]
rant,] Cæſar, & eius amici. Stantes] maior [illegible]
ſignificatio beneuolentiæ, cum ad plauſum dandum ſurg[illegible]
tur. & ludos equites ſpectabant in xiiii. ordinibus ſe[illegible]
dentes, quos Roſcia lex dederat; cum antea ſedentes qui-
dem, promiſcue tamen cum plebe ſpectaſſent. Cur autem
Curioni Cæſaris inimico plauſum equites dederunt, cum
ipſi Cæſari non dediſſent, a quo in conductione Aſiano-
rum uectigalium tertia mercedum parte releuati magnum
beneficium acceperant? (ut in Suetonio legimus) quia
non tam beneficij memores, quàm iniuriæ. Cæſar enim,
portoriis Italiæ ſublatis, agro Campano diuiſo, publica
uectigalia uel maxime imminuerat: quo publicani, id eſt
equites, offenſi; qui, conducendis uectigalibus publicis,
lucrum facere ſolebant. ep. 15. Omnibus] uniuerſo
populo: cuius perſpexerant e ſibilis odium, e plauſu be-
neuolentiam. Minitabantur.] ſe abrogaturos non modo

modo Roſciam legem, quæ XIIII. *ordines in theatro equitibus dediſſet, ſed etiam frumentariam, quæ ad uniuerſum populum pertinebat: quam a* C. *Graccho latam, deinde a* M. *Octauio abrogatam*, L. *Appuleius Saturninus retulerat, ut populo frumentum ſemiſsibus & trientibus daretur. Liuius, Cicero, Pedianus, ſcriptor rhetoricorum ad Herennium.* Suſceptum ab illis,] *a perditis ciuibus: ut, Suſceptum, de flagitiis eorum dictum ſit: quo modo & in oratione pro Quinctio: Quod turpiſsime ſuſceperas, perſeuerare, & tranſigere non potuiſti. & in flagitiis uerbum, ſuſcipere, frequenter a ueteribus uſurpatum.* Silentio tranſiri] *ab hominibus diſsimulari.* Tamen ferendum] *non quia rectum ſit, ſed quia corrigendi ſpes non eſt.* Impendet negotium:] *ſi Clodius fiat tribunus pl. non dum enim habita comitia erant. ep. 20.* Conſularem exercitum] *bonos omnes conſularem appellat exercitum, quos ſibi in conſulatu præſtantiſsimis actionibus obſtrinxerat.* Coſconio] *xxuiro agris diuidundis.* Inuitatus] *a Cæſare: ſed Cicero recuſauit. ep. 2. l. 9. & in oratione de prouincijs conſularibus.* Vocari in locum mortui.] *ambiguo dicto iocum quæſiuit: quaſi, In locum mortui, in eum locum, ſignificet, quem mortuus obtineat: cum tamen hanc ſententiam habeat, In eum locum, quem is, qui mortuus eſt, uiuens obtinebat. Aut ideo dixit, Vocari in locum mortui, quia, ſurrogari in locum mortui, minus honorificum eſt, quàm eum magiſtratum, quem is, qui mortuus eſt, habebat, ipſo conſequi legitimorum comitiorum tempore.* Meam] *ueterem, quam*

apud

apud improbos habeo, ex reip. defenſione contractam. Alienam] *recentem, ex aliena culpa.* Illi] *qui diuidendis agris præpoſiti ſunt.* Legatum.] *in Gallijs. ep. 16. l. VIII.* Honeſtior] *quàm ſi* XXuiratum *acciperem. ſed oritur dubitatio, utrum* XXuiratum *Cicero repudiarit, ut eſt epiſtola* II. *libri* IX. *an* Vuiratum, *ut in oratione de prouincijs conſularibus. hic nitendum eſt coniecturis; quibus, incertis, & fallacibus, quandoque tamen locus eſt. mihi igitur non fit uerisimile, Cæſarem Coſconio* Vuiratum *detuliſſe, maioremq; ei habere honorem uoluiſſe, quàm Balbo, & ſororis ſuæ uiro, & Pompeium, generum ſuum, arctiſſima affinitate contingenti; cui non* Vuiratum, *ſed* XXuiratum *dederat: ut eſt in Auguſto Suetonij. At Coſconius dignitate præſtantior. primum, ridiculum eſt de dignitate loqui Cæſare conſule, qui collegam Bibulum armis foro pepuliſſet; M. Catonem, optimum ciuem, in carcerem duci iuſſiſſet; ad ambitionem & gratiam omnia referret: deinde, ne id quidem: neuter enim conſularis, prætorius non minus Balbus, quàm Coſconius: ut Suetonius tradit.* Periculi] *quod mihi impendet a Clodio.* Hoc non repudio] *legationis honorem non recuſo; ſed pugnare tamen malo, quàm legatus exire. eadem ſententia ep. 18. Hanc ego teneo: ſed uſurum me non puto: nec tamen ſcit quiſquam. non libet fugere. aueo pugnare. magna ſunt hominum ſtudia.* Quid ergo eſt?] *ſi non repudias, cur ergo non accipis, & uſurum te dicis? cur animi dubius deliberationem non concludis? cur incertus pendes, cum uideas hanc eſſe honeſtam periculi declinationem?* Iterum dico,]

ixu

dixit enim, Me miſerum, cur non ades? ep. 19. Quid aliud?] *quid aliud eſt, quod ſcribam? ſic l. 1. ep. 16. & l. 2. ep. 6.* Ακκιζόμεθα] *inuitus diſſimulo.* Cæcilium] *auunculum tuum. qui Atticum poſtea teſtamento adoptauit.* Edicta Bibuli] *Bibulus conſul domo abditus per edicta obnuntiabat. Suetonius, Plutarchus, alij.* Dolore, & ira] *quia Bibulus edictis eum acerbiſſimis lacerabat. ep. 21.*

EPISTOLA XXI.

Cæcilium] *Attici auunculum.* Satiſfacit] *quia Pompeium, amiciſſimum, in amicitia noſtra confirmat, meq; omnibus officijs colit. ep. 25.* Pragmatici] *rebus gerendis exercitati.* Simul quid] *ſic ep. 6. l. 9. ſimul Cæſar Romam uenerit. antiqui libri, Simul &c. forte, Simul ut: ex Academicorum IIII. & de finibus 2.* Ab Amalthea] *ab otio, quo frueris in tuo gymnaſio Amalthea. ep. XI.* Ne non prodat] *ne litteræ aperiantur. infert enim, ἀλληγορίαις obſcurabo, id eſt, figuris ſententiam obſcurantibus. ep. 19,* Nouo quodam morbo] *nouum enim, & inuſitatum eſt, ægrotantem agnoſcere morbum, & ſentire periculoſum eſſe, nec tamen mederi.* Acta] *a Cæſare conſule.* Varietas in re nulla ſit,] *quòd omnes ea, quæ ſunt acta, peræque deteſtentur.* Sine internicione] *quia res ad certamen deduceretur: unde cædes, & internicio ciuitatis.* Cedendi] *cum neque reſiſtere poſſimus ſine internicione, & cedendi conſilium ſit exitioſum.* Nouo quodam genere] *cum populo cariſſimus ſit, quia populares odit. quod euenire non ſolet.* Diodotus]

non

non eſt, ut non nulli putant, is, de quo in Bruto legitur: qui mortuus eſt poſt ortum ciuile bellum, id eſt multis annis poſt, quàm hæc epiſtola ſcripta eſt. ſic enim in Bruto: Stoicus Diodotus *cum habitauiſſet apud me, mecumq́; uixiſſet, nuper eſt domi meæ mortuus. Quòd ſi mortuus eſt* Diodotus *paullo ante, quàm* Cicero Brutum *ſcriberet;* Brutus *autem ſcriptus eſt* Cæſare IIII. *&* Lepido *cos. ſequitur, ut* Diodotus *hic alius neceſſario ſit, qui moritur* Cæſare, *&* Bibulo *cos.* [*id eſt annis* 12. *ante* Brutum *ſcriptum.* HS fortaſſe centies.] *ſcutatorum, ut nunc loquimur, trecenta millia. immenſa ſumma, minimeq́; credibilis; præſertim cum ipſe Cicero, ſe non accepiſſe amplius ducenties, id eſt* [*ſcutatorum ſexcenta millia, ex omnibus amicorum hereditatibus, in ſecunda*] *aduerſus* An*tonium oratione ſateatur. puto igitur legendum pro centies, centum.* Archilochio] *accerbiſſimo; quales Archilochi poetæ iambi.* In ante diem] *in diem, ſi dixiſſet, idem ſignificaſſet.* Diſtulit] *Latinis ferijs edicendis, uel inſtaurandis: ut epiſtola 6. lib. 2. ad Q. fratrem.* Libros] *Alexandri poetæ. ep. 22.*

EPISTOLA XXI.

Quid ego ſubtiliter?] *quid minuta perſequar?* Illorum] *Cæſaris, &* Pompeij. Irati] Pompeius, *quia, Catonis ſororem cum uxorem peteret, repudiatus eſt; Cæſar, propter ueteres inimicitias, & recentes iniurias. Plutarchus utrunque.* Amicus noſter] Pompeius. Deformatus corpore,] *qui tantum amiſerit de ueteri dignitate.* Progreſſum] *in cauſſa turpi.* Præcipitem] *temerarium, ſine conſilio.* De edictis

Bibuli] *ipſum accuſantibus*. 34. Vni Craſſo] *qui Pompeij uetus inimicus, paullo ante Cæſaris opera reconciliatus, animum tamen gereret occulta maleuolentia ſuffuſum.* Quia deciderat ex aſtris,] *quia ſummam laudem, ſummis rebus geſtis quæſitam, improborum coniunctione amiſerat. homines eum miſericordia potius, quàm odio, proſequebantur, nec putabant ſponte, & conſilio progreſſum in eam turpitudinem deueniſſe, ſed caſu & errore lapſum decidiſſe. cur enim circumfluens gloria, uniuerſæ ciuitati cariſſimus, infamiam ſibi ipſe, & inuidiam ſtrueret?* Venerem,] *Coam, de qua Plinius, & de Ialyſo Protogenis.* Pictum, & politum] *omnibus litteris, & rebus ornatum.* Acer in ferro] *quòd ea tempeſtate gerendis bellis nemo acrior Pompeio, aut præſtantior habebatur.* Diſtuliſſet;] *edicto comitia diſtulerat in ante diem* XV. *kal. Nouemb. ep.* 20. Ea res] *dilatio comitiorum, quæ populum offendebat, quia comitijs nummi diuidebantur. epiſt.* 16. Ad Bibulum.] *ad ædes Bibuli cum clamore. Bibulus enim, poſt agrariam legem, domi incluſus conſulatum peregit. Suetonius.* Ad tempus illud] *cum mihi Clodius negotium faceſſet.* Ad tempus] *in tempore, cum res poſtulabit.* Satis mihi facit.] *officijs & ſtudijs erga me. ep.* 20. 22. 24. Diuinitus.] *affirmat enim, ſe prius occiſum iri a Clodio, quàm me uiolatum iri. ep.* 28. Diſceſſuros.] *eodem ſenſu dixit ſupra ep.* 16. *Si poſſum diſcedere, ne cauſſa optima in ſenatu pereat. Spero, inquit, nos perfuncturos hoc negotio aut cum gloria, aut certe ſine moleſtia; exituros ex hoc negotio, exitum rem habituram aut glorio-*

ſum

ſum, aut certe moleſtia uacuum. Egeris] *num pecuniam ab ijs debitam exegeris.*

EPISTOLA XXII.

Quod egiſſes] *abeſt hoc ab antiquis libris: & ſimile quippiam ſubaudiri poteſt: ut ſit* ἀποσιώπησις. Scire poſſemus.] *tu enim in ſermone, aut ex ipſo, aut e ſorore, quid in me cogitet, eliceres. epiſt. 9. & 22.* Denuntiat;] *minatur.* In eos] *in Cæſarem, & Pompeium. ep. 12.* Exercitus] *quem Cæſar habebit Galliarum proconſul.* In nos] *qui ab opibus, & exercitu minus firmi ſumus.* Iudicium] *populi: ut ad populum cauſſam Cicero diceret de ciuibus R. & contra leges, & indicta cauſſa ſummo ſupplicio affectis.* Appium] *P. Clodij fratrem, qui anno ſequenti prætor eſt deſignatus. epiſt. 1. & 2. lib. 4.* Varronem noſtrum] *qui gratia ualet apud Pompeium. fuerat enim eius præfectus bello maritimo contra piratas. de re ruſtica lib. 2.* Totum eſt in eo] *maximi refert. ſic locutus eſt in epiſtola 1. lib. 3. ad Q. fratrem: Totum eſt in eo, tectorium ut concinnum ſit. & in epiſtola ad Capitonem libro 16.* Ineat magiſtratum] *hoc dicit comitijs nondum habitis; ſed fore uidebat, ut Clodius tribunus pl. deſignaretur. ep. 24.* Pompeium Craſſo urgente] *quoniam futurum eſt, ut Craſſus Pompeium urgeat contra me, intelliget, qua fide Pompeius mecum agat; & Clodia narrabit, illa tibi, ſi aderis. ita fiet, ut, ſi intelligam Pompeium bona fide mecum agere, ſine moleſtia ſim, Clodij furorem non timeam; ſin aliter, credulitatis errore non decipiar.* Βοώπιδα] *Clodij ſororem, qua Craſſus plurimum*

mum uteretur. Ex ipſo] *Craſſo.* Ab illis] *Pompeio, & Cæſare.* Pænitet.] *quòd ſocietatem cum improbis coiuerit. ep.* 21. Eruptura.] *ad uim. ep.* 22. Libros Alexandri] *a Vibio acceptos. ep.* 20. Numerium] *Numerius & familiæ nomen eſt, ut,* CN. NVMERIVS FRONTO, *in lapide antiquo, quem in turri ſancti Vitalis coædificatum uidemus: et prænomen, ut hic, & in oratione pro Cluentio: Larinas quædam fuit Dinea, quæ filios habuit, Marcum & Numerium Aurios.* Sampſiceramum,] *Pompeium. epiſt.* 14. Illius partis] *ſocietatis contra cauſſam reip.* Conſeneſcere] *populi gratiam amittere, & in inuidiam adduci, nemine tamen eos oppugnante.* In multa commemoratione] *commemorantur cum deſiderio eæ res, quas in conſulatu geſſimus. ep.* 22. Βοώπιδος noſter conſanguineus] *explano ſic:* Βοώπιδος *conſanguineus, noſter; ut, Noſter, ſit ironia; ut etiam ep.* 19. *Noſter Publius mihi minitatur. ep.* 22. *Pulchellum noſtrum facillime teneremus.* Βοώπιδος, *Clodiæ. ep.* 9. Conſanguineus] *frater P. Clodius.* Denuntiat] *periculum nobis. ep.* 20. Declarato illo,] *poſtquam Clodius deſignatus fuerit tribunus pl. & ante quàm ineat magiſtratum. ep.* 22.

EPISTOLA XXIIII.

Noſter index,] *qui nobis olim Catilinæ ſocios indicauit. Dio, Suetonius.* Cæſari] *conſuli, præmia promittenti. Suetonius, Appianus, in Vatinium.* Curio filius] *acerrimus Cæſaris, & illarum partium inimicus. ep.* 18. Negabat] *eo conſilio, ut, cum negaret, quod omnibus notiſſimum erat, ſuſpicionem crearet*

in

in Curionem. Reſtitiſſe] *colloquiendi cauſſa*. Fidem publicam] *ut ipſi daretur impunitas, ſi alios indicaſſet*. Paullus] L. *Aemilius Paullus, qui Macedoniam quæſtor obtinebat. in Vatinium. poſtea conſul fuit cum C. Marcello*. Initio] *cum Romæ eſſet, non dum in Macedoniam profectus*. Cn. Cæpio hic Brutus] M. *Iunius Brutus, Seruiliæ filius, qui poſtea Cæſarem interfecit, adoptatum ab auunculo Seruilio Cæpione, de quo Plutarchus in Vticenſi, credendum eſt; ut ex adoptionum inſtituto Seruilius Cæpio Iunianus Brutus appellaretur, ab adoptante enim prænomen, nomen, cognomen accipiebat is, qui adoptabatur. ſed de Cæpionis, Seruiliæ fratris, prænomine Plutarchus nihil. ex Philipp. x. Quinctum fuiſſe apparet, cuius in extremo de Q. Cæpione hoc Bruto ſæpe iterata mentio. quod antiquus nummus, qui eſt apud me, confirmat, ita circumſcriptus, Q. Cæpio Brutus procos. ut hic quoque uideatur legendum, Q. Cæpio, non, ut legitur, Cn. Cæpio. nam quod in quibuſdam libris eſt, Cn. Cæpio & Brutus, ut duo ſignificentur, Cæpio, & Brutus; id ut perſpicue falſum reijciatur: cum, unum ſignificari Seruiliæ filium, aperte indicet, quod his uerbis infra ſcriptum eſt: Cæpionem de oratione ſua ſuſtulit, quẽ in ſenatu acerrime nominarat: ut appareret, noctem, & nocturnam deprecationem interceßiſſe. Hic Brutus: ad differentiam; quòd alij eſſent Cæpiones eodem prænomine*. Lentulus] L. *Lentulus conſularis candidatus. ex oratione in Vatinium. fuit autem non ſolum flaminis filius, uerum etiam flamen ipſe: quod eadem indicat oratio*. Conſcio patre] L. *Lentulo flamine Martiale. de*

aruſpicum reſp. ep. 14. lib. 15. Flamines autem, ſtante rep. tredecim fuere, Dialis, Martialis, Quirinalis, Volcanalis, Volturnalis, Palatualis, Furinalis, Floralis, Falacer, Pomonalis, Carmentalis, Portumnalis, Perſillus Virbialis. additi poſtea duo ſunt C. Cæſaris, & Auguſti: de quibus omnibus Varro, Cicero, Feſtus, marmorea monumenta. Cum gladiatoribus Gabinii] *non dubito, quin abundet particula, Cum: ut tempus ſignificetur, quo Gabinius gladiatores populo dedit, opinor, ut eo munere gratioſior eſſet in petitione conſulatus. nam petebat hoc anno, & deſignatus eſt cum L. Piſone. tempus autem id ſignificari, eo certius eſt, quia ſequitur proxime; In eo principem Paullum fuiſſe, quem conſtabat eo tempore in Macedonia fuiſſe. Omitto alia non dubia argumenta, ut hoc: non debuiſſe Vettium inter conſcios facinoris admiſcere Gabinij gladiatores, ne gladiatorum dominus Gabinius, qui erat Cæſarianæ partis amiciſſimus, in ſuſpicionem adduceretur. Et, ut opinio mea fert, gladiatores Gabinij fuere, de quibus ep. 19. Gladiatoribus quà dominus, quà aduocati ſibilis conſciſſi.* Cum telo fuiſſe] *quod lex uetabat. itaque P. Cornificius in ſenatu, ut inuidiam Miloni faceret, ferrum dixerat eum habere intra tunicam ad femur alligatum. Pedianus.* Id eſſe actum] *ita rem eſſe compoſitam a Cæſare, & Vettio.* Catulum] *quem adoleſcens ætate prouectum pontificatu deiecerat. Suetonius, Plutarchus.* Iuſſerat dicere] *cum eum de refectione Capitolij ad diſquiſitionem populi uocauit. Suetonius in Iulio.* Produxit] *nam priuato non licuiſſet de ſuperiore loco dicere, & concionem*

nem habere, niſi a magiſtratu concederetur. ep. 1. & 2. lib. 4. Adſpirare non liceret] domi enim ſe tenebat armorum metu. Non dixit, Accedere, ſed Adſpirare quod minus eſt. Voluit] non Vettius, ſed Cæſar. De rep.] quid hæc ad remp.? poſſunt ſane & ad rempub. traduci, ſed ita, ut non ſponte ſequi uideantur. malim legere, De re. Cæpionem] M. Brutum. Nocturnam deprecationem] Seruiliæ, Bruti matris; quam Cæſar amauit. huius apud Cæſarem preces ſignificat, ut filius eius Cæpio Brutus de oratione Vettij tolleretur. Lucullum] L. Lucullum. In oratione in Vat. & cum, Lucullus, dicitur, ſine prænomine; de Lucio, nō de Marco eius fratre, κατ' ἐξοχὴν intelligendum. In P. Clodium] cum accuſatus eſt crimine pollutarum religionum. ep. 10. l. 1. Illum, qui] hoc addit, ut diſtinguat, nam erat alter C. Fannius, hoc anno tribunus pl. ut in oratione pro Sextio, & in Vatinium. L. Domitium] Ahenobarbum, qui conſul fuit cum Ap. Claudio. Vicinum conſulis] uicinus erat Cicero Cæſaris conſulis, quòd ipſe in Palatio, Cæſar autem in Sacra uia habitabat, quæ ſecundum radices Palatij a Carinis in Capitolium tendebat. ep. 4. Suetonius. Ahalam Seruilium] qui ſua manu Q. Melium, regnum appetentem, occiderat. Liuius. Brutum] qui reges exegerat. nota hiſtoria. Reperiri] qui occiderent ciues Melio ſimiles, aut nouos Tarquinios expellerent. A Vatinio,] qui cum Vettio, præſente populo Romano, collocutus, inculcauit, ut Piſonem, & Laterenſem nominaret. In oratione in Vat. Craſſum Diuitem] M.

Craſſum, qui a Parthis occiſus eſt: de quo ep. 13. De ui,] *lege Plotia: quia conſeſſus eſſet ſe cum telo fuiſſe. fam, l.* 8. *ep.* 8. *& pro Milone, & Salluſtius in Catil.* Iudicium poſtulaturus.] *iudicium populi. erat tribunos.pl. appellaturus. ſic aduerſus Lucullũ prætorem C. Antonius tribunos appellauit, Damio aduerſus Flauium. Pedianus.* Iudicia fore uidebantur] *fore uidebam, ut multi rei fierent, ex indicio Vettij.* Qui nihil contemnere] *ideo non pertimeſcimus, quia cauemus omnia. iudicium autem impendebat Ciceroni & ex indicio Vettij, & mox a P. Clodio de necatis ciuibus Romanis.* Timueramus] *Plutarchus hæc: Cum ſenatores in curiam pauci conuenirent, Conſidius Cæſari cauſſam dixit eſſe, quia milites illius arma timerent. cui Cæſar: cur tu quoque ob eandem cauſſam non domi te contines? quia, Conſidius, ſenectus me facit intrepidum.* Diſcuſſerat] *aliis metu ſilentibus, Cæſari cõſuli declarauerat.* Quam quotidie timere potueramus] *hoc Vettij indicio patefactum eſt, cædem quotidie nobis fuiſſe timendam ab ijs, qui rerum potiuntur. quorum uidemus quàm ſcelerata conſilia ſint, cum perniciem bonis uiris quacunque ratione machinentur. Non timebamus, cum indicia non extarent, ſed timere quotidie potueramus, ut nobis inſcientibus impendentem.* Catulo,] *Catulus anno proximo perierat, Afranio & Metello coſ. ut ep.* 19. *placeret igitur, Lucullo, cui negotium impendere uidebatur e Vettij nominatione: aut, Catone, qui hoc anno, id eſt Cæſare conſule, magnis contumeliis affectus eſt. ſed antiqui libri, Catulo: mendoſe: neque enim ad mortuum huius temporis miſeriæ*

miſeriæ pertinent. Cum ſplendore uitæ, tum hoc tempore.] *cur infortunati? quia floruimus aliquando dignitate, nunc prorſus iacemus.* Moratus eſt] *placeret,* Inodoratus*: quia, cum, Pompeio aut Cæſari credere, periculoſum uideret, eorum animos noſſe, magni putabat ad ſuas rationes intereſſe, propter inſequentis anni impendentem a Clodio tempeſtatem. ſubſcribere uidetur ſententiæ noſtræ, quod ſcriptum eſt ep. 16.* Velim e *Theophane expiſcere, quonam in me animo ſit* Arabarches. *& ep. 22.* Per βοώπιδα *intelligere poteris, qua fide ab illis agatur.* Et, Inodorari ἐλικτὰ, *proprie. nam odorari dicitur de rebus occultis, quæ minime iudicantur oculorum ſenſu. ut lib. 2. de oratore,* Odorari, quid *ſentiant iudices. hic lib.* VI. *ep.* 4. Ego μυστικώτερον *ad te ſcribam: tu ſagacius odorabere. & libro* XIIII. Odorare Antonij διάθεσιν. *Neque uero particula,* In, *præpoſita priorem ſignificationem ut contraria tollit, ſed facit quod in uerbo audio: ut, cum dicimus,* Inaudire, *ſignificamus, id audire, quod occulte agatur. item,* Inodorari, *indagare quod in occulto latet. ſi,* Moratus, *retinemus, erit, tardauit, repreſſit. ſed fides mihi non fit,* Varronis *auctoritatem fuiſſe tantam, ut morari potuerit conſilia* Pompeij*: elicere quidem, aut odorari, pro familiaritate potuit.*

EPISTOLA XXV.

Ελικτὰ, καὶ οὐδὲν] *ſenarij apud* Euripidem*, quos* Andromache*,* Menelao *irata, in Spartanos communiter iacit.*

ὦ πᾶσιν ἀνθρώποισιν ἔχθιστοι βροτῶν
σπάρτης ἔνοικοι, δόλια βουλεύματα,

ψευδῶν

ψευδῶν ἄνακτες μηχανορράφοι κακῶν,
ἑλικτὰ, κ' οὐδὲν ὑγιὲς, ἀλλὰ πάντα περιξ
φρονοῦντες, ἀδίκως εὐτυχεῖτ' ἀν' ἑλλάδα.

Spartanis igitur ſimiles Pompeius, & Cæſar, Ἑλικτὰ, καὶ οὐδὲν ὑγιὲς φρονοῦντες. De Flacci prætura] *Cicerone conſule prætores* L. *Valerius Flaccus,* C. *Pontinius Vulturtium, unum ex Catilinæ ſociis, & legatos Allobrogum, in tranſitu pontis Miluij exceptos, comprehenderunt.* Quorum opera,] *quorum opera ita afflicta reſp. eſt, ut deſperetur.* Muniti] *contra impetus* P. *Clodij, tribuni pl. deſignati.*

IN LIBRVM III. EPISTOLARVM CICERONIS AD ATTICVM,

Pauli Manutii commentarius.

EX EPISTOLA I.

CVm antea] *ut aliquid de ordine dicatur, primam huius libri epiſtolam opinor eſſe oportere, quæ nunc tertia eſt; ſecundam, quæ ſecunda; tertiam, quæ quarta; quartam, quæ prima; quinctam, quæ quincta item eſt: ut in eius fine ita legatur,* III. *idus Apr. Thurij. Vibone enim puto iter fuiſſe Thurium, inde Tarentum, inde Brundiſium.* Rogationem] *Clodiam; ut mihi intra quadringenta millia ne liceat eſſe. epiſt. 4.* Quamprimum] *ante quàm ex Italia proficiſcar.* Facilius potes] *hoc dicit: Cum Clodij rogatio permittat, ultra quadringenta millia ut ubiuis eſſe poßim; ſequitur, ut mihi in Macedonia liceat eſſe. quo facilius, ante quàm ex Italia proficiſcar, conſequi me potes. non enim eſt, cur profectionem maturem: ſiquidem, quam mihi ad diſcedendum diem rogatio conſtituit, ante eam diem, uel nulla celeritate adhibita, ultra quadringenta millia licebit peruenire. quòd ſi longius ire, ultraq; quadringenta millia iuberet: difficilius conſequi me poſſes. nam mihi eſſet properandi maior impoſita neceſſitas.*

EPIST.

EPISTOLA II.

In fundo Sicæ,] *ad Vibonem: ex Beſſarionis libro legi etiam poteſt, In fundum: qua figura in Diuinatione dixit, Exteris nationibus, quæ in amicitiam populi R. ditionemq; eſſent. & in Verrem libro* VII. *Qui illam partem urbis tenerent, in eorum poteſtatem portum futurum intelligebant. quod Gellius notauit libro* I. *cap.* VII. *Idq; recentiores etiam uiderunt.* Præſertim non dum] *præſertim quòd, rogatio Clodia cum non dum ſit correcta, nihil eſt quod me extrudat.* Correcta] *audierat Cicero ſuſtineri a Clodio rogationis promulgationem, quòd in ea quiddam ante uellet corrigere.* ep. 4. Si te haberem,] *tuo enim comitatu atque præſidio fretus, auderem Brundiſium petere. Se iter habere, Beſſarionis liber.* Brundiſium referre:] *quò iter diſcedens intenderam.* Autronium] P. *Autronium, unum ex coniuratis, qui in illis partibus exſulabat, Ciceroni infenſus uindici coniurationis. pro Sylla.* Ad nos] *in fundum Sicæ.* Totius rei] *itineris mei.* ep. 3. Tota calamitas] *in qua inſunt, præter mea damna, eæ moleſtiæ, quas ex moleſtiis meorum capio: ut nunc, cum te uideo mea cauſſa tam moleſtum iter ſuſcipere.* Naryci Locridis] *de oppido Narycæ Suidas. ut uel, Narycij, uel Narycæ, legendum uideatur.* Locridis] *in ora Locrorum.*

EPISTOLA III.

Cum tibi agam gratias,] *agam enim, ſi quando meam dignitatem recuperabo: qua ſpe me uiuere coegiſti.* Equidem me pænitet.] *coniungitur, Equidem*

dem, & cum prima, & cum ſecunda, & cum tertia perſona, & cum una, & cum pluribus. exempla notauimus in oratione pro Sextio, lib. III. *de fin. & apud Perſium poetam.* Multis de cauſſis] *duas poſuit in proxima ſuperiore epiſtola.*

EPISTOLA IIII.

Confectum.] *placet, Correctum: ut in epiſtola, quæ ante proximam legitur. cogitaui ſic, natum errorem e uicinitate; quòd ueteres, Conrectum, ſcribebant.* Illò] *ultra quadringenta millia. Petieram Vibonem eo conſilio, ut uel in Siciliam traijcerem, uel Melitam adnauigarem: poſtea, rogatione lecta, intellexi, ſi peterem Siciliam, progredi ultra quadringenta millia ante rogationis diem non poſſe; de Melita uero non eſſe cogitandum; ſiquidem ultra quadringenta millia non eſſet. iter igitur pedibus Brundiſium uerſus contuli, ut inde in Macedoniã nauigarem, quæ eſſet ultra quadringenta millia. in epiſtola ad Terentiam, Brundiſio inquit, profecti ſumus ad* V. *kal. Maii per Macedoniam Cyzicum petebamus.* Periret] *ne pœnam ſubiret, quam Clodius irrogabat ei, qui Ciceronem intra quadringenta millia tecto recepiſſet. pro domo ſua.* Si modo recipiemur.] *nam niſi recipior, iter, mihi erit maturandum: ita me conſequi, nullo modo poteris.*

EPISTOLA V.

Gratias agit.] *non opes meas, aut bonores, quæ mihi nunc inimici ademerunt, ſed me ipſum, qui idem ſum.* Thurii] *Thurium oppidum Plinius libro* III. *cap.* XI. *inter duos amnes Crathin, & Sybarim conſtituit. Beſſarionis liber, Thauri.*

EPISTOLA VI.

In Epiro] *in qua poſſeßiones tuæ ſunt.* Conſiſteremus] *erat enim Epirus ultra quadringenta millia. ſupra.*

EPISTOLA. VII.

Ad kal. Maias] *Beſſarionis antiquus liber,* Ad XIIII. kal. Maias: *& recte: ut Brundiſii fuerit tredecim dies. datæ enim litteræ ſunt pridie kal. Maias, cum Brundiſio proficiſceretur. in epiſtola ad Terentiam, Nos, inquit, Brundiſii apud M. Lenium Flaccum dies* XIII. *fuimus. Et quia proximam ſuperiorem epiſtolam, Tarenti datam, poſt hanc ſcriptam eſſe perſpicuum eſt: ideo datam ſuſpicor non* XIII. *Kal. Maias, ut eſt in impreſſis, ſed kalendis Maij, cum iam in Aſiam iter inſtituiſſet.* Poſt diem tertium eius diei] *tertio die poſt, quàm priores acceperam. antiqua figura, ut pridie eius diei, poſtridie eius diei, poſt diem tertium, & poſt diem quartum eius diei.* Apud te] *domi tuæ, quam habes Buthroti. uel potius in fundis; cum inferat, Iſta ſolitudo, quæ in urbe Buthroto non fuiſſet.* Si liceret ibi omne tempus cons.] *non licet autem cum propter Autronium, & ceteros exſules, mihi infenſos, qui ab Epiro tantum quatriduo diſtant; tum quia uereor, ne Clodius, et qui me eiecerunt, interpretentur, Epirum non ſatis abeſſe ab Italia. diuerti autem in Epirum paucorum dierum cauſſa quid attinet? recta igitur in Aſiam.* Sine te.] *nam tecum in Epiro tua libenter eſſem: ſine te autem cur?* Nam caſtellum, &c.] *ſcripſerat, opinor, Atticus, niſi uellet in ſuis fundis, quia minus tuto uideretur,*

tur, poſſe eum non longe eſſe caſtello munito. neque enim de Buthroto *accipiendum puto: quæ fuit urbs, non caſtellum.* Tranſeunti] *nam habitare uides me non poſſe.* Noſtri hoſtes] *Autronius, & ceteri exſules. ep. 2. & 8.* Illud quoque oppidum] *quòd ſi hoc de Athenis interpretarentur, multo magis de* Buthroto: *quod oppidum* Italiæ *propius adiacet, quàm* Athenæ. Noſtri conſilii] *qui ceſſerim inimicis; cum potius cadere fortiter debuerim. fam. l. 14. ep. 2.* Spes] *reditus. &, ut miſeri, aduerſa timet omnia.* Inuidorum] Hortenſium *maxime deſignat: a quo ſe dicit ſceleratiſſime inſidioſiſſimeq́; tractatum, in epiſtola ad fratrem lib. 1.* Tempus honeſtiſſimum] *mihi, cum inimicis pro mea dignitate pugnanti, ſi contigiſſet ut caderem glorioſum fuiſſet. nunc exſul præclaræ mortis occaſionem ſperare amplius non poſſum: finiendi tamen doloris poteſtas adempta non eſt: idq́; potius mihi uideo eſſe cogitandum, quàm ut ullam medicinam faciam. Videtur de morte uoluntaria cogitare.* Mutandarum rerum.] *mutato autem reip. ſtatu, meæ quoque res, quæ nunc perditæ iacent, commutabuntur.* Nihilo minus,] *quanquam ex* Italia *proficiſcor.* Accedemus] *paruis itineribus. nam in acceſſu tarditas eſt.* Candauiam] *montem* Illyrici, *qui* Macedoniam Illyricumq́; *diſterminat.* Strabo, Plinius. Dubitationem] *quia non affirmauit, in* Epirum *iter habiturum: ſed dixit, Aut accedemus in* Epirum, *aut per* Candauiam *tarde ibimus.* De fratre] *ex* Aſia *Romam proficiſcente: cuius itineris ratio meum iter gubernabit.* Nec quo modo ui-

ſurus] *afflictum dolore miſeriarum mearum.* Vbi diſmiſſurus] *dolor enim, & luctus alterum ab altero diuelli uix patietur.* Id] *congreſſus, & dimiſsio.*

EPISTOLA VIII.

Inimicorum,] *de Autronio, & ceteris loquitur. ep. 2 & 7.* Haberet, cum inde proficiſceremur.] *ſi in Epirum iuiſſem, inde proficiſcens per loca difficilia iter habuiſſem. montibus enim Epirus a Macedonia diſcluditur.* Pedibus] *terreſtre iter ſignificari notum eſt.* Iſtic quid agatur,] *timebat, ne quis accuſaret repetundarum Quinctum fratrem, ex prouincia redeuntem. ep. 9. & 16.* Vt acrius poſtularet:] *accuſaret fratrem. accuſatorem Atticus in epiſtola ſua nominarat, Cicero nomen omittit.* Nauigatio] *fratris.* Reliqua] *quæ fratri meo ab inimicis noſtris uidentur impendere.* Hoc metu] *ne frater poſtuletur.* Ad me conſolandum] *ſpes enim mei reditus in mutatione rerum ſita eſt. epiſt. 7.* Tigrane neglecto] *cum Pompeius Tigranem ſibi a Clodio ereptum neglexerit, ſublata ſpes omnis eſt mutandarum rerum. ego autem graues inter eos contentiones fore ſperaueram. ſubſcribamus quæ Pedianus in Miloniana: Pompeius, inquit, poſt triumphum Mithridaticum Tigranis filium in cathenis depoſuerat apud Flauium ſenatorem: qui poſtea cum eſſet prætor, eodem anno, quo tribunus pl. Clodius, petit ab eo Clodius ſuper cenam, ut Tigranem adduci iuberet, ut eum uideret: adductum collocauit in conuiuium, dein Flauio non reddidit: Tigranem dimiſit, & habuit extra cathenas, nec repetenti Pompeio reddidit:*

po

poſtea in nauem depoſuit; & , cum profugeret, tempeſtate delatus eſt Antium. *illico, ut deduceretur ad ſe,* Clodius Sex. Clodium, *de quo ſupra dixi, miſit, qui eum reduceret.* Flauius *quoque, re cognita, ad diripiendum* Tigranem *profectus eſt. ad quartum lapidem ab urbe pugna facta eſt: in qua multi ex utraque parte ceciderunt, plures tamen ex* Flauii, *inter quos &* M. Papirius, *eques* Romanus, *publicanus, familiaris* Pompeio. Flauius *ſine comite* Romam *uix perfugit.* Varroni] *qui* Pompeium *hortatur ad meam cauſſam amplectendam.* Hypſæo] *hic* Pompeij *quæſtor fuerat; eumq́; , ut et* Varro, *hortabatur, ut* Ciceronis *patrocinium ſuſciperet. cognomen eſt* Plautiæ *familiæ.* Impulſi, ac proditi] Pompeium *notat: cuius fidem ſecutus, in eam calamitatem incidit: quam uitare potuit legatione ſuſcepta. ep.* 18. 20. & 22. De fratre] *de poſtulatione.* III. kal. Iun.] *qua ratione non nulli, ut,* III. *kal.* Mai. *legendum putarent, adducti ſint, non facile poſſum intelligere. mihi contra ueritatem uidetur. id apparet ex hac ipſa epiſtola: in qua cum dixerit, ſe ueniſſe* Theſſalonicā *ad* x. Kal. Iun. *certe, ut* Theſſalonicæ III. Kal. Maij. *ſe eſſe, deinde ſubiungat, fieri non poteſt. cum hac ratione, ita firma, ut euerti non poßit, liber ſcriptus* Beſſarionis *conſentit. itaque locus iam dubitationi nullus ſupereſt: niſi ſi cui uerum ſenſum contendendi cupiditas aufert.*

EPISTOLA IX.

Ne quid abſens] *ne abſens poſtularetur. epiſt.* 8. Lictores dimitteret] *qui dimittendi fuiſſent, ſi mecum manere uoluiſſet. nam imperatori tranſitus per alie-*

nam prouinciam dabatur, morari diutius in ea cum impe=rio non licebat. Mei peccati] *peccaui enim, cum uobis uiuendi auctoribus parui; cum perire ſatius fuerit, quàm huiuſmodi miſerias ſubire.* A Pompeio nunc Hortenſium allice, & eiuſmodi uiros.] *hoc totum eſt ex Attici epiſtola; ideo ſcribendum litteris grã=diuſculis.* Non dum perſpicis?] *uis me in Pompeio, & Hortenſio ſpem ponere: non intelligis me horum inſi=dijs, & ſcelere perijſſe?* Quorum inſidiis, quorum ſcelere] *inſidijs Hortenſii, qui me ſumma ſimula=tione amoris, ſummaq́; aſsiduitate quotidiana ſceleratiſsi=me, inſidioſiſsimeq́; tractauit. ad Quinctum fratrem lib. I. Scelere Pompeij; cuius promiſsis destitutus, in has mi=ſerias incidi. ep. 22.* Non licuit] *per uos, qui mihi auctores uiuendi fuiſtis, cum ego interitum glorioſum æru=mnoſæ uitæ anteferrem. epiſt. 7.* Negotium] *metus accuſationis. ep. 15.* Vt tibi placet] *ſcripſiſti enim, ut exſpectem litteras tuas Theſſalonicæ: ſi quod forte ex actis menſis Maij beneficium afferatur. ep. 8. & 10.*

EPISTOLA X.

Spem] *ut ex tuis litteris de reditu in patriam ſpera=re poßim.* Ad te] *in tuas Epiroticas poſſeßiones.* Iſta euanuerint] *quæ nunc agitis de ſalute mea. & opinor Atticus ita ſcripſerat: Hæc ſi euanuerint, aliud aliquid ui=debimus.* Iſtorum:] *qui me eiecerunt. erat diſcor=dia maxime inter Clodium, & Pompeium, ut de Tigra=ne, alijsq́; rebus. epiſt. 8. & Dio libro 38.* In tam bona cauſſa,] *qui patriam a coniuratorum ſcelere li=beraſſem.* Ne uiderem;] *ex Aſia Romam redeun=tem.*

tem. epiſt. 9. Luctum] *ex mea calamitate.* Intra parietes meos] *ab ijs, qui me quotidiana aßiduitate inſidioſißime tractarunt, ut Hortenſius, ut Arrius. ad Q. fratrem lib. 1.* Viuus amitterem?] *pugnare, inquit, debui, ut hæc aut retinerem, aut cum uita ſimul amitterem.*

EPISTOLA XI.

Quæ litteræ,] *quibus ſcripſeras bene ſperandum.* Rumoribus] *hoc eſt quod dixit, Nuntij non optimis auctoribus.* Ad te] *in Epirum tuam.* Vt ego] *ut, pro quàm, dixit, ſicuti ſupra de Pompeio, Vt ille tum humilis, ut demiſſus erat. eſt autem hic eo uenuſtior ſententia, quo minus aperta. Cum me, inquit, obiurgas, quia meo caſu nimis excrucier; facis, ut neque me uidearis amare, neque dolere dolorem meum: quem tamen ita affectum mea ærumna eſſe arbitror, ut te ipſum conſolari nemo poßit. in hoc, inquam, tuum amorem, & dolorem non agnoſco. qui enim amat, æque dolet: & qui æque dolet, non obiurgat.*

EPISTOLA XII.

Per ſenatum;] *nam per populum minus ſperandum uidebatur, Clodio tribuno.* Idemque] *qui me ſperare uis per ſenatum, idem ſcribis caput proponi rogationis Clodianæ. quo capite cautum erat, ne quis referret ad ſenatum de Cicerone reſtituendo: ut epiſt. 15.* Secundum comitia] *habitis comitijs. ep. 19.* Eodem tribuno pl.] *Clodio tribuno, qui noſtram cauſſam, ut ſolet, acriter oppugnabit. quanquam non fuit Clodius iterum tribunus pl.* Conſule deſignato] *Metello Nepo-*

te. *Videbat ſcilicet Cicero futurum ut conſul Metellus deſignaretur.* Oratione prolata.] *non puto ſignificari orationem in Metellum Nepotem ſcriptam, ſed potius in C. Curionem. nam cum Metello pluribus uerbis Cicero concertauit, ut in epiſt. 2. lib. 5. fam. at hic ſe nunquam uno uerbo concertaſſe dicit. de Curione autem epiſt. 15. his uerbis: ſed quid Curio? an illam orationem non legit? quæ unde ſit prolata, neſcio.* Sanari,] *ſi ullam ſpem uides mei reſtituendi.* Sin plane perii] *ſi uides reditum meum deſperari, de oratione prolata minus laboro.* Iaceo] *non dixit, Sum, ſed, Iaceo, uerbo uſus ad mærorem indicandum accommodato.* Cogitatione] *ita ſum animo perturbato, nihil ut non modo loqui, ſed ne cogitare quidem poßim.* Sidona:] *locum hoc nomine prope Theſſalonicam non uideo fuiſſe. cumq; iam de mendo ſuſpicarer, confirmatus ſum in ſententia, poſteaquam Beſſarionis librum inſpexi: cuius ſcriptura hæc eſt:* Venire ſi domitam, *ut intelligo. in Macedonia prouincia Plinius oppidum enumerat Scydra: ut fortaſſe, (neque enim affirmo, cum antiqui libri ueritatis lumen obſcurent) pro Sidona rectius legi poßit, Scydra. aut, ſecutus Beſſarionis librum, tribue locum coniecturæ, ut, ſublata mendi labe, ita legas:* Vt ad me uenires: *idem tamen intelligo, te &c.*

EPISTOLA XIII.

Temporis non longinqui] *meq; ex tuis litteris aliquid ſperaſſe, quod tamen non diuturnum fuit, moleſte feram.* Motum] *diſcordiam iſtorum. ep. 10.*

EPISTOLA XIIII.

Agi de nobis] *in ſenatu.* Remorari] *non*

quòd

quòd ipſe uideres quidquam mihi eſſe ſperandum, ſed, ut me a deſperatione retraheres, ita ſcribebas: & cum omnes a me ſpes abirent, eas tu ijs epiſtolis remorabare. Noſtris multis peccatis] *qui inuidis credidimus, & legationem a Cæſare delatam, qua uitari potuit hæc ærumna, nimis imprudenter repudiauimus: cum tantis miſerijs uel mors fuerit anteponenda: cuius oppetendæ tempus honeſtiſsimum prætermiſimus. ep. 7.* Caſus] *fateor enim, ea peccata non iam ulla prudentia poſſe corrigi: ſpei fortaſſe aliquid eſt in fortuna poſitum.* Viæ celebritatem] *qua frequentes Roma Theſſalonicam proficiſcuntur, qui litteras a uobis creberrimas afferre poſſent.* A Plancio] *apud quem Cicero erat, quæſtorem in Macedonia. ep. 22.* Minime appoſito] *amo enim in hoc luctu ſolitudinem, odi celebritatem.* Vniuerſi] *omnes, quotquot iſtinc ueniebant. uniuerſum eſt enim, quod nihil excipit.* Nihil eſſe neceſſe] *cum de mea ſalute ſpei nihil eſſe uideretur.* Si aliquid] *quid ſi, Niſi aliquid? hoc ſenſu: niſi aliquid audiero, cur ſperandum ſit. epiſt. 15.* A comitiis] *quod actum ſit poſt comitia. hic autem expectabo, dum audiam.* In Aſiam] *ut aliquo loco conſidamus appoſito ad tolerandam in hoc luctu calamitatem. nam hic me celebritas offendit. In oratione tamen pro Plancio, in Aſiam non iuiſſe, legimus. Cum ad me, inquit, L. Tubero, meus neceſſarius, ex Aſia ueniſſet, easq; inſidias, quas mihi paratas ab exſulibus coniuratis audierat, animo amiciſsimo contuliſſet; in Aſiam me ire Plancius, propter eius prouinciæ metum, non eſt paſſus.*

EPISTOLA XV.

Varrone] *diximus ſupra, Varronem Pompeij familiariſsimum fuiſſe. epiſt. 25. lib. 2.* De uoluntate Pompeii] *Pompeium noſtram cauſſam ſuſcepturum. epiſt. 18. lib. 3.* Scindam] *augeam. a uulneribus translatio, quæ ſciſſa recrudeſcunt.* Meis uulneribus] *quod paullo ante dixit, Ne ſcindam ipſe dolorem meum.* Simulationem aliorum,] *notat maxime Hortenſium, & Arrium: quorum promiſsis deſtitutus, in eam calamitatem inciderat. lib. 1. ad fratrem.* Nihil puto ſincere] *ita credendum de inimici liberto.* Illam orationem] *in ipſum. epiſt. 12. placet autem, ut de Curione patre potius accipiatur, quàm de filio; utpote cuius ſententiam, auctoritatemq; in ſenatu pluris Cicero deberet æſtimare. Præterea, cum loquitur Cicero de filio, ſemper aliquid apponit, ut cum dicit, Curio adoleſcens, ep. 8. & 18. lib. 2. Curio meus, epiſt. 12. lib. 2. Curio filius, ep. 19. & 24. lib. 2. de patre cum loquitur nihil adſcribit, ut ep. 12. & 17. lib. 1. & 20. lib. 3. de hac oratione in Curionem ſimul & Clodium meminerunt Quinctilianus, Nonius, Rufinianus.* Axius] *ſenator, quem nominat etiam ep. 15. l. 4. & 21. lib. 5. & Fronto, Gellius lib. 7. cap. 5. alius autem fuit Axius fenerator, de quo epiſtola nona libri primi.* Quod erat] *laudauerat in ſuis litteris Atticus Curionem.* Exſpectationem Cæſaris] *habet, cur etiam a Cæſare opem exſpectemus.* Parum luxerunt,] *magna enim obſcura non ſunt. ideo in epiſtola ad Curionem clariſsima uocat, & maxima officia.* In te peccaui] *quòd officia*

ficia, & ſtudia, tibi a me debita, prætermiſi. In me enim ipſum] *qui debita non præſtiterim officia. ideo infert paullo poſt:* Id meo ſcelere prætermiſſum eſt. Deberes, ac debuiſſes] *ſi feciſſem, ut meo merito me amares. amabas enim tua uoluntate adductus, non meis officijs impulſus.* Legem de collegiis] *quattuor leges tulit Clodius in tribunatu, reip. pernicioſas; annonianam, ut frumentum populo gratis daretur; alteram, ne quis per eos dies, quibus cum populo agi liceret, de cælo ſeruaret; tertiam, de collegijs reſtituendis, nouisq; inſtituendis; quartam, ne quem cenſores in ſenatu legendo præterirent, ne ue qua ignominia afficerent, niſi qui apud eos accuſatus, & utriuſque cenſoris ſententia damnatus eſſet. hæc Pedianus in Piſonianam.. leges autem eas Cicero paſſus eſt a Clodio perferri, hac condicione, ne quid ille mox contra ſe moliretur. quā pactionem Clodius, perlatis legibus, non ſeruauit. Dio libro 38.* De collegiis] *ex quattuor legibus eam nominat, quæ maxime contra ipſum pro Clodio fuit; qui, collegiorum nomine, opes & ſeruitia in Ciceronis perniciem conſcripſerat. in orationibus.* Potuit,] *oportuit, debuit. non perfectum eſt autem, quia merita mea nulla erant. tale illud ep. 9. lib. 2. Orbis hic in rep. conuerſus eſt, citius omnino, quàm potuit.* Meo, non tuo ſcelere] *grauiter enim peccaui, & ſcelerate feci, qui multa, tibi a me debita, officia non ſum exſecutus.* Reſponſo] *cum ab eo contra Clodij iniquiſſimam legem auxilium petij. Quid autem ei reſpondit Pompeius? nihil ſe contra Cæſaris uoluntatem poſſe facere. de quo ep. 4. lib. 10.*

Turpiſsimo conſilio] *abeundi in exilium: cum potius morte occumbere deberem.* Nullo noſtro] *neque enim ita meritus unquam de te ſum, ut a te diligi deberem.* Tuo ipſius beneficio] *reſtitutum enim beneficio tuo non poteris non diligere.* De priuilegio] *ut priuilegium fieret de me reſtituendo, hoc eſt, ut, facto ſenatuſconſulto, ad populum ferretur. Priuilegium autem hoc differt a lege, quòd hæc ad multos, illud ad unum pertinet. Cicero autem abrogari malebat legem Clodij; idq́; firmius uidebatur: propterea quòd priuilegio lex illa non tollebatur: quo timendum erat, ne quis rurſus tribunus pl. exiſteret, qui lege uti uellet: poſt abrogationem autem nihil huiuſmodi timendum.* Impediret,] *cum abrogabitur lex Clodij.* Ferri] *de abroganda lege.* Senatuſconſulto] *ex quo ad populum feretur, ut priuilegium fiat de me reuocando.* Prior lex] *duas leges Clodius tulit. prior fuit contra eos, qui ciues Romanos ſine iudicio populi necaſſent, qua in lege nominatim de Cicerone ſcriptum nihil erat; itaque nihil eum lædebat: (Velleius lib. 2. & Dio 38.) altera nominatim in Ciceronem, quoniam is ciues Romanos, indicta cauſſa, condemnaſſet.* In ueſtitu mutando,] *nam ſi legem laudare noluerat, negligere ſaltem debuit. neutrum fecit; ſed, ueſtitu mutato, populum rogauit, ne legem perferri ſineret. quod ei pernicioſum fuit. populum enim offendit, cùm de antiquanda ea lege rogauit, in qua popularia multa de induſtria Clodius admiſcuerat.* Si quid ageretur] *ſi quid ageretis de ſalute mea.* Legem illam] *priorem Clodij legem.* Ne tangatis] *primum, quia nominatim*

minatim in ea contra me nihil eſt: deinde, quia, popularē legē abrogare, aut infirmare ſi uultis, populus offendetur. alterā igitur, date operam, ut abrogetis: quando & minus popularis, et nominatim contra me eſt: priorem ne tangi-te. Tute ſcripſiſti,] *is locus eſt ſupra epiſt.* 12. Ne referri, neue dici] *primum refertur, deinde dicun-tur in ſenatu ſententiæ, rogante ſenatores conſule, aut eo, qui ſenatum habet. non enim is ſemper eſt conſul: ut latius in libris noſtrarū antiquitatum.* Domitius] L. *Domi-tius Ahenobarbus, qui hoc anno præturam gerebat, ut ex Suetonij Iulio, & ex epiſtola libri* 1. *ad Q. fratrem co-gnouimus.* De re] *de me reuocando.* Omnium tribunorum pl.] *nam, ſi unus modo intercedet, ni-hil agemus.* Quo modo potero?] *non enim uidebor reſtitutus, niſi ſimul mihi domus reſtituatur. eam autem Clodius Libertati conſecrauerat.* In tuos ne a-gros] Epiroticos. ep. 10. Cyzicum] *in Aſiam, quod faciam, niſi mihi tuæ litteræ ſpem aliquam oſtende-rint. ep.* 15. & 16. Tuæ prudentiæ] *qui es paſſus me, quo tu abundas, egere conſilio, ac mihi perſuaderi, utile nobis eſſe, legem de collegiis perferri. ep.* 16. Præſidia] *amicos, ad pugnandum paratos.* Tuis tectis crederem.] *quia dixerat ſe iturum in Epi-rum.* Me ipſum] *meam enim amentiam accuſo, quòd a te tantum amari, quantum ego uellem, putaui.*

EPISTOLA XVI.

Datarum,] *quas a te, ut opinor, eo die datas, exſpecto. & kal. Sext. ſcripſiſſe Atticum putabat; quòd, cum ex ueteri conſuetudine ſenatus Kalendis haberetur,*

ſtatim

ſtatim, ſenatu dimiſſo, quid actum eſſet eo die de Cicero*nis re, ſcripturus* Atticus *uidebatur. Kalendis autem ſenatum haberi ſolitum, ſuo loco infra docebimus.* Quam cum lectæ ſunt.] *malim ſic: Quòd cum lætæ ſunt, tum id, quod attulerunt ad ſpem, infirmant. ut ſit,* Lætæ, *quia ſpem oſtenderent meliorum rerum:* Infirmant, *quia certi nihil afferrent: quorum alterum ad conſolationem, alterum ad ueritatem:*

EPISTOLA XVII.

Triſtes,] *nuntiabatur enim, reuerſum ex Aſia prouincia repetundarum accuſatum iri.* Ex antè diem non Iun.] *erat idem,* Ex nonis Iunijs: *ſed figura uſus eſt ea, qua & M. Varro in* I. *de re ruſtica.* Liuinus] *Liuineius, puto rectius. nam & antiquus* Beſſarionis *liber,* Ei ueniens, *corrupte quidem, ſed litteris tamen aliquanto propius ad noſtram correctionem accedentibus: & in antiquis nummis* Liuineius Regulorum *eſt cognomen: ut omittam, quòd fam. lib.* XIII. *ex ueteribus libris legitur,* L. Liuineius Trypho, L. Reguli libertus. *qui eſt idem, de quo nunc agimus.* M. Reguli] *in* Beſſarionis *libro ſic,* i Reguli: *ut ex antiqua nota potius uideatur legendum* L. *quàm* M. *præſertim cum & in eo loco, quem proxime ex fam. epiſt. adduximus, mentio fiat de* L. Reguli *liberto.* De C. Clodii filio] *accuſatorem fore* Q. *fratris* C. Clodij *filium, eum, qui poſtea* Milonem *accuſauit,* C. Clodio, Publij *fratre, natus. duos enim fratres habuit* P. Clodius, Appium, & Caium: *quorum* Caius *perierat. eius duo filij* Milonem *accuſarunt ob necem* P. Clodij, *qui* Ap. Claudij *ambo appellabantur.*

pellabantur. *Pedianus*. Sextii] P. *Sextij, tribuni pl. deſignati, pro quo extat oratio*. Non tam exploratas a timore] *quæ me non tam timore liberarent, quàm* Liuineij *ſermo*. *&*, Timore, *de fratre*. In meo infinito mærore] *præter eum mærorem, quem ex mea calamitate ſuſcipio, eſt quod me de fratre ſolicitet: ne ſcilicet ab inimicis noſtris poſtuletur*. Appii quæſtio eſt.] *eo magis timebat, ne* Q. *frater repetundarum accuſaretur, quòd* Appius, P. *Clodij frater, anno inſequenti prætor ei quæſtioni præfuturus erat. tum autem prætor erat deſignatus. ſed antequam magiſtratum prætores inirent, ſortiebātur, quo quiſque de crimine quæreret, quiq; inter ciues, quiq; inter peregrinos ius diceret. Caualcantis tamen liber, Spectio: ego ſequor Beſſarionis, in quo, Quæſtio, ſcriptum eſt*. Diiudicabitur,] *reſtituar, nec ne*. Ad te] *in tuos agros, in Epirum, ſi ſpes erit. ep.* 16. *&* 19. Circum hæc loca] *Theſſalonicæ adhuc erat*. Suſtineri] *ſuſtentari, defendi, foueri. ep.* XI. Aut horter] *ut me, fratremq; meum tuearis: quod tua ſponte facis*. Caue,] *Scribe, inquit, omnia, ut erunt, & diligenter, & uere: ac noli putare fore mihi aut moleſtam diligentiam tuam, aut acerbam ueritatem. Videtur autem alterum uerbum deſiderari: ut legatur, caue ſuſpiceris, aut, caue timeas*.

EPISTOLA XVIII.

Auctorem] *qui referret in ſenatu, contempto Clodiæ legis capite; quo cautum erat, ne referri, ne ue dici liceret. Malim, Actorem, id eſt, qui ageret in ſena-*

tu. non enim, qui agit, auctor latine, & proprie dicitur, ſed qui hortatur, ut agatur. dixit etiam ſupra, Pompeium ſtatuiſſe, ut, abſolutis comitijs, ageretur in ſenatu de Cicerone. ep. 13. & 14. Eſt aliquid in ſpe?] *ſpei aliquid eſt?* Secundum comitia] *habitis comitijs, de me in ſenatu actum iri. ep. 13. & 14.*

EPISTOLA XIX

In Aſiam] *ſcripſerat enim Cyzicum ſe iturum. ep. 15. & 16.* Nouis magiſtratibus] *tribuni pl. magiſtratum inibant IV. id. Dec. conſules et prætores kalendis Ian.* Nouis] *deſignatis.* Ad ſalutem] *in patriam.* Ex tuo portu] *non accipio μεταφορικῶς dictum, ſed re uera ex portu: ut ſit: ex quouis portu libenter ad ſalutem, ex tuo libentiſſime proficiſcar. Ex tuo autem, ex quo tu ſoluis, cum in Italiam a tuis poſſeſſionibus redis.* Age, quoquo modo cœptum eſt,] *innuit, non fuiſſe cauſſam cur ſperaret. & ait: quoniã ſperare cœpi, quanquã ſtulte, nullaq; de cauſſa, tamen parebo fratri meo, mihi ipſe ne deſim, obſecranti. Age: cum dixiſſet, cœptum eſt, adſcripturus aliquid fuit ad ſe reprehendendum, qui ſperare cœpiſſet; deinde id omiſit, & intulit, Age, quoquo modo cœptum eſt: hoc eſt, quanquã non ſapienter cœpi, nec cauſſa ſit cur perſeuerem, perſeuerabo tamen, nec deſerã &c.* Sextii,] *tribuni pl. deſignati: qui ſe promiſerat laturum eſſe ad populum de Cicerone reſtituendo.* Aut, quod ſcripſi ſupra.] *aut nuſquam facilius hanc miſerrimam uitam uel ſuſtentabo, uel, quod melius eſt, abiecero.* Conſiliariis] *Pompeio, Hortenſio, Arrio.* Poteſt eſſe saluus,] *frater ſeruari poteſt; ego prorſus*

ſus perij. Si putas] *ſi ſperas de reditu meo.*

EPISTOLA XX.

Q. Cæcilio Q. F. Pomponiano Attico.] T. *Pomponio Attico, qui a Q. Cæcilio, auunculo ſuo, teſtamento adoptatus, hereſq; factus, Q. Cæcilius* Q. F. *Pomponianus Atticus appellabatur, uetere prænomine omiſſo, nomine ita conſeruato, ut in anus deſineret, cognomine eodem: ex uſitata adoptionum formula. ut in Varronis libro* 2. *de re ruſtica, ubi legitur, Atticus, qui nunc* T. *Pomponius, nunc* Q. *Cæcilius, cum nomine eodem; legendum uideatur, cognomine eodem.* Ita eſſe] *coniungitur epiſtola cum tituli ſententia; ut illa ad Valerium, Cur enim tibi, libro* I. *ſam.* & *ad* Tironem, *Quid igitur, non ſic oportet? lib.* XVI. Officio,] & *quidem ita, ut* L. *Lucullum, cui maxime debebat, prætermiſerit. Valerius libro* VII. *cap.* IX. Si mihi] *non dicit, Cum mihi; quia incertum eſt, num id futurum ſit; ſed, Si mihi, dubitanter.* Hoc uerbo] *tale illud ep.* 7. *lib.* 9. *Bonis uiris quod ais probari quæ adhuc fecerimus; ualde gaudeo; ſi eſt nunc ullus gaudendi locus.* Per fortunas] *genus obteſtationis, quod uſurpamus in re miſera, nec unquam ſine dolore. Per fortunas miſeras noſtras, uide, ne puerum perditum perdamus: in epiſtola ad* Terentiam. *Per fortunas tuas, dixit Cœlius, per liberos Cicero te oro, & obſecro, ne quid grauius de ſalute, & incolumitate tua conſulas. Deníque ex antiquorum libris omnia undique colligantur exempla: nullum erit, dolorem quod non indicet.* Diemque natalem reditus mei] *natalem appellat*

lat reditus diem, quòd, eum ſi uideret, iterum naſci uideretur. Maxime tamen &c.] *cum nobis ſumma ſpes reditus oſtendatur, ſummaq́; in exſpectatione res ſit; maxime tamen cogitabamus in* Epirum *tuã deuiam proficiſci, locum eligendum de exſilio cogitanti, bene autem ſperanti prorſus omittendum. aptior enim multo ad fouendam ſpem, & ad reditum parandum* Theſſalonica, *quàm* Epirus. *itaque, cum amici ſcribant me cito in patriam rediturum, putaui commodius rei exitum* Theſſalonicæ *exſpectare.* De domo,] *cum* Cicero *ita ſcripſiſſet,* Quid de domo? poterit ne reſtitui? aut, ſi non poterit, egomet quo modo potero? *reſcripſit* Atticus *his fere uerbis:* Nunc, ut domus tibi reſtituatur, laborandum non eſt: reſtituatur modo ſalus; in qua ſunt omnia. *epiſt.* 15. Curionis oratione,] *quia* Clodius Ciceronis *domum* Libertati *conſecrauerat, ideo* Atticus *cum* Curione, *qui pontifex erat, ſermonem habuerat de domo liberanda.* Tanta hereditate] *ex qua accepit circiter centies* HS. Nepos *in uita.* Omni occupatione] *magnæ enim exiſtunt occupatioues ex magnis hereditatibus.* Atticus, *quod ad eam hereditatem attineret, omnia ſcripſerat explicata, nullam ſibi iam occupationem ſupereſſe.* Secus a me erga te com miſſum, aut prætermiſſum] *reſponderat* Atticus *ad id, quod* Cicero *ſcripſerat,* Mea officia & ſtudia parum antea luxerunt, *ep.* 15. Excelſior] *in hoc uidelicet, quòd, cum ego multa in te officia a me ſciam eſſe prætermiſſa, omnia tamen ipſe pro mea ſalute ita nunc exſequeris, quaſi ego nihil prætermiſerim, aut*

ſecus

ſecus erga te commiſerim. Rogatio Sextii] *Sextius tribunus pl. deſignatus rogationem ſcripſerat de Cicerone reſtituendo, quam deinde in magiſtratu ferret. eam rogationem Atticus ad Ciceronem miſerat.* Neque dignitatis] *cum de me nominatim non ferat.*

EPISTOLA XXI.

Ipſi,] *integri: locutio antiquis ſcriptoribus uſitata. Ego, inquit in epiſtola ad Cœlium, cum Athenis decem ipſos dies fuiſſem.* Quamcunque in partem,] *ſiue de mea ſalute ſpes aliqua erit, ſiue nulla. ep. 18. 22 & 24.* Quibus putabis opus eſſe,] *ſiue ad cohortandum, ſiue ad gratias agendas.* Vt des] *meo nomine, ſed a te ſcriptas.*

EPISTOLA XXII.

Piſo] *C. Piſo Frugi, Tulliolæ uir. ep. 2. l. 1.* Retinet] *Theſſalonicæ. ep. 14. & fam. ep. 1. l. 14.* Decedere] *quæſtor enim erat Plancius in Macedonia, prætore L. Appuleio. in oratione pro Plancio.* Milites] *quos L. Piſo proconſul, L. Appuleio prætori Macedoniæ ſucceſſurus, præmiſerat. ab iis autem ideo timebat, quòd ſibi Piſonem inimiciſſimum cognouerat, utpote cuius in conſulatu a Clodio pulſus eſſet.* Lentulus] *conſul deſignatus cum Metello Nepote. fam. lib. 1.* In illius poteſtate] *quia debebat Lentulo Pompeius. unde illud in epiſtola ad Lentulum, lib. 1. fam. Cui qui nolunt, ijdem tibi, quòd eum ornaſti, non ſunt amici. & eodem libro: Virum excellentem, & tibi tua præſtanti in eum liberalitate deuinctum, illa epiſtola retinuiſti.* Metello] *Nepote, conſule deſignato*

le deſignato, fratre P. Clodij. Mei ſtudioſos] *quòd eos ſemper defenderint. fam. epiſt. 3. l. 14.* Ad te] *in Epirum ſcilicet.* Cuicuimodi] *ſiue læta, ſiue triſtia ſint.*

EPISTOLA XXIII.

Menſem Ianuarium] *cuius menſis die primo Lentulus & Metellus cos. magiſtratum inituri erant, acturumq́; ſe Lentulus in ſenátu de Ciceronis re promiſerat, egitq́;. in oratione poſt reditum in ſenatu, & in aliis.* Voluntate] *a Cicerone non amplius aliena.* Tota Pompeii ratione] *qui ad conficiendum Ciceroni reditum omnia ſtudia, omnes opes inſtituerat conferre. quod re ipſa præſtitit. in orationibus.* Ab òcto] *collegis Clodij: ueteres enim tribunos pl. intelligit, ut ipſe paullo pòſt declarat.* Promulgata] *de reditu Ciceronis: quæ tamen lata non eſt, duobus reliquis tribunis intercedentibus, P. Clodio, & Aelio Ligure. pro Sextio.* Vtilitatis] *etiamſi lex lata non ſit, hæc tamen octo tribunorum promulgatio hoc attulit utilitatis, quòd mox a nouis tribunis maiore ſtudio in magiſtratu cauſſa ſuſcipietur: quippe cum intelligent, Clodianæ potentiæ neruos iam eſſe magna ex parte præciſos, quando de reditu Ciceronis promulgarint octo tribuni pl. quorum nemo magiſtratus initio, promulgante Clodio legem in Ciceronem, auſus erat intercedere. hoc utilitatis putabat Atticus eam promulgationem attuliſſe.* Cum hac lege] *quæ deſperata erat, cum interceſſiſſent duo tribuni pl. Clodius, & Aelius.* A noſtris] *rectius legeretur, A nouis. ſequitur enim ἀντίθετον,*

Veterum. &, Nouis, pro deſignatis accipe. aut, Noſtris, noſtram cauſſam adiuuantibus. Veterum] *octo tribunos pl. ſignificat, qui legem promulgauerant.* Ordinem,] *ſenatorium; quem, qui legibus eijciuntur, cum ciuitate ſimul amittunt. ſibi tamen ereptum lege Clodia non eſſe, in oratione pro domo probat his uerbis: Vbi cauiſti, ne meò me loco cenſor in ſenatum legeret? quod de omnibus, etiam quibus damnatis interdictum eſt, ſcriptum eſt in legibus.* Cauenda] *cauendũ autem fuerat de domo, & de bonis. quod tribuni pl. in lege omiſerant.* Tranſlaticium de impunitate,] *quæcunque lata unquam lex fuit, in ea hoc ſcriptum eſt, ut, ſi quid eius legis cauſſa contra alias leges factum eſſet, id latori impune eſſet. eſt autem,* Tranſlaticium, *uſitatum, aliunde tranſlatum.* A quo] *ex octo tribunis pl. quis caput hoc inculcauerit.* Sanxiſſe] *pœnam enim irrogabat ei, qui ſuam legem abrogare, aut infirmare uoluiſſet.* Nunquam eſſe obſeruatas] *cum enim leges abrogantur, ſimul abrogantur ſanctiones, quæ ipſis legibus continentur.* Si id eſſet,] *ſi ſanctiones manerent, leges abrogari non poſſent. leges autem abrogantur: ſanctiones igitur non manent, ſed cum ipſis ſimul legibus abrogantur.* Difficultate abrogationis.] *in omnibus legibus aliquid ſancitur, quo difficilior ſit earum abrogatio: ut cũ uel populare aliquid admiſcetur, ne populus deinde legis abrogationem probet: uel abrogationis auctori pœna irrogatur. ita ſe omnes leges muniunt difficultate abrogationis.* Illud ipſum abrogaretur,] *nihil muto; ne diſcedam ſine cauſſa ab antiquis libris. ſen*

N *tentia*

tentia eſt. Si ſanctiones non abrogarentur; leges quidem abrogari poſſent; ſed, cum lex abrogatur aliqua, ſimul abrogaretur illa ipſa abrogatio, illa ipſa nouæ legis abrogantis pars, quæ ueterem legem tolleret: id eſt, nulla prorſus eſſet abrogatio, ſi ſanctio maneret legis abrogatæ. Quo modo eam abrogari oporteat] *omnis ratio abrogandi abrogaretur; illud ipſum abrogaretur, quod in noua lege abrogante, ad ueterem legem abrogandam, ſcriberetur.* Si quid] *hoc eſt tertium caput, quo ſibi octo tribuni pl. a ſanctionibus Clodiæ legis cauebant. quod caput ſine cauſſa inculcatum eſſe Cicero oſtendit. quippe quid opus eſt cauere ab iis ſanctionibus, quæ ſimul cum lege abrogantur? ſi enim Clodia lex tollitur, tolluntur & ſanctiones Clodia lege ſcriptæ, ſtulte igitur hoc tertium caput inculcatum.* In hac rogatione] *de Cicerone reuocando.* Promulgare] *promulgatur lex, cum propalam conſtituitur, ut intercedat qui uelit, ante quàm feratur. & eſt ſenſus. In hac rogatione ſi qua res promulgatur, abrogatur, derogatur, obrogatur ex iis rebus, quæ in legem Clodiam ſcriptæ ſunt, quaſq; per eam legem abrogare, derogare, obrogare ſine fraude non licet, quod ue ei, qui promulgauit, de rogauit, ob eam rem pœnæ, multæ ue ſit; eius hac lege nihilum rogatur. quo modo locutus eſt pro Cæcina: Si quid ius non eſſet rogari, eius ea lege nihilum rogatum.* Abrogare] *tollere.* Derogare] *detrahere, & infirmare.* Obrogare] *contra rogare, opponere.* Sine fraude ſua] *ſine fraude huius rogationis. ſic. n. Clodius ſanxerat, ut, ſi quid unquam ex ſua lege abrogaretur*

retur, derogaretur, obrogaretur, id eius rogationis, quæ abrogaſſet, derogaſſet, obrogaſſet, fraude factum iudicaretur, eiusq; rogationis auctoribus ob eam fraudem pœna, multaq; eſſet. Quod uel qui] *hic emendarem,* Quod ue ei qui; *ut modo, totum caput interpretans, oſtendi. quod autem in extremo,* EH INR; *ipſum item eodem loco & emendaui, & expoſui, allato eiuſdem formulæ exemplo ex oratione pro Cæcina. quod & alij uiderunt. aliter tamen in* Beſſarionis *antiquo libro ſcriptum uideo, ſic inquam,* EH IIII. Hoc in illis &c.] *in ueteribus tribunis pl. quod* Clodius *in ſua lege poſuerat, ut ei pœna eſſet conſtituta, qui promulgaſſet, abrogaſſet, derogaſſet, obrogaſſet; eo collegæ ipſius non tenebantur: ſiquidem tribuni pl. ſi quam quis ex collegio ſuo legem tuliſſet, ea lege ſoluti erant. itaque cum hoc tertium caput, de uitanda legis* Clodiæ *ſanctione, qua ipſi non tenebantur, ſine cauſſa poſuerint; uereor, inquit, ex octo tribunis pl. ne quis malitioſe fecerit, ut deinde noui tribuni pl. cum rogationem de me ferrent, multo magis eo capite ſibi utendum putarent, quo uſos uiderent eos, qui tamen* Clodia *lege non tenerentur.* N*eque uero neceſſarium uidebatur, cum lex abrogaretur, ab ijs ſanctionibus, quæ in ea lege eſſent, cauere. abrogata enim lege, ſanctiones non obſeruantur.* Non lædebat] *non aduerſabatur nobis hoc, quod cauere uoluerunt ueteres tribuni.* Ad III. nonas] N*ouembris: quod ex hac ipſa epiſtola cognoſcitur. nonas enim ſignificat, quæ menſem, quo promulgata rogatio eſt, conſecutæ ſunt. uide epiſt.* 23. Quid liceret.] *non licere ijs rogationem de me ferre. nam ſi*

lamnantur ea ſanctione abrogatores; utique, quia faciunt contra legem Clodiam, damnantur. ea igitur lex uiget, cuius obſeruandæ ſanctio ſuos abrogatores condemnat: nihil igitur licet contra eam legem. Eiuſmodi caput,] *nemo enim ſibi cauendum putauit a ſanctione legis, quam abrogaret. neque opus eſt: nam ſi eſſet, omnes in abroganda lege eiuſmodi capite ſibi cauerent.* Ninnium,] *unum ex octo tribunis: qui non uiderant, tertium illud caput nullo conſilio inculcari. hic eſt* L. *Ninnius Quadratus, de quo* Dio *libro* 38. *qui in oratione pro Sextio, & poſt reditum in ſenatu, mendoſe Mummius nominatur. & apud Spartianum, in Antonino Philoſopho, pro, Mummio Quadrato, reponendum* M. Ninnio. Fugerit] *latuerit.* Attulerit] *inculcarit caput illud.* Siue quòd] *non diſcrepant ab impreßis libris ſcripti. nec dubium eſt, mendum ſubeſſe. aberit autem, ſi legatur: Si enim, quòd; ut periodus interrogationis nota claudatur. nunc ſententiam indicabo. Inueſtiga, inquit, eius capitis addendi quis fuerit auctor, & quare octo tribuni pl. ad ſenatum de me referre non dubitarint. ſi enim iccirco non dubitarunt, quòd obſeruandum illud caput non putabant, quo Clodius ſanxerat, ne de me referri, ne ue dici liceret: ijdem poſtea tam cauti eſſe uoluerunt, ut caput illud, quod ad ſenatum referentes non obſeruarant, in abroganda lege Clodia metuerent?* Soluti cnm eſſent] *quia lege collegij ſui non tenebantur. ep.* 23. Qui lege tenentur] *aliorum collegiorum tribunos pl. intelligit. nam ſui collegii lege tribunus pl. nemo tenetur.* Curandum] *quis enim legis, quam*

abrogat

abrogat, ſanctionem metuat? quis inquam de eo capite laboret, quod abrogari cum lege ſimul intelligat? Id caput] *quod octo ueteres tribuni pl. tulerunt.* Ferre] *anno ſequenti, cum magiſtratum inierint.* T. Fadio] *quam* T. *Fadius tribunus pl. deſignatus anno ſeſequenti de Cicerone ferret. de hoc in oratione poſt reditum in ſenatu, & lib.* I. *ad* Q. *fratrem.* T. Viſellius] *iuriſconſultus, opinor: & fortaſſe pro* Titus, *Caius: ut ſit* C. *Viſellius* Varro, *Ciceronis conſobrinus, qui iuris ciuilis a patre* Aculeone *traditam tenuit diſciplinam. in* Bruto. Sextii noſtri] *cuius legem ſupra dixit neque dignitatis ſatis habere, nec cautionis; cum & nominatim ferri oporteret, & de bonis diligentius ſcribi. ep.* 24. Diſtinere] *morari, tardare.* Multitudine comparata] *ut ex omni fere* Italia Romam *conuenirent ad diem rogationis ferendæ. quod factum* Cicero *ſæpe gloriatur.* Perfringantur] *ea, quæ rem diſtinent.* Primorum dierum] *poſt initum a tribunis pl. magiſtratum: quod* IV. *id. Decembris fiebat: ut eſt apud* Dionyſium, & Liuium.

EPISTOLA XXIV.

Veſtro conſenſu] *conſenſiſtis, ut ſenatus prouincias decerneret conſulibus deſignatis* Lentulo & Metello; *quam rem noui tribuni pl. uſque differri uolebant, dum ipſi magiſtratum ingrederentur: non ut ſenatuſconſultum impedirent, ſed ut non impedientes, eo quaſi beneficio conſules ad noſtram cauſſam adiungerent.* Ornatas eſſe] *uerbum eſt ſæpe de prouinciis uſurpatum ab antiquis ſcriptoribus, quod ita accipio, ut cum ipſis prouincijs ſimul*

decernerentur eæ res, quæ prouincias adminiſtrantibus neceſſariæ putarentur, ut milites, pecunia, & huiuſmodi. ſic ornare claſſem in oratione pro lege Manilia, pro inſtruere: ornatæ prouinciæ lege curiata, quorum rectoribus imperium, exercitus, ſtipendium, legati dabantur. ſed lege curiata non omnes ibant in prouincias, ideoq; non omnes publico ſumptu. ep.9.l.1.fam. Expertes conſilii] hoc enim ſine eorum conſilio feciſtis. Noſtra conceſsione] niſi enim conceſſum a nobis eſſet, ut a ſenatu conſulares prouinciæ ornarentur: dilata res a ueteribus tribunis pl. ad nouos deueniſſet. quæ cum noſtra conceßione ante confecta ſit, quàm ingreßi magiſtratum ſui iuris ui, & poteſtate uti potuerint; iure nobis ſuccenſent. De conſulibus ornandis] de prouincijs conſulibus decernendis. ita locutus eſt lib. 2. ad Q. fratrem: Referebatur de prouincijs quæſtorum, & de ornandis prætoribus., & Liuius lib. 42. de ornandis magiſtratibus exeuntibus meminit. Adiungerent] beneficio non impediendi. Libere facere] quia nihil amplius a nobis exſpectent, cum iam ſui uoti compotes facti ſint, prouincias per ſenatum aſſecuti. Nihil poſſe.] nihil enim ipſi per ſe conſules poſſunt, cum penes tribunos pl. ſit intercedendi poteſtas. Se inuitis.] ipſis tribunis pl. qui cauſſam habent, cur nobis ſuccenſeant. Ni ita nobis placuiſſet,] ut ſenatus prouincias decerneret conſulibus deſignatis. Per populum] ſæpe enim ad populum confugiebant, ut per eum prouincias, a ſenatu negatas, obtinerent. ideoq; paullo ante, ut ſcribit Suetonius, cum Cæſari Galliam ciſalpinam ſenatus dediſſet, mox

mox & comatam adiecit, ueritis patribus, ne, ſi ipſi negaſſent, populus & hanc daret. & poſt Cæſaris interitum, Celticam regionem cum deſperaret M. *Antonius a ſenatu impetrari poſſe, a populo accepit.* Appianus, Plutarchus, Dio. Nullo modo] *quia tribuni pl. cum lex de prouincijs conſularibus ad populum ferretur, intercedere potuiſſent. quo metu conſules ad conciliandos ſibi tribunos omnia noſtra cauſſa feciſſent, ſi de nobis prius in ſenatu, quàm de prouincijs, ageretur. nunc uideo ueſtro cõſenſu factum eſſe, prius ut ageretur de prouinciis. ita neque iam conſules tenemus; quibus, nulla nunc neceßitate obſtrictis, liberum eſt quidquid uolunt: et tribunos pl. cum iure ſuccenſere poßint, uereor ne amiſerimus.* Inuſitata, ac noua] *cauſſam ſubſcribit, cur inuſitatum, ac nouum.* Illa conſtantia,] *cum ſenatus ante, quàm de nobis actum eſſet, negaret ſe quidquam decreturum.* Nihil iam poſsit non decerni.] *cum illa conſtantia ſit immutata, idq́; ueſtra culpa, qui permiſiſtis, ut ageretur de prouinciis conſularibus ornandis; iam nihil erit, quod noſtræ cauſſæ non anteponatur.* Ad quos relatum eſt,] *quos hac de re conſultos a uobis eſſe ſcribis.* Lentulo, uel Metello,] *ut iam diximus, conſulibus deſignatis.* Simultatem] *hic eſt enim, qui tribunus pl. Ciceronem conſulatu abeuntem concionis habendæ poteſtate priuauerat. fam. ep. 2. lib. 5. & in Piſonem.* Quemadmodum ceciderit,] *quem exitum habuerit, id eſt, quàm poſtea conſules uoluntatem oſtenderint, & tribuni pl. num ſuccenſeant.* Veritas] *litterarum tuarum. ep. 18.*

EPISTOLA XXV.

Tuum a me diſceſſum] *ſuſpicor abundare*, A *me; ut, Atticum diſceſsiſſe* Roma, *ſignificetur; quod ex amicorum litteris Cicero cognouerat. noſtram ſententiam confirmat proxima inſequens epiſtola.* Proſpicio,] *quia tuum ab urbe diſceſſum ſignificant:* Ingrati] *ſi te accuſemus, quòd hoc tempore ab urbe diſceſſeris; cui potius gratias agere debeamus, quòd maxima in nos officia contuleris.* Omnia] *omnem etiam ſpem ſalutis. ne uidear nimis ad deſperationem propenſus, hanc partem omitto.* Affirmaſti] *litteris tuis.*

EPISTOLA XXVI.

De me] *in patriam reuocando.* Legum] *in eo enim ſenatuſconſulto ſcriptum erat, non ſolum ut lex de Cicerone, ſed ut aliæ item leges alijs de rebus eodem tempore ferrentur.* Si obtrectabitur,] *ſi quis tribunus pl. legum lationem impediet.* Auctoritate ſenatus] *de lege non laborabo; ſenatus auctoritatem ſecutus in patriam redibo; etiam ſi mihi ob eam rem dimicatio cum inimicis impendeat. legis tamen lationem expectauit: rediit enim non ante pridie nonas Sext.* Feſtina] *iam enim erat Atticus in itinere.*

EPISTOLA XXVII.

Ex tuis litteris,] *quibus ſignificas, legum lationem eſſe dilatam.*

IN LIBRVM IIII. EPISTOLARVM CICERONIS AD ATTICVM,

Pauli Manutii commentarius.

EX EPISTOLA I.

NEc fortiorem, nec prudentiorem, quàm me ipſum,] *tibi enim æque, ut mihi, & fortitudo, & prudentia defuit: qui me animo debilitatum, meisq; cedentem inimicis, confirmare tuis conſiliis, atque hortatibus, & a turpiſſimo conſilio reuocare debuiſti.* Propter meam in te obſeruantiam] *diligens quidem in meæ ſalutis cuſtodia fuiſti: ſed, meam in te obſeruantiam ſi conſideres, nimium id non fuit. quòd ſi parem obſeruantiæ meæ diligentiam adhibuiſſes; certe me in exſilium abeuntē, id eſt ad exitium præcipitantem, retinuiſſes.* In cuſtodia ſalutis meæ] *quod enim obſeruantiæ meæ debebas, ut dies & noctes, quid mihi faciendum eſſet, cogitares, id abs te prætermiſſum eſt. ep.* 15. *lib.* 3. Eundemque te &c.] *qui non ſatis diligens in meæ ſalutis cuſtodia fuiſſes, primisq; temporibus, potius ut in exſilium abirem, quàm ciuilem ſeditionem excitarem, cohortatus eſſes, quòd id mihi duceres præſtare, eodem ſcilicet, quo ego errore inductus. idem tamen poſtea noſtrum diſſidium acerbiſſime ferens, ad reditum mihi conficiendum omnia*

tua ſtudia contuliſti. Erroris noſtri] *cum turpiſſimum illud, ac mihi pernicioſum conſilium cepi, te approbante, ut ab urbe diſcederem.* Aut totius] *non dubito, quin rectius ſit, Aut potius: ut furorem potius, & amentiam dicat fuiſſe, quàm errorem, cum diſcedendi rationem probauit.* Falſi rumoris ſocius] *cum tu quoque cum multis id diceres, breui me eſſe in patriam rediturum. quod falſum fuit: per ſexdecim enim menſes miſerrimum exſilium pertuli.* Exegero]. *hoc dicit: poſt hac, id quod antea minus feci, aſſidue tecum uiuam, ut eum fructum capiam, qui eſt in tua conſuetudine ſuauiſſimus.* Forenſem,] *exiſtimationem, & gratiam in foro partam multorum cauſſis defendendis.* Magis quàm optaramus,] *neque enim optandum putabamus, quod ſperandum non uideretur.* Fracta, diſſipata, direpta] *poſt profectionem Ciceronis ex urbe, bona eius P. Clodius ſua lege publicauit. poſtea direpta ſunt omnia, quæ aut in domo, aut in uillis fuerunt. domus direpta primum, deinde inflammata, ac diruta. Pedianus in Piſonem.* Inſcribam] *in his litteris. ſic Horatius, Inſcribam nomen in actis.* Lata] *ex ſenatuſconſulto ad populum, de me reſtituendo. Lex autē centuriata, ferente P. Lentulo conſule.* Brundiſinæ coloniæ,] *dies erat idem, quo & Brundiſium deducta colonia fuerat, & Salutis ædes in Quirinali colle dedicata. quam ideo uocat Attici uicinam, quòd in eodem colle & Salutis templum erat, & Atticus habitabat. patēt ex libello P. Victoris de regionibus urbis Romæ, & ex Nepote in Attici uita.* Italiæ] *cum ad ſuffragia*

de

tle nobis ferenda Romam undique concurrerunt. Ordi- num,] *hominum cuiuſuis condicionis.* Comitiis centuriatis] *comitia centuriata erant, cum populus non ſuſe in tribus conuocatus, ſed cenſu, ordinibus, æta- tibus deſcriptus, ſuffragium, nec niſi ſingulis de rebus, ferebat. ideo centuriatis comitiis conſules creabantur, & Cicero ab exſilio reuocatus. Hæc uberius in libro de co- mitiis: ſiqudem is, ad quem ego omnia refero, Deus o- ptimus maximus mihi hoc dederit, ut ea, quæ diſtincta decem antiquitatum Romanarum libris orſi ſumus, liceat pertexere.* Honeſtiſſimis] *non de moribus, ſed de nobilitate dictum: ut, honeſto loco natus. intelligit enim Brundiſinæ coloniæ principes.* Id ipſum] *hoc uideli- cet, mihi eos eſſe inimicos.* Vſque ad Capitoli- um] *pro domo ſua, Vnus, inquit, ille dies, quo me po- pulus R. a porta in Capitolium, atque inde domum ſua celebritate, lætitiaq; comitatum honeſtauit: &c.* Gra- tias egimus] *quæ extat oratio, inſcripta, poſt redi- tum in ſenatu.* Ad theatrum] *Pediani uerba ſunt in Miloniana: L. Cæcilius Rufus prætor fuit Lentulo Spin- there, Q. Metello Nepote cos. quo anno Cicero reſtitutus eſt. is cum faceret ludos Apollinares, ita infima coacta multitudo annonæ caritate tumultuata eſt, ut omnes, qui in theatro ſpectandi gratia conſederant, pellerentur.* Ad ſenatum] *quem in Concordiæ templo Metellus con- ſul habebat. pro domo ſua.* Mea opera] *quia, Ci- ceronis reſtituendi cauſſa, incredibilis multitudo Romam ad comitia confluxerat; unde grauior annonæ caritas paullo poſt exorta. quod operæ Clodianæ ad inuidiam concitandã*

factum

factũ eſſe Ciceronis opera clamabant. Decernerem] *mea ſententia.* Tuto ſe negarent] *propter multitudinem annonæ caritate concitatam, quippe quæ etiã* L. *Cæcilii prætoris domum ob eam cauſſam oppugnaſſet. pro domo, & pro Milone.* Meo nomine recitando] *cũ meum nomen recitaretur. Actiue poſuit in prooemio de officiis, Orationem latinam legendis noſtris efficies pleniorem. Poſt ſenatuſconſultum, eius nomen recitabatur, cuius in ſententiam factum eſſet.* Habui concionem :] *uidetur eſſe oratio, quæ extat, poſt reditum ad Quirites. quod ſi ita eſt, præpoſtere factum ab iis, qui eam ante orationem in ſenatu habitam collocarunt; cum pateat ex hac epiſtola, poſt fuiſſe collocandam.* Dederunt.] *concionem. nam concionari priuato non licebat, niſi magiſtratus curulis, aut tribunus pl. concionem daret. ep. 2. Prætorem autem, qui concionem non dedit, intellige Ap. Claudium, P. Clodij fratrem: tribunos pl. Sex. Atilium Serranum, & Numerium Quinctium, de quibus in oratione pro Sextio, & Pedianus in Piſonem. Concionem Clodio prætor frater Appius dat in epiſtola ſequenti.* Quindecim] *ſenatu concedente. Plutarchus in Pompeio.* Legem] *quæ ad populum ex ſenatuſconſulto ferretur.* Pompeio] *hiſtoriæ ratio, parum diligenter ſupputata, feſellit eos, qui Pompeium hoc tempore proconſulem appellant. nam quòd Cæſare lib. VI. Pediano in commentario Milonianæ, Dione lib. 39. teſtibus utuntur: infirmum eſt. data enim Pompeio eſt utraque Hiſpania rogatione Trebonia; quo anno conſul iterum fuit cum Craſſo: & poſt conſulatum ad urbem cum imperio manſit,*

manſit, *Hiſpaniarum adminiſtratione tribus legatis, Afranio, Petreio, Varroni, mandata. de quo tempore Cæſarem, Pedianum, Dionem loqui, libros eorum qui diligenter inſpexerit, intelliget. hanc autem epiſtolam biennio ante ſecundum Pompeij conſulatum, Lentulo & Metello cos. eſſe ſcriptam, quis non uidet? Priuatus igitur erat hoc tempore Pompeius.* Quinquennium] *per quinquennium item traditam ei biennio poſt Hiſpaniarum adminiſtrationem, docet Dio lib. 39. quo fortaſſe numero annorum inducti, quæ diuerſa erant tempora, non nulli permiſcuerunt.* Meſſius,] *qui legem conſcriberet, in magiſtratu eſſe oportuit. placet igitur, Meßinius. qui erat tribunus pl. & eo magis, quòd, qui Beſſarionis in libro ſcripſit, Meßius, eiuſdem manu in margine uideo ſcriptum eſſe, Mei ſa is: ut uarietas augeat mendi ſuſpicionem. quòd ſi, Meßius, retinemus: forte de eo licebit intelligere, qui ludos Florales ædilis fecit. Valerius libro* IIII. *Pompeij familiarem nominat Cicero infra ep.* XI. *l.* 8. Nunc] *poſtquam alteram legem Meſſinius ſcripſit.* Familiares hanc.] *quo maior eſt ſuſpicio Pompeij uoluntatis. nam ipſe quidem ſolet aliud ſentire, & loqui. ep* 10. *& fam. ep.* 1. *l.* 8. Fauonio] *qui tamen conſularis non erat, ſed ſumma libertate utens, acerrime, quæ minus probaret, oppugnabat. ep.* 15. Eo magis,] *neque enim, ante quàm de domo pontifices reſponderint, e re noſtra putamus, cuiuſquam animum offendere.* Si ſuſtulerint religionem] *ſi decreuerint, quam partem areæ Clodius Libertati dedicauit, eam partem, ſublata religione, reſtitui mihi poſ-*

ſe,

ſe; aream, in qua exædificemus, ampliſsimam habebimus. conſules autem uel æſtimabunt, quod ſuper ſolum antea ædificatum, dirutum a Clodio *eſt; uel, ſi id minus, quod nunc eſt demolientur, ipſi curam ſuſcipient extruendæ mihi domus, qualis antea fuerat.* Rem totam] *non ſeparatim domum, ſed quæcunque amiſimus, omnia ſimul una æſtimatione complectentur. ſingula tamen per ſe æſtimata, proxima inſequens epiſtola oſtendit.* Fluxæ;] *quia non eædem, quæ paullo ante: cum quidam, abſentem qui defenderant, inciperent præſenti occulte iraſci, aperte inuidere. ſic in epiſtola ad* M. Brutũ*: Huius belli fortuna, ut in ſecundis, fluxa; ut in aduerſis, bona.* Quædam domeſtica] *de uxore accipiendum. nam & in epiſtola ſequenti,* Amamur*, inquit, a fratre, & a filia: uxorem non nominat: quaſi quiddam eſſet, cur ab ea ſe non æque, atque a fratre, & filia, intelligeret amari.* Alterius uitæ] *ut poſthac rationem habeam non ſolum dignitatis, ſed etiam ſalutis. nam antea, dum ad unam dignitatem omnia refero, meq; ciuium potentiſsimorum conſilijs grauem aduerſarium, reip. cauſſa, præbeo, me ipſum pæne perdidi, eiectus in exſilium.*

EPISTOLA II.

Deberi non poteſt:] *edenda eſt, quia flagitari a iuuentute uideo. figura eadem in epiſtola ad* Trebatium*: Quod præſenti tibi prope ſubnegaram, non tribueram certe, id abſenti debere non potui. & in topicorum proœmio ad eundem; Non potui tibi ſæpius hoc roganti debere diutius.* Qui ſe dedicaſſe diceret,] *is erat* P. Clo*dius.* Iam partem areæ] *eam partem areæ, mallem:*

ut

ut ea pars intelligatur, in qua Clodius Libertatis atrium ædificaſſet. neque enim totam domum, ſed eam partem ſolũ, quæ cum Catuli porticu iuncta erat, dedicauerat, reliquam euerterat. Dubitat,] *dubitabat, ordo poſtulat: cum ſequatur, eſſet adiudicata. nemo dubitabat, inquit, quin ſenatus pontificum decretum ſecuturus eſſet. quod ita poſt paullo euenit, facto ſenatuſconſulto, quo ſtatuebatur, uideri Ciceronis domum iudicio pontificum religione liberatam; & ut magiſtratus curarent, ut ei ſine ui ædificare liceret. de aruſpicum reſp.* Ille] P. *Clodius.* Dedit] *quia prætor erat. alioqui non licuiſſet priuato Clodio concionem habere. ep.* I. Suam Libertatem.] *atrium Libertatis, a ſe exſtructum, dirui ne patiantur.* Illuc] *ad aream.* Porticum Catuli] *quam in domo M. Fuluij Flacci euerſa de Cimbricis manubijs a Q. Lutatio Catulo factam P. Clodius cum Ciceronis domo euerterat. pro domo ſua. Valerius lib.* VI. *cap.* 3. Qui erant ſenatores.] *ijs enim, qui ſenatores non erant, ingredi ſenatum non licebat. & pontificum collegium apparet non fuiſſe totum ordinis ſenatorij: cum pontificiam dignitatem, etiam qui ſenator non eſſet, conſequi poſſet: ut in oratione de aruſp. reſp.* Marcellinus] *Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus, ordinis patricij, conſul deſignatus cum L. Marcio Philippo, qui Cæſaris Auguſti uitricus fuit.* Rogatus] *deſignati conſules primi ſententias rogabantur.* Lucullus] *M. Licinius Lucullus pontifex, conſularis, & triumphalis.* Legis ſenatum] *legis Clodiæ iudicem ſenatum eſſe, religionis pontifices fuiſſe.* Loco] *ordine, ut quiſque honoribus antecedebat. manife-*

ſtum

ſtum, in ſenatu nullam pontificum habitam rationem in ro=gandis ſententiis, perinde ac ſi pontifices non eſſent. Diem conſumere;] *ne s. c. fieret. licebat enim ſenatori, & quàm diu uellet, & qua de re uellet, dicere. Gellius lib.* IIII. *cap.* X. Præter unum] *præter ipſum Clodium.* Serranus] *Sex. Atilius Serranus tribunus pl.* Referre] *eſſet interceßio a rep. nec ne. cum enim, non eſſe, ſtatuitur; agit ſenatus cum eo, qui inter=ceßit, ut tollatur interceßio.* Auctoritatem ordinis] *uoluntatem ſenatus de Ciceronis domo, & Catuli porticu. quam appellat auctoritatem ordinis, quia ſena=tuſconſultum fieri non potuerat, intercedente tribuno pl. ſic in epiſtolis ad Lentulum ſenatus auctoritas dicitur, cum ſenatuſconſultum fieri ob interceßionem tribuniciam non potuiſſet.* Si quæ uis eſſet facta,] *quo minus poſſet Ciceronis domus, Catuliq; porticus reſtitui.* Cornicinus ad ſuum ueterem fabulam rediit] *Cn. Oppium ſignificat. nam Cornicen Oppiorum cognomen fuit: ut apud Liuium libro* III. *Ad ueterem autem fabulam ideo dicit, quòd etiam antea idem Oppius hunc ipſum generum ſuum, kalendis Ianuariis, quo die P. Lentulus cos. retulit de reſtitutione Ciceronis, intercedentem ſup=pliciter rogarat, ut deſiſteret: quod tamen non impetrauit: idq; omnino cauſſæ fuit, ſerius ut Cicero reſtitueretur. in oratione poſt reditum ad Quirites, & pro Sextio.* Kal. Ian.] *quo die, Lentulo referente, Serranus idem inter ceſſerat: &, tanquam ſoceri precibus commotus, cum ad deliberandum tum quoque noctem poſtulaſſet, poſtea tamen interceßionem non omiſit.* Sibi] *Serrano. & ſibi*

ſibi pro illi, contra regulam Vallæ. Illam porticum] *neceſſe erat, ut redemptores, ſi euerſam Catuli porticum reſtituere uellent, prius partem atrij Libertatis demolirentur. nam in ea porticu, quæ Ciceronis ædibus continens erat, itemq; in ipſius Ciceronis ædium parte atrium Libertatis Clodius ædificauerat.* HS uicies] *ſeſtertiorum nummorum uicies centenis millibus, id eſt aureis ſcutatis ſexaginta millibus, ut ſubducenti patebit. emerat autem eam domum tricies quinquies, ut eſt in epiſtola ad Sextium: cum a P. Sulla HS uicies mutua ſumpſiſſet, ut ait Gellius libro XII. cap. XII.* Illiberaliter] *ideo ſcripſit ad fratrem ep. 2. lib. 2. Lentulus multa fecit, quare, ſi fas eſſet, ei ſuccenſere poſſemus.* Quingentis millibus] *aureis ſcutatis quindecim millibus.* HS] *hoc uidetur abundare.* Ducentis quinquaginta millibus] *aureis ſcutatis ſeptem millibus & quingentis.* Legari] *cum quindecim ſibi legaret rei frumentariæ cauſſa. ep. 1. & fam. ep. 5. l. 7.* Proximi conſules] *Marcellinus, & Philippus, qui tunc erant deſignati. proximus autem non de præterito ſolum, ſed de ſequenti etiam tempore a Cicerone uſurpatur.* Poſtulabant:] *ut legationem a Pompeio delatam acciperem: quod futurum eſſet quaſi uinculum arctioris cum potentiſſimo uiro amicitiæ. in quo ſtatuo firmum præſidium mihi eſſe conſtitutum ad impetus inimicorum. epiſt. 9. l. 1. fam.* Petendi,] *petendi, cenſuram:* Exeundi, *ad legationem.* Scis, quo ſumptu, qua moleſtia] *de ſumptu, qui fieret in ædificanda domo, ideo quæritur, quia ſuperficiem conſules, a Clodio dirutam, mino-*

ris æſtimarant, quàm quanti fuerat, quippe ſcutatis tantum ſexaginta millibus, cum ipſe eam emiſſet centum quinque millibus. &, Scis, ſcire potes, facile tibi eſt cogitare, cum intelligas, ſi reficere uelim, & ad priſtinam formam perducere, multo plus mihi eſſe erogandum pecuniæ, quàm quantum de publico ex conſulum æſtimatione datum eſt. Nec relinquere poſſum, nec uidere.] *nam & me delectat; & uidere, euerſum ab inimicis, non poſſum.* Proſcripſi] *hoc non reficio, ut* Formianum, *ſed uenditurus proſcripſi. Proſcribit enim domum, aut fundum, aut quiduis huiuſmodi, qui diuulgato ſcripto ſe eſſe uenditurum ſignificat. hinc proſcripti, quorum nomina in tabula palam conſtituta legebantur, ut ad cædem quærerentur, præmio percuſſori promiſſo.* Suburbano] *hoc reficere cogitabat, propinquitatis cauſſa.* In ea re,] *in exſilio meo, cum me ſua pecunia ſuſtentarunt. itaque nunc ab iiſdem mutuari non licet.* Senſiſti tu abſens, præſentes] *quod proxime dixit, placet eſſe dictum de exſilio potius, quàm de domo: ut queratur ſe ſumptui fuiſſe amicis, non ut dignitatem aliquam, non ut commodum adipiſceretur, ſed ad ſuſtinendam turpiſſimam exſilij fortunam. illud enim,* Benignitas *exhauſta, de ſuppeditatis pecunijs accipio. extrema uerba,* Senſiſti *tu abſens, præſentes, quia ſuſpicor a mendo non abeſſe, non interpretor. quanquam nihil eſt adeo mendoſum, quin aliquid ſententiæ poſſit extorqueri. ſed ego, non ut extorqueam, ſed ut eliciam, operam do.* Copiis,] *alibi copiæ pro diuitijs, aut pro exercitu: hic totum intelligitur, quantumcunque poſſumus ſiue auctoritate, ſiue gratia.* Meos defenſores]

eos,

eos, qui cum me abſentem defendiſſent, & ab exſilio reuocaſſent, reuerſo deinde inuidere cœperunt, neque in ijs rebus, quæ mihi erant propter rei familiaris naufragia neceſſariæ, eam uoluntatem, quam expectaram, præſtiterunt. epiſt. fam. l. 1. ep. 9. Omnia] quæ mihi omnia uis inimicorum ademerat. Laboratur] quod in proxima epiſtola dixit, In re familiari ualde ſumus perturbati. & in hac ipſa, Domeſticarum rerum conſilia ualde impedita. ut eandem ſententiam uarie ter exprimat. Μυστικώτερα] de uxore ſignificat, ut etiam in proxima epiſtola dixit, Sunt quædam domeſtica, quæ litteris non committo.

EPISTOLA III.

Ante diem III. non.] ſæpe diximus, idem eſſe III. nonas. Expulſi] a Clodianis. Lapidum ex area noſtra] lapides, ad noſtræ domus refectionem paratos, Clodiani ſumptos ex area coniecerunt in domum Quincti fr. Iudicium nolebat] tollebat, magis placeret: ut uis intelligatur, qua Clodius a Milone accuſatus iudicia ſuſtulerat, ante reditum Ciceronis ab exſilio. itaque in oratione pro Milone, Quis, inquit, hoc credat, Cn. Pompeium iudicium expectaturum fuiſſe in eius iudiciis uindicandis, qui uel iudicia ipſa tolleret? cum de Clodio intelligat. & in ſenatu poſt reditum: Milo Clodium de ui poſtulauit. poſtea quã ab eodem iudicia ſublata eſſe uidit, ne ille omnia ui poſſet efficere, curauit. Manifeſtamq.] ut a manifeſto crimine tueri ſe non poſſet. Sed tamen cauſſam] erat tamen aliquis quaſi angulus excuſationis, quò confugeret: cum poſſet inficiari a ſe factum, poſſet in alios culpam reijcere, poſſet etiam aliquid defen=

dere tanquam iure factum. Deſignatorem,] *cura-tionis nomen: unde* Horatius, *Deſignatorem decorat li-ctoribus atris.* Decimum] *de hoc pro domo ſua his uerbis: Tu id te poſſe arbitraris, omnium facinorum, & ſtuprorum omnium* Decumis, & Clodijs *auctoribus, obti-nere, quod* M. Druſus *in legibus ſuis pleriſque,* M. Scau-rus, & L. Craſſus *non obtinuerint?* Gellium] *de hoc in oratione de aruſpicum reſp. in* Vatinium, *pro* Sex-tio. *extat etiam* Catulli *epigramma in eundem, quod infra ſubſcripſi.*

Quid dicam, Gelli, quare roſea iſta labella
Hiberna fiant candidiora niue,
Mane domo cum exis, & cum te octaua quieta
E molli longo ſuſcitat hora die?
Neſcio quid certe eſt. an uere fama ſuſurrat,
Grandia te medij tenta uorare uiri?
Sic certe eſt. clamant Victoris *rupta miſelli*
Ilia, demulſo labra notata ſero.

Sacra uia] *unicam dictionem* Cariſius *ait eſſe, ut reſp. diuiditur tamen.* Horatius:
Ibam forte uia Sacra. & in laſciuo carmine:
De Sacra nulli dixeris eſſe uia.

Deſcenderem,] *cum de* Capitolio *deſcendens, Sacra uia, quæ a* Capitolio *ad* Carinas *pertinebat, do-mum abiret.* Inſecutus eſt me] *alij putant pericu-lum illud* Ciceronis *intelligi, de quo in oratione pro* Milo-ne *his uerbis. Hæc eadem ſica longo interuallo conuerſa rurſus eſt in me, nuper quidem, ut ſcitis, ad* Regiam *pene confecit. Ego aliter ſentio. uideo enim hanc epiſtolam ſcri-*
ptam

ptam eſſe P. *Lentulo* Q. *Metello coſ. orationem autem pro* Milone *habitam* Pompeio *tertium conſule, id eſt quinquennio fere interpoſito: ut eadem res ſignificari non poſſit; cum in oratione dicat,* Nuper quidem: *quod non diceret de re tanto ante confecta.* M. Tettii Damionis] *de* Damione *quodam,* P. Clodij *liberto,* Pedianus *meminit in* Miloniana: *ſed hunc alium ab eo eſſe, manifeſte apparet: quòd neque eadem res ſignificatur, quæ in oratione, ut ratio temporis declarat; & in eius ueſtibulum Cicero, tanquam amici hominis, aut certe non inimici, Clodianorum impetum fugiens diſceßit. neque uero;* Damionem *unum* Romæ *fuiſſe, neceſſario putandum eſt.* Diæta curari incipio: &c.] *ab ægrotantibus ſumpta trāslatio. ſenſus eſt. inſtitui me tueri contra meos inimicos moderatione quadam; qua utens, ſpero fore, ut huic malo dies quotidie magis medeatur, ſicuti ſolet diæta non recte ſe habentibus. ferro ut res agatur, minime uolo.* Trudi] *antiqui libri,* Videri, *mendoſe.* Acidinos] L. *Catilina, &* C. *Manlius Acidinus, duarum coniurationū duces, aduerſus patriam arma tulerunt.* In Ceramio] *præpoſitionem,* In, *neque* Caualcantis *liber habet, neque* Beſſarionis: *Ceramio, autem uterque. inſpiciundi plures antiqui libri, ſi forte ad ueritatem aliquid afferant. nam nos quidem, Ceramio, quid hic ſibi uelit, ignoramus. locum hoc nomine* Romæ *fuiſſe, nemo tradit.* Anniana] *quæ prius* C. *Annij fuerat: a quo adoptatus* Milo, *qui antea fuerat ex* Papia *familia, & nomen ſimul & hereditatem accepit, cum ex eius filia natus eſſet.* Eduxit uiros] *eduxit uiros, & occidit homines, non*

ſine artificio dixit, ut, cuiuſmodi fuerint utriuſque copiæ, ex nominibus appareat. Ille ſe in interiorem partem ædium abdidit ſulla ſe.] *Caualcantis liber, Ille ex interiorem ædium ſilla ſe. Beſſarionis, Ille interiorem ædium ſylla ſe. omnino locus ita deprauatus, ut, niſi ueteres libri opem ferant, deſperandus uideatur. quid tamen, ſi ſic? Ille ſe in interiora ædium Syllæ: ut ſubaudiatur, proripuit, abdidit.* Marcellinus] *hunc primum nominat, quia primus ſententiam rogabatur, quòd eſſet conſul deſignatus.* Metellus] *Q. Metellus conſul: qui comitia ædilicia ideo fieri uolebat, ut Clodius ædilis creatus, in iudicium de ui, maxime propter fabros de Ciceronis area pulſos, uocari non poſſet. nam eos, qui magiſtratus gererent, accuſari ius non erat: itaq; Clodius, ædilitatem conſecutus, iudicio ſe eripuit. Dio lib. XXXIX.* Calumnia] *cum aſtutia uteretur, multaq; malitioſus inijceret, ut dicendi tempus eximeret, ne ſenatusconſultum contra Clodium fieri poſſet, qui, cum ſenatus cenſuiſſet, ut Ciceroni domum ſuam ædificare liceret, fabros tamen de area per uim expuliſſet. ſic in epiſtola ad Lentulum: Res ab aduerſarijs noſtris extracta eſt uarijs calumnijs. & ad Q. fratrem libro II. Per obtrectatores Lentuli res calumnia extracta eſt. Licebat enim ſenatoribus, quouſque uellent, qua de re rogati eſſent, dicere. ep. I. lib. 2. ad fratrem, lib. 3. de leg. Gellius lib. 4. c. 10.* Dicendi tempus] *quod tempus ad dicendas ſententias ſenatoribus dabatur.* Oppio] *potius crederem legendum, Appio: qui erat in ſenatu, & frater Clodij, ut adiuuare uellet; & prætor, ut facile poſſet.* Etiam Hercule

familiari

familiari tuo] Q. *Hortenſium ſignificat, quo Atticus intime utebatur, ut ſcribit* Nepos *in uita. & in epiſtola ultima libri* I I. *Tuus familiaris* Hortenſius *quàm plena manu noſtras laudes in aſtra ſuſtulit.* Etiam Hercule: *quaſi dicat, quod equidem antea non putaram, cum & noſtri, & publicæ cauſſæ ſtudioſus uideretur eſſe.* De cuius conſtantia] *ironia. nam* Atticus *exſulanti* Ciceroni *ſcripſerat in hanc fere ſententiam:* Hortenſii *conſtantiam, & uirtutem in tuenda rep. cognoſces &, Conſtantia, uirtute, ſine copula, uſitate, ut ep. 9. l. x I. & epiſt. fam. ep. 9. l. x I I I.* Furere.] *homo iracundus: quem etiam notat moroſitatis uitio in epiſtola quadam ad* Q. *fratrem. &, Furere, quòd a* Metello *diem eximi uideret.* Ille] P. *Clodius.* Sua] *quibus ædilitatem petiturus erat, cum candidatus eſſet.* Areæ] *de qua* Clodius *fabros expulerat, contra ſenatuſconſultum.ep. 2.* Incendiorum] *quia* Milonis *domum,* Ciceroniſq; *expugnare, & incendere conatus erat.* Periculi mei] *cum me,* Sacra uia *deſcendentem, lapidibus, ſuſtibus, gladijs eſt inſecutus.* Iudicio] *ut iudicium fieret in eum, qui ea commiſiſſet.* Comitiis anteferret] *cum diceret iudicium de ui prius eſſe faciendum, quàm comitia haberentur: quod tamen factum non eſt: itaq;* Clodius *iudicium effugit, comitijs creatus ædilis.* Proſcripſit] *An* Marcellinus? *rationes aduerſantur duæ, conſuetudo latini ſermonis, & mos legitimus auſpiciorum. primum, cui probatur hoc, uel mediocriter latinæ linguæ perito?* Propoſita Marcellini *ſententia, proſcripſit* Marcellinus, *e per omnes dies comitiales de cælo ſeruaturum. deinde,*

ſeruare de cælo, cum magiſtratum hoc tempore Marcel*linus non gerat, prorſus ei non licet. id aperte declarat* Varro, *cuius hæc recitat* Nonius *uerba, ex libro* Rhe*toricorum* xx. Eo *die cis* Tiberim *redeundum eſt, quòd de cælo auſpicari ius ſit nemini, præter magiſtratum.* Niſi *ſi quis adeo peregrinetur in rebus* Romanis, *ut ideo magiſtratum gerere* Marcellinum *putet, quia ſit conſul deſignatus. in quo fuit quidem auctoritas maior aliquanto, quàm in ceteris priuatis; itaque ſententiam in ſenatu primi rogabantur conſules deſignati, deinceps autem magiſtratus, prætores, ædiles, reliqui; ſed poteſtas tamen nulla: unde illud in* Piſonem *de* Metello Celere, *conſule deſignato:* Quod *poteſtate non dum poterat, auctoritate obtinuit.* Præterea *non ſella curuli, non prætexta, non uiatoribus, non lictoribus, ne ſeruis quidem publicis, quod equidem legerim, fando ue audierim, conſul deſignatus utebatur. quòd ſi neque poteſtatem habet, nec ea, quæ magiſtratus inſigna ſunt: ſequitur, ut magiſtratus non ſit: & ſi hoc, ſimul illud, ut* Marcellinus *non proſcripſerit.* Quis *igitur?* Sextius, *opinor: de quo dixit paullo ante;* Sextius *furere. is autem, cum tribunus pl. eſſet hoc anno, quod ignorare arbitror neminem, poterat ſeruare de cælo. non enim maioribus tantum, ſed minoribus etiam magiſtratibus id licebat. id oſtendit* Cicero Philipp. 2. *cum ait;* Nos *nuntiationem ſolum habemus, conſules, & reliqui magiſtratus etiam ſpectionem.* Gellius *lib. 13. cap. 14. paulo etiam apertius.* In *edicto, inquit conſulum, quo edicunt, quis dies comitijs centuriatis futurus ſit, ſcribitur ex uetere forma perpetua; ne quis magiſtratus minor de*

cælo

cælo ſeruaſſe uelit. Quibus etiam ex uerbis perſpicuum fit, quo die de cælo ſeruaretur, eo die fieri comitia non potuiſſe. Erant omnino leges, ne comitiis de cælo ſeruaretur: quod in 2. in Antoniũ declaratur his uerbis: Quiſquàm ne diuinare poteſt, quid uitij in auſpiciis futurum ſit, niſi qui de cælo ſeruare conſtituit? quod neque comitijs licet per leges: & ſi quis ſeruauit, non habitis comitiis, ſed prius, quàm habeantur, debet nuntiare. Vetabant igitur leges comitiijs magiſtratum de cælo auſpicari: ſed, quia ſæpe leges contemnebantur, ideo conſules edicto etiam id prohibendum putabant. nam ſi leges ualuiſſent; quid erat cur edictum adderent? nec longe abſunt exempla auſpicantis de cælo magiſtratus, contra quàm legibus cautum erat, ut comitia impediantur. nam hoc ipſum, Proſcripſit ſe per omnes dies comitiales de cælo ſeruaturum, non ad inijciendam comitiis ædilicii s moram ſpectat? Milo autem, cum obnuntiat Metello conſuli, non eadem cauſa obnuntiat? Poterat autem, quia tribunus pl. erat: cum omnibus magiſtratibus non modo ſeruare de cælo, ſed obnuntiare etiam licuiſſe, locus e 11. in Antonium recitatus oſtendat. augures autem obnuntiationem tantum, quæ nuntiatio etiã dicitur, habebant. Dies commitiales:] *quibus haberi comitia poterant. Macrobius, Gellius, ad Q. fratrem, alibi.* Conciones:] *ut adducerentur in inuidiam, qui comitia conabantur impedire. quæ res populi uoluntatem ſolet offendere. lib. 2. epiſt. 21.* Hæc tamen ſumma eſt.] *tamen, inquit, Metellus conſul, neglecta illa futuri per comitiales dies auſpicij proſcriptione, comitia habuiſſet, niſi Milo in campum ipſum cum*

magna

magna manu, ut, ſi opus eſſet, uim ui repelleret, profe= ctus obnuntiaſſet. Laudat igitur Milonem magis etiam, quàm Sextium. nam ille tantum proſcripſerat, ſe de cælo ſeruaturum: Milo autem ad religionem auſpicij, quam ſperni uidebat, fortitudinem adiunxit. Niſi Milo in campum obnuntiaſſet] *cum libro Caualcantis, a quo minimum differt Beſſarionis liber, (habet enim, Milo= ni campum) ita lego, priore lectione repudiata: cuius, ut mihi quidem uidetur, eiuſmodi ſententia eſt, ut a ueritate diſſentiat. neque enim quiſquam erat, qui Miloni obnun= tiaret: (quippe, tribunus pl. cum eſſet, comitiorum ædi= liciorum ius non ad eum, ſed ad Metellum conſulem perti= nebat) uerum ipſe Metello conſuli obnuntiabat, ut comi= tia, quibus ædilitatem Clodius petebat, uſque eò protru= deret, quoad iudicium ante fieret de ui; nihil dubitans, quin eo iudicio Clodius condemnaretur. Præterea, ſi legas, ut antea, C. Appius, prænomina ſimul erunt duo; quæ eſſe non poſſunt. Nam, quod ad locutionem attinet, obnun= tiare in campum: me quidem non offendit: cum etiam uer bo, nuntiare, quandoque ueteres eadem ratione uteren= tur & in loco, & ad locum; ut ponere in gratia, & in gratiam, eſſe in poteſtate, & in poteſtatem. quod Gel= lius obſeruauit, lib. 1. cap. 7. ſic Nuntiatum Romam eſſe, dicit Cicero in ep. ad D. Brutum; nuntiatur domum, in Verrem: & Plautus in Truc. Magna nuntias ad me gau= dia.* Campum] *Martium, quò populus ad comi= tia conueniebat.* In campum uenit.] *ut, conſuli Metello, comitia habere cupienti, ipſe tribunus pl. ob= nuntiaret.* Fugitiuorum] *ſeruorum, quibus libertatē*

Clodius

Clodius pollicebatur. Deiectas copias] *afflictas, & infirmas. itaq; legitur in Beſſarionis antiquo libro.* Fratrum trium] *Metelli, Appij, Publij. & Metellum etiam in oratione pro domo ſua P. Clodij fratrem appellat, idq; ob eam rationem, quòd Cæcilia mater fuerat Appio, & Publio, ſoror autem duobus Cæciliis, ei, qui Metellum Nepotem, & ei, qui Celerem genuerat. ita duo Metelli, Nepos, & Celer, Appio & Publio Clodiis fratres erant patrueles. nam & in oratione pro Cœlio, Quonam modo, inquit cum de Celere loquitur, furenti fratri ſuo patrueli conſularis reſtitiſſet, qui conſul incipientem furere, atque conantem, ſua ſe manu interfecturum audiente ſenatu dixerit? Ipſos autem Metellos, Celerem & Nepotem, fratres fuiſſe, ex duabus epiſt. lib. v. fam. notißimum eſt. germanos fuiſſe ideo non exiſtimo, quòd Quincti prænomine uterque utebatur. fratribus igitur geniti: quorum ſoror Ap. Claudio nupſerit, qui poſtea Appio, & Publio pater fuit.* Turpis] *non ideo turpis, quòd iam eſſet approbata Marcellini ſententia, ſed quòd homines intelligerent id agi, ut habendis comitiis iudicio Clodius eriperetur. nam etſi de approbata Marcellini ſententia legitur in epiſt. 1. lib. 2. ad Q. fratrem: tamen id factum eſſe eo ſenatu, qui habitus eſt menſe Decembri, cum Clodius adeſſet, ipſa indicat epiſtola: hæc autem ſcripta ſunt menſe Nouembri; cum in eo ſenatu, quo ſententiam ait de ſcripto a Marcellino dictam, Clodius non affuiſſet. ſcribit enim ſic, Domi Clodius, egregius Marcellinus.* XI. Kal. Ian.] *quod aliquot ante annis ſcripſimus in noſtris ſcholiis, id nunc, eadem coniectura*

ducti, ſine dubitatione affirmamus; uideri tollendam uocem, Ian. *quæ, ut cuiuis facile eſt uidere, locum hic habere non poteſt; cum dies ſignificetur, qui* XII. *kal.* Dec. *conſecutus eſt.* Comitium] *Comitium in foro fuiſſe, uel hic locus oſtendit; cum* Metellus *poſtulet ut ſibi in foro obnuntietur,* Milo *autem in Comitium ueniat.* Plinius *etiam capite de ficis.* Furtim] *ut Milonem falleret, cui dixerat ſe in Comitio fore; putans, ante ſe comitia in campo habiturum, quàm Milo poſſet obnuntiare.* Biduo] *decimo, & nono* Kalendas, *dum nundinæ fuerunt, quibus haberi comitia non licebat. Macrobius lib.* I. *Sat.* Plinius *lib.* 18. *c.* 3. Nulla] *non, quòd nundinis concionari non liceret, ſed quòd opus non eſſet, cum haberi comitia non poſſent.* Iam campum tenebat] *ne Metellus, confectis nundinis,* VIII. Kal. *comitia habere poſſet.* Marcellus candidatus] *ædilicius; qui tamen ſtertens parum laborare de comitijs uidebatur. Hunc autem* C. *Marcellum potius, quàm* M. *puto fuiſſe. nam Marcus, qui conſul fuit cum Ser. Sulpicio quadriennio poſt, ædilis eſſe non potuit Marcellino & Philippo cos. cum ædilitas a conſulatu quinquennio diſtet; ut in libro de magiſtratibus oſtendemus.* Sine laterna] *ut eorum, qui Clodium exſpectabant, ignobilitas, & infima condicio notetur, qui ſine laterna noctu præſtolarentur.* Fieri] *a Milone.* Si ſe inter uiam] *inter uias, dixit Plautus; inter cœnam, Cicero. correxit hunc locum aliquot ab hinc annis amiciſſimus meus, coniecturam ſecutus, quia uidebat in Caualcantis libro ſcriptum, ſi ſentitur ue iam. neque nunc aliter uideo ſcriptum in libro Beſſarionis, niſi quòd, Ve-*

niam

niam, habet, pro Veiam. Caſum illum noſtrum] *exſilij calamitatem; in quam incidi, quia peſsimos ciues occideram.* Inuidi, & perfidi] *Hortenſium, & Pompeium uidetur ſignificare: quorum conſilio uſus, indigniſsimam exſilij calamitatem ſubierat. ep. 19. & 18. lib. 2.* Inerti nobili] *notat eos, quos a ſe defendendo metus auerterat. fam. lib. 1. ep. 19.* Pro facultatibus noſtris] *fratri reddimus, non quantum accepimus, ſed quantum noſtræ facultates patiuntur; ne, ſi id fieret ſupra facultates, ipſe deinde, omnino exhauſtus, egerem.*

EPISTOLA IIII.

Cincius] *qui Romæ Attici negotia curabat.* Apud me] *domi meæ cenato, etiamſi ego abſim. Erat enim Antij: ut epiſt. 8. ſic etiam in epiſtola 2. libri 2. in qua eum domum ſuam inuitat, cum ipſe abeſſet.* Ad nos] *Antium, cum Romæ fueris.* Deſignationem] *ordinem, quo bibliotheca mea diſponatur.* Tyrannionis] *grammatici. Suidas, Plutarchus in Lucullo, & Sylla, & epiſtola IIII. libri 2. ad Q. fratrem.* Reliquiæ] *quia multos amiſerat in illo fortunarum ſuarum naufragio.* Duos aliquos] *miſit Dionyſium, & Menophilum. ep. 8.* In his locis] *in Antiati.* Piliam adducere] *ſi potes & a te ipſo impetrare, ut in his locis conſiſtas, & Piliam tecum adducere. Mirum autem, cur hoc de Pilia dixerit, quam non dum Atticus duxerat uxorem. nuptias enim celebrauit pridie id. Feb. ut eſt in epiſtola III. libri 2. ad Q. fratrem. hæc autem ſcripta III. Kal. Febr. accipiamus igitur ſic, nuptias quidem*

dem non dum celebratas, ſed deſponſatam tamen fuiſſe. Et *apparet, factis iam ſponſalibus coniugium non ſemper eſſe conſecutum: ut Suetonius de Iulia Cæſaris filia, primum Seruilio Cæpioni deſponſa, deinde Pompeio collocata.* Aequum eſt] *ut ſine ea ne uenias.* Tullia] *quæ nunc mecum eſt.* Næ tu] *cur, Næ? cum iam dixerit, Medius fidius. quid ſi, Nomenti? ubi, & Ardeæ prædia Atticus habuit, præterea nuſquam in Italia.* Emiſti] *locum Atticus, & ſimul gladiatores emerat. eos laniſtæ in eo loco exercebant.* Pugnare] *cum exercerentur in ludo.* His duobus muneribus] *gladiatores in funere dabantur, uel empti, uel conducti.* His] *proximis, quibus populo munus gladiatorium datum eſt.* Liberaſſes] *tanti locaſſes, quanti emeras: ita eos libertate donare potuiſſes, recepta pecunia in eos impenſa.*

EPISTOLA V.

Ain tu?] *locutio ad oſtendendam admirationem uſurpata. ſic in epiſtola ad Pætum: Ain tandem? inſanire ibi uideris, quòd imitere uerborum meorum fulmina? & ad hunc ipſum lib.* VI. *& lib.* XII. Ad quem miſi] *aut Cæſarem, aut Pompeium.* Quid? etiam] *quid præterea cauſſæ fuit, cur eum librum tibi non miſerim? etiam hoc: ſubturpicula mihi uidebatur* παλινῳδία. *Tale illud epiſtola* XI. *lib.* I. *Noui tibi quidnam ſcribam? quid? etiam. Meſſalla conſul Autronianam domum emit. & ep. 6. l. 2. De muro, ſtatue, quid faciendum ſit. Aliud quid? etiam. quando te proficiſci iſtinc putes, fac ut ſciam.* Dudum enim circumrodo] *inuitus dico, quod dicendum tamen eſt. uereor enim, ne me*

reprehendas, qui hoc in libro gratiæ cauſſa ea laudarim, quæ antea uituperabam. μεταφορὰ *ab ijs, qui circum=rodunt, quod non libenter comedunt.* Vt ipſi uo=lunt,] *nam re uera non ſunt, quia nihil poſſunt. ep. 5.* Si quidquam haberent fidei] *fidei nihil habent, cum publicam cauſſam defendentes, me ſocium defenſionis non tuentur, ubi a potentibus oppugnor.* Senſeram] *eorum perfidiam, cum, ab inimico meo nefaria in me ro=gatione promulgata, in periculo deſeruerunt.* Indu=ctus, relictus, proiectus] δείνωσις, *cum in ſin=gulis ineſt augendi uis.* Qui fuerant] *perfidi uidelicet, atque ingrati, ut antea. itaque, te monente, rationem mu=taui, meq́; quod antea non feceram, potentium amcitiis munire cœpi.* Non etiam ut ſcriberem.] *mo=nuiſti tu quidem, ut ea facerem, quæ Cæſaris animum non offenderent, atque etiam quæ delectarent; non tamen, ut etiam ſcriptis eum laudarem: quod ego nunc, a te non ad=monitus, mea ſponte feci.* Coniunctionis] *cum po=tentibus, optimatibus relictis.* Ad illos] *maxime Bi=bulum, Catonem, Domitium, Curionem, Cæſaris inimi=cos.* Modici fuimus ὑποθέσει,] *modice lau=dauimus: uberem* ὑπόθεσιν *non cepimus, ſed eiuſmodi, ut modice laudaremus.* Vt ſcripſi] *in ipſo libro.* Ven=dere] *cum dicant, me poſt exſilium humili animo eſſe de=buiſſe: cum reſp. maiorem etiam animum, quàm unquam habuerim, mihi det, quæ declararit, ſeſe non potuiſſe me uno ciue carere: & uendere aream, potius quàm in ea do=mum ædificare. facit enim inuidia, ut in Palatio magni=fice habitantem non ferant.* Contra Pompeii uo=

luntatem

luntatem] *latius hoc in epiſtola ad* Lentulum *his uerbis*: In *illis autem meis actionibus, ſententijsq́; omnibus, quæ* Pompeium *uidebantur offendere, certorum hominum, quos iam debes ſuſpicari, ſermones referebantur ad me: qui cum illa ſentirent in rep. quæ ego agebam, ſemperq́; ſenſiſſent, me tamen non ſatisfacere* Pompeio, *Cæſaremq́; inimiciſsimum mihi futurum, gaudere ſe aiebant.* Nugigeram manum] *locus hic ex illis eſt, quos ego quidem ſine libris antiquis poſſe corrigi non ſperarim. itaque, ut aliquid ex ingenio liceat comminiſci, placet tamen fateri potius neſcire quod neſciam, quàm afferre quod non probem.* Alberti Ferri, *&* Beſſarionis *libri habẽt: noluiſſe aſt numgeram manum fuiſſet.* Inuiſis,] *quid ſi,* Inuiſes? *ut ſit,* Te *inuiſurum ſcribis, cum eris* Romæ. *nam certe non dum* Atticus Romam *peruenerat. quod illud declarat proxime ſubſcriptum*: Tu *de uia recta in hortos.* Viaticum Craſſipes præripit.] *Cicero, poſt mortem* L. Piſonis, *cognomento* Frugi, Tulliolam Furio Craßipedi, Marcellino *&* Philippo *cos. collocauit. ei pro dote pecunia erat numeranda: ut* Ciceroni *ad uotiuam legationem, de qua obeunda cogitabat, uiaticum præriperetur.* Nam, *quòd uillas inuiſere uellet; quoniam id paucorum dierum uiaticum futurum erat, ut in epiſtola* 4. *libri* II. *ad fratrem, ideo potius accipiendum uidetur de uiatico legationis, quo quidẽ opus eſſet haud paullo maiore in multorum menſium peregrinationem.* De uia] *ne deflectas aliò: recta ex itinere in meos hortos te confer.* Videtur commodius. ad te] *diſtingue ſic*: Tu *de uia recta in hortos. uidetur commodius ad te.*

poſtridie

poſtridie ſcilicet. quid enim tua? Expone ſic: *Commodius domum tuam pergere. id ſcilicet poſtridie facies. quid enim tantum in uno die? quid tua, citius ſerius uno die?* Sed uiderimus] *quaſi dicat: ſed hoc, ut tibi uidebitur.* Bibliothecam] *Antij: ut apparet ex epiſtola, quam antecedit inſequens proxima.* Tui] *librarij, Dionyſius, & Menophilus. epiſtola. 8.* Pinxerunt] *ita ſcienter, & apte diſpoſuerunt, ut, quaſi picta tabula, intuentium oculos delectare poſit; idq; non ſolum conſtructione, id eſt ordine, ſed etiam ſittybis, id eſt membranulis; quarum integumento libri a pulueris temporisq; iniuria diutius integri conſeruantur. omnes igitur & apte conſtructi, & ſuis quiſque ſittybis inſerti.*

EPISTOLA VI.

Lentulo] L. *Lentulo, flamine Martiale, de quo ep. 24. l. 2. & de aruſpicum reſp. & Pedianus pro M Scauro.* Non ut Saufeius, & ueſtri,] *non ideo uicem ipſius minime dolemus, quia Saufeium, & reliquos Epicureos ſequamur, qui nihil dolere ſoliti ſunt, niſi quod ad ipſos pertinet, aliena non curant; ſed mehercule, quia minime dolendum eius interitu uidetur, qui tanquam deorum beneficio, cum patria ciuilibus diſcordijs arderet, ex eius incendio uideatur eſſe ereptus. Saufeius, & ueſtri; quia & Saufeius, & Atticus Epicurei. ep. 19. lib. 5. & Nepos in uita.* Natura πολιτικὸς,] *quòd Atticus abſtineret adminiſtranda rep. uocat eum natura πολιτικὸν, non conſuetudine.* Propriam ſeruitutem] *ſerui omnes uidemur: ita nobis erepta libertas eſt uitio ciuium improborum. in hac ſeruitute, quæ communis omnibus*

bus eſt, tu quoque uiuis; ego autem habeo propriam, & præcipuam, qualem præterea nemo habet. Communi frueris nomine] *non propriam, ſed communē ſeruis ſeruitutē. hoc uidetur ſignificare: ſed, uerba nū uacent mendo, haud ſatis ſcio. ſuſpicionem augent Beſſarionis et Alberti Ferri libri, in quibus uideo ſcriptū, Cōmuni frueris non ne; & proximo membro, Virtutem, pro, Seruitutem.* Quod oportet,] *quod a bono ciue poſtulatur.* Inſanus] *qui contendere uelim cum ijs, qui omnia tenent.* Quod opus eſt] *opus eſt autem, ut loquar ad uoluntatem potentium.* Oppreſſus, & captus] *præmijs.* Dolere] *uicem reip.* Ingratus] *in Pompeium, qui remp. perdidit. in quem ingratus eſſe non debeo; cum eius potiſſimum opera ex acerbiſſima exſilij calamitate emerſerim.* Nequidquam,] *minime hoc faciendum eſt: eundum potius in bellum, & caſtra, ſi Pompeij è re ſit. epiſt. 5.* Ταγοὶ] *duces: cum ſeptus comitatu bonorum, qui me ducem ſecuti eſſent, pugnare tamen cum Clodio nolui. epiſt. 9. lib. i. fam.* Cui utinam ſemper paruiſſem,] *tibi enim ſi paruiſſem, monenti iam pridem, remp. quidem ut amarē, ſed ita dignitati conſulerem, ut ſalutis etiam rationem haberem, neque cum ijs, qui omnia tenebant, ſpe eorum, qui nihil poterant, inimicitias ſuſciperem; tibi inquam ita monenti ſi paruiſſem, nunquam profecto, fraude amicorum inductus, potentia inimicorum oppreſſus, indigniſſimam exſilij calamitatem pertuliſſem. ep. 5.* Reliqui eſt] *ſubintellige, Hoc quod dicam, ut, quam Spartam nactus ſum, ornem: id eſt, ut, quando me cum Cæſare & Pompeio coniunxi,*

ornem

ornem eos, & tuear, quibus rebus poſſim. hoc quidem reliquum eſt: ſed ego, ut faciam, a me impetrare non poſſum. ægre enim adducor, ut a rep. deſciſcam, cuius illi rationibus priuatas opes anteponunt. ac pæne mihi in mentem quandoque uenit, iterum illam amplecti, unam uel cum periculo curare: ut potius iterum exſilij miſerias perferam, quàm ea probem, quæ recta eſſe non ſentio: Philoxeni poetæ exemplo: qui, Dionyſii tyranni uerſus quia libere improbabat, in carcerem Lautumias coniectus eſt: deinde eductus, cum idem Dionyſius alios item uerſus ei legendos tradidiſſet, opinatus fore, ut metu carceris probaret; ſententiam non mutauit, ſed, uerſibus lectis, demiſſo capite, ultro ad Lautumias tacitus iter conuertit. cumq; Dionyſius ad abeuntem clamaſſet, Quò Philoxene? ad Lautumias, inquit: ut intelligeret tyrannus, ab eo uerſus non probari. Diodorus Siculus, Stobæus, Lucianus. Ταῦταν,] *hic malo notam ſubdiſtinctionis apponere, quàm poſt* ἔλαχες. *non enim ſocietatem cum Pompeio & Cæſare Spartam appellat: ſed, addendo hanc, ſignificat, qualiſcunque ſit.* Veruntamen] *hæc dictio non ſemper habet aduerſandi uim, ſed quandoque concludendi, ut hoc loco, quaſi dicat: Sed, ne longior ſim, ne te multis teneam, ut indicem tibi animum meum, ego nunc mecum ipſe rationem quæro, qua iſta improbem.* In his locis] *Antij.* Vt] *quomodo.* Iſta] *iſtorum acta, quæ ad tyrannidem ſpectant. et dixit, Commentor, quia rationem quæreret, qua, neque ſe illa probare, oſtenderet, & Cæſarem tamen ac Pompeium haud magnopere offenderet. Quæ autem erat hæc ratio? uel*

ut ſcriberet de optima rep. quod fecit paullo poſt; quibus in libris, quod eſſe debeat optimi ciuis officium, cum oſtenderet, ſatis indicabat, acta ſe Cæſaris & Pompeij non probare: uel ut ab urbe abeſſet; ut abſentiæ ſuæ cauſſam eſſe conſtaret, quòd ea, quæ tum agerentur, non probaret. Confirmabis,] *approbabis conſilium meum de iſtorum actis improbandis: quanquam mihi auctor fueris, ut cum ijs me coniungerem. ep. 3.* Fulmen.] *quibus, ut fulmine, ſum ictus, quia Lentuli obitum nuntiarent.* Non miſer] *qui ereptus ſit ex incendio patriæ.* Serui] *quibus adempta libertas eſt potentia paucorum. itaque noſtra uita nihil fœdius.* Illa Hortenſiana] *illa, quæ antea quoque monuiſti ut ſcriberem. Et uidetur intelligere Hortenſium librum de philoſophia, quem poſtea ſcripſit.* In alia incidi] *dedi me ad alia ſcribenda.* Incipiendo] *cum iam aggreſſus eſſem ſcribere illa Hortenſiana, reuocaui me, & quod inſtitueram, abieci; ne, cum uidear iniuriam Hortenſii, quæ tamen non grauiſſima fuerat, parum ſapienter tuliſſe, rurſus in eodem illuſtrando parum ſapiens haberi poſſim. neque enim ſapientis eſt, cui antea maxime ſuccenſueris, eundem paulo poſt maxime laudare.* Videor ſtulte illius amici non intemperiem tuliſſe,] *alij aliter: quàm recte, ipſi uiderint. ego, quod eſt in Beſſarionis libro, (eſt autem, ut impreſſum in noſtro) uerum, atque incorruptũ, planeq; ab ipſo Cicerone ſcriptum exiſtimo. itaque ad id meam interpretationem accommodabo. dicit hoc. Semel ſtulte feci, qui non intemperiem Hortenſii tulerim: ſtulte rurſus faciam, ſi eiuſdem iniuriam illuſtrabo. Dicit*

autem

autē qua de re? non, opinor, de eadem. non enim idē eſt, non intemperies, & iniuria: cum offenſio quidem utraque ſit, illa tamen leuior, quæ modum non tranſiliat, quæ ad intemperantiā non perueniat; hæc eiuſmodi, ut, in quem infertur, afficiat grauiter; a quo infertur, intemperantem ſignificet. Bis uidetur, quod animum Ciceronis offenderet, Hortenſius *commiſiſſe, primum in aliqua re, uel multis etiam in rebus fortaſſe, qui Ciceronem, nouum hominem, æmulum in eloquentiæ laude non libenter ferret; in quo non intemperantem ſe præbuit; fecit aliquid minus amice; nunquam ita fuit infeſtus, nunquam ita uehemens, ut inimicus potius, quàm amicus, poſſet appellari. hæc eſt, non intemperiem quam appellat.* Iterum *læſit* Hortenſius; *cum, rogatione a* P. Clodio *contra eos, qui ciues* Romanos *indicta cauſa damnaſſent, promulgata,* Ciceronem *hortatus eſt, ut abiret in exſilium, pollicitus operam ſe ſtudioſiſsime daturum, ut breui dignitatem ac patriam recuperaret. nec tamen id pro eo, ac debuit, ſatis accurate præſtitit. hanc iniuriam uocat: quòd aſtuto conſilio, ſimulatione amoris, inclinantem eum ad exitium* Hortenſius *impulerit. hoc aperte declarat his uerbis in epiſtola ad fratrem lib.* I. Quantum Hortenſio *credendum ſit, neſcio: me ſumma ſimulatione amoris, ſummaq; aſsiduitate quotidiana ſceleratiſsime, inſidioſiſsimeq; tractauit; adiuncto quoque* Arrio*; quorum ego conſilijs, promiſsis, præceptis deſtitutus in hanc calamitatem incidi. & hic lib.* III. *ep.* 9. *cum* Atticus *ita ſcripſiſſet,* Hortenſium *allice, & eiuſmodi uiros; reſcribit:* Obſecro, *mi* Pomponi, *non dum perſpicis, quorum opera, quorum inſidijs,*

quorum ſcelere perierimus? nos non amici, ſed inuidi perdiderunt. Tuli igitur leuem *offenſiunculam* Hortenſii: *quæ ferenda fuit, cum alioqui amicus eſſet. ac me tamen, quia tulerim, ſtultum homines exiſtimant. rurſus uidebor ſtulte facere; cum eum meis in ſcriptis laudabo: quia renouabo in animis hominum memoriam illius, quam in me intulit, iniuriæ. illuſtrabo, quæ nunc latet, eius iniuriam. pateſaciam quod obſcurum quodam modo eſt. itaque meum hoc officium non debet* Hortenſio, *aut tibi, eius amantißimo, gratum eſſe*. Accedit *illud, quòd nec ipſi mihi, quod tu me facere uis, placere admodum poteſt. leuitatis enim nomen ſubibo, cum eum dolorem in ſcribendo occultabo, quem, ex* Hortensij *ſuſceptum iniuria, in agendo oſtendi*. Videor] *uideor quidem alijs in eo ſtulte feciſſe, quia tulerim: at ipſe mihi non uideor. tuli enim, non, iniuriam, ſed, non intemperiem, eamq; hominis amici. qui uideor igitur in ea re ſtultus fuiſſe, in qua minime debeo; quanto magis uidebor in hac, in qua iure poſſum?* Illius] *hic non addit*, Amici, *ut proxime: quia non eſt amicus, qui facit iniuriam: at non intemperies, leuis inquam offenſiuncula, etiam inter amicos locum habet*. In agendo] *in agendis cauſis; in quibus, quo animo eſſem, quo eſſe deberem in* Hortenſium, *oſtendi*. βαϑύτης mea] *intimis ſenſibus conceptus ex iniuria dolor*. Leuitatis] *ſi* Hortenſium *laudarem, cui me ante nimis iratum oſtendi; ideo laudare eum uiderer, ut illa quaſi ſatiſfactione lenitus mihi reconciliaretur. in quo leuitatis opinionem ſubirem, cum eum, quem in agendo læſiſſem, in ſcribendo ornarem. in antiquo* Alberti Ferri

libro

libro uideo ſcriptum eſſe, ſatis tacito leuitatis: in Beſſario=nis autem, Satis facetæ leuitatis. quod etſi non inconcin=nam habet ſententiam: ueteres tamen alios libros libentius ſequor, in quibus eſt, Satisfactio leuitatis. Lucceio quam miſi,] *hæc epiſtola legitur fam. lib. 5.* Inui=ſas.] *dum ædificatur. ep. 3.* Significes:] *oſtendas & tibi rem gratam facere, quòd in me liberalis ſit; & me huius humanitatis immemorem non fore.* Nihil ἀκαι=ρότερον] *propterea quòd re familiari ualde comminutus, eam ſine amicorum liberalitate non uidebar poſſe reſti=tuere. epiſt. 2. & 4.*

EPISTOLA VII.

De Quincto noſtro,] *de Quincti pueri uale=tudine.* Venerat] *Romæ.* Mera monſtra] *gra=uiter eum ægrotare. tu autem, melius ei nunc eſſe, ſigni=ficaſti.* Qui illi dii] *qui pro utinam dixit, more comi=corum.* Quod equitibus R.] *conturbare ſolis licet equitibus R. homo Græcus Apollonius putat idem ſibi licere. Conturbare eſt, omiſsis ueteribus creditoribus, ſatisfacere ijs, qui poſterius crediderunt. perſpicuum eſt uel maxime in oratione pro Plancio. Fac, inquit, me multis debere, & in ijs Plancio. utrum igitur me con=turbare oportet, an, ceteris, cum dies uenerit, hoc nomen, quod urget, nunc, cum petitur, diſſoluere?* Suo iure] *conturbat: quia eques R. eſt. hunc in epiſt. ſua cum Apollonio Atticus nominauerat.* De Metello] *Corradus, temporum inſcitia lapſus, arbitratur hunc eſſe*

Q. Metellum Nepotem. ſed annorum diligens examinatio, ſecus eſſe, oſtendit. nam hæc epiſtola uidetur ſcripta anno poſt, quàm Cicero ab exſilio rediit, id eſt Marcellino, & Philippo cos. adhuc enim ſuam domum ædificari, ſignificat, cum ait: Mea mandata de domo curabis: præſidia locabis: Milonem admonebis. & epiſtola, quæ ſequitur, cum L. Domitij Ahenobarbi, conſularis candidati, qui competitor fuit Pompeij Magni, mentionem faciat, plane demonſtrat, has epiſtolas Marcellino, & Philippo cos. eſſe ſcriptas. quo anno qui credam obijſſe Metellum Nepotem, cum eum uiuere uideam biennio poſt, Domitio, & Appio cos? reus enim Scaurus factus eſt, ut affirmat Pedianus, ijs, quos nominaui, conſulibus. & ante quàm de eo ſententias iudices ferrent, laudatum idem ait a nouem conſularibus, in quibus Metellum Nepotem appellat. uerum facile eſt intelligere, quæ Corradum cauſſa in errorem induxerit. Legerat in Appiano lib. 2. de bel. ci. Metellum Nepotem, cum Hiſpaniam proconſul adminiſtraret, obijſſe. quod uerum eſſe confiteor: ſed hoc nego, Marcellino, & Philippo cos. obijſſe. ſiquidem, ut dixi, Scaurum laudauit biennio poſt, miſſa uidelicet Romam laudatione. id quod Pedianus quoque ſignificat. nam, cum nominaſſet eos, qui Scaurum laudarunt, ſubiunxit: Horum magna pars per tabellas laudauerunt, quia aberant. eodemq; anno, quo Scaurum laudauit, perijſſe eum exiſtimo, cum Romam paullo poſt deceſſurus eſſet, Hiſpaniæ utriuſque adminiſtratione Pompeio data, qui tamen, miſſis eò legatis, ad urbem ipſe cum imperio manſit. Quem igitur hunc eſſe dicemus? an

Metellum

Metellum Pium, Numidici filium? temporum ratio non patitur. nam cum, eo mortuo, C. Cæſar in ædilitate pontifex max. ſurrogatus ſit; ſatis conſtat, eum uita exceßiſſe, Cotta, & Torquato cos. Fortaſſe Metellum Celerem aliquis exiſtimabit. at is perierat Cæſare, & Bibulo cos. quod oratio in Vatinium demonſtrat. puto igitur Metellum Creticum ſignificari, qui Silano & Murena cos. triumphauit. Οὐχ ὁσίη φθιμένοισιν] *pium, inquit, non eſt, mortuis inſultare.* Homerus Οδ. χ.

„ οὐχ ὁσίη κταμένοισιν ἐπ' ἀνδράσιν εὐχετάασθαι.

Cicero uocem, more ſuo, non ſententiam, mutauit, cum pro κταμένοισιν, *dixit*, φθιμένοισιν. Ciuis nemo erat mortuus] *ſubaudi, qui minus publicam cauſſam tueretur. aut enim hoc, aut huiuſmodi aliquid dicturus fuit; ſed omiſit, recordatus, Atticum, qualis fuerit Metellus, nunc minime curare, curare autem illud, ut nummos ſibi ab illo debitos exigeret. ergo intulit, Quid quidem tibi? quid hoc ad te, quod ego inſtitueram ſcribere de Metello? ſcribam igitur de nummis, de quibus ſcio te laborare. nummi uero meo periculo ſint: mihi crede, ſoluentur: ſpondeo ipſe, in meq; recipio.* Heredem fecit?] *Metellus.* Publium] *Clodium.* Improbe quanquam] *Beſſarionis liber habet, Improbi quenquam. omnino ſubeſſe mendum puto.* Non retexeris] *damni nihil facies: ordinem pecuniarum tuarum non mutabis horum nummorum cauſſa: nam exiges.* Præſidia] *ne, dum ædificatur, impetum aliquem Clodius faciat.* Admonebis] *ut in locandis præſidijs operam tibi ſuam tribuat.* Arpinatum fremitus eſt in=

credibilis de Laterio.] *punctis male collocatis, ſæpe fit, ut ſenſus peruertatur. quod quidem hic uſu uenerat. nam in omnibus libris, qui typis impreſsi leguntur, ita ſcriptum erat.* Arpinatum *fremitus eſt incredibilis.* De Laterio *quid quæris? ut obſcura, uel nulla potius fieret ſententia. Fuit autem* Laterium Q. *Ciceronis fundus in ipſius patria* Arpino; *quem cum uellet uendere,* Arpinatum *erat frenitus excitatus. ep. 1. l. 10. & ad* Quinctum *fratrem epiſt. 1. lib. III.* Dolui] *quòd patriam uillam cogitat uendere.* Quod ſupereſt, etiam puerũ Ciceronem curabis,] *patet ſententia: puto tamen rectius hoc modo.* Quid ſupereſt? *etiam. puerum* Ciceronem *curabis. ſic locutus ep. XI. lib. 1. & 19. lib. 2. & 1. lib. 3. ad fratrem.* Ciceronem] Quinctum.

EPISTOLA VIII.

Tyrotarichi] *edulium fuit, de quo* Apicius *libro IIII. & in epiſtolis ad* Papirium, *fam. lib. IX.* Raudusculo] *modico illo ære. raudum enim pro ære apud ueteres. ſcribis, inquit, ſi domum habueris in* Antiati, *patina tyrotarichi, non pretioſi edulij, te fore contentum, & rauduſculum, id eſt minimum ſumptum cogitare.* Μή πω μέγαν] *prouerbium de ijs ſumptum, qui gloriantur, ante quàm aduerſarium occiderint.* Loqueris, *inquit,* Attice *& de tyrotaricho, & de rauduſculo, cum tamen domum non dum emeris.* Vel ſic: Derides *de tyrotaricho, & ais tenui me uictu uti, ut ære meo alieno me exſoluam. ne dixeris hoc, niſi ubi factum uideris. quaſi factu non facillimum eſſet. rauduſculum certe* Cicero *pro debita pecunia alijs quoque locis uidetur uſurpare,*

ut

ut ep. 8. lib. 6. & 2. l. 7. Antium Buthrotum eſſe Romæ,] *ut Corcyra Buthrotum prope habet, oppidum amœniſsimum, & quietiſsimum; ita Antium Roma.* Vt Corcyræ illud tuum] *ut eſt Corcyræ Buthrotus illa tua, cuius te mire delectat habitatio. Illud tuum: oppidum Buthrotium, tibi gratiſsimum.* Alſius] *quod æſtate quæritur. id autem maxime tum locorum opacitate, tum aurarum fit aſpiratione. Ad Q. fratrem, ἀποδυτηρίῳ nihil alſius, nihil muſcoſius.* Mens] *cum antea, bibliotheca nondum à Tyrannione diſpoſita, quaſi corpus eſſet ſine mente.* Dionyſii, & Menophili] *quibus Tyrannio uſus eſt glutinatoribus. ep. 4.* ΕΙ ΜΗΙΣΗΤΩΦΙΛΟΣ ΚΟΣ.] *iiſdem fere literis reſtituo ſic: εἰ μὴ ἴση τῷ φίλος οἶκος: quod erit latine, niſi cuipiam paria faciat cara domus: ut ſignificet, ſe tamen æque ſua domo delectari, ex ea uoluptatem eandem capere, quam ex Antiati. eadem eſt ſententia libro* XV. *Hæc loca uenuſta ſunt, abdita certe, &, ſi quid ſcribere uelis, ab arbitris libera: ſed neſcio quo modo οἶκος φίλος.*
Pegmata.] *lignei cancelli, in quibus libros tuos ſoles diſponere, quales mihi Dionyſius & Menophilus tui faciundos curarunt. uel, Pegmata, conglutinationes, quibus te uti ſolitum in libris compaginandis Dionyſius & Menophilus aiebant. ep. 4.* Miſiſti] *Dionyſium, & Menophilum: quos ut mitteres, petieram. ep. 4. Caualcantis, Beſſarionis, & Ferri libri, Miſit. quòd ſi ab antiquis libris diſcedendum eſt: (diſceditur autem, ſiquidem in iis, Miſiſti, non eſt) malim ſic: Eos, quia mihi libros illuſtrarunt, laudes. ut ſupra de iiſdem, Bibliothecam*

cam mihi tui pinxerunt conſtructione, & ſittybis. eos uelim laudes. certe illud, Poſtquam miſiſti, frigidum, & perinane eſt. quaſi potuerint illuſtrare, niſi miſsi eſſent. ut omittam, quòd uterque uetus liber, Miſit, non, Miſiſti. Illuſtrarunt] *uenuſta glutinatione, & ordine. tale illud, Bibliothecam mihi tui pinxerunt conſtructione, & ſittybis. ep. 5.* De gladiatoribus] *tuis. uide ep. 4.* Male ſic egiſſe] *uidetur legendum, Male ſe geſsiſſe.* Apenas] *ſeruus. & hic uidetur eſſe principium alterius epiſtolæ.* Diſceſſerat] *cum litteris ad te meis, quum epiſtola mihi a te reddita eſt: in qua ſcribis fore, ut legem non ferat. quem autem legem non laturum], & quam legem intelligat; quoniam in diuinatione poſitum eſt, omitto.* Eo etiam melius] *quia, dum ludi ſunt, neque iudicia in urbe exercentur, neque negotij publici quidquam geritur. abeſſe igitur licet.* Conteremus] *in litteris. nam infra, Nos hic uoramus litteras cum Dionyſio. epiſt. 11.* De Trebonio] *hic Pompeio & Craſſo cos. tribunus pl. legem tulit de prorogando Cæſari Galliarum imperio.* Tibi aſſentior] *forte, tribunatum ad iſtorum uoluntatem adminiſtraturum. quod euenit. nam etſi tribunus pl. non dum erat; tamen ita conſtabat eum proximis comitijs deſignatum iri, ut Domitium, qui conſulatum petebat, repulſam laturum.* Περίστασις noſtra.] *ſic antea: ego, repugnantibus libris antiquis, tamen pro noſtra repoſui noſtræ: ut ſenſus hic ſit. ſtatus iſte Domitij ſimillimus eſt noſtro, cum in exſilium pulſi ſumus; uel quòd ab iiſdem læditur, a quibus olim ego, uel quòd præter opinionem; uel quòd ui=*

ri boni nuſquam apparent, ideoq; uictrix regnat improbitas. unum tamen diſsimile, quòd immerito nos olim afflicti ſumus, Domitius nunc merito. nam caſus ille noſter forte etiam, quàm hic Domitij, tolerabilior, & leuior fuit. quid enim miſerius, quàm eum fieri conſulem non poſſe, qui in tota uita tanquam deſignatus fuit? id eſt, quem ſuo anno fore conſulem non ſecus homines crediderunt, ac ſi iam deſignatus eſſet. ſi uero etiam ipſe uidet, & in ſuis priuatis faſtis notat, ex ijs, qui potentium partes tuentur, non minus multos in poſterum fore conſules, quàm eos, quos publicis in faſtis eſſe uidet: quid illo miſerius? Solus] *quid eſt hoc? petit ne quiſquam conſulatum ſolus, cum duo conſules regentur? nunquam certe. uerum, Solus, opinor dixit de plebeiis. nam uel ſi decem patricij ſimul cum eo peterent; nihil tamen obſtabat, cur fieri conſul non poſſet: cum omnino de conſulibus alterum plebeiæ gentis eſſe lex Licinia iuberet.* Cum altero] *aut C. Memmio, aut P. Nigidio Figulo. utrunque enim in præture collegam habuit, ut in ep. 2. lib. 1. ad Q. fratrem, in extremo. Aut fortaſſe ludit hic Cicero, nec ad Memmium ſpectauit, aut ad Nigidium, ſed ad unum Pompeium Magnum, quem conſtabat fieri conſulem uelle: quod euenit: a quo Domitium in petitione uictum iri, ſatis erat exploratum. erat autem plebeius uterque. itaque cum Pompeio potius, quàm cum M. Craßo, homine patricio, negotium erat Domitio. dixit igitur, Cum altero, cum ironia; quòd mirari ſe fingat, ſi, qui cum altero tantum petat, conſul tamen fieri non poßit. cum in eo locus admirationi non eſſet, Pompeius enim ita gratioſus apud populum, ut facillime*

lime quiduis impetrare poſſet. Codicillorum faſtis] *argute. quaſi dicat: adeo multos uidet fore conſules ante ſe, ut eos domi notans in ſuis faſtis, longas paginulas compleat. nam in faſtis publicis conſulum nomina ſcribebantur, ut ſcribit Liuius libro* XI. *conſul tamen fuit cum Ap. Claudio Pulchro, poſt Pompeium, et Craſſum.* Factorum] *alij explanant, Ex quo Domitius prenſare cœpit. quibus aſſentirer, ſi per hiſtoriam liceret. ſed cum in Suetonio legam, Domitium eo anno prætorem fuiſſe, qui Cæſaris conſulatum conſecutus eſt, id eſt Piſone Gabinio cos. præturam autem a conſulatu biennio diſtare ſciam: intelligo, Domitium ante hunc annum prenſare ob conſulatũ non potuiſſe: ſiquidem alter hic eſt annus poſt eius præturam. accipiò igitur, Factorum, ſuperioribus annis: cum factos conſules in publicis faſtis uideat eſſe pæne innumerabiles.* Effugere?] *in lucem exire. & fortaſſe hoc poema ſignificatur infra ep.* 18. Quid ſinat?] *forte, Quid? ſinas.* Quod eram exorſus] *cum dicerem de Natta. tum enim & de Luſco ſimul inſtitueram ſcribere; ſed interpoſui de poemate.* Tantula ne cauſſa?] *minima enim cauſſa, ideo commoueri, quia, cum Fabius Romæ fuiſſet aſsiduus, ad eum tamen non ueniſſet.* De Firmanis fratribus] *conſilia aduerſus me ineuntibus.* In eo γραμμὴν teneam] *in antiquo libro, τὴν εω γραμμὴν. quid ſi, τὴν ἔξω γραμμὴν. ut ſit ſenſus: Quòd me mones, ut hoc ſtatu reip. qui impendet, in quo non optimates, ſed potentes dominaturi uidentur, ita me geram, ut ſapientem, reiq́; publicæ peritum ciuem decet; (hoc enim ualet πολιτικῶς) id eſt, ut*

potentibus

potentibus neque prorſus aſſentiar, neque, ſine ulla proficiendi ſpe, ſtulte repugnem; ſed quaſi lineam quandam teneam exteriorem, ſeorſumq; ab eorum rationibus curſum dirigam: ego uero ita faciam. Odorere,] *cauſſam elicias, qua ſe a me remouit.* Deguſtes] *leuiter in ſermone tentes; ut ſcias, qui ſit animus eius erga me.* μεταφορὰ *a cibis, quorum ſaporem deguſtando percipimus. & reſpexit ad illud,* Odorere.

EPISTOLA IX.

Eſſe in regno:] *reſtitutum à Gabinio, Syriæ pro conſule. nota hiſtoria ex Dione, Cæſare, alijs.* Paſcor] *mire delector.* Bibliotheca Fauſti:] *hic eſt* L. *Cornelius Sylla Fauſtus, Syllæ dictatoris filius, Fauſtæ Milonis uxoris frater, Pompeij gener: quem unum cum Afranio, & L. Cæſare filio C. Cæſar, deuicto Pompeio, uoluit interfici.* Puteolanis, & Lucrinenſibus] *loca enim ſunt, Puteoli, & Lucrinum, aſpectu maris iucundiſſima.* Propter remp. ſic] *particulam, Sic, non arbitror uacare mendo. forte, Hic; ut paullo ante, ego hic paſcor.* Sub imagine Ariſtotelis] *in tua bibliotheca.* In iſtorum ſella curuli] *magiſtratus curules intelligit: quia cenſor, conſul, prætor, ædilis curuli ſella utebantur. quod autem, Iſtorum, dicit, ideo dicit, quia tum in rep. ex Pompeij, & Craſſi, qui conſules erant, uoluntate omnia adminiſtrabantur.* Cum eo] *cum Pompeio.* Video] *quia uadebat ad ipſum, cum hæc ſcripſit.* Fors] *quæ, inquit, de rep. Pompeius, & ego ſimul ambulantes colloquemur, hæc, ut fortuna uult, ita regantur. ludit in ambulationis nomine. primum enim*

actum ipſum ambulandi, deinde locum ſignificat. Si quis eſt] *dubitat, utrum dij curent mortalia. quia, cum in rep. neque bonitati, neque honeſtis artibus locus ſit, magnum argumentum uidetur, deos non reſpicere mortalia: quod ſen t Epicurus.* Ambulationem, & Laconicum] *in ipſius domo. uide Vitruuium libro x. cap. ix. x.* Quæ Cyrea ſint] *quæ Cyrus architectus fabricatur: aut quæ fiunt ad exemplum formæ a Cyro deſignatæ.* Vt properet] *ut urgeat ipſe architectos, & fabros.* Vt poſsim tibi &c.] *ut ego quoque habeam, ubi te poßim accipere, acceptus a te toties. quod nunc, non dum ædificata domo, non poſſum.* Parilibus] *ix. kal. Maij. nam eo die Parilia.* Salutem nuntiaret] *erat igitur Cicero in Cumano agro & ipſe, in uilla ſcilicet uterque ſua.*

EPISTOLA X.

Cenſum impendant] *rectius, Impediant. Horum cenſorum nomina non dum inuenire potui. puto alterum fuiſſe M. Valerium Meſſallam, qui conſul fuit cum M. Pupio Piſone. nam cenſorium Meſſallam nominat Valerius. Quod ſequitur, Vitiandis, placeret, Iniiciendis, eo magis, quòd in Beſſarionis antiquo libro ſcriptum eſt, Initiandis. iniiciuntur autem dies, cum intercalatur. intercalatio autem omnium rerum ſtatuta tempora protrahebat, cum eſſet dierum interpoſitio. intercalatione igitur tribuni pl. impedire cenſum, & extrahere poterant. Vel Vitiandis diebus, obnuntiationibus interponendis: quod fiebat a tribunis: ut ep. 16.* Hic] *locutus eſt cum Pompeio in Cumano, ut in epiſtola proxima ſuperiore, in extremo*

tremo, licet intueri. dixit igitur, Hic, *pro in his locis, in Cumano inquam, unde iam pridie diſceſſerat. quod epiſtolæ poſtrema uerba declarant.* Vt loquebatur] *ſolet enim aliud loqui, aliud ſentire. ep.* 15. *& fam. lib.* 8. *ep.* 1. Syriam ſpernens, Hiſpaniam iactans] C. *Trebonius tribunus pl. rogatione perlata, Syriam Craſſo, Hiſpanias* Pompeio *cos. dederat. Craſſus in prouinciam profectus eſt:* Pompeius *ad urbem manſit, in Hiſpanias legatos miſit, Afranium, Petreium, Varronē. Iactans: ita exagitans, quaſi faſtidiret: ut oſtenderet, ſe prouinciarū adminiſtrationem, quarum alij cupiditate flagrarent, minimi æſtimare.* Sit hoc quaſi, καὶ τόδε φωκυλίδου] *cum de* Pompeii *ſententia dicemus, ſemper opinor addendum, ut loquebatur. ſit hoc ſimile illius dimidiati uerſiculi,* καὶ τόδε φωκυλίδου. *cum enim* Phocylides *ijs præceptis, quæ ipſe uerſibus tradebat, præponere ſolitus eſt, ex eo factum, ut Græci, cum* Phocylidis *ſententiam, aut uerſum recitare uellent, ipſi quoque dicerent,* καὶ τόδε φωκυλίδου. *Fuiſſe autem* Phocylidis *conſuetudinem, ut ſcribens hoc hemiſtichio ſæpius uteretur, declarant uerſus, qui apud* Stobæum *leguntur* ἐν τῷ οα.

„ καὶ τόδε φωκυλίδεω. τετόρων ἄπο τῶνδε γένοντο
„ φῦλα γυναικείων. *& apud eundem* ἐν τῷ πε.
„ καὶ τόδε φωκυλίδου. τὸ πλέον γένος εὐγενὲς εἶναι
„ οἷς οὔτ' ἐν μύθοις ἕπεται χάρις, οὔτ' ἐνὶ βουλῇ.

Idem animaduerti ſcriptum eſſe apud Dionem Chryſoſtomum *in ea oratione, quæ inſcripta eſt,* Boryſthenitica. *Strabo autem libro de geographia decimo ſatis oſtendit, hæc ipſa uerba uſurpari, cum de* Phocylidis *ſententia ue=*

teres loquerentur. ἔστι δὲ, inquit, καὶ ἀμοργὸς τῶν σποράδων, ὅθεν ἦν σιμωνίδης ὁ τῶν ἰάμβων ποιητὴς, καὶ λέβωθος, καὶ λερία. καὶ τόδε φωκυλίδου, λέριοι κακοὶ οὐχ ὁ μὲν, ὃς δ' οὔ. , Componenda] *in theatro Pompeii. de quo* Plutarchus, Plinius, *alij*. Ad me] *in uillam meam. nam in* Cumanum *ueniſſe, iam ſignificauit, cum dixit,* Nos hic cum Pompeio *fuimus.* Ac ſe] *non placet hoc; primum quia nemo de ueteribus, ut opinor, ita locutus eſt, uiſus eſt ſe nihil minus uelle: deinde quia* Beſſarionis *antiquus liber aliter habet, nempe ſic, aſi.* Ferri *alter liber,* Ac ſi. *hæ cauſſæ faciunt, ut, ac ſe, non placeat. quid autem placeat, & cur placeat, oſtendam. Satis putantur belle corrigere, qui unius litteræ mutatione corrupta loca reſtituunt. non igitur temere ſaciam, ſi pro, ac ſe, reponam, a ſe. quanquam ne unam quidem mihi uideor litteram immutare. nam primas duas a* Beſſarionis *libro, tertiam ab alijs ueteribus libris accipio: cum in illo ſit, ut dixi, aſi; in aliis, ac ſe. & ita diſtinguetur.* Venit etiam ad me in Cumanũ a ſe. nihil minus uelle &c. *ut ſit, a ſe, a uilla ſua; ſicuti, ad me, ualet, ad uillam meam. nec eſt, cur hoc loquendi genere quiſquam offendatur. ſic ipſe locutus eſt ep.* 31. *lib.* 13. Ego autem tibi confirmo, a me non habere: *pro, ab ædibus meis. & lib.* 1. *de* Orat. Quem ruri apud ſe eſſe audio: *id eſt, in uilla ſua. & in dialogo de fato,* Cum eſſet apud ſe, ad Lauernium Scipio. *ſic ille, quem hic noſter tanti fecit,* Terentius *in* Heautont. Hinc a me quiſnam egreditur? *& alibi cum ipſe, tum, optimus latinitatis auctor,* Plautus.
Nihil minus uelle] *quia fauebat* Aemilio Scauro.

uidebat

uidebat autem duos patricios ſimul eſſe conſules non poſſe: uetabat enim antiqua lex. ideo timebat, ne, deiecto Scauro, Meſſalla crearetur. quod euenit. Noſtram gloriam] *ut noſtrum nomen illius hiſtorijs celebretur.* Aedificium noſtrum] *domum, quæ ædificatur.* Tecum haberet,] *mallem, tecum haberes: ut ea cauſſa iret ad Atticum Quinctus frater. & certe apud Atticum Quinctus filius, non apud patrem. ep. 7.* Lætum] *placeret, Pætum; ut ſit Papirius Pætus, de quo ep. fam. l. 9.*

EPISTOLA XI.

V. Kal.] *ſic omnes, quos uiderim, antiqui libri. mihi mendoſa dies uidetur. nam ſi epiſtolas Attici uno die duas, V. Kal. accepiſſet; non id ei ſignificaſſet proximis litteris, quas IIII. kal. iens in Pompeianum ſcripſit? accepit igitur eas epiſtolas non modo poſt V. ſed etiam poſt IV. Kal. ſic enim neceſſe eſt. quod etiam huius argumentum epiſtolæ declarat. ſcripta enim eſt poſt ſuperiorem, cum in ea de Pompeij ſermone, habito in Cumano, iam narrauerit. quòd ſi accepit eas poſt IV. Kal. nimirum aut III. aut II. accepit. II. autem potius exiſtimo, quàm III. cum ob alia quædam, quæ placet omitti; ne quis fortaſſe meam, quaſi nimis argutam, rideat diligentiam; tum quia mutatio facilis eſt a V. in II. item ut a II. in V. itaque alibi quoque alterum pro altero mendoſe poſitum inueni* A Demetrio] *ſcire. is enim erat apud Pompeium gratioſiſſimus libertus. Plutarchus, Plinius, Dio.* Dixit] *ubi? in Cumano. quo die? maxime poſtridie Parilia. ep. 8.* IIII. kal] *non loquitur de II. kal. tanquam de die, cum hæc ſcripſit, futuro, (nam hanc epi-*

ſtolam poſt ſuperiorem eſſe datam conſtat : illa porro IV. Kal. Neapoli,*in diſceſſu : itaque non eſt , ut ante* IV. Kal. *opinemur datam) ſed , ut de die , qui , quo tempore locu=tus eſt cum* Pompeio , *futurus erat . ſermo autem ille cum* Pompeio , *ut iam dixi , aliquot diebus ante , hoc eſt poſtri die* Parilia , *habitus erat .* Putarent] *ſubducerent . &,* Rationes , *publicorum uectigalium ; quæ publicani conduxerant . ea putatio ad conſules* Pompeium *&* Craſ=*ſum pertinebat .* Gladiatoribus ne] *putare ne uel=lent rationes , quibus diebus gladiatores pugnarent ? ante ,* Pompeius *reſpondit .* Is] Pompeius : *a quo* Demetrius *omnia cognoſcet , tu autem a* Demetrio . Voramus litteras] *hinc heluo librorum* M . Cato *in libris , opi=nor , de finibus .* Homine mirifico] *refertur ad doctrinam : & eundem appellat doctiſſimum ep .7. lib .7.* οὐδὲν] *deſit fortaſſe uerbum* ἐστὶν : *ut ſit ,*

„ οὐδὲν γλυκύτερόν ἐστιν , ἢ πάντ᾽ εἰδέναι.

eſt autem ſenarius iambicus . Primus dies ,] *an , gla=diatorum ? ut quærat* ἐπισημασίας . *nam gladiatori=bus , ludiſq; , de bonis , improbis ue ciuibus quid populus ſentiret , perſpiciebatur. ep. 5. lib.* 1. *&* 18. *l.* 2. *An , pri=mus dies , & ſecundus , & ceteri , poſtquam urbe exiuit ? at hoc ſuperioribus potius litteris* Attico *mādaſſet. An , pri=mus dies, ubi conſules,* Pompeius *&* Craſſus, Romā *uene=rint? forte hoc ueriſimilius: ut, quemadmodū de cenſoribus, ita de conſulibus ab* Attico *quærat : cum præſertim , quod exſpectaret, non eſſet nihil , ut de comitiis prætorum huius anni ; quæ non ante* III . *id .* Maij *habita eſſe a conſuli=bus , locus indicat in epiſt . ad* Quinctum , *lib . 2. ep .* XI .

Cenſores

Cenſores] *num ciuitatem cenſeant, an id deſperetur. ep.* 17. Appius] *forte de Appio quærit, quia uidebat eum hoc anno conſulatum petiturum. anno enim proximo conſulatum geßit. de Appio conſule deſignato minime credendum. conſul enim creatus ex interregno. ut omittam, quòd nec dum aduenerat legitimus comitiorum menſis Quinctilis. hanc enim epiſtolam Aprili menſe ſcriptam, intelligitur.* Appuleia] *Appij frater P. Clodius, qui populum in tribunatu non ſecus, atque Appuleius Saturninus, concitarat. Appuleiam autem appellat per contemptum, quaſi effeminatum, & mollem.* Noſtrum librum] *commentarium earum rerum, quas in conſulatu geßimus: ut habeat, unde ſumat ad hiſtoriam conficiendam. ep.* 12. *lib.* 5. *fam.* Demetrii Magnetis] *librum* περὶ ὁμονοίας.

EPISTOLA XII.

Ante] *antequam Roma proficiſcerer: aut, antequam Egnatius Romam rediret.* Aquillio] *iuriſconſulto: ut ſit C. Aquillius Gallus, qui Ciceronis collega fuerat in prætura: ut in oratione pro Cluentio, & officiorum lib.* 2. Præſto eſſe:] *Macronis cauſſam non uideor poſſe defendere, cum auctioni conſtituerim intereſſe. Forte autem uel emere quippiam Cicero uolebat in auctione: uel ad eum bonorum pars, quæ uendebantur, ex hereditate pertinebat. hereditates enim cum in plures eſſent diſpertiendæ, quo id fieret commodius, auctione diuenditæ in pecuniam redigebantur.* Poſtridie kal.] *quo die Romæ ero.* Kalendis] *quibus? Maij, non puto. nam in proxima ſuperiore epiſtola, quam diximus poſt* IV. *kal. Maij eſſe*

datam, uerbum nullum poſuit, unde pateat Romam *ire uelle:* potius *indicat, per aliquot dies non eſſe in urbem rediturum. itaque litteras ab* Attico *flagitat.* Craſſipedis] *generi mei.* Facio fraudem s. c.] *cum ſenatus uocabatur, ſenatores, qui erant in urbe, adeſſe iubebantur in ſenatu: qui non erant, iuberi non poterant. Cicero autem, ne citari poſſet, urbem non eſt ingreſſus kalendis, quo die ſenatus habebatur, ſed in hortis ſuburbanis conſiſtere, & cenare uoluit. fraude igitur ſubterfugit* s. c. *quo in* s. c. *ſcriptum erat, ut ſenatores, qui in urbe eſſent, in ſenatum uocati uenirent, non uenientibus pignora auferrentur. oratione* I. *in* Antonium. Miloni] *quem* Clodius *de ui accuſabat. hoc opinor intelligi. quod ſi ita eſt; hæc epiſtola ante duas ſuperiores fuit collocanda. ſcripta eſt enim* Marcellino *&* Philippo *cos. (tum enim a* Clodio Milonem *accuſatum, multis argumentis declarat epiſtola* III. *ad* Quinctum *fratrem) proximæ autem* Pompeio *&* Craſſo *cos.* Alij, *Præſto* Miloni, *in eius nuptiis, interpretantur. ſed dies non conuenit. hic enim* Romæ *uult eſſe poſtridie kalendas; in epiſtola uero, quæ ſequitur, ad* XIIII. *kalendas; quo modo utrunque nuptiarum cauſſa?* Domus tota] *domeſtici omnes. ſic locutus &* M. Cælius *epiſt.* 16. *lib.* 8. *fam.* Promouebo.] *puto, quid ſignificetur, minime multis liquere. ſunt etiam, qui mutandum exiſtiment. ego tueor antiquum uerbum, & explano,* Promouebo, *proficiam aliquid in* Halimeti *re. quo ſenſu &* Terentius *in* Andria *dixit,* Nihil promoueris.

EPISTOLA XIII.

Milonis nuptiæ.] *duxit uxorem Fauſtam, Syllæ dictatoris filiam. Pedianus.* Opinio] *menſe Nouembri ſcripta eſt epiſtola, Pompeio & Craſſo cos. neque dum habita comitia fuerant, nec omnino habita ſunt eo anno; ſed ex interregno Appius & Domitius conſules creati.* Vt ſit rata. Abfuiſſe] *Beſſarionis liber, Etſi irata fuiſſe. correctione opus eſt: quam a me non inuentam, qui ingenio præſtant, inueſtigabunt.* Quod non placeret:] *quod mihi non probaret.* Defuiſſem] *Pompeio de me bene merito.* Res iſtas,] *urbanas.* Conſules] *Pompeius, & Craſſus. etſi Craſſus proximis diebus urbe, iturus in prouinciam, exierat. ſed eius animum, cũ adeſſet noſſe Atticus potuerat.* Craſſum quidem noſtrum] *iocatur. non enim amor erat inter eos, licet redijſſe in gratiam uiderentur, intercedente Cæſare, ut ſcriptum eſt in epiſt. 9. lib. 1. fam. atque etiam Publio, ipſius Craßi filio. Plutarchus. ideo paullo poſt: O hominem nequam.* Minore dignitate] *& hic iocatur. quod enim ſciebat omnibus eſſe notum, id Attico tanquam ignotum ſignificat. quis enim neſciebat, nulla Craſſum dignitate, contra C. Ateii Capitonis tribuni pl. obnuntiationem, exijſſe?* Aequalem eius L. Paullum,] *eius filium, qui conſul perijt Cannenſi prœlio; Africani minoris patrem naturalem. is in ſecundo conſulatu paludatus exijt ad bellum Macedonicũ; nec multo poſt uictor, capto etiam rege Perſe, triumphauit. æqualem Craßi, uel cum ioco nominat, quòd uterque iterum conſul ad bellum ſit profectus; uel ſerio, quòd eadem ætate eſſent,*

cum ad bellum exiere. nam ſexagenarium utrunque fuiſſe, tum ex Liuio, *tum ex* Plutarcho *licet conijcere.* Paludatum] *paludamentum ueſtis erat imperatoria, quæ induti ad bellum exibant.* Hominem nequam] *qui,* C. Ateij Capitonis, *tribuni pl. obnuntiationibus diriſq; neglectis, auri* Parthici *cupiditate præceps, ante finem conſulatus iuit in prouinciam.* Cicero *lib.* 1. *de* Diuin. *Plutarchus, Dio, alij. eius tamen abſentis dignitatem defendit in ſenatu. epiſt.* 8 *.lib.* 5 *.fam.* Libris oratoriis] *tribus ad* Q. *fratrem. ep.* 16.

EPISTOLA XIIII.

Eos, quos in manibus habeo] *de rep. ep.* 16. Quincto fratre] *qui ad Cæſarem hoc ipſo, quo epiſtola ſcripta eſt, menſe profectus erat,* Appio *&* Ahenobarbo *cos. patet ex epiſtolis ad* Quinctum. De comitiis] *quorum tempus nõ ita longe aberat. eo tamen anno habita non ſunt.* Feſtine] *feſtiue potius, quàm feſtine, poſtulat ſententia.* Totoque itinere] *Aſiatico. ep.* 15.

EPISTOLA XV.

De Eutychide.] *ſeruum* Eutychidem Atticus *liberaturus, eum de ſuo uetere prænomine, nouo nomine, quod ipſe a* Cæcilio *auunculo adoptatus acceperat,* T. *Cæcilium* Eutychidem *appellare conſtituerat.* Dionyſius] *is, qui poſtea* Cicerones *pueros erudijt. uide ep.* 6. In meo dolore] *in exſilij calamitate.* Pituanios] *deprauatam dictionem unius litteræ mutatione corrigo, et pro,* Pituanios, *lego,* Pituanius. Pituaniorum *enim familiam conſtat ex antiquis monumentis* Romæ *fuiſſe.* Tacitus *libro* 2. L. Pituanium *de ſaxo deiectum eſſe tradit.*

&

& Pituani anæ mentionem in lapide uidimus, id eſt mulieris ex Pituania familia in aliam adoptatæ. Ad III. non. Quinct.] *miror: cum in uetere Romano Kalendario dies hic ſit nefaſtus. forte, IV. hoc eſt IIII. ut errorem creauerit inſcitia librarii; qui, cum non intelligeret IV, diuiſerit V in duas lineolas, & fecerit II. unde IIII. non. abijt in III. quod idem accidiſſe crediderim in Pediani argumento orationis pro M. Scauro, ubi agit de C. Catone condemnato. eodemq; in loco, cum ait ſummum iudicij diem IIII. non. Sept. fuiſſe; adducor eadem ratione, ut legendum potius exiſtimem, III. qui nefaſtus dies totus non fuit, ſed partim nefaſtus, partim faſtus: quod indicant appoſitæ ad eum diem in kalendario duæ coniunctæ litteræ ŊP: quas ſuo loco expoſuimus.* Cato] *C. Cato, de cuius abſolutione & infra ep. 16.* Procilius] *huius familiæ fit mentio in uetere nummo clariſſimi uiri Andreæ Lauretani, & in Varrone lib. 4. de lingua latina.* Ex quo intellectum eſt,] *ex quo iudicio. nam Suffenatis, Catonis, Procilij conſilia de corrumpendis tribubus patefacta ſunt. duo tamen abſoluti, uix unus condemnatus.* Tres ἀρειοπαγίτας] εἰρωνικῶς *de Suffenate, Catone, Procilio: quòd, qui in iudicijs, quæ adminiſtrare conſueſſent, ἀρειοπαγῖται, id eſt ſeueri & iuſti iudices, haberi uellent, ij deinde, dum magiſtratum aſſequerentur, nihili facerent neque ambitum, quo ſe tam turpiter inquinarent; neque comitia, quæ differrent, ut largitioni ſpatium longiſſimum daretur; neque interregnũ, quò res fluere uideretur comitijs dilatis; neque maieſtatem populi R. quam negligere uiderentur: quia, cum grauiſſimam*

grauiſſimam iudicum perſonam ſuſtinerent, flagitioſi tamen in petitione fuerunt, ut, ipſorum ſcelere, iudicia populi R. male audirent: quo maieſtas minuebatur. Publius] *Clodius.* Otalus] *una interpoſita littera legerē, Hortalus: ut Q. Hortenſius ſignificetur. Hortenſiorum enim cognomen Hortalus fuiſſe, patet ex Cornelio Tacito, qui de quodam Hortalo meminit, huius Hortenſii nepote.* Veritas eſt enim puſilla.] *in hoc uerborum ambitu ſuſpicor latere mendum. & forte locus ita corrigendus: Verita eſt enim filia, quæ nunc laborat, ne animum Publii offenderem: Vel, ne animus Publij offenderetur. ut eum Tulliola rogauerit, ne Procilium defenderet contra P. Clodii accuſationem; uerita ſcilicet, ne Clodius eo facto grauius irritaretur.* Laborat] *morbo affecta.* Τέμπη] *amœniſſima enim regio. Varro lib. I. de re ruſt.* Conſulem] *Ap. Claudium Pulchrum. & de hac Reatina cauſſa Varro libro III. cap. 2. de re ruſt. & Tacitus in primo annalium.* A M'. Curio] *Varronis uerba ſunt apud Seruium in commentario Aen. lib. VII. Lacus Velinus in Narem deriuatus a quodam conſule. Vt fortaſſe conſul fuerit M'. Curius Dentatus. & hic, M'. non M. ut antea, legendum eſt: quod eſt, Manius, prænomen ueteribus uſitatum.* In Nar] *uel indeclinabiliter oſuit, uel neutro genere. Virgilius uirili, Sulfurea Nar albus aqua.* Ex quo eſt illa ſiccata, & humida tamen modice, Roſia.] *ſic in duobus antiquis libris, Caualcantis, & Beſſarionis. eſt tamen, cur aliquid deſiderem. placeret tale quippiam, Ex quo eſt illa quidem ſiccata, ſed*

ſed humida tamen modice Roſea. quale illud in epiſtola ad Quinctum fratrem: De nouis tribunis pl. eſt ille quidem in me officioſiſsimus Sextius, ſed ualde aduerſante Clodio. Aut, ſi ueterem lectionem conſeruari placet, exponamus, Illa, cuius maxime laudatur ubertas. Feſtus enim hæc de Roſea. Roſea in campo Reatino campus appellatur, quòd in eo arua rore humida ſemper ſeruantur. & Plinius lib. 17. cap. 3. Vixi cum Axio.] *iucundiſſime fui: ut infra in epiſtola neſcio qua; Cum Panſa uixi in Pompeiano. & uillam habuiſſe Axium in agro Roſiano, teſtis eſt Varro lib. III. cap. 2. de re ruſt.* Septem aquas] *Dionyſius Halicarnaſſeus libro I.* Fonteii cauſſa] *ut agerem Fonteii cauſſam.* Magno, & æquabili plauſu] *qui mihi theatrum ingredienti a populo datus eſt. & addidit, Aequabili, quia, Magno, per ſe non referebatur ad laudem. nam & plauſus magnus datur odioſis hominibus, ſed minime æquabilis, clamoribus, ſibilis, omni ſtrepitu permiſtus; magnus autem, & æquabilis iis, qui diliguntur.* Manumiſſus] *quia hiſtriones omnes ſerui. Antiphon, inquit, uix productus erat, cum populus ei libertatem poſtulauit. uel, Manumiſſus, re uera, ante quàm productus.* Nihil tam uerum] *quod in hiſtrione reprehenditur: cuius eſt fingere, quæ ſuſceptæ perſonæ conueniant.* In Andromacha, & Aſtyanacte] *perſonis, accipio, potius quàm fabulis.* Arbuſcula] *mima, de qua Horatius. in lapide autem antiquo, qui Romæ eſt, mentio fit Voluſiæ Arbuſculæ. uide inſcriptiones orbis terrarũ, a Petro Apiano impreſſas.* Ludi] *ludos Apollinares intelligit,*

ligit: de quibus infra. Dilata] *cum ludos Apollinares cõſequi ſoleret. itaque infra de uenatione legitur, a Bruto prætore poſtludos Apollinares populo data.* Sequere nunc me in campum.] *hoc dicitur: Accipe nunc de ratione petitorum. petebantur enim in campo Martio magiſtratus.* Fenus, &c.] *idibus Quinctilibus fœneratores pecuniam dederunt beſſibus: id eſt, ut pro centenis octoni in anno uſuræ nomine penderentur: cum antea ſupra trientem, dimidium quod eſt beſſis, uſura non fuiſſet. eam pecuniam ambitioſa candidatorum manus ſumebat, ut tribubus pro magiſtratu alius alio plus promitteret. Idibus autem ut uſuræ ſoluerentur, in conſuetudine fuiſſe, & Horatius teſtatur, & Cicero ipſe in Catilinam, & Antonium.* Non moleſte fero.] *non quòd amaret lucrum, auunculi Cæcilij feneratoris heres: (nam is, Attico adoptato, deceſſerat, ut apparet ep. 20. l. 3. & apud Valerium lib. 7. cap. IX.) ſed quòd priuatæ rei finibus ſe continens, de rep. non magnopere laboraret.* O uirum, o ciuem.] *ironia: quaſi neque uiri boni eſſet, neque ciuis, id, quod & turpe eſſet, & ad remp. pertineret, non moleſte ferre.* Confirmant:] *ad conſulatum. ep. 16.* Conſules] *Ap. Pulcher & Domitius Ahenobarbus, Memmio & Domitio Caluino conſulatum pactione polliciti. pactio autem quæ fuerit, aperte ſcribit in extrema epiſtola huius libri.* Fremit] *ob pactionem a conſulibus cum Memmio, & Domitio factam. ipſe enim Scauro ſtudet conſulatum petenti. ſtudet autem non tam ob eam cauſſam, quia Scaurus bello Mithridatico quæſtor eius fuerat, ut Appianus lib. Antioch, & Ioſe-*

phus

phus de bello Iudaico lib. 1. tradiderunt; ſed etiam, quia ſororem eius Aemiliam Pompeius habuerat in matrimonio: de quo Plutarchus in Sylla, & Pompeio. erat autem hic ad petendum conſulatum Scauro legitimus annus. fuerat enim prætor biennio ante, Lentulo & Philippo cos. in oratione pro Sextio. Dubitatur] quia ſæpe animum occultat ſimulationis integumento. unde epiſt. 9. & ſane ad extremum Pompeius Scaurum abiecit. ep. 8. l. 3. ad Q. fra. Meſſalla] conſularis candidatus: qui deinde conſul factus eſt cum Domitio Caluino. Coitio conſulum] Appij, & Domitij, qui coierant, ut Memmium & Domitium conſules crearent. ep. 18. Pompeius] qui Scauro ſtudebat. uidebat enim, Scaurum, & Meſſallam, cum uterque patricius eſſet, conſules ſimul fieri non poſſe. quod uetus Sextia tribunicia lex prohibebat. ideo contra Meſſallam incumbebat Ea comitia puto] conſularia. de tribunicijs enim nunc ſubijciet. uere autem Cicero putabat. nam tribunicia ſunt habita hoc anno, conſularia uero non ſunt. Plutarchus in Catone de tribunis hoc anno creatis: de conſulibus autem ſequenti anno ex interregno factis, Appianus. in Beſſarionis libro, Pompeius abſens eſt ex comitijs puto. Arbitrio Catonis petituros.] M. Catonem, poſtea Vticenſem cognominatum, qui tum erat prætor, arbitrum conſtituerunt, ut damnaret quenquem eorum putaſſet in petendo pecuniam dediſſe. Plinius Secundus in procœmio. HS quingena] ſinguli aureorum ſcutatorũ quindecim millia depoſuerunt. & recte conuenit ei cum Plutarcho; qui hac ipſa de re in Catone loquens, ait depoſitas a tribu-

nicijs δέκα δύο ἥμισυ μυριάδας δραχμῶν ἀργυρίου. idem in epiſtola 14. libri. 2. ad fratrem. Gratuita] *ut tribunatus pl. non pretio, ſed gratis a populo detur.* Plus unus Cato potuerit] *quandoquidem eius metu gratuita fuerint comitia: quæ non ſolent eſſe gratuita omnium iudicum metu.* Meſsius] *is, de quo in epiſtola 1. huius libri.* Reuocatus] *a propinquis, ut opinor, aut ab amicis. nam iudicij cauſſa neminem de legatione in urbem inuitum reuocari licebat. quare non a prætore, ſed a ſuis reuocatum exiſtimo; ne iudicij pœnam uideri poſſet effugiſſe legationis præſidio potius, quàm innocentia.* Seruilius edixit, ut adeſſet.] *P. Seruilius, Iſaurici filius, hoc anno prætor, ut in epiſtola ſequenti, qui conſul fuit cum C. Cæſare.* Adeſſet] *ad cauſſam dicendam. ſic Pedianus in argumento Cornelianæ: Cum P. Caßius decimo die, ut mos eſt, adeſſe iußiſſet.* Tribus habet] *tribus hæ Meßium uidentur abſoluturæ, Pontina, Velina, Mæcia.* Agitur tamen ſatis] *aliquid tamen proficitur; etſi acres habemus aduerſarios.* Ad Druſum.] *ut poſt Meßium defendam Druſum. ep. 10.* Ad Scaurum] *qui accuſatus erat à P. Valerio Triario repetundarum ex Sardinia. iudicium Cato prætor exercuit. Pedianus.* Conſules deſignatos.] *ij, qui conſules deſignabuntur.* In Britannia] *quò Cæſar cum legionibus traiecerat. epiſt. 16.*

EPISTOLA XVI.

Librarii manu] *ſua enim ſcribebat, cum occupatus non erat. idem ep. 3. lib. 3. ad Q. fratrem.* Quod erat abs te,] *non eſt locus ſine mendo. ſupra Beſſa-*

rionis

rionis liber, Plerique, non, Pleræque: et, Eſſet, non Eſſes. Bruto datæ:] mallem, Buthroto: ut ep. 16. In aliquem locum,] in mea ſcripta. Lælii,] antea, Pæti. & in Beſſarionis libro, Pætij. nos, Lælii, repoſuimus, ex epiſtola v. libri III. ad Q. fratrem, in qua ita ſcribit: Sermo eſt à me inſtitutus Africani, paullo ante mortem, Lælij, Phili, Manilij, Q. Tuberonis. Macrobius etiam cum Scipione locutum Lælium in libris de rep. teſtatur. ἐξωτερικοὺς] hanc dictionem neque hic Cicero, neque Gellius intellexit. ſunt enim ἐξωτερικοὶ libri, omnes extra rem propoſitam. Simplicius, Philoponus in libros de anima, & de cœlo. In iis libris] in oratorijs. ep. 16. Iſtum appellarem] Varronis mentionem facerem. Valetudine] infirmiſſima: ut in oratione pro Rabirio. Non alienus à Scæuolæ ſtudiis] erat enim de iure ciuili: & Scæuola iuriſconſultus. itaque adeſt in primo libro: in duobus reliquis, præcepta tradentibus, uir grauiſſimus recte non adeſt. Diſputationi] hæc dictio à tribus antiquis libris, Beſſarionis, Caualcantis, Ferri, abeſt. Ioculatoriæ] ad τεχνολογίαν refer, Scæuolæ, ut leuem & ioculatoriam, perſona minime dignam. Luculenta.] Beſſarionis & Ferri libri, Luculenta res Aureliani, ut ſcribris, indicijs: ut Aurelianum indicaſſe dicat, luculentam rem eſſe. Vt ille intelligat,] tibi gratum eſſe, quòd ei non deſim. Nihil difficilius] Veſtorio: cum tamen te & me utatur facillimis. Lege Iunia, & Licinia] ne idem iteretur, uide ſupra, ep. 9. l. 2. Fuſia] uide ſupra. ep. 14. l. 1. Patronis] patronum C. Catonis fuiſſe M.

Scau-

Scaurum; ſcribit Aſconius in argumento orationis pro *Scauro.* In gratiam rediit] *altero enim ante anno, Marcellino & Philippo cos. tribunus pl. rogationem in Milonem promulgauerat. epiſt.* III. *&* VI. *lib.* II. *ad Q. fratrem.* Druſus] *in epiſtola extrema lib.* II. *ad Q. fratrem, Druſus, inquit, erat de præuaricatione a tribunis ærarijs abſolutus, in ſumma quattuor ſententijs, cum ſenatores, & equites damnaſſent.* Liuiæ *gentis fuit, patriciæ, pater fortaſſe* Liuiæ Auguſtæ: *cuius etiam filiorum alteri cognomen* Druſi *uidemus impoſitum.* Iudicibus reiiciendis ad v. nonas Quinct.] *ut ad* v. *nonas* Quinct. *reijcerentur iudices, deinde iudicium fieret.* De prelio] *mihi locus uidetur deprauatus. de* Procilio, *rectius putarem: de quo in epiſtola proxima ſuperiore.* Rumores non boni] *condemnatum iri.* Iudicia] *quibus etiam nocentes abſolui non ignoras.* Domitio] *Ahenobarbo, conſule.* Quicunque poſthac] *uerba* S. C. Non mihi ut quod.] *ſic in libris antiquis, Beſſarionis, & Caualcantis. mendum apparet: neque poteſt eſſe certa diuinatio, cum ſententia lateat. quid tamen, ſi ſic?* S. C. *quod hic conſules de prouincijs fecerunt,* Quicunque *poſthac, non nihil* Pompeio *iam intelligebamus, enuntiationem illam* Memnii *ualde* Cæſari *diſplicere. ut reſpondeant inter ſe,* Non nihil Pompeio, *&,* Valde *Cæſari; &,* Pompeij *cauſſam prouincialem hoc* S. C. *deteriorem eſſe factam, ſignificetur.* Enuntiationem] *cum* C. Memmius *pactionem in ſenatu recitauit, quam ipſe & ſuus competitor* Domitius *cum conſulibus feciſſent. uide ep.* 18. Cæſari] *cuius opibus in*

conſulatus

conſulatus petitione Memmius cum uteretur, enuntiatione illa eum offendit. ep. 15. Domitius] *Caluinus, plebeius; Meſſalla, patricius, conſules proximis comitijs deſignati.* Liberalis in populo] *munere dato. ep.* 17. Certi] *ſane conſules creati, ſed, quia comitia eo anno habita non ſunt, ex interregno.* Tacitum iudicium] *quod factum non ederetur. Hoc autem decreuit ſenatus, ut, qui nullo pudore prohiberentur ab effuſo ambitu, largitionem omitterent; cum intelligerent futurum, ut irrita eſſet deſignatio, ſi damnati tacito iudicio fuiſſent. erat igitur ad cohibendam largitionis impudentiam quaſi frænum quoddam taciti iudicij timor.* Ante comitia] *ne, ſi poſt comitia fieret, potentia deſignatorum deterriti iudices minus libere iudicarent.* Conſiliis] *iudicum.* Omnibus ſortita in ſingulos] *iam facta erat in ſingulos candidatos iudicum ſortitio, (nam non eadem erant omnium candidatorum conſilia) ſed iudicia non dum facta.* Quidam iudices,] *de ambitu.* Veietorantius] *in Caualcantis antiquo libro,* Veietorancius: *in Beſſarionis,* Veiotorantius. *Opimij cognomen puto fuiſſe, ſed poteſt eſſe mendum in litteris.* Iudicarent] *tacitum iudicium facerent in candidatos.* Reſcidit.] *placeret,* Res ad S. *id eſt,* Res *ad ſenatum: quam ſententiam & proxima uerba confirmant, & illa paullo infra, Senatus decreuerat, ne prius comitia haberentur, quàm lex lata eſſet. & infra loquendi modus idem eſt: Interceſſum non inuitis: res ad ſenatum.* Terentius] *tribunus pl.* Leui brachio] *non uehementer: qui ad populum de tacito iudicio*

leuiter tuliſſent. Hic Abdera] *hic ſumma fuit ſenatorum ſtultitia: ut* Abderitæ *uiderentur: de quorum ſtupore, atque inſania multi ſcripſerunt. et ipſe infra, ep. 7. lib. 7. eſt inquit,* ἀβδηριτικὸν *id eſt, ratione carens, quaſi factum* Abderitarum. Non tacente me] *reprehendente, leuitatem ſtultitiamq́; ſenatorum: qui cum antea decreuiſſent, ut ante comitia tacitum iudicium fieret, mox decernerent, ut primo quoque tempore comitia haberentur, omiſſo tacito iudicio.* Res integra referretur.] *ad ſenatum. &, Res integra, ut agere tur ſuper tota re, quid omnino agendum, haberentur ne comitia conſularia omiſſo tacito iudicio, an comitijs iudicium anteponeretur. eodem ſenſu dixit oratione* IIII. *in* Catilinam, *Referre tanquam integrum, id eſt, tanquam nihil eſſet actum à uobis. multa enim feciſtis, quamobrem iam damnaſſe coniuratos uideamini. Sunt, inquit, hæc eiuſmodi, ut ij, qui in cuſtodiam nominatim dati ſunt, ſine ulla dubitatione a uobis damnati eſſe uideantur. ſed ego inſtitui referre ad uos* P. C. *tanquam integrum, & de facto, quid iudicetis; & de pœna, quid cenſeatis.* Ferri leuiter.] *a conſulibus, molli brachio.* Non inuitis] *conſulibus, qui tulerant.* Haberi cenſere] *cenſuit ſenatus, haberi cēſere comitia. libentius omnino legerem ſine dictione, Cenſere.* Partem eius] *Alijs placet, Patrem eius, ex* Pediano*: recte fortaſſe: uerum ego hoc in* Pediano*, ut accurate legerim, tamen non comperi. filium quidem, Pacuuijs ſubſcriptoribus, à* C. Valerio Triario *uideo accuſatum, à* Cicerone *defenſum: quo de* Scauro *agitur in hac epiſtola; cum eius*

pater

pater Syllanis, temporibus adoleſcentulo Cicerone, perijſſet. nec meas tamen aures offendit locutio, Cum partem eius defendiſſem. at ita locutus alibi Cicero non eſt. quid? non & alia ſunt apud hunc ipſum ſingularia? Singulis diebus] *ſingulos dies comitiales Q. Mucius Scæuola tribunus pl. obnuntiatione ſuſtulerat: id autem, ne cum populo poſſet agi, itaq; comitia traherentur. omnes enim magiſtratus de cælo ſeruandi, & obnuntiandi poteſtatem habebant: quod et Cicero Philippica 2. & apud Nonium Varro ſignificat. ſic Milo tribunus pl. obnuntiauit, ne comitia haberentur. ep. 5.* Satisfecerat] *nummos diſtribuerat, ut ea liberalitate conſul deſignaretur.* Qui occuparant] *qui ante dederant: ut Domitius, Meſſalla, competitores.* Hæc negotia multarum nundinarum fore:] *hoc pendet ex eo, Rem non habes nullam. magnum, inquit, hoc tibi uideri oportet, tam frequentes eſſe largitiones, ut nundinæ potius ſuffragiorum, ac mercatus quidam comitiorum, quàm populi iudicium in deſignandis magiſtratibus, uideantur.* Antium, & Fauonium] *Antium Reſtionem, de quo Plutarchus, & alij. Fauonius autem Catonis imitator dictus, qui de rep. quidquid ſentiret, libere loqueretur.* Cato] *prætor eo tempore.* Nihil timueris] *noli uereri, ne in ſenatu ita libere loquar, ut eos, qui rerum potiuntur, offendam.* Non feciſſe uidentur.] *reus, à iudicibus abſolutus, his uerbis innocens pronuntiabatur, Non uideri feciſſe. ergo hic Druſum, et Scaurum dicit abſolutos, Druſum de præuaricatione, Scaurum de repetundis, Cicerone utrunque defendente.*

R 2 ep.

ep. 1 5. *Hanc autem abſoluendi conſuetudinem commemo=rat Cicero lib.* 2. *Acad. his uerbis: Quam rationem maio=rum etiam comprobat diligentia: qui uoluerunt, quæ iu=rati iudices cognouiſſent, ut, ea non eſſe facta, ſed, uide=ri, pronuntiarent.* Rei] *de ambitu. quattuor autem rei fuerunt, non tres. ep.* 2. *l.* 3. *ad Q. fr.* Q. Pompeio Rufo,] *hic, occiſo* Clodio, *acerbiſsimas conciones tri=bunus pl. habuit in* Milonem, *&* Ciceronem. Pedianus *in argumẽto* Milonianæ. A Triario] *qui iam de repe=tundis eundẽ accuſauerat. defendit eũ* Cicero *etiã de ambi tu.* Quinct. *l.* 4. *c.* 1. Pro iis dicere] *cũ eos de ambi=tu reos defendes.* Tribus libris] *oratorijs.* Vt opinionem habeas rerum] *ut habeas, mea quæ ſit his de rebus opinio.* Ferendum eſt] Gabinij *tur=pem abſolutionem ſignificat.* Ille] Pompeius, Gabinij *amiciſsimus.* Meæque dignitatis] *cuius cauſſa con=ſtanter, & libere me geſsi.* Quoad mihi ſatisfa=ctum eſſet] *quoad mihi ſatisfeciſſet; uſque, dum mihi ſatisfactum uidiſſet.* ΠΟΡΠΑΠΥΜΗΑ] *ex per=turbatis litteris corrigerem,* πρῶρα πρύμνα. *uetus ad=agium eſt, prora & puppis, quo totum ſignificatur: quod uſurpauit etiam in epiſtola ad* Tironem: *Mihi prora & puppis, ut in prouerbio Græcorum eſt, fuit a me tui di=mittendi, ut rationes noſtras explicares.* Quòd Gabinius *igitur abſolutus ſit, potiſsimum id fuit accuſatorum infan=tia.* L Lentuli] *flaminis filij. ad Q. fratrem epiſt.* 1. *&* 4. *lib.* 3. L. F.] *ut diſtinguatur a* L. Lentulo *Cru=re,* P. F. *qui poſtea conſul fuit. alibi, eadem cauſſa, fla=minis filium appellat.* Iudicia reliqua] *erat enim de*

maie=

maieſtate abſolutus; ſed præterea de ambitu, & de repetundis accuſabatur. uide ad Q. fratrem ep.2.et 3.lib.3. Nobis gubernantibus] *hoc eſt, quod dicit in epiſtola nona ad Lentulum, Cum noſtræ ſententiæ magnum in ſenatu pondus haberent uſque ad Cæſarem & Bibulum cos. tum enim quaſi gubernatores in puppi ſedebamus: nunc uix eſt in ſentina locus.* Vnum] *Pompeium, cuius opes etiã nocentiſſimos reos abſoluunt.* Multa mihi dant ſolatia] *multa me conſolantur, id autem in primis, quòd eos, qui mihi nullam gratiam retulerunt, inuidentes dignitati meæ, magnis in remp. beneficijs quæſitæ, nunc infinitam unius potentiam cernentes uideo diſrumpi.* De meo ſtatu] *de ſtatu dignitatis meæ.* Vnde ceciderim] *caſum intelligit exſilij.* Pedibus trahuntur:] *non laboro, etiam ſi peſſime adminiſtrentur. ſic locutus eſt in epiſtola ad Volumnium, fam. ep.33.l.7.* Stomachus ubi habitabat] *ubi ſedes iræ fuit.* Concaluit.] *calorem concepit ad concoquenda, quæ dura ſunt: id eſt, ut non ferenda feram tamen.* Fluit ad interregnum.] *interrex creabatur, cum urbs ſine conſulibus, & reliquis patricijs magiſtratibus eſſet; ut is haberet comitia conſularia; ijsq; comitijs conſules creati, haberent comitia reliquorum magiſtratuum. dum autem unus eſſet patricius magiſtratus, auſpicia ad patres redire non poterant: ita nec creari interrex: quem & a patribus, & auſpicato creari oportebat. qua de re diximus in commentario in epiſtolas. ad M. Brutum. Fluit: tendit i. quia, cum hæc ſcriberet menſe Nouembri, non dum habitis conſularibus comitijs;*

quæ nec in expectatione eſſent, futurum uidebatur, ut res uſque eò protraheretur, ut, anno confecto, cum nulli conſules eſſent, interrex comitiorum cauſſa crearetur. quod ita factum eſt. nam conſules ex interregno creati Domitius *&* Meſſalla, *ſicuti* Appius *quoque et* Ahenobarbus, *itemq;* Pompeius *&* Craſſus. *Quòd autem in antiquis libris*, Fuit, *legitur; falſum eſſe conſtat; probabilius autem, ut correximus*, Fluit: *ſiquidem in epiſtola ad Q. fratrem 2. libri 3. eadem de re eandem ſententiam poſuit, his uerbis:* Res uidetur ſpectare ad interregnum. Apud timidos iudices] *qui à* Pompeio, *ad quem dictaturam delatum iri putabant, ibi timentes, ſi eius amiciſſimum Gabinium damnaſſent, abſoluerunt. ad Q. fratrem epiſt. 7. l. 3.* Gabinius] *qui & ipſe de ambitu poſtulatur. epiſt. 3. lib. 3. ad Q. fratrem.* P. Sylla] *forte is, quem* Cicero *defendit accuſante* Torquato. *extat oratio.* Quin foris eſſet] *quin accuſatione excluderetur,* Torquato *de diuinatione contendente.* Alij *ſic exponunt:* Non dubitans, *quin Gabinius in urbem non introiret, ſed foris maneret triumphi cauſſa, cum ex prouincia reuerteretur. quod ſi feciſſet, accuſationem Sylla faciliorem ſperabat.* Contra dicente:] *contenderunt* Torquatus, *& Sylla, ut accuſandi munus alter alteri eriperet. obtinuit Sylla: cum id ante non ſperaſſet.* Hoc tamen agitur ſeuerius:] *non de paricidijs accipio, neque de ambitus crimine accuſatis, ſed* γενικῶς *de omnibus reis.* Indicia] *ſic antiqui libri, non,* Iudicia. *quotidie, inquit, nocentes homines indicio produntur.* Multi alii] *quo modo, cum proxime dixiſſet,* Omnes *abſol-*

abſoluentur, de multorum condemnatione ſubiecit? quia, Hoc tamen, *ſcriptum eſt non eodem die, quo ſuperiora. quaſi enim ſe corrigens intulit,* Hoc tamen agitur ſeuerius. Vrbani] *per iocum: ut urbanos, & feſtiuos homines per iocum appellet, qui accuſati ne reſponderent quidem; ne defenſionem inutilem ſtulte dicerentur ſuſcepiſſe.* Et tamen] *quanquam Gabinius abſolutus ſit.* Abſoluto] *maieſtatis iudicio, Lentulo accuſante: quod paullo ante cum ſcripſiſſet, de liberto condemnato per obliuionem omiſit, hic omiſſum repetit, non ſuo loco. ad fratrem epiſt.* I. 2. *&* 3.. *libri* III. Solidis pectoribus] *animi non infirmi; qui, poſtquam reus iudicatus eſt læſæ maieſtatis; ſtatim magna libertate dixit, quæ ſequuntur. fuit autem uel græcum adagium, uel initium uerſus ex aliquo uetere poeta.* Lege Papia] *hæc uidetur fuiſſe de maieſtate.* Pontinius] C. Pon*tinius, qui prætor fuerat Cicerone conſule, moxq; in prouinciam Ciliciam legatus cum eo profectus eſt. Et uidetur ab urbe deriuatum nomen. nam, ut à Gabijs Gabius, & inde Gabinius, ſic à Pomœtia Pomptinus, & Pomptinius, ſiue Pontinius. utroque enim modo ſcribebatur, ſicuti & tribus modo Pontina, modo Pomptina.* Ad IIII. nonas Nou.] *qui dies ludos plebeios primus, ut opinor, conſequebatur. uide infra de ludis, ep.* XI. *l.* 7. Triumphare] *de Allobrogibus.* Dio *lib.* XXXIX. *in oratione de prouincijs.* Cato] M. *Catonem hoc anno fuiſſe prætorem, & iudicium repetundarum in* M. *Scaurum exercuiſſe, perſpicuum fit ex Pediano. itaque, quod ſequitur,* Prætor, *mallem,* Prætores. *nam etiam*

ad Q. fratrem lib.3.epiſt.4. Cato & Seruilius prætores prohibituros ſe minantur. ut omittam, quòd ſupra de Catone & Seruilio prætoribus patet, epiſt.14. Mucius] *Scæuola.epiſt.16.* Latum de imperio] *unius diei, quo ingreſſus urbem, triumphum ducturus erat. alioqui imperium habere intra urbem licebat nemini. huius generis exemplum extat apud Liuium lib.45. his uerbis. Tribus his omnibus decretus ab ſenatu triumphus: mandatumq; Q. Caßio prætori, cum tribunis pl. ex auctoritate patrum ageret, rogationem ad plebem ferrent, ut ijs, quo die urbem triumphantes inueherentur, imperium eſſet.* Inſulſe] *quia legem de imperio Pontinij Ser. Galba prætor clam ante lucem tulerat: quod a Dione traditum eſt: &, agi quidquam cum populo ante horam primam, leges uetabant.* Appius conſul] *eius amiciſſimus, ut apparet ex epiſt.9.l.3.fam.* Triumphare] *Beſſarionis liber, triumphaturum. utrunque recte.* Sine lege] *curiata: qua populus imperium dabat.* Confecta Britannia] *cum Cæſari, quod ageret in Británnia, reliquum nihil eſſet.* Proximo] *proximis diebus; cum & alias ante accepiſſet. ſic arcano, & arcane, commodo, & commode, indifferenter ueteres dixere.* Pilius] *Piliæ propinquus, quam Atticus habebat in matrimonio. ep.8.l.8.fam.* Noſter,] *Beſſarionis liber, non. placeret, Noſtri; cum ſequatur, Tuorū.* Vlla ueritas] *ſi præſtare uis, quod promiſiſti.* Cicero meus] *quem Dionyſius erudiebat. epiſt.15.* Illud] *animaduertendum, eſſe in hac epiſtola multa inter ſe pugnantia: ut neceſſe ſit, aut pluribus diebus ſcriptam, aut non unam eſſe.*

EPI-

EPISTOLA XVII.

Gratum aduentum] *aduentum Attici in Italiam.* Promisſi] *hoc eſt, quod in proxima dixit, Si ulla eſt in te ueritas, aduentare iam debes.* Tranſmiſsionis] *cum ex Italia in Græciam cum periculo nauigaſti.* Nam Veſtorio dandi ſunt dies,] *nam Puteolis merito pones aliquot dies in Veſtorij noſtri ſuauiſsima conſuetudine; ut illius urbanitatem, & quaſi Atticos ſales ex interuallo reguſtes. erat autem Veſtorius Puteolanus: & Puteoli in uia, quæ ex Apulia Romam fert.* Germanæ puta uide] *etſi nihil immutaui: tamen non dubito, quin ita legendum ſit: Germanam: peti uide. ut ſit ſenſus. aduola mi Attice, & inuiſe ſimilem remp. reip. illi noſtræ, quam laudare ſolebamus. dicit enim, Germanam illius noſtræ reip. cum ironia, quaſi prorſus diſsimilem, & plane mutatam. deinde ſequitur: Vide magiſtratus peti, nummis ante comitia tributim uno loco diuiſis palam. quæ uerba ſi quis diligentius expendat, ſingula emphaſim habere cognoſcet. uide item, inquit, Gabinium abſolutum, cum nocentiſsimus eſſet. concedatur etiam, ut auctoritate floreat, & gratia.* De Meſſalla] *conſulatum petente. ſupra.* Reum] *de ambitu. nam de repetundis iam fuerat abſolutus. epiſt. 16. & ep. 2. l. 3. ad Q. fr.* Nulla eſt, &c.] *nemo fere condoluit.* Aedilitas] *Aſconij uerba ſunt: Aedilitatem ſumma magnificentia geſsit, adeo ut in eius impenſas opes ſuas abſumpſerit, magnumq́; æs alienum contraxerit.* Eſt pondus] *magni ponderis eſt, multum ualet apud ruſticas tribus memoria Scauri patris, optimi & clariſsimi uiri,*

qui

qui princeps ſenatus ſæpe numero electus eſt. abſolutum patris egregia memoria, Valerius tradit libro.8.cap.1. Duo plebeii] *nam Meſſalla, & Scaurus patricij, plebeij* Domitius, *&* Memmius. *ergo cum Meſſalla Scaurus, cum Domitio Memmius contendebat.* Adiuuetur] *adiuuetur munere, tametſi non gratiſſimo.ep.16.* Cæſaris commendetur militibus] *ad ſuffragia uenientibus.* Pompeii Gallia] *forſan* Pompeij *Galliam eos colonos appellat, qui ab eius patre Strabone deducti ſunt in Galliam: ut Galliam* Pompeij *dicat* Pompeij *clientes à patre relictos. ſuſpicor tamẽ in dictione* Pompeij *mendum eſſe. non enim fautor* Memmij Pompeius *: aduerſarius potius, ut ſupra, ep.15.* Pompe*ius fremit, queritur.* Si non ualuerit] *ſi* Memmius *intelliget hæc ſibi ad conſulatum obtinendum haud ſatis eſſe, tribunum pl. aliquem inueniet, qui, obnuntiationibus interpoſitis, comitia in aduentum* Cæſaris *detrudat. ſic ad* Quinctum *fratrẽ epiſt.2.lib.3. Conſules comitia habere cupiunt, rei nolunt, & maxime* Memmius, *quòd* Cæſaris *aduentu ſperat ſe futurum conſulem.* Aduentum *autẽ* Cæ*ſaris in* Italiam *intelligit, (nam* Romam *ingredi proconſul cum imperio non poterat) quemadmodum uenit triennio poſt, ut* M. Antonij, *quæſtoris ſui, commendaret colonijs & municipijs ſacerdotij petitionem. lib.8. belli* Gallici. Catone præſertim abſoluto] *tribuni pl. iam nihil non audebunt, cum* C. Catonem, *qui nihil non auſus erat in tribunatu, uideant abſolutum. uel proprie de comitijs impediendis intellige. facile enim, ut id faciant, adducentur tribuni pl. cum* Cato, *qui tribunus pl. biennio ante co-*

mitia in annum ſequentem detruſerat, ſit abſolutus. ad Quinctum fratrem, ep. 5. l. 2. Paccianæ epiſtolæ] *hic apparet, diuulſa eſſe, & alieno loco agglutinata harum epiſtolarum membra. nam Paccianæ epiſtolæ incipit reſpondere in epiſtola proxima ſuperiore: ut, in hac quo modo reſpondere poßit, non uideam.* Paullus] *L. Aemilius Paullus, qui duas baſilicas, ueterem reſtituit, nouam exſtruxit.* Diſrumparis licet.] *inuidia; quia me uideas inter præcipuos eſſe Cæſaris amicos, hominis florentißimi, nobilißimi. dictum quaſi ioco.* Monumentum] *quod ẽ laxationẽ fori. ipſe enim proxime ſequẽtibus uerbis interpretatur.* Vt forum laxaremus] *Suetonius hæc de Cæſare: Forum de manubijs inchoauit: cuius area HS ſuper millies conſtitit. quæ ſunt ſcutatorum tricies centena millia.* Contempſimus] *abiecimus, quia cum priuatis non poterat tranſigi ſexcenties HS: & quia rem glorioſißimam, ſepta ſcilicet in campo Martio marmorea minore pecunia faciemus. Poſtea tamen cum priuatis tranſactum eſſe millies, id eſt, ſcutatorum tricies centenis millibus, e Suetonio, & Plinio cognoſcitur.* Sexcenties HS] *decies octies centenis ſcutatorum millibus.* Cum priuatis] *quorum ædes, ut forum laxaremus, erant euertendæ. ijs ſupra ſexcenties petentibus, conuertimus aliò noſtra conſilia, nempe ad ſepta marmorea in campo Martio facienda.* Tribuniciis comitiis] *Caualcantis & Beſſarionis duo antiqui libri, Tributis comitijs. placet: ut populum, qui ex regionibus & locis ad ſuffragia conueniebat, (hæc enim tributa comitia dicta, docet Gellius ex libro Lælij Felicis) marmorea*

morea ſepta, non, ut ante, lignea, concluderent. qua de re plenius in libro noſtro de comitijs. Ad quid laboramus res Romanas?] *Quorſum igitur de rebus Romanis laboramus? qui enim hoc monumentum contemnit, apparet eum de rebus Romanis nihil laborare. ſin autem laboramus; non eſt, ut hoc monumentum contemnere poßimus.* De luſtro] *cenſores poſt cenſum urbem luſtrabant: ſed cenſum luſtrumq́; ſimul tribuni pl. obnuntiationibus impediebant. ep.* 10. Lege Plotia] *qua iudicia inter tres ordines communicata, ſenatores, equites, plebem, declarat Aſconius his uerbis:* M. *Plautius Siluanus tribunus pl.* Cn. *Pompeio Strabone* L. *Porcio Catone coſ. anno* II. *belli Italici, legem tulit adiuuantibus nobilibus, qua lege tribus ſingulæ ex eo numero quinos denos ſuffragio creabant, qui eo anno iudicarent. ex eo factum eſt, ut ſenatores quoque in eo numero eſſent, & quidam etiam ex ipſa plebe; Beſſarionis tamen liber, item Caualcantis, & Ferri, Lege Coctia. & ſane de lege Plautia, uix eſt ut putem intelligi poſſe: primum quia non de genere iudicum queri Ciceronem exiſtimo, ſed de criminibus, quorum impunitatem improbi aſſequerentur. at lex* M. *Plautij Siluani tantum fuit de genere iudicum, de crimine nullo fuit. alia igitur hæc. deinde, ideo hic de genere iudicum non agitur, quia iudicia hoc tempore non iam lege Plautia fiebant, ſed Aurelia, quam tulerat* L. *Aurelius Cotta* Cn. *Pompeio Magno* M. *Licinio Craſſo coſ. ut cum ſenatoribus ſimul equites Romani, & tribuni ærarij iudicarent. eaq́; lege iudicatum eſſe in cauſſa Clodij, ſupra legimus libro* I.

item

item in cauſſa Scauri apud Pedianum, in Miloniana, in a=lijs. quòd ſi, Plautia, legimus; ab alio Plautio latam in=tellige, qui tulerit non de iudicibus, ſed de certo crimine, & fortaſſe de ui. nam legis Plotiæ de ui meminit Cœlius in epiſtola ad Ciceronem, fam.lib.8. C. Domitius] *ſic antea. repoſui; C. Decimius, ut & Caualcantis, & Beſſarionis, et Ferri libri. habent: primum, quia libenter ſequor ueterum librorum auctoritatem; deinde, quia, C. Domitius, mendoſe legi uideo. nunquam enim Domitia gens Caio prænomine uſa eſt, ſed tantum Cnæo, & Lu=cio; ut in Tranquillo legimus.* Integræ] *ante quàm hinc diſcederes.* Quid egeris.] *num eum libertate donaueris. ep. 15.*

EPISTOLA XVIII.

Non oblitum] *non quia ſim oblitus.* Commit=tamus] *ſcribendas demus.* Excidat] *excidant, Beſ=ſarionis liber. locus deprauatus.* Pactionem] *pactio hæc erat. Memmius & Domitius conſules fieri cupiunt: Appius autem Claudius, et L. Domitius Ahenobarbus con ſules id agunt, ut conſulatu functi in prouincias mittantur. promittunt igitur ſe operam daturos, ut conſules crecntur Memmius, & Caluinus: illi contra, ſe tres augures da=turos, qui dicerent ſe affuiſſe, cum lex curiata de imperio prouinciarum ad populum ferretur; & duos conſulares, qui ſe affuiſſe dicerent, cum ſenatuſconſultum de ornandis & inſtruendis conſularibus prouincijs ſcriberetur: niſi hoc fecíſſent, HS darent ambo quadringena Appio & Ahe=nobarbo.* Ipſe ſuus] *mallem, Ipſe, & ſuus: & paullo poſt, Fecíſſent.* Ambo] *Memmius, & Domitius.*

HS

HS quadringena] *quæ ſunt omnino aureorum ſcutatorum duodecim millia.* Conſulibus] *Ap. Claudio Pulchro, L. Domitio Ahenobarbo.* Ipſi] *Memmius, et Caluinus.* Tres augures] *nam cum lex ad populum fertur, augures adſint neceſſe eſt, qui dicant licere per Iouem legem ferri. tres autem plane, cum lex curiata ferebatur; quia* XXX *curiæ tres ueteres tribus repræſentabant, quas ſingulas in denas curias Romulus diuiſit. porro ueteres tribus ſuum quæque augurem habuit. Liuius lib.* X. Quæ lata non eſſet] *augures igitur pretio erant adducendi, ut latam mentirentur. non licebat autem ſine curiata lege imperium in prouincijs habere.* Ornandis prouinciis] *inſtruendis, ut ſoleret.* Cum omnino] *nam re uera neque lata curiata lex, neque ſenatus fuerat: ſed, quaſi utrunque fuiſſet, ita prouinciarum adminiſtrationem & lege curiata, & ſenatuſconſulto ſe daturos conſulibus promittebant Memmius & Caluinus, ſi modo ipſi eſſent conſules facti.* Affuiſſet] *puto, Fuiſſet, rectius.* Nominibus] *nomen dicitur, quod in codicem refertur.* Perſcriptionibus] *certa pecuniæ promiſſione, ut cautum eſſet conſulibus de HS quadringenis millibus. hinc illud apud Terentium: Perſcripſi omnibus, quibus debui.* Multorum tabulis] *cum multi, Memmio & Caluino amicitia aut affinitate coniuncti, ſolutionis promiſſione ſe obſtrinxiſſent, perſcriptione ſuis tabulis facta.* Erat idem:] *ita non commouebatur, quaſi nihil turpe commiſiſſet.* Alter] *alter conſul Domitius Ahenobarbus.* Dirempta coitione] *coierant candidati Memmius, Caluinus cum Appio, & Ahenobarbo*

nobarbo coſ. eam coitionem Memmius inuito Caluino diremit, cum prolatam pactionem in ſenatu recitauit. Refrixerat] *amiſerat amicorum ſtudia, cum illa pactionis enuntiatio Cæſarem offendiſſet. ep. 16.* Aequitatem animi mei] *quem uideas nihil his rebus commoueri.* Seleucianæ prouinciæ,] *nobilis prouinciæ Ciliciæ, quam Seleucus urbibus auxit.* Perſpice] *uides enim me nihil prorſus laborare, ut proconſul in Ciliciam mittar: quam alij tam turpi pactione quærunt: cum ego multo ante conſul fuerim, ideoq; multo, quàm illi, facilius conſequi poßim. quare laudes uelim æquitatem animi mei, cum his pactionibus nihil commoueor. quod tibi argumento eſt, prouinciam a me contemni. niſi enim contemnerem, commouerer. ideo autem non commoueor, quia contemno.* Coniunctionem] *mira eſt, inquit, æquitas animi mei: neutram in partem ualde me iacto: & ſuauißimam cum Cæſare coniunctionem tueri conſilium eſt.* Ex hoc naufragio] *cetera cum amiſerim, teneo, quaſi tabulam ex naufragio, ſuauißimam cum Cæſare coniunctionem.* Hibernam legionem] *ut ſumeret quam uellet legionem in hiberna ducendam.* Commodum] *paullo ante: ut ſæpe apud hunc ipſum.* Scribit] *Quinctus.* Legatum Pompeio] *uide primam epiſtolam huius libri.* Vt tu tamen aliquid expectes.] *ne nunc ex meis litteris omnia cognoſcas.* Ad me] *hoc aut abundat, aut mendoſum eſt. dicit enim, cum Romam uenies. aut expone, Ad me, in aliquam uillarum mearum, ubi tum ero. Scripſit enim iam, extra urbem ſe fore ex idibus Ian. Illud addo, omnes huius libri epiſtolas, præ*

ter

ter priores tres, perturbato eſſe ordine, neque ſolum ipſa corpora, uerũ etiam membra: quæ ſuum in locum ſingula reſtituere, neque audendum eſt ſine uetuſtis libris, neque audentibus fortaſſe ſucccederet.

IN LIBRVM V. EPISTOLARVM CICERONIS AD ATTICVM,

Pauli Manutii commentarius.

EX EPISTOLA I.

I BAT *Cicero proconſul, cum annuo imperio, in Ciliciam prouinciam, et ſenatus conſulto, et lege curiata datam, Sulpicio, & Marcello cos. ac de tota Cilicienſi prouincia, locus poſtulat, ut paullo uberius agatur. nam etſi prouinciam ſuam Cicero ſæpe Ciliciam appellat; ſcire tamen oportet, ad eius imperium, ſex præterea diœceſes pertinuiſſe, primum tres, quæ, poſt Ciliciam a* P. *Seruilio Iſaurico debellatam, & in prouinciæ formam redactam, omnibus ante Ciceronem Ciliciæ proconſulibus, aut proprætoribus cum Cilicia attributæ ſunt, Pamphyliam, quæ Ciliciam attingebat, Lycaoniam, & Phrygiæ maioris partem ultra Mæandrum; cum eius altera pars citra Mæandrum, ab eo, qui Aſiæ præerat, adminiſtraretur: deinde, tres alteras, quæ Ciceroni extra ordinem, honoris cauſſa,* S.C. *traditæ ſunt,*

Laodiceam, Cibyram, Apameam, quas ipſe uocat διοικήσεις *Aſiaticas in epiſtola ad Seruilium, lib.13.fam.* Ex prouincia, inquit, mea Cilicienſi, cui ſcis τρεῖς διοικήσεις *Aſiaticas eſſe attributas, nullo ſum familiarius uſus, quàm* Androne Laodicenſi. *Quibus uerbis conſtat, primum Ciceroni tres diœceſes Aſiaticas præter conſuetudinem attributas eſſe; deinde, Laodiceam ex ijs unam fuiſſe; quæ poſtea, ex priſtino more, ad imperium Seruilij, Aſiam regentis, tranſlata ſit. nam Aſiæ Seruilium præfuiſſe, indicat idem in alia ad eundem epiſtola his uerbis:* Si tibi utilius eſt, ideſt glorioſius, Aſiæ præeſſe, & iſtam partem reip. male affectam tueri. *Septem igitur omnino diœceſes complectebatur prouincia Ciceronis, Ciliciam ipſam, unde tota adminiſtratio nomen accipiebat, Pamphyliam, Lycaoniam, Phrygiæ maioris partem ultra Mæandrum; tres præterea, Laodiceam, Cibyram, Apameam, ipſas quoque Phrygiæ maioris partes, ſed citra Mæandrum; quæ ideo Aſiaticæ uocabantur, quòd ante Ciceronis imperium in Aſiæ adminiſtrationem includebantur. & quoniam de Cilicia ſatis conſtat; reliquarum exempla, ne qua ſuperſit dubitatio, ex ipſo Cicerone proferemus.* De Pamphylia igitur *in epiſtola 21. huius libri, ubi Pamphylium forum nominatur, & lib.1. de Diuin. de Lycaonia in eadem epiſtola, cum Iſauricum forum appellatur. Iſaurum enim in Lycaonia Strabo lib.12. conſtituit. de eadem aperte in epiſt. 15. huius libri, & epiſt. 10. ad Appium. lib.3. fam. de Phrygia in epiſt. 21. huius libri. nam, ad forum Synnadenſe Phryges conueniſſe, inde conijcio, quòd Synnadem in*

Phrygia maiore trans Mæandrum ueteres geographi ponunt. & epiſt. 1, libri 7. & 10. lib. 11. fam. de Cibyra epiſt. 21. huius libri, ubi mentio fit fori Cibyratici. de Apamea ibidem, & epiſt. 16, 20. & lib. 3. fam. & alibi. Ne quis autem plures, quàm ſeptem, in Ciceronis prouincia fuiſſe diœceſes arbitretur, ipſius uerba recitabo, ex epiſt. 21. huius libri. Idibus Febr. forum inſtitueram agere Laodiceæ, Cibyraticum, & Apamenſe; ex idibus Mart. ibidem Synnadenſe, Pamphylium, Iſauricum: ex idibus Maij in Ciliciam. Ex hoc loco ſeptem fora conſtant, Laodicenſe primum, Cibyraticum, Apamenſe, Synnadenſe, Pamphylium, Iſauricum, Cilicienſe, quanquam Cilicienſe non, ut reliqua, actum eſt Laodiceæ, ſed in Cilicia, quò ſe iturum ſcribit poſt idus Maij. & epiſt. 2. lib. 6. idem confirmat his uerbis: Hoc foro, quod egi ex idibus Febr. Laodiceæ ad kal. Maij, omnium diœceſiũ, præter Ciliciæ. *Nec uero dubitandum eſt, quin forum etiam egerit in Cilicia, quò ſe perueniſſe epiſt. 4. lib. 6. ſignificat. idemq́; de celeberrima urbe Laodicea credendum eſt, præſertim cum in ea reliquarum diœceſium foriũ egerit, ipſaq́; inter tres Aſiaticas diœceſes una nominetur in epiſt. ad Seruilium, lib. 13. fam. Quod enim ait Plinius lib. 5. ad iuriſdictionem Cibyraticam Laodicenſes conueniſſe; conſuetudinem ſui temporis oſtendit, omnium pæne rerum mutatione facta. nam, ſi Laodiceam ad forum Cibyraticũ adiungimus; quænam erunt tres diœceſes Aſiaticæ, Ciceroni primum attributæ? non enim de Pamphylia, aut Lycaonia, aut Phrygiæ maioris parte trans Mæandrum, in qua Synnadem urbem fuiſſe diximus, licet ſuſpicari.*

ſpicari. nam & Lycaoniam, & Phrygiam trans Mæandrum ad Ciliciæ adminiſtrationem pertinuiſſe, eisq; Ap. Claudium ante Ciceronem præfuiſſe iam oſtendimus. Pamphyliam uero ideo non fuiſſe inter Aſiaticas diœceſes conſtat, quòd eam P. Seruilius Iſauricus cum Cilicia, & Piſidia, et Phrygia trans Mæandrum ad populi R. ditionem adiunxit, multis annis poſt Aſiam ab Attalo rege Romanis legatam. ideo ſemper eas nationes unus rexit, tanquam unam prouinciam. primus omnium Cicero tres præterea diœceſes Aſiaticas habuit. Aſia uero, quæ Attali fuerat, modo tota a proprætoribus, aut proconſulibus Romanis eſt adminiſtrata, ut a P. Seruilio, Iſaurici, quem proxime nominauimus, filio, cuius in prouincia Laodiceam fuiſſe, iam ſignificauimus, &, opinor, a Q. Cicerone, a quo Epheſum, & Apameam ſimul cum reliqua Aſia gubernatas eſſe conſtat: modo non tota, ſed adempta aliqua parte, ut hoc ipſo anno, quo Ciliciam rexit Cicero, complexus imperio ſuo Laodiceam, Cibyram, Apameam. Quæſtio ſupereſt de Piſidia, & Cypro inſula, quæ ad Ciceronis imperium ipſæ quoque pertinent, nec tamen inter diœceſes nominantur: de quibus utriſque dicam, quod ſentio. Propriam non fuiſſe Piſidiæ diœceſim, ſed cum Pamphylia coniunctam, exiſtimo, eo quidem magis, quòd Piſidiæ pars libera erat. in quam ſententiam illa me uerba epiſt. 5. lib. 6. adduxerunt: Exercitum infirmum habebam, auxilia ſane bona, ſed ea Galatarum, Piſidarum, Lyciorum. certe enim non ſubiecti Ciceronis imperio Piſidæ, cum inter auxiliares numerentur. alteram uero Piſidiæ partem ut a Cicerone admini-

ſtratam putem, commoueor ijs uerbis libri I. *de* Diuin. *Cilicum, & Piſidarum gens, & his finitima Pamphylia; quibus nationibus præfuimus ipſi. Cyprum uero Ciceroni, & ante eum* Appio, *ac* Lentulo *attributam fuiſſe, cognoſcitur* ex *epiſtola prima lib.6.& epiſt.7.lib.*I. *fam. cuius inſulæ incolas ad aliarum diœceſium fora non licebat euocari : ſed eò mittebat aliquem de ſua cohorte is, qui Ciliciam regebat. hoc ab ipſo Cicerone didici, qui epiſtola ultima huius libri, Q. Voluſium, inquit, miſi in Cyprum, ut ibi pauculos dies eſſet; ne ciues Romani pauci, qui illic negotiantur, ius ſibi dictum negarent. nam euocari ex inſula Cyprios non licet.* In diſceſſu] *cum a tuo complexu in Tuſculano diuulſus ſum, in prouinciam Ciliciam proficiſcens.* Ne quid noui] *ne prorogetur annuum prouinciæ tempus: quod eſſet nouum, & inuſitatum.* Deſiderium] *urbis, & meorum.* Satiſdationes ſecundum mancipium,] *puto eas eſſe, quæ de rebus mancipio emptis, pretio nondum ſoluto, fiant. nam etſi mancipia uenditor poßidet ab emptore data: quia tamen ea poſſunt fieri deteriora, ut deinde eiuſmodi non inueniantur, qualia emptor promiſerit; ſatiſdationem ſecundum mancipium uenditor quærit, ut ſibi de mancipijs caueatur.* Prædiorum] *pro quibus* Memmius, *&* Atilius *cum ab emptoribus mancipia accepiſſent, ſatiſdatione præterea de mancipiorum probitate, & fructu ſibi caueri uoluerunt.* De Oppio] *Cicero Cæſari debebat* HS DCCC, *id eſt aureorum uiginti quattuor millia. exigebat* Oppius *abſentis Cæſaris nomine, cuius inter amicos præcipuũ locũ obtinuit, ep.4. et l.6. fam. ep.8.*

Ar-

Aperuiſti] *expoſuiſti, oſtendiſti te daturum, ſi urgeret. ep.4.* Verſura facta] *uerſuram facit, qui, uetus ut æs alienum ſoluat, nouum contrahit. fit enim conuerſio quædam, & mutatio creditoris.* Noſtrorum nominum] *pecuniæ mihi ab alijs debitæ. cuius exactionem ſi expectare uellem, ſine uerſura* DCCC *ſoluerentur.* Tranſuerſum uerſiculum] *cum pagina, uerſibus recto ordine ſubſequentibus completa, nihil ultra capit; tum, ſi quid eiuſmodi ſupereſt, quod multorum uerborum non ſit, ſcribere ſolemus de tranſuerſo.* De ſorore] *tua, Quincti fratris uxore.* Ego, & tu] *ut inter fratrem meum & ſororem tuam uterque gratiam componeremus.* Dies fecit] *nõ dies in ueſperum iam uergens, (nam & Marcum fratrem eadem cauſa in Arcano retinuiſſet) ſed dies feſtus Arcani pagi, quem ſibi Quinctus in ſuo fundo celebrandum putauit.* Mulieres,] *Terentiam, & Tulliolam, quæ Ciceronem proſequebantur.* Pueros] *Quinctum filium, et Marcum, fratris filium.* Hoſpita] *itaque inuitandi partes meæ non ſunt.* Statius] *libertus Quincti, gratioſiſsimus apud eum, ideoq; uxori odioſus.* Videret] *pararet, curaret, ut alibi. ſic & Græci loquuntur. nam Theocritus ἐν τῷ εἰδ. ιε, ὅρη δ᾽ ἴφρον ὠνόα αὐτῇ.* Antequam proficiſcare] *in Epirum.* Pontinium] *legatum meum. Quattuor legatos habuit Cicero in Cilicienſi adminiſtratione, C. Pontinium, M. Anneium, L. Tullium, Ciceronem fratrem. fam. ep.4.lib.15.*

EPISTOLA II.

Iuſta itinera.] *non, ut adhuc, interrupta, aut*

inæqualia, ſed quantum procedi quotidie poſſet, quantum iuſtis, id eſt ſatis longis itineribus poſſem. Mea mandata] *ut mandarem, ſi quid eum, me abſente, curare uellem.* Nobis prouincias] *nobis, qui prouincias adminiſtramus. γενικῶς de prouinciarum rectoribus dixit: nam ipſe unam habuit prouinciam Ciliciam. aut, Prouincias, quia ſimul habuit Cyprum, & diœceſes tres Aſiaticas, Pamphyliam, Lycaoniam, Iſauriam, tutelam regis Cappadociæ.* Ad annum] *ſic locutus eſt libro* III. *de oratore: Vt tibi Cæſar faciendum eſt ad annum.* Tribunum pl.] *qui, ſi quis uellet prouinciarum tempora prorogare, poſſet interceßionem impedire.* Rufio noſter] *hic eſt C. Sempronius Rufus, de quo in epiſt. fam. ep. 8. l. 8. quem hic per iocum appellat Rufionem. quoniam autem cum Veſtorio neſcio quid ei erat controuerſiæ; arbitrum ſtatuerant Ciceronem, ut cognoſceret. deinde cum Sempronius ſe à Veſtorio uideret obſeruari, (obſeruabat autem Veſtorius, ut, ſi Ciceronem Sempronius adijſſet, ſtatim & ipſe accurreret, tranſigendæq; controuerſiæ arbitrum moneret: quod Rufio nolebat, ut qui ſe non bonam habere cauſam intelligeret) hominem ſtratagemate fefellit: nam ad Ciceronem non acceßit. hunc Cicero gratißimum ſibi feciſſe dicit, quòd de controuerſia audiri noluerit, id eſt, quòd ad ſe arbitrum non acceſſerit, ut de controuerſia, quam habebat cum Veſtorio, tranſigeret. in quo quaſi gratiam referre Ciceroni pro accepto beneficio uiſus eſt, quòd eum audiendi moleſtia liberauerit.* Tam longe] *Baulis in Cumanum. Baulis enim habuiſſe uillam Hortenſium, conſtat ex Varrone, libro* III.

de

de re ruſtica, etiam ex Academicis. Hortenſius] *hic non hominem, ſed dignitatem indicat.* Agentem aliquid] *ementem, aut uendentem, ut in emporio.* E Panſæ uilla] *Caualcantis liber; Epenſe uilla, corrupte; ſed unde facile poßit erui uera lectio: Beſſarionis, Expenſe ſua uilla. ut aut legi poßit; Exiens è ſua uilla: aut; quo modo ego correxi Caualcantis librum ſecutus; E Panſæ uilla.* Num quid uellem,] *num quid ſibi mandarē proficiſcens in prouinciam.* Ingentis moleſtiæ;] *prouincialis.* Aliorum] *quibus prouinciarum adminiſtratio, quo longior, eo, rapinarum ſpe, gratior.* De auctoritate perſcripta.] *ſenatus auctoritas quid ſit, aperiendū eſt. Cum aliquid ſenatorū maior pars decreuerat, s. c. ſcribebatur, niſi tribunus pl. aliquis intercederet: intercedente, s. c. nō erat; ſed ſcribebatur tamen quod ſenatus eo die ſtatuiſſet; eaq; perſcripta auctoritas dicebatur. Ergo, cum ſenatus decreuiſſet; M. Marcello conſule referente, ut Cæſari Gallias obtinenti ante tempus ſuccederetur, itemq; ne abſentis ratio comitijs conſularibus haberetur; interceſſerunt tribuni pl. itaque s. c. non eſt factum; ſed auctoritas perſcripta. Hac de re legendus Dio libro* XLI. *& quæ in commentario in familiares Ciceronis epiſtolas diximus.* Iuſſos IIII uiros creare] *ut, cum eſſent omnes Latinæ coloniæ, aliquam; creatis IIII uiris, municipiorum formam acciperent. nam IIII uiri municipiorum erat, non coloniarum, magiſtratus; ut Romæ conſules. (ep. XI. l. X.) id erat inducere paullatim eos in iura ciuium Romanorum; ut & ſuffragij ferendi, & petendi honores facultatem; Latinis colonijs negatam,*

municipijs, & Romanis colonijs conceſſam, adipiſcerentur. ſemper enim Cæſar, quod e Suetonio quoque conſtat, id ſpectauit, ut Tranſpadani, id eſt Latinæ coloniæ, ciuitate donarentur, ut qui etiam nouum Comum Romanam coloniam conſul miſerit. de tranſpadanis autem cum a ſenatu nunquam impetraſſet, poſtea, rerum potitus, eſfecit, ut apud Dionem ſcriptum eſt. Ideo infra ep. 7. l. 7. in partibus Cæſaris Tranſpadanos numerat. & fam. l. 16. Gallias habet inimiciſſimas, præter Tranſpadanos. Nec dubito *M. Cœlium in epiſt. ad Cic. de his comitijs, quibus* IIII *uiri crearentur, ſignificare, cum ait: Illi rumores de comitijs Tranſpadanorum Cumarum tenus caluerunt.* Iuſſos] *a Cæſare, cuius in prouincia erant coloniæ Tranſpadanæ.* Magnos motus] *quòd auderet Cæſar ſine ſenatus auctoritate iura municipiorum, id eſt ciuitatis Romanæ, municipijs dare.* Ex Pompeio] *cum quo Tarenti ſermonem habuit de rep. ep. 5.*

EPISTOLA III.

Quid de iis cogites, & quando] *quid futurum putes de ijs rumoribus, et quando futurum.* Edictum P. Licinii] *edictum prouinciale, ut edictum Aſiaticũ Q. Mucij. ep. 1. l. 6. Ex ijs edictis Cicero, quidquid utile prouinciæ putaret, in ſuum edictum transferebat.* Dionyſius] *Ciceronum puerorum magiſter, qui et ipſe cum pueris in prouinciam proficiſcebatur.* Nicanor] *Attici ſeruus. ep. 2. l. 6.* Continentia, & diligentia] *in adminiſtranda prouincia.* A Pontio] *cum eſſem apud Pontium.*

EPISTOLA IIII.

Scriba] *meus, M. Tullius Laurea. Plinius.* Primo,

mo, maximo mandato,] *de Tulliæ matrimonio*] Ac ne ille] *cum in Beſſarionis libro ſcriptum uideam*, *Ac me illud quidem labat*, *ſit*, *ut ita corrigendum putem*, *Ac ne illud quidem labat, hoc ſenſu, Ac ne illud quidem, de quo ante diſceſſum meũ collocuti ſumus, ex animo excidit, ſed hæret*. Non quo] *ſubaudi, probem.* Contenti eſſe] *ut ei Tulliola matrimonio iungatur. hoc enim intelligit.* Non alienũ,] *a Tulliæ nuptijs.* Vt noſtris poſsit] *uereor, ut is adduci poßit, ut noſtris mulieribus, Tulliæ, et Terentiæ, in conſuetudine obſequatur: etſi ſumme facilis ſit. generum enim Cicero cupiebat, cuius comitate & obſequio mulieres lætarentur. quod infra ſcribit de Dolabella, ep. 6. l. 6.* Et tuis δυσδιάγνωστον] *& quod ſcribis, tuas mulieres putare generum fore, qualem noſtræ maxime uelint; id eis difficile cognitu.* πρὸς νεῦσιν eſſe] *ad aſſenſum, ad obſequium: ut aſſentiatur, ut obſequatur noſtris mulieribus.* Et quidem ſumme facilis] *horum uerborum iam ſententiam oſtendi: ſed antiqua lectio, Equidem ſum facilis. cuius hic eſt ſenſus: quenquem illæ probabunt, ego probabo, facilis in omnes partes.* Rei habebis rationem meæ] *ſuſpecta ſententia eſt, eo magis, quòd in antiquis Beſſarionis, & Ferri libris uideo ſcriptum, Res habibis mirationem nam. ſuſpicionem autem de mendo facit, quòd, cum ſcribat Atticum abſuturum, deinde ſubiungit: Rei habebis rationem meæ. qui enim, ſi abſuturus eſt, Atticus rem Ciceronis poterit curare?* Agente Seruio] *libri tres ueteres, Agente Seruilio Seruio. ut ſenſus ſit: negotium ſuſcipientibus P. Seruilio Iſaurico, & Ser. Sulpicio, grauiſsimis*

uiſsimis uiris, & ſumma auctoritate præditis, nobisq; haud uulgari amicitia coniunctis, poſſet aliquid fieri probabile: ſed, utroque noſtrum abſente, neque Seruilius aget, neque Seruius. Et, ut ſine copula duo nomina iungantur, ita Ciceroni uſitatum eſt; ut exempla recitare putidum uideatur: De Marcello] *M. Claudio Marcello conſule, collega Ser. Sulpicij.* S.C. ſi erit factum, &c.] *ſi decreuerit ſenatus, ut omnibus prouinciarum rectoribus ſupplementum ſcribatur:* Rem tamen conficies] *ages tamen de ſupplemento: nam certe, ut de ceteris ſenatus non probet, mihi tamen, & Bibulo, qui proconſul in Syriam ibit, attribui oportebit: Attribui, autem explano, pecuniam: cum ſequatur, Compendium populi:* Probe] *quod ei in ſermone ſignificaſti, me ad te de eo ſcripſiſſe. ep. 1.* Cum uenerint] *ages cum iis.* Quod Cherippus.] *ſubaudi, de me locutus eſt.* Hic quoque, πρὸς νεῦσιν, ſuſtuliſti] *ne hic quidem ſcripſiſti, quid mihi agendum putes; ſicuti nec de illo ſcripſeras, qui tibi à Tulliæ nuptijs uiſus erat non alienus: Suſtuliſti igitur, πρὸς νεῦσιν, id eſt, non ſcripſiſti, ad aſſenſum tuum quid ſit, quid tibi uideatur agendum, quid probes:* O prouincia] *cum indignatione: etiam ne, inquit, quid Cherippus libertus de me cogitet, aut dicat, mihi curandum eſt?* Hactenus; ne quid ad ſenatum.] *hactenus mihi eſt curandus; ne, ſi a nobis contemnatur, impulſus ab eo patronus eius conſul ad ſenatum referat de ſupplemento non attribuendo. et protulit cum dolore, Hactenus; ne quid ad ſenatum: quaſi maxime curandus, cum tanta res agatur.* Conſule, aut numera:] *aut conſilium*

filium mihi Attice da, quo pacto me geram: aut, alia uia ſi non eſt, pecuniam liberto numera. minimum in eo damni faciemus: nam capies eum D C *nummis ſeſtertijs, id eſt pecuniæ noſtratis aureis* X I I X. *(& poſuit exigui numeri notas, non quæ pecuniam definirent, ſed quæ pecuniæ minimum ſignificarent) qua ſumma facile adducetur, ut patrono ſuo, quod contra exiſtimationem, aut uoluntatem noſtram ſit, (puta, de non dando ſupplemento, aut de proroganda prouincia) nihil perſuadeat. Ceperis, autem ex ingenio legimus, non, Ceteris, mutatione fere nulla, &* D C *pro* D E. *qui error etiam eſt in uulgatis libris, ex antiquarum notarum ignoratione, & litterarum ſimilitudine ortus.* Quòd cum Scrofa,] *ſubaudi, locutus de illo, quod Cherippus de me dixit. Scroſa autem Tremelliorum cognomen.* Annius, & Tullius] *legatos ſuos ſignificat, ſed nominat Anneium, epiſt. 55. lib. 13. epiſt. 4. lib.* XV. *fam.* Recte ſcribis] *ſcripſerat Atticus, quoniam Brundiſij ante Kalendas Iunias Pontinius legatus futurus eſſet, ut inde in prouinciam profecturus trajceret, non fuiſſe cauſſam, cur Cicero reliquos legatos urgeret, Annium, & Tullium. quanquam cum in epiſt. fam. legatur Anneius, pro Annius, neceſſe eſt alterutrum eſſe mendoſum.* De Sicinio] *hunc puto peritum fuiſſe in conſcribendis edictis prouincialibus.* Ne illa exceptio] *exceptionem quandam dixerat Sicinius in edicto ſibi placere: quæ Ciceroni ſuſpecta erat, ne forte in amicum negotiatorem, aut publicanum cum damno incurreret.* Quinque præfectis,] *uide ep. 7.* De Oppio] *uide epiſt.* I. Quoniam Philotimum

habes]

HS quadringena] *quæ ſunt omnino aureorum ſcutatorum duodecim millia.* Conſulibus] *Ap. Claudio Pulchro, L. Domitio Ahenobarbo.* Ipſi] *Memmius, et Caluinus.* Tres augures] *nam cum lex ad populum fertur, augures adſint neceſſe eſt, qui dicant licere per Iouem legem ferri. tres autem plane, cum lex curiata ferebatur; quia XXX curiæ tres ueteres tribus repræſentabant, quas ſingulas in denas curias Romulus diuiſit. porro ueteres tribus ſuum quæque augurem habuit. Liuius lib. X.* Quæ lata non eſſet] *augures igitur pretio erant adducendi, ut latam mentirentur. non licebat autem ſine curiata lege imperium in prouincijs habere.* Ornandis prouinciis] *inſtruendis, ut ſoleret.* Cum omnino] *nam re uera neque lata curiata lex, neque ſenatus fuerat: ſed, quaſi utrunque fuiſſet, ita prouinciarum adminiſtrationem & lege curiata, & ſenatuſconſulto ſe daturos conſulibus promittebant Memmius & Caluinus, ſi modo ipſi eſſent conſules facti.* Affuiſſet] *puto, Fuiſſet, rectius.* Nominibus] *nomen dicitur, quod in codicem refertur.* Perſcriptionibus] *certa pecuniæ promiſſione, ut cautum eſſet conſulibus de HS quadringenis millibus. hinc illud apud Terentium: Perſcripſi omnibus, quibus debui.* Multorum tabulis] *cum multi, Memmio & Caluino amicitia aut affinitate coniuncti, ſolutionis promiſsione ſe obſtrinxiſſent, perſcriptione ſuis tabulis facta.* Erat idem:] *ita non commouebatur, quaſi nihil turpe commiſiſſet.* Alter] *alter conſul Domitius Ahenobarbus.* Dirempta coitione] *coierant candidati Memmius, Caluinus cum Appio, & Ahenobarbo*

nobarbo coſ. eam coitionem Memmius inuito Caluino diremit, cum prolatam pactionem in ſenatu recitauit. Refrixerat] *amiſerat amicorum ſtudia, cum illa pactionis enuntiatio Cæſarem offendiſſet. ep. 16.* Aequitatem animi mei] *quem uideas nihil his rebus commoueri.* Seleucianæ prouinciæ,] *nobilis prouinciæ Ciliciæ, quam Seleucus urbibus auxit.* Perſpice] *uides enim me nihil prorſus laborare, ut proconſul in Ciliciam mittar: quam alij tam turpi pactione quærunt: cum ego multo ante conſul fuerim, ideoq; multo, quàm illi, facilius conſequi poßim. quare laudes uelim æquitatem animi mei, cum his pactionibus nihil commoueor. quod tibi argumento eſt, prouinciam a me contemni. niſi enim contemnerem, commouerer. ideo autem non commoueor, quia contemno.* Coniunctionem] *mira eſt, inquit, æquitas animi mei: neutram in partem ualde me iacto: & ſuauißimam cum Cæſare coniunctionem tueri conſilium eſt.* Ex hoc naufragio] *cetera cum amiſerim, teneo, quaſi tabulam ex naufragio, ſuauißimam cum Cæſare coniunctionem.* Hibernam legionem] *ut ſumeret quam uellet legionem in hiberna ducendam.* Commodum] *paullo ante: ut ſæpe apud hunc ipſum.* Scribit] *Quinctus.* Legatum Pompeio] *uide primam epiſtolam huius libri.* Vt tu tamen aliquid expectes.] *ne nunc ex meis litteris omnia cognoſcas.* Ad me] *hoc aut abundat, aut mendoſum eſt. dicit enim, cum Romam uenies. aut expone, Ad me, in aliquam uillarum mearum, ubi tum ero. Scripſit enim iam, extra urbem ſe fore ex idibus Ian. Illud addo, omnes huius libri epiſtolas, præ-*

ter

ter priores tres, perturbato eſſe ordine, neque ſolum ipſa corpora, uerũ etiam membra: quæ ſuum in locum ſingula reſtituere, neque audendum eſt ſine uetuſtis libris, neque audentibus fortaſſe ſuccederet.

IN LIBRVM V. EPISTOLARVM CICERONIS AD ATTICVM,

Pauli Manutii commentarius.

EX EPISTOLA I.

IBAT *Cicero proconſul, cum annuo imperio, in Ciliciam prouinciam, et ſenatus conſulto, et lege curiata datam, Sulpicio, & Marcello cos. ac de tota Cilicienſi prouincia, locus poſtulat, ut paullo uberius agatur. nam etſi prouinciam ſuam Cicero ſæpe Ciliciam appellat; ſcire tamen oportet, ad eius imperium, ſex præterea diœceſes pertinuiſſe, primum tres, quæ, poſt Ciliciam a P. Seruilio Iſaurico debellatam, & in prouinciæ formam redactam, omnibus ante Ciceronem Ciliciæ proconſulibus, aut proprætoribus cum Cilicia attributæ ſunt, Pamphyliam, quæ Ciliciam attingebat, Lycaoniam, & Phrygiæ maioris partem ultra Mæandrum; cum eius altera pars citra Mæandrum, ab eo, qui Aſiæ præerat, adminiſtraretur: deinde, tres alteras, quæ Ciceroni extra ordinem, honoris cauſſa, S.C. traditæ ſunt, Laodiceam,*

Laodiceam, Cibyram, Apameam, quas ipſe uocat διοι=κήσεις Aſiaticas in epiſtola ad Seruilium, lib. 13. fam. Ex prouincia, inquit, mea Cilicienſi, cui ſcis τρεῖς διοι=κήσεις Aſiaticas eſſe attributas, nullo ſum familiarius uſus, quàm Androne Laodicenſi. Quibus uerbis con=ſtat, primum Ciceroni tres diœceſes Aſiaticas præter con ſuetudinem attributas eſſe; deinde, Laodiceam ex iis u=nam fuiſſe; quæ poſtea, ex priſtino more, ad imperium Seruilij, Aſiam regentis, translata ſit. nam Aſiæ Serui=lium præfuiſſe, indicat idem in alia ad eundem epiſtola his uerbis: Si tibi utilius eſt, ideſt glorioſius, Aſiæ præeſſe, & iſtam partem reip. male affectam tueri. Septem igi=tur omnino diœceſes complectebatur prouincia Cicero=nis; Ciliciam ipſam, unde tota adminiſtratio nomen ac=cipiebat, Pamphyliam, Lycaoniam, Phrygiæ maioris partem ultra Mæandrum; tres præterea, Laodiceam, Cibyram, Apameam, ipſas quoque Phrygiæ maioris partes, ſed citra Mæandrum; quæ ideo Aſiaticæ uoca=bantur, quòd ante Ciceronis imperium in Aſiæ admini=ſtrationem includebantur. & quoniam de Cilicia ſatis con=ſtat; reliquarum exempla, ne qua ſuperſit dubitatio, ex ipſo Cicerone proferemus. De Pamphylia igitur in epi=ſtola 21. huius libri, ubi Pamphylium forum nominatur, & lib. 1. de Diuin. de Lycaonia in eadem epiſtola, cum Iſauricum forum appellatur. Iſaurum enim in Lycaonia Strabo lib. 12. conſtituit. de eadem aperte in epiſt. 15. huius libri, & epiſt. 10. ad Appium. lib. 3. fam. de Phry=gia in epiſt. 21. huius libri. nam, ad forum Synnadenſe Phryges conueniſſe, inde conjcio, quòd Synnadem in

Phrygia maiore trans Mæandrum ueteres geographi po-nunt. & epiſt. 1, libri 7. & 10. lib. 11. fam. de Cibyra epiſt. 21. huius libri, ubi mentio fit fori Cibyratici. de Apamea ibidem, & epiſt. 16, 20. & lib. 3. fam. & alibi. Ne quis autem plures, quàm ſeptem, in Ciceronis pro-uincia fuiſſe diœceſes arbitretur, ipſius uerba recitabo, ex epiſt. 21. huius libri. Idibus Febr. forum inſtitueram agere Laodiceæ, Cibyraticum, & Apamenſe: ex idi-bus Mart. ibidem Synnadenſe, Pamphylium, Iſauricum: ex idibus Maij in Ciliciam. Ex hoc loco ſeptem fora con-ſtant, Laodicenſe primum, Cibyraticum, Apamenſe, Synnadenſe, Pamphylium, Iſauricum, Cilicienſe, quan-quam Cilicienſe non, ut reliqua, actum eſt Laodiceæ, ſed in Cilicia, quò ſe iturum ſcribit poſt idus Maij. & e-piſt. 2. lib. 6. idem confirmat his uerbis: Hoc foro, quod egi ex idibus Febr. Laodiceæ ad kal. Maij, omnium diœceſiũ, præter Ciliciæ. Nec uero dubitandum eſt, quin forum etiam egerit in Cilicia, quò ſe perueniſſe epiſt. 4. lib. 6. ſi-gnificat. idemq́; de celeberrima urbe Laodicea creden-dum eſt, præſertim cum in ea reliquarum diœceſium forũ egerit, ipſaq́; inter tres Aſiaticas diœceſes una nominetur in epiſt. ad Seruilium, lib. 13. fam. Quod enim ait Plinius lib. 5. ad iuriſdictionem Cibyraticam Laodicenſes conue-niſſe; conſuetudinem ſui temporis oſtendit, omnium pæne rerum mutatione facta. nam, ſi Laodiceam ad forum Ci-byraticũ adiungimus; quænam erunt tres diœceſes Aſia-ticæ, Ciceroni primum attributæ? non enim de Pamphy-lia, aut Lycaonia, aut Phrygiæ maioris parte trans Mæ-andrum, in qua Synnadem urbem fuiſſe diximus, licet ſu-

ſpicari.

ſpicari. nam & Lycaoniam, & Phrygiam trans Mæandrum ad Ciliciæ adminiſtrationem pertinuiſſe, eiſq; Ap. Claudium ante Ciceronem præfuiſſe iam oſtendimus.. Pamphyliam uero ideo non fuiſſe inter Aſiaticas diœceſes conſtat, quòd eam P. Seruilius Iſauricus cum Cilicia, & Piſidia, et Phrygia trans Mæandrum ad populi R. ditionem adiunxit, multis annis poſt Aſiam ab Attalo rege Romanis legatam. ideo ſemper eas nationes unus rexit, tanquam unam prouinciam. primus omnium Cicero tres præterea diœceſes Aſiaticas habuit. Aſia uero, quæ Attali fuerat, modo tota a proprætoribus, aut proconſulibus Romanis eſt adminiſtrata, ut a P. Seruilio, Iſaurici, quem proxime nominauimus, filio, cuius in prouincia Laodiceam fuiſſe, iam ſignificauimus, &, opinor, a Q. Cicerone, a quo Epheſum, & Apameam ſimul cum reliqua Aſia gubernatas eſſe conſtat: modo non tota, ſed adempta aliqua parte, ut hoc ipſo anno, quo Ciliciam rexit Cicero, complexus imperio ſuo Laodiceam, Cibyram, Apameam. Quæſtio ſupereſt de Piſidia, & Cypro inſula, quæ ad Ciceronis imperium ipſæ quoque pertinent, nec tamen inter diœceſes nominantur: de quibus utriſque dicam, quod ſentio. Propriam non fuiſſe Piſidiæ diœceſim, ſed cum Pamphylia coniunctam, exiſtimo, eo quidem magis, quòd Piſidiæ pars libera erat. in quam ſententiam illa me uerba epiſt. 5. lib. 6. adduxerunt: Exercitum infirmum habebam, auxilia ſane bona, ſed ea Galatarum, Piſidarum, Lyciorum. certe enim non ſubiecti Ciceronis imperio Piſidæ, cum inter auxiliares numerentur. alteram uero Piſidiæ partem ut a Cicerone admini-

ſtratam putem, commoueor iis uerbis libri 1. de Diuin. Cilicum, & Piſidarum gens, & his finitima Pamphylia; quibus nationibus præfuimus ipſi. Cyprum uero Ciceroni, & ante eum Appio, ac Lentulo attributam fuiſſe, cognoſcitur ex epiſtola prima lib. 6. & epiſt. 7. lib. 1. fam. cuius inſulæ incolas ad aliarum diœceſium fora non licebat euocari: ſed eò mittebat aliquem de ſua cohorte is, qui Ciliciam regebat. hoc ab ipſo Cicerone didici, qui epiſtola ultima huius libri, Q. Voluſium, inquit, miſi in Cyprum, ut ibi pauculos dies eſſet; ne ciues Romani pauci, qui illic negotiantur, ius ſibi dictum negarent. nam euocari ex inſula Cyprios non licet. In diſceſſu] cum a tuo complexu in Tuſculano diuulſus ſum, in prouinciam Ciliciam proficiſcens. Ne quid noui] ne prorogetur annuum prouinciæ tempus: quod eſſet nouum, & inuſitatum. Deſiderium] urbis, & meorum. Satiſdationes ſecundum mancipium,] puto eas eſſe, quæ de rebus mancipio emptis, pretio nondum ſoluto, fiant. nam etſi mancipia uenditor poßidet ab emptore data: quia tamen ea poſſunt fieri deteriora, ut deinde eiuſmodi non inueniantur, qualia emptor promiſerit; ſatiſdationem ſecundum mancipium uenditor quærit, ut ſibi de mancipiis caueatur. Prædiorum] pro quibus Memmius, & Atilius cum ab emptoribus mancipia accepiſſent, ſatiſdatione præterea de mancipiorum probitate, & fructu ſibi caueri uoluerunt. De Oppio] Cicero Cæſari debebat HS DCCC, id eſt aureorum uiginti quattuor millia. exigebat Oppius abſentis Cæſaris nomine, cuius inter amicos præcipuũ locũ obtinuit, ep. 4. et l. 6. fam. ep. 8.

At-

Aperuiſti] expoſuiſti, oſtendiſti te daturum, ſi urgeret. ep. 4. Verſura facta] uerſuram facit, qui, uetus ut aes alienum ſoluat, nouum contrahit. fit enim conuerſio quaedam, & mutatio creditoris. Noſtrorum nominum] pecuniae mihi ab alijs debitae, cuius exactionem ſi expectare uellem, ſine uerſura DCCC ſoluerentur. Transuerſum uerſiculum] cum pagina, uerſibus recto ordine ſubſequentibus completa, nihil ultra capit; tum, ſi quid eiuſmodi ſupereſt, quod multorum uerborum non ſit, ſcribere ſolemus de tranſuerſo. De ſorore] tua, Quincti fratris uxore. Ego, & tu] ut inter fratrem meum & ſororem tuam uterque gratiam componeremus. Dies fecit] nõ dies in ueſperum iam uergens, (nam & Marcum fratrem eadem cauſa in Arcano retinuiſſet) ſed dies feſtus Arcani pagi, quem ſibi Quinctus in ſuo fundo celebrandum putauit. Mulieres,] Terentiam, & Tulliolam, quae Ciceronem proſequebantur. Pueros] Quinctum filium, et Marcum, fratris filium. Hoſpita] itaque inuitandi partes meae non ſunt. Statius] libertus Quincti, gratioſiſsimus apud eum, ideoq; uxori odioſus. Videret] pararet, curaret, ut alibi. ſic & Graeci loquuntur. nam Theocritus ἐν τῷ εἰδ. ιε, ὅρη δ' ἴφρον ἐνόα αὐτῇ. Antequam proficiſcare] in Epirum. Pontinium] legatum meum. Quattuor legatos habuit Cicero in Cilicienſi adminiſtratione, C. Pontinium, M. Anneium, L. Tullium, Ciceronem fratrem. fam. ep. 4. lib. 15.

EPISTOLA II.

Iuſta itinera.] non, ut adhuc, interrupta, aut

inæqualia, ſed quantum procedi quotidie poſſet, quantum iuſtis, id eſt ſatis longis itineribus poſſem. Mea mandata] *ut mandarem, ſi quid eum, me abſente, curare uellem.* Nobis prouincias] *nobis, qui prouincias adminiſtramus. γενικῶς de prouinciarum rectoribus dixit: nam ipſe unam habuit prouinciam Ciliciam. aut, Prouincias, quia ſimul habuit Cyprum, & diœceſes tres Aſiaticas, Pamphyliam, Lycaoniam, Iſauriam, tutelam regis Cappadociæ.* Ad annum] *ſic locutus eſt libro III. de oratore: Vt tibi Cæſar faciendum eſt ad annum.* Tribunum pl.] *qui, ſi quis uellet prouinciarum tempora prorogare, poſſet interceßionem impedire.* Rufio noſter] *hic eſt C. Sempronius Rufus, de quo in epiſt. fam. ep. 8. l. 8. quem hic per iocum appellat Rufionem. quoniam autem cum Veſtorio neſcio quid ei erat controuerſiæ; arbitrum ſtatuerant Ciceronem, ut cognoſceret. deinde cum Sempronius ſe à Veſtorio uideret obſeruari, (obſeruabat autem Veſtorius, ut, ſi Ciceronem Sempronius adiiſſet, ſtatim & ipſe accurreret, tranſigendæq; controuerſiæ arbitrum moneret: quod Rufio nolebat, ut qui ſe non bonam habere cauſam intelligeret) hominem ſtratagemate fefellit: nam ad Ciceronem non acceßit. hunc Cicero gratißimum ſibi feciſſe dicit, quòd de controuerſia audiri noluerit, id eſt, quòd ad ſe arbitrum non acceſſerit, ut de controuerſia, quam habebat cum Veſtorio, tranſigeret. in quo quaſi gratiam referre Ciceroni pro accepto beneficio uiſus eſt, quòd eum audiendi moleſtia liberauerit.* Tam longe] *Baulis in Cumanum. Baulis enim habuiſſe uillam Hortenſium, conſtat ex Varrone, libro III.*

de

de re ruſtica, etiam ex Academicis. Hortenſius] hic non hominem, ſed dignitatem indicat. Agentem aliquid] ementem, aut uendentem, ut in emporio. E Panſæ uilla] Caualcantis liber, Epenſe uilla, corrupte, ſed unde facile poſſit erui uera lectio. Beſſarionis, Ex penſe ſua uilla. ut aut legi poſſit, Exiens è ſua uilla: aut, quomodo ego correxi Caualcantis librum ſecutus, E Panſæ uilla. Numquid uellem,] num quid ſibi mandarē proficiſcens in prouinciam. Ingentis moleſtiæ,] prouincialis. Aliorum] quibus prouinciarum adminiſtratio, quo longior, eo, rapinarum ſpe, gratior. De auctoritate perſcripta.] ſenatus auctoritas quid ſit, aperiendū eſt. Cum aliquid ſenatorū maior pars decreuerat, s. c. ſcribebatur, niſi tribunus pl. aliquis intercederet: intercedente, s. c. nō erat, ſed ſcribebatur tamen quod ſenatus eo die ſtatuiſſet; eaq́; perſcripta auctoritas dicebatur. Ergo, cum ſenatus decreuiſſet, M. Marcello conſule referente, ut Cæſari Gallias obtinenti ante tempus ſuccederetur, itemq́; ne abſentis ratio comitijs conſularibus haberetur, interceſſerunt tribuni pl. itaque s. c. non eſt factum, ſed auctoritas perſcripta. Hac de re legendus Dio libro XLI. & quæ in commentario in familiares Ciceronis epiſtolas diximus. Iuſſos IIII uiros creare] ut, cum eſſent omnes Latinæ coloniæ, aliquam, creatis IIII uiris, municipiorum formam acciperent. nam IIII uiri municipiorum erat, non coloniarum, magiſtratus, ut Romæ conſules. (ep. XI. l. X.) id erat inducere paullatim eos in iura ciuium Romanorum, ut & ſuffragij ferendi, & petendi honores facultatem, Latinis colonijs negatam,

municipijs, & Romanis colonijs conceſſam, adipiſcerentur. ſemper enim Cæſar, quod e Suetonio quoque conſtat, id ſpectauit, ut Tranſpadani, id eſt Latinæ coloniæ, ciuitate donarentur, ut qui etiam nouum Comum Romanam coloniam conſul miſerit. de tranſpadanis autem cum a ſenatu nunquam impetraſſet, poſtea, rerum potitus, effecit, ut apud Dionem ſcriptum eſt. Ideo infra ep. 7. l. 7. in partibus Cæſaris Tranſpadanos numerat. & fam. l. 16. Gallias habet inimiciſſimas, præter Tranſpadanos. Nec dubito M. Cœlium in epiſt. ad Cic. de his comitijs, quibus IIII *uiri crearentur, ſignificare, cum ait: Illi rumores de comitijs Tranſpadanorum Cumarum tenus caluerunt.* Iuſſos] *a Cæſare, cuius in prouincia erant coloniæ Tranſpadanæ.* Magnos motus] *quòd auderet Cæſar ſine ſenatus auctoritate iura municipiorum, id eſt ciuitatis Romanæ, municipijs dare.* Ex Pompeio] *cum quo Tarenti ſermonem habuit de rep. ep. 5.*

EPISTOLA III.

Quid de iis cogites, & quando] *quid futurum putes de ijs rumoribus, et quando futurum.* Edictum P. Licinii] *edictum prouinciale, ut edictum Aſiaticũ Q. Mucij. ep. 1. l. 6. Ex ijs edictis Cicero, quidquid utile prouinciæ putaret, in ſuum edictum transferebat.* Dionyſius] *Ciceronum puerorum magiſter, qui et ipſe cum pueris in prouinciam proficiſcebatur.* Nicanor] *Attici ſeruus. ep. 2. l. 6.* Continentia, & diligentia] *in adminiſtranda prouincia.* A Pontio] *cum eſſem apud Pontium.*

EPISTOLA IIII.

Scriba] *meus, M. Tullius Laurea. Plinius.* Primo,

mo, maximo mandato,] de Tulliæ matrimonio] Ac ne ille] cum in Beſſarionis libro ſcriptum uideam, At me illud quidem labat, fit, ut ita corrigendum putem, Ac ne illud quidem labat, hoc ſenſu, Ac ne illud quidem, de quo ante diſceſſum meũ collocuti ſumus, ex animo excidit, ſed hæret. Non quo] ſubaudi, probem. Contenti eſſe] ut ei Tulliola matrimonio iungatur. hoc enim intelligit. Non alienũ,] a Tulliæ nuptijs. Vt noſtris poſsit] uereor, ut is adduci poſsit, ut noſtris mulieribus, Tulliæ, et Terentiæ, in conſuetudine obſequatur: etſi ſumme facilis ſit. generum enim Cicero cupiebat, cuius comitate & obſequio mulieres lætarentur. quod infra ſcribit de Dolabella, ep. 6. l. 6. Et tuis δυσδιάγνωστον] & quod ſcribis, tuas mulieres putare generum fore, qualem noſtræ maxime uelint; id eis difficile cognitu. πρὸς νεῦσιν eſſe] ad aſſenſum, ad obſequium: ut aſſentiatur, ut obſequatur noſtris mulieribus. Et quidem ſumme facilis] horum uerborum iam ſententiam oſtendi: ſed antiqua lectio, Equidem ſum facilis. cuius hic eſt ſenſus: quenquem illæ probabunt, ego probabo, facilis in omnes partes. Rei habebis rationem meæ] ſuſpecta ſententia eſt, eo magis, quòd in antiquis Beſſarionis, & Ferri libris uideo ſcriptum, Res habibis mirationem nam. ſuſpicionem autem de mendo facit, quòd, cum ſcribat Atticum abfuturum, deinde ſubiungit: Rei habebis rationem meæ. qui enim, ſi abfuturus eſt, Atticus rem Ciceronis poterit curare? Agente Seruio] libri tres ueteres, Agente Seruilio Seruio. ut ſenſus ſit: negotium ſuſcipientibus P. Seruilio Iſaurico, & Ser. Sulpicio, grauiſsimis

uiſsimis uiris, & ſumma auctoritate præditis, nobisq; haud uulgari amicitia coniunctis, poſſet aliquid fieri probabile: ſed, utroque noſtrum abſente, neque Seruilius aget, neque Seruius. Et, ut ſine copula duo nomina iungantur, ita Ciceroni uſitatum eſt; ut exempla recitare putidum uideatur: De Marcello] M. Claudio Marcello conſule, collega Ser. Sulpicij. S.C. ſi erit factum, &c.] ſi decreuerit ſenatus, ut omnibus prouinciarum rectoribus ſupplementum ſcribatur: Rem tamen conficies] ages tamen de ſupplemento: nam certe, ut de ceteris ſenatus non probet, mihi tamen; & Bibulo, qui proconſul in Syriam ibit, attribui oportebit. Attribui, autem explano, pecuniam: cum ſequatur, Compendium populi. Probe] quod ei in ſermone ſignificaſti, me ad te de eo ſcripſiſſe. ep. 1. Cum uenerint] ages cum ijs. Quod Cherippus.] ſubaudi, de me locutus eſt. Hic quoque, πρὸς νεῦσιν, ſuſtuliſti] ne hic quidem ſcripſiſti, quid mihi agendum putes; ſicuti nec de illo ſcripſeras, qui tibi à Tulliæ nuptijs uiſus erat non alienus. Suſtuliſti igitur, πρὸς νεῦσιν, id eſt, non ſcripſiſti, ad aſſenſum tuum quid ſit, quid tibi uideatur agendum, quid probes. O prouincia] cum indignatione: etiam ne, inquit, quid Cherippus libertus de me cogitet, aut dicat, mihi curandum eſt? Hactenus; ne quid ad ſenatum.] hactenus mihi eſt curandus; ne, ſi a nobis contemnatur, impulſus ab eo patronus eius conſul ad ſenatum referat de ſupplemento non attribuendo. et protulit cum dolore, Hactenus; ne quid ad ſenatum: quaſi maxime curandus, cum tanta res agatur. Conſule, aut numera:] aut conſilium

filium mihi Attice da, quo pacto me geram: aut, alia uia ſi non eſt, pecuniam liberto numera. minimum in eo dam= ni facientus: nam capies eum D C nummis ſeſtertijs, id eſt pecuniæ noſtratis aureis X I I X. (& poſuit exigui numeri notas, non quæ pecuniam definirent, ſed quæ pecuniæ minimum ſignificarent) qua ſumma facile adducetur, ut patrono ſuo, quod contra exiſtimationem, aut uolunta= tem noſtram ſit, (puta, de non dando ſupplemento, aut de proroganda prouincia) nihil perſuadeat. Ceperis, au= tem ex ingenio legimus, non, Ceteris, mutatione fere nul la; & D C pro D E. qui error etiam eſt in uulgatis libris, ex antiquarum notarum ignoratione, & litterarum ſimili= tudine ortus. Quòd cum Scrofa,] ſubaudi, locu= tus de illo, quod Cherippus de me dixit. Scroſa autem Tremelliorum cognomen. Annius, & Tullius] le= gatos ſuos ſignificat, ſed nominat Anneium, epiſt. 55. lib. 13. epiſt. 4. lib. XV. fam. Recte ſcribis] ſcri= pſerat Atticus, quoniam Brundiſij ante Kalendas Iuni= as Pontinius legatus futurus eſſet, ut inde in prouinciam profecturus traijceret, non fuiſſe cauſſam, cur Cicero reli= quos legatos urgeret, Annium, & Tullium. quanquam cum in epiſt. fam. legatur Anneius, pro Annius, neceſſe eſt alterutrum eſſe mendoſum. De Sicinio] hunc puto pe= ritum fuiſſe in conſcribendis edictis prouincialibus. Ne illa exceptio] exceptionem quandam dixerat Sicinius in edicto ſibi placere: quæ Ciceroni ſuſpecta erat, ne forte in amicum negotiatorem, aut publicanum cum damno in= curreret. Quinque præfectis,] uide ep. 7. De Oppio] uide epiſt. 1. Quoniam Philotimum

habes]

habes] *libertum Terentiæ, qui te huius oneris parte leuabit.* Cognoſce rationem] *uide, quantum debeam.* Et ut agam amplius,] *& ut uehementius a te contendam. Deinde intulit, ſi me amas.* Proficiſcaris] *ex urbe. ep. 4.* Pæne præterii.] *pæne ad eam partem non reſcripſi, in qua chartam ſcribis tibi deeſſe.* Mea cautio] *mea intereſt cauere, ne tibi charta deſit.* Ducentos] *ſeſtertios nummos ad emendam chartam. ſume de meo ducẽtos; ut poſthac longiores a te litteras accipiam, quibus & de meis, & de publicis rebus certior fiam.* Vellet] *a te quærere.*

EPISTOLA V.

Quid narrem; noui enim nihil:] *coniecturâ ducti ſic correximus. ueteres libri,* Noui enim mihi. *noſtram correctionem non dubito quin docti probent, eo magis, quòd in epiſtola ſequenti idem ſcribit:* Nec tamen iam *habeo, quid aut mandem tibi, aut narrem. mandaui omnia; quæ quidem, ut polliceris, exhauries: narrabo, cum aliquid habebo noui. Ferri liber,* Nec, quid narrem, noui. *etenim mihi &c.* Eo autem die] *nam fere ſenatus nonis, idibus, Kalendis habebatur.* H-S XX & DCCC.] *quæ Cæſari debemus. ep. 1.* Quod auctore te uelle cœpi,] *Cæſaris amicitiam auctore te ſum amplexus. hinc illud ep. 5. lib. 4. Te auctore reſipui.* Adiutore] *in ſoluenda pecunia. ſic enim amicitia retinebitur.*

EPISTOLA VI.

Secum, & apud ſe] *& conſuetudinem, & domum ſignificat.* Noſtrum negotium] *adminiſtrationem prouinciæ.* Exhauries] *conficies, ut nihil ſuperſit*

perſit. ep. I. De Cæſaris nomine] *de* HS CXX *&* DCCC, *quæ Cæſari debemus.*

EPISTOLA VII.

Quinos præfectos, &c.] *ut præfectis uterer in mea iuriſdictione ab ipſo datis. Quinos, autem in ſingulas prouincias mihi attributas.* Nouos] *non eoſdem, qui ſuperioribus annis in his prouinciis, ab ipſo delati, præfuerunt, ſed nouos, qui non præfuerint.* Vacationes, iudiciariam cauſſam] *ut ob hanc cauſſam uacarent a præfecturis, ſi in iudicium uocarentur. id autem Atticus mandarat, quia, ſi locus a Pompeio relinqueretur, forte & ipſe amicum aliquem deferre præfectum uellet.*

EPISTOLA VIII.

Curſum] *idoneam tempeſtatem.* Romæ] *Roma, uidetur legendum. non enim Romæ a Milone, ſed in itinere ab amicis, de Milone ſcribentibus, litteras acceperat. itaque paullo poſt, Rem, inquit, totam preſpicias uelim. nobis enim ſcribuntur ſæpe maiora.* Quòd Philotimus ſocius eſſet in bonis ſuis.] *uolebat enim Milò, ſuis neceſſariis (nam ipſe Maßiliæ exſulabàt) a Philotimo bona reſtitui. nec dubito, quin ea bona Philotimus ab haſta emerit, ſed ea condicione, ut Milo recuperare aliquando poſſet, ipſi autem Philotimo, quantum Cicero æſtimaſſet, pro fide & ſedulitate daretur. apparet ex epiſtola M. Cœlij, in qua ita ſcriptum eſt: Quod ad Philotimi liberti officium, & bona Milonis attinet; dedimus operam, ut & Philotimus quamboneſtißime Miloni abſenti, eiusq; neceſſarijs ſatisfaceret; & ſecundum eius fidem, & ſedulitatem æſtimatio tua conſeruaretur.*

retur. Qua in epiſtola, Aeſtimatio, accipio, id quod Cicero Philotimo dandum cenſuerat, pro bonis fideliter, ſeduloq́; ſeruatis. Dixit autem, Philotimus ſocius, quia partem Milonis bonorũ Cicero quoque emerat. infra. In poteſtate noſtra] *cum ſciremus Philotimum bona fideliter Miloni redditurum. quæ ſi malus emptor, id eſt non æque amicus, emiſſet, abduxiſſet a Milone mancipia, quæ ille permulta ſecum habebat. cur enim, quæ in auctione emiſſet, Miloni uellet relinquere? fecimus autem, ut Philotimus emeret, eo conſilio, ut & ijs mancipijs Milo poſſet uti, &, redimere ab eo ſua bona cum uellet, liceret. quod ab alio emptore minus licuiſſet.* Alienis] *non iam Milonis, ſed eius, qui ab auctione emiſſet.* Fauſtæ] *Milonis uxori; cui uidebatur de dote caueri, ſi ea bona Philotimus emiſſet, a quo Milo recuperare aliquando poſſet, pecunia Philotimo uel ſine uſura reddita.* Ratum] *certa cautio.* Ipſi nos] *cum & ipſe Cicero ſocius eſſet in bonis. ideo Philotimus ſocius; idq́; confirmatur in extrema epiſtola, cum ait, Req́; mea.* Seruaremus] *alius enim ſi emiſſet, recuperandi nulla Miloni ſpes eſſet. prorſus igitur perijſſent ea bona.* Nihil nobis fuerat tanti.] *hoc enim conſilio emimus, ut id denique fieret, quod ipſe Milo uellet. ut uero eius bona ipſo inuito poſsideremus, nihil nobis fuit tanti.* Leuiora] *quia fortaſſe non ſunt, ut ſcribuntur. nobis enim ſcribuntur ſæpe maiora.* Fide, fama, req́; mea] *fide, quia promiſerat Cicero Philotimo, quod ei Milo pro conſeruatis bonis daret, cum ſua bona recuperaret. Fama, quia turpe Ciceroni fuiſſet, non reddi Miloni ſua bona, quæ ipſe a Philo-*

timo

timo emi uoluiſſet, ut aliquando redderentur. ideo dixit, *Queri Milonem iniuriam meam*. Re, *quòd ipſe Cicero ſocius eſſet in bonis; quod proxime demonſtratum eſt in eo, Philotimus ſocius; & in eo, Ipſi nos.*

EPISTOLA IX.

Muneribus tuis] *Attici res agebant Areus, & Eutychides, liberti, Corcyræ, & Sybotis: eius igitur nomine ad Ciceronem munera detulerunt.* Conceſſerant] *congeſſerant, corrige: aptius erit ad ſententiam.* Saliarem in modum] *copioſe admodum, quales erant cenæ Saliorum ſacerdotum.* Sine his impedimentis] *quæ ſcis me multa habere. &, His, (ut eſt in Beſſarionis libro) nemo non uidet eſſe rectius, quàm, Iis.* Summa modeſtia, & ſumma abſtinentia] *modeſtiam, & abſtinentiam non ſine cauſſa coniunxit: quia multi, quòd ſuperbe & auare prouincias adminiſtraſſent, condemnati.* Extraordinarium] *multis enim poſt conſulatum annis in prouinciam proficiſcebatur: quod erat extraordinarium; cum alij ſtatim poſt conſulatum ſolerent.* Parthus] *Parthorum incurſiones timet. ep. XI.* Noſtra] *nam, cum armis res geritur, fortuna dominatur. in pace autem, quæ requiruntur, ea præſtabo, modeſtiam, abſtinentiam, & quæ in nobis ipſis, non in fortuna, poſita ſunt.* De CXX, & de DCCC,] *Cæſaris, ut opinor, nomen intelligit, de quo ſupra, epiſt. I. 4. & 5. in hoc libro.* Annus noſter maneat] *quæ nobis data eſt annua prouinciæ admmiſtratio, ea ne prorogetur, ſed eadem maneat.* Ne intercaletur] *nam intercalatio dies interponebat: ita, diebus interpoſitis,*

ſtis, longior fiebat adminiſtratio prouinciarum. Dionyſium] *hominem Græcum, pueri M. Ciceronis magiſtrum, ab Attico traditum.*

EPISTOLA X.

XV. kal.] *perſpicue mendoſum, ut in duabus, quæ proxime ſequuntur, epiſtolis apparet. malim igitur, v* II. *kal.* Pontinium] *legatum.* Veſtigiis tuis] *quia diu Atticus uixerat Athenis, multamq; & iucundam ſui memoriam reliquerat.* Comitum] *e coborte ipſius.* Lege Iulia] *cum lex Iulia concedat, ut accipiam; nihil tamen accipitur. ep.* 15. Ab hoſpite] *publice enim hoſpitia magiſtratibus in prouincias proficiſcentibus dabantur, cum hoſpes cuique ſuus aſsignaretur: ſed Cicero ſumptum ubique fecit de ſuo, accipi ab hoſpitibus uetuit.* Ex hoc negotio emerſerim.] *quòd prouinciam non recuſauerim.* ἔρδοι τὶς] *uerißimum eſt illud, Nemo artem, quam non nouerit, exerceat. Ariſtophanis uerſus in Veſpis.* Quid adhuc?] *quid accidit adhuc, ut te prouincia offendat?* Neſcio] *non fere quidquam accidit.* Vt puto, & uultu] *placet, quod ſcriptum eſt in antiquo Beſſarionis libro, Vt puto, & uolo.* Dicuntur, & tacentur] *a comitibus meis, ineptis hominibus: ut de uxore difficili dicere ſolemus, neque loqui, neque tacere, cum oporteat.* δυσευκοίμητα ſunt] *non eſt, ut ea ſedare poßis, & tollere.* βαθύτητα] *ſummam taciturnitatem, ſummam in ferendo & dißimulando grauitatem, & prudentiam. ep.* 21. Huius uirtutis] *quæ eſt in ferendo, & dißimulando.* Ergo hæc quoque hactenus] *ergo nihil addam: hæc ipſa ſatis ſint: ut in*

ut in hoc quoque meam βαθύτητα cognoſcas. Quid de Cæſaris] *pecuniam debuiſſe Cæſari Ciceronem, ſupra diximus, ep.* 1. De Milonis] *& Miloni Philotimum debuiſſe, diximus. ep.* 8. Turbæ duntaxat?] *in Beſſarionis antiquo libro, Vrbe: ut legi poßit, Vrbs: quod tamen haud ſcio an maxime probem; cum intelligam, ſi, Vrbs, retineatur, ſuperuacaneum illud uideri, Et urbis ornamentum: ſi quidem urbe ornamenta urbis continentur, ut ciuitate ciues. placet igitur, & rectius uidetur, Turbæ, hoc ſenſu: Athenæ me delectarunt, hominum duntaxat multitudo? immo & urbis ſpecies, atque ornamentum, & amor in te ciuitatis, quadam in nos beneuolentia coniunctus, ſed multum ea philoſophia, quæ ſurſum deorſum agitatur, Academia, inquam, leuis, & incerta, quæ nihil affirmat. O Academiam, inquit infra, uolaticam, & ſui ſimilem, modo huc, modo illuc.* Siquidem eſt in Ariſto] *quandoquidem eius philoſophiæ princeps eſt hoſpes meus Ariſtus. in libro de claris oratoribus, in extremo, Ariſtus, inquit, heres ueteris Academiæ, hoſpes & familiaris meus.* Tum,] *uidetur Xeno Attici res curaſſe. ep.* 13. Quincto conceſſeram] *ut eius domi Quinctus frater eſſet.* Simul eramus inuicem.] *amicus meus Coſmus Gherius, Fanenſis epiſcopus, doctißimus & ſanctißimus adoleſcens, quem niſi mors immatura præripuiſſet, ueram antiquæ uirtutis imaginem habituri fuimus, cum ego Romam proficiſcens, eius uiſendi ac ſalutandi cauſſa Fanum diuertiſſem, hunc locum, ut ita corrigerem, admonuit. cum ex eo quæſiſſem, correctio illa eſſet ex ingenio, an ex libro ſcripto: uetuſtum*

librum Patauij *ſe affirmauit uidiſſe ita ſcriptum. poſtea* Caualcantis *in antiquo libro, cuius mihi,* Benedicto Accolto *Cardinali commodante, ad paucos dies copia fuit, animaduerti,* Eramus inuecim, *eſſe. nunc in* Beſſarionis *exemplari plane uideo, nulla prorſus uarietate litterarum,* Inuicem.

EPISTOLA XI.

Marcellus ſedendi comes] *placet doctiſsimi uiri coniectura,* Caroli Sigonij, *ut legatur:* Marcellus fœde in Comenſi. *ſubaudi ſe geſsit. Comenſem enim, ut ſcripſit* Appianus *lib. 2. de bel. ci. in* Cæſaris *contumeliam cædi* M. Marcellus *conſul iuſſerat; ut oſtenderet, eum ciuem* Romanum *non eſſe: contra legem* Vatiniam, *iuſſu* Cæſaris *latam. ex qua lege* Cæſar, *ut ait* Strabo *lib. 5. quinque millia hominum, ex quibus illuſtres quingentos* Græcos, Comum *deduxit, & Latij iure donauit, ſicuti antea reliquos omnes* Comenſes, *& colonias tranſpadanas* Cn. Pompeius Strabo, *Magni pater, iure* Latii *donauerat.* Ius *autem* Latij *hoc erat, ut, qui annum magiſtratum geſſerant, ciues* Romani *fierent: quod idem* Appianus *oſtendit. ideo autem fœde* Marcellus, *quia, licet magiſtratum* Comenſis *ille in patria non geſsiſſet, tamen, cum tranſpadanus eſſet, cædendus non fuit: quia* Cn. Pompeius, *Magni pater, tranſpadanos omnes ſua lege ornauerat. ex quo* Marcellus *iniuriam facere uiſus eſt non* Cæſari *tantum, inimico ſuo, ſed etiam amico ſuo* Pompeio, *contempta patris eius lege, ac uoluntate erga tranſpadanos omnes.* Pompeium *enim* Cicero *ſignificat, cum ait,* Cæſari noſtro. Varronem] *qui ſcire poterat; cum &*

Pompeij

Pompeij familiariſsimus, & eius in Hiſpaniæ adminiſtra- tione legatus eſſet, non dum tamen profectus, ſicuti nec ipſe Pompeius. Hiſpaniam] *ut proconſul adminiſtra- ret.* Theophani] *Mitylenæo, liberto: (ut in oratione pro Balbo) cuius erat ſumma apud Pompeium auctoritas.* Nuſquam illum diſcedere] *ut urbi, et reip. præſi- dio eſſet, ſi quis motus exoriretur. epiſt. 17.* Ipſos] *integros.* Cn. Voluſius aderat quæſtor.] *tres igitur quæſtores habuit Cicero. nam & de Meſsinio, & de Cœlio tum ex his epiſtolis, tum ex illis, quæ familiares di- cuntur, notum eſt. opinor tamen duos duntaxat fuiſſe, in diœceſibus Aſiaticis Meſsinium Ruſum, ut in Cilicia Cn. Voluſium; cui ſucceſſerit Cœlius, qui uenit in exitu anni, cum Voluſius aliquam ob cauſſam diſceſsiſſet, ut & Pon- tinius legatus diſceſsit. ep. 3. lib. 6.* Tuus] *legatus mi- hi ab amico tuo Titinio datus.* Dicrota] *biremes.* οἷα τ' ἂν δέσποινα,] *adagium eſt, catellam dominæ ſimi- lem eſſe. id ſi uerum eſt, poſſum de meis comitibus ſpe- rare, ut in hoc imperio ſe mihi ſimiles præſtent.* Vt ſinguli dicunt,] *dicunt hanc abſtinentiam non eſſe mihi familiarem, ſed ad illam me compoſuiſſe per unum annum.* Excuſatio] *excuſa me. poſthac deferto præ- fecturam, quibus uoles: non tergiuerſabor, ut in Appule- io: ſtatim ſine ulla mora ſatisfaciam. epiſt. 21.* Patro- nem,] *philoſophum Epicureum.* Barones] *cum ioco dictum. nam Baro mulier philoſophiæ ſtudioſa: mol- les autem, ut feminæ, & dediti uoluptatibus Epicurei.* Rem illam curæ fuiſſe] *uide epiſtolam, quæ prima eſt libro 13. fam. tum omnia patebunt. exſulabat autem*

Memmius Athenis, *de ambitu condemnatus. ad Q. fratrem libro 3. epiſt.* 11. *&* Appianus *lib.* 11. Epiſtola Piliæ:] *miſſa ad* Ciceronem, *ut is ad* Atticum, *Romam iam profectum, deferendam curaret, cum inter ipſos irent redirent frequentes tabellarij.* νομανδρίαν excuſationem] *legitimam, ac uiro dignam: occupationum uidelicet. nam hæc inualetudinis mollior eſt, nec ſatis uiro digna: occupationum contra: quoniam agere uirorum eſt.* Ne acceperis] *neque enim occupatio ulla poteſt eſſe tanta, quæ curſum officij noſtri debeat interrumpere. eam igitur quia noſtra reſpuit amicitia, tollamus, cum alijs potius utamur.*

EPISTOLA XII.

Negotium magnum] *ſtomachoſe & indignanter. quo enim tempore ſatis commoda eſſe nauigatio conſueuit, eo ipſo accidit, ut incommodiſſime nauigaret; qui ſex diebus uix* Athenis Delum *peruenerit.* Ad Ceo.] *omnino pro, ad, ueteres libri habent, ab. ſed malo, ad, ut abſoluta maritimi curſus ratio conſtet, a* Peireæo *ad* Zoſtera, *a* Zoſtere *ad* Ceo, *inde ad Gyarum, a* Gyaro *Scyrum, inde* Delum. *nam, ſi legas, ab* Ceo; *diſceſſus quidem apparebit, aduentus autem ſilebitur. placet igitur ad* Ceo: *ut ſit nomen ex ijs, quæ uariari caſibus nõ olent.* ἀκρατηρέων iura] *placet* ἀκροτηρέων, *obſeruationum a promontorijs.* Vt audiui,] *accuſatum de ambitu poſt conſulatum. accuſatus autem erat & ante, cum eſſet candidatus. epiſt. 2. l. 3. ad* Q. *fr.* Id ipſum conſilium] *quod ad te ſcripſi ut fieret, idem ſcripſi & ad* Hortenſium. Erat *autem amicus* Atticus *Meſſallæ,*

ut ep.15.l.4. Hortenſius etiam patronus. fam.ep.2.et 4. l.8. συνηγωνίων] *condoluit, ob communis amici caſum.* Meos] *ſcriptos* περὶ τῆς πολιτείας. Tallumeto] *litteratus Attici ſeruus.* Habebimus conſules.] *iam erunt deſignati.* Ipſis] *quia iam de iudicio Meſſalæ meminit. aut, quòd poſt comitia plerunque crebra ſolerent fieri iudicia.*

EPISTOLA XIII.

Sexageſimo & quincto poſt pugnam Bouillam.] *cum de cæde Clodij ad Bouillas facta non poſſit accipi, quæ multis ante menſibus fuerat; libenter legerem, Septuageſimo & quincto. tot enim dies a nonis Maijs, quo die a Cicerone in prouinciam proficiſcente Atticus diſceßit, (ſic enim patebit rationem attente ſubducenti) ad XI. kal. Sextilis numerantur. & Attici diſceſſum ideo pugnam opinor Bouillam appellari, quia, cum Ciceronem proficiſcentem Bouillas uſque proſecutus eſſet, ulteriusq; progredi uellet, Cicero autem recuſaret, ortum eſt inter eos quaſi certamen humanitatis, ægreq; diſceſſus factus. hoc autem eo magis opinor, quia, ſimul eos in Tuſculano fuiſſe, cum in prima huius libri epiſtola uideam, proſecutum deinde Atticum uſque ad Bouillas, facile mihi fit ueri ſimile. Epheſum igitur, inquit, ueni ad XV. kal. Sext. ſeptuageſimo & quincto poſt quàm a te diſceßi.* Legationum] *obuiam prodeuntium, extra prouinciæ terminos, cuius initium fuit Laodicea. ep.14. Vel legationes fuere urbium Aſiæ, extra Ciceronis prouinciam, quia in epiſt. ſequenti, Nos, inquit, Aſia accepit admirabiliter.* Græci] *etſi Epheſus in Ionia, & Io-*

nia in Aſia, Græci tamen incolæ dicebantur, quia Græco ſermone uterentur. Veruntamen decumanis] *ſic & in Beſſarionis libro. placeret, Veruntamen cum Romanus. ut hoc dicat: Græci, qui Romanos magiſtratus odiſſe ſoliti ſunt, quia prælati faſces quaſi minari uidentur eorum libertati, me tamen cum imperio uenientem non minus læti exceperunt, quàm ſi Epheſius prætor, hoc eſt ex ipſis unus, eſſem.* Oſtentationes meas] *quem enim per multos annos me oſtentaui, eum nunc re præſtem neceſſe eſt, modeſtum, abſtinentem, iuſtum.* Vtemur ea palæſtra] *ita me exercebo, ita geram, ut tu monuiſti.* Confectæ pactiones] *huius anni. nam ſequentis confecit ipſe: quod infra gloriatur. ep. 1. l. 6.* Thermoque.] *Q. Minucio Thermo proprætor, Ioniam regenti. fam. ep. 18. l. 2. & 3. l. 13.* Edidi.] *cum ei tantundem me dicerem redditurum, quantum a te accepiſſem. ep. 13.* De illo domeſtico,] *de filiæ, opinor, intelligit matrimonio: de quo diſcedens Attico mandauerat. uide. ep. 4. & in epiſt. fam. ep. 12. l. 3.* De cæſare] *de HS XX & DCCC, quæ Cæſari debita ſolui cupiebat. ep. 1. 5. & 9.* Te auctore] *uide ep. 5. l. 4. & 5. l. 5.* Si curæ eſt] *ſi æſtimas eam, quanti in ſermonibus oſtendiſti. epiſt. XI.*

EPISTOLA XIIII.

Ex ea die παράγγελμα ἐνιαύσιον, commoueto] *mandatum de annuo munere prouinciali incipito curare: ne ſcilicet mihi tempus prorogetur.* Ex ea die, *autem, quia fuiſſet abſurdum agere de prouincia non proroganda, ante quàm in prouinciam eſſet peruentum.*

Seditio

Seditio] *ideo facta, quia ſtipendium non perſolueretur. puto eſſe eam ſeditionem, de qua epiſt. 6. l. 3. & 4. l. 15. fam.* Appio] *proconſul, qui prouinciam Ciceroni traditurus erat.* Aſia] *Aſiam eſt ingreſſus, nec dum tamen peruenit in prouinciam ſuam. eius initium Laodicea, urbs Phrygiæ, quæ regio eſt minoris Aſiæ.* Tullium tuum] *ep. 11.* Rei militari] *non ut bellum gereret, ſed ut rem militarem collocaret. fam. epiſt. 13. l. 2.* In primis, quid illud] *placet, In primiſq; illud. ſignificat, quod in proxima epiſtola dixit, Scrupulum quem non ignoras: uidelicet de filia collocanda.* Subtiliores] *ſcriptæ diligentius.*

EPISTOLA XV.

Ex hoc die clauum animo uerbis.] *hoc totum abeſt a Beſſarionis & Ferri libris, & a duobus item antiquis, qui Romæ ſunt apud amiciſſimum meum. nec hercule, ſi tollitur, erit, quod in ſententia deſideremus. ſin retinemus, legi poterit, Ex hoc die commoueo bis. ut ſit, quod in proxima dixit, παράγγελμα ἐνιαύσιον commoueto. et, Ex hoc die, quia, ſi ageretur de prouincia non proroganda, ante quàm in prouinciam eſſet peruentum, abſurdum ac leue quiddam uideretur. erat autem Laodicea prouinciæ Ciceronis prima ciuitas, nec tamen in Cilicia, ſed in Aſia; cuius tres διοικήσεις ſibi attributas eſſe, ſcribit epiſt. 67. l. 13. fam.* Magnum campum.] *hoc eſt, quod dicit in epiſt. ad M. Cœlium: Totum negotium non eſt dignum uiribus noſtris; qui maiora in rep. onera ſuſtinere & poſſimus, & ſoleamus.* Ius Laodiceæ &c.] *nihil, inquit, inter me, & A.*

Plotium intereſt. nihil ego hic plus ago, quàm Romæ Plo*tius prætor.* Noſter amicus] C. *Caßius; ut ep.* 18. *qui, mihi dignitate non comparandus, tamen habet exercitum: ego duas tantum legiones, ac ne legiones quidem, nomen duntaxat legionum. tres enim cohortes aberant. ep.*6.*lib.*3.*fam.* A*lij* Bibulum *ſignificari putant. ſed is nõ dũ uenerat in prouinciam. (ep.* 18.) *& iuſtior indignationis cauſa, ſi de* Caßio *accipiatur, non dum conſulari, quæſtoria tantum poteſtate ornato.* Exilium] *tenuium, infirmarum: quòd erant infrequentes.* Denique.] *denique, etiam ſi & exercitum, & quæ optari in prouincia poſſunt, omnia habeam; tamen hæc non deſidero.* Hoc inſtituto.] *ut de meo ſumptus fiant, de alieno nihil ſumatur.ep.* 10. *&* 14. *Quod tecum permutaui: quam a te pecuniam accepi, tuis procuratoribus hic reddendam.ep.*13. Appii uulnera] *quæ prouinciæ impoſuit illius auaritia. uide. ep.* 15. In caſtra] *ut rem militarem conſtituerem.ep.*13. Lycaoniam] *de qua diximus initio huius libri.* Cum Morphagene] *latronum duce, ad quem fugitiuus* Attici *ſeruus confugerat.* Promagiſtris ſcripturæ, & portus, & noſtrarum diœceſium.] *ſic habent duo antiqui libri,* Caualcantis, *&* Beſſarionis. *forte legendum,* Et *portus noſtrarum diœceſium, ut eſt in* Alberti Ferri *antiquo libro: ut ſit ſenſus: dare poteris tabellarijs publicanorum, & dare item poteris promagiſtris ſcripturæ, & portus noſtrarum diœceſium. certe enim & ſcripturam & portum intelligit intra ipſius diœceſes. ep.* 10.*l.*11. *&* 7. *l.*14. *& in orat. in* Verrem. *Quòd ſi quis legat,* Per ma-

gistros;

giſtros, ſubaudietur, mihi reddendas in prouincia, ut tabellarij ad promagiſtros deferant, promagiſtri reddendas curent Ciceroni.

EPISTOLA XVI.

Perditam] uide ep. 1. l. 6. Imperata ἐπικεφάλια] imperatum ab Appio procos. tributum in ſingula capita. uide fam. ep. 8. l. 3. Non hominis] ut, qui hæc tam immania ediderit, non hominem, ſed feram dicas fuiſſe. Omnium nos uitæ.] rectius, Omnino uitæ, putarem: ut de prouincialibus accipiatur. Lege Iulia] legem de prouincijs tulerat conſul C. Iulius Cæſar: de qua in epiſt. fam. ep. 17. l. 2. & in Piſonem. Aduentu noſtro.] hic locus in impreſſis libris non recte diſtinctus. ego ſic interpungo, Ex domibus mehercule etiam, aduentu noſtro. reuiueſcunt iuſtitia &c. Reuiueſcere autem antiquum uerbum eſt: quod & hic aperte legitur in antiquis libris, & à Lucretio uſurpatur. Forum agit.] quod ne ab ijs quidem fieri ſolet, qui breui tempore ſibi ſucceſſum iri putant: eo minus ab Appio debebat, qui poſſet iam ſuſpicari ſibi eſſe ſucceſſum. epiſt. 6. l. 3. Prouinciam ſuam] Syriam. ep. 18. In caſtra] ut æſtiuos menſes rei militari daremus. ep. 13.

EPISTOLA XVII.

Philotimi] qui tibi non dixit, eſſe qui ad me proficiſceretur. Paucis diebus habebam] aperta ſententia, ſed notandum genus loquendi, Paucis diebus habebam, pro, ad paucos dies habiturus eram. Tamen etſi] ſic locutus epiſt. ultima lib. 4. fam. & Q. Cicero de Petitione conſulatus. Tribunorum,] tribunorum

mil.

mil. Lepta] *Q. Lepta, præfectus fabrum. fam. l.* 3. *ep.* 7. Pacoro] *quem poſtea Ventidius cum uniuerſo exercitu cecidit. Iuſtinus lib.* 42. Orodis] *Orodæ, & hic, & infra liber antiquus habet.* Non dum] *cum tamẽ circiter idus Sext. ab Epheſo nauibus in Syriam profectus eſſet, uentosq; ſecundos habuiſſet. epiſt.* 3. *l.* 15. *fam.* Cicerones] *filium, & fratris filium.* Domeſtica, & maxima cura] *de collocanda filia. ep.* 4 *&* 14. Bruto noſtro] *Appij genero.*

EPISTOLA XVIII.

Caſsius] *qui, Craſſo à Parthis cæſo, reliquias exercitus Antiochiam reduxerat.* Et multa] *uidebis.* Inter cæſa, & porrecta] *in ipſo articulo diſceſſus mei. ſumpta ſimilitudine à ſacrificijs, cum inter cæſa exta & porrecta ſiniſtri quid accideret, ne litari poſſet, ſed inſtaurari ſacrificium neceſſe eſſet. uerebatur Cicero, ne, quo tempore diſceſſurus eſſet, eo tempore eiuſmodi quid accideret, ne poſſet diſcedere.* Oneris] *ut belli Parthici curam ſuſtineret.* Temporis] *ut, etiam ſi ad Parthicum bellum alius mitteretur, ipſe tamen ne diſcederet, qui uideretur ſocios poſſe in officio fideq; continere.* Dimittere] *ad bellum Parthicum mittere.* Copioſo a frumento,] *in Beſſarionis libro, Quo Piſo a frumento. recte putamus, Copioſo à frumento, figura eleganti, & uſitata: ut Copioſo referatur ad, Exercitu. itaq; olim coniectura ductus emendaui. Quod autem ſupra non nullis in libris eſt, Et in Amano tuto conſedimus, non, ut in noſtris, Etiam manu: tuto conſedimus: id perſpicue falſum: cum nunc ad montem Taurum Cicero ſit,*

ad

Amanum autem poſt contendat: ut ep. 20. Duplicaturi] ut eſſent omnino quattuor legiones. duas. n. Cicero habuit. ep. 15. huius lib. & 1. l. 6. Deiotari] Galatiæ regis. ep. 1. l. 6. Locum] forte rectius, loco. Bono animo es] Pro, bono animo ſis, antiquo locutione. Si integra in ſenatu] niſi in ſenatu ante Kalendas Ian. de prouincijs agetur. Nihil accipiam iniuriæ,] eſſet autem iniuria, ſi mihi prouinciæ tempus prorogaretur. Conſules] qui Kal. Ian. magiſtratũ inibunt, &, ut moris eſt, eo die ad ſenatum referent de rep. Intelligit autem L. Paullum, & C. Marcellum, conſules deſignatos. Tribunum pl.] deſignatum: qui tum in magiſtratu noſtra cauſſa impediet, ne quid noui de prouincijs decernatur. ep. 2. Neceſſarium] agitur de maxima meare, maximeq; neceſſaria. Si opus erit] ſi Parthus coget. tuto enim erunt in inſula Rhodo. Rem] uide ep. 1. l. VI. Exhibeo pupillum] Ariobarzanem regem, qui mihi à ſenatu in tutelam eſt traditus, exhibeo creditoribus, ut exigant ipſi. Neque defendo] tutores enim dicti, quia pupillos tueantur. ego, inquit, iam non tueor; tutela me abdico. Et lenta, & inania] lenta, quæ non explicantur, ad exitum non perducuntur: inania, quia, quod Ariobarzanes ſperare poſſis, non eſt. eget enim ep. 1. l. 6.

EPISTOLA XIX.

Vt Pompeium expectaris,] ut, ualet etiam ſi. et proxime, Etiam, eſt pro, tamen, ut in epiſt. fam. lib. 7. ep. 3. Ego cum meis, ſi quidquam nunc cuiuſpiam eſt, etiam in meis eſſe malui. Arimino] ab exercitu.

fam. ep. 3. *l.* 7. Solicitus ſis] *de rebus urbanis, ut nos hic de* Parthis. Meſſallam.] *qui pro* Atilio *pro=miſerat.* Et, *appellare, uerbum creditorum. appellare autem quo tempore de ambitu reus erat* Meſſalla, *hominis uidebatur de humanitate parum laborantis.* Itineris noſtri] *dum in prouinciam proficiſcitur.* Reliqua] *poſtquam in prouinciam peruenit.* Iam Romæ] *cum* Romæ *es. iam enim profectum* Atticum *in* Epirum *exi=ſtimabat. et dixit,* Iam, *quaſi paucis ante menſibus natam. poſſet etiam ſic, niſi repugnarent antiqui libri,* Iam *mire iucundam. ea poſt uxor* Agrippæ *fuit, eius, qui* Pantheon, *quod nunc quoque integrum magna cum admiratione ſpe=ctatur,* Romæ *condidit.* Tuis condiſcipulis,] *re=liquis* Epicureis: *quorum philoſophiæ deditum* Atticum *fuiſſe, aut ſupra diximus, aut, quia notum eſt, omiſimus.* Tarentinis] *legendum,* Parietinis, *puto: de quibus &* Patro, *& reliqui* Epicurei *laborabant, ut ſibi à* Mem=*mio concederetur. uide ep.* 11. *& fam. ep.* 1. *l.* 13. In militia] *ſuum in prouinciam iter militiam appellat, quia cum agmine proficiſceretur; ut ep.* 2. *l.* 6. In *hac pere=grinatione, militia ue noſtra ſæpe incenſum ira uidi, ſæpe placatum. et ep.* 4. *l.* 6. Quòd ſcribis libenter,] *quòd ſcribis, libenter te ſcribere de repulſa, quam* C. Hir=*rus tulit in ædilitatis petitione: agnoſco amorem tuum.* Cum ſororis tuæ filii patruo] *mecum, qui ſororis tuæ filio patruus ſum.* περίφρασις. Certaret] *certare ſoleret. reſpexit enim ad certamen de auguratu: de quo fam. ep.* 3. *&* 9. *l.* 8. Magni amoris] *non ſine iro=nia; quaſi dicat: an hoc, te etiam non ſcribente, mihi du=*

bium

bium eſſe potuit? In mentem non uenerat] iocatur, quia ſcripſerat Atticus, Moneo te, ut gaudeas. uel, In mentem non uenerat, ut de homine contemnendo. τὸ νεμεσᾶν intereſt τοῦ φθονεῖν.] indignari pertinet ad inuidiam. ſenſus hic eſt. indignari fortaſſe deberem, quòd homo nulla re commendatus honores peteret: ſed indignatio non longe diſtat ab inuidia. potius igitur gaudebo; cum inuidendi cauſſa non ſit. Ariſtoteles etiam in rhet. ad Alexandrum, proximam odio inuidiam dixit eſſe, τὸ φθονεῖν πλήσιον τοῦ μισεῖν.

EPISTOLA XX.

Saturnalibus] Saturnaliorum diem XIIII. Kal. Ian. fuiſſe, tradit Macrobius libro I. Pindentiſſæ] infra Pindeniſſum oppidum uocat, & fam. lib. II. apud Græcos tamen πεδνήλισσος. Nomen] inauditum Romæ. ſic in epiſt. ad Cœlium: Pindeniſſum tantis opibus oppugnabam, ut mihi ad ſummam gloriam nihil deſit, niſi nomen oppidi. Iis, quæ erant,] inter Epheſum, & Laodiceam. Perilluſtres fuimus] fuerunt, antiquus liber Beſſarionis. Omnes iniurias reuellimus ſuperiores] hoc puto dici: Quæcunque Appius uulnera impoſuerat, omnia ſanauimus. Quod Dein] Beſſarionis liber, Quod idem quod idem. dein. ut fortaſſe repetitum ſit, Quod idem, negligentia librarij. erit enim aperta ſententia, ſi legatur, Quod idem dein Apameæ &c. & patebit uerbum, Fecimus, referendum eſſe ad Reuellimus iniurias ſuperiores. Quinque dies] aliter ep. 16. & fam. ep. 4. l. 15. Iuriſdictione] Iconij tamen ius non dixit, ut ex ep. ad Catonem l. 15. fam. cognoſcitur.

gnoſcetur. Aquarum diuortio] *antiqui libri duo, In, præponunt. ad ſententiam nihil intereſt. Aquarum diuortio diuidi montes dicuntur, cum in eos imbres delapſi, quia conſiſtere in ſummo iugo non poſſunt, biſariam diuiduntur, & deorſum præcipitant. hinc illud fam. ep. 10. l. 2. Mons Amanus mihi cum Bibulo communis, diuiſus aquarum diuortijs.* Et *Liuius lib.* XXXVIII. *In iugo montis caſtra poſuit ad aquarum diuortia. Iulius Frontinus in libro de qualitate agrorum aquarum diuergia uocat, itemq; Aggenus Vrbicus et ubi hunc Frontini locum exponit, & in commentario libelli de controuerſijs.* Ea ipſa, quæ] *eo ipſo in loco, ubi &c. fam. ep. 10. l. 2. & 4. l.* XV. Oſates] *de hac Oſatis nece, Caßijq; uictoria Dio lib.* XL. Appellatione hac inani] *imperatoria. nomen imperatoris concupiuit: quod nos, ut inane quippiam, nihili ducimus.* Laureolam in muſtaceo] *iocatur, quoniam muſtaceis lauri folia ſubijcerentur, ut ait Plinius lib.* XV. *Muſtaceorum confectionem Cato docet in lib. de re ruſt. Bibulus, triumphi cupiditate adductus, uoluit cum obſcuris, paucis, infirmis hoſtibus confligere.* Cohortem] *Cœlius in ep. 6. l. 8. fam.* Eleutherocilicum] *liberum: cuius incolæ ne regibus quidem unquam paruiſſent. fam. ep. 4. l.* XV. Tertiis] *triduum igitur Saturnalia celebrabantur Ciceronis ætate. qua de re Macrobius plura.* Ad HS CXX] *mancipiorum, quæ iam auctione uenierant, pretium erat aureorum* 3600. Ligurino μώμῳ] *momo ſatisfacere quàm non facile ſit, uel prouerbium declarat, in rebus difficillimis uſurpatum. et puto M. Catonem intelligi, ſeueriſsimum*

riſsimum hominem, cui ſatisfacere magni negotij fuit, uſque eò, ut ſua moroſitate & ſibi, et reip. pernicioſas excitarit inimicitias. recte igitur Cato momus. Ligurinus cur, compertum mihi non dum eſt. poteſt tamen ἀφελῶς eſſe ſcriptum: ut uere Ligurinus aliquis fuerit maledicentiſsimus. Elegantius] ea parte, in qua ſcribis de Ligurino momo. Nec tamen ego &c.] uenuſta ſententia. Continentia, inquit, uirtus eſt uoluptati contraria: ſed cum ego ex hac integritate, abſtinentiaq; mea tantam capiam uoluptatem, quantam antea nunquam; continentiam non uocabo, quæ uoluptati reſiſtit; integritatem potius dicam, aut quiduis aliud. Fui tanti] tanta in me fuit, me ipſo inſciente, integritas, & abſtinentia. πεφυσίομαι.] intumeſco, effero me. ut à φυσιάομαι, uerbo tamen, quod putem, inuſitato, deducatur. Ariobarzanes] in Cappadocia tres Ariobarzanes regnaſſe, poſtea redactam in prouinciæ formam, a Strabone didicimus. Opera mea uiuit] hoc exponit multis uerbis in ep. ad ſenatum lib. 15. fam. ἐν παρόδῳ, &c.] in curſu: quaſi enim præteriens, & alias res agens, belli Parthici cura occupatus, ἐν παρόδῳ regem Ariobarzanem, præſentibus inſidijs circumuentum, nec opinantem liberaui. Conſilio] quia conſilij mei fuit, ut triduum illud, dum in caſtris ad Cybiſtra moror, in magno officio ponerem, quodq; ſenatus ad me de Ariobarzane ſcripſiſſet, id ad ipſum deferrem. Auctoritate] quia, mei præſidij ſpe, inſidias ij patefecerunt, qui ante meum aduentum, periculi metu, occultauerant. fam. l. 15. ep. 2. & 4. ἀπρόσιτον me] tantum abeſt, ut me regis Ariobarzanis inſidiatores muneribus corruperint,

rint, ut ijs ne accedere quidem ad me, aut alloqui licuerit. ergo, præter conſilium, atque auctoritatem, etiam integritas in me fuit. Ne pilum quidem] *quod mirificæ fuit abſtinentiæ, cum regem Cappadociæ ſeruaſſet, ex eius regno ne pilum quidem auferre.* Brutum abiectum excitaui] *hoc dicit: Rem Bruti deſperatam reſtitui, quia rex, mihi tanto beneficio deuinctus, pecuniam Bruto debitam, quam ſoluiſſet nunquam, me contendente ſoluturum ſe promiſit. epiſt. 1. & 3. l. 6.* Eſt totum] *in hoc omnia ſunt. ſic locutus eſt epiſt. 4. l. 15. fam.* Kal. Martii] *quo die de prouincijs ad ſenatum ex S. C. referent noui conſules, L. Paullus, C. Marcellus. epiſt. 8. lib. 8. & 10. ibidem.* Reſiſtet] *ſi Cæſaris amici repugnabunt, ne ſucceſſor ei mittatur; uereor, ne ſit eadem prouinciarum omnium condicio, itaq; nec de ſucceſſore mihi mittendo agatur. epiſt. 6. l. 8.* Iucunde de Cæſare,] *grata mihi ſunt, quæ de Cæſare ſcribis a ſenatu decreta. Intelligit autem S. C. Marco Marcello conſule referente factum: quo ſenatus uoluntas aperte ſignificabatur de ſucceſſore Cæſari mittendo. ep. 8. l. 8. fam.* Quæ tu ſperas] *Cæſarem ſenatus uoluntati ceſſurum, prouinciam ſucceſſori traditurum.* Salui ſumus] *de prouincia, ita ut cupimus, decedemus annuo imperio terminato.* Incendio Pletoriano] *grauiter fero de incenſa Pletorij domo: ſed eo minus moleſtum eſt, quòd aduſta ſimul eſt propinqua Leij domus, hominis non amici. Aut ſic. eo minus moleſte fero Pletorium condemnatum, quòd ex appendice iudicij Pletoriani uocatus eſt Leius in iudicium, quò ea pecunia*

.mia peruenerit: ut Rabirius ex damnatione Gabinij. Sic & Liuius libro XXIX. *Serius, inquit, ei triumphandi cauſſa fuit, ne P. Terentio Culeone prætore, cauſſam lege Petilia diceret, & incendio alieni iudicii, quo L. Scipio damnatus erat, conflagraret.* Lucceius de Q. Caſsio] *Q. Caſsio Longino; qui anno ſequenti tribunus pl. cum Antonio collega ad Cæſarem profectus, propenſum ad ciuile bellum impulit. contentio igitur inter Lucceium, & Caſsium, cum alter Pompeii, alter Cæſari faueret.* Togam puram] *uirilem togam; quam ſumebat prætexta depoſita, anno* XVI. *finito. ep.1.l.6.* Iubeor] *a fratre meo ſororis tuæ uiro. epiſt.1.lib.6.* Moderabor] *ut minus modeſto, minus continenti: qualem ſe poſtea Quinctus filius magis quotidie præſtitit.* Vt habeam rationem] *ut ex tuis, quæ ſit negotij, atque etiam otij tui ratio, cognoſcam: ut mihi rationem reddas & negotij, et otij tui.* Alexis] *Attici ſeruus amanuenſis. ep.2.lib.7.* Adſcribit] *in litteris tuis ab ipſo ſcriptis.* Cur non ſuis litteris, &c.] *cur non litteras ipſe ad me mittit, ſicuti amanuenſis meus Tiro ad te mittit?* Quæritur κέρας.] *do operam, ut cornicini Phemio cornu, quale ſcribis, inueniam. ep.1.lib.6.* Tuo, meoq; beneficio] *cum uterque puero fortaſſe tutor eſſet.* Conuellatur] *eripiatur.*

EPISTOLA XXI.

Meo tempore perneceſſario,] *cum de prouincijs agetur, kalendis Martij. ep.20.* Caſsius] *hic M. Craſsi quæſtor in Parthos eſt profectus; Craſſo interfecto, collectis exercitus reliquijs, in Syriam profugit. quò*

Parthi poſtea cum irruiſſent, eos Antiochia, magna cæde edita, reiecit. poſt ciuile bellum, facta cum M. Bruto *coniuratione, Cæſarem occidit. Philippenſi prœlio, cum uictum* M. Brutum *opinaretur, deſperata uictoria, ſua ſibi manu mortem conſciuit.* Q. Caſsii] *qui tribunus pl. cum eſſet,* Lentulo *&* Marcello *cos. cum* M. Anto*nio collega, &* C. Curione*, qui anno ante tribunus pl. fuerat, ad Cæſarem profugit. tres fratres fuerunt,* C. Q. L. *omnes tribuni pl. fuerunt. de* C. *ſatis hiſtoriæ loquuntur: de* Q. *nominatim* Cicero *in epiſt. ad* Tironem*,* Cæſar *commen. lib.* I. *& alij: de* L. *in Philip.* I I I. *& hic l.* I 4. *ep.* 2. *quem etiam ſignificat in ep. ad* C. *Caßium, ſam. ep.* 2. *l.* 12. Nullo noſtro ἀνημερήματι.] *non pulſi a nobis.* Oro dis] *legendum, Orodæ, ut in antiquo* Beſſarionis *libro. ita enim uariatur Orodes Orodæ, ut Anchiſes Anchiſæ. quam ueterem flectendi rationem qui ignorarunt, ex Orodæ fecerunt Orodis.* Prouincia noſtra] *Cyrrheſtica, Syriæ parte, Ciceronis prouinciæ proxima. ep.* 18. *Noſtra, igitur, populi Romani.* Artauaſdis] *Armeniorum regis, cuius nupta ſoror erat cum Pacoro, regis Parthorum filio, ex quo ſcire poterat Deiotarus aliquid de Parthorum conſilijs. ep.* 3. *lib.* 15. *fam. & Appianus in Parthico.* Ipſe] *rex Parthorum Orodes, Pacori pater. ep.* 1. *lib.* 6. *Hiemant, inquit, in noſtra prouincia Parthi: exſpectatur ipſe Orodes.* Nullus honos] *cum ſenatus ei prouinciam, per decennium a populo traditam, ante tempus uelit eripere. qui erit difficillimus nodus: ut uerear, ne ſucceßio prouinciarum non facile expediatur. &, Nullus honos, quia Pompeius adeſſet: qui ſi quò dimitteretur,*

retur, nemo Cæſarem magnopere oppugnaret. Legatos præeſſe.] rectores enim prouinciarum, ſine ſucceſſore decedentes, legatos, qui præeſſent, relinquebant. fam. l. XII. ep. 27. & 32. & Pompeius Hiſpaniam prouinciam diu per legatos Afranium & Petreium adminiſtrauit. Ne interceſſor quidem] ſi prorogabitur prouincia, tribunum pl. inueniemus, qui prorogationem interceſſione impediat. ſed uereor, ne S. C. eiuſmodi fiat, quo tribuni ab interceſſione ſummoueantur: quale illud epiſt. 3. lib. 4. Struere.] qui hæc moleſtiſſima cogitem, quæ fortaſſe non erunt. Velim ita ſit] ut, inania cogitans, mihi ipſe ſolicitudinem ſtruam. A Lentuli triumpho] poſt P. Lentuli triumphum ex rebus in Cilicia geſtis: ut multis menſibus poſt, quàm deceſſerat, triumpharit, fortaſſe a tribunis pl. impeditus: quod & L. Lucullo obuenerat. Rexit autem Lentulus per triennium Ciliciam. id ex eo, conſtat, quòd cum in prouinciam ierit Marcellino, & Philippo coſ. ut ex l. 1. fam. liquet, Appio claudio ſuccedente deceſſit, ut ex l. 3. fam. intelligitur. γλυκύπικρον] quia partim affirmas, partim dubitas: ut ſit ſpes cum metu, quaſi dulce ſimul & amarum. dubitare autem uidebatur Atticus in eo, Si quid ſecus. Moram] ad decedendum. Centurioni Scamulæ] mallem, centurionis Camulæ: liberto uidelicet, aut ſeruo. De Cybiratis pantheris.] M. Octauio ædili curuli deſignato, M. Cœlij collegæ, roganti num Cicero pantheras Cœlio miſſurus eſſet ad ea munera, quæ ſeorſum ab ipſo daturus eſſet, Atticus reſpondit, ſe non putare. ep. 1. l. 6. & fam. ep. XI. l. 2. & 2. l. 8. Auctoritate tua]

auctor enim fuiſti, ut ita me gererem, ut etiam Ligurino momo ſatisfacerem. ep.20. Tranſita] quid ſi, Tranſitans? ut tranſitans L. Tullius acceperit, ſed & ſemel in diem, & tamen lege Iulia: quæ, tranſeuntibus, magiſtratuumq; comitibus ut fœnum aliaq;, ab oppidis & uicis ſumminiſtrarentur, iubebat. (ep.10. & 16.) ergo ſemel in diem L. Tullius, tantum quod neceſſarium eſſet: cum alij, Iulia lege abuſi, ex omnibus uicis, etiam quod neceſſarium non eſſet, tranſeuntes acciperent. In Beſſarionis lib. Tranſitam, item in duobus apud amiciſsimum meum. Q. Titinio] qui mihi legatum dedit L. Tullium. Ciliciæ præfeci] ipſe in Aſiam proficiſcens, partem prouinciæ meæ. Certum hominem,] grauem. Sed mirifice] aut, Sed, accipe dictum ad augendam laudem; ut ſi dicas, homo eruditus, ſed eloquens in primis: aut pro, Sed, repone, Et. Ciues Romani pauci,] cur non Cyprij ſimul & Romani? quia, cum Cyprij alios in iudicium uocant, poſſunt de ſuo iure decedere, atque extra inſulam ad eum, qui ius dicit, ire: cum uero uocantur ab alijs, utuntur priuilegio ſuo, nec inuitos ex inſula licet euocari. Aſiæ noſtrarum diœceſium,] non Aſiæ uniuerſæ, ſed tantum noſtrarum in Aſia diœceſium, id eſt trium, quæ ipſi præter conſuetudinem erant attributæ. uide epiſt.67. ad Seruilium, lib. XIII. fam. Eana] ſic duo antiqua exemplaria, Caualcantis, & Beſſarionis. ego, Fana: cum in libris antiquis E ſæpe reperiatur pro F, errorem creante ſimilitudine. ſententiam autem ipſe confirmat in epiſt. 1. libri 1. ad Quinctum fratrem, cum pecunias ad templum decretas non accepiſſe ſcribit.

Τετριπτα

Τέθριππα] ne dicarent ei quadrigæ æneæ, aut marmoreæ. In hac mea Aſia] in hac parte Aſiæ, mei imperij quæ eſt. Optanda fuerit.] nunc enim apparet magis noſtra abſtinentia, qui iter per Aſiam ita fecimus, ut ne in ſame quidem alieno uti uoluerimus. ipſi de noſtro ſumptus omnes fecimus. Cybiraticum,] totus hic locus multis uerbis explanatus a nobis initio huius libri. Cum Phemio] cum operam dabo, ut κέρας Aonium Phemio reperiatur. Aonium autem, quòd Aonum regio cantoribus celebrata, ideoq; in ea cornua præclariſſima. Iſauricum] non reſpicit κέρας, ſed Forum. Beſſarionis liber non, Aonium, ſed, omnium. Ciliciam] ut ibi quoque forum ageret. uide quæ diximus initio huius libri. Sulpicio, & Marcello cos.] conſules hic eſſe adſcriptos a Cicerone, credibile non eſt. quaſi uero ita peregrinaretur Atticus in rebus Romanis, ut, qui eſſent eius anni cõſules, ignoraret, præſertim ſex menſibus poſt, quàm magiſtratum inierant. gloſſema igitur ſine dubio fuit. Ad IIII. kal. Sext.] integer non erit annus, ſi uenit pridie kal. decedit ad IIII. probabilius igitur, Ad III. ut eſt ep. 3. l. 6. Pontinium] legatum meum, hominem prætorium. fam. ep. 15. l. 2. Poſtumia.] uel uxor Pontinij, uel amica. Negotianti] uide ep. 1. lib. 6. Torquato in Lenio tuo] cui petenti, ut Lenio tuo præfecturam deferrem, negaui, quia Lenius negotiator. ep. 1. l. 6. Syngraphæ cauſſa] ſi præfectus ideo eſſe uellet, ut ea poteſtate nummos a Salaminijs exprimeret; non eſſe, cur præfecturam peteret: me enim curaturum, ut exigeret. Fidem meam] ut, quod promiſeram, re

V 3 præſtarem,

præſtarem. Iniuriis] *equitibus Salaminios uexarat. ſupra ibidem, & ep. 1. l. 6.* Meis in ciuitatem beneficiis] *quia non accepiſſem, quod prætori dare conſueſſent: & quia Scaptij equites ante certam diem ex inſula decedere iußiſſem. ep. 1. lib. 6.* Prætori] *proconſuli: antiquo more, cum omnes magiſtratus, quibus pareret exercitus, prætor appellabantur. ſic in Verrem lib. 3. Cohorti prætoriæ, pro, comitibus conſularibus. Pedianus.* Vectigali] *a me remiſſo.* Tranſlaticio] *in ſuum enim edictum ex aliorum edictis, qui Ciliciam adminiſtrauerant, cum alia multa, tum caput de centeſimis tranſtulerat. ep. 1. l. 6. centeſimis autem maiores uſuras pendi, L. Lucullus, Ciliciæ proconſul, primus uetuerat. qua de re, quod in eius uita Plutarchus tradidit, operæpretium eſt uidere.* Centeſimas] *ut creditoribus centeſimæ uſuræ ſoluerentur, id eſt, duodeni annui pro centenis: quæ grauißima erat omnium uſurarum. uide ep. x. l. 1.* Cum anatociſmi anniuerſario] *quæ eſt uſurarum in ſingulos annos quaſi regeneratio. accreſcebat enim ad ſortem id, quod, uſurarum nomine, ſuo tempore diſſolutum non erat. ita, aucta ſorte, ad uſuras quoque neceſſario fiebat acceßio. atque hæc eſt, quam Cicero* παλιγγενεσίαν *uocat: ego, dum rudibus ſeruio, uerbum de uerbo exprimens, quaſi regenerationem conuerti. hoc mihi, in hac tertia commentariorum meorum editione, paullo fuſius explicandum putaui: quia quoſdam animaduerteram, qui, propter eam, qua uſus fueram, breuitatem, ſententiam meam minus peruidere potuiſſent, parum de ea conſiderate pronuntiaſſe.* Quaternas.] *centeſimas, cum ego unas haberem*

haberem in edicto. Ex illa ſyngrapha] quas Scaptius quaternas petebat: quas Gabinia lex, centeſimis tantum conceßis, exigi uetebat. Hic Cicero cohorruit primo, ueritus ne ex illo s. c. cogeretur ius dicere de quaternis centeſimis: poſtea animaduertit, illud s. c. non de quaternis exigendis cauere, ſed ne feneratores ſortem ipſam amitterent, quia contra legem Gabiniam dediſſent; ne ue Salaminij multarentur, qui contra eandem legem acce-piſſent. lex autem Gabinia uſuram centeſima grauiorem uetans non modo pœnam irrogabat feneratoribus, & uerſuram facientibus, a qua liberauit utroſque primum s. c. ſed uetabat quoque ius dici ex ea ſyngrapha. cui rei fuit remedio ſecundum s. c. iiſdem conſulibus factum, ut ius diceretur ex illa ſyngrapha, qua Salaminij Scaptio debebant, itidem ut ex alijs, quibus centeſimæ tantum, non quaternæ, deberentur, dici ſolebat. Fraudi eſſet] ut neque feneratores creditam pecuniam amitterent, neque Salaminij multarentur, quòd contra legem uerſuram feciſſent. Nihil ſe iuuare illud] s. c. iuuabat quidem, ne præter amiſſam pecuniam etiam damnarentur, quòd contra legem feciſſent; ſed non iuuabat, ut ſortem cum fenore quaternarum petere poſſent e ſyngrapha. quod nec alterum s. c. nominatim dedit; ſed tectis uerbis, hoc modo; ut ex ea ſyngrapha ita ius dici poſſet, ſicuti ex ceteris: quod primum s. c. non dederat. Vt & ea ſyngrapha] corruptus locus; qui ſanus id ſignificaret, quod proxime oſtendimus. Dedi ueniam] conceßi: quod tamen non debebam. Salaminij enim, ut uſura conſiſteret, aut numerare uolebãt, aut in fano deponere: ſed ego Bruti cauſſa

in Scaptium propenſior: itaque rem ſic reliqui. Illi, *inquit, impudenter petenti ueniam dedi: Salaminijs autem, querẽtibus id fieri, &, ut in fano deponerent, poſtulantibus, non conceßi.* Stultus] *ſtultus non erat: quia rem ſic relinquẽs nihil amittebat. neque enim periclitaturus unquã de centeſimis cum anatociſmo; cũ de his intelligeret Salaminios nunquam recuſaturos. etiam uſuram capiebat, quoniam in fano depoſita pecunia non eſſet. ergo in hoc minime ſtultus: impudens autem, quia paternas, contra quàm eſſet in edicto, ſperaret.* Bono nomine] *honeſto: quia centeſimas cum anatociſmo concedebat edictum.* Non bono] *turpi: quia quaternæ contra edictum.* Contentus erat] *contentus erat futurus, cum quaternas plane deſperaſſet: nam tum quidem aperte oſtendebat, contentum ſe non eſſe. tacite igitur ſic ratiocinabatur Scaptius, ut contentus tum eſſet centeſimis, cum de quaternis non ſuccederet. ſecum ipſe uidelicet ita loquebatur: De quaternis non impetro: quid agam? rem ſic relinquere, e re mea eſt: impetrabo fortaſſe ab alio proconſule, Bruti gratia, cuius commendatio apud hunc minus ualet, quàm ſperaui: differam, cum in dilatione ſpes ſit, neque tamen damni quidquam; quoniam uſura non conſiſtit, pecunia non depoſita.* Hoc eſt, *quod queritur Cicero, Salaminiis timens, ep. 1. lib. 6.* Quid, *inquit, ijs fiet, ſi huc* Paullus *uenerit? qui erat* Bruti *affinis.* Auunculo] M. *Catone, cuius uterina ſoror* Bruti *mater* Seruilia. Perpetuo fenore] *ſine renouatione ſingulorum annorum, ſine anatociſmo, ne uſuræ uſurarum ſoluerentur, ſed centeſimarum perpetuum eſſet fenus, alio præterea fenore non adiecto.* Du-

cerentur] in ſuppūtatione. inde ſubduco, & rationes ſubducere. Quid interſit], quid lucri creditoribus fiat ex hoc S. C. οὐδὲ πάρεργον.] quaſi præter propoſitum, interponam hoc de Lucceio. epiſt. 8. lib. 3. ad Q. fr. His decretis] quæ pro creditoribus fiunt. quibus decretis tribunus pl. aliquis excitabitur ad legem de nouis tabulis ferendam, quia ſenatus uoluntatem animaduerterit in creditóres eſſe propenſiorem. C. Iulius] C. Cæſar in conſulatu. Cum dieculam dixerit] malo, Duxerit. ut diem Cæſar ſolutionis produxerit, qui conſultum debitoribus uellet. Puto etiam, pro Deduceret, legendum Duceret, lib. 1. Acad. in extremo. Dieculam autem potius, quàm diem: quia parua res quæ uidebatur, ſummum detrimentum attulit reip. Vel: Dieculam dixerit: dieculam, id eſt tempus, interponi, æquum eſſe dixerit. eſt enim hic contracta Ciceronis oratio: itaque infert: Nunquã reſp. plus. Plus] tulit mali, perſpicuum eſt ſubaudiri. Meditare] ut defendas. Integram rem] nihil enim a me factum eſt contra Scaptij uoluntatem: rem ſic reliqui; quod ille me rogauit. epiſt. 21. De ἐνδομύχῳ] de filia collocanda. uide ep. 14. Poſtumiæ filiæ &c.] mallem, Filio: ut Poſtumiæ filium generum probet: quoniam Pontidia, de alio locuta, certi nihil afferebat. ep. 1. lib. 6. Taurus] quem tabellarij, ex Cilicia Romam euntes, tranſirent, neceſſe erat. Quinctus autem Cicero, Ciliciæ præfectus, trans Taurum: Marcus in Aſia, cis Taurum; ut mittere tabellarios Romam poſſet. Fulcio.] ut tuis ne deſit. ep. 13. & 20. Valerium] Attici puto debitorem. Quo die myſteria] in quem

diem incidant myſteria. nam intercalatio ordinem dierum mutabat. ſed Atticus, *qui* Roma *propius abeſſet, intercalationis dies, & dies item reliquos certius noſſe poterat.* ep. 20.

IN LIBRVM VI. EPISTOLARVM CICERONIS AD ATTICVM,

Pauli Manutii commentarius.

EX EPISTOLA I.

AD Quinctum termilia] *placet,* Ad v. Terminalia: *ut ſit, die* v. *ante* Terminalia, *ſicuti ad* v. kalendas, *die* v. *ante* kalendas: Sic enim poſtulas] *hoc ſi quis trayciat, & poſt uerbum,* Inſtituam, *collocet; ut ego exiſtimo, non inepte faciat.* οἰκονομία meam] *οἰκονομίαν eſt ordo in re domeſtica: μεταφορικῶς hic ſumitur pro ordine, quem ſcribentes ſeruamus.* Equo tutico,] *oppido, quod nominatur in* Itinerario Antonini. *conditum a* Diomede *poſt euerſam* Troiam, *unaq;* Beneuentum, & Arpos *ait* Seruius *ſuper illo uerſu;* Mittitur & Magni Venulus Diomedis ad urbem, Aen. lib. 8. Meam βαθύτητα] *grauitatem, & tolerantiam; cum ea fero, & diſsimulo, quæ ille commiſit. ſic lib. 5. ep. 16.* Appij *uulnera non refrico, ſed apparent, nec occuli poſſunt.* Libertatem]

tatem] quòd non omnia Scaptio, quem mihi Brutus cōmendauerat, conceßi. ep. 21. l. 5. Hanc non nulli] uel, Hanc, interpretare, dißimilitudinem adminiſtrationis: uel, Hæc, repone pro Hanc. Cœperam] mea ſponte. Sed dico?] ſed eum nunc quidem minus amo, hoc dicturus fuit: deinde reuocauit ſe, ne Atticum offenderet, Bruti amantißimum. Dico? dicon, quod uolui? non faciam: & tacui quod eram dicturus, ne te offenderem. Mandatis] Bruti. Pollicebatur] ob acceptum a me beneficium. Illi] Bruto; cui debebat. lib. 5. ep. 20. Premi cœptus] ut ſolueret eam pecuniam, quam a Pompeio, bellum in iis regionibus contra Mithridatem gerente, mutuam acceperat. Talenta Attica] talentum Atticū ſcutati ſexcenti. Iu uſuram menſtruam] ſoluit Ariobarzanes uſuræ nomine ſingulis menſibus talenta Attica XXXIII. nec ea tamen in uſuram ſatis ſunt. Sorte] pecunia Ariobarzani credita. Accuſare regem] qui Bruto non ſolueret, præſertim cum mihi promiſiſſet. Vt pro Glabrione Scæuola] pro Glabrione pupillo tutor Scæuola fenus, & impendium recuſauit aduerſus creditores pupilli. ita ego alterum duorum faciam, ut aut tutelam regis, mihi a ſenatu traditam, renuntiem, ac deponam, aut aduerſus eius creditores fœnus & impendium recuſem. hoc eſt, ita pergam in tutela, ut, quod pupilli nomine fenus, & impendium eſt ſoluendum, id non ſoluam. Detuli:] ut ſupra infraq́;.(ep. 21. l. 5. & 1. lib. 6.) dicit ſe Scaptio petenti negaſſe. niſi ſi duo Scaptii fuere, quod opinor: ut hic in regno Ariobarzanis negotiaretur, ille in prouincia Ciceronis. epiſt. 21. lib. 5.

Inter-

Interceſsiſſe ſe] *apparet, quam pecuniam Scaptius & Matinius Salaminijs Romæ dederant, eam pecuniam, & ipſos mutuam ſumpſiſſe, ſponſore Bruto. nam, intercedere, uerbum eſt de ſponſionibus uſurpatum: ut oratione* II. *in* Antonium: Tantum pro te interceſsiſſe *dicebat. & hic libro.* I. Accerſiuit ad ſe, promiſit, interceſsit, dedit. Vt ſoluerent &c.] *ut omnem pecuniam Salaminij ſoluerent; quoniamq; per ſexennium ea pecunia uſi fuerant, eius ſexennij centeſimas uſuras ſoluerent.* Ductis] *ſubductis: unde ducere rationes.* Cum renouatione ſingulorum annorum] *cum anatociſmo anniuerſario; id eſt, ut uſurarum centeſimarum, quæ ſolutæ non fuerant, uſuræ cum centeſimis ſimul ſoluerentur. id enim eſt renouare fenus per ſingulos annos; ut ſumma fiat, pro centeſimis non ſolutis quantum noui fœnoris ſexennio creetur, ducta ratione per ſingulos annos.* Quæ erat in edicto meo:] *centeſimæ uſuræ conſiſtere debuerunt, quas habebam in edicto meo, me eſſe obſeruaturum cum anatociſmo: conſiſtere autem ab eo tempore, quo tantum pecuniæ depoſitum fuiſſet, quantum deberetur ductis centeſimis cum anatociſmo. id Salaminij uolebant: ſed ego postulantibus ut deponerent, non conceſsi.* Si huc Paullus uenerit?] *ſi, inquit, acciderit, ut* L. *Paullus, qui nunc conſul eſt, conſulatu functus, huc proconſul mittatur: male cum Salaminiis agetur. Brutus enim contra eos omnia Scaptij cauſſa impetrabit: quaternas dare cogentur. Erat autem affinis Bruti Paullus; quod eius frater* Lepidus Tertullam, *Bruti ſororem, habebat in matrimonio.* Meo decreto]

habent antiqui libri, quorum mihi copia fuit, omnes ſic: Soluta res Scaptio ſtatim quam decretum ſit tu iudicabis. unus, Soluta res captio. uideamus num tueri liceat antiquam ſcripturam: quod opinor licet. primum interpunge ſic. Igitur meo decreto ſoluta res Scaptio, ſtatim quàm decretum ſit: tu iudicabis: deinde expone: Igitur datum hoc ſit a me Bruti gratiæ, ut quaternæ Scaptio ſoluantur meo decreto, idq; ſtatim quàm decretum ſit: ſit inquam res Scaptio ſoluta. tum decreti mei iudex ipſe eris: plane tuo iudicio ſtare conſtitutum eſt: ad neminem prouocabo, ne ad Catonem quidem: quem certo ſcio, inique decretum a me, dicturum. te unum, inquam, decreti mei iudicem conſtituam: certe, quæ tua eſt æquitas, decretum meum probare non poteris; quanquam Bruti cauſſa omnia cupias. patere igitur a me non decerni. Non enim, reuera ſe eſſe decreturum, Cicero dicit, ſed utitur quodam ſimulacro, ut Atticus, re ante oculos poſita, turpitudinem cernens excuſet eum, quia pro Scaptio, id eſt pro Bruto, non decreuerit. Forte etiam, cum, ut dixi iam, uno in uetere libro ſcriptum ſit, Soluta res captio; legi rectius poſſit, mutatione parua, ſoluatur Scaptio ſtatim. quàm directum ſit, tu iudicabis. atque in hanc opinionem eo me facilius demitto, quòd eodem modo non dubie uidetur eſſe corrigendus locus in agraria 2. legendumq;, directo, & palam; non, ut eſt in impreſſis libris, decreto, & palam. τὸ γὰρ ἐῦ] hunc locum infra, ubi integer recitatur, uberius expoſui, ep. 9. lib. 8. Sex libris] de republica, & de optimi ciuis officio. prius tamen nouem libros conficere in animo habuit. uide ep. 9. lib. 3. ad Q. fr. Cn. Flauio

Cn.

Cn. F.] *legebatur antea, Cn. Flauio Annij filio: corrupte. nam filij a prænomine patris oſtendebantur. Annius autem non prænomen, ſed nomen, ideſt familia. mendoſam igitur dictionem ſemper credidi, mutare uero non audebam, cum & a Plinio libro* XXXIII. *cap.* I. *& a Gellio lib.* VI. *cap.* IX. *hunc eſſe appellatum uiderem Cn. Flauium Annij filium. poſtea, Liuij libros percurrẽs, cũ ad eum locum libri* IX. *ueniſſem, in quo Flauium hunc ſcribam Cnæi filium uocat: Cn. F. ego quoque in Cicerone ſcripſi: itaq; Plinij, Gelliiq; locus erit emendandus. infra idem attigit.* Iſtam tabulam,] *Flauius ſcriba, cum populus, qui dies aut nefaſti, aut faſti eſſent, ignoraret, eorumq; notionem a iuriſconſultis peteret, ipſe faſtos circa forum in albo propoſuit, ut, quando lege agi poſſet, ſciretur. quo beneficio populi gratiam, indeq; curulem ædilitatem libertino patre natus obtinuit.* Tabulam *igitur faſtorum.* οὐκ ἔλαθες illud &c.] *eſt hoc ἐκ τῶν ἀινιγμάτων. nam neque ſupra, neque infra quidquam eſt, quo niti coniectura poſſit: nec diuinare noſtrum eſt.* Actiones] *quibus lege agi diebus poſſet.* Imperatore] *appellato. lib.* V. *ep.* 20. Philotimi litteris] *Romæ ſcriptis.* Binas] *unas, quarum eſt principium, Saturnalibus mane, lib.* V. *ep.* 20. *alteras, hoc principium, Te in Epirum, lib.* V. *ep.* 21. Mihi placere:] *ut nubat ei, de quo ſcribis: quem ex equeſtri ordine fuiſſe, proxima uerba declarant. ep.* 4. Tuum ueterem gregem] *mallem de equeſtri genero, quàm de patricio, cogitaſſes: opinor enim, de patricio diſcedens Cicero mandauerat. Parui, inquit, tibi, monenti ut*

ti ut me in meum ueterem gregem referrem, id eſt ut cum equeſtri loco natis iungerem. Correcta uero epiſtola Memmiana] quod antea ſcripſeras de Memmio, Pontidiam ſcilicet nugari, poſtea correxiſti, cum eam certa loqui ſignificaſti. ep. 21. lib. 5. Nihil negotii fuit] perducere me in eam ſententiam, ut de uno Memmio cogitarem. Malo] generum. A Pontidia] de quo Pontidia ſermonem habuit. ep. 21. lib. 5. Adiunges] ad conſultationem de Tullia. Fratris Appii] non puto intelligi de Ap. Claudio P. Clodij fratre, (hic enim tunc uiuebat) ſed de alio, cuius paullo ante mortui hereditatem Aufius adierat. Amorem] ut non ſolum rei, quam Appius habuit, ſed amoris etiam, quo me uiuens proſecutus eſt, heres Aufius ſit. Eſt autem nota locutio, cernere hereditatem, & hereditate. utroque enim modo ueteres Latini loquebantur. Qui] Appius potius, quàm Aufius. In Burſa.] cum T. Munatium Plancum Burſam lege Pompeia de ambitu accuſaui. ep. fam. ep. 2. & ep. 10. lib. 9. & Philippica v. hunc Burſam poſtea Cæſar, uicto Pompeio, cum alijs non paucis, lege Pompeia damnatis, reſtituit. Liberaris] ſi de Tullia mea confeceris. Furnii exceptio] Furnium tribunum pl. (epiſt. 18. lib. 5. Ciceronis ſtudioſum, legem opinor tuliſſe de rectoribus tranſmarinis, niſi Parthus moueret intra Quinctilem menſem, eos poſſe decedere. at id ipſum tempus Cicero timebat, ideoq; exceptionem illam minime probabat: uolebat autem omnino ferri, ut, annuo imperio terminato, decederent: quod ipſe non magis odio prouinciæ, quàm Parthorum metu, cupiebat. Remo-

uendumque

dumque cenſeo] *quod attinet ad otiū, & ſalutē reip. nihil eum diſsimulaturū putemus.* Et *hoc adſcripſit* Cicero, *quia cum ſupra dixiſſet, vſquequaque, de hoc cum dicemus ſit hoc quaſi* καὶ τόδε φωκυλίδου, *quibus uerbis perpetuū in* Pompeio *notauit diſsimulationis uitium; exceptione hic u-tendum putauit, cum de communi otio loqueretur. remo-ueamus, inquit, ab eo uitium diſſimulationis.* οἰκονομία] *ordo, & diſpoſitio rerum, quæ ſcribuntur.* σχεδιάζον] *qui ſcribis non ordine, ſed ut quidque in mentem uenit.* Sed alter, &c.] *frænis egebat* Quinctus, *ut ingenio ualens plus etiam quàm ſatis eſſet; calcaribus* Marcus, *ut tardior. ergo hic* Ephoro, *ille* Theopompo *ſimilis, utrique* Iſocratis *diſcipulo.* Suidas. Dare] Laodiceæ. *ep.* 20. *l.*5. Obſeruabo,] *quo die* Liberalia *de more cele-brantur, eo die (nempe* 12. *kalen.* Apr.*) togam puram* Quincto *daturus ſum.* Quoniam *autem mutare dies ſole-bat intercalatio; (&, intercalatum eſſet, nec ne,* Cicero *ignorabat) ego, inquit,* Liberalia *ſic obſeruabo, quaſi in-tercalatum non ſit; ſuo inquam die obſeruabo; quando mi-hi eſt ignota intercalatio ep.*1. *&* 3.*l.* 6. In amoribus eſt.] *cariſſimus eſt. nota locutio. fam. ep.* 32.*l.*7. Aiunt eum] *alij,* Aiunt *ſe. malo,* Eum, *ex antiquo libro* Beſ-ſarionis: *idq; magis poſtulat latini ſermonis probata con-ſuetudo.* Thermum, Siluium] *uicinarum prouin-ciarum rectores.* Bibulum] Syriæ *proconſulem.* Scrofa] *noſtri cupidiſsimus. cui ſi daretur occaſio, iure poſſet me laudibus efferre.* Lautum negotium] *egregia mea prouincialis adminiſtratio.* Infirmant πολίτευμα Catonis] *non ita publicam rem admini-ſtrant,*

ſtrant, ut Cato iubet. Cauſſam meam] *ne patiatur mihi prouinciam prorogari*. ep. 13. l. 5. De Amiano,] *hi tres*, Amianus, Terentius, Meragenes, *uidentur Attico pecuniam debuiſſe*. & quod ſequitur, Spei nihil, *explano, de exigenda pecunia*. Dionyſius] *Ciceronum magiſter, tui amantiſſimus*, qui adeſt, & *rem tuam mecum curat*. Nullum ueſtigium] *hominem conuenire uolebam, ut agerem de* tuo nomine. *non modo non potui, ſed nec ullum eius ueſtigium agnoui*. Meragenes certe periit.] Attici debitor *eſt, ad inopiam redactus*. Perijt: decoxit, perdidit omnem rem: *ut de pecunia tua prorſus actum ſit*. Mandaui] *dedi negotium, ut, quod de* Rhoſio *ſcripſiſti, ageretur*. Lancibus &c.] *iocus, quia ſcripſerat* Atticus, *uaſis fictilibus ſe eſſe uſurum. quid, inquit, cogitas? in lancibus & ſplendidiſſimis caniſtris oluſcula apponebas, ijsq; nos paſcere ſolitus es, cum præterea nullum eſſet obſonium: in uaſis fictilibus, quæ humiliora ſunt, quid appones? certe uiliora eſculenta*. Infelicitatis] *quaſi infelicitatem quærat, qui tam frugaliter cogitet uiuere*. Reperturos] *ij, quibus mandaui, polliciti ſunt ſe reperturos*. l. 5. ep. 21. Ineptas] *ſcripſit enim, ut ex Axij litteris cognoui, confectum per ſe Parthicum bellum: cum non ita res ſit*. l. 5. ep. 21. Aliquando commoueatur] *aliquando Parthici belli curam ſuſcipiat. quod non eſſe confectum, ex Bibuli litteris intelliget; contra quam Caſſius ſcripſit*. ep. 21. l. 5. Habeo Iunium & Quinctilem in metu] *qui ſunt poſtremi duo menſes imperij mei annui. uenit enim in prouinciam Cicero pridie* Kal. Sext. *ut eſt* l. 5. ep. 2. & *ad* Ap-

pium ep. 7. l. 3. Suſtinebit] *impetum Parthorum, uſque eò, dum annua mihi finiatur adminiſtratio. Erat autem Parthis, antequàm Ciceronis in prouinciam peruenirent, per Syriam, Bibuli prouinciam, tranſeundum.* Si non tam cito] *ſi prouinciæ mihi tempus non prorogatur; nec mihi liceat, caſu aliquo, ut fit, anno confecto decedere; quid me fiet?* Quid illo fiet?] *antiqua locutio: ut in epiſtola ad Terentiam, Quid Tulliola mea fiet? fam.ep.4.l.14.* Quadringenarias] *quadringentorum militum ſingulas, numero triginta, omnes armatura Romana. ſupputa: duæ legiones erunt. hoc & ep.18.l.5. ſignificatur in illo uerbo,* DVPLICATVRI. *Hirtius in lib.de bello Alex.unam tantum Deiotari legionem Romana diſciplina & armatura conſtitutam nominat. quo in loco mendoſe, natura, pro, armatura, legitur. oratione in Antonium* XI. *Deiotari exercitum, Romano more inſtructum, Cicero appellat. Quod ſequitur, ∞ ∞; ſignificari duo millia, ſupra docuimus in narratione de numerorum antiquorum notis.* In noſtra prouincia] *non cui ego præſum, ſed in prouincia populi R.ep.21.l.5.* Ipſe Orodes] *rex Parthorum, Pacori pater, qui iam Euphratem tranſierat. ep.18.& 21.lib.5.* Aliquantum negotii] *non multum, quia Parthi nihil mouent; ſed aliquantum tamen, quia ſunt in noſtra prouincia. ut in eo quiddam mihi ſit negotij, quia, propinqui cum ſint, a ſubitis excurſionibus timendum.* Præter illam exceptionem;] *exceptio erat ex prouincialium commodo contra publicanos, id eſt contra ordinem equeſtrem. nam publicani omnes equites.* Nimis graui præiudicio in

in ordinem noſtrum] Attici uerba de exceptione
edicti. In ordinem noſtrum, equeſtrem. nam Atticus eque-
ſtri loco natus erat, & in equeſtri ordine permanſerat: ſe-
nator enim nunquam fuit. Cicero autem ab equeſtri ordine
in ſenatorium adſcenderat. Publicanis porro fere ſemper
cum prouincialibus negotium erat e uectigalium exa-
ctione. & Bibulus equitibus infenſus, quia Cæſarem, ini-
micum ſuum, magno beneficio deuincti, ſtudioſiſſime obſer-
uabant. Suetonius. ἰσοδυναμοῦσαν] exceptionem ſimilem,
quæ prouincialibus magis, quàm publicanis, conſulat, trans-
latam in meum edictum ex edicto Q. Mucij Scæuolæ, Aſiæ
proconſulis l. 5. ep. 17. & fam. ep. 9. l. 1. Tectiorem]
ne aperta exceptione, ut Bibulus, equeſtrem ordinem oſ-
fenderet. Extra quàm] cum in pactionibus prouin-
cialium & publicanorum multa fierent contra fidem bo-
nam, Bibulus in edicto ſuo ſcripſerat, ſe non ſtaturum ta-
bulis pactionum. hoc idem Cicero, ſed tectius, his, inquam,
uerbis γενικῶς: Extra quàm ſi ita negotium geſtum eſt, ut
eo ſtari non oporteat, ex fide bona. Extra quam: cum hac
exceptione. Ex fide bona] ut ex bona fide conuenit.
tectior autem ideo Ciceronis exceptio, quia neque pactio-
nes, neque aliud quidquam nominatim, γενικῶς omnia com-
plexus eſt: Bibulus autē de pactionibus expreſſerat, graui
præiudicio in ordinem equeſtrem. nam, ſi pactiones non
ſeruarentur, magnum in eo damnum publicani facerent.
Omnia de publicanis:] de omnibus controuerſiis,
quæ inter publicanos & prouinciales poſſunt exiſtere.
Magiſtris faciundis] magiſtros auctionum intelli-
git: de quibus epiſtola 1. Vendendis] ut ex edicto pr-

 mum

mum a creditoribus poßideantur bona, deinde, magiſtris fa ctis, uendantur. Peregrinis] *non* Romanis, *ſed peregri nis, id eſt ſuis. ep.* 2. Nugatoribis] *leues, inquis, erunt iudices, ſiquidem Græci erunt. quid refert? ipſi tamen ita exſultant, quaſi ſummum a me beneficium acceperint.* Voſtri] *qui* Romæ *iudicant.* εἰρωνικῶς *dixit.* Mancipem] *quaſi non grauis iudex eſſe poßit, qui ob quæ ſtum publica conducat, uel emat.* Ne cui moleſti ſint] *acerbiore uectigalium exactione. itaque hoc accidit* παραδοξότατον, *id eſt, maxime præter opinionem. ante enim moleſtißimi prouincialibus publicani.* Vſuras eorum,] *quas prouinciales ex pactione publicanis penderent, donec debitum uectigal ſoluerent. quod & Seruilius, cognomento* Iſauricus, *Ciliciæ proconſul, ratum eſſe uoluit. ego autem (inquit) prouincialibus amicior: qui uſuras, pactionibus adſcriptas, non ſeruo; ſed diem ſtatuo ſatis laxam, qua uectigal publicanis debitum ſoluant: quam ante ſi ſoluerint, ad uectigal uſuras tantum centeſimas addent: ſi non ſoluerint, tum, quæ pactionibus adſcriptæ ſunt, eas uſuras ſoluant. quod ne accidat, conſulto diem ſtatuo ſatis laxam, quo poßint matura ſolutione uſuras illas intolerabiles effugere.* Centeſimas ducturum] *hoc ſeruaturum, ut centeſimas duntaxat cum uectigali ſoluant publicanis. quod illis multo erit facilius, quàm ſi uſuras illas, quæ pactionibus adſcriptæ fuerant, centeſimis uidelicet non comparandæ, ex inſtituto Seruilij cogerentur ſoluere.* Ex pactione] *ſoluant, ut pactionibus adſcriptũ eſt: adſcriptum autem erat grauißimum fenus: quod ſeruauerat proconſul Seruilius.* Soluunt tolerabili fenore]

r

ſenore:] ſoluunt uectigal iam ante debitum, cum centeſimis: quod eſt fenus tolerabile. Si illam iam habent] Caualcantis liber, illa, etiam alter antiquus. mendum tamen remanet in particula, Si. ſequitur translatio a menſura, copiam ſignificans. publicanos ualde uerbis orno, crebro inuito. Maxime putet.] eſſe mihi familiarem. Μηδὲν αὐτοῖς] nihil ipſis tribuo: quamuis eos habeā in delicijs, nihil tamen ipſorum cauſſa facio, quod reprehendi poßit. Reliqua] quæ perficiunt græcam ſententiam. De ſtatua Africani] de qua ut putem locutum eſſe Ciceronem in libris de rep. facit illud infra, Nam illud de Flauio, & faſtis. uidetur enim Atticus ad Ciceronem ſcripſiſſe, eius opinionem a Scipione Metello reprehendi, propterea quòd in libris fortaſſe de rep. tradidiſſet, eam ſtatuam, quæ ad Opis ædem poſita eſſet, cum hac inſcriptione, P. CORNELIVS P. F. SCIPIO. CENSOR, Africani eſſe: quam Scipio Metellus non Scipionis Africani, ſed Scipionis Serapionis aiebat eſſe. quem refellit Cicero his uerbis: Cum habeat ea ſtatua inſcriptum, CENSOR, qui poteſt de Serapione intelligi, qui cenſor nunquam fuit? an hoc Scipio hic Metellus ignorat, proauum ſuum Serapionem cenſorem non fuiſſe? eſt autem Serapio, Naſica ille Scipio, qui Ti. Gracchum pontifex max. interfecit. Ω πραγμάτων ἀσυγκλώστων] o perturbatum rerum ordinem, quo tu uteris in litteris tuis. ſupra dixit, Te enim ſequor σχεδιάζοντα. Iam] hoc ipſum, quod ſcribis ordine perturbato. Scipio hic Metellus] hic eſt Pompeii Magni ſocer, P. Scipio, qui poſt in Africa contra Cæſarem pugnauit, uictusq; ſibi ipſe

 mortem

mortem conſciuit. adoptatus a Q. Metello Pio, Numidici filio, & prænomen ab eo, & cognomen acceperat, uetere tamen cognomine conſeruato, ut appellaretur Q. Metellus Scipio: quod patet ex S. C. miſſo ad Ciceronem a M. Cœlio, ep. 8. lib. 8. fam. Pedianus etiam in argumento Milonianæ Q. Metellum Scipionem nominat. alibi Scipio tantum, ut apud Cæſarem, Ciceronem ipſum, & hiſtoricos omnes. Metellus ſimpliciter, quod meminerim, nunquam dictus. Idem, niſi fallor, Naſica uocatur a Cicerone, ep. 1. lib. 2. ſeruato cognomine patris, aui, maiorumq; ſuorum. Etiam illud obſeruaui, licet adoptati prænomen eorum, qui adoptaſſent, aſſumerent, hunc tamen in oratione pro domo P. Scipionem appellari. Dixit igitur, *Scipio hic Metellus, ut in epiſt. 24. lib. 2. Cæpio hic Brutus, gemino cognomine, quia Brutus ab auunculo Cæpione adoptatus erat.* Proauum ſuum] *hoc ordine. P. Scipio Naſica Serapio, eius filius, qui Corculum uocatus eſt, genuit Scipionem Naſicam oratorem, qui conſul fuit cum Beſtia, anno urbis* DCXLII. *hic autem Naſicam, Craſſi oratoris generum, ex quo Naſica hic ultimus, quem diximus a Metello Pio adoptatum.* Cenſorem non fuiſſe?] *cenſor quidem fuerat Africanus Aemilianus, quod Cicero ſcripſerat, non Serapio, quod Scipio Metellus opinatus, Ciceronem, ut ignarum hiſtoriæ, reprehenderat.* Cenſor] *cenſor fuerat Africanus cum L. Mummio, anno urbis* DCXI. Ea ſtatua] *Africani.* Ad Opis] *ædem. e Græcis fontibus figura deriuata.* Aperte] *Beſſarionis liber, Ab Opis parte: recte fortaſſe: malo tamen, Ad Opis aperte.* Sera-

pionis

pionis] cognomē hoc Scipio Naſica accepit a mancipio, ob ſimilitudinem formæ. Valerius, Plinius, epitome Liuiana. Video Metelli ἀνιϛορησίαν turpem] bis errauerat Scipio Metellus, primum, quòd putauerat ſtatuam illam, ad Opis poſitam, Serapionis potius eſſe, quàm Africani: in quo eum inſcriptio refellebat: non. n. cenſor unquam Serapio fuerat: deinde, quòd in Capitolio imaginem Africani poſuerat, cum ſubſcriptione Serapionis: ut non ex hiſtoria tantum, ſed ex facie quoque ſuos gẽtiles ignorare uideretur. ἀνιϛορησίαν, ignorationem hiſtoriæ. Nam illud de Flauio] faſtos a Cn. Flauio, libertino homine, publicatos eſſe, de quo iam diximus, ex oratione pro Murena, Plinio, Gellio, & alijs notum eſt. Hac de re locutus erat Cicero in lib. 1. de rep. quod ex Nonio cõſtat. ſupra, in hac ipſa epiſtola. Si ſecus eſt] ſi aliter eſt, atque ego ſcripſi in libris de rep. Belle ὑπόφησας] acute, nec ſine cauſſa dubitaſti, utrum de Flauio & faſtis ita ſit. ep. 1. Τὸν τῆς ἀρχαίας] illum ex ueteri comœdia celebrem. Horatius ſat. 4. lib. 1.

„ Eupolis, atque Cratinus, Ariſtophaneſq; poetæ,
„ Atque alij, quorum comœdia priſca uirorum eſt.

Errauit] de Eupoli. Non dixit?] dixit & Valerius. Tuo familiari] ex aſsidua lectione. Nemo Cornelius] ne errandi quidem occaſionem ullam habuit: cũ nemo Cornelius, illo uiuo, cenſor fuerit. quo turpior uidetur error. XXDC.] quæ Philotimo ſoluta ſunt a debitore meo. Reliqua mea.] quæ mihi reliqua debebantur. τί λοιπὸν?] quid ſupereſt, quod ad te ſcribam? Inaudiſti] huius uerbi uis hæc eſt, ut non niſi de rebus occul-

tis uſurpetur; ut in epiſtola ad Pætum: *Aquini & Fabra-teriæ conſilia ſunt inita de me, quæ te uideo inaudiſſe. & apud* Plautum, *alioſq; eiuſdem generis ſunt exempla: ut legentes ad uſum latinæ locutionis obſeruauimus.* Nihil eiuſmodi eſt] *non eſt, ut quidquam inaudire potueris a me turpiter commiſſum. nihil enim committo.* πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Probe reſpondiſſe.] *cum reſpondiſti, te non putare, pantheras mandato meo quæri, ut ad Cœ-lium mittantur. ep. 21. lib. 5.* Fidentius] *nam cum dixiſti, te non putare; non ſatis fidenter reſpondiſti. uellē affirmaſſes; nō eſſe cur pantheras Cœlio, collegæ ſuo, ſcor-ſum ab ipſo uenationem adornanti, ſuſpicetur a me miſſum iri.* Cœlius libertum] *M. Cœlius Rufus, ædilis cu-rulis deſignatus cum M. Octauio, Philonem libertum mi-ſerat. fam. lib. 8. ep. 8.* Sed a ciuitatibus] *ſic in antiquis libris. puto rectius. Et de ciuitatibus, litterarum mutatione parua: ſiquidem pro, ſed, ueteres librarij ſcri-bebant, ſet, item, it, quit, pro id, quid: aliaq; huius ge-neris multa. ſcripſerat ad Ciceronem Cœlius; ut & pan-theras ſibi mitteret, & M. Feridij agros, (fam. l. 8. ep. 9.) qui ciuitatibus fructus penderent, immunes eſſe uellet. de agris reſpondit Cicero. In mea prouincia nihil cuiquam adimitur, niſi ſi quid quis debeat. nam, creditoribus ut ſatisfiat, uolo. itaque non eſt, quod petas, ut ciuitatibus adimam fructus, qui ex agris capiuntur. ac miror, cur pe-tas: cum Romæ audire poſſis, nullum in mea prouincia nummum, niſi in æs alienum, erogari. quod ſi non audi-tur, meaq; ſunt obſcura facta, ut tanquam in tenebris la-team: moleſte fero.* Nec mihi conciliare] *qui pe-*

cuniam

cuniam non debitam uel ipſe cepiſſet, uel alteri conciliaſſet, is lege tenebatur. in Verrem lib. 3. Nec illum capere] ſignificatur, inter Feridium & Cœlium conueniſſe, ut, ſi Feridius, a Cœlio Ciceroni commendatus, de immunitate agrorum impetraſſet, Cœlio pecuniam eius rei cauſſa numeraret: quod quidem flagitij nemini eſſe committendum, minime uero omnium Cœlio; cui pecuniam capere liceret eo minus, quòd crimine repetundarum accuſaſſet C. Antoniũ: Illud autem alterum] de pantheris. Cibyratas] ab urbe Cibyra, homines uenandi ſtudio deditos. fam. lib. 8. epiſt. 9. Magna in gratia] quia ſcripſiſti ad eum, me ſcripſiſſe ad te, mirificum illum eſſe. ep. 17. lib. 5. Mandauit] ante quàm Roma diſcederes Quem iampridem nunquam uidet] ſupra tamen, ep. 19. lib. 5: dixit, Quàm nunquam uidis ut uideatur hic quoque legendum, Quem nunquam uidit. Adſcribito] cum Romam ad uxorem tuã Piliam litteras mittes. Litteras daturum pridie kal: Ian.] locus ex epiſtola Attici: qui Ciceroni memoriam attulit clariſſimi iuriſiurandi, cum ſcilicet pridie kal. Ian. iurauit rempub. a ſe eſſe ſeruatam. fam. lib. 5. epiſt. 2. in oratione pro Sylla, & in ea pro domo. Prætextatus] cum effeci, ut ſumma tribuni pl. Metelli Nepotis iniuria ſummo mihi eſſet honori. Prætexta magiſtratuum toga, & puerorum ad annum XVII. Paria paribus] qui in ſcribendo nihilo ſum ornatior, quàm tu es. Potuit Lucceius Tuſculanum] uendere. niſi forte ſibi retinet animi cauſſa. ſolet enim ibi ſe cum ſuo ſeruulo tibicine oblectare. Expeditos] moleſtia æris alieni. Quibus omnibus

eſt]

eſt] *in quos omnes cõuenit illud Homericũ, ἀἀδειτειν, &c. quòd pecunias in iudicio, cum propter æs alienum cuperent, tamen, deterriti metu, non accepiſſent.* De Memmio] *exſule reducendo. exſulabat de ambitu comdemnatus. Appianus lib.* 11. Curio] *C. Scribonius Curio tribunus pl. fam. ep. 4. lib. 8.* Nomine] *pecuniæ ab Egnatio exigenda.* In menſem Martium] *uide ep. 20. lib. 5.* Genuarios] *nummos Genuæ percuſſos, quæ erat in Cæſaris prouincia.* Talenta Attica L.] *ſcutati ſcilicet aurei triginta millia noſtræ monetæ.* Extorſiſtis] *ad Marathonis ædificationem.* Odium Pompeii] *prorſus hæc non cõuenire uidentur in Pompeii perſonam. ſi quid opis afferrent ueteres libri, mallem, Poſidonii: qui moleſte ferret a Cæſare pecuniam Athenienſes abſtuliſſe ad Marathonem ædificandum, quam ipſe ſuis Rhodiis datum iri non dubia ſpe crediderat.* Suos] *quos ſuos certo putaret.* Comediſſe] *auide præripuiſſe.* In merito reædificando] *in Marathone ædificando, eſſet apertius, nec ἄλογον, ut opinor. ſcribit enim Tranquillus, Italiæ, Galliarum, Hiſpaniarum, Aſiæ quoque, & Græciæ potentiſsimas urbes Cæſaris munificentia præcipui operibus exornatas..* Diligentiorem] *nobis inſtantibus.* Nequiorem] *uerbum proprie uſurpatum de hominibus luxu diffluentibus.* Vindullum:] *aut libertum Pompeij Magni, ideoq; patroni nomine utentem, aut gentilem.* Quæ res] *quæ hereditas. liberti enim patronis, & patroni æque libertis heredes erant; cum aut inteſtati, aut ſine filijs obijſſent. ſin gentilis erat, de gentilicia hereditate accipiemus.* Lagunculæ]

s, Imagunculæ. Beſſarionis liber, Languncu=
minis Bruti] ioco ſignificat, Brutum re uec=
m eſſe, qui Vedio utatur. & argute, Hominis
quaſi non hominis magis, quàm beſtiæ ſimilis eſſet.
epidi, plane hominis lepidi, ſi quidem hæc de uxore
. Illius Lepidi] ſubaudi, Vxoris: uſitata figu=
ut, Terentia Ciceronis, Mucia Pompeij. Ex ſorori=
s Bruti alteram habuit in matrimonio M. hic Lepidus,
ſtea triumuir cum Antonio, & Octauiano; alteram C.
ßius, is, qui Cæſarem occidit. Προπύλαιον Eleu=
ne facere.] per amicos uidelicet. nam Appius
n ad urbem peruenerat. προπύλαιον autem, ut eſſet
urbe celebri monumentum nominis ſui. Id ipſum]
putare, nos ineptos fore, ſi προπύλαιον Academiæ
cerimus. Ipſas] ipſam urbem. nam Eleuſin non tam
thenis propinqua, quàm Academia, quæ propemodum
portis erat. Poſt Leuctricam pugnam] poſt
ugnam, qua Clodius a Milone apud Bouillas cæſus eſt.
euctricam cur uocet, minus notum, niſi forte quia me=
orabilis e Clodij nece, ut illa e Spartanorum & Cleom=
roti regis occiſione. Die DCCLXV.] recte: tot
nim dies a Clodij nece (is III. Kal. Feb. eſt interfectus)
umerantur ad hunc diem: ut ſcripta ſit epiſtola ad III. no=
as Martias, L. Paullo, C. Marcello cos. altero poſt
ompeij conſulatum anno. ep. 12. lib. 5.

EPISTOLA. II.

Ab Cincio] Romæ res Attici curante. Id con=
ilium] conſilium Quincti fratris de dimittenda Pom=
onia, Attici ſorore. Statius autem Quincti libertus. Il=
lum

lum autem] *Quinctum.* De iſtis rebus] *de quotidianis litibus cum uxore. ep.* 1 *lib.* 5. Militia ue noſtra] *militiam uocat, quia cum agmine armato proficiſceretur. uide ep.* 19. *lib.* 5. Nec ſatis eſt &c.] *non mihi ſatis eſt, me tibi eum præſtare, qui eſſe debeo: curam etiam ſuſcipiam, ne quid ab illo ſecus, quàm uolumus, fiat.* Soleo hortari] *ut iſta ſedet inter patrem, & matrem.* Nequam,] *inconſiderati, indiligentis, qui temere ſcriberet, quidquid in buccam.* In Trophoniana Chæronis narratione] *Chæronem loquentem induxerat. Dicæarchus in libris* περὶ τῆς εἰς τροφωνίου καταβάσεως. *Athenæus.* Mare tam ſecuti] *cum urbes ædificarent.* De iſto Dicæarcho] *gloſſema, Dicæarcho, ſuſpicor.* Non minus bene &c.] *dignum, cui crederetur, ita Dicæarchum putabat, ut tu C. Veſtorium, ego M. Cluuium.* Et quoniam, M. Cluuio, primi correximus; *noſtra correctio ſi cui minus probabitur; huic opponemus duorum antiquiſſimorum exemplarium auctoritatem, Caualcantis, & Beſſarionis: quam nos eo facilius ſecuti ſumus, quòd & Veſtorium Attici fuiſſe amiciſſimum, & Ciceronis Cluuium, utrunque Puteolanum, ipſe nobis Cicero narrat tum in his epiſtolis, tum in ijs, quas poſterior ætas Familiares inſcripſit.* Lepreon] *qui poteſt eſſe maritimum, cum Arcadia ſit regio mediterranea? Tene autem, Aliphera, & Tritia, maritima oppida, ideo putabat Dicæarchus antiqua non eſſe, quòd Homerus* τῷ τῶν νέων καταλόγῳ, *cum naues enumerat e Peloponneſo diſcedentes, mentionem iſtorum non facit.* Tranſtuli] *in libros de rep. de quibus ep.* 1.

Vt

habeas] ut corrigas. nam Phliuntios non recte ſcri-
ram, analogia deceptus; quòd ut ab ὀπους, σιπους,
ούντιοι, σι ποῦντιοι, item Phliuntios a φλιοῦς dedu-
putaueram. Præter Ciliciæ.] Aſiaticarum igi-
diœceſium, non Cilicenſium, forum egit. ep. 21. lib. 5
fam. lib. 13. ep. 60. Suis legibus] uide ep. 1.
ſorum furta Græcorum] cur, Ipſorum? quia
omani magiſtratus iuri dicundo, pecunijs autem publicis
miniſtrandis Græci ipſi præerant. primus autem Cicero
miſit, ut ad ius dicendum ſuis etiam legibus, iudicibusq;
rentur: cum antea Romanis legibus ius dicerent Roma-
homines, aut qui prouinciæ præerat, aut ab ipſo dati.
eddiderunt.] debitas pecunias. Vectigalia autem
blicani quincto quoque anno de cenſoribus redimebant:
quinquennale ſpatium luſtrum dicebatur. Varro. Ex
a uetere militia.] quòd me iam pridem antelucanis
bulationibus conſuetudo aſſuefecit, cum ita me excita-
t exercebatq; ambitio, ut in bello milites uictoriæ cupi-
as. Emerentur.] annua prouinciæ adminiſtratio ter
natur. ſic emeritum annuum tempus (ep. 5.) pro con
ctum. & emerentur proprie ſtipendia militibus. Cu-
onis noſtri] tribuni pl. qui s. c. fieri de prouinciis
n patiebatur. Te uidebo] quia nihil noui de prouin-
s decernetur: itaque utar ea cõdicione, qua profectus ſum,
, annuo imperio terminato, reuertar. In mea pro-
incia] cum Salaminijs. Regno.] Ariobarzanis.
. 1. Turbulentis in rebus] cum pæne ciuilibus
ſidijs oppreſſus eſt. lib. v. ep. 20. fam. lib. 15. ep. 2.
proxima quidem ſyngrapha,] quid, ſi, A
prima

prima quidem ſyngrapha? ut centeſimæ ducerentur & ut prima ſyngrapha, & cum anatociſmo. Nec perpetuis] *nec ſine fenoris renouatione, ſed ut & ipſæ a Salaminiis ſoluerentur, & ipſarum item uſuræ, ducta ratione per ſingulos annos, quantum e centeſimarum fenore noui fenoris crearetur. ita centeſimæ non perpetuæ ducebantur, ſed renouatæ quotannis: quod ſupra dixit,* Cum anatociſmo. *ep.* I. Qui ais] *qui uerum eſt id, quod ſcribis?* Habebat in ſyngrapha] *non ſimul ſtant, uelle aliquid perdere, & habere quaternas in ſyngrapha, quod eſt hominis præter modum cupidi.* Fieri non poterat] *etenim erat interitus ciuitatis. ep.* 2 I. *lib.* 5. Ego pati poſſem] *qui in edicto translaticio, centeſimas me obſeruaturum, haberem, cum anatociſmo anniuerſario, nihil ultra. ep.* I. Auli lex] *Auli Gabinij.* De ita ſumpta] *de uerſura. uetabat lex Gabinia ius dici, hoc eſt, debitores in iudicium uocari a creditoribus de pecunia, quam uerſura facta ſumpſiſſent. id ob eam cauſſam, ne prouinciales homines* Romæ *uerſuram faciendo exhaurirentur.* Ius diceretur iſta ſyngrapha] *ut Salaminii, Scaptio & Matinio non ſoluentes, iudicio cogi poſſent.* Habet iuris idem,] *iſta ſyngrapha nihil habere debet præcipui iuris, ſed idem, quod ceteræ, hoc inquam, ut obſeruentur centeſimæ cum anatociſmo. tantum enim ſenatus decreuit, ut ne ue Salaminiis, ne ue ijs, qui dediſſent, fraudi eſſet; iusq; diceretur ex ſyngrapha inter Salaminios & feneratores facta: quod ſine* S. C. *non potuiſſet, lege Gabinia uetante. ergo hoc ſenatus decreuit, ut & dantibus, & accipientibus caueretur: id non*

decreuit,

t, ut a feneratoribus exigerentur quaternæ: quod
s poſtulabat. epiſt. 5. Ordine] ſapienter.
tum, quòd in ordine conſideratio ineſt, & in con=
ne ſapientia. ſic Philippica 3. Recte, atque or=
rep. feciſſe, & facere. Spartaco] qui ſer=
um excitauit. Tenera inſula] imbelli, & de=
ius, quàm armis, dedita: quam uel paucis equitibus
aptius ad libidinem uexare. contra dixit Virgi=
iadas duros bello. Negotiatorem nemi=
ræfectum haberemus. Cur potius, quàm
tes?] fingit ſe mirari, cur Scaptius, cum pedites
penſa poſsit alere, equites tamen malit: ſed oc=
ificat, Scaptij conſilium eſſe, ut equitibus ad ex=
as pecunias, inſulamq; diuexandam utatur. quod
non ita firmo præſidio minus auderet. Et de pediti=
ors, dicitur, de equitibus, Turma. itaque in oratio
Marcello pedites equitesq; ſignificat, cum inquit:
riæ Cæſar, quam es paullo ante adeptus, ſocium
ninē: nihil tibi cohors, nihil turma decerpit. Ne=
ſt, qui rem temere profundit. ſed eſt in Scaptium
i, non quia nepos eſſet, ſed, quia rapinas & uim
, ideo turmas mallet, quàm cohortes. Princi-
pri. Scio] εἰρωνικῶς; ex hoc, inquit, iudi=
uelint, quòd ad me Epheſum &c. Eos li=
uos de rep. & de optimi ciuis officio ſcripſi. lib. 4.
. lib. 6. ep. 1. lib. 7. ep. 3. lib. 8. ep. x1.
. 4. & ad Q. fr. lib. 3. ep. 8. Scripſiſſe
e] ut equites Scaptio ad cogendam pecuniam
Hic omnia facimus,] ne, a Dolabella ac
cuſatus

igitur fratri debeo præferre: ſi honos eſt, fra-
nemo debet eſſe potior. Alij, Bonos, pro, Ho-
tra ueteres libros Caualcantis, & Beſſarionis,
ſatis probata ſententia. Pontinius] qui erat
rius, & triumphalis. Ea lege] ut, cum uel-
diſcederet. Quæſtorem] Cœlius non dum
Meßinium igitur intellige. de quo ep. 4. & 5.
quæro dictionem, quæ uituperet. nam ſagacitas
tium ſignificat, neque laudem. rapax, aut quid
um ſententia congrueret: ſed libri ueteres, ſagax.
e referri poßit ad furta: quaſi prædæ latentis cal-
gator. Decretus] mihi ad annuam prouin-
iſtrationem. cuius anni cum circumactus orbis
enim dies ad decedendum conſtituta, III. Kal.
ater, publico ſumptu deſtitutus, qui tantum bel-
ebit? Fratrem;] cum bellum periculoſißi-
endeat. Nugarum aliquid] leuem homi-
inium. non pius, ſi fratrem relinquo; non dili-
uæſtorem; rei militaris expertem. Nam ſi fra-
queret, eſſet quidem diligens, at non pius. ep. 4.
uincia] tua Epirotica negotiatio. The-
, & Chaoniæ] rebus tuis curandis in The-
Chaonia: quæ ſunt Epiri loca. Conuene-
uerterat ex Aſia in Ciliciam, in qua fratrem hi-
fectum reliquerat, ſed cum tamen non dum con-
ib. 5. ep. 21. Si id placeret] ſi mihi pla-
prouinciæ præponere. Quid uellem] u-
placeret, relinquere, nec ne. Satisfactum]
illimum eſt, prouincialibus ſimul & publicanis

Y ſatis-

ſatisfacere. ep. 1. Res geſtæ] quas enumerat ep 10. lib. 5. & fam. lib. 2. ep. 10. & lib. 15. ep. 4. Clauſula difficilis in tradenda prouincia.] hoc extremum non facile poſſum explicare, quis me decedente prouinciæ præficiatur. Certiora] qui ab urbe propius abſis. De Curione, de Paullo:] C. Scribonio Curione tribuno pl. L. Aemilio Paullo conſule, utroque Cæſaris cauſſam defendente, accepta grandi pecunia. Vicem] quòd publicam cauſſam deſeruerint. Contentus non fuit.] quaternas centeſimas poſtulauit. ep. 21. lib. 5. In Pompeium, &c.] Ariobarzanis creditorem. ep. 1. Prolixior] facilior, liberalior. unde prolixa & benefica natura, in epiſtola ad Appium, nec alibi ſemel, & fere in hanc ſententiam. Per ipſum] ipſius Pompeij cauſſa. Præſtare] præſtare aliquem dicimur, cum efficimus, ne quid is committat ſecus, quàm uolumus: ut ad Q. fratrem libro 1. In hac cuſtodia prouinciæ non te unum, ſed omnes miniſtros imperij tui ſociis, & ciuibus, & reip. præſtare debes. & ad eundem lib. 3. Ego Meſſallam Cæſari præſtabo. Liberius] maneo in mea ueteri ſententia, ut, Liberalius, reponendum ſit. non correxi tamen, quia libri ſcripti in dictione, Liberius, omnes conſentiunt. Promiſſa] Pompeio promiſſa, Bruto curata. CC] uſuræ nomine, ut apparet ep. 1. dixit autem, CC, numero abſoluto; cũ tamen ea ſumma duobus talentis minor eſſet: ſiquidem ſingulis menſibus ſoluebantur talenta 33. ut legimus epiſt. 1. In Appii negotio] quem a Dolabella accuſatum, omnibus officiis, Bruti maxime cauſſa, ſubleuaui. ep. 2. & fam. lib. 3

ep.10

o. Quod laborem] quid eſt igitur, quod a-
m meum ſolicitet, cum in Ariobarzane, & in Appij
tio cumulate Bruto ſatisfecerim? ſolicitat quod pro-
ſcribam: in quo uereor ne Bruto ſatisfactum non ſit.
icos habet meras nugas,] dubitatur, cum,
os, dicat multitudinis numero, cur proxime unum
net M. Scaptium. dubitantibus reſpondetur, plu-
minari, primum M. Scaptium, deinde alterum Sca-
, poſtremo Caium. nam quod non omnis accuſandi
ſubiecit; figura eſt Ciceroni uſitata, ut ep. 2. His ego
s facultatem ciuitatibus ad ſe ære alieno liberandas.
uno, quòd omnino nullus in imperio meo ſumptus fa-
t. Hic cetera expectari uideretur, Altero, quod, V-
ſponderet; attende, quid ſubiecit. Hac autem re',
ibile eſt, quantum ciuitates emerſerint. acceſſit al-
nira erant, &c. Meras nugas] leues homi-
r quos amicorum numero habere Brutus non debe-
M. Scaptium] in Beſſarionis libro, Manium.
um. ſupra tamen de M. Scaptio legitur, non Ma-
. 21. lib. 5. & 1. lib. 6. Nam quod alii Ma-
ex Manio faciunt, neceſſariam correctionem pu-
mihi ſecus uidetur. tantum enim eos nominat, quos
itos meras appellare poteſt, duos Scaptios, &
Matinium dixit lib. 5. ep. 21. non nouiſſe. prætere-
oſtendi, non eſſe cur mutetur; cum dictio, Amicos
a ſpectet. hoc addã, obſeruaſſe me, in antiquis libris
n ſæpe eſſe, ubi in impreſſis Marcum. addam &
od fortaſſe non nullis alienum a propoſito uidebi-
tamen gratum fore puto ueterum monumentorum

ſtudioſis: Manium tam prænomen eſſe, quàm Marcum; deriuatum a mane, ut & Lucium prænomen a luce. & ut a mane Manius prænomen, a Manius Manilius nomen: (nomen pro familia uſurpabatur) ſic a luce Lucius, a Lucius Lucilius, nomen a prænomine. Et quoniam, ut diximus, in duobus prænominibus, Manio, & Marco, ſcripti libri ſæpe diſſentiunt ab impreſſis: inde natus error, quòd prænomina ueteres fere una littera ſignificabant: ut diuinandum fuerit, M. utrum ſignificaret, Manius, an Marcus: cum Manius unica littera, ſicut Marcus, ſcriberetur, una tantum adiecta lineola, quæ M. ad Manij ſignificationem, ante ſecat, ſic, M'. Me ſeruaturum,] ne præfecturam negotianti darem. lib. 5. ep. 21. & lib. 6. ep. 1. Noluit?] contentus enim centeſimis & anatociſmo Scaptius non fuit. epiſt. 21. lib. 5. & 2. lib. 6. Scaptio,] non is, de quo proxime ſupra, ſed is, de quo ep. 5. Tribunatum] militum. Caius] Beſſarionis liber, Gaius. forte, Gauius: ut ſit is, de quo ep. 5. P. Clodii canis] cum Clodius uiueret. Tamen, inquit, amicum, & aſſeclam inimici mei ornare uolui præfectura, rogatus a Bruto. ſic in oratione in Piſonem, Clodianum canem appellat Sex. Clodium. Si in præfectis habuiſſem,] apparet, Ciceronem Caij opera uſum non eſſe, cum tamen ei præfecturam detuliſſet. ep. 3. Culleolum uix auderem] fam. lib. 13. epiſt. 41. ſcribit ad L. Culleolum prouinciæ præfectum: ſed eum hic ſignificari, mihi non fit ueriſimile. Culleolum alium, nullius pretij hominem, uidetur intelligere. Petere cibaria?] quæ præfectis de publico dabantur. Operatione] repo-

nunt

nunt non nulli, Oratione: quod languidius uidetur. ope=
ratio ualet turpes instigatio. De Appio,] cum Ap=
pium, ſocerum ſuum, a Dolabella accuſatum, mihi com=
mendat. fam. epiſt. 6. lib. 8. Grauius autem] ſine
dubio ſumptum ex ueteri poeta. & forte ita ſcribendum.

Granius autem

Non contemnere ſe, & reges odiſſe ſuperbos: ut Grani
n, ſalſum hominem & dicacem, cuius mentio in libro de=
aris oratoribus, poeta nominet, ita dicere ſolitum, Ego
minem contemno, ne me quidem, ſed ſuperbos odi. Vi=
s igitur Attice, ſuperbiam ex illo uerſu non amandam.
quo] cum ad me arroganter ſcribit. Inſcriptam
tri ſuo:] a te miſſam. Aperire] ante quàm ad
uinctum patrem mittatur. is autem, Cicerone in Aſiam
ficiſcente, præfectus in Cilicia manſerat. ep. 21. lib. 5.
ſorore] te audiſſe, illum uelle ſorori tuæ Pompo=
nuntium remittere. Nihil fore aliter, ac de=
minime futurum. Nihil ampli=
t] diuortium minime futurum: Hortenſium filium non re=
] alij ſic interpretantur: Hortenſium filium non re=
endi, ne patrem offenderem. quaſi uero patres repre=
entibus flagitioſos filios iraſci aut ſoleant, aut debeant.
potius ſic: ad cenam uocaui, quòd eſſet Hortenſii fi=
lijs cum officijs non ſum proſecutus; ne pater, cui
dioſum, inuiſumq; eſſe, moleſte ferret, quaſi ipſius
m reprehenderem. odit enim Hortenſius orator fi=
quàm diu uixit: heredem tamen moriens reliquit.
alerius lib. v. cap. ix. Ne offendam pa=
] ſi filium habeam in comitatu meo. Modera=
comitem effugere non potero; quod reliquum erit

ita eum tractabo, ut facile intelligat pater, quem ipſe oderit, nec a me diligi. Si nihil fuerit,] *hic uidetur legendum, Etiam ſi nihil fuerit. Beſſarionis liber pro, fuerit, habet, fieri.*

EPISTOLA IIII.

Diſceſſus noſter,] *ſi a fratre ſeiungar.* De Tulliæ mea] *de matrimonio. ep. 1.* De litteris meis.] *ad ſenatum, ſupplicationis honorem poſtulantibus.* Ὁ ἀπελεύθερος] *libertus Philotimus.* Πεφυρακέναι τὰς ψήφους] *rationes miſcuiſſe, turbaſſe: id eſt, minus bona fide egiſſe in emptione bonorum Milonis.* Κροτωνιάτου] *Milonem deſignat, Miloni Crotoniatæ, cuius inſignis fortitudo fuit, cognominem. & τυραννοκτόνον appellat, quia P. Clodium, pernicioſa molientem, occiderat.* μή τι νοήσῃς] *ne quid intelligas. hoc græca uerba ſignificant. ego tamen aliquid deſidero; ut potius, Ne quid non intelligas, dixerit. neque enim aperte ſcribebat, ſed* μυστικώτερον. *aut,* μή τι νοήσῃ: *ne quid reſciſcat Philotimus.* εἰς δήπου] *placeret,* ἓν δήπου, *niſi ueteres libri repugnarent. eſſet enim* ἓν δήπου τοῦτο, *hoc quidem unum.* Quantum uereor,] *de rationibus a Philotimo minus ſincere adminiſtratis.* Agmine] *militum. ep. 20. lib. 5. & 2. lib. 6.*

EPISTOLA V.

Quàm ſi domi eſſes:] *quàm ſi eſſes Romæ. & tamen minus a me aberas, in Græcia cum eſſes.* Quam argutiſſimas] *quæ uel tenuiſſima quæque ſubtiliter admodum & curioſe perſequantur. argutum enim ualet tenue & ſubtile: unde arguta ilex Virgilio, quaſi tenui ſibilo ſuſurrans.*

ſuirans. & de muliere apud Propertium = Argutat noctis
bus ignes: pro, narrat ſuos amores ea uoce, quæ ſua tenu=
itate femineam mollitiem indicet. ita locutus eſt M. Cæ=
lius fam. l. 8. epiſt. 1. Data opera, paraui, qui ſic omnia
perſequeretur; ut uerear, ne tibi arguta nimium hæc ſedu=
litas uideatur. ἐξ ἄςεως ἑπταλόφυ &c.] ex urbe ſepti=
colli ſcripſit ad me Camillus æs alienum uxoris meæ: ipſam
tum ex bonis Crotoniatæ debere minas XXIII, & ex
bonis Cherrhoneſiticis XXVIII, & ex quibuſdam bonis
heredem fuiſſe CDCXL: tum uero eam ne obolum quidem
diſſoluiſſe ex omni ære alieno kalendis alterius menſis: eiuſ=
dem uero libertum, cognominem patri Cononis, in uniuer=
ſum nihil curaſſe. hoc igitur primum, ut omnia ſeruentur:
alterum uero, ut ne uſuras quidem flocciſacias, quæ ducen
dæ ſunt ab ante dicta die. ſane per eos dies, quibus illum
pertuli, magno in timore fui. erat enim apud nos, ut ex=
ploraret, ac non nulla etiam ſpe adductus: qua cum exci=
diſſet, temere abijt, ſatus, turpe remanere diu, uacuumq;
reuerti. nunc interpretemur. Crotoniatæ] Milo=
nis. Mnas] exactas. Cherrhoneſiticis] in Cher=
rhoneſo exactis epiſt. 1. Cognominem patri
Cononis] Timotheum igitur. Ab ante dicta
die] a kalendis alterius menſis. Non nulla etiam
ſpe adductus] ex quo apparet, eum inopia rei pecuni=
ariæ laborare, cum a me dona exſpectarit. Turpe]
Homeri uerſus eſt in Iliade, lib. β ab Vlyſſe pronun=
tiatus. Τὰ μὲν διδόμενα.] quæ dantur: & ſubaudi,
reddenda: ut dicat, bonorum Milonis poſſeſſionem non eſſe
retinendam. Mærore ſuo] propter duos filios a

Gabinianis militibus interfectos. Cæſar lib. III. *de bello ci. & Valerius lib.* IIII. *cap.* I. Quæſtor] *Caninius: ad quem ſcribit fam. lib. 2. ep. 17.* Galatarum, Piſidarum, Lyciorum;] *quæ nationes non parebant populo* R. *excepta Piſidiæ parte. de quo diximus initio libri* V. *Lycios a Sylla libertate donatos, ait Appianus in Mithridatico.* Moleſtus mihi non erat,] *non rogabat, ut ſubſidio uenirem. fam. lib. 2. ep. 17.* Articulate] *huius uerbi uim uideo multos ignorare: & fuere etiam, qui mutandum cenſuerunt.* Articulate, *ualet diſtincte, ſumpta metaphora a mẽbris in corpore articulatim diuiſis. erat autem adhuc infans* Attica, *quæ neque ſatis integre proloqui, neque loquentem quiret intelligere, niſi articulate pronuntiaſſes. eſt enim articulus in oratione, ut inquit ſcriptor rhetoricorum ad* Herennium, *cum ſingula uerba interuallis diſtinguuntur, cæſa oratione, hoc modo: Acrimonia, uoce, uultu aduerſarios perterruiſti. libro etiam* I. *de legibus contraria poſuit, fuſe, & articulatim. & Gellius libro* V. *cap.* IX. *ſatis aperte huius uerbi ſignificationem oſtendit. Filius, inquit, Crœſi regis, cum miles patrem ſtricto gladio inuaderet, regem ignorans; plane & articulate elocutus eſt,* ὦ ἄνθρωπε μὴ κτεῖνε κροῖσον.

EPISTOLA VI.

Accuſatoris eius] P. *Cornelij Dolabellæ.* Mecum egerat,] *de Tulliæ coniugio. & Nero hic eſt, opinor, de quo fam. l. 13. ep. 63. et 64. qui Tiberij imperatoris pater fuit. eſt autem Nero cognomen Claudiæ gentis patriciæ. nam & Claudij plebeij fuere, ſed hi cognomine Marcellorum; patricij, Pulchrorum, & Neronum. hæc*

uberius

uberius in libro de familijs. Ad mulieres] Terentiam, & Tulliam. Factis ſponſalibus] cum Dolabella. ἐξαναβιῶναι.] tanquam ſpinas euellere. & puto hoc dici. Noli exulcerare animum meum numeratis uitijs illius. non enim opus eſt, cum confecta res ſit. hoc quidem lætari debemus, quòd eius obſequio & comitate mulieres ual de; ut audio, delectantur. neque enim ſatis probata ſuperior Dolabellæ uita: quod & Cœlij epiſtola declarat, fam. l. 8. ep. 1 - Placet hoc tibi?] donaſti frumento ...enienſem: probas igitur huiuſmodi largitio... pulum ... impediebant] licet hoc per meos libros ...es? Non ...e rep. ſcriptos: quibus in libris improbaui equidem largi...onem in ciues, (uidetur enim ad tyrannidem ſpectare) ...l tua fuit in hoſpites liberalitas, in ciues largitio non fuit, ...tui non ciues, (Romanus enim, non Athenienſis ci...s) ſed hoſpites Athenienſes: cum Athenis diu uixe... ...iuis a... tem fieri cum poſſes, recuſaris. Nepos in uita. ...oniam Appius] puto ſcriptum fuiſſe, Quoniam, ...uo more, id eſt, cum iam. ſententia patet. Quanquam ...us de προπύλῳ Eleuſine faciundo iam non cogitet, ...men de προπύλῳ Academiæ iubes cogitare. ep. 1. ...Hortenſio] de interitu Q. Hortenſii oratoris. In proœmio. De relinquendo] qui prouinciæ ...et. Fratri autem] prouinciam tradere. Ne...rat] præter fratrem, et Pontinium, legatos, utrun... ...orium: ſed, fratri, non utile: Pontinius diſceſſe... ...iquos duos legatos, Anneium uidelicet, & Tul... ...utrum prætorium, quæſtori, præſertim nobili, ſine ...lia non poſſum anteferre. fam. l. 2. ep. 15. Con-

tra

tra s. c.] *ultra annum a ſenatu decretum.* Triennium] *triennium enim Aſiæ Quinctus præfuerat.* *fam. l.*2.*ep.*15. Ad populum] *dicerem, afferrem, cum excuſarem me, quòd fratrem prouinciæ non præfeciſſem. tibi autem alias cauſſas exponerem. dicerem enim, timuiſſe me, ne quid in prouincia Quinctus cōmitteret iracundius, contumelioſius, negligentius.* Quæ fortuita hominū?] *placeret ſic: Quæ fert uita hominum. ut fratrem excuſet; qui potuerit aliquid cōmittere iracundius, contumelioſius, negligentius, non deprauatæ uitio uoluntatis, ſed quòd ita ferat hominum uita, ut accidere & hæc, & ſimilia poſſint. ſic,* Aetas *fert, in oratione pro* Cluentio: *Natura fert, de* Somnio Scipionis: *Adoleſcentia fert,* Terentius *in* Heaut. *&, Vita hominum, pro* Sex. Roſcio. *ſin, Fortuita, placet, ad uitia fratris addentur fortunæ caſus.* Non dimittebat,] *manſiſſet igitur in prouincia cum patre: facileq́;, quia puer, & puer bene ſibi fidens, commiſiſſet, quod eſſet nobis magnopere dolendum.* Id cenſere] *dimittendum. cenſebat autem* Atticus, *quia patris indulgentia deprauari filium intelligeret. ep.*9. Non dico equidem &c.] *hoc ſignificat: Non dico equidem, quod egerit, non laboro; ſed tamen multo minus, quàm ſi fratrem reliquiſſem.* Sine ſorte] *quem illi ſors non dederat quæſtorem, ut mihi* Cœlium. Delegit] *quem* Hiſpaniæ *præficeret. hic* Marcello *&* Sulpicio *cos.* Pompeij *quæſtor* Hiſpaniæ *præfuit: poſt annum,* Marcello *&* Lentulo *cos. tribunus pl. cum* M. Antonio *collega pro* Cæſare *interceſſit; &, deuictis* Afranio *&* Petreio, *in* Hiſpania *pro prætore a* Cæſare *relictus.* Dio *lib.*41. Antonium:] *M. Antonium:*

Antonium: quem in Gallia Cæſar hibernis præfecit. Hir-
tius lib. 8. de bello Gal. & oratione I I. in Antonium his
uerbis: Quæſtor es factus: deinde continuo ſine s. c. ſine
ſorte, ſine lege ad Cæſarem cucurriſti. quo planum fit,
quæſtoribus prouincias aßignari ſolitas s. c. ſorte, lege.
nam ſenatus decernebat, ut quæſtores ſortirentur, uel in-
terſe cõpararent: deinde ſortitio, aut comparatio: tum
de his lex curiata ferebatur, ſi ordine res conficerent.
...n?] non relinquerem? Aut etiam in-
offendere... eum?] appone hic interrogandi notam;
...irerem... e inquirere quidem in eum debui, nedum non
...ſit) ſenſus ... inquirere ſcilicet in eius mores, utrum hoc ho-
...elinquere. dignus eſſet, an ſecus. tantum, inquit, abeſt, ut eum
...re dignus eſſet ... non debuerim, ut nec, utrum hoc munere di-
...inquere ... an indignus eſſet, inquirendum mihi fuerit. quem igi-
...eliquiſſem, niſi ipſum reliquiſſem? Hoc melius]
...quæſtorem potius, quàm fratrem, in prouincia re-
...im. Senectuti quidem noſtræ] cui, ſi tam
...m adoleſcentem offendiſſem, impendebant inimicitiæ.
...γενεσίαν] alij referunt ad generis nouitatem, ego ad
...atem poſt exſilij tempora renaſcentem. ante exſilium
...ut ipſe teſtatur in epiſtola ad Catonem epiſt. fam.
...et prouinciam ornatam, & ſpem non dubiam trium-
...lexerat: auguratum denique, cum non difficillime
...i poſſet, non appetierat: idem, poſt iniuriam ac-
...duxit quam ornatiſsima ſenatus populiq; R. de ſe
...ntercedere: itaque & augur fieri uoluit; & eum
..., qui a ſenatu tribui rebus bellicis ſolet, ſibi expe-
...utauit.

EPISTOLA VII.

Ἐν αἰνιγμοῖς] obſcure, qualia ſunt ænigmata: nec dubito, quin ad Euripidis locum in Rhœſo reſpexerit. Percunctando] ages hoc tantum cum Philotimo: percunctaberis, de Milonis bonis ecquid agatur: & , ut rem explicet, id eſt, ut ipſa bona reſtituat; hortaberis. l. 5. ep. 8. & l. 6. ep. 5. Aliquid ita tu] ſuſpicor hoc eſſe ex ingenio. nam antiqui libri, Caualcantis, Ferri & Beſſarionis, Aliquid aut. probarem, Aliquantum. Apud duas ciuitates] depoſuit Laodiceæ, & Apameæ: eaſdemq́; totidem uerbis ad ærarium retulit, ſicuti lex iubebat, quam conſul C. Iulius Cæſar tulerat. fam. ep. 20. l. 5. Puerorum] ut inde Cicerones pueros ſecum deduceret. l. 5. ep. 18. & 17. l. 2. fam. Seduolo] cupio Romam peruenire ante exitum anni, ut eo facilius impetrem de triumpho, dum ij ſunt in magiſtratu, qui ſupplicationes mihi decreuerunt. fam. l. 8. ep. 11. Eſeæ] ſic in Caualcantis libro: Beſſarionis autem, Eſſe. utrunque deprauatum. forte, Iſſi. nam ex Cilicia nunc Cicero proficiſcebatur in dioeceſes Aſiaticas, ut Laodiceæ, & Apameæ rationes confectas prius relinqueret, dein nauim conſcenderet. Iſſus autem nota Ciliciæ urbs. eſt etiam ſcriptum Liber apud amiciſſimum meum, in quo ſimpliciter, Niſi eum non grauiter ægrum reliquiſſem.

EPISTOLA VIII.

Nauigationis tuæ,] quia commode, & ſine periculo ex Epiro in Italiam nauigaſti. epiſt. 2. l. 7. Opportunitate Piliæ] quæ tibi obuiam progreſſa, opportune aduenienti occurrerit. Sermone eiuſdem] quòd tibi

tibi Pilia narrauerit de Tullia mea Dolabellæ collocata. ep. 5. Exercitum n. m. d.] anno inſequenti petendi onſulatus cauſſa. cum enim lex eſſet, ut abſentes conſu atum petere non poſſent; obtinuerat Cæſar decem tribu orum rogatione, conſule Pompeio, ut & abſens, & cum perio poſſet petere. Caſsium trib.] Q. Caßium onginum, tribunum pl. deſignatum, & L. Cornelium entulum Crus, conſulem item deſignatum. De illo, i &c.] De illo &.] C. Hirrum intelligit, qui re ſam retulerat in ædilitate, cum ſe Ciceroni ſolitus eſſet eferre: fam. ep. 9. l. 8. Sororis tuæ filii] Q. Ci onis, quem frater meus ex tua ſorore genuit: cui ego pa s ſum. Afractus Rhodiorum.] quo tum peri e, tũ tarde nauigauimus, ut integros uiginti dies con ſerimus. ep. 9. l. 10. Expeditius] breuiore naui. upaturi] captaturi: ut, quæ prima ſe idonea tem obtulerit, ea utamur. translatio ab aucupibus uolu ptantibus. De rauduſculo Puteolano,] quòd pecuniam diſſolueris, C. Veſtorio Puteolano bitam. uide ep. 6. l. 4. pecunia certe debita uidetur ri. ep. 7. l. 4. & 2. l. 7. Vnus hoſpes] plus eſt, Dum unus hoſtis: cum non modo hoſtes, ſed & Bibulus timuerit. ep. 2. Domo ſua] cum do ſe tenuit metu Cæſaris collegæ. At multa,] fui.

EPISTOLA VLTIMA.

t tuæ compoſitiſsimæ,] bellißime con nc autem ſcripſiſti uacillantibus litterulis, manu gus firma. Lucilij uerſus in Oratore ſunt:

Quàm

„ Quàm lepide lexis compoſtæ, ut teſſerulæ, omnes;
„ Arte pauimento, atque emblemate uermiculato.

Scripſiſſe.] ut intelligerem, non grauiter ægrotare, qui cum febri tamen ſcripſiſſes: quam etiam febriculam nominares. Φυρατοῦ φιλοτιμίαν] aſſentior iis, qui φιλοτιμίαν, è Suida interpretantur auaritiam. ut Philotimus deſignetur, qui rationes turbauerat in nominibus Milonis. ep. 4.l.6.& 1.l.7. Ne attingat] Philotimus. ep. 1.l.7. Dices] Philotimo; ut ſciat eam me conſeruari uelle ad apparatum triumphi. ep. 3. Prudentiam litterarum tuarum?] quia, cum ſignificare uelles, ἀθετεῖν te conſilium de fratre relinquendo, aperte non ſcripſiſti, ſed tecto uerbo, ἐπέχειν, uſus es: in quo tuam prudentiam perſpexi. Dubitatione dignum?] dubitandum non erat, quin quæſtor Cœlius prouinciæ præponendus eſſet. quòd ſi quid eſſet dubitatione dignum; fratrem tamen relinqui, cur placeret? Τοὐμὸν ὄνειρον ἐμοί.] meum mihi ſomnium: ſubaudi, narrabas. ſententiam aperiunt quæ proxime ſequuntur uerba. prouerbium. Eadem omnia,] quid a fratre, ſi eum reliquiſſem, quid a fratris filio timendum eſſet. ep. 7. Non fuit faciendum aliter,] atque feci; qui Cœlium reliqui. Dubitatione liberauit] cum enim ἐπέχειν te uiderem, id eſt hærere, & ſuſpenſum pendere, incertum, quid eſſet mihi faciendum de relinquendo; ἐποχὴ hæc tua mihi omnem dubitationem eximebat; cum intelligerem, fratrem relinqui, tibi non placere. dubitare igitur non debui, quid mihi eſſet agendum. ἐπιχρονία] diuturna. quo uerbo adduci poſſumus, ut ſupra legamus, ἐπέχειν ter ſcribebas. Beſſarionis tamen

liber, te. Cenſoribus] Ap. Claudio Pulchro, L. Calpurnio Piſone Cæſoniano. Referaturne] à cenſoribus ad ſenatum, ut S. C. fiat de ſumptu ſignorum & tabularum coercendo. fam. lib.8. epiſt.14. Macte ſcrias. Athenis] ſic in ante impreßis. Beſſarionis liber, arce Athenis: Caualcantis, In arce Athenis. uerbum idem, Scribas, in neutro reperitur, ne in duobus quin, quos habet amiciſsimus meus. repoſui igitur ſic, & nor, recte: Quæſo, quid nobis futurum eſt? ut hoc dit reip. timens. deinde, In arce Athenis ſtatio mea nunc et: ut Attico, qui diu uixerat Athenis, ſignificet, qua ime urbis parte delectetur. Statio] caſtrenſi uerus eſt, quia cum militibus erat.

IN LIBRVM VII. EPISTOLARVM CICERONIS AD ATTICVM.

Pauli Manutii commentarius.

EX EPISTOLA I

VT philoſophi ambulant,] *philoſophus enim Sauſeius ex hæreſi Epicurea: et omnes philoſophi, quia præter ſapientiam nihil curent, tarde ſolent ambulare; tardiſſime autem Epicurei, quia molles, & laborem fugientes, ex Epicuri magiſtri doctrina.* Legionibus Cæſaris] *quas Cæſar Placentiam idibus Octobribus adducturus eſſet. ep. 9. lib. 6.* φιλοτιμία eius] *Philotimi: de quo. ep. 9. lib. 6.* Secus] *falſum, de prouincia ſcilicet fratri tradita. ep. 9. l. 6.* Dimicationem] *inter ciues.* Meum proprium πρόβλημα] *quæſtionem ad me unum pertinentem, utram partem eligam, Cæſaris an Pompeij; cum mihi uterque ſit amiciſſimus.* A principio] *iam ante exſilij mei calamitatem: quam ideo ſubij, quia me ad Cæſaris & Pompeij pernicioſam reip. ſocietatem, cum inuitarer, non adiunxeram.* ἀλλ' ἐμὸν] *Homeri uerſus in Odyſſea lib.* IX. *quem etiam in epiſtola ad Cæſarem fam. lib. 13. epiſt. 15. uſurpauit. non potuiſti, inquit, perſuadere, ὡς οὐδὲν γλύκιον ἧς πατρίδος ...] Homeri uerſu ſuum conſilium probat; qui perſuaſus ideo non ſit, quia patriam*

triam amicitiæ Cæſaris, & Pompeij prætulerit. Optime meritus;] cum mihi exſulanti reditum in patriam unus maxime confecit. Nec mihi iuncto] ita putabam, ea coniunctione conſuli tum dignitati meæ, tum etiam ſaluti. Iuncto, Pompeij ad amicitiam refertur: Sentiti, ad opinionem de rep. Neque me, inquit, ob amicitiam Pompeij peccaturum aliquando in rep. putabam; nec Pompeium ea ſenſurum, quæ ego ſi ſequerer, contentio cum Cæſare ſuſciperem. Nunc ſentiat,] quòd m non ſemper ſenſerit. Cum altero uinci] cum peio. Ne ratio abſentis,] ne poßit abſens Cæ nſulatum petere. quod ei, lege lata a decem tribunis pulus conceſſerat. Vt exercitum dimittat] to imperio urbem ingrediatur, conſulatum petere ſi Hæc agentur a Pompeianis, id eſt a conſulibus, & re ſenatu. Non eſt locus] id agam, ne con rem ſententiam dicam: tergiuerſabor, quantum in Pompeiani non permittent, urgebunt. Den ſed Pompeiani non permittent ... quas Cæſar mihi cum ſuis obijciet, qua eræ?] uel contempſerim. Vt illi hoc oblitus ſim, abſens conſulatum petere. Ab ip] ut poſſet ... Rauennæ] quò Cæſar quotannis ad con e. ndos uenire ſolitus erat. De Cœlio] ut M. micißimum meum, tribunum pl. inducerent ad dam de habenda Cæſaris abſentis ratione. quod latum enim a decem tribunis pl. id eſt ab uni o, conſule tertium Pompeio: quo anno tribu . Cœlius, ut ex Pediano cognoſcitur in ar oniana. A Cnæo noſtro] uide infra

ep. 3. lib. 8. & fam. lib. 6. ep. 6. Illo diuino] hoc uidetur dictum eſſe ad gloriam Pompeij, quia conſul ſine collega ex s. c. creatus fuerat, quo liberius poſſet perturbatam ciuilibus diſcordijs remp. conſtituere: ſed cum ironia dictum: quippe, cum ipſe conſul pugnauerit, ut de habenda Cæſaris abſentis ratione lex ferretur: quod contra morem maiorum, contraq; remp. fuit. ep. 3. l. 8. Aliter] contra Pompeium. Αἰδέομαι] uide ſupra, ep. 5. lib. 2. Hanc ego plagam] quam mihi nunc uideo eſſe accipiendam, quia neceſſe eſt, ut in dicenda ſententia aut Pompeium offendam, aut Cæſarem. Effugi] quoniam abſui. Marcellorum] quia profectus eſt ante in prouinciam, quàm M. Marcellus referret de ſucceßione Galliarum. & anno proximo, conſule C. Marcello, de prouincia decedens, tamen ad urbem non peruenit, tribus menſibus in itinere conſumptis. & dicit, Effugi, quia licet C. Marcellus conſulatum non dum peregiſſet; tamen, quod erat eius anni reliquum, uidebat ſibi eſſe in itinere ponendum. Vt ſtultus] primum in ſenatu ſententiam rogari, honorificum uidebatur. nunc, inquit, ea me non tenet ambitio. quin ideo triumphum petam, ut extra urbem maneam cum iuſtißima cauſſa, dum de prouinciarum ſucceſſione conficiatur. dicat igitur uel ſtultus ſuam ſententiam in ſenatu primus, non laboro. Nil miſerius] prouincia. Omnia illa prima,] quæ primis litteris ad te ſcripſi de comitum meorum contĩnentia. Vt ego amicior inuenirer] quaſi debere me ærarij noſtri emolumentum negligere, qui Cilicum & Phrygum ærarijs conſulueram, nullum ab ijs ſumptum neque in me, neque in meos

neos fieri paſſus. ep. 2. l. 6: Ἐκβολὴ λόγου] orationis egreſ-
io. quia, cum agere cum Attico de ſuo ſtatu cœpiſſet, in-
rpoſuit de prouincia. redit igitur unde diuerterat. Ex
ipplicatione,] mihi decreta: quæ ſolet eſſe triumphi
rogatiua. fere enim triumphus eam conſequitur. Plus
creuit] quia, cum mihi ſupplicationem non decer-
et, tamen in ſententia ſua ſummis me laudibus ornauit,
diceret, innocentia potius, & manſuetudine mea,
ui militum, aut benignitate deorum, prouinciam eſſe
tam. is autem fuit M. Cato, ut fam. ep. 5. l. 15.
us Hirrus] ut a me in auguratus petitione ſupera-
ide fam. l. 8. ep. 3. & IX. Scribendo] s. c.
amiciſsimis eius, cuius de honore agitur, fieri ſo-
n. ep. 6. lib. 15. De ſententia Catonis]
tionem non decernentis. epiſt. 2. Quid ille ſen
dixerit,] iniuriam Catonis in ſupplicatione non
da Cæſar commemorat: laudes, quas mihi idem
ententia tribuit, diſsimulat. Diſiungere uidelicet
amicitia Ciceronē cupiebat Cæſar. Potuiſſe
e,] ſi, cum de hoſtibus ageretur, numerū po-
m. lib. 8. epiſt. XI. Mirus eſt &c.]
merus: &, germanus Lartidius, expla-
Lartidij, famoſi furis, perſimilis eſſet.
Philotimum: quem & ſupra non optima fi-
is adminiſtraſſe oſtendit. ep. 9. lib. 6. Hoc
uod proxime ſequitur de Prætiana heredi-
r cura dolori] ad dolorem ex amici
n acceſsit cura: expediendæ hæreditatis.
uidquid eſt] etiam ſi non ita magna ſit

hereditas, ut de ea ualde laborandum uideatur. Ille] Philotimus. nam & ſupra, Prorſus ille ne attingat. cum de hac ipſa hereditate, & de Philotimo loquatur. Αμεμπτα] ſi ad te pecunia in triumphi apparatum redigetur, non erit quòd factum meum Philotimus accuſet, tanquam ei non confidentis, cum te, non quemuis, illi præferam, in pecunia triumphali, non domeſtica. ἄμεμπτα: cauſſam accuſandi nullam. Vt lubebit] tibi, faciam de Philotimo, quod ſuadebis: tuum conſilium ſequar. refertur enim ad illud, Diiungere me ab illo uolo. in Beſſarionis libro, Videbit, pro, Lubebit: quod fortaſſe, Videbitur, eſſe debuit. Experiamur.] de triumpho. niſi enim caute, conſiderateq́; experimur, fortaſſe tribunorum pl. interceſſionem eliciemus. hoc tu cogites uelim; tecum ſimul ego cogitabo, ut ad euitandam interceſſionem aliquid excogitemus.

EPISTOLA II.

Auſter mitis] duabus cauſſis adducor, ut ſuſpicer de mendo, primum, quia, Mitis, non neceſſaria dictio, cum idem ſignificet, quod leniſſimus, atque etiam multo minus: deinde, quia ueteribus in libris ſcriptum uideo, Anches mitis. Manum non amabam] abundare puto, Manum, & eſſe non neceſſarium gloſſema: ut legatur, Ad ſimilitudinem tuæ litteræ. quod enim ſolet eſſe in repetendo uerbo uenuſtatis, id ſentitur in uerbo, Amabam: ſi Manum iteres, non item. aliis aliter fortaſſe uidebitur: ego de meo ſenſu iudico. Tironem] qui mihi in memoriam redigitur mentione Alexidis: quoniam uterque ſimilem nobis operam præbet. Alibi: Quod meus Alexis

xis facit. erat enim uterque à ſtudiis, & epiſtolis. Diligi] *ipſum.* Eo] *eius conſuetudine.* De Tortorio] *conſentiunt cum impreſſis ueteres libri: ex ingenio autem poſſum equidem afferre, quæ uerisimilia uideantur. ſed in obſcuriſsima re diuinantes cur inania captemus? ueri autem ſimile hoc ſit,* Deporto Ro. *id eſt, deporto* Romam. *id confirmat, quod infra ſcriptum eſt ep. 3. A Curio tabulas accepi, quas mecum porto.* Ciceronum] *puerorum. ſic lib. 5. ep. 18. Cicerones noſtri ſunt apud* Deiotarum. Cohortis prætoriæ] *cohors prætoria eſt, quæ tum in caſtris, tum in agmine, atque acie ſemper adeſt prætori. erant autem duæ, una euocatorum militum, altera nobilium adoleſcentium, qui ſua ſponte cum proconſulibus exibant, duntaxat ob hanc cauſſam, ut uſu rerum peritiores domum redirent.* Fecit palam] *fecit heredem præſente cohorte prætoria uniuerſa: cum alij non palam, ſed paucis adhibitis teſtamentum facere ſolerent.* Te ex libella] *omnium bonorum heredem. nam libræ nomine ſignificatur omnis hereditas.* Me ex teruncia] *teruncia quarta pars eſt libræ: ergo & quarta pars bonorum. ſcriptum erat in teſtamento, ut* Atticus, *heres ex libra, quartam deinde partem* Ciceroni *attribueret. et,* Libella *dixit, familiariter iocatus de* Attici *emolumento.* Thyamim] *fluuium, qui, ut inquit* Thucydides *libro* 1. *Theſprotidem, Ceſtrinamq; diſcriminat. & Atticum in Theſprotia habuiſſe poſſeſsiones, dixit ep. 3. lib. 6. Puer autem Q. Cicero ſignificatur.* Probari tibi] *contra ſententiam Epicuri tui: qui cum diceret, alterius cauſſa fieri nihil oportere, ad ſe ipſum omnia eſſe referenda*

ferenda tollebat στοργὴν φυσικὴν τὴν πρὸς τὰ τέκνα. Bene ueniat,] omnes libri ueteres, Bene eueniat: omnes etiam, quos uiderim, Prudentius, paullo poſt, non, Pudentius. Legamus igitur cum antiquis libris hoc modo: Bene eueniat, inquit Carneades, ſpurce, ſed tamen prudentius, quàm Lucius noſter, & Patron: qui cum omnia ad ſe referant, nec quidquam alterius cauſſa fieri putent; & cum care &c. Explanemus autem ſic. Carneades in finibus bonorum & malorum multa tenet cum Epicuro, & ſpurce tenet: idem cum aliis, ut puta Stoicis, Academicis, Peripateticis, amorem naturalem erga liberos, ceteroſq; homines tenet, & prudenter tenet, prudentiusq; quàm Epicurus, qui omnia ad ſe refert: cum Carneades multa faciat eorum cauſſa, quos naturaliter amat: alioqui inanis eſſet omnis amor, cum ii, qui omnia ad ſe referunt, eo ipſo quòd ſe ſolos ament, omnia ſua cauſſa faciant. optat igitur Carneades, ut recte eueniat in illis primis ac ſummis naturæ bonis, in quibus liberi ſunt, quos ipſi nobis fingere ad uoluntatem non poſſumus. Tecum, inquit, Attice faciunt natura, & Carneades: qui quidem etſi uoluptatem in primis bonis habet, in quo ſpurce cum Epicuro ſentit; non tamen habet ſolam; in quo prudentius, quàm ille, ſentit. cum uoluptate enim in primis bonis numerat ingenium, memoriam, ualetudinem, uires, formam, liberos, amicos; quos optat ſibi contingere, quales uult; quorum cauſſa, non ſolum ſua, multa faceret, contra quàm Epicurus. In iis libris] de rep. Eadem porta non extulerit] hoc & Cæſar lib. 3. de bello ciuili ſcriptum reliquit. De rauduſculo Numeriano] quòd paruam pecuniam,

pecuniam, mihi a Numerio debitam, exegiſti. Integritatis, iuſtitiæ] *cum hæc in me eſſe dixit in ſententia ſua.* Negauit] *ſupplicationem.* A puero] M. *Cicerone filio.* Qui eadem liber non iuraret:] *Druſus prætor, cum is, quem manumiſerat, eadem liber non iuraret, quæ ſeruus iurauerat, negauit ſe manumiſiſſe. negabo ego quoque: quoniam iſtos, memores beneficii quos putaui futuros, improbos ingratosq; experior.* Addixiſſe] *iuſsiſſe, pronuntiaſſe.* Vindicarentur] *in libertatem: quòd præter ipſum alios quoque adeſſe oporteret, qui uindicarent. aderant enim coram prætore dominus, ſeruus, uindex, teſtes, ſcriba: neque ſine his iuſta erat addictio liberorum in hoc genere manumiſsionis.* Parthi faciunt,] *ſic explano:* Parthi, *à quibus maxime timebamus, cum repente diſceſſerint, faciunt, ut nihil mihi iam magnopere timendum putem: cum uideam ſolere ea, quæ magnopere timeantur, quandoq; ad nihilũ recidere.* Repente] *ſumma noſtra felicitate. ep.* 1. Semiuiuum.] *metu exanimatum, qui porta pedem efferre non auderet.* Reliquerunt] *ex ipſius prouincia diſcedentes. ep. 5. lib. 6.*

EPISTOLA III.

A te ipſo ſcriptæ:] *ex quo de tua ualetudine coniecturam feci. nam Alexidis manus indicabat te non ualere.* Dicæarcho aſſentiri] *non quòd Dicæarchus nominatim prouinciarum adminiſtrationem, ſed quòd γενικῶς πρακτικὸν βίον laudaret: ergo & prouinciarum adminiſtrationẽ. Atticus contra, ut qui Ciceroni auctor eſſet deceſsionis, cum primum ei per* S. C. *liceret. alioqui*

Dicæarchus ualde Attico probatus. ep. 16. lib. 2. Noſtra contentione] quod cupidiſsime expetiui, ne diutius anno in prouincia manerem, id perfectum quidem eſt, ſed non noſtra contentione, aut ſtudio, uerum quia non eſt uerbum unquam in ſenatu factum; quo diutius anno maneremus. parui s.c. quod erat, ne quis prouinciam diutius anno adminiſtraret. itaque culpam iſtius rei non ſuſtineo, quòd minus diu fuerim in prouincia, quàm fortaſſe mihi fuerit utile. utile autem fortaſſe fuit, quia, cum in ipſam flammam ciuilis belli nunc intelligam me uenire, in dimicatione duorum mihi amiciſsimorum utram partem eligam, maximo eſt cum animi dolore cogitandum. ep. 1. Hoc melius?] quòd deceſſerim. Oportune dici] uulgo: ut in hac re. Haud multum requireres] diceres me illum ipſum, quē in VI. libro de rep. informaui. agere enim, & libere dicerem, quæ de rep. ſentirem. quod ne faciam, impedimento eſt triumphi cogitatio. fere enim intelligo, ut libere agens de rep. multos offendam, quos in triumphi petitione aduerſarios habere nollem. ep. 4. Nunc ipſum] nunc cum iam de triumpho ſtatuerim. & eſt genus loquendi cum emphaſi uſurpatur, ut lib. 12. Nunc ipſum ea lego, ea ſcribo, ut ii, qui mecum ſunt, difficilius otium ferant, quàm ego laborem. Rem tantam] triumphi cogitationem. Eſſe cum imperio] extra urbem manere. nam urbem ingredientes imperium deponebant. ep. 1. Illum] Cæſarem. Fabio, Caninioq;] Fabio Gallo, Caninio Rebilo, utroque Cæſaris legato: ut in eius commentariis. Cuſtos urbis] Mineruæ ſtatua, quam, in exſilium proficiſcens in templo Iouis Capitolini poſuit

poſuit, cum hac inſcriptione, Cuſtos urbis. ep. 33. Quibus tu es contentus;] ſcribis enim, in hac ciuili controuerſia te ſatis putare, ſi ego tantum id agam, quod Volcatius Tullus, & Ser. Sulpicius, homines conſulares, qui ſe neutram in partem ualde iactabunt. Si liceret] non licet, quia uideo pugnari utrinque non de rep. ſed de unius hominis potentia. Conſule iſto ipſo] Cæſare. Defenſa non eſt?] a Pompeio, contra Cæſarem conſulem, extitioſas reip. leges per uim ferentem. In cuius cauſſa reip. ſalus conſiſtebat] quòd exſilio Tullii infirmarentur acta ſenatus. ſenatus enim Catilinã damnauerat. Defenſus] à Pompeio. Poſtero anno] Piſone & Gabinio cos. cum in exſilium indigniſsime ſum pulſus. Illo modo] per uim: quia C. Trebonius tribunus pl. qui legem ferebat de prorogando in alterum quinquennium Cæſaris imperio, M. Catonem legi obſiſtentem in carcerem duxit. Pugnatum] a Pompeio tertium conſule. ep. 1. lib. 7. & 3. l. 8. Vno ciue] Cæſare: in quẽ unũ translatæ uires reip. Το σκάφος τῶν ατρειδῶν:] tutiorem partem, ut in claſſe Achiuorum tutiſsima nauis Agamemnonis & Menelai Atridarum. uel: utram principum partem ſequar. Σύντομα] breuia, dic breuiter, quid ſentias. Damnatos.] a iudicibus. Ignominia affectos] à cenſoribus. Illam urbanam, ac perditam plebem,] plebs enim ruſtica laudatur, urbana non item. quia ruſticæ tribus ingenuorum, urbanæ libertinorum. Plinius, Pedianus, C. Caſsio. prænomen ſuſpicor abundare, & intelligendum de Q. Caſsio trib. pl. qui ad Cæſarẽ cum Antonio, & Curione confugit. ep. 10. lib. 16. qui

bus

bus alieno premantur] in quibus Dolabellæ Om
nis] uel, omnis, pro omnes: & ſubaudiendum, oportet,
par eſt, aut aliquid ſimile: uel, Omnis, pro, unuſquiſq;,
& ſubaudiendum, debet, quod mihi magis probatur: etſi
non ſatis uſitatum. in epiſtola quidem 6. libri v. fam. ſcri=
pti libri habent, Omni ſemiſsibus magna copia eſt. at im=
preßi, fortaſſe mendoſi, Omnino. quo in loco uidetur,
Omni, dictum eſſe, pro cuilibet. Forte legendum ſit, Omnis
decet. In libro Beſſarionis, Debet, non eſt. In alte=
ram partem] in Cæſaris partem, quia rebus omnibus
abundat. Bibulus de prouincia deceſsit: Ve=
ientonem præfecit: in decedendo erit, ut
audio, tardior.] uidetur loqui repugnantia, ſi, dece=
dere, utrobique idem ſignificet. quod ſecus eſt: ualet enim
modo, de prouincia diſcedere, adminiſtrandi poteſtate
terminata, quod melius exemplis licet cognoſcere; modo
ex prouincia ad urbem proficiſci, & uſurpatur etiam de
priuatis hominibus. Prior ſignificatio patet in iis uerbis:
Bibulus de prouincia deceßit: Veientonem præfecit: po=
ſterior in iis: In decedendo erit tardior. quod ne nouum,
aut inſolens uideatur, addamus locum ſimilem, ex frumen
taria Ciceronis: Negotiatores, inquit, inuiti, raroq;
Romam decedunt. Ornauit] ſupplicationes ei de=
cernens, quas idem mihi ante negauerat. epiſt. XIII.
Vnum etiam] unum addam de rep. De ſua ſen=
tentia] quód, ob amicitiam Curionis, & odium Ap=
pii, a rep. defecerit. fam. epiſt. 17. lib. 8. Cuncti Luc=
ceiis ſint addicti?] Beſſarionis liber: Enuci Lucceiis
ſint additi. uulgata lectio non magna correctione ſatis aptā

ſententiam haberet: ſi pro, Lucceiis, reponatur, Luccelis, ut Cœlium pecuniæ corruptum a Cæſare ſignificet. hæc enim cum Cæſare multos, belli ciuilis initio, non honeſta cauſſa coniunxit. Id reliquum] illud pecuniæ. Non accuſabimur] ut negligentes. Amicorum multitudine] uel creditorum: ut exhaurire nobis omne æs alienum non licuerit, cum nimium multis deberemus, uel temporibus eorum: quod ait in proœmio libri II. de off. Serperaſtris] ſerperaſtra ſunt, ut ait Varro, inſtrumenta, quæ geniculis puerorum, dum ambulare diſcunt, alligantur, ne uari fiant, aut compernes. uocat igitur eos Ciceros ſerperaſtra, cum quibus ambularet, ut cum ſerperaſtris pueri ambulant. quorum hominum cauſſa ne quid inſaniæ ſubiret in prouincia, Atticus ſe timere ſignificauerat. ep. I. Vitæ] non eſſe huic dictioni locum, & indicat ſententia, & antiquus item Beſſarionis liber ſatis demonſtrat. non enim habet, uitæ, ſed, in re; quod eſt principium proxime ſequentis dictionis, incuria librarii repetitum. Neminem] minime omnium, ut illud, Corumbus adhuc nullus uenerat. pro, Minime uenerat. Beſſarionis liber, Nemo. Tabulas] teſtamenti, quibus heredem fecit te ex libella, me ex teruncia. ep. 2. Hortenſiii legata] non oratoris, ſed filii. & Legata, quæ heres debebat teſtamẽto patris. Quid hominis ſit] quid agat, ut ſe gerat. Neſcio enim] Puteolanum fuiſſe M. Cœlium, apparet ex oratione pro ipſo. Cum, inquit, omnia, quæ ad portam Flumentanam ſunt, Cœlius Puteolanus emerit; neſcio, cur ego contra omnia, quæ Puteolis ſunt, non emam: ſi modo ab Hortenſio filio in auctione uendentur. & per

iocum

locum, Homo Puteolanus portam urbis occupauit, cur ego Puteolos non poſsim? In, addiderim:] in principio epiſtolæ ultimæ libri 6. Et tamen] contra ſententiam tuam. De re uidero] ſit oppidum, an locus, nunc non diſputabo: ego quidem ut de loco ſum locutus. A C. Lælio ſcribi] id Terentius ipſe non inficiatur in prologo Adelphorum. Hoc mihi ζήτημα] quod proxime ſequitur de Cæſare: de quo multo eſt magis conſiderandum, quàm de Piræo. Ille] Cæſar, ut eius cauſſam ne oppugnem. Reliquum quantum ſit] quantum illi pecuniæ debeamus. ep. 5. lib. 5. ep. 8. l. 7. Si languidius;] ſi languidius de rep. ſenſero, facis hoc, dicet aliquis, quia nummos Cæſari debes: ſin fortiter, ſtatim ſoluendum erit. Aliquis] Pompeianus. Repetat] Cæſarianus. A Cœlio] trapezita; de quo lib. 12. Tarteſsium] Cornelium Balbum Gaditanum, Cæſaris amicum, ex Gadibus enim alteram Tarteſſon eſſe dictam, Plinius tradit lib. 5. cap. XXII. Exeunti] e ſenatu. Nummos] Cæſari debitos. Curare] planius, Curari: nec male tamen, Curare. Etiam] etiam ſupereſt, quod ſcribam. uſitata locutio in epiſtolis. uide. ep. 11. l. 1. Gener] Dolabella. Reliqua] mores non omnino probandi. ep. 6. lib. 6. Aperuerimus.] ſcis enim, cum de moribus aliorum, qui me ſocerum cupiebant, diligenter ſcrutaremur, quales eos inuenerimus. Aperuerimus: intime cognouimus, aperientes introſpeximus. Beſſarionis tamen liber, Aperimus: ſcripti duo apud amiciſsimum meum, Aperuerimus. placet. Per te egimus,] ut ei Tullia collocaretur. Reum] reuertentibus enim ex prouincia,

prouincia, ſæpe erant, qui diem dicerent, quòd prouinciam auare, aut crudeliter, aut denique, contra quàm e rep. uideretur, adminiſtraſſent. Rentur] irati, quòd eos a Tulliæ coniugio reiecerim. quanquam non nihil ſuſpicor de mendo. nam, reri, cogitare non eſt, ſed opinari. Nemo offeret] Beſſarionis liber, Offerret. duo ſcripti apud amiciſſimum meũ, Offeret. quos ſequor: ut ſit: ego enim pecuniam, ut ab accuſatione deſiſtant, non offeram. A Põtio] apud Pontiũ ſcripta, in Trebulano. ep. 3. l. 5.

EPISTOLA IIII.

Iam ante] antequam mihi ex conſuetudine domeſtica plane notus eſſet. habuerat enim apud Atticum Dionyſius: cumq; Atticus Ciceroni dederat, qui Cicerones pueros erudiret. Tum ſanctum, plenum officii] malim ſic; tum ſane plenum officii. ut ſane, dicat quaſi de re minus nota. nam etſi uideo, eundem Dionyſium alio loco ſanctum appellari, ep. 1. lib. 6. tamen hic locum huic eſſe dictioni non opinor, cum ſequatur, Plane uirum bonũ, quod certe Cicero non adſcripſiſſet, ſi ſanctum eum iam nominaſſet. Frugi] quod proprie de libertis uſurpatur, ut fam. epiſt. 15. lib. 4. Dionyſius autem libertus erat, ut patet ſupra. ep. 15. lib. 4. Suſcipere partes ſuas:] polliceri ſe pro ſua parte adiuturum. Rem] de triumpho. Tribunum] qui deinde triumphum interceſſione impediret. Prolixius] abundantius. Illum] Cæſarem. De tota re] quam cum Hirtio examinauit. Ad Scipionem] Pompeij ſocerum: ad ipſum tamen Pompeium non ueniſſe. Veniſſe] ſcripti libri, Venire, habent, non, Veniſſe. Illum,] Cæſarem. Τιμωρίας] ſignum

ſignum eiuſmodi, ut dubitari non poſſet. certum enim ſignum τεκμήριον uocat Ariſt. rhet. lib. 1. Alterum conſulatum] ut alterum conſulatũ abſens petere poſſet. ep. 3. Hæc] ſummam potentiam, ſummam dignitatem. Ruere] contra remp.

EPISTOLA V.

Inualetudine] ex quartana. 2. Nihil unquam] quod agerem tua cauſſa. Luſcenio] malo Tuſcenio, ex antiquis lapidibus. Dionyſium] qui tibi, quid actum a me ſit in rebus tuis, optime narrabit. epiſt. 1. libri 6. In Arcanum] Quincti fratris fundum: cum obuiam uiro uenire debuerit. Meum conſilium] qui negare uelim illum a me liberatum. ep. 2. Pontinum] prædium ad Pontinas paludes. & ita ratio dierum conſtat: pridie kal. Tarracinam, kalendis in Pontinum, IIII. nonas in Albanum, III. Romam. uerbum, Sumam, crediderim abundare, & additum ab aliquo, qui de Pontinio Ciceronis legato acceperit. Iter Pompeii] cum potius ad urbem manere debeat; quòd reſp. hoc rerũ tumore uideatur eius tum conſilio, tum etiã præſidio indigere. erat enim Pompeius cũ imperio Hiſpaniarũ proconſul, quas abſens per legatos adminiſtrabat. Si hic ſinat] ſi per Cæſarem liceat. Noſtrum negotium] triumphum ſignificari, manifeſtum. ep. 4.

EPISTOLA VI.

Ου γὰρ. &c.] Homeri uerſus ὀδ. μ. ep. 8. etſi paululum immutat Cicero, ut interdum ſolet, ad ſententiam magis explicandam. Sed rurſus] quia dixerat ſe dicturum

flarum quæ non ſentiat; in quo non uidetur officio ſungi bo
ni ciuis: quaſi peccatum ſuum excuſauit. dicere quæ no
ſentias, malum eſt: ſed rurſus & hoc malum, me in tan
rebus a Pompeio diſsidere.

EPISTOLA VII.

Mihi quoque] non modo tibi: qui, ſtudioſum t
laudis eum eſſe, in iis litteris ſcripſiſti, quas ille a te m
reddidit. Litteras ad te] eas, quæ ſunt ep. 4.
principio: Dionyſium, flagrantem deſiderio tui, miſi
te. Putato] licet, putes, uirum illum eſſe optimu
& amantiſs. mei: quod ego ſecus exiſtimo. omitto, inq
hanc partem. ſit ſane ut uis. non adſcribis, &c. Vid
autem mihi, Putato, pro, priuatius, quod erat in impr
ſis omnibus libris, recte repoſuiſſe. nam, Priuatius, ne
eſſe uideo in ueteribus libris; &, ſententiæ quid habeat
intelligo. ac ne dictio quidem placet. noſtrum autem, P
tato, ſumptum eſt ex antiquo Beſſarionis libro. &
ne, quo modo in Dionyſium animatus Cicero eſſet
ſtendit. nam & paullo poſt eandem ſententiam aliis u
attingit, cum ait: Sit igitur ſane bonus uir. Atqui
te] opinor, Certe, gloſſema fuiſſe. Philogen
libertus tuus. epiſt. 2. lib. 6. Quoad liceret]
uenerat inter nos, ut pecuniam ſumerem a Philogen
non ſumpſi, quia non opus fuit: permiſi, ut ipſe uter
quoad meæ rationes ferrent. uide epiſt. 23. & 15
bri v. Graui de cauſſa] meum enim aduentum
ſpectaſſet; ut, ſi de triumpho impetrarem, mecum ſim
bem ingrederetur. ep. 5. Compitalicius di
oratione in Piſonem ſuſpicor eſſe mendum, & legen

Cum in Kalen. Ianuarias compitaliciorum dies incidiſſet, non, ut eſt in uulgatis libris, incidiſſent. unum enim fuiſſe diem compitalicium, patet ex Macrobio, & Varrone. Albanum] *Pompeij.* Familiæ] *cuius hilaritatem die feſto meus aduentus interpellaret.* Tua λῆψις] *quartanæ correptio.* Te commoueri] *in Albanum uelim te ad me uenire: ſed rurſus nolo te commoueas incommodo ualetudinis tuæ. ep. 8.* Molitus erit,] *ut intercedat tribunus aliquis, ne poſſim triumphare.* Ἀβδηριτικὸν:] *ſtultum: eiuſmodi, ut Abderitarum ſtultitiam uideatur imitari. epiſt. 16. lib. 4.* Vtar ea porta,] *ſi Pompeius ideo perget in Siciliam me mittere, quia imperium habeam: ego, ne mittar, ſtatim, quæ prima porta erit, ea in urbem ingrediar, abiecto imperio ſimul & triumphandi conſilio.* Per quem ſine imperio] *cum enim factum eſſet s. c. ut ſucceſſores in prouincias mitterentur; C. Curio tribunus pl. Cæſaris cauſſam defendens interceſſit: & cum de interceſſione referretur, primaq́; M. Marcelli ſententia pronuntiata eſſet, qui agendum cum tribunis pl. cenſebat; frequens ſenatus diſſenſit. ergo ſenatus culpa ſucceſſores non miſſi: itaque ſine imperio prouinciæ, id eſt ſine magiſtratibus. ep. 5. 13. lib. 8. fam.* Si cum eo agi] *quo modo agebatur cum tribunis pl.? fiebant in eos s. c. acerrima, niſi interceſſionem remitterent: ut de domo Ciceronis, cum ſententiæ grauiſſimæ dicerentur in Serranum, qui s. c. interceſſerat, pertimuit, & interceſſionem omiſit. epiſtola II. libri IIII.* Sententiam] *Marcelli, ut ageretur de Curionis interceſſione.* Quid ergo?] *cum igitur omnia uideas in=*

firma

firma pro rep. & imparata ad bellum, *cenſes dandum Cæſari, quod poſtulat?* Legis dies] *uide epiſtolam ſequentem, in extremo.* Cum id datum eſt,] *datum enim Cæſari eſt a decem tribunis pl. lege lata, non ſolum ut abſens, ſed etiam ut exercitum retinens petere conſulatum poſſet: uel quòd ita in lege ſcriptum eſſet: uel quòd, cum daretur, ut abſens peteret, ſequebatur, ut & illud daretur. ideo enim abſens petere uult, ne exercitum dimittat: datur autem, ut abſens petat: datur ergo ſimul, ut exercitum retineat.* Annorum decem] *per tot. n. annos Cæſar Galliam obtinuit, contra legem Semproniam.* Hoc *ſi placet, placent & illa quamuis iniuſta, me patria pulſum a Clodio, quem Cæſar conſul ad plebem traduxerat; agrum Campanum diuiſum, Clodium adoptatum a M. Fonteio, L. Cornelium Balbum Gaditanum a Theophane Mitylenæo. hæc enim in actis Cæſaris numerantur. In oratione tamen pro Cornelio Balbo adoptionem Theophanis, quam hic improbat, exagitatam ab accuſatore, tempori ſeruiens defendit.* Ita latum, placet?] *hoc ſignificat: ſi dicam, non recte latum de decem annorum imperio; dicam in Pompeium, quo pugnante latum eſt, qui me illa reprehendere non uult. quæ ſi probo, probem ſimul & ea neceſſe eſt, me pulſum, agrum Campanum diuiſum, &c.* Labieni] *Cæſaris legati.* Diuitiæ] *a Cæſare datæ.* Mamurræ] *quippe qui primus Romæ parietes cruſta marmoris operuerit totius domus ſuæ in Cœlio monte, columnis omnibus e marmore ſolidis, Charyſtio, aut Lunenſi, cum eſſet præfectus fabrum Cæſaris in Gallia. Plinius, Suet. in Iulio, Catullus.* Balbi horti] *quos Pompeius dono*

 dederat,

dederat. ep. 16. lib. 9. Tranſpadani,] *promiſſæ ciuitatis beneficio deuincti, quam denique dictator dedit. Suet. in Iulio, Dio, & ep. ſam. lib. 16. ep. xi. de Cæſare, Gallias, inquit, habet ambas inimiciſſimas, præter tranſpadanos.* Plebs urbana] *infima uidelicet, & perdita, nam ruſtica bonorum uirorum ex omni ordine. ep. 3. lib. 7.* E lege] *a decem tribunis pl. lata.* Ratio] *abſentis, in petitione conſulatus.* Quid ſit optimum] *optimum cum ualentiore non pugnare.* Quid futurum] *ad utram partem uictoria inclinatura.* Dic M. Tulli.] *ſic rogabant ſententias. Liu. lib. 1. Dic, inquit ei, quem primum ſententiam rogabat, quid cenſes?* Id enim agere uidebatur] *qui iam pubeſceret: aut, qui ſe colere & ornare diligentius inciperet, ut ſpeciem adoleſcentis aſſequeretur: quod fere illa ætas ſolet.*

EPISTOLA VIII.

Diem tuum] *diem quartanæ, τὴν λῆψιν.* Pro re nata] *quo modo ſe res habet: non ita quidem commode, ut ſi ualeres, nec tamen prorſus incommode: ut res fert: quatenus tua permittit ualetudo. ep. 14 lib. 7. & l. 14. ep. 5.* Rectum ne ſit] *præſertim mulieris teſtamento: quaſi magis licere uideatur mutare nomen, cum a uiris adoptemur. Dolabellæ uero eo minus licet, cui non omnia bona, ſed nonam partem duntaxat Liuia legauerit. erat enim in triente cum duobus coheredibus, ut ad eum quaſi triens trientis, id eſt trientis tertia pars, pertineret.* Quantum] *quantum bonorum in Dolabellæ tertia parte trientis.* Quaſi] *non omni quidem, (nam id, bonis Liuiæ non uenditis, aut nõ æſtimatis, certo ſciri uix poterit) ſed*

quaſi,

quaſi, hoc eſt, quatenus ſciri licebit. Mutare nomen] ut ex Cornelio Liuius fieret. Lauernium] hoc Lauernium non memini. alij, Literninum: ut de fundo accipiatur. Beſſarionis liber, Laruenium. Parari] ut eius ratio abſentis ne habeatur. Occurrebat:] quem timens, a dimicatione abhorreo. Simulatæ] quam Cæſar ſe uelle ſimularet, cum re uera belli cupidus eſſet. Periculis] quid enim non audebit Cæſar conſul, cum quæſtor eius Antonius tantum auſus ſit? quod paullo poſt ſubijciet. abhorrebam, inquit, prorſus a bello, quia communem Martem timebam: ſed rurſus nec plane mihi pax placere poterat, cum eam, tanquam ſimulatam, ac reip. periculoſam, homo fortis ac peritus Pompeius improbaret. quem audiens, leuabar ea cura, quam, ex bellorum incerto euentu, ſuſtinebam. Antonii] tribuni pl. qui paucis poſt diebus cum Caßio collega ad Cæſarem profugit. fam. lib. 16. ep. 10. A toga pura] a prima adoleſcētia, poſt XVI. annum finitum. ep. 20. l. 5. Damnatis] de ambitu, lege, quam Pompeius tertium conſul tulerat. qua lege damnatos Cæſar, uicto Pompeio, mox omnes reſtituit. Armorum] quæ minari uidebatur Antonius. Ille] Pompeius. Ipſum] Cæſarem. Quæſtor] Antonius: quæſtor autem in Galliis. epiſt. 6. l. 6. & Hirtius lib. 8. Timere] ut ſimulatam, & periculoſam. Ira relinquendæ urbis] hunc locum ut mendoſum eſſe ſuſpicarer, primum ipſa me adduxit ſententia, obſcuris inuoluta uerbis; deinde uarietas antiquorum librorum. Caualcantis enim exemplar pro ira habet uſu. Beſſarionis autem, Infra; alij duo, Ita. minime tamen diſplicet.

Ira: hoc ſenſu: Ex illa ſententia de pace fugienda, in qua ipſe eſt, quia pacem ſimulatam putat; ſequitur, ut urbem ſibi uideat eſſe relinquendam. ad bellum enim neque paratus eſt, neque parare poteſt; cum nihil adhuc ſenatus decreuerit, aut populus iuſſerit. Ira: neceßitas ei moleſtißima. Mouet] *perturbat.* Vt puto] *quia Pompeius hoc quidem occultabat; ne, ſi diceret urbem eſſe relinquendam, omnium animi ad pacem uel iniqua condicione inclinarent; cum bellum ipſe mallet.*

EPISTOLA IX.

Buſtum Baſilii] *Pediani uerba hæc ſunt in Miloniana: Via Appia eſt prope urbem monumentum Baſilij: qui locus latrocinijs fuit perquam infamis.* Cum ſit neceſſe] *hoc, & quæ proxime ſequuntur, illud ſpectant; Quod horum malorum minimum putes.* Comitia] *conſularia.* Tamen quieſcat,] *prohibere comitia Cæſar poteſt uel iure, uel armis: iure, ſi paret interceſſorem tribunum, qui comitia impediat, tamen ipſe quieſcat, nec arma moueat: armis, ſi non adhibeat interceßorem, ſed exercitum adducat.* Rem adduci ad interregnum;] *cum enim comitia uſque eò protrahuntur, ut inſequens annus ſine conſulibus ſit, interregnum dicitur. Res igitur adducetur ad interregnum, ſi Cæſar per tribunos pl. non patietur haberi comitia ſine ſui ratione.* Senatum impediens,] *s. c. intercedens.* Circumſcriptus] *facto aduerſus eum s. c. eodem ſenſu de Clodio dixit in oratione pro Milone: Senatus, credo, eum prætorem circumſcripſiſſet. & de Octauiano Philippica 12. Parata de circumſcribendo adoleſcente ſententia conſularis*

ſularis. eſt enim in circumſcriptione ignominia, & priuatio iuris. Intercludendus] *hoc enim, niſi urbe relicta, fieri uix poteſt.* Contra dici nihil poſsit.] *non enim petet abſens; quòd contra leges eſt; ſed præſens, tradito exercitu; quod uſitatum.* Sic malo] *ut conſulatum petat tradito exercitu.* Iſtuc ipſum, ſic] *Cæſarem, tradito exercitu, ad conſulatus petitionem uenire.* O magnum malum] *o, crediderim abundare propter proximum uerbum,* Putat. Si id, uolet] *ſi, tradito exercitu, uenire uolet ad petitionem conſulatus.* Vide conſulem] *ecce iterum habebimus conſulem, qualem habuimus conſulatu priore, perditum ſcilicet, & reip. exitioſum.* Et eo conſule,] *eo magis eſt timendus conſul, quia, eo conſule, Pompeio deliberatum eſt ab urbe diſcedere, & ad Hiſpaniæ adminiſtrationem ſe conferre. in quo præſente magnum eſſet reip. præſidium contra factioſi conſulis conatus.* Recuſari non poteſt,] *ſi enim, tradito exercitu, uolet ad comitia uenire, recuſare non poſſumus.* Ineat gratiam] *quia, cum ex lege a decem tribunis pl. lata poſsit abſens, & exercitum retinens, conſulatum petere; tamen de ſuo iure decedens, ne mali exempli rem inſtituat, tradito exercitu ad comitia ueniat.* Tollamus] *omittamus.* Vt idem dicit] *Pompeius. &, Idem, qui affirmat Cæſare conſule ſe futurum in Hiſpania.* Præteriit tempus] *ſcripta enim eſt hæc epiſtola Marcello & Lentulo cos. qui erat annus decimus prouinciæ Cæſaris.* Impedis:] *per tribunos pl.* Mei rationem] *abſentis, & exercitum retinentis: quod a populo datum eſt. ep. 7.* Noſtrum] *noſtræ*

 uolun-

uoluntatis, qui, ut ſuccedatur, decernimus. Depugnes] *ex perſona Cæſaris.* Concedis] *quod poſtulo, ut abſentis ratio habeatur.* Cum bona quidem ſpe:] *ex perſona Ciceronis.* Vt ait idem] *non, Cæſar; (etſi facta proxime de eo mentio eſt) ad quem id referri, quo tuendæ ſtudium libertatis oſtenditur, abſurdum eſt; ſed, Pompeius; qui tanquam optimatum princeps, & reip. ciuis amantiſſimus inducitur in hac epiſt. de quo & paulo ante, vt idem dicit.* In ea quæſtione] *quo tempore, aut quo conſilio pugnandum. pugnandi enim tempus oſtendit caſus, conſilium autem non a noſtra prudentia, ſed a temporibus petitur. hoc igitur omiſſo, affer, ſi quid habes, ad ſuperiora.*

EPISTOLA X.

Laureatis.] *imperatores & in litteris, & in lictorum faſcibus utebantur laurea, deuictos hoſtes indicante. Cæſar de bello ciuili lib. 3. & in oratione in Piſonem.* Amentiſsimi conſilii.] *temere, & ſtulte urbe relicta.* Stupent] *ex temeritate, & ſtultitia Pompeij. ſed quoniam proprie ſtupere dicitur is, qui torpore quodam captus languet immobilis, aut inopia conſilij, aut aliqua re tarditatem inijciente; uidetur non abſurde poſſe corrigi, Coarctatus, & ſtupens. Omnes, ſi in Italia conſiſtet, erimus una. ut, Omnes, accipiatur de ijs, qui cauſſam Cæſaris improbant. ueni autem in hanc ſententiam eo libentius, quòd & in Beſſarionis libro ſcriptum animaduerti, Stupens, non, Stupent: & particula, &, pro, ſed repoſita, minima mutatio eſt: ſiquidem in antiquioribus libris, & lapidibus, per t ſcribitur, ſet.* Conſilii res

eſt]

eſt.] *deliberabitur.* Omnia] *Pompeij conſilia de ratione belli gerendi.*

EPISTOLA XI.

Quæſo, quid hoc eſt?] *quæſo mihi explica, quo conſilio hæc adminiſtrentur a Pompeio: ego enim non uideo.* Labienus] *Cæſaris legatus, ſummæ auctoritatis in exercitu. fam. ep. XI. l. 16.* Loquuntur] *cum loquuntur de Cæſare.* Lucretino] *Lucratiuo, & Caualcantis liber, & Beſſarionis. obſcurum, quid ſignificet: nec abeſt mendi ſuſpicio. Lucretilis Horatio mons eſt in Sabinis.* Quid ſi tu uelis?] *quaſi dicat: ſi tyrannidem uelis, quod uolueris tamen non aſſequere. ideoq; fortaſſe o Cicero non uis, quia, ſi uelles, tamen adipiſci non poſſes. Reſpondet. noli putare me tyrannidem ideo nolle, quia, etiam ſi uelim, adipiſci tamen non poßim: ſed puta ideo nolle, quia, uelle, per ſe ipſum duco miſerrimum.* Quis eſt] *poſſum quidem uelle, (quis enim non poteſt? libera cuiuſque uoluntas eſt) ſed nolo, quia ſummam miſeriam in ipſa uoluntate conſtituo, maiorem tamen in re.* Ad noſtrum.] *Pompeium.* Per fortunas] *in re miſera modus obteſtandi.* Ἀπορῶ] *mihi explicatum non eſt, utrum laudem, an ſecus: dubius animi neutram in partem pendeo.* Tum nihil abſurdius] *ego modo ἀπορῶ, modo nihil ſtatuo fieri poſſe abſurdius. tu, quid ſentias, oſtende.* Idem] *faceres. quod maiores noſtri non fecerunt; qui, urbe reliqua capta, arcem tamen retinuerunt.* In aris, & focis] *in libertate: cuius ego conſeruandæ cauſſa, urbem, hoc eſt parietes reliqui. Hinc pugnare pro aris, & focis, id eſt pro libertate.* Themiſtocles]

 qui,

qui, copiis Perſarum in Græciam influentibus, conſilium cepit de urbe relinquenda. Pericles] *Lacedæmoniorum bello.* Ἐπενθόμεθα] *lugebamus gloriam, quaſi amiſſam, & in Pompeio deſideratam.* Hoc. ἰλ. ι. Hoc conſilium] *quòd urbem reliquerit.* Exitum habiturum] *non inutile futurum: ſiquidem fugiens Pompeius mirabiliter homines mouet: ut Cæſari, cui aliquid antea concedebant, nunc nihil concedendum putent, ne hoc quidem, ut præſens conſulatum poßit petere. Conſilium autem dicitur exitum habere, cum ſuccedit, quod uoluimus.* Delectus,] *militum.* Vagus eſſe] *ut ſpecularer omnia.* Videre] *quia Romæ es.*

EPISTOLA XII.

XII. kal. Iun.] *ex epiſtolis poſt proximam ſequentibus perſpicuum ſit, non eſſe ſcriptam hanc menſe Maio, ſed menſe Ianuario, itaque mendum eſſe in uerbo Iun.* Libonem] *Sexto, Pompeij filio, ſocerum huic fuiſſe, tradit Appianus. nec bonum ciuem indicat infra, ep. 14. l. 9.* Iſtum] *Cæſarem.* Φαλαρισμὸν] *ſimiles actiones actionibus Phalaridis tyranni.* Rerum prolatio,] *rerum prolatio, & res prolatæ, uideo ſcriptum a nemine, quid ſignificet. ſignificat autem, ut ex accurata multorum locorum examinatione collegimus, tempus illud, cum homines feriarentur. declarat maxime Plautus in Captiuis. ex perſona paraſiti.*

„ *Vbi res prolatæ ſunt, cum rus homines eunt,*
„ *Simul prolatæ res ſunt noſtris dentibus.*
„ *Quaſi cum caletur, cochleæ in occulto latent,*
„ *Suo ſibi ſucco uiuunt, ros ſi non cadit:*

„ Item

Item paraſiti, rebus prolatis, latent.
& pro Murena, ubi iuriſconſultos agitat: Sapiens exiſti-
mari nemo poteſt in ea prudentia, quæ neque extra Ro-
mam uſquam, neque Romæ, rebus prolatis, quidquam
ualet. & ad Quinctum fratrem: Res prolatæ, ad inter-
regnum comitia adducta. & epiſt. v. libri x i i i i. Meam
ſtultam uerecundiam, qui legari noluerim ante res prola-
tas, ne deſerere uiderer hunc rerum tumorem. Rerum igi-
tur prolatio, ſiue, res prolatæ, idem eſt, ac ſi dicas, ua-
catio a muneribus: quæ maxime erat ludorum diebus. lu-
dorum autem nomina, Votiui, Romani, Victoriæ, Ple-
beij. quorum primi Votiui xv i i. Kal. Sept. commiſſi, per
quindecim dies celebrabantur: & continuo Romani per de-
cem dies: cum interea res prolatæ dicebantur. confectis
Votiuis, & Romanis, rurſus ad negotia: iudicia fiebant:
ſenatus habebatur: tum publicæ, tum priuatim quiſque ſa-
tagebat in ſua re: hoc uſque ad v i i i. Kal. Nouembris.
nam cum inter ludos Romanos & ludos Victoriæ dies in-
terſint x l v. quod aperte ipſe declarat lib. i i i i. in Ver
rem: recte ſubducenti perſpicuum fiet, ludorum Victoriæ
commiſſionem incidere in diem 8. kal. Nouembris. quod
ſignificatur & ad Quinctum fratrem ep. 8. l. 3. iterum
igitur res prolatæ. Victoriæ autem ludi, cumq; his Ple-
beij coniuncti, dies auferebant octo: ut ad 4. nonas Nouem
bris & magiſtratus, & cuiuſuis ordinis homines intermiſ-
ſam rei ſiue publicæ, ſiue priuatæ adminiſtrationem repe-
terent. itaque ep. 16. l. 4. Pontinius uult ad 4. nonas No-
uembris triumphare. Ex quo patet, non fuiſſe diem feſtũ
4. nonas Nouembris. ad Quinctum fratrem tamen 3. no-
nas

nas legitur, ep.4.l.3. Tardabit] *quocunque tempore ad urbem Cæſar uenerit, ſtatim aget quæ putabit e re ſua: non eum tardabit rerum prolatio; quo tempore nihil neque publice fit, neque priuatim: contemnet antiquum morem: ſine ſenatu, ſine magiſtratibus decernet ipſe ex libidine: refringet ærarium; publicasq; pecunias, ad uſum reip. ſeruatas, reip. ad oppugnationem conuertet.* Iis me dem,] *Cæſari.* Αἰδέομαι τρῶας] *uide ep.5.l.2.* Puerorum] *Marci filij, & Quinti Ciceronum: quibus intelligo me peſſime conſulere, niſi ſequor eos, qui tenent, qui potiuntur.* Eum finem ſtatuit] *ait, dum Pompeius in Italia ſit, nos eum ſequi debere: ſi cedit Italia, finem nobis eſſe faciendum.* Lictores] *in epiſtola ad Cœlium, fam.l.2.ep.16. Accedit, inquit, moleſta hæc pompa lictorum meorum, nomenq; imperij, quo appellor. eo ſi onere carerem, quamuis paruis Italiæ latebris contentus eſſem. ſed incurrit hæc noſtra laurus non ſolum in oculos, ſed iam etiam in uoculas maleuolorum.* Minus explicari] *quòd in utranque partem multa occurrunt.* Ἀπορίαν tuam] *ſolebat enim Atticus non plane ſuam ſententiam explicare, ſed uti uerbo dubitationem ſignificante, ut* ἐπέχειν *.ep.9.l.6.* ἀπορεῖν *l. 9. ep. 14.* Ille] *Labienus.* Romæ offenderet] *quod non euenit: quia nos urbem reliquimus: itaque non habet, cui proſit, cum ipſi noſtram cauſſam perdiderimus. & fortaſſe abundat, Romæ: cum dixerit iam, Romam ueniens.* Domeſticis finibus] *qui tantum domeſtica tractes, rebus publicis te non admiſceas.* Vrbis] *rerum urbanarum.*

EPIST.

EPISTOLA XII.

Illi] Cæſari: a quo cum diſceßit, uiſus eſt eum ſceleris damnare. Piſonem:] qui cum ab urbe diſceſſerit, generum ſuum Cæſarem non exſpectans; quid de eo iudicet, manifeſtum eſt. hic eſt L. Calpurnius Piſo, in quem extat Ciceronis oratio, Gabinij in conſulatu collega, nunc cenſor. fam. ep. 31. lib. 13. Cæſar lib. 1. de bello ci. Ne Picena quidem] cum eius culpa Cæſar in Piceno oppida occupauerit: unde aditus ad urbem apertus. ep. 3. lib. 8. quòd ſi Pompeius, in Piceno quantum eſſet nobis præſidij, cognouiſſet; oppidis militum robore ante Cæſaris aduentum firmatis, nunquam in hanc deſerendæ urbis neceßitatem deueniſſet. quaſi enim agger fuit Picenum urbi tundæ. placet tamen, quod in Beſſarionis libro ſcriptum eſt, deſcribere. in eo igitur libro ſic: Ne Epycenea quidem. Quàm autem ſine conſilio res ſtet:] placet, ut eſt in antiquo libro apud amicißimum meum, Quæ autem ſine conſilio res ſtet? Decem annorum] tot enim anni a conſulatu Cæſaris ad hoc tempus numerantur. &, Cæſare conſule, Pompeius ſe cum eo affinitate coniunxit, Iulia uxore ducta. inde eum per decem annos aluit, auxit, armauit. Duabus inuidioſe retentis,] cur, Inuidioſe? quia Pompeius ſimulatione Parthici belli a Cæſare abductas retinuerat. quod factum magna in infamia fuit. ita Cæſar libro 1. de bello ci. Pompeius, inquit, infamia duarum legionum permotus, quas ab itinere Aſiæ, Syriæq; ad ſuam potentiam, dominatumq; conuerterat, rem ad arma deduci ſtudebat. Inuidioſe, igitur dixit, cum odio, & infamia. Alienis]

qui

quòd aduerſus imperatorem ſuum inuitæ ducerentur. Hirtius libro VIII. Inuitorum] *ut beneficij memoriam conſeruantium, quòd agrum Campanum colerent lege Iulia datum. ep.* 14. Dolabellæ,] *generi mei, qui apud Cæſarem eſt: per quem uidentur mulieres tuto in urbe eſſe poſſe. ſun. ep.* 6. *lib.* 9. *&* 12. *lib.* 14. Ac de me] *cui non tam ſalutis, quàm dignitatis, habenda ratio eſt.* De ipſo] *de te ipſo. cur enim ego tibi hac in re conſilium dem, quem & de te ipſo, & de me etiam conſiderare uolo?* Μάντις δ᾽ ἄριστος] *uates optimus is eſt, bene qui conijcit. ſenarius apud Euripidem, integer,*

Μάντις δ᾽ ἄριστος, ὅστις εἰκάζει καλῶς:

quem Cicero ita uertit libro de Diuin. II. *Bene qui conijciet, uatem hunc perhibeto optimum.* Aenigma Oppiorum] *uidetur epiſtolæ principium.* Numero Platonis] *Plato enim Pythagoricis numeris philoſophiam obſcurauit.* Sacones dicis in eo æſtu, aut diu.] *ſic Caualcantis liber: Beſſarionis, Saccone. mihi & hoc uidetur numero Platonis obſcurius.* L. Cæſarem] *filium. Suetonius, qui Cæſaris clementiam commendat, Nulli, inquit, perijſſe, niſi in prœlio, reperiuntur, exceptis duntaxat Afranio, & Fauſto, & L. Cæſare iuuene. ac ne hos quidem uoluntate ipſius interemptos putant.* Mandatis] *Cæſaris: quæ explicantur libro* I. *de bello ci. & ſam. ep.* 10. *lib.* 16. Ferat] *Cæſar.*

EPISTOLA XIV.

Suppænitet] *infirmas enim habet copias. firmas tamen ſe habiturum ſperabat. ep.* 16. Parum prolixe] *inuiti. nec mirum eſt, lege Iulia in agrum Campanum*

num deductos, propenſiores in Cæſarem eſſe. ſic alibi, prolixe facere, prolixe polliceri. Reſpondent.] cum nominantur, dum habetur delectus. ſinguli enim cuabantur. Secutorum] genus gladiatorum fuit, de quo Suetonius in Caligula, & Iuuenalis ſatyra. 8. Quoniam igitur gladiatores generaliter nominauerat; quibus de gladiatoribus loqueretur, expreſſit. erant autem Secutores, & Mirmillones iidem: quibus opponebantur Retiarii. Feſtus, & Quinctilianus. ↀↃↃ fuerunt] Beſſarionis liber, Bis fuerunt, corrupte: natus enim error ex ignoratione antiquæ notæ: quam ſignificare quinque millia, ſupra ex analogiæ ratione oſtendimus. Vlla dignitate] quæ modo ulla dignitate ſint. epiſtolarum libro ad uxorem, Videte, inquit, quid aliæ faciant iſto loco feminæ. quod eodem libro dixit, Veſtri ſimiles feminæ. Præſidia] Prædia, legendum eſſe conſtat, non ſolum quia ſic legendum perſpicue ſignificant epiſtolæ duæ ad uxorem libro 14. fam. ſed etiam, quia uiciſsitudinem quandam harum dictionum in libris obſeruaui, ut alterius altera locum occupet, quemadmodum in libro de ſenectute, De præſidio, & ſtatione uitæ decedere: quod erat in quibuſdam libris, De prædio, & ſtatione. præterea illud infra, Non incommode, aptius ad prædia, quàm ad præſidia, refertur. nam de præſidiis potius, Tuto, dixiſſet. Pro re nata] pro ratione temporum: minus omnino commode, quàm Romæ, ſed rurſus nõ admodum incommode. genus loquendi, ad imminuendam rem, quæ ſignificatur, uſurpatum. uide ep. 8. lib. 9. & 5. lib. 14. Genero noſtro] Dolabella, qui pro Cæſare contra reip. partes arma fert. Sex. Pæduceo.] ep. 12.

EPIST.

EPISTOLA X.

Liceret] *cum inferat, Nihil eſt iucundius; temporis ratio poſtulat, licet, non, liceret.* Abductis præſidiis] *ex oppidis, quæ occupauerat.* Quas tuliſſet] *his uidelicet, ut Pompeius eat in Hiſpaniam: delectus, qui ſunt habiti, & præſidia noſtra dimittantur: ſe ulteriorem Galliam* Domitio, *citeriorem Conſidio Noniano traditurum: ad conſulatus petitionem uenturum: abſentis rationem haberi nolle, præſentem petiturum. fam. epiſt. 10. lib. 16.* Auditus] *in conſilio. hic negantem particulam deſiderari, declarat inſequens membrum.* In Siciliam] *illi aſſignatam, cum Italiæ regiones deſcriptæ ſunt, quam quiſque tueretur. fam. ep. 10. lib. 16.* Poſtulataque hæc] *ita pendet hoc a uerbo, Negant, ut affirmetur potius, quàm negetur. uerbum enim, nego, ſæpe negat in primo membro, affirmat in ſecundo; ut in oratione pro* Roſcio *comœdo, Aduerſaria in iudicium protulit nemo, codicem protulit. pro, codicem aliquis protulit. Idē agnoſcitur apud Horatium, in iis uerſibus, Qui fit, Mæcenas, ut nemo. nam cum ſubiunxit, Laudet diuerſa ſequentes, ſatis conſtat non referri ad, Nemo, ſed neceſſe eſſe, ut, aliquis, ſubaudiatur. huius generis exempla non deſideramus.* Vicerit] *aſſecutus erit, quod uult.* Quo eſt ingreſſus] *arma enim nunc quidem infert reip. quo ſcelere ſcelus eſſe maius nullum poteſt.* Accipienda plaga] *nobis: qui de noſtro iure decedimus, cum a Cæſare latas conditiones accipimus.* Aerario] *ex quo Cæſar poſtea pecuniā ſumpſit. ep. 4. & 7. lib. 10. Aerarium autem fuiſſe in Saturni templo, ſatis ex Feſto, Plutarchoq;*

in Probl. conſtat: ſed, æraria tria cur nominentur, non omnes fortaſſe norunt; itaque totam hanc rationem paullo diligentius conabimur explicare. Aerarium primũ illud fuit, quo effracto, cum per annos multos, ut Appianus, & Lucanus perhibent, clauſum fuiſſet, C. Cæſar pecuniam uniuerſam belli ciuilis initio ſumpſit. atque in hoc, tradit Appianus, conditum fuiſſe aurũ, quod in uſum Gallici belli erogandum aſſeruaretur, quod uidetur eſſe iam inde ab eo tempore inſtitutum, cum urbem Romam Galli captam incenderunt. tunc enim ut aurũ illud reponeretur, belli Gallici metu decretum eſt. atque ego, quidquid poſtea ex uictoriis, ut ab Africanis duobus ex ſecundo, & tertio Punico bello, a prioris fratre ex Aſia, a Mummio, & Paullo ex Corintho, & Macedonia, a Lucullo, & Pompeio ex Tigrane & Mithridate partum eſt (ut alios pæne innumerabiles omittã) eodem poſtea congeſtum exiſtimo; primũ, quia, exiguam plane auri uim fuiſſe, quæ priſcis illis temporibus, paullo poſt urbem a Gallis liberatam, in magna omnium rerum inopia, non dum ualde prolatis imperij terminis, depoſita eſt, ueriſimile uidetur; cuius tantulæ pecuniæ cauſſa nunquam certe fores ærarii ſibi effringendas Cæſar putaſſet; a quo ablata laterum aureorũ XXVI. M. & in numerato pondo CCC. Plinius l. 23. cap. 3. affirmat: deinde, quòd, ærarium illud, quò per uim ingreſſus eſt Cæſar, id fuiſſe, quò aurum atque argentum ex præda Punica, & Macedonica congeſtum eſt, Lucanus lib. 3. docet his uerſibus:

Tum conditus imo
Eruitur templo, multis intactus ab annis,

Roman

Romani cenſus populi, quem Punica bella,

Quem dederat Perſes, quem uicti præda Philippi.

Alterum fuit ærarium ex auro uiceſimario; quod in ſanctiore ærario ſeruatum ad ultimos caſus, Liuius lib. 27. prodidit. collectum autem ex eorum, qui manumitterentur, uiceſima, idem Liuius lib. 7. narrat. Tertium ex annua uectigalium pecunia conſtabat: ex quo, quidquid belli neceßitas, aut quotidianus reip. uſus requireret, decernente ſenatu, ut ait Polibius, uel etiam, quod poſtremis temporibus P. Clodius tribunus pl. cõtra leges inſtituit, populo iubente ſumebatur. atq; hoc tertium ærarium aßiduis tum ordinariis, tũ extraordinariis impenſis exhauſtum, & ad ſummas anguſtias redactum, in agraria 11. & in oratione de prouincijs conſularibus, etiam in C. Verrẽ Cicero, Pedianus in commentario Cornelianæ, Marcellinusq; l. 16. ſignificant. Priora duo perquam raro aperiri, ideoq; ſanctiora uocari ſolita, Cicero, Cæſar, & Liuius demonſtrant. nam de prædæ bellicæ ærario, in quo ipſo fuiſſe aurum, Gallici belli metu depoſitum, iam diximus, in his ad Atticum epiſtolis lib. 7. ſignificatur his uerbis; Capuam C. Caßius tribunus pl. uenit, attulit mandata ad conſules; ut Romam uenirent; pecuniam de ſanctiore ærario auferrent; ſtatim exirent urbe relicta. Non enim dubitatur, quin de ærario intellexerit, cuius Cæſar, cum claues conſules abſtuliſſent, fores effregit. Cæſar autem ipſe lib. 1. coram de bello ciuili ſic: Lentulus conſul, aperto ſanctiore ærario, ex urbe profugit. Florus quoque lib. 4. ſanctum ærarium uocat. Itidem ſanctius ærarium dictum illud eſſe, quo uiceſimarium aurum ſeruabatur, Liuius l. 27. oſtendit

dit. Conſulibus, inquit, aurum uiceſimarium, quod in ſanctiore ærario ad ultimos caſus ſeruabatur, promi placuit. Quod autem ait Lucanus, = Multis intactus ab annis, ita ueriſimile uidetur, ſi ciuilia bella excipias. certe enim neque C. Mario, neque Cinnæ, neque poſtremo Syllæ, qui publicam libertatem armis oppreſſerunt, pecuniam capere ex ærario religio fuit. etiam ipſum Pompeiũ ante Cæſarem, orta inter eos ciuili contentione, ærarij pecunia eſſe uſum, quis dubitet? quanquam accepit multo minus, quàm reliquit. quod hic Cicero queritur. Cum igitur æraria tria memorantur, diſtinguuntur pecuniæ potius, quàm loca: cum in uno Saturni templo publicæ omnes pecuniæ oſſeruantur: ſed in eo templo tres fuiſſe cellas, in quibus theſauri publici reponerentur, licet exiſtimare: ut pecuniæ publicæ tria genera fuerint: (pecuniã uoco, ſiue aurum, argentumq; percuſſum eſſet, ſiue factum, ut uaſa, & ſimilia; ſiue infectum, ut latera) unum ex auro illo propter belli Gallici timorem depoſito, & ex præda bellica; alterum ex auro uiceſimario; tertium ex annuis uectigalibus. Reliquimus] Lentulus enim conſul cum ad aperiendum ærarium ueniſſet, ad pecuniam Pompeio ex S. C. proferendam, audito Cæſaris aduentu, protinus, aperto ſanctiore ærario, ex urbe profugit. Cæſar libro I. de bello ci.

EPISTOLA XVI.

Reſponſis conſulum ad Pompeium] confirmor in mea ueteri ſententia, legendum eſſe, Reſponſis conſulum, ac Pompeii. quod epiſtola plane demonſtrat, quæ ante proximam eſt ſuperiorem, & quæ poſt hanc

proxima ſequitur. Non dubitantem &c.] Labieni uerba ſunt lib. 3. de bello ci. Noli exiſtimare Pompei, hunc eſſe exercitum, qui Galliam, Germaniamq́; deuicerit. omnibus interfui prœlijs: neque temere incognitam rem pronuntio. perexigua pars illius exercitus ſupereſt. Venire] iterum. ep. 16. & 17. Tibi aſſentior] non eſſe, quòd ab urbe diſcedant, quoad perſpiciamus, quo loco ſit res. epiſt. 16. Peteremus,] nos enim tum Hiſpaniam cogitabamus, ubi Pompeij maximæ copiæ, ducibus Afranio & Petreio legatis Hoc] Hiſpaniam petere. Sexto] Pæduceo, qui Pompeij cauſſa diſcedere ex urbe non debetis, ac ne illum quidem amare, qui uobis locupletibus, ac bene nummatis tam male conſuluerit, urbe ſine præſidio relicta. Etiam nunc] dum agitur de condicionibus, tum autem diſcedendum uobis erit, cum, ſpe pacis excluſa, de hoſtili Cæſaris aduentu timebitis. Si in Hiſpaniam &c.] eat Pompeius in Hiſpaniam: delectus, qui ſunt habiti, & præſidia dimittantur: tum ego, tradita prouincia, ad conſulatus petitionem ipſe ueniam. hæ fuerunt condiciones a Cæſare latæ. fam. ep. XI. lib. 16. Ad Piſonem] ſocerum ſuum. Seruium] a ciuilibus contentionibus abhorrentem. fam. ep. 3. lib. 4. Improbis] Cæſarianis. Inuidis] Pompeianis, qui extraordinarijs Cæſaris honoribus inuiderent. ep. 14. lib. 9.

EPISTOLA XVII.

Turpe pace] &, turpi pace, &, miſero bello, placet: aut eſt turpe pro turpi, ſexto caſu. Reſponſa Pompeii] ad Cæſarem, Romam miſſa, ut in publico

blico proponerentur. ep. 16. Iacebit] *ſuo malo repudiabit: populum enim alienabit, qui probat reſponſa Pompeii.* Si acceperit] *pax non honeſta conſequetur.* ἀναντα τόδοτον. Parati] *a militibus, & pecunia.* Caſsium] *Quinctum. nam Caius Pompeianus. fam. l. 15.* Negotium utile] *propter urbis portum.* In Hiſpaniam] *ſi erit, ut conſiſtere in Italia non poſsimus.* Quoniam illius] *quando huc deducta res eſt noſtra culpa; qui Cæſaris alterum conſulatum, quem, ne ſi occaſio quidem eſſet, repellere a rep. debuimus, (cur enim, quod populus conceſſerat, ut abſens conſulatum peteret, eriperetur?) repulimus etiam ſine occaſione, cum & illi exercitus eſſent maximi, & nobis copiæ nullæ. tantum igitur abeſt, ut id iure, ut etiam alieno tempore fecerimus. ep. 13.* Rogatus eſſet] *imperfectus ſermo: deeſt enim,* intelligo, ſcio, *aut ſimile quid. uitium eſſet in oratione, ſed corrigi fere ſemper animaduertimus inſequenti particula,* ſed, *quæ narrationem quodam modo excipit cadentem. ep. 21. & fam. ep. 3. lib. 14.* A Græcis] *officium non colentibus.* Ab Egnatio ſoluat.] *ſumptam ab Egnatio debitore ſuo pecuniam tibi numeret.* Vt eodem fenore uterentur] *conceſſit eis, ut eidem, quod antea, fenus ſoluerent, cum uideret exactionem uniuerſæ pecuniæ hoc tempore difficillimam eſſe.*

EPISTOLA XVIII.

Concionis] *probantis reſponſa Pompeii ad Cæſarem.* Suis] *ab ipſo latis. ep. 15.* IIII. non.] II. *nonas cum alijs lego, ex epiſtola proxima ſuperiore.* Furnii, Curionis ad Furnium] *Curio, qui erat*

apud Cæſarem, Romam ſcripſit ad Furnium, irridens L. Cæſaris legationem. eas litteras Furnius cum ſuis litteris ad Ciceronem miſit, ut ex Curionis litteris uideret ſpem pacis eſſe nullam. Irrident] e ſententia, & ex Beſſarionis libro, Irridet, legimus. Cæſaris] qui tempus teret mandatis de pace hinc inde ferendis referendis. libro primo de bello ci.

EPISTOLA XIX.

In Italia] ſi cũ Pompeio mors in Italia ſit oppetẽda, non recuſo. nec tuum conſilium exquiro, ſi maneat Pompeius in Italia, quid mihi agendum ſit: deliberatum eſt.n. & fixum. Lictores] impedimentum, & moleſtia fugienti. Duces] Pompeiũ maxime deſignat: quo duce uictoriam non ſperat. ep. 12. Phalarim] tyrannum, cæde gaudentem. Piſiſtratum] mitiorem, et ſtudioſum maxime litterarum. Iam calere] iam habere, quod de te ipſo cogites, ſolicitum de ſtatu rerum tuarum, quia uideas urbem, a Cnæo noſtro ſine præſidio relictã, Cæſari patere. Calere dicitur, quos moleſtiſſimis rebus perturbatos inexplicabilis agitat cogitatio. animus enim æque curis exercetur, ut labore corpus. & quoniam animi ſedes eſt in cerebro, quò pertinent fere omnes uenæ; animo affecto, quaſi repercuſſus commouetur ſanguis, & ſanguinis motũ conſequitur calor. Suas nonas] ante cõſtitutas. ep. 15.

EPISTOLA XX.

Conquiſitores] delectui habendo præfecti. Ille] Cæſar. metu Cæſaris iã præſentis non audet. Nomina] nomina dabant ad bellum ituri. Spes] uictoriæ. Mandata] Pompeij. De ſanctiore ærario] in quo tum

pecunia,

pecunia, belli Gallici metu depoſita, tũ præda omnis, ex deuictis gentibus collecta, ſeruabatur. uide quæ diximus ep. 15. Conſul] Lentulus. nam Marcellus non dũ uenerat. Ille] Cæſar. In naui] Cæſarẽ fugiens. Neque mehercule.] ſatis, inquit, ſc. rem, quid mihi eſſet agendum, ſi, Pompeio duce, uictoriæ ſpes eſſet. ſequerer inquã eũ, quaſcũque terras peteret. nunc ancipiti cura diſtrahor. nam neque uideor eum ſequi debere, a quo omnia ſint acta turpiſsime: & niſi ſequor, & ciuis, & amici officium deſero: Neque ego] quia dixerat, Turpiſsime, culpam a ſe amouet. Ego, inquit, particeps ullius conſilij non fui: agam tamen, quod me deceat: amicum ſequar bene de me meritum: Satisfacere] quòd nullum maius negotium ſuſceperim. fam. ep. x I. l. 16.

EPISTOLA. XXI.

Huius autem noſtri.] tarditatem, aut ignauiam, dicturus fuit: ſed omiſit, & cauſſam, cur omiſerit, adſcribit. ἀποσιώπησις. ep. 17. Cædem] Cæſaris uictoris crudelitatem. Qui poſſum?] cum Cæſar omnia occuparit. Quò] cum, ubi ſit, neſciam. Iſti] Cæſari.

EPISTOLA XXII.

Lentulo, & Thermo] P. Lentulo Q. Minucio Thermo. Etſi uiuere.] ſubaudi, non uiuere eſt, cum turpem uitam uiuas: qualis erat manentis in Italia. Quod Patior facile,] quod ita mihi non diſplicet, dum nihil committam mea perſona minus dignum. Satisfacere] quia neque delectum ullũ, negotiumue ſuſcepimus. ep. 16.

EPISTOLA XXIII.

Me quidem non nimis,] qui Philotimi litteris

fidem non haberem. Caſsii litteræ] *ad Caßium Capua miſſæ a Lucretio. Caßius enim cum Cicerone erat in Formiano. ep. 22.*

EPISTOLA XXIII.

Illud eum ſciſſe;] *ſciſſe eum malas cauſas obtinere. neque enim, male agere, difficultatis eſt. ſunt qui legant, Eum neſciſſe. ego & Beſſarionis librum, & cum eo congruentem ſententiam ſequor.*

EPISTOLA XXIIII.

Non uenit &c.] *non mihi accidit, quod tibi. ſcribis enim te ſæpe exoriri, id eſt a metu aduerſæ fortunæ reſpirare. ego autem nunc paullum exorior: quod ante uſu mihi non uenit.* Quoties exorior] *uerba ſunt ex Attici epiſtola.* Picentium cohortibus] *cum Domitio coniunctis. ep. 22.* Interdicta,] *& inuidioſe, & ſalſe dictum: quaſi Cæſar iam putaret ſibi, tanquam prætori, arrogandum eſſe ius in ciues, ac iam proponeret interdicta, animaduerſurum ſe in eos, quos ſecundo lumine, paullo poſt, Romæ offendiſſet: cum nunc de fuga nemo cogitet.* Secundo lumine] *cras, ſubauditur autem, Moriere. in oratione pro Rabirio Poſtumo, Regum, inquit, ſunt hæc imperia: Animaduerte, & dicto pare. &, Præter rogitatum ſi querare. & illæ minæ, Si te ſecundo lumine hic offendero, morieris.* Reſpuuntur] *timore ſublato.* Afranio] *firmos exercitus habere in Hiſpania.* Integrum ſeruem] *ut neque Cæſari, neque Pompeio me dem.* Certe uideri poſſum.] *εἰρωνικῶς dictum. ſubiungit enim: quòd me ducem in ciuili bello eſſe negauerim, quoad de pace agebatur; non ideo feci,*

quia

quà, quod rectum eſſet, id mihi non placeret; ſed feci, meorum temporum memoria commotus. itaque, quod ad hanc rem attinet, optima ratione defendor. reliqua uero prorſus me ab hac ſuſpicione uindicant. Fraudem tulit] memineram, inquit, quod olim eiuſdem reip. cauſſa feci, cum Catilinæ coniurationem oppreſſi, id mihi ſummam perniciem attuliſſe, pro recte factis in exſilium pulſo. Multo rectius fuit] quanto enim rectius facit, qui pernicioſam reip. coniurationem extinguit, quàm is, qui ciuili bello copias ducit. Eum] Cæſarem. Cnæus noſter] cum in tertio conſulatu pugnauit, ut decem tribuni pl. legem ferrent, qua Cæſari abſenti conſulatum petere liceret. Alterum] quia conſul ante fuerat Cæſar, Bibulo collega. Pro ſuis geſtis ampliſsimis] malim, ſuis rebus geſtis. nam, geſta, latinum non eſt, hoc quidem ſenſu. ſcripſerat autem epiſtolam Pompeius ad Cæſarem, in qua erat, Pro tuis rebus geſtis ampliſsimis. ep. 8. l. 8. Quē metuam,] Cæſarem noui: cuius animum ne offenderem, ideo me ducem ciuili bello futurum negaui. is enim ſolet iniurias acerbiſsime perſequi, ut olim, cum, a me læſus in iudicio quodam, P. Clodium, inimicum meum, fruſtra iam pridem a patribus ad plebem tranſire nitentem, eodem die traduxit. Suetonius. Quamobrem.] quia uereor, ne, cum ego pro Pompeio Cæſaris inimicitias ſuſcepero, ipſis in gratiam redeuntibus ego præſidio nudus Cæſari pœnas dem. Hic tacite notat in Pompeio ingrati animi uitium: cuius fautor dignitatis cum iam inde ab adoleſcentia, in prætura autem, & in conſulatu adiutor etiam extitiſſet; ſe tamen ab eo Clodianis temporibus deſtitutum recordabatur.

Pueri] Cicerones, quorum magiſter Dionyſius. Parthicus caſus] in noſtras prouincias ſubita Parthorum irruptio: ut Pompeium, aut Cæſarem aduerſus eos proficiſci res cogat. Caſus] proprie de Parthis, quorum ſubitæ, & inopinatæ irruptiones.

IN LIBRVM VIII. EPISTOLARVM CICERONIS AD ATTICVM,

Pauli Manutii commentarius.

EPISTOLA I.

NEC tamen læta,] nam ex Lucretij litteris cognoueramus, Vibullium cum paucis multibus e Piceno currere ad Pompeium. ep. 23. Sed in ea] redit ad argumentum epiſtolæ Pompeianæ. pendet enim periodus ex illo, Cetera de rebus in Piceno geſtis. Caput ipſum] urbem. Eundum] Luceriam. Lautorum, & locupletum,] illud ad mollitiem, hoc ad opes refertur: uideo, inquit, futurum, ut neque lauti pro Pompeio incõmoda ſubire, neque locupletes ſuas fortunas in diſcrimen uelint adducere. Municipiis uero his relictis] ora maritima, cui ego præſum, relicta. quod cum acciderit; omnes prorſus, qui exierant, deſperatis Pompeij rebus in urbem redibunt. Hos lictores] quia mihi cum lictoribus ad urbem accedenti trium-

triumphum deferet Cæſar. quem non accipere, periculoſum erit; accipere, inuidioſum ad bonos. ep. 3. Comitum] hos enim uideo in urbem redituros. ep. 12. l. 7. Nec ſtultior eſt,] ſignificat, malle ſe Lepidum, Volcatium, Sulpicium imitari, ad urbem redeuntes, quàm Domitium, aut Appium, Pompeij comites fugientis: quorum alter ſtultitiæ nomine male audiebat, alter inconſtantiæ. Beneficio] cum mihi exſulanti reditum in patriam confecit. Remunerare] non minus longis epiſtolis.

EPISTOLA II.

Gladiatoribus ſuis] quos Pompeius binos ſingulis patribus familias diſtribuerat. ep. 14. lib. 7. Poſtulabat] exigere uidebatur, ut Pompeium laudarem. Illum] Cæſarem. Effugere] qui fieri poteſt, ut nihil ſcribam, quod in aliquam reprehenſionem non incurrat? Qui magis effugias] id eſt, nihilo magis effugiam. Aliud tu honeſtum,] ſignificas, debere me Pompeij cauſſam tueri; idq; & honeſtum, & me dignum uideris iudicare: quod ego ſecus iudico. ducis enim culpa uagamur egentes cum coniugibus, & liberis. hoc non modo non honeſtum, ſed etiam turpiſsimum. Perditiſsimis] Cæſarianis. Expulſi,] a Cæſare. Euocati] a Pompeio. Non erunt] propediem enim uideo bonorum, id eſt lautorum, & locupletum, urbem refertam fore, municipijs uero his relictis, refertiſsimam. ep. 1. Ne Capuæ quidem] urbe relicta ſi Capuæ ſaltem conſediſſet Pompeius, minus turpiter feciſſe, minus peccaſſe uideretur. Parum eſt dignitatis] quia & dux ſine exercitu, et transfuga: illi autem magnorum duces exercituum, &

& Hiſpaniæ rectores, Pompeij proconſulis legati. In me * illud] uerbum græcum & hic, & paullo poſt, ubi inane ſpatium eſt, deſideratur: hic quidem fortaſſe ἐγ-κάθομον: quia ſupra dixerat, Me hortaris ad memoriam factorum, dictorum, ſcriptorum etiam meorum. Tum ſe mihi] ante quàm urbem relinqueremus, omnes cauſſam reip. enixe adiuturi uidebantur. Res geſtæ] in Piceno. Pompeii litteris] ad Pompeium miſsis: ut ep. 23. l. 7. Caſsij litteræ, ad Caſsium miſſæ. Vbi erit διπλῆ] quem ego nota, quæ διπλῆ appellatur, in margine adſcripta indicaui. διπλῆ autem duplici figura notabatur, aut hac > in extremo uerſu, aut hac < ante primam dictionem collocata. διπλῆ, quia duplici linea formaretur. Iſidorus libro I. etymologiarum, & Laertius in Platone. Sed non ita] mendoſus locus, & in mendo conſentit uterque Caualcãtis & Beſſarionis antiquus liber. nihil igitur auſim immutare: ſubſidium a manuſcriptis libris expectemus. ego, niſi paullo longius quàm ſoleo, a uetere ſcriptura diſcederem, opinarer, & recte quidem, quod ad ſententiam attinet, legendum ſic: Sed poſitam non in eo iudico ſpem de ſalute reip. uel ſic: Sed non ſitam in eo iudico ſpem de ſalute reip. Aliquanto ſecus,] nunc ais te putare, ſi Pompeius Italia cedat, mihi una cedendum; antea monebas, ne me darem incertæ & periculoſæ fugæ. ep. 23. l. 7. Locupletior] grauior, ſicuti locuples teſtis, non leuis, ſed is, cui fides habenda ſit; quòd eum ad mendacium impellere non potuerit inopia. Triginta] nedum unus. Eſſent] Athenis, a Lacedæmonijs impoſiti. Pedem porta] ut mihi liceat eius exemplo domi

meæ

nes uiuere. cur ego, inquit, unum tyrannum mihi ferendum non putem, cum Socrates, quo ſapientior nemo fuit, urbe a triginta tyrannis oppreſſa, nunquam tamen diſcedere uoluerit? Tecum loquar] non enim litteris committenda. Videro] conſiderabo, quid mihi agendum, Pompeium ſequar, an in urbem redeam, aut in aliquod oppidum uacuum a bello ſecedam.

EPISTOLA III.

Salutem meam,] cum ab exſilio ſum eius ope reſtitutus. Conſilio, uel fortuna] refero Conſilium ad familiarem bene meritum, Fortunam ad ducem reip. Sacerdotio] auguratu. Periculum] quod a Cæſare impendet. Per uim, & contra auſpicia] cum Cæſar, lege agraria promulgata, obnuntiantem collegam armis foro expulit. Suetonius, Plutarchus, alij. Galliæ ulterioris] Suetonij uerba ſunt: Initio Cæſar Galliam ciſalpinam, Illyrico adiecto, lege Vatinia accepit; mox per ſenatum Comatã quoque, ueritis patribus, ne, ſi ipſi negaſſent, populus et hanc daret. Adoptando] adoptione Clodius factus eſt plebeius, ſtatimq; tribunus pl. rogationem tulit in Ciceronem, quia ciues Romanos cõtra leges occidiſſet. Augur] itaque fuit in auſpicio. ep. 6. l. 2. Quàm retinendi] hinc illud in ep. M. Antonij: M. Cicero te rogo, ut tibi omnia integra ſerues, eius fidem improbes, qui tibi, ut beneficium daret, prius iniuriam fecit. ep. 7. l. 10. Prouinciæ propagator] ut Cæſari prouincia in alterum quinquennium propagaretur. quod tribunus pl. C. Trebonius tulit, iterum Pompeio & Craſſo cos. ep. 3. l. 7. In omnibus] intellige ſupplicationes maximas decretas,

decem

decem legatos, ſtipendiū ex ærario, legionem de ipſius exercitu conceſſam. Lege quadam ſua,] cum enim Pompeius tertium conſul legem tuliſſet de iure magiſtratuum, acciderat, ut eo capite, quo abſentes a petitione honorum ſummouebat, ne Cæſarem quidem exciperet per obliuionē. deinde, lege iam in æs inciſa, & in ærarium condita, correxit errorem, unumq; Cæſarem excepit. Suetonius. Finienti] ante tempus lege Trebonia datum. Suetonius. Reſtitit.] non, quòd aperte dixerit, Cæſari ſuccedendum non eſſe; ſed quia, ne ſenatus conſultum de prouincijs ullum fieret, ſuaſit. quod ſcripſit Cœlius epiſt. 9. lib. 8. fam. ſequentibus tamen diebus, mutato conſilio, contra Cæſarem ſenſit. ibidem epiſt. 8. Condiciones] a Cæſare latæ, ep. 16. lib. 7. Nulla cauſſa,] optimam enim cauſſam Pompeius ipſe ſua tarditate, & ignauia perdidit. Inaniſſima] cum ab hominum frequentia, tum a commeatibus. Ab impetu] non enim eiuſmodi regio, ut bellum aut in ea ſuſtinere, aut ex ea inferre poſſimus. Maritima oportunitas] ut claſſe fugere poſſemus. Cepi Capuam] cum Italiæ partes deſcriberentur, quam quiſque partem tueretur. fam. ep. 10. lib. 16. Sine cauſſa] ideo inuite, quia ſine cauſſa. In alteram partem:] in Cæſaris partem. Ipſi] Pompeio. Quod ab initio uidi] refertur, non ad hoc proximum, Itaque habui, ſed ad illud, Dixi ipſi; hac ſententia: Cum uiderem, nihil quæri præter fugam; dixi ipſi, me nihil ſuſcepturum ſine præſidio, & ſine pecunia. Cum illo non] ſimul cum illo diſcedere ex Italia non poſſum. ire enim Luceriam ad eum tuto mihi non licet.

Cum eſſem profectus] *ſic Beſſarionis liber, & recte. neque enim proficiſci eſt peruenire, ſed diſcedere ut peruenias. alij,* Profecturus. Nauigandum] *ſi Pompeium Italia cedentem ſequi uolumus.* Aliquid ſe habere populare] *quod populo placeat: quia multis ab eo beneficijs ornatus, contra tamen arma tulerint. ep. 18. lib. 4. & 3. libri 8.* Compedes;] *detinent enim me; ut neque exire ex Italia, neque ad urbem ire, neque obſcuro, humiliq; loco latere poßim. epiſt. 1. & fam. ep. 16. lib. 2.* Qui autem] *quincta & ultima* ratio, cur Pompeium *ſequi non debeat. prima fuit illa,* Infero mari: *ſecunda,* Age iam: *tertia,* Qui autem impetus: *quarta,* Age iam has compedes: *quincta,* Qui autem locus. At ſi] *affert nunc rationes, cur* Pompeium *ſequi debeat.* Reſtitero;] *remanſero.* In hac parte] *apud Cæſarem.* Idem fecero] *clarißimos uiros, & in rep. principes, Philippum, Flaccum, Scæuolam imitabor, qui patriæ bellum inferre noluerunt.* Quoquo modo] *quia, cum in urbe remanſiſſet, mox interfectus eſt iuſſu conſulis C. Marij iunioris.* Florus. Fore uidere] *ut occideretur in urbe, quam uideret in poteſtate crudelißimorum.* Thraſybulus,] *Athenienſis: qui armatus acceßit ad patriæ mœnia, ut eam à triginta tyrannis liberaret.* Seruire tempori,] *ſeruitutem ferre, & in patria manere.* Non amittere tempus] *excutere ſeruitutis iugum, ubi poßis.* Scipionem] *ſocerum ſuum.* Duabus] *infra ſcribit* Pompeius XIIII. *cohortes miſiſſe Brundiſium. ep. 12.* Præmiſerat] *quod argumento eſt, Pompeium de ope Domitio ferenda*

non cogitare, ſed habere in animo cum ſuis copijs mare tranſire. Fauſto] duos gemellos Sylla dictator ex Metella ſuſcepit, Fauſtum, quo de hic agitur, quem poſtea uictor Cæſar ſuſtulit, et Fauſtam, quæ Miloni nupſit. Plutarchus. A conſule] antiqui libri, Conſulibus: ſed placet, Conſule, ex ipſa Pompeij epiſtola. ep. 12. Fabium tuum tranſiſſe] in caſtra Afranij. Exquirens] ut ſcribas ad me, ſi Pompeius Italia cedit, quid mihi cenſeas agendum.

EPISTOLA IIII.

Quam putauit] non dixit Cicero, in fortuna noſtra; ut malum omen uitaret; ſed, In fortuna, quam Dionyſius putauit noſtram fore, dura ſcilicet, ac minime proſpera. Memoria bona.] in litteris. Meliore] memorem enim huius iniuriæ ſentiet. Effugiſſe ſcis,] ſcire te oportet: ut illud in epiſtola Cœlij, fam. ep. 14. l. 8. Prope oblitus ſum, quod fuerat ſcribendum. ſcis Appium cenſorem oſtenta facere? Deſertum] amiſſa Italia. Confecta res eſt] de Italia actum eſt.

EPISTOLA V.

Furioſe] ſine ratione. Certior fuit] ſe furioſe feciſſe. Eum iſſe πολλὰ μάτην &c.] hoc totum ijſdem fere litteris uidetur poſſe reſtitui, ſic inquam: Eueniſſe: πολλὰ μάτην χείρεσσιν ἐς ἠέρα θύνειν ὄντα. ut ſit ſpondaicus ex uetere poeta. Eueniſſe] ut mihi male diceret, cum aerem manibus temere feriret, iratorum more. Sed meam manſuetudinem] ſeruabo: non pergam ei merenti male dicere. iam enim cœperat in Dionyſium maledicta retorquere, cum dixit, Suo capiti ſeruat

ut autem ſuam manſuetudinem, quia non pergit male dicere; ſed iram oſtendit, quia non perficit orationem. Corfinienſi,] uide ep. 3. lib. 8. M. Curio] ſuſpicor prænomen Curij fuiſſe Manius, non Marcus: de quo plura in ſcholijs noſtris in ep. fam. lib. 16. ep. 14. Ad eum] Patras: ubi apud Curium Cicero ægrum Tironem reliquerat. ep. 22. lib. 9. & 4. l. 10. fam. lib. 16. & 13.

EPISTOLA VI.

Ad conſulem] L. Lentulum. ep. XI. VIII. kal.] aut hic XIII. aut infra VIII I. legendum. ep. 11. Nunc, ut ego &c.] placet eorum coniectura, qui ita legunt: Nunc, ut ego non ſcribam, tua ſponte te intelligere ſcio, quanti &c. Primo quoque tempore] ut poßimus quamprimum Domitio ſubuenire. In aduentu] fore, ut Pompeius Corfinium adueniens magnum inimicis terrorem inferat. Mutaſſe] Beſſarionis liber, Mutuaſſet. locus deprauatus. Non eſſe æquum,] iocus eſt: quaſi fuerit hoc in Piliæ manu, ut quartanam ipſa poſſet abijcere. Habere] quartanam: in quam inciderat, ep. 5. lib. 7. Veſtræ concordiæ] ut, cum tu ualeas, ipſa ægrotet. Altera] quartana. Malo] libentius credo: nolo enim Curium illiberalem putare.

EPISTOLA VII.

Amico noſtro] Pompeio. Victus ſum:] uictus enim Pompeius Italia cedit. uide igitur, qua in ſolicitudine uerſer; cum neque Pompeium, tam multa peccantem, ſequi debeam; &, manere in Italia, peracerbum ſit: propterea quòd neque iſta, (ep. 15.) quæ a Cæſare fiunt, uidere

uidere poſſum, neque ipſum Cæſarem. Quæ nunquam &c.] *nunquam putaui futura. non enim hæc tam miſera, tam calamitoſa timui, quæ uix uiderentur euenire poſſe: quæ tamen nunc uideo eueniſſe.* Meis] *urbe, propinquis, amicis.* Memet ipſo] *non modo meis careo, ſed nec ipſe colere poſſum eas artes, eamq; uitam, cui me diuturna conſuetudo aſſuefecerat.* Viatico,] *quod erat ex Italia exeunti neceſſarium.* Moneta] *locus erat, ubi moneta cudebatur. inde uult a* Philotimo *pecuniam ſumi, tradito, quod etiam nunc ſolet, auro, argento ue infecto.* Nemo] *ex ijs, qui debent.* Oppiis] *feneratoribus.* Tuis contubernalibus] *qui domi tuæ ita frequentes ſint, ut contubernales tui uideri poßint.* ep. 14. *lib.* 2. Appoſita] *de uiatico ſcripſi ad* Philotimum: *tibi cetera mandabo ad hoc meum diſcedendi conſilium appoſita.*

EPISTOLA VIII.

Ad conſules.] *legerem,* Ad conſulem; *primum, quia,* Domitii *litteris acceptis, ſcripſiſſe* Pompeium *ad* Lentulum *conſulem, ſupra manifeſtum eſt, ep.* XI. *deinde, quia,* Conſulem, *potius, quàm,* Conſules, Beſſarionis *liber ſignificat. habet enim ſic, conſul: & lineam illam, quæ l litteram interſecat, ſcimus, cum pro apice ſuperinducitur, modo e, modo m ualere: ut hic fortaſſe pro utraque a feſtinante librario poſita ſit.* Fulſiſſe] *quia uidebatur* Pompeius *in ijs ad conſulem litteris de ope* Domitio *ferenda cogitare. ep.* XI. *et,* Fulſiſſe, *quaſi non uidiſſet antea* τὸ καλὸν Pompeius. *ſic de* Cæſare, O *hominem amentem, & miſerum, qui ne umbram quidem unquam*

quam

quam τοῦ καλοῦ uiderit, ep. XI. lib. VII. Πρὸς ταῦθ' ὅτι χρὴ] locus Ariſtophanis e comoedia, quæ inſcribitur ἀχαρνεῖς, hic eſt,

,, πρὸς ταῦθα πλέων καὶ παλαμάσθω,
,, καὶ πᾶν ἐμοὶ τεκταινέσθω.
,, τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ.

aut igitur hic Ariſtophanis uerba ipſa ponenda ſunt; ut nomine Cleonis Cæſar ἐν αἰνιγμοῖς intelligatur: aut, ſi illud, ὅτι χρὴ, ut eſt in impreſſis libris, retinetur; illud quoque retinendum eſt, quod in olim impreſſis libris habebatur, ποιήσω. ut ſit, ποιήσω, ὅτι χρὴ. erit autem hæc ſententia, eaq;, mihi ut uidetur, ſatis apta. Ego quidem, quod fieri oportet, efficiam: deinde,

,, -καὶ παλαμάσθων,
,, καὶ πᾶν ἐπ' ἐμοὶ τεκταινέσθων.
,, τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ.

quidlibet in me ſtruant, & moliantur Cæſariani: iuſtum enim a me ſtat. ut leuiter immutatos Ariſtophanis uerſus Cicero ad id, quod agebat, accommodauerit. At ille tibi,] hunc loquendi modum latine ſcribentes apte uſurpabunt ſubitis in rebus, & præter exſpectationem contingentibus. magiſtro Cicerone fiet. ep. 18. lib. 9. & 13. lib. 10. & ſam. lib. 9. ep. 2. πολλὰ χαίρειν τῷ καλῷ dicens] abiecta honeſti cura: ut illud in epiſtola, opinor, ad Volumnium: Multam ſalutem & foro dicam, & curiæ. Quo ad te plura ſcribam.] quo poſſim ad te plura ſcribere. negantem enim particulam neque Caualcantis liber habet, neque Beſſarionis.

EPISTOLA IX.

Epiſtolam meam] *ad Cæſarem. ep. 2. lib. 8. & 14. lib 9.* Probo] *cum ad Cæſarem ſcripſi, cauſſam eius a me probari; ideo ſcripſi, quo plus in ſuadendo auctoritatis haberem.* Ille ipſe] *Pompeius. ep. 24. lib. 7.* Ita tempus ferebat] *temporis cauſſa ita ſcripſi ad Cæſarem.* Vos duo] *tu, & Sex. Pæduceus: qui Cæſari Romam uenienti obuiam prodire ad quinctum milliarium cogitatis.* Nunc ipſum] *hoc ipſo tempore. nunc ipſum enim plus ualet ad indicandum, quàm nunc; ut & ſupra docuimus.* Recipienti] *Cæſari ſe ad urbem recipienti obuiam prodibitis ad quinctum milliarium. unde autem ſe recipienti? a uictoria de ciuibus parta, pulſis Italia reip. partibus.* Minime uos quidem:] *quia tempus ita fert: & uos non ex animo, ſed ſimulate gratulaturos probe ſcio: ueruntamen, ſi obuiam proditis ad quinctum milliarium, & a bello ciuili redeuntem gratulatione excipitis, quis diſtinguet ſimulationem a uoluntate? uoluntas, inquam, hæc uidebitur, non ſimulatio. uoluntatis enim hæc ſigna ſunt, non ſimulationis.* Conturbantur] *quæ ſigna uoluntatem a ſimulatione diſtinguerent, ea ita conturbantur hoc officio gratulationis, ut internoſcendi facultas non detur.* Quæ uero] *uideo fore, ut* S. C. *fiant, cuiuſmodi Cæſar uoluerit.* Tullo] *in libro Beſſarionis, Vllo: nos, Tullo, non dubitauimus quin legendum eſſet; cum hic Cicero ſignificet* L. Volcatium Tullum, *qui conſul fuit cum* M'. Aemilio Lepido: *de quo etiam epiſtola huius libri prima,* Nec me, *inquit,* M'. Lepidi, L. Volcatij *comitum pæniteret. & ep. 14. lib.* IX.

Illius

Illius] Tulli. Ab aliis] ad alios miſſæ. Minus mouebant.] exiſſem ex Italia, quamuis illi non exirent. habet enim alme reſp. innumerabiles actiones pro ſalute patriæ quaſi quædam pignora: ut iam a me ipſo uix uidear poſſe diſſentire. quod illis æque non accidit. minus enim multa dederunt reip. pignora: (ep. 15.) ut ab illis non eadem, quæ a nobis, exſpectentur; ideoq́;, ſi manent in Italia Pompeio diſcedente, leuior eos uituperatio ſit conſecutura, quàm me, ſi idem conſilij capiam. nunc autem auctoritas tua facit, ut manendum putem. Reliqui temporis] ſcribis enim ſic: poſterius me profuturum reip. ſi manſero. Præſentis tuendi] uis enim me in Italia manere: quòd tuta manſio ſit, diſceſſus mihi periculoſus, nec reip. utilis. ep. 14. lib. 9. Alterum] Cæſarem. Plauſus quærere] conſequi, ut laudetur, cum remp. oppugnet: Pompeium autem, qui defenſionem ſuſcepit, uituperari: cur? quia Cæſar Domitium, aliosq́; ciues, ſibi inimicos, Corfinij captos conſeruauit, Pompeius deſeruit. Niſi erit conuentus.] habet amiciſſimus meus in antiquo ſuo libro, Niſi non erit conuentus. quod cum aliquandiu cogitans examinaſſem, ut in librorum diſſenſione ſoleo, ueni in hanc opinionem, detruſam ſuo loco, Non, in alienum migraſſe, uitioſumq́; eſſe, Poſſe non arbitror, niſi erit conuentus; ſincerum, Poſſe arbitror: niſi non erit conuentus. putabat enim Cicero, ante Lentulum eſſe cum Pompeio tranſmiſſurum, quàm a Balbo conueniri poſſet. apertius ep. XI. l. 8. & 6. l. 9. & Paterculus lib. 2 Omnis hæc] qua Cæſar utitur. Vnam illam] in extremo timendam: ut deinde uictor, abiecta clemen-

clementiæ ſimulatione, omnes tollat. Balbus maior] *is, quem Tarteßium uocat ep. 3. l. 7.* Hæc credis] *εἰρωνικῶς.* HOC *τέρας*] *Cæſar.*

EPISTOLA X.

In nummis haberet,] *in nominibus haberet, eſt in amicißimi antiquo libro: quod magis placet. eſt enim hic, ut ſæpe, nomen pro debitore.* Neſcire quo loci eſſet] *elegans locutio, pro, non plane ſibi nota eſſe: ea, ſe uelle recognoſcere.*

EPISTOLA XI.

Conſiſtit] *tum conſiſtit conſilium, cum cogitando aliquid explicauimus.* Nihil explicatur] *quod mihi nunc accidit: ideoq; leuatur cura.* Illud tamen] *cum uerear, ne, nihil cum proficiam quotidiana lamentatione, dedecori ſim ſtudijs, ac litteris noſtris: lamentationi tamen totos dies damus.* Etiam] *præter quàm quòd nihil proficio.* Litteris] *pro libris hic poſuit, ab ipſo ſcriptis, ut alibi.* Noſtris libris] *de rep.* Beata & honeſta] *primum ad copias, alterum ad uirtutes refertur.* Non ariolans] *non diuino furore commotus, ut olim Caſſandra, cui uera prædicenti tamen nemo credidit.* Iamque mari magno] *hemiſtichium ex ueteri poeta: cuius integri ſunt uerſus, anapæſtici dimetri ex perſona Caſſandræ uaticinantis, libro* 1. *de diuinatione.*

,, *Iamq; mari magno claßis cita*
,, *Texitur: exitium. examen rapit,*
,, *Aduenit, & fera ueliuolantibus*
,, *Nauibus compleuit manus litora.*

Non multo ſecus] *ego de bello ciuili, atque Caſſan-*

dra

dra de Troiano. Non occurrimus] non licuit nobis Pompeium adire, cum diſceſſurus eſſet. ep. 3. & XI. Proſcriptio.] quæ nominatim eſt de certis. Pertimeſcenda] utercunque uincet, aut Cæſar, aut Pompeius. Vniuerſe] aduerbium omnes comprehendens, ut generaliter. Quòd quierim:] quòd nullum maius negotium ſuſceperim. &, Pompeio Italia exeunte, remanſerim. Brundiſium] ut Pompeium fugientem aſſequeretur. Parthicis rebus] quarum exitus inanes. nam etſi Parthi, ſubito curſu in prouincias irrumpentes, magnum inferunt terrorem: tamen haud magna calamitas conſequitur, iiſdem continuo diſcedentibus. Adduxit] ex Piceno. Cæſar lib. I. de bel. ci. Hirrum] gentis Luceiæ. Virtutem, induſtriamq́;] in colligendis, adducendiſq; Corſinium militibus. In ea ora] Campana. epiſt. XI lib. 7. Eppium] Eppiorum familiam ex Andreæ Lauretani, patricij Veneti, nummo cognouimus, in quo eſt, EPPIVS. L. E G. F. C. & ex lapide, qui Veronæ eſt, in quo legitur, P. EPPIVS. P. F. F A B. RVFVS. MIL. C. O H O R. I I. PRAEF. F. I. A R BITR. & ex Hirtij lib. 5. de bello Africano. Peſſarionis liber, et alius amiciſſimi mei, Oppium: quod ſi uere ſcriptum eſt, ex utraque parte Oppios fuiſſe dicemus, Cæſaris, & Pompeij; ſicuti & Domitij fuere, Caluinus a Cæſare, Ahenobarbus a Pompeio. Cum auctoritate] ut conſularem. Conſidio] Conſidio Noniano, de quo fam. ep. 4. lib. 16. T. Ampium] ad quem extant Ciceronis epiſtolæ fam. lib. 6. & 10. Dialio] placet, quod alijs; ut & hic, & ſequenti epiſtola, legatur, D. Lælio,

Lælio, qui Pompeianus fuit. Beſſarionis liber, Dicallio; alius, Duellio. Meſsius] de quo ep. 1. lib. 4. Corfinii acta] Domitium, & eos, qui una eſſent, Cæſari ſe tradidiſſe. Primum] ſolet ſubiungi deinde, hic omittitur, ſed ſignificatur eo, Vtinam tui conſilij. ſic locutus l. 2. ep. 9. & 23. lib. 7. fam. Fortiſsimis uiris] Domitio, Lentulo, Vibullio, alijsq́;, qui in Cæſaris poteſtatem uenerint. De urbe] non relinquenda. De Italia] timenda. Eadem timerem] Cæſare conſule. ep. 9. lib. 7. Honorifice] cum reip. tum dignitatis tuæ cauſſa. Large] ne publica res, bello ſuſcepto, in diſcrimen adduceretur. large enim eſt, liberaliter, prolixe. Duxi meam rationem] hoc cogitaui: quid? non eſſe mihi faciendum, ut Cæſaris animum offenderem: itaque pacis auctor fui, uel cum ijs condicionibus, quas ille ferret, qui bello ciuili nihil eſſe miſerius intelligerem. feciq́; id eo libentius, quia, cum ad pacis condiciones uiderem a te honorifice, largeq́; reſponderi, meum conſilium non arbitrabar a tua ſententia diſcrepare. Meritis] Catilinæ coniuratione oppreſſa, lege agraria diſſuaſa, diſcordia inter equites & plebem ſublata, ſenatus auctoritate in Rabirio defendendo confirmata, proſcriptorum filiis adminiſtratione reip. remotis, ne illam, parentum memores, in magiſtratibus turbarent. Supplicia] exſilium, publicatis bonis. Si offendiſſem eius animum] ſi Cæſarem quamuis leuiter offendiſſem: nedum, ſi, bello ſuſcepto, me illi aperte inimicum oſtendiſſem: quaſi dicat: ſi quid commiſiſſem, quod ex illius uoluntate minus eſſet. Cum iam in armis eſſemus] poſtquam tribuni pl. ex urbe

fugerunt;

fugerunt: quo facto in armis eſſe cœperunt. dicit idem in *proxima* epiſtola. Subiicerer eiſdem prœliis] uerebar ſcilicet, ne, uobis in gratiã redeuntibus, ego deinde, tuo præſidio nudatus, Cæſari, quem offendiſſem, pœnas darem. Notat autem latenter perfidiam Pompeij, cuius in amicitia iam ante Clodianis temporibus parum ſenſerat eſſe præſidij. antiquus liber, obijcerer, pro ſubijcerer. Eiſdẽ] ut olim pro rep. pugnandum, inquit, mihi cum Cæſare fuiſſet, ſicut olim cum P. Clodio. uide ep.7.lib.10. Videretur habere populare.] ut ego potiſſimum deligi uiderer, in quem improbi ciues impetum facerent: ut ego ad perniciem non minus appeterer, quàm appetuntur ea, quæ popularia ſunt. Hæc] hæc incommoda, ſique pertimui, ſi offendiſſem Cæſaris animum. Denuntiata] ab iis, qui Cæſaris conſilia nouerant, ut à M. Cælio. fam. ep.16.lib.8. Honeſte uitare] nulla ſuſcepta belli parte. Rationem noſtram] quòd arma aduerſus Cæſarem nõ ſumpſerim. Reliqui] deſperata pace cur ad te non uenerim. non enim licuit: ut in hac ipſa epiſtola iam oſtendit. Condicionibus] ut ad concordiam res deduceretur.

EPISTOLA XII.

Vaticinationem] uſurpauit enim illud Caſſandræ, Iamq; mari magno. ep.xi. Excuſationem] apud bonos uiros. Imparatam] à militibus. ep.xi. Ignauiæ delectus] niſi firmas copias collegiſſem tuendæ Capuæ cauſſa, ignauum fortaſſe me homines fuiſſe ducerent in habendo delectu. Perfidiæ] fortaſſe. n. ſi tueri Capuam non poſſem, perfidiæ meæ potius, quàm infir-

mitati copiarum aliquis adſcriberet. Nolui] in epiſtola proxima ſuperiore, Cum a me Capuam reijciebam: quod feci non uitandi oneris cauſſa. Conſulatum] alterum. ep. XI. Animum eius] uide quæ ſcripſit in proxima, ep. XII. Neque enim ſuſpicari debui] quod ſupra dixit, Suſpicione aſſequi non potui. epiſt. XI. Et plane] et, ut uere dicam, ideo non tranſiui, quod, quid rectum eſſet, quid reip. utilius, non plane uidebam, cogitare diligentius uolebam. Significata] mihi eſſe manendum in Italia: ut epiſt. 17. lib. 7. & XI. lib. 8. Ecquæ pacifica] utrum me deceat in Italia remanere; quod pacificam aliquam perſonam reſp. uideatur deſiderare, cuius auctoritate inter Cæſarem & Pompeium diſcordiæ ſedentur; (quod effici non niſi ab eo poteſt, quem ſibi uterque putet eſſe amiciſſimum: quem ego me duco eſſe; cum adhuc quidem neutram in partem peccauerim, ut proxime oſtendi) an ad bellum proficiſci; quod pacifica perſona reip. nihil, bellator prodeſſe plurimum poſſit. Tua conſilia] Clodianis temporibus; cum mihi ſuadebas, ne omnia officio metirer, ſed ſalutis ſimul rationem haberem, conſeruanda Cæſaris amicitia. quod quia non feci, in maximas ærumnas incidi. Theophanem, Culeonem] utrunque Pompeij amiciſſimum. Ingemiſcens] quia tuis conſilijs non parui. Ad illos calculos] hoc dicit: quod tum non fecimus, nunc, noſtris caſibus moniti, faciamus. Lentulus, Domitius,] Lentulus Spinther, Domitius Ahenobarbus, quos Cæſar, Corfinio potitus, dimiſerat incolumes. ep. I. lib. 9. M. Marcello,] Marcus

cum Ser. Sulpicio conſul fuerat altero ante anno. repone igitur C. pro M. ut eſt in hiſtoriis: Cohortes xix,] xiiii. à Vibullio, v. ab Hirro adductas. ep. xi. Suas xii.] ſupra xi. dixit, ep. xi. Tribus] Corfinij, Albæ, Sulmone. Duabus legionibus] uide quæ diximus ep. 13. lib. 7. Aelio] legendum puto, Lælio. uide ep. xi. Fauſtus] Sylla dictatore natus. ep. 3. Dubio animo] uide ep. 13. lib. 7. Etiam uideo C. Marcello] Beſſarionis liber, Altia uideo cenſori Marcello. ego ſic, Ac ita uideo cenſeri Marcello. P. Lupum] Rutiliæ gentis is, qui tribunus pl. fuerat Marcellino & Philippo coſs. Coponium] quem tradit Velleius, cum Plancus, recens transfuga, multa ac nefanda in ſenatu obijceret abſenti Antonio, dixiſſe: Multa mehercules fecit Antonius pridie quàm tu illum relinqueres. Qui te impediant,] Albani, Marſi, & Peligni duces, qui ſuas cohortes cum periculo ad Pompeium ire nollent. circiter enim xv. cohortes Domitius coegerat ex Alba, Marſis, Pelignis, & finitimis regionibus. Cæſar de bello ci. lib. 1. Piceno, & Camerino] adductæ à Vibullio, & Hirro. ep. xi. Metuſcilio] Beſſarionis liber, Metuſtileo. Duæ legiones] quas dubio animo habeo. Picentinis] ex Piceno adductis à Vibullio, quæ non erant cum Domitio. Militum animos] quibus non magnopere confido. ep. 13. lib. 7. & 12. lib. viii. Receptum] ipſa oppida, quò receptum habemus, amiſsis, quò nos reciperemus, non eſſet. Quòd inter ſe ne noti] malim, Qui inter ſe nec noti ſunt: ut milites dicat non modo tirones, ſed nec

nec inter ſe notos. aut, Qui inter ſe ne noti quidem ſunt quod magis placet. ſcriptum enim eſt in antiquo libro amiciſsimi mei. Octauij Pantagathi, & erit hæc ſententia: Cæſaris milites quia ueterani, ideo familiares inter ſe ſunt, & amiciſsimi; quod plurimum prodeſt ad robur exercitus: noſtri uero ne noti quidem inter ſe ſunt: tantum abeſt, ut familiares, amiciq; ſint. quo minus eſt illis contra ueteranas legiones committendum.

EPISTOLA XIII.

Nactus] aſſecutus, antequã mare tranſierit. Spes dubia] quia in eo uictoria Cæſaris uidetur futura, ſi Pompeium aſſequatur. Ruſticani] colonias intelligit. ſic infra, ep. 17. lib. 9. Quæ autem impendere] uaſtationem Italiæ: de qua ſcripſit epiſt. XI.

EPISTOLA XIIII.

Abſunt propius,] propinquiora ſunt. ſic & alibi locutus. Huius primi temporis] uter felicior ſit, Cæſar in aſſequendo Pompeio, an Pompeius in tranſmittendo. Diariis] Beſſarionis liber, & alij duo ueteres, Dictis; ſed ſrigide nimis, ut mihi uidetur. Diaria, ſi legis, pro uictu quotidiano accipe. Martialis, Horatius. aut, ſi mauis, interpretare ſtipendia in ſingulos dies militibus propoſita, ſi quamcelerrime iter ad Pompeium conficerent: ut ſi ſingulis diebus menſtruum ſtipendium, id eſt XXX denarios, polliceretur. & ſane uſitatum hoc erat, ut duces pollicitationibus ad milites uterentur, ubi difficile aliquid conſequi uellent. uictus uero quotidianus neque magnum præmium eſt, &, ſi liberalior ſit, etiam impedit celeritatem. Meum conſilium] non exeundi ex Italia.

lia. Idonei auctores] auctores in Italia remanendi. intelligit enim Attici litteras, VIII. kal. Martij datas. quibus ille ita ſcripſerat: Si M'. Lepidus, & L. Volcatius remanent, manendum puto. ep. 14. l. 4. Quanquam hæc] quæ a Cæſare fiunt. Vnus uir] Pompeius. Si manet,] ſi eadem eſt, quæ antea. Firmior.] in conſilio non exeundi ex Italia Ad id, de quo dubito] ad hanc meam deliberationem. ep. 1. l. 4. Aut Lepidi &c.] deſperatis uetat. Hippocrates adhibere medicinam: ego quoque in hoc loco, cuius emendandi ſine ueteribus libris mihi quidem ſpes non eſt, τὴν τοῦ ἱπποκράτους γραμμὴν tenere conſtitui. Coreni] uidetur legendum, Corfinij: quo in oppido magnam pecuniam Domitius habuerat. error inde fortaſſe natus, quòd duarum litterarum, E & F, magna ſimilitudo eſt. quod alia quoque loca deprauauit. Non redditam] falſum. nam, redditam a ſe, Cæſar ſcribit lib. I. de bello ci.

EPISTOLA XV.

Aegypta] liberti nomen, a regione, ut Cilix. Præmiſſus] captus a Cæſare Corfinij, deinde ad Pompeium cum mandatis de pace miſſus. Non eſt uiſus] Pompeius enim, alienus a pace, eum non remiſit. Et quemadmodum] hoc ad uerbum, Exſpectas, refertur. Redeuntem] Brundiſio, Pompeio Italia pulſo. Et aut Hemonis] de Attico dictum: quod proxima uerba oſtendunt: ſed locus deprauatus. Fugam] tranſitionem in Epirum. ep. 1. lib. 9. Cum faſcibus] erat enim proconſul. nam ei in ſortitione conſularium prouinciarum Gallia obuenerat. Vt ſciamus] fortaſſe enim illius

exem-

exemplum ſecuti aut dimittemus, aut retinebimus lictores. Conuellerunt &c.] *effecerunt enim, ut Pompeium, mare tranſeuntem, ſequi cogitarem, cum antea labarem. ep. 10. & 14.* Ioui ipſi iniquum] *iratum diis hominibusq; Pompeium in Italiam rediturum. fam. ep. 28. lib. 10. Venit paratus Seruilius, Ioui ipſi iniquus.* Conſules] *mare tranſeuntes. vide paullo infra.* Non caute] *ſi Pompeium ſequar.* Non honeſte] *ſi remanſero in Italia.* Videris non dubitare] *uide ep. 2. lib. 9.* Tranſierunt] *conſules enim primum, deinde paucis poſt diebus Pompeius tranſiit. Cæſar lib. 1. de bel. ci.* Appium,] *Ap. Claudium Pulchrum, cenſorem, collega L. Piſone, Cæſaris ſocero: qui tranſeundi ius non habebant: neque enim cenſores cum imperio ſunt, ut proconſules.* Pompeius] *Hiſpaniarum proconſul.* Scipio] *Pompeij ſocer, Syriæ proconſul.* Setenas] *Beſſarionis liber, Setcouas. nos hunc ignoramus.* Fannius] *Siciliæ cum imperio præfectus. ep. 15. lib. 7. & 6. lib. XI.* Voconius] *quid ſi, Coponius? qui prætor Pompeium ſecutus eſt. ep. 12.* Sextius] *is eſt, de quo infra ep. 7. lib. XI. quem Plutarchus in Bruto Siciliam ſorte habuiſſe narrat.* Nihil deſero] *ſic antiqui libri. Diſſero, cum inſequentibus uerbis conueniret; & placet: quia, Diſtero, eſt in antiquo libro, ut parua omnino mutatione corrigatur.* Propemodum rectum] *non dicit, plane rectum: dubitat enim, ut ep. 12.* Biduo] *lippitudine liberatus.* Si huc te reiicis.] *ſi hanc ſuſcipis curam.* Tali tempore] *ſuſpicaretur enim, pacis mentionem aſtute fieri, ut, ſpatio interpoſito,*

Cæſar

Ceſar eum aſſequi poſſet. Cumtimere deſierit,]
tum trans mare profectus in tutum locum ſe receperit. tum
enim nullam fraudem in pacis condicionibus timere poterit.
Meum] uel quòd uterque ex Cornelia gente: uel quòd
ab eo Balbus maxima beneficia acceperat: ut ep.7. lib.9.
Voluiſti] optaſti, ut & Balbus meus manſionem in
Italia perſuaderet. ep.9. Quiduis potius eſſe] cum
ſummam reip. curam ad Pompeium detulerit, ipſe, no=
mine tantum conſul, alteri pareat. Tibi] manſionem
probanti. Nobis] de Cæſaris animo promittentibus.
Relatore] ad conſules enim pertinet relatio de repub.
Totum] præclara ſententia, nec ſatis aperta. non enim
hoc ſolum eſt aduertendum, Domitium proconſulē populi
R. a Cæſare obſeſſum, ſed illud ſimul, niſi ita factum eſſet,
magnam ciuium cædem fuiſſe futuram. ſi enim Cæſar ex=
ſpectaſſet, ut Domitius ſuas xxx cohortes ad Pompeij
legiones adiungeret: Pompeius, aucto exercitu, in aciem
deſcendiſſet. quod malum Cæſaris uigilantia uitauit. Do=
mitium enim, de profectione ad Pompeium cogitantem,
oppreſſit: quo facto dimicationem ſuſtulit. ep. xii. lib.8.
Probaturum] oſtendam recte factum a Cæſare.
Scio, &] Beſſarionis liber. Sciet. ego aut, Scio. &:
aut, Scis, &: id eſt, profecto intelligis. Res] quæ ad
ſanguinem ſpectabat. Mei] filij. ep. ult. De Cæ=
ſare] de Cæſaris animo ad concordiam propenſo. Scri=
pſit] ad te. Probabit] cauſſas exponet earum re=
rum, quas tibi & ipſe dixit, & Cæſar ſcripſit. Quæ=
cunque] ſiue pax erit, ſiue bellum. aut, ſiue ſecunda
fortuna utetur, ſiue aduerſa. Belliſſime] legerem,
Veriſſime.

Veriſſime. nam in Beſſarionis *libro,* Veliſſum *me: ut in antiquo libro ſcriptum primo exiſtimem,* Veriſſume, *ad ueteris orihographiæ rationem: unde imperitis librarijs oc caſio mendi.*

EPISTOLA VLTIMA.

Occultum & tum iter] *Beſſarionis liber,* Occultum metum iter. *placet,* Occultum & Tutum iter. *ut hoc unum ſe non prouidiſſe dicat, qui poßit occulte & tuto ad mare Adriaticum proficiſci, cum tota Italia Cæſaris armis præſidijsq; teneatur. ep. 3. lib.9.* Illuc autem;] *ad mare ſuperum.* Res] *neceßitas; quoniam infero mari hoc tempore anni, id eſt hieme, uti non poſſumus. ep. 3.l.9.* Quà ueniam?] *cum omnia Cæſaris armis teneantur.* Cedendum] *diſcedendum.* Ille] *Pompeius.* Conſcindi] *ualde uituperari.* Occurrunt?] *Cæſari Pompeium Italia pellenti. ep.11.* Deum] *ut deum Cæſarem colunt, diuinis honoribus proſequuntur.* De illo] *de Pompeio in Campania ægrotante. ep. 5.lib.9. Plutarchus in Pompeio, & in Tuſculana 1.his uerbis: Pompeio, cum grauiter ægrotaret Neapoli, melius eſt factum: coronati Neapolitani fuerunt. etiam Puteolani, uulgo ex oppidis publice gratulabantur.* Hic Piſiſtratus] *Cæſar, Piſiſtrato ſimilis. uide ep.19. l.7.* Gratum eſt] *quòd ea non faciat, quæ timebantur.* Quos honores] *Cæſari haberi.* Iudices DCCCL,] *iudices omnes: qui* DCCCL *fuiſſe uidentur:* CCC *quidem ſenatorii ordinis fuerunt, ut epiſt fam.ep.8.lib.8. reliqui tum equites, tum tribuni ærarii. ex tribus enim ordinibus iudices legebantur, ut declarat Pedianus.* CCCLX. *quos Pom-*

peius

peius legerit, nominant Plutarchus, & Velleius. De-
lectabantur] ideo ſcripſit M. Cœlius in quadam epi-
ſtola: Video Pompeium ſenatum, quiq́; res iudicant, ſe-
cum habiturum. Lucerias] proſcriptionem Luceriæ
denuntiatam. ep. 11. Quicunque ſunt] quid ipſi fa-
ciant, non ſpecto: ego, niſi faciam quod me dignum eſt,
reprehenſiones timeo, ut Hector apud Homerum. exeamus
igitur Italia. Domum quem exſpecto] ſic, &
antiqui libri. Domitium, alij legunt. mihi, Demum, pla-
ceret: ut ſit ἀποσιώπησις, & reticuerit, uel omnis cauſſa,
uel doloris, pulſum, aut captum. Quod ſequitur, IV. no-
nas, Martias ſignificat. ep. 6. lib. 9. Quò] an ad urbē:
quò ſe, cum Pompeium Brundiſio pepuliſſet, contulit.
Arpinum] ut illius congreſſum uitem. Timebat ſcili-
cet, ne, rogante Cæſare ut ad urbem rediret, uel negaret
cum periculo, uel aſſentiretur cum dedecore, Pompeio, &
cum eo conſulibus, multisq́; conſularibus ex urbe iam
profectis.

IN

IN LIBRVM IX. EPISTOLARVM CICERONIS AD ATTICVM,

Pauli Manutii commentarius.

EPISTOLA I.

IIII. die] *legendum* XIII. *tot enim ſunt dies ab* VIII. *Kal. ad pridie non.* Κενόσπουδα] *inanis ſtudij. ſortaſſe curantur a me ſine cauſa.* Soſium, & Lupum] *prætorem utrunque. ep.* 6. *&* 12. *lib.*8. Audiremus] *quid Brundiſii actum eſſet.* Ad mare ſuperum] *ut in Græciam tranſmitteret. ep.* 3. Qui & nunc,] *quo modo nunc præſidio reip. cum domi maneant? aliud ſortaſſe dicit, aliud intelligit,* εἰρωνικῶς. *ep.*16.*l.* 8. *&* 3. *lib.* 9. Tempeſtiuis] *quibus intereſſe boni uiri ſolent. nam intempeſtiua non laudãtur. de Senectute.* Improborum] *Cæſaris.* Perſequamur] *ſtomachoſe in Pompeium, qui, ſuadentibus L. Lucceio & Theophane Mitylenæo, pernicioſum reip. bellum ſuſcepiſſet. Perſequamur: faciamus, quod Lucceio & Theophani uidetur.* Nam Scipio] *connumerat eos, quos aliqua cauſſa uidetur adduxiſſe, ut contra Cæſarem arma ſumerent.* Sorte] *quia ei ſorte obuenit.* Genero] *Pompeio.* Iratum] *quia ſententiam dixerat, ut Cæſar ante certam diem exercitum dimitteret: ſi non faceret, aduerſus remp. facturum uideri.*

Cæſar

Cæſar lib. 1. *de bello ci.* Marcelli] *Marcus, & duo Caij: qui omnes Cæſaris dignitatem oppugnauerant.* Manerent] *in Italia.* Appius] *tres numerat, qui imperium non habebant, Appium, Caßium, Fauſtum.* Inimicitiarum] *cum P. Cornelio Dolabella, & M. Cœlio Rufo, qui Cæſaris partem ſequebantur. libro* VIII. *ep. fam.* Præter hunc] *qui erat cenſor. ep.* 15. *lib.* 8. Caſſium] *qui erat tribunus pl. ep.* 22. *lib.* 7. Proquæs] *Beſſarionis liber,* Prope: *forte,* Propr. *id eſt proprætor, ex Cæſaris lib.* 1. *de bello ci. ſed, cum non nominetur ep.* 2. *inter eos, qui imperium habebant, uidetur rectius,* Proquæſtor. Vtrumuis] *poßem arbitratu meo in Italia manere. neque enim mihi eſt Cæſar infenſus: (cum utroque amicitia par: ep.* 1. *lib.* 7.) *neque magiſtratus perſona cogit: cum imperium poßim deponere, &, abiecto triumpho, in urbem introire.* Acceſſerit] *malim,* Accedet; *cum in antiquis libris,* Accederet, *ſcriptum ſit.* Huius fortunæ] *quam ſubimus ad Pompeium proficiſcentes.* Non erat æquum] *quia Cæſaris legatus fuit in Gallia, neque Pompeio debet æque atque ego.* Nec ſuam cauſſam] *etſi neque me roget, ut eum ſequar; nec ſuam, ut ait ipſe, cauſſam agat: me tamen unus mouet.* Vt ait] *ait ſe publicam cauſſam agere, non ſuam. quaſi dicat: ſecus eſt. & quodam modo ſignificat, Pompeium, non tam reip. quàm ſua cauſſa motum, arma cepiſſe. ſic. ep.* 10. *lib.* 4. *Vt loquebatur.*

EPISTOLA II.

Die tuo,] *die quartanæ. ep.* 8. *lib.* 7. & 4. *lib.* 9. Contra] Adeſſe,] *in ſenatu. epiſt.* 5. *lib.* 9.

contra detrahentes diſputem? Scelus] ſi approbo, quæ dicuntur in Pompeium. Supplicium] ſi contra eos qui de illo in ſenatu detrahant, diſputem. De triumpho] uide epiſtolam III. lib. 8. Olim] Clodianis temporibus, cum in locum Coſconij mortui eſt inuitatus. ep. 10. lib. 2. Honor] triumphus. Ἀπαῤῥησίαστον] impeditam, & reprehendendi licentia carẽtem. putat enim me plus uidiſſe, quàm ſe, cum ei dicerem, in municipijs parum roboris noſtræ cauſſæ futurum: delectus inuitorum fore: quod utrunque docuit euentus: pacem uel iniuſtam utiliorem eſſe, quàm iuſtiſſimum bellum: urbem non eſſe relinquendam: pecuniam ex ærario ſumendam: Picenum occupandum, ut Cæſari aditus ad urbem præcluderetur. quibus in rebus mihi ille ſi paruiſſet rectiſſime monenti, haud paullo melius & ſibi, & reip. conſuluiſſet. Tum erit inimicus:] tum non recuſo, mihi ut ſit inimicus: erit enim iure: nunc iraſci non poteſt, quia Brundiſium ad ipſum non iuerim: neque enim potui, cum inter me & Brundiſium Cæſar eſſet. Τίς δ᾽ ἐστὶ δοῦλος] ſeruile, inquit, eſt mortem timere. qui autem non timet, ſeruus eſſe non poteſt. quæ mihi igitur ſeruitus a Pompeio poteſt impendere? eripiam me ab omnibus malis, ſi opus ſit, morte uoluntaria. Eripiebat] erepturum Cæſarem aiebat. Non ſunt certe boni] quia domi manent ep. 16. l. 8.

EPISTOLA III.

Matrem] Catonis ſororem Porciam. Plutarchus. Ad urbem] ad urbem eſſe proconſules dicebantur; & Domitius Galliæ proconſul. proconſulibus autem urbem ingredi, niſi depoſito imperio, per leges non licuiſſe, ſupra

ſupra diximus. Seruus] *non igitur is, de quo ep. 15. lib. 4. quem conſtat libertate donatum.* Quod delibero] *de tranſeundo in Græciam.* Iter intercluſum] *omnia enim Cæſaris armis, præſidijsq; tenentur.* Tranſiiſſe] *Cnæum.* Eum] *Cæſarem; ut perſequi poſſet.* Diutius neſcire non poſſum] *neceſſe eſt, ut iam ſciamus.*

EPISTOLA IIII.

In ipſum tuum diem] *in diem quartanæ. Tuum, autem, tibi ex conſuetudine familiarem. ep. 7. lib. 7. & ſequenti.*

EPISTOLA V.

Quàm grauis] *aut, Grauis, moleſtus mihi, qui de Cæſare iactaret ea, quæ minime uellem: aut, Grauis, qui nimium magna loqueretur, claſſes, exercitus, prouincias.* Fuſius,] *Fuſius Calenus, & ipſe Cæſarianus.* Scelus Pompeii] *qui, nulla re offenſus, contra ius ueteris amicitiæ, atque affinitatis, omni ratione Cæſaris dignitatem oppugnaſſet.* Senatus] *qui ad Pompeij nimis infirmi uoluntatem iniquiſſima s. c contra robuſtiſſimum Cæſarem, contráq; tribunos pl. feciſſet.* Villa] *Formiana.* Cur tum in curia] *ſi ad urbem Cæſar uocabit, & adeſſe in ſenatu uoluerit.* Dic M. Tulli] *cum ſentētiam rogabor in ſenatu, non tam de rep. quàm de ipſo Pompeio; quid dicam? quo modo me explicabo? epiſt. 7. lib. 7.* Et omitto] *uſitatius, Sed omitto, atque omnino aptius. mendum fortaſſe inde fluxit, quòd ſet pro ſed ueteres ſcribebant.* Medicamentis] *quam enim ab eo, qui fugit, ſperare ſalutem poteſt? non conua-*

leſcet igitur medico Pompeio. Quid agam?] ſequar eúm in Græciam, an maneam in Italia? Cauſſæ euentorum] ſignificat, Pompeij culpa in eam calamitatem incidiſſe remp. qui per decem annos Cæſaris potentiã auxerat: ut ſe quidem inimicum eſſe Cæſari dicat ob euenta, ſed inimiciorem Pompeio ob cauſſas euentorũ. Religioſus] triſti omine infamis, ut exponit Gellius. Ille etiam annus] cum Clodia rogatione triſtem exſilij calamitatem ſubij. Hoc defendente] accuſat Pompeium tanquam præuaricatorem, ac deſertorem in patrocinio. ep. 13. l. 3. Ne dicam grauius] poterat enim dicere, non modo ſe deſertum, ſed armatum etiam a Pompeio inimicum ſuum. uide ep. 22. lib. 2. Temeritatem, ignauiam, negligentiam] Pompeii peccata. Temeritatem, in ſuſcipiendo bello, cum eſſet imparatiſſimus: Ignauiam, & Negligentiam, in gerendo. Balbi] cui fidem habui, affirmanti Cæſarem optimo eſſe animo erga Pompeium, & concordiam cupere. ep. 9. & 15. lib. 8. Ego igitur] refer ad illud, Ego uero hæc officia &c. Apud Homerum] Thetidi reſpondet Achilles, αὐτίκα τεθναίην, ἐπὶ οὐκ ἄρ᾽ ἔμελλον ἑταίρῳ κτεινομένῳ ἐπαμῦναι. Non ἑταίρῳ ſolũ] uult Achilles apud Homerũ ulciſci Patroclũ, quia ſocius; ego ferre opem Pompeio, quia etiam de me bene meritus. Tali uiro] rerum geſtarum gloria circumfluenti. Cauſſam] reip. Optimatibus uero tuis] noli putare, me ad Pompeium iturum, quòd optimatum ſermonibus mouear, aut quòd ijs inſeruire uelim, manſionem meam reprehendentibus, profectionem laudantibus. ſed me mouet tum beneficium,

cium, tum dignit[...]æs Pompeij, eo magis, quòd agit cauſſam reip. Huic dent] Cæſari: quanquam Cæſar aberat: ſed uultu lætitiam ob Cæſaris uictoriam ſignificabant. Daturi] cum Brundiſio redierit. Decreta] a municipijs facta, ut omnes uota facerent pro ſalute Pompeij, in Campania ægrotantis. epiſt. ultima lib. VIII. Victoria] Cæſaris, qui, uniuerſa Italia occupata, Pompeium cedentem perſequebatur. Tum] cum illa pro ſalute Pompeij decernebant.

EPISTOLA VI.

A minore Balbo] Cæſaris nomine rogaturo, ut in Italia maneret. ep. 9. lib. 8. Quòd is] quòd Balbus minor Canuſii audiſſet Lentulum conſulem tranſmiſiſſe. qui ad Balbum patrem Canuſio id ſcripſit. Albæ] ex Domitij cohortibus. ep. 12. lib. 8. Curtium] Biuium Curium nominat Cæſar lib. 1. de bello ci. Curtium, Beſarionis liber. Minucia] alij, Numicia. placet, ex Epiſtola Horatij 18. lib. 1. Abdam] ne uidear Cæſari Brundiſio redeuntem fugiſſe. Relicturus] ut Cæſari meo nomine diceretur, me ideo Arpinum iuiſſe, quòd ibi Ciceroni meo togam puram dare uellem. ep. 20. lib. 5. Hic] Formijs. ep. 5. Quò] itionem ad Pompeium ſignificat. Qua] quâ maxime iter ἀνα[illegible]. ep. 1. Curtium] ad quem ſuæ cohortes tranſierunt. Aſpicere] tam grauem. Quid alios] quaſi dicat, multo minus alios Cæſarianos. Dum urbem animus] ſpe pacis ab hac ora Campana diſcedere nolui: quia ſperabam fore, ut apud illum meæ li[illegible] tionesq; ad pacem plus ualerent, ſi [illegible]

admiſcerem. ita mox Brundiſium ad Pompeium proficiſci non licuit, cum iter illud Cæſar intercluſiſſet. ep. 1. Dicitur] *non uere: nam conſcendit idibus Martiis: ut infra ep. 19.* Septemtriones] *non ſecundi Græciam petentibus.* Præcidiſſe] *ne Cæſar conſequi poſſet.* L. Metello] *is eſt, de quo plura ep. 4. lib. 10.* Qualicunque conſilio uſo,] *etiam ſi non optimo conſilio uſus eſt neque in ſuſcipiendo bello, neque in gerendo.* Αἰσχρᾶς φαντασίας] *animo enim ſpecies quædam turpitudinis occurſat.* Aut conſolatione] *reſpexit ad Terentij uerſiculum, Aut conſolando, aut conſilio, aut re iuuero.* Vt quidem ſcias] *ut intelligas, quo loco ſint Pompeii res: cum etiam Q. Titinii filius, amici noſtri, qui bonum ſe ciuem eſſe præſefert, cum Cæſare ſit. ep. 21. lib. 5. & 8. & 24. lib 9.* Q. Titinii filium] *Titinio quidẽ natum, ſed adoptatum a Pontio, ut epiſt. ultima lib. IX.* Sed illum] *quia, præter propoſitum, interpoſuerat de Titinii filio, omiſſum reprehendit hac particula, ſed, ad connectendum apta, & uſitata. Illum, autem, Cæſarem.* Gratias agere.] *quòd mare non tranſierim.* Quàm uellem] *pænitet enim, quòd remanſerim.* Non ualuiſti] *non enim licuit tibi per quartanam Roma diſcedere.* Σύν τε δύ' ἐρχομένω] *utroque noſtrum, quid optimum factu, cogitante. Homerus ιλ. κ.* Vt populari, ut ea] *nullam opem ferentibus antiquis libris, non audeo mutare, quod deprauatum eſſe intelligo.* Bellum crudele,] *ex utraque parte. ideoq; nolebam intereſſe. non enim, Crudele, de uno Pompeio dictum.* Suſcipi a Pompeio] *qui pacem uel iniquiſſima con-*

dicione

dicione probar[e] debuit. Cum iis] qui crudele bellum & exitioſum gererent. exponit, cur ſe bellicis negotiis, ut alii, commiſcere noluerit. Imp.] ob res in Gallia geſtas. Commodo] pro commode, ut arcano pro arcane, & quæ gramm[atici] alia notarunt. Gratiaſque agerem] quòd adhuc ab armis abſtinueris.

EPISTOLA VII.

Τὸ συνέχον] argumentum firmiſsimum ad meam manſionem defendendam. ſic alii explanant, ex Quinctiliano, cap. u[l]timo, lib. III. ſed potius uidetur ſic explanandum: Effec[tum] quod proximum erat, cum non poſſes recreare, Fac[ili] Animque noſtrum] manſionem. Sexto] Pæduceo … Nec hic, nec illic] quaſi Cæſari ſponte occurrã. ſcripſerat Cicero, ſe neque Formijs, neque ad urbẽ. quia Brundiſio Cæſarem uideret. Arpinum cogitare, ne redeuntem Pompeio,] ne Pompeium ulla re lædam, neque ad… ſiſ, cum in ſenatu contra illum agetur. ep. 6. Quid ontr[ar]is] ne non ferat. Ut idem tribuam que mihi, de pace agenti, uereor. bellum enim cupit. ata… ne acerbior in me fiat. ſuccenſeret. Μῆνος γοργείην] ὅδυς.… in extremo. uerba ſunt Vlyſsis apud Homerum defendi, non quia iuſtam putarem, ſed feci adductus cauſſam ficio. Vt in] fortaſſe dicturus fuit, Vt in Milone] cuius bene quem cum odio proſequeretur, & nocentem putaret, ro… gatus tamen a Pompeio, de ſe optime merito, defendit. quo iudicio Gabinius condemnatus: quoniam cauſſa non iuſta, ut & Milonis. Dio lib. XXXIX. idq; ſignificant illa in epiſtola ad Marium, ſam. ep. I. lib

quam homines de me non optime meritos, rogatu eorum, qui bene meriti ſunt, defendere. Si illinc beneficium non ſit] *ſi Pompeio non deberē.* Eius quoque rei] *ἀχαριστίας crimen me non poſſe ſubire, etiam ſi ad Pompeium non proficiſcar.* Abiecero] *ut intelligas me de eo minimum laborare: agemus tamen de eo obtinendo. interea, ut tu ſcribis, obrepet anni tempus, quo liceat nobis ad Pompeium uel infero mari tuto nauigare. ep. 3.* Satis ille erit firmus.] *nam alioqui, nauigandū ad eum ſine ſpe uictoriæ, non cenſes.* De iſto] *de hoc ipſo, de uiribus Pō peii, quod ad hanc partem attinet, uide, inquit, quid ſperare poſſis. promitto tibi, ſi firmus erit, tegulam &c.* Antiquorum] Philippi, Flacci, Scæuolæ. ep. 3. l. 8. Abeamus igitur inde] *uerbum, Inde, a libro Beſſarionis abeſt, &, opinor, recte abeſt.* Id quidem] *qua nauigatione abeamus.* Non profectis] *malim, non profectos, hoc ſenſu. Sciunt te non profectum ad Pompeium, & tamen probant quæ adhuc feciſti.* Nimium optimati] *Pompeii partium ſtudioſo, & ſæpe pro Pompeio mentienti. nec ſine ironia dictum de liberto.* Suppeditat] *tibi.* Et meum] *quod tardius eſt, quàm tuum.* Ambulandum, unguendum] *quæ laborantibus quartana præcipiuntur a medicis.* Somnum attulerunt] *curis ademptum. ep. 7.* Aulus] *Torquatus.* Profectus] *ad Pompeium.* Reatinorum corona] *dolet Sabinos in circulis ac coronis iacere ſermones de proſcriptione, quam forſitan non cogitet Cæſar, cū adhuc clementiam in uictos oſtenderit.* Exierint] *obuiam Cæſari, Brundiſio redeunti.* Cui dicerem] *quam rogarem,*

quo

quomodo redeu[illegible] Brundiſio Cæſarem exciperem, & amplexarer: ſicuti rogat eam, facie Mentori ſimulatam, Telemachus Vlyßis filius. Diem tuum] quartanæ. Reliqui] Marius, & Cinna. Vale] ſcriberem, Valete; cum ad duos mittatur epiſtola. Ex quibus] σολοικοφα[illegible] credo, cum [illegible]. nam, Ex quibus, refertur ad epiſtolam. eadem diuerſorum & litteras. & epiſtolam Balbus nominaſſet, illud, Ex quibus, ut de litteris, ſignificatione deceptum, diſſe. [illegible] Pietate] uſurpatur non ut de epiſtola; protu- neficium [illegible] dederunt, ut hic erga eos, qui magnum be- lum [illegible] Pompeio quidem ciuitate donatus, a Cornelio autem, hu- ius anni conſule, Corneliorum nomine: quod indicat Lu- cii commune prænomen. uide pro Balbo. Miloniâ [illegible]s] cum reum Milonem. uide pro Balbo. epiſt. 15. lib. 8. Lentu- [illegible]r] iudicio falli poſſum. uide in iudicio defendiſti. pruden- Obſcurum] ſi contra neutrum arma tuleris. Præ lium] neuter enim eorum bonores geſſerat: & Humi- Gadibus natus, Oppius obſcuræ gentis. Dignitate] intercedente uiro conſulari, & optime de rep. merito. Balbus dem] in tuendis amicitijs. Fi-

EPISTOLA VIII.

Plaboque] ſic & Beſſarionis, & Caualcantis uetera exemplaria. manifeſtũ mendũ. ſententia tamen hæc uidetur, ſe iam ſupero mari tranſmißionẽ abijcere, & cogitare man ſionem in Italia, dum cõmodius anni tempus aduentat: quo liceat infero mari nauigare: modo intercapoſit conceſſu Cæſaris nullam reip. partem attingere. ac uidetur totum hoc ita

ita reſtitui poſſe: Aſſentio tibi, ut in Formiano potiſsimum commorer, etiam de ſupero mari. Balboq́;, ut antea ad te ſcripſi, ecquonam modo, &c. nam duabus ſuperioribus epiſtolis nihil aliud agit Balbus, niſi ut oſtendat Ciceroni quærenti, quo modo poßit Cæſari ſatisfacere. Facta, & dicta] *quæ Pompeius olim in nos fecit, & dixit. Delicta, tamen ueteres libri.* Me ipſum] *ita de illo bene meritum.* Simili urus] *Caualcantis liber ſic, ſic & Beſſarionis. incerta coniectura ſi coner corrigere, quis præſtabit non magis deprauari:* Commentari] *meditari, cogtiatione exquirere. ep. 4.* Sit ſane ita ut uis] *eos probare, quæ adhuc fecerim: quod uereor ut ita ſit.* Noſti illud] *quod de ſummis uiris ſolet uſurpari, cum poſt magnarum rerum actiones in otiũ ſe conferunt. uſurpatur autem hoc:* Διονύσιος ἐν κορίνθῳ: *id eſt, & Dionyſius, Syracuſarum regno pulſus, Corinthi ludum aperuit. hoc & de me uſurpabitur: qui nullam belli partẽ ſuſcipiens, quaſi omiſſa reip. cura otioſus* θέσεις *commenter.* Apud Cæſarem eſt] *cum indignatione hoc adſcripſit. quod ex eo loco licet cõijcere. ep. 6.* Militum] *qui cum Pompeio tranſierunt. ep. 6.* Laudas] *quia mare tranſierunt.* Iratus] *Pompeius.* Iis quidem maxime] *pacis auctoribus: qui pacem ideo ſuadebant, quia patriam maxime ſaluam uellent, cui exitioſum fore bellum uidebant. at Pompeius, qui mirandum in modum Syllani regni ſimilitudinem concupiuit, belli cupidus, ijs, qui pacem ſuaſerant, id eſt nobis, ueniet iratus. ep. 7.* Eam ſaluam] *patriam, antiquißimam & ſanctißimam parentem.* Seruando euertere] *ſeruari*

enim,

enim, & uindicari à tyrannide non poteſt ſine clade, in-
terituq; ciuium. De Septemtrione] de regionibus
Septemtrioni ſubiectis: in quibus Pompeius bellum contra
Cæſarem parabit. Epirus] tua. quò tranſire cogitabat.
ep. 1. Largitione ipſa] ea ipſa, qua Cæſar ad inci-
tandos milites utitur. Cum illum uidero] Cæſarem
Brundiſio redeuntem. ep. 7. Ne forte aut abſim]
Arpinum, ante quàm eum conueniam, non cogito: ne aut
abſim illo redeunte; aut, ut redeunti occurram, huc illuc
uia difficillima curſem. alterutrum enim neceſſe eſt. Ve-
niſſe] ad Pompeium, è Syria, in qua fuerat procon-
ſul. Conſilium eius] utrum in Italia manſurus
ſit, an ad Pompeium iturus. ep. 1. Iſte] conſules ab-
erant Lentulus, & Marcellus. agebatur ergo, quis ha-
beret comitia deſignandis in proximum annum con-
ſulibus. Iſte: ſi extaret Attici epiſtola, nomen haud
ignoraremus. Commune] hoc ne conſideremus;
quoniam poteſt eſſe dictum communiter non proprie de conſulari-
bus comitiis, ſed de omnibus rebus. In-
ceptum] Cæſarem, cuius in poteſtate omnia ſint, mea
gratia uti uelle. Sententia conſularis] quod à
me, uiro conſulari, quæ in ſenatu agentur, cupiat ap-
probari. Tum ex tuis litteris] quibus reſpon-
debas ad meas, de uerbo, Ope, quærentes. diſtin-
gue a, cœpi, uerbo antecedenti: ut dicat, & ipſum per
ſe ſuſpicatum, & ex Attici litteris. Hoc ipſum
eſſe] in hoc ope mea uti uelle, ut decernam de comi-
tiis conſularibus à prætore habendis. Non multo ſe-
cus] aut hoc ipſum eſſe, aut aliquid huiuſmodi. Rem ad

ad interregnum non uenire] *interregem non creari, qui comitia habeat nouis conſulibus deſignandis, cum eius anni conſules abeſſent, Lentulus, & Marcellus. de interrege autem dicemus in libro de magiſtratibus. ſed quoniã, interrege creato, pertinebat ad eum conſulũ deſignatio, conſul uero Cæſar fieri cupiebat; incertus de uoluntate interregis, rem ad interregnum uenire noluiſſet: haberi a prætore, quem ſciret ſui ſtudioſum, conſularia comitia malebat. quod cum fieri non poſſe comperiſſet, alia ratione, quod uolebat, conſecutus eſt. dictator enim a M. Lepido prætore dictus, comitia ipſe habuit conſularia, & conſul factus eſt cum P. Seruilio Iſaurici filio. de bello ci. lib. 3.* Libris] *noſtris auguralibus:* Rogari] *creari: unde comitia conſulibus rogandis lib. primo de diuinatione: & populum rogare magiſtratum dicebatur is, qui comitia habebat, id eſt populum rogare, ut ſuis ſuffragiis eum magiſtratum crearet, cuius magiſtratus cauſſa comitia haberentur. & legimus in Liuio lib. 6. factum eſſe S. C. ut duos uiros ædiles ex patribus dictator populum rogaret.* Vt collegæ conſulum ſint] *ſi enim creantur prætores, ut collegæ conſulum ſint; creari a prætore non poſſunt. non enim collegæ conſulum dicerentur, creati ab eo, cuius imperium conſulari imperio minus eſt, ideoq; a cõſule creantur. Gellius lib. 13. cap. 14.* Hoc a me decerni] *ut ego in ſenatu mea ſententia decernã, conſularia comitia a prætore haberi licere.* 24. A me] *augure, & conſulari: quód contentus non ſit Galba, Scæuola, Caſſio, Antonio decernentibus; quanquam & hi augures ſint. erant autem omnes XV. amplificato*

ficato lege Syllæ dictatoris collegio; cum antea IX. omni-
no eſſent. qua de re alio loco plenius agetur. Τότε μοι,
&c.] ſubaudi, cum a me decernetur. Homerus ιλ. θ.
Tranſierint] cum Pompeio. Omnia poſtulan-
tes,] in uictoria [illegible] non modo Cæſarianorum boni, ſed om-
nium, qui Italia remanſerunt: ut tibi non ſine cauſſa ti-
meas. Videre ſane uelim] etſi ſcribis, ex eius ſer-
mone ſperare pacis eſſe nullam. Oportune] quia fortaſ-
ſe me conſilijs inſtruet ad Cæſaris congreſſum oportunis,
cum Cæſari maxime ſit amicus. epiſt. 20. & 21. La-
nuinum [illegible]] fundo. Phameam] eius fundi dominum:
ep. I. [illegible] Sciebam enim &c.] Sciebam te uoluptu-
arias [illegible] poſſeſſiones non emere, qui ſoleres quærere, agera
te emptus in eius quot annorum ſpatio tantum tibi redderet, quam
tum emptus [illegible] emptionem contuliſſes. corrigendum igitur, &
diſtinguendum hoc modo: Sciebam enim, te, quoto anno,
& quantum in ſolo, ſolere quærere. Delicium di-
gamma] fundum, qui tibi eſt in delicijs, ea figura, qua
eſt digamma, qualem Aegypti fuiſſe, traditur. digamma
autem eſt F Latinum, factum ex duobus Γ Græcis. Il-
lud] Lanuinum. Volui HS Q.] uolui ſeſtertiorum
nummorum quingentis millibus emere. Illi daret] ſi inimicus
ut Phamea Lanuinum daret non mihi, quem fortaſſe inimicus
bonum nomen putaret ob recentes mearum fortunarum
inas, (reſtitutus enim ab exſilio fuerat anno proximo ante
Marcellini conſulatum) ſed prædi; qui HS Q. M. ſe da-
turum ſponderet. Cum haberet] cum Phamea La-
nuinum Antij proſcripſiſſet. Iacere] ſic pro Roſcio
iacere dixit. pretia prædiorum. Dementias] inſanos
ſumptus

ſumptus in Lanuino exornãdo a Phamea poſſeſſore factos. ſic inſanas ſubſtructiones in oratione pro Milone in fundo P. Clodij. Vaſtitati] quæ impendet uniuerſæ Italiæ. ep. 7. Liberalibus] ex hac epiſtola, Pompeium profectum eſſe, conſtat. quo modo igitur dicit Plutarchus, eum profectum eſſe Liberalibus? nimirum errare potuit. homo enim fuit. nec alibi non errauit.

EPISTOLA IX.

Aegritudo] ægrotatio corporis, ægritudo animi. ſic Cicero utrunque exponit in Tuſc. Ad me ſcribere,] locum correxi ex antiquo lib. Alberti Ferri, cum antea, ſcire, mendoſe legeretur. ep. 2. Alienantur] homines. Immundæ] mulieri. ſic, alienum cauſſæ, dixit in oratione pro Cæcina. Auis illa,] de qua ſcis a Platone ſcribi in epiſtola ad Dionis propinquos, cum ſe a Dionyſii tyranni cuſtodibus obſeruatum, ne horto regiæ domui coniuncto egredi poſſet, extra ſpectare, tanquam auem e cauea, dicit. Mare] ut ad Pompeium nauigem. Hæſerunt illa.] Pompeius ſæpe illud uſurpabat, Sylla regnum armis peperit, ego non potero? mihi autem potius illud in animo fixum hæret, male feciſſe Tarquinium, ultimum Romanorum regem, impie Coriolanum, qui contra patriam arma tulerint. Liuius. Themiſtocles] ab ingratis ciuibus patria pulſus. Maluit] quàm patriæ ſuæ bellum inferre. de claris oratoribus. Patriam] Athenas. Iuſtinus lib. 11. Iure] cum cauſſa, non tamen recte. nemo enim recte contra patriam arma fert. iure autem quo modo? ut patriam e manibus perditorum ciuium eriperent: quam tamen ereptam ipſi oppreſſerunt

presserunt. ita n[illegible] recte, ex euentu. Hunc] Pompe-
ium, quem add[illegible] eius beneficio ſequerer. Aliquid con
ueniret] ali[illegible]qua ratione res componeretur. Hunc]
Cæſarem, de q[illegible] ſæpe, ut propinquo, (nã Pompeius longe
aberat) hoc p[illegible]onomen uſurpat. cur, inqnit, Cæſarem ita per
dere cupiam[illegible]s, ut ſimul cũ eo urbem, & populum noſtrũ
extinguam[illegible]s? Sceleris] ſceleratus Cæſar, flagitioſus
Pompeius[illegible] Qui ſuis ciuibus famem, ac uaſtitatem inferre co
gitet, qui[illegible] Patriæ ſeruitutem moliatur. Sperare] ut ali-
quid con[illegible]ueniret. uel, de cauſſa noſtra. Res nunc tota]
neque c[illegible]m uideo, quod tum ſperabam, poſſe eos ad con-
cordia[illegible] reduci. Alia mea] pace enim deſperata, no-
uum [illegible]onſilium intelligo mihi eſſe capiendum. Excidiſſe
em[illegible]udo] miratus ſum, Pompeio Italiã relinquente, nõ
ſecus, ac ſi ſol e cælo excidiſſet. Molliuit] ideoq; oti-
um amans, labores, & incommoda fugiens, nullam [ad-
huc] belli partem ſuſcepi. Deuexa] decliuis. uſitata
u[illegible]. Siue periculo] Beſſarionis liber, ſine pericu-
lo. Placeret, Si uel periculo. Χρησμὸς] oraculum, quia
tanquam Apollo, futura, prædixiſti. Ad poſterum]
in futurum, in poſterum. De Pompeii conſilio]
Pompeium derelinquenda Italia cogitare. Deferen-
dam] Beſſarionis, & Caualcantis ſcripti libri, Defen-
dam. Quid, ſi hoc ita corrigatur? Fugam ne fœdam, an
mora de fidem. Turpe nobis] rectius duco, uobis.
Deteſtaris hoc] diſceſſum ex Italia. Inconſtans]
cum ante ſcripſerim, ut Italia non cederes. Manendum
puto] dum audias Pompeium alicubi conſtitiſſe. Hanc
νεκύαν] flagitioſum Cæſaris comitatum: quem appellat νεκύια

νεκύαν, quòd ad Cæſarem egentiſſimus, & perditiſſimus quiſque ita confluxerat, ut ad Vlyſſem, cum ad inferos deſcendiſſet, νεκύαν, id eſt mortuorum turbam, confluxiſſe, ſcribit Homerus. ep. 14. & 23. Ἀπορῶ] dubius ſum, quid te facere oporteat. Dubitares] Attice. Non dubitas] mihi eſſe manendum in Italia iſtis manentibus. In ipſa fuga] cum Pompeius Brundiſium fugeret. Tum poterimus deliberare] cum ſciemus, quid Brunduſii actum ſit. Non ſcilicet integra re] animum enim Pompeij ſuboffendit hæc mora. ſed hoc tamen conſilio rectius tibi conſulis, quàm ſi una proijcias te. Valde uidero] neſcio, utrum tibi ſuaſurus ſim, diſceſſum ex Italia, an manſionem. uide epiſt. 2. Aduerſus me, &c.] ſic & antiqui libri. poteſt hic eſſe ſenſus: Para defenſionem Attice tantummodo aduerſus me, ſi hæc manſio, tua auctoritate ſuſcepta, infeliciter cadat. nam ſi in fraudem incidero, te auctore dicar incidiſſe. quod ad alios attinet, in quibus ſunt Lepidus, & Tullus; ſatis ſcio non opus eſſe; quibus ego conſcius ſum, eiuſdem eſſe ſententiæ, uidelicet manendum eſſe. Peccaui] adhuc. Reliqua tuebor] poſthac dabo operam, ne peccem. Reditu] a Brundiſio. Lentulum] hoc non eodem die ſcriptum eſſe, quo ſuperiora, liquet ex eo, quia ſcriptum eſt XIIII. kal. Apr. ut infra patet, ſuperiora uero pridie Liberalia, qui dies XV. kal. Apr. uide principium huius epiſtolæ. His litteris] ad te ſcribendis. Scis] pro ſcito, ut ſupra. Cæſari] a quo Corfinij captus, incolumis eſſet dimiſſus. ep. 10. Litteris] quibus rogaui

gaui, ut ſcribere[illegible] ad me de conſilio ſuo, utrū manſurus eſſet in Italia, an ad Pompeium profecturus. ep. I. Quinquatribus] aut hoc delendum, ut gloſſema ad diem XIIII. Kal. Apr. qui dies eſt Quinquatruum primus: (qui enim di[illegible]at, uenit ad me Matius Quinquatribus, cum ipſe Quin[q]uatribus ſcribat?) aut, quod ita eſſe exiſtimo, hæc epiſto[l]æ pars non eodem, quo proxima, die ſcripta eſt. quod ex eo quoque facile poſſum conijcere, quia proxime, Pridie ad me Craßipes fuerat, ſubiunxit, cum loquatur de die, qui Quinquatrus antecedit. quód ſi hæc ſcripſiſſet Quinquatribus, non dixiſſet de die ante Quinquatrus proximo, Pridie, ſed, Heri: ſicuti, cum proximam partem ſcripſit, non dixit, Eum exſpectabam hodie, id eſt XIIII. kal. Apr. ſed, Eum exſpectabam hodie, id eſt XIIII. kal. Apr. Præterea, temporis fuiſſe interuallum inter hæc de Matio ſcripta, & illa ſuperiora, declarat epiſtolæ principium. Quod cum nocte ſcriptum ſit; (id enim ipſa uerba demonſtrant) ueniſſe Matium ad Ciceronem ante lucem oporteret, ſi continuata ſcriptione confectam eſſe epiſtolam uellimus. quod exiſtimare, ineptiarum eſt. nos, quod ſentimus, pronuntiamus. alij diligentius animaduertant.

Hæc] Cæſaris facta. Timere] ne crudelis eſſet in uictoria, & nefaria quæque committeret. Cæſaris enim comitatum ſignificat, quem & paullo ante νεκυίαν uocauit. πολιτικὸν] ciue dignum, utile ciuitati. In ea ſententia] de pace. Prudentia potuit] antiqui libri Caualcantis, & Beſſarionis, Prudentia potius: & proxime, ubi eſt in impreßis, In quibus etiam Craßipes, in libro ſcripto Beſſarionis, In quibus Craßipes erat. de uiro conſtat

conſtat. de correctione, nihil aſſequor ingenio, quod probem. Inimicos] Pompeianos. Optimatium] eorum, qui non ſunt Pompeium ſecuti, neque ullam belli partem attigerunt. unde illud in epiſtola ad Varronem, Crudeliter otioſis minabantur. Municipiorum] quia ſe ultro Cæſari fere omnia dediderant. ep. 9. de bello ci. lib. I. Lucceium] cuius, Theophaniſq; conſilio Pompeius maxime utebatur. ep. I. Totam Græciam] omnes Græcos, qui cum Pompeio erant, eius libertos, & amicos; qui apud eũ gratioſiores erant, quàm ut e tanti uiri dignitate uideretur. Has peſtes] Cæſarianos: quorum peßima facta ne uideam, ad dißimillimos noſtri proficiſcar. Illuc] cum ſe Pompeio coniunxerint. nam Scipio quidem, Pompeij ſocer, in Syriam erat profectus. ep. I. & Plutarchus in Pompeio. Fauſtum] Syllæ dictatoris filium, qui erat in Pompeianis præſidijs. epiſt. I. lib. 9. Beſſarionis tamen liber, Emaſtrum. de Libone autem epiſt. 12. lib. 7 Conuenire] in urbe: ut eorum bona uendant. Scipionis alienum æs memorat etiam ipſe Cæſar de bello ci. lib. I. μακροψυχίαν] animum longinquas regiones ſpectantem, Aegyptum ſcilicet, atque Arabiam. μικροψυχίαν malebat Magnulius meus: recte fortaſſe: ut puſillum in Pompeio animum notet, qui conſiſtere non audeat in Italia, Aegyptum & Arabiam ἐυδαίμονα cogitet. Hiſpaniam] prouinciam ſuam, in quam iturus antea putabatur comparandi belli cauſſa. Fugam noſtram] ex urbe. Interuallum] poſtremum enim ſcripſerat Atticus pridie idus. ep. 7. Profecturum] de pace, & concordia Cæ-

ſaris

ſaris, & Pompei.
noribus partam. Perſonam] ob auctoritatem ex ho-
potui,] ſtat[illegible] recte administratis. Cum primum
ius honorem [illegible] e prouincia reuerſus. Contra cu-
tibi populus c[illegible]n] ne poſſes conſulatum abſens petere: quod.
lib. 7. A[illegible]nceſſerat, Pompeio tertium conſule. ep. 1.
iutor. non [illegible]ctor dignitatis] ſententia poſtulat, Ad-
auctor Cic[illegible] enim eo tempore Cæſaris augendæ dignitatis
ſul Pompe[illegible]ro, ſed adiutor: auctor autem ſocer ipſius, con-
ronem ha[illegible]ius. fam. ep. 6. lib. 6. adiuuiſſe autem Cice-
cat illud [illegible] in re potius, quàm auctorem fuiſſe, ſupra indi-
Rauen[illegible]ep. 1. l. 7. Vt illi hoc liceret, adiuui, rogatus ab ipſo
ut de h[illegible]e de Cœlio tribuno pl. Ad te adiuuandum]
cum c[illegible]benda abſentis ratione M. Cœlius tribunus pl. una
neſ[illegible] ceteris collegis legem ferret. ep. 1. lib. 7. Be-
[illegible]ii] a Pompeio accepti. Poſſim] ut mihi abeſſe
[illegible]te liceat. ingratus enim mihi uidear, ſi adſim, cum in
[illegible]ſu contra Pompeium de me bene meritũ agetur. ep. 6.
E[illegible] pacis, & utriuſque] ſic antiqui libri. mihi tamen
uidetur ſubeſſe mendum. nam, Pacis concordiæ, haud ſcio
quàm recte dicatur. Paci, recte eſſet. Conſeruari]
ne cogas me iniuriam facere Pompeio, ſed conſerues, ut
adhuc fui, amicum utriuſque ueſtrum. De Lentu-
lo] quem, capto Corfinio, incolumem dimiſiſti. Qui in
mihi fuerat] cum me conſul ab exſilio reſtituit. ha-
Pompeium] quem ſocium, & adiutorem Lentulus
buit in me reſtituendo.

EPISTOLA X.

Mucianum] Q. Mucij Scæuolæ, qui a Dam[illegible]ſip-
po eſt interfectus. epitome Liuianæ. Itineris] ad mare

mare ſuperum. Nauigationis] *ad Pompeium.* Congreſſus, ſermonisq;] *ut & grauitatem in congreſſu tenerem; & ita loquerer, ut neque ad urbem uocanti concederem, neque tamen alienam ab illo uoluntatem oſtenderem. ep. 17. h. l. & .1. l. 10.* Sum admiratus] *quòd nobiſcum eſſe noluerit.* Ius dicunt?] *non iudicant prætores, ſed ius dicunt hoc eſt, iudicij formulam dant: iudicāt autem dati a prætore iudices. diximus hac de re plenius in libro de legibus Romanis.* Viri boni] *ſic et l. 2. de officijs, in extremo, optimos uiros dixit εἰρωνικῶς feneratores.* Perſcribunt] *nomina debitorum in codicem referentes.* Sedeo] *ſedere dicuntur, qui turpi otio languent.* Adfinis] *ſic in antiquo Beſſarionis libro. pateret ſententia, ſi ſic: Quid cenſes igitur, & quidnam eſt tui conſilij? (ut hæc ſint Attici uerba, Ciceronis autem quæ ſequuntur plena deſperationis) quid? finis huius miſerrimæ uitæ.* Vna] *cum Pompeio.* Calamitatis] *nimis enim graui ſcelere uideor Pompeium in calamitate deſerere.* De ratibus] *ratibus teneri exitus Brundiſini portus, ne Pompeius poßit effugere? quod ſi ita eßet, non ſcripſiſſet eum Dolabella primo uento nauigaturum. conſtat autem, hoc de ratibus, aliquo temporis interiecto ſpatio, poſtquā primā epiſtolæ partē ſcripſerat, eße adiunctum. quod Ciceroni eſt in his epiſtolis uſitatum. aut initiū eſt alterius epiſtolæ in eo, Tu quæſo nunc. quod ipſum certe diſiunctum a ſuperioribus uidetur.* ἀνημερίαν] *Pompeij fugam putat Cæſaris ἀνημερίαν.* Ab iis epiſtolis] *Leptæ, Matij, Trebatij: qui ſcribunt circumuallatum eſſe Pompeium, ratibus exitus protus teneri.*

teneri. Mer[illegible] ſcelera] de conſilio Cæſaris interclu-dendæ Pompeio fugæ.

EPISTOLA XI.

Actum [illegible] Brundiſii. Hæ litteræ] non. dubito, quin litteras [illegible] intelligat III. id. Martij datas. hæc igitur epiſtola cu[illegible] ſuperiore coniūgenda; ut una ſit. nam duæ ſi eſſent, [illegible] diceret, Hæ litteræ. aut certe ſcripta eſt hæc pars aliq[illegible] poſt ſuperiora. Priſtinas cogitationes] de [illegible] profectione mea ad Pompeium: quem cum ſcripſerit [illegible] Dolabella primo uento nauigaturum, nauigaſſe puto; qu[illegible] uiam pridie. Quinquatrus tempeſtas fuit ad nauigande[illegible] n maxime idonea. At quo modo hoc iubent litteræ [illegible] Dolabellæ, qui Cæſaris in præſidijs erat? iubent, dixit [illegible] Oro, efficiunt; cum nauigaſſe Pompeium ſignificent. C[illegible] llecta] cum loca ex epiſtolis tuis deſcripſi, quibus [illegible] i manſionem in Italia ſuadebas: ep. 9. Conſola-[illegible] onem meam] quòd una cum Pompeio non ierim [illegible] ulpæ, ac temeritatis meæ] uidebar enim mihi peccaſſe, temereq; feciſſe, quia profectus cum Pompeio non eſſem: nunc non uideor; quoniam in eo tua conſilia ſecutus ſum. Illius] Pompeij. Illa] ſtudium, operamq; in me reſtituendo. Superiorum] ſuperioris iniuriæ, cum me, ſuum præſidium contra meos inimicos implorantem, deſeruit. ep. 4. Tamen] tamen: eum adiuuare deberem. Similitudinem] primo me reſtituit, deſeruit, cum patria pulſus ſum: deinde adiuuit, ut tuerer: item ego, quod ante omiſi; nunc facere debeo, ut eum adiuuem. Quam ob cauſſam] non tam ut inimico meo [illegible] hi beneficium daret, quàm ut inimico [illegible]

ſus, iniuriam redderet, Illi] *nunc amicus ero: quem ſi offendi, quòd ante ad eum non ſim profectus; nunc proficiſcens reſarciam. ita ſequar illius temporis ſimilitudinem.* Illecti] *ſic liber Caualcantis. aliter Beſſarionis. habet enim*, Dilecti: *ut fortaſſe non abſurde legi poſſit*, Eiecti. *nã a Cæſare quidem eiectus Cicero uidebatur, quoniam is conſul Clodium ad plebem traduxit. Suetonius.* Nam ego hunc] *Cæſarem.* ἐσάλπιζεν] *mallem*, ἐλάπιζεν *id eſt, oſtentabat, ſupra ueritatem narrabat: quoniam ſubiunxit*, Sit hoc λάπισμα. *& eſt intercisa comprehenſio. nam cum*, Ita, *dixiſſet, nihil reddidit. niſi ſi ad illud ſpectes, quod infra poſitum eſt*, Quare ita paratus eſt. Se polliceri] *mendum ex eo patet, quòd & peditum, equitumq́; numerus deſideratur; qui uidetur adſcribendus omnino fuiſſe: &*, Se, *quò referatur, non eſt.* Vectigal] *quod in ſtipendia militum conferri ſolet, ſed omnia omnium bona, quibus ad ſuſtentandos exercitus utetur.* Illum] *Pompeium, quem ſecuti non ſunt: ideoq́; merito iratum putant:* Quiſnam hic] *& hoc, & quod ſequitur*, Sed & iſte, *ita mendoſum eſt; ut corrigi ſine uetuſtis libris a me quidem minime poßit*, Ruſtici Romani] *coloniæ maxime ciuium Romanorum.*

Ego autem, &c.] *uereor, ut exire ex Italia mihi liceat; non tam quia Cæſar omni utetur artificio, omnibusq́; blanditijs, ac precibus aget, ut remaneam; quam quòd eius preces uideo eſſe pro imperio.* γοητείαν] *malitioſas blanditias.* Illa ἀλίμενα] *importuoſa loca: quæ ſcripſi me cogitare, primum ut laterem, deinde ut comitatu meo uti poſſem: (celebri enim loco laureatorum comi-*

tatus

tatus ſermonem hominibus dabit: ep.4.l.10.) quod utrumque ſi Brundiſii ſuppetat, ibi malim eſſe. Verū] uerum hac de re deliberabimus, cum ſciemus, quid Brundiſii actum ſit, num Pompeius claſſe abierit. Scimus] malem, Sciemus. Non nimis excuſo:] iam non laboro, ut me excuſem, quia non iuerim ad Pompeium; cum ipſos uideam cenas in urbe, quaſi reip. recte ſit, & facere, & obire. Sextus] Pæduceus. Fortiores] ſi eos id feciſſe uiderem, quod me facere oportuiſſe dicunt: hoc eſt, ſi ad Pompeium ipſi profecti eſſent, armaq; contra Cæſarem ſumpſiſſent. Troianum ſomniaueram.] falſo credideram. Troia dictus locus is, in quem primum egreſſus eſt Aeneas, uicinus agro Laurenti, Ardeati, Antiati, Lanuino. uide ep. 8. Volui Q.] quingentis millibus emere. Monſtra] de Brundiſio. Lentulus noſter] caput adſcriptum ex interuallo. Quid agat?] cur non ſe occultet, ut facit: cur prodeat in publicum: cur ad Pompeium eat: διαπορῶν] mutationem rerum: quia mutari tunc Pompeij fortuna uiſa eſt. terret eum memoria Corfinienſis euentus. Reformidat] ueretur, ne in eandem calamitatem incidat, ſi ad Pompeium tranſeat. Satisfactum] ſuſcepto bello, [illegible]nis pro eo ſumpſit. putat ſe præſtitiſſe, quod debuit: nunc [illegible]nare contra Cæſarem, a quo eſt incolumis capto Corfinio dimiſſus, non uidetur ſine ſcelere poſſe. Proſpectare] quia proſpicit, quæ ſit utriuſque partis futura pœna. uidet ſcilicet futurum, ut Pompeius uincatur. [illegible] hæc] pars hæc epiſtolæ ex interuallo adſcripta, acceptis a Balbo, & a Dolabella litteris. cum enim oppugnari

Digitized by Google

oppuggnari Pompeiū, cognouiſſet; dolore percitus, Men', inquit, hæc ferre poſſe? aut eſt initium epiſtolæ. HOC] manſione. Non credebam] ut, nuntijs de pace miſſis, oppugnaretur. Miſer torquetur] εἰρωνικῶς ut & illud, Balbi optimi; proxime dictum. Idibus Mart. datis] cum dediſſet illius ſuperiores III. id. Mart. de quibus ep. 10. Sententia] diſcedendi ex Italia. HOC] manſione.

EPISTOLA XII.

Ad te VIII. kal.] Beſſarionis liber, IX. kal. & recte. nam cum proxima ſequens epiſtola ſcripta ſit VII. Kalendas; hanc ante datam eſſe conſtat. Quamprimum traiicere] ante quam exitus portus, iactis utrinque molibus præcludantur. Cn. Carbonis, M. Bruti] quos Pompeius, Syllæ ſocius, occiderat. Appianus, Plutarchus, alii. Ad ambitionem.] in locis corruptis aliud eſt ſententiam uidere, aliud uerba reſtituere. ego hic, quid Cicero dicat, intelligo: ſic enim opinor: quibus uerbis dicat, diuinare non poſſum. Duæ ſunt comparationes, una Curionis & Cæſaris cū Pompeio & Sylla; altera Pompeii cum Sylla. in priore non, Curionem crudeliter improbeq; ſe duce facere, uti fecerit Pompeius duce Sylla, ſignificat; ſed, ut ſibi Curio rebus in omnibus obſequatur, itidem Pompeium, quaſcunque res Sylla imperauerit, aut uoluerit, in iis rebus dediſſe operam ut illi plane ſatisfaceret. non igitur facta Curionis cum Pompeii factis comparat; ne & ſe Syllæ, & Curionem Pompeio ſimiles in crudelitate faciat; ſed uoluntatem confert cum uoluntate, obſequium cum obſequio. Poſterior comparatio Pompeium

&

& Syllam æque indicat inique feciſſe: cum Sylla uictor proditores patriæ reduxerit; Pompeius conſul I I I. lege de ambitu lata in exſiliũ eiecerit eos, quibus ueteres leges damnatis de ambitu exſilium non irrogabant. itaque Syllæ primum uiuentis imperio, deinde mortui exemplo fecit improbe Pompeius. Conſtat, opinor, ſatis de ſententia: uerba conſideremus: Ad ambitionem, mendoſe dictum. Ab illo, non eſt quò referatur: nec dubito, quin deſit, Ab hoc, ut ſit; Ab hoc, à Pompeio; Ab illo, à Sylla. Reductos, poſtulat alterum participium, huiuſmodi ſcilicet, Eiectos, aut, Expulſos: ut hoc totum aut his fortaſſe, aut ſimilibus certe uerbis Cicero ſcripſerit: Ab hoc lege de ambitu noua, quibus exſilii pœna ſuperioribus legibus non fuiſſet, eiectos: ab illo patriæ proditores de exſilio reductos eſſe. De ambitu quidem legem Pompeiam ſignificat; de qua Pedianus, & Cæſar ipſe lib. I I I. de bello ci. nam Pompeiam de ui, quam & ipſam tulit in tertio conſulatu, non eſt ut poſſit intelligere. Non enim in eam conuenirent illa uerba, quibus exſilii pœna ſuperioribus legibus nõ fuiſſet. nam cauſſæ de ui, etiã ante legem Pompeiam, capitales erant, damnatiq; ſolum uertebant: quod oſtendimus in libro de legibus. Cæſar tamen, cùm ante uictoriam de lege tantum de ambitu quereretur; quòd atrociorem, quàm ſuperiores leges, pœnam, exſilium perpetuum, irrogaret: poſtea tamen uictor omnes, non modo de ambitu, uerum etiam de ui Pompeii legibus damnatos, Milone excepto, reſtituit: itaque Caßius per[illegible] illud in epiſtolam coniecit; fam. ep. 2 I. I5: Nec [illegible] Cæſar eum diutius deſiderare patietur [illegible] nam habet damnatos, quos pro illo nobis reſtituat. Per[illegible]] quaſi iudices

iudices eum Pompeii conſulis metu cõdemnaſſent: quia, cũ iudicium Milonis ageretur, exercitum in foro, & omnibus in templis, quæ circa forum ſunt, collocauerat. quod Cæſar lib. 3. de bel. ci. reprehendit. Hæc autem Cæſaris criminatio idea ſuſcepta, ut inuidioſam Pompeii potentiam redderet. nam nec ipſe, qui Milonem queritur per uim expulſum, poſtea eum reſtituit, cum ceteros reſtitueret lege Pompeia damnatos. **Arma hæc contra.**] *tuliſſet. Pompeius autem omnibus minabatur, qui ipſius in præſidiis non fuiſſent.* **Sed quis ulli non dicat?**] *diſtingue ſic: Sed quis, ulli non dicat, hoc ſenſu: non infans ille quidem eſt, ſed ita obſcurus, ut, quis ſit, nemini poſſit dicere.* **Profectus.**] *ſubaudi, narrabat.* **Illinc**] *Brundiſio.*

EPISTOLA XIIII.

A te nihil &c.] *diſtingue ſic: A te nihil, ne ante prorſus quidem quid litterarum.*

EPISTOLA XIIIII.

Veniam] *ut concedat, ut abſim, cum aliquid in ſenatu contra Pompeium agetur. ep. 6.* **A me ipſo**] *ad Pompeium proficiſcar: quod adhuc a me non impetraui.* **Ille**] *Cæſar.* **Græciam**] *ut ipſum Pompeium continuo perſequatur. quod cum ita ſit; quorſum hæc loca legionibus muniuit? nam ſi in Hiſpanias contra Pompeii legatos proficiſci cogitaret; ideo maritimos exitus uideretur clauſiſſe, ne Pompeius, ipſo abſente, Italiam claſſe peteret.* **Longius abſunt.**] *non igitur nunc conſideranda: agamus de congreſſu, qui nunc inſtat.* **Stimulat**] *nunc hæc me uexat ſolicitudo, quòd cum Cæſare congreſſurus ſim.* **Augurum decretum**] *ut augures decernant,*

nant, licere prætori comitia conſularia habere, aut dictato-
rem dicere. ep. 8. Rapiemur] Romam, ut augur, &
ſenator id decernam: aut, ſi recuſabimus ire, uexabimur.
Dictatorem] quod factum eſt: nam poſtea Cæſa-
rem M. Lepidus prætor dictatorem dixit. Nihil
expedio] cogitatione nihil explico, nihil aſſequor niſi
hoc, exitum mihi impendere aut Q. Mucii, qui eſt a Ma-
rio iuniore occiſus: aut L. Scipionis, quem Sylla proſcri-
pſit. Florus, Oroſius, oratio pro Sextio. τέτλαθι κύντερον]
perfer: grauius tuliſti: cũ ſcilicet lege Clodia pulſus iniu-
ſtiſſime exulaſti. Tibi, inquit, illud noſtrum Attice grauius
uidetur: mihi contra. proprium enim non erat, hoc eſt non
eiuſmodi, ut idem ſemper futurum eſſet, ut mutari non
poſſet. id enim ualet proprium. Exire] ex Italia. Nul-
la querela] quòd Pompeius Italia pulſus ſit. Rusti-
corum] ruſticæ plebis, bene de rep. ſentientis. nam ur-
bana plebs nominari cum ignominia ſolet. ep. 1. 7. uide libri
noſtrũ de ciuitate Romana. maxime autem colonias intelli-
git ciuium Romanorum: quæ ipſæ quoq; plebis ruſticæ par-
tes ſunt. Metuunt] Pompeium. Iratum [illegible] lib. 9. ep. 6.
qui remanſerunt in Italia, maledodit. epiſt. [illegible] ; cum in
Veniam daturum:] conceſſurum, ut [illegible] uide-
[illegible] contra Pompeium agetur. ep. 6. [illegible] congreſ-
[illegible]] ut ex eius ſermone comparem me ad Cæſ[illegible] ait il-
[illegible] αὐτὸς] ipſe o Cicero excogitabis. [illegible] ſimu-
[illegible] ut alloquitur Telemachum Minerua [illegible] rum, cu-
[illegible] ὀδ. γ. Quæ deſcripta attulit [illegible] orum
[illegible] attulerit, non dicat. Quàm ſim an [illegible] ; quicæ
[illegible] minum] quàm ſim antiquis hominibus [illegible] ſua

Digitized by Google

ſua natura ceteros fingebant, ut eſt in oratione pro Sex. Roſcio. item ego, cum te finxerim ex natura mea; meumq; ſenſum ſecutus, grauius putarim Dionyſii iniuriam laturum eſſe, quàm me; nunc ex tuis litteris meæ opinionis erratum agnoſco. Philargyro bene] reſpondiſti. Relictum] a Dionyſio. Hiſpanias] contra Pompeii legatos. Cæſarem] ſubaudi manſurum.

EPISTOLA XV.

Habebo gratiam illi:] quia tecum aget, ut ad urbem uenias. In ſenſus] ita eſt affectus erga me.

EPISTOLA XVI.

Quid præripi?] quid attinet anticipare de Cæſaris congreſſu? epiſt. 1. l. 10. Tirone] Patris ægrotante. Inde, &c.] Beſſarionis liber, In id modo nuntiaris. non dubito, quin deprauatus ſit locus, nec facilis emendatio.

EPISTOLA XVII.

Oratio] cum Cæſare. Bene exiſtimaret] quia me gratum uideret in Pompeium. Gratias ageret] non enim hoc fecit: quoniam in eo perſeueraui, ne ad urbem irem. ep. 18. Noſtro iudicio] ideò me ad urbem non ire, quia de eo non recte exiſtimarem. Cum multa] cum multis uerbis oſtenderem, diſſimilem aliorũ eſſe cauſſam: me enim beneficio deuinctum non poſſe ſine maxima culpa intereſſe, cum in ſenatu contra illum ageretur: ueni igitur, inquit Cæſar, & cauſſam age non meam magis, quàm Pompeii: de pace, inquam, age. Iri] a te. Exitum] ſermonis. Vt deliberarem] ſubaudi, diceret. Non fuit negandum] dixi me deliberaturum. etſi iam deliberaueram. mihi enim fixum eſt, aut in ſenatum

non

non uenire, aut ea dicere de rep. quæ ſentio. ſed petenti ut deliberarem, non fuit negandum. Ego me amaui] feci, quod magis ex animo meo fuit: quod iam pridem non feceram: quia potentibus in rep. poſt exſilij tempora inſeruiui. Amabo, liber Beſſarionis: eadem ſententia. Comitatus] Cæſaris: νέκυιαν quam tu appellaſti in epiſtola tua. ep. 9. Eros Celeri] flagitioſus libertus Q. Metelli Celeris, qui perierat Marcellino & Philippo coſ. Celeri, autem pro, Celeris: qua ratione & Virgilius dixit, Relliquias Danaum, atque immitis Achilli: &, Acris Oronti. Seruii filius] Ser. Sulpicij filius erat in comitatu Cæſaris. ep. 18. Rem perditam] & perdita Cæſaris cauſſa, & copiæ eiuſmodi, ut ſperare nihil poſſis. actum igitur de ſalute reip. Fuerunt] quia Brundiſio redibant, & cum admiratione protulit. quaſi uix credibile uideatur, tot homines conueniſſe ad Cn. Pompeium circumſidendum. Extremum] ut tuum conſilium exquirerem. κατάχρη[illegible]] quaſi condemnatio, aduerſus me dicta ſententia. Virum] non dixit, hominem, ſed uirum, ut Atticus erat, cum [illegible] uerbum uſurpet, quo Cicero in epiſtola quadam ἐμφατικῶς [illegible] antiquus li[illegible] ſcriberet fortaſſe ſic: Ego cum uirum uidero [illegible] de Cæſare. ΛΛΛtecan] corruptæ litteræ [illegible] diuinare. [illegible] cum ſcri[illegible] vvvteucun. non placet in obſcuris [illegible] [illegible]ſum ipſum] Pompeium. ep. 2. Vt ante [illegible] illius rationes [illegible] Videamus & Cnæus quid agat, & [illegible] congreſſu [illegible]rſum fluant. ep. 9. Extremũ fuit de [illegible] ſciremus, [illegible]ſtro.] primum differebas tua conſilia, dum ſciremus: Italia [illegible]pei rationes quorſum fluerent. nempe [illegible] cum ſcires [illegible]ſus mare tranſiuit. differebas etiam, quod [illegible] me

me cum Cæſare ad urbem redeunte congreſſurum, ſcire uolebas, in eo congreſſu quid is aut a me petiiſſet, aut petenti mihi conceßiſſet. extremum igitur fuit, quod expectaras, de congreſſu noſtro. Agendum eſt] deliberandum, quid me agere oporteat. πολιτικὴν] de rep. ut ſcribas ad me quæ Cæſar egerit in aduentu ſuo.

EPISTOLA VLTIMA.

Qui hinc abſit.] qui cum Cæſare non ſit. Vnquam homines putaui] recordatus paulo ante, Hominem, dixiſſe, correctionem ſubiecit: monſtra quædam ſemper putaui, non homines. Quò placet] quò iam conſtituimus. Nec præter me] quo gratior Pompeio aduentus noſter eſſe debebit. nam alii non tam ipſius amore, quàm Cæſaris metu, Italia ceſſerunt. Incommodis] exſilio. ep. 3. lib. 8. Iniuſtiſsimus] totus a ratione auerſus, minime iuſtam in partem propenſus. tale illud in epiſtola ad Lentulum: Bibulum habuimus multo iuſtiorem, pæne etiam amicum. Immitißimus, alii legunt. ego neminem reprehendo, ſequor antiquum Beſſarionis librum, ſequor ipſam ſententiam, exemplo confirmatam. pacem, inquit, in ſenatu Ser. Sulpicius diſſuadebit, quia ſcit Pompeium amicum ſibi nunquam fore, quoniam filium Brundiſium miſit ad eum affligendum. ep. 3. & 11. l. 10. Hic quidem] Pontius quidem Titinianus cum Cæſare contra Pompeium arma tulit, quia, cum inclinatam uideret Pompeii fortunam, rerum ſuarum ruinam Cæſare uictore pertimuit. Seruius uero indigne fecit, qui filium miſerit: neque enim quidquam cogitare magis debuit, quàm quid eum ciuem, qui ſummos honores in rep. geſsiſſet, &

agere

agere, & ſentire par eſſet. quæ a Pontio non exſpectantur: ideoq; minus turpis, quàm Seruius. epiſt. 6. Sententiam] ſubintellige, dicamus. Sentenmus. Quod minimum] hoc eſt, uelle me minimum mihi ſpiritum reliquum eſſe. nam, ne quis, Quod, inuſitate dictum hoc modo putet; exemplum afferam ex lib. 1. de legibus. Quibus, inquit, ex rebus cum omne genus humanum ſociatum inter ſe eſſe intelligatur; illud extremum eſt, quod recte uiuendi ratio meliores efficit. Et Plautus in Aſinaria, Equidem, inquit, iam ſcio, filius quod amet meus. & in eiuſdem Trinũmo: Quindecim dies ſunt, quod pro his ædibus minas quadraginta accepiſti. ipſe etiam Cicero infra, ep. 4. lib. 10. Cum ſcripſiſſet, quòd me cuperet ad urbem uenire. & fam. lib. 13. ep. 40. Si ulla unquam apud te mea commendatio ualuit; quod ſcio multas ualuiſſe plurimum: hæc ut ualeat, rogo. & Cæſar lib. 1. de bel. Gal. Reperiebat Cæſar, inquirendo, quod initium prœlii equeſtris aduerſi a Dũnorige, atque eius equitibus factum et. Liuius autem lib. 45. Quàm feliciter rempub. adminiſtrauerim, & quod duo fulmina domum meam per hos dies perculerint, non ignorare uos Quirites arbitror. Superum mare] Adriaticum. Infero] Etruſco. Obſiur] Cæſaris præſidijs. ep. 3. Infeſtum habeius] infeſtum reddemus: ſic, Solicitum habere, pro ... m reddere, alibi dixit. & Dym. eos maria infeſtum ... epiſtola ... libri XVI. Eſt autem ſententia. Pom... claſſem parare ad intercludendos Italiæ commeatus, ... ad patriam fame necandam: ad hunc ſe it ... (epi...) & cum iracunda ironia, Boni ciues, amantes patris

triæ, dixit. In Aegyptum] *quoniam quidē neq; de Aegypto, & Arabia cogitare debemus: (cur enim eò nos abeamus? epiſt. 9.) & exercitu pares eſſe Cæſari non poſſumus: claſſe igitur bellum geremus.* Congreſſu] *Cæſaris. ep. 15.* Cenſeas] *mihi agendum: etſi nulla iam dubitatio eſt, quin mihi ſit eundum ad Pompeium.*

IN LIBRVM X. EPISTOLARVM CICERONIS AD ATTICVM,

Pauli Manutii commentarius.

EPISTOLA I.

LATERIVM] *fundum in Arpinati. epiſt. 8. lib. 4.* Firmitudinem animi noſtri] *quòd ab honeſto non diuellar: id eſt, quòd in Cæſaris congreſſu neque indulgenter ſim locutus; & in eo manſerim, ne ad urbem accederem. ep. 16. & 18. l. 9.* Sexto] *Pæduceo.* Nonis Dec.] *quo die in coniuratos animaduerti.* Quidnam ergo?] *ſenatus mandauit, ut de coniuratis ſupplicium ſumerem. mandata ſi exſequar, uideo mihi ab improbis ciuibus magnam inuidiam, magnaq́; pericula impendere; quòd a me contra leges actū obijcient, quæ ciues Romanos occidi uetant. quid ergo faciam o Sexte? tum ille me ad præclarū facinus Homericis uerſibus incitauit. Iliadis χ.* Simillimus eius filius]

ergo

go doctrina, probitate, iuſtitia præditus. hæc enim patri Pæ
duceo tribuit Cicero lib. 2. de Fin. his uerbis: Sex. Pædu-
ceus, is, qui hunc noſtrũ reliquit, effigiem & humanitatis,
& probitatis ſuæ filiũ, tum doctus, tum omniũ uir optimus,
et iuſtiſsimus. Non in longũ tempus.] tantum ut ex
ſpectemus, quid de pace decernatur in conſeſſu ſenatorum.
nam, in ſenatu, non libet dicere. Beſſarionis liber habet, lon
gum cũ tempus: ut fortaſſe Cicero ſcripſerit, Longinquum
tempus. Emptum] pretio a Cæſare inductum, ut de pa
ce ageret in ſenatu: cuius nomen fuit in Attici epiſtola.
Quid nobis agendum putes] putas enim diſceden
dum ex Italia. Dari] a Cæſare, quaſi a rege. Popula-
ris tui] quia tu quoque Atticus. Mei] quia migrare
Athenas cogito. Hinc abero] abibo ex Ita-
lia. Alterum] me abfuturum hinc: de filiis minus cer-
tum. Cephalioni] & hic, & ſupra ueteres libri ha-
bent, Cephaloni. mihi tamen nihil placuit mutare: primũ,
quia Beſſarionis liber & hic & ſupra habet, Cephaloni, in-
de tamen Cephalionem ſemper: deinde, quia in Plauti
uerſu, quem recitat Priſcianus, ita Cephalionis mentio fit,
ut Cephalonem metri ratio non ferat. eſt enim ſic:
O amice multis, at mihi une Cephalio.
de pace] ſic Beſſarionis liber antiquus: [illegible] ſententia
obſcura: itaque nihil muto. Prouincias [illegible]] Hiſpa-
[illegible] ep. 2. lib. 9. Iſte ſummarius.] emptus pacifica-
[illegible]nallem enim, Nummarius. ut nummarii iudices, præ
[illegible]rrupti, ep. 14. lib. 1. & placet ei [illegible] dictum eſſe,
[illegible]orte: quia ſcit Cæſari perſuaderi non poſſe, ut quie-
Dixi] ipſi Cæſari. ep. 1. lib. 9. Gra[illegible] [illegible]atem] in

in congreſſu Cæſaris. De iuuenibus] *de Ciceronibus.* Audiſti] *forte, nolle me eos erudiri a Dionyſio. ep. 2.* Hæc eſt ἄλη,] *hæc animi mei ſolicitudo, & mentis error, in quo nunc ſum, mortis inſtar eſt. angor enim, quòd neque ad urbem uenerim, ut inter Cæſarianos de rep. libere agerem; neque bonos uel cum periculo ſim ſecutus. alterutrum certe oportuit. aut enim bonos ſequi debemus; quorum de Italia relinquenda temerarium conſilium fuit: aut, ſi Italiam relinquere non placet, neque temeritatem bonorum imitari; agamus hic libere, quæ ſentimus, & pro rep. & contra improborum audaciam.* Hoc, quod agimus] *manſio hæc noſtra in Italia, neque honeſta, neque tuta.* Iſtum, &c.] *forte L. Cornelium Balbum, qui filium Brundiſium miſerat.* Me] *non me, ſed iſtum legatum iri arbitror.* Si acciderit, ut legarer] *& conſuetudo latini ſermonis poſtulat, ut leger: & ego eo procliuius in hanc opinionem deſcendo, quòd antiqui libri, Vt legerer, habent.*

EPISTOLA II.

Agerenturque] *pararentur a meis ad nauigationem.* Mmteyca] *corrupta dictio, ſed, ut opinamur, ad nauigationem pertinens.* Ardet] *Abeundi cupiditate.* Nec eſt quidquam] *nec uidemus, aut quæ loca petamus, aut eò perueniendi quæ ſit ineunda ratio.* Tullia mea ſcripſit] *opinor eum mihi commendans, & ſuperiora excuſans. aut, ſcripſit, ad me profecturum. ſed ego ideo nolim ad me profectum, quia neque hoc tempore eo mihi comite opus eſt; & homini non amico noſtra incommoda ſpectaculo eſſe nollem. ep. 5. & 10. lib. 8. & 10.*

&

& 14.l.9.& 2.lib.10. Inimicum eſſe] quod ſcribis te facturum, ſi ego uelim.

EPISTOLA III.

Profectus] Cæſar, ut in Hiſpanias iret contra Pompeii legatos, Afranium, & Petreium, & Varronem. Longiorem] quæ eſt huius libri prima. Viſum te] puto eſſe epiſtolæ initium. Non uenerim] in ſenatū. Tullum] Volcatium Tullum. Seruium] Sulpicium. Quia non idem] quia non iis conceſſiſſet, quod mihi, ut in ſenatum non uenirent. Cum filios miſiſſent.] Seruium deſignat, non utrunque. non enim Volcatius contra Pompeium filium miſerat. ep. 17. & 18. lib. 9.

EPISTOLA IIII.

Illos] Pompeium, & Cæſarem. Alter ardet.] Cæſar. Expulit] Pompeium. Alia ex parte] conatur & in Græciam perſequi, & ei prouinciam Hiſpaniam eripere. Ad pedes ſtratos] ſuppliciter rogātes, ut nos con… Sceleratam tribuni pl. rogationē defenderet. Huius] … ſaris: cui dicebat ſe iniuriam eſſe facturum, ſi contra …modium ageret. lib. 3. ep. 15. minus liberale reuocauit re… …enſum Pompeii. Elapſus] quia claſſe fugit. De… …uper ſe patria, aut oppreſſa] deſeruit Pompe… …greſſit Cæſar. Admonemur,] laudabat igitur … profectionem Ciceronis ad Pompeium, cum dice… præſtanda eſſe illa, quæ ſcripſerat in libris de rep. … hæc, nihil eſſe bonum, niſi quod hone… de rep. ep. … malum, niſi quod turpe. Illis libris] … ep. 3. 4. ep. 1. & 2. lib. 6. ep. 3. lib. 7. ep. 11. lib. … filius. Proficiſcar,] ad Pompeium. Alter Maiore

Maiore pietate] *nam Quinctus filius & patri, & patruo inimicus: ut paullo poſt.* Eius] *Quincti filii.* Ipſius] *ipſum Quinctum uidemus nunc earum litterarum pœnitere, quas ad Cæſarem ſcripſit.* Iter] *ad Cæſarē.* Simulatioque pietatis.] *quia ſimulauit ideo ſe ire, ut Cæſari oſtenderet, nos optimo in illum eſſe animo: quod contra fecit.* Suis] *Cæſaris.* Hæc ipſa timide:] *ad te ſcribo: quia ſcio tibi dolorem allatura: reliqua cælauimus.* Nulla noſtra culpa] *non in educatione uitium fuit, ſed in natura.* Hortenſii filium] *qui erat cum Curione in Cæſaris partibus. de hoc Valerius.* Metuit.] *quia noſtrum conſilium de relinquenda Italia patefactū Cæſari ſit.* Quæ ad nos delata] *quæ de Quincto filio audiuimus, ab eo ad Cæſarem delata.* Quid futurum ſit] *uereor enim, ne Cæſar, cum noſtrum conſilium cognouerit, nos obſeruari, & fugientes retrahi iubeat.* Nam ſi haberemus &c.] *iacente rep. nihil audeo contra prauam huius naturam; ne uidear aduerſari, non quia deprauatus peſſime de nobis mereatur, ſed quia pro Cæſare faciat. quòd ſi eſſet aliqua reſp. conſolationem abs te nullam quærerem: conſilium ipſe caperem aut ad ſeueritatem, aut ad indulgentiam. aut enim illum ſeueritate reprimerem: aut, abiecta de illo prorſus omni cura, permitterem ut ageret & ſuo arbitratu, & ſuo periculo quod uellet.* Iracundia] *magis placeret,* Ira, *ut eſt in antiquo libro: quia uidetur iracundia non iram, ſed naturæ ad iram procliuitatē oſtendere: ut ſi diceret, hæc ſcripſi iratus, rectius uideretur, quàm, hæc ſcripſi iracundus. uideo tamen in hac ipſa pagina iracundiam pro ira iterum uſurpatam,*

tam, item alibi. Ignoſces] quia ſcripſi, quæ tibi ſcio fore acerbiſsima. Eum] ipſum Curionē. Lege Pompeia] legem appellat, cum tamen duas ſignificet, de ambitu unam, alteram de ui, quas Pompeius tertium conſul tulerat. Pedianus. In Sicilia] qua Catonem expulit. Cæſar lib. 1. de bello ci. Propius factum eſſe nihil.] quàm ut L. Metellus tribunus pl. cum ærarii fores complexus uetaret Cæſarem ingredi, occideretur. Eum] Cæſarem. Voluiſſe] minatum eſſe Metello, ſi pergeret obſtare, quo minus ex ærario pecuniam poſſet ſumere. De ærario:] quia, cum ærarii claues non inuenirentur, refractis foribus publicas pecunias abſtuliſſet. Plutarchus, & infra ep. 7. Sex tui faſces?] Cæſar Curioni Siciliã prouinciam aſsignauerat, quam proprætor administraret; ideoq; & faſces ut imperium habenti dederat. Cur laureati?] neque enim laureatis utebantur, niſi poſt uictoriam de hoſtibus partam. at Curio neque adhuc uictoriam ullam erat aſſecutus, & bellum cum ciuibus gerebat. [illegible]ſo] Cæſare. Cur ſex?] nam duodecim extra ordi[illegible]em & Paullus Aemilius prætor ad bellum Ibericum pro[illegible]ficiſcens uſus eſt: quod conſulibus tantum licebat: ſex cæ[illegible] magiſtratibus dabantur. Cupiui &c.] egi cum [illegible]re de s.c. ab amicis & familiaribus occulte faciendo, [illegible] mihi Siciliam prouinciam cum imperio, faſcibusq; da[illegible] [illegible]nſtaret: at ille, qui nunc [illegible] eſt infen[illegible] [illegible] reſpondit: Senatum contemnendum ſenatui maxime omnia profi[illegible]tur. Surrepto] nam ſi palam ageretur, [illegible] Pompeia quis tribunus pl. s.c. interceſſiſſet, ut [illegible] Metellus, [illegible], quæcunque Cæſar agere inſtituit, interceſſione.

ne impediuit. itaque fam. lib. 8. ep. 16. His, inquit, interceßionibus plane incitatus eſt Cæſar. & libro 1. de bello ci. Petiiſſe ab eo] ut ubi uis eſſe poſſem. Philippum] qui Atiam, Iulia Cæſaris ſorore natam, habebat in matrimonio, poſt Octauii prioris uiri obitum. uitricus igitur Octauii, qui poſt Auguſtus. Nihil impetrabat.] petens, ut in ſenatum uenirem: quod ſi refugerem, ne adeſſem, cum de Pompeio detraheretur; uenirem tamen, & agerem de pace. ep. 17. lib. 9. Nunc ipſum] uide ep. 9. lib. 8. Eius cauſſa] eius quidem cauſſa, quod ad eum quidem attinet, minime offendiſſes, ſi ex Italia diſceßiſſes. Tuam prouinciam] Siciliam; qua nauigandum mihi erit, ad Pompeium in Græciam proficiſcenti: licebit ne hoc mihi per te, & tua præſidia? Perliberaliter] amantißimis uerbis uſus eſt, cum omnia polliceretur. Eſt uerum profecto] mallem, eſt profectum, hoc quidē ſermone, quem cum Curione habui. primum enim, ex profectum factum ſuſpicor, profecto, deinde ad profecto additū ex ingenio uerum. Exſpectaturus] Cæſar, ut interrex comitia conſularia haberet. quod fieri ſolebat, cum, anno finito, nulli dum deſignati conſules eſſent. Exſpectaturus; dum Lentulus & Marcellus annuum conſulatus tempus perfecißent. An] an potius, ante quàm ab urbe diſcedat, decretum ab auguribus fieri uelit, quo uel conſules creare prætor poßit, uel dictatorē dicere, qui deinde cōſules creet. ep. 8. & 14. lib. 9. Quo modo dixerim] quaſi turpe quiddam, nec dicendum, occultat; quòd contra morem maiorum ſit, aut conſules creari a prætore, aut dictatorem dici. uel eſt incerti animi ſignificatio, cum igno

ret

ret quid acturus Cæſar ſit de comitiis conſularibus, ſi ha-
beri ab interrege nolit, ut ſit, Quo modo dixerim Cæſa-
rem hoc explicaturũ? Ad ſe] ad ipſum Cæſarem. De-
ferri] a populo: aut, a legibus, cum is eſſet annus, quo ei
per leges conſulem fieri liceret. decem enim anni poſt
geſtum cum Bibulo conſulatum abierant. Nolle] uoluit.
non, ipſo dictatore comitia habente, cõſul factus cum Ser
uilio Iſaurici filio. lib. 3. de bello ci. Nullo negotio]
iurabat in re graui, ſed, etiam ſi nulla grauis eſſet cauſſa,
iuraret tamen pro Cæſare. uel: quod ego illum facile, hoc
eſt prompto animo, iurare intelligerem. ex quo ſimulatio-
nis tollebatur ſuſpicio. uidebatur enim id ex animo facere.
Eſſe debet] exiſtimo ita eſſe. Affirmabat.] Dola-
bella potius, quàm Curio, ſi conſideretur illud, Dico quid?
affirmabat igitur in ſuis litteris. Quod me cuperet]
pro ſe cupere. eodem modo, Quod, Plautus uſurpauit:
Equidem ſcio iam, filius quod amet meus. & Ouidius de
Triſtibus.

Delicias ſi quis, laſciuaq; carmina quærit;
Præmoneo, nunquam ſcripta quod iſta legat. uide epiſt.
8. lib. 9. Illum] Cæſarem. Gratias agere] quòd
ipſo non rogatus, ultro ſcripſiſſet ad me, ut ad urbem ue-
... Iubebat] Beſſarionis liber, Videbat. utrocunque
...do, mẽdum tamen remanet. deeſſe enim aliquid uidetur,
...e cum a ſermone Curionis ad mentionem Quincti fi-
...llo uerborum adminiculo tranſeatur. Domeſtici
...i] a Quincto filio: qui ſermonem habuit cum Hirtio,
cum Cæſare. ep. 4. Illum] Quinctum filium.
inuito] profectus eſt ad Hirtium. Quintus pro il-
lo

lo ſit ſuſpicandum] *& hoc, non dubito, quin mendum contineat. Supplicandum, eſt in Beſſarionis libro.* Conuento] *a te Attice; ut ex eo certum ſciremus de Quinċto filio.* Neſcio quid] *neſcio quid mali ex hac Quinċti filii profectione creatum. ſed uelim quam minimo defungamur. & uidentur hæ uel commiſtæ epiſtolæ, uel præpoſteræ. nã ſupra narrauit ſermonem Hirtianum.* Tu Oppios Terentiæ dabis] *tu Oppios (de quibus ep. 7. lib. 8.) Terentiæ conciliabis; ut illi præſto ſint, ſi quid ei opus erit. nam cauendum eſt illi tantum ab urbis periculo: quod unum iam uidetur incõmodum ſupereſſe. nam illud de turpitudine, quod me antea mouebat, ſi eo loco feminæ Romæ manerent reliquis abeuntibus, iam faceſſit, cum nobiliores feminæ in urbem omnes iam redierint. quoniam igitur manſura eſt Terentia, Oppios illi da.* Me tamen] *quia uidebatur epiſtolam in eo terminaſſe, Periculum eſt; ſubiungit, Hoc tamen addam.* Vt uidero] *rurſus eum aliquò profectum exſpectabat. ep. 4.* Tirone] *Patris ægrotante. ep. 5. lib. 8. & 16. lib. 9. & fam. lib. 16.*

EPISTOLA V.

Tota mea cogitatione] *conſilio abeundi.* Die] *nauigationis meæ.* Lunam nouam] *tum enim plerunque turbulenti ſunt dies: ut id tempus maxime ſit nauigantibus uitandum.* Harum rerum exitum non uidere.] *id eſt, actum eſſe de rep. ſpem reliquam eſſe nullam. ep. 4.* De quodam,] *de Quinċto filio: cuius nomen occultat; itaque & proximis uerbis pæne ſententiam breuitate obſcurat, ueritus ne in alienas manus epiſtola per ueniret.* ἀρκαδίαν] *difficilem prouinciam, adagium.* Vtinam

nam tu] ſuſcepiſſes iuuenem regendum. ep. 6. Modeſtior non ero] in eo regendo: utar ſeuera diſciplina. itaque ep. 6. Quinctum puerum, inquit, accepi uehementer. et ep. 7. Quinctũ filium ſeuerius adhibebo. utinam proficere poſſem. Epiſtolam] miſi. Requirere] ut ſibi commendarem aliquem meorum. Commodius] liberalius de die pecuniæ pro diuerſorio ſoluendæ. Negligentiam] qui tam negligenter cum Canuleio de die ſolutionis egiſſet. longiorem enim fuit impetraturus, ſi contendiſſet. De Canuleio] nota locutio, pro, à Canuleio: ut De Craſſo domum emiſſem, in epiſtola ad Sextiũ. Rogaſſem] ut ageret cum Canuleio, amico ſuo. Emiſſe] meo nomine. Addici] diuerſorium. Pecuniæ] Canuleio ſoluendæ. Stomachoſius] ſubiracunde, qui tam anguſtum diem ſolutioni præfiniret. epiſt. 9. Ioco familiari] quia ſic epiſtolam inſcripſi, Veſteno Monetali. uide ep. 9. Agit liberaliter] quia diẽ pecuniæ longiorẽ fore pollicetur. Certiorẽ eſſe factũ] de eo, quod tecũ locutus eſt, ſe curaturũ, ut ſolutionis tẽpus ultra idus Nou. produceretur. Tuo itinere] in Epirũ. ep. 7. l. 9.

EPISTOLA VI.

Moratur.] quia tempeſtas non eſt ad nauigandum idonea. Aſtute] aſtute agerem, ſi profectionem meam ad Pompeium differrem, dum ſcirem, quid in Hiſpaniis ageretur. ep. ſequenti. Retice.] ſuſpicor mendum ſubeſſe: ſuſpicor autem non ſolum ex ſententia ſatis abſurda, ſed etiam ex uarietate exemplarium. nam in Beſſarionis, & Alberti Ferri libris, Recitet &. Et tamen] & tamen etiam ob hanc cauſſam breues ſunt. De Quincto fratre

tre

tre] *Quincti fratris cauſſa. alij, De Quincto filio: ut ſub-audiatur, regendo.* Sedulo] *hoc uidetur ſignificare: Ita mihi ſæpe corrigendus.* Mones] *ut caueam, ne quis profectionem meam ad Pompeium odoretur.* Ab uno illo] *a Quincto filio: a quo cauere difficilius eſt, quàm a ceteris; quia coniuncte nobiſcum uiuit.* Magnum opus] *duram prouinciam cepi.* Mirabilia multa] *de eius minime ſimplici ingenio.* Si ſine illo poſſem] *ſi pater abeſſet: qui relaxat, quidquid ego adſtrinxi.* Quod tu potes] *neque enim Quinctus pater tecum eſt.* Ignoſco] *paterno amori: a quo eſt in filium indulgentia.* Quà, & quò,] *qua utar uia, quò iter intendam. epiſt.* 2. Ego uero] *puto initium alterius epiſtolæ. quid enim infra iteret de Quincto filio?* Tergiuerſationem] *ſcripſerat Atticus, ſe quoque exiturum ex Italia, ſed lente, & quaſi tergiuerſantem, ne uideatur Cæſaris imperium refugere, et præſentem reip. ſtatum improbare; ideoq; in Apulia, maxime Siponti, aliquandiu manſurum.* Neutrum] *neque pro Cæſare, neque pro Pompeio: quorum neuter pro rep. pugnat.* In acie] *in caſtris, ubi erunt copiæ, ubi pugnandum erit.* Melitæ,] *quæ eſt inſula Siciliæ proxima. ep.* 7. Futurum] *me.* Nihil, inquies] *nihil enim iuuas, ſi in acie eſſe non uis.* Minus fortaſſe uoluiſſet] *non enim fortaſſe uoluiſſet me ad illum ire: quia, cum eò peruenero, dicam quæ inuitus audiet: improbabo rationem belli, copias, de ducibus multos. fam. epiſt. 5. lib. 7.* Meliore tempore] *licet mihi tempeſtatem idoneam expectare: quoniam dubitandum mihi non eſt, ut aut mari Adriatico Dolabella, aut freto Sicilienſi Curio meam un-*

quam

quam nauigationem impediant. Adriatico] cuius eſt commiſſa cura Dolabellæ, genero meo. Florus lib. 4. Fauces, ait, Adriatici maris iuſſi occupare Dolabella, & Antonius, ille Illyrico, hic Corcyræo litore caſtra poſuerunt. præclara συνόδια] præclarum erit colloquium: ſtatuemus enim de officio utriuſque noſtrum. Vixit,] iucundiſſime fuit. Iacere] odioſum eſſe plebi, quia pecuniam ærarij abſtuliſſet. ep. 4. Nauigare] Pompeij claſſem Curio timebat: quæ ſi fuiſſet, aiebat ſe de Sicilia abiturum. ep. 5. Vehementer.] ſeuere. Auaritiam.] uideo eum ad Cæſaris partes tranſiiſſe, quia magnum ex eo congiarium a Cæſare ſperaret. Quod timueramus] ne cum Cæſare locutus eſſet de noſtro conſilio Italiæ relinquendæ. ep. 4. De Oppiis Velienſibus,] de quibus uide ep. 13. l. 7. & 4. l. 10. Epirum] tuam. Noſtram putabimus] utar ut mea, ſi acciderit, ut inde tranſeam, cum ad Pompeium proficiſcar,

EPISTOLA. VII.

Exſpectem,] ut differam profectionem meam ad Pompeium, dum Hiſpanienſis belli exitum audiemus. Iſtum] Cæſarem. Trahi] duci. Ipſum Curionem] quo nunc magis Cæſarianus nemo eſt. Quieſcamus] conſilium eundi ad Pompeium omittamus. Iſtum] Cæſarem. Quàm uictum] quàm cum uictus ſit, magiſq; dubitet, quam fidat ſuis rebus. Gabinio] Cæſaris amico: qui ab exſilio reſtitutus ſententiam dicet in ſenatu, & quidem ante me rogatus. Dio lib. 39. Clœlium,] Beſſarionis, & Alberti Ferri libri, Clodium, et, Cateli, pro, Catuli. utrum rectius, diuinare non licet. facimus tamen, quod noſtri muneri

neris eſt, ut antiquam ſcripturam oſtendamus, Catuli.] clientem. ſic alibi: in qua erat Eros Celeris. A me defenſos] non modo inimicos, ſed nec meos neceßarios, qui me defendente condemnati in exſilium abierunt, reſtitutos a Cæſare, uidere in ſenatu ſine dolore potero. Dolore] quia, legibus condemnatos, armis reſtitutos uidebo. Dedecore] quia uerſabor inter homines iudicio notatos. Vt mihi liceat] Romæ uiuere, & in ſenatum uenire Cæſare, uictore. Tamen ne dubitemus] id eſt, diutius ne dubitans, animoq; ſuſpenſus cogitem, an Cæſari me uenditem, & in Italia maneam? eſt uero abijcienda dubitatio, potiusq; de diſceßu maxime cogitandum. nam, etiam ſi ei me nunc uenditem, tamen non uideor expers periculi futurus, quoniam ab eo rogatus in ſenatum non uenerim. initio diſſenſionis, eius partes ſequi ſi uoluißem, præmium aliquod tulißem. nolui: nunc ei me uenditem etiam cum periculo? Non eſſe iudicium] caſum Hiſpanienſem non eßemihi exſpectandum: propterea quòd in eo bellum non terminabitur. Themiſtocleum eſt] cogitat, quod olim Themiſtocles contra Perſas, claße bellũ gerere: ideoq; in Hiſpaniis haud multum ponit. Per ſe] ut ipſe præſens eas teneret: ſed, quaſi de ijs non laborans, legatis, Afranio, Petreio, Varroni, negotium commiſit. Sedentes] otioſi, neutram partem adiuuantes. Aduerſabimur] Pompeio. Quod malum &c.] totus hic eſt perturbatus locus, ideoq; ſtellula e regione appoſita notatus. Beſſarionis antiquus liber dictionem, Malum, non habet, & habet, Anni ualde, pro, Hannibal. Quòd ſi iam &c.] officium poſtulat, ut Pompeium ſequar. at periculoſum erit

rit; quoniam Cæſar, cuius uenti ſecundiores uidentur, offendetur. ita ſane res habet: ſed & manſio periculoſa; ſi forte Pompeij cauſſa, nunc afflicta, conualuerit. cum igitur utrinque periculum impendeat; ſatius eſt Pompeium ſequi, id eſt recte facere, cum periculo, quàm in Italia manere, id eſt peccare, eiuſdem periculi metu. Ab illis] a Pompeianis. Si peccaro] ſi in Italia manſero. Ab hoc] a Cæſare. Si recte fecero] ſi ad Pompeium iuero. Vt non ſit dubium &c.] ut ſine ulla dubitatione, turpitudinem, quæ eſt in manſione poſita, fugere debeamus, eo magis, quòd ne manſio quidem periculo uacat: quæ uel ſi ſalutaris eßet, ob turpitudinem tamen conſilium caperem diſcedendi. Non ſimul] obiectio. Omnino] reſponſio. Fefellit ea res] decepit, induxit. id caußæ, inquit, fuit, ne ſimul cum Pompeio mare tranſierim, quòd, pacem exiſtimans fore, ueritus ſum, ne deinde Cæſar ob tranſitionem mihi eßet inimicus. ep. xi. l. 8. Fortaſſe non debuit] fortaſſe non tanti apud me iſtæc ſuſpicio eſſe debuit, ut propterea Pompeium, de me optime meritum, deſererem. Cum idem] cum eodem tempore. uidebam enim, ſi pax eßet, Cæſarem & mihi fore iratum, & eundem Pompeio amicum. Senſeram] Clodianis temporibus: cum Pompeius ideo me noluit defendere, ne Cæſarem offenderet. cuius temporis ſimilitudinem pertimui. ep. 4. Iidem] coniuncti, eiuſdem uoluntatis. Auguria quoque me incitant] ad diſceßum. auguror enim ſpe non dubia, nullo modo ſtare poße Cæſarem diutius, etiam nobis languentibus. Ab Appio] Beßarionis, & Ferri ſcripti libri, Ab Athico. & quoniam hi li-

bri

bri ſæpe pro Atticus *habet* Athicus,*ut in hoc ipſo ambitu,* Et tamen mi Athice: *putaui minore mutatione legi poſſe,* Attio, *quàm*, Appio: *ut de* Attio Nauio *intelligatur, qui,* Tarquinio Priſco Romæ *regnante, auguralem ſcientiam ſummum in honorem adduxit, de quo lib.* 1. *de diuinatione his uerbis:* Quis *ueterum ſcriptorum non loquitur, quæ ſit ab* Attio Nauio *regionum facta deſcriptio?* qui cum *propter &c.* Liuius *quoque lib.* 1. Explano *igitur*, Non *hæc collegij noſtri ab* Attio,*non hæc auguralis collegij ab* Attio *deriuata, ſed illa a* Platone *ſumpta, qui ſcripſit non diuturnam eſſe poſſe tyrannorum dominationem*. Florentis, ac nouos, ut uti diebus] *quoniam ab impreſſis libri ſcripti ne littera quidem diſſentiunt, tentemus num elicere correctionem e coniectura poßimus, ita ut ab antiqua ſcriptura quamminimum diſcedatur. ſic igitur fortaſſe corrigendum:* Florentiß. *ac nouus* VI. VII. *diebus: id eſt,* Florentißimus *ac nouus ſex ſeptem diebus. ut, ſex ſeptem, dictum ſit*, pro, *ſex ſeptemue: quemadmodum dixit* Horatius, *Si quadringentis ſex ſeptem millia deſint*, Plebs *eris. cum paucos omnino dies* Cæſar *in urbe moratus in* Hiſpaniam *contra* Pompeij *legatos contenderit. quod ex ipſius commentarijs de bello ciuili planum fit.* Ipſi illi] *quæ antea eum ſpe licentiæ, rerumq; nouarum dilexerat.* ep. 3. l. 7. In Metello] *cui mortem cum ſit minatus, oſtendit ſuperiorem manſuetudinem non naturalem fuiſſe, ſed ſimulatam*. In ærario] *cum ex ærario pecunias abſtulit, indicauit falſum eſſe id, quod antea ſimulauerat, affluere ſe diuitijs. quare cum ab eo & cædes, & rapine timeantur; ex metu odium creabitur, ex odio autem ea*

quæ cæteris tyrannis euenerunt. ep. 4. Patrimonium ſuum] nam & Antonius, & Curio, & Dolabella, Cæſaris ſocij, magno omnes ære alieno oppreſſi. Fefellerit,] hæc opinio de Cæſaris non diuturno regno. Tulerunt] ibó, inquit, ad Pompeium eo libentius, quòd Cæſarem puto, etiam languentibus nobis, diutius ſtare non poſſe. quod me ſi fallet, aliterq́; atque ego auguror, acciderit; feram, ut multi excellentes in rep. uiri; quos fefellerunt ea, quæ putarant; ideoq́; & Themiſtocles, & Africanus, & C. Marius in eos caſus inciderũt, quos uitaſſent, ſi nihil illos fefelliſſet. Niſi forte] niſi tu id cenſes, nõ eſſe mihi de diſceſſu cogitandũ, ut potius Sardanapali exemplo in patria, & in meo lectulo iners, ingloriusq́; moriar, quàm ut Themiſtocles, in exſilio. In ſuo lectulo] in lectulo Sardanapali: ſimili in lectulo. Sardanapalus enim, cum inter ſcorta turpiter uixiſſet, poſtea, lectulo ſibi in pyra apte conſtructo, in eo, pyra incenſa, mori uoluit. Lacedæmoniorum] quos publico Græciæ conſilio cum offendiſſet, poſt ab iis accuſatus eſt apud Athenienſes, quòd ſocietatem cum rege Perſiæ occulto coiuiſſet. Plutarchus, Iuſtinus. Suorum ciuium] a quibus in exſilium actus eſt. Artaxerxi] cui de ſubigenda Græcia pollicitus, poſtea cũ uideret præſtare non poſſe, uoluntaria morte, ueneno ſumpto, uitam finiuit. Plutarchus. Illa nox.] Africanus minor, mane in cubiculo ſuo mortuus repertus, putatur ſuorũ ſcelere ſublatus, maxime Semproniæ uxoris, cuius fratrem Ti. Gracchum, in concione interrogatus dixerat, iure ſibi cæſum uideri. quod profecto nunquam dixiſſet, ſi talem exitum prouidiſſet. ergo & eum, ſapientiſſimũ uirum, aliquid

fefellit

feſellit, feſellit & C. Marium; qui cū L. Sylla nunquam pro
fecto contentionē ſuſcepiſſet, ſi diem illum, quo urbe pulſus
eſt, mentis acie prouidiſſet. Perpetua] πλείων χρό-
νος, ὃν δεῖ μ' ἀρέσκειν τοῖς κάτω τῶν ἐνθάδε. ἐκεῖ γὰρ αἰεὶ
κείσομαι: inquit apud Sophoclē Antigone. Maturus] ſi
acciderit, ut ante, quàm iſte corruat, ego peream; mea nō
multum intererit, utrum, &c. Vt iis pareã,]ut Cæ
ſaris imperio me ſummittam, cum imperium mihi contra
eum ſenatus dederit. fam. ep. 10. lib. 16. & in oratione pro
Deiotaro, & Cæſar de bello ci. lib. 1. Domeſticas tri
cas] propter rē familiarē a uiro ſuo Dolabella male guber
natam. fam. ep. 16. lib. 2. ϛοργῆς &c.] quamuis eximia ſit
eius in nos pietas, & amor; ideoq; metu periculorum, quæ
mihi ad Pompeium eunti uidet impendere, uehementer
moueatur; ire tamen uult, &, quid rectum ſit, magis quã
quid utile, conſiderat. Ex Italia] exiturum. Anto-
nio] quem Cæſar, in Hiſpaniam contra Pompeii legatos
proficiſcens, Italiæ præeſſe uoluerat. Plutarchus. Nolle]
me. hoc eſt Antonio dicendum. Quam putas,] quia
Clodio intimus fuerat Antonius in tribunatu. Philipp. 2.
Rumorem] quod de tua ad Pōpeium profectione au
diuimus. Dolabellam] generum tuū, qui no biſcū eſt.
Ἀ' ζηλοτυπία mea] quia moleſte tuli te augurem crea-
tum, cum me eiuſdem honoris cupiditas atque amor tene
ret. P hil. 2 Iniuria tua] non enim ea cauſa petiſti
auguratum, ut iniuria me afficeres. itaq; cum ob eam rem
quædam conſecuta ſit offenſio, nata non ab iniuria tua,
quæ nulla fuit, ſed a ζηλοτυπία mea, qui eundem honorem
concupierã, danda mihi opera eſt, ut omnia tibi ſtudia, of-
ficiaq;

ficiúq; præſtem; ne uidear ex illius temporis memoria tibi ſe infenſus; cum intelligam, & fatear, nullam mihi a te iniuriam eſſe factam. non enim appellare poſſum iniuriam, quia tu petieris id, quod ego cupiebam. Tibi omnia integra ſerues,] ſuſtineas te, &, ut adhuc feciſti, neutram in partem inclines. Eius fidem improbes.] Pompeio ne te credas. Iniuriam fecit.] cum inimicum tuum Clodium contra ius amicitiæ aduerſus te armauit: ut eius opera pulſus in exſilium uidearis. noli igitur ſpectare tam beneficium, cum te reſtituit, quàm iniuriam, cum eiecit. Non poteſt] fieri non poteſt, ut te non amet. Hominum fama] de tua profectione ad Pompeium. Periculi cauſſa] aliis bellis ciuilibus cum non nulli nihil melius putarent, quàm ab omni contentione abeſſe; tamen, quia ducem alterutrius partis ſibi ſcirent eſſe inimicum, uictorem timentes contrariam partem adiuuent. quod tibi faciendum non eſt: qui ex ſuperioris meæ uitæ teſtimonio ſcis me crudelitatem non amare, præterea'q; tibi eſſe amicum. Aduentus] non eſt epiſtolæ principium, ſed pars, ut fit, addita. dixit enim iam, adueniſſe Philotimum. initium autẽ huius ſatis longæ epiſtolæ illud eſt, Et res ipſa me monebat. Exanimauit:] quia, cum pro certo haberemus, Cæſarem in Hiſpaniam proficiſcentem itinera tardius facere cœpiſſe, Petreium cum Afranio copias coniunxiſſe, ipſe nihil attulit eiuſmodi. quod eo credendum magis eſt, quia ſcimus eum ſolere ſæpe pro Pompeio mentiri. Volare dicitur] ut nunc audimus, contra quàm nobis erat perſuaſum. Coniunxiſſet:] & hoc ad illud

diſti. Per fortunas tuas] *uſurpatur hic loquendi modus* cum dolore, *aut certe* cum *ſumma cupiditate obſecrantis*, ut fam. *epiſt. 1. lib.* 14. Per *fortunas miſeras noſtras*, uide, *ne puerum perditum* perdamus. Et ep. 20. *lib. 3.* Per *fortunas, incumbe, ut facis*. Et *ep. 11. & 13. lib. 5.* Ne quid grauius de ſalute tua cōſulas] *ne quid* ſtatuas, *quod ſaluti tuæ non expediat.* Qualis futura eſſet.] *explanatur hoc eo quod ſequitur, Nihil niſi atrox, & ſæuum cogitat.* Huic *ſententiæ reſpondit ipſe* Cicero *his uerbis, ep. 16. lib. 2. fam. Neq; me iſta terrent, quæ mihi ad te ad timorem fidiſſime, atque amantiſſime* proponuntur. Eandem rationem fore Cæſari] *ita lenem fore Cæſarem in ſalute aduerſariis tribuenda, ut fuit in condicionibus de pace. tulerat enim illam condicionem, ut ipſe, &* Pompeius *exercitus traderent*. ep. 14. Iratus ſenatui] *quia non obtinuiſſet, ut legati ad* Pompeium *de pace mitterentur, & quòd, quaſcunque res agere inſtituerat,* L. *Metellus tribunus* pl. intercedens, *impedierat. de quo ſcripſit Cæſar lib. 1.* de bel. ci. & Plutarchus *in eius uita*. Exiit] *urbe, iturus in* Hiſpaniam *contra* Pompeij *legatos, ipſo iam Italia pulſo*. Interceſſionibus] L. *Metelli tribuni* pl. de quo ſic lib. 1. *de bel. ci.* Subijcitur L. *Metellus tribunus* pl. ab inimicis *Cæſaris, qui hanc rem diſtrahat, reliquaſq; res, quaſcunque agere inſtituerat, impediat. cuius cognito conſilio, Cæſar, fruſtra diebus aliquot conſumptis, ne reliquum tempus omittat, infectis iis, quæ agere deſtinauerat, ab urbe proficiſcitur. Interceſſionis cauſſa, quam referre Cæſar in ſuos commentarios noluit,*

exponit Dio lib. 41. quòd, cum ferretur lex, ut promere pecuniam ex ærario Cæſari liceret, interceſſit L. Metellus tribunus pl. qui, cum interceſſionem uideret, ærarii ianuam cuſtodire cœpit: ſed milites, effracta ſera, aditum ad pecunias Cæſari dederunt. Plutarchus Cæſarem, obſiſtenti Metello ne pecunias ex ærario ſumeret, mortem minatum eſſe, tradit. ſubſcribit Appianus. nec aliter ipſe Cicero ep. 4. Iracundia elatum, inquit, uoluiſſe occidi Metellum. Si tibi tu, ſi filius unicus.] hanc partem, miſerabiliter ſcriptam, non ſine magno fletu lectam eſſe a duobus pueris Ciceronibus, Attico ſignificauit his uerbis lib. 10. Lacrymæ meorum me interdũ molliunt, precantium, ut de Hiſpaniis exſpectetur. M. Cœlii quidem epiſtolam, ſcriptam miſerabiliter, quæ hoc idẽ obſecraret; ut exſpectarem, ne fortunas meas, ne unicũ filium, ne meos omnes tam temere proderem, non ſine magno fletu legerunt pueri noſtri. Domum] domum poſuit pro domeſticis, ut ep. 12. lib. 6. Domus te tota ſalutat. Si aliquid apud te nos] rogo te pro eo, quanti apud te ſum. Gener tuus] Dolabella, qui apud Cæſarem erat. Sequere eam cauſſam] adiunge te ad Cæſaris cauſſam. Salus noſtra] mea, & Dolabellæ. Ne aut odiſſe] ſubaudi: eam cauſſam, cuius ex uictoria ſalus noſtra pendet. Totum hunc locum emendaui ex antiquis libris, Beſſarionis, & Ferri. Impiã cupiditatem] nam, ſi cupimus eam uictoriam, in qua ſalus noſtra poſita eſt; ſimul perniciem cupimus eorum, qui Pompeius ſequuntur. quo tu in numero ſi fueris, cogemur impie cupere contra ſalutem tuam. Quod of-

fenſæ

fenſæ **fuerit**] *ſi uereris, ne, in Italia ſi remanſeris,* Pompeium *offendas: cogita, te, cum non dũ ad eum tranſieris, hac eum cunctatione iam offendiſſe. quidquid eſſe potuit apud eum offenſæ, id ſubiiſti, quia cunctatus es, nec ad eum ſtatim acceſsiſti.* **Victorem**] *Cæſarem.* **Dubiis rebus**] *cum adhuc Pompeius in Italia conſiſteret.* **Fugatos**] *iam in Græciam Pompeius fugerat.* **Parum optimatem eſſe**] *parum officio fungi boni ciuis.* **Quid optimum ſit**] *quid tuæ, tuorumq; ſaluti plurimũ conducat.* **Totum**] *ne omnino ad Pompeium tranſeas.* **De Hiſpaniis**] *eiecto Italia Pompeio, ſtatim ad urbem, deinde in Hiſpanias contra eius legatos profectus eſt Cæſar.* **Hoc**] *uelle te ad Pompeium nauigare.* **Optimatium**] *Ciceronem reprehendentium, quòd Pompeium, & conſules, id eſt ipſam remp. deſeruiſſet. ep. 16. lib. 8. & 2. lib. 9.* **Inſolentiam**] *quorundam Cæſarianorum, qui, quaſi iam parta uictoria, ita ſe inſolenter efferant, ut ferre uix poſsis. Cicero reſpondit: Noſti non modo ſtomachi mei, ſed etiam oculorum, in hominum inſolentium indignitate faſtidium. ep. 16. lib. 2. fam.* **Iactationem**] *qui ſe inſolenter iactant, quaſi deuictis Pompeii partibus.* **Vacuum a bello**] *idem ſuaſit gener eius Dolabella. fam. ep. 9. lib. 9.* **Dum hæc decernuntur**] *dum hæc armis diiudicantur, ad exitum perducuntur. ſic Virgilius, Decernere bello.*

EPISTOLA VIII.

Me cæcum,] *qui ante non uiderim ea, quæ nunc uideo, iſtos non daturos, ut ex Italia arbitratu meo exi-*

filium. **Moleſtiarum**] *publicis enim domeſticæ iunguntur.*

EPISTOLA IX.

Alterum ad te] *de Quincto filio non idem ad te ſcripſit, quod ad matrem, ſororem tuam: & recte: dolorem enim illi dediſſet commemorandis filii uitiis. obſeruandum latine dici aliter &, aliter ut, aliter ac, aliter atque.* **De itinere & ſorore**] *de itinere Quincti filii, & de ſorore tua à uiro ſuo, fratre meo, diſſentiente. neque ſane unquam inter eos conuenit. epiſt. 11. lib. 4.* **Præſtare**] *ſoluere. ep. 17. lib. 7.* **Hæc quoque**] *feroci am, & arrogantiam.* **Ea uero**] *quòd ſit mendax, quòd auarus, quòd ſuorum non amans.* **Non ſunt ab obſequio noſtro, non; ſuas radices habẽt.**] *ſunt enim uitia à natura profecta. ep. 6. Alij, Nam ſuas radices habent. ego, ſecutus Beſſarionis librum, repoſui, Non. & ſane ἔμφασις haud paulo maior eſt, ſi legatur ſic; Non ſunt ab obſequio noſtro, non, habent ſuas radices. qua figura & in oratione de aruſpicum reſponſis uſus eſt, cum in Clodium inuehens, Non ignouit, inquit, mihi crede, non. niſi forte tibi ignotum putas, quòd te iudices dimiſerunt excuſſum, & exhauſtum, ſuo iudicio abſolutum, omnium condemnatum. & in epiſtola Bruti: Vt iam iſta, quæ facit, non dominationem, non, ſed dominum Antonium timentis ſint. quo modo & Græcos locutos eſſe animaduertimus. ait enim Sophocles in Aiace: θεοῖς τέθνηκεν οὗτος, οὐ κείνοισιν, οὔ. uis eadem ſentitur in dictione nihil: ut in agraria 2. Nihil ſibi appetit præcipue Pompeius, nihil.* **Languidiora conſilia**] *arma cũ*

Pompeio non ſumpſi, ne filii fortunas in diſcrimen adduce rem. Fortiorem uult eſſe] *uult me ad Pompeium nauigare, quia nihil, niſi de dignatione, laborat. epiſt.7.* Crudelior] *illius rationibus male conſulens. Pompeia- norum enim filii, ſi Cæſar uincit, parentum pœnas luent.* Venit] *ad Miſſenum.ep.7.* Scripſit] *ſe non paſſurũ ex Italia quenquam exire.ep.8.* Aeſtate] *cum pue- ris in Italiam ex Cilicia reuertens.* Monſtra] *ut de Balbo in ſenatum uenire cogitante.* Ei ipſi] *Trebatio.* ἀποτόμως] *quia diẽ ſoluẽdæ pecuniæ nimis ſtricte definie rat. ep.13.* θυμικώτερον erat] *ſtomachoſius ad eũ ſcri- pſeram.* Monetali] *quòd monetam nimis amaret. in quo ſum familiariter iocatus, quia & ipſe ad me ſcribens, aſcripſerat, proconſuli, non, ut debuit, imperatori.* Eſt homo] *ut humanus errauit.*

EPISTOLA X.

Imperatum] *ne me patiatur exire ex Italia.* Cu rionem nactus] *quia, Curionem nactus, effeceram ut per eius prouinciam palam nauigare poſſem; omnia me conſecutum putabam: nunc uideo me nihil egiſſe, quoniã cuſtodior undique, ne diſcedam. ep. 4.* Ad Horten- ſium] *ut, quoniam inferi maris pars ei commiſſa eſſet, meam nauigationem ne impediret.* Reginus] *& hic infero mari præerat. liberam igitur Cicero ſuam nauiga- tionem putârat fore, cum neque Curio, neque Horten- ſius, neque Reginus impedimento futuri eſſent. id contra cecidit. nam Antonius & ipſe eius maris curam poſtea ſu ſcepit, qui exitus ex Italia non dabat.* Huic] *nullam, inquit, apud Antonium, huius maris curam ſuſpicabar*

futuram

ſuturum. Compacto] in omnibus libris, Cum pacto. ego coniectura ſum adductus, ut emendarem, Compacto, hoc ſenſu, Occulto hinc cogito diſcedere, ne meam profectionem Cæſariani reſciſcant. nam id ſi accideret, ſuſpicari Pompeius poſſet accidiſſe me uolente, qui palam profectus eſſem, ut impedirer. non committendum igitur eſt, ut uidear compacto prohibitus. compacto, dixit, id eſt cõſulto, & dedita opera. qua uoce Plautus ſæpe in hunc ſenſum uiſus eſt. Maiora quædam] inde enim tuta erit in Græciam nauigatio. ep. 4. Quanquam] quanquam fortaſſe Curio Siciliam amiſerit. quod utinam ita ſit. Adhuc nihil ſecundi] adhuc aduerſa nobis omnia fuerunt; ut uix uidear poſſe credere, quod de Siculis audiui. Reſiſteret] Curioni aduenienti. non reſtitit tamen, & prouincia ceſſit, ut eſt lib. 1. de bello ci. Luculentus auctor] is, qui hæc dixit. εἰρωνικῶς. Audietur] quid in is actum ſit. Eadem de re] de profectione ad Pompeium. Beſſarionis liber, Eadem fere. Seuerius adhibebo] ſeuero uultu, ut mones, cum accipiam. Quidquam ὑγιὲς] expecto Ser. Sulpiciũ, nec tamen exſpecto quidquam ſani, id eſt, non puto eum, quod uiro dignum ſit, eſſe facturum, neque mecum ex Italia exiturum. Erraſſe] qui cunctatus ſim, qui non ante diſceſſerim. Prouidere] non ruere, non temere diſcedere, ſed omnibus rebus ante circumſpectis. Quæ accidere poſſunt,] mihi, ſi diſcedam. poſſunt autem accidere mors, & fortunarum ruina. Sedendum] manendum in Italia. Iſtis] Cæſarianis. Effeciſſem] quod eſt a nobis hac noſtra mora cõtractum culpæ, id pro-

factum, fieri tamen poteſt: cum mihi perſuaſum ſit, uirtutem diſciplina tradi poſſe.

EPISTOLA XI.

Ad ſpem] cur bene ſperandum ſit de rep. Antonii leones] de leonibus curru iunctis ab Antonio, ſunt qui intelligendum putent. ac nos quidem his aſſentientes aliquandiu idem putauimus: ſed. poſtea quàm, collatis temporibus, ueritatem hiſtoriæ tanquam in trutina cœpi perpendere, aſſenſum ſuſtinui. iunxit enim certe leones curru Antonius, ut Plutarchus, & Plinius docent; ſed, ut iidem tradunt, poſtquam in Pharſalicis campis dimicatũ eſt. at uero hanc epiſtolam nondum confecto Hiſpanienſi bello ſcriptam eſſe, ideſt multis menſibus ante Pharſalicum prœlium, tum ex ipſa, tum ex alijs epiſtolis ſupra in fraq; ſcriptis dilucidum eſt. Leones igitur explano, quibus Antonius delectaretur: quod animi feritatem indicaret. Iucundius] potius enim mollem, iucundamq; uitam, quàm mali quidquam, uidetur cogitare. πρᾶξιν πολιτικῶ] factum ciue dignum remp. adminiſtrante. εἰρωνικῶς. IIII uiri] qui municipiis præerant. ep.3. Horam tertiam] ab exortu ſolis. ſemper enim & nox duodecim erat horarum, & dies: horæ autem nocturnæ per hiemem longiores, diurnæ breuiores; æſtate uero, contra. Atque hanc, quæ ad horas pertinet, rationem uniuerſam nemo tractauit patre meo peritius. extat hac de re commentariolus ab eo conſcriptus, ad ueteres de re ruſtica libros apprime neceſſarius. Iratus] quòd hi præter ceteros beneuolentiam in Pompeium oſtendiſſent, uotis olim pro ægrotantis ſalute factis.

ctis.ep.ult.l.8. Tuſc. 1. & Plutarchus. Exſul iſ... ge Pompeia damnatis. ep.4. Gratum] quod ... rio cõmendaueris. ep.5. lib.8. & 16.l.9 Venenum diligo] quoniam mihi amicum eſſe ſcribis. ep.9. Reddidi] litteras à te miſſas. Seruius] Sulpicius. Obſeuarit] anteà coluerit. Imperatum] ei a Cæſare. Negare] quod ab eo petij, ut liceat mihi exire ex Italia. Excogitabimus] de occulto diſceſſu. ep.7. et 10. Ocellam,] Seruiũ Ocellam; quem Cœlius in quadam epiſtola bis deprehenſum ſcribit in adulterio. Retardatos] impeditos Cæſarianis cuſtodiis, ne diſcedere poſſint ex Italia. A Curtio] opinor, quia debitam Attico pecuniam non ſolueret. cogitabat autem Atticus in Epirum: ut ſupra. Scytha ὄνον] unam puto fuiſſe Græcam dictionẽ, cuius etiam ueſtigia in Pauli Magnuli libro uideo notata, ΕΥΙΤΕΟΝΟΥΝ. inde eliciet, qui poterit, ueritatem. nos, quaſi ulceri deſperato, manum admouere noluimus. monemus illud unum, excutere ſcriptura quiduis potius reponi poſſe, quàm quod ante legitur in libris impreſſis, Scytha. ὄνον.

EPISTOLA XII.

Seruius] initium fecimus alterius epiſtolæ, quod ex proxima ſuperiore ſatis conſtat. Nullius conſilii] nihil enim conſtitui poterat, quod non incurreret in magnam aliquam difficultatem. fam. lib.4. ep. 3. Illum] Pompeium, iratum omnibus, qui remanſerant in Italia, Sulpicio magis, qui filium cum Cæſare Brundiſium miſerat. ep. 18. lib. 9. Hunc] Cæſarem Seruio non amicum; quia dixerat in ſenatu, non placere ... cum in Hiſpani...

ſuis ire contra Pompeij legatos. ſam. lib. 4. ep. 1.
tenus crudelitatem,] Pompeij: de quo ſic in ep
ſtola ad Marcellum: An tu non uidebas mecũ ſimul, quã
crudelis eſſet futura uictoria? & alibi. Etiam lip
pitudo] quæ, cum ſit humor à capite fluens, non ſ
let eſſe ſine lacryma. Vigilias] quibus lippitudo c
ratur. Satis bella] cuiuſmodi uolumus, non ſecu
Cæſari. De duabus legionibus] dici à certis
minibus, alieniſsimas eſſe à Cæſare. epiſt. 10. Exeu
dum:] ex Italia: cum diceret, multo ſe, &c. De
lij] de filio Brundiſium miſſo ad affligẽdum Pompei
ep. 18. lib. 9. & 3. lib. 10. Animum] cum ob ea
citari ad diſceſſum deberet. Noſtro conſilio] diſ
dendi. Ad idem] cohortatione uocandus. Non
rum eſt] quod præuiderat, cum dixit, Seruium ex
ſio, nec ab eo quidquam.

EPISTOLA XIII.

Octo cohortibus:] quæ uidentur defectio
a Cæſare cogitare. Erat confirmatius] magis
firmabas de octo cohortibus. Expenſum tulerit]
excuſat, debitorem ſuum ſibi non ſoluere. Cœlian
illud matureſcit] prope adeſt, cum Cœlium
turus ſit. Vt palam] diſcedant, nec differan
rebat enim Cicero, quia uellet occultius diſcedere.
fecturum] ſtatim. Omnes captiones]
quid deliberatum eſt, Seruio ſtatim aliquid, atque
multa contra occurrunt. &, Captiones, proprie d
cum loqueretur de iuriſconſulto. nam, à captionibus
uere, iuriſconſultorum eſt. Pænitet] quia ſcit

lium noſtrum] *de diſceſſu.* Obſeruabimus] *ne quis reſciſcat, aut impedire poſsit.* Curio] *à Cæſare miſſus, ut Siciliam Pompeianis eriperet. ep.* 4. Ventum eſt ad me:] *uenit ad me Ninnius noſter, dixitq; centuriones, &c.* Poſtridie] *conuenire.* At ego tibi] *ad ornatum, Tibi, dixit: & eſt familiaris antiquis ſcriptoribus locutio in re ſubita. ep. 7. lib. 8. & 12. lib. 9. & fam. lib. 9. ep. 2.* Vt tentaremur] *ut commentum hoc eſſet Cæſarianorum, centurionibus aſtute miſſis ad tentandum animum meum.* Suſpicionem] *quæ potuit eſſe, ſi centuriones exſpectaſſem, & allocutus eſſem.* Redeo] *in Cumanum.* Hortenſius] *de quo. ep. 10.* Collega noſter Antonius] *qui ad me uenire noluit. collega autem in auguratu. ep. 12.* Mima] *Cyteris. ep. 8.* Siſte] *unde ſtatores, qui homines ſiſtunt. cogitabat autem Atticus* Epirum *ſuam, ut ſupra.*

EPISTOLA XV.

Cetera eius.] *eſſent, qualis fuit ἐκτένεια. uellem re tantum præſtaret, quantū cupere uiſus eſt.* ἐκτένειαν] *uoluntatis declarationem.* Vti] *omnia enim ſua officia ſtudiaq; detulit: quibus uti cogito.* Cetera] *ei ſum pollicitus.* Haberemus:] *ut nobiſcum poſſet diſcedere. ep. 11. quandoquidem ratio exeundi ex Italia paullo facilior uidetur, quàm antea putaui.* Aequinoctium] *quo tempeſtas non ſolet eſſe ad nauigandum idonea. ep. 26. lib. 12.* Idem maneat] *ne noſtrum diſceſſum impediat; quoniam inferi maris partem curat. ep.* 10. Diplomate] *cuius mentionem fecerat Cicero in epiſtola ſua, cum diceret, ſe putare Atticum à præfecto urbis ſumpſiſſe*

pſiſſe diploma, quo ei exire liceret ex Italia. In mentem uenerit.] cum non debeas ſuſpectus eſſe ut Pompeianus. Proficiſci] in Græciam. Licere] ſine diplomate proficiſci. Pueris] uel ſeruis, Attici, quos identidem in Epirum mitteret. uel, Pueris, Ciceronibus. Cogites] de tranſeundo in Epirum. Etiam nunc] etſi iam diſcedo, ſcribe tamen, ſi quid noui. XVII. kal. Iun.] hoc aperte mendoſum eſt. cum enim æquinoctii mentionem fecerit; ſatis conſtat, ſiue de uerno, ſiue de autumnali accipias æquinoctio, (de uerno tamen potius intelligendum) Maio menſi locum eſſe non poſſe. Ego puto initium eſſe ſequentis epiſtolæ, & legendum fortaſſe, XIIII. kal. quod ſine cauſa repetitum eſt, poſt uerbum, Peperit. idq; credendum eo magis, quòd pleræque huius libri epiſtolæ adſcriptam diem non habent: & eſt mutatio minima, ſi V. diuidas in II. qua ipſa in nota peccatum ſæpe a librariis animaduerti.

EPISTOLA VLTIMA.

Tenuerunt] nam ad nauigandum non tranquillitate, ſed uento opus eſt. Infantia] nam, cum omnia promiſiſſet Hortenſius, nihil præſtat, more infantium. aſſeruor enim acerrime, ne diſcedā. Homo] cum adhuc ſit adoleſcens. proprie igitur, Infantia. κωρυκαῖοι] notum adagium de Corycæis occulto auſcultantibus. Quò opto] in Græciam. Hoc quoque] de diſceſſu meo. Timide] ne quis Corycæus ſubauſcultet, ad Cæſarianos delaturus. Ita omnia] ita noſtra culpa accidit, ut & tarde, & magna difficultate ex Italia exeamus. initio enim ad Pompeium ire, ſimulq; cum eo proficiſci debuimus.

Digitized by Google

mus. ergo ut male poſuimus &c. Si quis ex curſu] ſi quis mihi in Græciam nauiganti occurerit, qui in Italiam nauiget. Ex Balbi autem ſermone] Balbus Attico in ſermone, opinor, hoc dixerat, Cæſarem offenſum, quia Cicero in ſenatum uenire recuſaſſet. Non probamus] abiicimus cõſilium illud de manſione Melitenſi. (ep. 6. & 7.) ſiquidem cum Cæſarem iam offenderimus, dubitare non debes, quin nos in hoſtium numero habeat. ego autem Melitam cogitabam, ne eum offenderem, cum oppidum a bello uacuum delegiſſem. eamus igitur recta ad Pompeiũ; quando non licuit, quod quærebã, Cæſaris offenſionem effugere. Beneuolentia] ipſius Balbi. Suſpicione] quòd ſuſpicaretur me ad Pompeium nauigaturũ. Infeliciorem] me. Nec fortiter, nec prudenter] ſiue maneo in Italia, ſiue diſcedo: cum in manſione ſit ignauia, temeritas in diſceſſu, inclinata Pompeii fortuna. Tranſiit ad Pompeium Cicero non ante idus Quinct. ut ex epiſtola ad Terentiam conſtat.

IN LIBRVM XI
EPISTOLARVM CICERONIS AD ATTICVM,

Pauli Manutii commentarius.

EPISTOLA I.

ACcepi] *hanc epiſtolam ſcripſit, cum ex* Italia *profectus, ad* Pompeium *iam perueniſſet. ſcripſit autem* Romam. Libellum] *libelli neque complicantur, ut epiſtolæ; neque ſcribuntur: ſiquidem in his inſcriptio illa, qua amicis ſalutem dicimus, omittitur. Libellum explano, ſcriptum, non epiſtolam, eo ſenſu, quo in fam in epiſt.* D. Bruti. *Vt ex libellis eius animaduerti, qui in me inciderunt. Alibi libellus aliud ſignificat: ſed quoniam hæc ex eorum libris, qui dictionum ſignificationes collegerunt, cuiuis licet petere; quæ huius loci non ſunt, conſulto prætermittam.* Qui eas diſpenſauit] *Philotimus libertus: cui rerum ſuarum curam cum Cicero commiſißet: deinde eum id feciße pænituit; ut etiam paullo poſt his uerbis ſignificat, Credens ei, cui tu ſcis iampridem minime credere.* Exiſtimationis] *ut iis ſatisfiat, quibus debeo. nam ob hanc caußam de exiſtimatione Ciceronis agebatur. Cæſar initio libri* III. *de bello ci. Ad debitorum tuendam exiſtimationem, dixit.* Pericula] *partim quæ iam ſunt, ut in bello, partim*

tim quæ dubio rerum exitu impendent. Ciſtophoro] nummi genus Aſiatici. hanc pecuniam Cicero, ex administratione Ciliciæ collectam, apud publicanos reliquit: deinde, quòd ibi minus tuto fore uidebatur, dimidiam fere partem exegit, & ad Egnatium argentarium tranſtulit. HS bis & uicies] ſi ad noſtratis pecuniæ rationē redigatur, ſcutati erūt ſexaginta ſex millia. &, ut dicam quod ſentio, de hac pecunia meminit, ut opinor, epiſtolarum, quæ familiares uocantur, libro 5. quo in loco non HS XXII, ſed HS bis, & uicies, legendum puto. Quòd autem ibi, eam omnem pecuniam Pompeium abſtuliſſe, ait, id uidelicet puto eū ſcripſiſſe, ut Rufum de HS centum millibus amiſsis conſolaretur, non quòd re uera ita factum eſſet. nam ex duabus ſequentibus epiſtolis apparet, eius pecuniæ dimidiam fere partem a Cicerone exactam, & apud Egnatium trapezitam eſſe depoſitam: ut tantummodo; quod reliquum in Aſia fuit, id Pompeius habere potuerit, nihil amplius. quod uidetur eſſe uerisimile, cum paullo poſt de Pompeio dicat, Cui magnam dedimus pecuniam mutuam. neceſſe eſt enim, ut hæc pecunia ſit ex ea, quam in Aſia habebat in ciſtophoro. nam Romæ non erat unde ſumeret; ſiquidem, cum e Cilicia rediit, nihilo meliores offendit res domeſticas, quàm publicas; ut ad Plancium ſcribit epiſt.fam. libro. IIII. At uero, dicet aliquis, eam quoque pecuniam, quæ apud Egnatium depoſita erat, fieri poteſt, ut Cicero mutuam deinde Pompeio dederit, non modo eam, quæ in Aſia remanſerat: atque ita, quod ad Rufum ſcribit, confirmabitur; ut omnem Pompeius habuerit. Credibile non eſt. nam,

quo tempore apud Egnatium pecunia erat, Cicero egebat rebus omnibus, quemadmodum epiſtola, quæ poſt ſequentem legitur, oſtendit: ut, oppreſſum rerum omnium inopia mutuam pecuniã dediſſe, uериſimile non ſit. quòd ſi quiſpiam roget, cur ea pecunia non uteretur, cum egeret: reſpondebo, Ciceronem, cum de dimittenda Terentia cogitaret, eam pecuniam hoc conſilio uoluiſſe ſeruari, ut pro dote numerare poſſet. hac de re ſuo loco. Pecuniæ permutatione] *ſi curabis, ut, quod in Aſia pecuniæ apud publicanos habeo, id tibi Romæ per eoſdem publicanos numeretur.* Fidem noſtram] *præſtando quod promiſi.* Expeditam] *fidem. fides autem uerbum eſt proprium debitorum, & ſæpe cum uerbis tranſlatis apte coniungitur, ut apud Cæſarem initio libri* III. *de bello ci. Cum fides tota Italia eſſet anguſtior, neque creditæ pecuniæ ſoluerentur.* Credens ei] *Philotimo; cui rerum priuatarum curam Cicero crediderat.* Scis] *non eſt hic, Scis, pro non ignoras, neque ad ſcientiam refertur, ſed ad cautionem. ſenſus eſt.* Ego Philotimo *credidi. tu cautior, iampridem ei ſcis non credere. ut illud apud Terentium, Sciſti uti foro.* Sero intellexi, quid timendum eſſet] *de fidei & exiſtimationis meæ periculo, deq; rerum domeſticarũ iactura: quod antea non intellexeram, Philotimo credens. ob eamq; cauſſam ad te ſcribo, ut earum curam tu ſuſcipias, tuaq; adminiſtratione & diligentia prouideas, ne quid de mea fide & exiſtimatione detrahatur.* Incolumis eſſe, ſalutemque] *hæc non ad uitam pertinent, ſed ad facultates; quæ Philotimi negligentia male affectæ cum eſ-*

ſent; orat, ut eas Atticus diligenter curet. nam, quod ad uitam atttinet, Attici opera qui egebat, præſertim Pompeianis ſaluis? at uero in facultatibus ualde egebat: quarum conſeruationem, quo magis Atticum ad eas tuendas excitet, incolumitatem appellat, & ſalutem ſuam.

EPISTOLA II.

Eoque ipſo die] qui fieri poteſt, ut eo ipſo die hereditatem adeat, quo litteras ab Attico accipit, cum ex iis litteris de hereditate cognoſcat? dicit enim, Si, ut ſcribis, hereditas fidem & famam meam tueri poteſt. hoc quidem certe quàm ueritati repugnet, nemo non uidet. neceſſe igitur eſt, ut ſcripſerit Atticus, non, ſe creuiſſe hereditatem illam Ciceronis nomine, ſed futurum ut cerneret pridie non. Febr. quo die caſu accidit, ut eæ Attici litteræ Ciceroni redderentur. Cernere autem hereditatem quid ſit, non neceſſarium eſt exponere: ſiquidem id alii ante nos ex ueterum ſcriptis oſtenderunt. Creui] creuerat ſcilicet Atticus Ciceronis nomine, non Cicero, qui cum Pompeio erat. dicit igitur, Creui, ad Atticum reſpiciens, qui id a ſe factum eſſe ſignificat. Enata] exiit, mihi grauis iam non eſt. metaphora ſumpta ab infantibus utero exeuntibus. id enim proprie eſt enaſci. De dote] ſcripſerat Atticus, Terentiam, cum in ſumptus neceſſarios non haberet, ſumere de dote, cuius etiã nomine accepiſſet HS LX. turpe hoc Ciceroni, contraq; eius exiſtimationem uidebatur eſſe: qui uel uniuerſam dotem uxori redderi debebat; uel, ſi minus id uellet, ſuis eã ſumptibus alere; non cõmittere, ut propter indigentiam detrahere quotidie aliquid de dote cogeretur. Suſcipe igi

tur, inquit, totam rem, & illam meis opibus, tuis facultatibus tuere; ne poſthac ipſa ſuam dotem quaſi corrodere ac diminuere cogatur. Miſera mea culpa, & negligentia] *qui ante diſceſſum meum curare debui, ut illi conſultum eſſet, rebus domeſticis expeditis. in quo meam culpam, & negligentiam agnoſco.* Opibus] *uerbum, opes, totum, quantumcunque poſſumus, ſignificat; & plus eſt, quàm facultates. nam opibus facultates includuntur, facultatibus opes non item.* Quas accepi,] *a Philotimo, in domeſticis rebus, quas ille, ſibi a me commendatas, neglexit. Hoc apertius in epiſtola ſuperiore.* Ex ea pecunia, quæ fuit in Aſia] *meminit ſuperiore epiſtola.* Ibi, ubi eſt] *apud Egnatium. apparet ex epiſtola ſequenti.* Quàm apud publicanos] *in Aſia ſcilicet: in qua L. Scipio, Pompeii ſocer, cum imperio erat, pecuniasq́; ab omnibus quo iure, qua ue iniuria cogebat: ut Ciceroni tutius omnino uideretur, pecuniam apud Egnatium argentarium Romæ habere, quàm apud publicanos in Aſia, quæ Scipionis libidini & auaritiæ eſſet expoſita. lege Cæſarem lib. 3. de bello ci.* De domo,] *id parari dixerat Chryſippus, ut domo ſua Cicero, quam habebat in Palatio, priuaretur, propterea quòd eſſet cum Pompeio.* Quod ſi mihi commune cum ceteris eſſet] *hoc, inquit, per ſe mihi dolendum eſt, quòd domo priuer, ſed multo magis, quòd ex omnibus Pompeianis hoc incommodo unus afficiar, quodq́; ſingularis ſit mea calamitas. nam ſi commune mihi hoc eſſet cum ceteris, qui in eadem cauſſa ſunt, minor mea culpa uideretur, & eo tolerabilior eſſet.* Mea cul

pa] quòd ad Pompeium profectus ſim. Niſi quod tu efficis] aptius, niſi quid tu efficis. placet enim dubitanter poni. nam Atticum in ea re quidquam efficere, qui poterat certum eſſe Ciceroni, cum ſupra dicat, Tu nihil ſignificaſti? præterea: ſed hæc argumentis probare putidum eſt, Poteſtas mittendi non fuit] ut in exercitu. non enim facile tabellarios, cum uelis, mittere conceditur. Tuis] qui res tuas in Epiro curant. nam eò transierat, ad Pompeium in Græciam proficiſcens. Cuſtodias] eos, qui in exercitu obſeruare ſolent, ne litteræ, aut nuntii imperatoris iniuſſu quoquam mittantur.

EPISTOLA III.

Eam, de qua tibi reſcribi uoluiſti] eam ſcilicet, quæ ſequitur. Quod ad kal. Quinct.] omnino Ciceroni erat in animo Terentiam dimittere: ſed, hoc differre, duabus de cauſis commodum uidebatur: & quòd ipſam minus offenſum iri putabat, ſi matrimonium non propere abrumperet, ſed lente quaſi diſſueret: & quòd ſpoliari pecunia, quæ pro dote numeranda eſſet, dubio præſertim rerum exitu, nolebat. nam ſi ei de Pompeii uictoria certum fuiſſet; de pecunia cur laboraret, non erat; quæ ſalua rep. uiris bonis nunquam eſſet defutura, Ciceroni præſertim, qui magnam Pompeio mutuam dediſſet. cum uero dubius adhuc rerum eſſet exitus; pecuniam ipſe habere in omnem euentum, quàm Terentiæ pro dote reddere, malebat. ſcripſerat igitur Atticus, ſe ſcire cupere ad Kal. Quinct. quid uellet Cicero, diuortium proferre, & pecuniam interea ſibi habere, an diuortium ſtatim

facere, & pecuniam pro dote numerare. utrunque, reſpondet, graue eſt. nam & tam graui tempore tantam pecuniam, quanta ſcilicet apud Egnatium *a me eſt*, Romæ *habere, periculoſum uidetur, uel quòd nocturnæ domorum expugnationes fieri poſſunt; uel quòd timendum eſt, ne Cæſar, qui urbem tenet, eorum, qui cum* Pompeio *ſunt, bona proſcribat: &* Terentiæ *dare facto diuortio, non adducor, ut in rem meam eſſe credam, dubio rerum exitu, cum incertum ſit uter uincat, Cæſar, an* Pompeius. *nam Cæſare uictore, nos, qui* Pompeium *ſecuti ſumus, in anguſtiis, atque in magna rei pecuniariæ difficultate eſſemus; tumq; diuortii facti, & pecuniæ* Terentiæ *datæ, fruſtra pæniteret.* Dicit *autem,* Iſta*, quam ſcribis, abruptio, propterea quòd* Atticus *ſcripſerat, ſibi quidem uideri* Terentiam *quamprimum eſſe repudiandam; auctorq;* Ciceroni *erat, ne differret, ſed abrumperet. quod ex* Attici *conſilio non feciſſe,* Ciceronem *deinde pænituit. ſignificat hoc in epiſtola huius libri decimaquarta, cum dicit,* Memini *omnino tuas litteras.* Illius conſilio, & uoluntati.] *illius,* Terentiæ. *conſilio, & uoluntati, quia, ſi iudicabit hoc tẽpore diuortiũ eſſe faciendum, conſilium illius, & uoluntatem ſequar.* Terentiæ *autem* Ciceronem *de diuortio permiſiſſe, plane cognoſcitur ex epiſtola, quam ad eam ſcripſit his uerbis:* Quod *ſcripſi ad te proximis litteris de nuncio remittendo; quæ ſit iſtius uis hoc tempore, & quæ concitatio multitudinis, ignoro. totum iudicabis quale ſit; &, quod in miſerrimis rebus minime miſerum putabis, id facies.* De ſalute noſtra, fortunisque] *cum enim per litteras tecum agebam, ad*

Pompeium

Pompeium proficiſcerer, nec ne; ad ſalutem, & ad ortunas noſtras illa deliberatio pertinebat. Nihil habet conſolationis] nam incommoda, quæ mihi im pendent, etiam ſi cum multis communia ſint futura, non ideo tamen leuiora fient. itaque quòd negas præcipuum mihi ullum incommodum impendere: ut aſſentiar ita eſſe; tamen iſta res nihil habet conſolationis: ſed non ita eſt. nam etiam præcipua ſunt multa: ex re uidelicet familiari; quam impeditam reliquerat, ad Pompeium ex Italia profectus. hoc infra declarat his uerbis: Ea tamen erunt minora, ſi adminiſtratione, diligentiaq; tua leuabuntur. Facillime uitare potuiſſe] ſi paullìſper commoratus eſſem. nam prouidiſſem, ut & eſſet unde ſatisfieret iis, quibus debeo: & Terentia pro uictu ne detrahere de dote cogeretur. Hæc ſunt, quæ appellat grauiſsima incommoda. Sit a me, ut eſt] quanquam Attico & Terentiæ de diuortio permittat, oſtendit tamen eam pecuniam ſe nolle ad Terentiam dotis nomine transferri, quam apud Egnatium trapezitam depoſuerat. & hoc dicit, ueritus, ne Terentia, ſi ſtatuiſſet diuortium eſſe faciendum, Attico concedente, eam pecuniam auferret; qua priuari tam duris temporibus Cicero nolebat. Hoc, quod agitur] uter uincat, Cæſar, an Pompeius. non uidetur, inquit; diu bellum poſſe duci. Vt ſcire iam poſsim, quid maxime opus ſit] ut, hic accipio pro etiam. ſenſus eſt. Licet ſcire iam poſſim, quid mihi faciendum ſit, dimittenda Terentia, nec ne: uolo tamen, quia belli exitus non longe abeſt, interea pecuniam a me eſſe. deinde addit alteram cauſſam, & ait, Etſi

egeo

egeo rebus omnibus: quanquam etiam hæc cauſſa eſt, cur eam pecuniam à me eſſe uelim, quòd egeo rebus omnibus: ut oppreſſum rerum omnium inopia, priuari ea pecunia non oporteat. Ad intelligentiam autem huius loci maxime pertinet, ſi hoc teneatur, Ciceronis conſilium fuiſſe, ut, ante quàm dotem redderet, exitum rerum expectaret; ne, ſi quid durius in bello accidiſſet, pecunia priuatus egeret. Ne quid ei deſit] Terentiæ.

EPISTOLA IIII.

Accepi] hanc ſcripſit Dirrhachii, & ut ex ipſa licet conücere, poſt eam pugnam, qua Pompeius imperator appellatus eſt. Prædia non ueniſſe] ſcripſerat Attico, ut prædia uenirent pro ſuſtentanda Terentia. id quando, inquit, factum non eſt, ſuſtentetur per te. De Fruſinati] fundum Fruſinatem Cicero uendiderat, hac lege, ut redimere poſſet. de ea redemptione, quæſierat Atticus, quid cogitaret, utrũ eam aliquando fieri uellet, an prorſus abieciſſet. reſpondet, redemptionem ſe probare, quoniam ille fundus ſibi futurus eſſet oportunus. redemptio tamen hoc tempore facta non eſt, ut patet ex epiſtola XIIII. Nec quæ accidunt, nec quæ aguntur,] accidunt caſu; aguntur ex conſilio & uoluntate Pompeii. Vtinam &c.] fortaſſe enim ad Pompeium profectus non eſſem, ſi tecum de ea profectione coram potius, quàm per epiſtolas, egiſſem. & hoc dicit, quia, profectum eſſe ad Pompeium, pænitebat; quippe qui nec, quæ accidebant, nec quæ agebantur, probaret. Hic tua, ut poſſum, tueor apud hos] tua, quæ ad te pertinent, apud hos, inquit te defendo. omnibus enim

nim, qui Romæ remanſerant, infenſi erant Pompeiani. itaque dicit epiſtola, quæ poſt ſequentem legitur: Nunquam de te ipſo, niſi crudeliſſime, cogitatum eſt. & infra eadem epiſtola: De Fannio conſoler te? pernicioſa loquebatur de manſione tua. eodemq; loco: Omnes, qui in Italia remanſerant, hoſtium numero habebantur. & ad Varronem, epiſtola 6. lib. 9. fam. Ego uictoriam etiam illorum timebam, ad quos ueneramus. crudeliter enim otioſis minabantur. & Cæſar libro 1. de bello ci. Pompeius diſcedens ab urbe in ſenatu dixerat, eodem ſe habiturum loco, qui Romæ remanſiſſent, & qui in Caſtris Cæſaris fuiſſent. Dicit autem Cicero: Vt poſſum: ut oſtendat difficultatem defendendi. nam Atticum purgare, quòd Romæ remanſiſſet, ægre apud iratos poterat. Cetera Celer] ſubintellige, narrabit. nam Iſidoro, quem nunc cum litteris remittebat, committenda non uidebantur. Celerem autem fortaſſe non ita multo poſt ad Atticum miſſurus erat. Malim tamen legere, Cetera cælo, ut eſt in antiquo Speciani libro. quem ſi ſequamur, ſenſus erit hic: Nos te, ut poſſumus, apud Pompeianos defendimus: cetera cælamus; quæ ſcilicet ab illis in te & dicuntur, & cogitantur. Quid ſit geſtum noui,] hæc, & quæ ſequuntur, non eodem die ſcripta ſunt, quo ſuperiora: ut ſit, cum epiſtolæ propter tabellariorũ commorationem per plures dies in manibus habentur, cum interea multa in eas, aliud alio tempore, coniicere ſolemus. Prior epiſtolæ pars non optimam ſpem ſignificat, unde illud, Si modo futuri ſumus: & illud, Nec quæ accidiũt, nec quæ aguntur, ullo modo probantur. addo etiam illud,

Nihil

Nihil poterat agi, quod mihi & meis rebus eſſet aptum. *hæc,inquam, Ciceronem oſtendunt Pompeianorum rebus pæne diffidere: at uero ea: quæ ſequuntur, non item. quid enim illud? Reliqua non uidentur eſſe difficiliora. aperte declarat, in reliquo bello conficiendo negotii non multum fore. cur autem hoc? quia ſcilicet factum erat prœlium illud ad Dyrrhachium, quo Pompeij fortuna ſuperipr fuit: quo ex prœlio tantum fiduciæ ac ſpiritus Pompeianis acceßit, ut non de ratione belli cogitarent, ſed uiciſſe iam ſibi uiderentur. Cæſar de bello ciuili lib.* III.

Cures, ut ſcribis,] *ut explicentur res domeſticæ.* Solicitudo,] *unde hæc ſolicitudo, proſpera Pompeij fortuna? dixit enim, Reliqua non uidentur eſſe difficiliora. Solicitudinis, ut opinor, caußa hæc erat, quòd omnino, ſiue Cæſar, ſiue Pompeius uiciſſet, de libertate actũ eſſe putabat: quod cum multis locis ſignificat, tum epiſtola 6. lib.* II. *ad Varronem, dicens, Ego uictoriam etiam illorum timebam, ad quos ueneramus. & ad Marcellum, epiſtola, cuius initium eſt, Etſi perpaucis.* Eſtque in ſpe magna] *quippe qui ex Dyrrhachina pugna confidere ſuis militibus cœpiſſet. fam. epiſtola 3. libri 7.* Infirmitas corporis] *cuius cauſſa Pharſalico prœlio non interfuit. Plutarchus in uita.* Hactenus fuit, quod caute a me ſcribi poſſet.] *ultra enim in ſcribendo progredi ſi uoluiſſem, minus caute feciſſem. aperte ſcripſi, quatenus licuit: ultra caute non potui.* Iis litteris, quas Pollex tulit] *opinor, proximis ſuperioribus: in quibus de pecunia, quæ Terentiæ pro dote numeranda eſſet, mentio fit. illud miror, quòd in hoc di*

uortio

uortio nullam unquam primæ penſionis mentionem inueniam: ut adducar, mundum & ornatum muliebrem pro penſione prima fuiſſe; unde Cicero, ſiue Terentiam dimitteret, ſiue retineret, neque damni quidquam, neque lucri poſſet accipere. itaque in epiſtola ultima huius libri dicit ſe cæcum fuiſſe in penſione ſecunda, non in prima. ex quo apparet, in epiſtola antecedenti ſecundam penſionem ſignificari. Pollex: ſeruus Ciceronis a pedibus. ep. 5. lib. 8. & in epiſtola ad Terentiam, Pollicem fac extrudas, id eſt cum litteris remittas. nam cum iis eum mi ſerat, quas hic intelligit.

EPISTOLA V.

Quæ me cauſſæ] hanc ſcripſit Brundiſii, poſt Pompeium acie Pharſalica profligatum. Dolet autem ſe in Italiam ueniſſe. idq; dum excuſare aliqua ex parte uult, cauſſis admodum acerbis, grauibus, & nouis coactum ſe dicit, ut impetu magis animi, quàm cogitatione, uteretur. doloris autem cauſſa erat illa, quòd ſibi, qui cũ Pompeio fuiſſet, eſſe in Italia, neque tutum ſatis putabat, neque honorificum. nã neque certum habebat, ſe eſſe a Cæſare ueniam impetraturum: & ſermones bonorum uerebatur, qui calumniari poterant, quòd, cum antea ſemper acerrimum libertatis propugnatorem profeſſus eſſet, nunc uno prœlio uictus, non modo reip. fortunam experiri iterum noluiſſet, uerum etiam in Italiam ad uictores ſe contuliſſet: ut ex Pompeianis nemo non ſapientior uideretur fuiſſe. qui enim bellum renouaturi in Africam iuerant, conſilium ſecuti erant, ſi non tutum, ſaltem honorificum: qui in oppido aliquo reſederant, ut M. Marcellus, ii rationem

tionem ſi minus honorificam, tutam tamen elegerant: at uero Ciceronis factum neque tutum erat, neque honorificum, quin & minus tutum, quàm Africanorum, & minus honorificum, quàm Marcelli. Hæc autem pluribus uerbis; ut appareat, cur Ciceronis dolor tantus eßet, qui peccatum ſuum agnoſceret; quòd, cum poßet aut ſaluti, aut honori conſulere, neutrum feciſſet. Vt id, quod uides, effecerint] *ut me in Italiam uenire coegerint.* Rem, & ſummam negotii uides.] *non reperio, inquit, nec quid ad te ſcribam, nec quid a te petam: rem ipſe uides, & negotii ſummam: uides per te, cuiuſmodi res ſit, & quid facere te oporteat. quid autem oportebat? hoc uidelicet; agere apud Cæſarem per eos, qui gratia ualerent, ut Ciceroni in Italia tuto liceret eße. hoc erat, quod ab Attico fieri uolebat: ſed præ dolore non explicat: tantum dicit, Rem & ſummam negotii uides, quid ad te uelim, & qua in re tuo ſtudio, tuaq; ope indigeã.* Tuendi mei] *excuſandi, & purgandi apud Cæſaris amicos, a quibus Ciceroni timendum erat; utpote qui in eorum poteſtate eſſet, contra quos antea in bello fuiſſet.* Placere] *tibi, ut de rebus meis & commodius, & cautius, quàm per litteras, colloquamur. unde illud ep. 13. Vtinam uel nocturnis, quemadmodum tu ſcripſeras, itineribus propius te acceßiſſem. nunc, nec ubi, nec quando te ſim uiſurus, poſſum ſuſpicari.* Per oppida] *ut in oppidis diem conſumam, noctu autem, ne uidear, iter faciam. id, inquit, difficile eſt. non enim ita poßum noctu iter facere, ut mane ſem per oppida reperiam, & diuerſoria. & dicit, Apta diuerſoria, hoc ſenſu: Non ita diſpoſita ſunt diuerſoria, ut*

mihi

mihi, noctu iter facienti, ſemper ante lucem quaſi ad præſcriptum adſint, ut deinde totum diem in iis poßim conſumere: ex quo neceße erit, ut oppida non ſemper reperientes, aliquam diei partem quandoque in itinere ponamus: itaque fiet quod tu me nocturnis itineribus uelles effugere, ut ab hominibus uidear in uia. ſed fac poſſe, ut aptißima ſemper habeam diuerſoria. quid refert? homines, inquis, te non uidebunt in uia. at uidebunt in oppidis: & omnino accidet, quod tu nolles, ut me Brundiſio diſceßiße, & ad urbem propius accedere, Cæſariani reſciſcant. quod ſine permißu Cæſaris facere tutum non eſt. Ac uidere licet Ciceronis anguſtias, & difcfiultatem, cui neque propius accedere Cæſaris iniuſſu liceret, neque ex Italia diſcedere; Brundiſii uero manere, in oculis uictorum, in ſumma indignitate, moleſtißimum eßet. Ad id quod quæris]*ne de acceßu meo ad Cæſarianos deferatur. hoc eſt enim, cur me uelis noctu iter facere.* Et animi, & corporis moleſtiam]*animum enim curæ diſtrahebant; corpus, præter mærorem, cæli etiam grauitas debilitabat. unde illud ep. 22. Corpore uix ſuſtineo grauitatem huius cæli, quam mihi laborem affert in dolore.* De Vatinio]*ſcire uis, quo animo Vatinius in me ſit. hoc autem quæſierat Atticus, fortaße, quòd uereretur, ne Vatinius, qui Ciceronem ante diligere uiſus eßet, Cæſare uictore non eundem ſe præſtaret, ſed iniuriæ potius, quàm beneficii a Cicerone accepti, memor eße uellet. nam primum eum Cicero oppugnarat, deinde defenderat.* Quinctus auerſisſimo animo a me Patris fuit]*quoniam in ſequentibus epiſtolis de Quincti*

male-

maledictis in Marcum fratrem legetur, eius rei cauſſam non ab re eſt hoc loco pluribus explicare. Cum Cn. Pompeius, Brundiſio profectus, in Græciam nauigaſſet, ut claſſe, quanta maxima fieri poſſet, cõparata, Italiæ commeatus intercluderet, & Cæſarem fame affligeret: incertus M. Cicero quid ageret, in Italia reſideret, an Pompeium ſequeretur; ſuadentibus non nullis, & maxime Quincto fratre, ut ad Pompeium iret, paruit, & profectus eſt, ut oſtendit epiſtola huius libri 9. cum dicit, Ceßimus, uel potius parui. ex quibus unus qua mente fuerit is, quem tu mihi commendas, cognoſces ex ipſius litteris, quas ad te, & ad alios miſit. loquitur enim de Quincto fratre. Profligato deinde Pompeio, cum in Italiam M. Cicero rediiſſet, ueritus eſt Quinctus, ne frater, quo facilius a Cæſare ueniam impetraret, ſuæ ad Pompeium profectionis cauſſam in ipſum conferret. itaq; turpi & ſcelerato mendacio confinxit, ſibi Marcum fratrem auctorẽ fuiſſe, ut ad Pompeium proficiſceretur, & ubicunque fuit, maledicta in fratrem conferre non deſtitit, idq; fecit Patris, ut patet ex epiſtola huius libri 10. ideoq; dicit, Quinctus auerſiſſimo a me animo Patris fuit. Eodẽ] Patras. ut ſit potius, ad eundem locum, quàm, eodem animo. Profectos] ad Cæſarem in Aſiam, ut deprecarentur. apparet ex epiſtola ſequenti. Cum ceteris] qui ad Cæſarem eunt, ueniam petituri, cum Pompeio quòd fuerint.

EPISTOLA VI.

De me ac dolore meo] de me, propter periculum, in quo uerſor, cum in eorum manu ſim, contra quos

in

in bello fui: de dolore meo, quia uides me dolere, & angi, quòd in Italiam uenerim; cum omnino aut in Africam ire cum ceteris Pompeianis, aut in oppido aliquo a bellis uacuo reſidere melius eſſet. Qua conſolatione] quæ ſcilicet in eo eſt, cum tu probas meum conſilium, & me omnino tali tempore in Italiam uenire debuiſſe affirmas. Tanta erat in illis crudelitas,] quid enim crudelius eſſe poteſt, quàm generatim proſcriptionē informare eorum omnium, qui in Italia remanſiſſent? Tanta cum barbaris gentibus coniunctio] proſcriptionis duas cauſſas ponit; unam, quòd Pompeiani ſua ſponte crudeles erant; alteram, quòd barbaras gentes in excercitu habebant, quæ tantum de cæde & de præda cogitarent. barbaræ autem gentes in Pompeij caſtris erant, Cappadoces, Thraces, Dardani, Beſſi, & qui præterea initio libri III. de bello ciuili à Cæſare commemorantur, & ab Appiano libro II. Voluntatis me meæ nunquam pænitebit: conſilii pænitet.] uoluntatis, quòd ab armis diſceſſerim: conſilij, quòd in Italiam uenerim. Oppido aliquo] uel Achaiæ, uel alicuius prouinciæ, quæ eſſet a bello uacua. Accerſerer] a Cæſare in Italiam: quod & tutius, & magis honorificum fuiſſet. Sermonis] quem ſubij, quòd uno prælio uictus, ſtatim, deſperata rep. & libertatis cura poſthabita, in Italiam ad uictores, quaſi ad ſeruitutem, ſponte uenerim. Minus accepiſſem doloris] nam ſi tuto in oppido reſediſſem, ut puta Rhodi, aut Mytilenis. duntaxat reip. cauſſa doluiſſem. nunc me præterea exiſtimationis & ſalutis meæ periculum ſo-

licitat: exiſtimationis, quòd reip. cauſſam prodidiſſe, aut certe neglexiſſe uideri poſſum, qui unus omnium Pompeianorum huc me contulerim: ſalutis, quòd uictoris in manu ſum. Ipſum hoc] quod me nunc angit, erroris uidelicet mei recordatio; qui impetu magis animi, quàm cogitatione uſus, in Italiam ueniendi conſilium cepi. Iacere,] deſpectum, & ſine dignitate. id enim hoc in loco ſignificat, Iacere. Sine lictoribus, quos populus dedit,] populus proconſulibus in prouincias euntibus imperium dabat, et lictores ſex: ij nec imperium, nec cetera inſignia prius deponebant, quam in urbem reuertiſſent. Cicero autem cum ad urbem pridie non. Ian. acceſſiſſet, hac de cauſſa ingreſſus non eſt, quòd fore ſperabat, ut propter res in Cilicia proſpere geſtas urbem triumphans inueheretur: quòd cum ei ſenatus frequens flagitaſſet, ut eſt in quadam epiſtola ad Tironem; re per Lentulum conſulem dilata, ad extremum, celeri & inopinato Cæſaris aduentu, Pompeium, urbe relicta profugientem, ſecutus eſt. ex quo factum, ut imperium & lictores retinuerit. itaque nunc dicit, Propius accedere ſine lictoribus qui poſſum? in quo oſtendit, ſe adduci non poſſe ut lictores dimitteret. ijs autem uti non audebat, niſi a Cæſare, aut ab ijs, qui in Italia Cæſaris locum tenebant, impetraſſet: quod deinde impetrauit, ut apparet ex epiſtola ſequenti. Et dicit, Quos populus dedit, ad differentiã illorum, qui tantum s. c. lege curiata, qua populus imperium dabat, neglecta, prouincias acceperãt: ut iuſtior Ciceroni, quàm cuiuis, retinendorum lictorum cauſſa eſſet, quos non a ſenatu ſolum, ſed a populo etiam accepiſſet.

ſet. Cæſar libro 1. de bello ciuili. Ad oppidum] *ad Oppium, omnino uidetur emendandum. ad eum enim Cicero accedens, lictores ſibi faſces præferre, & cum pompa anteire noluit, ueritus, ne Cæſariani milites ea re offenſi impetum aliquem facerent: itaque eos in turbam coniecit, & promiſcue cum ceteris ire uoluit.* Cum bacillis] *cum faſcibus. nam ex bacillis, & uirgis con ſtrictis faſces conſtabant, ſecuri inſerta, ut eius acies ex= taret.* Recipio tempore me domo. te nunc] *corruptus locus: quem reſtituere, & ſanare uix uide= mur poſſe: tentemus tamen; et, quod remedium in libris ſcriptis inuenire non licet, uideamus num id ex inge= nio promere poßimus. adducor igitur ut putem, Cicerōnē, cum de ſuo ad Oppium acceſſu dixiſſet, ſubdidiſſe cum do lore, & indignatione, Recipi, o tempora, me domo, & hunc? ut hoc dicat. uide quàm ſim miſer. colere me homi nes, & ad me domum uenire ſolebant. nūc uenit tempus, cum me Oppius, quaſi dignitate ſuperior, domo recipiat, exire ad me nolit, intra parietes ſuo cōmodo exſpectet. O tempora, recipi me domo? ut illud, O tempora, fore cum Curtius non dubitet conſulatum petere? Et hunc? tam abiectum uidelicet, tam deſpectum, tam ſine dignita= te? Quod ſequitur, ſic interpungo: Ad Oppium. quo= niam ijs placeret, modo propius accedere; ut hac de re conſiderarent. Ad Oppium, inquit, redeo, de quo ſcri= bere inſtitueram. deinde, quem cum eo ſermonem habue= rit, continuo ſubiungit. Quoniam ijs placeret, modo pro= pius accedere; ut hac de re cōſiderarent. de lictoribus ui= delicet; num ijs placeret, ut eos mecum adducerem. dixit*

inquit, ut hac de re conſiderarent. hoc enim uerbũ ſubau diendum eſt. Si remanſiſſem.] *in Italia. ſi nunquam ad Pompeium in Græciam profectus eſſem, ut contra Cæ ſarem pugnarem.* Quæ reſtant] *præterita ſunt mit tenda: quæ reliqua ſunt, uide.* Iſtis] *Cæſaris amicis, qui Romæ ſunt. explora, inquit, quo animo iſti erga me ſint, quo putent Cæſarem eſſe.* Factum noſtrum] *quòd, propius ad urbem accedens, lictores mecum addu xerim. quod Cæſar magis probabit, ſi, me id fecisse de ſuorum ſententia, cognoſcet.* De Pompeii exitu:] *quem Ptolemeus Aegypti rex interfecerat. Cæſar, Plu tarchus, hiſtorici omnes.* Hoc putarem futurum] *putaui, quocunque ueniſſet, eum interfectum iri; cum ho mines, deſpecta illius fortuna, gratiam eo facto ſe eſſe a Cæſare inituros putarent.* Fannio] *hic eſt, quem ini tio belli ciuilis Pompeius in Siciliam cum imperio præmi ſit, epiſt. 15. lib. 10. deinde apparet, cum mare tranſiſſe cum ipſo Pompeio: & numeratur inter eos, qui cum im perio erant, ep. 15. lib. 8.* De manſione tua] *cru deliter tibi minabatur, quòd in Italia remanſiſſes: itaque de eius interitu conſolandus non es.* Lucius uero Lentulus] *ne de Lentulo quidem dolendum eſt: (hic autem ab eodem Ptolemæo rege, qui Pompeium interfe cerat, comprehenſus, in cuſtodia necatus erat) ſiquidẽ, ut Fannius crudelis, ita hic rapax fuiſſet, qui Hortenſii domum, &c.* Omnino] *omnino & a Cæſarianis hu iuſmodi multa fiunt, indigna uidelicet, & iniuſta: ſed il lud, quod Pompeiani deſignabant, erat infinitum. non enim hunc aut illum proſcribere cogitabant, ſed genera tim omnes*

tim omnes, qui in Italia remanſiſſent. Niſi] *ponitur pro ſed, ut hic, et ep. 23. et ep. 1. et 73. l. 13. fam.* Hoſtium numero] *Suetonius hæc in Iulio: Denuntiante Pompeio, pro hoſtibus ſe habiturum, qui reip. defuiſſent; ipſe medios, & neutrius partis, ſuorum ſibi numero futuros pronuntiauit. ep. 6. lib. 9. fam. & Cæſar lib. 1. de bell. ci.* Solutiore animo] *nunc enim a curis diſtrictus ualde ſum, propter temeritatem mei conſilij; quòd in Italiam tam incōſiderate uenerim.* Vt deprecaretur.] *ut ueniam à Cæſare peteret, quòd cum Pompeio fuiſſet.* Nihil audiui] *profectus ſit, nec ne.* Alexandrinas litteras] *Alexandriæ datas: in qua Aegyptij Cæſarem incluſum obſidione premebant. ſic, & Epiroticæ litteræ, & Olbienſis epiſtola, dixit alibi.* An euntem, an iam in Aſia?] *figura, qua utimur, cum, ex duabus rebus utra ſit, incerti ſumus: ut epiſtola 11. lib. 1. Nos hic te ad menſem Ianuariū expectamus, ex quodam rumore, an ex litteris tuis ad alios miſſis? & eodem libro infra: Proximus Pompeio ſedebam: intellexi hominem moueri, utrum Craſſum inire eam gratiam, quam ipſe prætermiſiſſet, an eſſe tantas res noſtras, quæ tam libenti ſenatu audirentur? Huius generis etiam illud eſt in epiſtola ad Trebatium: Cn. Octauius, an Cn. Cornelius quidem? is me crebro ad cenam inuitat. & illud in Bruto, Paucis ante, quàm mortuus eſt, an diebus, an menſibus?*

EPISTOLA VII.

Iſtis placere,] *Cæſarianis, qui Romæ ſunt.* Iſtis lictoribus] *conſulibus L. Lentulo, & C. Marcel-*

lo, cum Q. *Caſſius, & M. Antonius tribuni pl.* s.c. *contra Cæſaris dignitatem fieri prohiberent; factum eſt per Cæſaris inimicos, ut, intercedendi poteſtate priuati, de ſua ſalute cogitare die ſeptimo cogerentur. itaque ad Cæſarem, qui Rauennæ erat, profugerunt. poſtea* s. c. *quæ Pompeius uult, & ut uult, multa fiunt: iniuſte: non enim recte* s. c. *fieri poteſt, cum tribunis pl. intercedendi poteſtas erepta eſt. ſed Pompeius tamen ijs* s. c. *delectus habuit, pecunias exegit, prouincias cum imperio tribuit, ut Scipioni, Domitio, Fannio, Sextio. Cæſar autem, deuicto Pompeio, ea* s. c. *improbauit, quæ poſt fugam tribunorum facta erant; quòd, tribunicia poteſtate ſublata, nihil legibus, nihil more maiorum, nihil iure actum uideretur. quod cum ita eſſet; ſequebatur, ut & prouincias & lictores amitterent ij, qui hæc à ſenatu poſt fugam tribunorum habuiſſent. quòd ſi qui ex his erant, quibus Cæſar lictores relinquere, & inſtitutum tamen illud ſuum de* s. c. *improbandis retinere uellet: hac utebatur uia: lictores, quos a ſenatu habuerant, adimebat, alios deinde ipſe dabat. ita fiebat, ut & illi lictoribus uterentur; et ea, quæ ſenatus poſt fugam tribunorum decreuerat, ne ualerent. itaque dicit Cicero, Cui non puto ſuos eſſe conceſſos, ſed ab ipſo datos: audio enim eum ea* s. c. *improbare, quæ poſt diſceſſum tribunorum facta ſunt. Sextius enim erat ex ijs, qui lictores, id eſt imperium, illis* s. c. *habuerat. & dicit, Suos, quos habuerat antea: Ab ipſo datos, a Cæſare. ſupra autem, Iiſdem iſtis, id eſt, ijs, quos nunc habeo. non enim ex ijs erat Cicero, qui lictores habuerant poſt fugam tribunorum: ſed eos ante illud tempus habue-*

habuerant, cum Ciliciam prouinciam non a ſenatu ſolum, ſed etiam a populo accepi. quod Sextio non contigerat: qui prætoriam prouinciam ſortitus erat: cum de illius imperio ad populum latum non eſſet. Cæſar libro 1. *de bello ciuili.* Quod conceſſum Sextio ſit] *ut lictoribus ipſe quoque uti poſſet, cui non puto &c.* Si uolet ſibi conſtare] *hoc dicit, Cæſar, ſi tantummodo s. c. uolet improbare, quæ poſt diſceſſum tribunorum facta ſunt, poterit noſtros lictores comprobare, id eſt eos, quos adhuc habui. non enim ego illis s. c. imperium accepi. quod ſi noſtros lictores minus probare uoluerit, plane conſtare ſibi non uidebitur. non enim præſtabit id, quod dixit, ſe uelle ea s. c. quæ poſt fugam tribunorum facta ſunt, ut iniqua reſcindere; ſed hac ratione prorſus omnia s. c. tollet.* L. Metellum] *hic eſt, qui ſuperiore anno, tribunus pl. cum eſſet, Cæſarem, ne pecuniam ex ærario promeret, impedire conatus eſt. cui Cæſar mortem minitatus, & ærarij foribus, ut Appianus inquit, effractis, pecuniam abſtulit, unde illud ep.7.l.10. Duarum rerum ſimulationem amiſit, manſuetudinis in Metello, diuitiarum in ærario.* Illum] *Cæſarem.* Edixit] *edixit Antonius, ne cui ex ijs, qui cum Pompeio contra Cæſarem in bello fuiſſent, liceret eſſe in Italia, excepto Cicerone, & Lælio.* Re ipſa excipi] *quo modo poterat ſine nomine re ipſa fieri Ciceronis exceptio? ſi ſic uidelicet Antonius edixiſſet: Ex omnibus Pompeianis ne cui liceat eſſe in Italia, niſi quorum cauſſam Cæſar cognouerit, aut de quibus Cæſar ſcripſerit. quo edicto Cicero, non nominatus, re ipſa tamen exceptus eſſet: ſiquidem Dolabel-*

læ litteris, Cæſaris iuſſu confectis, in Italiam uenerat. Cur autem nominari Cicero noluiſſet? duabus de cauſis: primum, quòd grauius offendi Pompeianos intelligebat tam aperta ſignificatione: eos porro iratos habere nolebat, ſi forte, ut incerti ſunt bellorum exitus, uictores domum reuertiſſent: deinde, quòd exceptio illa, nominatim facta, quaſi legem & neceſſitatem ijs, qui excipiebantur, imponebat, ne diſcedere ex Italia poſſent, ne ſcilicet beneficium Cæſaris aſpernari, aut etiam renuntiare uiderentur. unde illud in epiſtola, quæ proximam ſubſequitur, Exce*ptionibus edictorum retineor: quæ ſi non eſſent ſedulitate effectæ, & beneuolentia tua, liceret mihi abire in ſolitudines aliquas. nunc ne id quidem licet.* Aſſequere quod uis,] *ut minuatur dolor meus: quem inde capio, quòd & in Italiam uenerim, & in edicto nominatim exceptus ſim.* Me bonorum iudicium non funditus perdidiſſe] *bonos de me non male iudicare, neque conſilium meum, quòd in Italiam unus ex omnibus Pompeianis uenerim, prorſus improbare.* Quid tu in eo potes?] *quid a te fieri poteſt, ut boni meum conſilium non reprehendant? nihil ſcilicet. cauſſam enim mei facti probabilem, quam afferas, nullam habes. ueruntamen, ſi qua mei defendendi facultas exiſtet, id me maxime conſolari poterit.* Et dicit, *Id poterit, ut hoc ſignificet, aliud fere nihil eſſe quod poßit.* Quod nunc quidem uideo non eſſe,] *uideo nullam tibi nunc meæ temeritatis excuſandæ facultatem dari.* Si quid ex euentis] *nunc nihil uideo eſſe, quo meum factum tueri poßis: ſed, ſi quid ex euentis naſcetur, obſerua, & occaſionem ne præ-*

ne prætermitte: ut, ſi Cæſar bellum ex ſententia confece-rit, ex illo euentu mei defendendi facultatem arripias: quam nunc quidem non habes. adhuc enim Pompeiani ſunt in ar-mis; et, dum erunt, ego turpis uidear neceſſe eſt, qui ſtan tem adhuc reip. cauſſam deſeruerim. quòd ſi uincuntur; meum conſilium ex euentis probabitur. dicar enim hunc exitum prouidiſſe, ſapienterq; feciſſe, quòd in Italiam, id eſt in Cæſaris poteſtatem, uenerim; contra quem ſine ſpe uincendi pugnare, aut fruſtra tergiuerſari; ſtultum eſſet. Vt hoc nunc accidit] *hoc ſcilicet, quod ſe-quitur: in quo ex euentis defendimur: nam, exitu Pom-peij perſpecto, minus reprehendor, quòd cum eo poſt Pharſalicam pugnam fugiente profectus non ſim. in quo ſa piens fuiſſe nunc uideor; quaſi de illo, quocunque ueniſ-ſet, id, quod accidit, fore coniecerim. exitu uero non dum cognito, dicebar debuiſſe cum eo proficiſci.* Ex omni-bus nihil tamen magis deſideratur, quàm quòd in Africam non iuerim.] *Multa, inquit, in me deſiderantur, uel quòd cum Pompeio profectus non ſim, uel quòd in Africam ad renouandum bellum non ie-rim, uel quòd in oppido aliquo non reſederim: ſed ex om-nibus tamen nihil magis deſideratur, quàm quòd in Afri-cam non ierim.* Non probant] *qui Romæ ſunt, qui ſcilicet pondus habent, & a quibus meum factum probari uellem. fortaſſe autem non probant, quòd multi bo ni uiri in Africam profecti ſunt: ut tentare quiduis potius maluiſſe uideantur, quàm de rep. deſperare; cum ego con-tra fecerim.* Et ſcio fuiſſe antea] *in Africa: quo-rum omnium iudicium hoc fuit, uel barbaris auxilijs remp.*

eſſe

eſſe defendendam. Hoc loco ualde urgeor] *non uideo, qui defendi poßim.* Hic quoque opus eſt &c.] *oportet, inquit, (nam alioqui defendi non poſſem) ex ijs, qui in Africam iuerunt, ut bellum renouarent, caſu aliqui ſint, uel, ſi fieri poteſt, omnes, qui ſuæ ſaluti conſulere uelint, & conſilium illud, quod ceperant, omittentes, abiectis armis Cæſari ſe credant. hoc ſi ita ſit, meum factum minus condemnabitur: ſiquidem & alios ſalutem omnibus rebus antepoſuiſſe conſtabit. ſin autem illi in bello perſeuerant, & ſi uincunt: uides, quid nobis futurum ſit. quaſi dicat: non ſolum in turpitudine erimus, ſed etiam in periculo: turpitudine, quòd publicam cauſſam deſerui, maiore ſalutis, quàm dignitatis, ratione habita: periculo, quòd eos hoc facto mihi fore iratos intelligo. unde illud in epiſtola quadam ad Varronem: Si eſſent noſtri potiti, ualde intemperantes fuiſſent. erant enim nobis perirati: quaſi quidquam de noſtra ſalute cenſuiſſemus. Dicit autem, Hic quoque, propterea quòd in Græcia multi fuerant, qui poſt deuictum acie Pharſalica Pompeium ſaluti conſulerent, & uictori aut ſe committerent, aut bellum certe rurſus inferre nollent.* Sulpicii conſilium] *quod ſe Ciceronis conſilio non anteponere, conſolans uidelicet Atticus ſcripſerat.* Catonis] *qui bellum in Africa contra Cæſarem renouat.* Periculo uacuum eſt, & dolore] *itaque noſtro conſilio uidetur eſſe anteponendum: cum noſtrum neque periculo uacuum ſit, neque dolore: quòd & in uictoris manu ſumus; & hoc ipſum mali non caſu nobis, ſed culpa & temeritate noſtra contractum eſt: cum quiduis facere præſtiterit, quàm in*

Italiam

Italiam uenire. Extremum eſt] *commemorat quæ contra ſe faciunt, & quæ obijci a bonis uiris poſſent. primum, inquit, reprehendi poſſum, quòd in Africam non ierim: deinde, non idem fecerim, quod Sulpicius, qui ſedem tutam & à bello uacuam elegit: poſtremo, quòd non in Achaia remanſerim. hoc extremum eſt: ſed hoc tamen facere melius fuit, quàm in Italiam uenire.* Domum ſtatim uenerint.] *quod nobis non contigit. nam & in Italiam uenimus, neque domum tamen ſtatim uenimus, qui Brundiſii adhuc miſere iacemus. illi autem uel in Achaia reſidebunt; uel, impetrata a Cæſare uenia, domum recta ſe conferent. Brundiſii maxime lictorum cura Ciceronem tenebat: quos neque dimittere uolebat, ut proxima ſuperiore epiſtola oſtendit; &, ſecum adducere, propter militum licentiam periculoſum uidebat eſſe.* Hæc tu] *hæc, quæ contra me ſunt, uelim, ut cœpiſti, in ſermonibus ita extenues, ac minuas, ut quã plurimos in tuam ſententiam adducas.* Quòd te excuſas] *cur ad me ipſe non uenias.* Vel ut cum iis] *hic particula, Vel, non iteratur, ſed refertur ad illud, quod infra dicet, Alterum eſt, cur te nolim diſcedere. nam duæ cauſſæ erant, cur Ciceronis intereſſet Atticum Romæ eſſe; uel ut cum Cæſarianis ageret, quæ agenda erant; uel, ipſo abſente, ne Terentia egeret; quam Atticus ſcripſerat in ſumptum flagitare.* Conſilii mei] *quòd in Italiã uenerim.* Quod ſcribis Terentiam flagitare:] *hæc eſt altera cauſſa, cur te nolim diſcedere, quia ſcribis Terentiam aſſidue pecuniam petere: quod eam eſſe in anguſtijs declarat: quæ, ſi tu abeſſes,*

omnium rerum inopia premeretur. In hoc loco.] *præ dolore, inquit, in huius rei commemoratione diutius uerſari nõ poßum.* Quòd eam diligis] *quòd ea tibi curæ eſt, quòd ei deeſſe nihil pateris.* Vtinam illi,] *hoc dicit, quia fore ſuſpicatur, ut ab ijs apud Cæſarem oppugnetur. patet ex epiſtola ſequenti.*

EPISTOLA VIII.

Temeritatis meæ,] *quòd in Italiam temere & inconſiderate uenerim.* Quam tu prudentiam mihi uideri uis] *conaris enim mihi perſuadere, non me temere feciſſe, quòd in Italiam uenerim, ſed prudenter: negaſq; mihi quidquam tali tempore potius faciendũ fuiſſe.* Furnius] *malim, Fuſius: ut de Caleno, Ciceronis iam inde a Clodianis temporibus inimico, intelligatur. ep.15. & 16. nam Furnius non modo non inimiciſſimus, ſed etiam & ante ciuile bellum; & poſt amiciſſimus. ep.18. l.5. & 18. l.9. & fam. l.10. ep.25.* Noſti genus,] *noſti, quàm maledicus, quàm iracundus ſit. non ignoras, quantum in eo ſoleat eſſe acerbitatis & iracundiæ uirus. id in me nunc uniuerſum euomitur.*

EPISTOLA IX.

Nec in ulla ſum ſpe &c] *nam ſi ſperarem me hinc poſſe diſcedere, quò & incaute, & celerius, quàm oportuit, ueni; leuior eſſet dolor: ſed eam ſpem eripiunt mihi exceptiones edictorum. Lege quæ ſcripſimus in epiſtolam, quæ ante proximam ſuperiorem legitur.* Ante initum tribunatum] *ante quàm tribunatum noui tribuni pl. inirent. ueni autem ante in Italiam, ueritus ne illi me ſuis rogationibus impedirent. Tribuni pl. ante alios*

magi=

magiſtratus & deſignabantur, & magiſtratum inibant. Lege] *fortaſſe a tribuno pl.* Dolabella *perlata; in qua ſcriptum eſſet idem, quod in* Antonii *edicto.* Oppreſſus.] *quia me lex in* Italia *retinet, cum excipiat me nominatim, ſicut edictum. uide ep. 7.* Multæque multorum ad illum] *ad* Cæſarem. *multos autem ad* Cæſarem *ſcribere ſciebat: propterea quòd tabellarii, qui* Roma *ad* Cæſarem *in* Africam *litteras ferebant,* Brundiſii, *ubi ipſe erat, neceſſario conſcendebant.* Cauſſa attulit] Vbaldini *liber antiquus,* Caūs *attulit. emendo,* Caſus *attulit. nam quemadmodum, caſus & conſilium, caſus & iudicium; ſic, caſus & culpa, caſus & error, antitheta ſunt. unde illud epiſtola huius libri ultima:* Nihil eſt enim *contractum caſu: ſed omnia fecimus iis erroribus & animi, & corporis, quibus &c.* Genus belli] *formidabile, &, quocunque uictoria inclinaſſet, exitioſum. unde illud ad* Marcellum: Omnia *ſunt miſera in bellis ciuilibus: ſed miſerius nihil, quàm ipſa uictoria: quæ, etiam ſi ad meliores uenit, tamen eos ipſos ferociores, impotentioresq́; reddit.* Plane *enim uiderat, quid* Cæſar *&* Pompeius *ſpectarent, quæ inter eos conflati belli cauſſa eſſet, cum uidelicet utrique non libertas, ſed dominatio propoſita eſſet, ex quo illud ep. 11. lib. 8.* Neutri σκοπὸς *eſt ille, ut nos beati ſimus: uterque regnare uult.* Iueram] *nemo adhuc, quod quidem ſciam, hoc uerbum mendoſum eſſe ſuſpicatus eſt; ne ipſe quidem, cum hos meos commentarios primo edidi. nunc autem, cum ad hunc locum legendo perueniſſem; (ualde enim harum epiſtolarū lectio me delectat) nec ſatis ipſa ſibi congruere ſentētia uideretur;*

cœpi

cœpi diligentius totam rem examinare. itaque uidi, non modo, Iueram, *ſincerum eſſe non poſſe, ſed plane, quod aliud ſignificet, alterum uerbum deſiderari. nam ſi genere belli commouetur* Cicero, *quod inter* ciues *gerebatur; ſi imparata omnia & infirma apud* Pompeium, *contra apud* Cæſarem *paratiſsima eſſe intelligit; certe inde fit, non ut ex* Italia *diſcedat, ſed potius, ut in ea remaneat, idq́; aperte confirmat illud,* Ceperamq́; *conſilium nõ tam forte, quàm mihi præter ceteros concedendum. non enim, ſi de itione ad* Pompeium *loqueretur, conſilium illud minus forte appellaret. itaque, de manſione ut intelligat, neceſſe eſt. quod etſi non tam forte conſilium fuit, ipſi tamen, qui paci ſemper ſtuduerat, fuit præter ceteros concedendum. deinde (& hoc eſt, in quo ſuam culpam agnoſcit) optimatum ſermonibus, quos audiebat, conſiliisq́; maxime* Quincti *fratris de ſua ſententia detruſus, iuit ad* Pompeium. *et, ut mutationem ſententiæ ſuæ ſignificet, primum ait,* Ceperam, *ut de priore ſententia: deinde, de poſteriore, ſubiungit,* Ceſsimus. *patet de mendo. uideamus correctionem.* Beſſarionis *liber, pro,* iueram, *habet,* ſciueram: *quod interpretari licet, caute egeram, conſulueram probe rebus meis, intellexeram, quod eſſet e re mea. deinde, quale illud eſſet, exponit his uerbis:* Ceperamq́; *conſilium &c. manendi conſilium non dubie ſignificans. quod a ſe mutatum, & aliorum ſermonibus, quibus ait ſe uictum ceſsiſſe, & fratris ſuorumq́; conſiliis, quibus adſcribit ſe paruiſſe, miſerrimis modis in hac epiſtola conqueritur. Sane uellem exemplum aliquod liceret afferre, quo, ueteres ſciendi uerbo, ea, qua diximus, ſententia, eodemq́; modo, nulla*

ſcilicet

ſcilicet adiuncta dictione, uſos eſſe, conſtaret. cuius generis etſi nunc in mentem nihil uenit; quin tamen eiuſmodi aliquid, quale quærimus, inueniri poſsit, non deſpero. quòd ſi quis de mendo quidem nobiſcum ſentit, de quo uix arbitror dubitari poſſe, correctionem autem, ob inuſitatam uerbi ſententiam, minus probat: is a nobis accipiat, quod damus; de reliquo libros ipſe ueteres conſulat; aut ex ingenio ſuo probabilius aliquid promat. Hæc cum ſcripſiſſem, rurſus idē cogitanti uenit in mentem, Quieram, pro iueram, nec a ſententia diſſentire, nec a uetere ſcriptura longius abeſſe. itaque uelim a ſtudioſis hoc quoque conſiderari. Mihi præter ceteros concedendum] *nam alios tantum reip. cauſſa, me uero etiam beneficia, quæ a Pompeio acceperam, mouebant.* Ceſsimus, uel potius parui] *ceßimus, ſermonibus hominum: parui, iis, qui ſuadebant, ut ad Pompeium irem. ep.* 12. Is, quem tu mihi commendas] *frater meus. commendauerat autem Atticus, ut eum Cicero apud Cæſarem deprecantem litteris adiuuaret. unde illud ep. 22. Scribis illum per me Quincto fore placatiorem. Quo modo autem Cicero, qui et ipſe fortuna minus proſpera utebatur, adiuuare eum apud Cæſarem poßet, & quo modo etiam adiuuerit, apparet ex epiſtola, quæ poſt duas ſequentes legitur, in qua commendaticiæ ſunt, pro Quincto fratre, Ciceronis ad Cæſarem litteræ.* Faſciculus] *litterarum, quas e Græcia Q. Cicero partim Brundiſium ad Vatinium, & Ligurium, partim Romam ad alios mittebat.* Non modo fouiſſe, ſed & tantam pecuniam illi dediſſe] *cum ſcilicet eo*

legato

legato in Gallia uſus eſt, eſt autem, Fouiſſe, locum illi inter legatos conceſſiſſe, non excluſiſſe illum; non dimiſiſſe. Honoris mei cauſſa] *ut cognoſcerem, quanti me faceret. non enim in eo Cæſar Quinti Ciceronis, ſed Marci rationem habuit.* Eiuſdem generis] *plenas omnium in me probrorum.* Illi ipſi] *cui ego putaui perniciosum fore.* Vtile] *apud Cæſarem, aut etiam apud alios.* Reddi] *iis, ad quos mittuntur.* Hac ille acerbitate] *nam in me acerbus, & contumelioſus fuit iam inde ab illo tempore, cum ad Pompeium in Græciam nauigare cœpimus.* Iſtam miſeram,] *Tulliolam.* Patrimonio. &c.] *uidetur dubitare de proſcriptione: quod apertius oſtendit paullo infra, cum dicit, Matri quoque eadem intellexi eſſe parata, quæ mihi.* Si me non offendes,] *ſi acciderit, ut, cum ad me uenies, me non offendas. Et hoc dicit, ut ſignificet, ſibi præ deſperatione conſilium in alias terras migrandi pæne iam eſſe captum.* Tamen habeto] *putato, ſatis eam tibi eſſe his litteris a me commendatam.*

EPISTOLA X.

Die natali meo] III. *nonas Ianuarii: apparet ex epiſtola 5. libri 7. & lib. 1.* Operas in portu, & ſcriptura Aſiæ pro magiſtro dedit] *portorio, & ſcripturæ Aſiæ magiſtri loco præfuit. de hoc ipſo in epiſtola ad Silium his uerbis: Cum P. Terentio Hiſpone, qui operas in ſcriptura pro magiſtro dat, mihi ſumma familiaritas, ſummaq; conſuetudo eſt. Scriptura autem quid ſit, Pedianus in diuinatione declarat his uerbis: Qui exigenda a ſociis, ſuo periculo exigunt, & reip. repræſentant,*

tant, eorum ratio ſcriptura dicitur. In illa autem ſocietate & magiſtri, & pro magiſtris erant. Cum illis ne querendi quidem locum futurum puto.] *ſiquidem alter frater eſt, alter fratris filius. cum aliis ſi res eſſet, ulciſcerer: cum his ne queri quidem mihi arbitror licere.* Ac tu ſcripſeras.] *Atticus ad conſolandum Ciceronem, quæ poterat, omnia colligebat. itaque ſcripſerat, eos, qui contra Cæſarem in Africa bellum renouarent, infirmos plane eſſe, & imparatos. hoc autē ad minuendam Ciceronis moleſtiam uel maxime pertinebat; qui ex euentis aliquid exiſtere cupiebat, unde conſilium ſuum non temere captum uideretur. in epiſtola, quæ ante duas ſuperiores legitur, locus eſt huiuſmodi: Si quid ex euentis. in eum locum quæ ſcripſimus, lege. apertior huius erit intelligentia.* Hiſpania] *in qua Cn. Pompeius Magni filius bellum aduerſus Cæſarem inſtaurabat. Appianus libro 11. Dio libro 42. & 43.* Quid eſt, ubi acquieſcam?] *nam ſi hæc, ut nuntiantur, ita ſunt, ualde ego reprehendar, qui in Italiam ad Cæſarem uenerim, cauſſa publica, quam alij & fortiter, & cum optima ſpe tuerentur, deſtituta.* Eoſque] *Quinctum fratrem, & Quinctum eius filium.* Accuſes] *litteris ad eos ſcriptis reprehendas.*

EPISTOLA XI.

Immutata eſſe omnia,] *nam, cum Cicero ab Attico litteras accepit, imbecillæ Pompeianorum uires eſſe uidebantur; cum autem hanc epiſtolam ſcripſit, firmiſſimæ. itaque infert, Illa eſſe firma, quæ debeant, nos*

ſtultitiæ noſtræ grauiſsimas pœnas pendere. et hoc poſtremum adiungit, quia ſtultus ſibi fuiſſe uidebatur, quòd tam celeriter in Italiam ueniſſet, belli Africani exitu non exſpectato. Curanda] *Romæ.* Accepi] *hic. erant autem argentarij P. & Cn. Salluſtij, alter Romæ, alter Brundisij.* Qui utamur] *uide ep. 23. l. 13.* Quo culpa maior.] *nam hoc ipſum mali, quod & ſuſtineo, et exſpecto, totum eſt mea culpa contractum, qui tam ſtulte & inconſiderate in Italiam ueni.* Ille] *Quinctus frater.*

EPISTOLA XII.

Nihil enim erat,] *ſenſum patere puto ijs, qui uident in litteris acutius. ut tamen etiam hebetiores intelligant, euolutam ſententiam manifeſtis uerbis exponam. minime, inquit, uolebam Cæſarem exiſtimare, me tanta de re alieno conſilio uſum eſſe. uolebam igitur eum exiſtimare, non me ſuaſu fratris mei, ſed mea ſponte meoq; conſilio iuiſſe ad Pompeium.* Poſtea, cum] *antea, Poſtea quàm. emendaui locum ex coniectura, & hic, et epiſtola ultima lib. 2. fam. & alibi. mendi origo fuit, quòd ſcribebant ueteres, quam, pro cum.* Tamen L in eo] *Tamen de eo, clarius eſſet. ut nunc legitur, non puto locum carere mendo. opem exſpectabimus ueterum librorum.* Is lenis in illum] *Cæſar in Quinctum.* Is ero, qui ſemper fui] *faciam quod ſemper feci, ut fratrem meum, quantum in me ſit, adiuuem.* Quod utinam ita eſſet.] *cupit, Pompeianos Cæſari ſe dedere; ut ipſe ſapiens fuiſſe uideatur, qui ſtatim poſt Pharſalicam pugnam ad Cæſarem uenerit, quaſi, quid futurum eſſet, coniectura proſpiceret,* Etiam Hiſpania] *cum etiam*

etiam in Hiſpania contra Cæſarem bellum paretur. Velim facias id, quod ſæpe feciſti:] *ſcribas ipſe meo nomine.* Hoc enim Atticus *facere ſolitus erat. unde illud in epiſt.* 2. *Quibus tibi uidebitur, uelim des litteras meo nomine. et ep.* 3. *Velim, ſi qui erunt, ad quos ſcribendum a me exiſtimes, ipſe conficias. item ep.* 5. 7. & 14. Præclaras generi actiones?] εἰρωνικῶς. *nam actiones* Dolabellæ, *qui hoc tempore tribunatum pl. gerebat, turpiſſimæ erant. auctor* Dio *lib.* XII. *et* Plutarchus *in Cæſare. ipſe autem ep.* 14. *Omnium, inquit, conſpectum horreo, præſertim hoc genero. et ep.* 16. *Ad ea, quæ me conficiunt, gener accedit. et ep.* 23. *O dij, generum ne noſtrum potiſſimum, ut hoc uel tabulas nouas?* Simplicem] *ſine coheredibus; ut ego unus creuerim. ep.* 2.

EPISTOLA XIII.

Siſer] *non memini me legiſſe alibi hoc cognomen inter familias* Romanas. *familiæ quidem nomen eſſe non poteſt. itaque ſuſpicor de mendo.* Seruii patris] *Seruij Sulpicij. et addit, patris, propterea quòd eodem prænomine & filius appellabatur, ut apparet ex epiſtolis ad Sulpicium ſcriptis.* Puto *autem alio loco me dixiſſe, apud* Romanos *in conſuetudine fuiſſe poſitum, ut, qui primi nati eſſent filij, patris prænomine uterentur.* Huc uenerunt:] Brundiſium. Exiſtimare te poſſe certo ſcio] *uides enim, nulla omnino re leuari poſſe dolorem meum. deinde infert,* Mibi *cum omnia &c.* Aequum poſtulant,] *quid poſtularint, cognoſce infra, ep.* 14. & 16. Neque tam mihi deſperaturi uidebamur.] *Caualcantis liber ſcriptus habet,* Neque

tamen mihi deſperaturi ita uidebantur: Vbaldini, Ne*que tamen deſperaturi mihi uidebamur.* Ferri alter, Ne*que deſperare mihi uidebantur. legendum puto,* Neque *tamen deſperatum iri mihi uidebamur.* In eadem ſum uoluntate] *ut redimatur: quanquam res noſtræ deſperatæ ſint.* Cum id uidebamur ſapienter facere,] *ante quàm ille a Cæſare deuictus eſſet: quo tempore nobis ea res honori fore uidebatur rep. conſtituta. nunc autem, quoniam fortuna tulit ut Cæſar uinceret, ex euentis ſtulte feciſſe iudicamur.* Tuo uillico] *in* Epi*ro.* Neque ab illo rogati ſumus] *qui enim dare debui non rogatus?* Quid ſit, quod confici poſſit] *unde nobis ſuppeditentur ſumptus neceſſarij.* Cauſſam noſti] *non eſt tibi ignotus rerum mearum ſtatus.* Et *hoc dicit, propterea quòd, cum illud parum plane poſuiſſet,* Quid *mihi de omnibus des conſilij, (non enim exponit, quibus de rebus conſilium dari ſibi uelit) adſcribendum putauit, cur breuitate uſus eſſet: ideoq́; intulit,* Et *cauſſam noſti. et ſcis, inquit, res meæ quo modo ſe habeant, & quæ me ſolicitent, etiam ſi ego minus explicem.*

EPISTOLA XIIII.

Vt nihil aliud,] *ſubaudi eſſet, quod me conſolaretur.* Comites me, & ſocios habere putabam:] *qui in* Africam *ire noluerant, ſed remanſerant, ut a Cæſare ueniam deprecarentur, eos ſibi comites reditus in* Italiam, *& eiuſdem conſilij ſocios fuiße dicit.* Culpæ] *peccaſſe ſibi uidetur, quòd* Brundiſii *maneat, ceteris ad* Africanum *bellum proficiſcentibus.* Receptus]

ptus] *a Cæſarianis.* Scripſerit] *Cæſar.* Non quòd ab iſto ſalus data quidquam habitura ſit firmitudinis:] *cur ita putaret, cauſſam attulit ep. 20. ſic enim ſcribit: Et alia timenda ſunt, ab alijsq́;: & ab hoc ipſo quæ dantur, ut a domino, rurſus in eiuſdem ſunt poteſtate.* Hoc genero.] *P. Cornelio Dolabella, qui cum Cæſare erat. Hoc genero: tam turpi, tam perdito, tam flagitioſo. Et hoc, quemadmodum ego opinor, ideo dicit, quòd Dolabella Cæſarem inſtigabat, ut aut Pompeianorum bona proſcriberet, aut tabulas nouas poneret. unde illud ep. 24. O dij, generum ne noſtrum potiſsimum, ut hoc, uel tabulas nouas? Atque etiam huc pertinet id, quod dixit ep. 12. Vides acceſsiſſe ad ſuperiores ægritudines, præclaras generi actiones. item epiſt. 16. Ad ea, quæ me conficiunt, gener accedit. et ibidem: Suſpicor coheredes dubiam noſtram cauſſam putare. id eſt, proſcriptionem meorum bonorum fore putant.* Quinctus pergit;] *Quinctus frater non ceſſat de nobis detrahere.* Cum ceteris] *ijs, de quibus ſupra in hac ipſa epiſtola.* Ad Minucium parentem ſcribam,] *ut mihi pecuniam curet.* Tuas litteras mittam] *quibus ad eum ſcribis, ut mihi uſque ad* HS x x x *curet: tantundem te Minucio filio Romæ numeraturum. Minucius tamen* x i i. *ſola curauit: ut ex epiſtola, quæ proxima ſequitur, apparet.* Potuiſſe mirarer] *ſubaudi, cogi & confici a te de rebus meis.* Niſi multa de Fufidianis prædiis] *hic quoque ſubintelligitur,* HS *cogi et confici potuiſſe putarem. quod tamen non ita erat, nam Fufidiana prædia, quæ ad Ciceronem heredi-*

 tate

tate peruenerant, nondum Atticus uendiderat; ut patet ex epiſtola ſequenti. Et id uideo tamen] *quàm diffi. cile ſit* XXX *cogi.*

EPISTOLA XV.

Vt eum ſcribere etiam pudeat de illis rebus,] *quaſi bellum cum Ptolemæo rege cœptum confecerit, & negotij iam nihil habeat. Loquitur autem de Cæſare.* Affuturi] *in Italia, ut cum Cæſare dimicent. unde illud in epiſtola ſequenti, Ante reditum eius, negotium confectum iri puto.* Achæi] *qui poſt pugnam Pharſalicam primum in Achaia remanſerant: deinde in Aſiam iuerant, ut a Cæſare ueniam impetrarent. ij, omiſſo petendæ ueniæ conſilio, aut ad Pompeium, inquit, redituri ex Aſia uidentur, aut loco aliquo, qui Cæſaris in poteſtate non ſit, commoraturi.* Altero,] *D. Lælio, quem tamen a Cæſarianis receptum iam eſſe, ſuperiore epiſtola ſcripſit: ſed uidetur minus certum id fuiſſe: ſiquidem paullo poſt in hac epiſtola dicet: Solius meum peccatum corrigi non poteſt, & fortaſſe Lælij. ex quo manifeſtum eſt, incertum adhuc fuiſſe, num Lælius eſſet receptus.* Cui neque ad illos reditus ſit, neque ab his ipſis quidquam ad ſpem oſtendatur.] *illos, Pompeianos: his ipſis, Cæſarianis.* XII.] *HS. de hoc in epiſtola ſuperiore.* Quod ſupereſt] *uſque ad* XXX. *HS. ex quibus* XII. *tantum acceperat a Minucio, ut* XVIII. *ſupereſſent.* Peccati dolor,] *nihil, inquit, difficilius eſt, quàm is dolor, quem ex peccati mei recordatione percipio. peccauerat autem in hoc Cicero, quòd in Italiam uenerat, ut ſæpe iam dictum eſt.*

Aeter-

Aeternus.] *nunquam enim eò liberamur.* Si ſocios eſſem habiturus ego, quos putaui] *putaui enim alios quoque in Italiam eſſe uenturos: qui deinde non uenerunt.* Habet aliorum &c.] *ceteri Pompeiani, qui in Africam non iuerunt, excuſari omnes aliqua re poſſunt, ego nulla. itaque illi reditum habent ad ſuos: quem ego me habere non puto, qui publicam cauſſam, cũ in Italiam ueni, quaſi prodidiſſe uideor.* Non ueniunt in dubium de uoluntate] *non exiſtimari poſſunt noluiſſe in Africam ire; ſiquidem capti a Cæſare, aut intercluſi, non potuerunt. ego autem neque captus ſum, neque intercluſus: neque tamen in Africã iui: quodq́; grauius eſt, etiam in Italiam ueni.* Cum ſe expedierint] *nunc reprehendi non poſſunt, quia non iuerint: apparet enim non licuiſſe, cum alij capti, alij intercluſi eſſent. ſi uero exeundi uiam nacti, ad exercitum Africanum ſe conferent; multo minus in dubium uenient de uoluntate. oſtendent enim ſe, cum potuerint, iuiſſe.* Fuſium] *Q. Fuſium Calenum, quem Cæſar, uicto in Pharſalia Pompeio, Achaiæ præfecerat: & eſt is, ut opinor, qui Ciceroni poſt Cæſaris obitum acerrime in ſenatu in M. Antonium inuehenti, reſpondit. epiſtola ſequenti. Cæſar lib. 3. de bel.ci. Dio.* Timidi] *tantum timidi uideri poſſunt, nihil præterea. uenerunt enim ſua ſponte in Cæſaris, poteſtatẽ, ne hoſtiũ loco habiti, calamitatẽ aliquam ſubirent; quã ſupplices ſe poſſe effugere ſperarunt. ego autẽ non timidus ſolum exiſtimari poſſum, ſed Cæſaris quodam modo cupidus, qui in Italiam, quaſi conſpectum & conſuetudinem uictoris appetens, me contulerim: cum eadem ratione,*

tione, qua ij, qui ad Fuſium uenerunt, conſulere mihi poſ ſem. Quicunque ſunt] *etiam ſi Cæſaris cauſſam acriter oppugnarint.* Corrigi non poteſt] *neque enim efficere ego quidquam poſſum, ut peccaſſe non uideear. alij autem, ſi qui peccaſſe putabantur, cum ſe ad Africanum exercitum contulerint, recepti non iam amplius reprehendentur: cum mea ratio non eadem ſit. nam quoniam ego multo grauius, quàm ceteri, Pompeianos offendi, non recipiar ab illis: itaque fiet, ut ſolius meum peccatum non corrigatur.* Caſsium] *rumor fuerat, Caſſium ad Cæſarem Alexandriam ire, ut deprecaretur. quod omnino Ciceronis cauſſam aliqua ex parte ſubleuaſſet: cũ & alios eſſe conſtaret, qui uictori ſe crederent. hic quoque, inquit, conſilium mutaſſe dicitur: ut uideas me, præter Lælium, culpæ ſocium habere neminem.* Gener accedit] *perditus, & Cæſari malorum conſiliorum auctor. etiam in epiſtola ſuperiore, Præſertim hoc genero. in eum locum, uide, quæ diximus.* Cetera] *ut de domeſticis rebus male affectis, ut de Terentiæ inopia, ut de Quincti maledictis.* Expleri] *cum hereditas diuidi commode non poteſt, propter coheredum non æquas partes; ad licitationem confugitur; quæ certior eſt, quàm æſtimatio. ita, omnium bonorum reperto pretio, expletur ea, quæ minor eſſe uidetur, pars hereditatis.*

EPISTOLA XVI.

Iſta epiſtola] *quæ mihi a Cæſare reddita eſt.* Exigue] *ſine pondere: ut, quod illa epiſtola continetur, inane dicat. quod idem ep. 17. Inane, inquit; eſſet, etiam ſi uerum eſſet.* Ab illo] *a Cæſare; a quo epiſtolam illam ſcri-*

ſcriptam non fuiſſe, oſtendit ep. 17. Intelligis, inquit, illud de litteris ad v. idus Febr. datis non uerum eſſe. Ac *ſane fieri poteſt, ut Oppius eam, aut aliquis alius ſcripſerit; ne Cicero, deſperatione adductus, rurſus ex Italia diſcederet.* De pace] *quam Cicero cum omnino inter Cæſarem & Pompeianos factum iri putaret, ut oſtendit in epiſtola ad Caßium, in Italiam uenit, ſtatim poſt pugnam in Theſſalia commiſſam. cuius eum conſilij deinde pænituit: itaque infert: Cuius ego ſpe in hanc fraudem incidi.* Sperandum] *de pace.* In Aſia &c.] *enumerat, quot in locis parum ſecunda Cæſaris fortuna fuerit. In Aſia: cum Pharnaces Mithridatis filius, pugna cum Cn. Domitio Caluino Aſiæ præfecto proſpere facta, Pontum occupauit.* In Illyrico] *ob rem a Gabinio minus feliciter geſtam. nam, præter alia incommoda iam accepta, in prœlio cum barbaris commiſſo magnum numerum militum amiſit; et ipſe paucis poſt menſibus, ſumma difficultate rerum omnium preſſus, morbo interijt.* Caſsiano negotio] *cum Caßius, & Marcellus, Cæſaris in ulteriore Hiſpania præfecti, diſſenſione orta, & militum ſeditione facta, bellum aliquandiu inter ſe geſſerunt.* In ipſa Alexandria] *cum Cæſaris milites perturbati, & ab Alexandrinis loco pulſi, legionarijs circiter quadringentis, & claßiarijs ac remigibus fere totidem amißis, in naues refugerunt; Cæſar autem ipſe, magno in periculo uerſatus, natatione ſibi cõſulere coactus eſt.* In urbe] *hoc eſt, quod dicit ep. x. Vrbanæ res perditæ: cum ſcilicet, abſente Cæſare, & in bello, quod cum Alexandrinis geßit, occupato, multa male & inutiliter Romæ propter contentiones tribu-*

tribunorum pl. & ambitionem tribunorum mil. adminiſtrabantur: ut inquit Hirtius lib. I I I. *quanquam aptius referetur ad M. Antonij libidinem, & auaritiam: de quo his uerbis in* I I. *Philippica: In urbe auri & argenti fœda direptio. & paullo poſt: Quid ego iſtius decreta, quid rapinas, quid hereditatum poſſeſſiones datas, quid ereptas proferam?* In Italia] *hoc quoque ad M. Antonium refero: de quo ſic in eadem Philippica: Italiæ percurſatio comite mima: in oppida militum crudelis & miſera deductio.* Ille] *Cæſar: quem adhuc bello Alexandrino diſtineri, fama erat.* Negotium confectum iri] *Africanos in Italia fore. unde illud in epiſtola ſuperiori: Ii ex Africa iam affuturi uidentur.* De litteris:] *ad me a Cæſare miſſis: de quibus initio loquitur epiſtolæ.* Lætitia *autem bonorum commota erat: propterea quòd de Ciceronis incolumitate dubitandum iam non uidebatur, Cæſare ad illum ſcribente.* Huius conſilii] *nemo enim ſalutem a Cæſare petit. nam qui in Aſiam iuerant, ut Cæſarem pro ſalute ſua deprecarentur, progredi ulterius noluerunt, ſed ibi Alexandrini belli exitum exſpectant. qui uero in Achaia ſunt, Fuſio, contra quàm antea fecerant, oſtendunt ſe nolle deprecari, & primum illud conſilium de ſalute a Cæſare petenda mutauiſſe. Puto autem legendum eſſe, Auferunt, non Afferunt. puto tamen, non cenſeo. uidetur enim &, Afferunt, poſſe retineri: ut ſit: etiam ſpē afferunt: ſpem quidem adhuc Fuſio afferunt, ituros ſe ad Cæſarem ut deprecentur; non tamen eunt.* Conſtitutum] *deliberatio. nam conſtituerunt, Cæſari ſe committere: ſed, interpoſito Alexandrino bello, & Cæſaris rebus*

in

in diſcrimen adductis, integrum ſibi reſeruarunt, belli exitum exſpectantes. itaq; mora Alexandrina effectum eſt, ut eorum cauſſa quaſi corrigeretur, ut eorum culpa minueretur: ſiquidem nihil fecerunt, quod Pompeianos, qui in Africa bellum renouant, grauius offenderet. & ut Alexandrinum bellum illorum cauſſam iuuit, ita meam perdidit. nam, quo minus ſecunda Cæſaris fortuna eſt, eò magis reprehendor, qui in Italiam uenire properarim, cauſſa reip. deſperata. Ab his] *a Cæſarianis.* Sine dubitatione] *noli enim dubitare, ut eorum ueritas me offendat.* De his litteris:] *quæ mihi a Cæſare redditæ ſunt: uis autem me ſcribere, ut ille, cum mihi non iratũ eſſe Cæſarem audiat, ex hoc meo commodo lætitiam capiat. ſed, inquit, hoc non facio: primum, quòd me iſtæ litteræ non delectant; ſiquidem & exigue ſcriptæ ſunt, & ſuſpiciones habent non eſſe a Cæſare: deinde, quòd, ipſum Quinctum non eſſe erga me optime animatum, ex amici litteris intelligo.* Illum ad te ſcribere] *Quinctum.* Si putas rectum eſſe, & a te ſuſcipi poſſe,] *duplex conſideratio; num rectum ſit, ut omnino de teſtamento Terentia moneatur; & num moneri ab Attico debeat. illud enim, Si putas a te ſuſcipi poſſe, ut opinor hoc ualet: ſi tibi ita familiaris Terentiæ uideris eſſe, ut agere cum ea de teſtamento poßis.* Camillo] *nam hic non minus, quàm Pomponius, Ciceronis res & negotia curabat: ut oſtendit epiſtolarum, quæ familiares dicuntur, libro* XIIII. *harum autem, quæ ad Atticum ſcribuntur, libro* V. *ep.* 9. *& libro* VI. *ep.* I. De teſtamento] *cupiebat Cicero, a Terentia teſtamentum fieri, ut illa, cum*

res

res ſuas conſtitueret, ſatisfaceret ijs, quibus debebat. nam Ciceroni, Terentiam eius uxorem debere, minus honorificum uidebatur. monere autem eam de teſtamento, commodius erat, quàm de ſolutione. nam cum teſtamentum cõficeret, neceſſario ſequebatur, ut de ſolutione cogitaret. Scelerate quædam facere] *nefarie rem perdere: unde illud ep. 24. Cum hoc tam paruum de paruo detraxerit, perſpicis quid in maxima re fecerit? In epiſtola etiã ad Plancium Terentiæ ſcelus appellat, eóq; ſe dicit eſſe adductum, ut diuortium faceret. Quibus enim, inquit, pro meis immortalibus beneficijs cariſsima mea ſalus, & meæ fortunæ eſſe debebant; cum propter eorum ſcelus nihil mihi intra meos parietes tutum, nihil inſidijs uacuum uiderẽ; nouarum me neceſsitudinum fidelitate contra ueterum perfidiam muniendum putaui.* Quid ſcribas de ea] *rectius fortaſſe, Quid ſentias de ea: num ſcilicet tibi uideatur poſſe prouideri, ne rem perdat. ut Terentia ſignificetur.* Pro deſperato] *ea de re nihil amplius cogitabo. omnino, inquit, hac in re tuo conſilio egeo, ſiue aliquid excogitas, ſiue nihil. nam ſi aliquid; ne Terentia facultates conficiat, prouidebitur: ſi nihil; mihi erit ea res pro deſperata, itaq; cura liberabor.*

EPISTOLA XVII.

Eo breuiorem, quòd] *Vbaldini liber antiquus, Eo breuior eſt, et quòd. probo: ut duabus cauſsis breuior epiſtola ſit; & quòd eam dederit properantibus tabellarijs alienis; & quòd ſuos ipſe miſſurus fuerit.* Culpa mea.] *mea enim negligentia factum eſt, ut Dolabellæ nuberet: quem ego probare generum non debui, niſi prius*

omnia

omnia perſcrutatus, non ſolum quod ad mores, ſed etiam quod ad facultates attineret. quod ſi feciſſem; eius ære alieno perſpecto, nunquam paſſus eſſem, ut homini in tanta rei domeſticæ difficultate conſtituto filia mea collocaretur. ſed commiſi, ut me abſente res per amicos ageretur. quibus in Ciliciam proficiſcens ita mandaui, ut, quoniam ego tam longe abfuturus eram, de Tulliæ *meæ matrimonio agerent ipſi quod probaſſent. in quo meam negligentiam agnoſco. tantam enim rem alijs committere non debui, ſed in reditum meum integram reſeruare.* Cur *autem hoc a Cicerone putem ſignificari, facit epiſtola ad* Te*rentiam his uerbis ſcripta:* Tullia *noſtra uenit ad me pridie idus Iun. cuius ſumma uirtute & ſingulari humanitate grauiore etiam ſum dolore affectus, noſtra factum eſſe negligentia, ut longe alia in fortuna eſſet, atque eius pietas ac dignitas poſtulabat.* Dixit *autem,* Tale *ingenium in tam miſera fortuna uerſari, hoc ſenſu; quòd* Tullia *uirũ haberet tam perditum, tam flagitioſum, tam multa in tribunatu nefarie molientem. ſiquidem in tribunatu iniquas leges ferre* Dolabella *conatus eſt, maxime debitorum cauſa, e quibus ipſe unus erat.* Dio. Cum Salluſtio] *idem in epiſtola ad* Terentiam: Nobis *erat in animo, Ciceronem ad Cæſarem mittere, & cum eo Cn. Salluſtium.* De*inde conſilium mutauit, cum de Cæſaris aduentu nihil audiretur; ut in proxima ſequenti, & in alia ad* Terentiam *epiſtola declarat.* Communi mærore] *nam uterque in mærore ſumus.* Conſolandis: &c.] *mendũ uideo, correctionem adhuc quæro.* Locutum:] *me liberius loqui, quàm oporteret.* Non abhorret a mea

ſuſpicione eius oratio] *quod enim ipſe dicit, id ego quoque ſuſpicabar, genus ſermonum meorum iſtis non probari.* Non dubito &c.] *omnino, inquit, parui refert, quo modo loquar. nam iſtis perſuaderi nunquam poterit, ea, quæ faciant, mihi probari, etiam ſi oratione utar ad tempus accommodata.* Quid mea interſit] *omnino enim ad meas ærumnas accedere iam nihil poteſt. Idẽ ſignificat ep.24. Quod, inquit, me mones de uultu, & oratione ad tempus accommodanda; etſi difficile eſt, tamẽ imperarem mihi, ſi mea quidquam intereſſe putarem.* Me profectum quidem illò] *uel, Illinc, uel, Illim, quod idem ſignificat, legendum puto, aptiore ſententia, quàm ſi Illò, legas.* De litteris ad V. Febr. datis] *de quibus initio proximæ ſuperioris epiſtolæ.* Inane eſſet, etiam ſi uerum eſſet] *nam etſi uerum eßet, eas Cæſarẽ ſcripſiße; tamen apud me nõ magni ponderis eßent, quoniam exigue, &, ut ita dicam, frigide ſcriptæ ſunt.* Naſidium] *Pompeianum, ex ordine equeſtri, quem Cæſar libro II. de bello ci. a Cn. Pompeio Magno, L. Domitio, Maßilienſibusq; ſubſidio miſſum refert. de hoc ipſo in fine ſeptimæ orationis in Antonium.* Emiſſus] *ex Africa: in qua Pompeiani bellum contra Cæſarem parabant, et ex prouincia neminem exire patiebantur, ne de copijs eorum, aut de conſilijs Cæſar ſcire poſſet. Naſidius autem fecerat, ut exire Terentio liceret.*

EPISTOLA. XVIII.

Valde eſſe impeditum] *graue adhuc & difficile bellum ei cum Alexandrinis eſſe.* Me hinc expedias] *efficias, ut mihi Brũdiſio diſcedere concedatur; ubi cum reliquis*

liquis etiam loci grauitas miſerrime perferēda. Bellum] *illatum a Pompeianis, tum quidē uires in Africa Scipione duce colligentibus.* Vtetur] *Cæſar, non exſpectans ut in Italiam traiiciant.* Iſtorum] *Cæſarianorum.* Via] *ut huc, ubi ego ſum, copiæ conueniant, in Africam traiiciendæ.*

EPISTOLA XIX.

Velim, quid erit, qualecunque erit, ſcribas.] *rectius, Quod erit, opinor.* De pace] *nam ſi bellum fuiſſet, erat ei timendum non ſolum a Cæſare, contra quē pugnauerat, ſed etiam a Pompeianis, quos reliquerat.* Dicitur idibus Sext.] *affuturus, cum Cæſaris ad me litteris. affuit autē pridie idus, ut ex duabus epiſtolis ad Terentiam, quæ fam. libro 14. poſtremæ leguntur, manifeſtum eſt.* Quæ antea ad te ſcripſi.] *puto ſignificari illas litteras, quæ in fine libri ordine præpoſtero collocatæ ſunt. nam ante hāc epiſtolam datas eſſe, dies adſcripta declarat. In iis oſtendit, Brundiſio diſcedere ſibi certum eſſe, cum dicit: Scribas ad me, cum habebis cui des, & dum erit ad quem des; quod longum non erit. Hic quoque idem oſtendit, ſed ſe tamen teneri, dum, ut in peſsimis rebus, aliquid caueat. Brundiſii, inquit, cauſſa non eſt cur diutius iaceamus. modo tantiſper commoremur, dum, ut in peſsimis, aliquid caueamus; ſatis eſt. cautio autem hæc eſſe poterat, ut prius, quàm diſcederet, de Cæſaris rebus, de belli Africani apparatu certiora cognoſceret, ut ad inopiam Terentiæ propulſandam aliquid conficeret, ut pecuniam pro ſumptu ſuo cogeret, denique etiam ut Philotimi aduentum exſpectaret, qui litteras a Cæſare habere dicebantur.* Nihil unquam caui] *non enim caui, cum initio belli ad Pompeium in Græciā*

naui-

nauigaui: itaque dicit in epiſtola ad Cæcinam; Vt Amphiaraus in fabulis, ſic ego prudens & ſciens ad peſtem ante oculos poſitam ſum profectus. Multo etiam minus caui, cũ *in Italiam reuerti: ſiquidem conſilium cepi nec tutum, nec honorificum.*

EPISTOLA XX.

Seleucia Peria C. Trebonii, is] *uel antiquis libris repugnantibus emendo, Seleucia Pieria C. Trebonius. fuit autem Pieria Seleuciæ cognomen: quod apud Plinium legimus libro 5. cap. 9. & eodem libro cap. 21. nam quòd Trebonius, lego, non, Trebonii, is; in eo mutatio nulla eſt: ſiquidem ex duarum, i, coitione efficitur u.* Quod ipſum eſt ſuſpectum, notionem eius differri.] *nunc enim omnibus ignoſcit, non quòd omnes uenia dignos putet, ſed quòd ad uniuſcuiuſque cauſſam cognoſcendam tempus non habet: itaque notionem differt: quod ſuſpectum eſt. nam ſi nunc aliquibus ignoſceret cauſſa eorum cognita: iis, quibus ignouiſſet, nihil amplius timendum eſſet. cum uero omnibus ignoſcat incognita cauſſa; ſuſpectum uidetur eſſe. nam omnino cauſſam eorum, qui cum Pompeio fuerunt, illum diligentius aliquando cogniturum, ueriſimile eſt.* Reddidit] *quæ abſtulerat, arbitratus Pompeiano ius recuperandi non futurum. nunc, Salluſtio a Cæſare recepto, & ex eorum numero, qui hoſtes habebantur, exempto, reddere coactus eſt.* In Siciliam] *ut inde poſt in Africam contra Scipionem, & reliquos Pompeianos traiicerent.* Et protinus iturum] *in Siciliã uidelicet, ut ex epiſtola, quæ proxima ſequitur, apparet. ego tamen libentius legerem, Eò protinus iturum, ſenſu eodem, ſed magis aperto.*

Eſt

Eſt autem obſeruandum, locutionem hic eſſe minus integram; cum uerbum deſideretur, quò participium, Iturum, referatur. quã tamen figura alibi quoque Ciceronem eſſe uſum animaduertimus, ut ad Lentulum epiſtola, cuius initium eſt, Legi tuas litteras, ſic enim ſcribit: Placebat illud, ut, ſi rex amicis tuis, qui per prouinciã imperii tui pecunias ei credidiſſent, fidẽ ſuam præſtitiſſet, et auxiliis eũ tuis, et copiis adiuuares; eã eſſe naturam, et regionẽ prouinciæ tuæ, ut illius reditũ uel adiuuando confirmares, uel neglegẽdo impedires. uerbum enim, Eſſe, unde regatur non eſt. Propius accedam] *propius urbem. quod nõ feciſſet, ſi Cæſar, qui ex Aſia ueniebat, omiſſa Sicilia ex Græcia in Italiam recta nauigaſſet, nam eum Brundiſii, ubi erat, exſpectaſſet, ut aduenienti occurreret, & deprecaretur, itaque dicit; Quod ſi faciet, id eſt ſi in Siciliam ibit, ego propius accedam.*

EPISTOLA XXI.

Illa ſic ſcripſit, ut ego ad te antea:] *ſcripſerat autem Terentia Ciceroni, cum ei HS x mitteret, nihil eſſe reliquum: ut ex epiſtola conſtat, quæ poſt duas ſequentes legitur. quam epiſtolam ante hãc eſſe datam, ex adſcripta die manifeſtum eſt.* Pharnaces] *qui Pontum occupauerat, & exceſſurus ſine bello nõ uidebatur.* Ad quam primum Sulla uenit] *uenerat autem, ut legiones in Siciliam traduceret: quò Cæſar Patris iturus erat.* Nullam putant ſe commoturam] *niſi acceptis præmiis, quæ Cæſar promiſerat: unde in epiſtola ſequẽti: Currũt ad illũ pulſi a militibus, qui ſe negãt uſquã, niſi acceperint.* Si hoc ita eſt] *legiones ex Italia nolle*

diſcedere, neque ullo pacto eos, quos Cæſar miſit, in Siciliam ſecuturas. Euaſiſſem] *illo autem abſente, dubius quid agerem, uenia non dum impetrata, neque tamen deſperata, Brundiſii inuitus permanſi.* Quæ ad tempus accommodem] *uultum, & orationem: unde illud ep. 24. Quod me mones de uultu, & oratione ad tẽpus accommodanda; etſi difficile eſt, tamen &c.* Noſtrorum iniuriis] *Quinctum fratrem, & Terentiam ſignificat: Quinctum, qui maledictis offenderet: Terentiam, quæ facultates abſumeret.* Dignum nobis] *nam orationem & uultum ad tempus accommodare, dignum Ciceronis prudentia fuiſſet. Hoc, inquit, non poſſumus, dolore perturbati: qui quidẽ dolor efficitur et ex noſtris peccatis, & ex noſtrorum iniurijs. peccata autem Ciceronis erant, primum, quòd ad Pompeium in Græciam nauigaſſet, cum de Cæſaris uictoria conijcere poſſet: deinde, quòd in Italiam reuertiſſet, cum id neque tutum, neque honorificũ uideretur.* Sullana cõfers.] *credibile eſt, Atticum in hanc ſententiam ſcripſiſſe: Feramus quæ ſub Sylla tulimus: hæc enim eiuſmodi fere ſunt. Hic Cicero reſpondens, Sullana, inquit, genere ipſo præclariſſima fuerunt; nam Sylla ſenatus dignitatem contra perditam & ſeditioſam plebem defendebat; moderatione non admodum temperata; ſiquidem eos, quos ſibi minus amicos fuiſſe intelligebat, occidit.* Obliuiſcar, multoq; malim, quod omnibus ſit melius,] *dictio uidetur deeſſe, ad quam referatur uerbum, Obliuiſcar. fortaſſe igitur ſic: Obliuiſcar mei, idq; malim, quod omnibus ſit melius. ſiquidem in antiquis Beſſarionis, Ferri Vbaldini & Maffei libris*

bris pro multoq; malim, legitur, mittoq; malim. Noſtri nullam mentionem.] *ſcribis, inquit, Cæſarem mea cauſſa Quincto fore placatiorem. uide, quàm ſecus ſit. Quincto filio, cum pro patre deprecaretur, omnia tribuit, noſtri mentionem nullam fecit: ut apud Cæſarem non modo ego alios commendare non poſſim, ſed etiã commendatione ipſe uidear indigere.*

EPISTOLA XXII.

Epiſtolas illas] *Quinctus Cicero epiſtolas contra Marcum fratrem ſcripſerat ad Cæſarem: Cæſar illas ad Oppium & Balbum miſit: illi Attico dederunt: Atticus ad M. Ciceronem curauit perferendas.* Quaſi quo illius &c.] *ne Cæſar quidem, inquit, illas epiſtolas, a Quincto contra me ſcriptas, ad Balbum et Oppium miſit, quaſi quo illius improbitate offenderetur, ſed credo, ut incommoda diuulgarentur mea.* Ne illi obſint,] *ſcribis te uereri, hæ litteræ, contra me ad Cæſarem ſcriptæ, ne ipſi Quincto, qui ſcripſit, apud Cæſarem obſint: id eſt, ne Cæſar, hac improbitate offenſus, difficilior illi ſit ad ignoſcendum. (nam quòd, in Pompeij partibus fuiſſet, hoc ſibi ut ignoſceretur, Quinctus petebat) hoc, inquit, non eſt, ut pertimeſcas. tantum enim abeſt ut ita ſit, ut etiã Quincto ſtatim omnia Cæſar conceſſerit, deq; illo ne rogari quidem ſe paſſus ſit. quod idem in fine ſuperioris epiſtolæ dicit his uerbis: Scripſi ad te antea, cum ſtatim Quincto filio omnia tribuiſſe. & in ea, quæ proximã ſuperiorem antecedit: C. Trebonius ſe Antiochiæ dicebat apud Cæſarẽ uidiſſe Quinctum filium cũ Hirtio: eos de Quincto, quæ uoluiſſent, impetraſſe, nullo quidem negotio. Et aduertẽ-*

dum eſt, Ciceronem, cum eandem rem iterum & tertio ſignificaret, non iiſdem tamen uerbis uſum eſſe. Eique rei mederi] *te. nam cum* Balbo *&* Oppio Romæ *Atticus agebat, ut Quinctum Cæſari litteris commendarent, ueritus ne illi epiſtolæ cõtra fratrem ſcriptæ nocerent: nã* M. *Ciceronem Cæſari putabat eſſe curæ, ut etiam illius cauſſa crederet Quincto fore placatiorem. quod ex fine ſuperioris epiſtolæ cognoſcitur.* Nihil ualere] *cauſſam explicat in epiſtola, quæ ante proximam ſuperiorem legitur.* Currunt ad illum] *Sulla & Meſſalla erãt ex iis, quos Cæſar in Italiam miſerat, ut legiones in Siciliã traducerent. quos milites male acceperunt, negantes ſe uſquam eſſe ituros, niſi a Cæſare præmia, quæ ſuperioribus bellis promiſerat, accepiſſent.* Pulſi a militibus] *nam* XII. *legio, ad quam primum Sulla uenerat, lapidibus egiſſe hominem dicebatur. in epiſtola ſuperiore.* Vt multos dies in oppidum ponat] *non explano,* Vt *in uno quoque oppido multos dies Cæſar conſumat, ſed,* Vt *ab oppido ad oppidũ multorum dierum itinere perueniat, quale illud eſt ep. 35. lib. 12.* Ne *totum diẽ in uillam. ubi ſubaudio,* Ponam; *dum in uillam eo.* Quo modo agit,] *frequens locutio apud Ciceronẽ: Quo modo nunc eſt, conſules tranſierunt: Quo modo nunc eſt, pedem ubi ponat in ſuo, non habet: Quo modo res ſe habet, non eſt facillima. ep. 15. lib. 8. & 49. lib. 12. & ad Q. fr. 3. lib. 1. quem ego ſenſum & loquendi modum ſecutus, legere malui, Quo modo agit, quàm, ut antea, Quoquo modo agit, ut epiſt. 22. lib. 14. Dicit autem, Quo modo agit, propterea quòd* Pharnaces Ponto, *quem*

occupauerat, non decedebat: ut ea res Cæſari in Italiã proficiſcenti moram allatura uideretur. Cæli, qui mihi] *uidetur, Quæ mihi, legendum: ut referatur ad, Grauitatem.* Laborum] *languorem, non nulli. ego nihil muto: refertur enim ad uerbum, Suſtineo.* An his illuc euntibus mandem, ut me excuſent?] *his, Sullæ, & Meſſallæ. Illuc: ad Cæſarem. Excuſent: quòd Brundiſio diſceſſerim, & propius urbem acceſſerim.* Vt in malis.] *iuua, inquit, me conſilio. plane hoc non facile fieri poteſt: ſed iuua, ſi non quantum opus eſt, at quantum licet in malis. ep. 3. lib. 12. eodem ſenſu dixit, pro malis. Multo plus, inquit, proficeret ſolitudo, ſi tu interfuiſſes. quæ mihi una cauſſa eſt hinc diſcedendi. nam, pro malis, recte habebat. et ad Torquatum epiſtola 2. lib. 6. fam. Quòd, inquit, maiore in uarietate uerſata eſt adhuc tua cauſſa, quàm homines aut uolebant, aut opinabantur: mihi crede, non eſt pro malis temporũ quod moleſte feras. Dixit etiam in Bruto non diſsimili ſententia: L. Cœlius, ut temporibus illis, ualde doctus. & de Senectute: Multæ, ut in homine Romano, litteræ. Et in epiſtola ad Marcellum: Vt in tali re, fortuna laudatur. Vt in malis, autem, ut in peßimis, ut in perditis rebus, nota locutio eſt: itaque non afferam exempla: tantum dicam, in Vbaldini libro ſcripto legi, Scio rem difficilem eſſe ſed in malis; in libro Caualcantis, Sic rem difficilem eſſe ſed ut malis: in tertio Ferri, ſcio rem difficilem eſſe ſed ut in malis. ut ex triũ exemplarium uarietate non temere locus emendari uideatur.* Etiam] *altera cauſſa, cur propius accedere uellet. prima enim erat illa, quòd grauitatem cæli Brundiſini uix*

ni uix iam corpore ſuſtinebat. De teſtamento,] *quòd a* Terentia *fieri Cicero cupiebat, ut iis, quibus debebat, ſatisfaceret.* Animaduerteres] *quid? opinor, id quod dixit in epiſtola ſuperiore: Quid a* Terentia *in teſtamento ponatur, & quo modo ponatur.*

EPISTOLA XXIII.

Vt cum Camillo communicares] *hoc quid eſſet, de quo Atticum communicare cum Camillo uolebat, oſtendit ep. 7. Extremum, inquit, eſt, quod te orem, cum Camillo communices, ut Terentiam moneatis de teſtamẽto. Easq́; litteras hic ſignificat, cum dicit, Quod ad te ſcripſeram.* Scripſit, te cum eo locutum] *antiqui libri duo, Vbaldini, & Caualcantis, habent: Scripſiſſe cum locutum: ut fortaſſe corrigẽdum ſit, Scripſit ſecum locutum: figura magis propria, quàm ſi legas, Scripſit te cum eo locutum. niſi ſi quis offenditur, quòd, te, ſubintelligi uideat: cum huius generis apud Ciceronem multa ſint.* Niſi illud] *hic dictio, Niſi, idem fere ſignificat, quod Sed: ut in epiſtola ad Memmiũ, libro 13. ep. 1. Nec, cur ille tantopere contendat, uideo, nec, cur tu repugnes: niſi tamen multo minus tibi concedi poteſt, quàm illi, laborare ſine cauſſa. Et ad Philippum, eodem libro ep. 73. De re nihil poſſum iudicare; niſi illud mihi certe perſuadeo, te talem uirum nihil temere feciſſe.* Illud] *teſtamentum, uel, quod ſcriptum eſt in teſtamento.* Si aliter eſt, ut oportet] *teſtamentum a Terentia factum aliter eſt, atque oportebat; mutari iam non poteſt. Et hoc dubitanter dicit; quia certum neſciebat, an eſſet factum, ut re uera non erat: quod ex duabus antecedentibus epiſto-*

epiſtolis apparet; quas poſt hãc ſcriptas eſſe, cum alia ſignificant, tum illud in primis, quòd in hac, Quinctum filium ad Cæſarem eſſe profectum, in illis a Cæſare omnia dicit impetraſſe. A nullo] *Caualcantis liber, A nillo. corrigendum puto, Ab illo, id eſt a Camillo.* Fortiorem] *non putabam te prorſus ualere.* Profectum] *ut pro patre deprecaretur.* Habere ad me litteras] *a Cæſare, quas accepit pridie idus Sext. ut ex ep. 23. libri XIIII. ad Terentiam cognoſcitur.* Gratulatur] *quòd exiſtimet Cæſarem iratum mihi non eſſe, cum ad me ſcribat.* Ne cogitatione quidem] *ſenſus eſt. Quinctus frater mihi gratulatur, quòd Cæſar ad me ſcribat. ego autem, tantum abeſt, ut propter has litteras gaudeam, ut nihil ne cogitatione quidem reperire queam, quod mihi tolerabile poſſit eſſe. Dicit autem, In meo tamen peccato, propterea quòd grauiter ſibi peccaſſe uidebatur, qui ſtatim poſt pugnam Pharſalicam, Pompeianorum uiribus non dum plane extinctis, in Italiam ueniſſet. idq; diuerſis nominibus appellat, temeritatem. ep. 8. ſtultitiam ep. 11. peccatum ep. 15.* De hac miſera cogites] *de Terentia, ne egeat. ad hoc autem, ut ex epiſtola ſequenti coniicitur, Atticus ita reſpondit: Terentiæ noſtra & tua parata erunt.* De quo ad te proxime ſcripſi, ut aliquid conficiatur ad inopiam propulſandam] *ſignificat litteras III. nonas Quinct. datas, quæ ſunt in fine huius libri perturbato ordine collocatæ. quibus in litteris, quod ad inopiam propulſandam pertineat, hoc eſt: Te oro, ut in perditis rebus, ſi quid cogi, conficiq; poteſt, quod ſit in*

tuto, ex argento, neque ſatis multa ex ſupellectile; dei operam. Volebat autem Cicero, *cum propter Cæſarianorum licentiam de urbis direptione timeret, ea, quæ pretij maioris erant, neque loci multum occupabant, ut argentum, aut aliquid ſimile, ſeponi, & occultari, ne diripientibus paterent: quod apertius dicit in epiſtola ſequẽti; quoniam* Atticus, *Ciceronem de uenditione ſcribere, uidebatur eſſe interpretatus.* De ipſo teſtamento] *ut* Terentia *teſtamentum faciat, & in dictione,* Ipſo, *ineſt emphaſis: quaſi dicat, de quo ſcis me laborare, et de quo ſæpe iam ad te ſcripſi.* Illud quoque uellem antea] *uellem antea nobis curæ fuiſſet, ut* Terentia *teſtamentum faceret: ſed omnia timuimus: nimis, inquit, timidi fuimus: nam ueriti ſumus, ne, ſi illam de teſtamento moneremus, mulier ſuſpicioſa offenderetur. & dicit,* Illud quoque, *ut oſtendat alia etiam a ſe eſſe prætermiſſa.* Melius quidem in peſsimis nihil fuit diſsidio] *erratum a nobis eſt, quòd* Terentiam *antea de teſtamento non monuimus, ueriti, ne moleſte ferret: ſed in eo maior culpa fuit, quòd diſsidium non fecimus, cùm in peſsimis melius nihil eſſet.* Et oſtendit, *ne ipſum quidem diſsidiũ ſine aliqua difficultate fuiſſe, ſed, ut in peſsimis, optimum tamen fuiſſe.* Aliquid feciſſemus, ut uiui uel tabularum, &c.] *uel aliquid deſideratur, uel in his ipſis uerbis mendum latet. ſenſus eſſet non abſurdus, ſi ita legeretur:* Aliquid *feciſſemus, ut uiri, uel tabularum, & quæ ſequuntur. nam infert paulo poſt,* Et uideremur *aliquid doloris uirilis habuiſſe.* Vel tabularum nouarum nomine, uel nocturnarum expugnationum

num] *cauſſæ, cur diſsidium honeſte facere uiſus eſſet. nã cum pecuniam, quam* Romæ *habebat, neque ipſe domi ſuæ, aut apud amicos tuto cuſtodire poſſet, cum nocturnæ domorum expugnationes timerentur; neque apud argentarios deponere, cum de tabulis nouis rumor eſſet, quibus creditæ pecuniæ, recuperandi iure ſublato, amittebantur: dixiſſet, ſe quidem alia ratione ſibi cauere non potuiſſe, niſi diuortium faceret, & eam pecuniam pro dote redderet. Ad hunc locum pertinent ea, quæ diximus ep.* I I I. *huius libri.* Vel Metellæ, uel omnium maiorum] *ſic omnes antiqui libri, quotquot ipſi uidimus. tẽtaui, ſi poſſem ingenio aut ſententiam aſſequi, aut locum emendare: neutrum ſucceſsit.* Nec res periiſſet] *quã* Terentia *conſumpſit. quod damnum, illa dimiſſa, effugiſſem.* Et uideremur aliquid doloris uirilis habuiſſe] Terentia *dimittenda.* Memini omnino tuas litteras. ſed & tempus illud, & ſi quid uis præſtitit.] *quo modo nunc locus interpungitur, ſententiam non elicio, quæ probetur. mallem ſic diſtinguere.* Memini *omnino tuas litteras, ſed & tempus illud. etſi quiduis præſtitit, hoc ſenſu:* Memini *omnino, quid tu mihi olim ſcripſeris, cum ſcilicet, ut diuortium facerem, ſuadebas: ſed memini (hoc enim uerbum ſubintelligitur) & tempus illud: quod eiuſmodi erat, ut de diuortio non uideretur eſſe cogitandum. nam cum ciuile bellum eſſet, &* Terentiam *dimittere, niſi dos redderetur, non poſſem: non fuit committendum, ut tam duris temporibus ea pecunia, quam habebam, priuarer. itaque cum dicit,* Memini *et tempus illud, quaſi ſe excuſat, quòd* Attici *litteris nõ*

parue-

paruerit. quaſi dicat: Illo tempore ſi Terentiæ nuntium remiſiſſem, fore ſuſpicabar, ut in magnā deinde rei numſmariæ difficultatem inciderem: ſed incidere tamen in quam uis difficultatem præſtitit, quàm Terentiam non dimittere. Et hoc ſignificat, cum dicit: Etſi quiduis præſtitit, Ipſa uidetur denuntiare,] *ipſa, Terentia: denūciare, diuortium.* Audimus enim de ſtatu reip.] *reddit rationem, cur Terentia uideretur diuortium denuntiare. Statu reip. miſero uidelicet, & perdito, maxime propter Dolabellæ tribuni pl. ambitionem & licentiam: unde Cicero coniecturam faciebat, Terentiam diuortium eſſe facturam; utpote quæ dubitaret, ne, ſi Dolabella tabulas nouas poſuiſſet, quod uelle uidebatur, tam perturbato ſtatu ciuitatis de dote ueniret in dubium itaque uelle eam, dum liceret, ſibi cauere, diuortio facto, ante difficultatem illam temporum a Cicerone dotem recipere, ueriſimile erat. propterea non dixit, denuntiat, ſed uidetur denunciare: quòd ipſe, denuntiaturam, coniectura perſpiciat. Quod autem in noſtro libro, contra quàm in alijs omnibus, legitur, De ſtatu reip. o dij, &c. ſic emenduaimus adducti ueterum exemplarium uarietate. nam liber Caualcātis habet, De ſtatu riei odij: Vbaldini, Deteſtari Clodi: Maffei, De ſtaturi Clodij.* Vt hoc, uel tabulas nouas?] *ſubaudi, cogitet, in animo habeat; uel aliquid huiuſmodi. Hoc: quidpiam iniquius, de quo generum ſuum Dolabellam audiuerat legem eſſe laturum. ſed mihi magis placet, totū illud, Hoc, uel tabulas nouas, non duas res, ſed unam ſignificare. nam ſi duas ſignificat, cur ſecundam nominat, primam non item? qui enim poterat Atticus intelli-*

telligere, quid ſibi uellet uerbum, Hoc, *niſi a* Cicerone *apertius exponeretur? placet igitur, ut dixi, unam rem ſignificari, & illud,* V*el tabulas nouas, interpretationem eſſe dictionis,* Hoc: *ut particula,* V*el, ſententiam non mutet, ſicuti cum ponitur pro aut, ſed augeat, quo modo poſita eſt in quadam epiſtola ad Quinctum fratrem: Tu nobis amiciſsimum Sextium cognoſces, credo tua cauſſa uel* Lentulum. *& in libris* Academicis: *Per me uel ſtertas licet, non modo quieſcas.* *Legem autem de tabulis nouis* Dolabellam *pertuliſſe, non conſtat, ſed, laturum eſſe, rumor fuit, atque etiam tentaſſe apparet. cuius rei argumentum eſt, quòd in Philippica* VI. *Trebellium tabulis nouis aduerſatum fuiſſe, legitur: & ex* Dionis *hiſtoria libro* XLII. *inter* P. Dolabellam, *qui debitorum cauſſæ fauebat, e quibus ipſe unus erat, &* L. Trebellium, *tribunos pl. graues & perpetuas fuiſſe contentiones, intelligitur.* *Trebellij autem tribunatus omnino in ea Philippica ſignificatur. ſed argumentari non oportet: aperte L. Florus, Dolabella, inquit, de tabulis nouis legem ferente, ſeditiones excitatæ. aperte etiam Plutarchus in Antonio.* Nuntium remitti] *Terentiæ: ut, quod illa factura eſt, præripiamus. hoc enim refertur ad illud,* Ipſa uidetur denuntiare. Tertiam penſionem.] *ut reddam uniuerſam dotem. nam dos, facto diuortio, tribus penſionibus ſoluebatur.* Tum, ne uim abuſo naſcetur] *ſic Maffei liber: ſic & Caualcantis, & Beſſarionis. forte, Tum ne, cum ab ipſa naſcetur, an prius ego. id eſt, tum ne cogitandum de dote, cum ipſa diſsidiũ denuntiabit; an prius ego denuntiem.*

EPISTOLA XXIIII.

Quæ dudum ad me, & quæ etiam ad meam Tulliam] *hic locus antea in uulgatis omnibus libris mēdoſe legebatur. nos eum ex antiquo Speciani libro reſtitui mus.* Ea ſentio eſſe uera] *ſentio, niſi meum dolo rem occultabo, grauißimum impendere damnum. Quod tamen damnum oſtendit Cicero uitari a ſe minime poſſe, cum infert: Iſtud feramus: quod cum tulerimus, tamen eadem erunt perpetienda, quæ tu ne accidant, ut caueamus, mones.* Grauiſsima iniuria accepta] *puto, quòd Brundiſii, ſine ulla dignitate, grauißimo cælo, diutius manere cogeretur: præſertim cum & ex litteris Dolabellæ, Cæſaris mandato confectis, in Italiam ueniſſet; (ep.7.) & Oppius deinde ita promiſiſſet, Cæſari non ſolum de cō ſeruanda, ſed etiam de augenda illius dignitate curæ fore.* ep.6. Omni ſtatu, omniq; populo] *uideo enim mi hi iratum fore Cæſarem, quòd contra eum pugnauerim; infeſtos Pompeianos, quòd ab ijs diſceſſerim.* Eundem exitum] *perniciem, & interitum rerum mearum.* Ad meam manum rediero] *locum, antea deprauatum, emendauimus ex antiquo Speciani libro: in quo ita ſcriptum eſſe, Vbaldinus Bandinellus, homo grauis, & certus, affirmauit. Mea, inquit, manu ſcribere incipiā.* Commoti neque eum] *eodem modo libri ſcripti. lo cus corruptus: quare ad reliqua pergamus.* Quaſi ita ſit] *non credo, inquit, teſtamentum a Terentia eſſe factum: ſed, quaſi factum ſit, quoniam de teſtamento cum ea ſermonem iam habuiſti, poteris monere, ut alicui com mittat &c.* Quoniam in ſermone iam ueniſti]

hoc

hoc dicit, quia, niſi Atticus iam antea de teſtamento cum ea locutus eſſet, ſuſpicari Terentia potuiſſet, ſe ideo moneri, quòd extra belli periculum ipſa non eſſet. quod Cicero nolebat: itaque infert paullo poſt, Quam quidem cælo miſeram me hoc timere. *opinor autem rectius,* In ſermonem. *nam, uenire in ſermone, minus uſitata locutio. opinioni noſtræ ſubſcribit* Vbaldini *liber.* Cuius extra periculum huius belli fortuna ſit] *nam* Terentiæ *fortunas uidebat extra periculum belli non eſſe: ſed eam celabat, oſtendit autem, commode* Atticum *illam de committendo alicui teſtamento monere poſſe; ſiquidem cum ea de teſtamento iam antea in ſermonem uenerat: ut ſuſpicari non ita poßet, quam ob caußam moneretur.* De illo altero] *quod ſcilicet ad te ſcripſi, ut aliquid conficiatur ad inopiam propulſandam.* De *hoc autem duabus iam epiſtolis* Atticum *rogauerat, proxima ſuperiore, & proxima ſequenti.* Venire nunc nihil poſſe] *hoc enim* Atticus *reſcripſerat,* Seponi, & occultari] *ut argentum, & lautior ſupellex. declarat in epiſtola ſequenti.* Quæ impendet] *timebat urbis direptionẽ, cum audiret quotidie cædes & incendia fieri, omnia miſceri, atque turbari, tribunos pl.* Dolabellam *&* Trebellium, *alterum alteri infeſtum, oportuna urbis loca hominibus armatis occupaſſe.* Dio *libro* XLII. Mitto cetera,] *quæ ille inique, & ſcelerate fecit.* Quid ad hoc addi poteſt?] *quid hoc indignius eſſe poteſt?* Hoc; *quod proxime ſequitur.* Scripſeras] *ad* Terentiam, *apparet* Atticum *aliquò exiſſe, inde* Romam *ad* Terentiam *ſcripſiſſe, ut* HS XII *millia, quæ de*

argento

argento reliqua eſſent, id eſt ſcutatos 360. Brundiſium in Ciceronis uſum permutaret. CCIↃↃ] *his notis decem millia nummum ſignificantur: decem autem millia nummum, & decem millia ſeſtertium idem eſt. nam nummus & ſeſtertius nihil differunt. ſeſtertius uero, ſiue nummus, quadrantes æreos, quos hodie uocant, duodecim ualet: cum & quatuor ſeſtertij denarium efficiant; & denarius, ſi ad Venetam monetam redigatur, pro ſexdecim marculis ſit, quemadmodum apud ueteres pro ſexdecim aſſibus: ut appareat, quos nunc quadrantes dicimus, apud antiquos trientes aſsium fuiſſe. cum igitur ad Terentiam Atticus ſcripſiſſet, ut Ciceroni* H-S XII *millia mitteret; decem millia tantum illa miſit, duo reliqua auertit.* Nullus uenit] *ſic Plautus in Aſinaria: Quem in tonſtrinam iuſſeram uenire, is nullus uenit. in Bacch. Nullus aſfueris. in Trin. Nullus credas: et Terentius in Eun. Nullus mones. in Hecy. Nullus dixeris. Ipſe Cicero infra, Sextus ab armis nullus diſcedit.* Aduentum Cæſaris] *cum Epheſum aduenit, confecto Alexandrino bello in Italiam reuertens.* Aut nihil puto] *cum Philotimus Epheſi tempus tereret, coniecturam faciebat in ijs literis, quas ille a Cæſare ferre dicebatur, nihil eſſe, quód celerius perferri opus eſſet. nam ſi quid liberalius Cæſar ſcripſiſſet, uериſimile erat Philotimum litteras ſine ulla mora ad Ciceronem fuiſſe perlaturum. de his autem litteris in epiſtola proxima ſuperiore, & in fine libri* XIIII. *ad Terentiam.* Non curet] *forte, curat. alioqui duriuſcule poſitum uidetur.* Quid illinc afferatur] *a Cæſare*

ſare, ex Alexandria. Te intelligere certo ſcio] *intelligis enim, eam a nobis contractam eſſe culpam, ut neque apud Cæſarem locus, neque apud Pompeianos ſit futurus. hoc apertius ſupra, in hac ipſa epiſtola:* Nihil igitur mea minus intereſt, quàm de Cæſaris rebus quid afferatur. quæcunque eius fortuna erit, idem exitus me manet. *In ſequenti etiam epiſtola,* Illum, inquit, diſceßiſſe Alexandria, rumor eſt: quod uerum, an falſum ſit, quoniam mea nihil intereſt, utrum malim neſcio. Difficile eſt,] *cur difficile eſſet, oſtendit epiſt.* 22. Si mea quidquam intereſſe putarem] *cur hoc ſua nullam in partem putaret intereſſe, declarat epiſt.* 17. *his uerbis:* Non dubito, quin iſtis perſuaderi nullo modo poßit, ea, quæ faciant, mihi probari poſſe, quoquo modo loquar. ego tamen utar moderatione, qua potero. quanquam, quid mea interſit, ut eorum odium ſubeam, non intelligo. Quod ſcribis, litteris, putare, Africanum negotium confici poſſe:] *ſubaudiendum prænomen,* Te, *quod referatur ad uerbum* Putare. *ſenſus hic eſt:* Scribis te putare, *inter Cæſarem, & Pompeianos, qui in Africa ſunt, litteris utrinque mittendis pacem poſſe fieri. unde infert:* Si quid erit, quod conſolationis aliquid habeat, ſcribas ad me. *præter pacem autem, unde conſolationem capere, aut quid optare poſſet, nihil erat. itaque epiſt.* 19. Vnum, inquit, eſt, quod mihi ſit optandum, ſi quid agi de pace poſsit; quod nulla equidem habeo in ſpe; ſed quia tu leuiter interdum ſignificas, cogis me ſperare, quod optandum uix eſt. Si quid audiero citius] *hoc dicit, quia,*

quia, cum Brundiſij eſſet, propius aberat ab Africa, quàm Atticus, qui Romæ erat.

EPISTOLA VLTIMA.

Omnia fecimus &c.] *deſignat hæc in primis; ſuam profectionem ad Pompeium, cum in Greciam nauigauit; & reuerſionem in Italiam, cum, Pompeio acie deuicto, in Cæſaris poteſtatem ſua ſponte uenit. quod utrunque dicit ſe feciſſe propter errores & miſerias & animi et corporis, hoc eſt incaute prorſus, & inconſiderate; cum intelligat, ſe, profectione ad Pompeium, Cæſarem offendiſſe; reuerſione in Italiam, Pompeianos: ut ob has cauſſas locum ſibi neque apud Cæſarem fore, neque apud Pompeianos ſperare poßit.* Proximi] *frater Quinctus, uxor Terentia, gener Dolabella. Quinctus filium miſerat, qui eum apud Cæſarem accuſaret; odiumq; acerbißimum, & nocendi uoluntatem oſtenderat. Terentia facultates conſumpſerat. Dolabella tribunatum improbe gerebat. de Quincto epiſt. 8. 10. 15. 16. 21. 22. de Terentia epiſt. 17. & 24. & fam. ep. 14. lib. 4. de Dolabella epiſt. 12. 14. 15. & 24. & Dio libro XLII. Plutarchus etiam in Cæſare. Recte igitur dicit, proximos nouum ſibi dolorem attuliſſe, cum curare potius, quantum in ipſis eſſet, ueterem animi ægritudinem deberent.* Quod longum non erit.] *ſignificat, ſe aut in tantis moleſtijs non diu poſſe uiuere, aut in alias terras uelle migrare.* Cuncti] *Maffei liber pro, cuncti, habet, eunti; Vbaldini, euntes.* Scripſit apud epiſtolas] *deprauata uerba: neque ſecus uetera exemplaria, niſi quòd, ſcripſit, Maffei liber, & qui Beſſario-*

nis

nis fuit, habent. Miſerrima] *locus eſt ab omni parte corruptus.* Simile natum] *Vbaldini liber, ita leuatum. meum iudicium non interpono; propterea quòd ſenſum uidere non poſſumus, cum ea, quæ proxime antecedunt, & ipſa propter mendum obſcura ſint, & hæc, quæ conſequuntur, iiſdem tenebris inuoluant.* Conſilio dando: attamen] *tale illud eſt epiſt. 2. lib. 13. Tuas litteras hodie exſpectabam, nihil equidem ut ex iis noui: quid enim? ueruntamen. aliaq; alibi eiuſdem generis.* Cæci fuimus] *cum eam Terentiæ dedimus. Cicero diuortium cum Terentia facere noluerat, ne ſecundam penſionem daret: quanquam Atticus auctor eſſet, ut omnino diuortium faceret. deinde, ne Terentia egeret, ſecundam penſionem dedit, neque tamen diuortium fecit. quod ita eſſe, conſtat ex epiſtola, quæ ante ſuperiorem proximam legitur; in qua hæc ſunt uerba: Placet mihi, & idem tibi, nuntium remitti. petet fortaſſe tertiam penſionem.* Alium mallem] *recordatus orationem eſſe de præteritis, ſententiam non perfecit; quodq; inſtituerat dicere, omittens, intulit, Sed præteriit.* Quod ſit in tuto,] *hoc iterauit ſuperiore proxima epiſtola, cum dixit: Seponi, & occultari poſſunt, ut extra ruinam ſint, eam, quæ impendet.* Neque ſatis multa ex ſupellectile] *non dicit ſupellectilem parum multam eſſe, ſed parum multa eſſe in ſupellectile, quæ pretii maioris ſunt, & ſeponi debeant.* Nec ulla fore condicio pacis, eaque, quæ ſunt, etiam ſine aduerſario peritura.] *ponit duas cauſſas, cur uideatur adeſſe extremum: primum, quòd inter*

Cæſarem & Pompeianos pacis condicio nulla erit, & omnino decernetur armis; deinde, quòd, etiam ſi bellum a Pompeianis non ſit, tamen hæc uel ſine aduerſario peribunt, corruant enim neceſſe eſt, cùm nullo iure, nullis legibus nitantur. Et hoc dicit, *quia, cum Cæſar bello Alexandrino detineretur, in urbe propter contentiones tribunicias ad arma uentum erat; &, militibus in ciuitatem receptis, per uim omnia gerebantur.* Dio lib. XLII. *&* Hirtius *lib.* IIII.

IN LIBRVM XII EPISTOLARVM CICERONIS AD ATTICVM,

Pauli Manutii commentarius.

EPISTOLA I.

AD CONSTITVTVM] *ut conuenit inter nos, ut conſtituimus. et prætermittit loci nomen, ubi* V. *Kal. eſſe conſtituerat; quòd hac de re cum Attico ante diſceſſum locutus erat, ut nominare neceſſe non eſſet. nam cum dicit,* V. *Kal. igitur; aduerbium,* Igitur, *hoc deſiderat, ut una locuti ſumus, ut tu ſcis me conſtituiſſe. & obſeruandum eſt, conſtitutum, eſſe uerbum iuris, ut in oratione pro Cæcina,* Qui *ad conſtitutum experiundi iuris gratia ueniſſent, et pro* Cœlio, *Cum ſit ijs confitendum, nunquam ſe ne congreſſu quidem, & conſtituto cœpiſſe de tantis iniurijs experiri, non in iudicium alter alterum uocabat die conſtituta. et quoniam ſæpe accidit, ut ij, qui litigant, non eo die, quem ſibi ad agendam cauſſam conſtituerunt, iudicio diſceptent, ſed in alium diem differant; ideo in epiſtola ad Marium, translatione a litigantibus ſumpta, dixit, Si quod conſtitutum habes cum podagra, fac in alium diem differas: hoc eſt: Si tu fortaſſe bis diebus, quibus nos una futuros eſſe uides, podagræ medi-*

medicinam facere conſtitueras: differ in alium diem: ne te ex curatione infirmum & languentem offendamus; ſed bene ualentes, hilarius & liberalius uiuere poſſimus. Currere] *Romam: quò hæc epiſtola data eſt, ut ea, quæ ſubſequuntur, declarant.* Quod quidem ipſum] *oſculum. et uidetur hoc in loco oſculum non baſium ſignificare, ſed paruum os, cum ſequatur, garriat.* Quid garriat] *apte, garriat, de puella: nam infantes, cum loquuntur, hilaritate quadam & ſono uocis auiculas uidentur imitari. itaque, quod auium proprium uerbum eſt, eleganter ad puellam tranſtulit.* Sin ruſticatur] *hinc apparet, hanc epiſtolam Romam eſſe miſſam. nam hoc intulit, cum certum neſciret, utrùm Romæ Attica cum patre, an in prædijs eſſet ſine patre.* Aut ſcribes ſalutem, aut nuntiabis] *ſcribes, ſi ruſticatur: nuntiabis, ſi tecum Romæ eſt.* Noctuabundus] *qui de multa noctæ ambulaſſet.* Scilicet] *hoc in loco, Scilicet, aſſeuerationem ſignificat, ut in epiſtola ad Lentulum, Me in ſummo dolore, quem in tuis rebus capio, maxime ſcilicet conſolatur ſpes, quòd fore ſuſpicor; &c. Et hic epiſt. 6. lib. 4. De Lentulo ſcilicet ſic fero, ut debeo: uirum bonum, & magnum hominem perdidimus.* Quod ſcribis, igniculum matutinum] *igniculum matutinum γεροντικὸν eſſe, Atticus ſcripſerat: itaque ſe, qui ſenex eſſet, more ſenum eo delectari. Cui Cicero reſpondens, Eſt id quidem, inquit, γεροντικὸν, ſed γεροντικώτερον, memoriola uacillare. id eſt, tu quidem in eo ſenem te eſſe oſtendis, quòd igniculo matutino uteris; ſed multo magis, quòd memoria uacillas, (hoc*

autem

autem uitio ſenes plerunque laborare ſolent) cum, quibus ego diebus ad Axium, ad te, ad Quinctum fratrem litteras dederim, ſis oblitus. non enim iis diebus dedi, quibus ipſe putas, ſed IIII. Kal. ad Axium, III. ad te, V. ad fratrem. Videtur autem, cum hæc epiſtola ſcripta eſt, anni tempus id fuiſſe, ut frigoris aut nihil, aut parum admodum eſſet; cum ſupra dixerit, Sin ruſticatur. ruſticari enim tempeſtate frigida, non ſolemus; neque, Atticum filiolam infantem hieme ruſticatum miſiſſe, uerisimile eſt. Hoc attexere non alienum putaui: ut intelligatur, eo tempore igniculo matutino uti, plane γεροντικὸν fuiſſe. nam cum frigoris aliqua uis eſt, tum igne uti non dicetur eſſe γεροντικόν: ſiquidem id non a ſolis ſenibus, ſed omnino ab omnibus neceſſario fieri uidemus. Id eſt V. Kal.] teneo meum inſtitutum, ut ſine libris antiquis nihil affirmem: quid tamen, ſi legatur, II. kal. hoc eſt, prid. kal. ut ordo continuetur, IIII. III. II. eſt autem & aliis in locis hic error, ortus, ut ego opinor, ab huiuſmodi cauſſa, quòd librarii, ubi ſcriptum uidebant II, opinione decepti, u litteram eſſe putarunt, & u pro II reposuerunt: deinceps alii peritiores, cum u intelligerent antiquam notam eſſe oportere, V fecerunt.

EPISTOLA II.

Hoc igitur habebis, noui nihil] aduerbium, igitur, quò ſpectet, obſcurum eſt. connecti enim cum ſuperioribus non poteſt. ſed, ut ego arbitror, ad Attici epiſtolam refertur: in qua huiuſmodi aliquid fortaſſe poſuerat, Scribes ad me, ſi quid habebis. cui Cicero reſpondens, Hoc igitur, inquit, habebis, noui nihil. Hic

rumor eſt,] *epiſtolæ initium fecimus. nam ante, quaſi pars eſſet antecedentis epiſtolæ, continuata oratione legebatur. in quo illa inter ſe pugnare nemo animaduerterat, quòd cum ita dicat; Hoc igitur habebis, noui nihil: deinde, res nouas adſcribens, infert; Hîc rumor eſt; T. Murcum &c.* Atque etiam illa minus inter ſe cohærere non intelligebatur, quòd ſuperiora ſcripſit uilla egrediens, cum Atticus eſſet Romæ; hæc autem in urbe, cum Atticus, ut opinor, ruſticaretur, Romæ certe non eſſet. unde illud, Habes quæ, dum tu abes, locuti ſunt. et illud, De uia recta ad me. quare hanc partem, quæ antea ſuperiori epiſtolæ continens & adiuncta fuerat, non ſine cauſſa, ut alteram epiſtolam, a ſuperioribus ſeparatam uoluimus eſſe.

T. Murcum] *quem poſtea C. Caßius in ſuas partes traduxit; mox falſis criminibus inſimulatum Sex. Pompeius, Magni filius, in Sicilia interfecit. Appianus appellat Sextum, non Titum; Cicero, Lucium; Paterculus prænomen non ponit.* Locuti ſunt] *Romæ.* Ludi] *forte in honorem Fortunæ, quæ Præneſte colebatur.* Tranſacta] *in Africa. interea, inquit, depugnatum fortaſſe eſt in Africa, quò Cæſar menſe Decembri contra Pompeianos, Scipione imperatore bellum renouantes, traiecerat. Hirtius uero & iſti ludos curant, cœniſq; ac delicijs ſe dant, de rerum exitu non laborantes, quaſi certi ſint Cæſarem uiciſſe. O miros homines, ſubſequitur, cum ironia; quòd fatui plane ſint, qui tantis in rebus tam ſecuro animo dies traducant. manifeſtum autem eſt, de bello Africano intelligi; quoniam Alexandrinum confectum iam erat; Hiſpanum uero ſignificari non poteſt.*

poteſt, quòd ei bello Hirtius interfuit, ut ex ipſius ad Balbum epiſtola conijcitur: hic autem Romæ Hirtium fuiſſe, apparet ex his uerbis, Ibi Hirtius, & iſti omnes. At Balbus ædificat] *oſtendit Cæſarianos Africanum bellum nihil timere; cum alij ludis operam dent, alij etiam ædificent; quod maiorem animi ſecuritatem ſignificat: quandoquidem ædificare non ſolet, qui rerum mutationem pertimeſcit.* τί γὰρ ἀυτῷ μέλει; *quid enim ipſi curæ eſt? ita, inquit, Baldus ædificat, quaſi non curet in Africa quid agatur.* Non ne βεβίωται;] *Balbus, quo modo ipſe ſentit, qui non recta, ſed uoluptaria quærat, præclare uixit. tu autem non dum deliberaſti, quo modo ſit uiuendum.* βεβίωται, *præclare acta uita eſt. nam uiuere quandoque ualet iucunde uiuere. unde illud, Cum Panſa uixi; & illud, Quando uiuemus? Non ne uides, inquit, Balbo cum uoluptate uitam eſſe traductam? at tu interea dormis: non explicas quo modo uiuendum tibi ſit: cum Balbus iam uixerit.* Dormis] *non decernis, quo modo ſit hæc uita traducenda.* Explicandum eſt πρόβλημα] *nimium diu quæris, utrum recta, an uoluptaria ſequaris. hæc tibi quæſtio iam explicanda eſt: aliquando tibi eſt decernendum, utram partem eligas.* Si quid acturus es] *nunc enim nihil agis, quoniam non explicas, utrum in uita melius ſit. quòd ſi acturus aliquid es, & ijs rebus frui cogitas, quæ tibi poſt deliberationem magis expetendæ uidebuntur: explicandum aliquando* πρόβλημα *eſt. qui enim ſemper deliberat, & quærit, hoc an illud agat; nihil unquam agit. refertur ad illud, Tu interea dormis.* Si quæris, quid putem; ego fructum puto]

quæris utrum cum uirtute, an cum uoluptate uiuendum tibi ſit: ego, ſi meam ſententiam ſcire uis, puto uoluptatem eſſe anteponendam. Quid putem: in uita melius eſſe: hoc enim erat Attici πρόβλημα. Fructum: uetus liber Magnuli, Futurum. mihi, ut eſt in Beſſarionis libro, Fructum placet, hoc eſt uoluptatem, et uſuram commodorum. frui enim abſolute poſitum, eſt præſentibus commodis & uoluptatibus uti. patet ex epiſtola ad Pætum lib. IX. epiſt. 17. Nihil, inquit, timeo: fruor, dum licet: opto, ut ſemper liceat. Iam te uidebo] cito enim Romæ eris. Ad me] domum meam. Simul enim & diem Tyrannioni conſtituemus] Tyrannio grammaticus fuit eruditus, qui librum ſcripſit, de quo ep. 5. is docuit Quinctum Ciceronem filium, ut legitur in epiſtola ad Quinctum fratrem, lib. II. ep. I. de eodem etiam ep. 4. & 8. lib. 4. Simul diem conſtituemus, quo die ſuum librum legendum nobis det. ep. 5. Simul: una, uterque. nam eum librum legere cum Attico uolebat: Atticus poſtea ſolus legit, cum Cicero Romæ non eſſet. unde illa Ciceronis quaſi expoſtulatio ep. 5. Verum hoc fuit, ſine me? ſubauditur enim, Tyrannionis librum te legiſſe; ut ex ſequentibus apparet. Si quid aliud] ſi quid aliud erit, quod agendum ſit, agemus.

EPISTOLA III.

Obduretur hoc triduum,] quo ſeiuncti futuri ſumus. obduretur, ab utroque noſtrum. nam tu quoque in eodem πάθει, & in eadem moleſtia es; propterea quod, ut ego te inuitus, ita tu me non libenter cares. Exſpectabat autem Cicero eum in Tuſculano. Quod ita

eſt

eſt profecto] *in eodem πάθει te eſſe*. De auctione,] *poſt auctionem. refertur ad uerbum, uenius: auctioni autem, quam Meto facturus erat, Atticum adeſſe Ciceronis intererat. nam Meto illa auctione proſcripti bona, ſibi a Cæſare dono data, uenditurus erat, ut Ciceroni ſolueret quod debebat. de hoc latius paulo poſt.* Et quo die] *forte rectius, Aut quo die.* Cum libellis] *oblecto.* Vennonii] *hunc Cicero, uel Atticus potius in Ciceronis libro* 1. *de legibus, exilem in hiſtoria dicit eſſe.* Ne nihil de re;] *quaſi hæc ſuperiora, quæ proxime ſcripſit, uerba ſint, non res. aut, De re, quam nunc agimus, id eſt de expediendo nomine Metoniano. Meto enim Ciceroni pecuniam debebat. epiſt.* 1. *lib.* 13. Nomen illud, quod a Cæſare] *quod Cæſaris beneficio recuperaui. nam Cæſar ei conceſſerat, ut a Metone ſuum nomen poſſet exigere. alioqui nemo non intelligit, quàm difficile fuiſset Ciceroni, homini Pompeiano, exigere pecuniam a Metone, qui partes Cæſaris ſecutus erat: cum Pompeiani his temporibus ſummo in beneficio ponerent, ſi uitam ipſam tueri poſſent. ideo dicit, nomen illud, quod a Cæſare, ſubintellige, recuperaui, cum amiſſum uideretur. Et obſeruandum eſt, Nomen, hoc in loco ſignificare id, quod nobis debetur, alibi id, quod nos debemus. itaque &, exigere nomina, dicitur, pro exigere id, quod nobis debetur: &, diſſoluere nomen, pro diſſoluere id, quod ipſi debemus. libro* 1. *in Verrem: Cum reperiretur, pecunias ſumpſiſſe mutuas, nomina ſua exegiſſe, prædia uendidiſſe. Pro Plancio: Vtrum igitur, me conturbare oportet;*

tet; an ceteris, cũ cuiuſque dies uenerit, hoc nomen, quod urget, nunc, cum petitur, diſſoluere? Tres habet condiciones] *tribus modis expediri nomen illud poteſt.* Emptionem ab haſta,] *Cæſar proſcripti bona dono dederat Metoni. quorum auctionem Meto cum facturus eſſet, poſſum, inquit Cicero, emere ab haſta, id eſt emere in auctione, (nam haſta ponebatur, ubi auctio fiebat) & accipere ex iis bonis quantum ſatis ſit pro ea ſumma, quæ mihi a Metone debetur.* Perdere malo:] *quàm emere ab haſta proſcripta ciuis bona. quod turpe erat: eoq́; nomine M. Craſſus, ille qui a Parthis cæſus eſt, male audierat, quòd Syllanis temporibus multorum ciuium proſcriptorum bona ſolus fere propter auaritiam emiſſet: unde opes illæ immanes, & inuidioſa pecunia breui congeſta.* Hoc ipſum puto eſſe perdere] *non ſolum, inquit, in hac emptione turpitudo ineſſet, ſed etiam, ut puto, iactura. nã ſi dominus commutabitur; quæ de bonis proſcriptorũ empta fuerint, rata non erunt: itaque hoc ipſum, emere ab haſta, puto eſſe perdere. Hinc patet, auctionem illam, quam Meto facturus erat, de proſcriptis bonis fuiſſe, cum in ea turpitudinem ineſſe Cicero dicat. quod cum ita ſit, ſequitur ut Cæſarianus fuerit Meto. non enim Pompeianorum bona, niſi ſuarum partium hominibus, Cæſar dediſſet. recte ergo illud expoſuimus, Quod a Cæſare.* Delegationem a mancipe annua die.] *ex tribus condicionibus, primam poſuit, cum dixit, Emptionem ab haſta. nunc ſecundam perſequitur. ſecunda, inquit, condicio eſt, ſi alius ea bona, quæ in auctione uendẽtur, emat; eamq́; pecuniam, quam Metoni pro emptione debebit, mihi ad*

annum

ānnum ſe eſſe numeraturum promittat. Metone ipſo conce[illegible] cedente. Hæc eſt quam uocat delegationem a mancipe; propterea quòd ea ratione Meto non ipſe Ciceroni pecu[illegible] niam ſoluiſſet, ſed ſolutionis faciendæ curā delegaſſet man[illegible] cipi, id eſt ei, qui illa bona in auctione emiſſet. mancipes enim dicuntur, qui aliquid in auctione emunt. Dele[illegible] tionem, igitur, a mancipe, tranſlata ſolutione a Meton[illegible] mancipem. Annua die, ad annum. hoc propterea ſcribit Attico, qui auctioni affuturus erat; quo facilius inuen[illegible] tur qui emat, cum ſciat ſe pecuniam non præſentem, [illegible] annua die ſolutorū. Quis erit, cui credam?] qu[illegible] mancipem homini Pompeiano præſtaturum putem, q[illegible] promiſerit? Aut quando iſte Metonis ann[illegible] ueniet?] iſte, cum indignatione dixit; quia Meto, c[illegible] ſe antea ſoluturum eſſe ad annum promiſiſſet, nunqua[illegible] men ſoluerat. quaſi dicat: annus iſte mancipi ad ſoluen[illegible] conceſſus, uereor ne Metonis annus futurus ſit, cuius qu[illegible] dem exitus nunquam uenit. Alludit autem ad annum M[illegible] tonis Athenienſis Mathematici, qui cōſtabat ex annis XI[illegible]

Vecteni condicione, ſemiſſe.] tertia condi[illegible] Metoniani nominis explicandi. Faciat, inquit, Meto, qu[illegible] Vectenus debitor meus facit. pendat mihi ſemiſſem uſu[illegible] pro ea pecunia, quam debet. ſi hoc faciet, acquieſca[illegible] de exigendo nomine non agam, de ſorte nihil inſtabo. V[illegible] ctenum autem debuiſſe pecuniam Ciceroni, locus ille in [illegible] bro XV. ep. 14. ſatis oſtendit: Vectenum, ut ſcribis, [illegible] Faberiū foueo. duos enim debitores ſimul nominat [illegible] de Faberii nomine ſæpiſſime in his libris) a [illegible] bius exigeret. Ciceroni Atticus ſcrib[illegible]

ſemiſsis uſura eſt, cum pro centum aßibus (aßis autem ad noſtratis pecuniæ rationem redactus, quadrãtes æreos tres efficiet) ſemis aßis, id eſt dimidius aßis, ſingulis menſibus penditur. quòd ſi ad annuam uſuram ſubducamus, aſſes ſex in anno pendentur: cum igitur pro centum nummis aureis dimidius nummus aureus in menſe pendetur; ſi hæc ſumma in aſſes diuidatur, pendi pro centenis dimidium aſſem reperietur. itaq; ſemiſsis uſura ſemper dicetur, cum pro centum nummis, ſiue aurei, ſiue argenteis, ſiue magni pretii, ſiue parui, dimidius uſuræ nomine pendetur. σκέψαι] *conſidera: quid? hoc uidelicet, de tribus conditiotionibus, quas poſui, quæ tibi magis e re noſtra uideatur eſſe.* Iſte] *Meto. a quo auctionem fieri uellem, ut inde mihi ſatisfaceret.* Auctionem nullam faciat] *plus dixit, quàm ſi dixiſſet, Auctionem non faciat.* Nullam, *quaſi me contempto, de ſolutione minimum laborãs.* Ludis factis] *Præneſte. quibus de ludis in epiſtola, quæ proxime antecedit.* Clypo] *nomen puto eſſe debere Cæſariani alicuius potentis, quem ludis Præneſte factis putaret Cicero Romam aduolaturum, ut Metoni ære alieno laboranti ſubſidio eſſet.* Ne talis uir ἀλογηθῇ] *ne Meto negligatur: ne ſcilicet ego eum ad pecuniam, quam debet, perſoluendam poßim cogere. Talis uir,* εἰρωνικῶς. μελήσει] *curabis: curæ erit: de hoc uidelicet Metonis nomine.*

EPISTOLA IIII.

Reſtitutus eſt mihi dies feſtus:] *cuius iucunditatem abſtulerat metus inualetudinis tuæ; quoniam quidem, te ſibi rubicundiorem et inflammatiorem eſſe uiſum,*

Tiro dixerat, eſt igitur is dies mihi reſtitutus; poſtquam
ex tuis litteris, nunc tibi ſatis recte eſſe, cognoui. Non
enim recte ſe ualere Atticus ſcripſerat; ſed ſatis recte: cū
in extrema epiſtola Cicero dicat, Adhibe ad conualeſcen-
dum eam prudentiam, quam ad omnes res ſoles. Ad-
dam igitur, ut cenſes, unum diem] ad id, tem-
pus uidelicet, quod hic manere conſtitueram. nam, niſi ita
facerem; unus dies amiſſus eſſet. quem hac ratione recu-
perabo, ſi unum addam. Et ſciendum eſt; Ciceronem hi-
feſtos appellare eos dies, quos ruri ageret, propterea quod
feriaretur ab omnibus negotiis, quemadmodum in urbe fe-
ſtis diebus fieri ſoleret. Vt cenſes] quia cum Cicero
ſcripſiſſet, angi ſe propter Tironis ſermonem de Attici ua-
letudine, eoq́ factum eſſe, ut feſtum diem amiſerit, cum hi-
laritate illa, ad quam nos dare feſtis diebus ſolemus, frui mi-
nime potuerit: reſcripſit Atticus: Adde igitur unū diem
ut reſtituatur tibi is, quem amiſiſti: cum intelligas, de in-
ualetudine mea timendum tibi non eſſe. De Catone
πρόβλημα ἀρχιμήδειον eſt] librum de Catonis uita ſcri-
bere inſtituerat: ſed ait difficile opus eſſe, quales Archi-
medis quæſtiones: propterea quod aſſequi non poſſet, ue
Cæſarianos eo libro non offenderet. Non aſſequor]
laboro; & contendo; ſed non aſſequor, ut ſcribam, non de-
cam quod libenter; ſed quod equo animo tui conuiuæ poſ-
ſint legere. itaq; difficili in loco uerſor, quemadmodum ii,
qui Archimedis quæſtionem aliquam explicare conantur.
Tui conuiuæ] Cæſariani, Balbus, Hirtius, & alii,
quos habere in conuiuio ſæpiſſime ſolitus es. Recede-
ſenſus eſt: Si Catonis ſententias, quas deren

ſilia, quæ item de rep. habuit, omittam; eiuſq; grauitatem & conſtantiam minus, quàm ueritas poſtulat, laudare ue lim: tamen hoc ipſum audire moleſtum illis erit: id eſt, hac ipſa Catonis laude, quamuis imminuta, tamen offendentur: nullam enim prorſus eius mentionem fieri uellent. Niſi hæc ornata ſint,] *hæc, grauitas & conſtantia Catonis in rep. adminiſtranda; ornata ſint, ornate ſcribantur.* *πρόβλημα ἀρχιμήδειον eſt*] *de Catone ſcribere nā ſi eum ψιλῶς, hoc eſt parce, tenuiter, nõ ut ueritas poſtulat, laudabo, tamẽ Cæſarianos offendã: ſin uere, multo magis: propterea quòd laudare eum uere non poſsũ, niſi hæc laudibus illuſtrem: laudibus autem illuſtrari debent ob hãc cauſſam, quòd ille ea, quæ nunc fiunt, & futura uiderit; &, ne fierent, contenderit; &, facta ne uideret, uitam reliquerit.* Atedio] *Cæſari, ficto nomine, & fortaſſe idem, de quo ep. 22.* Probare] *oſtendere, & perſuadere, recte eſſe factum. quaſi dicat: Ex his nihil erit, quod Cæſar nõ reprehendat; itaque eum offendam, ſi ſcriptis illa perſequi uoluero. Hæc epiſtola poſt confectum bellum Africanum ſcripta eſt: ſiquidem Catonis interitum oſtendit, qui, audita Cæſaris uictoria, Vticæ ſe ipſe occiderat.*

EPISTOLA V.

Luperco filio,] Romæ *Lupercalia ſacra ad expiandos manes menſe Februario celebrabãtur. inde Luperci, qui ea ſacra Lupercalibus in Lupercali facientes, hac illac nudi curſitabant. ipſa uero Lupercalia a Lycæo, Arcadiæ monte, dicta, ut Ouidius ſcribit, tranſtuliſſe in Italiã Euandrum Arcadem Liuius refert. ſed ab Ouidio & Liuio Sex. Pompeius diſcrepat, qui a Lupercis, amiculo Iunonis,*

epiſt.ad Atticum.

nonis, id eſt pelle caprina, nomen accepiſſe tradit percis & Lupercalibus Varro, Sex. Pompeius, Plutarchus, Ouidius de faſtis, Cicero pro Cœlio, Antonium. Statio] Quincti Ciceronis liberto; q cum in Aſia prætor eſſet, maxime propter fidelitatem numiſerat. de hoc in epiſtola 5. libri 3. & epiſt. lib. I. ad Quinctum fratrem; & in ea, quam ad Marc fratrem Quinctus ſcripſit, libro XVI, ad Tironem. plici dedecore] duplex enim dedecus, & filium libertum Lupercos habere, qui ea ſacra non niſi ſum lætitia & hilaritate Lupercorum more celebrarent: c in tantis patriæ ruinis non lætari bonum ciuem, ſed luge oporteret. Tertium] Lupercum. O ſtultitiam Quincti fratris. Niſi mea maior eſſet] qui, p tria tyrannide oppreſſa, tamen hic maneam. mihi enim uiro conſulari, uindici olim inimicorum reip. qui p patria tantas res in conſulatu geſſi, tam acrem liber tatis defenſorem in omni uita ſum profeſſus, multo m nus concedendum eſt, nunc tyranno ſeruire; quàm Qu cto fratri, Lupercum eſſe filium ſuũ, pati. itaque maior quàm illius, ſtultitia noſtra eſt. Quod autem oſit hanc rem, ἔρανον a te.] oſim, dixit, pro auſim, com corum more. Quod, inquit, auſim ſub tyranno uiuere mandatum hoc a te habeo, tu enim mihi hoc in manda tis dediſti, ne diſcedam; ſed in patria potius, quàm exter nis in locis, uiuam. ἔρανον autem ualet mandatum, auto re Suida, qui ἔρανος idẽ ſcribit eſſe, quod ἐντολή. alibi aliud ſignificat: ſed hic ſententia poſtulare uidetur, ut pro dato accipiamus. & dixit, Oſim, quaſi turp

De Lu
Liuius.
& in

Fac, non ad διψῶσαν &c.] *Quinctus, inquit, lætatur, quòd filium Lupercum uideat. miror. res enim eſt eiuſmodi, ut, propterea ualde lætari, ſtultum ſit. uerum fac, & amplam rem eſſe, & honorificam: nunquid eum decet, cum reſp. perierit, ulla ex re uehementius lætari; præſertim cum & ipſe hoc tempore, qui lætatur, ſumma ex rei familiaris anguſtia laboret? hoc autē Cicero* μεταφορικῶς *protulit, his uerbis: Fac eum non ad aridum lætitiæ fontem, ſed ad Pirenen, id eſt ad uberrimum, ueniſſe: (Pirenen enim pro uberrimo fonte poſuit; ſiquidem, cum & cōtinue more fontium ſcateat, & aquas, ut Strabo refert, non diffluentes habeat, ſed ſtantes, uberrimus ſit neceße eſt) ἄμπνευμα σεμνὸν ἀλφειοῦ πειρήνην haurire? in tantis ſuis præſertim anguſtiis? uerba ſunt Pindari in Nemeis non de Pirene, ſed de Arethuſa fonte; qua in Achaia terra abſorptus Alpheus fluuius, diuq; ſubterfluens. tandem erumpit apud Syracuſas in fontem Arethuſam: ut, quaſi graui preſſus onere, tum demum reſpirare uideatur, ideo uocauit Pindarus Arethuſam* ἄμπνευμα σεμνὸν ἀλφειοῦ κρήνην. *quo modo & hic legendum uidetur: ut non de Pirene loquatur Cicero, quæ non eſt* ἀλφειοῦ ἄμπνευμα; *ſed ad Arethuſam ſermonem conuertat. & recitat uerba græca in Attici litteris uſurpata. quod apparet, quia ſubiungit, Vt tu ſcribis. alioqui eſſet* μνημονικὸν ἁμάρτημα, *ſi Pindari uerba, de Arethuſa prolata, Cicero de Pirene dicta acciperet.* Cato] *liber, quem ſcripſit de Catonis uita.* Sed etiam Baſſum Lucilium ſua] *ſubintelligitur, delectant. Senſus eſt: Catone meo delector, ſed fortaße ſine cauſa, quando etiam Baſſum Lucilium, malum ſcriptorem,*

[ſua

ſua delectant. De Cœlio, tu quæres, ut ſcribis.] *Ciceronis cōſiliū erat, ut omnia, quæcūque poſſet, ſiue e ſupellectile, ſiue ex argento, in aureā pecuniā redigeret, ut ſcilicet tēporibus tam incertis, tamq; periculoſis, cū unius libidine cuncta gererētur, rebus ſuis cōtractis, & paratior eſſe ad omnem euentum, & facilius cauere ſibi poſſet. aurum hoc non niſi ab argentarijs poterat cogere, & quoniam in huiuſmodi rerum tractatione minus ipſe uerſatus, in auro timeret, ne ſibi ab argentarijs imponeretur:* Attico, *huius generis intelligenti, & ad hanc rem uſu peritiſſimo, conficiendi negotij curam delegauerat.* Hæc, *ut argumentum eorum, quæ ſequuntur, præponere non alienum fuit. nunc ad Ciceronis uerba.* De Cœlio: *argentario.* Quæres: *num aurum nobis dare poſſit. quanquam non hoc modo uidendum tibi eſt, num dare poſſit; ſed illud etiam, num daturus bonum ſit, non adulterinum. hoc enim ſignificat id quod ſequitur,* Noſcenda eſt natura, *non facultas modo: ſubintellige,* Cœlii. *unde illud in epiſtola ſequenti:* De Cœlio, *uide quæſo ne qua lacuna ſit in auro.* Quod *autem dicit,* Ego nihil noui, *ualet hoc,* Ego in huiuſmodi *rebus plane ſum rudis: itaque tu quæres.* Iterat *eadem in epiſtola quæ ſequitur, cum dicit,* Ego iſta non noui. *Hunc locum alii aliter interpunxerant, ut ita ſcriberent,* Noſcenda eſt natura, non facultas modo de Hortēſio, &c. *nos, ſententiam, ut putamus, meliorem ſecuti, diſtinctionis notam loco mouimus.* De Hortenſio, & Virginio tu, ſi quid dubitabis] *hos quoque argentarios puto fuiſſe.* Tu: *ſubaudi quæres: quæres autē hoc, num uiri boni ſint, & num in auro, quod daturi ſunt, uitiū timere poſ-*

ſimus. Si quid dubitabis] *hoc dicit, quia ipſe non ad modum dubitabat. nam infert,* Etſi*, quod magis placeat, ego quantum aſpicio, non facile inueneris.* Cum Muſtella] *ages. forte Muſtella & Criſpus coheredes erant. itaque agi cum Muſtella non poterat. niſi et Criſpus, eiuſdem hereditatis particeps, adeſſet. etiam ep. 3. lib. 13.* De *Criſpo, inquit, & Muſtella uidebis. & uelim ſcire, quæ ſit pars duorum. Quo in loco hereditatem ſignificari, manifeſtum eſt, cũ dicat, Quæ ſit pars duorũ.* Ad Aulũ ſcripſi] *& a Piſone argentario aurum ſumere Cicero uolebat. hoc agebatur, interprete* Aulo. *& quoniã res diutius ducebatur; puto quòd argentarius Piſo in permutatione facienda lucro uſitato contentus eſſe nollet, ſed aliquanto plus peteret: Cicero, qui rem ad exitum uellet perducere, ad* Aulum *ſcripſit, ut per eum Piſoni demonſtraret, ſe optime noſſe, quantum pro auro, quod ab argentariis permutatione acciperetur, dari ſoleret, ut ſcilicet Piſo, cum uideret Ciceronem, qui collybi rationem bene noſſet, non facile adductum iri, ut præter conſuetudinem penderet; æquiora poſtularet. Piſonem autem argentarium fuiſſe, oſtendit etiam locus ille in libro* XIII. *epiſt. 2. Piſonem, ſicubi de auro.* Et *eodem lib. ep. 4. Si quid poteris, cum Piſone conficies: Aulus enim uidetur in officio futurus. Semper enim, ubi quid agendum erat cum Piſone, Auli opera, qui Piſoni familiaris eſſet, utebantur.* Quæ bene noſſem de auro] *quantum ſcilicet pendi ſoleat ab iis, qui ab argentariis permutatione aurum ſumunt. non enim hoc dicit, ut oſtẽdat aurum ſe noſſe, cum ſupra dixerit,* Ego *nihil noui: & infra,* Ego *iſta non noui, referens ad aureæ*

pecuniæ cognitionem: ſed ideo dicit, ut collybi rationem ſibi notam eſſe oſtendat. Demonſtrarem] *per Aulum interpretem.* Tibi enim &c.] *ratio, cur ad Aulum ſcripſerit. Videbam, inquit, idem quod tu, & hanc rem nimium prorogari, & mea referre, ut conficeretur.* Iſtud] *hanc rem, quam cum Piſone agimus interprete Aulo.* Omnia contrahenda] *id agendum, ut omnia negotia ad exitum perducantur. Contrahenda, μεταφορικῶς, ne longius abeant. Te quidem, &c. quoniam dixit, Iſtud nimium diu duci, ideo hæc ſubſcribit, ut oſtendat, Attici id negligentia non fieri.* Tubulum] *de hoc L. Tubulo in oratione pro M. Scauro his uerbis: Si mehercule iudices pro L. Tubulo dicerem, quem unum ex omni memoria ſceleratiſsimum, & audaciſsimum fuiſſe accepimus: tamen non timerem, uenenum hoſpiti, aut conuiuæ ſi diceretur cenanti ab illo datum, cui neque heres, neque iratus fuiſſet. quem locum Pedianus exponens, Lucius, inquit, hic Tubulus prætorius fuit ætate patrum Ciceronis. is propter multa flagitia, cum de exſilio accerſitus eſſet, ne in carcere necaretur, uenenum bibit. Hæc autem de Tubulo, & de Scæuola Cicero quærebat ab Attico, ut ad libros de finibus uteretur, quos tunc in manibus habebat. nam libro II. ubi differentiam oſtendere uult inter improbum, & callidum improbum; exempla ponens, de L. Tubulo ita meminit, ut de improbo, de Q. Pompeio, ut de callido improbo. An tu, inquit, me de L. Tubulo putas dicere? qui cum prætor quæſtionem inter ſicarios exercuiſſet, ita aperte cepit pecunias ob rem iudicandam, ut anno proximo P. Scæuola tribunus pl. ferret ad plebem, uellentne de ea re quæri?*

quo plebiſcito decreta eſt conſuli quæſtio Cn. Cæpioni. (ſic enim legendum eſt, non Scipioni) profectus in exſilium Tubulus ſtatim, nec reſpondere auſus: erat enim res aperta. non igitur de improbo, ſed de callido improbo quærimus, qualis Q. Pompeius in fœdere Numantino inficiendo fuit. Hæc Cicero: *qui cum ignoraret, quo crimine Tubulus eſſet accuſatus, quæſiuit ab Atticô his uerbis,* Si poteris, Tubulus quo crimine, *ſubaudi, accuſatus fuerit. Atticum reſcripſiſſe apparet, Quòd prætor quæſtionem exercens inter ſicarios, pecunias cepiſſet ob rem iudicandam. itaq; Cicero, ut oſtendimus, in libro 2. de finibus ſcripſit.* Tribunus pl.] *quo in tribunatu de Tubulo ad plebem tulit.* Puto, Cæpione, & Pompeio] *recte putabat, ex cauſſa, quam ſubſcripſit. nam cum P. Furio, Sex. Atilio cos. prætor fuerit; inter tribunatum autem & præturam quattuor conſulatus, id eſt quattuor anni interſint: Cæpione & Pompeio cos. tribunum fuiſſe neceſſe eſt. ideo dicit in libro* II. *de finibus, Anno proximo, cum ab Attico certior factus eſſet, Cæpione & Pompeio cos. tribunum Scæuolam fuiſſe; Cæpionem autem & Pompeium poſt Metellum, et Maximum, id eſt poſt annum, quo Tubulus prætor fuit, cōſules ſciret proxime fuiſſe.* Dabis igitur tribunatum] *ſcribes quibus conſulibus Scæuola tribunus pl. fuerit. Atticum reſcripſiſſe conſtat, Cæpione & Pompeio, ut ſupra ex libro* II. *de finibus proxime oſtendimus.* Tubulus quo crimine] *ſubintellige, fuerit accuſatus a Scæuola tribuno pl.* Hic erratum erat in omnibus libris, quos uidimus, & ſcriptis, & impreſſis. nam, pro Tubulus, uel tabulis, uel Tubulis, uel

Tribus

Tribulis legebatur. coniectura uſi ſumus, & Tubuli
recte, ut opinor, repoſuimus. L. Libo, ille, qui
ser Galba,] L. Scribonius Libo rogationem tulit
Ser. Sulpicium Galbam, quòd prætor Luſitanos contra
terpoſitam fidem occidiſſet. hoc Cicero in Bruto,
Val. lib. IX. ſed aliter is, qui epitomen facit ex lib. L
XLIX. Qui de Ser. Galba: ad populum tulit. Hic
Galba, quem Cicero in libro de claris oratoribus arti
cium & uim ad animos eorum, qui audirent, delectan
aut permouendos principem ex Latinis habuiſſe dicit.
Cenſorino, & Manilio,] anno poſt urbem con
tam DCIIII. Manio] prænomen Acilij Balbi.
conſulatum cũ T. Quinctio Flaminino geſsit anno DC
poſt v.c. In Bruti epitoma Fannianorum ſc
pſi:] locutio, qualis illa ad Trebatium: In equo Tro
noſcis eſſe in extremo. In Brutiigitur epitoma erat in ex
mo, Fannium, qui ſcripſit hiſtoriam, generum eſſe Lælij
Cicero ita ſcripſit, Brutum auctorem ſecutus, cum etiam
Q. Hortenſio idem accepiſset. In Bruti epitoma: ante
dictiones in omnibus libris uerba erant hæc, Epitome Br
ti Fanniana: quas, ut otioſas, & eorum quæ ſequeba
tur, gloſsema, ſuſtulimus. Fannianorum] que
confecit Brutus annalium Fannianorum, id eſt, hiſtori
Fannio conſcriptæ. Sic etiam illud accipio, quod eſt in
bro ſequenti ep. 8. epitomen Bruti Cœlianorum uelim
bi mittas: quam Brutus confecit hiſtoriæ a L. Cœlio A
tipatro conſcriptæ. Hunc Fannium] C. Fannium, M
ci filium. Hunc: cuius hiſtoriam habemus. Scrip
ram] in libro de claris oratoribus. Lælii] hic eſt,

cum Scipione Africano inter paria amicorum celebratur: cuius nomine librum de amicitia Cicero inſcripſit. γεωμετρικῶς] *argumentis & rationibus aperiiſsimis, quemadmodum geometræ ſolent.* Brutus, & Fannius] *epitome Bruti, & ipſius Fannij hiſtoria.* Bono auctore Hortenſio] *hic eſt Q. Hortenſius orator, ætate ſua poſt Ciceronem in eloquentia princeps. augur Ciceronem in collegium cooptauit, & inaugurauit: conſul fuit cum Q. Metello Celere: obijt L. Aemilio Paullo, C. Claudio Marcello coſ. cum Cicero ex Cilicia decederet, ut ſcribit ipſe in proœmio libri de claris oratoribus. quo in libro multa de eodem Hortenſio, itemq; in fine libri III. de oratore.* Bono auctore] *hiſtoriæ perito, ut ei fides habenda uideretur. alibi etiam, in hoc genere Ciceronem Hortenſij memoria, cum uiueret, uſum eſse, apparet, ut epiſt. 31. Videor audiſse ex Hortenſio, Tuditanum in decem Mummij legatis fuiſse. & epiſt. 33.* Expedies] *Fannius, qui ſcripſit hiſtoriam, gener Lælij fuerit, nec ne.* Dolabellæ] *ex Africano bello reuertenti.* Ergo & in integro omnia:] *hic principium puto eſse oportere alterius epiſtolæ. Ergo, inquit, omnia mihi in integro ſunt apud Cæſarem: animus illius erga me nihil eſt immutatus, quanquam kalendis Romæ non affuerim, cum ſenatus habitus eſt. Cupiebat autem Cæſar quam maxime, ut in ſenatum uenirent, qui ante ciuile bellum optimates numerati fuerant, ut ſcilicet aliqua reſp. uideretur eſſe, quæ re uera nulla erat. quò cum Cicero non ueniſſet, quæſiuit ab Attico per litteras, quo animo Cæſar id ferret. Atticus reſcripſit, In integro*

ſunt

ſunt omnia. Mihi etſi Kalendæ uitandæ fuerunt [illegible]
ſenſus eſt: Romam uenire non debui, & quia Kalendæ mi[illegible]
uitandæ fuerunt, ne in ſenatu adeſſem; & ut primis opt[illegible]
matium reprehenſiones effugerem. Verebatur enim Cice[illegible]
ro, ne, ſi Cæſare ex Africa reuerſo ſtatim ueniſſet, & in ſe[illegible]
natu affuiſſet, boni cum in ſermonibus uituperarent, quo[illegible]
libertatis olim defenſor acerrimus, tunc in ſenatum, qui [illegible]
beretur a tyrannis, uenire non recuſaret. Inceſsionum a[illegible]
tem ἀρχέτυπα dixit, id eſt, origo, & prima cauſſa uitup[illegible]
tionum: nam ante nihil commiſerat, quo reprehendi ab o[illegible]
matibus poſſet. Et, Inceſsionum, proprie: nam inceſſere, [illegible]
ſtus exponit; iactu uel uerbis petere. transfertur & ad [illegible]
lias res: itaque dixit Plautus inceſſere herum dolis: Sal[illegible]
ſtius, inceſsit ambos inopia: Liuius, inceſsit patres timo[illegible]
Idem proprie, inceſſere hoſtes iaculis. Cum autem locus [illegible]
Ciceronis ante eſſet corruptus, & in antiquo libro Cate[illegible]
cantis legeretur, uicaſionum; in eo, quem Vbaldinus hab[illegible]
meaſsionum: corrigere auſi ſumus, &, inceſsionum, ſcr[illegible]
pſimus, una tantum littera, ſi quis accurate conferet, mu[illegible]
tata. ſententia quidem ita commoda eſt, ut aptius nihil eſ[illegible]
poſsit. Kalendæ] Sexti: nam Cæſarem ex Africa re[illegible]
uertentem ueniſſe Romam VII. kal. Sextilis, l. 5. in ex[illegible]
mo Hirtius refert. ut kalendas, quibus primum ſenatum [illegible]
bitur, quas Cicero dicit ſibi uitandas fuiſſe, Sextilis men[illegible]
intelligi uerisimile ſit. kalendis autem ut ſenatus haberet[illegible]
uidetur in conſuetudine poſitum fuiſſe. quod indicat et [illegible]
locus ille ep. 26. Circiter kalendas affuturus uidetur. [illegible]
lem, tardius. Et illud ep. 46. lib. 13. Rogat magnopere [illegible]
ſim kalendis in ſenatu. Item ep. 6. lib. 16. Maxime dole[illegible]

lux explanit, pecuniæ permutationem. Huc aurum
accedit] ſi præter detrimentum, quod in collybo pat
mur, etiam non bonum aurum habebimus ab argentario.
Habes Hegeſiæ genus, quod Varro laudat
Hegeſiæ duo fuerunt, Cyrenaicus, et Magneſius, hic or
tor, ille philoſophus. de philoſopho, in primo libro Tuſc
lanarum quæſtionum, & Laertius in Ariſtippo: de or
tore, Strabo libro XIIII. ipſe in eo libro, quem inſcrip
Orator. quo in libro, manaſſe ab hoc uitium illud, ſcrib
in quod incidunt ij, qui numeros in oratione frequentius
fringunt, atque concidunt. cuius generis ſunt Varronis
pta, utpote qui Hegeſiam ſequeretur. Quod Cicero de
meris Hegeſiæ tradit, idem fere Dionyſius Alicarnaſſ
in arte. Habes Hegeſiæ genus: Hegeſiæ librum Cic
ad Atticum miſerat. uides, inquit, Hegeſiæ ſcripta c
generis ſint. Quod Varro laudat: ſine cauſſa, ſc
cet: nam uidetur hoc ſignificare: Nunc Hegeſiæ librum
gens, intelligis, quàm recte eum Varro laudet. Ver
hoc fuit, ſine me?] ſubaudi, te legere Tyrannio
librum. & dixit, uerum, pro æquum, quo modo, & in
ſtola prima libri II. Lues] correxeris. nam luere
in loco id fere ualet, ut illud libro V. de finibus: Luc
ſtuprum per uim oblatum uoluntaria morte luit. Tua
miratio] ſcripſerat enim Atticus, ſe Tyrannionis
cũ admiratione legiſſe. Amo enim πάντα φιλόδη
ratio, cur Attici admiratione delectatus ſit. amo enim
quit, quicunque popularium ſuorum ſtudioſus eſt. po
laris autem erat Attici Tyrannio, non quòd uterque A
nienſis eſſet, (nam neque Atticus, ut Cornelius Nepo

ipſius uita ſcribit, ciuem ſe Athenienſem fieri paſſus eſt, cum Athenienſes uellent; & Tyrannio erat Amiſenus, ut Suidas tradit) ſed quòd uterque Athenis uixerat. eadem ratione in epiſtola 10. libri 1. Solonem Attici popularem appellat: & infert, eundem Solonem ſe putare popularem ſuum fore: non quòd in Athenienſium ciuitatem Cicero adſcribi uellet, ſed quia, ciuili bello inter Cæſarem, & Pompeium exorto, ne alterutrius partis eſſet, migrare Athenas, ibiq; habitare cogitaret. alibi popularis ualet eiuſdem ciuitatis, ut libro II. Academicarum quæſtionum: Thales hoc Anaximandro, populari, & ſodali ſuo, non perſuaſit. uterque enim Mileſius, auctore Laertio.

Tenuem θεωρίαν] Tyrannionis conſiderationem in re tenui; quam tu, eius librum legens, admiratus es.

Refertur ad τέλος?] quid affert ad ſummam rerum acuta iſta, ut ſcribis, & grauis θεωρία? quaſi dicat: ut acuta, & grauis ſit, quemadmodum tu ſcribis, Tyrannionis iſta θεωρία, tamen in re uerſatur minime neceſſaria. quanquam enim Cicero librum non legiſſet, ὑπόθεσιν tamen & argumentum non ignorabat. Et pro iſto aſſo Sole] rectius, At, quàm Et, meo iudicio. reſpondet ad alteram partem epiſtolæ ab Attico acceptæ. Aſſo Sole: ſcripſerat Atticus, ſe, cum domum Ciceronis, quæ erat in Palatio, ueniſſet, in Sole per pratulum, quod domui adiacebat, ſatis ſuperq; inambulaſſe. Reſpondet Cicero per iocum: Domi meæ dum fuiſti, præter ſiccũ ſolem nihil habuiſti: at ego a te, nudum unctumq; Solem repetam: id eſt, cum ad te domum uenıam, non Sole tantum contentus ero, non mihi idem, quod tibi, ſatis erit, in

Sole

Sole inambulare; ſed cenam. etiam cum ſole exigam. So
lem aſſum uocat, quem cœna non ſequatur, quaſi ſine ſucco
ut obſonia ſunt aſſa: nitidum autem, & unctum, qui cum
cena ſit. Miſſus ad te] cum tui nominis inſcriptione
quemadmodum & Cicero oratorem ad M. Brutum miſit

EPISTOLA VII.

Tantum ne eſt ab re tua ocii tibi,] hoc to
e Terentii Heautontimorumeno ſumpſit. nam in prima
ſcena primi actus ſic loquitur. Menedemus: Chreme, tan
tum ne eſt ab re tua otii tibi, aliena ut cures, eáq; nihil
quæ ad te attinent? Oratorem] librum, quem de per
fecto oratore ad M. Brutum Cicero miſit: cuius inſcriptio
eſt, orator: itaque etiam in epiſtola ad Leptam, Orato
rem, inquit, meum tantopere a te probari, uehementer
gaudeo. Macte] uox: qua recte facientes laudamus ſi
mul, & hortamur: ut exempla declarant. ueteres ea
abſolute, & cum nominibus uſi ſunt. unde illud in extrema
epiſtola libri 15. Seruulos dicere aiebant, agripetas ci
ctos a Buthrotiis. macte: Tuſculanarum autem quæſtionum
libro 1. Macte uirtute, ego enim ipſe cum eodem ipſo no
inuitus errauerim. & Virgilius, Macte puer uirtute no
ua, ſic itur ad aſtra. Plautus autem in Milite, Macte, d
xit, pro ualde. Gratum] quòd Oratorem meum leg
Non modo in libris tuis, ſed etiam in ali
rum] nam orator deſcribebatur a pluribus, eiuſq; ex em
pla erant non modo apud Atticum, ſed etiam apud ali
Ariſtophanem repoſueris pro Eupoli] per ſſ
cuum eſt, in Oratore ſubintelligi, in quo hæc de Pericle
Si tenui genere uteretur, nunquam ab Ariſtophane po

ta fulgere, tonare, permiſcere Græciam dictus eſſet. Ariſtophanis autem græca uerba Plinius in epiſtola quadam recitat, ἤστραπτε, ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν ἑλλάδα, *quod Cicero cum Eupoli primũ tribuiſſet, poſtea, correxit, Ariſtophane repoſito.* Quæſo illud tuum] *Atticus Cæſarem de re Buthrotia cum rogaret, Quæſo, ſæpius iterabat. quod uerbum Cæſar quodam modo irridens, Attico ſe facturum omnia promiſit: Buthrotiosq́;, quorũ agrum, ut diuideretur, proſcripſerat, decreto poſtea liberauit. hac de re in ſequentibus libris, ſed planiſſime in decimo ſexto, in extremo.* Tandiu] *febri laborare. ſupra, De Atticæ ſebricula ſcilicet ualde dolui. ep. 1. & infra ep. 13. & 17.*

EPISTOLA VIII.

Quæ deſideras] *ut ad te ſcribam.* Codicillis] *codicillos & litteras multi, ut uideo, indifferenter accipiunt. ego aliter ſentio. nam codicilli tabellæ ceratæ erãt, in quibus aliquid ſtylo aut breuiter, aut feſtinanter ſcriptum fuerat. itaq; ijs commodiſſime ueteres utebantur, cum ſcribere in codicillis poſſent uel in cena, uel in curia, uel in uia, uel ubicunque libuiſſet; charta autem non item, in qua ſcribere ſine atramento & calamo non poterant. neque unquam in codicillis quidquam eſſe ſcriptum reperietur, niſi cum aut breuiter, aut raptim ſcribendum eſſet. quare litteræ erant, quæ in charta ſcriptæ fuerant: codicilli, tabulæ ceratæ, in quibus aliquid uel breuitatis, uel feſtinationis cauſſa exarabatur.* Eroti] *hic Ciceronis res domeſticas adminiſtrabat. ep. 2. lib. 13.* In iis] *non in codicill s, ſed in ijs, quæ, non rogatus a te, ſcripſi. refertur enim ad proximum illud, Sed etiam plura, quàm*

quæ-

quaris. Cogitationis] nam, te monente, cogitare c
pi, quam uitam Cicero meus; quoniam quidem adoleſc
iam eſſet, ordiri deberet. Quid differo?] quid eg
hanc moram interpono, ut ex eo ſciſciteris? ipſe tibi n
narrabo. Deinde narrare incipit. Expoſui, te de m
dato meo ei detuliſſe, ecquid uellet, ecquid requirer
uelle (ſubaudi, Quinctum filium hæc reſpondiſſe) Hiſp
niam, requirere liberalitatẽ: id eſt, uelle Cæſarem in H
ſpaniam ſequi contra Pompeii filios: requirere, ut ego
pecuniam liberalius ſuppeditarem. Flamen Lent
lus] hic eſt L. Lentulus Niger, flamen Martialis, qu
cum uniuerſo pontificum collegio Ciceronis domum, a
Clodio conſecratam, religione liberaſſe, legimus in or
tione de haruſpicum reſponſis: de eodem & de filio Pe
nus ubi, pro M. Scauro, interpretatur, in extremo: it
Cicero in epiſtola 24. 11. libri. ſenſus eſt. De libera
tate dixi me daturum, quantum filio ſuo Publius, qu
tum ſuo Lentulus dare ſolitus eſſet. Quod tibi;] qu
tibi attuli, cum ad me retuliſſes, filium in Hiſpaniam
uelle. Hæc arma reliquiſſemus?] Pompeia
Contraria] ſubintellige, ſequi. & contraria, id e
Cæſaris. Fratre] Quincto Cicerone filio, qui fam
liarior & gratioſior eſſet apud Cæſarem, utpote qui L
percus in gratiam illius fuiſſet. nam Marcus filius m
adhuc beneficio Cæſaris gratiam quæſierat, ac ne ſatis q
dem illi notus per ætatem eſſe potuerat. Quinctum a
tem filium cum Cæſare in Hiſpania fuiſſe, infra oſtendit
ep. 37. ubi eum Cicero impurum cognatum appellat. V
lim magis, &c.] uolo, ut potius pecuniam a me, qu
ta

tam uult, ſinat; quàm in Hiſpaniã eat. & dicit, Sua liber
tate; quia, ſi M. Cicero in Hiſpaniã iuiſſet, cũ id patri ſci-
ret nõ placere, nimiũ liberius agere uiſus eſſet. Permiſi]
ut in Hiſpaniam iret, ſi omnino ita conſtituiſſet. Magna
res] permittere filio, ut in Hiſpaniam eat contra Pom-
peii liberos. Simplex eſt manere: illud anceps]
manere tutum eſt, & ſine periculo: ire in Hiſpaniam,
anceps. poſſumus enim aliquam in difficultatem incurrere.
nam primum dedecus uidetur eſſe, filium pati pro tyranno
pugnare: deinde hoc cogitandum eſt; ſi caſus tulerit, ut
Pompeiani uincant, quid nobis futurum ſit, qui filio per-
miſerimus, ut contra eos pro Cæſare dimicaret. De Bal-
bo, &c.] ſic accipio. Dolabella, cum Tulliolam dimiſiſ-
ſet, Ciceroni dotem debebat: eam tamen non numerabat,
fretus gratia Cæſaris, cuius partes in ciuili contentione ſe-
cutus erat. cogitabat igitur Cicero hac de re loqui cũ Bal
bo, Cæſaris amiciſsimo. nã & infra, De dote, inquit, tan-
to magis perpurga. Balbi regia condicio eſt delegandi.
Ego tamen triduum] hic manebo. Et dictio, tamẽ
uenuſte poſita pro certe: qua deſiderium ruſticandi decla-
ratur. ut hoc dicat: cum primum Balbus redierit, Romam
me conferam: ſin ille tardius, ego, quod optaui, tamen
aſſequar, ut hic triduum etiam manere poſsim. Non licet
autem quarundam dictionum occultam uim γεωμετρικῶς
oſtẽdere: ſed ingenio paullo acutiore qui ſunt, facile, quod
ſignificabimus, intelligent: ceteris ſatisfacere neque ſem
per poſſumus, etiam ſi uelimus; neque, ſi poſsimus, ſem-
per uelle debemus. Dolabella etiã mecum]
manſit. Tantum, inquit, abeſt, ut ſe a me abalienatum
oſten-

oſtenderit, ut etiam hic mecum manſerit. Verebatur-
tem Cicero, ne Dolabella, qui Tulliolam repudiaſſet, ſi
bi quoque eſſet inſenſior. unde illud in epiſtola ad Vol
nium: Dolabellam, quem ego perſpicio & iudico cupi
ſimum eſſe, atque amantiſſimum mei, cohortare, & co
firma, et redde plane meum. Non dum autem, cum ha
epiſtolam, & cum illa ad Volumnium Cicero ſcripſit,
Tulliola perierat.

EPISTOLA IX.

Multis res placet.] apparet, inter hanc epiſto
lam & ſuperiorem multas deſiderari. nam ſuperior ante
cœptum Hiſpanienſe bellum, hæc autem poſt confectum
ſcripta eſt, cum Cæſar uictor ex eo bello reuertens
Vrbem iam appropinquaret. Ac ne hoc quidem obſcu
rum eſt, quaſdam ex ſequentibus huic eſſe præponend
ut earum argumenta conſiderantibus patebit. Res pla
cet: non ut in Hiſpaniam ad bellum; quod, ut dixi, con
fectum iam erat; ſed ut Athenas litterarum cauſſa profi
ſcatur. hoc enim Cicero ſignificat, miſitq; paullo poſt
lium Athenas cum L. Montano. Comes eſt id
neus] Montanus, ſubintellige: quem cum filio Athe
nas mittere conſtituerat: de quo his uerbis ep. 51. l. T
lium Montanum noſti, qui cum Cicerone profectus eſt
et ep. 16. et 17. lib. XIIII. Ante uideamus
ante quam Ciceronem Athenas mittamus, uidendum
quo modo prima penſio Cæſari ſoluatur. dies enim
primæ penſionis ſolutionem premit ſimul, adeſt. Et il
currit] id eſt, & Cæſar cum celeritate reuertit: (re
uertebat autem ex Hiſpanienſi bello) itaq; de ſolutione

gitare

gitandum. Hanc autem pecuniam iam ante ciuile bellum Cicero debuerat: quod ipſe declarat in extrema tertia epiſtola libri VII. neque Cæſar illius nominis exactioni, maioribus curis impeditus, operam dare potuerat. ſed deuicto Pompeio, cum Romam reuertiſſet, Ciceroni conceſſit, ut aliquot penſionibus ſolueret, quo commodius ſcilicet poſſet ſoluere. Cum igitur filio Athenas eunti pecuniam Cicero dare uellet, prius, inquit, de prima penſione ſoluenda cogitemus. Quid referat Celer egiſſe Cæſarem cum candidatis,] Celer hic non eſt Q. Metellus Celer, qui cum L. Afranio conſul fuit: nam is Marcellino, et Philippo cos. perierat: ſed alius, cuius nomen minus illuſtre fuit. Cæſarem: ex Hiſpania, Pompeianis tertio bello uictis, reuertentem. Candidatis: qui obuiam ierant, ut ab eo magiſtratus peterent. Vtrum ipſe in fœniculariũ, an in campum Martium cogitet.] utrum Celer uelit & ipſe magiſtratum petere. nam magiſtratus in campo Martio petebantur. Et quoniam populus, qui honores dare ſolitus eſſet, poteſtatem eiuſmodi nullam habebat, Cæſare ex ipſius libidine cuncta adminiſtrante; ideo cum irriſione & contemptu fœniculariũ campum appellat, quòd Martius ille campus, in quo populus poteſtatem habuerat, nullus iam eſſe uidebatur. Nunquid neceſſe ſit] ut ſcilicet ea, quæ Cæſar aget, uidear probare, cum interſim. nam omnino, inquit, uenturus ſum, ut Piliæ roganti ſatisfaciam: ſed nunquid maturandum ſit comitiorum cauſſa, ſcribas ad me uelim.

EPI-

EPISTOLA X.

Hic] in Antiati. Ni eſſet ea cauſſa, quam tibi ſuperioribus litteris ſcripſi] quæ hæc eſt cauſſa, cur Cicero minus libenter ruſticaretur? nimirum hæc, quòd ſine Attico eſſe non poterat. nam hoc eſt in iis litteris, quas ipſe dicit proxime ſe miſiſſe: quæ tamen ordine confuſo infra leguntur, hoc initio, Te tuis negotijs &c. cum enim in illis litteris de Philippi aduentu, in his autem de interpellatione ſcribat: dubium non eſt, quin illas Cicero ſuperiores appellet; cum uerisimile ſit, priores eas fuiſſe ſcriptas, quibus aduentus ſignificatur, quàm has, quibus interpellatio. Amyntæ filius] Philippus cuius interpellationem ſuperioribus in litteris ſcribit ſe timere. ſuperiores appello, quæ infra ſunt, hoc principio Te tuis negotijs. quas ij, qui deſcripſerunt, per negligentiam, aut certe per inſcitiam alieno loco poſuerunt, de ſitu deiectas. Sed quæritur, cum in ijs litteris aperte Philippum nominet, cur hic circuitione uti noluerit, ut potius Amyntæ filius, diceret, quàm Philippus. Reſpondeo Ciceronem, cum de Philippi loquacitate uellet ſcribere uerentem, ne id emanaret, ſi forte in alienas manus eæ litteræ deueniſſent, duobus modis rem obſcuraſſe: primum cum, Amyntæ filius, dixit, Philippum deſignans; (nam Amyntæ filius fuerat Philippus Alexandri Magni pater) deinde, cum loquacitatem græcis uerbis oſtendit, ἀπεραντολογίαν δὺς, id eſt, infinitam loquacitatem dans, uel qui ſolet eſſe loquaciſſimus. offendere autem Cicero L. Marcium Philippum ſine malo non potuiſſet, quòd Philippus apud Cæſarem affinitatis coniunctione multum po-

terat. Aciam enim, Cæſaris ſororis filiam, Octauij, qui Auguſtus poſtea cognominatus eſt, matrem, in matrimonium duxerat, Appianus lib. 1 1 1. Plutarchus in Cicerone, Suetonius. Cetera] *præter ſolitudinem; de cuius iucũditate iam dixit. Quod ſequitur, corrigo ſic, & interpungo, coniecturam ſecutus: Noli putare amabiliora fieri poſſe, uilla, litore, proſpectu maris.* His rebus omnibus] *quas hic habemus. cum enim ea perſequi longum eſſet, quibus in Antiati delectaretur, tribus uerbis, His rebus omnibus, complexus eſt.* Nec erat, quod ſcriberem.] *præter hæc, quæ digna longioribus litteris non ſunt,*

EPISTOLA XI.

De Athamante.] *Attici ſeruo, qui perierat.* Alexium uero curemus,] *ægrotantem. Et hic Attici ſeruus erat, a manu, ut legitur ep. 2. lib. 7.* Si quid habet collis ἐπιδήμιον, ad me cum teſtamento transferamus] *collis Quirinalis, in quo tua domus eſt, ſi quid habet ἐπιδήμιον, id eſt, ſi cælo utitur inclementiore, ut in eo morbi craſſentur epidemici; (hoc enim timendum erat; cum eodem tempore & Athamas periiſſet, & Alexis ægrotaret) transferamus Alexim domum meam in Palatium. Cum teſtamento: hic ſine dubio mendum eſt, et fortaſſe legendum, Cum Thallumeto, Alexis ægrotantis cuſtode, aut, ipſo quoque ægrotante. Thallumetus autem Attici ſeruus et ipſe erat, quod indicat illud ep. 12. lib. 5. Meos cum Thallumeto noſtro peruolutas libros,*

EPI-

EPISTOLA XII.

Quæ ad nos magis pertinent,] nam illa, quæ humanitus accidunt, quoniam uitari nulla ratione poſſunt, non uidentur eſſe curanda, quid autem agamus de ſenatu, id eſt, quod conſilium capiamus de dicenda in ſenatu ſententia. (nam Romã iturus erat, ut extrema epiſtolæ pars oſtendit) hoc uero curandum eſt. nam ſi ad Cæſaris uoluntatem loquemur, boni uituperabunt: ſi ex utilitate reip. Cæſar offendetur. Nec tamen multo] ut enim diligenter conſideremus, quid agamus de ſenatu; nihil tamen proficimus: ſiquidem omnino reſp. iacebit quod cum ita ſit, hoc ipſum de dicenda in ſenatu ſententia non multo magis ad nos pertinet, quàm communis omnium interitus, quem certum & immutabilem ſcimus eſſe, ut de eo cogitare non debeamus. nam illud, Quæ ad nos magis pertinẽt, ualet hoc, quæ magis curanda nobis ſunt, aut de quibus magis cogitare debemus. Poſtumiam Sulpicii] ſubintellige, uxorem. nam ueteres ſic loquebantur, ut dicerent, Terentiã Ciceronis, Poſtumia Sulpicij, Mucia Pompeij, & huiuſmodi, uxor ſubaudientes. Poſtumiam autem Ser. Sulpicij, iuriſconſultorum peritiſſimi, coniugem fuiſſe, patet ex libro IIII. epiſtolarum ad Sulpicium. Domum ad ſe ueniſſe] hoc tempore, cum Terentiam iam dimiſiſſet, de ducenda uxore Cicero cogitabat. huius rei cauſſa Poſtumia uenerat; ut cum Cæſonio loqueretur. Eodem ſpectant ea, quæ ſequuntur. duxit autem poſtea Publiliam quandam: quam & ipſam deinde, quòd Tulliolæ morte lætari uideretur, dimiſit. auctor Plutarchus in Cicerone. Commotiunculis συμπάχω.] Cõmotiunculis id eſt

ſignificauit, quod in epiſtola 15. libri x. cum dixit, a nouis tentationibus ualetudinem confirmatam. nam tentationes & commotiunculæ non morbi ſunt, ſed morborum initia. Commotiunculis autem Atticæ; quæ non plane in morbum, ſed in febriculam inciderat. ſupra, ep.25.l.x I. συμπάσχω: æque afficior, atque illa. unde illud ep.15.l.4. Valde gratum, ſi Eutychides cognoſcet, ſuam illam in eo dolore συμπάθειαν mihi non obſcuram fuiſſe.

EPISTOLA XIII.

De dote,] *quam nobis Dolabellam reddere oportet, cum Tulliolam, filiam noſtram, dimiſerit.* Tanto magis perpurga] *quo difficilius eſt, tanto magis perpurga. nam ſequitur, Turpe eſt rem impeditam iacere. Perpurga, explica, confice. Hac de re ep.* 18.20.22.*l.* 14.*&* 14.*l.* 15.*&* 14.*lib.*16. Balbi &c.]*perpurga, inquit, de dote. facile potes, quoniam Balbus, amiciſſimus tuus, omnia uidetur poſſe; ut quaſi rex ſit, qui poteſtatem habeat delegandi. Nam cum Balbus, cui Cæſar ciuitatis & reip. curam crediderat, non omnia ipſe adminiſtraret, ſed illius dignitatis atque oneris partem transferret in quos uellet; (hoc enim ſignificat delegare) nimirum hæc regia condicio uidebatur.* Inſula Arpinas] *inſulam hanc in Arpinati Fibrenus amnis efficit, de qua libro* 11.*de legibus, his uerbis: Sed uentum in inſulam eſt. hac uero nihil eſt amœnius. etenim hoc quaſi roſtro finditur Fibrenus, & diuiſus æqualiter in duas partes latera hæc alluit, rapidéq; dilapſus cito in unum confluit, & tantum complectitur, quod ſatis ſit modicæ palæſtræ loci. quo effecto, præcipitat in Lirem; &, quaſi in familiam patriciam uenerit, amittit*

amittit nomen obſcurius. Habere poteſt germ
nam ἀποθέωσιν] poteſt uideri locus ad conſecrandã
liolam aptiſsimus: ſed quia ἐκγόνιμος eſt, id eſt infreque
(Cicero autem celebri loco extruere fanum mortue fil
uolebat) hortos malo: in quibus non ea ſolitudo, que in
ſula. Horti autem erant circa Romam plurimi: ſed tra
tiberini propter fluminis uicinitatem celebriores: itaq
hos maxime uoluiſſet Cicero: unde illud ep. 19. Cogito
terdum trans Tiberim hortos aliquos parare: nihil uide
quod tam celebre eſſe poſsit. ep. 22. Germanam, uera
ut alibi. Habere uideatur] uidetur, inquit, habe
germanam ἀποθέωσιν: eſto: ita uideatur: ego celebrita
loci quæro. De Epicuro, ut uoles.] pro Epic
loquentes inducam quos uoles, in libris ſcilicet de finib
quos, ut ſupra diximus, hoc tempore ſcribebat. induxit
tem L. Torquatum, qui Epicuri ſectam ſequebatur, A
ci amiciſsimum. Etſi μεθαρμόζομαι &c.] Græci ue
uim Latino uerbo non licet exprimere: ſed ſententiam
men oſtendemus. De Epicuro, inquit, ut uoles. etſi po
hac non eos, qui uiuunt, (nam hoc inuidioſum eſt; cum
nibus ſatisfacere non poſsim, qui meos in libros induci
lent) ſed antiquos, id eſt eos, qui perierunt, inducam
quentes: quod inuidioſum non erit. fecerat autem hoc
libris de oratore, in Catone, & Lælio. μεθαρμόζομαι
commuto, ad alias perſonas transfero. Requiram
cupiant loquendi partes in meis libris. Commou
me Attica.] quia non conualeſcit: ſed Cratero ta
medico aſſentior; qui uetat nos de ea quidquam graui
mere. unde illud ep. 14. De Attica doleo: credo tamẽ

tero. Piliam angi uetabat. Bruti litteræ] *quibus Ciceronem in morte filiæ conſolatus eſt. infra de iiſdem Bruti litteris. Prudenter, inquit, ſcriptæ, ſed nihil, quod me adiuuarent. Hic eſt M. Brutus, qui poſtea Cæſarem, facta coniuratione, interfecit.* Attulerunt] *dolorem augentes commemoratione miſeriarum mearum. unde illud ep. 9. lib. 8. Augemus dolorem retractando.* Non repugnante] *paullo poſt tamen repugnare cœpit: ut ipſe declarat his uerbis: Repugno quoad poſſum, ſed adhuc pares non ſumus. Initio enim, uictus magnitudine doloris, ſuccubuit: deinde, cum iam & dies et ratio ipſa adiuuaret, tentare cœpit, num reſiſtere mærori, & contra fletum pugnare poſſet. Hæc, quæ ad interpretationem minus pertinent, ſuperuacanea fortaſſe uidebuntur: ſed aliena nõ ſunt. nam eò ſpectant, ne quis miretur, cur eadem de re non eodem modo Cicero ſcripſerit.* Se moleſtum omnino non futurum.] *ut Romam irem ad cænam auguralem; quam ipſe parat in augurum collegiũ cooptatus. Qui enim augures fiebant, collegis cænam dabant, ut libro x. cap. xx. Plinius indicat his uerbis: Pauonem cibi gratia primus occidit Hortenſius, adijciali cæna ſacerdotij. Ciceronem autem augurem fuiſſe, ex ipſius libris notiſſimum eſt.* Vt excuſer morbi cauſſa in dies ſingulos.] *hoc dicit, quia omnes augures honoris cauſſa ad illam cœnam ire cogebantur, præter eos, qui morbo ſe iurarent impediri. In dies ſingulos: apparet, nouos augures eas cænas non unodie, ſed pluribus dare ſolitos eſſe. nã et infra, Apud Appuleium, quoniam in perpetuum non placet, in dies ut excuſer, uidebis. In dies igitur ſingulos, qui*

bus

bus Appuleius. collegis cænam dabit. Lænas hoc receperat] notum eſt, Lænates ex gente Popillia fuiſſe. Lenas, unus ex augurum collegio. Receperat, ſe curaturũ ut apud Appulleium excuſaret. Idem in epiſtola, quæ proxime ſequitur. Prende] ut cum Lænate me apud Apuleium excuſent. neceſſe enim erat, ut augur, qui noui auguris ad cænam ire nollet, tres e collegio reperiret, quorũ iureiurando apud eum augurem, qui cænam dabat, excuſaretur. itaque in epiſtola, quæ ſequitur, Septimium, inquit uide, & Lænatem, & Statilium. tribus enim opus eſt. Iuraturum] me non ualere, & propter morbum ad Apuleij cænas ire non poſſe. Quem rogaris] locus neque a ſenſu obſcurus, neque a locutione corruptus: ſed quiddam eſt, cur magis placeat, Quenquem rogaris: præſertim cũ et in epſtola ſequenti eadem de re eandem figurã uſurpans ita ſcripſerit: Quemcunque appellaris, nemo negabit. Perpetuum morbum iurabo] ut excuſer non in dies ſingulos, ſed in perpetuum, id eſt in omnes dies, quibus cænæ dabuntur. Infra, Quoniam in perpetuum non placet, in dies ut excuſer, uidebis. Malo id lege uideri facere, quàm dolore] ut homines, inquit, non propter dolorem amiſſæ filiæ, ſed propter inualetudinẽ conuiuijs me carere ſuſpicentur, perpetuum morbum iurabo. Nam ſi abſque iureiurando, amicorum gratia, impetraſſet Cicero, ut auguralibus cænis abſtinere poſſet: incertum fuiſſet, utrum id morbi cauſſa faceret, an doloris, dolorẽ autẽ cælare uolebat: itaque de morbo iurãdo cogitabat. Appelles:] de pecunia, quam nobis debet. ep. 18. et 19. Doloris mei] propter Tulliam mortuã.

EPISTOLA XIIII.

Quemcunque appellaris,] *ſupra dixit*, Prende. Nemo negabit] *omnes iurabunt me non ualere:* Totum] *ſe eſſe ſine alijs effecturum, ut apud Apuleium morbi cauſſa excuſarer.* Totum, *negotium.* Iunio] *Iunius Atticum appellauerat, quaſi Ciceronis procuratorem, Ciceronem ſibi debere dicens, quòd pro Cornificio ſpopondiſſet. Cicero ſponſionis tempus non recordatur, & ait Cornificium poſſe ipſum ſoluere.* Pro patre, an ne pro filio] *nam utrique Cicero coniunctus amicitia fuerat. unde illud in epiſtola ad Cornificium, fam.lib.* XII. *Quòd ſocietatē reip. conſeruandæ tibi mecum, a patre acceptam, renouas; gratum eſt. Nunc autem, cum nominat Cornificium, non patrem intelligit, ſed filium. nam pater iam ante perierat.* Procuratores Cornificii] *nam Cornificius aberat, Syriæ præpoſitus a Cæſare. cognoſcitur ex Ciceronis epiſtolis ad ipſum, & ex hiſtoricis antiquis.* Appuleium] *alius hic eſt ab eo, de quo ſupra.* Prædiatorem] *qui prædiorum & prædum iura nouit.* Videbis] *rogabis, procuratores, ut ipſi ſoluant; Appuleium, ut aliquam nobis oſtendat ſolutionis effugiendæ uiam.* Hoc mærore] *quem ex interitu filiæ capiebat.* Librum] *de conſolatione ad ſe ipſum: cuius libri meminit Tertullianus.* Impedior] *ne lacrymis, & mærori me tradam.* Ad omniaque nitor] *omnia tento. ſed uerbum nitor* ἐμεργειχώτερον *eſt. nitimur enim cum labore, et difficultate.* Quanquam ipſum doleo] *cupio, inquit, tecum eſſe. quod ipſum tamen doleo. non enim cum me, quē*

ſoles

ſoles, uidebis. Illa, quæ amabas,] hilaritas, et ſuauitas illa noſtra. Quòd me adiuuarent.] quòd mærorem meũ, ex obitu filiæ ſuſceptum, leuarent. ep. 13. Adeſſet] nam erat in Gallia ciſalpina, miſſus a Cæſare, ut eam prouinciam adminiſtraret. hoc in epiſtola ad Torquatum, de Oratore, & in hiſtoricis. Panſa quando.] Roma proficiſcatur, in Galliam iturus, ut Bruto ſuccedat. cum enim ſcierimus, Panſa quando proficiſcatur; ex ratione dierum ſcire item poterimus, quando Brutus hic futurus ſit. hoc apertius infra his uerbis: Panſa ſi hodie, ut putabas, profectus eſt; poſthac iam incipito ſcribere ad me, de Bruti aduentu quid exſpectes, id eſt quos ad dies. id, ſi ſcies ubi iam ſit, coniectura aſſequere. Et ep. 26. De Bruto, inquit, ſi quid habebis. ſcire enim iam puto, ubi Panſam exſpectet: ſi, ut conſuetudo eſt, in prima prouincia, circiter kalendas affuturus uidetur. De Attica &c.] Atticam, Attici & Piliæ filiam, Craterus medicus ægrotantem curabat. hoc & ſupra, ep. 13.

EPISTOLA XV.

Pro omnibus] nam ſupra dixit, Prende Septimiũ, et Statilium. nunc, Tu, inquit, hoc oneris pro omnibus ſuſcipe; ut me apud Appuleum excuſes. In perpetuum non placet] non placet tibi, ut in uniuerſum tempus, quo cenæ dabuntur, apud Appuleium ſemel excuſemur, ſed ut in dies ſingulos. Fletus] ex interitu Tulliolæ. Reſcribam.] ad eas litteras, quas ex Gallia conſolatorias ad me miſit.

EPISTOLA XVI.

Nunc tamen ipſum] hanc figuram & ſupra uſurpa-

pauit libro VII. ep. 3. Nunc, inquit, ipſum non dubitabo rem tantam abijcere, & lib. VIII. ep. 9. Quid, nunc ipſum unde ſe recipienti, quid agenti, quid acturo? & infra ep. 39. Nunc ipſum ea lego, &c. Tuæ domui] Romæ ſcilicet. Nec meæ poteram] cum eum locum aſpicere non poßim, ubi Tulliola perijt. Idem] tuorum negotiorũ cura. Philippus] uide quæ diximus ad illud, quod ſupra eſt, ep. 10. Amyntæ filius.

EPISTOLA XVII.

Laterenſi, Naſone, Lænate, &c.] Ciceronis in auguratu collegis. Reddendas cures] a te conſcriptas. ſupra ep. 4. lib. XI. Tu uelim, ſi qui erunt, ad quos aliquid ſcribendum a me exiſtimes, ipſe conficias. & ep. 7. lib. XI. Reus] is, pro quo ſpopondi. hoc enim reus quandoque ſignificat. Liberalis tamen &c.] quanquam, inquit, timendum non eſt, ut pro hac ſponſione ſoluamus: ſiquidem & Cornificius ipſe, pro quo dicor ſpopondiſſe, locuples eſt; & Appuleius prædiator, homo minime fraudulentus, qui nobis & facile, & ſine dolo ſponſionum iura oſtendet; in quibus eſt, ut, cum reus locuples ſit, ſponſores ne appellentur: tamen ex eorum tabulis, qui mecum pro Cornificio dicuntur ſpopondiſſe, uelim cognoſcas an ſpoponderim. Poteſt tamen uideri] cognoſci, ex conſponſorum tabulis. Scire certum uelim] num ſpoponderim. Appelles procuratores] uide, quid procuratores Cornificij dicant. ep. 18. & 19. Quid ad me?] doloris & deſperationis ſignificatio, maxime propter interitum filiæ; qua amiſſa, nihil præterea ſibi curãdum eſſe dicit. Veruntamen] ſubaud

ſubaudi, appelles procuratores. locutio Ciceroni familia-
ris, ep.3.lib.4.& 3.lib.13. & in epiſtola ad Tironem
24.lib.16.fam. eodemq; modo, attamen, uſurpauit,
ep.25.lib.11. Panſæ profectionem] in prouin-
ciam. nam Bruto, ut diximus, Galliam ciſalpinam admi-
niſtranti ſucceſſor erat conſtitutus. 190:191: Cura]
ſuprà dixit de Atticæ ualetudine. Cura, igitur ægrotantē.

EPISTOLA XVIII.

Dum recordationes fugio] dum id ago, ut in-
teritum filiæ meæ ne recorder. Refugio a te admo
nendo] non admoneo, inquit, te de ſano illo, quod eri-
gere mortuæ filiæ uolo; propterea quòd ſine filiæ recorda
tione id facere non poſſum: recordatio autem illa, quaſi
morſu quodam, dolorem efficit. non ſcribo igitur, ut de fa-
no illo mecum cogites, ne in filiæ recordationem incidam.
Ignoſcas] quòd de fano cogitem. Eiuſmodi eſt]
id, quod cogito. quaſi dicat, ſiue reprehendi debet, ſiue lau
dari, eiuſmodi eſt; uidelicet ut omnino fanū extruatur.
Tale illud, opinor apud Terentiū: Huiuſmodi ſum. Fie-
ri id oportere] fanum eſt faciendum iis, quos amo
re coniunctos amiſimus. Neque de genere] cuius
generis fanum faciam. Cluatii] placet mihi fanum ea
forma, qua Cluatius deſcripſit. Videtur autem Cluatius
hic architectus fuiſſe, aut certe huius generis intelligens.
quod etiam infra apparet, ep.35. De re] fanum faciam,
necne. De loco non nunquam] non dubito, cu-
ius generis fanum faciam: non dubito, faciam, nec ne. Du
bito non nunquam, ubi faciam. Monumentorum]
refertur ad litteras, non ad ædificia. Monumentorum

tem ab ingeniis omnium ſcriptorum, et Græcorum & Latinorum. dabo, inquit, operam, quantum in me erit, ut et ab omnium ingeniis conſecretur, et omni genere monumentorum. Refricatura] *dum enim filiam conſecrabo, illius recordatione dolor augebitur; & uulnus ex illius interitu acceptum, quod iam ſanari temporis medicina uidebatur, hac quaſi refricatione recrudeſcet.* Sed iam &c.] *ut hæc conſecratio refricatura uulnus ſit, conſecrare tamen eam deliberatum eſt: idq́; duabus de cauſsis: primum, quòd ſecus facere non poſſum; cũ hoc iam in animo meo filiæ manibus quaſi uouerim, atque promiſerim: (ex quo inquit ep. 37.* Hoc mihi debere uideor, neque leuari poſſe, niſi ſoluero. *& ep. 42.* Ego me maiore religione, quàm quiſquam fuit ullius uoti, obſtrictum puto) *deinde, quòd huius uulneris dolor non diuturnus eſt futurus; cum non diu futuri ſimus in uita. itaque exiguum hoc tempus, dum doloris ſenſus in me erit, nõ tanti apud nos debet eſſe, quanti illud æternum, quo ſcilicet ex his monumentis mea in filiam pietatis memoria durabit.* Dum illud tractabã, de quo antea ſcripſi ad te] *dum librum ſcribebam de conſolatione: de quo ep. 14.* Quaſi fouebã dolores meos] *metaphora ſumpta a partibus dolore affectis: quas dum fouemus, puluinis, aut ſacculis adhibitis, leuatio quædam doloris uidetur eſſe.* Philippus] *ep. 18.* Epiſtolam,] *qua conſolatoriis Bruti litteris reſpondit.* Quædam enim exſpecto] *quædam enim ſunt, de quibus ſcire cupiam.* Ne fruſtretur] *ne noſtrã exſpectationem fallat, ne faciat contra quàm promiſit, ne nõ ſoluat, quod ſe eſſe ſoluturum dixit. ep. 19.* Vt Eros ſcribit]

bit] *hic rationes Ciceronis adminiſtrabat. lib.* x v. Non incertum puto] *non dubito, quin Libo nobis, ut pol licetur, pecuniam numeret.* Sulpicio confido, & Egnatio ſcilicet.] *qui promiſerunt ſe eſſe præſtatu=ros, ut ſors ne pereat, hoc eſt, ut uniuerſa pecunia, quam Cocceius & Libo mihi debent, ne amittatur. Vt illa duo uerba, Fruſtretur, & Pollicetur, non ad uniuerſæ pecu=niæ ſolutionem, ſed, ut opinor, ad uſuræ pēſionem referã=tur: itemq́; illud ep.* 13. *Cocceium uelim appelles.* La=bores?] *de me apud Appuleium excuſando, quòd ad illius augurales cenas non eam. ep.* 13. 14. 15. *&* 17. Excuſatio facilis] *non ſubſcribit cauſſam, cur ſit ex cuſatio facilis: ſed eadem poſuit ep.* 14. *his uerbis: De me excuſando apud Appuleium, dederam ad te pridie litte=ras. nihil eſſe negotij arbitror. quemcunque appellaris, nemo negabit.* Aduentu] *ſignificatur illud tempus, quo M. Antonius Roma profectus, ut in Hiſpaniam ad Cæ ſarem iret, deinde, mutato conſilio, reditu admodum ce=leri per Italiam cucurrit, & noctu urbem introiuit. cuius feſtinationis maxime cauſſa fuit, quòd, cum tempus iam adeſſet eius pecuniæ ſoluendæ, quam pro emptis in auctio=ne Cn. Pompeij bonis Cæſari debebat, uerebatur, ne, ipſo abſente, prædes ſui uenderentur: itaque accurrit, ut eos li=beraret. unde illud ſecunda actione in Antonium: Ne L. Plancus prædes ſuos uenderet. Apparet igitur, & quid hæc dictio, Aduentu, ſignificet; & quid illud, quod pro=xime ſequitur, Propter prædes ſuos accucurriſſe.* Ne=que iſta quidem curo.] *infra idem iterat non iiſdē uerbis: Te, inquit, ſcire uolo, me neque iſto nuntio eſſe*

pertur-

perturbatum, nec iam ullo perturbatum iri. et paullo poſt item alijs uerbis eandem rem; Nondum uideris *perſpicere, quam me nec Antonius commouerit, nec quidquam iam eiuſmodi poßit commouere.* Neque *iſta quidem curo: his de rebus non laboro.* Et *hoc dicit, quia, cum Antonius per Italiam cucurriſſet, & noctu urbem introiſſet; homines, ſubito & inopinato aduentu, tanquam re inexſpectata, & noua, ſuſpēſi, non ſine metu cauſſam quærebant, deinde, ut Cicero opinabatur, propter prædes ſuos eum ueniſſe cognitū eſt. Philipp.* II. Quod ſcribis &c.] *querebatur Terentia, ſe a Cicerone non eſſe adhibitam ad obſignandum teſtamentum, cum ille neſcio quos adhibuiſſet. ep.* 18. Iſthæc] *huiuſmodi res. quaſi dicat: maximarum rerum iacturam paſſus, de paruis iam non laboro, ut de obſignatione teſtamenti.* Paruæ curæ, aut nouæ] *paruæ; parua enim cura me afficere non poteſt, cum in maxima uerſer.* Nouæ: *auget; nam non ſolum, inquit, paruæ curæ nihil eſt loci, ſed omnino nouæ.* Quid ſimile?] *ſenſus eſt; Queritur* Terentia, *primum quòd ad obſignandum meum teſtamentum ipſam non adhibuerim; deinde, quòd eos adhibuerim, quos illa ad ſuum obſignandum non adhibuerat. quid ſimile, inquit? illa, cum ſciri nollet, quid in teſtamento eſſet; ad obſignandum eos non adhibuit, quos, niſi ſciſſent quid eßet, quæſituros exiſtimauit: idq; erat argumento, aliquid in eo Terentiam ſcripſiſſe, quod Ciceronis e re minus eſſet. ego autem illos ipſos adhibui; propterea quòd non fuit mihi timendum, quod illa timuit, ut ii, qui ad obſignandum adeſſent, quid eſſet in teſtamento quærerent; quid enim ad me, ſi*

me, ſi teſtamenti ratio nota illis ſit? quaſi dicat; nihil in meo teſtamento ſcripſi, quod cælatum magnoperc uelim; cum illa ualde uideatur uelle cælatum eſſe id, quod ſcripſit in ſuo; quippe quæ ad obſignandum eos non adhibuit, quos exiſtimauit quæſituros, niſi ſciſſent, quid ineſſet. ex quo fit, ut ego potius queri de illa debeam, & ſuſpicari, ne quid in teſtamento ſcripſerit contra uoluntatem meam, cum in occultanda ſcripti ſententia maiorem, quàm ego, diligentiam adhibuerit. De nepote] *locus mihi obſcurus, et fortaſſe deprauatus.* Non aduocaui] *ipſam.* Tum] *cum teſtamentũ obſignare uellem.* De tuis aliquos] *miror, cur dicat, aliquos; cum certum obſignatorum numerum lex conſtitueret. unde illud ex edicto Verris, libro* IIII. *Si de hereditate ambigitur; & tabulæ teſtamenti obſignatæ non minus multis ſignis, quàm e lege oporteat, ad me proferentur: ſecundum tabulas teſtamenti potiſſimũ hereditatem dabo.* Iuſſeram] *mandaram tibi, ut de domeſticis tuis aliquos adduceres ad meum teſtamentum obſignandum.* Inde eſt natum, ut ad Publium] *uult oſtendere, caſu eſſe factum, ut Silium, & Publium ad obſignandum teſtamentum adhibuerit.* Neceſſe neutrum fuit] *quid enim ad me, utrum Silius & Publius, an alij ad obſignandum adhiberentur? Neutrum: neque ut ad Silium, neque ut ad Publium mitteretur.* Hoc tu tractabis] *hoc, de teſtamenti obſignatoribus, tractabis, cum Terentia, ne iniquius ferat, quòd eam non aduocauerim ad obſignandum.*

EPISTOLA XIX.

Hic] *Aſturæ. epiſt. 39.* Ineunda nobis ratio,

tio &c.] *poſſum quidem, inquit, fanum hic facere: ſed illud ſpectandum nobis eſt, ut id, quod faciemus, apud poſteros habeat religionem: quod fortaſſe non aſſequerer, ſi in hac ſolitudine fanum fieret. faciundum igitur eſt loco celebri, ut in hortis transtiberinis. quod enim in celebritate erit, poſteri tuebuntur; quod in ſolitudine, contemnẽt.* In omni mutatione dominorum] *apud omnes poſteros, apud omnes meorum bonorum poſſeſſores.* Mutatione dominorum: *nam dominus mutatur, cum is, qui poſſedit, alicui ſua bona uel moriens teſtamento legat, uel uiuens uendit.* Dominorum *igitur, id eſt omnium, quicunque olim mea prædia uel hereditate, uel emptione poßidebunt.* Hoc *enim Cicero laborat in primis, ut fanum illud etiam poſteris in honore eſſet. itaque ep.* 34. *Sepulcri, inquit, ſimilitudinem poteram effugere, ſi in uilla facerem: ſed commutationes dominorum reformido. in agro ubicunque fecero, mihi uideor aſſequi poſſe, ut poſteritas habeat religionem. Verebatur autem, ne, ſi fanum faceret in illa, poſteri ex fano rurſus uillam facerent, ubi habitare poſſent.* Quaſi conſecratum] *tanquam templum aliquod publice conſecratum. non enim Cicero* Tulliolam, *erecto templo, conſecrare poterat, niſi collegium pontificum adhiberetur. id porro non ſolebat adhiberi, niſi ad eos conſecrandos, quos publice populus in deorum numerum referri uellet. itaque Cicero fanũ illud, quod uidebat conſecrari non poſſe, dabat operam, ut quaſi conſecratum remaneret. Sed exiſtet, qui ita dicat:* Ciceronem *improprie locutum, qui in his epiſtolis fanũ appellarit,* quod *conſecrari non poſſet; cum re uera fanum id dicatur,* quod *à* pontifi-

a pontificum collegio conſecratum ſit, & in quo Deus aliquis publice colatur. Non difficilis nodus; qui nullo negotio ſoluetur, nẽpe ſic; ſi intelligemus id, quod res eſt, Ciceronẽ appellaſſe fanũ, et fanũ item ab alijs appellari uoluiſſe; ut, quod re uera fanum non eſſet, ſaltem propter nomẽ in honore eſſet. itaque dicit ep. 35. Nollem illud ullo nomine, niſi fani, appellari. Nihil egeo uectigalibus] ipſe ſe exponit, cum infert, Paruo contentus eſſe poſſum. Et uult oſtendere, cum uectigalibus iam nihil egeat, ſe nõ laborare de ſumptu, qui propterea faciendus ſit, ut fanum diuturna cum religione, & quaſi conſecratum remanere poſſit: quod cum ita ſit, cogitare interdum de hortis trans Tiberim parandis, quanquam magno uenirent. Ob hãc cauſſam] ut fanum celebri loco factum, religionem ſemper habeat. Tu tamen] refertur ad illud, Coram uidebimus. quanquam, inquit, de hortis coram: tu tamen, quod ad columnas attinet, quibus ad fanũ utemur, ne exſpecta aduentum meum, ſed confice, id eſt tranſige cum Appella Chio, eme eas ab Appella Chio. Nec dubito, quin columnas intelligat è Chio marmore, qui moneat Atticum, ut ea de re cum homine Chio conficiat. quòd ſi e Chio marmore; ſequitur ut eas maxime uoluerit, quæ maculis eſſent uerſicoloribus, non ſolum ad elegantiam, ſed etiam ad firmitudinem fani. nam huius generis columnas reliquis fuiſſe firmiores, ſcribit Plinius libro XXXVI. cap. VI. De iudicatu meo] ut ego iudicaueram illis eſſe reſpondendum. Hi pecuniam Ciceroni debebãt. ep. 13. Si quid perſpexeris] de Cocceio, & Libone. Et tamen] cogitabat epiſtolam ita claudere, Si quid perſpexeris, ue-

lim ſcire: ſed cum illud ſcripſiſſet, Si quid perſpexeris, ſubito recordatus de Cornificii re, addidit, Et tamē quid procuratores Cornificij dicant: hoc eſt, Et tamen hoc quoque uelim ſcire, quid procuratores Cornificij dicant. Cornificii procuratores: eandem rem ſæpius declarare, putidum eſt. uide ep.14. & 18. Ne perturbarer.] *quòd Antonius repentino aduentu noctu urbem introiſſet. ep. 18. et 20.* Iſto nuntio] *quòd audiuerim Antonium, qui ad Cæſarem in Hiſpaniam iter habebat, mutato conſilio præter omnium exſpectationem reuerſum, noctu urbem eſſe ingreſſum.* Profectus] *Roma, ut in Galliam eat, M. Bruto ſucceſſurus. ep. 26. diem autem profectionis fuiſſe III. Kal. Ianuarij, poſtea ſcripſit ipſe ad Caßium ep. 17. l. 15 fam.* De Terentia] *de Terentiæ querelis, iniquo animo ferentis, quòd eam ad obſignandum teſtamentum non adhibuerim. ep. 18.* Officium agi meum quodam.] *nam ſi dicat eam, quæ mihi uxor fuit, (diuortium enim iam fecerant) ad obſignandum teſtamentum non aduocaſſe; uereor, ne in eo me homines reprehendant, quaſi officio defuerim; cum ego illam non aduocauerim, quòd in mentem non uenit.* Cui tu es conſcius] *cui tu ſcis me non defuiſſe. tu enim affuiſti, cum teſtamentum faciebam. quo tempore ſcis me neque de aduocanda ad obſignationem teſtamenti, neque de excludenda uxore cogitaſſe; nihil aſtute feciße; ſed, quidquid fecerim, feciße partim ex conſilio tuo, partim etiam caſu. unde illud ep. 19. Tibi placuit, ut mitterem ad Silium: inde eſt natum, ut ad Publium.* Vt non nulli putant, Ciceronis rem] *credunt enim non nulli, Terentiam, quòd*

eam

eam ad obſignationem mei teſtamenti non aduocauerim, Marcum filium in teſtamento minus liberaliter eſſe tractaturã. Quod mihi eſt & ſanctius, & antiquius] *officium: quod magis, quàm filij commodum, me mouet.* Hoc alterum neque ſincerum, neque firmũ] *Terentia neque, ut opinor, cogitat de filij re, cum cogitare ſe ſimulet; (hoc eſt autem, quod Cicero appellat non ſincerum; propterea quòd qui ſimulatione utuntur, non ſincere agunt, ſed malitioſe) &, ſi cogitat, in ſententia nõ permanebit.* Notat malitiam *Terentiæ, cum dicit,* Neque *ſincerum; leuitatem, cum addit,* Neque *firmum.*

EPISTOLA XX.

Antonius] *abſurdum eſt iterare, quæ diximus ep.* 18. & 19. Dolere] *propter interitum filiæ.* Seruiliæ Claudii] *uetus locutio. nam ſubintelligitur, uxoris. exempla patent in antiquis & lapidibus, & ſcriptis.*

EPISTOLA XXI.

Ad ea, quæ requiſieras.] *σύνταγμα quoddam M. Brutus conſcripſerat; ut opinor, in Catonis laudem; (hanc enim coniecturam duco ex ijs, quæ proxime ſequuntur) idq; Attico legendum, & iudicandum miſerat. Atticus reſpondens, cum quædam minus probaret, eorum rationem a Bruto requiſiuit. ille nihil ad ea: tantum Atticum rogauit, ut, ſi quid incertius de ſenatuſconſulto in Catonis ſententiam facto protuliſſet, id corrigeret: cum in reliquis Attici ſententiam minimi facere uideretur, nihil ad ea reſpondens, quæ ille requiſierat. quod Cicero Bruti in epiſtola obſeruauit; & quaſi ob eam rem illum reprehendens, Ad cetera uero, inquit infra, tibi quemadmodum re-*

ſcripſit? Tantum rogat de s. c. ut corrigas. Deinde ſequitur: Hoc quidem feciſſet, etiam ſi Ranio admonitus eſſet: hoc ſenſu: Rogat, ut corrigas eam partem, in qua eſt de ſenatuſconſulto. in quo ſane non prudenter fecit, qui corrigi a te s. c. uoluerit, cum id corrigere uel Ranio poſſet; quippe cum de eo s. c. cuiuis liceret ex actis cognoſcere. curam igitur minimæ rei, utpote quam uel Ranio ſcriba poſſet efficere, tibi commiſit: ad cetera, quæ requiſieras, quæ ſcilicet maioris erant ponderis, nihil reſcripſit. Hoc eſt, cur Cicero Bruti epiſtolam dicat non prudenter reſcriptam. De animaduerſione] de puniendis iis, qui cum Catilina in patriam coniurauerant. Præter Cæſarem.] immo & Cæſar ante Catonem ſententiam dixerat: erat enim Cæſar prætor deſignatus, Cato autem tribunus pl. deſignatus: & prætores tribunos dignitate anteibant. itaque & apud Salluſtium Cato ſententiam dicit poſt Cæſarem. eſt igitur accipiendum, Præter Cæſarem: non modo Cæſar ipſe, cui reſpondit Cato, ſed omnes ante Catonem ſententiam dixerant. omnes, autem non ſenatores, (nec enim ante tribunum pl. deſignatum priuatus ſenator ſententiam dixiſſet) ſed, Omnes, dixit de magiſtratibus iis, qui tribunis dignitate præſtabant. Prætorio loco] prætor enim deſignatus erat Cæſar, quo tempore de coniuratis ſententiam dixit. In ſententiam Catonis] ſubintelligitur, eſt facta diſceſſio. Rem eandem] pœnam coniuratorum, quam & alii ſua ſententia comprehenderant, ſed uerbis non tam luculētis, neque tam multis, quàm Cato. Retulerim] ſenatum de coniuratis. Patefecerim] co

Cohortatus ſim] *ſenatum ad animaduerſionem.* Ante quàm conſulerem, ipſe iudicauerim] *cum ad ſenatum retuliſsem de coniuratione deprehenſa, nõ exſpectaui, ut dicerent, & quid ſibi uideretur eſſe faciẽdum, oſtenderent; ſed, antequam illos conſulerem, id eſt ſententiam rogarem, cenſui ipſe de coniuratis ſupplicium eſſe ſumendum.* Hoc *apparet ex oratione* IIII. *in* Catilinam. Perſcribendaque cenſuerat] *ut in publicis tabulis appareret, quid de coniuratis* Cicero *ſenſiſſet.* Quoniam probas,] *quoniam meum conſilium de hortis emendis tibi non diſplicet, hoc age, hoc cura, ut eos inuenias.* In *hortis autem fanum facere* Tullius *cogitabat, ut loci celebritas quaſi honorem adderet monumento. ep.*19. Rationes meas noſti] *meæ facultates, & meæ rationes tibi notæ ſunt. non ignoras igitur, quanti hortos emere poſsimus. quòd ſi etiam a* Faberio *aliquid poſsumus exigere, (debebat autem* Faberius Ciceroni, *ut ſupra oſtendimus) nullo negotio hortos ememus.* Et *opinor mendum eſſe in uerbo* Recedit*: ac fortaſſe ita corrigẽdum,* Res cedit*: uel,* Procedit*: quale illud* Terentianum*:* Hac *non procedit, alia aggrediamur uia.* Etiam ſine eo] *etiam ſine* Faberio, *etiam ſi a* Faberio *nihil exigamus.* Contendere] *conari, ut hortos uenales inueniam: quòd, etiam ſine* Faberio, *pecunia pro emptione deeſſe non poſsit.* Lamiani, & Caſsiani] *qui ſunt* Lamiæ, & Caſsii. De Terentia] *ep.* 18. 20. & 21. Officium &c.] *agamus cum* Terentia, *ut debemus; hoc eſt, demus operam, ut eam ne offendamus: id eſt: ſi non euenerit id, quod optamus; ut ea bono erga nos ani-*

mo ſit; malo illius me, quàm mei pœnitere. malo, inquit, ut id potius illius uitio, quàm mea culpa contingat: malo accidere, ut ego potius de illa, quàm de me ipſo queri poſſim. non enim habebo, quamobrem mihi ipſe ſuccenſeam, cui officium fuerit antiquiſsimum: habebo autem, cur de illa expoſtulem, quæ a nobis officioſiſsime tractata, non eā gratiam referat, quam debet. quanquam enim Cicero cum Terentia diuortium fecerat: tamen, nunquam fore putās ut ea iam ætate prouecta iterum uellet nubere; (nupſit autem Criſpo Salluſtio, hiſtoriarum ſcriptori, deinde Valerio Meſſallæ) id agebat, ut mulier pecunioſa Ciceronis filii rationem haberet in teſtamento. itaque mirandum non eſt, ſi in iis epiſtolis, quæ poſt diuortium ſcriptæ ſunt, laborare tamen uidetur, ut eam ne habeat offenſiorem. uidebatur enim Terentia tuliſſe permoleſte, quòd a Cicerone ad obſignationem teſtamenti non eſſet adhibita. qua de re ep. 18. Ouiæ C. Lollii] ſubauditur, uxoris, figura antiqua, & optimis ſcriptoribus uſitata. Poſſe ſine me] ſubintellige, curari. Sine me, niſi ego adſim. Quòd accipiēda aliqua ſit, & danda æſtimatio.] Cæſar, pulſo ex Italia Pompeio, cum Romam reuertiſſet, fideſq; tota Italia eſſet anguſtior, neque creditæ pecuniæ ſoluerentur, conſtituit, ut arbitri darentur, per eos fierent æſtimationes poſſeſſionum, & rerum, quanti quæque earum ante bellum fuiſſent, atque eæ creditoribus traderētur. hinc eſt, quòd Cicero quandoque dicit accipere æſtimationem, pro accipere a debitore poſſeſſionem, aut rem, lege Cæſaris æſtimatam. quo ſenſu poſuit illud in epiſtola ad Pætum: Non eos ſis conſilio, ut, cum me hoſpitio reci-

pias, æſtimationem te aliquam putes accipere. quem locũ in ſcholis interpretati ſumus. Accipienda aliqua, & danda æſtimatio] *accipiẽda mihi poßeßio aliqua, & domus, aut res a debitoribus meis, et ea Ouiæ, cui ipſe debeo, tradenda. Et poſuit hic Cicero æſtimationem pro re æſtimata, æſtimata inquam ab arbitris Cæſarianis, quanti ante ciuile bellum fuiſſet.* Dixiſſet] *num aliqua ſit accipienda, & danda æſtimatio,* Si enim] *ſcribit mihi paratum eſſe, unde Ouiæ ſoluam: ſed id negat poſſe, niſi me præſente.* Per te] *tu enim meo nomine æſtimationem accipere a debitoribus meis, & eandem Ouiæ dare potuiſti.* In forum] *ad agendas cauſſas, & ad tractanda iudicia.* Bonis meis rebus] *ante obitum Tulliolæ. Et uidetur ſubintelligere, Multo magis nunc fugio, cum meæ res peßimo loco ſint propter interitum filiæ.* Quid enim &c.] *ratio, cur, etiam bonis ſuis rebus, uerſari in foro noluiſſet.* Sine curia] *amiſſo ſenatu, cum ſenatus nullus ſit. quaſi dicat: cum dignitatem illam fortis & liberi ſenatoris; amiſerim; quid eſt, quod me in foro delectare poßit? Et poſuit forum pro iudicijs, curiam pro ſenatu, quòd iudicia in foro fierent, ſenatus in curia haberetur. Figura eſt, quæ a grammaticis appellatur μετωνυμία.* Neque tamen progredior longius] *Quoniam ſuperiore membro nimium ſibi uidebatur arrogaſſe; quaſi ſe excuſans intulit, neque tamen quidquam facio, quod auctoritate doctißimorum hominum tueri non poßim.* In eam ſententiam] *de conſolatione.* Remediis] *quæ ego capio doctißimorũ hominum ſcriptis & legendis, & in mea ſcripta transferendis.*

rendis. Mihi omne onus imponis,] *omnem illius placandæ curam in me reijcis.* Quid ueri ſit] *audiuerat Terentiam quippiam moliri, quod ipſe minus uellet. id quid eſſet, Atticum dicit unum poſſe perſpicere.* De Rutilia,] *quæſierat, opinor, num ea filio mortuo uixiſſet.* Vt non uendam &c.] *ſunt, inquit, quæ non inuitus poßim uendere, ut habeam unde hortos emam: ſed, ſi tu me adiuuas, poſſum aſſequi, quod uolo, ut nihil uendam, eiq;, a quo emero, uſuram tantummodo annuam pendam.* Quod uolo] *quod ago, quod ſtudeo, quod conor: quale illud in epiſtola ad Lentulum: Scripſi Ariſtotelico more, quemadmodum quidem uolui, tres libros in diſputatione ac dialogo de oratore.* Si tu me adiuuas] *ſi tuo ſtudio conſequi potes, ut pecuniam ab ijs, qui debent, exigamus. hoc enim non ad facultates Attici, ſed ad operam & diligentiam pertinet. & refertur ad illud, Poſſum aſſequi.* Non plus annum] *tale illud eſt ep. 6. lib. 6. Num eſt hoc, non plus annum obtinere prouinciam? Dixiſſet etiam eleganter, non plus annuam.* Paratiſsimi] *horti. ſupra, Venales certe ſunt Druſi.* Proximos puto Lamiæ] *proximos, inquit, hortos Lamiæ paratißimos eſſe puto. non enim dicit, proximos hortos puto eſſe Lamiæ: ſed proximos hortos Lamiæ puto eſſe paratißimos: cum certum non haberet, horti Lamiæ uenales eſſent, nec ne: quod oſtendit inſequens membrum; Si quid potes, odorare. & multo magis illud ep. 21: Venales certe ſunt Druſi, fortaſſe & Lamiani.* Odorare] *num ueniales ſint horti Lamiæ.* Ne Silius quidem &c.] *etiam hortos Silij facile poſ-*

ſumus

ſumus habere: primum quòd ille nihil utitur: (ſubintellige
hortis) deinde quòd uſuris, quas nos ei in annum pende-
mus, facillime ſuſtentabitur. Et uerbum, Suſtentabitur,
egeſtatē Silij declarat. Habe tuum negotium,] i-
exiſtima tuum eſſe negotium. hæc res tibi curæ ſit; item
ut ſi tua res eſſet. genus loquendi perelegans: quo & infra
utitur, lib. 14. ep. 2. Quid uelim] habe rationē m
meæ uoluntatis, non rei familiaris. noli cogitare, tant
ſumptum meas facultates non ferre: cogita, me maximè c
pere: ſubaudi hortos, ac fanum. quaſi dicat: Etiam ſi i
hortos & in fanum maior impenſa facienda ſit, quàm res
mea familiaris poſtulat, tamen, quando me hanc rem ta
topere uides uelle, adiuua, & tuam operam ac diligen
tiam præſta.

EPISTOLA XXII.

Quamuis non curarem &c.] Atticus prox
mis litteris ita ſcripſerat Ciceroni: Quamuis de Hiſpan
non cures, tamen ad te ſum ſcripturus. itaque putauit ſe
cero in ijs litteris aliquid noui de Hiſpania eſſe repertur
neque tamen reperit; propterea quòd Atticus non in ijs li
teris, quas tum dabat, intellexerat ſe eſſe ſcripturum de H
ſpania, ſed in ijs, quas deinde daturus erat; cum ſcilicet
rebus Hiſpanicis noui aliquid Romam eſſet allatum. ger
bat autem Cæſar tum in Hiſpania bellum contra Pomp
filios. Sed uidelicet meis litteris reſpondiſti
tantum modo litteris meis reſpondiſti, nihil præterea,
de Hiſpania, aut alia de re. Vt de foro, & de curia
uide ſupra ep. 21. Domus eſt, ut ais, forum] ſcri
pſerat Atticus: cum Romæ eris, ſi uerſari in foro non libe
bit,

bit, quòd quoſdam homines æquo animo uidere non poßis; at domi eſſe poteris, quæ tibi erit pro foro. ita et iis ſatisfacies, qui a te poſtulant ut Romæ ſis, neque tibi, ut abſis, concedunt: & aſſequeris quod tu uis, ut forum ne frequentes. Iampridem] cum libertatem amiſimus. Poſteaquam &c.] poſteaquam filiam amiſi: quod erat unicum ſolatium in malis. Præter me] omnino, ut opinio mea fert, aptius quiddam, et cōcinnius accesſerit ad ſententiam, ſi legatur, Præter te. Atque etiam illa cauſſa &c.] cauſſa, quæ proxime ſequitur. Senſus eſt: Præter alias cau-ſas, quibus ego adducor, ut Romam non ueniam, (in i[...] autem hæc erat, quòd neque curia, neque foro frui pot[...]rat, quemadmodum ſtante rep. ſolitus erat) etiam illa e[...] quòd Cæſariani, ſi uenero, moleſtißimi erunt, flagitante[...] a me, quod Atedius, id eſt Cæſar ex te quæſierat. F[...] autem hoc quæſierat Cæſar, ex Attico, cur Cicero tam [...] frequens eſſet in urbe: quem aßiduum Romæ eſſe, & i[...]natum uenire, ſumme cupiebat, quo ſcilicet ea, quæ age[...]tur, probare uideretur: quæ quidem putabat fore min[...]uidioſa, ſiquidem eſſent præſente, & aſſentiente Cic[...] optimo, & grauiſſimo ciue, conſtituta. Moleſti ſ[...] Cæſariani. nam Cæſar hoc tempore bellum in Hiſpa[...]rebat aduerſus Pompeij filios: ſed ipſius amici, & f[...]res, qui Romæ erant, petebant a Cicerone quod C[...] uelle ſciebant, aut fortaſſe etiam quod a Cæſare in[...]tis habebant: petebant autem, quod ſupra proxi[...]mus, ut in ſenatum uenire, & ipſorum de rep. con[...]let intereſſe. Moleſti, igitur in petendo. De Ter[...] ep. 18. 20. & 21. Dolere] propter interitu[...]

Vt non iaceam] ut aliquid. tamen. agam, ut inertiae
prorſus me non dediderim. iacere enim dicuntur ij, qui pror-
ſus nihil agunt, & ab omni rerum curatione uacant. unde
illud libro III. de officijs, Cum C. Marius ſeptimum an-
num poſt præturam iaceret. Carneades, & ea lega-
tio] Carneades Academicus, Diogenes Stoicus, Crito-
laus Peripateticus ab Athenienſibus legati Romam uene-
runt. ex hiſtoria. In tuo annali:] ſignificat eum At-
tici librum, quem ad Ciceronem miſit, ut ex proœmio de c[illegible]
ris oratoribus apparet. eius libri Cornelius Nepos in At-
tici uita meminit his uerbis: Antiquitatem adeo diligent[illegible]
habuit cognitam, ut eam totam in eo uolumine expoſuerit [illegible]
quo magiſtratus ornauit. nulla enim lex, neque pax, neque
bellum, neque res illuſtris eſt, quæ non in eo ſuo tempor[illegible]
ſit notata. Et Cicero in Bruto: Eam utilitatem habuit. A[illegible]
tici liber, quam requirebam; ut explicatis ordinibus temp[illegible]
rum, uno in conſpectu omnia uiderem. Et ibidem pau[illegible]
poſt ex Attici perſona: Eisq; noſmet ipſi ad ueterum an[illegible]
lium (ſic enim lego) memoriam comprehendendam impul[illegible]
atque incenſi ſumus. Et idem, neſcio quo in loco, ſed id [illegible]
certe: Quem laborem nobis leuauit Attici noſtri labor, [illegible]
annorum quingentorum memoriam uno libro colligauit [illegible]
Quæ cauſſa] cur ea legatio Romam uenerit. De [illegible]
ropo, opinor,] recte opinabatur. nam Atheni[illegible]
ſes, afflicti bello Macedonico, ſumma in paupertate cum [illegible]
ſent, nõ auaritia aut libidine adducti, ſed neceſſitate impul[illegible]
Oropum, urbem ſibi ſubditam, diripiunt. Oropij quer[illegible]
tes ad ſenatum Romam confugiunt. ſenatus iudicat [illegible]
iniuriam Oropijs non iure factam: mandat Sicyonijs, ut [illegible]

ſa cognita, multam Athenienſibus, auctoribus iniuriæ, pro damno dato irrogent. Sicyonij, cum ad iudicium Athenienſes non affuiſſent, multam dixere talentorum quingētorum. ſed ſenatus petentibus Athenienſibus, qui legatos eius rei cauſſa tres philoſophos Romam miſerant, omnia remiſit, præter talenta centum: quæ tamen ne ipſa quidem pependerūt. Hæc ex Pauſaniæ hiſtoria de Achaicis, Plutarchi C tone maiore, Gellio lib. VII. cap. XIIII. lib. XVI cap. ultimo, Macrobio libro I. cap. V. Si ita eſt] ſi e ut ea legatio Romam uenerit Oropi urbis cauſſa; inter i ſos Oropios, & Athenienſes, qui legationem miſerunt, c controuerſiæ fuerint, ſcire uelim. Qui præfuerit h tis] qui Epicureorum princeps fuerit, quis primum l inter Epicureos tenuerit. Hortis: gymnaſio & ſcholæ curi. nam ut Lycæum, Peripateticorum; Porticus, St rum; Academia, Platonicorum: ſic Horti, Epic rum. Apollodori] ſubaudi, libris: figura gr qua Cicero etiam alibi uſus eſt, ut cum dixit, ad Mar Scapulæ, per Locuſtæ. ſubintelligitur enim, æden tos, fundum. De Attica] Atticæ ſignificat tationem. Magala] huius pater cum Ligus ut proxime conſtat; uériſimile mihi ſit, Magalam Liguris filium, ex Aeliorum familia fuiſſe. nam Li liorum cognomen fuit, ut ex oratione pro Sextio, conſulum apparet. Dubium mihi non era ſubintellige, quin ex eo morbo moriturus eſſet. dei ſam ſubſcribens, intulit: Vnde enim tanta felicitas ſet, ut tam probo filio diutius frueretur? quaſi dic rabar, Ligurem tam eſſe felicem, ut ex ijs rebus

felicitatem metiri ſolemus, prorſus nullam amitteret. ſed ni-
mirum dij immortales eum filio priuarunt, ne tam felix eſ-
ſet. Et hoc dicit, ut oſtendat, felices eſſe non poſſe, qui fi-
lios amittant; ad obitum filiæ ſpectans, quam amiſſam luge-
bat. Nam quid de me dicam?] ſenſus eſt: Ligus
qui tum felix eſſe uidebatur, nunc, amiſſo filio, felix iam eſſe
non poteſt. nam quid de me dicam? qui etiam ſi omnia con-
ſequar, quæ uolo, tamen non modo felix eſſe, ſed ne leuar
quidem eo dolore poſſum, quem ex interitu filiæ ſuſcepi.
Quanti quanti] Subintellige, liceant. Etiam ſi, inqui[t],
hortos emam quantiuis, non male emero: ſiquidem, quo[d]
neceſſarium eſt, id quanquam magno pretio emptum, be[ne]
tamen emptum eſt. horti autem mihi ad fanum neceſſar[ij]
ſunt. non poſſum igitur eos niſi bene emere, etiam ſi ma-
gno. Leuatio] ſi fanum exſtruo, leuatio quædam eſt
minus doloris, at eius officij, quod a me debetur. Offi[cij]
debiti] ſimile illud eſt ep. 18. Iam quaſi uoto quodam
& promiſſo me teneri puto. L. Cotta] qui conſul fue-
rat cum L. Torquato. ep. 20. Ad hanc rem] ad fa-
num exſtruendum loci ſatis erit. Video &c.] uideo, q[ui]
poſſunt hortos habentibus perſuadere, ut mihi uendant. ui-
deo, qui me poßint adiuuare ad eam rem, quam uolo, con-
ſequendam. Et eſt ad Atticum tacita cohortatio, ut adi[u]-
mento ſit in ea re, præ qua uideat argẽtum, ueſtem, amœ[na]
loca nihil putari. Nihil enim eſt melius.] Siliani
inquit, horti ſupra omnes placent. age igitur cum Silio, [ut]
nobis uendat. Mandaui etiam Sicæ] ut cum Silio de
hortis mihi uendendis loqueretur. Conſtitutum &c.
conſtituiſſe cum Silio, ut una loqueretur.

EPISTOLA

EPISTOLA XXIII.

Qui tranſegerit] *qui hortos alij uendiderit. Quod ſequitur*, Deeſſe, *refertur uel ad inopiam Silij, uel ad ipſius promiſſum; ſed potius, opinor, ad inopiam Silij, hoc ſenſu:* Ego, *ſi hortos a Silio emiſſem, pecuniam ei grandiorem dediſſem, quàm cuiuis alij, habita ſcilicet eius inopiæ ratione: neque enim, inquit*, Ei deeſſe *uolebam. Inſequens mem brum*, Et, quid poſſem, timebam, *ſic explano*: Et tamen ue*rebar, ne non tantam pecuniam ei pro hortis poſſem dare, quantam ad eius inopiã ſubleuandam uoluiſſem; uel, quan tam ipſe poſceret*: De Ouia, confice] *quid ſigni ficet, hoc quidem ex loco non apparet: ſed, ut ſæpe ia dixi, locus locum illuſtrat. locos autem ipſos inter ſe con ferre, ut, quæ ſimilia ſint, quæ repugnantia, notentur, n ſolum diligentiæ eſt, ſed etiam iudicij. leuemus igitur, qu niam quidem hoc ſuſcepimus, quanquam fortaſſe plus ſcepimus, quàm ſuſtinere poßimus, ſed leuemus, quant in nobis eſt, labore eos, & quærendi, & conſiderandi, ſuum ſtudium ad has Ciceronis epiſtolas cõtulerint. S igitur, ep. 21. de Ouia his uerbis*: Ouiæ C. Lollij cu *da ſunt* HS C, *itaque uerbum*, Confice, *ſic expono*, ei HS C. *quæ deberi a me ſcis.* eadem de re infra epi Cum Ouia, *inquit, quæſo quidem ut* conficiatur. T pus eſſe iam uidetur] *ut* Athenas ad ſtudia *ciſcatur*. Quando placeat] *quando tibi* uideat *Athenas Ciceronem mittamus*. Publius &c.] *re infra ep. 27. his uerbis*; Publius, *ſi* æquinoctium *ſtat, nauigaturus uidetur. mihi autem* dixerat, per Si Atedio] *ſupra ep. 4. cum dixit*, Horum quid eſt

Atedio probare poßimus : Cæſarem ſignificauit, nomine commutato. ſed in hoc loco non eſt, ut, Atedium dici Cæſarem, poßit accipi ; qui, quo tempore hæc epiſtola ſcripta eſt, bellum in Hiſpania gerebat aduerſus Pompeij liberos. Atedio, igitur accipiamus pro Publij amico, & familiari, quemadmodum & infra ; ep. 27. P. Craſſus &c.] habebat in manibus eum librum, quem de obitu filiæ, ſe ipſum conſolans, ſcripſit. ad eum igitur librum, quæ ex Attico quærit, pertinebat. fecit idem ſupra, ep. 20. & 21. Atticus autem & habebatur, & erat ἰσοριμώτατος. Ciſpiana, & Pretiana explicabis.] nomina, hoc eſt, debitam mihi a Ciſpio, & Pretio pecuniam. infra ep. 29. De nomine, inquit, tu uidebis cum Ciſpio. Hoc, quod attinet ad ſententiam. quod ad genus loquendi, eadem, inquit, epiſtola, Si Faberianum, explicas, hortos emamus uel magno ſin minus, ne paruo quidem poſſumus. Optime:] ſubaudi, quòd leuius ægrotat.

EPISTOLA XXIIII.

Et res, & cõdicio] res, horti ipſi, quos Silius uendere uult. condicio: uel pecuniam dixerat Silius ſe eſſe accepturum pro hortis, uel, pro pecunia, ex Ciceronis poſſeſſionibus aliquam, facta æſtimatione, ut ne minoris eſſet poſſeſſio, quam acciperet, quàm quanti eſſent horti, quos uenderet. Hanc condicionem reſpondet Cicero ſibi placere, ita, ut numerare pecuniam malit, quàm e ſuis prædijs ullam tradere. Aeſtimatione] prædio æſtimato, ut pretium hortorum æquet. æſtimatio enim hic accipitur pro re æſtimata, ut in epiſtola ad Pætum, Quando tuas æſtimationes uendere non potes. Voluptarias &c.] ratio, cur ... merato

merato malit, quam æſtimatione. nam neque, inquit, uo-luptarias poſſeſsiones accipere Silius a me uolet: & eas, quæ fructuoſæ ſunt, ego ei tradere non poſſum. Vectiga-libus] *redditibus, fructibus. uectigal enim & publicum eſt, et id ſignificat, quod ex poſſeſsionibus capitur.* A Fa-berio repræſentabimus] *repræſentare, Budæus hoc loco dicit eſſe, præſenti pecunia ſoluere, non, ut alij locis, ante diem ſoluere. non improbo eruditi hominis opinionem: quanquam ne cur probem quidem eſt. cur eni uſitatam uerbi ſignificationem ſine cauſſa negligimus? ſa mihi placet, ac uehementer quidem placet, ut hic, repræ-ſentare, ualeat ante diem ſoluere: contra Budæi ſentẽtia fateor: ſed nunquid apud me pluris eſſe debet ullius auct ritas, quàm ratio, & ueritas ipſa? neque tamen illum, qu omnibus noſtræ ætatis hominibus eruditione uideo præ ſe, ut male ſentientem reprehendo: ſed quando interpr partes ſuſcepi, et præter communem utilitatem nihil ſp quod meum officium eſt, quodq; mihi a principio ad h pus aggredienti propoſitum fuit, id facio, ut omnia l exponam, cum hoc tamen, ne quid temere affirmem ſum igitur conſideremus, & enodatum, quàm planiſſi terit, exponamus. Siliani, inquit, horti, de quibus ſcripſiſti, placent; ſed ita, ut numerato eos malim acc quàm æſtimatione. ſi autem numerato accipimus, un cunia? habebimus, infert, HS DC, ab Hermoge preſſa; & DC item, quæ domi ſunt. erit igitur, unde mus HS MCC. quæ autem reliqua pecunia erit, licet a nobis ſupra HS MCC Silio debebitur; ei ſoluendæ diem, puta annuam, uel bimam, præſtituer*

terea Silio uel uſuram pendemus. Quoniam autem hoc poſuerat, Vſuram pendemus: ueritus, ne Attico uideretur inſanire, qui hortos uſque eò cuperet, ut etiam uſuras ſubire uellet; quaſi ſe excuſans adiecit, Dum a Faberio repræſentabimus; hoc ſignificans, diuturniorem uſuram non futuram, cum putet ſe, pecunia a Faberio debitore ſumpta, repræſentaturum, hoc eſt ſolutionem facturum ante diem reliquæ pecuniæ ſoluendæ præfinitam. certe enim hortos, niſi præſenti pecunia potuiſſet, uel pendendis uſuris emere cogitabat; quas putabat fore ut non diu penderet, cum ſperaret hortorum pretium, pecunia a debitoribus ſuis exacta, breui ſe poſſe totum perſoluere. quod confirmat illud ep. 21. Vſuram ei pendam, a quo emero, non plus annum; poſſum aſſequi, ſi tu me adiuuas. Simili ſententia dixit, repræſentare medicinam, in epiſtola ad Titium; &, repræſentare diem, ad Tironem; &, repræſentare libertatem, Philippica 11. &, repræſentare improbitatem, libro xvi. ad hunc ipſum. quibus ex locis cum de ſignificatione huius uerbi liqueat unicuique uel negligenter conſideranti; cumque in eum, quem nos oſtendimus, ſenſum accipi hoc in loco non abſurde poßit uox illa, repræſentabimus: non uideo, cur aſſentiar Budæo, docto alioqui uiro, & de litteris optime merito; cum præſertim, repræſentare, pro præſentem pecuniam ſoluere, quo modo ipſe explanat, nuſquam apud eos, quos ego auctores in latina lingua uehementer ſequor, poſitum reperiam. Comparati,] Druſianos hortos nemo unquam Silianis comparauit. quaſi dicat: ſemper enim Siliani celebriores atque amœniores habiti ſunt. tale illud in Lælio, Hi nec comparantur Catoni. Mouet,] ut hortos

deſiderem. Quæ autem hæc erat cauſſa, cur tantopere hor tos Cicero deſideraret? nimirum illa, ut haberet ubi filiæ fa num extrueret. quam cauſſam, ut Attico notiſſimam, ſilen tio præterit. ſed in ea fatetur ſe τετυφῶσθαι, id eſt ni- mis ambitioſum eſſe. hortos enim adeo cupiebat, ut in ea re ſuam ipſe quaſi quandam ambitionem agnoſceret. ἐγγήραμα :] ſenectutis requies. uerbum, quod Attic cus uſurpauerat in epiſtola ad Ciceronem, ſuadens, opi nor, ut de ſenectute cogitaret, ideoq; ne tantam pecuniam in hortos erogaret. Actum iam de iſto eſt, &c. hanc ego curam iam abieci, hoc mihi iam amplius curæ n eſt: quiduis aliud potius quæro. quaſi hoc dicat: de uita i non cogito.

EPISTOLA XXV.

Confecerit] de hortis. Venturum] ad quod ex duabus inſequentibus epiſtolis apparet. De cia] hic eſt Nicias grammaticus, de quo Suetonius bello de claris grammaticis: qui etiam docuiſſe uidetu cum Burſam. fam. ep. 10. lib. 9. Vnam rem] rentia ſcilicet. Spero enim &c.] ſpero, inqui te impetraſſe, ut ipſe me iſta moleſtia priuares, h hoc onus ipſe ſuſciperes. hoc enim Cicero Atticum tea rogauerat. quin ipſa uerba recitemus: Quod ad Tironem de Terentia ſcribis, obſecro te mi ſcipe totum negotium. Hæc ſupra, ep. 19. Et ſententiam ep. 21. his uerbis: De Terentia quo ne onus imponis, non agnoſco tuam in me indulge enim ſunt uulnera, quæ non poſſum tractare ſi dolore. moderare igitur, quæſo, ut potes.

EPISTOLA XXVI.

DeSiliano negotio,] de hortis Silij, de quibus
ſupra. Condicio] uoluntas Silij de uenditione horto-
rum: ut in epiſtola, quam ſubſequitur proxima ſuperior
Mihi, inquit, & res, & condicio placet. Cottæ] ſub
intellige, uillam: de qua ep. 21. Ad aliam rem loc
ſatis, nihil ad eam, quam quæro.] non dubito
quin hoc ordine legendum ſit: Ad aliam rem loci nihil, ſa
tis ad eam, quam quæro. nam, quo modo in uulgatis libr
legitur, plane ſententiam eſſe apparet Ciceronis ſententi
contrariam. quorſum enim de emenda Cottæ uilla cogit
bat, ſi ad eam rem, quam quærebat, loci nihil? ſed quid ar
gumentor? en, quod noſtram opinionem ita confirmet,
nihil præterea poſſit deſiderari. Habet, inquit ſupra,
Oſtienſi Cotta celeberrimo loco, ſed puſillum loci, ad ba
rem tamen plus etiam ſatis: De tempore.] quan
uelit diſcedere, ut Athenas eat ſtudiorum cauſſa. ſupr
De Cicerone, inquit, tempus eſſe iam uidetur: ſed quæ
quod illi opus erit Athenis, permutari ne poſſit, an ipſi f
rendum. De Bruto tamen,] quia de Bruti aduen
iam ante Atticum rogarat, ut ep. 14. 18. & 19. iccir
dictionem, Tamen, uenuſte uſurpauit. quaſi dicat: Qua
uis hac de re ſæpius iam ex te quæſierim, tamen idem ill
quæro. Scire enim iam puto] ſubaudi, te. cum
tem ſcias, ubi Panſam exſpectet: facile potes, quo tempo
futurus Romæ ſit, coniectura conſequi. ep. 19. In prim
prouincia] Gallia: cui præfuit. Plutarchus, & Cice
ro epiſt. 6. lib. 6. fam. item in Oratore. Vellem
tardius] uellem, tardius adeſſet Brutus. nam ſi kalendis

dis Romæ fuerit, ueniendum mihi erit, ut ipſi de aduentu gratuler: itaq;, quod uellem, conſequi non potero, ut in ſenatum ne ueniam: qui plerunque Kalendis habebatur. uide illud ep. 5. Mihi etſi Kalendæ uitandæ fuerunt. Tardius: *poſt Kalendas, hoc eſt poſt diem, quo ſenatus habebatur: quo die Romæ eſſe Cicero noluiſſet, ne in ſenatum ueniret.* Multas ob cauſsas] *ex quibus erat illa uel maxima, ne in ſenatum uenire neceſſe eſſet.* An excuſationem aliquam ad illum parem] *an Bruto me litteris excuſem, et cauſſam aliquam afferam, cur Romam uenire no[n] poſsim. ep. 28.* Facile] *facilem excuſationem eſſe ui[deo]. poſſum enim uel in morbum, uel in mærorem cauſſa[m] conferre.*

EPISTOLA XXVII.

Miſſum eſſe,] *a Terentia.* Illi] *Terentiæ.* V[i]deri] *ut uideatur matris cauſſa uoluiſſe.* Quod eg[o] æſtimo.] *ueteres libri diligenter inſpiciendi. aliq[uibus] enim de cauſsis in mendi ſuſpicionem adducor.* Ad co[n]ſuetudinem] *ad remp. adminiſtrandam.* Ad co[nſuetudinem] acquieſcerem] *hoc ſignificat; labores, quos olim r[eip.] cauſſa ſuſceperat, minus graues fuiſſe, cum haberet fili[am,] cuius in ſermone, & ſuauitate conquieſcere ſolitus e[rat:] qua amiſſa, non eſſe cur eoſdem labores ſuſciperet, iam alleuationis ſpe relicta.* Nec ego uictum, uitam illam colere poſſum] *non modo ferr[e ra]tionem illam uiuendi nõ poſſem, ſed ne uitam quidem uiuere illi ſimilem. tantum, inquit, abeſt, ut genus uitæ ſequi nunc poſsim; ut etiam uitam me eſſe amiſ[ſam] intelligam, ſi ita uelim uiuere, ut tum uiuebam. quaſ[i]*

non modo genus illud uitæ colere non poſſem, ſed nec uiue-re quidem, ſi illam uitæ rationem ſequi uellem. Quid a-liis uideatur] forte enim Atticus ſcripſerat, reprehen-di Ciceronem, quòd in urbe non uiueret, quaſi prorſus o-miſſa reip. cura. quod anteà quoque Atticũ ſcripſiſſe, appa-ret ex illo loco ep. 21. Quod homines a me poſtulare ſcri-bis, ut Romæ ſim, neque mihi, ut abſim, concedere: iam pri-dem ſcito &c. Mea mihi conſcientia] mei enim erga remp. animi cum ipſe mihi optime ſim conſcius, de il-lorum ſermone non laboro. non enim abſum, quòd eam ne-gligam; ſed quòd eiuſmodi ſunt tempora, ut, etiamſi adſim, iuuare nihil poſſim. Conſolatus] in morte filiæ ſcri-pſit librum de conſolatione ad ſe ipſum. ep. 14. & 20. Nec, ſi poſſem, uellem] eſſet enim inhumanum, ami-ſa unica filia, & tali filia, non dolere. unde illud Cranto-ris in tertio Tuſculanarum: Iſtuc, nihil dolere, non ſine ma-gna mercede contingit, immanitatis in animo, ſtuporis in corpore. Pro mancipiis] mancipia Caſtricius ante uendiderat Quincto Ciceroni. eorum mancipiorum pre-tium, apparet, a Quincto non fuiſſe ad diem perſolutum. Eamque ei ſolui, ut nunc ſoluitur] oſtendit condicionem eius uenditionis ignorare. ſi enim Caſtricius inquit, a fratre meo pecuniam accipere uolet pro mancipiis, eamq; pecuniam ita ſolui, ut nunc ſoluitur; (dicit autem Nunc, quia debitores eo tempore pecuniam creditoribus ita ſoluebant, non ut pecuniam darent, ſed ut pro pecunia poſſeſſiones, tanti æſtimatas, quanti ante ciuile bellum fuiſ-ſent: quod Cæſar, & ut debitoribus conſuleret, & ut me-tum nouarum tabularum tolleret, edicto conſtituerat) certe nihil

nihil eſt commodius. poſſeſsionem enim pro pecunia, quam debet, frater aliquam dabit. ſin autem ita actum, & hæc inter eos de mancipijs pactio facta eſt, ut Caſtricius, Quin=cto pretium mancipiorum intra certam diem non perſoluen te, ipſa mancipia, quæ uendiderat, abduceret: hoc mihi non uidetur eſſe æquum. ut enim ad diem frater non ſoluerit, ideo tamen eum priuari mancipijs iniquum eſt, cum quidem ſolutionem, quam ciuilium bellorum difficultate afflictus ne=ceſſario diſtulit, eam nunc facere paratus ſit. Tibi uide ri idem] tibi quoque uideri, non æquum eſſe, ut manci pia Caſtricius a fratre abducat, quòd eorum pretium ſibi a diem non enumerarit. Aequinoctium] uernum. na hæc hieme ſcripta ſunt: quod ita eſſe, proxima ſuperior ep ſtola ſignificat, in qua Panſæ in prouinciam Galliam pro ciſcentis, Brutiq; ex eadem prouincia decedentis men fit. Panſam autem III. kal. Ian. ab urbe profectum e apparet ex epiſtola ad Caſsium, altero epiſtolarum uolu ne. uernum igitur æquinoctium, non autumnale, ſignifi tur, primum ex argumento, quod poſui, de hiſtoria ſum deinde ex illa clauſula, Nauigaturus uidetur. certe poſt uernum æquinoctium tutior eſt nauigatio, quàm autumnale. ep. 14. lib. x. Atedium] ep. 23. N uigaturus] in Africam. ſupra ep. 23. Lentul puerum] apparet, Ciceronem ei tutorem fuiſſe; inferat, De mancipijs quæ tibi uidebitur, attribuas. m cipia enim accipio, quæ Cicero, ſibi a Lentulo, pueri pa tuebatur. apertius indicat inſequens epiſtola; ſi conſid tur illud, Pueros attribue ei, quos, & quot uidebitur.

EPISTO

EPISTOLA XXVIII.

Hodie.] *hoc ſubaudi: Tecum de hortis, quos ab emere uellemus, loquetur. id enim Atticus ad Ciceron ſcripſerat.* Nec ego Brutum uito,] *reſpondet alteram partem epiſtolæ ab Attico acceptæ: in qua ille, opinor, ita ſcripſerat; mirari ſe, cur Brutum uitaret, a leuationem aliquam poſſet exſpectare. cui reſpondens cero, Nec ego, inquit, Brutum uito, nec tamen ab eo le tionem ullam exſpecto.* Leuationem] *doloris mei interitu filiæ ſuſcepti.* Cauſſæ] *in ijs, ne in ſenatum nire neceſſe eſſet.* Excuſatio] *quòd iſtuc non ueni ad eum amplectendum ex prouincia reuerſum. ep. 26.* Caput illud eſt, quod ſcis.] *caput, & prima ſa, cur hortos deſiderem, illa eſt, quam tu ſcis, fanum licet; cuius ædificandi ſcis conſilium a me eſſe captum hortos ideo quærere, ut celebri loco ædificetur.* Sequ tur, &c.] *altera cauſſa, cur hortos uelit.* Præter num, *mea etiam cauſſa hortos quæro. mihi enim ipſi dam opus eſt: hoc eſt, locum me oportet habere, ubi poßim.* In turba] *Romæ. neque Romæ, inquit, eſſe ſum, neque a uobis abeſſe. quòd ſi hortos habebo, que conſequar, ut & Romæ ne ſim, & a uobis ne ab abeſſe non uidebor, cum in hortis ero, qui urbem xime ſunt: & in urbe tamen non ero. ep. 31. lib. 13. hil, inquit, aliud reperio, ubi & in foro non ſim, eſſe poßim.* Mihi perſuaſum eſt,] *tacite ſigni ſuum conſilium ab Attico probari, conſilium, inquam bis fugiendæ. Perſuaſum: non enim Atticus aperte ſcri rat, ſe probare Ciceronis conſilium, ueritus fortaſſe*

Cæſarem offenderet, ſi caſus tuliſſet ut in alienas manus litteræ deuenirent: ſed ipſe de Attici ſenſu coniecturam facie bat. Eo magis &c.] eo magis mihi perſuaſum eſt, de hac re quid tui conſilij ſit, quòd tibi quoque intelligo uideri idem quod mihi, me ab Oppio & Balbo ualde diligi. quaſi dicat: Quando illi me tam ualde diligunt, abeſſe poſſum, illis concedentibus. nam alioqui offenderentur, & de hac abſentia mea literas fortaſſe ad Cæſarem iniquiores mitterent. quòd igitur intelligis, me ab Oppio & Balbo uald diligi; eo magis mihi perſuaſum eſt, hac de re quid ſen tias. Si expediatur illud Faberianum] ſi deb tam mihi a Faberio pecuniam exigo: quod facile conſequ illis adiuuantibus, qui, Cæſare concedente, omnia poſſu Sint igitur auctores] ſententia non apparet, obſ rata mendo. & quanquam adiuti coniectura quiddam demus: quia tamen id eiuſmodi non eſt, ut omnes teneb diſcutiat; prætermitto. libros ueteres adiui, inſpexi: adiumenti. relinquo igitur, quod alij conſiderent. T enim &c.] connexa uerba cum ſuperioribus. neque tet ſenſus: ſed conijcere poſſumus, hoc dici: Si Balb Oppius in expediendo nomine Faberiano adiutore noluerint; tum intelliges, exigendæ a Faberio pe nullam plane ſpem eſſe; & intelliges item, quid inc ad hoc meum conſilium de fano adiuuandum. ſi enim non fauebunt, id agentibus, ut hortorum emendorum ſa pecuniam a Faberio exigamus: certe intelligetu eos de emendis hortis, & de ædificando fano con nobis captum adiuuare. Si quid erit,] a Balbo pio ſtudij & auxilij ad Faberianum nomen explic

Sin minus &c.] ſi in exigenda a Faberio pecunia ſau[illegible] tores non erunt, conſilium tamen de hortis ideo ne omitta[illegible] mus, ſed quacunque ratione enitamur. Quacunque ra[illegible] tione] nam de Faberiana pecunia nequaquam erit cogi[illegible] tandum, Balbo & Oppio non adiuuantibus. De illo O[illegible] ſtienſi &c.] Si non aſſequimur, ut Silianos hortos ha[illegible] beamus; quid agemus? de illo Oſtienſi, hoc eſt de uilla[illegible] quam in Oſtienſi habet Cotta, nihil eſt cogitandum: (fort[illegible] quia puſillum loci uidebatur. ep. 22. & 26.) Lamia[illegible] non puto poſſe adduci, ut hortos ſuos uendat: Damaſipp[illegible] experiendum eſt: ſubaudi, ut hortos habere poſſimus. [illegible] infra, ep. 32. Damaſippum uelim aggrediare, de La[illegible] mianis autem hortis, ep. 22. & 26.

EPISTOLA XXIX.

Quos, & quot] non omnes, ſed quos & quot ue[illegible] debitur. neque enim omnia mancipia Lentulo puero attri[illegible] buenda erant miniſterij cauſſa. quæ autem puero non at[illegible] tribuebantur, ea tamen illi operā nauabant, uel rure agr[illegible] colendo, uel in officinis aliquo artificij genere occupat[illegible] uel alijs pretio locata: comprobatur quod ſupra diximus[illegible] Ciceronem Lentulo puero tutorem fuiſſe, qui ei de manc[illegible] pijs, quæ uideretur, & quot uideretur, attribueret. De[illegible] Silii &c.] ſcire Tullius auebat, num Silius hortos uel[illegible] let uendere, & quanti uellet. cui Atticus reſcribens, uer[illegible] ri ſe dixerat, primum ne Silius nollet uendere, deinde[illegible] nollet eo pretio, quo Tullius emere uoluiſſet. Quanti[illegible] ſubaudi, uelit uendere. Ne tanti] uideris, inquit, ne[illegible] reri, ne Silius tanti nolit uendere, quanti nos uellemus: [illegible] dixit, Tanti, pro, tam paruo: quo modo etiam locutus eſt

Cœcius

Cœlius: cuius hæc ſunt uerba in epiſtola ad Ciceronē: Aut non erit iſtic bellum; aut tantum erit, ut uos, aut ſucceſſores paruls additis copijs ſuſtinere poßint. & Cæſar libro VI. his uerbis: Præſidij tantum eſt, ut ne murus quidem cingi poßit, neque quiſquam egredi extra munitiones audeat. & libro III. de bello ciuili: Tantum nauium reperit, ut anguſte XV. millia legionariorum militum, & quingentos equites tranſportare poſſent. & ipſe in epiſtola ad Caßium: Si quæ, inquit, ſunt onera tuorum, ſi tanta ſunt, ut ea ſuſtinere poßis; nihil tibi erit lautius, nihil glorioſius ſin maiora; conſidera, ne in alienißimū tempus cadat aduentus tuus. Quibus ex locis aperte cognoſcitur, in uoce, Tantus, non ſemper magnitudinem ineſſe. quod nos exemplis ideo probare uoluimus, ne quis miretur, cur illud, Tanti, exponamus, tam paruo: quod fortaſſe cuip durius alioqui uideretur. Sica aliter,] Sica aliter xerat: Sica non idem dixerat, quod tu: ſed tibi aſſentie uerenti primum ne Silius nolit, deinde ne tanti. Sica a dixerat, & uelle Silium uendere, & non magno uendi rum. Vt ei placuit] opinabatur Sica, Egnatii o ra Silianos hortos haberi poſſe: itaque Ciceroni ſuaſer ut ad illum ſcriberet. Tranſigere Egnatium] in ſtola ſuperiore locus eſt de mancipijs Caſtricianis: q ſi quis cum interpretatione noſtra legerit, facile, qui ſignificetur, intelliget. Tranſigere: conficere cum ſtricio: efficere, ut Caſtricius a Quincto fratre pecu accipiat pro mancipiis, quæ illi uendiderat: quam C cius accipere nolebat; cum a Quincto mācipia malle ducere, quando is pecunia ſibi ad præſtituram dien

numeraſſet. Conficiatur.] *curentur ei* HS c, *quæ debemus. ſupra ep.*21.*&* 22. Nox erat] *Atticus in epiſtola ſua ad Ciceronem hoc poſuerat: Quoniã nox eſt, plura non ſcribo. Cui reſpondens Cicero, Quoniam, inquit, nox erat, & ideo breuiores litteras miſiſti; iis, quas hodie mittes, plura exſpecto.*

EPISTOLA XXX.

Silium mutaſſe ſententiam; Sica mirabatur,&c.] *Silium nolle amplius hortos uendere, Sica mirabatur. ego autem eo magis miror, quòd, cum ille dicat ideo ſe non uendere, quia filius nolit; ais tamen illum uenditurum, ſi nos præter eum locum, quem ab ipſo petiimus alium petierimus, a quo refugiat, hoc eſt quem nolit uendere.* Non iniuſta] *recte facit, ſi non uendit, quia filio uelit obſequi, roganti ne uendat; cum eum habeat, qualẽ uult, hoc eſt, plane ex animi ſui ſententia: ut reprehendendus non ſit, qui tali filio obſequatur.* Si addiderimus aliud] *ſi petierimus a Silio, ut alium locum nobis uẽdat, non ut eum, quem antea petebamus.* A quo refugiat] *a quo uendendo prorſus abhorreat: quem nulla condicione uelit uendere.* Cum ab ipſo id fuerit] *cum is locus, quem addiderimus, ualde illius e re fuerit. tunc enim Silius locum antea nobis deſtinatum uendet, ſi petierimus ut alium, ipſi cariorem, uendat. Recte igitur dixit Cicero, Miror, quòd ais &c. nam ſi hortos ideo Silius uendere non uult, quia filio cupiat indulgere: ne hoc quidem artificio, quo nos uti uis, adducetur ut uendat.* Dixit autem, *Conferret, potius, quàm, Conferat, ut oſtendat Silium ea excuſatione uſum fuiſſe non illis ipſis diebus, quibus hæc ſcribe-*

ſcribebat, ſed aliquanto ante. Quod ſummum pretium conſtituam,;] *quantum omnino pecuniæ in hortos uelim impendere.* Quantum anteire iſtos hortos Druſi] *ſubintellige, putem: hoc ſenſu: Quæris a me, quantum hortos iſtos Silianos anteire Druſi hortos putem, pretio uidelicet.* Acceſsi nunquam] *nunquam acceßi ad hortos Druſi: quæ autem uilla ibi eſt, (Coponiana dicebatur, quòd eam ante Druſum aliquis e Coponiorum gente poßederat) eam noui, & eodem loco ſiluam nobilem.* Neutrius] *neque ſiluæ, neque uillæ. quem fructum Druſus capiat aut e uilla, aut e ſilua, cōpertum nō habeo: quod tamen, puto, nos ſcire oportet. Et hoc adſcribit propterea quòd una cum hortis & uillam, & ſiluam Druſus uendere cogitabat.* Vtrius iſtorum] *utrius hortos æſtimem, uel Silii, uel Druſi; æſtimare debeo, non quanti ſint, ſed quanti meum tēpus poſtulare uidetur; hoc eſt, non ex ipſorum fructu mihi æſtimādi ſunt, ſed ex meo tempore; quod eiuſmodi eſt, ut hortos omnino uelim emere, de pretio non laborem. Vtrius iſtorum: æſtimādi ſunt.* Poſsim autem aſſequi] *poßim hortos emere.* Cogites] *potes enim hoc uel facile cognoſcere; cum mea nomina tractes, & uidere poßis, ecquæ ſit ſpes pecuniæ a noſtris debitoribus exigendæ: quod ego abſens non poſſum: itaque tu hoc uelim cogites.* Faberianum] *nomen Faberianum: quod mihi a Faberio debetur. cum enim debitam ſibi a Faberio pecuniam exigere Cicero non poſſet, nōmen illud alicui uēdere cogitabat, ut præſentem pecuniam haberet ad emptionem hortorum.* Explicare uel repræſentatione non dubitarem] *non dubitarē*

hortos

hortos emere, uel ſi repræſentãdum ſit: hoc eſt, uel ſi pretium nunc enumerandum ſit, nulla temporis dilatione. Eſt enim, repræſentare; quod aliquando futurum eſt, id præripere, ut, nulla interpoſita mora, ſtatim fiat. Quoniam autem conſtituerat ita hortos emere, ut partem pecuniæ ſolueret, reliquæ pecuniæ uſuram penderet; (quod ipſe oſtendit ep. 21. & 24.) nunc, ſi Faberianum nomen poſſit uendere, dicit ſe non cogitare de die, neque ſolutionis tempus uelle differre, ſed repræſentaturum, hoc eſt non exſpectaturum diem, quam conſtituerat, uniuerſumq; pretium ſtatim perſoluturum. De Silianis] *ad,* Explicare, *refertur.* Tranſirem ad Druſum] *emerem a Druſo.* Magno etiam &c.] *adiuuabit enim repræſentationẽ Hermogenes, ſi ſoluet nobis* HS DC, *quæ debet. unde illud ep. 24.* HS DC *exprimes ab Hermogene, cum præſertim neceſſe erit.* Dolori meo,] *ex interitu filiæ ſuſcepto.* Regi] *fortaſſe ego, cupiditate, & dolore prolapſus, hortos pluris emerem, quam quanti æquum eſſet: itaque uolo a te regi.* Locutus erit] *de Druſi hortis. Supra ibidem: Tranſirem ad Druſum uel tanti, quanti illum Egnatius uelle tibi dixit.* Id agendũ puto] *ad hortos Druſi ſpectare debemus, nam cum Silio non uideo confici poſſe. Agendum: curandum, cogitandum.* Quid agendum ſit] *de tota hac re, id eſt de hortorum emptione.*

EPISTOLA XXXI.

Publilia] *altera Ciceronis uxor, quam, poſt Terentiæ diuortium, uirginem duxit: cum qua & ipſa poſtea diuortium fecit, quia lætari Tulliolæ morte uidebatur. Plu-*

tarchus

tarchus in Cicerone, Quinctilianus l. v i. Dio lib. xl v i. Publilio] fratre Publiliæ, Ciceronis uxoris, nam mulieres familiæ nomine appellabantur. Affectum] dolore, quem ex obitu filiæ capiebat. Non illius eſſe] apparebat, a matre ſcriptas, aut dictatas. Quod fore uideo] uideo fore, ut omnino ueniant: ego autem hoc uolo uitare. Vna eſt uitatio: & ego nollem] una tantum ratione uitare poſſum, ne illæ ad me proficiſcantur; ſi ego iſtuc ad ipſas ueniam: quod nollem: ſed neceſſe eſt; quando hæc eſt una uitatio. Infra clarius his uerbis. Cum ſcribas; uidendum mihi eſſe, ne opprimar; ex quo intelligam, te certum illius profectionis diem non habere: putaui eſſe commodius, me iſtuc uenire. Ne opprimar.] a Publilia, & matre. & hoc dicit; quia, ſi ſciſſet, quo die illæ Roma profecturæ eſſent, ut ad ſe uenirent; ipſe ante illum diem Romam ad eas proficiſci potuiſſet: quod facere cogitabat. Ne opprimar: ne ueniant cum de illarum aduētu nihil ſuſpicer. Ciceroni] filio. Si tibi non iniquum] fortaſſe enim tibi uidebitur, plus ei dandum eſſe, quàm quod ex mercedibus Argileti & Auentini recipietur. ſed, ſi tibi non iniquum uidebitur, hoc eſt, ſi putas eum his mercedibus contentum eſſe debere; propone ei, ut ſumptus huius peregrinationis ad eas mercedes accommodet. Peregrinationis] Cicero filius Athenas iturus erat ſtudiorum cauſſa. Dic, inquit, filio, me pro ſumptu, quem Athenis facturus eſt, tradere ei mercedes Argileti, & Auentini. Si Romæ eſſet, &c.] ut Athenis tantos ſumptus faciat, quantos Argileti & Auentini mercedes ferre poterunt. quibus ſumptibus, ſi Romæ uiueret,

conducta

conducta etiam domo, contentus futurus erat: quanto magis, Athenis? Argileti, & Auentini] *in Argileto, & Auentino locare uolebat Cicero inſulas quaſdam, eamq; mercedem aßignare filio Athenas proficiſcenti. ep. x. lib. 9. & 4. lib. 6.* Moderere] *tractes quod attinet ad hanc locationem: uideas, quemadmodum ex his mercedibus ſuppeditemus ei, quod opus ſit; hoc eſt, quod infra oſtendit, conductores qui ſint, & quanti; deinde, ut ſit qui ad diem ſoluat.* Nec Bibulum, nec Accidinum, nec Meſſallam] *Calpurnium Bibulum, Manlium Accidinum, Valerium Meſſallam. hos adoleſcentes Athenas profecturos ſtudiorum cauſſa, Cicero audierat.* Conductores qui ſint, & quanti] *qui uelint conducere eas tabernas, aut domos, quas in Argileto, & Auentino uolumus locare. Quanti: quanti uelint conducere.*

EPISTOLA XXXII.

Is fuerit, quem tu putas,] *difficilis in hortis uendendis.* Aggrediare] *ut mihi hortos uendat.* Ripa] *Tiberina. nam hortos tranſtiberinos quærebat Cicero, ut celebri loco fanum extrueret.* Quotenorum iugerum] *Damaſippus ſuos hortos in partes diuiſerat: & qualibet parte neſcio quotena iugera continebantur, certo cuiuſque partis pretio.* Plura enim non poſſum] *de hoc ad te ſcribere; cum & de pædagogo, & de medico, & de tota domo mihi certum ſit.*

EPISTOLA XXXIII.

Vel ſine Sica] *cuius conſuetudine delectabatur: itaque ep. 25. Nicıam, inquit, uellem mecum habere: ſed mihi ſolitudo & receſſus prouincia eſt: quod quia facile ferebat*

bat Sica, eo magis illum deſidero. Tironi enim melius eſt:] cauſſa, cur ſine Sica poßit eſſe. Tironem, inquit, mecum habeo, qui iam prope conualuit. Facillime] libenter: ut illud in epiſtola ad Cœlium: In maritimis facillime ſum. Et libro II. de oratore: Et dici ornatiſsime poſſunt, & audiri facillime. Et ad hunc ipſum in ſequenti libro: Locum habeo nullum, ubi facilius eſſe poßim, quàm Aſturæ. Et Terentius in Heaut. Dabo tibi puellam lepidam, quam facilè ames. Opprimat] ſubito aduentu Publiliæ. uide ſupra ep. 15. lib. XI.

EPISTOLA XXXIIII.

Tu tamen,] quanquam, inquit, breui te uidebo: tamen, ſi quid de hortis cum Silio confeceris uel illo ipſo die, quo ad Sicam uenturus ero; certiorem me uelim facias. Ad Sicam] in eius ſuburbano. Detractionem] cum Silius dixiſſet, hortos ſuos ſe eſſe uenditurum, ſed uelle quendam locum excipere: uide, inquit Cicero, ne uelit eum ipſum locum excipere in uenditione hortorum, cuius loci caußa hortos ipſos emere cogitamus. Detractionem: exceptionem. Extremi] extremi loci, extremorum hortorum, extremæ partis hortorum. De tota re] de hortis Silij emendis. Vt ſcis] ſcis tu, qua in parte hortorum fanum ædificare conſtituerim: itaque ſi eam ipſam partem Silius in uenditione uellet excipere; cur hortos emeremus, caußa non eßet. Hirtii epiſtolam] forte conſolatoriam in morte Tulliolæ. Recentem] ex Hiſpania, ubi erat Hirtius cum Cæſare: & puto eam eßſe, de qua ep. 46. & ep. 6. l. 16. Rhegini quidam eò uenerunt Romà, ſane recentes. et Phil. I. Quod lege conceditur]

ditur] *lex erat, quæ ſumptum ſepulcrorum præfiniebat. ſupra eum ſumptum ſi quis in ſepulcrum impendiſſet, tantundem pŏpulo ut daretur, iubebat.* Quod non magnopere moueret] *quaſi dicat: Si uellem ſepulcrum filiæ facere, facerem operoſiſsimum, & magnificentiſsimum; neque me in hoc moueret pœna legis: ſed fanum fieri uolo, non ſepulcrum; idq́; , non tam propter legis multam, (nam hæc me minus moueret, ſi de ſepulcro cogitarem) quàm ut locus, quaſi conſecratus, ſempiternam religionem obtineat. Hoc aperte paullo poſt his uerbis: Fanum fieri uolo: neque hoc mihi erui poteſt: ſepulcri ſimilitudinem effugere non tam propter pœnam legis ſtudeo, quàm ut maxime aſſequar* ἀποθέωσιν. *Recte: quod enim fani nomine appellatur, religionem habet; quod ſepulcri, non item.* Appellari.] *ſupra, ep. 19. lege quæ diximus ad illud, Quaſi conſecratum.* Niſi mutato loco] *conſtitueramus fanum in hortis tranſtiberinis facere: ſed mutandus locus eſt, ſi aſſequi uolumus, ut fani nomine appelletur. in hortis enim ſi faceremus, ubi multa multorum ſunt ſepulcra; ſepulcrum & ipſum uideretur eſſe, ſepulcriq́; nomine potius appellaretur, quàm fani.* Minus urgeor] *dolore amiſſæ filiæ.*

EPISTOLA XXXV.

Erui] *hoc mihi non poteſt ex animo euelli.* Propter pœnam legis] *pœna erat, ut, quò quis in ſepulcrum plus inſumpſiſſet, quàm neſcio quid quod lege concecedebatur; tantundem populo daret. ſupra, ep. 35.* Commutationes dominorum] *ep. 19. de eadem re ſic: Ineunda nobis ratio eſt, quēadmodū in omni mutatione do-*

minorum illud, quaſi conſecratum, remanere poßit. quo in loco uide noſtram interpretationem. Vt poſteritas habeat religionem] *ut poſteri illud cum religione conſeruēt. quod in uilla fortaſſe non facerent: in qua fanum ædificatum neſcio an eadem religione tuerentur. forte enim ex fano rurſus uillam facerent ſtudio habitandi.* Res, locus, inſtitutum] *ut fanum fiat, ubi fiat, quale fiat. expono enim,* Inſtitutum, *fani genus a nobis deſignatum. nam & ſupra, ep. 18. ubi plane idem dicit,* Neque, *inquit, de genere dubito; placet enim mihi Cluatii: neque de re; ſtatutum eſt enim: de loco non nunquam.* Eam effugere] *ne in legis pœnam incidamus, ſi pecuniæ plus in hoc monumentum erogabimus, quàm quod lex concedit* Si tibi placebit ſic agere &c.] *cœpimus agere de fano ædificando: neſcio, an idem conſilium tibi placeat, ut ſcilicet fanum filiæ faciam pietatis ergo: ſed, ſi placet, cohortare & exacue Cluatium architectum, ut in hac re ſuo nos conſilio iuuare uelit.*

EPISTOLA XXXVI.

Ad uillam] *in ſuburbano. nam infra,* Velim certiorem *me facias, quàm diu in ſuburbano ſis futurus. quò ſe contulit rationum cauſſa. deinde eaſdem rationes cogitauit ſe poſſe Romæ conficere, ſi ſe domi includeret: itaque in urbem rediit. ep. 42. & 43.* Tuæ litteræ mihi redditæ ſunt tertiodecimo die.] *Hoc totū librarius, aut quicunque ille fuit, qui Ciceronis epiſtolas retulit in uolumina, translatum ex alia epiſtola, per ignorantiam hic intexuit. cum enim Cicero eſſet in Antiati, Atticus Romæ, uel in ſuburbano; ſimile ueri non eſt, tredecim dies*

cum,

eum, qui Attici litteras tulit, tantulo in itinere conſumpſiſ ſe. ſed eſto: conſumpſerit nec opinata re impeditus: quid? non hanc tarditatem Cicero tenui ſaltem ſignificatione attigiſſet? at ne litteram quidem poſuit. itaque redeo ad illud, membrum eſſe alia epiſtola, translatum in hunc locũ ignorantia eorum, qui Ciceronis epiſtolas in unum congeſſerunt. Bruti litteras] *ad Atticum ſcriptas.* Rationem tuam de Tuſculano.] *conſilium tuum, ut fanum in Tuſculano faciamus, ſi in hortis non poſſumus, ep. 42. & 43.* Celebritatem] *ut fanum celebri loco fiat. celebriores autem horti, quam Tuſculanum, utpote qui propius urbem eſſent.* In Scapulæ] *ſubintelligitur, hortis: ut illud, ep. 42.* Ex Apollodori puto poſſe inueniri: *ſubaudi, hortis. Scapula hic deceſſerat, relictis aliquot heredibus: a quibus, Cicero ſperabat fore: ut ueniirent horti Scapulani.* Propinquitas præterea, ubi ſis] *præter celebritatem hoc habent commodi, quòd proxime Romam ſunt.* Vbi ſis] *ubi ſine incommodo eſſe poßis: ut in iis facile eſſe poßis:* Ne totum diem in uillam] *ne totum diem ponam, in uillam proficiſcens ne mihi ſemper totus dies ſit in itinere conſumendus, animi cauſſa dum ad uillam me confero. quaſi dicat: Si quandòi urbis ſatietas me capit, ad aliquam mearum uillarum ire ſoleo: quæ ita longe abſunt, ut totum diem in uia ponam. quòd ſi Scapulæ hortos habebo; libentius in hortos exibo propter propinquitatem. eodẽ loquendi genere ſupra uſus eſt, cum dixit: Itinera ita facit, ut multos dies in oppidum ponat, ep. 18. lib. 11.* Othonem] *unum ex iis, quos Scapula heredes reliquerat.* Si nihil erit,] *ſi nihil erit,*

quod emamus; tibi tamen non deſinam moleſtus eſſe,ut ali quid inuenias, uſque eò, ut meam ſtultitiam ſtomachere. Deinde incipit *moleſtus eſſe,et infert:* Druſus *enim certe uendere uult: ut tua culpa futura ſit, ſi nihil emamus: quandoquidem uenales certe ſunt horti* Druſiani. Si ergo aliud erit] *ſi, præter* Druſi *hortos, aliquid inueniemus, quod uenale ſit; id niſi emero,nõ mea erit culpa, ſed tua. nam ego quidem, quod ad me attinet, ſæpiſſime te admonebo.* Druſianos *autem hortos* Atticus *minus probabat: itaque aliud quærebat.* Paullo *infra:* De Druſi, *inquit,hortis, quãuis ab iis abhorreas, ut ſcribis; tamen eò cõfugiam, niſi quid inueneris.* Ne labar] *ne, prolapſus cupiditate, multo pluris emam, quàm quanti ſint. Supra ep.* 30. *Concede, inquit, mihi, ut eo animo ſim, quo is debeat eſſe, qui emere cupiat. & tamen ſeruio ita cupiditati, & dolori meo, ut a te regi uelim.* Prouidendi autem una ratio eſt; ſi quid de Scapulanis poſſimus] *quærit aliquis cauſſam, cur hæc una ſit prouidendi ratio. reſpondeo ſic: quia ſperabat fore, ut Scapulani horti in auctione uenirent. quod ſi ita eſſet; labi non poterat neque eos multo pluris emere, quàm quanti eſſent. itaque infra, ep.* 39. *De hortis,inquit, Scapulanis hoc uidetur effici poſſe, aliud tua gratia,aliud mea,ut præconi ſubiiciantur. id niſi fit, excludemur.* Apud Terentiam &c.] *Terentiam iam diuiſerat: quippiam fortaſſe nunc ſignificat de dote reddenda.* Corduba exiſſe,] *hac de re* Hirtius *libro* VI. *commentariorum,haud ita procul ab extremo.* Neſcio quò] *Carteiam: ut auctor eſt idem* Hirtius *lib.* VI. *comm. fere in extremo.* Caninii

nau=

naufragio] *de quo etiam ep. 43. his uerbis: Volo etiā ſcire de naufragio Caniniano quidſit.* εἰς ἀποθέωσιν] *ad conſecrationem filiæ.* Etiam Othonem uide] *etiam: quaſi, iterum: nam dixerat iam, Othonem conue nias peruelim. iterum, inquit, te admoneo de Othone conueniendo. nam, Vide, ualet conueni, & alloquere. ut illud libro* I I I I. *ep.* 12. *Grauiter ſe acturum cum Aquil lio; confirmauit. uidebis ergo hominem.* Et X I I. *ep.* 14. *Septimium uide.* Et *ibidem: Appuleium prædiatorem uidebis.*

EPISTOLA XXXVII.

Noſtro cognato.] *fratris mei, & ſororis tuæ fi lio. qui erat in Hiſpania cum Cæſare aduerſus Pompeij li= beros bellum gerente, et Ciceroni patruo detrahebat. fuiſ ſe autem in Hiſpania, conſtat non ſolum ex proxime ſe= quentibus uerbis, ſed etiam ex illis ep.*8. *Cum a fratre familiaritate & omni gratia uinceretur.* Dolabella ob ſcure,] *manifeſtum eſt, ſubintelligi uerbum, ſcripſit. ſcripſit autem ex Hiſpania. nam ei bello interfuit; ut aper te indicat illud* I I. *Philippica: Ter depugnauit Cæſar cum ciuibus, in Theſſalia, Africa, Hiſpania. omnibus his pugnis affuit Dolabella, in Hiſpanienſi etiam uulnus accepit. Poſtea, cum in Italiam reuertiſſet, corā de Quin cti maledictis & iniurijs cum Cicerone locutus eſt. ep.* 9. *lib.* 13. Firmitatem,] *nam imbecilliore animo uide batur eſſe, qui filiæ mortem tam diu lugeret. Quod putas, inquit, cogitandum mihi iam eſſe de animi mei firmitate.* Adiuuandum; tu effice &c.] *adiuuandum: dolore liberandum: quippe qui etiam conſolatorium librum ſcri=*

pſit ad ſe ipſum. Effice*: ut hortos habeam, ut, erecto monumento filiam conſecrare poßim.* Hoc mihi debere uideor] *uideor fanum filiæ debere, neque poſſe liberari, niſi id, quod debeo, ſoluero.* Idem *ſupra,* Quaſi *uoto quodam, & promiſſo me teneri puto. ep.* 18. & 42. Qualem uolo] *mihi appoſitus uideatur ad filiam conſecrandam.* Iſtos hortos] *Scapulanos.* Partibus quattuor factis liceri cogitant] *quattuor enim erant coheredes,* Otho, *Muſtella,* Criſpus, Virgilius. *ep.* 42. *h. lib.* & 3. *lib.* 13. Publicatus] *ut publice uendatur.* Et *quod addit,* Qui *eſt* Trebonij, & Cuſinij*: tum non erat, ſed fuerat: ſicut & hortos Scapulæ appellat, iam mortui.* Erat ad me allatus] *optio mihi delata eſt emendi.* Scis aream eſſe] *ſcis in eo ædificati nihil eſſe, quo maiore impenſa fanum eſſet extruendum. nam ſi ædificati aliquid eſſet; ueteris ædificij materia ad fani conſtructionem utens, ſumptum facerem multo minorem.* Placent] *horti.* Aedificatio] *ſcribis, te abhorrere à* Druſi *hortis, quòd minor in iis, quàm tu uelles, ædificatio ſit. id, inquit* Cicero, *me non mouet. nam ego nihil ibi cogito ædificare præter fanum: quod omnino ædificaturus ſum, etiam ſi illos non habuero. ædificationem autem uoluiſſet* Atticus *eſſe maiorē in hortis* Druſi, *ut in fanum deinde minus inſumeretur; quippe quòd ex ipſa ædificatione fieri poſſet, impenſa multo minore, quàm ſi materia fieret importata.*

EPISTOLA XXXVIII.

Suades] *ſuades, ut certos tabellarios inſtituam.* Reſpondebant tempori] *ibant, redibant ad utrunque*

que noſtrum, ea ipſa, qua exſpectabantur, hora. Erat aliquid &c.] *erat quod ſcriberemus de Silio, de Dru ſo, alijs præterea de rebus.* Id ipſum dilatum eſt] *ſcribere ſolebamus de Othone, id eſt de hortis Scapula= nis. nunc etiam hoc argumentum litterarum ad aliquod tẽ= pus eſt ereptum. abes enim, (erat autem in ſuburbano, ut patet ex ep. 36.) et Othonẽ, qui Romæ eſt, de hortis collo qui non potes. ita ſequitur, ut nec ſcribere de eo quidquam poßis, donec in urbem redieris.* Tamen alleuor] *etſi ad ſcribendum argumenti nihil habeo, quando id ipſum de Othone dilatum eſt: ſcribo tamen, quia doloris acerbi tatem minus ſentio, cum tecum quaſi loqui uideor.*

EPISTOLA XXXIX.

Cæſaris uituperatio] *liber à Cæſare ſcriptus cõ tra Catonem, Ciceronis libro laudatum. Infra, ep. 40. Hirtij epiſtola quaſi πρόπλασμα uidetur eius uituperatio nis, quam Cæſar ſcripſit de Catone. Laudationem ſuam Cicero inſcripſit, Cato; uituperationem Cæſar, Antica= tones.* Perſpexi ex eo libro] *ex Hirtij libro con= tra Catonem ſcripto conijciebat Cicero, qualis eſſet futu= ra Cæſaris uituperatio. cum enim in ſuo libro Hirtius col= legiſſet uitia Catonis, ſed cum maximis Ciceronis laudi= bus; Cæſar autem eum librum uidiſſet; (neque enim aliter putandum eſt; cum Hirtius cum Cæſare eſſet, in Hiſpa= nia bellum gerente) magno id erat argumento, eas Cice= ronis laudes Cæſarem probaſſe. alioqui exire librum paſ= ſus non eſſet; neque Hirtio permiſiſſet, ut ad Ciceronem mitteret. ex eo coniecturam Cicero capiebat, Cæſarem acerbius in ſe nihil ſcripſiße in ſuo libro, cuius laudes in*

alieno probaſſet. συμβουλευτικὸν ſæpe conor:] *ſæpe conor aliquid ad Cæſarem ſcribere de ordinanda republica.* συμβουλευτικὸν: *conſilij plenum, quod deliberationem contineat.* Eiuſmodi] *nam ſi dixero, quæ mihi honeſta ſint; illi grata non erunt: rurſus ſi, quæ illi grata; mea perſona minus digna uidebuntur.* Dum tua me domus leuabat,] *ſi, dum tuæ domi fui, nemo eſt a me excluſus; nemo unquam ad me uenit, quin comiter & humaniter acciperetur: quid eſt, cur me quiſquam dicat dolore uictum iacere? quando neque, dum apud te fui, quenquam ſeuerius accepi; neque, dum Aſturæ, ceſſaui, ſed & multa ſcripſi, & eius generis, quod certe abiecto animo facere nemo poſſet.* Leuabat] *delectabat. nam domi ſuæ Cicero non ſine ſummo dolore potuiſſet eſſe, quæ memoriam amiſſæ filiæ repræſentaret. eademq; cauſſa Tuſculanum, quaſi admonitionem Tulliolæ, refugiebat: ut infra ep.* 44. Nunc ipſum] *ſimiliter locutus eſt ep.* 3. *lib.* 7. & 9. *lib.* 8. & 16. *lib.* XII. Diſceſſurus] *poſt* XVI. *Kal. Februarij, ſenatores plerique Roma diſcedebant; quòd ſenatus reliquis Ianuarij diebus per legẽ Pupiã haberi non poterat, ac ne Februario quidẽ toto, niſi perfectis, aut reiectis legationibus. Ad Appium libro 3. fam. In ipſum diſceſſum ſenatus incidiſſe credo meas litteras.* Huius tẽporis] *apti ad oblectandum. hilaritatis enim tempus illud erat; quo ſenatores, laxati a curis, animi cauſſa exibant.* Is, qui optimas Baias habebat] *qui ſe tamen huc, ſuis Baijs omiſſis, quotannis conferebat; quòd hunc receſſum amaret, Baianam illam frequentiam fugeret. quem ſignificet, diuinare non facile eſt.* Aliud tua

gratia, aliud noſtra,] *partim tua gratia, partim noſtra.* Excludemur] *uerebatur, ne heredes Scapulæ hortos Scapulanos præconi non ſubijcerent, ſed ipſi inter ſe licerentur, omnibus excluſis. Si igitur, inquit, præconi non ſubijciuntur, ego excludor. & ſupra ep.* 37. *Heredes Scapulæ ſi iſtos hortos, ut ſcribis tibi Othonem dixiſſe, partibus quattuor factis liceri cogitant; nihil eſt ſcilicet emptori loci.* Sin ad tabulam uenimus] *ſin præconi ſubijcientur, & auctio fiet. nam, Tabulam, poſuit pro auctione; quòd auctionis ſignum tabula figebatur. In oratione pro Cæcina, Aebutio, inquit, negotium datur. adeſt ad tabulam, licetur Aebutius.* Othonis] *Scapulæ heredis, qui & ipſe ad hortorum emptionem animum adiecerat. Quanquam, inquit, locuples ſit Otho: tamen mea cupiditas efficiet, ut eum in auctione uincam. infra ep.* 42. *De Othone, diffido, fortaſſe quia cupio: ſed tamen maior etiam res eſt, quàm facultates noſtræ, præſertim aduerſario & cupido, & locuplete, & herede. & ep.* 46. *Difficile certamen cum cupido, cum locuplete, cum herede. et ep.* 29. *Si Faberius nobis nomen illud explicat: noli quærere, quanti: Othonem uincas uolo.* De Lentulo &c.] *Quod ſcribis, uidendum eſſe, ut a Lentulo exigamus: res in eo non eſt: id parui refert: magis laborandum de pecunia Faberiana: quam ſi exigimus, quod uelim enitare; conſequemur quod uolumus, ut hortos habeamus. Faberiani nominis cum alibi ſupra, tum ep.* 28. *meminit his uerbis: Cum ijs communices, quantopere, & quare uelim hortos; ſed ita poſſe, ſi expediatur illud Faberianum.*

EPISTOLA

EPISTOLA XL.

Quàm ſit φιλαίτιον συμφορὰ,] *quàm ſit querula res calamitas: quàm facile querantur, qui in calamitate ſunt. Tacite Atticum hortatur, ut de fano maiorem adhibeat diligentiam; cum ſciat, quàm ſit* φιλαίτιον συμφορά. *quod apertius paullo poſt: Niſi fanum fieri uidero, incurſabit in te dolor meus.* Minime in te quidem] *minime ego quidem tecum queror: minime ego te accuſo, quòd hortos adhuc non inueneris: ſed tamen ita auide ſum affectus de fano, ut, niſi id fieri uidero, incurſaturus in te ſit dolor meus.* Omnes tuas &c.] *ſi me conſolari uis, locum fano reperi. hæc eſt una mei conſolandi ratio. Paullo poſt: Si me leuari uis, hæc eſt ſumma leuatio, uel, ſi uerum ſcire uis, una.* Aget iniuſte,] *iniquum pretium poſcet pro ſuis hortis. ep. 48.* Dominum] *hortorum Trebonij, & Cuſinij. ep. 37.* Tuſculanum placet] *ubi fanum fiat. ep. 36. & 47.* Perficies] *ut locum habeamus aliquem, ubi fanum extruere poſſimus.* πρόπλασμα] *præfigmentum. qualis, inquit, futura ſit Ceſaris uituperatio de Catone, perſpicitur ex ea epiſtola, quam ad me Hirtius miſit. Forte enim Hirtius in epiſtola idem faciebat, quod in libro ſuo, ut Catonem uituperaret cum laude Ciceronis. uide illud ep. 39. Perſpexi ex eo libro, quem Hirtius ad me miſit.* Scelere me liberatum non putabo.] *ſcelerati putantur, qui uota non ſoluunt. item Cicero ſcelere ſe adſtrictum putabat, donec fanum, quod filiæ manibus promiſerat, non feciſſet. infra ep. 42. Ego me maiore religione, quàm quiſquam fuit ullius uoti, obſtrictum puto. ſupra ep. 18. Quaſi uoto quodam, & promiſ-*

ſo

ſo me teneri puto.

EPISTOLA XLI.

Videbam enim, quæ ſcribis:] *cum uiderem quæ ſcribis, te ſcilicet eſſe occupatiſsimum; nullum a te deſideraui diem litterarum, hoc eſt, nunquam deſideraui, nunquam exſpectaui tuas litteras: & tamen etiam, te non habere quod ſcriberes, intelligebam.* Mittam] *aliquem ex meis, qui tibi a me litteras afferat; ut habeas, cui tuas ad me dare poßis.* Nihil aliud, ſcire me, noui te nihil habere.] *ſcire me, noui te nihil habere, præterea nihil.* Scripſi tamen] *rectius, ut ego exiſtimo, Scripſiſti tamen. quanquam, inquit, eßent inanes tuæ litteræ; neſcio quid tamen de Clodiæ hortis habebant.* Res &c.] *horti Clodiæ. uellem, inquit, Scapulanos hortos emere: ſecundum eos, Clodiæ cuperem.* Secundum Othonem] *hortorum Scapulæ pars ad Othonem heredem peruenerat: ideo dicit, Secundum Othonem, pro ſecundum hortos Scapulæ: quo modo & infra paullo poſt, Malim primum Othonis, deinde Clodiæ; eoſdem Scapulæ hortos ſignificans.* Illud alterum quàm ſit difficile,] *Scapulanos hortos habere, ſcis difficile eſſe. Cur difficile? quòd & magni pretij res erat; & eorum hortorum quam partem Otho habebat, tantum aberat, ut uellet uendere, ut etiam a coheredibus reliquas partes emere cogitaret. difficile igitur erat Othonem in emptione uincere, qui et cupidus erat, & locuples, & heres. ep. 43. et 45.* Excogitemus] *ſi neque Clodiæ, neque Othonis hortos conſequi poſſumus; enitamur, ut aliud quippiam ad fanum excogitemus.* Quod idem *infra his uerbis: Si*

iſta

iſta minus confici poſſunt, effice quiduis. Aut domum] *Romam. ſupra ep.* 40. Vt id ipſum, quod facis, faceres:] *ut domi te includeres rationum cauſſa. contulerat enim ſe Atticus in ſuburbanum, ut rationes ſuas commodius poſſet conficere, interpellatione ſublata. deinde uenit in mentem, idem illud Romæ poſſe facere, ſi ſe domi includeret. itaq; fecit. ep.* 43. 44. 45. *&* 46. Commodius] *Romæ, quàm in ſuburbano.*

EPISTOLA XLII.

Quod ſcies recte illam rem &c.] *deprauatus locus: neque ſcripti libri diſſentiunt ab impreßis. quòd ſi coniecturis locus eßet, quas ego probare non ſoleo, niſi cum ad litteram admodum accedunt; legerem ſic: Quod ſcribis, reri te, illam rem fore leuamento: bene facis, quanquam id eſſet, mihi crede, perinde, ut exiſtimare tu non poſſes. ut, Illam rem, fanum intelligas: et uerbum, Eſſet, referas ad dictionem Leuamento. In epiſtola ad Pætum ſimiliter fere locutus eſt, cum inquit: Gaudeo perſpectam tibi eße curam meam ualetudinis tuæ: ſed mihi crede, non, ut eſt reapſe, ex litteris perſpicere potuiſti.* Perinde ut exiſtimare tu non poſſes.] *maiori leuamẽto, quàm tu exiſtimare poſſes.* Diffido,] *me poſſe eum uincere in hortorum licitatione. ep.* 39. Aduerſario] *Othone: qui & ipſe eoſdem Scapulæ hortos a coheredibus ſuis emere uoluiſſet. infra ep.* 46. *Difficile certamen cum cupido, cum locuplete, cum herede.* Iſta] *ut neque Scapulæ poßim, neque Clodiæ hortos habere.* Maiore religione &c.] *fanum, filiæ manibus promiſſum, donec faciam, maiore me religione obſtrictum puto, quàm qui uota*

non

non perſoluunt. ep. 18. *&* 42. Trebonianos] *hortos, de quibus ep.* 37. *&* 40. Domini] *unum dominum nominat infra, in epiſt.* 40. *ſed hic numero multitudinis unus eſt; quia, dominus quiſnam eſſet, ignorabat. ut ep.* 41. Ne æſtas effluat] *conſiderandum tibi & de hortis, & de* Tuſculano*: ut, ſi hortos non inuenis,* Tuſculano *utamur: ne æſtas effluat: hoc eſt, ut omnino fanum hac æſtate abſoluatur. ep.* 40. *&* 26. *lib.* 13.

EPISTOLA XLIII.

συμπαθῶς] *ad indicandam ſimilem animi affectionem accommodate. ſcripſerat enim* Hirtius, Ciceronis *caſum ſe dolere, de filiæ morte.* Tu enim etiam humanius] *nam ſi illam epiſtolam miſiſſes, meum dolorem quaſi tractando renouaſſes.* Illius librum] *ep.* 38. *&* 45. Illius maior laudatio] *Catonis.* Agis,] *de hortis. ep.* 46. *&* 50. A Pontiano] *a quo tempore eius amicum, uel affinem defendi* Pontianum. Vt aditus ſit emptori?] *ut in auctione ueneant. nam ad emptionem aditus eſt omnibus, cum quid per præconem uenditur. uerebatur autem, ne coheredes ipſi inter ſe licerentur, omnibus excluſis. ſupra ep.* 37. *Heredes, inquit,* Scapulæ *ſi iſtos hortos liceri cogitant; nihil eſt ſcilicet emptori loci; ſin uenibunt; quid fieri poſſit, uidebimus. & ep.* 40. *De hortis* Scapulanis *hoc uidetur effici poſſe, ut præconi ſubijciantur. id niſi fit, excludemur. ſin ad tabulam uenimus, uincemus facultates* Othonis *noſtra cupiditate.* Per quemuis heredem] *ex quattuor heredibus* Scapulæ *ſi unus modo, quilibet, adnitetur, ut horti* Scapulani *præconi ſubijciantur; perficiet.* Muſtellam] *qui erat*

unus

unus ex heredibus. ep. 3. lib. 13. ἐγγήραμα] *ubi in ſenectute uiuam.* οἰκοδεσποτικά.] *non ſatis officio patris familiæ conuenire. fortaſſe quia nō eſſent ita fructuoſi horti, ut Scapulani. fructum enim & utilitatem ſpectare debet pater familiâs.* In uilla iſta] *ſine fructu.* Othonis] *hortos, quos heres Otho cupit. ep. 43.* Druſo ludus eſt ſuggerendus] *aliquod malitiæ genus eſt excogitandum, ut ſuos nobis hortos Druſus uendat æquiore pretio. pro hortis ſuis iniqua poſtulabat Druſus. quod indicare uidetur illud: Si Silius nolet, Druſus aget iniuſte, ep. 40. & quoniam, uenditorem artificio decipere cum uolumus, aliquem ſubornamus, qui pretium non niſi minimum promittat, ut ille ſua ſpe deiectus ad æquiora deſcendat, & nobiſcum tranſigat multo minoris, quàm quanti prius dixerat; aut hoc, aut quippiam huius generis ſignificat, cùm dicit, Druſo ludus eſt ſuggerendus.* Vtendum Tuſculano] *fanum in Tuſculano faciundum. ep. 36. & 40.* Domi te incluſiſti,] *ut rationes conficeres. quod intelligit & ſupra ep. 41. cum dicit: Venerat mihi in mentem monere te, ut id ipſum, quod facis, faceres. putabam enim, commodius te idem iſtud domi agere poſſe interpellatione ſublata. & infra ep. 48. Velim ſcire, quid tibi reſtet, aut iam ne confeceris.* Contudi enim animum,] *cum abhorreret a Tuſculano, quòd quaſi admonitio uideretur amiſſæ filiæ; ſuſpenſus & incertus per aliquot dies ancipiti conſilio pependit, utrum Lanuuio in Tuſculanum, an Romam ſe conferret: itaque ep. 40. Poſtridie, inquit, Iduum Lanuuij conſtitui manere, inde poſtridie in Tuſculano, aut Romæ. & ep. 41. Ego me*
hinc

hinc poſtridie exiturum puto, ſed aut in Tuſculanum, aut domum. & ibidem: Ego *poſtridie Iduum* Lanuuij *manere conſtitui, inde aut* Romæ, *aut in* Tuſculano. *& ep.26. lib.* 13. *Proficiſcar hinc: quò autem* Lanuuio? *conor equidem in* Tuſculanum, *ſed faciam te ſtatim certiorem.* Tandem *uicit animum repugnantem, & in* Tuſculanum *profectus eſt. ep.41. & 42.* Contudi animum] *pugnaui cum animo meo, & uici.* Idem *ep.45.* Vincam, *opinor, animum:* Lanuuio *pergam in* Tuſculanum. Si modo permanſero] *ſi modo in hac ſententia permanebo, ut in* Tuſculanum *eam.* Nec Cartini &c.] Narrabat Philotimus, *tantum abeſſe ut* Pompeius Cartini *teneretur, ut etiam bellum eſſet adhuc ſatis magnum.* Cartini: *rectius puto,* Carteiæ: *nam,* Cartini, *mendoſa dictio uidetur; cum in* Hiſpania, *qui hoc nomine appelletur, locus omnino ſit nullus.* Carteia *autẽ in extrema* Bæthica *oppidum eſt ad mare* Ibericum, *quò* Cn. Pompeius Magni *filius ex fuga ſe recepit, magno prœlio uictus a* Cæſare *ad* Mundam. *auctor eſt, qui librum ſcripſit de bello* Hiſpanienſi. Teneri] *quia ſine copijs exire non audebat: ad extremum, ſeditione concitata,* Carteienſium xxx *naues longas occupauit, & profugit. auctor idem.* Qua de re &c.] Clodius Patauinus *acceperat litteras ex* Hiſpania, Pompeium Carteiæ *teneri.* Se id factum arbitrari] *cum dicerent; quod in litteris ad* Clodium *miſſis eſſet ſcriptum, ſe id arbitrari uere ſcriptum eſſe, ut* Pompeius. Carteiæ *teneretur.* Fuluiaſter] Fuluio *ſimilis: ſolet* Fuluium *imitari, qui pro* Pompeio *facile mentiebatur. ſolet eſſe mendax pro* Pompeio: *itaque non uidetur ei*

magno=

magnopere credendum. epiſt. 7. lib. 10. Naufragio Caniniano] *ep.* 36.

EPISTOLA XLIIII.

Duo magna σωντάγματα] *duos libros Academicos, & quinque de finibus: quæ ſcripſit Cæſare in Hiſpania bellum gerente contra Pompeij liberos.* Aberrare] *ep.* 37. *Ego hic ſcribendo dies totos nihil equidem leuor, ſed tamen aberro.* Optime] *quòd ualet. ſupra meminit de Atticæ inualetudine.* ἀκηδία] *torpedo. ſcripſerat enim Atticus, inſolita quadam torpedine ſe teneri: quam græco uerbo ἀκηδίαν nominauerat. eſt autem unum ex indicijs, quæ morbum prænunciare dicit Hippocrates.* Etſi ſcribis nihil eſſe] *etſi ſcribis, nullius periculi rem eſſe.* ἀνεκτότερα] *dolor ex interitu filiæ tolerabilior Aſturæ, quàm in Tuſculano. Vt etiam epiſt. 26. lib. 13. Locum habeo nullum, ubi facilius eſſe poßim, quàm Aſturæ.* Magis angunt &c.] *magis autem angunt in Tuſculano, ex filiæ recordatione: itaque ἀνεκτότερα hic erant.* Etſi tamen] *pro quanquã Cicero dixit tamenetſi et in epiſtola ad Plancium: Sed tamenetſi antea ſcripſi, quæ exiſtimaui ſcribi oportere; tamen hoc tempore breuiter commonendum putaui, ne quo periculo te proprio exiſtimares eſſe. quòd ſi, tamenetſi, pro tametſi ponitur: cur, Etſi tamen, reijciamus, præſertim cum idem Cicero &, Etiam ſi, dixerit, &, Si etiam, eodem ſenſu: ut in oratione de haruſpicum reſponſis: Cuius ſi etiam uim, & grauitatem illam ſingularem ac pœne diuinam aſſequi poſſe: tamen non dubito, quin ea tela &c. expono igitur, Etſi tamen, tamenetſi; uel, quod uſitatius eſt, tametſi.* Illa] *quæ*

reſri-

refricant dolorem, in Tuſculano, *inquit, magis angor: ſed ubique tamen angor. ubique enim refricat amiſſæ filiæ recordatio, quanquam magis in* Tuſculano. De Cæſare uicino &c.] *in colle* Quirinali *&* Quirini *templum erat, & Salutis ædes, Salutis augurium dicta. cum autem in* Quirini *templo ſtatua* Cæſaris *poſita eſſet, cum hac inſcriptione,* θεῷ ἀνικήτῳ *;ut ſcribit* Dio *libro* 43. *facete ominatur* Cicero, *& ait, eum* σύνναον Quirini *malo, quàm Salutis: id eſt, Salutis in templo* Cæſarem *eſſe nolo, ut ſcilicet ſeruari ne poßit; in* Quirini *uolo, ut ob tyrannidem, quemadmodum ille, crudeliter a ciuibus occidatur.* Vicino *autem intelligit* Attici. *& paullo poſt per iocum,* Domum, *inquit, tuam pluris uideo futuram uicino* Cæſare. *Domum enim* Atticus *habebat in colle* Quirinali, *ab auunculo hereditate relictam, ut in ipſius uita* Nepos *tradit: & habebat prope* Quirini *templum, ut in primo de legibus ſcriptum eſt: &* P. Victor *in* VI. *regione ſtatim poſt templum* Quirini *collocat ædes* Attici, *eademq́; in regione Salutis ædem ſtatuit in colle* Quirinali. *unde illud ep.* 1. *l.* 4. *Tuæ uicinæ Salutis.* σύνναον Quirini] *infra ipſe ſe exponit (ep.* 28. *l.* 13.) *cum dicit, hunc* Quirini *contubernalem.* Hirtium:] *librum ab* Hirtio *ſcriptum contra* Catonem. Amici noſtri] Hirtij.

EPISTOLA XLV.

Vincam, opinor, animum] *Tuſculanum fugiebat; quòd eius loci, ubi* Tulliola *perierat, aſpectus renouare dolorem uideretur: itaque ep.* 43. *contudi animum, & fortaſſe uici. & ep.* 26. *lib.* 13. *Conor equidem in* Tuſculanũ. *non dixit* Cogito, *ſed* Conor, *ut inuitus, & ani-*

mo repugnante. Fundo illo] *Tuſculano*. Mane-bit] *æternus erit. erit quidem dolor meus uitæ æqualis, tantum aliquanto leuior: dies enim mitigabit. quòd ſi Tuſculanum, quaſi admonitionem filiæ, refugio: aut eò mihi nunquam eundum eſt: (nam dolor idem manebit) aut, ſi iturus aliquando ſum, neſcio quid interſit, utrum nunc eam, an ad decem annos*. Admonitio] *Tuſculanum. cuius aſpectus admonitio quædam amiſſæ filiæ uidebatur. non eſt, inquit, grauior is dolor, quem ex Tuſculani conſpectu capio, quàm qui me dies noctesq; conficit*. Quibus aſſidue &c.] *quæ erant iſtæ admonitiones, quibus aſſidue Cicero conficiebatur? uirtutes Tulliolæ*.

EPISTOLA XLVI.

Tu igitur,] *ſubaudi, ad me uenies*. Vel binæ] *prius quàm ad me uenias, uel binas uterque dare litteras poterimus* Occurram] *ueniam ipſe ad te, ſi tu ad me minus commode poteris*. Magnum opus eſt.] *ut Scapulanos hortos habeamus: primum, quòd emptori eſſe aditum heredes nolunt: (ep. 37.) deinde, quòd, etiam ſi permittant, mihi tamen in auctione certamen impendet cum Othone, id eſt, cum cupido, cum locuplete, cum herede. ep. 46*. Ad Clodiam] *ut potius de Clodianis hortis cogitem*. Explorandum eſt] *uidendum, quid de eo nomine ſperare poßimus; ſine quo neutrum poſſemus, neque Scapulæ hortos emere; neque Clodiæ*. Cum Balbo] *quo adiuuante, nomen Faberianum facile potuiſſet expediri: quòd, abſente Cæſare, cum Oppio remp. adminiſtrabat; &, quæ illi egiſſent, Cæſar omnia probabat. ſupra ep. 28. Communices, inquit, cum Balbo, & Oppio,*

quantopere, & quare uelim hortos; ſed ita poſſe, ſi expediatur illud Faberianum. Nec audere incerto] *non audeo hortos emere, incerto iſto nomine, hoc eſt, niſi certus ſim pecuniam a Faberio futuram.* Quia tanti rem æſtimas] *hic aliquis exponeret: quia ſcribis, Clodiæ tibi hortos ualde probari. ego malo ſic: quia ſcribis, Clodiæ hortos multo minoris eſſe, quàm Scapulæ: adductus in hanc ſententiam ab ipſo Cicerone; qui ſe ipſe interpretatur ep.29.l.13. A Clodia, inquit, ſperare uideor ob eam cauſſam, quòd & multo minoris ſunt, & Dolabellæ nomen iam expeditum uidetur. At relatiuum, Tanti, num quid poteſt ad paruitatem referri? poteſt: & exemplum eſt ep.38. interpretatione noſtra ſatis illuſtratum.* Illud] *hortos Scapulanos.* Magna res eſt,] *magni pretij.* Cum cupido &c.] *Othonem intelligit, unum ex coheredibus; qui & ipſe eoſdem hortos cupiebat. ep.39. & 41.* Hirtii librum] *in quo colligit uitia Catonis. ep.38.& 43.* Arbitrabar] *eum eſſe mendacem, & illa, quæ dixit de Pompeio, uera non eſſe. epiſt.43. Solet omnino eſſe Fuluiaſter.* Pluris uideo futuram] *uideo fore ut pluris æſtimetur. Iocatur.* Vicino Cæſare] *non quòd ille prope te habitet, ſed quòd eius ſtatua ſit in tẽplo Quirini, a quo templo non longe abeſt tua domus. ep.43.*

EPISTOLA XLVII.

Confeceris.] *rationes. ep.41. & 42.* Totus] *cum uniuerſa familia.* Quod licebit] *quot, in antiquis libris: & mandaui meis, ut ita imprimerent. ego, quotus. ut dicat, Tu ad me, quotus licebit: pro, cum tot comitibus, quot mea uilla poterit recipere. unde illud apud Horatium*

in epiſtola ad Torquatum:

„ *Tu, quotus eſſe uelis, reſcribe; &, rebus omißis,*
„ *Atria ſeruantem poſtico falle clientem.*

Quotus eſſe uelis, dixit; id eſt, quot comites uelis tecum adducere. Et Martialis: *Dic, quotus es, quanti cupias cenare: eodem ſenſu.*

EPISTOLA XLVIII.

Cognationem,] *quia Ciceronis auus amitam C. Marij ſepties conſulis in matrimonio habuerat. libro 3. de legibus.* Quem ſcripſiſſem] *Cicero ſcripſit uerſibus librum de C. Mario, eumq; inſcripſit, Marius. lib. 1. de legibus.* L. Craſsi, aui ſui] *L. Licinij Craßi, oratoris eloquentißimi, qui conſul fuit cum Q. Mucio Scæuola. Aui ſui: materni. etiam epiſt. 8. lib. 13. appellat eum L. Craßi nepotem.* Vt ſe defenderem] *contra eos, qui negabāt C. Marij nepotem eſſe. Eſt autem hic, Erophilus ille Equarius medicus, de quo meminit Valerius cap. XVI. lib. IX. quem Cæſar extra Italiam relegauit, doctus non C. Marij nepotem eſſe, ſed Erophilum quendam Equarium: cui deinde poſt mortem Cæſaris uncum eſſe impactum, quòd de trucidando ſenatu cogitaſſet, ſcribit Cicero Philippica prima. quod etiam ſignificat in epiſt. 8. lib. 14.* Propinqui eius] *C. Marius, ille ſeptem conſulatibus inſignis, uxorem duxit Iuliam Cæſaris amitam. ideo propinquum eius Cæſarem appellat. Plutarchus in Mario, & Cæſare, & Suetonius in Iulio; qui, eam a Cæſare pro Roſtris laudatam, ſcriptum reliquit: quod & Plutarchus tradidit.* O tempora, &c.] *ſcripſerat Atticus aut ſic, aut in hanc fere ſententiam: Curtius*

conſulatum uellet, ſed dubitat petere. O *tempora, inquit Cicero cum indignatione: fore, cum dubitet Curtius conſulatum petere? quaſi dicat: Curtius igitur conſulatum uellet? infimi igitur homines de conſulatu cogitant? o tempora.* Fore] *uerbum per ſe poſitum: & eſt figura, ἀποσιώπησιν quam appellat Quinctilianus: quam fere ſolemus uſurpare, cum quid indignantes pronuntiamus: quale illud apud Virgilium, Me ne incepto deſiſtere uictam?* Epiſtolam ad Cæſarem tibi miſi.] *ut mihi reſcriberes, quid & tibi, & iſtis uideretur. Illa epiſtola Cæſarem Cicero ad Particum bellũ cohortabatur. ep. 2. et 34.* Horti] *Scapulani: quorum auctio futura erat. paullo poſt: De Virgilio, ut ſcribis. hoc tamen uelim ſcire, quando auctio.*

EPISTOLA XLIX.

Sexti auctioni] *Sex. Pæduceus, Attici amiciſſimus, quippiam in auctione uenditurus erat, Attico auctionem curante amicitiæ cauſſa. ep. 50. h. lib. & 2. lib. 13.*

EPISTOLA L.

Si unus eſſes.] *ſi te unum haberem, minus ſolus eſſem, quàm cum multos habeo. maiorem enim ex tuo unius, quàm ex multorum ſermone delectationem capio.* A Pæduceo] *poſt auctionem Pæducei. ut epiſt. 50. lib. 13. Ab ea igitur.* Etiam ante] *non nihil ſignificas, te eſſe uenturum etiam ante Pæducei auctionem.* Quando auctio.] *hortorum Scapulanorum. nam Virgilius unus ex coheredibus Scapulanis. quod infra, ep. 26. l. 13. non obſcure perſpicitur. ſcribit enim ſic: De Virgilij parte ual de probo, ſic ages igitur. & quidem id erit primum, pro-*

*ximum Clodiæ.ep.*48. *Horti quam in diẽ proſcripti ſint, ue lim ad me ſcribas.* Vt tẽpora,] *ut poſtulant tẽpora. nihil enim ſcripſi in epiſtola, niſi quod optimum ciuẽ deceret, ſed ut temporibus tamẽ paruerim. quaſi dicat: non plane tamen, quod ſentiebã, edidi. quid agas? tempora ita ferunt.* De *eadem epiſtola paullo ante.* Iſti] *Cæſariani.* Simulatio] *nam ſi eos ſimulare ſenſeris, pro eo accipiã, quaſi epiſtolam repudiarint.* De Cærellia] *cui debebat. ep.* 21. *l.* 13. *hæc eſt, quam epiſtolarum, quæ familiares uocantur, l.* 13. *commendat P. Seruilio.* Perſcriptionem] *ſolutionem. perſcribemus enim in tabulis, cui data pecunia ſit.* Hoc metuere] *uereris, ne ſit contra dignitatem meã, ſi ego diutius debeam.* Alterum] *perſcriptionem. non metuis, ne non ſit, unde ſoluamus. Ita locutus ep.* 21. *l.* 14. Suſtinenda ſolutio] *uidendum nobis eſt, ut ne Cærelliæ prius ſoluamus, quàm de Metone & Faberio, debitoribus noſtris, ſciamus: uidelicet, an poßint & ipſi nobis ſoluere, & id quando uelint.*

EPISTOLA L.

Profectus eſt.] *Athenas.* Præs pro Flaminio] *ep.* 16. *lib.* 14. Quid egeris,] *num oſtenderis iis, quibus ſcis oſtendi me uelle.* De Silio] *de hortis Silij. ſupra.* Spintherem] *opinor intelligi filium P. Cornelij Lentuli, eius, quem ab aſſecla quodam Spintheris cognomen ſumpſiſſe Valerius tradit. nam pater iam perierat, ut in libro de claris oratoribus. & Spintheris cognomine filium quoque Plutarchus appellat in Cæſare. ep.* x. *lib.* 13. *&* xi. *l.* 14. Securi es animi,] *non laboras. Libros de philoſophia his temporibus Cicero ſcribebat*

bat: quorum argumentum & ſententias fere ſumebat a Græcis; uerbis utebatur non admodum conſuetudine tritis, cum Græcorum uerborum uim exprimere Latinis uerbis cogeretur, idq́; conſequi non poſſet uſitatis: ut in eo nimiũ libertatis aſſumẽs, de lingua Latina minimum laborare uideretur. Talia] *de philoſophia. quos autem libros, non ſcribit: quòd, tam prope cum eſſent, ut non modo per litteras, ſed etiam præſentes ſæpe colloquerentur, nominare uidebatur eſſe minus neceſſarium.* ἀπόγραφα ſunt] *hæc, quæ ſcribo, non ſcribo cum labore, cum e Græcorum libris deſcripta transferam in meos.* Verba tantum affero] *uerba affero de meo, res mutuor a Græcis.*

EPISTOLA LII.

Epiroticæ litteræ] *quas in Epirum ſcribis tuorum negotiorum cauſſa. Forte autem, Litteræ, abundat. aptius certe ad breuitatem, Ciceroni in his epiſtolis familiarem, uideretur.* Faſciculum] *quem in Epirum mittis, ut ex Epiro deinde Athenas deferantur. nam Athenis erant Martianus & Montanus cum Cicerone filio.* Dediſti] *faſciculum, in Epirum perferendum.*

IN LIBRVM XIII EPISTOLARVM CICERONIS AD ATTICVM,

Pauli Manutii commentarius.

EPISTOLA I.

CICERONEM] *filium.* Seuerius] *obiurgans eum, quòd immoderatos ſumptus faceret. quod indicat illud, ep.46. Turpe eſt nobis illum; qualiſcunque eſt, hoc primo anno egere: poſt moderabimur diligentius.* Magis, quàm quemadmodum] *dictio, Quàm, uidetur abundare. ſic infra, Nec in hac quidem re quidquam magis, ut uellem, accidere potuit.* Tullios] *Martianum, & Montanum, qui cum Cicerone filio Athenis erant. quod illud oſtendit, ep. 59. L. Tullium Montanum noſti, qui cum Cicerone profectus eſt. Et illud: Miſi ad te epiſtolas ad Martianum, & Montanum.* Aut iſta proficient] *iſta, hæc diligētia, qua tu in litteris tuis ad Ciceronem & ad Tullios uſus es. Proficient: ut Cicero in ſumptibus ſit reſtrictior.* De pecunia] *a debitoribus exigenda, ut hortos emere poſſet.* Ob eam cauſſam, quæ ſuſcepta eſt] *ob fanum, quo filiam conſecrare deliberatum eſt.* Cuius feſtinationem mihi tollis] *non uis me feſtinare, neque pateris ut ego te urgeam, cum hac æſtate nos, quod uolumus,*

lumus, habituros affirmes. Iſtis placeat] iſtis: Cæſarianis: placeat: mittenda ſit ad Cæſarem, nec ne. ep.49. Nicias] hic erat apud Ciceronem. ep.25. & 52. lib. 12. Quanti patrem feci] cuius quæſtor Cicero fuerat in Sicilia, auctore Pediano. Et ſi de epiſtola] ad Cæſarem: de qua paullo ante.

EPISTOLA II.

Celeritas tua,] in ſcribendo. Res ipſa] quã ſcripſiſti: qua nihil poteſt eſſe indignius. Humanitatem omnem] omnem ſenſum humanitatis: ut iam neque dolere ullo damno, neque lætari ullo commodõ poſſimus. id autem ob interitum filiæ; qua amiſſa, nihil iam in reliqua uita ſibi eſſe curandum ſtatuebat. Veruntamen.] exſpectabam. & eſt figura, qua uſus eſt ep. 8. & 12. lib. 14. & in epiſtola ad Tironem his uerbis: Conſice profeſsionem. etſi hæc pecunia ex eo genere eſt, ut profeſsione non egeat. ueruntamen. Epiſtolas] quibus eos Cicero rogabat, ut exactionem Faberiani nominis adiuuarent. nam & ſupra, ep.28. lib. 12. Cum Oppio, inquit, & Balbo communices, quantopere, & quare uelim hortos; ſed ita poſſe, ſi expediatur illud Faberianum. Et tamen] quanquam ad Oppium & Balbum ſcripſi de Faberio: tu tamen ſicubi Piſonem poteris conuenias, ut cum eo de auro colloquaris. Et, opinor, hoc intelligit, ut ad emptionem hortorum auream pecuniam a Piſone argentario mutuam ſumeret uſura pendenda: uel: ut argentea pecunia Piſoni daretur, Piſo auream redderet. Piſonẽ autem argentarium fuiſſe, indicat illud ep. 5. lib. 12. Ad Aulum ſcripſi, ut ea, quæ bene noſſem de auro, Piſoni demon-

monſtrarem. quo etiam loco de permutatione agitur. & in fra ep. 4. Si quid poteris, inquit, cum Piſone *conficies: Aulus enim uidetur in officio futurus. utrobique enim Au li mentio: & utrobique eius opera apud* Piſonem Cicero *uidetur uti. de* Piſone *autem ep.4.10.12. huius libri, et 10.lib.14.* Attribuatur,] *numeretur, ſoluatur. Attributam pecuniam* Pedianus *dicit eſſe, quam in ſtipendiũ militum ex ærario deprompt am tribuni ærarij quæſtoribus adnumerabant. idem fere* M. Varro. *ſed a rebus publicis transferri ad priuatas, docet illud ep. 3. lib. 16.* Maxime *autem me angit ratio reliquorum meorum: quæ quanquã explicata ſunt; tamen, quòd &* Dolabellæ *nomen in his eſt, & attributio eſt mihi nominum ignota, conturbor. itẽ illud in epiſtola ad* Tironem *fam. lib. 16.* De *attributione conficies: de repræſentatione uidebis.* De *domeſticis rebus hactenus. de publicis omnia mihi certa, quid* Octauius *quid* Antonius. Accipies ab Erote] *cognoſces ab* Erote, *quantum nobis a* Faberio *debeatur. is enim* Cice *ronis rationes procurabat. ep. 15. & 18. lib. 15. & 2. et 14. lib. 16.* Ariobarzanis filius] *eius, quem a* Mi *thridate fuiſſe expulſum legitur in oratione pro lege* Ma*nilia.* Eum Sextius noſter parochiis publicis occupauit] *ei* Sextius *noſter & domum iam, & omnia ad uictum neceſſaria de publico curauit.* Parochijs: *præbitionibus: & parochus, qui huic muneri præerat, ut ſumptu publico ſiue legatos, ſiue alios muneribus ornaret, aut etiam aleret. & dixit,* Occupauit, *quaſi, ante me cepit, ut ego eum fruſtra ſim inuitaturus. quale illud in* Tu*ſculanis, opinor, quæſtionibus:* Occupaui te fortuna, *atque*

que cepi, omneſq; aditus tuos intercluſi, ut ad me adſpirare non poſſes. legendus Acron in illud Horatii, Proxima Cãpano Ponti quæ uillula tectum Præbuit, & parochi, quæ præbent ligna, ſalemq;. Summo beneficio meo] nam Ariobarzanem, eius fratrem, Cappadociæ regem, præſentibus inſidijs nec opinantem liberauerat, regnumq; ei ſeruauerat, ut in epiſtola ad ſenatum, & in ea, quam eodem libro ad Catonem ſcripſit. ep. 20. lib. 5. & fam. ep. 2. & 4. lib. 15. Cum fratribus illius] unum Ariobarzanem ſeruauit, ut ipſe ad ſenatum et ad Catonem ſcribit: & unum ibi nominat Ariobarzanis fratrem Ariarathem: ut hic uideatur, fratre, legendum potius, quam fratribus. ſed, repugnantibus antiquis libris, nihil muto. Apud me] domi meæ: cum tamen ipſe abeſſet. ſic locutus ep. 3. lib. 15. Auctio Pæducei:] cui Atticus dare operam uolebat. ep. 48. lib. 13. Cum poteris ergo] ad me uenies. Faberius] exactio nominis Faberiani. A diſcipulis] quos Romæ habebat. & fortaſſe is eſt, qui Cicerones filios docuerat: de quo ſupra.

EPISTOLA III.

Non dum ſcilicet,] litteras equidem a te exſpectabam, ſed non dum tamen. qui enim tabellarij a te mane diſcedunt; (erat autem Atticus Romæ, Cicero in Tuſculano, ut propinqui maxime eſſent: epiſt. 12.) mane certe huc peruenire non poſſunt, multo etiam minus, qui meridie. Iſta nomina] de quibus ad me ſcribis. Cicero, cum pecuniam non haberet, unde hortos emeret, Attico mandauerat, ut aliquid uenderet. Atticus in uenditione non pecuniam accepit ab

eo

eo, qui emit, ſed nomina, ita tamen, ſi ea nomina Cicero probaſſet, ad quem de ea re ſcripturus erat. Videbis dubitare] *quòd & plura ſint nomina, ut exigi deinde omnia, niſi magna moleſtia, non poßint; & in iſtis nominibus non bonum nomen Cœlius uideatur.* Ad me referes] *Atticus ad Ciceronem retulerat de nominibus illis, ut faceret ipſe quod liberet; hoc eſt, ut illa uel acciperet, uel reijceret, quandoquidem ipſius res ageretur.* Ipſe] *ſi ipſe adeſſem, & meum negotium gererem.* Vtrunque laudo] *utamur, inquit, his nominibus, nam neque mihi plura uidentur: & Cœlium probo.* Factus eſſet] *Germani in ſuis libris, factus es: ego, factus eſſes: hoc ſenſu: niſi hæc nomina haberemus, tu aliquando præs factus eſſes pro me. & quia dixerat,* Aliquando, *incertum tempus & incertam rem ſignificans: definit, & tempus remq; exprimit, cum infert,* In his quidem tabulis. *in his quidem tabulis, quas in hortorum emptione facturus ſum, pro me certe ſpopondiſſes, niſi hæc haberemus nomina, quæ hortorum uenditoribus dari poſſent.* A me igitur omnia] *fient. ego te de ſponſione non rogabo: ipſe per me omnia conficiam.* Quòd dies longiores:] *malim ſic,* Quod dies longior eſt: *ut intelligatur dies nominum exigendorum, quam ſcripſerat Atticus abeſſe longius, quàm oporteret:* Teneamus modo, quod uolumus, &c.] *contingat modo, quod optamus, ut ſcilicet hortos aſſequamur. nam, quod ad diem nominum attinet, quam ſcribis longiorem eſſe: puto fore, ut præco, qui Scapulanos hortos in auctione uenditurus eſt, non præſentem pecuniam ab emptore*

poſcat, ſed diem largiatur ſolutionis faciendæ non minus longam, quàm ea dies eſt, ad quam hæc nomina exigentur: quòd ſi iſtam diem præco non concedet; non dubito, quin ab heredibus eam impetremus: itaque utamur his nominibus: neque te iſta dies moueat; cum æque longa futura ſit ea, quàm ad hortorum pretium perſoluendum ſi minus præco, heredes certe dabunt. Videbis.] *ut in au ctione Scapulanorum hortorum, quantum poterint, nos adiuuent: Erat enim ex coheredibus: quod inſequens mēbrum declarat.* Pars duorum] *quæ pars hortorum ad Criſpum, quæ ad Muſtelam pertineat: ep. 5.* Epiſtolam] *mihi a Bruto miſſam.*

EPISTOLA IIII.

Habeo munus &c.] *infra ep. 26. ita ſcribit: Sicunde potes, erues, qui decem legati Mummio fuerint. Polybius non nominat: eorum nomina Atticus inuenit, inuenta miſit ad Ciceronem. Habeo, igitur inquit, munus a te elaboratum decem legatorum. Et hic quoque perſpicuum eſt, lapſum eſſe in ordine qui has epiſtolas retulit in uolumina: cum infra de nominibus decem legatorum Atticum roget, hic autē ea ſe dicat accepiſſe.* Et quidem puto] *puto eos fuiſſe, quos tu ſcribis.* Nam filius &c.] *dixerat olim Hortenſius Ciceroni, in decem legatis cum L. Mummio ad bellum Achaicum profectis Tuditanum fuiſſe; cum Tuditanum proauum ſuum intelligeret, Cicero autem de auodictum acciperet: ſed Atticus proauum fuiſſe oſtendit, eius patrem, quem Cicero ſignificari ab Hortenſio putauerat. Reſpondet igitur ad epiſtolam Attici, in qua ille ſcripſerat, in decem legatis fuiſ-*

ſe

ſe Tuditanum Hortenſii proauum; cum Cicero eius filiū, Hortenſii auum, intelligi putaſſet. Senſus eſt: Puto plane fuiſſe decem legatos, quos ad me ſcripſiſti, & fuiſſe in ijs Tuditanum Hortenſii proauum. ego autem de Tuditano eius filio intellexeram: quem in decem legatis non fuiſſe, nunc quidē facile credo; cum quæſtor fuerit anno poſt, quàm quæſtor Mummius: ut ſimile ueri non ſit, legatum Mummii fuiſſe, cum adhuc eſſet adoleſcens. uide ep. 6. 31. 32. & 33. Mummius] L. Mummius Achaicus, qui conſul fuit cum L. Cornelio Lentulo, clarus euerſa Corintho. De nominibus quæris quid placeat] de nominibus legatorum a te ſcriptis. Placere: oſtendit ſibi placere legatorum nomina, cum dixit, Et quidem puto. Conficies:] de auro. ep. 1. Aulus &c.] Aulus in eo nos adiuuabit. Velim ante poſsis:] cuperem, ante Bruti aduentum liceret tibi in Tuſculanum ad me uenire. Vt quærat] ut quærat de familiaribus, aut de ſeruis Bruti, quo die ſit uenturus in Tuſculanum. Et uidelicet:] & uidelicet puto ita eſſe. cum enim ad Corinthum fuerit, & fuerit conſulis frater; conſentaneum eſt, eum in decem legatis, quos frater habuerit, fuiſſe.

EPISTOLA V.

Vrge.] ut hortos ſuos nobis uendat. Illam diem &c.] intelligit hortos Scapulanos, cum dicit Illam diē: cum, Iſtam, Silianos: & diem intelligit ſolutionis. Torquatus enim hoc dicebat: Silium concedere, ut hortorum ſuorum emptor menſe Maio pretium perſolueret: heredes Scapulæ tam longam diem non concedere. ideoq; Atticū Cicero hortatur, ut urgeat de Silianis. De Criſpo,

&

& Muſtella] *hoc eſt de hortis Scapulanis: uterque enim heres erat Scapulæ. ep. 3.* Aduentum] *cum in Tuſculanum ueniet.* In magno noſtro negotio] *de hortis ſcilicet.*

EPISTOLA VI.

De aquæductu] *non in agro, ſed in urbe.* Columnarium &c.] *tributum, quod in ſingulas columnas domum ſuſtentãtes exigeretur, propterea quòd opulentiam ſignificarent habitantium. Cæſar libro. 3. de bello ciuili: Acerbiſſime imperatæ pecuniæ tota prouincia exigebantur. multa præterea generatim ad auaritiam excogitabantur. in capita ſingula ſeruorum ac liberorum tributum imponebatur. columnaria, hoſtiaria, frumentum, milites, remiges, arma, tormenta, uecturæ imperabantur.* Vide, ne nullum] *malo, Vllum. ut dicat: uide, ne in columnarium ullum uectigal incidamus: uide, ut omnino columnarij debitionem effugiamus. Forte quippiam cum columnis Atticus ædificabat Romæ Ciceronis nomine: ut de columnario deinde pendendo non ſine cauſſa Cicero timeret.* Legem] *qua columnarium antea pendebatur.* Piſoni &c.] *argentario, pecuniam, Catoni pupillo, aut eius tutoribus creditam, repetenti.* Coheredibus] *Catonis creditoribus.* De puero Lucullo] *ſi de pecunia, quam Luculli pueri tutor in Achaia ſumpſit, Piſo aget: erat autem, ut eſt in proœmio libri 3. de finibus, unus e tutoribus Cicero.* Cum illius obiurgatoria] *qua Brutus eum obiurgauerat, quòd interitum filiæ mollius ferret, quàm uirum deceret. itaque ipſe Brutum ſolans in morte matris, Eſt, inquit, alienum*

tanto

tanto uiro, ut es tu, quod alteri præceperit, id ipſum facere non poſſe. me quidem cum rationes, quas collegeras, tũ auctoritas tua a nimio mærore deterruit. cum enim mollius tibi ferre uiderer, quàm deceret uirum, præſertim eum, qui alios conſolari ſoleret; accuſaſti me per litteras grauioribus uerbis, quàm tua conſuetudo ferebat. Iudiciali modeſtia ut caream] *ſcripſerat Atticus, eſſe qui eius patrocinium in iudicijs deſiderarent. uidebis, inquit Cicero, ne quis mihi moleſtus ſit, ut eum in iudicio defendam. nã iudiciali moleſtia omnino cupio carere.* Iſtum,] *quem tu ſcribis in decem Mummij legatis fuiſſe.* Filium] *iſtius Tuditani filium fuiſſe putaram in decem: ſed uidelicet aſſentior tibi, qui patrem ſcribis fuiſſe; cum filius, qui tum erat adoleſcens, legatus eſſe non potuerit.* Mummium fuiſſe ad Corinthum] *cum Lucio fratre, qui eam deleuit. ep. 4.* Spurius] *nepos, ut opinor, Spurij Mummij, quem dicit ad Corinthum fuiſſe cum fratre.* Nuper eſt, * Epiſtola &c.] *tale quippiam deſideratur, Mortuus: ut, Qui nuper eſt mortuus, legatur, quod in antiquo libro legitur.* Miſſas] *a Sp. Mummio.* Quin fratri fuerit legatus, non in decem] *proficiſcentibus ad bellum legati dabantur: poſtea, ut uicta prouincia componeretur, decem legati decernebantur. in oratione pro Cornelio Balbo, C. Cæſarem, inquit, ſenatus & genere ſupplicationum ampliſſimo ornauit, & numero dierum nouo: idem in anguſtijs ærarij uictorem exercitum ſtipendio affecit: imperatori decem legatos decreuit. Et de prouincijs conſularibus: Actum eſt de decem legatis: quos alij omnino non dabant, alij exempla quærebant, alij tem*

pus

pus differebant, alij ſine ullis uerborum ornamentis dabãt. Et in epiſtola ad Lentulum: Stipendium Cæſari decretum eſt, & decem legati. quanquam Cæſari, ob multas de Gallis uictorias, dignitatis cauſſa decem legati decreti ſunt, non ut Gallia, in qua bellum adhuc gerebat, in prouinciæ formam redigeretur. Fuit igitur Sp. Mummius in primis fratris legatis, in decem non fuit. Illum fratri] Sp. Mummium L. Mummio. In primis eius legatis] in ijs, quos primum eduxit.

EPISTOLA VII.

Hæc cures,] hæc, quæ ad me ſcripſiſti. nam Attici litteris reſpondet. A Cæſare] in Hiſpania bellum gerente contra Pompeij liberos. In epiſtola noſtra] intelligit epiſtolam, quam ad Cæſarem ſcripſit: quam tamen, ut opinor, non miſit, quòd in ea Cæſaris amici, qui Romæ erant, nimium multa mutari uellent. ep. 27. & 28. argumentũ autem illius epiſtolæ hoc fuit, ut Cæſar remp. conſtitueret; quæ minus firma uideretur, legibus, quas ipſe tulerat, neglectis; deinde ad Parthicum bellum proficiſceretur. ep. 33. Leges ſuæ] ut de iudicijs, de ſumptibus, de præmijs eorum, qui plures filios ſuſcepiſſent. quas leges tulit poſt bellum Africanum. Dio libro 43. Eſt εὔλογον] uelle Cæſarem Romæ manere propter eam cauſſam. Idque eram ſuſpicatus &c.] ego item exiſtimaueram, fore, ut Cæſar maxime propter eam cauſſam Romæ uellet manere, ne ſe abſente leges ſuæ negligerentur: idq; ſcripſi in epiſtola ad Cæſarem. Sed iſtis mos gerendus eſt] quibus eam epiſtolam mitti non placet. ep. 28. Niſi placet &c.] niſi tu in hac opinione es, ut hanc ip-

ſam ſententiam perſequamur, hoc eſt, ut omnino ſcriptam epiſtolam ad Cæſarem mittamus. Et Lentulum cum Metella feciſſe diuortium.] *refertur ad illud, Sextius narrabat.* De Muſtela, aut ſi Silium uideris] *de hortis Scapulanis, & Silianis. hoc ſupra ita ſæpe narratur, ut hic putidum uideatur explanare.*

EPISTOLA VIII.

Triplices remiſeras.] *modo a me diſceſſeras, & paullo poſt ego ad te trinas litteras miſeram, tuq; ad omnia reſponderas: ut iam, quod ſcribam, nihil plane ſit. Triplices: non dicit, trinas, ſed triplices, quaſi, tribus meis epiſtolis reſpondentes. Et cum dicit, Paullo poſt triplices remiſeras; plus dicit ad oſtendendam argumenti inopiam; quàm ſi dixiſſet, Paullo poſt trinas ad te miſeram. quod enim tribus epiſtolis Cicero ſcripſiſſet, colligere eadem illa, & in quartam conijcere potuiſſet: quod facere non nunquã ſolemus. ita ſcribendi ſententiam habuiſſet. cum autem non modo ipſe ad Atticum trinas miſiſſet, ſed Atticus ad omnia reſpondens triplices remiſiſſet; iam plane, quod ſcriberet, reliquum nihil erat.* Cœlianorum] *uide illud ep. 7. lib. 12. In Bruti epitoma Fannianorum.* A Philoxeno] *mitte Panætii librum de prouidentia, a Philoxeno ſumptum.*

EPISTOLA IX.

Dolabella] *confectum enim bellum erat in Hiſpania: cui Dolabella interfuit, & ante Cæſarem in Italiam reuertit.* ἐκτενέστερον] *cum maiore ſignificatione beneuolentiæ. Et ſubintelligi perſpicuum eſt, illius ſermone.* Ventum eſt tamen ad Quinctum] *pro, tamen, rectius*

mea ſententia legeretur, tandem, ſenſu non obſcuro. Multa ἄφατα, ἀδιήγητα] *dicebat Dolabella a Quincto filio dicta contra Ciceronem in Hiſpania: quod & antea litteris idem Dolabella obſcure ſignificauerat. ep. 37. l. 12.* Exercitus] *Cæſaris in Hiſpania: non, inquit, ſecreto, aut inter paucos mihi male dixit Quinctus, ſed ita palam, ut exercitus omnis cognoſceret. & cum alia in me coniecit ἄφατα ἀδιήγητα; tum unum eiuſmodi, quod ego, niſi exercitus id ſciret, non dico Tironi dictare, ſed ipſe ſcribere non auderem.* Sed hactenus] *reprimit ſe. nam cum oſtendiſſet, illud maledictum a Quincto in ſe collatum ita turpe eſſe, ut ſcribendum non uideretur, ſed ſcribere tamen ſe uelle, quando id exercitui notum eſſet uniuerſo: uictus acerbitate rei, ſcribendi conſilium omiſit, & intulit, Sed hactenus, figura utens ſententiam terminãte.* Secum egiſſem,] *de re Torquati. ut apud Cæſarem aliquid ageret Dolabella Torquati cauſſa; cum Torquatus ipſe gratia minus poſſet, qui Pompeianus fuiſſet. intelligo autem Aulum Torquatum: nam Lucius frater perierat, ut in Bruto legitur: quem librum ante hoc tempus ſcriptum eſſe, uel id aperte indicat, quòd in eo libro Marcellum ait Mitylenis uiuere, hic autem occiſum eſſe tradit. ep. ſequenti.* Si quid de Bruto.] *quid ſignificat? Bruti nouas nuptias. nam, dimiſſa Claudia, Appij filia, de qua in familiaribus epiſtolis lib. 3. ep. 4. Porciam duxit Catonis Vticenſis filiam: cuius & Plutarchus in Bruto, & Catone Vticenſi, & Valerius Maximus lib. 3. meminerunt.* Nicias] *qui erat apud Ciceronem. ep. 23. & 52. l. 12.* Confectum putabat] *de Porciæ nuptijs. & con-*

fectum ſane eſt ante Cæſaris aduentum. nam infra, Porciæ laudationem, ſcribit, eſſe mittendam Domitio, & Bruto; Domitio, quòd filius eſſet; Bruto, quòd affinis, ex Porciæ coniugio: ep. 37. & 45. Diuortium] Claudiæ. Laboro idem, quod tu] ut Porciam ducat, Catonis filiam. in quo fallitur Plutarchus, qui Brutum ait eam uxorem accepiſſe à Catone auunculo; cùm hæc ſcripta ſint poſt deuictos in Hiſpania liberos Põpeij, id eſt poſt obitum Catonis. Offenſionis] ſi quid apud homines offendit, quòd Claudiam repudiarit. Hæc res] nuptiæ Catonis filiæ: quos enim offendit Claudiæ diuortio, eos ſibi reconcilliabit Porciæ coniugio. Et non ita multo poſt eadem de re, Bruto, inquit, quamprimum agendum puto, præſertim ſi ſtatuit: ſermunculum enim omnem aut reſtinxerit, aut ſedarit. erat enim Catonis nomen maximè populare, quòd nemo unquam à libertate conſtantius ſtetiſſet, uſque eò, ut ſibi mortem conſciſcere maluerit, quàm ſeruire. In Arpinum] erat enim in Tuſculano, cùm hæc ſcripſit. Conſtitui] ut fructus redderent uberiores. Fuit faciendum, inquit paullo poſt, ut conſtituerem mercedulas prædiorum. Exeundi] ſi manerem hic ad Cæſaris aduentum, cum ex bello Hiſpanienſi Romam uictor redibit tum mihi in Arpinum ire minus liceret, ne ille ſuſpicaretur idcirco me longius diſcedere, quòd uictorem æquo animo uidere non poſſem. eundum igitur, ante quàm ueniat. De cuius aduentu] ad quam diem affuturus eſſet. Illuc] in Arpinum. Quid negotii ſit] in conſtituendis prædiolis.

EPISTOLA X.

De Marcello,] *quem P. Magius Chilo in Athenienſium portu interfecerat. extat de eius interitu Sulpicij epiſtola ad Ciceronem.* Neque acciderat antea] *nunquam enim acciderat, ut clariſsimus uir ab homine teterrimo, ueteri amico, & comite, nullam ob cauſſam occideretur. cum autem nunc acciderit, quod nemini in mētem ueniſſet timere: nullum iam eſt periculi genus, quod metuendum non ſit.* παρὰ τὴν ἱστορίαν,] *ſcripſerat Atticus Ciceroni, ut ſe diligentiſsime cuſtodiret, præſertim reliquum conſularem. hoc, inquit, eſt præter hiſtoriam: hoc, quod ſcribis, falſum eſt. quid enim? Seruius Sulpicius non & ipſe conſularis?* Tu] *: poſuiſti in epiſtola tua.* Reliquum conſularem] *ſubintelligitur, ut omni diligentia tuear, atque conſeruem.* Hoc nullam ad partem ualet] *hæc cautio, atque hæc diligentia, quam in tuenda ſalute adhiberi uis, quem fructum afferet, mihi, præſertim, qui in uita iam quod agam nihil habeo, neque domi, neque foris? Equidem ſic exiſtimo, non minus bene actum cum illis, qui perierunt, quam nobiſcum, qui fortunæ beneficio conſeruati ſumus.* Quid enim ſumus?] *non eſt de pluribus ſententia, ſed de ipſo tantum. nam infert: Quod niſi hoc mihi ueniſſet in mentem, ſcribere iſta neſcio quæ; quò me uerterem, non haberem.* κοινότερα, & πολιτικώτερα] *ſubaudi, mittenda. Puto, inquit, quemadmodum tu ſcribis, librum aliquem ad Dolabellam nobis eſſe mittendum, qui contineat non τὰ φιλοσοφικὰ, ſed potius κοινότερα quædam, & πολιτικώτερα. quòd eius generis ſcripta magis uiderentur Dolabellæ conuenire,*

qui non in ſtudiis doctrinarum, ſed in republica, & in communi quodam litterarum genere uerſatus eſſet. Valde enim deſiderat] *ep. 13. Volo Dolabellæ ualde deſideranti: non reperio; quid: & ſimul αἰδέομαι τρῶας.* Brutus ſi quid ;] *ſi Porciam in matrimonium duxerit. Plutarchus in Bruto.* Si ſtatuit] *ſi ſtatuit eam ducere, puto ei faciundum eſſe ut quamprimum ducat.* Sermunculum] *eorum, qui diuortium Claudiæ reprehendebant. nam & ſupra: Nicias confectum putabat, ſed diuortium non probari.* Reſtinxerit, aut ſedarit] *hoc eſt quod dixit in epiſtola proxima ſuperiore: Si quid eſt offenſionis, hæc res mederi poteſt. nam populum non tam offendit Claudiæ diſsidio, quàm delectabat Porciæ nuptijs.* Qui loquantur etiam mecum] *Claudiæ diuortium improbantes.* Ipſe] *Brutus. hæc, inquit, ipſe optime ſtatuet, præſertim ſi utetur conſilio tuo. mecum enim hac de re loqui non poterit; qui in Arpinum cogito XI. kal. Quinct.* XI. Kal.] *Quinctiles es. profectus tamen eſt triduo poſt, nempe VIII. kal. ut ſcribit ep. 21. & 34.* Sed tamen illic] *illic tamen quiddam eſt, quod agam. quid autem illud erat? ut ſcilicet ſua prædiola conſtitueret. lege in ea, quæ hanc antecedit, & ea, quæ conſequitur, epiſtola.* Spintherem] *hic eſt, de quo ep. 51. lib. 12. & 10. lib. 14. a patre Spintheris cognomen accepit.* Miſit] *miſit, qui Spintherem hodie uenturum nuntiaret. ut illud ad Tironem: Curio miſi, ut medico honos haberetur: & ad Brutum: Mitte ad Lupum noſtrum, ut is nobis eas centurias conficiat.* De interitu Marcelli] *erant enim, qui ſuſpicabantur, M. Marcel-*

lum

lum a P. *Magio fuiſſe occiſum auctore Cæſare*. Cum de Magio conſtet] *cum conſtet,* P. *Magium, qui Marcellum uulnerauerat, paullo poſt flagitium agnouiſſe, ſeq; ipſum, ſibi e ſcelere iratum, interfeciſſe: res indicat, eius facti cauſſam non in Cæſarem, ſed in Magij furorem conferendam*. Non intelligo] *cur Brutus Cæſarem purget. apparet enim, aliquid in Cæſarem dici. quod quale ſit, uelim explanes*. Quanquam &c.] *ego, inquit, quod ad me attinet, non dubito, quin Magius amentia impulſus Marcellum interfecerit inſcio Cæſare: ſed illud cogito, quænam illi tantæ amentiæ cauſſa potuerit eſſe, ut talem uirum, amicum ſuum, etiam ſponſorem occideret*. Nimirum id fuit] *nimirum propter eam ſponſionem Marcellum Magius interemit. cum enim una cum Marcello Romam rediret, & creditoribus non haberet unde ſoluèret: credo, petiſſe aliquid a Marcello ſponſorè ſuo, illum autem non quidem cum opprobrio, ſed conſtanter reſpondiſſe, negantem ſe daturum: ex eo Magium in iram & amentiam prolapſum, illum occidiſſe. Hoc Cicero, coniecturam ſecutus, opinabatur: ſed Valerius Maximus libro 9. aliam ponit eius amentiæ cauſſam: cuius uerba ſubſcribemus: Conſternatum, inquit, Magii Chilonis amentia pectus, qui M. Marcello datum a Cæſare ſpiritum ſua manu eripuit, uetus amicus, & Pompeianæ militiæ comes, indignatus aliquos ſibi amicorum ab eo præferri. urbem enim a Mitylenis, quò ſe contulerat, repetentem, in Atheníenſium portu pugione confodit, protinusq; ad irritamenta ueſaniæ ſuæ trucidanda tetendit*.

EPISTOLA XI.

Credebam eſſe facile:] *longius abeſſe a te. nam hæc ſcripſit* Arpini,*quò ſe ex* Tuſculano *contulerat*. Poſtea quàm ſum a te diiunctior] *poſtea quàm huc ueni, e* Tuſculano *profectus. ubi minus eram a te diiunctus, quàm nunc ſum. nam* Roma *multo propius abeſt* Tuſculanum, *quàm* Arpinum. Fuit faciendum] *ueniẽdum omnino huc fuit*. Mercedulas prædiorum] *ſupra:* Mihi Arpinum eundum eſt: *nam opus eſt conſtitui a nobis illa prædiola*. Mercedulas] *uectigal, quod ex prædiorum locatione capiebat: ut ep. 30. lib. 12.* Ciceroni *uelim hoc proponas, ut ſumptus huius peregrinationis accommodet ad mercedes* Argileti, *&* Auentini. *& ep. 18. lib. 15.* Ab Erote *quæras, ubi merces inſularum.* Conſtituerem] *certiores atque uberiores redderem.* Onus obſeruantiæ Bruto noſtro imponerem] *cum enim uterque eſſet in* Tuſculano, Brutusq; Ciceronem *quotidie uidere uellet; Cicero autem ad illum quotidie ire non poſſet; ſequebatur, ut Brutus ad Ciceronem. quod Cicero nolebat, indignum exiſtimans, Brutum ad ſe quotidie domum uenire.* Exiui, *igitur inquit;* e Tuſculano, *ne* Bruto *noſtro quotidie ad me ueniendi onus imponerem*. Obſeruantiæ] *obſeruare eſt aßidue cum aliquo eße honoris cauſſa. unde illud in prima epiſtola:* Dies *fere nullus eſt, quin hic* Satyrus *domum meam uentitet. obſeruat* L. Domitium *maxime: me habet proximum.* Et Philippica 11. *Cuſtoditus ſum a te, tu a me obſeruatus in petitione quæſturæ*. Commodius colere inter nos] *nam hoc tempore minus commode poterant. itaque*

ep.

ep. 23. Nunc, inquit, cum ita ſimus affecti, ut non poßimus plane ſimul uiuere; (intelligis enim profecto, quo maxime poſita ſit συμβίωσις*) facile patiebar nos potius Romæ una eſſe, quàm in Tuſculano,* Priuabatur &c.] *mecum eſſe quotidie nolebat, nec id poterat ſuo commodo; cum ei ueniendum ad me eſſet. ità nullam delectationem capiebat ex Tuſculano.* Venerit:] *Romam.* Egerit] *de nuptiis. ep. 9.* Quando obuiam] *Cæſari proficiſcatur, ex Hiſpanienſi bello reuertenti.* Conuenias] *uide illud ep. 2. Piſonem ſicubi de auro.* Quàm maturum] *aurum enim a Piſone quærebat, ut Scapulanos hortos, quos in auctione coheredes uendituri erant, poſſet emere.* Maturum] *quia dies auctionis inſtabat. quod infra paullo apertius, his uerbis: De Scapulanis hortis toto pectore cogitemus: dies adeſt.*

EPISTOLA XII.

De Attica] *quòd eam ſignificabant ægrotare. ep. 13. 15. 17. 21. & 22.* Conſolabare] *cum cauſſam ſcriberes, cur eius inualetudinem putares fore non diuturnam.* Aegritudinem] *dolorem & moleſtiam meam ex Atticæ morbo ſuſceptam. Et eſt ægrotatio in corpore, ægritudo in animo. ipſe Tuſculanarum quæſtionum lib. 3.* Vendidiſti.] *metaphora ſumpta de iis, qui, quod uendere cupiunt, prius laudant, quo libentius ematur. ex quo illud Horatii: Laudat uenales, qui uult extrudere, merces. Vendidiſti, inquit, præclare oratiunculam meam pro Q. Ligario: hoc eſt, ita meam orationem laudaſti, ut alii, tuam auctoritatem, tuumq; iudicium ſecuti, eam probare cœperint, æque atque ii, qui uenditori, ſuas merces laudanti,*

danti, fidem adhibentes, bonum ſæpe putant eſſe, quod uitioſum eſt. infra ep. 13. *Ligarianam, inquit, præclare auctoritas tua commendauit. ſcripſit enim ad me Balbus, ac Oppius, mirifice ſe probare.* Præconium deferam] *perſtat in tralatione. nam præcones in auctione uendebant. dicit igitur, Præconium, id eſt uendendi munus. Cum aliquid, inquit, a me ſcriptum emittere uoluero, rogabo te, ut id ante, quàm emittatur, tua auctoritate commendes: ut ſcilicet alii deinde probent, quod a te, tali uiro, prius eſſe laudatum ſenſerint.* De Varrone] *Varronem deſiderare aliquid a me, ut ſcilicet meis eum ſcriptis intexam. ep.*14. Nuſquam] *quòd neque in orationibus perſonæ loquentes inducuntur: & in libris, qui rationem oratoriam complectuntur; ſcis Varroni locum non eſſe, ex eloquentia minus claro. in oratoriis quidem libris ideo ei locus non fuerat, quòd ab iis, qui diſputant, mentio cuiuſquam fieri non potuit, niſi eius, qui illis notus, aut auditus eſſet. ep.* 16. *l.* 4. Denuntiauerat &c.] *dixerat; ſe magnum quiddam uelle ad me mittere.* προσφώνησιν] *libri deſtinationem, dedicationem, ut nunc loquimur, expreßit græco uerbo, quod latino non potuit. de hoc autem libro, Academicarum quæſtionum in primo, ſic loquitur Varro: Intemperantis eße arbitror, ſcribere, quod occultari uelit. ſed habeo opus magnum in manibus; quòd iam pridem ad hunc ipſum (Ciceronem autem dicebat) quædam inſtitui, quæ & ſunt magna ſane, & limantur a me politius. & Cicero: Iſta quidem, inquam, Varro iam diu exſpectans, non audeo tamen flagitare. & in epiſtola; Exſpectabam omnino iam diu, neq; ſuſtinebam; ne ad te*

prius

prius ipſe ſcriberem, quàm aliquid accepiſſem, ut poſſem te remunerari quanſimillimo munere: ſed cum tu tardius id faceres, hoc eſt, ut ego interpretor, diligentius; teneri non potui, quin coniūctionē ſtudiorum, amorisq; noſtri quo poſſem litterarū genere declararem. προσφώνησις *autem illa* Varronis, *ut opinor, opus fuit de lingua latina, quod* Ciceroni *inſcriptum poſtea emiſit.* Καλλιππίδης] *tragœdus fuit, percelebris* Ageſilái *ætate, qui curſitās in ſcena tamē ne cubiti quidem menſuram progrediebatur: unde græcum adagium in eos, qui ſatagunt, & nihil agunt:* Suetonius *in* Tiberio, & Plutarchus *in apophthegmatis:* καλλιππίδην *igitur* Varronem *appellat, quòd, aßidue ſcribendo, nihilo tamen proceßiſſet magis, quàm* καλλιππίδης *in curſu.* Parabam] *reddere aliquid pro eo, quod ille dediſſet, & reddere pari menſura, aut etiam, ſi modo potuiſſem, cumulatiore.* Heſiodus] *uerſus* Heſiodi *eſt,* αὐτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λώϊον, αἴκε δύνῃαι: *quo uerſu eadem menſura iubet reddere, qua acceperis, & cumulatiore, ſi poßis. In primo de officijs: Quòd ſi, inquit, ea, quæ acceperis utenda, maiore menſura, ſi modo poſſis, iubet reddere* Heſiodus: *quidnam beneficio prouocati facere debemus? Et de claris oratoribus: Illud* Heſiodium *laudatur a doctis, quod eadem menſura reddere iubet, qua acceperis, aut etiam cumulatiore, ſi poßis.* αἴκε δύνῃαι: *proximo ſuperiore uerſiculo, cum hemiſtichium* Heſiodi *poſuiſſet, adſcripſit, Si modo potuiſſem: ſiquidem etiam* Heſiodus *non hoc modo dicit,* αὐτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λώϊον, *ſed adſcribit,* αἴκε δύνῃαι. Deſpondimus,] *conſtituimus* Bruto *mittere.* Illam

ἀκαδημαϊκὴν] *libros duos Academicarum quæſtionum: quorum, Catulus, priorem inſcripſerat; Lucullus, alterum; quòd duorum dierum ſermonem, a Catulo & Lucullo habitum, exponerent. poſtea cum eos libros a Catulo & Lucullo ad Varronem transferre uellet; non ſolum ut Attico ſatisfaceret, roganti ut Varronem ſuis ſcriptis insereret; ſed etiam, quòd ἀκατάλληλον uideretur, inducere loquentes de philoſophia Catulum, & Lucullum, homines illos quidem nobiles, ſed earum rerum, quæ in ijs libris diſputarentur, minime peritos: ex duobus libris contulit in quattuor, eosq́; ad Varronem miſit; cum quidem, Catuli, & Luculli omni prorſus mentione ſublata, partes ei Antiochinas dediſſet, ſibi ſumpſiſſet Philonis. ſed accidit uel hominum negligentia, uel temporum iniuria, ut ex quattuor libris ad Varronem primus duntaxat, ac ne is quidem integer, ad noſtram ætatem perueniret. ex duobus autem, quos primum ſcripſerat, Catulo, & Lucullo inſcriptis, de quorum ſalute multo minus Tullium laboraſſe, quàm de poſterioribus ad Catonem, credibile eſt; (quippe, cum dicat paullo poſt: Multo hæc erunt ſplendidiora, breuiora, meliora) neſcio quo modo Lucullum æquior fortuna ſeruauit.* Nullo modo philologi] *infra ep. 16. In his rebus ἀτριψία & ep. 19.* Ἀντιόχεια] *cum ij libri ſententiam Antiochi de Academia complectantur; Varro autem partes Antiochinas ualde probet; recte ad eum transferentur. epiſt. 16. & 19.* Reponemus] *alijs libris eos ornabimus.* Si tu hoc probas] *ut ad Varronem transferamus.* De Brinniana auctione] *Brinnius ſuorum*

rum bonorum heredes aliquot inſtituerat, in iis Ciceronem, eorum bonorum auctionem coheredes facere uolebant, more in omnibus fere hereditatibus uſitato, in quibus ſcilicet plures heredes eſſent: ut, omni hereditate in pecuniam redacta, ſuam quiſque partem capere facilius poßet. Ait, ſine ulla controuerſia rem ad me eſſe collatam ad VIII. kal. Quinct.] *ait,* VIII. kal. Quinct. *coheredum omnium ſententia magiſtrum auctionis me eſſe conſtitutum: in auctionibus enim hoc ſeruabatur, ut ex iis, quorum res in auctione agerentur, unus auctionem gubernaret ac moderaretur, qui ſcilicet, quanti quæque res uenire deberet, ipſe ſtatueret arbitratu ſuo, ſocijs non repugnantibus: in epiſtola prima,* Vna, *inquit*, agebant & ceteri creditores, in quibus erat & Lucullus, & P. Scipio, & is, quem putabant magiſtrum fore, ſi bona uenirent, L. Pontius. *Et Quinctilianus libro* VI. *ubi de riſu agit, Ciceronis dictum ponit in* Plætorium, *Fonteij accuſatorem:* Plætorij matrem, dum uixit, ludum, poſtquam mortua eſſet, magiſtros habuiſſe. *Et ludum per tranſlationem ait eſſet dictum, magiſtros per ambiguitatem: quod ad* Pletorij *matrem, dum uixit, infames feminæ conuenire ſolitæ; poſt mortem, eius bona uenibant.* Putauerunt] *putauerunt me Romæ fore, aut in Tuſculano, ut ſuo commodo me conuenire & colloqui de auctione poſſent: cum ignorarent me Arpini fore uſque ad nonas: quo uenturos credibile non eſt; cum Arpinum Roma diſtet multis millibus paſſuum.* Amico tuo] *Egnatio Maximo. epiſt. 44.* Proferant auctionem] *ultra* III. *idus: qui erat au-*

ctionis dies, Puto, inquit, circiter nonas me in Tuſculano fore. ibi me conuenire, & meam de auctione ſententiam poterunt cognoſcere. quòd ſi a nonis ad III. *idus; hoc eſt ad auctionis diem, minus intereſſe ſpatij uidetur; quàm ipſi uellent; paullum proferant auctionem. infra ep.* 14. *Obire, inquit, auctionis diem facile poterunt (eſt enim* III. *idus) ſi me in Tuſculano poſtridie nonas mane conuenerint. quòd ſi laxius uolent proferre diem, poterunt uel biduum, uel triduum, uel ut uidebitur: nihil enim intereſt.* Cum Piſone Erotem habes.] *nunc & Piſo, & Eros Romæ ſunt. cum Piſone igitur, ſi potes, conſice de auro; & ab Erote cognoſce, quantum nobis & a Faberio; & ab aliis debeatur. ſupra epiſt.* 1. *Piſonem, inquit, ſicubi de auro. Faberius ſi uenerit, uidebis ut tantum attribuatur, ſi modo attribuetur, quantum debetur. accipies ab Erote. Ita hunc locum, alioqui obſcurum, ille locus illuſtrat, illum autem noſtra interpretatio.* De Scapulanis hortis] *quos emere cupiebat, ut in iis filiæ monumentum poſſet ædificare. et ſuperiore proximo uerſiculo & de Piſone & de Erote Atticum admonuit horum hortorum cauſa.* Dies adeſt] *dies auctionis; quo Scapulani horti in auctione uenibunt. ſupra, huius auctionis tempus ſignificans, Piſonem, inquit, conuenias. uides, quàm maturum ſit.*

EPISTOLA XIIII.

Abſtuli, tranſtuliq;] *abſtulit a Catulo, & Lucullo, tranſtulit ad Varronem. et appellat eos nobiliſſimos homines, quòd honoribus, & rebus geſtis Varroni præſtabant.* Multa detracta] *quanquàm hi libri gran*

diores

diores ſint, quam erant illi ad Catulum, & Lucullum: tamen in illis multa erant, quæ in hos non contuli. Qui intellexeris illum uelle] *intelligere te ſcribis, Varronem uelle, ut ego eum meis ornem ſcriptis. nunc mihi peruelim ſcribas; quo modo intellexeris hoc illum uelle.ep.18.* Exſpecto, *inquit, quid ad ea, quæ ſcripſi ad te: primum, qui intellexeris eum deſiderare a me, cum ipſe homo* πολυγραφότατος *nunquam me laceßiſſet.* ζηλοτυπεῖσαι] *nam & hoc Atticus adſcripſerat, intellexiſſe, neſcio quem a Varrone* ζηλοτυπεῖσαι, *eorum, quos Cicero in ſuis libris intexuißet.ep.18.* Brutum] *cui opus de finibus deſponderat.* Id Hercle reſtabat] εἰρωνικῶς. *quaſi dicat: inuidia exiſtit inter pares: at Varro neutiquam Bruto comparandus; cur igitur illi inuideat? Eadem ironia Terentius utentem Aeſchinum inducit in Adelphis: qui lenoni dicenti, Leno ſum, fateor, pernicies communis adoleſcentium, Periurus, peſtis; tamen tibi a me nulla eſt orta iniuria: reſpondet: Nã Hercle etiam id reſtat.* Libri &c.] *facile aſſentior, ueritatis cauſſa, iis, qui libros de finibus ad Brutum intelligi putant, certe enim quattuor Academicos ad Varronem ſignificare non poteſt, qui non dum exierant: nam ſi exiſſent, Atticus eos legiſſet: non legiſſe autem, aperte indicat illud, Hæc erunt ſplendidiora, breuiora, meliora: et præterea tota epiſtola, & ſequentes etiam, quibus Atticus conſulit, num quattuor Academicos ad Varronem mittat, quos tamen iam perfecerat, Varrone partes Antiochinas in iis defendente: ſed, inquit, etſi nomina iam facta ſunt; tamen uel induci, uel mutari poſſunt.* Illam iactu-

iacturam] *quos enim libros de quæſtionibus Academicis prius ſcripſeram, Catulum uidelicet, Lucullum, eos uides fruſtra a te eſſe deſcriptos: ſiquidem hæc ad Varronem poſteriora intelliges eſſe ſplendidiora, breuiora, meliora.* Breuiora] *erit, cui Cicero uideatur eadem de re non idem dicere: quo modo enim hæc ait fore breuiora, qui paulo ante de iiſdem libris hoc ſcripſerit, Grandiores ſunt omnino, quàm erant illi? Non iniuria dubitabatur: certe enim, grandiores, &, breuiora, uoces inter ſe ſunt non modo coherentes, ſed etiam contrariæ, & planæ repugnant in ſententia. ſed refer hanc ad genus narrandi, illam ad operis magnitudinem. tolletur omnis dubitatio. ſignificat enim: cum in his libris plura dixerit, quàm in illis, quod attinet ad res; preſsius tamen eſse locutum, et breuitatem magis adamaſſe.* ἀπορῶ, quò me uertam &c.] *dubius ſum, quid agam. nam ſcribere aliquid uellem, quod Dolabellæ deſideranti poſſem mittere: quid autem mittam, non reperio. ego enim nunc* τὰ φιλοσοφούμενα *perſequor: quæ non uidentur eius perſonæ conuenire; cum is in philoſophiæ ſtudio minime uerſetur. præterea,* αἰδέομαι τρῶας, *hoc eſt, uereor ne reprehendar a bonis, ſi quid ſcripſero in gratiam Dolabellæ, qui contra remp. arma tulit Cæſarem ſecutus. uerſus eſt, quo utitur* Hector *apud* Homerum, *Troianorum & Troianarum reprehenſionem timens, niſi cum Achille fortiter pugnauerit.*

αἰδέομαι τρῶας, καὶ τρῳάδας ἑλκεσιπέπλους.

dubius, igitur inquit, ſum, dem ne ex meis ſcriptis aliquid Dolabellæ, *nec ne. nam &* Dolabellæ *cauſſa uolo:*

&

& idem bonorum accuſationem timeo. ſupra epiſt.10. Ad Dolabellam, inquit, ut ſcribis, ita puto faciendum, κοινότερα quædam, & πολιτικώτερα: faciendum certe aliquid eſt. ualde enim deſiderat. Si aliquid, &c.] *ſi aliquid ad Dolabellam miſero, non potero bonorum reprehenſionem effugere.* Aut ceſſandum igitur, aut aliquid excogitandum] *aut mihi a ſcriptione deſiſtendum eſt: aut, ſi deſiſtere nolo, excogitandum aliquid, quod Dolabellæ dem, quod ſcilicet ab eius perſona uideatur eſſe non alienum. ſcribere enim ſi pergo, & ad eum nihil mitto; offendetur, quòd alios meis inſeram ſcriptis, ipſum deſiderantem non inſeram. aut igitur nihil omnino ſcribendum; aut excogitandum, quod illi mittam. Quòd enim dixerat, Non reperio, quid; intulit, Aliquid excogitandum.* Angit] *quòd infirma eſt. ep.12. & 15.* Regusto] *crebro, inquit, tuas litteras in manus ſumo, iis legendis acquieſco; quia ſcribis te de ea recte ſperare. epiſt. 17.* Nouas] *quæ ſignificent illã aut iam conualuiſſe, aut ægrotare minus grauiter. Idem infra his uerbis: Attica noſtra quid agat, ſcire cupio. etſi tuæ litteræ (ſed iam nimis ueteres ſunt) recte ſperare iubent, tamen exſpecto recens aliquid. uel, Nonas, diem Atticæ periculoſum: quem exſpectandum, fortaſſe Atticus ſcripſerat.*

EPISTOLA XIIII.

Ad me uenire.] *in Arpinum: ut iis de auctione meam ſententiam oſtendam. in epiſtola proxima ſuperiore.* Hereditas tanti non eſt] *ut eius cauſſa hanc moleſtiam hic ſubire debeã: cum huc uenerim, ut conſtituẽdis prædiorum meorum mercedibus operã darem, non ut*

occupatus curanda auctione detinerer. In Tuſculano] *ubi ad nonas futurus ſum.ep.*12.18. De Bruto] *de nouis nuptijs.ep.*10. Cæſare] *de eius reditu ex Hiſpania. ep.*22. Quod ſcripſimus:] *quattuor libros Academicos.* Te ei dialogo adiunctum eſſe tertiũ] *infra ep.*19. *Tu es tertius in ſermone noſtro.* Nomina] *Varro, Cicero, Atticus: qui in iis libris colloquebantur.*

EPISTOLA XV.

Cauſſa fuerat.] *cur quiſquã ueniret, cur quenquã ad me mitteres; quòd rem, de qua ſcriberes, non haberes.*

EPISTOLA XVI.

Suſtentare nos] *afflictos, & debilitatos tum ex ruinis reip. tum ex interitu filiæ. ep.*20. E uilla] *Arpinati. erat enim Arpini, cum hæc ſcripſit: & paullo poſt, in Tuſculanum dicit ſe eſſe rediturum ad nonas: idemq; ep.* 12. Traduximus] *ep.* 13. Hortenſii] *nam interfuit dialogo, quem ſecundo libro, Catulo audiẽte, Lucullus & Cicero habuerunt.* Nominibus] *homines ſciebant, Catulũ, Lucullum, Hortenſium eſſe nõ illos quidẽ rudes, ſed earum rerum, quæ in ijs libris agerentur, ignaros. ep.* 12. Brutumque] *erat enim Antiochius. ep.* 25. Tuæ litteræ] *quibus ad me ſcribis te intellexiſſe, Varronem deſiderare, ut ego eum meis ſcriptis insererem. ep.* 13. Nemini &c.] *ep.* 19. *Vt legi tuas de Varrone, tanquam ἑρμαῖον arripui. aptius nihil eſſe potuit ad id philoſophiæ genus, quo ille maxime mihi delectari uidetur. & ep.*14. Placeat ne tibi &c.] *iam traduxit libros Academicos ad Varronem: ſed conſulit Atticum, primum placeat ne aliquid ad illum mitti; deinde, ſi placebit, hos ne potiſſi-*

potiſsimum de Academia libros. nam ſi Attico aliter uiſum eſſet, rurſus Academiam a Varrone ad alios traduxiſſet, nominibus mutatis, ut ait ep. 13. *quo item loco, Academiã cum dixiſſet Catulo ſe abſtuliſſe, & Lucullo, ad Varronẽq; tranſtuliſſe; rogat Atticum in epiſtolæ clauſula, nũ ei placeat ad Varronem mitti quod ſcripſerat. & ep.* 19. *Dandos ne putes, inquit, hos libros Varroni, etiam atque etiam uidebis. cum eos libros in eadem epiſtola dixerit ſe iam ad Varronem tranſtuliſſe. Perſpicuum igitur eſt, Academicas quæſtiones Varroni non ita libenter Ciceronem dediſſe: cum de eo, quod iam ſcripſerat, crebro Atticum conſulat, num mitti placeat. aperte etiam ep.* 19. *Mihi, inquit, quædam occurrunt: ſubaudi, cur Academia Varroni danda non ſit. & ep.* 25. *Sæpe mihi occurrit uultus eius, querentis fortaſſe uel hoc, meas partes in his libris copioſius defenſas eſſe, quàm ſuas.* Venit?] *Romam.* Ecquid agit, ecquando?] *de Porciæ nuptijs dictum accipio, ut ſupra.* De Cæſare] *de reditu Cæſaris ex Hiſpania. uide ep.* 20. Ad nonas] *in Tuſculano futurus ſum. ep.* 12. Cum Piſone] *conficies. conficies autem quid? de auro. uide illud, Piſonem ſicubi de auro, ep.* 2.

EPISTOLA XVII.

De VI.] *de ſexto kalendas.* Tuis] *ut a te mihi litteras referrent, cum ab alijs exſpectarem.* Eadem] *cum ſcribendi ſententiam non habeam, eadem nunc ad te ſcribam, quæ antea ſcripſi, hæc ſcilicet; quid Brutus cogitet, aut ſi aliquid egit; hoc eſt, num Porciam cogitet uxorem ducere, aut ſi iam duxit.* Quid a Cæſare] *quid afferatur de eius aduentu. epiſt.* 10. & 12. Quid a-

gat] *ut ualeat. epiſt.* 14.

EPISTOLA XVIII.

Conficiamus hortos] *emamus hortos: ut & habeam non modo ubi fanum ædificare, ſed etiam ubi ipſe eſſe poßim; et ab urbe tamē longe ne abſim. ep.* 36. *l.* 12. *Maxima, inquit, eſt in Scapulæ celebritas, propinquitas præterea ubi ſis; ne totum diem in uillam,* Iam erit] *iam ero in Tuſculano. erat enim Arpini.* Deſiderare a me] *ut ad ipſum ex meis ſcriptis aliquid mittam. ep.* 12. *&* 19. Nunquam me laceſsiſſet] *nihil unquam ad me miſiſſet.* Quem ζηλοτυπεῖν] *ep.* 13. Multo Hortenſium minus, &c.] *ſenſus eſt: Scribe ad me, cuinam inuideat Varro. niſi forte Bruto. quòd ſi Bruto nō inuidet; multo minus Hortenſio, aut ijs, quos in libros de rep. induxi: ſiquidem omnes mortui, ideoq; extrà inuidiam. Videtur propter breuitatem ſubobſcura ſententia. nam ante illud, Multo Hortenſium minus, apparet aliquid deſiderari: & ſane deſideratur: quod autem deſideratur, hoc eſt: Niſi forte Brutum. id enim Cicero omittit, quòd apertius paullo ante ſcripſerat, his uerbis: Illud utique ſcire cupio, quem intellexeris ab eo ζηλοτυπεῖσθαι: niſi forte Brutū. Hortenſium autem Cicero inſcripſerat eū librum, quo philoſophiam laudauit: ut lib.* 2. *de diuinatióne. itemq; eum incluſerat in eum dialogum, qui ſecundo Academicorum libro explicatur.* Vt mittam ad eum, quæ ſcripſi] *ut mittam ad eum quattuor libros Academicos.* Coram] *iam enim ero in Tuſculano: quò tu ad me uenies, ut de his rebus coram. ep.* 14. *& ſequenti.*

EPISTO-

EPISTOLA XIX.

Ne triſtis ſis,] *propter ipſius inualetudinem.* ἀκίνδυνα] *non periculoſa: quòd ſcribis eam non periculoſe ægrotare.* Commendauit:] *cum enim eam a te laudari Balbus ac Oppius cognouiſſet, auctoritate tua permoti probare & ipſi cœperunt. ep. 12. Ligarianam, inquit, præclare uendidiſti.* Ne uiderer φιλένδοξος] *conſtituerat Cicero neminem includere in dialogos, eorum, qui uiuerent; ideoq; Varronem intexere nuſquam poterat: ſed commotus Attici litteris, qui ſcripſerat Varronem & deſiderare, & magni æſtimare, mutato conſilio in libros illum Academicos induxit, Antiochi ſententiam de Academia explicãtem.* φιλένδοξος: *amator illuſtrium uirorum. ſcripſerat enim Atticus, non ſemper Ciceroni quærendos eſſe Catulos, & Lucullos, Africanos, & Lælios, aut huiuſmodi uiros; quibus ſermonem tribueret in ſuis libris; ne nimis ambitioſus in claros uiros uideretur; ſed etiam dandum eſſe aliquid ijs, qui minus illuſtres eſſent; propterea q; de Varrone cogitandum: ne, ſi ſemper in ſuis dialogis diſputantes feciſſet homines gloria præſtantes, ut in tribus oratorijs libris, ſex de rep. duobus Academicis,* φιλένδοξος *uideretur.* Reſpondet: *Academicas quæſtiones ad Varronem non ideo transtuli, ne uiderer* φιλένδοξος; *(nam iſta cauſſa me non moueret: ſiquidem iccircò ego de Varrone minus cogitabam, non quòd eſſem* φιλένδοξος, *uerum quia conſtituebam, eorum, qui uiuerent, neminem in dialogos includere) ſed quia ſcribis, & deſiderare illum, & magni æſtimare.* Eos] *dialogos de Academia: quod per appoſitionem explanat, inferens, Academicã omnem quæ-*

 ſtionem.

ſtionem. Academicam omnem quæſtionem libris quattuor.] *hoc totum ſuſpicor abundare, ut gloſſema ſuperiorum uerborum.* Collecta] *quæ enim Antiochus contra Philonis opinionē colligere ſolitus erat, aſſerentis nihil poſſe comprehendi; ea Cicero Varronem fecit explicantem in libris Academicis.* Ipſe reſpondeo] *ideo dicit in epiſtola ad Varronē: Tibi dedi partes Antiochinas; quas a te probari, intellexiſſe mihi uidebar: mihi ſumpſi Philonis.* Cottam,] *L. Aurelium Cottam, L. Torquati in conſulatu collegam, inſignem iudiciis inter tres ordines communicatis.* In antiquis perſonis] *cum ijs, qui multis annis ante nos fuerunt, ſermonem tribuimus: nullas loquēdi partes ipſi aſſumimus: idq; ſuauiter, & uenuſte fit. quod ſeruauit Heraclides, idemq; nos in de rep.* Heraclides] *cognomento Ponticus, ſiue Pompicus a mollitie, Platonis, & deinde Ariſtotelis auditor; cuius ſcripta non extant. epiſt. 5. lib. 3. ad Q. fr. & in Tuſc. 5. et Laertius.* Ἀριστοτέλειον morem] *in quo ita diſputatur, ut eius ſententia, qui illam diſputationem ſcribit, principem locum obtineat.* Ita confeci] *ita, Ariſtotelico more. in primo enim & ſecundo libro cum Torquato, in tertio & quarto cū Catone, in quinto cum Piſone diſputat, et ita diſputat, ut penes ipſum ſit principatus.* Somniaſſe] *uſque adeo Catulus, Lucullus, Hortenſius earum rerum, de quibus in duobus Academicis diſſerebant, imperiti, ignariq; erant, ut de iis ne ſomniaſſe quidem unquam uideri poſſent. ep. 12. & 16.* De Varrone] *ut eum deſiderantem meis libris intexerem. ep. 16.* Ad id philoſophiæ genus] *ad Antiochian ratio-*

rationem, quæ in iis libris explicatur, aptius nihil eſſe po-tuit, quàm Varronis perſona. ep. 12. Eaſque partes] *quas ego mihi ſumpſi. recte, inquit, cecidit, ut Antiochia Varroni dederim, quæ ſunt uehementer* πιθανὰ; *partes Philonis mihi ſumpſerim. facile.n.hac ratione ſum conſecutus, ne ſuperior mea cauſſa uideretur. quo maiorē a Varrone gratiam inibimus.* Vehementer πιθανὰ] *quæ Varro narrat in iis libris, ab Antiochio audita, ſunt ad perſuadendum aptiora, quàm illa, quæ ego contra Antiochum ex Philonis ſententia diſputo: ut hoc queri nō poſſit, meas partes in his libris copioſius defenſas eſſe, quàm ſuas. ep.* 25. Occurrunt] *cur non dandos putem. ep.* 22. & 24. Coram] *nam in Tuſculano iam ero. quod & in proxima ſuperiore epiſtola, & in ea, quæ proxime ſequitur, ſignificat. Tuſculanum autē ita propinquum Romæ erat, ut eò ſæpe ad Ciceronem Atticus excurreret.*

EPISTOLA XX.

Conſolatorias,] *in Tulliolæ morte. ep.* 22. Vrbe augenda] *ut a ponte Miluio ſecundum montes Vaticanos Tiberis duceretur. ſic enim fiebat, ut, Vaticanis montibus cis Tiberim incluſis, & ea foſſa, qua prius Tiberis decurriſſet, exſiccata, magnam in amplitudinem urbs explicaretur. ep.* 33. Promulgatum] *ſcriptum in lege propoſita. nam promulgare ualet legem proponere, facta poteſtate, ut intercederet, ſi quis uellet: nemine intercedente, ex promulgatione ad populum ferebatur.* Noſtra officia] *quòd eum Dolabellæ de meliore nota commendauerim. ep.* 9. De uxore Tuberonis, & priuigna] *de rixa inter uxorem & priuignam Tube-*

ronis orta. Neque Tuberonem uolo defende re] *qui eam rixam aluerit, cum extinguere deberet.* Theatrum] *habuiſti: quòd, tanquam in theatro, ſpectare poſſes cum uoluptate. quid autem ſpectare? rixam ſcilicet inter uxorem Tuberonis, & priuignam.* Nihil melius] *ſtulte ad te ſcripſeram, nihil eſſe melius fama; hoc eſt, nihil apud nos pluris eſſe debere, quàm ut homines de nobis honorifice loquantur. nunc de fama nihil laboro: curandum enim non eſt.* Atque hoc, &c.] *de fama curandum non eſt: at hoc quidem eſt curandum: in omni uita ſua quenque a recta conſcientia tranſuerſum unguẽ non oportet diſcedere. ad duas enim dictiones, Atque hoc, ſubintelligitur, Curandum. malim autem, Quenquam, pro, Quenque.* Quàm φιλοσόφως] *quàm philoſophice te cum agam. & refertur ad illud, quod proxime dixit; In omni uita ſua quenque a recta conſcientia tranſuerſum unguem non oportet diſcedere. eſt enim philoſophica ſententia.* Hæc in manibus habere?] *libros de philoſophia tractare? Nam hoc tempore philoſophiam Cicero Latinis litteris explicabat.* Δεδεῖχθαι te nollem] *nollem te memordiſſet, quòd ſcripſi nihil me laborare de fama. ego enim in toto nihil curo, niſi ut ei ne deſim.* Quod nihil erat] *nihil putes licet, quod ſupra ſcripſi de fama. nollem, inquit, te memordiſſet id, quod ſcripſi de fama: quod nihil erat.* Eodem] *ad id, quod inſtitueram ſcribere de fama.* In toto] *re ipſa.* Id ago ſcilicet] *εἰρωνεία: quaſi hoc dicat: Non id ago, ut iudicia uidear tenere, ut in iudicijs uidear regnare: itaque, quod attinet ad iudicia, non curo famam: ſed, ſi ſummam ui-*

uideas cogitationum & actorum mearum, curare me dice res. a recta enim conſcientia tranſuerſum unguem non diſcedo: ita ne famæ quidem deſum: ſiquidem rectè uiuentes infamia non ſequitur. ad ſpeciem igitur nihil ago, ut uidear laborare de fama: ſed in toto, hoc eſt re ipſa, famæ non deſum; cũ ita uiuo, & ita animatus ſum, ut nemo me in officio boni uiri poßit reprehendere. Μὴ γὰρ αὖ τοῖς] *neque enim ipſis: ſubaudi, quidquam tribuo. & uidetur locus ex uetere poeta: quem* Cicero *ſuo more, ut* Attico *ſatis notum, non totum recitat.* Domeſtica] *quæ ſunt domeſtica, quæ dicit ſe non poſſe ferre? interitus filiæ, Quinctorum in ſe maledicta, patris, & filij. ep. 9. lib. x i. & 37. lib. 1 2.* Iſta] *urbana.* Perfectum] *rectum, & honeſtum.* Sententiam ſuam] *oſtendere: ſed tamen hoc, quod dicam, uere dictum puta: quòd iudicijs olim operam dederim, non poſſum non probare: eadem tamen non curare pulchre poſſum.*

EPISTOLA XXI.

Quid poſſum de Torquato,] *ſcribis, ut ſignificem tibi de* Torquati *negotio: quid poſſum ſignificare, niſi aliquid a* Dolabella *cognouero? nam illud negotium* Dolabellæ Cicero *commendauerat. ep. 9.* Quod ſimul ac] *ſimul ac ſcripſerit ad me* Dolabella *quid egerit cum* Cæſare *de* Torquati *re; continuo perſcribam.* Scietis] *tu, &* Torquatus. Ab ἐποχῆς] *ab aſſenſionis retentione. Inhibitio, inquit, non idem eſt, quod retentio. nam, retinere, illud eſt, quod aurigæ faciunt, equorum curſum adductis habenis ſiſtentes. inhibere autem, non cũ remiges nauem ſiſtunt, ſed cum, alio modo remigantes,*

eam

eam conuertunt ad puppim. Acad.qu.lib.2. In libro] *in ſecundo Academicorum*. Nec eſt melius quidquam, &c.] *in* II. *Academicarum quæſtionum libro, contra ſe ipſum ex Luculli perſona ſic loquitur Cicero: Nihil me lædit, inquit. ego enim, ut agitator callidus, prius quàm ad finem ueniam, equos ſuſtinebo; eoq́; magis, ſi locus is, quò ferentur equi, præceps erit. ſic me ante ſuſtinebo: nec diutius captioſe interroganti reſpondebo. Hic, ut opinor, Atticus Ciceronem monuerat, ut pro, equos ſuſtinebo, ſcriberet, equos inhibebo. eumq́; Cicero ſecutus, locum mutauit. deinde cum, inhibere, nõ idem eſſe, quod ſuſtinere, didiciſſet; Attico ſcripſit, ut reſtitueretur, ſuſtinebo*. Nec eſt &c.] *uerbum, inquit, inhibere, quod ualde arriſerat, in iſtum locum uideo non recte uenire: nec eſt melius quidquam, quàm ut dicatur, ſuſtinere currum, equosq́;. Quoniam autem illa, quæ ex Academicarum ſecundo recitaui, ſunt ex Luculli perſona, qui futurum dicit, ut ad interrogationes ſoritarum non minus aſſenſionem ſuſtineat, quàm ſuſtinere equos ſoleat agitator callidus: iccirco in hac epiſtola Cicero, Nec eſt, inquit, melius quidquam, quàm ut Lucullus ſuſtineat currum, ut bonus ſæpe agitator, equosq́;. hoc eſt: Melius nihil eſſe poteſt, quàm ut Lucullus ſuſtinere ſe dicat ſiue currum, ſiue equos, quemadmodum ſæpe ſuſtineat bonus agitator. Illud autem, Suſtineat currum, ut bonus ſæpe agitator, equosq́;: ſentio uerſum eſſe ex uetere poeta: quem Cicero integrum ſumpſit, quòd ad ſententiam faciebat. quod & alibi eum feciſſe animaduertimus. atque illud, quod ſupra poſui ex ſecundo Academicarum*

rum; Ego enim, ut agitator callidus, equos ſuſtinebo; ex eo uerſu eſſe ſumptum, nemo non uidet. προβολὴν pugilis] *προβολὴν ait eſſe id, quod pugiles in pugna faciunt, cum, feriendi cauſſa, brachia protendunt.* Aut de rumore, aut de Pollione.] *ſcripſerat enim Atticus rumoris eſſe neſcio quid, præſertim de Aſinio Pollione, qui cum Cæſare bellum geſſerat in Hiſpania contra Pompeij liberos.* De Panſa etiam] *de Panſa etiam curo: ſi quid certius, ut id ad me perſcribas.* Credo enim &c.] *utinam Attici epiſtolas ad Ciceronem haberemus. quàm multa paterent, quæ nunc, tanquam in tenebris abdita, non uidemus. hic certe quid de Panſæ negotio ſignificetur, ſi quis ex ingenio uelit quærere; fruſtra ſit diligens.* Si quid eſſet] *ſcribe, ſubauditur.* Certe ne &c.] *certe ne ita eſt, ut ad me ſcripſiſti, de Metello, & Balbino?* Dic mihi, &c.] *leuiter cum Attico queritur, quòd Balbo quinctum de finibus librum dederit deſcribendũ.* Faciebat] *quod tu facis, cum iniuſſu meo mea diuulgas. uenditabat ille quidem Platonis libros, nunquam tamen eos edidit inſciente domino.* λόγοισιν ἑρμόδωρος] *uerbis lucratur Hermodorus. quod tum in ore hominum frequentiſſimum fuit.* Cuiquam] *dari. nam quinctum librum Balbo dederat ante, quàm Bruto, ad quem opus mittebatur.* ἀδιόρθωτα] *imperfecta, non plane correcta. nam quædam dicit ſe mutaſſe in quincto, poſtquam eum Balbus ab Attico deſcripſerat: recte igitur ἀδιόρθωτα. et ep. 22. Nolebam, inquit, aut obſoletum Bruto, aut Balbo inchoatum dari. quo loco inchoatum poſuit pro rudi, & impolito: & ἀδιόρθωτα hic in eam ſententiam*

tiam uſurpauit. ſic enim eſt legendum. ἕωλα] *obſoleta, nimis uetera. nam ſi & Balbus, & alij eos libros habebũt ante, quàm Brutus:* ἕωλα *certe erunt, cum illi dabuntur, eoq; minus grata.* Quæ ſcripſi] *quattuor Academicos ſignificat.* Me tibi dicere?] *id quod ſequitur, Cærelliam deſcribere libros Academicos.* Cærellia] *cũ hac Ciceronem libidinis commercium habuiſſe, Q. Fuſius Calenus in oratione ſua apud Dionẽ obiecit, libro* XLVI. A me] *a meis librarijs: ut paullo poſt: Ad te ſcripſerã, Cærelliam quædam habere, quæ niſi a te non potuerit.* In Tuſculano.] *me conuenient, ut de auctione Brinniana colloquantur. ep. 12. & 13.* Aduentu] *redibat ex Hiſpania, deuictis Pompeij liberis.* Leuius] *ægrotat. ep. 12. & 13.* Cogitatione] *cuinam, in matrimonio collocetur, cum fere iam ſit nubilis.* Nihil tibi credo &c.] *quippe cum ipſe nouerim. credimus autem ea, quæ non nouimus.* Hominem] *hoc refer ad genus, non ad mores. infert enim, Ipſum non noui.* De Scrofa] *ſic alibi, Audiui de ſocero meo.* Accedit] *cum prope Attici ædes habitaret: ut, ſi Atticam uxorem haberet, ad ſoceri nõ longinquas ædes commode iret. opinor enim, cum unicam filiam Atticus haberet, eum apud ſe habitare cum filia uolebat. quod fere nunc quoque fit.* ἐυγενέστερος] *nobilior. quod ad genus attinet, ob maternos affines.*

EPISTOLA XXII.

Quid tibi placeat,] *num ad eum mittendi uideantur quattuor Academici. ep. 20.* Occurrunt] *cur mittendi non ſint.* Intexui] *nam ei dialogo tertius adiunctus eſt. ep. 13. & 19.* Crebrius] *ut te in meis*

libris

libris intexam. De Marcello] *de Marcelli interitu. epiſt.* 10. Seruius] *Sulpicius. cuius epiſtolam de interitu Marcelli ſignificat. ea legitur epiſt. l.* 4. *ad Sulpicium.* Culpa libero,] *quòd meorum librorum copiam fecerint. paullo ante, Tuorum, inquit, nullum delictum arbitror. a me enim prætermiſſum eſt, ut dicerem, eos exire non dum uelle.* Aliud quiddam] *et tamen, quaſi te accuſans, ſcripſeram, Cærelliam quædam habere, quæ niſi a te non potuerit. ep.* 21. Satisfaciendum] *ut quinctum de finibus librum deſcriberet. Erat autem Balbi apud Cæſarem ſummi ponderis auctoritas: ut non ſine cauſſa dicat, Balbo quidem intelligebam ſatisfaciendum fuiſſe. epiſt.* 21. Aut obſoletum Bruto, aut Balbo inchoatum] *nolebam, libros de finibus exire, ante quàm ego eos ad Brutum, cui deſponderam, miſiſſem: ne ſcilicet, cum mitterem, obſoleti uiderentur, quos iam multi ante legiſſent. Inchoatum: nolebam eorum librorum Balbo copiam fieri, quòd inchoati, & rudes, neque dum perfecti eſſent. ep.* 21. Mittam] *quattuor Academicos. ep.* 21. Quid autem dubitarim] *cur dubitarim, mittendi eſſent, nec ne; ſcies, cum te uiderò. ep.* 19. Attributos] *aſſignatos tibi a me, quos exigeres.* Appellas] *ut pecuniam numerent. ep.* 19. *lib.* 5. De Prædio auiæ] *de prædio, quod ad te hereditate peruenerat auiæ tuæ morte. epiſt.* 2. *lib.* 1. Perodioſum] *opinor de diuortio: de quo ſupra.* Tullium ſcribam] *hic eſt M. Tullius cognomento Laurea, de quo in epiſtola ad Rufum, & Plinius.* Tibi mandaſſem] *apud Tullium ſcribam pecuniæ*

cuniæ quiddam Cicero poſuerat, Atticoq; dixerat. *Atticus, qui à Cicerone haberet in mandatis, ut, nominibus exigendis, quantamcunque poſſet ei pecuniam cogeret; arbitratus eam pecuniam apud Tullium poſitam nomine uoti, adiuit ad eum: petijt, quod apud eum Cicero poſuiſſet uoti nomine, ſibi daret. tum ille, uoti nomine quidquam apud ſe poſitum, negauit.* Nomine uoti] *ad fanum, quod filiæ uouerat. epiſt.* 18: *et alibi.* In hanc rem] *in fanum.* Dixi, ubi eſſet] *dixi, apud Tullium me pecuniæ neſcio quid habere.* Continuo adoriamur] *hanc quoque pecuniam quamprimum exigamus.* Hominibus] *ad fanum probo: ad hominum habitationem non probo.* εὐλογίαν] *quod probemus. uide epiſtolam ſequentem.* Qui omnia] *qui omnia ad te refero, nihil conſtituens niſi de conſilio tuo.* Adero] *in Tuſculano.* Sin quid; multa enim &c.] *ſin quid te Romæ detinebit, multa enim poſſunt; utique poſtridie mecum ſis. etenim coheredes eo die aderunt, id eſt poſtridie nonas. epiſt.* 13. Malitia eſt] *nam ſi me illi ante aduentum tuum opprimerent, aſtute factum ab illis uideretur: ut, te abſente, facilius mihi de hereditate imponerent.* In optima ſpe pono] *te enim de ea nihil ſcribente, in ſpem uenio, aut leuiter ægrotare, aut fortaſſe etiam iam conualuiſſe. epiſt.* 19. Epiſtolam Cæſaris] *quam Cæſar ad Ciceronem miſit ex Hiſpania, conſolans de obitu filiæ. epiſt.* 19. Indicaris] *multo rectius, quàm, ut alij, iudicaris: ut referatur ad Atticum.*

EPISTOLA XXIII.

Mallem me accerſeret] *ſignificas, Brutum in Tuſculanum ad me uenturum. mallem, Romam me accerſeret.* Iter] *cum ire obuiam Cæſari conſtituiſſet, ex Hiſpania redeunti. epiſt.* 10. Longum] *cum Cæſari obuiam ire longiſſime uellet. epiſt.* 39. *Aueo ſcire, qualis ei totius itineris ſumma fuerit.* Affecti] *uterque curis de republica, ipſe uero etiam interitu filiæ.* Viuere] *refertur ad iucunditatem, remiſſionemq́; animorum: quale illud epiſt.* 15. *lib.* 4. *Roſiæ uixi cum Axio. & epiſt.* 20. *lib.* 14. *cum Panſa uixi in Pompeiano.* Quo maxime poſita] *poſita eſt enim in iucunditate. cum autem iucunde non liceat uiuere, nulla poteſt eſſe συμβίωσις.* Non morabantur] *quattuor Academici ad Varronem non impediunt, quo minus Romam uenire poſſim.* Sunt enim defecti] *uerbum, Defecti, ſententia non patitur, ac ne linguæ quidem latinæ conſuetudo. quòd ſi, perfecti, aut deſcripti, recte.* Dubitaſſe] *num ad Varronem mitterentur. epiſt.* 22. Quos Bruto mittimus] *libros de finibus.* Iſta retentione] *ut debitam pecuniam non omnino ſoluant, ſed aliquid retineant. et, Iſta, a Cæſare permiſſa, ut debitoribus ſubueniret; quorum etiam cauſſa legem de æſtimatione tulerat. lib.* 3. *de bello ci.* Iſtos] *Cæſarianos: qui, quod omnibus iure conceditur, eo magis utentur potentiæ cauſſa. intelligit autem, opinor, coheredes quibus partem ſuam uendi ab Attico cupiebat.* Domum] *ex hereditate.* Confice] *uende meam ſcilicet partem.* εὐλόγως] *honeſta condicione, non optima*

ma, ſed tolerabili. Iſta] *facultates, & opes: quæ mul ti curant.* Cui tradam] *quòd & de filio deſperaret, amiſſa republica. uel, cui tradam, cui tradenda uideantur: quaſi filium non probaret, & certe non fuit, quem tanti patris filium agnoſceres. Plinius.* Quam habere] *ſubaudi, lætor: ut ad duo uerba, Offenſioni, & Delectationi, duo item membra referantur.* Illud] *de retentione.* In ſermonem] *cum coheredibus.* Perſeca] *ut res, ſi non perficiatur, ſaltem aliqua ratione terminetur. iam enim rei familiaris iacturam non curo.* Cum illo Scæua] *cum quo ſoles admodum libere loqui.* Eos] *Cæſarianos.* Conſectari] *in rapinis, uel in auctionibus de Pompeianorum bonis, uel quouis modo.* Remiſſuros] *non eſſe uſuros retentione, quæ illis communis omnium uideatur.* De die] *de retentione recuſandum nobis non eſt: de die, quam illis ad ſoluendum permitti uelimus, uidendum: neque id ipſum tamen uehementer eſt agendum. confici enim prorſus uolo; ſi non licebit, qua die uolumus; ea, qua licebit.* Bono modo] *leuiter, non acriter. itidem locutus eſt ad Q. fratrem libro 2. ἀμφιλαφίαν illam tuam bono modo deſidero.*

EPISTOLA XXIIII.

Ciceronem] *Marcum filium.* Litterarum] *dedit Cicero, ſubaudi.* An non uidit?] *an potius eum Adromenes non uidit?* Facies &c.] *cognoſces ex ipſo Andromene, num eum Corcyræ uiderit.* De Varrone] *de mittendis ad Varronem quattuor Academicis.* Quattuor διφθέραι] *μετωνυμία: ut illud*

lud Virgilianum: *Nunc pateras libate Ioui. poſuit enim continens pro contento, quattuor libros Academicos ſignificans: nam* διφθέραι, *librorum opercula.* In tua poteſtate] *quia, mittendi ſint ad Varronem Academici, nec ne, ad te refero. epiſt.* 19. *&* 22. Nec tamen αἰδέομαι τρῶας] *non equidem uereor, ne quenquam offendam, ſi Academicos ad Varronem mittam: ſed, ipſi quàm res illa probaretur, ueritus ſum: ideoq; dubitaui, utrum mitterem: uerum hoc in tua poteſtate eſt, mittantur, nec ne.* Et illud, αἰδέομαι τρῶας, *non arbitror hic ad Pompeianos, aut ad Cæſarianos pertinere, potius generatim eſſe poſitum, hoc ſenſu,* Nec *tamen ſermones hominum reformido. illud autem, epiſt.* 13. *Et ſimul* αἰδέομαι τρῶας, *ad Pompeianos ſpectat.* Res illa] *quattuor Academici.* Tu ſuſcipis] *tuo periculo Academicos ad Varronem mitti uis. & ita promittis fore, ut illi probentur, ut in te recipias.* In alteram aurem] *dormio. ſecuri animi ſum de Academicis; quando tu hoc ſuſcipis, fore ut Varroni placeant.*

EPISTOLA XXV.

De retentione,] *uide ſupra.* Ita putaram] *non eſſe uerum, quod Clodius eum ſibi dixiſſe narrabat, Ciceronem filium ab eo uiſum Corcyræ.* Sciſſes] *Andromenes tibi dixiſſet, tuq; mihi.* Tu tamen &c.] *quaſi cum admiratione. Nihil, inquit, de te ſcribis, nihil de Bruto: cum ego de utroque ex tuis litteris exſpectem.* Illum] *in Tuſculanum exiturum.* Romam] *cogito. hæc enim ſcripſit Arpini.* Quoniam tu te legiſſe ſcribis] *poteſt hoc ea figura*

concludi, quæ dicitur παρένθεσις. & hoc ideo dicit, quaſi Atticum iudicare uelit, num illud ad Brutum ſit obſcure ſcriptum. ideo infert, Fortaſſe: quòd ipſe certum neſciret, num fuiſſet obſcurior. hoc, inquit, uolui ſcribere, me ex tuis litteris intellexiſſe, nolle eum &c. Nec enim ad tabulam eum deſideraturus eram] *Brutum cupiebam idibus eſſe Romæ, non ut auctioni interesse, ſed ut ad obſignãdum teſtamentum adhibere poſſem.* Ad Teſtamentum] *ueteres facto teſtamento obſignatores ex lege adhibebant. in Verrem libro 4. adhibebant autem amicos fere, aut homines auctoritate præſtantes: quo magis ratum haberetur id, quod annulis clarorum uirorum eſſet obſignatum. uide ep. 2. lib. 7. & apud Valerium Maximum, teſtamentum Anci Carſeolani Pompeium Magnum ſignaſſe, legitur l. 7.* Malo alio die] *nolo, ut conſtitueram, idibus teſtamentum obſignare, ſed alio die; ne uidear ideo Romam ueniſſe, (uenturus autem erat pridie idus, ut paullo ante ſcripſit) ut Brutum ad obſignationem teſtamenti adhiberem, poſt aduentum meum uno tantum die.* Totum hoc ita gubernes] *fac quæſo, ut Brutus ſuo commodo in Tuſculano ſit, de idibus nihil cogitet: quod iam opus nihil eſt.* Quia tuo periculo] *ad proximam epiſtolam ſuperiorem Atticus reſponderat & de Andromene, & de Academicis ad Varronem. de quibus cum Cicero ita ſcripſiſſet; Quoniam tu ſuſcipis, in alteram aurem: Atticus reſpondens quodam modo refugere uiſus eſt, ut ipſius periculo mitterentur. ad id igitur Cicero, Quid eſt, inquit, quod perhorreſcas, quia tuo periculo iubeam libros Varroni dari?* Si quando

in

in Epirum ueneris] *ubi ſoles eſſe otioſus. nunc enim te Alexionis epiſtolæ occupatum habent. quas te nolo abijcere, tuis de rebus ex* Epiro *ſcriptas, (ſic enim opinor) ut meos libros legas. leges autem, ſi quando in Epirum ueneris.* In macrocola] *in chartas regias. in quas ex archetypo Academicos libros tranſtulerat. impenſam, inquit, iam fecimus in chartas: facile igitur patior, a nobis propoſitum teneri, ut Academiam Varroni demus: ne, ſi ad alium, mutato conſilio, mittendam cenſuerimus, rurſus mihi impenſa facienda ſit in alia macrocola. Plinius libro* 13. *cap.* 12. Si addubitas] *utrum Varroni Academiam demus.* Ad Brutum trãſeamus] *demus eam Bruto. quod etiam conſtituerat, antequam de Varrone conſilium caperet ab Attico admonitus. ep.* 14. Antiochus] *probat Antiochi partes, quas Varro defendit in Academicis: ut eas a Varrone ad ipſum transferre non abſurde poßimus.* Sui ſimilem] *libri Academici a Cicerone ſcripti, cum modo ad hunc, modo ad illum mitterentur, ſimiles plane uidebantur Academiæ; quæ, cum affirmaret nihil ſciri poſſe, non conſtare uideretur in ſententia: quoniam, ſi dicis, nihil ſciri poſſe; dicis idem, affirmari nihil poſſe. quòd ſi affirmari nihil dicis poſſe: cur hoc affirmas, nihil ſciri poſſe? inconſtans igitur Academiæ ratio.* Epiſtola mea ad Varronem] *epiſtola illa, quæ legitur libro 9. ad Varronem, hoc principio, Etſi munus flagitare. quam ſcripſit, ut cum quattuor Academicis mitteret.* Spintheri] *ſeruo amanuenſi. & oſtendit, quàm diligenter ſcripta ſit epiſtola ad Varronem, cum eam Spintheri ſyllabatim dictauerit.*

EPISTOLA XXVI.

De Virgilii parte] *hanc epiſtolam, cum in ordinem libri ſuperioris inſeri deberet, detruſit in hunc locum ignorantia librariorum. argumentum eſt uel maximum, quòd Aſturæ epiſtolam ſcribit, & inde Lanuuium cogitat: Lanuuio in Tuſculanum uellet, ſed ab eo refugere uidetur, ne dolorem ex Tulliolæ morte ſuſceptum locus renouaret: propterea quòd in Tuſculano perierat. itaque dicit, Conor equidem in Tuſculanum: quaſi, animo repugnāte. colligamus nunc quæ ſcribit ſuperiore libro. primum epiſt.*40. *Poſtridie, inquit, iduum Lanuuii conſtitui manere, inde poſtridie in Tuſculano, aut* Romæ. *utrū ſim facturus, eo ipſo die ſcies. et epiſt.* 43. *Ego hinc poſtridie idus Lanuuium, deinde poſtridie in Tuſculano. contudi enim animum, & fortaſſe uici, ſi modo permanſero. & ep.*45. *ibidem. Vincam, opinor, animum: Lanuuio pergam in Tuſculanum. Sunt & alia argumenta: quæ omitto, ne perſpicua in re ſim nimius.* De Virgilii parte : *Virgilius unus erat ex coheredibus Scapulanis, qui fortaſſe Attico dixerat, ſe ſuam partem Scapulanorum hortorum Ciceroni conceſſurum; ut ei locus eſſet, ſi fortaſſe coheredes non in auctione hortos uendere, ſed inter ſe liceri cogitarēt. unde illud ep.* 37*.l.* 12*. Heredes Scapulæ ſi iſtos hortos, ut ſcribis tibi Othonem dixiſſe, partibus quattuor factis liceri cogitant: nihil eſt ſcilicet emptori loci. & illud ep.*43*. lib.* 12*. Perfice aliquid: quid autem aliud, niſi ut aditus ſit emptori? quod per quemuis heredem poteſt effici: ſed Muſtelam id perfecturum, ſi rogaris, puto. & ep.*3*. lib.* 12*. de parte Criſpi & Muſtellæ uult ab Attico*

cer-

certior fieri, cum eam ſibi uendi cuperet. Valde probo] *quòd dicas te tentaturum, num Virgilius, quæ pars hortorum Scapulanorum ad ipſum pertinet, eam partem nobis uelit attribuere. ep. 50. l. 12. De Virgilio, inquit, ut ſcribis.* Id erit primum, proximum Clodiæ] *Scapulanos hortos primum cupio; ſecundum eos, Clodiæ. Idem ſcribit ep. 40. lib. 12. Si quæris, quid optem: primum Scapulæ, deinde Clodiæ. & epiſt. 41. lib. 12. Neſcio quid de Clodia ſcripſiſti. ubi ergo ea eſt, aut quando uentura? placet mihi res ſic, ut ſecundum Othonem nihil magis. & ep. 43. libri 12. Malim primum Othonis, deinde Clodiæ. & epiſt. 51. libri 12. Tu mihi aut Scapulanos, aut Clodianos efficias, neceſſe eſt.* Metuo, ne turbem, & irruam in Druſum] *hortos cupio uſque ad intẽperantiam. itaque, niſi tu mihi Scapulanos, aut Clodianos efficies, Druſianos emam. & ut oſtendat, in eius rei cupiditate ſe propemodum inſanire, moramq́; non ferre, communibus uerbis non contentus, uſurpauit translata; ad ſignificationem haud paullo plus afferentia.* Eius rei] *fani, cuius cauſſa hortos quæro; ut ſit, ubi ædificari poßit.* Reuoluor identidem in Tuſculanum:] *ſæpe uenit in mentem, facere fanum in Tuſculano, ſi hortos non inueniam. mihi enim, omnino illud hac æſtate abſoluere, deliberatum eſt. epiſt. 23. De fano, inquit, ſi nihil mihi hortorum inuenis, ualde probo rationem tuam de Tuſculano. ſed neſcio quo pacto celebritatem requiro: itaque hortos mihi conficias, neceſſe eſt. et ep. 42. l. 12. Cõſiderabis etiam de Tuſculano; ne æſtas effluat: quod certe non eſt committendum. & epiſt. 40. lib.*

12. Vt tempus eſt noſtrum,] *quaſi dicat*: Ne *Aſturæ quidē facile ſum: ſed, ut tempus eſt noſtrum, ſed, ut in malis, facilius tamen ſum, quàm ubiuis. & cum dixit*, Noſtrum tempus, *potius ad mortem filiæ reſpexit, quàm ad reip. calamitatem. ſupra*, ἀνεκτώτερα *erant Aſturæ*. Facilius] *libentius: ut illud in epiſtola ad Cœlium: Quòd in maritimis facillime ſum, mouet ſuſpicionem me uelle nauigare. & alibi*. Conor] *ut inuitus, & contra uoluntatem. abhorrebat enim a Tuſculano. uide epiſt.* 43. *lib.* 12. Tu litteras conficies] *dicit hoc*, Tu ad me uelim ſæpe ſcribas. Epiſtolam ad Cæſarem:] *hæc eſt epiſtola, de qua l.* 12. *ep.* 46. 50. & 51. & *l.* 13. *epiſt.* 17. 28. & 30. Nihil ſane eſt neceſſe mittere] *nam uidetur erga nos ita, ut uolumus, eſſe animatus: ut neceſſe non uideatur, ei me hac aſſentatoria epiſtola blandiri. In epiſtola, quæ proxime ſequitur: Quod aliud argumentum epiſtolæ noſtræ, niſi* κολακία *fuit?* Niſi forte Romam] *nam ſi Lanuuio Romam me conferam, ipſe epiſtolam mecum afferam.*

EPISTOLA XXVII.

Iſti ante legerent:] *Iſti: Cæſariani. ante: quàm ad ipſum mitterem. epiſt.* 50. *lib.* 12. & 1. *lib.* 13. Quanquam de bello Parthico &c.] *quanquam non eſt, cur illam partem reprehendant, quæ eſt de bello Parthico. quòd enim hortatus Cæſarem ſum, ut id bellum ſuſciperet, nihil ſpectaui, niſi quod illum arbitrabar uelle. ſciebam enim, quod ego ſuaderem ut faceret, id ipſum iam in animo habere. quod ſi ita eſt; quamobrem eam par=*

partem iſti non probant? *Maluiſſent autem Cæſaris amici, ut potius ei Cicero commorationis urbanæ ſuaſor eſſet, ne ſe amplius fortunæ committeret, confectis iam omnibus ciuilibus bellis, & Pompeianis partibus plane deletis.* Quid ſpectare debui?] *Ciceronem, cum illa ad Cæſarem ſcripſit de bello Parthico, debuiſſe ſpectare incertos bellorum euentus, communemq; Martem, Cæſaris amici dicebant, quod ſi feciſſet, Cæſari potius urbanum otium, quàm bellicam fortunam, laudaſſet. Ego, inquit, cum illa ſcripſi, quæ iſti non probant; ipſius uoluntatem ſum ſecutus, (quid enim aliud ſpectare debui, niſi quod illum uelle arbitrabar?) quem ad bellum Parthis inferendum ualde ſcirem ſua ſponte eſſe propenſum.* Totis igitur &c.] *prorſus non mittenda eſt illa epiſtola.* ἐπίτευγμα magnum] *quod lucrum illa epiſtola Cicero ſequebatur? Cæſaris beneuolentiã.* Ἀπότευγμα uel non magnum moleſtum futurum ſit] *uel minima enim apud Cæſarem offenſiuncula mihi eſſet permoleſta: itaque periclitari nolo.* Me niſi toto &c.] *me exſpectaſſe exitum Hiſpanienſis belli, deinde ſcripſiſſe: quaſi antea ideo non ſcripſerim, quòd de Pompeianorum uictoria ſperauerim.* Quaſi Catonis μείλιγμα] *ne putet me ob eam cauſſam hanc ſibi epiſtolam miſiſſe, ut hoc quaſi munere eum placarem, alienatum eo libro, quem ſcripſi de laudibus Catonis.* Valde me pænitebat] *pænitebat me, eam epiſtolam ſcripſiſſe: & plane cupiebam, iſtis non probari; ut cauſſam haberem non mittendi. accidit igitur ut uolebam, quòd ſtudium in ea ſcribenda a nobis poſitum non probarunt.* In illos,]

qui apud Cæſarem ſunt. qui ex illa epiſtola nacti occaſionem calumniandi, operam darent, ut me in odium Cæſaris adducerent. Cognatum tuum] *Q. Ciceronem, Pomponiæ, quæ Attici ſoror erat, filium. quem de Cicerone patruo apud Cæſarem detrahere ſolitum, ſupra oſtendimus, epiſt. 37. lib. 12. & 9. lib. 13.* Illuc] *ad hortos uidendos. hoc inſequens epiſtola primo uerſu declarat.* Quidquid erit] *ſiue futurum eſt, ut Scapulanos hortos emamus; ſiue etiam non eſt; pecuniam exigamus a Faberio debitore.* Auctionis] *hortorum Scapulanorum. ſic & epiſt. 50. lib. 12. De Virgilio, ut ſcribis. hoc tamen uelim ſcire, quando auctio. Erat enim auctio futura hortorum Scapulanorum. quod indicat illud epiſt. 23. Puto fore iſtam etiam a præcone diem, certe ab heredibus. De Criſpo, & Muſtela uidebis: & uelim ſcire, quæ ſit pars duorum. Erat autem Muſtela Scapulæ heres, itemq; Criſpus. & de Muſtela perſpicuum eſt epiſt. 29.*

EPISTOLA XXVIII.

Cras ſcilicet.] *ex tuis litteris cognoſcam. Volebat autem Atticus hortos Scapulanos diligentius inſpicere, ut, quoniam eorum auctio futura erat, ante cognoſceret, quanti a Cicerone recte poſſent emi.* De Faberio] *de exigenda a Faberio pecunia, pro emptione hortorum.* De epiſtola ad Cæſarem &c.] *quòd me hortaris, ut epiſtolam aliquam ad Cæſarem conficiam, eiq; proponam quod ad laudem ſempiternam ualeat: iurato mihi crede, non poſſum: non quòd me turpitudo deterreat, (etſi maxime deterrere debebat: ſcribere enim ad*

Cæſa-

Cæſarem ſine aſſentatione nihil poſſum: porro, cum nobis uel ipſum uiuere turpe ſit, libertate amiſſa; quanto eſt turpius, ei, quo eripiente amiſimus, aſſentari?) ſed quia prorſus nihil uenit in mentem, quod ad illum ſcribam. Idẽ ep.39.l.12. Vellem quidem &c.] *uellem, inc turpitudo deterreret. eſſem enim qui eſſe debebam: hoc eſt: in ſeruitute non uiuerem, ſed ab hac turpi uita uel morte me uoluntaria uindicarem, Catonis exemplo.* Hominum eloquentium, & doctorum] *ut Ariſtotelis, & Theopompi.ep.39.lib.12.* Veriſſimæ gloriæ] *non enim uera gloria incenſus Cæſar eſt, ſed falſa, & inani, quam ex interitu reip. quæſiuit.* Ego quid poſſum?] *ad ueram gloriam cohortanti uerba nõ deeſſent: ſed id quidem tuto non poſſum. hoc autem erepto argumento, præterea quod ſcribam nõ reperio.* Tamen neſcio quid &c.] *ſcripſeram tamen neſcio quid, & mehercule cum labore, ut quaſi e quercu uiderer exculpere; quæ eſt arbor durißima.* Simile ſimulacri] *uult oſtendere; quemadmodum e quercu ſimulacrum facere difficile ſit, duriore materia, quàm ut circumcidi, aut expoliri poßit; ideoq; potius ſimulacri quiddam ſimile, quàm ſimulacrum efficiatur; ſic ſe, cùm ad Cæſarem ſcriberet, argumento admodum anguſto, (neque enim, quod & ipſi honeſtum eſſet, & Cæſari gratum, ſcribere licebat; itaque difficili in loco uerſabatur, ut quaſi e quercu uideretur exculpere) perfectum opus non potuiſſe facere, ſed feciſſe neſcio quid, quod operis tamen ſimile uideretur; more fabrorum lignariorum, qui e quercu non perfectum ſimulacrum formant; quod propter ligni duritiem difficillimum*

eſt,

cuniæ quiddam Cicero poſuerat, Atticoq; dixerat. At*ticus, qui à Cicerone haberet in mandatis, ut, nominibus exigendis, quantamcunque poſſet ei pecuniam cogeret; arbitratus eam pecuniam apud Tullium poſitam nomine uoti, adiuit ad eum: petijt, quod apud eum Cicero poſuiſſet uoti nomine, ſibi daret. tum ille, uoti nomine quidquam apud ſe poſitum, negauit.* Nomine uoti] *ad fanum, quod filiæ uouerat. epiſt.* 18. *et alibi.* In hanc rem] *in fanum.* Dixi, ubi eſſet] *dixi, apud Tullium me pecuniæ neſcio quid habere.* Continuo adoriamur] *hanc quoque pecuniam quamprimum exigamus.* Hominibus] *ad fanum probo: ad hominum habitationem non probo.* εὐλογίαν] *quod probemus. uide epiſtolam ſequentem.* Qui omnia] *qui omnia ad te refero, nihil conſtituens niſi de conſilio tuo.* Adero] *in Tuſculano.* Sin quid; multa enim &c.] *ſin quid te Romæ detinebit, multa enim poſſunt; utique poſtridie mecum ſis. etenim coheredes eo die aderunt, id eſt poſtridie nonas. epiſt.* 13. Malitia eſt] *nam ſi me illi ante aduentum tuum opprimerent, aſtute factum ab illis uideretur: ut, te abſente, facilius mihi de hereditate imponerent.* In optima ſpe pono] *te enim de ea nihil ſcribente, in ſpem uenio, aut leuiter ægrotare, aut fortaſſe etiam iam conualuiſſe. epiſt.* 19. Epiſtolam Cæſaris] *quam Cæſar ad Ciceronem miſit ex Hiſpania, conſolans de obitu filiæ. epiſt.* 19. Indicaris] *multo rectius, quàm, ut alij, iudicaris: ut referatur ad Atticum.*

EPISTOLA XXIII.

Mallem me accerſeret] *ſignificas, Brutum in Tuſculanum ad me uenturum. mallem, Romam me accerſeret.* Iter] *cum ire obuiam Cæſari conſtituiſſet, ex Hiſpania redeunti. epiſt.* 10. Longum] *cum Cæſari obuiam ire longiſsime uellet. epiſt.* 39. *Aueo ſcire, qualis ei totius itineris ſumma fuerit.* Affecti] *uterque curis de republica, ipſe uero etiam interitu filiæ.* Viuere] *refertur ad iucunditatem, remiſsionemq́; animorum: quale illud epiſt.* 15. *lib.* 4. *Roſiæ uixi cum Axio. & epiſt.* 20. *lib.* 14. *cum Panſa uixi in Pompeiano.* Quo maxime poſita] *poſita eſt enim in iucunditate. cum autem iucunde non liceat uiuere, nulla poteſt eſſe* συμβίωσις. Non morabantur:] *quattuor Academici ad Varronem non impediunt, quo minus Romam uenire poſsim.* Sunt enim defecti] *uerbum, Defecti, ſententia non patitur, ac ne linguæ quidem latinæ conſuetudo. quòd ſi, perfecti, aut deſcripti, recte.* Dubitaſſe] *num ad Varronem mitterentur. epiſt.* 22. Quos Bruto mittimus] *libros de finibus.* Iſta retentione] *ut debitam pecuniam non omnino ſoluant, ſed aliquid retineant. et, Iſta, a Cæſare permiſſa, ut debitoribus ſubueniret; quorum etiam cauſſa legem de æſtimatione tulerat. lib.* 3. *de bello ci.* Iſtos] *Cæſarianos: qui, quod omnibus iure conceditur, eo magis utentur potentiæ cauſſa. intelligit autem, opinor, coheredes quibus partem ſuam uendi ab Attico cupiebat.* Domum] *ex hereditate.* Confice] *uende meam ſcilicet partem.* εὐλόγως] *honeſta condicione, non optima*

ma, ſed tolerabili. Iſta] *facultates, & opes: quæ mul ti curant.* Cui tradam] *quòd & de filio deſperaret, amiſſa republica, uel, cui tradam, cui tradenda uideantur: quaſi filium non probaret. & certe non fuit, quem tanti patris filium agnoſceres.* Plinius. Quam habere] *ſubaudi, lætor; ut ad duo uerba,* Offenſioni, & Delectationi, *duo item membra referantur.* Illud] *de retentione.* In ſermonem] *cum coheredibus.* Perſeca] *ut res, ſi non perficiatur, ſaltem aliqua ratione terminetur. iam enim rei familiaris iacturam non curo.* Cum illo Scæua] *cum quo ſoles admodum libere loqui.* Eos] *Cæſarianos.* Conſectari] *in rapinis, uel in auctionibus de* Pompeianorum *bonis, uel quouis modo.* Remiſſuros] *non eſſe uſuros retentione, quæ illis communis omnium uideatur.* De die] *de retentione recuſandum nobis non eſt: de die, quam illis ad ſoluendum permitti uelimus, uidendum: neque id ipſum tamen uehementer eſt agendum. confici enim prorſus uolo; ſi non licebit, qua die uolumus; ea, qua licebit.* Bono modo] *leuiter, non acriter. itidem locutus eſt ad* Q. *fratrem libro 2.* ἀμφιλαφίαν *illam tuam bono modo deſidero.*

EPISTOLA XXIIII.

Ciceronem] *Marcum filium.* Litterarum?] *dedit Cicero, ſubaudi.* An non uidit?] *an potius eum Adromenes non uidit?* Facies &c.] *cognoſces ex ipſo Andromene, num eum Corcyræ uiderit.* De Varrone] *de mittendis ad Varronem quattuor Academicis.* Quattuor διφθέραι] μετωνυμία*: ut illud*

lud Virgilianum: Nunc pateras libate Ioui. poſuit enim continens pro contento, quattuor libros Academicos ſignificans: nam διφθέραι, librorum opercula. In tua poteſtate] *quia, mittendi ſint ad Varronem Academici, nec ne, ad te refero. epiſt. 19. & 22.* Nec tamen αἰδέομαι τρῶας] *non equidem uereor, ne quenquam offendam, ſi Academicos ad Varronem mittam: ſed, ipſi quàm res illa probaretur, ueritus ſum: ideoq; dubitaui, utrum mitterem: uerum hoc in tua poteſtate eſt, mittantur, nec ne. Et illud, αἰδέομαι τρῶας, non arbitror hic ad Pompeianos, aut ad Cæſarianos pertinere, potius generatim eſſe poſitum, hoc ſenſu, Nec tamen ſermones hominum reformido. illud autem, epiſt. 13. Et ſimul αἰδέομαι τρῶας, ad Pompeianos ſpectat.* Res illa] *quattuor Academici.* Tu ſuſcipis] *tuo periculo Academicos ad Varronem mitti uis. & ita promittis fore, ut illi probentur, ut in te recipias.* In alteram aurem] *dormio. ſecuri animi ſum de Academicis; quando tu hoc ſuſcipis, fore ut Varroni placeant.*

EPISTOLA XXV.

De retentione,] *uide ſupra.* Ita putaram] *non eſſe uerum, quod Clodius eum ſibi dixiſſe narrabat, Ciceronem filium ab eo uiſum Corcyræ.* Sciſſes] *Andromenes tibi dixiſſet, tuq; mihi.* Tu tamen &c.] *quaſi cum admiratione. Nihil, inquit, de te ſcribis, nihil de Bruto: cum ego de utroque ex tuis litteris exſpectem.* Illum] *in Tuſculanum exiturum.* Romam] *cogito. hæc enim ſcripſit Arpini.* Quoniam tu te legiſſe ſcribis] *poteſt hoc ea figura*

concludi, quæ dicitur παρένθεσις. *& hoc ideo dicit, quaſi Atticum iudicare uelit, num illud ad Brutum ſit obſcure ſcriptum. ideo infert, Fortaſſe: quòd ipſe certum neſciret, num fuiſſet obſcurior. hoc, inquit, uolui ſcribere, me ex tuis litteris intellexiſſe, nolle eum &c.* Nec enim ad tabulam eum deſideraturus eram] *Brutum cupiebam idibus eſſe Romæ, non ut auctioni interesſe, ſed ut ad obſignãdum teſtamentum adhibere poſſem.* Ad Teſtamentum] *ueteres facto teſtamento obſignatores ex lege adhibebant. in Verrem libro 4. adhibebant autem amicos fere, aut homines auctoritate præſtantes: quo magis ratum haberetur id, quod annulis clarorum uirorum eſſet obſignatum. uide ep. 2. lib. 7. & apud Valerium Maximum, teſtamentum Anci Carſeolani Pompeium Magnum ſignaſſe, legitur l. 7.* Malo alio die] *nolo, ut conſtitueram, idibus teſtamentum obſignare, ſed alio die; ne uidear ideo Romam ueniſſe, (uenturus autem erat pridie idus, ut paullo ante ſcripſit) ut Brutum ad obſignationem teſtamenti adhiberem, poſt aduentum meum uno tantum die.* Totum hoc ita gubernes] *fac quæſo, ut Brutus ſuo commodo in Tuſculano ſit, de idibus nihil cogitet: quod iam opus nihil eſt.* Quia tuo periculo] *ad proximam epiſtolam ſuperiorem Atticus reſponderat & de Andromene, & de Academicis ad Varronem. de quibus cum Cicero ita ſcripſiſſet; Quoniam tu ſuſcipis, in alteram aurem: Atticus reſpondens quodam modo refugere uiſus eſt, ut ipſius periculo mitterentur. ad id igitur Cicero, Quid eſt, inquit, quod perhorreſcas, quia tuo periculo iubeam libros Varroni dari?* Si quando

in

in Epirum ueneris] *ubi ſoles eſſe otioſus. nunc enim te Alexionis epiſtolæ occupatum habent. quas te nolo abijcere, tuis de rebus ex Epiro ſcriptas, (ſic enim opinor) ut meos libros legas. leges autem, ſi quando in Epirum ueneris.* In macrocola] *in chartas regias. in quas ex archetypo Academicos libros tranſtulerat. impenſam, inquit, iam fecimus in chartas: facile igitur patior, a nobis propoſitum teneri, ut Academiam Varroni demus: ne, ſi ad alium, mutato conſilio, mittendam cenſuerimus, rurſus mihi impenſa facienda ſit in alia macrocola. Plinius libro* 13. *cap.* 12. Si addubitas] *utrum Varroni Academiam demus.* Ad Brutum trãſeamus]. *demus eam Bruto. quod etiam conſtituerat, antequam de Varrone conſilium caperet ab Attico admonitus. ep.* 14. Antiochus] *probat Antiochi partes, quas Varro defendit in Academicis: ut eas a Varrone ad ipſum transferre non abſurde poßimus.* Sui ſimilem] *libri Academici a Cicerone ſcripti, cum modo ad hunc, modo ad illum mitterentur, ſimiles plane uidebantur Academiæ; quæ, cum affirmaret nihil ſciri poſſe, non conſtare uideretur in ſententia: quoniam, ſi dicis, nihil ſciri poſſe; dicis idem, affirmari nihil poſſe. quòd ſi affirmari nihil dicis poſſe: cur hoc affirmas, nihil ſciri poſſe? inconſtans igitur Academiæ ratio.* Epiſtola mea ad Varronem] *epiſtola illa, quæ legitur libro 9. ad Varronem, hoc principio, Etſi munus flagitare. quam ſcripſit, ut cum quattuor Academicis mitteret.* Spintheri] *ſeruo amanuenſi. & oſtendit, quàm diligenter ſcripta ſit epiſtola ad Varronem, cum eam Spintheri ſyllabatim dictauerit.*

EPISTOLA XXVI.

De Virgilii parte] *hanc epiſtolam, cum in ordinem libri ſuperioris inſeri deberet, detruſit in hunc locum ignorantia librariorum. argumentum eſt uel maximum, quòd Aſturæ epiſtolam ſcribit, & inde* Lanuuium *cogitat:* Lanuuio *in* Tuſculanum *uellet, ſed ab eo refugere uidetur, ne dolorem ex* Tulliolæ *morte ſuſceptum locus renouaret: propterea quòd in* Tuſculano *perierat. itaque dicit, Conor equidem in* Tuſculanum*: quaſi, animo repugnãte. colligamus nunc quæ ſcribit ſuperiore libro. primum epiſt.40. Poſtridie, inquit, iduum* Lanuuii *conſtitui manere, inde poſtridie in* Tuſculano*, aut* Romæ*. utrũ ſim facturus, eo ipſo die ſcies. et epiſt. 43.* Ego hinc *poſtridie idus* Lanuuium*, deinde poſtridie in* Tuſculano*. contudi enim animum, & fortaſſe uici, ſi modo permanſero. & ep.45. ibidem. Vincam, opinor, animum:* Lanuuio *pergam in* Tuſculanum*. Sunt & alia argumenta: quæ omitto, ne perſpicua in re ſim nimius.* De Virgilii parte : *Virgilius unus erat ex coheredibus Scapulanis, qui fortaſſe Attico dixerat, ſe ſuam partem Scapulanorum hortorum Ciceroni conceſſurum; ut ei locus eſſet, ſi fortaſſe coheredes non in auctione hortos uendere, ſed inter ſe liceri cogitarẽt. unde illud ep. 37. l. 12. Heredes Scapulæ ſi iſtos hortos, ut ſcribis tibi Othonem dixiſſe, partibus quattuor factis liceri cogitant: nihil eſt ſcilicet emptori loci. & illud ep.43. lib. 12. Perfice aliquid: quid autem aliud, niſi ut aditus ſit emptori? quod per quemuis heredem poteſt effici: ſed Muſtelam id perfecturum, ſi rogaris, puto. & ep.3. lib. 12. de parte* Criſpi *&* Muſtellæ *uult ab* Attico *cer-*

certior fieri, cum eam ſibi uendi cuperet. Valde probo] *quòd dicas te tentaturum, num Virgilius, quæ pars hortorum Scapulanorum ad ipſum pertinet, eam partem nobis uelit attribuere. ep. 50. l. 12. De Virgilio, inquit, ut ſcribis.* Id erit primum, proximum Clodiæ] *Scapulanos hortos primum cupio; ſecundum eos, Clodiæ. Idem ſcribit ep. 40. lib. 12. Si quæris, quid optem: primum Scapulæ, deinde Clodiæ. & epiſt. 41. lib. 12. Neſcio quid de Clodia ſcripſiſti. ubi ergo ea eſt, aut quando uentura? placet mihi res ſic, ut ſecundum Othonem nihil magis. & ep. 43. libri 12. Malim primum Othonis, deinde Clodiæ. & epiſt. 51. libri 12. Tu mihi aut Scapulanos, aut Clodianos efficias, neceſſe eſt.* Metuo, ne turbem, & irruam in Druſum] *hortos cupio uſque ad intēperantiam. itaque, niſi tu mihi Scapulanos, aut Clodianos efficies, Druſianos emam. & ut oſtendat, in eius rei cupiditate ſe propemodum inſanire, moramq; non ferre, communibus uerbis non contentus, uſurpauit tranſlata; ad ſignificationem haud paullo plus afferentia.* Eius rei] *fani, cuius cauſſa hortos quæro; ut ſit, ubi ædificari poſſit.* Reuoluor identidem in Tuſculanum:] *ſæpe uenit in mentem, facere fanum in Tuſculano, ſi hortos non inueniam. mihi enim, omnino illud hac æſtate abſoluere, deliberatum eſt. epiſt. 23. De fano, inquit, ſi nihil mihi hortorum inuenis, ualde probo rationem tuam de Tuſculano. ſed neſcio quo pacto celebritatem requiro: itaque hortos mihi conficias, neceſſe eſt. et ep. 42. l. 12. Cōſiderabis etiam de Tuſculano; ne æſtas effluat: quod certe non eſt committendum. & epiſt. 40. lib.*

12. Vt tempus eſt noſtrum,] *quaſi dicat*: Ne *Aſturæ quidē facile ſum: ſed, ut tempus eſt noſtrum, ſed, ut in malis, facilius tamen ſum, quàm ubiuis. & cum dixit, Noſtrum tempus, potius ad mortem filiæ reſpexit, quàm ad reip. calamitatem. ſupra, ἀνεκτώτερα erant Aſturæ.* Facilius] *libentius: ut illud in epiſtola ad Cœlium: Quòd in maritimis facillime ſum, mouet ſuſpicionem me uelle nauigare. & alibi.* Conor] *ut inuitus, & contra uoluntatem. abhorrebat enim a Tuſculano. uide epiſt. 43. lib. 12.* Tu litteras conficies] *dicit hoc, Tu ad me uelim ſæpe ſcribas.* Epiſtolam ad Cæſarem:] *hæc eſt epiſtola, de qua l. 12. ep. 46. 50. & 51. & l. 13. epiſt. 17. 28. & 30.* Nihil ſane eſt neceſſe mittere] *nam uidetur erga nos ita, ut uolumus, eſſe animatus: ut neceſſe non uideatur, ei me hac aſſentatoria epiſtola blandiri. In epiſtola, quæ proxime ſequitur: Quod aliud argumentum epiſtolæ noſtræ, niſi κολακία fuit?* Niſi forte Romam] *nam ſi Lanuuio Romam me conferam, ipſe epiſtolam mecum afferam.*

EPISTOLA XXVII.

Iſti ante legerent:] *Iſti: Cæſariani. ante: quàm ad ipſum mitterem. epiſt. 50. lib. 12. & 1. lib. 13.* Quanquam de bello Parthico &c.] *quanquam non eſt, cur illam partem reprehendant, quæ eſt de bello Parthico. quòd enim hortatus Cæſarem ſum, ut id bellum ſuſciperet, nihil ſpectaui, niſi quod illum arbitrabar uelle. ſciebam enim, quod ego ſuaderem ut faceret, id ipſum iam in animo habere. quod ſi ita eſt; quamobrem eam par=*

partem iſti non probant? Maluiſſent autem *Cæſaris amici, ut potius ei Cicero commorationis urbanæ ſuaſor eſſet, ne ſe amplius fortunæ committeret, confectis iam omnibus ciuilibus bellis, & Pompeianis partibus plane deletis.* Quid ſpectare debui?] *Ciceronem, cum illa ad Cæſarem ſcripſit de bello Parthico, debuiſſe ſpectare incertos bellorum euentus, communemq; Martem, Cæſaris amici dicebant, quod ſi feciſſet, Cæſari potius urbanum otium, quàm bellicam fortunam, laudaſſet.* Ego, *inquit, cum illa ſcripſi, quæ iſti non probant; ipſius uoluntatem ſum ſecutus, (quid enim aliud ſpectare debui, niſi quod illum uelle arbitrabar?) quem ad bellum Parthis inferendum ualde ſcirem ſua ſponte eſſe propenſum.* Totis igitur &c.] *prorſus non mittenda eſt illa epiſtola.* ἐπίτευγμα magnum] *quod lucrum illa epiſtola Cicero ſequebatur? Cæſaris beneuolentiã.* Ἀπότευγμα uel non magnum moleſtum futurum ſit] *uel minima enim apud Cæſarem offenſiuncula mihi eſſet permoleſta: itaque periclitari nolo.* Me niſi toto &c.] *me exſpectaſſe exitum Hiſpanienſis belli, deinde ſcripſiſſe: quaſi antea ideo non ſcripſerim, quòd de Pompeianorum uictoria ſperauerim.* Quaſi Catonis μείλιγμα] *ne putet me ob eam cauſſam hanc ſibi epiſtolam miſiſſe, ut hoc quaſi munere eum placarem, alienatum eo libro, quem ſcripſi de laudibus Catonis.* Valde me pænitebat] *pænitebat me, eam epiſtolam ſcripſiſſe: & plane cupiebam, iſtis non probari; ut cauſſam haberem non mittendi. accidit igitur ut uolebam, quòd ſtudium in ea ſcribenda a nobis poſitum non probarunt.* In illos,]

Cæſarem ſine aſſentatione nihil poſſum: porro, cum nobis uel ipſum uiuere turpe ſit, libertate amiſſa; quanto eſt turpius, ei, quo eripiente amiſimus, aſſentari?) ſed quia prorſus nihil uenit in mentem, quod ad illum ſcribam. Idē ep.39.l.12. Vellem quidem &c.] *uellem, nec turpitudo deterreret. eſſem enim qui eſſe debebam: hoc eſt: in ſeruitute non uiuerem, ſed ab hac turpi uita uel morte me uoluntaria uindicarem, Catonis exemplo.* Hominum eloquentium, & doctorum] *ut Ariſtotelis, & Theopompi.ep.39.lib.12.* Veriſſimæ gloriæ] *non enim uera gloria incenſus Cæſar eſt, ſed falſa, & inani, quam ex interitu reip. quæſiuit.* Ego quid poſſum?] *ad ueram gloriam cohortanti uerba nō deeſſent: ſed id quidem tuto non poſſum. hoc autem erepto argumento, præterea quod ſcribam nō reperio.* Tamen neſcio quid &c.] *ſcripſeram tamen neſcio quid, & mehercule cum labore, ut quaſi e quercu uiderer exculpere; quæ eſt arbor duriſsima.* Simile ſimulacri] *uult oſtendere; quemadmodum e quercu ſimulacrum facere difficile ſit, duriore materia, quàm ut circumcidi, aut expoliri poſsit; ideoq; potius ſimulacri quiddam ſimile, quàm ſimulacrum efficiatur; ſic ſe, cùm ad Cæſarem ſcriberet, argumento admodum anguſto, (neque enim, quod & ipſi honeſtum eſſet, & Cæſari gratum, ſcribere licebat; itaque difficili in loco uerſabatur, ut quaſi e quercu uideretur exculpere) perfectum opus non potuiſſe facere, ſed feciſſe neſcio quid, quod operis tamen ſimile uideretur; more fabrorum lignariorum, qui e quercu non perfectum ſimulacrum formant; quod propter ligni duritiem difficillimum*

eſt,

eſt, ſed quod ſimulacri ſimile ſit. ſignificat epiſtolam ad Cæſarem, de qua ep.48.lib.12.& 26.lib.13. Reprehenduntur] *a Cæſarianis, qui Romæ ſunt: a quibus, placuit nobis, ut epiſtola legeretur, antequam eam ad Cæſarem mitteremus.ep.27.lib.13.* Quod me minime pænitet] *quod mihi eſt minime moleſtum.* Per ueniſſent] *ad Cæſarem.* Hunc de pompa, Quirini contubernalem,] *Cæſarem: cuius ſimulacrũ, quaſi alicuius dei, per pompam inter deorum ſigna geſtatum eſt in ferculo. quod Suetonius declarat his uerbis: Nõ honores modo nimios recepit, ut continuum conſulatum, perpetuam dictaturam, ſtatuam inter reges, ſed ampliora etiam humano faſtigio decerni ſibi paſſus eſt, ſedem aureã in curia, & pro tribunali thenſam, & ferculum circenſi pompa, templa, aras, ſimulacra iuxta deos, puluinar, flaminem, Lupercos.* Et Dio *libro* XLIII. καὶ τότε μέγ' ἀνδριάντα αὐτοῦ ἐλεφάντινον, ὕστερον δὲ καὶ ἅρμα ὅλον ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις μετὰ τῶν θείων ἀγαλμάτων πέμπεσθαι ἔγνωσαν, ἄλλην τέ τινα εἰκόνα ἐς τὸν τοῦ κυρίνου ναὸν, θεῷ ἀνικήτῳ, ἐπιγράψαντες. *hac ſententia: Decreuerunt, ut eburnea Cæſaris ſtatua, & currus etiam ſolidus, quo die curſus equorum in circo ſpectantur, inter deorum imagines im pompa geſtaretur; & ut alia præterea ſtatua in Quirini templo poneretur, cum hac inſcriptione, Deo inuicto. Ideoq; eum appellat Cicero Quirini contubernalem, & ſupra ep.44.lib.12.græco uerbo* σύνναον, *quòd in eodem templo ſimul habitarẽt. idq; etiã Suetonius ſignificat, cum dicit, Simulacra iuxta deos.* Hunc] *qui deorum in numero habeatur; cum & imago*

go eius inter deorum imagines per pompam ſit uecta, & eiuſdem ſtatua, quaſi dei, Quirini in templo collocata. Potius non ſcripta &c.] *potius ad ſe nihil ſcribi uult, quàm ſcribi quod non probet.* Poſtremo, ut uolet] *iam non laboro, quo animo erga me ſit. abijt illa cura, quæ me antea ſtimulabat: cum hoc quærebam, qua ratione & Cæſarem mihi conciliarem, & perſonam tamen optimatis ſuſtinerem. quod tibi quoque dabam cogitandũ, ut conſilio me iuuares. eaq; tunc erat quaſi Archimedis quæſtio, obſcura ſcilicet, & inexplicabilis. ep. 3. lib. 12.* Caſum illum] *interitum meum. ſignificat enim illud tempus, cum in Italiam reuertit, Pompeio in Pharſalia deuicto. quo tempore ſolicitus erat de ſalute ſua, maxime timens, ne Cæſar in eos, qui Pompeium ſecuti eſſent, foret acerbior. hinc illæ libro x I. plenæ doloris & deſperationis epiſtolæ.* Mihi optato ueneris] *ſcripſerat enim Atticus, ſe uelle ad illum, ſi uideretur, proficiſci.* Profectus eſt] *cum aliquot dies cum Cicerone fuiſſet. ep. 51. & 52. lib. 12.*

EPISTOLA XXIX.

De philologis] *de peritis ad diſputandum. ep. 12. & 19. lib. 13.* In Talnam] *in ſermonem de Talna.* De ingenio &c.] *ingenium Talnæ Nicias laudabat, ſed non ſupra modum: frugi hominem, & modeſtum dicebat eſſe.* Hoc mihi non placuit] *quòd eius rem audiui non maiorem eſſe* DCCC. Hoc putaui te ſcire oportere] *forte, quòd Atticus aliquam, ſibi affinitatis, aut amicitiæ iure deuinctam, cogitabat Talnæ in matrimonio collocare.* De hortis] *Scapulanis: qui*

quos Atticus inſpexerat. ep.27.lib.13. Et Chryſip-po] *et Chryſippi ſermone. hortis enim cum Attico inſpe ctis, ad Ciceronem profectus eſt. erat autem architectus, fueratq; Cyri architecti libertus. ep.9.lib.14.& in epiſt: fam. ep.14.lib.* VII. In uilla] *quæ in hortis eſt.* In-ſulſitatem] *inſulſa placere non ſolent. recte igitur & uenuſte inſulſitatem tribuit uillæ, quæ nihil haberet cur placere poſſet. contraq;, cum de uilla loquitur eleganti; Salis, inquit, ſatis eſt. in epiſtola ad Pætum.* Video nihil, aut pauca mutata] *putabam dominos in uil la multa mutaſſe, a quo tempore nos eam uidimus: ſed ut è Chryſippi ſermone intelligo, nihil, aut pauca mutata: ut ea dē ſit inſulſitas.* Laudat maiora.] *ut bina eſſent in ea uilla balnearia; maiora, & minora; maiora, inquit, Chry ſippus laudat; de minoribus ait ea poſſe effici, quibus per hiemem utamur.* Ad id, quod uolumus, ἀφί-δρυμα] *ad fanum filiæ dedicandum.* Celebritatem nullam] *quo enim tempore ego illum noui, non frequen tabatur.* τὸν τῦφον &c.] *obſequere cupiditati meæ: τῦφος enim ualet elatio: quæ ad cupiditatem transfertur: unde illud libro primo de diuinatione: Ducem ei præcepiſ ſe, ne reſpiceret: illum autem id diutius facere non potuiſ-ſe, elatumq; cupiditate reſpexiſſe. Et ad hunc ipſum epi ſtola* XI. *libri* I. *In hoc genere ſic ſtudio efferimur, ut abs te adiuuandi, ab alijs prope reprehendendi ſimus.* Si Faberius &c.] *ſi Faberius ſoluit quam nobis pecu niam debet: noli quærere, quanti horti uendantur: eme quouis pretio: uince Othonem in certamine licitationis. Erat enim Atticus Ciceronis nomine licitaturus.* Otho-

nem

nem autem, qui & ipſe eoſdem hortos cupiebat, aduerſarium in auctione timebant. unde illud ep. 46. lib. 12. Difficile certamen cum cupido, cum locuplete, cum herede. & ep. 39. lib. 12. & 31. & 33. h. lib. Inſaniturum] inſanire dicuntur, qui aliquam rem multo pluris emunt, quàm quanti ſit. unde inſana cupiditas, in Verrem. Tractatum] in re minus nota. Vt mihi &c.] ut hortos empturus non uideatur. Quid enim pateretur?] imperfecta ſententia. abiecit enim, recordatus in Faberiano nomine totum eſſe. Si Faberianum explicas] ſi pecuniam exigis a Faberio. ep. 24. lib. 12. Clodiam igitur] aggrediamur. uideamus, inquit, de hortis Clodiæ. ep. 46. lib. 12. Multo minoris ſunt] quàm Scapulani. Et ep. 46. lib. 12. de ijſdem hortis: Quia tanti rem æſtimas, eò prorſus ſpecto. Et Dolabellæ nomen] & Dolabella, quàm pecuniam debet, iam eam nobis ſoluet. debebat autem ex dote Tulliolæ. Repræſentatione] hortos Scapulanos emiſſem, die ſumpta. Clodiæ uero ſi emimus; de die nihil cogito; repræſentare poſſum: cum & multo minoris ſint, quàm Scapulani; & Dolabellæ nomen iam expeditum uideatur. Repræſentatione] igitur expono, ſolutione faciēda ante illud tempus, quod in emptione Scapulanorum hortorum cogitaram. de quo ep. 3. his uerbis: Quòd dies longior eſt: (ſic enim puto legendum) teneamus modo quod uolumus: puto fore iſtam etiam a præcone diem, certe ab heredibus. Cras aut te, &c.] cōciſa ſententia, nec ſatis omnibus aperta. explanemus igitur; ut conſulatur etiam ijs, quorum acies ad intelligendū

ſul Mummius ad oppugnandam Corinthum eſt profectus, adoleſcentem fuiſſe; ut legatus eſſe non potuerit. ep.6.& 33. Volo aliquem &c.] *hoc ne Atticus quidem intellexit; ut apparet ex epiſtola, quæ poſt proximam ſequentem legitur.*

EPISTOLA XXXI.

Morabor te:] *moræ cauſſam afferam. retinebit enim te negotiũ Faberianum.* Cum poteris igitur] *uenies, cum per negotia licebit.* Quoniam etiam dum abes] *quoniam non dum in uiam te dediſti; &, cum hæc ad te afferetur epiſtola, etiam dum Romæ eris: ideo illud ſcripſi, ut uenias cum poteris.* Dicæarchi quos ſcribis libros,] *libros de anima. ep. 32:* καταβάσεως] *librum, quem ſcripſit Dicæarchus* περὶ τῆς εἰς τροφωνίου καταβάσεως: *de quo Athenæus libro* XIII. κεπφικά.] κέπφος *auis eſt ita leuis, ut, quam cunque in partem uentus flauerit, in eam auferatur.* κεπφικά *igitur* μεταφορικῶς *dixit, pro, leuia, & inania. non recte, inquit, iſti meam ad Cæſarem epiſtolam reprehendunt; & ea, quæ dicunt, minimi ſunt ponderis, plane* κεπφικά. *nam quod illum aiunt ſcribere, ſe, niſi conſtitutis rebus, non iturum in Parthos: idem ego ſuadebam in illa epiſtola. ep.6.& 26.* Auctore me] *ego enim ſuaſi, ut & res conſtitueret, & Parthis bellum inferret.* Aggredere Othonem,] *uelim, quod ſcribis te facturum, Othonem moneas, ne contra nos liceatur; quo facilius ad hortos peruenire poſsimus.* Idem *paullo poſt.* Iſtam rem] *hortos Scapulanos: quorum auctio futura erat.* Et tecum eſſe poſsim] *propter uicinita*

nitatem. hoc eſt,quod dicit ep.28.l.12. De hortis,quæſo, explica.caput illud eſt,quod ſcis. ſequitur, ut etiã mihi ipſi quiddã opus ſit.nec.n. eſſe in turba poſſum, nec a nobis abeſſe. huic meo cõſilio nihil reperio iſto loco aptius. Quanti autẽ] *quanti putẽ nos emere poſſe Scapulanos hortos, ita ratiocinor: cum C. Albanius proximus uicinus ∞ ingerum HS CXV de M. Pilio emerit; nunc, iacentibus omnium rerum pretijs, debere Scapulanos hortos multo minoris eſſe.* Nunc minoris] *ob ciuilem calamitatem, & reip. perturbationem.* Accedit cupiditas] *cuius cauſſa pluris hortos æſtimare debemus, quàm quanti ſint.* Mouere] *ut nobis hortos cõcedat.* Caniũ] *Attici et Othonis amicum.* O gulam inſulſam] *Othonis, qui hortos tam auide appetat uoluptatis modo cauſſa.*

EPISTOLA XXXII.

De Faberio,] *expedi nomen Faberianum: ſine quo hortos conſequi non poſſumus.* Quod cogitamus] *intellige, hortos.* Non laborarem] *de pecunia a Faberio exigenda.* Iſtuc] *ad iſtam diligentiam.* Vtroſque] *utrunque ſermonem de mortalitate animorum. duos enim ſermones, alterum Corinthi, alterum Mitylenis habitum, ternis libris explicauit. Cicero Tuſc. 1.* καταβάσεως] *librum* περὶ τῆς εἰς τρωφωνίυ καταβάσεως. *epiſt. 31.* τριπολιτικὸν] *Dicæarchi librum: cuius mentio apud Athenæum lib. 4.* Ariſtoxenum] *Ariſtotelis diſcipulum, philoſophum, & medicum nobiliſſimum, maximeq; in muſica præſtantem. Suidas. Cicero de orat. lib. 3. Tuſculanarum primo.* Ad id, quod cogito] *ad Tuſculanas quæſtiones: quas ſcribere in animo habebat.*

bat. quarum libro primo, Dicæarchi utitur ſententia con tra immortalitatem animorum. Torquatus] *liber* Tor*quati nomine inſcriptus; ut de ſenectute, Cato de amicitia, Lælius.* Catulum, & Lucullum] *Academicos libros, quos primum ſcripſerat: quorum alterum, Catulus, alterum, Lucullus, inſcripſerat, uide illud ep.* 12. ἀκαδημαϊκὴν *&c.* Eas litteras] *ea procemia. quandoque enim litteræ pro ſcriptis ponuntur; ut libro* 1. *Meis omnibus litteris im Pompeiana laude perſtrictus.* In Libonis] *in Libonis annali.ep.*29. Legatus eſſe potuiſſet.] *cum admiratione dictum: ut ſignificet, non putare ſe* Tuditanum *conſuli Mummio* XIIII. *annis ante, quàm prætor factus eſt, légatum eſſe potuiſſe. fuiſſet enim admodum adoleſcens: utpote* XII. *annis ante præturam, quæ legibus dabatur anno ætatis* XXXIX. *conſulatus autem Popillij & Rupilij a conſulatu Mummij diſtat annorũ* XIIII. *interuallo.* Niſi admodum ſero &c.] *annus petendæ quæſturæ certus lege non erat, certi aũt curuliũ magiſtratuũ, ædilitatis* XXXVI, *præturæ* XXXIX, *conſulatus* XLII. *ut inter curules magiſtratus biennium neceſſario intereſſet. eos autem magiſtratus legitimus annis capere, in primis erat honorificum: quod Cicero ſæpe de ſe ipſo gloriatur. nam repulſam multi ferebant: ut honores conſequi non poſſent anno legitimo. quòd ſi quis ædilitatem non ſuo anno, ſed ſerius cepiſſet; magiſtratus quoque reliquos ſerius capiebat. eorum enim tempus neceſſario protrahebatur, cum inter omnes biẽnij ſpatium oporteret eſſe.* Recte *igitur, Niſi admodum ſero quæſtor eſt factus. nam ſi factus eſt quæſtor admodum ſero, ut anno*

trigeſimo octauo, aut quadrageſimo: potuit eſſe legatus Mummij *Tuditanus et* XIIII. *annis ante præturam, nec tamen adoleſcens. quòd ſi quæſtor mature factus eſt, puta* XXVIII, *aut* XXX *ætatis anno: neceſſe eſt legatus fuerit admodum adoleſcens.* Curules magiſtratus] *de curulibus magiſtratibus in ſuo libro plenius. curulis autem magiſtratus prætura fuit. quam ſi* Tuditanus *cepit anno legitimo, hoc eſt uno & quadrageſimo; eiusq́; prætu ræ annus, quæ fuit* Popillio et Rupilio cos. *annis* XIIII. *diſtat a conſulatu* Mummij: *ſequitur, ut legatus conſulis* Mummij *fuerit annum agens ſextum & uigeſimum. quod non quadrat. non enim, illa ætate qui ſunt, ijs honorem legationis demandare moris eſt.* Sciebam fuiſſe] *in decem legatis.* Cum Lucullo fuit] *conſul, anno ab* V.C. DCIII. Addidiſti] *confirmans id quod ſciebã.* Ad illum σύλλογον &c.] *dignum, qui in illa ciuium collectione numeretur.* Videbis igitur ceteros] *ſcribes, qui præterea in decem* Mummij *legatis fuerint.* πομπεῦσαι καὶ τοῖς προσώποις] *ex perſonarum dignitate quaſi pompam agere.*

EPISTOLA XXXIII.

Negligentiam miram] *Balbi, & Faberij, qui non ſemel ſed ſæpe mihi dixerint, profeßionem in tabulas publicas relatam.* Profeſsionem] *omnium bonorum.* Oportere] *ut aliquem mitterem, qui profiteretur; ſi ego de illa cauſſa Romam ire nollem.* Librarium] *eum, qui cuiuslibet profeßionẽ in tabulas publicas referebat.* Sed ſcribis, & quidem confectum] *ſed ſcribis librarium te noſſe: & addis etiam, de profeßione confe-*

ctum

ctum. Litteras miſi] *admonens eum, & rogans, ut pecuniam nobis debitam perſolueret.* Aliquid feciſſe H.] *aliquid feciſſe hodie. ſic enim interpretor antiquam notam. &, Feciſſe, de nomine Faberiano: ut, Balbo adiuuante, pecunia exigeretur a Faberio. ſimile illud eſt, uel potius idem eſt, ep.28. lib.12. Cum Oppio & Balbo cō munices, quantopere et quare uelim hortos: ſed ita poſſe, ſi expediatur illud Faberianum. Et ſupra, In utroque Faberianum nomen explorandum eſt. de quo nihil nocuerit, ſi aliquid cum Balbo eris locutus, & quidem, ut res eſt, emere nos uelle, nec poſſe ſine iſto nomine, nec audere incerto. Scripſerat autem Atticus Ciceroni, ſe eſſe eo die cum Balbo locuturum in Capitolio.* In Virgilio &c.] *Othonis herede. ep.26.* δυσωπία] *ſtulta uerecundia. fortaſſe, quòd ab aliquo ex coheredibus partē hortorum emere cogitaret.* Debeo] *ut eius cauſſa ne emam.* Quod poſtulet] *quòd me emiſſe queratur.* Videbis cum Ciſpio] *ne Ciſpius nobis ſatisfaciat. de quo nomine ep.25. lib.12. Ciſpiana, inquit, explicabis.* Deſtinat] *ſtatuit hortos emere.* Difficultatem] *in auctione magnum haberemus aduerſarium.* Iſta res] *auctio Scapulanorum hortorum.* Poſſe uinci] *in certamine licitationis. ep.29.* De æſtimatione &c.] *hortorum Scapulanorum.* Scripſit] *fortaſſe Cæſar. ut in lege non præfinierit, quo ne quis plus iugerum emeret; ſed de modo agri, id eſt, quo ne quis plus haberet.* Cum Piſone, ſi quid poterit] *conficies. & de auro intelligendum. ut ille illud, Et tamen Piſonem ſicubi de auro.* Dicæarchi librum] *librum poſuit pro*

uolumine. nam Dicæarchi duos ſermones de anima, quos intelligit, non uno libro, ſed ternis explicatos, manifeſtũ eſt ex prima quæſtione Tuſculana. etiam ep.28. lib.15. ita locutus eſt, ut pro toto opere librum uſurparet: ſcribit enim ſic: Librum tibi celeriter mittã de gloria: *cum duos libros ſignificaret.* καταβάσεως] *librum hoc titulo.* De deris] *cui uidebitur ex tuis ſeruis, ut quærat de decem* L. *Mummij legatis in eo libro, in quo ſunt eius anni* s. c. *quo ipſe Mummius cum Cn. Cornelio cõſul.fuit.* L.] *Mummio, qui Corinthum euertit, anno urbis* DCVIII. Antiocho] *ſeruo tuo litterato. ſcies autem, ſi ei negotium dederis, ut quærat.* Memini enim tui :] *feci, quod memini te ſolere: qui ita inuitare ſoles, ut penulam tamen cuiuſquã non ſcindas.* Campum Martium coædificari] *cum campo Vaticano: ut ex duobus cãpis, Martio, & Vaticano, qui, Tiberi influente, diſcludebantur, unus fieret Martius campus, foſſa Tiberis obthurata. & agrum, qui eſt inter montes Vaticanos & Tiberim, quem agrum horti omnem tenebant, appellat Cicero campũ Vaticanum.* At ego ad tabulam] *cum audiſſem, quidquid inter Tiberim & montes Vaticanos interiacet, fore ut Martius campus efficeretur; ſtatim ad tabulam ueni, id eſt, in ſermonem de auctione Scapulanorum hortorum; ut cognoſcerẽ, ſi eos recte poſſem emere.* Caue facias] *caue hortos emas. ſi enim, a ponte Miluio ſecundum montes Vaticanos Tiberi ducto, totus ille tractus, qui citra Tiberim futurus eſſet, Martius campus fieret: actum erat de tranſtiberinis hortis: ſiquidem, ubi campus Martius futurus eſſet, quò populus ad comitia coibat, ibi omnia complana=*

planarentur, neceſſe erat: ut, ſi ſaperet Cicero, de Scapulanis hortis conſiliũ omittere deberet, qui cum ceteris eadẽ complanationem ſubituri eſſent. Iſta lex perferetur] *de urbe augẽda. et, perferetur, quia tantũ promulgata fuerat. ep. 20.* Vult] *ideoq́; promulgationi intercedet nemo.* Non concedit Camillo.] *ut credam, quod dixit de lege perferenda, uerum eſſe.* De idibus] *num idibus hortorum auctio ſit futura. iſtius enim rei cauſſa, legis uidelicet de urbe augenda promulgatæ, Romæ eſſe uellem. nam ſi perferretur, de hortis minime eſſet cogitandum.* Quas conſequi tamen &c.] *aliarum rerum cauſſa non refert, idibus ne* Romæ *ſim. ſiquidem eas nihilo minus biduo poſt, aut triduo conficiam. at uero hortorum auctio ſi omnino idibus fiat, aduolandum eſt, ut de lege cognoſcam. nam ſi Cæſari fixum ac ſtatutum eſſe intelligam, ut perferatur: ego uero Scapulanos hortos abijcio, ne tantæ impenſæ iacturam faciam.* Te tamen &c.] *etiam ſi ego differam aduentum meũ, te tamen ad me nolo uenire; ne, cum tanti calores ſint, (hæc enim ſcripta uidentur exeunte* Iunio*) itineris labore conficiaris.* Et *hoc dicit, quia ſcripſerat* Atticus *ſe uelle ad eum. epiſt.* 31. Ignoſco] *ſi ad me non uenit.* Idibus Maii] *manifeſtum mendum. nec dubito, quin legendum ſit, idibus* Iulij*: uel, idibus, menſe ſubaudito. nam de* Maio *abſurdum eſt intelligi: cum e* Tuſculano *profectus eſſet* Arpinum VIII. Kal. Quinct. *et recurrere nonis* Brinnianæ *auctionis cauſſa cogitaret, nonis inquam* Quinctilibus.

EPISTOLA XXXIIII.

VIII. kal. Iul.] *profectus e Tuſculano. epiſt.* 21. Treis horas acquieueram] *quam ob cauſſam* Ar*pinum, anguſtijs temporis excluſus, eo die peruenire non potui, & Aſturæ manſi.* Efficias] *cum heredibus Brinnianis, coheredibus meis. epiſt.* 12. *Dices, inquit, uel amico tuo, uel Othoni coheredi meo, uel Labeoni noſtro, paullum proferant auctionem: me circiter nonas in Tuſculano fore.* Illuc] *in Tuſculanum.* Illud in primis:] *diuortium fecerat cum Publilia: nunc de dote agebatur: de cuius ſolutione epiſt.* 1. *& 5. lib.* 16. Publilio] *fratre Publiliæ; quæ Ciceronis uxor fuerat.* Me pæne abſente] *epiſt.* 46. *Te, inquit, ſpero cum Publilio confeciſſe. me abſente omnia cum illis tranſigi malo. Pæne: quia re uera non aberat, cum circum uillulas ſuas, quæ prope Romam ſunt, erraret, Romam etiam aliquando ſe conferret.* De quo] *de diuortio Publiliæ ſcribes, inquit, num populus me reprehendat.* Non mehercule arbitror] *non mehercule arbitror populum hoc factum reprehendere; quippe qui Publiliæ nuptias improbauerat: ut omnibus eſſem quaſi fabula, quòd ætate prouectus puellam uirginem duxiſſem. Hoc & Calenus ei per contumeliam exprobrat apud Dionem libro* XLVI. Hæc decantata erat fabula] *populus multa ridicule dixerat de Publiliæ matrimonio: diuortium igitur non improbabit.* Ipſe enim adſum] *in Tuſculano. iam, inquit, adeſt meus aduentus. epiſt.* 25. Scripſi enim ad te de hortis] *ut de hortorum auctione certiorem me faceres.*

quam

quam ſi ſcribes prorogari; futurum eſt, ut meum aduentum ego item prorogem.

EPISTOLA XXXV.

Gentilis tuus] *nouum hominem ſignificat, cui Cæſar urbis augendæ negotium dederat: qui ſi Attici gentilis, ergo Pomponiæ gentis, aut Cæciliæ fuit; in quam adoptatus erat Atticus ab auunculo Cæcilio. epiſt. 33.* Simul ac uenerit] *ſubaudi, Daturum quattuor Academicos. quod ſignificat inſequens uerbum. quo modo & alibi locutus eſt Cicero.* Dati igitur iam ſunt] *dies enim iam præterijt, quo eum Romæ affuturum ſcripſeras.* Nec tibi integrum eſt] *adempta tibi facultas eſt deliberandi, utrum dandi ſint; ſiquidem iam dediſti.* Quanto periculo tuo] *quia Varroni fortaſſe non probabuntur: tu autem dixiſti fore, ut probarentur. Ad hanc ſententiam facit illud ep. 24. Ipſi quàm res illa probaretur, uerebar: ſed quoniam tu ſuſcipis, in alteram aurem.* Litteræ meæ] *quibus ſcripſi, ut Academicos Varroni dares tuo periculo.* Has proximas] *quibus ſignificas te daturum, ſimul ac uenerit.* Quo modo res ſe habeat] *num Academicos Varroni dederis.*

EPISTOLA XXXVI.

Amore] *erga me.*

EPISTOLA XXXVII.

Has alteras] *ad te mitto.* De Xenonis nomine,] *Atticus debitam ſibi a Xenone pecuniam, & HS inſuper XL, quæ in Epiro habebat in nominibus, ſolui uolebat Ciceroni filio, qui erat Athenis, ut Romæ*

tantundem ipſe poſtea exigeret ex nominibus Ciceronis, uide ep. 16.lib.14.& 1.& 6.lib.16. Cum Quincto] *fratris filio, omnibus locis, maximeq; in conuiuijs mihi male dicente.* Redire ad patrem] *etiam de patre detrahere. & uenuſte, Redire, quaſi domum.* Regem] *Cæſarem.* Animi] *aduerſus ipſum.* Ciceronem meum uexari] *filium meum a Quincto filio.* Arbitratu ſuo] *Quincti filij.* Laudationem] *mortuos Romani ueteres in funere laudabant, præſertim ortos illuſtri familia. laudabant autem non modo propinqui, ſed & amicitia coniuncti. Cicero Porciã laudauit, Catonis ſororem, laudatione nõ habita, ſed ſcripta.* Porciæ] *quæ L. Domitij Ahenobarbi uxor fuerat. Plutarchus in Catone Vticenſi.* Quam tuas acceperim litteras] *quibus monc[illegible]as, ut quædam corrigerem. gaudeo igitur me eam Leptæ tabellario iam dediſſe ad te perferendam, laborem enim correctionis effugiam, cum ad te miſſam corrigere non ſit integrum. correxit tamen, ab Attico remiſſam. ep. 46.* Iſto modo] *ut eſt a me ſcripta, omiſſa, quam tu adhiberi uelles, correctione.* Mittendam] *Romæ enim non erant, Cæſari longe obuiam profecti, quaſi uictoriam Hiſpanienſem gratulaturi.* Domitio] *Porciæ filio, ex L. Domitio Ahenobarbo. ep. 46. & Philippica. 2.* Bruto] *Porciæ affinitate coniuncto; cum ea Catonis eſſet ſoror, ipſe autem Catonis alteram filiam haberet in matrimonio, de cuius nuptijs ep. 12. & Seruiliæ filius eſſet, quæ Catonis uterina ſoror erat.* Balbum] *qui Cæſaris, ut puto, coheredis res curabat. ep. 50.* Officium] *ut co-*

heredem

heredem. Auctione] *Cluuianorum bonorum. Cluuius enim Puteolanus heredes ſcripſerat* T. Hordeonium, *& Ciceronem, alios item, ut patet ep. 5. lib. 16. inter coheredes autem de auctione conuenerat; ut, bonis in pecuniam redactis, ſuum quiſque capere facilius poſſet. ep.* 45. Omnia] *Cluuiana bona, quæ in auctione uenibunt.* Propinquum diem] *auctionem proſcribi nõ longe a Cæſaris aduentu; ſed propinquo die; ut poſt aduẽtum fieri ſtatim poſſet: quòd ſi Cæſar moraretur; futurũ, ut eum diem, in quem proſcripta eſſet auctio, prorogare poſſemus, quoad ille in urbem ſe recepiſſet.* Romæ *autem proſcribi auctionem, non* Puteolis, Balbo *placebat.* Placet enim Veſtorio] Balbi *ſententiam* Veſtorius *probabat; ut* Romæ *auctio proſcriberetur.*

EPISTOLA XXXVIII.

Contra Epicureos,] *Tuſculanam ſecundam, quam ſcripſit de tolerando dolore, contra* Epicuri *ſententiam, qui ſummum malum ponebat in dolore.* Fortaſſe οὐκ ἐπίστησεν] *fortaſſe lapſus eſt per ignorantiam, cũ nõ intelligeret cõtumelioſum eſſe quod ſcribebat.* Iſtum] Q. *Ciceronem, ſororis tuæ filium.* Commotum, autem, *cum præſens præſentem audiret. Brutus enim tunc erat apud* Cæſarem; *cum ex* Hiſpania *redeunti longe obuiam proceſſiſſet: ut eum de Ciceronis laudibus prædicantem* Quinctus, *cum Cæſare ex eodem bello reuertens, audire poſſet.* Scripſiſti] *mendoſa dictio: & omnes in mẽdo conſentiunt antiqui libri. equidem ſententiam uideo; neque enim eſt obſcura: ſed immutare uerba non auſim ſine uetuſtis exemplaribus; ne plus ipſe mihi ſumam, quàm*

quantum alijs licere uolo. Idque ut ſciam] *num ad te quoque ſcripſerit Quinctus, ſignificabis.* Πότερον &c.] *utrum iuſte agam. græca uerba ſignificant, utrum iuſtitiæ murum altum aſcendens uitam traducam. hic enim ſubaudiendũ,* ἀναβὰς διαβιῶ, *ex Platone, qui l. 2.* πολιτείας *hoc Pindaricum & ipſe uſurpat. eſt igitur: Vtrum iuſtitiam tuear: hoc eſt, utrum aperte Quinctum filium aſperner, ac reſpuam, ſicuti iuſtum eſt; an obliqua fraude utẽs diſsimulẽ.* ἀτρέκειαν εἰπεῖν] *uere ut dicã. uſitatum loquẽdi genus apud Græcos,* ἀντὶ τȣ̃ ὡς ἀτρέκειαν εἰπεῖν. Illud aptius] *illud, quod primũ poſuit de iuſtitia ſeruãda.* Sed hoc] *obliqua fraude uti, & diſsimulare.* Idem mihi &c.] *ſequar conſilium, & ſententiam tuam.* Opprimar] *ne ueniat ad me Quinctus filius, dum in Tuſculano ſum. ego autem alicubi mallem, ubi maior eſſet hominum frequentia. nam in turba facilius diſsimularem. ep. 39.* Illum, inquit, hic excipere nolo. Aſturæ?] *melius eſſet Quinctum excipere? ſed quid? Cæſar uidetur Aſturæ cum illo iam affuturus. iuua me igitur conſilio. Aſturam autem poſtea Cæſar cum ueniſſet, apud Ciceronem cenauit. ep. 4. lib. 14.*

EPISTOLA XXXIX.

Vanitatem:] *Quincti filij; qui ad patrem ſcripſerit, domo ſibi carendum propter matrem: at quam matrẽ? plenam pietatis.* Hic autem] *Quinctus pater.* Languescit] *filio placari cœpit.* Sed utar &c.] *non agam acerbe cum Quincto filio, ſed in congreſſu acceptã iniuriã diſsimulabo. tibi enim ita uideo placere.* In ſcribendo hæreo.] *totus in ſcribendo ſum. ſcribebat autem*

tem quæſtiones Tuſculanas. Brutum &c.] *Brutum ais eadem de rep. ſentire. bene eſt. ſed niſi hoc eſſet; id eſt, niſi recte ſentiret; non ego, ut ei reditum gratularer, Romam redirem. neque enim iſta res tanti eſſet, ut me cogere poſſet: uerum ideo ueniam, quia recte ſentientem libenter uideo.* Vnde mallem] *mallem, hoc iter ſuſcepiſſet, ut uictoribus Põpeij liberis obuiam iret, quàm ut Cæſari.* Totius itineris] *obuiam Cæſari longe prodierat, cum eodemq́; reuertebat. ep. 1. lib. 14.* φαίδρυ &c.] *de hoc libro, cuius uideo corruptum eſſe titulum, certi nihil eſſe poteſt.* Illum] *Cæſarem ad bonos uiros* ἐυαγγέλια *ferre, hoc eſt, uenire Romam eo conſilio, ut remp. conſtituat.* Vbi eos?] *inueniet?* Suſpendit] *niſi forte Brutus ſimulat.* Fultum eſt?] *qui poterit hic ſimulatam perſonam ſuſtinere?* φιλοτέχνημα] *tuum illud iactantiæ plenum, a te poſitum Athenis in Parthenone templo. poſuerat autẽ Atticus nomina Ahalæ et Bruti, uindicum libertatis: a quibus utriſque Brutus genus ducebat, paternum a Bruto, qui Tarquinium eiecit, maternũ a Seruilio Ahala, qui Q. Melium regnum appetentem occidit: ut ad imitationem præclari facinoris accendi Brutus deberet, Cæſaremq́; tyrannum interficere.* Quid faciant?] *etiam ſi nunc uiuant Ahala, & Brutus, quid faciant contra tam potentem tyrannum?* Omnium flagitiorum auctor,] *Hirtius potius, quàm Cæſar. nam is ad Cæſarem Quincto filio aditum aperuit: (ep. 20. lib. 11.) ut quæcunque flagitia Quinctus committit, Cæſaris gratia fretus, Hirtio adſcribi iure poßint.* Bene de noſtro] *bene ſentit de propinquo noſtro, id eſt de Quincto filio.*

filio. At uellem &c.] *uellem, Brutus aliquid de fabulis deguſtaſſet: certe Quinctum filium non amaret. ſermones autem, quos & de ipſo habuerat Quinctus acerbiſsimos, & item de Attico auunculo, fabulas appellat; quòd a ueritate nihilo minus abeſſent, quàm fabulæ, quibus fictæ res & commenticiæ narrantur.* Illum hic excipere] *Quinctum filium. hoc & in proxima epiſtola ſuperiore, his uerbis:* Vereor, *ne in* Tuſculano *opprimar. in turba hæc eſſent faciliora. utrum igitur Aſturæ?* Pater hodie] *iturus erat.* Saxa Acrimonia] *loci nomen ignoti. antiquiores libri Acrunoma.* Ego ipſe κέπφωμα.] *leue quiddam ſum, qui obiurgauerim fratrem filio iratum, a quo ſum grauiter offenſus. itaque poſthac non obiurgabo.* Quid de aduentu meo cenſeas] *ibidem paullo ante: Quid mihi auctor es, aduolo, an maneo.*

EPISTOLA XL.

Ego uero &c.] *Quincto fratri epiſtolam miſi, a te ſcriptam ad ſororem: ut uideret, quæ ſcriberes.* Domo ceſſurum] *uide ep. 19.* Illum] *Quinctum filium.* Alterum mirabatur] *mirabatur, filium commodas ad matrem litteras miſiſſe, a qua paullo ante ſciret illum fuiſſe alieniſsimum.* Suam culpam] *quòd filius nullas ad te litteras miſiſſet, in eo ſuam ipſe culpam frater agnoſcebat, qui ſæpe grauiter ad filium de tua in illum iniuria ſcripſiſſet.* Dicit] *frater, qui ſe aiebat filio pæne placatum. ep. 38.* Me non fore] *ſicuti fueram: nō fore inquam iratum Quincto filio. id autem ſimulaui, ex tuis litteris: in quibus uidi σκόλια tibi placere. ep. 38.*

Men-

Mentio Canai] *de Canai filia Quincto filio collocanda. ſic enim explano, ex epiſtola ſequenti.* Id conſilium] *ut Quinctus filius uxorem duceret.* Eſſet neceſſe] *ut placaret ei re uera, non ſimulate. noſtrarum enim diſcordiarum opinio ualde illi ad uxorem inueniendã obeſſet.* Grauitatis] *leues enim uideri poßimus, ſi, acceptis a Quincto filio grauißimis iniurijs, ſtatim ei nos totos remittamus.* Vtriuſque noſtrum] *debemus uterque aut placari, aut iniuriarum memoriam retinere; cum utrunque ille offenderit: etſi me quidem grauius, & apertius. ep.37.* Afferet] *de Quincto filio a nobis nõ alieno.* Nulla dubitatio] *quin placatos Quincto filio nos præbeamus.* Cras] *in urbem ueniam.* Commotus] *de meo ueniendi conſilio.*

EPISTOLA XLI.

Venit ille ad me,] *Quinctum filium intelligit.* Quod iter inſtet] *quòd mihi eundũ cito ſit ad bellum.* Tum periculoſum, tum etiam turpe] *periculoſum, quia contra Parthos, gentem bellicoſam, & iam Romanis cladibus inſignem: turpe, propter æs alienum, & inopiam uiatici.* Quæ uis igitur] *te ad huiuſmodi bellum expulit nolentẽ?* Aes alienum] *in urbe. quod quia non eſt unde diſſoluam, appellationes creditorum fugiens ad bellum ire cogor.* Tacui] *quòd ad uiaticum ego quidem nihil ei pecuniæ conferre uellem.* Auunculus] *Atticus.* Quam ducerem] *uxorem.* Rem probo] *uxorem ducam arbitratu matris, & auunculi: de tempore ipſi ſtatuant.* Cenſeo prius, quàm proficiſcaris] *cenſeo prius uxorem ducas, quàm ad bellũ*

pro=

proficiſcaris. Patri quoque] *non ſolum matri, & auunculo.* Aderis igitur] *uenies in Tuſculanum, ut natalem meum una celebremus.* Scripſeram iam] *cum hoc ſcripſiſſem, ecce tibi litteræ a M. Lepido conſule, quibus orat &c.* Vt ueniam] *quòd augur ſim. Veniam: Romam.* Augures nihil habere] *ne ſint augures otioſi, ad templum effandum accerſuntur.* Ad templum effandum] *effari templa dicuntur, cum ab auguribus effantur qui in his fines ſunt. & ſana nominata, quòd pontifices in ſacrando fati ſint finem. hæc Varro. Seruius autem ubi illud Virgilianum explanat, Sic effatus ueſtigia preßit, Proprie, inquit, effata ſunt augurum preces: unde ager poſt pomeria uocabatur effatus, ubi captabantur auguria.* Et *Liuius libro x. in pugna ad Luceriam facta Iouis Statoris ædem ſcribit uotam, ut Romulus ante uouerat: ſed fanum tantum, id eſt locus templo effatus ſacratus fuerat.* Et *Gellius ex augurum libris pomerium ita definit: Pomerium eſt locus intra agrum effatum, per totius urbis circuitum pone muros regionibus certis determinatus, qui facit finem urbani auſpicij. eodemq́; cap. Auẽtinum montem, inquit, neque Ser. Tullius rex, neque Sulla, neque poſtea Cæſar, cum pomerium proferret, intra effatos urbis fines incluſerunt. Cicero autem libro 2. de legibus: Vrbem, agros, & templa liberata & effata habento.* Et *pro domo ſua:* Nec *inſtitutas cæremonias perſequi, nec uerbum ullum ſollẽne potuit effari. Neque ſolum in templorum dedicationibus, ſed etiam in fœderibus uerbum, effari, animaduertimus uſurpatum, ut apud Liuium libro 1. Fetialis M. Valerius patrem patratum Sp.*

Fuſium

Fuſium facit, uerbena caput, capilloſq; tangẽs: fœdus mul tis uerbis, quæ longo effata carmine non operæ eſt referre, peragit. Saturni ἀσπόνδου] *Saturni immitis, ſiue implacabilis: tale enim eius aſtrum, ut inter aſtrologos omnes conuenit.* Videbimus te igitur] Romæ.

EPISTOLA XLII.

Vtar prorogatione diei] *cum Atticus Ciceroni ſcripſiſſet, auctionem hortorum Scapulanorũ ultra idus eſſe reiectam; reſpondet, ſe non iturum Romam qua conſtituerat die, ſed uſurum prorogatione diei. ſupra, ep. 33. Facies, inquit, me certiorem de idibus. iſta enim me res adducebat: eò adiunxeram ceteras; quas conſequi tamen biduo, aut triduo poſt facile potero. & fortaſſe fuit hæc epiſtola ante proximam ſuperiorem collocanda.* Ab ludis] *cum alij ſpectaculis operam dant, tu ad me ſcripſiſti. humanitatem igitur tuam agnoſco. uel,* Ab ludis, *cum tu ſimul cum* Attica *ſpectares. ſpectauit enim* Attica, *ut in epiſtola ſequenti; nec, puto, ſine patre.* Conſequemur biduo poſt] *conficiemus:* Idem *ſcribit ep. 33. his uerbis:* Iſta *me res* Romã *adducebat. eò adiunxeram ceteras; ſed conſequi tamẽ biduo, aut triduo poſt facile potero.*

EPISTOLA XLIII.

Acerba pompa] *acerbum, quod ſcripſiſti de pompa. pompam autem intelligit* Circenſem, *qua* Cæſaris *ſignum inter deorum ſigna geſtatum eſt decreto ſenatus.* Dio *hiſtoriarum libro* XLIII. *et* Suetonius *in* Iulio. Vel de Cotta] *uel id, quod ſcribis de* Cotta *percrebeſcere.* Percrebuerat *enim, ut ait* Suetonius *in* Iulio, L. Cottam XV. *uirum ſententiam dicturum proximo ſenatu, ut, quo-*

niam

niam libris fatalibus contineretur, Parthos *niſi à rege nõ poſſe uinci*, *Cæſar rex appellaretur. quæ cauſſa coniuratis maturandi fuit deſtinata negotia, ne aſſentiri neceſſe eſſet. idem in ſecundo de diuinatione legitur, ita ſcriptum: Sibyllæ uerſus obſeruamus, quos illa furens fudiſſe dicitur: quorum interpres nuper falſa quadam hominum fama dicturus in ſenatu putabatur, eum, quem re uera regem habebamus, appellandum quoque eſſe regem, ſi ſalui eſſe uellemus.* Propter malum uicinum &c.] *cum in pompa ſignum* Victoriæ, *quæ apud* Romanos *ut dea colebatur, per ora populi ueheretur, populus contra conſuetudinem plauſum non dedit, ne Cæſari dare uideretur, cuius ſignum prope* Victoriæ *ſignum geſtabatur: ſed* Cicero, *circuitione utens,* Victoriæ *malum uicinum* Cæſarem *appellat.* Ne Victoriæ quidem] *cui maxime plaudi ſoleret.* Aliquid ad Cæſarem.] *ſcribere.* Sed pompam uideret] *opinor hoc intelligi:* Non *uidetur ad eum eſſe ſcribendum, qui iam colatur ut* Deus, *cum in ſollemni pompa inter deorum ſtatuas eius quoque ſtatua geſtetur. quidquid enim ſcripſero, faſtidiet.* In *eandem ſententiam ſcripſit ep.28. Quid, tu, inquit, hunc de pompa, Quirini contubernalem, his noſtris moderatis epiſtolis lætaturum putas?* Eſt *autem antiquis ſcriptoribus uſitata locutio; ut apud hunc ipſum libro 3. de officiis:* Male *Curio, cum cauſſam tranſpadanorum æquam eſſe dicebat; ſemper autem addebat,* Vincat *utilitas. potius diceret, non eſſe æquam, quia non eſſet utilis reipublicæ &c. pro dicere debebat. & alibi.* Tu tamen &c.] *reſpondet ad aliam partem epiſtolæ ab* Attico *acceptæ.* Tu tamen *au-*

ſus es

ſus es Varroni dare quattuor Academicos, quanquam ego ſæpe ad te ſcripſerim me dubitare, num eſſent dandi. epiſt. 21. 22. 25. & 33. Probo] *quòd eam ludis intereſſe uolueris.* Spectatione] *ludorum.* Religionis] *quia uideret deorum ſimulacra in Circenſi pompa geſtari. Circenſes autem ludos Cæſar dedit, & in Circenſi pompa, quæ ante ludos ducebatur, ferculo tanquam deus ſimul cum alijs dijs geſtatus eſt. Suetonius de Cæſaris ferculo: Dionyſius de Circenſi pompa.* Cottam &c.] *tres libros intelligit, cum dicit, Cottam, Libonem, Caſcam. & de Libonis annali, quem ſcribit ſecum habere, ep. 30. et 33.* Ante Caſcam] *ante Libonem Caſcam habueram.* T. Ligarii] *fratris eius, pro quo eſt oratio.* Pharnaci, Antæo Saluio] *librarijs tuis.* Tollatur] *idq; factum. nam in oratione Ligariana Curfidius nuſquam appellatur.*

EPISTOLA XLIIII.

Quàm ille Diocharinæ :] *forte rectius, Quàm illa Diocharinæ : ut ſubaudiatur, data: quanquam adhuc putem ſupereſſe mendum: nam Diocharinæ mentionem apud coſmographos nullam inuenio; & loci tamen apparet eſſe nomen.* Ad ludos omnia pararet] *cum ædilis eſſet. ædiles autem ſollēnes ludos curabant: unde illud Ciceronis: Sunto ædiles curatores urbis, annonæ, ludorumq; ſollemnium: libro 3. de legibus, ſexto in Verrem, tertio ad Quinctum fratrem: alibi. de Lamiæ uero ædilitate, in ep. fam. ep. 16. lib. XI.* Ante eam diem] *qua ludi Romani committi ſolerent.* Dies feriarum] *diutius poßum quaſi feriari, quando auctionem Brinnianam ſcri*

bis eſſe dilatam, cuius cauſſa Romam cogitaueram. Ne*que dubium eſt, Brinnianam auctionem intelligi, cum infe rat, Quàm diu feriari poßim, de Egnatio ſcire poteris. quem coheredibus Brinnianis amicum & familiarem fuiſſe, iam ante oſtendit ep.* 34. *ſcribit enim ſic:* Tu uelim, ſi *graue non erit, efficias, ne ante nonas mihi illuc ueniendũ ſit. id potes per* Egnatium Maximũ. *& ep.* 12. De Brin*niana auctione accepi a* Veſtorio *litteras. ait, rem ad me collatam ad* VIII. *Kal. Quinctilis. dices igitur uel ami co tuo, uel Othoni coheredi meo, uel Labeoni noſtro, paul lum proferant auctionem; me circiter nonas in Tuſculano fore. idemq; ep.* 18. Torquati cauſſa] *ut agam de eius re cum Dolabella. uide ep.* 9. *&* 21. Puteolos] *ut cretionem Cluuij, & rationem teſtamenti cognoſcerem. hoc autem ei curandum erat, qui ſciret ſe a Cluuio heredem inſtitutum. ep.* 46. *huius libri, et* 5. *l.* 16. Ad tem pus] *ut aduenientem Cæſarem poßim excipere. Et infra ep.* 46. *Puteolos, inquit, non fuit eundum, cum ob ea, quæ ad te ſcripſi, tum quòd Cæſar adeſt.* Multos num mos] *a Cluuio relictos.* Domi] *Cluuij.* Diuidi] *coheredibus.* Auctionem] *bonorum. Cluuianorum. ep.* 37. Præter prædia] *exceptis prædijs Cluuianis: forte, ut integrum eſſet Cæſari, ſi quod eorum concedere amicis, aut familiaribus uellet. Et infra in epiſtola proxima:* Etiam de hortis Cluuianis egi cum Balbo. libera*lius: ſe enim ſtatim ad Cæſarem ſcripturum.* Horti enim *auctionem non ſubibant, cum inter prædia numerarentur. et uidetur unus ex coheredibus Cæſar fuiſſe: cuius res Bal bus curabat.* Quid tibi placeat] *utrum auctioni Brin*

nianæ

nianæ Veſtorium præficiam, an ipſi noſtrum negotium curemus, ne negligentiores eſſe uideamur. Idem te feciſſe] *ſcripſiſſe ad Veſtorium, de auctionis curatione. erat autem is hoc tempore Puteolis, hoc eſt in patria. ep. 17. lib. 4. & 48. huius libri.* Hoc ſatis uidetur] *ſatis eſſe puto, ſi Veſtorius interſit auctioni; qui & diligens homo eſt, & officioſus.* Negligentiores] *qui noſtram rem non agamus, alteri mandantes.* Pollux] *Puteolis profectus.*

EPISTOLA XLV.

Plane pollex, non index.] *nullas a Veſtorio litteras attulit, ut cognoſcere quidquam poſſem de cretione Cluuij. itaque fuit plane pollex, non index. Iocus in ambiguitate nominis. pollex enim etiam digitus in manu: quem index pone ſequitur.* Cognoſces igitur ex ipſo] *ex ipſo Pollice, quem ad te mitto, cognoſces, cur ei Veſtorius nihil dederit litterarum. ep. 46. Tu uelim e Pollice cognoſcas rationes noſtras ſumptuarias. ex quo apparet, a Cicerone ad Atticum iuiſſe.* De ſua ui in curatione laborans,] *ut aliqua ſibi curatio daretur munerum regionum, hoc eſt, ludorum, qui apparabantur in Cæſaris aduentum per omnes urbis regiones. in epiſtola ad Leptam, De curatione, inquit, aliqua munerum regionum cum Oppio locutus ſum. nam Balbum, poſteaquam tu es profectus, non uidi. & Suetonius in Iulio: Edidit ſpectacula uarij generis, munus gladiatorium, ludos etiam regionatim urbe tota. Quod autem legitur, Vi in; ego, ut dicam quod ſentio, (quanquam poſſum falli ut humanus) corruptam ſuſpicor lectionem. nec uero uer-*

bum uis quot modis accipiatur, ignoro: ſed hic, ut quidem ego exiſtimo, locum non habet. Alberti Ferri *liber habet, re ſua in ratione laborans.* In eo autem Lanuino,] *pater meus impreſſerat in ſuis libris,* Meo *autem* Lanuuio: *alij,* Me *autem* Laniuio: *ego,* In eo autem Lanuino, *nulla prope mutatione, correctionem indicante ſententia, uel ipſo potius Cicerone; cuius hæc ſunt uerba ep.* 47. *Cum mihi* Balbus *nuper in* Lanuino *dixiſſet, ſe, & Oppium ſcripſiſſe ad Cæſarem, me legiſſe libros contra Catonem, & uehementer probaſſe; conſcripſi de his ipſis libris epiſtolam Cæſari.* Lanuinum *autem, prædium in agro* Lanuino: *ut* Formianum, Pompeianum, *& ſimilia. ſupra, ep.* 8.*lib.*9. De Lanuino, *ſtatim, ut audiui* Phameam *mortuum, optaui, ut id aliquis emeret meorum. et ep.*XI.*lib.*9. Ex eo hoc primum] *cognoui. quid autem eſt, quod ex* Balbo *primum cognouit? eum tradidiſſe* Lepido Lanuinum. Acceperam] Lamia *paullo ante mihi oſtenderat eas litteras, in quibus hoc Cæſar magnopere confirmat, ſe ante ludos* Romanos *affuturum. ep.* 21. Legi epiſtolam] *Balbo a Cæſare miſſam.* Meo Catone] *intelligit librum a ſe ſcriptum de laudibus Catonis. ep.*38.*lib.*12. Bruti Catone] *Brutus Catonis auunculi conſilium, qui ſe interfecerat, edito libro reprehendit.* Plutarchus. Diſertum] *his uerbis Cæſar oſtendebat, Ciceronis conſilium ſibi non placere, qui Catonem laudaret; Bruti placere, qui reprehenderet. res enim in Bruto, in Cicerone uerba laudat.* Cretionem Cluuii] *cernere, ut ait* Feſtus, *quandoque ualet hereditatem adire. inde cretio, hereditatis aditio. ep.*12.*lib.* XI.

XI. *Galeonis hereditatem creui. puto enim cretionem ſimplicem fuiſſe, quoniam ad me nulla miſſa eſt. & apud* Varronem de lingua Latina; Quod in teſtamentis, *creʒto: id eſt, facito uideant te heredem eſſe: itaque in cretioʒne iubent adhiberi teſtes. ſic enim eſt legendum, non, ut in omnibus libris, creatione. & apud iuriſconſultos. explano igitur ſic:* Ex eo cognoui cretionem Cluuij: *id eſt, quid in teſtamento Cluuij ſcriptum ſit.* Negligentem] *qui nihil ſignificauerit. paullo poſt aperte.* Liberam] *ut quiuis poſſet intereſſe, cum teſtamentum recitaretur.* Ille] *Veſtorius.* Arceſſendus] *huc, ut ei mandaʒrem aliquid de cretione.* Vt meo iuſſu cernat] *ut adeat hereditatem, mihi a Cluuio relictam: id eſt, ut auʒctionem curet faciundam eorum bonorum, quæ mihi, &* T. Hordeonio *Cluuius legauit: itaque cernat, hoc eſt, meam partem capiat meo nomine.* Idem igitur Pollex] *idem Pollex, qui a Veſtorio uenit, remittendus eſt ad eum, ut meo iuſſu cernat.* In *epiſtola, quæ ſequitur proxima, Idem, inquit, Pollex remittendus eſt, ut ille cernat.* De hortis Cluuianis] *oſtendi Balbo, me cupere Cluuianos hortos. reſpondit liberaliter, ſe eſſe de ijs hortis ad Cæſarem ſcripturum.* Hoc autem, *quia boʒnorum Cluuianorum auctio futura erat, prædijs exceptis, de quibus Cæſar ſuum arbitrium eſſe uellet. itaque et paullo ante, Lamia, inquit, a Balbo audiuerat, auctionem, præter prædia, primo quoque tempore fieri oportere.* Cuiuium autem] *refertur ad uerbum, Cognoui.* A Tito Hordeonio] *hic haud dubie conſtat, heredes Cluʒuij fuiſſe* Hordeonium, *& Ciceronem. quanquam & alij*

erant, ut apparet ep. 5. lib. 16. Eſt autem hic, ut opinor, C. *Cluuius Puteolanus, quem commendat* Q. *Thermo in ep. fam. ep. 56. lib. 13. Et, legare ab* Hordeonio *Terētiæ, pura locutio: ut ſi diceret, Iubere ut* Hordeonius *Terentiæ numeraret.* Pro *Cluentio: Grandem ei pecuniam legat a filio, ſi qui natus eſſet; ab ſecundo herede nihil legat.* Et *in Topicis,* Pater *familias uxori ancillarum uſum fructum legauit a filio. Eademq; figura dixit ep. 17. l. 7. Quinctus frater laborat, ut tibi, quod debet, ab* Egnatio *ſoluat. & ep. 21. l. 5.* HS ↀↃↃↃ] *ut Terentiæ daret ſcutatis 150. præterea in ſepulcrum, multasq; res pecuniæ quiddam erogaret.* Nihil a nobis] *ita meliore ego condicione ſum, quàm Hordeonius, coheres meus. illi enim de ſua parte detrahendum eſt, quod Terentiæ ſoluat, quod ſepulcro, multisq; rebus; mihi prorſus nihil.* Balbo *ſignificaſſe.* Ne per meos quidem.] *erat enim apud Veſtorium Ciceronis puer, ob hoc ipſum exiſtimo, ut eſſet qui cretionem Cluuij ſtatim ſignificare poſſet. quod epiſtolæ clauſula declarat.* Quincto delegabo,] *delegare dicimur, cum id, quod noſtrum eſt, ad alium transferimus: ut de Oratore libro 2. Hæc ipſa, quæ nunc ad me delegare uis, ea ſemper in te præſtantia fuerunt.* Et *ad hunc ipſum ep. 13. lib. 12.* Balbi *regia condicio eſt delegandi. Cum igitur, inquit, æs meum alienum diſſoluero, & emero ea, quæ mihi emenda ſunt; tū, ſi quid pecuniæ ſupererit, tradam Quincto fratri: ſed puto fore, ut etiam æs alienum mihi ſit faciendum ex emptionibus: tantum abeſt, ut pecuniam ſperem ſuperaturam.* Teſtamenti] *a Cluuio ſcripti.*

EPISTOLA XLVI.

Niſi Torquatus eſſet] *cuius cauſſa hic me tenet. ep. 44.* Quod iuſſeras, edolaui] *rude opus quaſi dolabra poliui.* Illum] *Marcum filium.* Qualiſcunque eſt] *hoc dicit, quia Marcus filius, qui ſe Athenas contulerat ſtudiorum cauſſa, tantos ſumptus faciebat, ut aßignata pecunia non ſufficeret. ideoq; etiam Atticus leuiter eum litteris caſtigauerat: quod indicat illud ep. 1. Ad Ciceronem ita ſcripſiſti, ut neque ſeuerius, neque temperatius ſcribi potuerit.* Moderabimur] *modum illius ſumptibus ſtatuemus.* Vt ille cernat.] *Vt Veſtorius meo iuſſu hereditatem adeat. ſupra; Mittendum, inquit, eſt, ut meo iuſſu cernat. idem igitur Pollex.* Puteolos non fuit eundum] *reſpicit ad illud, quod ſcripſerat ep. 44. Niſi me Torquati cauſſa teneret; ſatis erat dierum, ut Puteolos excurrere poſſem, & ad tempus redire.* Ob ea, quæ ad te ſcripſi] *ob Torquati cauſſam, & Dolabellæ conſuetudinem.* Magiſtrum moleſtum.] *magiſtrum: ſic etiam appellat eum in ep. fam. ep. 7. lib. 9. quia docebat Ciceronem, quonam modo ſe gereret aduerſus Cæſarem, & quibus maxime rebus poſſet illius animum recolligere. Moleſtum, quòd apud Ciceronem frequentior erat, quàm ille, otij cupidus, uoluiſſet.* Rogat] *conſul enim iam erat, Cæſaris loco.* Nihil eſſe] *nullam rem eſſe, cuius cauſſa neceſſe ſit me adeſſe in ſenatu.* Aeger] *podagra laborabat. nam in epiſtola ad Leptam, quam hoc ipſo tempore ſcriptam manifeſtum eſt, Balbum, inquit, poſteaquam tu es profectus, non uidi. tantis pedum doloribus afficitur, ut ſe con-*

ueniri nolit. Domi] *Romæ. ſic ep. 41. l. 12. Ego me hinc poſtridie exiturum puto, ſed aut in Tuſculanum, aut domum.* kalendis in Tuſculanum recurram.] *dimiſſo ſenatu, ſtatim in Tuſculanum recurram.* Cum illis] *cum Publilio, & ſorore, ac matre.* Tranſigi] *de dote reddenda. nam & cum Publilia, quam duxit, dimiſſa Terentia, diuortium fecerat. agebatur igitur de dote reddenda. ep. 34. Illud in primis cum Publilio, me pæne abſente, conficies.* Quod tibi ſatis ſit] *in qua tamen ea de te ſcripta ſint, quæ tibi ſatisfacere poßint.* Accurram] *Romam.* Opinor ex uncia] *puto Cæſarem Babulij heredem eſſe ex uncia: etſi de hoc nihil adhuc intellexi. Vniuerſa hereditas nomine aßis, aut libræ ſignificatur. heres igitur ex uncia dicitur is, ad quē duodecima pars omnium bonorum pertinet: heres ex triente, ad quem quarta.* Si accierit] *ut ego eum in hoc negotio Cæſaris amicis, meis familiaribus, commendem. Valebat autem gratia Tullius apud eos, qui apud Cæſarem multum poterant. itaque eundem Leptam paullo ante Balbo commendauerat in curatione ludorum. & in epiſtola ad Gallum: Olim, cum regnare exiſtimabamur, non tam ab ullis, quàm hoc tempore obſeruor a familiariſsimis Cæſaris.* Cum poteris] *mitte ad me, ut ego eum ad Veſtorium remittam cretionis cauſſa.*

EPISTOLA XLVII.

Correctam:] *correxit eam ab Attico admonitus. ſupra enim ep. 37. Laudationem, inquit, Porciæ gaudeo me ante dediſſe Leptæ tabellario, quàm tuas acceperim litteras. eam tu igitur, ſi me amas, curabis, ſi modo mittetur,*

tur, iſto modo mittendam Domitio, *&* Bruto. Hæc mitteretur] *hæc, quam correxi: ad differentiam prioris, quam ante Attico miſerat, Leptæ tabellario datā. ep. 37.* Varronis, & Lollii] *qui & ipſi Porciam laudauerant.* De Tigellio,] *tibicine, & cantore, Cæſaris familiari, Phameæ nepote. Placet epiſtolæ partem ſubiiцere, quam hac de re ſcripſit ad M. Fabium Gallum. ſic igitur ſcribit. Phameæ cauſſam ſuſceperam, ipſius quidē cauſſa: erat enim mihi ſane familiaris. is ad me uenit, dixitq; iudicem ſibi operam dare conſtituiſſe eo ipſo die, quo de P. Sextio in conſilium iri neceſſe erat. reſpondi, nullo modo me facere poſſe: quem uellet aliū diem ſi ſumpſiſſet, me ei non defuturum. ille autem, qui ſciret ſe nepotem bellum tibicinem habere, & ſat bonum cantorem, diſceßit a me, ut mihi uidebatur, iratior. Habes Sardos uenales, alium alio nequiorem. Etiam Horatius, Sardum fuiſſe Tigellium, & Cæſaris amicum, his uerſibus oſtēdit:*

,, *Omnibus hoc uitium eſt cantoribus; inter amicos*
,, *Vt nunquam inducant animum cantare, rogati;*
,, *Iniußi, nunquam deſiſtant. Sardus habebat*
,, *Ille Tigellius hoc. Cæſar, qui cogere poſſet,*
,, *Si peteret per amicitiam patris, atque ſuam, non*
,, *Quidquam proficeret: ſi collibuiſſet, ab ouo*
,, *Vſque ad mala citaret, Io Bacche.*

Neceſſe erat:] *quare dicit, Neceſſe erat? quia Pompeij lex, teſtibus datis, uno die atque eodem & ab accuſatore, & ab reo perorari iubebat, ita ut duæ horæ accuſatori, tres reo darentur. hoc Pedianus. In libro autē de claris oratoribus: Lege Pompeia ternis horis ad dicendum*

dum datis, ad cauſſas ſimillimas, uel potius eaſdem noui ueniebamus quotidie. Illorum iudiciorum] *quæ fiunt lege Pompeia, de ambitu, & de ui. Pedianus.* Præſtitutos] *ut, ijs diebus prætermiſſis, in alios dies reijcere cauſſas non liceret; quò fiebat, ut die præſtituto cauſſam agere patronus cogeretur.* Quid ego deberem Sextio] *qui Ciceronis reſtitutionem in tribunatu præcipue iuuerat; ut in oratione pro ipſo.* Alieni] *qui mihi arcta neceſſitudine deuinctus antea non fuiſſet. quale illud in epiſtola ad Lentulum: Enitor, ut neque amicis, neque etiam alienioribus opera, conſilio, labore deſim.* Et pro Muræna: *Ea condicione uidebatur nobis in ciuitate natus, ut eius opes & ingenium præſidio multis etiam alieniſſimis, uix cuiquam inimicus eſſe deberet.* Et ad Appium: *Tuũ factum ijs, qui, quo animo inter nos ſimus, ignorant, alieni hominis, (ut leuiſſime dicam) & fugientis congreſſum, meum uero coniunctiſſimi, & amiciſſimi uidetur eſſe.* Quid audiſſem] *dixi Balbo, me audiſſe, Tigellium mihi eſſe iratum.* Neque nominaui Balbum minorem] *non dixi, me id audiſſe a Balbo minore. Is enim, cum Tigellio familiariter uteretur, in conſuetudine cognouerat, illius animum offenſiorem eſſe Ciceroni propter Phameam; eaq́; de re certiorem fecerat Ciceronem.* Habuit ſuum negotium Gallus] *hac de re ita laborauit, ut ipſius res ſi ageretur. duxit ſuum negotium. eadem figura uſus eſt ep. 22.* Ait illum] *cum Tigellio Gallus dixiſſet, Ciceronem audiſſe, ſibi illum eſſe iratum; reſpondit Tigellius, Ciceronem id a nemine audiuiſſe, ſed animi conſcientia id de ſe ſuſpicari, quia Phameam deſti-*

deſtituiſſet. Ait illum] *ait Gallus Tigellium dicere, me animi conſcientia &c.* Hactenus mando] *hoc tantum tibi mando: de me ne quid labores.* De illo noſtro] *de Balbo minore: cognoſce de Balbo, quo animo Tigellius in me ſit. ep. 48.* Et quemadmodum] *mallem, Quemadmodum &c.* Non omnibus ſeruire] *epiſtolæ, quam ſcripſit ad Gallum, cuius partem ſupra recitauimus, principium hoc eſt: Amoris tui, quoquo me uerti, ueſtigia, uel proxime de Tigellio. ſenſi enim ex litteris tuis ualde te laboraſſe. amo igitur uoluntatem. ſed pauca de re. Capius, opinor, olim, Non omnibus dormio: ſic ego non omnibus, mi Galle, ſeruio.*

EPISTOLA XLVIII.

Libros contra Catonem] *a Cæſare ſcriptos. ep. 38. lib. 12.* Ad Dolabellam] *ut is eam Cæſari redderet.* Mancipio dari] *uendi lege mancipij.* Pro mea parte] *nam etiam ad alios, quos heredes cũ Cicerone Brinnius reliquerat, is fundus pertinebat. epiſt. 13.* Vt ipſe ei &c.] *ut caueretur Hetereio; cui ſi fundum iniuſſu Ciceronis Veſtorius dediſſet, non bene dediſſet.* Cum Tigellio,] *egiſſe de reconciliatione. paullo poſt: Tigellium totum mihi, & quidem quamprimum.* Vel ut hoc ipſum] *ſi nihil aliud, uel hoc ipſum ut ſciamus, quantum acceperit, ut in triumphis canat, quos Cæſar de hoſtibus uictis acturus eſt.* Nec tamen flocci facio] *quanquam hoc apud me minimum eſt: quanquam ne flocci quidem facio. Intellectum eſt, (inquit ep. 15. l. 4.) tres ἀρεοπαγίτας ambitum, comitia, interregnum, maieſtatem, totam denique remp. flocci non facere*

re. Quid cogitem de obuiam itione] *quàm longe Cæſari cogitem obuiam prodire*. Niſi Alſium?] *Alſium uſque obuiam ibo, non ultra*. De hoſpitio] *ut me Alſii hoſpitio acciperet*. Profectum] *opinor Alſii non eſſe, obuiam Cæſari cum Matio profectum*. Salluſtius igitur urgebitur.] *Salluſtij igitur hoſpitio utemur*. Silius] *Salluſtius, legendum uidetur: cum proxime dixerit, Salluſtius igitur urgebitur*. Totam uillam] *itaque nobis in ea locus non eſſet*.

EPISTOLA XLIX.

Vt me puderet tui,] *noli putare, me tibi eius epiſtolæ exemplum ideo non miſiſſe, quaſi puderet me tibi eam nimis aſſentatorie ſcriptam oſtendere. tale enim in ea nihil eſt. nec aliter ſcripſi, ac ſi ſcriberem ad æqualem. nam quod illius libros contra Catonem laudaui; non ſum aſſentatus; bene enim exiſtimo de illis libris*. Ne ridicule Micillus] *donec melius inuenero, ſequar eorum opinionem, qui ſic interpretantur: Aſſentatorie non ſcripſi; ne ridicule quaſi Micillus fierem; id eſt, me ipſe indignum patria oſtenderem, cum tyranno aſſentarer: ſicuti illum apud Ouidium libro* XV. *Met.* *iubet Hercules patriam deſerere*. Mihi eſt exploratum] *eam bene ualere*. Et dicit, *Nunc demum; quia, cum* Atticus *antea ſcripſiſſet, eam febri carere, poſtea idem confirmauit. Nunc demum igitur, inquit, mihi eſt exploratum*. Totum mihi] *reſtitue*. Erat *enim iratus Ciceroni propter Phameam. ep. ſequenti*. Quinctus cras,] *Quinctus filius cras Romam ueniet, id eſt* VIII. *Kal. ſic enim ad me ſcripſit*. Ad me, an ad te] *domum meã, an*

an tuam. Romam VIII. kal.] *ſubaudi, ſe eſſe uẽ turum.* Veniendum eſt] *mihi ipſi.* Ille] *Cæſar.*

EPISTOLA L.

Hoſpitem mihi tam grauem ἀμεταμέλητον:] *non pænitet Cæſarem apud me cenaſſe. locutio ſimilis ep.* 43. *Suaues tuas litteras: etſi acerba pompa. & ep.* 5. *lib.* 14. *Meam ſtultam uerecundiam, qui legari noluerim ante res prolatas.* Ad Philippum] *affinem, quòd Atiam, Iulia Cæſaris ſorore natam, in matrimonio habebat. Plutarchus in Cicerone.* Sum commotus] *quia Cæſar poſtridie apud me cenaturus erat.* Barba Caſsius] *hunc inter naufragia Cæſaris amicorum nominat in Philippica* XIII. Cuſtodes dedit] *dedit, qui meam uillam cuſtodirent, & ex militibus neminem introire paterentur.* Caſtra in agro] *milites igitur omnes in agro diſcubuerunt. Et caſtra pro militibus poſuit, poetice, & quaſi per iocum; ut cum infert, Villa defenſa eſt: pro, ex militibus nemo uillam introiuit.* Rationes, opinor, cum Balbo] *puto, rationes confecit cum Balbo: de pecunia uidelicet, quam Balbus ex publicis uectigalibus Cæſaris nomine exegerat.* Audiuit] *qui eum alloqui, aut rogare aliqua de re uoluerunt.* De Mamurra] *quod antea de Mamurra decretum fuerat, non mutauit; fixum eſſe uoluit.* Bene, cocto, &c.] *uerba Lucilij poetæ de cena:*

„ Bene, cocto,
„ Condito, ſermone bono, &, ſi quæris, libenter.

eadẽ uerba tranſtulit in ſecundum de fin. ἐπισταθμείαν] *diuerſorium. potius enim certè diuerſorium fuerat, quàm hoſpi=*

hoſpitium, cum tam multi cenaſſent. nam ad hoſpitium nõ ita frequentes confluere ſolemus, ut ad diuerſorium. Non moleſtam] *uult oſtendere, ſe non laborare de ſumptu.* Cum præteriret] *Cæſar.* Nec uſquam alibi] *quaſi ab uno Dolabella timeret.* Ex Nicia] *cognoui. is enim erat apud Dolabellam.*

IN LIBRVM XIIII EPISTOLARVM CICERONIS AD ATTICVM,

Pauli Manutii commentarius.

EPISTOLA I.

AD ILLVM,] *ſine dubio Matium intelligit: quem aperte nominat duabus epiſtolis, quæ poſt proximam inferiorem leguntur. et, ſi loca conferas inter ſe, Matium hic ſignificari, non obſcure uidebis: quem quidem & Caluenam, & Madarum, ficto nomine, appellat epiſt. 5. & 9.* Nihil perditius] *aiebat, ſubintelligitur: ut ſit ſenſus: rep. nihil aiebat eſſe perditius, nihil deſperatius; periiſſe omnia.* Explicari rem non poſſe] *hoc dicebat, remp. interitu Cæſaris ita eſſe perturbatam, ut conſtitui nullius conſilio poſſet. quis enim id poterit, quod Cæſar ipſe, tali præditus ingenio, non potuit?* Gaudens] *gaudebat Matius*

tius tanta perturbatione reip. utpote qui cuperet mortem Cæſaris omnibus eſſe acerbam. quod ipſe in epiſtola, quæ legitur libro XI. *fam. in extremo, perſpicue dicit.* Tumultum Gallicum] *putat futurum, ut Galli, audita Cæſaris morte, deficiant a nobis, &, noſtram diſſenſionem ſuam occaſionem putantes, arma capiant, idem epiſt.* 4. *his uerbis:* Doleo, quod nunquam in ulla ciuitate accidit, non una cum libertate remp. recuperatam. horribile eſt, quæ loquantur, quæ minitentur. ac uereor Gallica etiam bella. *& epiſt.*8. Quid Galli, quid Hiſpania, quid Sextus agat, uehementer exſpecto. *item epiſt.* 9. Poſt idus Martii] *quo die Cæſar fuerat interfectus.* Præter quàm Lepidi] *hoc dicebat Matius, ut oſtenderet, nulla ſe inire conſilia contra remp. qui Cæſarianorum ſermonibus nollet intereſſe, cum tamen in Cæſaris amiciſsimis fuiſſet.* Lepidi] *mallem, Lepido.* Illum] *Cæſarem.* Quod quenquam bonum offendat] *quaſi Matius non prudenter faceret, qui bonis odioſa loqueretur.* De Sexto] *Pompeio, Magni filio.* Satis ne certum] *eum eſſe in armis. ep.4.&* 13. De Bruto noſtro:] *ſcribe, ſi quid habes de Bruto noſtro. Brutus enim Antonium timens, & populum ab eo concitatum, urbe exceſſerat, Antijq́; morabatur, ut, cum primum plebis iracundia deferbuiſſet, recurreret. Plutarchus, & alij.* De quo quidem &c.] *de Bruto Matius aiebat Cæſarem ſolitum dicere: Magni refert, & quæ ſequuntur. eadem uerba Plutarchus in Bruto refert.* Eum] *Cæſarem.* Cum pro Deiotaro Niceæ dixerit] *Deiotaro: Bithyniæ rege, qui pro Pompeio*

peio contra Cæſarem in Pharſalia pugnauerat. Niceæ: *Bithyniæ urbe. dixerit: Brutus. cuius defenſionis meminit Plutarchus, & Tacitus in dialogo de oratoribus.* Vt quidque ſuccurrit] *ex ijs, quæ mecum Matius locutus eſt.* Apud eum] *cum ad Cæſarem ueniſſem, ut agerem cum eo de P. Sextio reſtituendo, qui exſulabat, ambitus opinor crimine damnatus. nam epiſt. 46. lib. 13. apparet accuſatum lege Pompeia, quæ de ambitu erat.* Et eiusmodi multa] *mecum locutus eſt Matius.*

EPISTOLA II.

Theatrum, Publiumque cognoui,] *plauſum ſignificat, qui P. Dolabellæ datus eſt theatrum ingredienti. cum enim perditi homines (ut eſt in prima Philippica, & apud Suetonium in Iulio) columnam prope XX pedum lapidis Numidici in honorem mortui Cæſaris in foro poſuiſſent, & inſcripſiſſent, Parenti patriæ, ut Suetonius tradit: Dolabella columnam euertit, & ex ijs alios cruci affixit, alios de Capitolio præcipitauit: quod infra epiſt. 15. declaratur his uerbis: O mirificum Dolabellam meum. iam enim dico meum: antea, crede mihi, ſubdubitabam. magnam ἀναθεώρησιν res habet. de ſaxo, in crucem, columnam tollere, locum illum ſternendum locare. quid quæris? heroica. et in epiſt. fam. epiſt. 1. lib. 12. Manabat illud malum urbanum, & ita corroborabatur quotidie, ut ego quidem & urbi, & otio diffiderem urbano: ſed ita compreſſum eſt a Dolabella meo, ut mihi uideamur omne iam ad tempus ab illo duntaxat ſordidiſſimo periculo tuti futuri. De theatri autem plauſu quo*

magis

magis perſpicuum ſit, uerba ſubijciemus ex Philippica prima. Dicerem, *inquit,* Dolabella, *qui recte factorum fructus eſſet, niſi te paulliſper eſſe expertum uideremus. quem potes recordari in uita tibi illuxiſſe diem lætiorem, quàm, cum, expiato foro, diſsipato concurſu impiorum, principibus ſceleris pœna affectis, te domum recepiſti? cuius ordinis, cuius generis, cuius denique fortunæ ſtudia tum laudi & gratulationi tuæ ſe non obtulerunt? recordare quæſo* Dolabella *conſenſum illum theatri, cum omnes earum rerum obliti, propter quas tibi fuerant offenſi, ſignificauerunt ſe beneficio nouo memoriam doloris ueteris abieciſſe.* Bona ſigna] *e conſenſu illo multitudinis, qui perſpectus eſt in theatro, uidetur bene ſperandum de rep.* L. Caſsio] *is erat* C. *Caſsij frater, eius, qui Cæſarem occiderat. in epiſtola ad* C. *Caſsium de eodem plauſu his uerbis:* Tuus neceſſarius *affinitate noua delectatur: itaque iam non eſt ſtudioſus ludorum, infinitoq; fratris tui plauſu dirumpitur.* Erat autem L. *Caſsius hoc tempore tribunus pl. ut in* Philippica *tertia. & fuiſſe tres fratres,* C. Q. L. *ſupra diximus, lib.* v. *epiſt.* 21. Datus] *in theatro. forte de ludis* Apollinaribus *ſignificatur; quos* C. *Caſsij, prætoris urbani, nomine, collega eius* C. *Antonius dedit.* Dio libro XLVII. Facetus] *cur facetus? quia quodam modo ridiculum erat,* L. *Caſsium a populo plauſum excipere propter ea, quæ Caius frater fecerat. Caius enim, non Lucius, remp. ſeruitute liberauerat interfecto Cæſare.* De Madaro] *de* Matio. *caluus enim* Matius, *ut infra: & caluus græce* μαδαρὸς. *præterea, idem agitur, quod in proxima ſu-*

periore epiſtola: in qua Matium ſignificari, manifeſtum eſt. σαλάκωμα] *nullum meum σαλάκωμα fuit, nulla inanis iactantia, tanquam interitu Cæſaris recuperata rep.* Proceſsi] *in uia.* Aiebat] *Matius.* φαλάκρωμα] *Matium ſignificat; ſed caluitium appellat, quia caluus erat Matius. itaque eum & infra Caluenam uocat, epiſt. 5. & 9.* Habes φαλάκρωμα] *habes de Matio: habes, quod Matius mecum locutus eſt. φαλάκρωμα uero, quia Matius, ut iam diximus, caluus: & φαλακρὸς græce caluus.* Inimiciſsimum otii] *qui quidem Matius inimiciſsimus otij uidebatur, id eſt Bruti. nam ſi, ut ille cupit, omnia miſceantur: Brutus, qui Cæſare interfecto liberam fore, & ſine ullo negotio remp. ſperauit, opinione deceptus, ipſe uenit in dubium de ſua ſalute. ita qui inimicus otij, idem Bruti.* Tibi ignoſco] *qui illam tecum eſſe uelis.*

EPISTOLA III.

Tranquillæ] *tranquilla nuntiantes, & de rep. quæ uolumus.* Matius poſſe negabat] *negabat Matius otium fore diuturnum, ſed impendere, & prope adeſſe omnium rerum perturbationem.* Hic apparet, *Matium fuiſſe illum, ad quem Cicero ſe ſcribit diuertiſſe in epiſtola huius libri prima; eundemq; eſſe, quem in proxima ſuperiore otij inimiciſsimum appellat.* Structores noſtri] *ij, quorum hic utor opera ad uillam ædificandam. Et paullo poſt Corumbum architectum exſpectat.* Profecti] *Romam, ut emptum frumentum referrent.* Πανικὸν certe] *oportet hoc ſubitum quiddam fuiſſe, terroribus ſimile, quos Græci appellant πανικὰ. ſubitum hoc fuit*

ſuit Antonij conſilium de frumento ad ſe comportãdo. nam ſi diebus ſuperioribus id curaſſet, tu mihi aliquid ſignificaſſes. Scripſiſſes enim] *niſi hoc ſubitum quiddam, et plane* πανικὸν *eſſet, tu ad me ſcripſiſſes litteris ſuperioribus.* Corumbus Balbi] *ſubintellige, ſeruus.* Nullus adhuc] *adhuc non uenerat.* Et, *nullus, pro non, eleganter & antique poſitum: ut epiſt. 24. lib. 11. Philotimus nullus uenit. epiſt. 23. l. 15. Sextus ab armis nullus diſcedit.* Architectus] *ideo Cicero eum exſpectabat; ut haberet adiutorem, & conſiliarium in ratione ædificandi.* Volunt] *Cæſariani, a quibus ad obſignationem teſtamenti adhibitus es.* Ita putare] *ut tu ſcripſiſti.* Διάθεσιν] *ſenſum, animumq́; in remp.* ἐπισημασίαν] *quia populus, cum in theatrum, aut aliò ſpectandi gratia conueniſſet; quid de ciuibus ſentiret, plauſu & acclamatione ſignificabat: ut epiſt. 19. lib. 2.* Populi *ſenſus maxime in theatro & ſpectaculis perſpectus eſt. nam gladiatoribus quà dominus, quà aduocati ſibilis conſciſſi: et epiſt. 15. lib. 1. Ludis & gladiatoribus mirandas* ἐπισημασίας *ſine ulla paſtoricia fiſtula auferebamus. et pro Sextio: Tribus locis ſignificari maxime poteſt populi R. iudicium, ac uoluntas, concione, comitijs, ludorum gladiatorumq́; conſeſſu.*

EPISTOLA IIII.

Quid putas me Lanuuii?] *noui habere.* Iſtic] *Romæ.* Cum Matius] *libro 1x. epiſt. 9. Matius ad me uenit, homo, ut mihi uiſus eſt, temperatus, & prudens; exiſtimatus quidem eſt ſemper auctor otij.* Dicit igitur: *Cum Matius, quem ſtudioſum reip.*

putabanus, is nunc inimiciſſimus otij ſit; quid cenſes cete-ros? Paullo ante: Habes φαλάκρωμα, *inimiciſſimum otij*. Minitentur] *ij, qui Cæſaris mortem ſe dicunt perſe-qui uelle*. Ac uereor] *non modo ciuilem contentio-nem, ſed Gallica etiam bella uereor. Verebatur autem è Matij ſermone, qui affirmauerat, minus diebus* x x *tu-multum Gallicum. epiſt.* I. Ipſe Sextus] *etiam ue-reor, quid acturus ſit* Sex. *Pompeius. mihi enim certum non eſt, utrum hoc exercitu, quem habere dicitur, ad re-cuperandam remp. ſit uſurus, an & ipſe tyrannidem ſpe-ctet Cæſaris exemplo. ne de ipſo quidem Sexto ſecuri, in-quit, animi ſum*. Quò euadat] *quid acturus*. Omnia licet concurrant,] *ut omnia miſceantur; me tamen ſemper idus Martiæ, quo die tyrannus eſt interfe-ctus, uoluptate afficient; hoc eſt, nunquam erit, ut, quod idus Martijs tranſactum eſt, id cupiam infectum*. ἥρωες] *Brutus, & alij, qui Cæſarem oppreſſerunt*.

EPISTOLA V.

Spero] *dicit, Spero, quia nihil Atticus proximis litteris ſignificauerat. ſpero te nunc recte ualere*. Quàm leuiter commotus eſſes] *ut bene omi-naretur, non dixit, Quàm grauiter, aut, Quo modo, ſed, Quàm leuiter, uſus amiciſſimi animi ſignificatione*. Caluena] *Matius. epiſt.* 9. Omnia plena pacis, *ali-ter, ac mihi Caluena dixerat. et epiſt.* 3. Habes φαλά-κρωμα. *ubique de Matio*. Suſpectum] *quaſi Cæſa-rianum, & reip. id eſt libertati, non amicum. Cur autem ſigna bella dicit eſſe, quòd Matius moleſte ferret, ſe ſu-ſpectum eſſe Bruto? quia, cum de Bruti gratia Matius la-*

boraret,

boraret, apparebat eum Cæſarianorum partibus diffide-re, ut infirmis. Cum ſignis] *hoc, quod ad ſententiam ſpectat, minime neceſſarium uidebatur: (quis enim neſcit ſua cuique legioni eſſe ſigna?) ſed addidit, ut quaſi iocaretur ambiguo ſignorum nomine.* Idem poſtulaturas?] *rumor enim erat, legiones, quæ in Gallia fuerant præſidij cauſſa, Romam uenire, poſtulaturas, ut promiſſum ſibi a Cæſare ſolueretur.* Tranſportauit] *in Græciam, ad bellum contra Parthos a Cæſare cogitatum.* Caninium] *non Annium.* φυρμὸς πολύς] *multa miſcet & turbat aleator. item ego in nominibus, cum Annium pro Caninio poſui.* Nam iſta &c.] *ab iſta quidem Cæſaris libertorum coniuratione haud magnopere timeo: quæ facile opprimeretur, ſi recta ſaperet conſul Antonius. Eam poſtea coniurationem alter conſul oppreßit Dolabella, ut eſt in Philippica prima. Cum ſerperet in urbe infinitum malum, idq; manaret in dies latius; ijdemq; buſtum in foro facerent, qui illam inſepultam ſepulturam effecerant; & quotidie magis magiſq; perditi homines, cum ſui ſimilibus ſeruis, tectis ac templis urbis minarentur: talis animaduerſio fuit Dolabellæ cum in audaces ſceleratoſq; ſeruos, tum in impuros & nefarios liberos, taliſq; euerſio illius exſecratæ columnæ, ut mirum mihi uideatur, tam ualde reliquum tempus ab illo uno die diſſenſiſſe. Et in eadem aliquanto poſt: Quem potes recordari Dolabella in uita tibi illuxiſſe diē lætiorem, quàm cum, expiato foro, dißipato concurſu impiorum, principibus ſceleris pœna affectis, te domum recepiſti? Item alijs in locis.* Legari noluerim ante res prola-

 tas,]

tas,] *legationem liberam a ſenatu petere noluerat, ne remp. uideretur deſerere, illam quidem e ſeruitute ereptam Cæſaris interitu, ſed nondum tamen plane confirmatam,* Antonio *&* Lepido *pernicioſa molientibus. exſpectabat igitur anni tempus, quo nihil neque publice, neque priuatim ageretur; ut, uacatione omnibus conceſſa, honeſtius diſcederet. nam prolatæ res dicebantur, cum omnes feriarentur. uide epiſt.* 12. *lib.* 7. Hunc rerum tumorem] *interitum* Cæſaris *magnæ turbæ ſtatim conſecutæ ſunt. eas tumorem appellat, ſumpta translatione a corporibus male affectis: ideoq; infert,* Mederi. *etiam in epiſtola proxima ſuperiore:* Tument negotia. Vides magiſtratus] *qui* Cæſaris *partes fouebant, cum ab ipſo creati eſſent.* Vides tamen &c.] *ſe ipſe corrigit, qui magiſtratus appellauerit eos, quos tyrannus conſtituerit: & uocandos potius oſtendit, tyranni ſatellites in imperijs.* Exercitus] *qui* Cæſaris *profectionem in* Parthos *exſpectantes, in urbe manſerant.* In latere] *in* Campania. *nam agri* Campani *partem incolebant a* Cæſare *aſsignatam. hos poſtea quingenis denarijs* Octauianus *in ſuas partes traduxit. ep.* 7. *lib.* 16. εὐρίπιςα] *mobilia, tanquam* Euripus, *qui ſæpius in die fluit, & refluit. timendum igitur, ne cōtra libertatis patronos, hoc eſt* Cæſaris *inimicos, moueãtur.* Eos autem] *intelligit maxime* Brutum *&* Caßium. Magni debebant eſſe] *non placet,* Magni. Beſſarionis *liber,* Magis edebant. *ut fortaſſe,* Vagi eſſe debebant, *legendum ſit. ut indicet, non æquum eſſe,* Brutum *parietibus contineri, ſed uagum potius debere eſſe, libereq;, quò uellet, ire. alij diligentius*

tius perpendant. mihi certe, Magni eſſe, non admodum ſatisfacit. Parietibus contineri] *quia Cæſarianorum metu prodire in forum non audebant.* Quoquo modo beati] *etiam ſi parietibus contineantur, beati tamen, qui tam præclarum facinus conſciuerint.* Miſera] *quæ tyranno liberata, libera tamen non ſit.* Aduentus Octauii,] *cum, audita Cæſaris nece, Apollonia Romam uenit. Velim, inquit ſcire, aduentus Octauij quid pariat.* νεωτερισμῶ] *rerum nouarum, ex aduentu Octauij.*

EPISTOLA VI.

Primum igitur &c.] *primum cognoui, te rectius ualere: deinde, bonam ſpem eſſe de rep. nam illa fuerant odioſa, legiones e Gallia uenire.* Susque deq;] *non laboro, in utranque partem æquo animo ſum, ſiue ad eum concurſus fiant, ſiue non fiant. Quia paullo ante ſcripſerat: Velim ſcire quid aduentus Octauij, num qui concurſus ad eum; nunc, De Octauio, inquit, ſusq; deq;.* De Mario:] *hic a Cæſare relegatus, quòd impudenti mendacio C. Marij ſepties conſulis nepotem ſe eſſe dictitabat, qui re uera Erophilus eſſet Equarius medicus: poſtea reuerſus in urbem Cæſare interfecto, cum de interficiendo ſenatu conſilium cepiſſet, pœnas dedit. hoc Cicero ſignificat Philippica 1. cum dicit: Liberatus cædis periculo ſenatus: uncus impactus eſt fugitiuo illi, qui in C. Marij nomen inuaſerat. & Valerius in lib. IX. & Appianus lib. 3.* Sublatum] *cum exſularet. ſic fere tyrrani ſunt: quos in urbe occidere non audent, eos primum aſtuto conſilio relegant, deinde ab oculis populi remotos in u-*

ſici mandant. cum autem Cæſar hunc pſeudoMarium relegaſſet, ſuſpicabatur Cicero poſtea de medio ſublatum, ne quid unquam nouare poſſet. Colloquium cum heroibus noſtris:] *cum iis, qui Cæſarem occiderāt.* Pro re nata] *ut ſe res habent. medium quiddam inter ſummum, & minimū ſignificatur. uide ep.8. & 12. lib.7.* Sextilii fundum] *hunc fundum Cæſar ademptum Sextilio, qui Pompeianas partes ſecutus erat, Verberoni Curtilio tradiderat. ep.10.* Biennium] *ſubaudi habebimus?* Quos ille uoluit?] *quos Cæſar deſignauit? Cæſar enim contra Parthos profecturus, conſules & tribunos pl. deſignauit in biennium. Dio libro XLIII. in extremo.* Eſxultant lætitia] *propter interitum tyranni.* De re] *de Cæſaris nece.* Nec ulla interea decreta] *a ſenatu, pro tyrannoctonis.* Πεπολιτεύμεθα] *remp. geſſimus.* Victos] *Cæſarianos. hoc eſt, quod ſcribit in epiſtola ad Caſſium contra M. Antonij potentiam: Dominū ferre non potuimus; cōſeruo ſeruimus.*

EPISTOLA VII.

Paullum] L. *Aemilium Paullum, in conſulatu collegam C. Marcelli, fratrem M. Lepidi.* De Mario] *peſſime in remp. animato, utpote qui de occidendo ſenatu cogitauit. ep.6. & 8.* A te ſcilicet nihil] *de his rebus tu nihil ad me dediſti litterarum: nec mirum: nemo enim meorum Roma profectus eſt, cui dare poſſes.* A Cicerone] *filio.* Cetera autem] *optabilia de moribus illius afferuntur: ſed ea fingi poſſunt: doctiorem quidem ex ipſius litteris uideo eſſe.* Πίνος] *elegantia. Suidas recitat Damaſii locum his uerbis.* ὁ δὲ ἦν καὶ Χέ-

γειν ἱκανὸς ὢ τοὺς νεωτέρους ἐκμιμησάμενος σοφιστὰς, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἀρχαῖον τύπον τῆς λογογραφίας ἁμιλλώμενος. Si ergo eſt] *hic aliquid deſidero. non enim cum ſequentibus apte coniungitur.*

EPISTOLA VIII.

Probe.] *quòd ei uncus eſt impactus pro facinore cogitato. ep. 7.* Nepotem] *ep. 48. lib. 12.* Iuniam] *Bruti ſororem, coniugem M. Lepidi.* Moderate, & amice ſcriptas] *a uiro ſuo, M. Lepido, qui tũc erat in Gallia tranſalpina cum exercitu. Moderate, & amice: cum in ijs litteris oſtenderet, neque ſe illam potentiam uelle, quæ ſupra leges eſſet; neque in eos, qui ſtarent a partibus reip. aliter, ac deceret, eſſe animatum.* A Fratre] *M. Lepido, Iuniæ uiro.* Nec mihi placebat] *cur: quia uidebat, eos, qui inſidias tenderent Lepido, otium non ferre, & res nouas quærere.* Reginæ] *Cleopatræ, Aegypti reginæ: quam Cæſar amauit; filiumq́; natum appellare ſuo nomine paſſus eſt: de quo intelligi puto ep. 20. De regina uelim, atque etiam de Cæſare illo. Præterea, quam hic reginam appellat, eam eſſe Cleopatram, argumento eſt etiam illud ep. 16. lib. 15. Reginam odi: me iure facere ſcit: ſponſor promiſſorum eius Ammonius. Nam Ammonio & Ptolemæus, pater Cleopatræ, uſus fuerat legato, cum id ageret, ut a ſenatu in regnum reſtitueretur: ut eſt in epiſtola ad Lentulum: Ammonius regis legatus aperte pecunia nos oppugnat.* Fuga] *ex urbe. uenerat igitur Romam etiam poſt Cæſaris mortem. nam ante Cæſar ipſe accitam, cum habuiſſet in amoribus, poſtea remiſit, maximis honoribus, præmijsq́; auctam. Suetonius.*

tonius. Quid Galli, quid Hiſpani] *nũ bellum inferre nobis cogitent. ep.1. & 4.* Sextus] *Pompeius Magni filius. ep. 1.* Nauſeolam] *ſcribis, te, quòd incidiſſes in nauſeolam quandam, abſtinuiſſe a negotijs: itaque mihi non diſplicet; eám tibi cauſſam otij dediſſe. ep. 10. Tua tamen ὑπηνέμιος nauſea iam ne plane abijt?* Spero iam tuto uel ſolum &c.] *ſperabat, quòd Antonius & Dolabella conſules curam reip. uidebantur ſuſcepiſſe, qui Marium illum falſo creditum, de ſenatus cæde cogitantem, occidiſſent. ſupra in hac ipſa epiſtola, De Mario probe.* Veruntamen] *ſubaudi, ſcribito ad me de Bruto, ubi ſit, quid cogitet. & eſt uſitata figura. ep. 1. lib. 13. & 19. huius lib.*

EPISTOLA IX.

Multiiuges] *litteras multiiuges ualet, plures epiſtolas.* Cluuiana] *ea, quæ mihi. Cluuius teſtamento legauit. Et infert, Delectant, quia tunc erat Puteolis, præſensq; uidebat quæ ſibi Cluuius Puteolanus reliquerat. ep.45. lib.13.* Chryſippum] *architectum. ep. 29. lib. 13.* Inquilini] *iocoſe. nã inquilinus ipſe erat, nouusq; habitator, cum paullo ante ex hereditate Cluuiana eas tabernas accepiſſet.* Mures] *tradit Pli. lib. 8. cap. 28. ruinis imminẽtibus muſculos præmigrare. id uideli cet iocans Cicero ſpectauit.* Damnũ quæſtuoſum] *infra dicit, Ruina rem fecit fructuoſiorem, ep. XI.* Quaſi deſignati conſules.] *Hirtius & Panſa; (ut infra ep. XI. huius lib. & 1. lib. 12.) quos Cæſar in annum ſequentem deſignauerat, ut ſcribit Dio, & alij. Quaſi deſignati: qui ita conſules futuri putantur, quaſi a republica,*

ca, non a tyranno, deſignati ſint. Facta defendimus?] *quia* S.C. *factum fuerat, ut, quæ Cæſar egiſſet, rata manerent, ipſo maxime ſuadente Cicerone. quod & Dio libro* XLIIII. *& ipſe in epiſtola ad Caßium his uerbis: Vlta reſp. ſuas iniurias eſt per uos interitu tyranni, nihil amplius: ornamenta uero ſua quæ recuperauit? an, quòd ei mortuo paret, quem uiuum ferre non poterat? cuius æra refigere debebamus, eius etiam chirographa defendimus? at enim ita decreuimus. fecimus id quidem temporibus cedentes, quæ ualent in rep. plurimum: ſed immoderate quidam, & ingrate noſtra facilitate abutuntur.* A Vetere] *C. Antiſtio Vetere, partium Cæſarianarum.* Pridie kal. Ian.] *ante Cæſaris interitum.* Cæcilius] *Q. Cæcilium Baſſum, qui Pompeium Magnum ſecutus fuerat, excitaſſe bellum in Syria, & a C. Antiſtio Vetere Apameæ circumſeſſum, tamen, Parthis auxiliantibus, maximeq; Alchandonio Arabe, obſidione eſſe liberatum, ſcribit Dio lib.* XLVII. Bellum illud] *nam Cæcilius Parthorum ſubſidijs fultus id aget, ut eas regiones occupet.* Dolabella] *cui Syria prouincia, & Parthicum bellum eſt decretum. Appianus libro 3.* Nicias] *qui cum Dolabella proficiſcetur. erant enim arcta familiaritate deuincti. ep. 26. lib. 13. & 21. lib. 15. & fam. lib. 9. ep. 10.* Meliora de Gallia] *contra opinionem Matij: qui affirmauerat, minus diebus* XX. *tumultum Gallicum. ep. 1.* Re audita de Cæſare] *audita Cæſaris nece.* Caluena:] *Matius: qui dixerat, omnia periſſe. ep. 46. lib. 13.*

EPI=

EPISTOLA X.

Itane uero &c.] *hæc cum indignatione ſunt ſcripta. Ideo ne, inquit, Brutus Cæſarem occidit, ut deinde Lanuuij eſſet? ut in urbe tuto eſſe non poſſet? ut Trebonius quaſi fugiēs in prouinciam occulte proficiſceretur?* Prouinciam?] *Aſiam.* Clamare] *me.* Vocari?] *uocandum ſenatum eſſe in Capitolium a Bruto & Caßio prætoribus illo ipſo die, quo a Cæſaris nece in Capitolium ſe receperunt. quod ſi feciſſent; tum quidem, lætantibus omnibus bonis, fractis & perterrefactis perditis hominibus, facile fuit ea decernere pro ſtatu reipublicæ, quæ nunc minime licet, audentibus latronibus quod auſi tum non eſſent.* Vocari] *uocandum eſſe, uocari debere. & eſt figura, quæ properationem ſignificat: ut hoc loco: nam dixit, Illo ipſo primo Capitolino die. Brutus autem & Caßius magnam occaſionem amiſerunt, cum primo Capitolino die ſenatum in Capitolium non uocarūt. itaque & infra ep. 14. reprehendit Cicero ſeßionem illā, id eſt moram Capitolinam. Et ep. 12. Dicebam, ſenatum uocari oportuiſſe, populum ardentem ſtudio uehementius incitari, totam ſuſcipere remp.* Liberalia] *quo die factum eſt s.c. de præmijs ueteranorum, (ep. 14.) multaq; alia in æde Telluris decreta. Philippic. 1. Iam pridem*] *et hic moram illam Capitolinā carpit.* Cauſſam] *libertatis, & reip.* Funere elatus] *perſpicuum eſt, Cæſarem intelligi. etiam ep. 14. Recordare, inquit, tua. nō ne meminiſti clamare te, omnia perijſſe, ſi ille funere elatus eſſet? ſapienter id quidem: itaque, ex eo quæ manarint, uides. Scribit Suetonius, animum fuiſſe*

con-

coniuratis occiſi corpus in Tiberim trahere, bona publicare, acta reſcindere; ſed metu Antonij conſulis, & magiſtri equitum Lepidi deſtitiſſe. & Plutarchus *Bruti conſilium reprehendit, qui* Antonio, *roganti ut Cæſar funere efferretur, conceſſerit, Caßio contradicente. nam Antonius cum eũ miſerabiliter laudaret, explicata ueſte cruẽta, & ictibus perforata, ita populum commouit, ut cum facibus ad tecta coniuratorum accurrerit: unde illud in 2.* Philippica: Tu *funeri tyrãni ſceleratißime præfuiſti: tua illa pulchra laudatio, tua miſeratio, tua cohortatio: tu, tu illas faces incendiſti, & eas, quibus ſemiuſtulatus ille eſt, & eas, quibus incenſa* L.Bellieni *domus deflagrauit.* Noſtra] *bonorum uirorum. nam re uera tantummodo ad coniuratorũ domus cum facibus plebs cucurrit.* Quæ deinde?] *quæ deinde ſunt conſecuta? eiuſmodi, ut audeant dicere; Cæſar hoc cogitauit; nemo igitur contra; tale illud in epiſtola ad* Caßium: Interfecto *rege, regios omnes nutus tuemur.* Audeant] *homines perditi, & libertatis inimici.* γῆν πρὸ γῆς cogito] *non* Græciã, *ſed longinquam & uagam peregrinationem animo ſpectat, ut de loco ſemper in locum proximum tranſeat, ſicuti illa apud* Aeſchylum Io; *quæ percita œſtro, huc illuc uaga ferebatur. ſatis enim mihi certum eſt, ad illud* Aeſchyli Ciceronem *reſpexiſſe:*

— οἰςρόπληξ δ' ἐγὼ
μαςιγιθεία γῆν πρὸ γῆς ἐλαύνομαι.

eſt enim ei, præſertim in his epiſtolis ad Atticum, *familiare in primis atque uſitatum, duo tria uel uerba, ex aliquo uetere poeta ſuam ad ſententiam transferre; qui, ne non* in-

intelligeret Atticus, homo admodum in Græca lingua exercitatus, apprimeq; ſciens, minime uereretur. Atque hunc ipſum, quem recitaui, locum Aeſchyli uidetur imitatus Alciphro in ea epiſtola, quam Leontis meretriculæ nomine ad Lamiam ſcripſit. φεύξομαι inquit, γῆν πρὸ γῆς. ὑπηνέμιος nauſea] *quæ, quaſi ſub uento expoſita, haud diuturna ſolet eſſe. ep. 31. lib. 13.* Thebaſſos, Sceuas Frangones,] *nomina ueteranorum, qui ex Cæſaris largitione Pompeianorum bona poßidebant. Caſſium quidem Sceuam centurionem, inſigni fortitudine uirum, nominat Plutarchus in Cæſare, & Florus lib. 4. & dixit, Redeo, non quia Thebaßi, aut Sceuæ, aut Frangonis ſupra mentionem fecerit: ſed, Redeo, ad eos, quibus tranquilla reſp. non placet. Frangones, autem lego, ex Ferri libro; ut a Frango nomen deriuetur; & quia puto eſſe, quem Dio lib. 48. C. Fuficium Fangonem uocat, cui regendam Africam cum Numidia Octauianus dedit. antiqui libri, Francones.* Illa] *agros a Cæſare donatos. cupiunt igitur omnia miſceri.* Iſti] *maxime deſignat Antonium, qui erat conſul.* De Curtilio &c.] *cum ſcripſi; indignum eſſe, quod Sextilij fundum Curtilius Verbero poßideret; ſignificaui etiam de fundo Cenſorini, de Meſſallæ, de Planci, de Poſtumij; quorum fundos Cæſariani a Cæſare donatos poßiderent.* Meſſalla] *contra ueteres libros opinor legendum eſſe, Muſtela. nam neque mutatio magna fit; & inter Antonij ſodales Muſtelam, non Meſſallam, inuenio. Primum hic epiſtola x. lib. XVI. Anagnini, inquit, ſunt, Muſtela ταξιάρχης, & Laco, qui plurimum bibit. Et Philipp. 11. Quid habes,*

quod

quod mihi opponas homo diſerte; ut Muſtelæ Tamiſio, & Tironi Numiſio uideris. Et in eadem poſt: Inter omnes conſtabat, neminem eſſe reſalutatum, præſertim cum duos ſecum Anagninos haberet, Muſtelam, & Laconē; quorum alter gladiatorum eſt princeps, alter poculorum. Et Philipp. XII. *Nolite ne Tirones quidem Numiſios, et Muſtelas, Saxas ue contemnere.* Et XIII. *Tironem, Muſtellam, Petiſsium.* Quod nunquam accidiſſet] *ut, interfecto tyranno, melius fuerit perire, quam ſupereſſe.* In Cumano] *eodem die Balbus in Cumanum ad me uenit. dicebat, Octauium hereditatem Cæſaris aditurum.* ῥηξόθεμιν] *ſubintellige, futuram conſtat.* ῥηξόθεμιν *autem, magnam concertationem. & ſane inter Octauium & Antonium graues diſcordiæ propter Cæſaris hereditatem conſecutæ; cum Antonius omnem pecuniā auertiſſet.* Buthrotia mihi tua res] *Buthrotij cum pecuniam imperatam non ſoluerent, Cæſar eorum agrum proſcripſit. Atticus, qui ciuitatem conſeruatam cuperet, pecuniam numerauit de ſuo; & a Cæſare decretum abſtulit, quo Buthrotij liberabantur. illud decretum Atticus interfecto Cæſare cum a conſulibus confirmari uellet, quibus & ſenatuſconſultum, & lex cognitionem dabat earum rerum, quas Cæſar ſtatuiſſet, decreuiſſet, egiſſet; Ciceronis in ea re tum gratia, tum auctoritate utebatur. ep. 14. huius lib. & 15. lib. 16.* Iam ne ad centena Cluuianum:] *ſubaudi, perducatur. nam in epiſtola, quæ ſequitur proxima: De Cluuiano, res ad centena perducitur. & ut dicam quod ſentio, libentius ita legerem: Quod quæris, iam ne ad centena Cluuianum: aduentare uidetur:*

ſed

ſed primo anno LXXX *deterſimus . ut ſenſus hic ſit : Quod ſcire uis , num ego hic Cluuiana bona ita conſtituerim , ut ex ijs poſthac centena* H-S *quotannis capere poßim : breui futurum ſpero , ut ita ſit : & hoc ipſo anno, quo Cluuianā hereditatem adiui,* L X X X H-S *cepi*. Centena] *centum* H-S *in ſingulos annos : ut in libello paradoxorum : Capit ille ex ſuis prædijs ſexcenta* H-S *, ego centena ex meis*. Cluuianum] *Cluuiana res, quam ex hereditate Cluuij acceperat . ep.39.lib.13.* Aduentare] *ad centena , ad fructum centenorum ſeſtertiorum* . Deterſimus] *cepimus : ſed uenuſtius, deterſimus, quam, cepimus*. Ille autem] *Quinctus filius*.

EPISTOLA XII.

Quæ proxime .] *quæ mihi proximis litteris ſignificaſti*, Vellem mehercule] *Atticus ſcripſerat , Brutum Aſturæ futurum*. Iſtorum] *Cæſarianorum : qui non contenti* S. C. *quod in eam ſententiam factum eſt, ut , quæ Cæſar egit , ſtatuit , decreuit, fixa ſint , maiorem ad licentiam progrediuntur* . De tanto uiro , de clariſsimo ciue] *uerba ſunt ex Antonij concione,quibus Cæſarem appellauerat . ep. 20. lib. 15.* Ad riſum] *ſignificat , ſe a philoſophia confirmatum humana contemnere , ut ea , quæ accidunt , etſi non ferenda , iam tamen pæne rideat* . Noſtri illi] *qui tyrannum occiderunt* . De Cicerone ,] *filio, qui Athenis dabat operam philoſophiæ*. Velim ſint proſpera] *optat eam remp. filio,in qua uirtutis percipere fructus poßit*. Me ipſum diligentia uincis] *hoc dicit , quia litteris identidem Atticus quærebat ; num ita rem Cluuianam conſtituiſſet , ut*

ut uectigal inde poſſet capere centum ſeſtertiorum in ſingulos annos: ep. 10. Ruina] *duæ tabernæ corruerant e Cluuiana re.* Rem non fecit deteriorem] *non imminuit uectigal, quod antea capiebam, potius auxit. eas enim ita rurſus ædifico, ut hoc damnum quæſtuoſum ſit. ep.* 9. Hic] *Puteolis. nam de bonis Cluuianis mentionē fecit: & in epiſtola ſequenti dicit ſe ſcripſiſſe apud Veſtorium Puteolanum. utranque autem eodem in loco ſcriptā eſſe, patet ex Octauij mentione.* Philippi] *uitrici.* Mihi totus deditus] *Octauius enim Antonio inimicus, quia ex Cæſaris hereditate grandem pecuniam auerterat, ſuadentibus maxime uitrico Philippo, & Marcello ſororis uiro, ad Ciceronem ſe contulit, ſeq; ei & ſuam cauſſam commendauit, id ſpectans, ut propter eius gratiam & auctoritatem a ſenatu contra Antonium iuuaretur. hiſtorici omnes.*

EPISTOLA XIII.

Præter lætitiam] *interitus tyranni præter lætitiā nihil attulit; ſiquidem libertatem non recuperauimus.* Odii pœnam, ac doloris] *punire odium, ac dolorem, eſt, odio ac dolori ſatisfacere. Noſtrum igitur dolorem & indignationem, noſtrumq; in Cæſarem odium puniuimus nos quidem illius interitu, ſed remp. tamen in libertatem minime uindicauimus. pro Milone: Fuit ultor iniuriæ, punitor doloris ſui. & de orat. lib. 1. Iracundia eſt cupiditas puniendi doloris.* ὢ πράξεως &c.] *o pulchrum facinus, ſed imperfectum. Ideo autem imperfectum, quia ſuum ius reſp. non recuperauerat. mortem enim Cæſaris ſignificat, cum dicit,* ὢ πράξεως καλῆς.

Clientelam] *Siculi Ciceronis erant in clientela, eorumq́; cauſſa C. Verrem accuſauerat, cum quæſtor apud eos fuiſſet prætore Sex. Pæduceo.* Latinitas] *aliud eſt, habere ius Latij; aliud, ciuitatem Romanam. Cæſar ſiculos, non ciuitate Romana, ſed Latinitate donauit: quod ipſum uix ferendum Ciceroni uidebatur: Antonius poſt etiam ciuitatem dedit: quod grauiſsimum, nec ullo modo ferendum, Cicero ſignificat.* Accepta:] *a Siculis.* Fixit legem] *de Siculis ciuitate donanda: cuius rei neque mentionem ullam Cæſar fecerat; & , ſi feciſſet figere tamen neque de ea re, neque de alia legem ullam licebat: cum s.c. eſſet factum, ne qua tabula poſt idus Martias ullius decreti Cæſaris, aut beneficij figeretur. Philippica I. & II.* Fixit] *quia inciſæ in æreis tabulis leges affigebantur parietibus, ut inquit Seruius ad illud Virgilianum: Fixit leges pretio, atque refixit. quo etiam loco Virgilium credit ad M. Antonium reſpexiſſe. Et Philippica I. De exſilio reducti ſunt a mortuo: ciuitas data non ſolum ſingulis, ſed etiam nationibus, & prouincijs uniuerſis. Item V. Falſas leges, C. Cæſaris nomine, in æs incidendas, & in Capitolio figendas curauit.* A dictatore comitiis latam] *impudens Antonij mendacium. nam Cæſar non modo legem comitijs non tulerat de ciuitate Siculis danda, ſed nec mentionem eius rei ullam fecerat. quoniam autem Cæſaris acta ſenatus rata eſſe uoluerat; Antonius, ut oſtenderet legem eſſe Cæſaris, non ſuam, incidit in tabula eam legem, & fixit, ut a dictatore comitijs latam, id eſt, ut iure latam, & a dictatore, & comitijs.* Non ſimilis?] *oſtendit, & Siculos eſſe*

eſſe bonos uiros, & Deiotarum omni regno dignum: ſibi tamen non placere, ut hic regnum a Fuluia, illi ciuitatem ab Antonio pecunia emerent: de Armenia minore a Cæſare mortuo adempta, mox, Cæſare mortuo, per Antonium, quaſi e Cæſaris commentarijs, reſtituta, Philippica II. & *Hirtius lib.* IV. *de bel. Alex.* Per Fuluiam] *Fuluiam antea P. Clodij coniugem, quem Milo interfecit, M. Antonius uxorem duxit Antonia repudiata, C. Antonij filia. Et Antonio cum Fuluia ante nuptias conſuetudinem fuiſſe, indicat illud in Philppica* II. *Vxorem tuam, & ſororem eieciſti, alia condicione quæſita, & ante perſpecta.* Per Fuluiam] *ad hoc ſpectauit in* V. *Philipp. cum dixit, Mulier ſibi felicior, quàm uiro, auctionem prouinciarum, regnorumq; faciebat:* Illuc refero.] *hæc ideo dico, ut oſtendam; cum hæc de Siculis & Deiotaro fiant, quæ ſunt iniquiſſima; rem fore non ferendam, ſi nos tam teſtatam rem, tamq; iuſtam Buthrotiam non teneamus. Quænam autem res eſſet Buthrotia, ſupra diximus, ad illud, Buthrotia mihi tua res eſt; ut debet, eritq; curæ, ep.* 10. Tam claram, tamq; teſtatam] *nam eam Cæſar decreto conceſſerat, non ut de Siculis, aut de Deiotaro, de quibus non modo decretum, ſed nec mentionẽ ullam fecerat.* Aliqua e x parte?] *quaſi dicat, omnia tentabimus ut teneamus. aut, aliqua ſaltem ex parte, ſi non omnino, non tenebimus?* Quo iſta plura] *quo plura iſta ſunt, quæ ab Antonio tam improbe fiunt; eo magis obtinere debebimus Buthrotiam rẽ, quæ & iuſta eſt, & iam ab ipſo Cæſare conceſſa.* Philippus] *uitricus Octauij.* Poſſe bonum ciuem[

eſſe. Noſtris] *liberatoribus reip. Caßio, Bruto, & aliis.* Negat hæc ferri poſſe] *quæ fiunt ab Antonio, ut de Siculis, de Deiotaro.* Quid cenſes &c.] *ſi abſens iraſcitur Antonio; multo grauius, cum Romæ erit. uidebit enim ea, quæ nunc, cum audit, ferre non poteſt.* Nos (niſi me fallit) iacebimus] *dicit, quod ſupra ep. 5. Illi quoquo modo beati, ciuitas miſera. & ep. XI. Illis magna conſolatio conſcientia maximi & clariſſimi facti; nobis quæ? qui, interfecto rege, liberi non ſumus. Et epiſt. 14. Idus Martiæ noſtris amicis, diuinis uiris, aditum ad cælum dederunt, libertatem populo Rom. non dederunt.* Nec Pelopidarum] *locus ex Attii tragœdia, quæ inſcribitur Atreus. eum locum recitauit integrum ep. 12. lib. 15. & item in epiſtola ad Curium: Euolare cupio, & aliquò peruenire, ubi nec Pelopidarum nomen, nec facta audiam. Et ad eundem, non integro uerſu: Quod tu pedibus es conſecutus, ut ibi eſſes, ubi nec Pelopidarum; noſti cetera, nos idem propemodum conſequimur alia ratione. Huc etiam ſpectauit Philippica XIII. cum dixit: Moueri ſedibus, huic urbi melius eſt, atque in alias, ſi fieri poßit, terras demigrare, unde Antoniorum nec facta, nec nomen audiat; quàm illos, Cæſaris uirtute eiectos, Bruti retentos, intra hæc mœnia uidere. Et Pelopidæ μεταφορικῶς uocantur homines, qui res turpes honeſtis anteponunt: qualis erat M. Antonius.* Inquit] *Attius.* Vel hos deſignatos] *ne Hirtium quidem & Panſam, conſules deſignatos, amo: quanquam ipſi me amare uideantur. ep. 9. & XI.* Etiam me declamare coegerunt] *ideo ep. 22. ſuum diſcipu-*

ſcipu-

ſcipulum appellat Hirtium. Apud aquas] *Baianas: quò ſe non ſolum ualetudinis, ſed etiam uoluptatis cauſſa permulti conferebant. Baianus enim ſinus amœnitate præcellit: unde illud* Horatianum: *Nullus in orbe locus Baiis prælucet amœnis.* Erat quondam quaſi neceſſe] *quia, cum Cæſar uiueret, ſatisfacerem neceſſe erat & Hirtio, & Panſæ, & ceteris, qui apud illum gratia multum poterant. nunc meæ facilitatis eſt, quòd iis rogantibus concedo ut declamem.* Quoquo modo ſe res habet] *quoquo in ſtatu reſp. eſt, non tamen ſeruimus, ut antea: itaque declamem, nec ne, poſitum in me eſt: ſed declamo tanē propter meam nimiam facilitatem.* In arithmeticis] *in ſcientia numerandi. & hoc ſignificat, deditum pecuniæ magis, quàm litteris, Veſtorium.*

EPISTOLA XIII.

Septimo] *principium epiſtolæ.* Ambulatione ἀλιτενεῖ] *locis humilioribus.* Ἀλλ' οὐ δαιτὸς &c. *Vlyſſes apud Homerum legatus ab Agamemnone ad Achillem ut iratum illi placaret propter abreptam* Briſeida, *acceptus ab Achille magno & ſplendido epularum apparatu, pronuntiat hos uerſus ἰλ. λ. quos Cicero aptiſſime uſurpat; ut ſignificet, non ſe nunc de tumulis, aut de ambulatione ἀλιτενεῖ cogitare, ſed de reip. ſalute ſolicitum eſſe.* Aduentu] *in Galliam citeriorem.* Suas legiones] *tres, unam tironum, ueteranas duas.* Appianus *lib.* 3. Sextus] *permanebit.* Quid nobis faciendum] *non ſe tantum intelligit, ſed etiam Atticum, ut patet ep.*22. Neque huc, neque illuc] *licuit mihi Cæ*

ſaris & Pompeii bello neutram partem ſequi: Bruti] *Decimi, qui tres legiones habebat. nam de Marco non eſt ut accipi poſsit; cui nullæ erant copiæ, circa Lanuuium aut Actium priuato comitatu uerſanti.* τέχνον ἐμὸν &c.] *uerba ſunt Iouis ad Venerem* ἰλιάδος ἑ, *ſed, quod Homerus de rebus amatoriis dixit,* γάμοιο; *Cicero, ut inſeruiret ſenili perſonæ, dixit* λόγοιο. *ſenum enim opera ſunt ſermones.* Proficiſcor] *non affirmat, ſed deliberat: ſi proficiſcor, ait, ut conſtitueram, legatus in Græciam; cædis impendentis periculum nō nihil uitare uideor, ſed caſurus &c.* Cædis impendentis] *idem ep.* XI. *lib.* 9. Legatus] *legatione libera.* In diſcrimine] *ſi maneo, uideo me in diſcrimine manere.* Illuc] *in Græciam. nam Cicero filius Athenis philoſophiæ ſtudium colebat, Cratippo magiſtro. ep.* 16. & *libro* I. *de officiis.* Legari ab Cæſare] *nam etiam uiuo Cæſare liberam legationem ab eo petere cogitauerat, hanc unam ob cauſſam, ut in Græciam filij cauſſa proficiſceretur.* Quincto] *fratri.* Impenſo pretio] *non ſoluto.* Quò introducatur] *ut Aquilliæ, de cuius nuptijs patrem ſuum cogitare Quinctus filius Attico dixerat, ea uilla dotis cautio ſit.* Debitione dotis] *ſatis habet negotij reddenda tibi dote. facto enim diuortio cum Pomponia, Attici ſorore, dotem reddere Q. Cicero cogebatur.* Q. Egnatio] *qui pecuniam fortaſſe ad ſolutionem dotis obtulerat.* Sex. Clodii:] *qui exſulabat, condemnatus quòd eo duce populus in curiam P. Clodij corpus intuliſſet. cremaſſetq́; ſubſellijs, & menſis, & codicibus librariorum: quo igne & ipſa curia, & curiæ iuncta Porcia baſilica*

ſilica flagrauerat. Pedianus in argumento Milonianæ, & in extremo eiuſdem orationis commentario. Falſis] nã in commentarijs Cæſaris delebat, & reponebat Antonius arbitratu ſuo; cum in eo Q. Faberij manu, ſcribæ Cæſaris, uteretur. Appianus libro I I I. Debere tueri commentarium Cæſaris.] quia ſenatus decreuerat, ut, quæ Cæſar egiſſet, decreuiſſet, ſtatuiſſet, rata manerent. ſed Antonius, cum haberet penes ſe Cæſaris commentarios, abutens facilitate ſenatus addebat, tollebat, mutabat ad arbitrium, & libidinem ſuã. P.Clodium] Antonij priuignum, P. Clodij filium, quocum inimicitias Cicero grauiſsimas geſſerat: priuignum autem, quia Fuluiam eius matrem Antonius duxerat uxorẽ. Hanc familiam] Claudiam. Contumaciæ] priuati odij. Nec his præſidiis noſmet ipſos eſſe ſpoliandos.] nam ſi inſectaremur amicos inimicorum noſtrorum, ſpoliaremus ipſi nos omni amicorum præſidio. nemo enim amicis ab undaret, ſi acerbiores uellemus eſſe non modo aduerſus inimicos, ſed etiam aduerſus eos, qui noſtris eſſent inimicis amicitia cõiuncti. Tuas partes] qui uitricus illi es. Puero quoque hoc a me dabis] puero dices, mihi placere Sex. Clodij reſtitutionem; quòd omnem ueterum inimicitiarum memoriam ex animo deleuerim. Quam domus] propter Fuluiam Antonij coniugem, quæ P. Clodij prius uxor fuerat.

EPISTOLA XIIII.

Itera dum]ſic in 2. Academica, & in I I. Tuſculana. Coronatus Quinctus noſter Parilibus?] puto Parilia illa ſignificari, quæ dediſſe Octauiũ

uo ſumptu, ut populum muneribus caperet, ſcribit Dio *lib.* XLV. Coronatus: *coronati enim cum tibijs & cymbalis Parilia celebrabât.* Athenæus VIII. δειπνοσοφιςῶν.
Quinctus noſter.] *Quinctus filius, qui Parilia coronatus celebrauerat, ut amorem ſuum erga Cæſarem etiã mortuum oſtenderet: ut eſt ep.* 17. De coronatis, *cum ſororis tuæ filius a patre accuſatus eſſet; reſcripſit, ſe coronam habuiſſe honoris Cæſaris cauſſa, poſuiſſe luctus gratia: poſtremo ſe libẽter uituperationem ſubire, quòd amaret etiam mortuum Cæſarem.* De hæreſi Veſtoriana,] *quia, cum ego ad te ſcripſiſſem, Veſtorium a dialecticis remotum, in arithmeticis ſatis exercitatum; ipſe eos, qui pecuniæ ſtudioſiores eſſent, quàm doctrinæ, hæreſim Veſtorianam appellaſti.* Pherionum] *hoc uidetur cognomen familiæ Puteolanæ: quorum conſuetudinem, de qua ſcripſerat* Atticus, *ualde ſe riſiſſe Cicero ſignificat.* De Clodio:] *de Sex. Clodio: quẽ Antonius dicit ſe reſtituere ex commentarijs Cæſaris, cũ Cæſar non modo hoc non facturus, ſed ne paſſurus quidem fuerit.* Sequetur] *reſtituetur & Rufio Veſtorianus, & Victor; quẽ Cæſar nunquam in commentarijs ſcripſit ſe uelle reſtitui: item ceteri, quos Antonius uoluerit: denique quis nõ reſtituetur?* Non uenire?] *uenimus enim coacti ab Antonio conſule.* Defendendi fuerunt?] *hoc & in Philippica* I. *& hic epiſt.* 10. Seſsionem.] *moram, & ignauiam. nam, ſedere, quandoque ualet nihil agere; tempus otioſe tenere: ut epiſt.* 43. *lib.* 12. *Quid enim ſedere totos dies in uilla iſta?* Et apud Terentium, *ut opinor? Virginem tam grandem ſedere domi?* Reprehendit

hendit Brutum, & Caßium, qui illo ipſo primo Capito*lino die ſenatum in Capitolium non uocarint, ſed otioſi tempus conſumpſerint. ep.* 10. Brutorum?] *Marci, &* Decimi. *uel Brutos poſuit pro omnibus, qui patriam tyranno liberauerant.* Aliorum Brutorum] *optimates intelligit:* Et *in uoce Brutorum amphibologiam quæſiuit: nam & hominum, & beſtiarum ineſt ſignificatio; cum tamen ad beſtias potius* Cicero *reſpexerit.* Lætari] *interitu tyranni.* Gratulari] *tyrannoctonis.* Nullis, permanere] *cum a bona mente, quam lætitia & gratulatione oſtenderant, poſtea deſciuerint.* Iſtos] *Brutum, Caßium, alios, qui Cæſarem regnantem occiderunt.* Ex eo quæ manarint,] *corpora tyrannorum abijci inſepulta, leges iubebant.* (Ap*pianus libro* 3.) *itaque non fuit concedendum, ut Cæſar funere efferretur: conceſſum tamen eſt. ille fuit quaſi fons omnium malorum: nam* Antonius, *cum Cæſarem in funere laudaret, permiſcuit quædam ad miſericordiam cõmouendam, ut populus ad coniuratorum domos cum facibus accurrerit; qui perculſi metu, ex urbe aufugerunt: inde perturbatio reip. & immoderata* Antonij *licentia. epiſt.* 10. *Vtriſque: Gallijs, ciſalpinæ, & tranſalpinæ.* Et *ſane kalendis Iunijs* Antonius *numerum annorum prouincijs prorogauit: ut in* 2. *Philippica.* Dies] *legitimum tempus.* Ad Opis] *ſubintellige, ædem: uſitata figura.* Antonius *Cæſaris pecunias, in* Opis *templo poſitas, ad ſe tranſtulit. unde illud in* 11. *Philippica:* Vbi *eſt ſepties millies ſeſtertium, quod in tabulis, quæ ſunt ad* O*pis, patebat? quonam modo ſeſtertium quadringenties,*

quod

quod idibus Martijs debuiſti, ante kal. Aprilis deſiiſti? Et in v. *Illa diſsipatio pecuniæ publicæ ferenda nullo modo eſt, per quam ſepties millites falſis perſcriptionibus, donationibusq; auertit: ut portenti ſimile uideatur, tantam pecuniam populi* R. *tam breui tempore perire potuiſſe.* Et in I. *Pecunia utinam ad ædem* Opis *maneret, cruenta quidem illa, ſed his temporibus, cum ijs, quorum eſt, non redditur, neceſſaria. quanquam ea quoque ſit effuſa, ſi ita in actis eius fuit.* Antonius *enim, cum diceret in actis* Cæſaris *eſſe, ut ea pecunia diſtribueretur; diſtribuit ex libidine ſua quibus uoluit, & quantum uoluit;* Dolabellamq; *ære alieno oppreſſum, data ei grandi pecunia, quaſi in actis* Cæſaris *ita ſcriptum eſſet, in ſuas partes facile traduxit.* Egregiis uiris] *interfectoribus* Cæſaris. Eorum ſcelera,] *libertatis inimicos, maximeq;* Cæſarem *ſignificat.* Obſidemur?] *quaſi dicat: facerem cum periculo: nam liberi nondum ſumus: etiam nunc dominos habemus. intelligit autem* Antonium. *et,* Obſidemur, μεταφορικῶς. *nam, qui obſidentur, liberi non ſunt: liberati autem, qui ex obſidione exempti: itaque in epiſtola ad* D. Brutum, *Cum te, inquit, incluſo ſpem maximam omnes habuiſſent in tua uirtute, florente* Antonio: *quis erat, qui quidquam timeret, profligato illo, te liberato?* Nec me raudusculum mouet] *laudare cogar eos, qui te obſignatorem adhibuerunt: non propter rauduſculum, id eſt propter pecuniam, (æs enim ueteres raudum dicebant) quam mihi debent; quòd uerear, ne, ſi illos non laudauero, abalienati, pecuniam non ſoluant: ſed ideo laudabo, quòd eos beneuolentia proſequor:*

bene=

beneuolos autem homines, qualeſcunque ſunt, graue eſt inſequi contumelia. Nec dubito, quin Dolabellam ſignificet, amicum ſuum, eundemq; debitorem. nam infra, ep. 19. Tibi aſſentior, maiorem πρᾶξιν Dolabellæ fore, ſi mihi, quod debuit, diſſoluerit. & epiſt. 20. L. Antonij horribilis contio; Dolabellæ præclara: iam uel ſibi habeat nummos; modo numeret idibus. Adhibuerat autem obſignatorem Atticum, opinor, in teſtamento faciendo. epiſt. 2. Qualeſcunque ſunt] hoc dicit, quia Dolabellæ mores non admodum probatu, ut qui contra reip. partes a Cæſare ſteterat. De Buthrotiis] uide ep. 10. de Buthrotia re. Vicinis tuis] quod Atticus prædia prope Maßiliam haberet. Sua reddis] redditum iri putas a rep. quæ illis Cæſar ademerat, quia ſibi portas clauſiſſent, belli ciuilis initio. Antonius in epiſtola, quæ legitur Philippica XIII. cum multa obiecit Hirtio, & Cæſari, tum infert: Maßilienſibus iure belli, adempta reddituros uos pollicemini. Fortaſſe] dubius enim bellorum euentus.

EPISTOLA XV.

Meliora] de rep. Magnam ἀναθέωρησιν] magna adminiſtrauit, magna geßit Dolabella. adminiſtratio autem hæc fuit: De ſaxo] ſubaudi, præcipitare eos, qui Cæſari columnam erexerant; & impunita quadam licentia graſſantes, bonis ciuibus pericula intendebant. In crucem] tollere. nam ex illa ſeditioſorum manu, qui liberi homines fuerunt, eos Dolabella de ſaxo Capitolino deiecit: ſeruos in crucem egit. Columnam tollere] quam prope uiginti pedum lapidis Numidici

midici, ut Suetonius tradit, de plebe homines perditi in foro ſtatuerant, inſcriptam, Cæſari parenti patriæ. Locum illum] *ubi plebs buſtum & monumentum Cæſari fecerat. Hæc ex hiſtoria colliguntur: ſed ipſe aperte in* 1. *Philippica, his uerbis. Cum ſerperet in urbe infinitum malum, idq́; manaret in dies latius; ijdemq́; buſtum in foro facerent, qui illam inſepultam ſepulturam effecerant; & quotidie magis, magisq́; perditi homines, cum ſui ſimilibus ſeruis, tectis ac templis urbis minitarentur: talis animaduerſio fuit Dolabellæ cum in audaces, ſceleratosq́; ſeruos, tum in impuros & nefarios liberos, talisq́; euerſio illius exſecratæ colũnæ, ut mirum mihi uideatur, tam ualde reliquum tempus ab illo uno die diſſenſiſſe.* Et in eadem: *Quem potes recordari, Dolabella, in uita tibi illuxiſſe diem lætiorem, quàm cum, expiato foro, diſſipato concurſu impiorum, principibus ſceleris pœna affectis, te domum recepiſti?* Et in 2. *Qui dies ille, o Antoni, collegæ tui, cum illud, quod tu uenerari ſolebas, buſtum in foro euertit?* Simulationem deſiderii] *dictio, Deſiderij, refertur ad tyrannidem, & potentiam ſupra leges: hoc ſenſu: Videbatur antea deſiderare tyrannidẽ Dolabella, qui re uera minime deſideraret: nunc, cum tanto malo laborantem remp. ſanauerit, prorſus, quæ fuit in eo ſimulatio deſiderij, eam ſuſtulit. Oſtendit enim, ſimulationem deſiderij in Dolabella fuiſſe, deſiderium non fuiſſe.* Acta nefaria] *Cæſaris.* Non poſſunt omnia ſimul] *explicari eodem tempore omnia non poſſunt: gradatim ad ſuum ius, ſuamq́; dignitatem reſp. perueniet.* Si mihi cum illo nihil fuiſſet,] *ſi nulla*

mihi cum eo conſuetudo, aut amicitia fuiſſet. Locutio Ciceroni *uſitata. Mihi ante ædilitatem nihil erat cum Cornificio, inquit epiſt.* 18. *Et in epiſtola ad C. Marcellum: Si mihi tecum minus eſſet, quam eſt cum tuis omnibus; allegarem ad te illos, a quibus intelligis me præcipue diligi.*

EPISTOLA XVI.

Cluuianis] *in agro Puteolano: ex hereditate C. Cluuij Puteolani.* Epicopum] *remigabilem, ut ita dicam: id eſt, qui iam in eo erat, ut remis impelleretur.* Tradidiſſem] *ut & uilla, & uillicis procuratoribus uteretur, tanquam ſuis.* Tyrotarichum] *patinam tyrotarichi, qua me Papirius Pætus accipere ſolitus eſt. In epiſtola ad Pætum: Quem tu mihi Pompilium, quem denarium narras? quam tyrotarichi patinam? facilitate mea iſta ferebantur antea: nunc mutata res eſt. Eſt autem tyrotarichus, caſeus ſale conditus.* In Pompeianum] *rediturus. ibi enim eum fuiſſe* v. Kal. *Maij, patet ex inſequenti epiſtola. hæc autem ſcripta eſt* v. *nonas Maij.* Regna] *regna appellat, Puteolana, & Cumana prædia; quòd ijs mirifice delectaretur, ut quaſi in regno uideretur eſſe.* ἀριστείαν] *intelligit quod ſcripſit in epiſtola proxima ſuperiore, de columna euerſa, & ſceleratis hominibus ſupplicio affectis.* Quid de re, quid de uiro] *de re, quam geſſit: de uiro, ipſo Dolabella.* Propoſita cruce, uel ſaxo?] *alludit ad factum Dolabellæ, qui liberos homines, remp. perturbantes, de ſaxo præcipites deiecerat, ſeruos cruci affixerat. Nemo igitur, inquit, tam erit inimicus otij, qui Brutum au-*

deat uiolare, propoſita cruce, uel ſaxo. Infimorum?] *hoc dicit, quia ſeueritas animaduerſionis non ſolet eſſe popularis: ſed illam tamen Dolabellæ ſeueriſſimam animaduerſionem infimus quiſque uehementer probauerat. epiſt. 17.* Expedias] *ita expedias uelim mea negotia, ut hic me nulla res poßit morari.* Epiſtola Leonidæ,] *in qua Ciceronem filium ita laudauerat, ut diceret: Quo modo nunc eſt, uidetur de eo bene ſperandum.* Ille] *Cicero filius.* Quo modo nunc eſt] *uerba ſunt ex Leonidæ epiſtola de Cicerone filio. & epiſt. 17. lib. 15. Leonides, inquit, retinet ſuum illud, Adhuc. Apparet, autem hominem fuiſſe magna auctoritate, & exiſtimatione: cum Cicero filius ad Tironem ita ſcribat: Multum etiam mecum eſt. Epicrates princeps Athenienſium, & Leonides, & horum ceteri ſimiles.* κατὰ μίτον] *diligentiſſime omnia de filio, quaſi, per filum. Pherecrates apud Varinum:* κατὰ μίτον τὰ πράγματα ἐκλογίζομαι. Ad Xenonem ſcripſiſti] *ut Athenis Ciceroni filio ſuppeditaret. ep. 1. & 3. lib. 16.* De Montani negotio] *quid ſignificet, ipſe declarat ep. 51. lib. 12.* Ne pro ſe &c.] *puto ſore, ut ipſe ſoluat quod Planco debet, nõ ut Mõtanus præs pro illo dependat.* Non belle ualuiſſe] *ægrotaſſe.*

EPISTOLA XVII.

In Cumano] *in uilla mea Cumana ad Lucrinum. ep. 16.* In fortuna] *itaque nunc ipſi nobis conſulere non poſſumus.* His de rebus] *ſubaudi, conſilium capiemus.* Proficiam] *erat enim conſul Antonius: ideoq; cum eo agendum erat, ut decretum, a Cæſare factum de*

Bu=

Buthrotiorum agro liberato, confirmaret. Magno reip. malo] *hac de re ſic in 2. Philippica: O præclaram illam percurſationem tuam menſe Aprili, atque Maio, tu, cum etiam Capuam deducere conatus es. & quæ ſequuntur.* L. Cæſari] *Antonij auunculo.* Ad kal. Iun.] *quo die coacto ſenatu agetur de rep. ep. 14.* Tractanda, & perficienda] *remedium afflictæ reip. non modo quærendum eſt, ſed etiam inueniendum.* μελήσει.] *ipſe uiderit, ipſe cogitet.* Non modo acta] *ſenatus enim conſulto ſancitum erat, ut acta Cæſaris rata manerẽt.* Rem] *Mõtani negotiũ. de quo ep. 51. l. 12. et 16. huius l.* Dolabellæ] *P. Cornelio Dolabellæ, qui cum antea Ciceronis gener fuiſſet, poſtea diuortium fecerat. ut apparet lib. XI.* Et ſi contentus eram] *gratulatur Dolabellæ, quòd columnam, ab infima plebe erectã Cæſari mortuo, euertiſſet, perditis hominibus, qui eam erexerãt, in crucem actis, uel de rupe Tarpeia deiectis. qua de re uide ep. 15. & 16. & fam. ep. 2. lib. XI. & 1. lib. 12. Suet. in Iulio, et Lactantium lib. 1. cap. XV.* In hæc loca] *ad ſalubres Baiarum aquas. ep. 12. & fam. epiſt. 12. lib. 9.* Extulerunt] *ob euerſam a te columnam.* Conſulem] *erat enim Dolabella conſul cum Antonio.* Agamemnoni] *hac de re Homerus Il. l. 1.* Alumnum] *diſcipulum uocat ep. ult. lib. 8. & 7. et 9. lib. IX. fam.* Sororis filium] *M. Antonium, collegam Dolabellæ in conſulatu: cuius mater L. Cæſarem, fratrem ſuum, proſcriptum poſtea ſeruauit. App. lib. IV. de bel. ci.* De facto, ac de re geſta] *de columna euerſa, ſeditioſis ſupplicio affectis. ep. 15. & fam. ep. 1. lib. 12.*

&

& Phil. 1. Cernere] *adire. ep.* 12. *lib.* XI. *&* 43. *l.* 13. Ad te transfuderim, quàm aliquam partem exhauſerim ex tuis] *uide translatum translato redditum. ſunt enim antitheta translata, transfundere, & exhaurire.* Idibus Mart.] *quo die Cæſarem Brutus occidit. fam. ep.* 28. *lib.* 10. Dilexiſſe] *diligere leuius eſt, quàm amare. ep.* 1. *ad* M. Brutum, *Clodius, inquit, ualde me diligit, uel, ut ἐμφατικώτερον, ualde me amat. & fam. ep.* 9. *lib.* 3. Seueritas] *populo enim gratior clementia, quàm ſeueritas. ep.* 4. *lib.* x. Ad cauſſam] *ad rei, quam geſſeras, commemorationem. fecit enim ſapienter* Dolabella, *qui, cum uereretur ne plebis animos incenderet, ſi ad mentionem ſummæ animaduerſionis; quæ non ſolet eſſe popularis, repente ueniſſet, in ea commemoranda diutius perſtitiſſet; gradatione quadam uſus eſt, & pedetentim tum acceſſus ad cauſſam fecit, tum receſſus.* Vt res ipſa maturitatem tibi animaduertendi omnium cōceſſu daret] *ut per omnes liceret tibi quamprimum animaduertere in eos, qui columnam erexerant.* Vrbem periculo, ciuitatem metu] *tecta ab igne, ciues a cæde, perſpicuā inter urbs, & ciuitas differentiam oſtendit Cicero pro Sylla ſic:* In *qua citate res tantas geſſerim, memini; & in qua urbe, intelligo.* Et Acad. *lib.* II.

EPISTOLA XVIII.

Abalienauit] *quia mihi non ſoluit quod debet.* De*bebat autem ex dote* Tulliolæ, *cum qua diuortium fecerat fam. ep.* 18. *lib.* 6. Pudentem] *εἰρωνικῶς.* Faberii manu] *iocatur.* Q*uinctus enim* Faberius, *Cæſaris*

ſcriba

ſcriba, ad arbitrium Antonij, ut ſcribit Appianus, mutabat, aut addebat in Cæſaris libellis. ita magnam pecuniæ partem, a Cæſare relictæ, interuertit, ad ſeq; tranſtulit Antonius: eaq; pecunia cum alios, tum collegam ſuũ Dolabellam, magno ære alieno oppreſſum, ad ſuas partes traduxit. itaque nòn Antonio ſolum, ſed & Dolabellæ beneficium attulit Faberij manus. Philippica VIII. Et Opem ab eo petierit] *alludit ad ingentem illam uim pecuniæ, quam a Cæſare de Pompeianorum bonis redactam, & ad ædem Opis cuſtodiæ cauſſa poſitam, Antonius diripuit, poſteaq; ſe diſtribuiſſe dixit e Cæſaris libellis, uſus in eo Faberij manu. Philippica* 2. *Maximo te, inquit, ære alieno ad ædem Opis liberaſti: per eaſdemq; tabulas innumerabilem pecuniam diſsipauiſti. Ea igitur pecunia emptus ab Antonio Dolabella, graui ſe alieno ære liberauit. ep.*14.*lib.*16. *Dolabella, inquit, cum remp. me auctore defendere cœpiſſet, non modo eam deſeruit emptus pecunia, ſed etiam, quantum in ipſo fuit, euertit. Et oratione prima in Antonium: Per deos immortales: te enim intuens, Dolabella, qui mihi cariſsimus es, non poſſum de utriuſque ueſtrum errore reticere. credo enim, uos homines nobiles, magna quædam ſpectantes, non pecuniam, ut quidam nimis creduli ſuſpicantur, ſed caritatem ciuium, & gloriam concupiſſe. Et Paterculus hiſtoriæ ſuæ libro* 2: *Septies millies* HS *depoſitum a C. Cæſare ad ædem Opis, occupatum ab Antonio, corruptis eiuſdem commentarijs: atque omnia pretio temperata, uendente remp. conſule.* VIII. idus litteras dederam] *quas paullo poſt aculeatas appellat;*

quòd in iis Dolabellā *quaſi aculeis pungeret, et excitaret ad ſolutionem pecuniæ.* Albianum] *negotium. ep.* 13. *lib.* 13. *&* 20. *huius lib.* Suppeditatus es] *ſuppeditaſti. utrunque enim eadem ſignificatione uſurpatur.* Dederat Atticus *pecuniam Ciceroni, tantundemq; ſe ſcri pſerat exacturum a* Petuleio, *qui Ciceroni debebat.* Ad iſta expedienda] *ad mea nomina exigenda.* Factum &c.] *uidebat mihi* Erotem *reliquiſſe aptiſſimum ad iſta expedienda. Factum: quaſi a natura: ut in* 1. *de officijs, Facti ad ludum: pro* Milone, *Ad eam legem non docti, ſed facti.* Vacillarunt] *nomina: id eſt, exacta non ſunt.* In foro,] *quia ſcripſerat* Atticus, *Brutum* Kal. Iun. *Romæ futurum, ſed in ſenatum non eſſe uēturum.* De Græcia] *de profectione in Græciam. ep.* 13. *&* 16. Exſilium, ut ſcribis ipſe, meditanti] *nam ſi aliquid meditaretur pro rep. non diſcederem: ſed exſilium meditanti non uideo quid prodeſſe poſſim: itaque in Græciam cogito.* Non ſatis delectarunt] *quia de Cicerone filio ſcripſerat, Quo modo nūc eſt. ep.* 16. Herode] *hic* Athenis *morabatur. ep.* 16. *lib.* 15. *& huius lib.* Saufeium:] *Saufeij librum. ep.* 4. *lib.* 15.

EPISTOLA XIX.

Auaritia:] *quia non ſoluit, quod debet. ep.* 18. Alium portum] *mortem uidelicet:* Huic] *ætati meæ.* Non utrumuis] *non licet nunc mihi, quod* Cæſaris *bello licuit, non intereſſe ciuili bello. nunc in manu mea non eſt, ut faciam utrum uolo. ep.* 13. De Clodio] *Sex. Clodio: de quo ſcripſerat* Cicero, *ſe libenter conce*

*concedere, ut reſtitueretur. ep.*13. De Deiotaro] *cui ereptam a Cæſare Armeniam Antonius, accepta grã di pecunia, reſtituerat, idq́; ſe dixerat facere ex eiuſdem Cæſaris commentariis. ep.*2.*et* 5.*et Philipp.*2. Factum Dolabellæ] *animaduerſionem in ſeditioſam illam manum, & euerſionem columnæ. ep.* 15. De Coronatis] *de iis, qui Parilia coronati celebrauerant. ep.* 14. Luctus gratia] *propter Cæſaris necem. Parilibus enim cum per aliquod ſpatiũ coronam geſtaſſet, depoſuit.* Scripſi diligenter] *de pecunia ſcilicet, quam utrique debebat Dolabella. ep.* 18. Hoc oneris] *ut tu Dolabellam appelles de ſolutione.* Tricatus eſt] *tricatur, qui falſa loquitur. ep.*14.*lib.*15. Miſſa ab iſtis] *Publilio, matre, & ſorore. Miſſa ut ageret cum eo de reducenda Publilia. ep.* 34. *lib.* 13. *et* 1.*lib.*15. Antonium] *qui uerſabatur in iis locis tum, cum coloniam Caſſilinum deduxit. ep.*x. De Buthroto] *hoc expoſuimus. ep.*33. *l.*13. Facere magnã πράξιν Dolabellæ] *præclarum ducere factum Dolabellæ. ep.* 15. Ex tuis litteris] *unis, & alteris. ep.* 18. De profectione] *in Græciam. ep.*13. & 19. De matre] *quòd totam uillam ad Lucrinũ, uillicosq́; procuratores tradiderim. ep.* 16. Diligenter tuebimur] *quia minus recte ualebat. ep.*1.*lib.*15.

EPISTOLA XX.

A Lucullo poſtridie eadem fere hora, qua ueni,] *ſubaudi, alteras litteras accepi. Poſtridie, v. idus. Eadẽ fere hora, qua ueni: hora fere tertia.* De tuo autem] *negocio. rem Buthrotiam intelligit. ep.*10. *et* 19.

Quid ſperes] *hoc non ad Buthrotum, ſed ad remp. refertur. nam Antonius curſabat huc illuc, ut agros ueteranis diuideret, quibus beneficio deuinctis uteretur adiutoribus ad omnia, ep. 17.* Romæ igitur] *agemus cum Antonio Kal. Iunij. ep. 14.* L. Antonii] *qui tribunus erat plebis, Marci frater.* Iam uel ſibi &c.] *concedo, ut, quos mihi nummos Dolabella debet, eos ſibi habeat, modo uſuram. idibus pendat. Mos fuit apud ueteres, ut idibus uſuræ ſoluerentur. ideoq; in oratione 1. in Catilinam, Prætermitto, inquit, ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis idibus ſenties. propterea quòd idibus ſoluere feneratoribus uſuras cogeretur. Et in 2. Philippica: Vbi eſt ſepties millies ſeſtertium, quod in tabulis, quæ ſunt ad Opis, patebat? tu autem ſeſtertium quadringenties, quod idibus Martiis debuiſti, quonam modo ante Kal. Apr. debere deſiiſti? Ex uſura, quam idibus Martiis Antonius ſoluerat, apparebat eum debere ſeſtertium quadringenties. Sed Horatius perſpicue: Fœnerator Alphius Omnem relegit idibus pecuniam.* Tertullæ] *Tertulla, Bruti ſoror, uxor Caßii, abortum fecerat. Feminæ appellabantur familiæ nomine: ſed, ut internoſcerentur, cum duæ erant, maior, & minor uocabantur: ut apud Suetonium in Auguſto, Octauia maior, & Octauia minor. cum tres erant, quæ tertia nata eſſet, Tertia dicebatur; cum quattuor, Quarta: cum quinque, Quincta: unde in oratione pro M. Cœlio & de haruſpicum reſpōſis Quincta Claudia. ergo Tertia, ſiue Tertulla per diminutionem, Bruti ſoror, quia poſt duas edita eßet. ep. 12. lib. 15. de qua Macrobius hæc Saturnalio-*

naliorum lib. 11. *Mater M. Bruti Seruilia, cum pretioſum ærem paruo fundum abſtuliſſet a Cæſare ſubijciente haſtæ bona ciuium, nõ effugit dictũ tale Ciceronis: Et quidem, quo melius emptum ſciatis, comparauit Seruilia hũc fundum Tertia deducta. filia autem Seruiliæ erat Iunia Tertia: eademq; C. Craßi (hic pro Craſſo Caßium repone) uxor, laſciuiente dictatore tam in matrem, quàm in puellam.* De regina &c.] *uide ep.* 8. De Quinctis,] *patre, & filio.* Buthroto] *re Buthrotia. ep.* 10. *lib.* 14. *&* 15. *lib.* 16. *mendoſe autem in quibuſdã libris, de Quincti Buthroto.* Ciceroni] *filio. ep.* 17. Scriptam concionem] *qua Brutus utatur, cum in urbem redierit.* In quibus ſatis exercitati ſumus] *quoniam, inquit, in litteris ſatis exercitatus ſum, eo debes putare certius, quod dicturus ſum.* Nemo unquam &c. In edicto] *Brutus edictum compoſuit, quo poſtulauit ab Antonio conſule, ut ſibi & Caßio prætoribus liceret ab urbe abeſſe: quos leges uetabant. quibus ille item edicto reſpondit minaci, & contumelioſo. in ep.* 3. *lib.* XI. *fam.* Non probari] *Brutus enim orationis tuim, & ſententiarum grauitatem contemnebat, Atticos oratores imitabatur, humili quodam in genere uerſantes, ep.* 1. Non ſcite:] *non ſcite ſcripſit Atilius, ſuam cuique ſponſam, mihi meam; ſuum cuique amorem, mihi meum: ſiquidem, aliena contemnere, ſua nimis amare, nõ ſapientis eſt. & tamen nemo unquam fuit, neque orator, neque poeta, qui non ſe meliorem arbitraretur, quàm quẽ-uis alium.* Poeta duriſsimus] *Licinius enim Atilium uocauerat ferreum ſcriptorem.* In primo de finibus

in procemio. Iſti] *Bruto.* Ducem] *Antonium.* Quod Hirtium &c.] *ep.4.l.15. Caßius uehementer orat, ac petit, ut Hirtium quamoptimum faciam. Erat enim Hirtius maxime deditus eloquentiæ, ideoq; Ciceroni familiariſsimus. In epiſtola ad Pætum: Hirtium & Dolabellam dicendi diſcipulos habeo, cenãdi magiſtros. Et in hoc libro ep.12. Qui etiam me declamare coegerunt.* Cum Balbo] *qui cum Cæſaris amicißimus fuerit, quo modo in remp. ſit animatus, non facile poteſt diiudicari.* Valde placere] *quia remp. præclarißime geſſit. ep.14.* Vixi] *iucundißime fui. ut ep.15. lib.4.* Vixi cum Axio. Edictum Bruti, & Casſii] *in ep.13. lib.10.* Iſtis] *Bruto, & Caßio.* Ibat res] *erat, cur bene ſperaremus. ep.15. Incipit res melius ire.* Ducẽ] *Octauium ſignificat, ad quem ueterani confluebant. Dio, Appianus.* μὴ πολιτεύεσθαι.] *abſtinendum adminiſtratione reip. nam Epicurus ad ſe ipſum omnia referebat, aliena cauſſa nihil dicebat eſſe agendum. Ideoq; in epiſtola ad Trebatium, quem audierat Epicureum eſſe factum, iocãs ita ſcribit: Quonam modo ius ciuile defendes, cum omnia tua cauſſa facias, non ciuium? Et in eadem: Quid fiet populo Vlubrano, ſi tu ſtatueris* πολιτεύεσθαι *non oportere?* Bruti noſtri] *qui Stoicos ſequens, diſſentiebat ab Epicuro.* Vulticulus] *talis apparet Brutus in antiquis & lapidibus, & nummis, uultu macie attenuato.* Eſt dextella] *eo quaſi dextra utemur ad auferendum ab Antonio quod uolumus, de re Buthrotia. nã Quinctus filius Antonii familiaris. ep.17.* L. Antonius] *qui erat tribunus pl. & tribunis licebat quem*

uellent

uellent in concionem abreptum interrogare qualibet de re: ut in libro de magiſtrabus exemplorum copia probauimus. Concio] *Octauii*. Hæc ſcripſi] *quaſi dicat, Proſpere, quia ſtatim diſceſſurus erat Caßius tabellarius.* Salutaturus] *in uilla Cumana ad Lucrinum. epiſt.* 16. Ad epulas Veſtorii] *Puteolos. ep.* 13.

EPISTOLA XXI.

Venit] *Roma*. Non de re mea] *non de pecunia, quam mihi debet*: Non dum enim meas acceperat] *intelligit eas litteras, quas appellauit aculeatas. ep.* 18. Quarum exemplum tibi miſeram] *quarum eſt principium, Etſi contentus eram mi Dolabella tua gloria, ep.* 17. Timere] *nolle. ſic paullo poſt: Nemo eſt iſtorum, qui otium non timeat. Et in ea, quæ ſequitur: Timent otium. quod contra dixit, cupere pacē, ep.* 20: Noſti uirum, quàm tectus] *ſic Cælius ad Ciceronem: Noſti Marcellū, quàm tardus: itemq; Seruium, quàm cunctator. Plautus in Aulul. Tu me, & ego te, qualis ſis, ſcio. Terentius in Ad. Illum, ut uiuat, optant.* Acta Cæſaris] *uide in orationibus.* Duumuiri] *municipiorum præfecti*. De ſua inuidia] *quòd inuiſus eſſet quaſi Cæſaris amicus*. Illa res] *Cæſaris interitum ſignificat*. Regni heredem relictum] *Antonium*. Hoc metuere, alterum in metu non ponere] *regem metuere, heredem regni non metuere. Et latenter ſignificat, Antonium occidi debuiſſe. Locutionem uſurpauit eandem ep.* 50. *lib.* 12. Neapolitanum] *fundum in agro Neapolitano: ut in Academicis: Erat conſtitutum Lucullo in Neapolitanum,*

mihi in Pompeianum nauigare. Matre tyrannocto-ni] *Seruilia, Bruti matre: quæ fundum illum ab haſta Cæſaris minimo acceperat. dilexit enim Cæſar uſque adeo Seruiliam, ut bello ciuili, quemadmodum Suetonius tradit, ſuper alias donationes ampliſſima illi prædia ex auctionibus haſtæ nummo addixerit; cum quidem, pleriſque utilitatem mirantibus, facetiſſime Cicero, Quo melius, inquit, emptum ſciatis, Tertia deducta eſt. exiſtimabatur enim, Seruiliam etiam filiam ſuam Tertiam cōciliare Cæſari. erat igitur plane ὑποσόλοικον, cum Brutus Cæſarem occidiſſet, Seruiliam poſſidere fundum a Cæſare datum.* Cato maior.] *liber de ſenectute, ita inſcriptus: in quo libro multa præclara ad tollenda ſenectutis incommoda: ideoq́; ſibi eum ſæpe eſſe legēdum, dicit.* Πεντέλοιπον] *Puteolis fuerat Cicero cum quinque Cæſarianis, Balbo, Hirtio, Panſa, Octauio, Philippo, ut ſcribit ep.* x I. *Cum autem Octauius cum Philippo uitrico Romam iſſet, tres erant reliqui, Balbus, Hirtius, & Panſa.* Πεντέλοιπον *igitur, id eſt, qui reliqui ſunt de quinque. reliqui autē erant, ut dixi, Balbus, Hirtius, Panſa.* Sic] *eo, inquit, ad Hirtium, ut eum ad partes reip. traducam. uide ep.* I. *lib.* I 5. Videamus] *paremus, inquit, talaria, ut hinc abeamus.* Octauii concionem] *ep.* 20. An in meo nomine] *an propter pecuniam, quam mihi debet, legem tulerit de tabulis nouis: qua creditæ pecuniæ debitoribus condonabantur.*

EPISTOLA XXII.

Iſti:] *qui otium timent.* Meus uero diſcipulus] *Hirtius.* Illum] *Cæſarem.* Irrita fore &c.] *fore*

fore dicebat, ut nos, qui Cæſaris acta decreto ſanximus, & confirmauimus, ijdem illa infirmemus; atque tollamus, timore liberati. Qua ſi uſus non fuiſſet] *quia interfectus eſt ab ijs maxime, quos Pompeium ſecutos, cum poſſet occidere, ſeruauit.* Et *ſane Hirtius illi auctor fuerat, ut crudelitate potius uteretur, quàm clementia; ſi, quod armis quæſierat, tenere diutius uellet. quod ex Paterculo didicimus: cuius uerba ſubijciemus:* Laudãdum experientia conſiliũ eſt Panſæ, atque Hirtij, qui ſemper prædixerant Cæſari, ut principatũ, armis quæſitũ, armis teneret. *ille dictitans mori ſe, quàm timeri, malle, dum clementiã, quã præſtiterat, exſpectat, incautus ab ingratis occupatus eſt.* Pompeius] *Sextus, Magni filius.* Quod tibi tum licuit,] *quod tibi Cæſaris bello licuit, ut neutram partem ſequereris; id nobis nunc non licebit; quos hæc perditorum pars in hoſtium numero habebit, quia nõ obſcure Cæſaris morte lætati ſumus. ep. 13.* Nos ingratos] *quia lætati ſumus eius nece, quibus ille non ſolum pepercerat, ſed etiam reditum in patriam conceſſerat.* Millies mori melius] *quàm ire in caſtra. ſupra: Talaria uideamus. quiduis enim potius, quàm caſtra.* Huic præſertim ætati] *ſenectuti: cui propinqua iã mors impendet.* Magnum mendum] *acta enim illa res eſt animo uirili, conſilio puerili. ep. 21.* Illi iuuenes] *tyrannoctoni.* ἄλλοις ἐν ἐσθλοῖς &c.] *alijs in bonis hanc effugiunt uituperationem. hoc dicit: ita de rep. meriti ſunt, ut ad eos hoc dedecus non pertineat.* Plura audis] *cum Romæ ſis.* Interes conſiliis] *quòd cum Cæſarianis aſſidue colloquaris. Sic in epiſtola ad Caſſium:*

ſium: Tu eam partem petiſti, ut & conſilijs intereſſes, et, quod maxime curam leuat, futura animo proſpicere poſſes. Erat *enim Caſsius apud Cæſarem.* Super legatione uotiua] *quam petere cogitabat, diſceſsionis cauſſa; quemadmodum & petijt; & uſus eſt. quod ipſe in* 1. *Philippica ſignificat his uerbis: Quæ cum audire mallem, quã uidere; haberemq; ius legationis liberum; ea mente diſceſsi, ut adeſſem* Kalendis *Ianuarij; quod initium ſenatus cogendi fore uidebatur. Votiuam autem & liberam legationem idem eſſe, non dubitabit qui leget quod ſcriptum eſt. ep.18.lib.2.& 13.lib.14.* Kalendis] *ne in ſenatu Kalendis Iunijs adſim.ep.14.& 1.* Milites ad eam diẽ comparati] *uide ep.4.lib.15.et in 2. Philipp.* Iſtos] *Brutum, & Caſsium.*

IN

IN LIBRVM XV EPISTOLARVM CICERONIS AD ATTICVM,

Pauli Manutii commentarius.

EPISTOLA I.

DE Alexione] *medicus Ciceronis Alexio perierat. ep.2.* De Antonio] *ep.20.lib.14.* Egi primum] *egi cum eo de re Buthrotia.* Nihil mihi concedebat] *rem Buthrotiam æque, atque ego, uidebatur cupere. Sic ep.33.lib.13.* Noſti diligentiam Capitonis in rebus nouis perquirendis: non concedit Camillo. Huius rei] *Buthrotiæ.* Conſulatus ſui] *erat enim conſul deſignatus.* In eo negotio] *in re Buthrotia.ep.19.lib.14.* Noſtros] *Brutum, & Caßium.* Satisfeci] *probaui mihi non licere, quod rogaret. ep.19.lib.14.* Laborare] *de ea re, quam rogabat.* Iſtam uero,] *opinor, Publiliæ matrẽ. ep. 19.l.14.* Quid eſt hoc?] *quo de nunc agitur. quid eſt, cur ſimilem, & quaſi cum perſona ambulem? tũ laudaui, quia debui: at hoc, quod nunc agitur, cuiuſmodi eſt?* Quod Brutus rogat] *quod Brutum ſcribis rogare, ut ante Kalendas Iunias eum conueniam; ad me quoque ſcripſit.* Ante kalendas] *hoc eſt, ante quàm in urbem redeam. nam ad eum diem Cicero affuturus erat:*

(ep.

(ep. 14. & 17. lib. 14.) Brutus autem redire ipſe in urbem non audebat metu ueteranorum. In epiſt. fam. ep. 2. lib. XI. Suæ immortalitati] *cum tyrannum interfecit.* Noſtro otio] *quia, rege interfecto, liberi tamen nõ ſumus. ep. 5. XI. & 12.* De regina] *Cleopatra. ep. 8. lib. 14.* De Flamma] *de Flaminio Flamma, obſecro te, ſi quid potes, age: id eſt, ne Montanus pro eo dependat. ep. 50. lib. 12. & 16. lib. 14.* Pæne ualentem] *nam ægrotauerat. ep. 19. lib. 1.* Clam iis] *mallem, Clarius: ut certius Attico ſignificet de ualetudine Piliæ, quam non domi ſubobſcure, ſed in publico clare uiderit.* Vt ne ambitioſe corrigerem,] *ut eam ne parce corrigerem. nam ambitioſe corrigere dicitur is, qui in amici ſcriptis pauca mutat, quòd uereatur ne eum offendat, ambitioſus in eius gratia retinenda.* ὑπόθεσιν, uides, quæ ſit] *uides, quod ſit argumentum, quæ dicentis perſona. argumentum eſt, de tyranno interfecto, patria liberata: loquitur Brutus, qui tam præclari facinoris auctor fuit. ardentius igitur ſcribi debuit oratio.* Alius ſum] *aliud ſequor genus orationis. Et ſane Ciceronis & Bruti nõ idem erat iudicium de oratore perfecto. ep. 20. l. 14,* ὑπεραττικὸς] *admodum Atticus: hoc eſt: uereor, ne, quia cognomen tibi eſt Attico, ualde propenſus ſis ad ea probanda, quæ ſunt Attice ſcripta. nam Brutus eam rationem ſcribendi in oratione ſua ſecutus erat, quam Attici oratores adamauerant. Atticum autem oratorem Cicero talem inducit in libro de perfecto oratore: Summiſſus eſt, & humilis, de numeris non laborans, ſuppreſſus ut uoce, ſic etiam oratione, non faciet remp. loquentem;*

nec

nec ab inferis mortuos excitabit; nec, aceruatim multa frequentans, una complexione deuinciet. Hunc igitur o*ratorē & probabat* Brutus, *etimitabatur: cum eum* Cice*ro principem poneret, non qui uno in genere excelleret, ſicut* Atticus *in humili, ſed qui parua ſummiſſe, magna grauiter, mediocria temperate poſſet diceret.* Ἀττικώτατα grauiſsime dici] *qui* Atticus *maxime uelit eſſe, grauiter tamen poſſe dicere. Grauitatem* Cicero*, & uim cum uerborum, tum ſententiarum in oratione* Bruti *deſiderabat; qui ea neglexerat, quòd* Atticorum *conſuetudinem imitans, tenuitatem ſequeretur.*

EPISTOLA II.

De Buthroto:] *nimium multis uerbis de* Buthro*tia re mecum agis. epiſt.* 10. *lib.* 14. *&* 15. *lib.* 16. Concionatum eſſe] *epiſt,* 20. *de concione* L. An*tonij.* Ea non ſcribam] *opinor, hiſtoriam. epiſt.* 14. *lib.* 14. Non ſatis &c.] *non multum mihi ſperare uideris a ſenatu de re* Buthrotia. Ludorumque eius] *intelligit eos ludos, quos Cæſaris uictoriæ Cæſar adoleſcens fecit: de quibus* Suetonius *his uerbis:* Ludos *uictoriæ Cæſaris, non audentibus facere quibus obtigerat id munus, ipſe edidit.* Et Matius *in epiſtola ad* Cice*ronem:* At *ludos, quos Cæſaris uictoriæ Cæſar adoleſcens fecit, curaui; at id ad priuatum officium, non ad ſtatum reip. pertinebat.* Collega dignus] *dignus* Matij *ac* Poſtumi *collega: quia cum ijs ludos procuraret.* Balbum] Balbum *uellem leuare inuidia poſſemus. uide illud epiſt.* 21. *lib.* 14. Queſtus *eſt etiam de ſua inuidia.* Prima diſputatio Tuſculana] *quod ſcri-*

bis, te, legendo Tuſculanarum quæſtionum libro primo, hoc aſſequi, ut mortem contemnas: ſane gaudeo. Primus *enim Tuſculanarum liber mortem docet non eſſe malum.* Neque enim ullum eſt perfugium aut melius, aut paratius] *quàm mortem contemnere.* Bene loquitur] *de ſuo ære alieno ſoluendo. epiſt. 50. lib. 12. & 16. lib. 14.* Hos tamen πεντέλοιπον] *Hirtium, Panſam, Balbum: quos appellat πεντέλοιπον, quaſi reliquos de quinque. nam, Octauio & Philippo Romam profectis, tres de quinque remanſerant, Hirtius, Panſa, Balbus.* Iſta] *quæ fiunt ab Antonio.* Pecuniæ] *publicæ; quam Antonius erogauit ad arbitrium ſuum; cum ea pertineret ad populum Romanum. Philippica v. Illa diſsipatio pecuniæ publicæ ferenda nullo modo eſt. et in 2.* Doleo] *quòd e uita exceſſerit. ep. I.*

EPISTOLA III.

Multa potiora.] *nam exſilium, & mortem, & quiduis aliud ſeruituti antepono.* Acta in æde Apollinis] *pro republica, erumpente flamma bellorum ciuilium.* Nec ſimille tempus] *tunc enim tuto licuit conſulere reipublicæ: quod item nunc licere non uidetur, præſertim cum ſcribas Marcellum, alioſq; ab urbe diſcedere.* Noui conuentus habitatores] *intelligit colonias proximis ſuperioribus diebus ab Antonio in agrum Campanum deductas. Philippica 2.* In magnis enim uerſamur anguſtiis] *quòd iam neque in his locis mihi uideor tuto eſſe poſſe, propter nouos habitatores Antonio beneuolos; neque Romæ, propter milites non ſolum Antonij, ſed etiam Octauij; quorum neu-*

tri

tri σκοπὸς eſt ſalus reip. epiſt. 12. *huius lib. &* 1. *l.* 15. De Mario] *hic eſt M. Marius, de quo epiſt.* 9. *lib.* 2. *ad Q. fr. & fam. epiſt.* 1. *libri* 7. Quæ deſiderabam] *cognoſcere cupiebam ex tuis litteris & ſecundos Alexionis heredes, & teſtamenti diem: cognoui.* M. Cato] *ſic in Beſſarionis libro: ad quem accommodanda correctio. ego, quod reponam, non audeo; nec temere audeo immutare.* Idem te, quod me, ſentire uideo;] *tu quoque ſentis, ardentius debuiſſe ſcribi. epiſt.* 1. Quaſi a Bruto habita oratione] *uis me in eandem ſententiam ſcribere, quod Bruti nomine diuulgetur: quaſi eam orationem, quæ ſcribatur a me, Brutus habuerit in concione Capitolina. quod ego, qui fieri poßit, parum intelligo; cum ille eam, quam ſcripſit, iam ediderit: ut alia deinde oratio de ijſdem rebus cum eiuſdem nomine non uideatur edi poſſe.* Alio modo] *atque ſcripſit Brutus. epiſt.* 1. Tempore] *ſcribendi exſpectandum tempus maturius. epiſt.* 4. Bene tribuni.] *recte factum a tribunis, qui Cæſaris ſellam in ſpectaculis apponi uetuerunt. quanquam uetuiſſe Antonium conſulem, non tribunos, Appianus tradit: ſed credendum potius Attico præſenti. de hac ſella Suetonius ſic:* Ampliora humano faſtigio ſibi decerni paſſus eſt, *ſedem auream in curia, & pro tribunali thenſam, & ferculum Circenſi pompa.* Præclaros etiam XIIII. ordines] *ſcripſerat Atticus de equitibus Romanis, ſtudium erga rempublicam in theatro ſignificantibus. hi ſedebant in* XIIII. *ordinibus lege Roſcia datis. Cicero, Plinius, Pedianus, Tranquillus.* Apud me] *in aliqua uilla Ci-*

ceronis. epiſt. 2. lib. 13.

EPISTOLA IIII.

VIII. fere] VIII. *fere hora: ut ita ſubaudiatur, hora; quemadmodum ſubauditur, dies.* Q. Fuſio] *Caleno, Ciceronis inimico iam inde a temporibus Clodianis. Aſconius in Miloniana. Poſtea Ciceroni, acerbe Antonium in ſenatu accuſanti, non minus acerba oratione reſpondit; quam recitat* Dio *libro* XLVI. Niſi forte] *nobis omnia uideantur inſulſe fieri ab ijs, quos non amamus.* Et leuiorem laudo] *corrupte. placeret ſic,* De Lenio, *rem laudo: aut quiddam huiuſmodi: ut ſit reſponſionis initium. omnino dictio, Leuiorem, diuidatur.* Carfulenus] *ſi ita ſentit, ut ſcribis.* D. *Carſuleni mentio eſt in* III. *Philippica, & in epiſtola Aſinij ad Ciceronem, apud Appianum Carſuleij.* ἄνω ποταμῶν] *retro flumina feruntur. adagium eſt* περὶ τῶν ἀδυνάτων. Per populum agat,] *ſicut egit. nam corruptis tribunis plebis, populi ſuffragijs Celticam prouinciam,* D. *Bruto antea decretam a ſenatu, obtinuit. Appianus lib.* 3. De illius neruis] *de Bruti uirtute.* Non uidetur fieri poſſe ſine bello] *ſi prouinciam* Bruto *adimere uolet Antonius, bello adunat neceſſe eſt.* Non cupio] *non cupio* Brutum *armis tueri prouinciam: quia, ſi tuetur, acta Cæſaris confirmantur: (Cæſar enim eam prouinciam* Bruto *regendam aſſignauerat) quòd ſi acta Cæſaris confirmantur; ſequitur, ut caueatur* Buthrotijs, *id eſt, ut* Buthrotij *omni moleſtia liberentur, ſicut Cæſar decreto iuſſerat.* Hic exiſtet, *qui dicat:* Ergo Buthrotijs *non amicus* Cicero, *immo amiciſ-*

ſimus,

ſimus; ſed uſque eò ambitioſus erat in eorum agro liberando, ut eos id conſequi ab alio doleret. laborabat autem ea de re propter Atticum, *qui pecunias Cæſari de ſuo numerauerat, ut* Buthrotius *ager ne diuideretur. epiſt.* 14. *lib.* 14. 2. *lib.* 15. *&* 15. *lib.* 16. Noſtris] *Bruto, & Caßio.* Stulta] *ſtulte facerem, ſi me idibus Martijs conſolarer. epiſt.* 13. *&* 28. *l.* 14. *&* 4. *lib.* 15. Excisa] *tyrannus quidem eſt occiſus, ſed quædam quaſi radix remanſit, unde tyrannis enaſcatur.* Redeamus &c.] *legamus* Tuſculanas *diſputationes, quæ nos aduerſus omnia, quæ poſſunt accidere, confirmant.* Sæpe uſurpas] *ſæpe in tuis litteris mentionem facis Tuſculanarum diſputationum, epiſt.* 2. Saufeium pete] *diſputa contra philoſophum* Epicureum *de contemnenda morte: ita ut ille neſciat, argumenta te ſumpſiſſe de meis libris.* Lanuuium] *ad* Brutum. *epiſt.* 9. *lib.* 14. Non ſine multo ſermone] *dabit enim ſermonem hic meus cum* Bruto *congreſſus.* Contendis committere] *uis me eandem ſcribere orationem, quam* Brutus *ſcripſit. uis igitur nos inter nos committere, & quaſi in quoddam certamen adducere.* Tranquillus *in* Caligula: Nec ceſſauit criminari alterum alteri, atque inter *ſe omnes committere.* ἡρακλείδιον aliquod] *hortaris, ut præclarum aliquid de rep. ſcribam, quod quaſi* Heraclidis *opus uideatur. epiſt.* 19. *lib.* 13. 14. *&* 28. *huius libri, &* 2. *lib.* 16. Componendum argumentum eſt, & ſcribendi exſpectandum tempus maturius] *hoc eſt, quod dixit epiſt.* 4. *lib.* 15. *Sed alio modo, & tempore, nam hoc tempore non uidebatur*

in proœmio. Iſti] *Bruto.* Ducem] *Antonium.* Quod Hirtium &c.] *ep.4.l.15. Caßius uehementer orat, ac petit, ut Hirtium quamoptimum faciam.* E*rat enim* Hirtius *maxime deditus eloquentiæ, ideoq; Ciceroni familiariſsimus.* In *epiſtola ad* Pætum : Hirtium *&* Dolabellam *dicendi diſcipulos habeo, cenãdi magiſtros.* Et *in hoc libro ep.12. Qui etiam me declamare coegerunt.* Cum Balbo] *qui cum Cæſaris amiciſsimus fuerit, quo modo in remp. ſit animatus, non facile poteſt diiudicari.* Valde placere] *quia remp. præclariſsime geſſit. ep.14.* Vixi] *iucundiſsime fui. ut ep.15. lib.4.* Vixi cum Axio. Edictum Bruti, & Casſii] *in ep.13. lib.10.* Iſtis] *Bruto, & Caßio.* Ibat res] *erat, cur bene ſperaremus. ep.15. Incipit res melius ire.* Ducẽ] *Octauium ſignificat, ad quem ueterani confluebant.* Dio, *Appianus.* μὴ πολιτεύεσθαι.] *abſtinendum adminiſtratione reip. nam* Epicurus *ad ſe ipſum omnia referebat, aliena cauſſa nihil dicebat eſſe agendum. Ideoq; in epiſtola ad* Trebatium, *quem audierat* Epicureum *eſſe factum, iocãs ita ſcribit: Quonam modo ius ciuile defendes, cum omnia tua cauſſa facias, non ciuium? Et in eadem: Quid fiet populo* Vlubrano*, ſi tu ſtatueris* πολιτεύεσθαι *non oportere?* Bruti noſtri] *qui* Stoicos *ſequens, diſſentiebat ab* Epicuro. Vulticulus] *talis apparet* Brutus *in antiquis & lapidibus, & nummis, uultu macie attenuato.* Eſt dextella] *eo quaſi dextra utemur ad auferendum ab* Antonio *quod uolumus, de re* Buthrotia. *nã* Quinctus *filius* Antonii *familiaris. ep.17.* L. Antonius] *qui erat tribunus pl. & tribunis licebat quem uellent*

nellent in concionem abreptum interrogare qualibet de re: ut in libro de magiſtrabus exemplorum copia probauimus. Concio] *Octaui.* Hæc ſcripſi] *quaſi dicat, Proſpere, quia ſtatim diſceſſurus erat Caſſiu tabellarius.* Salutaturus] *in villa Cumana ad Lucrinum. epiſt.* 16. Ad epulas Veſtorii] *Puteolos. ep.* 13.

EPISTOLA XXI.

Venit] *Roma.* Non de re mea] *non de pecunia, quam mihi debet.* Non dum enim meas acceperat] *intelligit eas litteras, quas appellauit aculeatas. ep.* 18. Quarum exemplum tibi miſeram] *quarum eſt principium, Etſi contentus eram mi Dolabella tua gloria, ep.* 17. Timere] *nolle. ſic paullo poſt: Nemo eſt iſtorum, qui otium non timeat. Et in ea, quæ ſequitur: Timent otium. quod contra dixit, cupere pacē, ep.* 20. Noſti uirum, quàm tectus] *ſic Cælius ad Ciceronem: Noſti Marcellū, quàm tardus: itemq; Seruium, quàm cunctator. Plautus in Aulul. Tu me, & ego te, qualis ſis, ſcio. Terentius in Ad. Illum, ut uiuat, optant.* Acta Cæſaris] *uide in orationibus.* Duumuiri] *municipiorum præfecti.* De ſua inuidia] *quòd inuiſus eſſet quaſi Cæſaris amicus.* Illa res] *Cæſaris interitum ſignificat.* Regni heredem relictum] *Antonium.* Hoc metuere, alterum in metu non ponere] *regem metuere, heredem regni non metuere. Et latenter ſignificat, Antonium occidi debuiſſe. Locutionem uſurpauit eandem ep.* 50. *lib.* 12. Neapolitanum] *fundum in agro Neapolitano: ut in Academicis: Erat conſtitutum Lucullo in Neapolitanum,*

mihi in Pompeianum nauigare. Matre tyrannocto= ni] *Seruilia, Bruti matre: quæ fundum illum ab haſta Cæſaris minimo acceperat. dilexit enim Cæſar uſque adeo Seruiliam, ut bello ciuili, quemadmodum Suetonius tra= dit, ſuper alias donationes ampliſsima illi prædia ex auctio nibus haſtæ nummo addixerit; cum quidem, pleriſque uti= litatem mirantibus, facetiſsime Cicero, Quo melius, in= quit, emptum ſciatis, Tertia deducta eſt: exiſtimabatur enim, Seruiliam etiam filiam ſuam Tertiam cõciliare Cæ ſari. erat igitur plane* ὑποσόλοικον, *cum Brutus Cæſa= rem occidiſſet, Seruiliam poßidere fundum a Cæſare da= tum*. Cato maior.] *liber de ſenectute, ita inſcri= ptus: in quo libro multa præclara ad tollenda ſenectutis in= commoda: ideoq; ſibi eum ſæpe eſſe legẽdum, dicit.* Πεν= τέλοιπον] *Puteolis fuerat Cicero cum quinque Cæſaria= nis, Balbo, Hirtio, Panſa, Octauio, Philippo, ut ſcri= bit ep.* XI. *Cum autem Octauius cum Philippo uitrico Ro mam iſſet, tres erant reliqui, Balbus, Hirtius, & Panſa.* Πεντέλοιπον *igitur, id eſt, qui reliqui ſunt de quinque. re liqui autẽ erant, ut dixi, Balbus, Hirtius, Panſa.* Sic] *eo, inquit, ad Hirtium, ut eum ad partes reip. traducam. uide ep.* I. *lib.* 15. Videamus] *paremus, inquit, ta= laria, ut hinc abeamus.* Octauii concionem] *ep.* 20. An in meo nomine] *an propter pecuniam, quam mihi debet, legem tulerit de tabulis nouis: qua creditæ pe cuniæ debitoribus condonabantur.*

EPISTOLA XXII.

Iſti:] *qui otium timent*. Meus uero diſcipu= lus] *Hirtius*. Illum] *Cæſarem*. Irrita fore &c.] *fore*

fore dicebat, ut nos, qui Cæſaris acta decreto ſanximus, & confirmauimus, ijdem illa infirmemus, atque tollamus, timore liberati. Qua ſi uſus non fuiſſet] *quia interfectus eſt ab ijs maxime, quos Pompeium ſecutos, cum poſſet occidere, ſeruauit.* Et *ſane Hirtius illi auctor fuerat, ut crudelitate potius uteretur, quàm clementia; ſi, quod armis quæſierat, tenere diutius uellet. quod ex* Paterculo *didicimus: cuius uerba ſubijciemus:* Laudãdum ex *perientia conſiliũ eſt* Panſæ, *atque* Hirtij, *qui ſemper prædixerant Cæſari, ut principatũ, armis quæſitũ, armis teneret. ille dictitans mori ſe, quàm timeri, malle, dum clementiã, quã præſtiterat, exſpectat, incautus ab ingratis occupatus eſt.* Pompeius] *Sextus, Magni filius.* Quod tibi tum licuit,] *quod tibi Cæſaris bello licuit, ut neutram partem ſequereris; id nobis nunc non licebit; quos hæc perditorum pars in hoſtium numero habebit, quia nõ obſcure Cæſaris morte lætati ſumus. ep.* 13. Nos ingratos] *quia lætati ſumus eius nece, quibus ille non ſolum pepercerat, ſed etiam reditum in patriam conceſſerat.* Millies mori melius] *quàm ire in caſtra. ſupra:* Talaria *uideamus. quiduis enim potius, quàm caſtra.* Huic præſertim ætati] *ſenectuti: cui propinqua iã mors impendet.* Magnum mendum] *acta enim illa res eſt animo uirili, conſilio puerili. ep.* 21. Illi iuuenes] *tyrannoctoni.* ἄλλοις ἐν ἐσθλοῖς &c.] *alijs in bonis hanc effugiunt uituperationem. hoc dicit: ita de rep. meriti ſunt, ut ad eos hoc dedecus non pertineat.* Plura audis] *cum* Romæ *ſis.* Interes conſiliis] *quòd cum Cæſarianis aßidue colloquaris. Sic in epiſtola ad* Caſ-

ſium:

ſium: Tu eam partem petiſti, ut & conſilijs intereſſes, et, quod maxime curam leuat, futura animo proſpicere poſſes. *Erat enim Caßius apud Cæſarem*. Super legatione uotiua] *quam petere cogitabat, diſceßionis cauſſa; quemadmodum & petijt; & uſus eſt. quod ipſe in 1. Philippica ſignificat his uerbis: Quæ cum audire mallem, quã uidere; haberemq́; ius legationis liberum; ea mente diſceßi, ut adeſſem Kalendis Ianuarij; quod initium ſenatus cogendi fore uidebatur. Votiuam autem & liberam legationem idem eſſe, non dubitabit qui leget quod ſcriptum eſt ep.18.lib.2.& 13.lib.14.* Kalendis] *ne in ſenatu Kalendis Iunijs adſim.ep.14.& 1.* Milites ad eam diẽ comparati] *uide ep.4.lib.15.et in 2. Philipp.* Iſtos] *Brutum, & Caßium.*

IN LIBRVM XV EPISTOLARVM CICERONIS AD ATTICVM,

Pauli Manutii commentarius.

EPISTOLA I.

DE Alexione.] *medicus Ciceronis Alexio pe rierat. ep.2.* De Antonio]*ep.20.lib.14.* Egi primum] *egi cum eo de re Buthrotia.* Nihil mihi concedebat] *rem Buthrotiam æque, atque ego, uidebatur cupere: Sic ep.33.lib.13.* No*ſti diligentiam Capitonis in rebus nouis perquirendis: non concedit Camillo.* Huius rei] *Buthrotiæ.* Conſulatus ſui] *erat enim conſul deſignatus.* In eo negotio] *in re Buthrotia.ep.19.lib.14.* Noſtros] *Brutum, & Caßium.* Satisfeci] *probaui mihi non licere, quod rogaret. ep.19.lib.14.* Laborare] *de ea re, quam rogabat.* Iſtam uero,]*opinor, Publiliæ matrẽ. ep. 19.l. 14.* Quid eſt hoc?]*quo de nunc agitur. quid eſt, cur ſimilem, & quaſi cum perſona ambulem? tũ laudaui, quia debui: at hoc, quod nunc agitur, cuiuſmodi eſt?* Quod Brutus rogat] *quod Brutum ſcribis rogare, ut ante Kalendas Iunias eum conueniam; ad me quoque ſcripſit.* Ante kalendas] *hoc eſt, ante quàm in urbem redeam. nam ad eum diem Cicero affuturus erat:*

(ep.

(*ep.* 14. *&* 17. *lib.* 14.) *Brutus autem redire ipſe in urbem non audebat metu ueteranorum.* In *epiſt. fam. ep.* 2. *lib.* XI. Suæ immortalitati] *cum tyrannum interfecit.* Noſtro otio] *quia, rege interfecto, liberi tamen nō ſumus. ep.* 5. XI. *&* 12. De regina] *Cleopatra. ep.* 8. *lib.* 14. De Flamma] *de Flaminio Flamma, obſe cro te, ſi quid potes, age: id eſt, ne Montanus pro eo dependat. ep.* 50. *lib.* 12. *&* 16. *lib.* 14. Pæne ualentem] *nam ægrotauerat. ep.* 19. *lib.* 1. Clam iis] *mallem, Clarius: ut certius Attico ſignificet de ualetudine Piliæ, quam non domi ſubobſcure, ſed in publico clare uiderit.* Vt ne ambitioſe corrigerem,] *ut eam ne parce corrigerem. nam ambitioſe corrigere dicitur is, qui in amici ſcriptis pauca mutat, quòd uereatur ne eum offendat, ambitioſus in eius gratia retinenda.* ὑπόθεσιν, uides, quæ ſit] *uides, quod ſit argumentum, quæ dicentis perſona. argumentum eſt, de tyranno interfecto, patria liberata: loquitur Brutus, qui tam præclari facinoris auctor fuit. ardentius igitur ſcribi debuit oratio.* Alius ſum] *aliud ſequor genus orationis. Et ſane Ciceronis & Bruti nō idem erat iudicium de oratore perfecto. ep.* 20. *l.* 14. ὑπεραττικὸς] *admodum Atticus: hoc eſt: uereor, ne, quia cognomen tibi eſt Attico, ualde propenſus ſis ad ea probanda, quæ ſunt Attice ſcripta. nam Brutus eam rationem ſcribendi in oratione ſua ſecutus erat, quam Attici oratores adamauerant. Atticum autem oratorem Cicero talem inducit in libro de perfecto oratore: Summiſſus eſt, & humilis, de numeris non laborans, ſuppreſſus ut uoce, ſic etiam oratione, non faciet remp. loquentem; nec*

nec ab inferis mortuos excitabit; nec, aceruatim multa frequentans, una complexione deuinciet. Hunc igitur o*ratorē & probabat* Brutus, *et imitabatur: cum eum* Cice*ro principem poneret, non qui uno in genere excelleret, ſicut* Atticus *in humili, ſed qui parua ſummiſſe, magna grauiter, mediocria temperate poſſet diceret.* Ἀττικώτατα grauiſsime dici] *qui* Atticus *maxime uelit eſſe, grauiter tamen poſſe dicere. Grauitatem* Cicero, & *uim cum uerborum, tum ſententiarum in oratione* Bruti *deſiderabat; qui ea neglexerat, quòd* Atticorum *conſuetudinem imitans, tenuitatem ſequeretur.*

EPISTOLA II.

De Buthroto:] *nimium multis uerbis de* Buthro*tia re mecum agis. epiſt.* 10. *lib.* 14. & 15. *lib.* 16. Concionatum eſſe] *epiſt,* 20. *de concione* L. An*tonij.* Ea non ſcribam] *opinor, hiſtoriam. epiſt.* 14. *lib.* 14. Non ſatis &c.] *non multum mihi ſperare uideris a ſenatu de re* Buthrotia. Ludorumque eius] *intelligit eos ludos, quos* Cæſaris *uictoriæ* Cæſar *adoleſcens fecit: de quibus* Suetonius *his uerbis:* Ludos *uictoriæ* Cæſaris*, non audentibus facere quibus obtigerat id munus, ipſe edidit.* Et Matius *in epiſtola ad* Cice*ronem: At ludos, quos* Cæſaris *uictoriæ* Cæſar *adoleſcens fecit, curaui; at id ad priuatum officium, non ad ſtatum reip. pertinebat.* Collega dignus] *dignus* Matij *ac* Poſtumi *collega; quia cum iis ludos procuraret.* Balbum] Balbum *uellem leuare inuidia poſſemus. uide illud epiſt.* 21. *lib.* 14. Queſtus eſt etiam de ſua in*uidia.* Prima diſputatio Tuſculana] *quod ſcribis,*

bis, te, legendo Tuſculanarum quæſtionum libro primo, hoc aſſequi, ut mortem contemnas: ſane gaudeo. Primus enim Tuſculanarum liber mortem docet non eſſe malum. Neque enim ullum eſt perfugium aut melius, aut paratius] *quam mortem contemnere.* Bene loquitur] *de ſuo ære alieno ſoluendo. epiſt. 50. lib. 12. & 16. lib. 14.* Hos tamen πεντέλοιπον] *Hirtium, Panſam, Balbum: quos appellat πεντέλοιπον, quaſi reliquos de quinque: nam, Octauio & Philippo Romam profectis, tres de quinque remanſerant, Hirtius, Panſa, Balbus.* Iſta] *quæ fiunt ab Antonio.* Pecuniæ] *publicæ; quam Antonius erogauit ad arbitrium ſuum; cum ea pertineret ad populum Romanum. Philippica v. Illa diſsipatio pecuniæ publicæ ferenda nullo modo eſt. et in 2.* Doleo] *quòd e uita exceſſerit. ep. 1.*

EPISTOLA III.

Multa potiora.] *nam exſilium, & mortem, & quiduis aliud ſeruituti antepono.* Acta in æde Apollinis] *pro republica; erumpente flamma bellorum ciuilium.* Nec ſimille tempus] *tunc enim tuto licuit conſulere reipublicæ: quod item nunc licere non uidetur, præſertim cum ſcribas Marcellum, aliosq; ab urbe diſcedere.* Noui conuentus habitatores] *intelligit colonias proximis ſuperioribus diebus ab Antonio in agrum Campanum deductas. Philippica 2.* In magnis enim uerſamur anguſtiis] *quòd iam neque in his locis mihi uideor tuto eſſe poſſe, propter nouos habitatores Antonio beneuolos; neque Romæ, propter milites non ſolum Antonij, ſed etiam Octauij; quorum neu-*

tri

tri σκοπὸς *eſt ſalus reip. epiſt.* 12. *huius lib. & 1. l. 15.* De Mario] *hic eſt M. Marius, de quo epiſt. 9. lib. 2. ad Q. fr. & fam. epiſt. 1. libri 7.* Quæ deſiderabam] *cognoſcere cupiebam ex tuis litteris & ſecundos Alexionis heredes, & teſtamenti diem: cognoui.* M. Cato] *ſic in Beſſarionis libro: ad quem accommodanda correctio. ego, quod reponam, non audeo; nec temere audeo immutare.* Idem te, quod me, ſentire uideo;] *tu quoque ſentis, ardentius debuiſſe ſcribi. epiſt. 1.* Quaſi a Bruto habita oratione] *uis me in eandem ſententiam ſcribere, quod Bruti nomine diuulgetur: quaſi eam orationem, quæ ſcribatur a me, Brutus habuerit in concione Capitolina. quod ego, qui fieri poßit, parum intelligo; cum ille eam, quam ſcripſit, iam ediderit: ut alia deinde oratio de ijsdem rebus cum eiuſdem nomine non uideatur edi poſſe.* Alio modo] *atque ſcripſit Brutus. epiſt. 1.* Tempore] *ſcribendi exſpectandum tempus maturius. epiſt. 4.* Bene tribuni.] *recte factum a tribunis, qui Cæſaris ſellam in ſpectaculis apponi uetuerunt. quanquam uetuiſſe Antonium conſulem, non tribunos, Appianus tradit: ſed credendum potius Attico præſenti. de hac ſella Suetonius ſic:* Ampliora humano faſtigio ſibi decerni paſſus eſt, *ſedem auream in curia, & pro tribunali thenſam, & ferculum Circenſi pompa.* Præclaros etiam XIIII. ordines] *ſcripſerat Atticus de equitibus Romanis, ſtudium erga rempublicam in theatro ſignificantibus. hi ſedebant in XIIII. ordinibus lege Roſcia datis. Cicero, Plinius, Pedianus, Tranquillus.* Apud me] *in aliqua uilla Ci-*

ceronis

ſimus; ſed uſque eò ambitioſus erat in eorum agro liberan-do, ut eos id conſequi ab alio doleret. laborabat autem ea de re propter Atticum, *qui pecunias Cæſari de ſuo nume-rauerat, ut* Buthrotius *ager ne diuideretur. epiſt. 14. lib. 14. 2. lib. 15. & 15. lib. 16.* Noſtris] *Bruto, & Caßio.* Stulta] *ſtulte facerem, ſi me idibus Martijs conſolarer. epiſt. 13. & 28. l. 14. & 4. lib. 15.* Ex-ciſa] *tyrannus quidem eſt occiſus, ſed quædam quaſi ra-dix remanſit, unde tyrannis enaſcatur.* Redea-mus &c.] *legamus Tuſculanas diſputationes, quæ nos aduerſus omnia, quæ poſſunt accidere, confirmant.* Sæpe uſurpas] *ſæpe in tuis litteris mentionem facis Tuſculanarum diſputationum. epiſt. 2.* Saufeium pe te] *diſputa contra philoſophum Epicureum de contem-nenda morte: ita ut ille neſciat, argumenta te ſumpſiſſe de meis libris.* Lanuuium] *ad Brutum. epiſt. 9. lib. 14.* Non ſine multo ſermone] *dabit enim ſermonem hic meus cum Bruto congreſſus.* Contendis com-mittere] *uis me eandem ſcribere orationem, quam Brutus ſcripſit. uis igitur nos inter nos committere, & quaſi in quoddam certamen adducere.* Tranquillus *in Ca-ligula:* Nec *ceſſauit criminari alterum alteri, atque inter ſe omnes committere.* ἡρακλείδειον aliquod] *hortaris, ut præclarum aliquid de rep. ſcribam, quod quaſi Heracli dis opus uideatur. epiſt. 19. lib. 13. 14. & 28. huius libri, & 2. lib. 16.* Componendum argumen-tum eſt, & ſcribendi exſpectandum tempus maturius] *hoc eſt, quod dixit epiſt. 4. lib. 15. Sed alio modo, & tempore, nam hoc tempore non uidebatur*

ſibi de rep. ſine periculo poſſe ſcribere; cum, interfecto Cæſare, minime tamen eſſet recuperata libertas. itaque dicit, exſpectandum tempus maturius. Si hæc ita manant, ut uidentur,] *ſi, ut uidetur, perditorum uis, & audacia quotidie magis corroboratur; iam mihi nullam afferet delectationem Cæſaris interitus.* Nunquam reuertiſſet] *ex bello, quod Parthis inferre cogitabat, & diuturno, & admodum periculoſo.* Eius acta] *quæ decreto confirmauimus; ipſo interfecto. epiſt. 6. lib. 14. & fam. epiſt. 1. lib. 12.* Aut ut in Saufeiana &c.] *uidetur locus obſcurior: qui tamen illuſtrabitur diſtinctione. ſic igitur diſtinguamus:* Aut *(ut in Saufeianam, reliquasq; diſputationes, ad quas tu etiam Veſtorium hortaris) ita gratioſi &c. hoc ſenſu: Ille nunquam reuertiſſet, aut, ſi reuertiſſet, ita gratioſi eramus apud illum, ut noſtræ ætati, ſiquidem dominum habituri fuimus, non fuerit dominus ille fugiendus. illud autem,* Ut in Saufeianam &c. *explano ſic: Ut contra ea dicam, quæ in Tuſculanis diſputationibus ſunt a me ſcripta. in ijs enim multa de morte contemnenda: qui autem dominum fert, is ideo ferre uidetur, quia mortem timet. & primam, opinor, diſputationem, id eſt primum librum Tuſculanarum, Saufeianam appellat, quia contra Saufeij ſententiã, qui Epicurũ ſequebatur, multa cõplectitur de animorum æternitate.* Noſtræ ætati] *qui ſenes ſumus.* Noſtris] *Bruto, & Caßio. ep. 3.* Quid etiam nobis,] *utrum Kalendis Iunijs in ſenatu adſim. ep. 1.* Studium tuum nauare] *ad eum cuperẽ ire potuiſſes. epiſt. 11.* Litteras] *mittam, quibus te excuſem. epiſt. 5.* Miſi]

Romam, ubi erat Atticus: ideo infert, Eum ad te uocabis. Cum mandatis, & litteris] de legatione impetranda. epiſt. 9. Quod placeat] quod ſcribendum uideatur. A Balbo] nihil dum a Balbo cognoueram, ut poſſem ad te particulatim ſcribere de conſilijs Antonij, quemadmodum ſuperioribus diebus feceram, ex eiuſdem Balbi ſermone. ep. 21. l. 14.

EPISTOLA V.

Vtrum de duobus.] Romam eant, nec ne. id enim conſiderabant, ſed ueteranos timebant, quorum ad Kalendas Iunias magna multitudo in urbe affutura erat. in libro ſuperiore in extremo, Moneor, inquit, a multis, ne in ſenatu Kalendis. dicuntur enim occulte milites ad eam diem comparati, & quidem in iſtos; qui mihi uidentur ubiuis tutius, quàm in ſenatu, fore. Et in epiſtola, quæ utriuſque nomine ad Antonium ſcripta legitur fam. lib. 10. cum hoc ipſum conſultarent, num in urbe tuto eſſe poſſent, Scribitur, inquiunt, nobis, magnam ueteranorum multitudinem Romam conueniſſe iam, & ad kalendas Iunias futuram multo maiorem. petimus a te, facias nos certiores tuæ uoluntatis, putes ne nos tutos fore in tanta frequentia ueteranorum: quos etiam de reponenda ara cogitare audimus. Congruit igitur & tempus, & ſententia: ut exponam ſic, Vtrum de duobus, utrum Romam eant, an in ijsdem locis maneant. ὁ θησαυρὸς ἄνθρακες] adagium eſt, ab eo, qui theſaurum ſperans carbones inuenit. transfertur ad eos, quibus opinione & ſpe fruſtratis aliquid euenit contra quàm uolebant. Ergo ſenſus eſt: Caßium nunquam putaui fore tam ſtultum, ut crederet

Hirtium a me fieri quamoptimum poſſe. *Cum enim Cæſarem Hirtius magnopere dilexiſſet; Caßio & Bruto, e Cæſaris interfectoribus, qui poterat non inimicus eſſe? aperte indicant quæ ſcripta ſunt epiſt. 12. Meus, inquit, diſcipulus (Hirtium ſignificat) ualde amat illum, quem Brutus noſter ſauciauit: &, ſi quæris, timent otium: ὑπόθεσιν autem hanc habent, eamq; præſeferunt, uirum clarißimum interfectum &c.* Epiſtolam tibi miſi.] *quã Caßius ad me miſit.* Vt tu de prouincia &c.] *ut tu ſcribis de prouincia Bruto, itemq; Caßio per s. c. mandanda, ita & Balbus ſcribit.* Iam in Tuſculano eſt] *ut iam in urbem peruenerit, cum in Tuſculano ſit.* Periculi cauſſa] *ſuadet, ne Romam proficiſcaris quòd ibi non putet me ſine periculo eſſe poſſe.* Sibi etiam] *ſe etiam dicit abſuiſſe periculi cauſſa.* Tantum abeſt &c.] *ſi Romam non uenio, ſuſpicari poterit Antonius ideo me non uenire, quòd eum ſummis opibus, ſummaq; dignitate florentem non libenter uideam. ſed ego, tantum abeſt, ut hanc eius ſuſpicionem curem fugere, ut etiam ob id ipſum Romam uenire nolim, ne illum uideam.* Fugere non curem] *perſpicuum eſt, negatiuam abundare.* Qui reiiciantur] *a portione publici agri. ſiam. epiſt. 2. lib. XI.* Inter iſtos?] *inter Cæſarianos: cum in urbe ero.* L. Antonius] *Marci frater.* In Decimum] *in Decimum Brutum profecturus eſt.* Noſtros] *hac uoce ſemper M. Brutum & C. Caßium deſignat, ut epiſt. 1. Redeamus ad noſtros. Et epiſt. 4. Scribis te neſcire, quid noſtris faciundum ſit. Item epiſt. 1. lib. 14. & 6. huius libri.*

Seruiui] *Cæſare uiuo.*

EPISTOLA VI.

Cauſſæ :] *Cæſarianæ.* Iſtos] *Hirtium, & alios, Cæſaris amicos.* Caleant,] *in agendis rebus acriter uerſentur : μεταφορικῶς : quale illud epiſt. 16. lib. 4. Iudicia calent, pro exercentur. Et ep. 2. l. 3. ad Q. fr. Gabinium ad populum luculente calefecerat Memmius. Et Cœlius in epiſt. ad Ciceronem. Quod tibi ſupraſcripſi, Curionem frigere; iam calet : nam feruentiſsime concerpitur.* Ad nonas] *ut in ſenatu adſim. nam eo die ſenatus erat futurus. epiſt. 9.* Præſidia] *magiſtratus in biennium deſignati; conſules quidem, Hirtius, & Panſa; poſt eos, D. Brutus, & L. Plancus. nam Cæſar ad bellum Parthicum profecturus, paucis diebus ante, quàm occideretur, deſignauerat magiſtratus in biennium : ut eſſent, qui ipſo abſente res urbanas adminiſtrarent. Dio.* Per ſe] *Bruto enim & Caßio rem ad contentionem deducentibus, hæc mala diuturna erunt, quæ ipſa per ſe non eſſent. Verebatur enim Hirtius, ne Caßius & Brutus eo conſilio diſcederent, ut, exercitu comparato, armati, redirent de rep. dimicaturi. ideo dixit Cicero : Iſti uerentur, ne noſtri plus animi habeant, quàm habent.* Seruiliam :] *M. Bruti matrem, ſororem Catonis Vticenſis.* Rediiſſe] *Lanuuio, ubi filium & Caſsium erat allocuta.* Non diſceſſuros] *Brutum & Caſsium ex Italia non exituros.*

EPISTOLA VII.

Sexti] *Pompeij.* Seruius uero pacificator] *Ser. Sulpicius legatus ad Antonium miſſus eſt, qui*

rem componeret. hoc Philippica IX. *quam legationem nunquam Cicero probauit; itaque & hic deridet; qui ſci=ret* Antonium *ab armis non diſceſſurum, ideoq; bellum decerni, quàm legationem, mallet. quod etiam euentus comprobauit.* Cum librariolo] *in Sulpicij iuriſcon=ſulti conſuetudinem; qui librariolo uti ſolitus eſſet, in quo de iure ciuili multa ſcripſiſſet ad captiunculas effugien=das. quaſi dicat: Quid hic poterit cum ſuo librariolo? e=ius ſcientiæ locus in hac re non eſt. non iure ciuili con=tra* Antonium *utendum fuit, ſed armis.* Non ex iure manum] *uide Gellium lib.* 20. *cap.* IX. *fam. ep.* 13. *lib.* 7. *& pro Murena.*

EPISTOLA VIII.

Veteranis.] *quòd tam frequentes Romam uene=rint, ſpe nouarum rerum a conſulibus incitati.* Puto e=*nim ſignificari quod eſt in* I. *Philippica. Veterani qui ap pellabantur, quibus hic ordo diligentiſsime cauerat, non ad conſeruationem earum rerum, quas habebant, ſed ad ſpem nouarum prædarum incitabantur.* De kal. Martiis] *de eo, quod eo die agere decreuerunt. ſed locum hic eſſe Kalendis Martijs non uideo:* Iunijs *poſſet eſſe: quibus, futurum erat, ut ageretur in ſenatu de commodis uetera=norum. fam. ep.* 2. *lib.* XI. Eutrapelum] *Volum=nium* Eutrapelum, *Antonij familiariſſimum, qui etiam il li amicam ſuam Cyteridem conceſſerit. fam. ep. ult. l.* XI. *et Seruius in ult. ecloga.* Vtraque] *utar tam prouin=ciali, quàm uotiua.* De te] *ſcripſerat* Atticus, *ſibi quo=que in animo eſſe legationem liberam petere, ſed uſurum in ea re* Ciceronis *conſilio. uide ep.* 9. Coram] *me=*

cum

cum de tua legatione deliberare. Vt ille] *ut poeta il-le ſcriptum reliquit. uidetur enim illud, Cauendum quæ plures uident, de uetere poeta ſumptum.*

EPISTOLA IX.

Vllam ab iſtis,] *ullam prouinciam accipere a Cæſarianis? Maluiſſet enim Cicero utrunque in urbe manere; quòd ijs præſentibus magnum præſidium reſp. uideretur habitura.* Legatariam] *per contemptum; quòd quaſi legati ad curandum frumentum mitterentur. Scribit Appianus libro* III. *ſenatum Bruto & Caßio timentẽ, demandato rei frumentariæ munere, honeſte illos amandaſſe.* Ad Eurotam] *uſque eò legatariam iſtam prouinciam parui facio, ut neſciam, utrum ea ſit melius uti, quàm prorſus nihil agere, & Lanuuij ſedere. Lanuuij enim erat Brutus.* Eurotam] *fluuium Laconiæ. Lanuuij pictum in porticu, quæ Perſice dicebatur, fortaſſe quòd in ea ſimulacrum pugnæ fuerit, qua Perſæ a Græcis cæſi ſunt.* Prouinciæ decernantur] *ad quas ex pretura proficiſcantur. nunc enim & Caßius & Brutus prætores erant, neque prouincias poterant adminiſtrare niſi poſt confectum annuum præturæ tempus. interea datum negotiũ, ut frumentũ curarẽt.* Nolo enim &c.] *quia Eurotam nominaui, fortaſſe poteras accipere de Lacedæmone, quam præterfluit Eurotas: ideo addidi de Perſice porticu: ut intelligeres, me de Eurota picto locutum, & Lanuuium ſignificare, non Lacedæmonem, quæ longe abeſt. Beſſarionis liber hic habet, Lacedæmonem cum Lanuuium exiſtimauit. quod eſſe mendoſum conſtat.* Caſus armorum?] *rixam ſignificat neſcio quam in*

Attici domo ortam, ita, ut ad arma uentum ſit. Nimbum cito tranſiiſſe] *rixam mature ſedatam.* Triſti] *quòd* Atticus *legationis ſpecie migrare aliò uellet, ne tam turbulenta in urbe uiueret.* Difficili ad conſiliandum] *de qua ego tibi conſilium dare non facile poſſim.* Hac *de re in epiſtola proxima ſuperiore, his uerbis:* De *te quæſo etiam atque etiam uide.*

EPISTOLA X.

Quid ſcribam?] *ad* Brutum, *&* Caßium. Beneficio iſtorum] *curatione frumentaria.* Si uero aliquid de Decimo gratius:] *ſi quid de* Decimo Bruto *lætius affertur; ut de* Antonio *repulſo, de prouincia* Gallia *in ſenatus poteſtate retenta: quæ noſtris, ideſt* Bruto *&* Caßio, *uita? quaſi dicat, obſcura prorſus, & inhonorata, qui* Lanuuij *ſedendo tempus triuerint.* Antiquus *liber* Caualcantis; Si *uero aliquid de* D. *gratiusq́; noſtris: ut nulla fere mutatione locum, ut opinor, reſtituerim.* Ludos uero non facere] *prætores ludos facere ſoliti erant. ideoq́; turpe dicit futurum* M. Bruto, *ſi eos prætermiſiſſet. qui poſtea conſtituit, ut abſente ſe fierent, cum ipſe in urbe tuto eſſe non poſſet.* ep. x i. *&* Plutarchus. Frumentum imponere] *mandare* Bruto, *&* Caßio, *ut frumentum curent, hoc eſt eos ſpecie legationis tanquam in exſilium mittere: ſicuti* Dionyſius *tyrannus* Dionem *ablegauit; cum tamen eum diceret non in exſilium a ſe miſſum, ſed paullulum ſeceßiſſe.* Plutarchus, *&* Probus. *quanquam apud eos legationis nulla mentio. ſed potuit* Dionyſius, *ad tollendam inuidiam facti, inter cetera & hoc fingere;* Dionem *a ſe legatū aliquò miſſum,*

Prorſus quidem &c.] *in tali re ſi quis uelit illis con ſilium dare, ſine periculo nõ poßit: ſed ego, ſi modo quid proficere, & illos conſilio iuuare poſſem, periculum negligerem.* Fruſtra] *quia nihil proficerem, etiam ſi pro ponerem illi quod maxime glorioſum eſſet. me enim non audiret, qui matri talibus in rebus obtemperet.* Cum utatur] *Brutus.* Quo genere utar litterarum] *ad illos:* Mittam] *litteras uel Antium, uel Circæos. nam alterutro in loco futuri erant Brutus & Caßius.*

EPISTOLA XI.

Seruilia, Tertulla, Porcia,] *matre, ſorore, coniuge M. Bruti.* Vt ſaluos eſſe] *ut ſaluti conſuleremus: uel, ut ſaluus eſſe poſſet. ſic enim licet explanare, cum in antiquo Caualcantis libro, Vt ſaluus eſſe, ſcriptũ ſit.* Martem ſpirare] *terribile quiddam aſpectu præ ſe ferre. quod de Scæuola infra græce dixit, ἄρη πνέων. ep.4.l.3.ad Q. fr.* In Siciliam]*rei frumentariæ cauſſa. ep. 9.* Ego ne] *ego ne, Caßius aiebat, ut beneficium accepiſſe uidear in contumelia? ut, quæ contumelia eſt, eam beneficij loco ponam? Clarius explanemus. Si hac, inquit, frumentaria uterer curatione, quodam modo fateri uiderer, beneficium mihi eſſe datum, cum ego ita ſentiam, tam ſordido munere demandato, non datum eſſe beneficium, ſed impoſitã contumeliã.* Neque nunc,] *quia tum gerebat præturam Brutus.* Decimumque grauiter accuſabat] *qui cum & Galliam prouinciam, & in ea tres legiones haberet, otioſus nihil pro republica moliretur.* Quid oportuiſſet] *ab illis fieri.* Quenquam præterea oportuiſſe tangi] *etiam*

M. Antonium oportuiſſe occidi. Id autem M. Brutus uetuerat, ut tantummodo tyrannum odiſſe uiderentur. Sed quoniam uideo eſſe antiquos libros, à quibus abſit diſtio, Tangi; uenio in opinionem, diſtinctione mutata, ſic eſſe legendum; Nec tamen illum locum, attingere quenquam præterea oportuiſſe, ſed ſenatum uocare, populum ardentem ſtudio uehementius incitare, totã ſuſcipere rem publicam: Vt actiue, quemadmodum grammatici loquuntur, omnia ponantur. Senatum uocari] uide ep. 10. & 20. lib. 14. Tua familiaris] Seruilia Bruti mater. Iturus] in Achaiam. Noſter] Brutus. ep. 12. Inani ſermone] cum dixit, ſe Romam iturũ. Velle enim ſe dixerat] uti Aſiatica curatione frumenti. ἡ δεῦρ᾽ ὁδὸς &c.] ueteris poetæ ſenarium uſurpans loquitur ad ſe ipſum: Quid profeciſti o Cicero hoc tuo ad Brutum itinere? nihil ſane: tantum amori ſatis atque officio feciſti. Pelopidarum] malorum ciuium. ep. 12. lib. 14. integer ſenarius eſt: Nec Pelopidarum facta, neque famam audiam. uſus eſt Cicero eodem uerſu & in epiſtola ad Curium, libro VII. fam. mutatis paulliſper uerbis, ſententia tamen & metri ratione ſeruata, ſic: Nec Pelopidarum nomen, neque facta audiam. Ad IIII. non. Apr.] ut ad IIII. non. Apr. cum eò legatus in Syriam proficiſcar. Votiua] legatio. Si ſtetiſſet] ſi dij darent, ut reſp. ſtaret; uoui. cum autem reſp. non ſtet, ſed euerſa plane ſit; cur uota diſſoluam, cũ id, cuius cauſſa uoui, non ſucceſſerit? ſic & Liuius lib. XXI. C. Atilius Serranus prætor uota ſuſcipere iuſſus, ſi in X. annos reſp. eodem ſtetiſſet ſtatu: & lib. XXX. Conſulibus impe-

ratum,

ratum, ut ludos magnos facerent, quos T. Manlius Tor quatus dictator uouiſſet, ſi eodem ſtatu reſp. ſtaret. Liberæ legationes] *quarum in numero uotiua erat. da bantur enim priuatæ rei cauſſa.* Idque adeo genus legationis] *liberæ.* Quod nunc mihi additum eſt] *ut, quanquam non ſit hæc mea libera legatio, liceat mihi tamen introire, exire, cum uelim.* Quinquenni licentia] *ut legatus perquinquennium abeſſe poßim.* Contrahi] *cum res ad bellum & cædem ſpectare uideatur.* βλάσφημα mittamus] *ne nobis male ominemur, quaſi ad quinquennium uicturi non ſimus.*

EPISTOLA XII.

Cum litteris] *de re Buthrotia.* Quid nocet] *quanquam tu ſcribis, bono loco Buthrotiam rem eſſe: tamen quid nocet ad Dolabellam ea de re litteras miſiſſe?* De noſtris autem Antiatibus] *intelligit Brutũ, & Caßium; & Antiates appellat, quòd Antij morarentur.* Vſurique beneficio Antonii] *abſuturi ab urbe, quod Antonius conſul illis concedebat. alioqui, cũ prætores eſſent, abeſſe non licuiſſet.* Contumelioſo] *quia cum illis Antonius daret, ut abeſſe poſſent; adiunxit deinde, ut alter in Aſia, alter in Sicilia frumentum emendum, et ad urbem mittendum curarent. in quo uidebatur eſſe cõtumelia. nullum enim minus in rep. ſordidius. epiſt. 1. lib. 14.* Noſter,] *Brutus.* καὶ μάλα σεμνὸς] *dixit* εἰρωνικῶς*: quòd Brutus, ut ad illuſtrem & glorioſam prouinciam, ſic ad ſordidam rei frumentariæ curationem æquo animo proficiſceretur. ſic Plutarchus de Cicerone, cum, affectis ſupplicio coniuratis, magno optimatum*

tum comitatu inſignis domum rediјt. αἱ δὲ γυναῖκες ἐκ τῶν τεγῶν προύφαινον ἐπὶ τιμῇ καὶ θέᾳ τοῦ ἀνδρὸς ὑπὸ πομπητῶν ἀρίστων μάλα σεμνῶς ἀνιόντος. In Aſiam] *erat profecturus.* Sine cura me eſſe iubet.] *uult me non timere* Tuſculani *mei diuiſionem. hoc primum eſt beneficium, quia me iubet eſſe ſine cura: alterum fortaſſe conſequetur: quod? hoc inquam, ſi in* Tuſculanum *uenerit; id eſt, ſi ad diuiſionem uenerit eorũ prædiorum, quæ ſunt in agro* Tuſculano*. forte enim; quod litteris pollicetur, id re præſtabit, ut mea prædia in diuiſione excipiat.* Philippica V. τὰν δ᾽ αἰτίαν &c.] *cauſſam* Brutorum*, quis erat, qui tueretur? animatus quidem erga eos ita, ut uellemus, fore uidetur* Octauianus*; ſed, quid ætati credẽdum ſit, quid nomini, quid hereditati, quid* κατηχήσει*, magni conſilij eſt, quòd & adoleſcens eſt, &* Cæſaris *cognomine appellatur; & hereditatem habet ab illo relictã, & utitur eorum conſilio, qui* Cæſarem *amant mortuum, noſtris liberatoribus inimici.* κατήχησις *enim ualet inſtructio, eruditio, doctrina, conſilium. habebat autem* Octauianus *apud ſe non qui illum ad pacem hortarentur, ſed qui ad perſequẽdam* Cæſaris *mortem incitarent, ut eſt ep.12. lib.14.* Octauium *nego poſſe bonum ciuem; ita multi circumſtant, qui quidem noſtris mortem minitantur.* Vitricus] Philippus*,* Octauiani *uitricus, nihil ei cenſebat eſſe credendũ, propter ætatẽ, propter nomen, etc.* Marcellus] *hic* Octauiani *ſororem in matrimonio habebat; eiusq; pater fuit, cuius mortem* Virgilius *deplorat in ſexto: Heu miſerande puer, ſi qua facta aſpera rumpas, Tu Marcellus eris.* Noſtro noſtri] Quincto

Quincti filio. hoc ad Attici epiſtolam refero; qui ſcripſe=rat, Marcellum Quincto filio præcipere, quas partes in rep. ſequeretur; quòd antea ualde familiaris Antonio fue rat: & eidem poſtea fuit inimicus. Philippica 3. Ille] *Quinctus filius, uel Octauianus.* ἐὰν διαμένῃ] *ſi perma ſerit. & hoc uel ad Quinctum, uel ad Octauianum refer ri poteſt: malim tamen ad Octauianum.*

EPISTOLA XIII.

Nec duces ſimus, nec agmen cogamus] *ut nullum in his diſſenſionibus neque magnum, neque par=uum munus ſuſcipiamus, faueamus tamen remp. defenden tibus. metaphora ſumpta de re militari.* Orationem] *opinor ſecundã in* Antonium. *uide ep.* 10. *l.* 16. Quan=do illum diem] *quando ita liberi uiuemus, ut eam o=rationem tuto proferre poßimus?* Indutias] *ſcribis fo re optimum, ſi quæ indutiæ fieri poßint inter hos, quorũ animus ad pugnam & ad cædem ſpectare uidetur. hoc nõ uideo quì fieri poßit. melius eſt ſilere, de indutijs uerbũ non facere.* Legiones duas] M. Antonius *Caium fra trem in Macedoniam miſit, qui legiones, quas ibi Cæſar ad bellum* Parthicum *collocauerat, in Italiam transporta=ret. ad easq; ipſe Brundiſium mox profectus, cum eas pri mum ad urbem ducere inſtituiſſet, ut audiuit Octauij ſtu=dio atque uirtute firmo præſidio munitam eſſe remp. muta to conſilio in Galliam contra Decimum duxit.* Puer egre gius, *inquit in epiſtola ad Cornificium, præſidium ſibi pri mum, & nobis, deinde ſummæ reip. comparauit. qui niſi fuiſſet, Antonij reditus a Brundiſio peſtis patriæ fuiſſet.* Et Philippica 3. *Quid hic uictor non audebit, qui ſenatum*

ſtipa=

ſtipauerit armatis; armatos in cælla Concordiæ, *cum ſenatum haberet, incluſerit; ad legiones* Brundiſium *cucurrerit; cum exercitu* Romam *ſit ad interitum noſtrum, & diſperditionem urbis uenire conatus?* Prius] *auditis.* Iam probo ἡρακλείδιον] *quod antea petenti* Attico *ut aliquod* ἡρακλείδιον *ſcriberet, negauerat; ideo dicit,* Iam probo*. ep.5.* Sic enim mauis &c.] *hic facilius eſt ſententiam uidere, quàm uerba reſtituere. opem exſpectemus antiquorum librorum.* Pæducei] *Sex.* P*æducei;* Attici *amiciſsimi: de quo epiſt.* 1 *lib.* x. *& in* Attici *uita.* Induſtriam] *in ſcribendo.* Foueo] *amplector omni ſtudio, ut amici ſint. alibi quoque hoc uerbum in hanc ſententiam uſurpatur.* V*ectenum quidem nominat ep.*15*. lib.*x.F*aberium autem ep.*24*.lib.* 12*. &* 22*. lib.* 14*. fuit enim ſcriba* C*æſaris, ab* Appiano *nominatus.* Clodium] *apparet amicum Ciceronis eſſe. nõ enim poſt obitum* P. *Clodij uideo cauſſam fuiſſe, cur* Cicero *Clodios non amaret. & fortaſſe hic eſt, quem commendat* M. Bru*to epiſt.*1*. qui hoc anno tribunus pl. deſignatus erat.* Itane Gallo?] *ignota res, & breuitate magis etiam obſcurata.* Marcellum] *poteſt eſſe, qui* O*ctauiam in matrimonio habuit,* O*ctauiani ſororem, qui* A*uguſtus poſtea fuit.* Me ſic] *me quoque non incautũ. nam particula, ſic, minuendi uim habet, ut ep. ult. lib.* xv. *fam. Siue facta ſunt, ſiue ſic, fiunt; narrante, te, uenuſtiſsima.* Et *apud comicos.* Res Hiſpanienſes] *optima nuntiantur de* Sex. Pompeio. *is enim cõtra* C*æſaris partes bellum parabat in* H*iſpania.* Selicia,] *forte legendum,* S*eruilia: ut de* Bruti *matre intelligatur. ſed hæc, ſiue* Selicia, *ſiue*

ue Seruilia, uenisſe aiebat Scaptium a Bruto. Erat autẽ *hic Scaptius natione Cyprius, Bruto familiaritate coniun ctus. ep.21. lib. 5.* Non qua pompa] *non qua pom pa olim ſolebat, non illo quo ſolebat inſignem comitatu.* Statim] *ad te ſcribam.* Alexandrinas,] *quattuor legiones; quas e Pompeij, Craßiq; clade diſperſas, Cleo-patra ſub Cæſare collectas retinebat. has cum A. Allie-nus a Dolabella miſſus educeret, Caßius cum octo legio-nibus in Palæſtina adortus, omnes ad ſe traduxit. ſam. ep. 12. libri xi. & Appianus libro iii.* Baſſum ar-ceſsi] *a legionibus Alexandrinis, quæ illi tradere ſe uel lent.* De Cæcilio Baſſo ep.9. lib.14. Ne quid ante] *modo ne quid ante accidat.* Ad Baias] *Baianas aquas Dolabella petierat ualetudinis cauſſa: quarum ſalubrita-tem illi gratulatus eſt Cicero epiſtola, quæ legitur libro ix. ſam. hoc principio: Gratulor Baijs noſtris, ſiquidem, ut ſcribis, ſalubres repente factæ ſunt.* De attribu-tione omnia ſumma feciſſe] *ut ij, qui ipſi debent, mihi ſe ſoluturos pollicerẽtur. ep.3. lib.16.* Attributa pe *cunia dicebatur, auctore Pediano, quam in ſtipendium mi litum de ærario promptam tribuni ærarij adnumerare quæ ſtori ſolebant. deinde etiam ad alias res, nõ minus priuatas quàm publicas, loquendi conſuetudo deflexit. exẽplis ple-na ſunt omnia.* Vectenum accuſat] *debitorem ſuũ, qui ſibi, qua die promiſerat, non ſolucrit.* Suſcepiſſe] *quoniã ipſe ad Baias futurus eſſet, ut a debitoribus ſuis nõ poſſet exigere, quod Ciceroni numeraturum ſe diceret.* Quæro autem] *oſtendit Dolabellam eo conſilio rem differre, ut nunquã ſolueret. Cur, inquit, ſua nomina Sex-tio*

tio potius tradidit exigenda, quam nobis? quid poteſt in ea re Sextius, quod quiuis noſtrum non poßit? ſed uidelicet de ſolutione non cogitat: ideo nobis nomina non aßignauit. Præter ſpem] *ſi qua ſpes eſt exigendæ a Dolabella pecuniæ: quod ego quidem antea non ſperaui. itaque præter ſpẽ erit, ſi quid exigetur.* τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος] *quæ de officio ſunt: ſcribebat enim libros de officijs, quos ad filium miſit.* Tantum quod] *commodum, uix, tantum: ut in Verrem Tantum quod hominem non nominat: cauſſam quidem totam perſcribit.* Orationem] *quam in M. Antonium ſcriptam, ad Atticum miſerat. epiſt. 10. lib. 16.*

EPISTOLA XIIII.

Quæ tu uelles.] *de re Buthrotia.* Συντάξεις] *ſcriptionem librorum* περὶ τοῦ καθήκοντος *ep. 13.* Miniata cerula] *Atticus in Ciceronis libris ea, quæ non probaret, notare miniata cera ſolitus erat, ep. x. lib. 16. Noſtrum, inquit, opus tibi probari lætor: ex quo ante ipſe poſuiſti, quæ mihi florentiora ſunt uiſa tuo iudicio. cerulas enim tuas miniatulas illas extimeſcebam.*

EPISTOLA XV.

L Antonio &c.] *L. Antonius ſeptemuir agris diuidundis, quod Philippicæ orationes oſtendunt, agri Buthrotij diuiſionem urgebat.* Teſtimonium] *quo teſtor ea, quæ de Buthrotijs me præſente cum Cæſare ſunt acta.* Nummos Arpinatum] *Arpinates nummos apud Ciceronem depoſuerant.* Aedilis] *ædilitas erat in Arpinati municipio: alius magſtiratus præterea nõ creabatur. fam. ep. 12. lib. 13.* Si ergo] *ſuperiore uerſu*

ſu κατὰ παρένθεσιν interpoſito, redit ad nummos Arpina-tum. Item] *præter nummos Arpinatum puto pecuniæ quiddam apud me depoſitum*. Erotem] *hic, ut antea diximus, Ciceronis rationes adminiſtrabat*. Promiſſorum] *Ciceroni quiddam ſpoponderat Ammonius pro regina. ep. 8. & 20. lib. 14*. Cum iſtis] *ſubintellige, ſit. Nolo, inquit, mihi quidquam eſſe cum iſtis*. Nec tam animum &c.] *putant me neque animum habere, ut ulciſci poßim; neque ſtomachum, ut iraſci*. Profectionem meam,] *in Græciam. ep. 13. & 16. lib. 14*. Diſpenſatio] *male diſpenſauit Eros pecuniam ex meis nominibus exactam*. Ex reliquis] *Eros nonis Aprilibus rationes omnes confecerat: ſummaq; facta, quantum pecuniæ Ciceroni deberetur, quantum alijs ab ipſo, apparebat Ciceroni tantum pecuniæ ſuperare, ut non modo non egere, ſed etiam abundare deberet*. *Reliquis: reliqua fecerat Eros, quæ Cicero haberet in nominibus. eandem uocem uſurpauit epiſt. 14. lib. 16. Cum tanta reliqua ſint; ne Terentiæ quidem adhuc quod ſoluam expeditum eſt. & ep. 20*. Ex iſtis fructuoſis rebus receptum] *mercedes intelligit, quæ Romæ capiebantur ex inſulis, & ædibus locatis. ep. 13*. Ad illud fanum] *quod erigere filiæ cogitauerat. lib. XII*. Sepoſitum putabam] *nunc uideo id ab Erote in alias res erogatum. quod ſi ſepoſuiſſet ad fanum, ut ego exiſtimabam; nunc ea pecunia uti poſſem; cum interea cogor mutuare*. Tironi mandaui] *ut meas rationes cum Erote cognoſceret. ep. 17. & 20*. Nihil datum eſſe] *in ſumptum huius anni*. Numerabit] *quantũ*

tu Athenis filio permutandum curaueris, tantundem tibi Eros numerabit. Eius rei cauſſa] *ut, cognitis cum Erote rationibus, curaret quod tibi numeraretur.*

EPISTOLA XVI.

πεπινωμένως] *eleganter.* Præclara ſcribunt] *de filio.* Retinet ſuum illud, Adhuc] *Leonides cum Ciceronem meum in ſuis litteris laudat, ſemper adiun git, Adhuc: quaſi uereatur, ne diuturnum id non ſit futurum.* Et *fortaſſe ita ſcripſerat* Leonides: *Filius tuus adhuc præſtat ſe, qualem uolumus. ep. 16. lib. 14.* Summis uero laudibus] *ſumme laudat filiũ Herodes. ep. 17. lib. 14.* A tuis] *qui Athenis tua negotia curant.* Quod pertineat ad me] *quo ſignificetur aliquid de filio.* Narro tibi:] *uidetur initium epiſtolæ. ſic autẽ ſæpe Cicero locutus in rebus, quæ tanquam nouæ ſignificãtur. ep. 21. & lib. 2. ep. 11.* Hæc loca] *Pompeianum intelligit. epiſt. 13.* οἶκος φίλος] *domum ſuam appellat* Tuſculanum; *quòd ibi frequentior ſoleret eſſe, quàm ubiuis. adagium.* Et tamen hæc] *ut omittam, quòd* οἶκος φίλος: *præterea quæ nunc me delectat uirgultorum humiliumq; plantarum in ripa fluminis deſcriptio, ea uidetur celerem habitura ſatietatem.* Ranæ enim ῥητορεύουσιν] *declamitant, quaſi rhetorum more ſermonem frequentãt. Græci* κοάζειν *uocant. quod eſt imminentis pluuiæ ſignum. unde illud* Virgilij, Et *ueterem in limo ranæ cecinere querelam.* Et *in* Arateis *uerſibus, a Cicerone conuerſis: in quibus cum alia prognoſtica ſunt, tum hoc de ranis. propterea dixit proxime,* Prognoſtica *noſtra: ut epiſt. 1. lib. 2.* Prognoſtica *mea propediem exſpecta.*

 EPI-

EPISTOLA XVII.

Fiᴢto timore] *Antonius enim barbaris ſtipatus procedebat, cum ſibi fingeret timere, alijs re uera timorem incutere uellet.* τὰ μὲν διδόμενα?] *& prouerbium ignotum, & res, de qua ſcribit, propter breuitatem obſcurior. ep. 5. lib. 6.* Deterrebis] *efficies, ut Buthrotijs moleſtus non ſit. epiſt. 15.* Auctoritate, uel ui] *antiquus liber Caualcantis, Anthroni uel ui: is qui fuit Beſſarionis, Antonij uel ui. locus male affectus, nec ſine ueterum exemplarium ope ſanabilis.* Litteras] *quarum eſt principium, L. Antonio male ſit: ep. 17.* Nec cuiquam] *dederis nummos Arpinatum. uide epiſt. 17.* Merces inſularum] *merces, quæ recipitur ex inſularum locatione. Inſula in urbe, domus eſt nullis cohærentibus ædificijs agglutinata, quam undique uiæ circumambiant. ep. 31. lib. 12. & 16.* De itinere] *de profectione mea in Græciam.* Niſi explicato.] *niſi prius ita explicauero meas rationes, ut ijs, quibus debeo, paratum ſit unde ſoluatur. hoc aperte ep. 20. Niſi explicata ſolutione non ſum diſceſſurus. Sententia quidem non obſcura: ſed illa nota* λ *quæ eſt etiam in meo antiquo libro, ea uero, obſcurum quidem eſt, quo modo ad ſolutionem pertineat niſi ſi* A*, pro abſolutione, & abſolutionem pro ſolutione poſuit: ut eſt in Ferri antiquo libro.* Id eſt tuto.] *Seruiliæ pecuniam numerauerat Atticus, quam illa Bruto daret in Aſiam proficiſcenti. nam ipſi Bruto circa Lanuuium moranti numerare Atticus non poterat: ire autem ad eum, apud Antonium & Cæſarianos ſuſpicioſum fuiſſet, mittebat igitur per Seruiliam. & opinor*

intelligi HS C, quæ Bruto Italia cedenti ab Attico muneri miſſa, ſcribit Nepos in eius uita. Ex Tirone] quem Romam miſerat ea cauſſa, ut rationes Ciceronis, ab Erote adminiſtratas, cognoſceret. ep. 17. Meſſalla] qui et ipſe Athenis fuerat ſtudiorum cauſſa. is Ciceroni de filio mirabilia narrabat. ep. 1. lib. 1. ad Q. fr. Ab illis] a Bruto, et Caßio. In acroaſi] multis audientibus, in auditorum conuentu: quod alibi dixit, In concione. Bucilianо] Bucilianus & Sextius ex percuſſoribus Cæſaris fuerunt. de quibus etiam ep. 3. l. 16. Appianus Bucolianum uocat.

EPISTOLA XVIII.

In lacu] de hoc, opinor, lacu ep. 13. Si ei uideretur] hoc dicit, qui ia uideri uolebat, ſe ideo diſcedere, quòd a Dolabella mandata haberet, cuius legatus erat. ep. 20. De mulis] ut mulos mihi dandos curaret pro uectura itineris. publicis enim magiſtratibus & mulos, & tabernacula de publico dari ſolita, ipſe tradit libro ultimo in Verrem. Vt in eis] ut in talibus rebus, ut in eiuſmodi negotijs. refertur ad infra poſitum uerbum, Tribues. Cum intelligo] Cum, ualet quoniam, ut alijs in locis. Quoniam, inquit, te eſſe diligentißimum intelligo tum in re Buthrotia, tum in Bruti negotijs; iccirco non mihi a te multum operæ, ſed, ut in eiuſmodi re, paullum tribui uolo. Suorum] hanc uocē arbitror abundare. de Bruti ludis ipſo abſente factis. ep. XI. et 26. huius lib. et 4. l. 16. præterea hiſtorici fere omnes. Vt ergo in eiuſmodi re] recolligit prope dimiſſam ſententiam uſitata figura. nam quia de occupationibus Attici longius

membrum interpoſuerat: ad prima illa, Vt in eis, redit. Multo malo] *quàm in Græciam, aut quouis aliò proficiſci.*

EPISTOLA XIX.

Quidnam eſt &c.] *cum omnia iam tentaueris, neque tamen quidquam impetraueris.* Stetiſſe] *exſpectantem ut aliquid ex ſententia tua decerneretur.* Refert] *ſibi in animo eſſe?* Detentum] *& de Buthrotiis, & de Bruto. ſupra.* Decem hominibus] *homines appellauit, non uiros, per contemptũ. nam ad agrorum diuiſionem Decemuiri creati erant. fam. ep. 20. lib. XI.* Referendum eſt acceptum] *ut agros meos ne diuidant.* ἐργῶδες, ſed ἀνεκτὸν] *laborioſum, ſed tolerabile.* De armis] *rem ad cædem ſpectare.* Et, ut ais, coram] *his de rebus colloquemur.* Ne quid temere fiat] *ne conſilium capiam temerarium. conſidera igitur diligenter, quid agendum; domi ne maneam, an, quod ſtatueram, alias regiones petam, Italia relicta.* Statius:] *libertus Q. Ciceronis. ep. 2. lib. 1. ad Q. fr.* Q. Ciceronem] *filium. uide ep. 21.* σχεδίασμα] *ſubitum & artificioſum conſilium, ut a patre pecuniam eliciat.* Scit enim &c.] *ideo pater conturbatus eſt, quia ſcit quæ Statius de filio ad me ſcripſit.* Mecum quidem ἄῤῥητα] *mecum quidem Quinctus pater locutus eſt quædam non dicenda.* Nolim] *nollem, tranſiret ad Brutum et Caſſium Quinctus filius. eſſet enim uerendum, ne iratus ob eam rem Antonius ſuam deinde iracundiam in nos exerceret.* Quid uelit] *putat Cicero malitiam ſubeſſe, & Statium ac Quinctum eam fallaciam excogi-*

taſſe ad emungendam a patre pecuniam. Plane, inquit, ignoro; hoc ſtratagemate quid ſibi uelit Quinctus filius. Id eſt nihil.] *Dolabella mihi in mandatis dabit, quod uoluero, id eſt prorſus nihil. Cum enim Cicero ius exeundi, quò uellet, ideo haberet, quia legatus eſſet Dolabellæ: tamen dari ſibi ab eo mandatorum aliquid uolebat, ne diſcedere ſine cauſſa uideretur. neque uero tam ipſa mandata, quàm ſpeciem mandatorum aliquam quærebat. ideo dicit, Id eſt nihil. et in epiſtola, quæ ſequitur proxima: Dolabellæ mandata ſint quælibet, modo aliquid, uel quod Niciæ nuntiem.* Septemuir?] *ita ne eſt ut ſcribis, C. Antonium uoluiſſe fieri Septemuirum? Septemuiros autē diuidundis agris præfuiſſe, perſpicue notum ex Philipp. XIII.* Fuit certe dignus] *hoc ad hominis contemptum. nam in Septemuiratu nulla fere dignitas.*

EPISTOLA XX.

Sint quælibet,] *mandet mihi quidlibet Dolabella, modo aliquid.* Vel quod Niciæ nuntiem] *quem Dolabella præmiſerat in prouinciam. ep. 9. lib. 14.* Vt ſcribis ante? ne] *forte ſic: Vt ſcribis, ante me? ſubaudi, perferet: ita ſum propere diſceſſurus. deinde, Nūc dubitare &c.* In concione] *quam habuit M. Antonius in funere. ep. XI. lib. 14.* Noſtros] *Brutum & Caſſium.* Caſurus eſt] *Caſuri ſumus, poſtulat ſententia.* Fœdum] *ex culpa eorum, qui cum Antonij perditis conatibus obuiam ire debuerint, tantum abeſt ut id fecerint, ut etiam in ipſo ſpem omnem uitæ repoſuerint. Bruti & Caſſij Lanuinam ſeſſionem ſignificat.* Quaſi denuntiatum] *ita manifeſtum, ut eæ res, quæ ante denuntian-*

nuntian-

nuntiantur. Cartheiæ] *oppidum in extrema Bæthica. Sex. Pompeiū audita Cæſaris morte ſcribit* Dio *Bæthicam occupaſſe, cum aliquandiu apud Luſitanos latuiſſet*. Con tra hunc] *contra Sextum*. Vtra ergo caſtra?] *utrá caſtra ſequar, illa Sexti, quæ ſunt infirma; an hæc Cæſarianorū, quæ ſunt nefaria?* Media enim tollit Antonius:] *equidem neque hæc uellem, neque illa: ſed* Antonius, *qui, niſi uictorem, neminem dicit eſſe uicturum; facit, ut omnino alterutra ſequi ſit neceſſe. non enim, illo uictore tutus eſſem, etiam ſi bello abſtinuiſſem. ep.* 13. *lib.* 14. Properemus igitur] *ut in caſtra. & ep.* 21. *Ego propero, ne ante Sextus: quem aduentare aiunt*. Brundiſio ne] *proficiſcar*. Subito] *profecturus eſt*. *Profectus eſt autem Puteolis* VII. *Kal. ut eſt ep.* 26. Sapienter] *conſideremus de diſceſſu meo*. πάσχω] *ob diſceſſum Bruti*. Quando enim illum?] *quando erit, ut illum uideam?* Videre non potes] *impeditus re Buthrotia*. Dii illi mortuo] *Cæſarem dij mortuum perdant, qui unquam Buthrotum proſcripſerit, ſiquidem te nunc eius ciuitatis liberandæ cura Romæ tenet; ut Brutum uidere diſcedentem non poßis. ep.* 15. *l.* 16. Rationes Erotis,] *Tironem miſerat, qui rationes domeſticas ab Erote adminiſtratas cognoſceret. ep.* 15. Verſuram ſcribis eſſe faciendam] *uerſuram facit, qui rem multo pluris emit, quàm quanti eſt, pretio intra certam diem ſoluendo: item, qui mutuam ſumit pecuniam magno fœnore reddendam*. Menſium quinque] *ut ducenta* HS, *quæ nunc ex uerſura ſumā, poſt quinque menſes, id eſt ad Kal. Nou. perſoluam. in*

eam diem ſcribis cadere nummorum ſolutionem, qui mihi a Quincto debentur. Videas] *des operam, ut habeas ducenta illa HS, deinde mihi feras expenſa, id eſt mihi cures numeranda. nam qui pecuniam alicui dat, is, quantum dedit, ei, cui dedit, expenſum in tabulas refert.* Reliqua] *quod mihi reliquum eſt in nominibus. uim & ſignificationẽ huius uerbi cognoſce ep. 15. h.lib. et 2.l.16.* Ex hoc ipſo] *ex* Erote, *cum ad me uenerit. uenturum autem apparet ex eo, quod paullo ante ſcripſit,* Etſi *ipſum nondum uidi. & mox ueniſſe conſtat, ep. 1. lib. 16.* De mercedibus] *exquiram, ubi mercedes, quæ receptæ ſunt ex prædijs dotalibus.* Dotalium prædiorum] *ex* Terentiæ *dote.* Nec dubito, *quin intelligat inſulas in* Argileto & Auentino *: quarum fructus* Ciceroni *filio in annuum ſumptum aßignauerat. tria loca, ep. 31. lib. 12. 17. huius lib. & 2. lib. 16. confer in unum; & conſidera: mecum ſenties. at inſulæ in urbe, & prædia non idem ſunt. immo uero ſunt. nam prædiorum nomine, auctore* Pediano*, & domus, & agri comprehenduntur.* Quanquam uolo laxius] *reſpexit ad inſequens membrum hoc ſenſu:* Dotalium *prædiorum mercedes ſi fideliter* Ciceroni *curabuntur, nihil ei prope in annuum ſumptum deerit. quanquam non hoc ſolum uolo, ut nihil ei deſit, ſed ut etiam abundet, & ut illi largius prolixiusq́; ſuppeditetur.* Sed id] Ciceroni *ita ſoluetur, ut ex prædijs dotalibus cadet. mihi autem quod pro uiatico opus eſt, non duabus tribus ue dandum eſt penſionibus, ut* Ciceroni *filio, ſed uniuerſum ſimul ante quàm diſcedam.* Iſte, qui umbras timet] *fingebat* Antonius *conſul ſe timere, ut*

haberet

haberet ob eam rem barbaros Ityreos circa ſe, ad omne facinus paratos. Niſi explicata ſolutione] *niſi uidero eſſe, unde ſatisfiat creditoribus meis.* Excitata] *mallem, explicata.* Alii nemini] *nummos Arpinatum, apud me depoſitos, L. Fabio reddes, præterea nemini. ep. 15.*

EPISTOLA XXI.

Et quidem CCCC certa,] *uſque eò Quinctus pater lætus eſt, ut nunc quidem CCCC HS filio det, reliqua promittat. Et oſtẽdit Cicero, χεδίασμα illud Quincti filij fuiſſe, quemadmodum ipſe coniecerat, ut a patre pecuniam eliceret. ep. 19.* Reliqua] *Quincto filio ad diſſoluendum æs alienum neceſſaria. ep. 41. lib. 13. 26. huius lib. & 1. lib. 16.* Certiorem nebulonem?] *qui gaudere ſe ſimulet hac Quincti patris & filij reconciliatione, quaſi amantiſſimus eorum ſit; cum de ijs neutiquam laboret.* ἐποχὴν ueſtram] *ἐποχὴ in libris Academicis eſt aſſenſus retentio: hic ualet retentio ſimpliciter: ut ſit, ἐποχὴ deliberationis, quòd deliberare noluiſti de re Canii. ep. 32. lib. 13.* Ακεραίως reſtitutam arbitrabar] *& hoc ad ignotum nobis Canij negotium pertinet.* Es enim occupatus] *ideo tabellarios meos cito remittere cum tuis litteris non potes.* Quod ad Xenonem] *quod ad Xenonem ſcripſiſti, ut Ciceroni filio meo ſuppeditaret: probe. ep. 16. lib. 14. & 1. & 3. lib. 16.* Quod ſcribo] *quod opus nunc in manibus habeo, mittam ad te, cum abſoluero.* Brundiſium] *me ire Brundiſium, ut inde in Græciam nauigem. ep. 20.* Et quidem dicere aliquid de militibus] *& aut te quid-*

te quiddam loqui de legionibus Macedonicis Brundiſium aduentātibus: ut eo proficiſci minus tuto poßim. De his *legionibus fam. epſti.* 23. *lib.* 12. *&* Philippica III. Mouebant me tuæ quinque horæ] *ut ego Hydruntem ire uellem, ibiq; nauim conſcendere, faciebat illud, quòd te mihi recordabar dixiſſe, ab Hydrunte in Græciam traiectum eſſe quinque horarum. hic autem ſi conſcènderem, quàm longa eſſet nauigatio? Et ſane ab Hydrunte ad EubϾæ continentem minimum eſſe interuallum, & Plinius, & omnes coſmographi auctores ſunt.* Propero] *maturo profectionem meam, ne ante Sex. Pompeius in Italiam cum exercitu ueniat: quod ego una cum illo uellem. ep.* 20.

EPISTOLA XXII.

Si expediet.] *ſi ipſius in rem erit.* Illos uidebit?] *qui iam diſcedent, longinquas regiones petituri.* Quouſquè ludemur?] *putat Panſam ea, quæ loquatur, non loqui ex animo, ſed ſimulate: ut ab eo uerba dari uideantur.* Ego autem] *in Attici epiſtola caput èrat de Sex. Pompeio: quo capite quærebat de Cicerone, num de Sexto certi aliquid haberet, quem ſcripſerat aduentare.* Ab armisq; nullus diſcederet] *hoc dicit, quia ſenatus ex M. Lepidi ſententia decreuerat, ut in patriam Sex. Pompeius redire poſſet, dimiſſo prius exercitu. Philippica* V. Cyterius,] *M. Antonius: a Cyteride mima; quam uſque adeo amauit, ut in Galliam cū legionibus proficiſcens, hiberno tempore ſecum abduxerit. hoc & Virgilij carmine notum eſt:*

„ *Galle quid inſanis, inquit? tua cura Lycoris*

„ Perq;

„ Perq; niues alum, perq; horrida caſtra ſecuta eſt. Seruius in eā eclogam, Plutarchus in Antonio, & ipſe in Philip. 11. & ad hunc libro x. ep. 8. Niſi uictorem neminem uicturum] Antonij minæ. ideoq; ep. 20. Media, inquit, Antonius tollit. Vtro erit] apertior ſententia, ſi legatur, Cum utro erit] ut Antonium & Sex. Pompeium ſignificet, quemadmodum & ep. 20. Vtra ergo caſtra? Vt ſcribis] quia te ſcribis hodie, aut cras ad me uenturum.

EPISTOLA XXIII.

Torqueor,] mihi de meo itinere deliberanti ita multa ueniunt in mentem in utranque partem; ut in capiendo cōſilio mirifice torquear. Quouſque, inquies?] quouſque deliberabis o Cicero de profectione tua? deliberabo, inquit, dum integrum erit: erit autem, uſque dum ad nauem uenero. Si reſcripſerit,] epiſtolæ meæ. nō enim probo eorum cōiecturam, qui legunt ſi tuæ reſcripſerit, nam reſponſum ſuis litteris, non Attici, a Cicerone exſpectari, indicant, quæ proxime ſequuntur uerba, ſed opinor eos locum mutaſſe, quia uiderent in antiquo libro, ſe tuere ſcripſerit. quod etiā in antiquo Beſſarionis libro: mendoſe omnino; ſententia tamen manifeſta. ὑπόμνημα compoſitum] dabis, ſubaudi. fortaſſe enim aliquid prætermitteret, ſi tu illi uoce mandares. ὑπόμνημα: commentarium, collectionem rerum nouarum. Cuius de itinere] quando ſit diſceſſurus.

EPISTOLA XXIIII.

Cauſſam] Silij.

EPISTOLA XXV.

Multi enim ad me.] *multi enim ad me ſcribunt, alij conſilium meum de profectione probantes, alij reprehendentes.* Cogitamus?] *an probas meum diſceſſum, ſi ad* Kal. Ian. *futurus Romæ ſum? Sic in* I. *Philippica:* Ea *mente diſceßi, ut adeſſem* Kalendis Ianuarij; *quod initiũ ſenatus cogendi fore uidebatur.* Et *ad hunc ipſum ep.* 6. *lib.* 16. *Quamuis non fueris ſuaſor & impulſor profectionis meæ, approbator certe fuiſti, dum modo* Kal. Ian. *Romæ eſſem.* Eſt æquus] *in utranque partem, ſiue ad diſcedendum, ſiue ad manendum. poteſt legi cum antiquis libris,* Meus *animus eſt æquus, ſi tamen, ut ſi nihil offenſionis ſit, & tu. hoc ſenſu: Ita meus animus æquus eſt, ſi tamen & tu æquus es, ut nihil putes offendi poſſe neque in diſceſſu, neque in manſione. ſed malim,* Et *tuus, pro* Et *tu: ut periodus hic terminetur.* Olympia] *cum myſteria ſcilicet in Græcia celebrabuntur: ut ipſe infert ad expoſitionem Olympiorum. nam erant & myſteria* Romana, *ut epiſtola* I. *libri.* 6. Vt tu ſcires] *placeret;* Vt *tu ſcribis, caſus conſilium noſtri itineris iudicabit.* Dubitemus] *ne ſtatuamus, ſed conſilium temporis exſpectemus.* Odioſa] *eſſet autem hiberna, ſi poſt myſteria diſceſſum differrent. & myſteria tamen effugere uelim, ne uidear eam ob cauſſam in Græciã profectus: quod leuitatis uideretur.* Viſum iri] *ante nauigationem, uidit autem eum in* Neſide, *ut eſt ep.* 2. *lib.* 16. & Philippica X.

EPISTOLA XXVI.

Quid ſit.] *Atticus enim hoc uerbo uſus erat in epi*

ſtola ſua. quo quid ſignificaretur, Cicero minus erat aſſecutus. Ludos ſuos] *quos abſens dedit. ep.* 12. *et Plutarchus.* Profectum] *longius Roma diſceßiſſe. nam antea fuerat in propinquis locis.* Poſt hæc arma] *poſtquã Antonius & Octauius grauißimis contentionibus rem ad arma perduxerũt, cum uterque magnum numerũ militum iam contraxiſſet.* Ab ipſa commiſsione] *ab ipſo ſtatim ludorum initio.* Epiſtolæ] *quam ad me Brutus miſit.* Illa nanque in utranque] *ſubaudi, partem. multa in epiſtola Bruti ſcripta ſunt in utranque partem: ut modo fortis, & ad omnia paratus uideatur, modo nimiũ ſui dißimilis.* Vt poſſes interpretari] *erat enim ita ſcripta, ut, quid ſignificaret, uix Cicero poſſet interpretari. quod & infra ſcribit ep.* 28. *Et Plutarchus nimiã breuitatem notat in epiſtolis Bruti.* Apud Talnæ] *ſubaudi, fundum: locutione in his libris uſitata.* De illo Tulliano] *de Tulliano ſemiſſe, cupide libero M. Aelium. &, ut caute res agatur, Caſelium conſule, peritißimum iuriſconſultum. ſemiſſes autem uſura fuit, cum ſeni nummi pro cẽtenis in anno pendebãtur: ſicut as, cum duodeni. quæ centeſimæ dicebantur: quia duodeni in anno pro centenis, centeſima pars eſt in menſe. ep.* 28. Si mihi impoſuiſſet aliquid] *ſi me Aelius, ut eſt callidus, in fraudem induxiſſet. Sic ad Quinctum fratrem locutus eſt: Catoni egregie impoſuit Milo noſter.* Ad ſtrane] *ut legitur hic locus, fateor me ſententiam non aſſequi. & cum noſtris impreßis conſentiunt antiqui libri; niſi quòd in quibuſdam, pro, In ædium, legitur Medium: reliqua eadem.* Mundus iſtum] *ita conciſa breuitas, ut conie*

cturæ

ſturæ uix locus uideatur. Te mihi ſuadere] *ſuaſerat Atticus, ut ſcriberet ad Sextiũ quàm poſſet humaniſſime.*

EPISTOLA XXVII.

Quod Puteolos proſequitur,] *quòd me Puteolos, ut tu ſcribis, proſecuturus eſt; humane facit: quod autem quæritur, quia de Coſano redeuntem non exſpectaui; hoc ſcilicet iniuſte.* Lacrymaſſe,] *quòd ego ex Italia diſcederem.* Mutaſſem] *fortaſſe conſilium de profectione abieciſſem.* Congrediendi] *ſperas enim te breui eſſe uẽturum ad me in eas regiones, in quibus ego conſedero. ep. 17. lib. 14.* Meæ tibi litteræ non deerunt] *hoc dicit propterea quòd Atticus id rogauerat, ut litteras ſæpe ad ſe mitteret, quibus deſiderium abſentis uenire poſſet.* Scribam ad te omnia] *cum eum conuenero. ep. 1. lib. 16.* Librum] *librum accipe pro uolumine. ſiquidem libros fuiſſe duos de gloria, & ipſe teſtatur ep. 3. lib. 16. & Franciſcus Petrarca in epiſtolis, duos Ciceronis libros de gloria, ſcribit, apud ſe aliquandiu fuiſſe.* De gloria] *libros duos ſignificat, quos de gloria ſcripſit: qui uſque ad patrum noſtrorum ætatem peruenerunt. nam Bernardus Iuſtinianus in indice librorum ſuorum nominat Ciceronem de gloria. is liber poſtea, cum uniuerſam bibliothecam Bernardus monacharum monaſterio legaſſet, magna conquiſitus cura, neutiquam eſt inuentus. nemini dubium fuit, quin Petrus Alcyonius, cui monachæ medico ſuo eius tractandæ bibliothecæ poteſtatẽ fecerant, homo improbus furto auerterit. & ſane in eius opuſculo de exſilio, aſperſa non nulla deprehenduntur, quæ non olere Alcyonium auctorem, ſed aliquanto præſtan=*

ſtan=

ſtantiorem artificem uideantur. Excudam] ſcribam aliquid eiuſmodi, quod ſimile uideatur ſcriptorum Heraclidis. neque hoc refertur ad librum de gloria, ut manifeſtum fit ep. 1. lib. 16. quo loco & ſe de gloria miſiſſe dicit, nec dum tamen ἡρακλείδιον ſcribere aggreſſum.

De Planco,] quod ad me ſcribis, faciam, ut L. Planco rē Buthrotiam cōmendem. ep. 9. l. 16. Iure quæritur] quòd tibi a me diſcedenti non mandauerim, ut eā meis uerbis ſalutares. hoc & in epiſtola, quæ proximo loco ſequitur. Et de Herode & Metio meminero] mandauerat Atticus Ciceroni, ut & cum Herode & cum Metio Athenis quiddam ageret. Herodem enim fuiſſe Athenis, apparet ep. 16. lib. 14. & 15. huius lib. Modo turpem] ut dicam quod ſentio, mallem ſic: Quæ te uelle ſuſpicer modo. Turpem ſororis tuæ filiū, cum hæc ſcriberem. cur autem turpem Quinctum filium? quia, cum patruum grauiter læſiſſet, (ut ſupra) ad eum tamen iret. Turpem igitur propter impudentiam. Cum hæc ſcriberem] cum hæc enim ſcriberem, de illius aduentu allatum eſt.

EPISTOLA XXVIII.

De ludis] Bruti. Vt omnem culpam in te transferas] dic me quidem tibi mandaſſe ut ei ſalutem diceres, ſed oblitū te eſſe. Me minime totum &c.] quanquam longius diſcedam, futurum tamen, ut animus meus ab ea me abſente non abſit: hoc eſt, ut abſens eam æque diligam, ac ſi una eſſemus.

EPISTOLA XXIX.

Bruti ad te epiſtolam miſi.] eam, de qua in epiſto-

epiſtola proxima ſuperiore. Ludorum] *Bruti.* Nullus tu quidem domum ueneris,] *non tu quidē ad eum domum ueneris; ſed, ſicubi inciderit, alloqueris. ep. 27.* Tulliano ſemiſſe] *uide ep. 27.* M. Axianum adhibebis] *ut cautius agatur: ne nobis Aelius aliquid imponat. ep. 28.* Legationem probari meam] *idem ep. 1. Meam profectionem laudari gaudeo. Verebatur enim, ne diſcedens reprehenderetur, quòd reip. deeſſet tam graui tempore. uide ep. 13. lib. 14.* Quod promittis, dii faxint] *ut breui congrediamur. ep. 28.* Meis] *dandi caſu, non auferendi. nam quòd copulam omiſit, fecit idem ep. 4. lib. 1. ad Q. fr. & in fam. epiſt. 24. lib. 13.* Iſtam, quam tu excipis, metuo] *ego te (ſic opinor Atticus ſcripſerat) breui tēpore uidebo, niſi ſi Atticæ meæ infirma ualetudo impediet. erat enim puella imbecillior.* De Planco, & Decimo,] *qui erant conſules futuri poſt annum inſequentem, id eſt poſt Hirtium & Panſam, ex Cæſaris deſignatione.* Sextum] *Pompeium.* Scutum abiicere] *arma deponere: ut defenſæ reip. laus ad Plancum & Decimum, mihi amiciſſimos, perueniat: ſiquidem, ut tu ſcribis, id cogitant.* Vſque Puteolos] *mecum uenit.* Fauonium] *Fauonius Catonis imitator, reip. amantiſſimus, ex hiſtoria notus.* Aſinium] *Pollionem; qui bonarum partium ſtudioſiſſimus uidebatur: ut indicant ipſius epiſtolæ libro x. fam.* Duas ob cauſſas] *Puteolos uenit.* σπείσασθαι] *fœdus facere, conciliari.* Bruto & Caſsio] *a quibus antea grauiſſime diſſederat, ut qui etiam Parilia coronatus celebraſſet honoris Cæſaris cauſſa. ep.*

ſa.ep.19.lib.14. Ait hic] *ait Quinctus, Iuliam ſuas illi nuptias deferre; conſtituiſſe enim diuortium facere cum Othone. ſed tu, qui ſis Othonū familiaris, hoc quæres, & me certiorem facies.* Pater] *Quinctus pater.* Qualis eſſet fama] *de Iulia. ep. 25. lib. 7. De quo quæ fama ſit, ſcribes.* Niſi de ore, & patre] *dixi, me Iuliæ patrem cognouiſſe, illam autem de facie tantum: de fama nihil ſcire.* Cur tu] *cum in antiquis libris ſcriptum uideā, Curſus; adducor in hanc opinionem, ut credam ueterem et germanā lectionem fuiſſe, Cur tu.* Filium uelle] *Iuliam ducere.* Putaui illa] *uereor, ne mēdum lateat in his uerbis; primum ex obſcuritate ſententiæ, deinde ex antiquorum librorum uarietate. Beſſarionis exēplar pro, Putaui illa, habet, Fababulla: Byzantio adnectum, quod mihi Arnoldus Arlenius cōmodauit, Puba bulla: aliud, Putare illa.* σκοπός] *notat Quincti patris auaritiam, qui nihil ſpectaret aliud, quàm ut filio ne quid in ſumptum præberet, ideoq; ei concederet de uxore ducenda.* Huic noſtro] *Quincto patri.* Illa autem] *Iuliam intelligit.* οὐ παρὰ τούτῳ] *non apud Quinctum filium eſt manſura. nam eius mores ferre non poterit, diuortiumq; aliquando faciet.* Hunc] *Quinctum filium.* Facile autem potes] *propter Othonum familiaritatem.* Hunc Buthrotium] *hunc, qui profectus erat ad agrum Buthrotium diuidendum. ep. 1. lib. 16.* Demiſſum, & ſine phaleris] *triſtem, & ueſtitu mærorem indicante. Phaleræ proprie ſunt, quæ frontibus equorum, ornatus gratia, imponuntur.* μεταφορικῶς *alijs de rebus uſurpantur.* Agripetas] *qui Plancum*

ſecuti, partem agri Buthrotij petierant, ſedem in alieno quærentes. ep. 1. & 4 l. 16. Macte] *laudat Buthrotios, qui Plancum & agripetas eieciſſent.*

IN LIBRVM XVI EPISTOLARVM CICERONIS AD ATTICVM,

Pauli Manutii commentarius.

EPISTOLA I.

NONIS Iuliis?] *ſcripſerat Atticus Ciceroni, Bruti ludos eſſe proſcriptos ſic, A nonis Iulijs ad* III. *Idus: ut ſcilicet populo ſignificaretur, ad ſextum diem ludos eſſe duraturos. eam proſcriptionem ut maxime turpem Cicero deteſtatur: nec id quidem iniuria: quia certe nimis abſurdum uideretur, apparere Iulij nomen in proſcriptione ludorum, quos Brutus daret, is, qui ipſum Iulium non ferens uita priuaſſet. oportebat autem non nonis Iulijs proſcribere, ſed nonis Quinctilibus; primum, ne tyranni nomen uſurparetur; deinde, quæ ad Cæſaris honorem ciuitas non libera conſtituiſſet, ea ne confirmarentur. nam ex hiſtoria notum eſt, decreuiſſe ſenatum, ut Iulius menſis e Cæſaris nomine uocaretur, Quinctilis ante dictus. Sed de Bruti ludis ita proſcriptis unde afferam, ſi quis quærat: locus eſt infra, unde didici: quo ex loco*

co deſcripta uerba recitabimus. ſic igitur ep. 20. *lib.* 15. In Neſida VIII. *idus. ibi Brutus. quã ille doluit de nonis Iulijs. mirifice eſt conturbatus: itaque ſeſe ſcripturum aiebat, ut uenationem eam, quæ poſtridie ludos* Apollinares *futura eſt, proſcriberent,* III. *idus* Quinct. *non,* III. *idus* Iul. *ut extremum ludorum diem fuiſſe conſtet,* IIII. *Idus, cum dies uenationis, quæ ludos eſt Apollinares conſecuta,* III. *Idus ſit.* Mehercule iſtis] *dices: mehercule nonis Iulijs futura erat commiſsio ludorum: quid igitur erratum? Enimuero, inquit Cicero, uis me totũ diem ſtomachari, cum etiam defendere conaris fœdiſsimum imprudentiæ lapſum. quid? poteſt eſſe Bruto quidquam turpius, quàm Iulijs? cur non potius, Quinctilibus, ut odioſum uerbum uitaretur? Etiam illud obſeruo, Ciceronem initio huius epiſtolæ effugiſſe acerbam dictionem Iulijs, & maluiſſe, nonis Quinctilibus.* Redeo ad meum, igitur ἐλθωμεν] *ad illud meum, Abeamus, diſcedamus ex Italia.* Nihil uidi] *poteſt eſſe* ἀποσιώπησις: *ut ſit, Nihil uidi turpius.* Agripetas Buthroti conciſos] *eos, qui Buthrotium agrum petierant, a Buthrotijs male multatos. ep.* 29. *lib.* 15. & 4. *huius lib.* Ita enim meditabar diem & noctem.] *cum de mendo ſuſpicarer, neque tamen ex coniectura probabile quidquam poſſem eruere; adiui antiquos libros, inſpexi. omnes in ſcriptura conſentientes. unum Beſſarionis animaduerti pro Meditabar, habere Mediabam. tum uero quaſi lucem aliquam ſecutus, qui antea in tenebris erraſſem; putaui, interpungendi ratione mutata, reſtitui locum ita poſſe: Quid autem Plancus tam curſim (ita enim audiebam) diem &*

noctem? Nam certe, ut de Planco diem & noctem Cicero meditaretur, neutiquam mihi probatur. fuerit in quærendo & percunctando curioſus: diurna uero ſimul & nocturna meditatio quem hic habere locum poteſt? age, ad uerbum, Curſim; refer illud, Diem & noctē: quanto aptius? nam in itinere maturantes, noctem diei coniungere, notiſſimum eſt. etiam Cæſar in 3. de bello ciuili, Vibullius, inquit, continuato & nocte & die itinere, atque mutatis ad celeritatem iumentis, ad Pompeium contendit. Et in eodem, paullo poſt: Cæſar properans noctem diei coniunxerat, neque iter intermiſerat. Teſtatus ſum opinionem meam: docti iudicabunt. Meam profectionem] *ex Italia. ep. 29. lib. 15.* Dymæos &c.] *Pompeius, ut Plutarchus ſcribit, captis piratis, magnam eorum partem conſtituerat in agro Dymæo: quod erat & fertile territoriū, & a cultoribus infrequens. ij poſtremo pulſi ea ſede, quam aſſignatam a Pompeio per aliquot annos tenuerant, rurſus ſe ad piraticam ueterem artem contulerunt. Dyme ciuitas eſt in Achaia.* Videndum eſt, ut manſio laudetur] *domi manere, quàm proficiſci, maluiſſet, cum aliis de cauſis, tum quòd à Dymæis mare tutum non eſſet. ep. 2. Piratæ apparere dicuntur.* ἐν ὁμοπλοίᾳ Bruti] *tutum putabat nauigare cum Bruto. itaque & infra: Hæc nauigatio quia quaſdam habet ſuſpiciones periculi, conſtituebam uti ὁμοπλοίᾳ. ep. 4.* Sed opinor minuta nauigia] *Brutum habere.* Sed iam ſciam] *quia Brutum conuenire uolebat: qui & ipſe erat in Neſide, ſed eum Cicero non dum uiderat. poſtea cum eū conueniſſet, de nauigijs hæc ſcripſit ad Atticum: Paratiorem offendi*

Brutum,

Brutum, quàm audiebam. nam et ipſe Domitius bona plane habet dicrota: ſuntq; nauigia præterea luculēta Sextij, Buciliani, ceterorum. πανικὸν] inanem timorem, & ſine cauſſa: forte quòd Ventidius, qui erat Antonij amiciſſimus, coactis militibus aduentare diceretur. De Sexto] Pompeio. Ad arma] rem eſſe uenturam. ep. 20. l. 15. Sine bello ciuili uideo ſeruiendum] uidetur addendum, Non. ut dicat, Non ſine bello ciuili ſeruiemus. Kalendis Ianuarii.] quo die magiſtratum erant inituri Panſa & Hirtius conſules deſignati, eodemq; die relaturi de rep. ex ueteri conſuetudine: quod factum eſſe, docent duæ Philippicæ V. & VI. λῆρος πολύς] ſe ipſe accuſat, qui dixerit in Panſa ſpem eſſe; cum ab ijs, qui ſe crapulæ & inertiæ dediderunt, ſperari nihil poſſet. Ciceronis rationes explicentur] uelim uideas, quantum acceperit Cicero meus. cui ſi minus datum eſt, quàm nos ei annuum in ſumptum daturos eſſe promiſimus: quod ei reliquum deberi ex rationibus cognoſces, perſoluatur. ep. 15. lib. 15. HS LXXII ſatis eſſe] Ciceroni filio. cui HS LXXII aſſignata fuerant in annuum ſumptum. Xenonem] hic, Attico mandante, pecuniam Athenis Ciceroni numerabat, ſed perexigue, multiſq; penſionibus conciſam. ep. 3. Id eſt minutatim] ut opinor, & certe hoc abundat. fuit enim gloſſema ad græcam dictionem γλίσχρως, receptum in epiſtolam ignorātia deſcribentiū. Quo plus permutaſti &c.] ſcis conueniſſe, ut Ciceroni tantum daremus, quantum reciperetur ex inſularum fructu. eo ſi quid plus Athenis permutaſti Ciceronis cauſſa, uolo id ei concedatur ſupra an-

nuam penſionem, pro ſumptu, quem primo anno fecit dum Athenas proficiſcitur. Inſulatum] *in Agrileto, & Auentino. ep. 31. lib. 12. & 17. lib. 15.* Hinc ex Kal. Apr.] *quoniam aſsignauimus Ciceroni quantum ex inſulis reciperetur; deinceps detur ei ad* HS L X X X: *quoniam tanti nunc inſulæ locantur, quæ antea tantummodo* L X X I *locabantur. Ex kalendis autem Apr. quia Ciceroni filio id erat annui temporis initium. uide ep. 15.* Vidèndum enim eſt &c.] *curandum nobis eſt, ut ſit, quod filius in ſumptum habeat, cum Romæ erit. cum enim Publiliæ uxoris meæ matrem ferre non poſsim, diuortium erit faciendum: ita dote reddita, re familiari comminuti, unde filio ſuppeditabimus?* Se Catonem.] *amantiſsimum reipublicæ. quod in Quincto filio deſiderabatur. uide ep. 19. lib. 14. & 4. huius lib.* Vt tibi ſponderem] *eum fore Catonem, id eſt hominem in omni uita perfectiſsimum.* Me motum] *me fidem habuiſſe uerbis Quincti filij.* Sed ego] *ἀποσιώπησις, ueteribus uſitata, ad indicandum animum oratione repreſſa.* Attributionem,] *quam in eum diem ait eſſe collatam.* Et *attributionem poſuit pro ſolutione pecuniæ, quam debebat Quinctus filius. ep. 41. lib. 13. & 21. lib. 15.* Vrgeri] *a creditoribus.*

EPISTOLA II.

Longe alia fama:] *ſcribis, agrum Buthrotium dici a Planco diuiſum agripetis: at nos hic contra audieramus, agripetas a Buthrotijs conciſos, & eiectos. ep. 1.* Vt eſſet cum Hortenſio,] *Hortenſius, Cluuij heres, quæ illi bonorum Cluuianorum pars ex hereditate obuenerat,*

uenerat, eam Ciceroni uendidit coheredi, pactus ut pecunia ſibi tribus penſionibus numeraretur. ex ijs penſionibus Cicero *duas ſoluerat, & maiorem etiam tertiæ partē ante diem ſolutioni præfinitam, id eſt ante* Kal. Sextilis*:ut impudenter faceret* Hortenſius,*qui,quod ſibi ex tertia pēſione deberetur, ante diem poſtularet, cum præſertim eius ipſius penſionis maiorem iam partem exegiſſet.* Hac de re *ep.* 1. *cum inquit:* Diligentia opus eſt,coheredibus pro Cluuiano kalendis Sextilibus perſolutum ut ſit. *Quo ex loco, non* Hortenſium *modo, ſed & ceteros coheredes* Ciceroni *uendidiſſe, quæ illis* Cluuius *teſtamento legauerat, perſpicuum eſt.* Et quia equitibus:] *ut infra patet,* Publilium *&* Publilij *propinquos ſignificare uidetur: qui erant ex ordine equeſtri.* Publiliam *enim cum dimiſiſſet, urgebatur a* Publilio *fratre de dote reddenda. cui* Eros, *qui* Ciceronis *domeſticas rationes diſpenſabat, promiſerat ſe eſſe idibus perſcripturum.* In *antiquo* Beſſarionis *libro pro, equitibus, ſcriptum eſt, equid.* Quod perſcribi oportet,] *Perſcribere, eſt creditori, non præſenti pecunia numerata, ſed per ſcriptum ſatisfacere. Sic enim* Donatus *exponit illud in* Phormione: *Perſcripſi omnibus, quibus debui.* Nec *Ciceronis exempla non idem oſtendunt.* De iure noſtro deceſſerimus] *planum fit ex hoc loco, intra certam diem reddendam fuiſſe dotem ab iis, qui diuortium fecerant. Cicero autem de ſuo iure decedens, etiam ante eam diem, exceptis* C C H-S, *omnem dotem numerauerat. de quibus* C C *ut ſibi fieret perſcriptio,* Publilius *urgebat. ep.* 5. Qui de reſiduis C C C H-S] *qui, cum apud me reſidua eſſent ex dote* H-S

CCCC, *neque dum ſolutionis dies adeſſet, ex iis ipſis tamen* CCCC HS *præſentia ſoluimus* CC, *reliquorum facimus perſcriptionem*. Præſentia] *nulla interpoſita mora: in Verrem libro* III. *Præſens pecunia ſoluatur*. Iactura facta iuris] *cum tanto ante diem ſoluerimus, de noſtro iure ſponte decedentes. Sic infra ep.* 5. *Publilius non debet urgere, quoniam iure non utimur.* Quoad eris Romæ,] *nam et Atticus ex Italia diſcedere cogitabat. itaque ep.* 27. *l.* 15. *Præclare, inquit, quòd te conſolata eſt ſpes breui tempore congrediendi. et ep.* 3. Nihil a me exſpectes] *nihil ad me referas, ſed agas ipſe quod ageres in rebus tuis. ep.* 3. *lib.* 13. *Illud non accipio in bonam partem, quòd ad me refers. quid? ipſe negotium meum gererem, niſi conſilio tuo?* Reliqua] *collatis creditorum & debitorum nominibus, cum eam pecuniam, quam ipſi debemus, & quam alij nobis, redigimus in ſummam, id, quod ſuperat a nobis, reliqua dicuntur. ep.* 15. *lib.* 15. Fama mea] *magnum enim ſubirē diſcrimen exiſtimationis meæ, niſi ad tempus, quibus debeo, ſolueretur.* Nos uindicabis] *noſtris creditoribus ſatisfacies.* In Neſide,] *hunc in Neſide congreſſum ſignificās Philippica* X. *Brutum, inquit, his ipſis ludorum diebus uidebam in inſula clariſſimi adoleſcētis Luculli, propinqui ſui, nihil niſi de pace & concordia ciuiū cogitantem.* Nεσὶς *autem parua inſula. Lucanus, & Papirius laborare eam graui cælo uerſibus oſtendunt.* Delectari] *gaudere, quòd ludis Apollinaribus Tereum, Attij tragœdiam, populo recitatam, magno plauſu clamoreq; acceptam ex tuis litteris cognouerat. ep.* 4. *& in*

1. *Philippica, ad extremum*. Quàm Antonio] *cum maiorem habere Antonio debeat, plauſum enim populus non ideo dedit, quòd Attij admiraretur ingeniũ, ſed quòd Antonium oderit, Bruto Brutiq; ſimilibus inimicum. itaque plauſum illum Antonio magis, quàm Attio, Brutus debet*. Iſtorum] *Antonium maxime ſignificat, qui patriæ liberatores oderat, ad tyrannidem ſpectans*. Incendi] *irritari, quòd uideant populum Bruto abſenti plauſum dare*. Repræſentandam] *citius aliquanto, quàm feciſſent oſtendendam*. Doleant] *dolebãt quòd populus Romanus Bruti abſentis deſiderium illo plauſu declararet*. Conſilium meum] *diſcedendi ex Italia*. Trahebam] *procraſtinabàm. uide ep. 25. l. 15*. Brundiſium cogito] *ut ibi potius conſcendam quàm Puteolis. ep. 21. l. 15. Iuua me conſilio, Brundiſio ne, an Puteolis. & ep. 20. eiuſd. l.* Legionum] *quas ab Antonio accerſitas, profectas e Macedonia, Brundiſiũ aduentare fama erat. Brundiſium tamen, et iter illud poſtea uitauit, ut ipſe narrat in 1. Philippic*. Piratarum] *Dymæos intelligit, qui agro pulſi mare infeſtum habebãt. ep. 1*. Exſpectabatur] *a Bruto, ut una diſcederẽt. ep. 4*. V. KAL.] *cum Caßius iam ueniſſet, nimirũ uel eo die, quo hæc ſcripta ſunt, uel poſtridie uiſurus eum Cicero fuit. quòd ſi, cum eum uidiſſet, abire in Pompeianũ cogitabat: non recte ſcriptum eſt, v. Kal. non enim tot dierum interuallum eſſe poteſt, cum dicat ſe diſceſſurum a Caßij congreſſu. Potius igitur (nihil tamen muto repugnantibus antiquis libris: tantum indicare placet meam ſententiam) legendum uideretur, v. idus; ut ſequentem*

diem

diem ſignificet. nam hæc ſcripſiſſe apparet VI. *idus.* Aculanum] *forte,* Herculanium*: quod a* Pompeiis *nō longe* Plinius *in* Campaniæ *litore conſtituit.* Noſti reliqua] *ſcis enim, inde me* Brundiſium *cogitare.* Scripſi equidem,] *commendans illis rem* Buthrotiam. Ne neceſſe habueris reddere] *ne putato, reddi meas litteras, neceſſarium eſſe.* Eas *enim* Cicero *ad* Atticum *mittebat, ut ipſe* Planco *&* Oppio *redderet.* Oppio quidem utique] *ſubaudi,* Ne *putaris neceſſarium reddere.* Quàm mihi in Italiam re auctore ueniendum eſt.] *id eſt ante menſem* Ianuarium. *Nam* Atticus *auctor erat* Ciceroni*, ut omnino* Romæ *adeſſet kalendis* Ianuariis*; quòd eo die futurum erat ut a nouis* Panſa *&* Hirtio *cos. de rep. referretur. ep. 6. Meæ profectionis approbator fuiſti, dummodo kalendis* Ianuarijs Romæ *eſſem. & ep. 5.* Aliquem nactus] *quemcunque habueris, cui des.* Domo] *domeſticis tabellaris.* ἡρακλείδιον] *quod tu a me tantopere poſtulaſti. ep. 4. 13. & 27. lib. 15.* Notentur eclogarii] *notentur aut minio, aut quapiam ſimili re nomina eorum, qui in his libris de gloria loquuntur.* Quos Saluius] *quos libros de gloria* Saluius *anagnoſtes tuus, bonos nactus auditores, in conuiuio tantum uelim legat.*

EPISTOLA III.

Quòd manus dediſti,] *quòd* Antonij *ſententiam (opinor, de re* Buthrotia*: nam publicam nulla ex parte* Pomponius *attingebat) etſi non probandam, probaſti tamen, manusq; dediſti, ut etiam ultro gratias egeris.* A re familiari] *ratio, cur* Atticus *etiam gratias egiſſet*

Anto=

Antonio. nam etſi magnam rei familiaris iacturam faciã, ſi Buthrotium *negotium eripitur: (his fere uerbis, aut certe in hanc ſententiam* Atticus *ſcripſerat) tamen huiuſmodi iacturam eo tolerabilius æquũ eſt ferre, quòd a rep. citius, quàm a re familiari, deſeremur.* Magis delectari, o Tite, ſi quid ego:] *totum hoc, ô* Tite, *ſi quid ego, ideo ſcripſi litteris grandiuſculis, ut intelligatur initium libri de ſenectute: quo quidem libro ſe delectari* Atticus *ſcripſerat, quia ſuam ſenectutem, quam publicæ ruinæ grauiorem in dies efficerent, eius lectione leuaret.* Et ait, Ma *gis, propterea quòd medicinæ iam magis ægrotantes ſentimus, quàm ualentes.* Etiam ep. 10. O Tite, *tibi prodeſſe lætor. lætor, inquit, quòd ea, quæ ſcripſimus in libro de ſenectute, tibi ad ferendã ſenectutem proſint. Quòd autem, ſi quid ego, repoſui in noſtro libro, ubi antea in omnibus, & impreßis, & ſcriptis, legitur,* Siquid agis, aut, Ages: *fecimus id coniecturam minime dubiam ſecuti. eſt enim initium libri de ſenectute, ad* Atticum *ſcripti: ô* Tite, *ſi quid ego adiuro, curam ue leuaſſo. ubi mendoſe item omnibus in libris legitur,* Adiuto. *nos,* Adiuro: *quod eſt, adiuuero.* Alacritatem] *quandoquidem te delectant ea, quæ ſcribimus.* Gaudeo non feselliſſe &c.] *munuſculum enim ad te perferẽdum* Eroti *dedi, duos libros de gloria.* Idem σύνταγμα] *eoſdem libros de gloria, quos* Eroti *dederam, poſtea retractatos, & refectos denuo miſi, ſed* ἀρχέτυπον *ipſum, cum antea deſcriptum exemplar miſiſſem.* Macrocolum] *regiam chartam a* Catullo *dictam. uide ep. 25. lib. 13.* Lege Arcano] *ne quis audiat præter conuiuas tuos. quod ſupra monuit his*

uer

uerbis: Saluius in conuiuio duntaxat legat. Antea, Lege *in Arcano. ſuſtuli particulam,* In, *Chariſium ſecutus, qui hunc locum recitat, & ait arcano dictum eſſe pro arcane. præterea conſentire uidentur antiqui libri. nam in ſcripto Beſſarionis,* Legi arcano. *ſic & Cæſar locutus libro 1. de bello ciuili:* Domitius *arcano cum paucis familiaribus ſuis colloquitur.* Vt audiuimus] *audiebat autem præclara. ep. 16. lib. 15.* Coram] *cum Athenis ero.* Neque indiligenter, neque illiberaliter] *hic Athenis pecuniam Ciceroni filio ſumminiſtrabat, ſed neque diligenter, & ſatis illiberaliter. itaque ep. 1. Xenonem, inquit, perexigue & γλίσχρως præbere.* De Herode] *& hic Athenis uiuebat. ep. 15. lib. 15.* Gaudeo tibi &c.] *ut cognoſceres, illum tibi litteras a me redditurum, ipſius arbitratu ſcriptas; ſciresq; nolle me, ut ijs litteris mouereris.* Suo more uterque] *tu ſapienter, ille ſtulte.* Eas litteras] *quibus ad me ſcribes dialogũ tuum cum Quincto filio.* Commendationis tuæ] *ſcripſerat enim Atticus, ſe eſſe litteras ad eum commendaticias Curio daturum.* Relinquemus pacem,] *Q. Fuſius Calenus, ut ait Dio libro* XLVI, *Ciceroni, acerbe in Antonium inuecto, non minus acerba oratione reſpondens, ait eum, cum otium non ferret, diſceſſiſſe; poſtea, tumultu & bello inter ciues orto, reuertiſſe. quaſi amator eſſet contentionum, pacis inimicus.* Vt ad bellum reuertamur] *apparebat enim, ad paucos menſes fore bellum; cum & Antonius Octauiusq; grauiter inter ſe diſsidentes iam in armis eſſent; & Sex. Pompeius aduentare cum exercitu diceretur; præterea magnum Anto-*

nij

nij cum Decimo Bruto *certamen impẽdere de* Celtica *pro uincia. ep.* 4. Aderis] *uenies in eas regiones. ep.* 2. Reliquorum meorum] *diximus, reliquorum nomine eam pecuniam intelligi, quæ, ſubductis rationibus, & collatis creditorum debitorumq́; nominibus, ſuperat a nobis. ep.* 15. *lib.* 15. Dolabellæ nomen] *a quo pecuniam exigere difficillimum ſciebat. ep.* 18. *lib* 14. & 13. *l.* 15. Attributio eſt mihi nominum ignota] *quæ nobis exigenda tradidit* Dolabella. *ep.* 13. *l.* 15. Vt non concurrerent nomina] *ut ad tempus nõ reſponderent ij, qui debẽt. ep.* 2. Non amas Eram?] *in oratione pro* Deiotato Hieram & Bleſamium *eius legatos nominat: ut fortaſſe & hic*, Hieram, *legendum ſit.* Et *eſt dictum* εἰρωνικῶς. *cur, inquit,* Eram *æque, atque* Deiotarum, *odio dignum non putas? qui, cum ei præſcriptum eſſet a* Deiotaro, *ne quid ſine* Sextij *noſtri ſententia ageret, neque ad illum, neque ad quenquam noſtrum retulit.* Miſerat *autem eum* Deiotarus, *ut* Armeniam, *ſibi a* Cæſare *ereptam, emeret ab* Antonio: *quod factum eſt,* Fuluia, *quæ* Antonij *uxor erat, intercedente, id eſt, cum* Deiotari *legatis de pretio paciſcente: unde illud ep.* 12. *l.* 14. Deiotarus *noſter dignus ille quidem omni regno, ſed non per* Fuluiam. Armeniam *autem cum* Deiotaro Antonius *accepta grandi pecunia uenderet, dixit ſe reſtituere ex* Cæſaris *libellis, quod ei* Cicero 2. *oratione in criminibus obijcit his uerbis:* Quid *ego de commentarijs infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar? ſunt ea quidem innumerabilia, quæ a diuerſis emebantur non inſciente te: ſed unum egregium de rege* Deiotaro, *populo* R.

ami-

amiciſsimo, decretum in Capitolio fixum. quo propoſito, nemo erat, qui in ipſo dolore riſum poſſet continere. quis enim cuiquam inimicior, quàm Deiotaro Cæſar? & quæ ſequuntur. Neque ad illum, neque ad quenquam noſtrum] *& de hoc in eadem Philippica paullo poſt: Syngrapha HS centies per legatos, uiros bonos, ſed timidos, & imperitos, ſine reliquorum hoſpitum regis ſententia, facta in Gynæceo.* Dicas] *Atticæ refe res, Piliæ dices: quia non, ut Attica, ſalutē miſerat Piliæ.*

EPISTOLA IIII

Ita ut heri &c.] *ut in litteris, quas ad te ſcripſi, heri legiſti, uel fortaſſe hodie, (Quinctus enim, cui eas litteras dedi, altero ſe die Romæ futurum aiebat) in Neſida ueni VIII idus. ut ſit, Ita ut heri, principium epiſtolæ.* De nonis Iuliis] *quòd in ludorum ſuorum proſcriptione, nonis Iulijs, legeretur. uide noſtram interpretationem ad illud, Ita ne, nonis Iulijs? epiſt. I. huius lib.* A Sex.] *Pompeio. Libonis genero, ut ex Dione cognoſcitur.* Siue quo alio nomine] *quaſi conſules appellandi non eſſent Antonius, & Dolabella, qui non agerent quod conſules deceret.* Si quid uideretur] *ut corrigeremus, ſi quid uideretur.* Pauca παρὰ λέξιν] *non nulla minus proprie dicta.* Non contumaciter] *ſine ſuperbia.* Quod erat, cos. ſolum] *Sextus epiſtolam ſuam ita inſcripſerat: Sex. Pompeius Cn. F. cos. S. D. nos addidimus, Prætoribus, tribunis pl. ſenatui.* De Cæſare] *Romæ occiſo.* In ulteriore] *Hiſpania.* Nihil eſſe &c.] *ſe non diſceſſurum ab armis, niſi ſi paterna domus reſtitueretur. eam autem ab haſta Cæſaris em*

ptam

ptam poßidebat Antonius. Philippica. 2. Vt omnes exercitus dimittantur] *ſe non eſſe exercitum dimiſſurum, niſi omnes omniũ exercitus dimitterentur. uide illud, Ab armis nullus diſcederet. ep. 22. l. 15.* Nihil reperiebã.] *quod certũ uideretur.* Conciſos agripetas] *idẽ ep. 29. l. 15. et 1. huius l.* Acceptis nũmis] *a Buthrotijs.* Relictis illis] *agripetis: quos ſecũ duxerat, ut agrũ eis Buthrotiũ aßignaret.* Quid eius ſit] *quid de ea re ſit.* Aliquid litterarum] *ad me miſeris.* Dubitabam,] *incertus eram, utrum irem Brundiſium, an Puteolis conſcenderem. ep. 2. lib. 15.* Sublatum uidetur] *non eſt cur Brundiſium ire debeam. quò tamen ſe ſcripſerat iturum ep. 2.* Hæc autem nauigatio] *ſi Puteolis conſcendo.* Suſpiciones periculi] *propter piratas. ep. 1. & 2. ὁμοπλοΐα*] *ſocietate nauigandi.* Vt ipſe Domitius] *Cn. Domitius, qui cũ Bruto nauigaturus erat, unus de percuſſoribus Cæſaris, Ahenobarbi filius ex Porcia Catonis ſorore. ep. 46. lib. 13. & Philippica 11.* Sextii, Buciliani] *& hi Cæſarem percuſſerant. auctor Appianus lib. 11.* Vltra Fretum] *qua uſurus non ſum, quòd Syriam, non, ut Brutus & Domitius Græciam, petet. erat autem ultra Fretum Siculum.* Exploratiora uidebuntur] *a piratis tuta nauigatio. tarde igitur potius cũ Bruto nauigabo, quàm ut omnino non nauigem. &, ſi, cum proceſſerimus, exploratiora uidebuntur, omiſſa ὁμοπλοΐα uel teſtis utemur, celerrimo genere nauiculæ. Teſtæ nomen, ut opinor, a teſtæ ſimilitudine deriuatum. Iuuenalis ſatyra xv. Et breuibus pictæ remis incumbere teſtæ.* Non nouum] *ſententia*

tentia negantem particulam reſpuit. De Tereo Attii.] *quòd Tereum, Attij tragœdiam, populus magno plauſu accepiſſet. ep.2.* Brutum] *aliam Attij tragœdiam, de L. Bruto, qui Tarquinium regem eiecit, M. Bruti ludis actam. meminit huius tragœdiæ Cicero.* Neſcio quid afflauerat] *neſcio quid rumoris affluxerat.* Commiſsione Græcorum] *cum Græci ludi committerentur, infrequentem populum affuiſſe. Commiſsione: ipſo initio.* De Græcis ludis exiſtimem] *minime dignos, qui ſpectentur. ep.1. lib.7.* Quinctus] *filius.* In quo minime ſatisfaciebat] *intelligit amicitiam Quincti cum Antonio, et conſenſionem cum Cæſarianis. ep.14. 17. & 19. lib.14.* Iniecissem] *in ſermone.* Arripere] *cupide amplecti.* Morari] *nauigationem proferre.* Si qui forte caſus] *ſi forte quid accideret eiuſmodi, ut eũ diſcedere non oporteret.* Dubito] *cogitare cœpi. nam antea ſtatuerat nauigare cũ Bruto; ſed, eo morante, nouum conſiliũ capit.* Exſpectem de legionibus] *dum audiam, traiiciant ne legiones e Græcia, an, ut quidam arbitrantur, nullæ ueniant. Verebatur autem maxime, ne, ſi ipſe Hydrunte, aut Brundiſio traiiceret in Græciam, incideret in legiones Macedonicas, quas in Italiam aduentare rumor increbuerat. ep. 21. l.15. & 4. huius lib.* Neutrum] *ſi neutrum erit tutum, neque Hydruntem ire, neque Venuſiæ manere.* Eodem] *in hæc loca.* Circumſpice] *locus conciſus, & obſcurior, quàm ut certam interpretationem afferre poßimus.* O dies &c.] *deſcripti dies erant, quibus Lepidum, qui erat pontifex max. cum augurum collegio*

dare

dare operam auſpicijs oportebat. Lætatur igitur, eam ſibi fore cauſſam, cur mature ad urbẽ redeat. erat enim augur. Magna ſpes] ualde me ad profectionem inpellunt litteræ tuæ. in eaſdem enim regiones promittis te uenturum. ep. 27. lib. 15. & 1. huius lib. Te illic] adueniens in ueniam. Meorum] ſcriptorum. Et ais, μετ᾽ ἀμύμονα.] ſcripſerat Atticus ad Ciceronem, Cornelium Nepotem teneri magno deſiderio ſcriptorum ipſius: ſimulq; Nepotem commendans, dixerat eum eſſe μετ᾽ ἀμύμονα, cum uidelicet ἀμύμονα Ciceronem ipſum intelligeret; & ab eo ſecundum Cornelium faceret. Cicero hanc laudem a ſe modeſte amouens, ait Atticum ipſum eſſe ἀμύμονα; Cornelium uero ἄμβροτον, id eſt, diuinum plane, & immortalem. Reſpicit autem ad uerſum illum Homericum ex Odyſ. η, quo Aiacem laudans, ait eum formoſiſſimum omnium fuiſſe μετ᾽ ἀμύμονα πηλείωνα.

EPISTOLA V.

Vibonem ad Sicam.] contra ueteres libros, Ad Sicam reſtitui, cum legeretur, Et Sicam. ſignificat enim, apud Sicam ſe eſſe, amicum ſuum, qui Vibone habitabat. & paullo poſt: XI. kal. igitur ad Sicam. ibi tanquam domi meæ ſcilicet. Et quo tempore Clodia rogatione pulſus in exſilium abijt, Vibone item apud eundem Sicam diuerſatus eſt: ut apparet ep. 4. lib. 3. Prodromi] Aquilones uenti exortum caniculæ octo diebus antecedunt. ideo prodromi dicti a præcurrendo. Plinius. Aedibus] ſine naui. Equis] quod aquæ multo minus eſſet, quam ſoleret. Thalnam] cognomen eſſe Iuuentiorum, in faſtis obſeruauimus. Obduxi] conſumpſi. δολιχόν

πλόον] *uide ep. xi.* Corbita] *oneraria naui.* Statim ne Freto, an Syracuſis] *ſtatim ipſum Fretum traiiciens in Græciam recta nauigem; an prius deflectam Syracuſas, inde in Græciam. ἢ δεῦρ᾽ ὁδὸς] uide ep. xi. lib. 15.* Id ſatis, ſuperq́;] *ſæpe id iam ſcripſimus, tecum me non eſſe, quia periculum fugiam.* In cælum ferri:] *quòd omnibus perſpicuum ſit, me periculi cauſſa diſcedere.* Ad kal. Ian.] *a quo die ſine periculo Romæ eſſe licebit, Panſa & Hirtio cos.* Expedi, exſolue] *uelim omnino ſatisfacias quibus debeo.* Bella reliqui] *reliqui unde ſumeres ad meorum nominum ſolutionem.* Coheredibus pro Cluuiano] *ut coheredibus meis, qui mihi uendiderunt quod ipſis de Cluuiana re obuenerat, kalendis Sextilibus id, quod debeo, perſolutum ſit. ep. 2. de Hortenſio coherede; & ep. 45. lib. 13. de Hordeonio.* Cum Publilio] *huic Cicero pecuniam debebat ex dote Publiliæ, quam dimiſerat.* Quoniam iure non utimur] *quoniam de cccc HS ante diem cc numeraui; qui ſi uoluiſſem uti iure meo, diē ſolutionis exſpectaſſem. ut inique facturus ſit Publilius, ſi de ducentis urgeat. uide ep. xi. lib. 15.* Ante diem] *ſubaudi, Terētiæ numera quod debemus.* In Epirum] *uenturus es. ep. 3.* Quod ſatiſdato debeo] *ſatiſdato debet, qui creditori cauit fideiuſſoribus datis.*

EPISTOLA VI.

Cum a Leucopetra profectus] *narrat idem in 1. Philippica his uerbis. Cum me ex Sicilia ad Leucopetram, quod eſt promontorium agri Regini, uenti detuliſſent; ab eo loco conſcendi, ut tranſmitterem: nec ita multum*

tum provectus, reiectus Auſtro ſum in eum ipſum locum, unde conſcenderam. cumq; intempeſta nox eſſet, manſiſſemq; in uilla P. Valerij, comitis, & familiaris mei; poſtri dieq; apud eundem uentum exſpectans manerem: municipes Rhegini complures ad me uenerũt, ex ijs quidam Romæ recentes; a quibus primum accipio M. Antonij concionem: quæ ita mihi placuit, ut ea lecta de reuerſione primũ cœperim cogitare. nec multo poſt edictum Bruti affertur, & Caßij: quod quidem mihi, fortaſſe quòd eos etiam plus reip. quàm familiaritatis gratia diligo, plenum æquitatis uidebatur. addebant præterea, rem cõuenturam, Kalendis Sext. ſenatum frequentem fore, Antonium, repudiatis malis ſuaſoribus, remißis Gallijs prouincijs, ad auctoritatem ſenatus eſſe rediturum. Vt adeſſent] *in ſenatu.* Sententiam commutaſſe] *qui cum antea meã profectionem probaueris, idem nunc reprehendas.* In flammam ipſam uenirem] *uide illud ep. 3. Relinquemus enim pacem, ut ad bellum reuertamur.* Ἀνεμέσητα] *quòd ego ex Italia diſcederem, dum periculi minus eſſet, eo conſilio, ut Kalendis Ianuarijs adeſſem, cum omnia contentionibus arderent; omnino nõ prudenter faciebam: ſed id tibi eſſe inuidioſum, aut ullam afferre infamiam non poteſt: primum, quòd ego meam ſententiam ſecutus, diſcedebam: deinde, etiam ſi te auctore, non debet is, qui conſilium dat, quidquam præſtare præter fidem.* Bene igitur &c.] *rectum igitur putas o Cicero patriam relinquere, dum εὐθανασίαν ſequeris? Et cum dixit Atticus εὐθανασίαν, reſpexit ad id, quod Cicero ſcripſerat ep. 20. lib. 15. Ex hac naſſa exire conſtitui, non ad fugam, ſed ad*

ſpem mortis melioris. Oportuiſſe te iſtuc facere.] *quo χόλῳ defendas profectionem tuam, & oſtendas oportuiſſe te diſcedere.* Quibus inuitis, & diſſuadentibus] *nam tu quidem ſuaſiſti, ut diſcederem.* Si perſeueraſſem] *ſi perrexiſſem in Græciam: ſed uides me reuerti.* Si a Phædro noſtro] *ſi hoc fieret a Phædro noſtro, facilis illi excuſatio eſſet. ſic enim reſponderet: Ego de honeſto nihil cogito, dolorem fugio, ſummum bonum in uoluptate pono. nunc quid tu reſpondebis o Cicero, qui non, ut Phædrus, Epicuream ſectam, ſed illam Socraticam, quæ uirtutem & officium colit, es ſecutus?* A primo] *ante quàm diſcederem.* Fuiſſes Cato] *nunquam diſceßiſſem: tuum conſilium, ut Catonis, eſſem ſecutus.* Non audet &c.] *nimirum ſcribis Attice, ideo Brutum nihil dicere ſuper diſceßione mea, quia me non audeat, hominem id ætatis, monere. qui ſi auderet, me ſcilicet patriam relinquentem reprehenderet. aliud enim te non arbitror ſignificare.* Vel potius reuerſione] *neceßitas indicatur. nam reditus tantum uoluntatis eſt. Reuerſione igitur, quia, cùm proceßiſſet, ab Auſtro retro uerſus eſt, ſam libro* XII.. *epiſt.* XXV. *In Græciam, inquit, deſperata libertate, rapiebar, cum me Eteſiæ, quaſi boni ciues, relinquentem patriam proſequi noluerunt; Auſterq; aduerſus maximo flatu me Rhegium retulit. & Philip.* I. Effudit illa omnia, quæ tacuerat] *dixit me facere præclare, qui Romam reuerterem, abiecto diſceßionis conſilio.* Piſonem] *in* I. *Philippica: Ex Bruto primum cognoui, quæ Kal. Sextilibus in ſenatu fuiſſet L. Piſonis oratio. qui quanquam parum*

erat, a

erat, a quibus debuerat, adiutus; tamen & Bruti teſtimonio, quo quid poteſt eſſe grauius? & omnium prædicatione, quos poſtea uidi, magnam mihi uidebatur gloriam cõſecutus. Et fam. epiſt. 1. lib. 12. Nec Piſoni, qui in Antonium primus inuectus eſt nullo aſſentiente; nec mihi, qui idem triceſimo poſt die feci; nec P. Seruilio, qui me eſt cõſecutus, tuto in ſenatum uenire licet. Relictionis reip.] *antiqui libri, religionis: ego tamẽ, relictionis, probaui, ex correctione Beroaldi: non ſolum, quòd parua mutatione ſententia reſtituitur ſanequam apta, & cum uerbo antecedenti optime conſentiens: uerum etiam, quòd accuſatione 3. in Verrem, ubi in uulgatis libris legitur, Illã reiectionem, proditionemq́; conſulis ſui, Maffæi ſcriptus habet, relictionem, proditionemq́;.* Querebantur] *ante quàm diſcederet. non enim loquitur de iis, qui cũ Bruto erant: ſed eos intelligit, quibus diſcedens affirmauerat, ſe celeriter eſſe rediturum.* Non probabam] *non perſuadebam.* Me exiſtimari ad Olympia.] *ideo me homines diſcedere crediderant, quòd in Græciam ad ſpectaculum ludorum Olympiorum properarem. hanc igitur uituperationem reuertens effugi.* Sed hoc] *tam turbulento reip. tempore ſi ad Olympia profectus eſſem, ἀναπολόγητον fuiſſet, id eſt, nulla prorſus ratione meũ factum defendere potuiſſem.* Gratias miras] *elegans figura ſine uerbo. uenuſtius enim ſubintelligitur, ago, quã legitur. itaque ſuſtuli, approbante Beſſarionis libro.* Qui me] *qui me in Græciam nauigantem aduerſus flatu maximo Rhegium retulerit.* Specioſas] *quia reuerteret, quòd intelligeret non eſſe deſperandum de rep. ut expo-*

 ſuit

ſuit epiſtolæ initio. Prouide] *prouide, ô Cicero, ſi cui quid debes, ut ſit unde tantundem ſolui poßit, quantum debetur.* δυσχρηστία] *difficultas uerſuræ faciendæ: quod cùm ita ſit, unde ſolues? ep. 4.* Præſens me ipſe defenderem] *hæc una prouidendi ratio mihi in mentem ueniebat. quòd ſi Romæ eſſem, ipſe me contra meos creditores tueri poſſem, tu mei defendendi, aut excuſandi nullum onus ſuſtineres. itaque uideo, mea etiam cauſſa, non reip. modo, mihi eſſe reuertendum:* A Bruto] *datum.* Horum] *Bruti & Caßii, prætorum. fam. ep. 3. l. xi.* Cenſebat] *cenſebat Brutus, ut iſtuc uenirem ad remp. capeſſendam.* Piſoni] *cui in ſenatu in Antonium inuehenti nemo aſſenſus eſt armorum metu. fam. ep. 2. lib. 12. & Philippica 1.* Rediit] *quaſi non perſtiterit in ſententia. aut, non rediit Antonij metu.* Sed abeſſe &c.] *ideo redeo, quia ſenem, cui mors impendet, non decet longe abeſſe a ſepulcro, id eſt a patria, in qua ſolemus ſepulcrum nobis conſtituere. redeo igitur, ut, quidquid acciderit, in patria moriar.* De Bruto] *a Bruto.* Piliam] *uxorem tuam tentari morbo, quem παράλυσιν appellant.*

EPISTOLA VII.

Caſilini, & Calatiæ] *idem Velleius lib. 2.* Quingenos denarios:] *Appianus & Dio drachmas uocant. ſed minimo differunt: ideo Græci pro denario drachmam uſurpabant.* Vide nomen, uide ætatem] *turpe nobis eſt ſequi eum, qui & Cæſar appelletur, & adoleſcens, ac pæne puer ſit.* Vel Capuæ] *uide, quàm pueriliter; qui putet uel Capuæ clam mecum poſſe loqui. non enim poſtulat, ut obſcuro in oppido, aut in aliqua late*

bra

bra congrediamur, ſed in urbe Capua. Alaudarum] *Cæſar legionem Alaudarum ab aue nominauit, quæ Gallico uocabulo dicitur Alauda. Plinius, Suetonius.* Ad urbem pergere] *Antonium ab urbe Octauianus auertit, quò ille infeſtus cum legione Alaudarum Brundiſio ueniebat. Philippica 3. & fam. ep. 25. lib. 12.* Legionem ſub ſignis ducere] *in omnibus libris, & impreſſis, & ſcriptis, legionem ſuis ſignis ducere. nos ex obſeruatione latinarum locutionum, quarum genera in uſum noſtrum notare conſueuimus, & hic, & alibi mendum deprehendimus. legiones enim ſub ſignis ducere, & ſub ſignis habere, uſitata figura ueteres dicebant. Lucretius libro v.*

,, *At non multa uirum ſub ſignis millia ducta*
,, *Vna dies dabat exitio.*

Plancus fam. ep. 8. lib. 10. Legiones habeo quinque ſub ſignis. et Aſinius eodẽ libro: Legiones ſub ſignis armatas tres. & Liuius lib. 3. Sub ſignis urbem intrauere. & lib. VIII. Sub ſignis alij XV. ordines locabãtur. ∞ ∞ ∞] *tribus millibus. nam mille hac nota* CIↃ *ueteres ſignificabãt: inde factum* ∞ *, librarijs antiquæ notæ figuram immutantibus; cum propter celeritatem deſcribendi uno calami ductu perficerent.* Tres legiones Macedonicas] *quarum duas, Martiam, & Quartam, ad ipſum tranſiiſſe, & Appianus tradit lib. 3. & noſter in Philippicis.* Conuicium grande fecerunt] *Antonium centenas drachmas pollicẽtem irriſerunt. Appianus lib. 3.* Si fidem fecerit] *non enim ſatis Octauiano credebant boni uiri, quòd Cæſaris & heres, & filius ex teſta-*

mento eſſet. Aliquid tale] *ut præſens auctoritate & uirtute ſua remp. iuuare poſſet, cui nunc in uno Octauio contra Antonium & ſpes & præſidium eſt.* Fugiam Romam] *antiqui libri, Caualcantis, & Beſſarionis, Fugam Romam. procul dubio corruptus locus.*

EPISTOLA VIII.

Cui ego,] *reſcripſi.* Conſilio tuo] *ſcribit, ſe uelle rem agere per ſenatum conſilio meo.* Valeat] *copijs. quod ſi eſſet, rurſus de Græcia cogitarem: ideoq; a mari non libet diſcedere.* Conſilium pueri] *non probat Varro, quòd exercitum cõtra M. Antonium Octauius pararit.* Brutum] *Decimum: quem Antonius, Celtica prouincia non decedentẽ, armis expellere parabat.* Centuriat] *centurias conficit ueteranorum.* Dinumerat] *pecuniam unicuique numerat, quingenos ſcilicet denarios. ep. 7.*

EPISTOLA IX.

VI. ueni ad me in Sinueſſanum.] *ita correxi e libro Caualcãtis. uulgata lectio perſpicue deprauata: nam ſi epiſtolæ adſcripta dies eſt* VI. *idus in Sinueſſano: quo modo ſe ad* IIII. *ueniſſe dicat in Sinueſſanum? præterea non recte, Arpinum ueni. non dum enim eò peruenerat: quod oſtendunt quæ proxima ſubſequuntur.* Ad me *aũt, in uillam meã, quo modo locutus alibi. uide ep.* 10. *l.* 4. Arcano] *Quincti fratris prædio.* Maneam ne Arpini] *quò iter habebat.* Litteras VI. idus mane in Sinueſſano] *Beſſarionis liber ſic:* Litteras idus mane in ſuaſeno: *duabus dictionibus interiecto ſpatio ſeiunctis. dixi iam, in dierum nota mendum eſſe.*

EPISTOLA X.

Noſtrum opus] *puto librum de gloria. ep. 5.* Ex quo ante] *Atticus excerpta quædam ex illo libro ſcripſerat in paginis ante librum poſitis.* Extimeſcebam] *Atticus enim, quæ minus probabat in Ciceronis libris, ea notare miniata cera ſolitus erat. ep. 14. lib. 15.* Ita eſt, ut ſcribis.] *ita accuſandus mihi eſt Antonius, ut Sicam amicum noſtrum cum contumelia ne nominem: erat autem Sicæ mentio quodam loco facienda, quod eo uſus erat Antonius.* Aegre me tenui] *uix a me ipſo impetraui, ut Sicam non notarem: cum orationem in Antonium ſcriberem. Sica autem Ciceronis amicus, & hoſpes. ep. 5.* Perſtringam] *Antonium. μεταφορικῶς, perſtringere, ualet leuiter offendere. Pro Plancio: Granius L. Craßi uoluntatem aſperioribus uerbis ſæpe perſtrinxit impune.* Septimiæ] *uxoris, opinor, Sicæ.* παῖδες παίδων] *omnis poſteritas: unde apud Virgilium, Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis. manaſſe prouerbium uidetur ab Homeri uerſu:* καὶ παῖδες παίδων τοί κε μετόπισθεν γένωνται. Sine uallo Luciliano] *forte, ut aperte intelligãt: quia nõ ſcripta ſunt obſcure: quo ſe quaſi uallo ſæpe muniuit Lucilius, poeta maledicus.* Cum] *M. Antonium: cui & in 2. Philippica per contumeliam obijcit, ſuſcepiſſe eum liberos ex Q. Fadij, libertini hominis, filia. quem hic Caium legimus, ibi Quinctum: ut alterutrum ſit mutandum.* Illis triumuiris] *hoc ſine epiſtola Attici non licet nobis diuinare.* Niſi facete] *ſubaudi, ſcripſiſti de triumuiris.* Leges Sexto,] *meã in Antonium orationẽ leges Sex. Pæducco, qui mihi unus*

mille hominum loco eſt:ut ep. 5. lib. 2. Quid Cato ille noſter, qui mihi unus eſt pro centum millibus? magni autem ponderis fuiſſe Sex. Pæduceum apud Ciceronem, patet ep. 1. lib. X. & 13. lib. 15. Caleni] *cauebis, ne, dum leges meam orationem, Q. Fuſius Calenus, aut Cn. Matius interueniat. uterque enim Antonio amicitia coniunctus. Caleni etiam orationem pro Antonio bene longam, et contumelioſam aduerſus Ciceronem recitat Dio lib. XLVI. Matium uero, quem Caluenam uocat, ut etiam ep. 4. lib. 14. amicum Antonio fuiſſe, inimicum Bruto & Caßio, hoc eſt libertatis & reip. patronis, docet ipſius epiſtola in fam. ep. 28. lib. XI.* Epiſtola longiſsima quæque optima] *idem de Demoſthenis orationibus ſolitum dicere, tradit Plutarchus.* Quo Rubriana] *ita nunc corrigam, quæ a te ſunt in meo libro animaduerſa; ut antea correxi quæ de Rubrio ſcripſeram, non ut quæ de Scipione. Attico enim iam antea monenti ut de Rubrio ſcripta emendaret, Cicero paruerat: de Scipione, non item.* Et de laudibus Dolabellæ] *& te ſuadente partem tollam earum laudum, quibus Dolabellam ornaueram.* Eum contra ciues] *mihi, præter obſcuritatem ſententiæ, etiam antiqui libri, Caualcantis & Beſſarionis, ſuſpicionem afferunt de mendo. in utroque enim ſcriptum animaduerto, Eum per contra ciues. placet, quod alijs, Eum ter contra ciues: hoc ſenſu: Videor Dolabellam in Philippica II. laudare: ſed bella εἰρωνεία eſt. nam re uera uitupero: ſiquidem cum ter in acie ſtatuo contra ciues, cum dico interfuiſſe omnibus bellis ciuilibus, in Theſſalia, Africa, Hiſpania. Philippica 2.* Indignius eſſe] *de Antonio*

tonio loquitur: quem uult indignum uita uideri, ſic inquam indignum, quam quod maxime. πεπλογραφίαν Varronis] *Varro clarorum uirorum nomina in unũ librum congeſſerat, eumq́; inſcripſerat,* πεπλογραφίαν: *quod Athenienſes (auctores ſunt* Euripides *in* Hecuba, Harpocration, *alij) in peplo eos, qui aliquid fortiter geßiſſent, expingere conſueuerant. & Porphyrius ab* Ariſtotele *ſcriptum cõmentarium tradit; pepli nomine inſcriptum; quo commentario & nauium, quæ ad Troiam profectæ eſſent, numerum, et ducum genealogias perſequebatur.* ἡρακλείδιον] *aliud* Varronis *opus.* ἡρακλείδιον *autem appellat, uel quia de rep.(*Heraclides *enim* Ponticus *de rep. ſcripſerat, ut eſt ep. 19. lib. 13. & ad Q. fr. ep. 8. lib. 3.) uel quòd egregie ſcriptum, ut quaſi* Heraclidis *opus uideri poſſet.* O Tite] *librum de ſenectute: cuius initium eſt,* O Tite, *ſi quid ego &c. uide ep. 3.* ταξιάρχης] *princeps gladiatorum. nominat eoſdem ſecunda in* Antonium, *his uerbis: Cum duos ſecum* Anagninos *haberet,* Muſtelam, & Laconem: *quorum alter gladiatorum eſt princeps, alter poculorum.* Et Philipp. XII. *Nolite ne* Tirones *quidẽ,* Numiſios, & Muſtelas, Saxas *ue contemnere.* Et XIII. *eundem nominat.* Reſpondet Attico, *nomina* Anagninorum, *quos ſecum* Antonius *haberet, ſcire cupienti. legerat illud fortaſſe in* II. Philip. *Cum duos* Anagninos *ſecũ haberet; & rogauerat, quinam eſſent: in quo niſi me cõiectura fallit, abundare crediderim in ea oratione* Muſtelæ, & Laconis *nomina; cum* Atticus *ea quæſierit.* Laco] Lento, *non* Laco, *nominatur in* Philipp. XI. XII. *bis, &* XIII. *bis.* Abſolui duobus] *quatenus*

de officio Panætius ſcripſit, (ſcripſit autem tribus libris) ego duobus abſolui. in tertio deinde libro quæſtionem illam explicauit, qui diſcerni poſſet officium: cum id, quod ſpeciem haberet honeſti, pugnaret cum eo, quod utile uideretur: quod Panætius cum promiſiſſet ſe eſſe dicturum, non perſoluerat. ante, Abſoluit, legebatur: itaq; eſt in antiquis quoque libris: nos tamen, Abſolui, ſententia poſtulante. Qualis cauſſa Reguli] *M. Atilio Regulo utile fuit Romæ manere, honeſtum ad Carthaginienſes redire, ſicuti diſcedens iureiurãdo promiſerat. hoc exemplum pleniſsime in 3. de officijs.* Poſidonius] *Panætij diſcipulus, Rhodius philoſophus, e Stoica diſciplina.* Dilucide] *ſcripſiſti.* De iſtis] *fortaſſe rectius hoc modo: ita ne in L. Brutũ deſciſcis, qui ſcilicet antea pro eo ſentire uidebaris?* Iterum remp. ſeruarem] *ſeruauerat enim antea, cum Catilinæ coniurationem in ſuo conſulatu oppreßit.* αἰδεσθὲν] *ſignificat, neque ſe ſuſcipere quod Octauius uellet, periculi metu; neque abnuere, propter pudorem; quemadmodum ij, quos e Græcorum exercitu Hector in certamen prouocauerat. lib. 6. ep. 1.* Kalendis Ian.] *quo die nouis conſulibus magiſtratum ineuntibus de rep. refertur.* Erit] *Octauius. Nam ut ſenatus kal. Ian. tuto haberi, ſententiæq; de ſumma rep. libere dici poſſent, de præſidio prius erat uidendum; qua de re tribunos pl. uerba feciſſe, patet in extrema 3. Philippica.* Stipulationes] *eos, qui ſtipulatione ſe daturos eſſe pecuniam ſpondent: uult enim, opinor, e ſuis prædijs aliquod ab Attico uendi.* Catinam &c.] *Catinenſiũ ſuffragijs, item Taurom̃eniorum, & Syracuſanorum, aſſequi*

ſequi neſcio quid in Sicilia Valerius interpres cupiebat. ep. 10. lib. 1. Gratioſum] *in ſuffragijs.* Noſtrique familiares] *a quæſtura ſua Sicilienſi.* Publice] *ad Catinenſes, Tauromenienſes, Syracuſanos.* Aut mihi nomina mitteret] *quaſi dicat: Si uti nollet eis litteris, mitteret mihi nomina gratioſorum.* Balbus ad me] *ſcripſerat.* Neque Torquati:] *ut in noſtro libro, item eſt in duobus ſcriptis, Caualcantis & Beſſarionis.* Placeret: *Me de Torquati negotiolo ſciturum puto. uel, ut alij emendarunt, Deq; Torquati negotiolo ſciturum puto.* Quàm ualde eum amaret] *Quinctum, filium ſuum.*

EPISTOLA XI.

Muginaris,] *nihil explicans differs.* Cepi conſilium domeſticum] *hoc conſilium cepi, ut Romam uenirem.* Intercluderer] *aduentu Antonij ad urbẽ.* Poteſt] *ad rationem coniecturæ ſuæ. ut ego, inquit, opinor, Antonius ad urbem iam aduentat.* Tecum potius] *ſubintellige, Romæ ſim.* Negotia falſa] *facete ſcripſiſti de ἡρακλειδείῳ Varronis: meq; ea pars litterarum tuarum ita delectauit, ut nihil unquã magis. ep. 8.*

EPISTOLA XII.

δολιχὸν πλόον] *reſpexit ad Homeri uerſum, quem infra paullo poſt recitabimus. Dicit autem, δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντας: quia rurſus nauigare in Græciam cogitabat, ſi armis ualeret Antonius: ideoq; ep. 8. Vereor, ne ualeat Antonius: nec à mari diſcedere libet.* ἀπροσδιόνυσον] *abſurdum, alienũ à re.* Conſilium petieram] *quid mihi eſſet agendum, manendum ne Arpini, an propius accedendum*

cedendum, an ueniendum Romam, ep. 7. & 9. Παρ ηνεμόεντα] Neſtoris uerba ſunt Odyſſeæ libro 3. Telemacho narrantis reditum Græcorum a Troia. Scripſerat autem Atticus, qua uia Cicero proficiſci Romã tuto poſſet; ualde enim Antonium timebat, ut ſignificat ipſe ep. 8; et eãrationem itineris, ab Attico deſcriptã, Homericis uerbis Cicero deſignat. poetæ uerſus hi ſunt.

„ ὀψὲ δὲ δὴ μετὰ νῶϊ κίε ξανθὸς μενέλαος:
„ ἐν λέσβῳ δ᾽ ἔκιχε δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντας,
„ ἢ καθύπερθε χίοιο νεοίμεθα παιπαλοέσσης
„ νήσου ἐπὶ ψυρίης αὐτὴν ἐπ᾽ ἀριστερ᾽ ἔχοντες,
„ ἢ ὑπένερθε χίοιο παρ᾽ ἠνεμόεντα μίμαντα.

quòd autem Cicero & Mymanta, & Pſyriam in hunc locũ tranſtulit, non ea ipſa intelligit loca, (non enim Atticus ad eam nauigationem hortabatur, ſed ut Antonium uitaret ad urbem uenientem) ſed quaſi per iocum uſurpauit Homeri uerba, non diſsimili ſententia. Appiam] uiam. Dimitterem] litteras; qua de cauſſa, non ſcribit; ſed reijcit Atticum ad Tironis ſermonem. Pares:] ſi pares copijs ſunt Antonius, & Octauius; Romæ tibi cenſeo manendum. ipſi enim inter ſe aliquandiu pugnabunt; intereaq; periculi expertes erimus. ſin ſuperior alteruter eſt; diſcedendum. utercunque enim ualeat, latius periculum manabit, & primo ad nos, (ſe ipſum, & alios intelligit, qui remp. fortiter defenderant) deinde ad omnes communiter, ideoq; etiam ad te, quamuis reip. adminiſtratione ſemper abſtinueris. Sin] hic particula, Sin, ualet ſin aliter: ut illud apud iocoſum laudatorem obſceni dei:

„ Donec proterua nil mei manu carpes;

„ Licebit

„ *Licebit, ipſa ſis pudicior Veſta.*
„ *Sin: hæc mei te uentris arma laxabunt.*

EPISTOLA XIII.

In Telluris,] *templo. quo in loco decretum eſt, ut, quæ Cæſar ſtatuiſſet, decreuiſſet, egiſſet, rata manerent.* Poſtidie] *dixit ſe Romæ fore poſtridie quàm Puteolis diſceßiſſet.* Vt pedetentim] *ut in conſilio capiendo ne properem.* *Et hoc monebat Atticus, quia Cicero iam illud iterum rogauerat, quid ſibi eſſet agendum, manendũ Arpini, an propius accedendum, an eundum Romam. ep. 1. & 9.* Aliter cogitabam] *nolebam diutius animi pendere, ſuſpenſus in deliberando: ſed parebo tibi, qui me mones, ut pedetentim.* Nec me Philippus] *monuerat Ciceronem Atticus, ut Philippum & Marcellum imitaretur, nihil propere agentes: habebat autem L. Philippus in matrimonio Atiam, Octauiani matrem, C. Marcellus Atiæ filiam, Octauiani ſororem. oratione 3. in Antonium.* Alia enim &c.] *licet illis quieſcere: aut, ſi nõ licet, licere tamen uidetur. non enim ab illis eadem exſpectantur, quæ a nobis, qui tantas res pro republica geßimus.* Et ſi non eſt] *quaſi dicat: reuera omnium ciuium eadẽ ratio eſt, (remp. enim tueri æque omnes debent) ſed diuerſa tamen uidetur eſſe, cum aliud a me poſtuletur pro anteacta uita, aliud a Philippo, et Marcello. ita quieſcere illis licet, mihi non licet.* Sed in iſto iuuene] *dolet, quòd ſibi, remp. defendere cupienti, non ſatis præſidij ſit contra Antonium in Octauiano admodum adoleſcente.* Ne id melius ſit] *quàm eſſe, ubi nunc ſum, in Arpinati.* An hoc] *an potius ſuades, in Tuſculanum*

ſculanum prius ueniã, quàm Antonius in urbem. Quod Græci καθῆκόν.] *pertinet hoc ad inſcriptionẽ librorũ de officijs. ep.6.* Male narras:] *quòd mortuus ſit Nepotis filius. Idem ualet illud ep.1.lib.15. O factum male de Alexione. Bene narras, & male narras, eleganter dicimus; illud, cum iucundam rem audimus; hoc, cum moleſtam. exempla maxime apud comicos.* Non ingratum] *eius enim cauſſam Cicero defenderat: ut in epiſtola ad Marium, Dirupi pæne me in iudicio Galli Caninij.* Nihil eſt, quod hortere] *ut mittat, quæ ab illo petierant, τὰ κεφάλαια, ex Poſidonij libro excerpta. ep.6.* Quinctus tui patris nepos] *hoc dicit: Quinctus ſororis tuæ filius ſcribit ad Marcum filium meum. Et utitur, ut interdum ſolet, circuitione.* Ex nonis iis, quibus nos magna geſsimus.] *ex nonis Decembribus: quo die Lentulum, Cethegum, alioſq; ex coniuratione Catilinaria, lictori tradidit necandos. Ex nonis igitur Decembribus, ubi ædilitatem plebis inierit. nam de tribunatu plebis, non eſt, ut intelligere poſſimus: cuius primus dies non erat nonæ Dec. ſed III. id. Dec. ut Liuius & Dionyſius affirmant. quòd ſi tribunatus pl. non eſt; quid præter ædilitatem eſſe poſſit, non diſpicio. nam ceteri magiſtratus kal. Ian. inibãtur, quod ex Plutarcho et alijs conſtat. Veri autem ſimile eſt, cum ædiles plebis ideo creati ſint, ut tribunorum plebis tanquam miniſtri eſſent, quod a Dionyſio traditum eſt, eos iiſdem fere diebus iniſſe magiſtratum, quibus tribunos; ut ijs, qua de cauſſa initio ſunt inſtituti, præſto eſſe poſſent. nec uero de alio magiſtratu crediderim intellexiſſe Ciceronem actione prima in Verrem,*

rem,

rem, cum dicit, P. *Sulpicius, iudex triſtis & integer, no nis* Dec. *magiſtratũ ineat neceſſe eſt. nam tribunatus plebis eſſe non poteſt, de quo proxime iam meminerat, quem locum* Pedianus *interpres nunquam, ut opinor, ita expoſuit, ut in poſterioribus libris, qui & in ædibus noſtris, & apud alios impreßi ſunt, habetur. nam poſt illa Ciceronis uerba*, Nonis Dec. *impreſſum eſt, hoc die tribunus pl. futurus. cum in antiquis ita ſit,* Hoc dicit pl. *futurus. erat autem reponendum, ut ego quidem exiſtimo, ædilis pl. futurus. ſed hoc unum erratum libenter cõdonemus ei, qui tam multa præterea cumprimis egregie in Pediano correxit.*
Aedem Opis explicaturum] *rationem exacturũ ab Antonio eius pecuniæ, quã ex æde* Opis *abſtulit, a Cæſare depoſitam. & eſt,* Explicaturum, *palam facturum quid in* Opis *æde pecuniæ fuerit; eamq; repetiturum. uide in* Philipp. 2. Sexti iudicium] *quid iudicet* Sex. *Peduceus de oratione mea in Antoniũ. ep.* 10. *Tu uero, inquit, leges Sexto, eiusq; iudicium mihi perſcribes.*

EPISTOLA XIII.

Alexim uideor agnoſcere.] *Alexidis manum in tuis epiſtolis agnoſco. erat autem Attici amanuenſis. ep.* 2. *lib.* 7. *&* x 1. *lib.* 21. Si me non improbiſsime &c.] *qui cum mihi pecuniam deberet, & de ſolutione aſſeueranter quotidie promitteret; diu uarijs excuſationibus ludificans, ad extremum, ne nummo quidem perſoluto, in Syriam profectus eſt. ep.* 13. *lib.* 15. Remiſsior eſſem] *in exigenda pecunia.* Emptus] *ab Antonio. uide illud, Cum ſe magno ære alieno Faberij manu liberarit, ep.*18. *lib.* 14. Euerterit] *qui aduerſante ſena-*

tu legem pertulerit de eripienda Caſſio Syria prouincia. Appianus lib. 3. Cum dies uenerit] *exigendæ pecuniæ.* Velim eiuſmodi ſit] *eam agendi rationem inueniamus, ut, cum agetur, non eſſe Romæ nolim. nã abeſſe mallem, ſi ſumma cum illius ignominia ius noſtrũ perſequeremur. non enim, adeſſe, noſtræ grauitatis tum eſſet.* Δυσωπίαν] *difficultatem in aſpiciendo, hoc eſt erubeſcẽdi cauſſam. pudet enim magis, cum ſponſorem, quàm cum ipſum debitorem appellamus. uerum, inquit, non appellabimus ipſi: procuratorem noſtro nomine qui appellet, introducemus.* Poſſumus enim &c.] *poſſumus ita rem agere. introducemus procuratorem, qui ſponſores appellet. illi iudicio non diſceptabunt, ſed nos ad Dolabellæ bona reijcient. ita & ipſi liberabuntur: & nos tum demũ, honeſte ius noſtrum perſequẽtes, e Dolabellæ re eam partem capiemus, quæ, facta æſtimatione, debitæ pecuniæ reſpondeat:* Litem conteſtabuntur] *rem in iudicium adducent.* Illi] *Dolabellæ.* Quod ſatiſdato debeat] *quod ſi ipſe non ſoluet, ſoluere ſponſores cogentur.* Noſtræ grauitatis] *arbitror eſſe noſtræ grauitatis, ius noſtrum ita perſequi, ut ne cum ſumma Dolabellæ ignominia: certe enim ſumma eſſet ignominia, ſi, non appellatis ſponſoribus, abſentis bona auctioni ſubiecta ſtatim uenderemus: primo igitur per procuratorẽ ſponſores appellemus: deinde ius noſtrum perſequamur: quod tum quidem cum illis aliquanto minore fiet ignominia.* Et non dubito] *& Caualcantis & Beſſarionis duo perantiqua exemplaria negatiuam tollunt, quam tamen retinet ſententia. itaque uel,* Et non dubito, *ut eſt in uulga-*

 tis

tis libris; uel, Haud dubito, legendum crediderim; ut, quàm minime poſſumus, a uetere ſcriptura diſcedamus. eſt enim in duobus illis, Et dubito. Iſte puer:] Octauianus. Quæ concio?] in ea concione Octauianus res geſtas patris Iulij in memoriã populo redegit: Antonium accuſauit: milites, qui ſe ducem ſecuti eſſent, laudibus ornauit; ſeq; una cum ijs ita animatum eſſe dixit, ut obſequi ad omnia, & inſeruire patriæ uellet. hæc autem in templo Caſtoris, & Pollucis, cum ei Ti. Canutius tribunus pl. Antonio infenſus, concionem aduocaſſet. Dio libro XLV. & Appianus lib. 3. Ita ſibi parentis honores conſequi liceat] ut patriæ defenſionem ſuſceperit. Et ſimul dextram intendit ad ſtatuam] per parentem iurauit, manu ſtatuæ illius impoſita. μηδὲ σωθείην] ne ſim ſaluus, ſi quis unquam tam egregie concionatus eſt. Caſcæ noſtri tribunatum:] uix enim puto fore, ut Octauianus Caſcam, parentis ſui percuſſorem, gerere tribunatum patiatur: Hoc & M. Antonius in epiſtola, quam recitat Cicero Philippica XIII. Octauiano, et Hirtio Panſæq; conſulibus exprobrat: In Syriam inquit, Caßium miſiſtis: Caſcam tribunatum gerere paßi eſtis. Veteranorum] qui Octauianum ſequebantur. ep. 9. Ante kal. Ian.] quo die ſenatu a nouis conſulibus coacto, ſuam ueteranorumq; cauſſam magnopere cupiebat Octauianus commendari. id quod poſtea factum, declarat Philippica V. Nihil opus eſt] nam ante kal. Ian. quo die magiſtratum noui conſules erant inituri, S. C. fieri pro Octauiano nullum poterat, conſule Antonio eius inimico. Ante idus Dec.] uidebimus, num Caſcam,

unum ex tyrannoctonis, tribunatum pl. gerere patiatur. quod cum paſſus eſſet; exprobrauit, ut iam oſtendimus, Antonius in epiſtola. In Caſca] *in Caſcæ tribunatu uoluntatē Octauiani ante idus Dec. perſpiciemus.* A Sex.] *Pæduceo: cuius exſpectabat iudicium de oratione ſua in Antonium. ep. 10. & 14.* Cum enim tanta reliqua ſint,] *cum ſupra id, quod debemus, tantum habeamus in nominibus. ſed reliquorum nomine quid ſignificetur, planius ep. 17. lib. 15. ad illud: Cum ex reliquis abūdare debeam. & ep. 2. Cum reliqua ſatis apta ſint ad ſoluendum.* Ne Terentiæ quidem] *cui ſatisfieri quamprimum uolebam: cum enim multis deberet; in primis tamen Terētiæ numeratum cupiebat. & ep. 15. lib. 15. Terentiæ uero, inquit, quid ego dicam? etiam ante diem, ſi potes.* HS XXII] *quæ Montanus, qui Ciceroni filio comes Athenas erat profectus, Plāco debebat. ep. 50. lib. 12.* Vti de ſuo] *ut HS illa XXII. ſoluerentur de ſuo, detracta uidelicet de ea ſumma, quam illi in annuū ſumptum præſtituimus.* Liberaliſsime] *de meo, inquit, me eſſe ſoluturum promiſeram, non de penſione Ciceronis, ut ipſe petierat.* Non modo] *non modo non hoc Eros fecit, quod ei mandaueram.* Aureſius] *qui Montani abſentis nomine Romæ ſoluit.* Coccei reſponſum] *Cocceius, unus ex procuratoribus Dolabellæ in Syriam profecti, Attico pecuniam Ciceronis nomine petenti ita reſponderat, ut ſperandū nō uideretur.* In ipſam flammam] *publicarum contentionum.* Priuatim] *ære alieno oppreſſum.* Publice] *reip. cauſſa.* Perturbato animo] *perturbatus animo cum eſſem,*

 ceteris

ceteris de rebus, quas ad me ſuauiſsime ſcripſiſti, reſcribere, ut conſueueram, non potui. Vt me expediam] *ære uidelicet alieno.* Qui minus] *cur ego iſtic æque tuto eſſe nõ poſsim, atque eſt Marcellus? Hic autem, ut ſupra diximus, Octauiani ſororẽ habebat in matrimonio.* Nõ id agitur] *non de hoc laboro, ſed de ære alieno, ut uides.*

EPISTOLA VLTIMA.

Occupatione iſta:] *de re Buthrotia.* L. Planco præt. des.] *uel tollenda prænominis nota, uel legendum, Cn. Planco; qui fuit Lucij frater, & hoc anno prætor erat deſignatus: inſequenti enim præturam geßiſſe, planum fit ex epiſtola Lucij Planci ad Ciceronem, in epiſtolis fam. ep. 17. lib. 9. nam L. ipſe cum D. Bruto a Cæſare conſul fuerat deſignatus poſt Hirtium & Panſam, anno uidelicet, qui eſt proximum ſubſecutus.* Proſcriptum] *a Cæſare, quòd Buthrotij pecuniam impetatam non ſoluerent.* Libellum] *quo libello petebat à Cæſare, ut agrum Buthrotiũ liberaret: Buthrotios enim, quod reliquum pecuniæ deberent, intra certam diem ſoluturos.* Pecuniam reliquam] *nam imperatæ pecuniæ partem iam antea ſoluerant: reliquæ ſolutionem cum differrent, Cæſar eorum agrum proſcripſerat.* Decretum] *quo Cæſar Buthrotium agrum liberabat.* Ei negotio] *agro Buthrotio diuidendo.* Præſentium] *qui diuiſionem agri Buthrotij præſentes petebant.* Cum mare tranſiſſent,] *Buthrotum enim proficiſcentibus mare tranſeundum erat. uide ep. 19. lib. 15. de agripetis.* Cauſſas conſules cognoſcere] *poſt interitum Cæſaris factum eſt s. c. in æde Telluris, ut, quæ Cæſar ſta-*

tuiſſet, decreuiſſet, egiſſet, rata eſſent: earumq; rerum cognitio conſulibus data. ep. 15. Probauerunt cauſſas] mallem, Cauſſam: ut ſubaudiatur, Buthrotiam. Ad te litteras] ut ijs, qui tecum mare tranſiiſſent, agrum Buthrotium ne diuideres. Et lex] quia præter s.c. etiam lege negotium conſulibus eſt datum, ut de actis Cæſaris cognoſcerēt. ep. 15. Conſulum decretum] quod enim Cæſar in cauſſa Buthrotia nobis poſtulantibus decreuerat, id poſtea conſules Dolabella & Antonius decreto probauerunt. Res ſolum familiaris] nummos enim Cæſari numerauerat de ſuo pro agri Buthrotij liberatione. quod niſi conſequeretur, eos nummos a Buthrotijs exigere non potuiſſet. Vt ſupplex ad te uenirem:] iocatur in Capitonem, haud magnæ auctoritatis hominem: cum dicat, nunquam ſe futurum putaſſe, ut illius opera ualde egeret. Et eſt C. Ateius Capito, de quo ep. 15. lib. 4. item in epiſt. fam. ep. 29. lib. 13. & Plutarchus in Antonio. Agragrii.] qui mare tranſibant, ut ſibi ager diuideretur. Plancum dederunt] haud aliter ſcriptum eſt in antiquis libris: me tamen in hanc opinionē ratio ipſa perducit, ut legendum credam, Litteras ad Plācum dederunt. utdeo enim ita ſcriptum ep. 15: Conſules probauerunt cauſſas ſine ulla dubitatione, ſeq; ad te litteras daturos eſſe dixerunt. Quorum intereſt,] ad quos ex Cæſaris actis uel utilitas, uel honor peruenit. Otii cauſſa] magna enim oriretur omnium rerum perturbatio, ſi ea, quæ Cæſar egit, in dubium uocarentur. Officii tui,] ex ipſa ſententia perſpicuum fit, Officij ſui, legendum. ueteres tamen libri, Tui.

FINIS.

INDEX RERVM, ET VERBORVM.

ABDERITAE. 129. b
Abrogare & antiquare verborum differentia. 27. a 97. b
Abſtinentia Ciceronis. 155 a
Academici libri. 346. a 407. a
Academia Ciceronis uilla, porticu & nemore celebrata. 47. a
Academia Athenienſium gymnaſium. 17. b
Achæi. 259. b
Accuſator & reus in iudicio reijciebant, quos aliqua de cauſſa ſibi infenſos fore ſuſpicabãtur. 41 a
Adagium. 146 a 199. b 240. b 334 a 403. b
Adoptatus a quo prænomen, nomen, &c. accipiat. 83. a
Aedilitas a conſulatu quinquennij diſtabat. 110. b
Aelia lex auſpicia tuebatur. 47. a
Aemilia Pompeij vxor. 127. a
Aegrotatio, & ægritudo. 333. a
Aelia & Fuſia lex a Clodio euerſa. 46. b
Aerati qui dicantur. 41. b
Aes Corinthium. 59. b
Afranius Põpeij opera cõſul. 53. a
Africani minoris mors. 232. a
A Gabinius ſupplicio affectus. 29 a Cæſaris amiciſſimus. 83 b. Gabinij gladiatores qui. ibidẽ. Gabinij abſolutionis cauſſa quæ 130. b Gabinius nocens abſolutus. 133. a
Agraria lex 46. b 62 b
Alexio medicus Ciceronis. 390. a
Alexis Attici amanuenſis. 153. a 427. a
Allobroges qui. 12. b
Alpheus fluuius. 280. b
Amalthea uilla ſtudijs & libris dicata 25. a & 59. a
Amalthea capra iouem dicitur pauiſſe. 48. a
Amanus mons. 151. b
Amphiaraus. 264. b
Anatociſmus anniuerſarius. 158. b 267. b
Animi æqui & integri laus. 136. a
Animi ſedes in cerebro. 194. b
Annonæ caritas tumultum excitat 102. a
Annoniana lex. 92. a
Ante diem iiij. v. vj. &c. kal. locutionis explicatio. 68. b
Antilibanus mons. 75. a
Antiquare & Abrogare uerborum differentia. 27. a 97. b
Antium locus vbi nobiles Romani animi gratia ſe conferebant. 54. a
Antonius, vide C. L. M.
Antonius Teucris dictus. 23. a
Aonum regio cantoribus celebris. 155. a
Apollinares ludi. 78. b
Apamenſe forum. 137. b
Appellare, verbũ creditorũ. 150. b
Appij auaritia 148. b
Appius Claudius Pulcher conſul. 24. a
Appuleia quiſnam dictus. 123. a
Aquillius Gallus iuris ſciẽtia clarus. 8. b. Marcique Tullij Ciceronis in prætura collega. ibidem.
Arabarches cur Pompeius dictus. 76. b
Arati verſus, a Cicerone conuerſi. 403. b

Argutum quid ſit. 171. b
Ariobarzanes rex. 150. a Ciceronis tutelæ cõmiſſus ibidem.
Ariobarzanes tres in Cappadocia regnarunt. 152. a
Ariobarzanes uſuræ nomine ſoluit xxxiij talenta Attica. 158. a
Ariopagitæ qui. 125. a
Ariopagitarum conſilium a Solone Athenis conſtitutum. 29. b
Ariopagitarum uerum, & religioſum iudicium. 41. b
Ariſtus philoſophus. 145. a
Arrius. 67. b
Artem nemo, quã non nouit, exerceat. 144. b
Articulatæ uocabuli ſignificatio. 172. b
Aſiani, Græci dicti. 32. a
As uſurarũ omniũ grauiſſima. 22 b
Athenę a Minerua conditæ, & nominatæ. 17. b
Atia Cæſaris ſororis filia. 289. b
Attalus Aſiæ rex. 138. a
Atticus, uide T. Pomponius.
Atticus Epicureus. 113. a
Auctiõis magiſter quis dicat. 13 b
Auctoritas ſenatus quid ſit. 140. a
Auctor quis proprie dicatur. 94. b
Auguralis cena. 291. b
Augures xv. a 14. b
Auguria ab Hectore contempta. 63. a
Augurium optimum, certare pro patria. 63. b
Augurés aderant, cum lex ferretur. 135. b
Auguſti flamen. 83. b
Aurum Viceſimariũ in ærario ſanctiore ad ultimos reipub. caſus ſeruari ſolitum. 74. b
Auſpicari de cælo ſolis magiſtratib. conceſſum. 308. b iiſdemq; de cælo comitus auſpicari leges prohibent. 108. b. &
109. a 130. a
Auſpicia ad patres quando redire non poterant. 131. a
Autroniana domus. 27. b
Axius ſenator. 91. b

B

Baianae aquæ quæ. 44. a
Balbus a Pompeio ciuitate donatus. 63. a
Barones qui. 146. a
Bellator utiliſſimus reip. 204. b
Bellaria mellita quæ. 54. b
Bellum Mitridaticum. 13. a
Bellum ciuile unde ortum. 41. b
Bellum ſeruile Pompeij aduentu ſublatum. 29. a
Bene olere. 54. a
Beroaldi error. 10. b
Bibulus armis foro expellit. 70. a
Bibulus domi incluſus cõſulatum peragit. 81. b
Bibulus equitibus grauis inimicus. 162. a
Bona dea. 57. a 64. a
Bonę deæ ędem uirum introire religioſum fuiſſe. 24. b
Bonę deæ ſacra a uiris aſpici nefas apud Romanos erat. 24. a & b. pro populi ſalute eidẽ ſupplicabatur. ibidem.
Bouilla pugna quæ nam dicatur. 149. a
Brachio molli. 57. a
Brutus, unde M. Iunius.
Bucilianus Cęſaris percuſſor. 404. b 418. a
Budæi error. 304. b
Buthrotum urbs. 88. a

C

Caecilius feneratur. 22. b
Cæcilius, uide L. Q.
Cæpio, uide Q.
Cęrellia. 323. b
Cęſar & Bibulus. 105. 62. b. & 65. a
Cæſaris, Pompeij, & Craſſi inter ſe inuicem

inuicem gratificatio. 67.b
Cæſariani improbi. 193.b
Cæſar, uide C. Iulius.
Cęſar & Figulus cõſules deſignati. b.a
C. Antonius a Cicerone in ſenatu defenſus. 23.b
C. Antonius Ciceronis in ędilitate, prętura, conſulatu collega. 8.b
C. Antonius Macedoniæ adminiſtrator. 23.b
C. Calpurnius Piſo, Galliæ Narbonenſis prępectus. 12.b.
C. Curio adoleſcens. 68.b
C. Curio bellum gerens. 227.a
C. Licinus Macer, Calui pater, repetundarũ reus 16.b. inuſitato mortis genere perijt. ibid.
C. Macer a Cicerone condemnatur. 6.a
C. Marius ſepties conſul. 322.b
C. I. Cæſaris uxor a P. Clodio in ſacris Bonę deæ ſtuprata. 24.b pontifex max. ibidem. equeſtrẽ ordinem quo modo ſibi conũixerit. 41.b Cæſaris, & Pompeii diuerſa officia 67.a Cæſar matrimonium ambiẽs, repudiatur 81.a Galliarum proconſul 82.a Cæſaris flamen. 83.b Seruiliæ, Bruti matris, amator. 84.a
Cæſaris, & Pompeij cum Spartanis comparatio. 85.b. Cæſaris inimici qui. 112.a in Britãnia cũ legionibus traijcit 127.b munificentia in ædificando. 165.b Cæſaris a rep. repulſio. 194.a in iuriarũ acerrimus ultor. 196.a
Cæſaris uituperatio. 200.b Cęſaris uigilantia. 207.a
Cæſar ſceleratus. 216.a Cæſaris fortuna quot in locis parum ſecunda fuerit. 261.a prætor deſignatus. 298.b ter cum ciuibus depugnauit. 315.a Cæſaris ſtatuæ inſcriptio. 321.a 349.b Cæſaris ſimulacrum. 399.b
Cæſaris percuſſores. 404.b 418.a
C. Marcellus a P. Magio Chilone interfectus. 382.a
C. Mẽmij ſpes de cõſulatu. 133.b de ambitu condemnatus. 146.b
C. Octauius fugituos in itinere deleuit. 59.b
C. Põtinius ĩ Ciliciã legatus. 132.a Et ludos plebeios primus conſecutus. ibidem.
Calerę qui dicantur. 194.b
Caloris cauſſa motus ſanguinis. 194.b
Calpurnia Cæſaris vxor. 76.a
Campani agri diuiſio. 67.a
Cãdidati in Martium campum deducebantur. 56.b
Candidatorum conſilia. 129.a
Canis Clodianus quis. 170.b
Cappadociæ rex ſub tutela Ciceronis. 139.b
Cappadocia, in prouinciam redacta. 152.a
Carmentalis flamen. 83.b
Carolus Sigonius, Romanæ hiſtorię peritiſſimus. 48.b
Carteia vrbs. 314.b 320.a
Caſſij tres fratres. 153.b
Caſſius tribunus pl. 209.a
Caſſius, vide Q.
Catilina, uide L. Sergius.
Catonis ſoror Porcia. 209.b
Catonis iniquum iudicium. 159.a
Cato & Cæſar cum natura, tum vitæ inſtituto diſſidebant. 58.b
Catonis nimia ſeueritas reip. nocet. 57.b
Catuli mors. 84.b
Catuli porticus. 105.a
Cato ab oĩ ambitione alienus. 65.a
Cauillatio quid ſit, 26.a
Celer & Nepos fratres patrueles. 210.a

Celticam regionem a populo M. Antonius accepit. 100. a
Cenſoris officium. 41. a
Cěteſimæ vſuræ. 23. a 155. b 158. b
Centuriata comitia quæ dicantur. 102. a
Ceramici duo Athenis. 21. a
Cenſores penes cura vectigaliũ locandorum erant. 41. a
Certus vocabuli ĩterpretatio. 11. a
Chilius poeta. 21. a 48. a
Cibyratæ uenationib9 dediti. 165. a
Cibyraticum forum. 137. a
Cicero, uide M. Tullius.
Cilicia Ciceronis prouincia. 135. b
Cincia lex de donis, & muneribus. 53. b
Circenſis pompa. 361. a
Ciſalpinæ Galliæ terminus 12. b
Ciſtophori vocabuli explicatio. 66. b
Ciſtophorus Aſiaticus nũmus. 76 a 242. a
Ciues Romani ſummo ſupplicio, contra leges affecti. 82. a
Ciuili bello nihil miſerius. 203 b
Clodius vide P.
Clodianæ fabulæ. 42. b
Clodiana rogatio. 90. a
Clodiano in iudicio pleriq; iudices ſentẽtias pretio vẽdiderũt. 41. b
Clodian9 canis quiſnã dictus 170. b
Cluatius architectus. 294. a
Cn. Octauius prouinciæ cum iuſtitia, & fortitudine præfuit. 60. a
Cn. Domitius Ahenobarbus, Porciæ Catonis ſororis vir 14. a con ſul. ibid. in cauſſa Milonis quęſitor. ibid. Pompeii partes ſequitur ibid. in Pharſalica pugna a M. Antonio interfectus ibidem. proconſul. 207. a
Cn. Pompeius Cn. F. Magnus ad bellum Mithridaticũ profectus. 13. a eius vxor Mucia, Tertia dicta. 24. a deuicto Mithridate, Muciam vxorem, propter adulteriũ repudiat. ibidem. quinque vxores habuit. ibidem. duas repudiauit. ibidem diuerſis & fictis nomibus appellatur. 61. b in rep. princeps. ibidẽ. eius laſciuia ex caligis indicatur. ibidem. & cur inuſitato veſtitu vſus ſit. ibidẽ. eius, & Craſſi diſſenſio. 63. a diuerſis nominib. a Cicerone inſignitur. 67. b. cur Sampſiceramus dictus. 73. a cur Arabarches dictus 76. b. Cæſarem ſero cœpit timere. 78. b eius pręſtantia in bello. 81. b. Craſſo reconciliatur ibidem. rẽp. perdidit 113. b eius vxor Aemilia. 127. a diſſimulator. 160. b eius malum conſiliũ. 193. b eius magna ingratitudo. 196. a. eius tarditas, & ignauia. 198. b Italia cedit. 200. a Hiſpaniarum proconſul. 206. b eius temeritas in bello ſuſcipiẽdo. 210. b. in Campania ægrotus. 211. a Syllani regni cupidus. 213. b flagitioſus. 216. a eius lex de ambitu. 221. a 227 a. de ui. ibidem. eius in prælio fortuna 246. b. eius nauigatio in Græciam. 248. b eius mors. 250. b
Codicilli qui. 286. b
Cœlius, vide L. M. Q.
Cohortis & turmę diſtinctio. 168 b
Comata Gallia cur Cæſari a ſenatu tradita. 100. a
Comenſis a M. Marcello affectus iniuria. 145. b
Comitia prætoria. 6. a
Comitia obnuntiare. 109. a & b
Comitia quando habere non licebat. 110. b
Comitia tributa quæ dicanť. 134. a
Comitijs pecunia diuidebať. 81. b
Commodo & commode apud veteres

teres indifferens vſus. 132.b
Cōpacto vox quid ſignificet. 237.a
Compitalicius dies. 62.b
Condiciones Cæſaris quę fuerint. 193.b
Coniuratio Catilinæ quare facta. 59.b
Coniurati ſupplicio affecti. 29.a
Conrectum pro correctum veterū more. 87.a
Cornelia Pompeio marito ſuperuixit. 24.a
Corinthium æs probatiſſimū. 59.b
Conſidius fenerator. 22.b
Conſilium conſiſtere quando dicatur. 202.b
Cōſilia candidatorū diuerſa. 129.a
Cōſtituere verbi ſignificatio. 20.b
Coniugium nō ſemper ſponſalia ſequitur. 111.b
Conſuetudo aliquando leges vincit. 23.a
Conſularia comitia. 6.a
Conſulum nomina in faſtis ſcribebantur. 119.b
Conſules quando magiſtratum inibant. 94.b
Coſmus Gherius Fanenſis Epiſcopus. 145.a
Conſilium iudicum ex triplici ordine conſtabat. 41.b
Conſulatus petendi legitima ætas quæ. 11.b
Conſulatus cēturiatis comitijs dabatur. 7.b
Conſularis exercitus. 79.b
Cōſulem deſignari in prætura, inuſitatum. 25.a
Cōtinētia uoluptati cōtraria. 152.a
Conturbare uerbi ſignificatio. 116.a
Cotta, uide L.
Craſſus, uide L.M.
Cretatæ faſciæ quæ ſint. 61.b
Curia pro ſenatu aliquando ſumitur. 53.a
Curio, uide C.
Curius, uide M'.Q.
Curulium magiſtratuum auctoritas. 51.b
Curuli ſella quinam vtebantur. 120.a
Cypro Cicero præfuit. 128.b
Cyteris. 235.b
Cyri architecti de radijs oculorum opinio. 62.a

D

DAMIVM ſacrum. 24.b
Derogare verbi ſignificatio. 97.b
Dicacitas quę dicatur. 26.a
Dicęarchus Ariſtotelis auditor. 60.b
Deguſtare verbi ſignificatio. 120.a
Deiotarus Gallatiæ rex. 150.a
Demetri⁹ Pompeij libertus. 122.a
Dialis flamen. 83.b
Dies auctionis. 335.b
Dies feſti. 279.a
Dies natalis Ciceronis. 256.b
Dignitas in patricijs quare maior, quàm in plebeijs. 67.a
Diochares Cæſaris libertus. 16.a
Diœceſes ſeptē in Ciceronis prouincia. 137.b
Dionyſius Ciceronum puerorum magiſter. 140.b
Doloris & luctus natura. 88.b
Domitia gēs quo prēnomine uſa. 135.a
Domitius, uide Cn.
Domus pro domeſticis. 234 b

E

Epicurei, Barones dicti. 146.a
Epicurei molles. 176.b
Epicureorum dogma. 113.a
Epicuri de uiſu opinio. 62.a
Epirus montibus a Macedonia diſcluditur. 88.b
Epiſtola grauior. 25.a
Eppiorum familia. 203.a

Equidem dictio, quibus perſonis coniungatur. 86. b
Equites Romani opẽ Metello non ferunt. 58. a
Equites Rom. Cicero conſul cum ſenatu coniunxerat. 57. b
Equites Rom. publicani. 58. a
Erophilus Equarius medic⁹. 322. b
Eumolpidæ ſacrorũ pręſides. 21. a
Eumolpus Muſęi filius. 21. a
Euripus. 371. b
Eurotas Laconiæ fluuius. 398. a
Exſilium Ciceronis ultra quadringenta millia. 86. a 87. b
Exoriri verbi ſignificatio. 195. b

F

Falacer flamen. 83. b
Fanum manibus Tulliolæ promiſſum. 318. b
Faſciæ cretatæ. 61. b
Fanum unde dictum. 359. b
Faſti dies a quo pũblicati. 159. b 164. a
Fauonius a quo eloquentiam didicit. 58. b
Fauonius Catonis imitator. 130. a
Fauſta Syllę dictatoris filia, Milonis uxor. 124. a
Fauſtus & Fauſta gemelli. 199. b
Feminę nnde nomen accipiebant. 386. b
Feneratorum nomina. 22. b
Fenus ſemiunciarium. 22. b
Feriæ latinę. 15. b 81. a
Feridii & Cœlii conuentio. 165. a
Ferre tribum quis dicatur. 58. b
Fides, quid ſignificet. 242. b
Figulus quare Thermus dictus. 14. b
Filij a prænomine patris oſtendebantur. 159. b
Flamines, ſtante repub. quot fuerint. 83. b
Flaminiæ vię munitor quis. 11. b
Flauius ſcriba populo Rom. faſtos diuulgat. 159. b 164. a
Floralis flamen. 83. b
Formianus fundus. 73. a
Fortuna Pręneſte colitur. 275. b
Forum pro populo aliquando ſumitur. 53. a
Homines frugi egere non ſolent. 41. a
Frumentaria lex a quo lata. 79. b
Fuluiaſter. 320. a
Fuluia uxor P. Clodii. 235. b
Fuluia uxor M. Antonii. 417. a
Fundus Formianus. 73. a
Furinalis flamen. 83. b
Furnius tribunus pl. Ciceronis amicus. 160. a de rectoribus trãſmarinis legem tulit. ibid.
Fuſia & Aelia lex a Clodio euerſa. 46. b
Fuſius Calenus, Cæſarianus. 210. a

G

Gabinia lex. 156. a uſuram centeſima maiorem uetat. ibid. & debitores in ius uocari. 167. b
Gabinius, uide A.
Gallia Ciſpadana & Tranſpadana. 12. a
Gallia Comata a ſenatu cur Cęſari tradita. 100. a
Gallia Pompeii quę. 133. b
Gallia Togata quæ. 12. b
Gallius Axianus. 239. b
Gladiatores in funere dabantur. 111. b
Gladio plumbeo iugulari. 41. a
Græci iudices leues. 162. b & ob quęſtum publica conducentes, ibidem.
Gymnaſium Ciceronis. 68. b

H

Habere pro habitare. 46. a
Hedui Romanorum fratres. 47. b
Heluetii omnibus virtute præſtãt. 48. a
Hermeraclæ. 21. a

Hippocrates. 320. b
Hiſpaniarum adminiſtratio tribus legatis mandata. 103. a
Hiſtriones omnes ſerui. 126. a
Horæ accuſatori,& reo datæ. 365. a
Hortenſius, uide Q.
Hortenſius primus occidit pauonem cibi gratia. 291. b

I

Impetium quo modo populus dabat. 132. b
Imperium intra urbem habere nõ licebat. 132. b
Inceſſere, quid ſignificet. 284. a
Inaudiſti uerbi explicatio. 164. a. & b
Indignari ad inuidiam pertinet. 151. a
Indulgentia parẽtum nimia filios perdit. 60. b
Informare verbi ſignificatio. 12. a
In nominibus habere. 202. b
Inodorari uerbi ſignificatio. 85. a
Intercalatio ordinem dierum mutat. 157. b 160. b
Intercedere uerbi explicatio. 158. b
Interrex quando & cur crearetur. 131. a & b
Ipſi vocabuli ſignificatio. 96. a
Iſauricum forum. 137. b
Iſocratis diſcipuli diſcendo ſeneſcebant, vt apud Ditem cauſſas agerent. 54. b
Iſſus Ciliciæ vrbs. 174. b
Iudicia lege Plotia tribus ordinibus communicata. 134. b
Iudicum conſilium ex triplici ordine. 41. b
Iudices ex rei vel accuſatoris voluntate reiecti. 15. a
Iulia lex. 154. b
Iulia Antonii triũuiri mater. 11. a
Iulia Cæſaris filia, Pompeii vxor 76. a
Iurandi mos apud Græcos. 41. b
Ius Latii. 145. b
Iuuentus dea. 44. b. eius ſacra à iuuenibus inſtituta. ibidem.

L

Laniſtae qui dicãtur 41. a
Laodicenſe forum. 137. b
Large vocabuli explicatio. 203. b
Laterium Q. Ciceronis fundus. 117. b 224. b
Latij ius. 145. b
Latinæ feriæ. 15. b 81. a
Legationis liberæ ius. 12. b
Legatio ad Tigranẽ a Clodio ſpernitur. 68. b
Leges cum populo ante horam primam agere vetabant. 132. b
Lentulus, uide P. Cornelius.
Leones Antonii. 238. a
Lepidus, vide M'. Aemilius.
Leuiter, quomodo accipiatur. 16. b
Lex a conſuetudine aliquando vincitur. 23. a
Lex Aelia auſpicia tuebatur. 47. a
Lex agraria. 62. b
Lex Cæcilia, & Didia. 70. a & b
Lex Cincia de donis & muneribus 53. b
Lex de ſepulcris. 313. a
Lex Gabinia. 156. a
Lex Iunia Licinia. 70. a & quæ ea vetentur. ibidem.
Lex lata a Dolabella tribuno pl. 255. a
Lex Plotia de ui. 135. a & b
Lex Pompeia de ambitu. 221. a 227. a 365. b
Lex Pompea de ui. 221. a 227. a
Lex Pontinij de imperio, clam ablata. 131. b
Lex quid differat a priuilegio 92. b
Lex Vatinia. 145. b
Liberalia. 160. b
Libertatis atrium. 104. a
Licinia lex. 119. a

Lictores ſex proconſulibus dati. 249. b
Liuiæ leges a ſenatu ſublatæ. 73. a
Liuia Auguſtæ pater. 128. b
Liuineius Regulorum cognomen. 93. b
Locuples teſtis quis dicatur. 197. b
Lollia familia Romana. 61. a
L. Lucullus Græcæ linguæ periciſſimus. 48. a
L. Scipio a Sylla proſcriptus. 222. a
L. Scribonius Libo. 283. a
L. Sergius Catilina proprætor, Africæ admiuiſtrator. 6. b. & 9. a cauſſam de pecunijs repetundis dixit. 9. a Ciceronis in conſulatus petitione competitor. 10. b bis tantum cõſulatum petijt 10. b. Catilinę coniuratio cur facta. 59. a vnde orta. ibidem. Catilina,& Manlius Acidinus duarum coniurationum duces. 107. a
L. Tubulus. 282. a
Lucullus, vide L.
Ludi votiui. 12. b
Lupercalia vnde dicta. 279. b
Lupercalia ſacra Romæ. 279. b
Luperci qui. 279. b
Lupus prætor. 208. b
Luſtrum conditum. 47. b
Luſtrum quid. 167. a
Lycurgus Spartanis leges dedit. 27. a

M

Macedonia Romanorum prouincia. 60. a
Macte uox. 286. a
Mæcia tribus. 127. b
Magiſter auctionis quis dicatur. 13. b
Magiſtratum gerentes nõ erat uis accuſari. 107. b
Magiſtratus quo in loco petebantur. 126. b
Magiſtratibus in prouinciam proficiſcentibus publice hoſpitia dabantur. 144. b
Magiſtratus anno certo petebantur. 353. a
Magiſtratus omnis, prætor appellabatur. 155. b
Mancipes qui. 278. a
M. Antonij Leones. 238. a
M. Antonius Antoniam, C. Antonij filiam repudiat. 378. a Fuluiam uxorem ducit. ibidem.
M. Craſſus caluus. 42. a omnium Romanorum ditiſſimus. 72. b a Parthis occiſus. 84. b 149. b
M. Druſus Liuię Auguſtæ pater. 128. b
M. Tullius Cicero prætor 6. a equeſtri loco natus. 8. a eius in conſulatus petitione competitores. 8 a orationem habuit in toga candida. 9. a Mineruã coluit 17. b in exſiliũ a P. Clodio pulſus 24. a equitum Romanorum opera in defendenda rep. cõſul uſus eſt. 58. a uindex,& ſeruator creditorum. 59. b quando augur factus 65. a eius reditus in mutatione rerum. 88. b eius domus Libertati conſecrata. 93. a 95. b eius bona Clodij lege publicata 101. b quot menſibus exſulauerit. 101. b eius in ædificanda domo ſũptus 105. a & b. oratio ꝓ Milone quãdo ſcripta 107. a exſilij q̃ cauſſa. 111. a & 176. b Tulliã Furio Craſſipedi collocat. 112. b Cęſari debuit 128. b. eius tres dicœceſes Aſiaticæ attributę. 137. a eius quattuor legati. 139. a eius tres q̃ſtores 146. a eius abſtinẽtia 155 a ab equeſtri ordine in ſenatoriũ adſcendit 162. a ab exſilio, Pompeij ope, reſtitutus. 198. a 243. b eius dies natalis. 256. b eius ex interitu Tulliolę dolor. 292. a 293. a

239. a eius de conſolatione liber. 307. a de laudibus Catonis 348. a cum Cublilia diuortium facit. 364. b.
M. Varro, Pompeij in Hiſpania legatus. 145. b
M. Iuius Brutus Cæſarē occidit. 83 a
Marius, uide C.
Marcius, vide Q.
Martialis flamen. 83. b
Matius Cauus. 360. a
Memmius vide C.
Mercurij & Mineruæ ſtatua i gymnaſio poſita. 14. b
Mercurius litteris, & ingenijs præeſt. 17. a
Metellus, vide, L.
Metonis Athenienſis annus. 278. a
Minerua Athenarū conditrix. 17. b
Mineruæ ſtatua cur propriū & ſingulare ornamentum Academiæ Ciceronis. 17. b
Milo, vide T. Annius.
Modeſte, quid. 58. b
Molli brachio. 57. a
Mōtes aq̃rū diuortio diuiſi. 151. b
Mucia Pompeij uxor Tertia dicta. 24. a
Mucius Scæuola, uide Q.
Multi barbati vnde dicti. 57. b

N

NANNEII Sylla dictatore proſcripti. 42. a
Nero Claudiæ gentis cognomen. 172. b
Niſi, ſignificat, quod ſed. 251. a 267. b
Nominis duplex ſignificatio. 277. a
Notarum antiquarum ſignificationes. 19. a
Nullus, pro, non. 370. a
Numerus nullus apud veteres vltra centum millia. 19. a
Nummi genus Aſiatici ciſtophorus. 76. a 242. a

O

OBDVCERE uerbi ſignificatio. 11. a
Obnuntiare uerbi ſignificatio 109. b
Obrogare verbi ſignificatio. 97. b
Obſeruare, quid ſit. 14. a 332. b
Octauius, uide C.
Odium ſibilo, amor plauſu ſignificatur. 45. b
Odorari uerbi ſignificatio. 85. a
Opes, quid ſignificet. 243. b
Oppiorum cognomen. 104. b
Oppius iter Cæſaris amicos. 128. b
Orodes Parthorū rex. 153. b. 161. b
Ornare prouinciam quid ſit. 99. b
Orgetorex rex. 48. a

P

PACORVS a Ventidio cum toto exercito cæſus. 149. b
Palatualis flamen. 83. b
Paludamentum. 124. b
Parochus quid ſignificet. 326. b
Paſtoricia fiſtula. 45. b
Patricii duo ſimul conſules eſſe nō poterant. 122. a
Patroni libertis, & liberti patronis heredes erant. 165. b
Paullus, uide L.
Pauperes nouarūm rerum cupidi 49. b
Pedarii unde dicti. 41. a
Pelopidæ qui. 378. b 399. b
Perſillus Virbialis flamen. 83. b
Petrus Alcyonius homo improbus. 409. b
Phaleræ quæ ſint. 411. a
Pharnaces. 265. a
Philippus, uide L. Marcius.
Philotimus Terētię libertus. 142. a
Philoxenus poeta. 114. a
Phocilides poeta. 121. a
Phrygia regio minoris Aſiæ. 138.
Pilia Attico deſponſata. 111. b
Piſcinarii qui. 47. a

Piſo,

Piſo, uide C. Calpurnius.
Piſo, uide M.
Pituaniorum familia. 124.b
Plãcus in Macedonia quæſtor 91.a
Plauſu amor, odium ſibilo ſignificatur. 45.b
Plauſus mortuus quis dicatur. 78.b
Plotia lex. 85.b & 135.a
Pollex, ſeruus Ciceronis apedibus. 247.a
Pomerium quid. 359.b
Pontonalis flamen. 83.b
Pompeii, Cæſaris, & Craſsi potentia. 69.b
Pompeius, uide Cn.
Pontes qui ſint dicti. 30.a
Pontificum collegium ex quibus ordinibus. 204.a
Pontina tribus. 127.b
Pontinii lex de imperio clam lata. 132.b
Pontinius, uide C.
Pontinitus unde deriuetur. 132.a
Populares qui dicti. 78.a
Porcia, Catonis ſoror. 209.b
Porcia, M. Bruti coniux. 399.a
Portoriũ circũuectionis quid 75.b
Portumnalis flamen. 83.b
Potuit uerbi explicatio. 69.b
Prædiator qui. 292.b
Præſtare verbi ſignificatio. 169.b
Prætexta magiſtratuũ toga. 165.a & puerorũ ad annũ xvij. ibid.
Prenſare. 7.b
Priuato concionari niſi magiſtratu permittente, non licebat. 83. 102.b
Priuilegium differt a lege. 92.b
Promouere. 123.b
Promulgare legem. 97.b
Propius abeſſe, pro, minus diſtare. 13.a
Prora & puppis prouerbiũ. 130.b
Proſcribere. 105.a
Prouĩciã ornare qd ſignificet 99.b
Prouinciarum adminiſtratoi, quatuor annorum. 13.a
Publicani omnes equites erant. 41 a. 161.b
Publicanis cum prouincialibus negotium. 162.a
Publicani vectigalia quincto quoque anno redimebant. 167.a
Publilia Ciceronis uxor. 290.a 311.a
Publilia a Cicerone dimiſſa. 36.b 414.a
P. Clodius cur Ciceronem in exſilium egerit 24.a tribuni opera iudicio ereptus. 32. b cur Pulchellus dictus. 44. ad plebem cur tranſiuerit 45. b cum tribus ſororibus rem habuit 57.a 69.a ad Tigranem Armeniæ regem legatus. 63.b. 67.b muliebri veſtitu ad ſacra Bonæ deæ penetrauit. ibidẽ. cõtra auſpicia adoptatus. 70.a Armeniæ legationem ſpreuit. 71.b. adoptionis iure, cum patricius eſſet, ad plebem tranſiit. 72.a 198 a. tribunus pl. 82 b 198.a rogatio de exſilio Ciceronis. 86.a eius leges reip. pnicioſæ. 9 3.a iudiciũ effugit. 108.a eius apud Bouillas mors. 166.a
P. Cornelius Lentulus p trienniũ Ciliciæ rector. 154.a eius mors 43.b
P. Dolabella maritus Tulliæ. 162 b
P. Lentulus falſo Ciceronis gener dictus. 16.a
P. Magius Chilo. 331.a
P. Seruilius Iſauricus. 162.b
Pupillorũ bona, qui in legitima tutela ſunt, vſucapi nõ poſſunt 18.a
Putare verbi ſignificatio. 122.b
Puteoli & Lucrinũ, loca maris aſpectu iucundiſſima. 120.a
Putum quid ſit. 69.b

Q

QVAE gentes in Pompeij caſtris.

ſtris. 249. a
Quæſtio de pollutis ſacris a ſenatu decreta. 24. b
Quæſtoribus a ſenatu prouinciæ aſſignari ſolitæ. 174. a
Quæſturæ petendæ annus incertus. 353. a
Quercus Dodonæa. 64. a
Q. Cecilius Baſſus. 374. a
Q. Caſſius, & M. Antonius tribuni pl. 251. b
Q. Caſſius in Syriam profugit. 153 a Cæſare occidit. 153. b ſibi mortem ſua manu conſciuit. ibid.
Q. Ciceronis ædilitas. 16. b. proconſulatum Aſiæ parum feliciter adminiſtrat. 60. a Aſiæ trienio præfuit. 173. b
Q. Curius alear famoſiſſim⁹ 11. b
Q. Fuſius Calenus, Achaię præfectus. 260. a
Q. Lepra pręfectus fabrum. 149. b
Q. Marcius rex vnam e Clodii ſororibus in matrimonio habuit. 44. b
Q. Metelli celeris mors. 65. a
Q. Metellus Nepos, & celer fratres patrueles. ibidem.
Q. Metellus quare Creticus dictus 48. a
Q. Metellus Scipio quis ſit. 163. a & b. & 164.
Q. Minucius Thermus Aſiæ adminiſtrator. 71. a
Q. Mucius Scæuola a Mario Iuniore occiſus. 222. a
Q. Mucius Scæuola, iuriſconſultus. 128. a
Quirinalis flamen. 83. b
Quom, pro, cum, veteres ſcribebant. 257. b

R

RANARVM clamor futuram pluuiam indicat. 59. b
Rauduſculum quid. 117. b 381. b
Repetundarum accuſatus eſt Catilina ab Afris oratoribus. 9. b
Rhinton, poeta comicus Tarentinus. 52. b
Romanis barbam alere moris non erat 29. b
Romani in funere mortuos laudabant. 356. b
Romani crura faſcijs induebant. 61. b
Roſea campus. 126. a

S

SACRA Bonæ Deæ Clodij ſcelere contaminata. 28. a
Sacra via. 106. b 108. a
Sagacitas vocabuli ſignificatio. 169. a
Saliorum ſacerdotum cenę. 144. a
Salluſtius, uide P.
Salutis ædes. 191. b. 321. a
Scindere verbi ſignificatio. 91. b
Scipio, Pompeij ſocer, Syriæ proconſul. 13. b. 206. b
Scipio Naſica. 58. b
Scipio, vide L.
Scribonius, vide L.
Scrofa, Tremelliorum cognomen. 142. a
Senatoribus ab vrbe diutius abeſſe non licebat, niſi iure liberæ legationis impetrato. 12. b
Senatorium ordinem qui cum ciuitate amittant. 97. a
Senatus auctoritas quid ſit. 104. b 140. a
Senatuſconſulti auctoritates quæ dicantur. 51. a
Serapion & Hipparchus variarum rerum ſcriptores. 65. b
Seruile bellum Pompeii aduentu ſublatum. 29. a
Seruilia Bruti mater, Catonis, ſoror. 397. a 399
Seruilius Aſiæ præfectus. 137. a
Seruius Ocella. 238. b

Ser. Sulpicius legatus ad Antoniũ. 397. a
Sex. Pæduceus Attici amiciſſimus. 16. b
Sex. Pōpeius, Libonis gener. 417. b
Socrate nemo ſapientior. 198. a
Socratis mos in diſputãdo qui fit. 62. b
Sol aſſus. 286. a
Sophiſtarum in diſputando conſuetudo. 71. a
Statores qui. 240. a
Statius Quinčti libertus. 139. b
Stoicorum de uiſu ſententia. 62. b
Sulpicius, uide Ser.
Suſtineri verbi ſignificatio. 94. a
Synnadenſe forum. 137. a

T

Talentum Atticum. 158. a 165. b
Tanti, pro tam paruo uſurpatum 309. b
Taurus mons. 149. b
Tectoria quæ ſint. 2. b
Terentia a Cicerone dimiſſa. 244. b
Terentia, Ciceronis uxor, ſuſpicioſa. 268. b
Terentia cur uideatur diuortium denuntiare. 269. b
Terentiæ teſtamentum. 267. b
Terentii locus. 280. a
Tertulla, Bruti ſoror, Caſsij uxor. 386. b 390. a
Teſtamentum Terentiæ. 267. b
Teſtis locuples quis dicatur. 197. b
Theophraſtus Cicerōis delicias appellatur. 70. b
Thermus, uide Q. Minucius.
Theſprotia & Chaonia, Epiri loca 169. a
T. Annius Milo, a quibus accuſatus. 93. b a C. Annio adoptatus. 167. a eius fortitudo. 109. b. Maſ filiæ exſulabat. 143. a
T. Labienus Galliæ Togatæ præfectus. 12. b
T. Pomponio Attico omnis pecuniæ reditus in Epiroticis & urbanis poſſeſſionibus conſtabat. 18. b. equeſtri loco natus. 41. a 162. a eius oratio horridior. 54. b eius mater 90. uixit annos. 63. b
Trãſlaticium, quid ſignificet. 97. a
Tranſpadani a Cn. Pompeio ciuitate donati. 145. b
Tremelliorum cognomen quod 142. a
Tribunatus plebis patricio homini non dabatur. 45. b
Tribuni pl. ante alios magiſtratus & deſignabantur, & magiſtratum inibant. 254. b
Tribuni pl. quando magiſtratum inibant. 44. b
Tribunorum plebis poteſtas quæ. 28. a
Tribus Ciceronis Cornelia fuit. 58. b
Tribus ueteres ſuum quæq; augurem habebant. 131. b
Tributa comitia quæ dicantͤ. 134. a
Tribuum nomina. 127. b
Tubulus, uide L.
Tuditanus Hortẽſii proauus. 327. a
Tulliæ maritus Dolabella. 262. b.
Tulliola Furio Craſſipedi nupta. 16. a
Tunica pulmata & toga picta indutos imperatores triũphaſſe. 46. b
Turmæ & cohortis diſtinctio. 168. b
Tyrannio grammaticus. 276. b
Tyrrotarichi vocabuli ſignificatio. 117. b

V

Varietas in pictura delectat. 28. b
Varro, uide M.
Vatinia lex. 145. b
Vectigalium locandorum cura penes cenſores. 41. a

Velina

Velina tribus. 127.b
Verſuram facere. 139.a
Veſtalis virgo a Catilina ſtuprata. 43.b
Viceſima tributum. 74.a
Victimæ ab exercituũ doctoribus cędebantur prius quàm ad bellum exirent. 25.a
Victoria Dea. 360.b
Vindex. 59.b
Viſceratio. 15.b
Vnciariam vſurã XII. tabulæ uetabant. 22.b
Volcanalis flamen. 83.b
Volturnalis flamen. ibidem.
Votiui ludi. 13.b
Vrbani vocabuli ſignificatio. 15.a
Vſucapere. 18.b
Vſura grauiſſima quæ. 22.b.23.a
Vſura vnciaria XII. tabulis prohibita. 22.b
Vſuræ centeſimæ omnium grauiſſimæ. 155.b
Vſuræ centeſimæ vnde dictæ. 23.a
Vſuræ quatternæ. 156.a
Vſuræ ſublatæ. 23.a
Vt 150.a 245.a

X

Xyſtus. 21.a

FINIS.

REGISTRVM.

ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ: AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP QQ RR SS TT VV XX YY ZZ, AAA BBB CCC DDD EEE FFF GGG HHH III.

Omnes ſunt Quaterniones, Præter HHH, *qui eſt duernio.*

M D LXI.

AL DVS

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE